LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ՍՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆ ՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 2 ՆՈՅԵՄԲԵՐ — MARDI 2 NOVEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3566

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԲԱՐԻ ՃԱՆԱՊԱՐՀ...

Այսօր, 2 նոյեմբեր, տեղ - տեղ ալ վաղը, դէպի զօրանոց ճամբայ կ'ելլեն զինուորցուները։

Անոնք պատրաստուած էին մեկնելու հոկտեմբեր 19 – 20ին, բայց վերջին պահուն հաղորդուեցաւ թէ տասը օր յետաձգուած է մեկնումը։ Այս տնօրինութիւնը եղաւ թէ Փարիզի եւ թէ գաւառի մէջ։ Այնպէս որ, այսօր եւ վաղը, մեկնումը տեղի կ'ունենայ ամէն կողմ, բացի այն վայրերէն ուր գործողութիւններ կատարուած կամ լրացած չեն։

Մեկնողները ջախջախիչ մեծամասնութեամբ բուն զինուորացուներն են, 20 - 22 տարեկան։ Կան մինչեւ 23 - 33 տարեկաններ ալ, որոնք նախապէս յանձնառութիւն ստորագրած, եւ կամ յինքնաբերաբար կամաւոր արձանագրուած էին։ Անոնց մեկնումէն եւ զօրակոչին փակումէն վերջն է որ պիտի պարզուի ամբողջ կացութիւնը։

Ուրեմն, բարի ճանապարհ բոլորին ալ։

Անշուշտ, բոլորովին «բարի» չէ ճամբան։ Վարգերուն հետ, փուշեր ալ ցանուած են այդ ճամբուն վրայ։

Բայց, մեր ո՞ր ճամբան հարթ է եւ բարի, մանաւանդ այս օտարութեան մէջ։ Եւ, այն որ կամքն է որ պիտի կրնար մեր ուզած ճամբուն վրայ դնել մեզ, այս օրերուն...

Անակնկալ մըն ալ՝ տարագիր երիտասարդութեան զինուորագրութիւնը, որուն սակայն սիրով պատասխանեցին մեր զինուորցուները։ Եւ անհաւատալի անոնք արիաբար կ'երթան դէպի զօրանոց, ինչպէս տարիներով գացին արհեստանոց եւ գործարան, իրենց ճակատի քրտինքով ապրելու համար։

Տարիներ ու տարիներ, անոնք իրենց քրտինքը խառնեցին վիթխարի հաստատութեանց մուրին ու ծուխին, ահագնագղորդ մեքենաներու դժոխային ժխորին։ Հիմա կ'երթան սուր եւ հրացան գործածելու, թնդանօթ եւ գնդացիր վարելու, ձի կամ օդանաւ նստելու, հրասայլ քշելու կամ խրամ փորելու։ Մէկ խօսքով՝ դառնալու զինարուեստի վարպետներ, ինչպէս դարձեր էին բանուորներ ու արհեստաւորներ։

Շա՜տ են տառապանքները՝ այս նոր ասպարէզին։

Իրականին մէջ, բոլորովին նոր չէ ասպարէզը։

Դարերու գերութիւնը թմրութեան դատապարտած էր մեզ։ Հայկական բազուկը վարժուած էր աւելի շատ արտ վարելու եւ սերմ ցանելու, բացի Կովկասէն։ Եկան ուրիշ օրեր, Թուրքիոյ մէջ ալ։ Սահմանադրութի՛ւն, եւ անոր հետ ալ՝ զինուորութեան կարճատեւ շրջան մը, որ խեղդուեցաւ արեան գետերու մէջ։ Յետոյ եկան բախտորոշ օրեր, — կամաւորական շրջան, Հանրապետութիւն, եւ նորէն սրտապաղթ։

Հայաստանի մէջ, կարգուսարքը փոխուեցաւ, բայց զինուորութիւնը մնաց։ Եւ այսօր, 15 տարի վերջը, այնտեղ ունինք զօրանոցէ անցած սերունդ մը, որ թանկագին դրամագլուխ մը կը կազմէ, եթէ ձգուի բուն իսկ երկրի սահմաններուն մէջ։

Ուրեմն, պարագան իբրեւ նորութիւն կը ներկայանայ արտասահմանի մէջ։ Այն ալ սերունդի մը համար որ դեռ մանուկ էր իր երկրին մէջ, հայրենի երդիքէն անապատ, եւ յետոյ աշխարհի պողոտաներուն վրայ նետուած։

Նախ Յունաստանն էր որ զինուորութեան հրաւիրեց տարագիր երիտասարդները, սահմանափակ ատրճանի մը վրայ։ Յետոյ դարձաւ Իրանը հաստատեց նոյն պարտաւորութիւնը, վերջ տալով հին դրութեան։ Եւ ահա վերջինը, Ֆրանսա, համաձայն 1928-ին տրուած որոշման մը։

Որ եւ է երկրի մէջ, օտարն ալ զինուոր է, եթէ դարձեր է հըպատակ։ Բայց միջազգային օրէնքով չէ նախատեսուած ոչ - հպատակներու զինուորագրութիւնը, ինչպէս չէր նախատեսուած ժողովուրդներու փոխանակութիւնը կամ զանգուածային գաղթը երկիրէ երկիր։

Այդ է որ տեղի կ'ունենայ այսօր, Ֆրանսայի մէջ, պետական նկատումներով։ Մեզմէ կը պահանջեն տեսակ մը բնակութեան գին, քանի որ այլեւս երթալիք տեղ չունինք։ Եւ, իբրեւ փոխարինութիւն, յանձն կ'առնեն դիւրացնել ե՛ւ աշխատանքի արտօնութիւնը ե՛ւ հպատակութեան ստացումը։

Երբ կ'ըսենք բարի ճանապարհ՝ գացողներուն, մէկէ աւելի մտածումներ կը սեղմեն մեր սիրտը։

Նախ որ, մեր հայրենիքը ինք ուղղակի չի կրնար օգտուիլ մեր բազուկէն, ինչպէս մեր աշխատանքէն։

Եւ երկրորդ, հազիւ կազմուած բոյներ, գործ թէ ընտանիք, ինքնին կը կազմալուծուին։ Թէեւ պետութիւնը յանձն առած է ընծայել կարելի աջակցութիւնը, ինչպէս բուն երկրի զաւակներուն եւ անոնց ընտանիքներուն համար։

Բայց եւ այնպէս, անպատուաբեր պիտի ըլլար որ եւ է նկուն տրամադրութիւն։ Տարիներու ընթացքին, դիմագրաւեցինք եւ յաղթահարեցինք բազմաթիւ դժուարութիւններ։ Մնանք արի եւ տոկուն՝ նաեւ ա՛յս ճակատին վրայ, որուն դառնութիւններն ու տառապանքները կը հաւասարակշռեն իրար։

Անվիճելի է որ զօրանոցը,— այն ալ եւրոպական զօրանոցը— մեր երիտասարդները պիտի օժտէ, պիտի թրծէ նոր արժանիքներով։ Պիտի զօրացնէ անոնց չարքաշութիւնն ու կամքը, եւ մանաւանդ կարգապահութեան ոգին։ Ի րնէ ուշիմ եւ աշխոյժ, մեր զինուորցուները շուտով պիտի իւրացնեն արդի զինարուեստին ամէնէն բարդ գիտելիքները, եւ մենք պիտի ունենանք սերունդ մը առնական ու քաջավարժ, աւելի հպարտ իր դժբախտութեան մէջ իսկ։ Ինչպէս եւ աւելի գիտակից՝ իր կոչումին։

Բարի ճանապարհ, արի երիտասարդներ։ Եւ բարի վերադարձ, աւելի լուսաւոր ճամբաներու վրայ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԲԱՑԱՌԻԿ ՄԻՋՈՑՆԵՐ ՁԵՌՔ Կ'ԱՌՆԷ ՍՈՒԶԱՆՆԱՒԵՐՈՒ ՅԱՐՁԱԿՄԱՆ ԴԷՄ

Թրքական կառավարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակեց հոկտեմբեր 31ին, ի գործադրութիւն Նիոնի համաձայնութեան։ Հրամանագիրը խստիւ կը յանձնարարէ առանց այլեւայլի ընկղմել բոլոր կասկածելի օտար սուզանաւերը որ կրնան երեւալ թրքական ջուրերուն մէջ։ Եգէականի, Մարմարայի եւ Սեւ ծովու թրքական մարտանաւերը կը դրուին մէկ հրամանատարութեան տակ, հետապնդելու համար ապստամբութիւնները։ Քսան չարժանաւեր եւ ուրիշ թեթեւ սրընթաց նաւեր գնդացիրներով եւ ռումբերով զինուած օդանաւերու եւ մարտանաւերու հետ պիտի հսկեն գիշեր ցերեկ, առեւտրական ճամբաներուն վրայ։

Մուսաբէգովն ալ գնդակահարուած՝ 13 ընկերներով...

Բագուէն կը հեռագրեն հոկտեմբեր 31 թուականով.—

Երէկ Շամախիի մէջ սկսաւ դատավարութիւնը 14 ամբաստանեալներու, որոնց մէջ կը գտնուին Ազրպէյճանի Հանրապետութեան ականաւոր դէմքերը եւ մասնաւորապէս Մուսաբէգով, նախագահը Կեդր. Գործադիր Կոմիտէին (Խորհրդարան)։ Կալանաւորները ամբաստանուած են «քաղքենի ազգայնականութեամբ»։ Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ անոնք դաւադրութիւն մը սարքած էին, տապալելու համար Ազրպէյճանի խորհրդային իշխանութիւնը, անոր տեղ հաստատելով դրամատիրական կառավարութիւն մը։ Բոլորն ալ խոստովանեցան իրենց վերագրուած յանցանքները եւ աւելցուցին թէ յլտեսութիւն կը կատարէին ի հաշիւ Ս. Միութեան թշնամի պետութեան մը, թէ կ'աշխատէին խորտակել հողագործութիւնը, եւ թէ նոյնիսկ փորձած էին սպաննել խորհրդային կառավարութեան ներկայացուցիչները։

ԽՄԲ.— Մուսաբէգով այն գործիչն է որ Թիֆլիսէն Երեւան տարաւ Ա. Մանջեանի դիակը, եւ որ տիրական դեր կը կատարէր Կովկասի մէջ, իբրեւ նախագահը դաշնակցային կառավարութեան, իր վրացի պաշտօնակցին հետ։

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆՆԵՐԸ ՀԱՒԱՏԱՐԻՄ ԿԸ ՄՆԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻՆ

»»»» • ««««

Բանաձեւ մը օտարականներու մասին

Կիրակի օր վերջացաւ արմատական կուսակցութեան համագումարը, Լիլի մէջ։ Հակառակ առաջին օրուան փոթորիկներուն, կարելի եղաւ միաձայնութեամբ քուէարկել ընդհ. քաղաքականութեան բանաձեւը։ Այս առթիւ վերընտրուեցաւ կուսակցութեան նախագահը, Ֆ. Տալատիէ (նախարար ազգ. պաշտպանութեան)։ Ժողովէն վերջը տեղի ունեցաւ աւանդական հացկերոյթը, մասնակցութեամբ 2000 պատգամաւորներու։

Ընդհանուր քաղաքականութեան բանաձեւը շեշտելով կուսակցութեան հաւատարմութիւնը՝ Ժողովրդական Ճակատին, կ'ըսէ թէ ինչպէս երէկ, այսօր ալ երբեք միտքէ չանցնիր զինակցիլ աջակողմեաններու հետ որոնք նախապէս անկարգութեանց դիմեցին եւ ապա շարունակեցին «նախատինքներու եւ զրպարտութեանց գարշելի պայքար մը մղել իր ամէնէն յարգուած վարիչներուն դէմ»։ Ներքին քաղաքականութեան առթիւ, բանաձեւը կ'ըսէ թէ կուսակցութիւնը պիտի շարունակէ մնալ հաւասարակշռութեան տարր մը։ «Կուսակցութիւնը չմարանեցաւ որ եւ է բարենորոգման առջեւ զոր անհրաժեշտ կը դատէր երկրի կեանքին համար։ Ան գիտէ թէ կարելի չէ որ եւ է գործ կատարել անկարգութեան մէջ։ Ուստի իրկատարեալվստահութիւնը կը յայտնէ Շօթանի կառավարութեան, թէ կատարուած բարենորոգումները ապահովելու եւ թէ ազգային կեանքը հաւասարակշռելու համար՝ բարեկարգութեամբ եւ խաղաղութեամբ»։

Արտաքին քաղաքականութեան մէջ, կուսակցութիւնը պիտի ընդդիմանայ գաղթային հողատարութեանց վերաբաշխումին, բայց համաձայն ղ խորհրդակցելու նախանիւթերու արդար բաշխման մասին։

Ինչպէս Ժողովին մէջ, հացկերոյթի պահուն ալ Ֆ. Տալատիէ շեշտեց թէ անհրաժեշտ է զարկ տալ արտադրութեան։ Այս ճառը եւ ուրիշ արտայայտութիւններ կը հաստատեն թէ կուսակցութիւնը պիտի շարունակէ «դադարի» քաղաքականութիւնը Ֆրանսայի ներքին գործերուն մէջ։

*** «Իւմանիթէ» մասնաւորապէս կը ծափահարէ ներքին քաղաքականութեան բանաձեւին հետեւեալ յօդուածը.—

«Հռչակելու՝ ազգ. պաշտպանութեան եւ Ֆրանսայի բարի համբաւին, համագումարը իր հաւանութիւնը կը յայտնէ կառավարութեան ծրագրած տնօրինութեանց՝ Ֆրանսայէն դուրս քշելու համար այն անբաղձալի օտարականները որ կը յաւակնին մեզ իրենց օրէնքներուն ենթարկել մեր հողին վրայ»։

Համայնավար օրկանը առիթէն կ'օգտուի, անգամ մը եւս եւ աւելի ուժգնօրէն պահանջելու համար Սպիտակ Ռուսերու եւ Թրոցքիականներու արտաքսումը։

*** Աջակողմեան թերթերը գիտել կու տան թէ՝ հիմնական բանաձեւերը միաձայնութեամբ քուէարկած ըլլալով հանդերձ, համագումարը չկրցաւ պէտք եղածին պէս պարզել կացութիւնը, ինչպէս եւ հաշտեցնել կուսակցութեան աջ եւ ձախ թեւերը։

*** Այս շաբթու տեղի կ'ունենայ ուրիշ հօտանքի մը՝ Ռամկավար Դաշնակցութեան համագումարը, իսկ շաբաթ օր կը գումարուի ընկերվարական կուսակցութեան ազգ. խորհուրդը։ Այս երկու ժողովներն ալ մեծ փոփոխութիւն մը չեն կրնար բերել եւ բուն կացութիւնը պիտի պարզուի խորհրդարանին վերաբացումէն վերջը։

———•———

ՓԱՐԻԶԻ ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆԸ արձակուրդ առացաւ անորոշ ժամանակով։ Գործերը պիտի վարէ դեսպանատան գործակատարը։ Այս տնօրինութիւնը եղած է անոր համար որ, Ֆրանսա մէկ տարիէ ի վեր դեսպան մը նշանակած է, բայց չի ղրկեր, սպասելով Եթովպիոյ հարցին կարգադրութեան։

ՄԱՐՈՔԸ խաղաղեցնելու համար բացառիկ միջոցներ ձեռք առնուած են։ Հարիւր Ֆրանք տուգանքի պիտի դատապարտուին անոնք որ կը փակեն իրենց խանութները։ Ձերբակալութիւնները կը շարունակուին։ Բանտարկութեան դատապարտուեցան 60է աւելի երեւելիներ, իսկ 350 հոգի պիտի աքսորուին։

ՊԱՆԴՈԿՆԵՐՈՒ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐԸ, որոնք առժամեայ իրաւախոհութեան մը յանգած էին յուլիս 3ին, կը պահանջեն 40 ժամուան օրէնքին գործադրութիւնը, պայմանագրութիւնը լրացած ըլլալով։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԱՐՄԻՐ ՎԵՂԱՐԱՒՈՐՆԵՐԸ

«Իւմանիթէ» ի Չորեքշաբթի օրուան թիւին մէջ կարդացի յօդուածի մը սա մեծատառ խորագիրը.— «Կոմունիստ կուսակցութիւնը եւ կաթոլիկները»։ Լայն բացի աչքերս եւ կարդացի ամբողջ յօդուածը։ Մեր Թորէզն է որ բռնազան ճառով մը աշխատեր է հաստատել կոմունիստներուն եւ կաթոլիկներուն գաղափարական խնամութիւնը։ Ֆրանսացիները այսպիսի ճառի մը կ'ըսեն. «Իւղ կը հոտի»։ Արդարեւ, այնքան դժուար է հաստատել այդ խնամութիւնը, համոզել զիս կամ քեզ, որ քիչ մը իւղ պէտք է քսել խօսքի մեքենային՝ դարձնելու համար անիւը, լեզուն։

Ի վաղուց անտի, մենք գիտէինք որ կրօնքը ափիոն է աշխատաւորութեան համար։ Բայց ֆրանսական կոմունիստ կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը հաշտ է կրօնքին հետ, նոյնիսկ ձեռք կ'երկարէ եկեղեցիներուն, ներմուծ մայրապետներուն եւ «հաւատացեալ հասարակութեան»։ Մենք, կոմունիստներս, կը հետեւինք փիլիսոփայական նիւթապաշտութեան, Մենք աշխարհիկան սկզբունքներ ունինք, բայց եւ այնպէս եղբայրական ձեռք կ'երկարենք կաթոլիկներուն,— կ'աղաղակէ եղբայր Թորէզ։ Ու մէջբերումներ կը կատարէ մարքսեան գրականութենէն, հաշտեցնելու համար կոմունիզմը կրօնքին հետ։

Լէնին կը գրէ *Կրօնքի մասին* իր գրքոյկին մէջ թէ «պէտք է զգուշանալ վիրաւորելէ աշխատաւորներու կրօնական ըմբռնումները»։ Իսկ Էնկէլս, 1874ին, յօդուածով մը կը քննադատէ անոնք որ կ'աշխատէին պարտադրել անաստուածութիւնը։

Դեռ աւելին, Լէնին իր ծանօթ գրքին մէջ կ'ընդունի որ «կարելի է կոմունիստ կուսակցութեան մէջ ընդունիլ նաեւ այն բոլոր աշխատաւորները, որոնք կը հաւատան Աստուծոյ», նոյնիսկ քահանաները, պայմանաւ որ «քահանան յծուի քաղաքական հասարակաց պայքարին»։

Թորէզ չի մոռնար որ Ռուպէի ընկերվարական քաղաքապետը, 1892ին, դպրոցական խոհանոցներուն հրահանգ տուաւ պահքի կերակուր պատրաստել ուրբաթ օրերը, որպէսզի չխրտչին կաթոլիկ աշխատաւոր ծնողքները։

Ու, դարձեալ, Թորէզ, փառաբանելով հանդերձ փիլիսոփայական նիւթապաշտութիւնը, ու ճշդելէ վերջ որ իրարու գլխովին հակառակ են կոմունիստ ու քրիստոնէական վարդապետութիւնները, կը դիմէ Էնկէլսի մէկ գրքին (*Նպաստ մը քրիստոնէութեան պատմութեան*, տպուած՝ 1895ին), յայտարարելու համար թէ սկզբնական քրիստոնէութեան պատմութիւնը հանգիտութեան բազմաթիւ եզրեր կը ներկայացնէ բանուորական շարժման պատմութեան հետ, որովհետեւ քրիստոնէութիւնն ալ, սկիզբները, հարստահարեալներու շարժում մըն էր, իբրեւ կրօնք գերիներու եւ ընչազուրկներու, զրկուած՝ ամէն իրաւունքէ,— քրիստոնէութիւնը ինչպէս ընկերվարութիւնը կը քարոզեն մարդկութեան ազատագրութիւնը թշուառութենէն եւ գերութենէն։ Մինչ քրիստոնէութիւնը երկինքի մէջ կը տեսնէ այդ ազատագրութիւնը, ընկերվարութիւնը զայն կը տեսնէ իրական աշխարհի մէջ։ Ընկերվարականներն ու քրիստոնեաները կը հալածուէին, մարդկութեան թշնամի կը համարուէին ...։

Բայց մեր Թորէզը կը մոռնայ, որ ուրիշ շատ հալածուած, հարստահարուած բազմութիւններ կան.— Հայերը, Քիւրտերը։ Ի՞նչ կը մտածէ անոնց մասին։

Թորէզ շարունակելով քրիստոնէական մարքսիզմի փառաբանութիւնը, կը յիշատակէ նաեւ Լեւոն ԺԳ. պապը, որ, 1891ին, կը դատապարտէր քանի մը հարուստներու կատարած անտանելի հարստահարումը ընչազուրկներու բազմութեան վրայ։ Սակայն մի կարծէք որ կոմունիստները Լեոն Պապէն սորվեցան այդ ճշմարտութիւնը, Մարքս եւ Էնկէլս կէս դար առաջ ըսած էին նոյն բանը։ Միայն թէ մեր քրիստոնեայ Թորէզը հարկ կը տեսնէ աւելցնել որ կոմունիզմի հանգանակներէն մին դարեր առաջ բանաձեւած էր Պօղոս առաքեալը.— «Երբ մէկը չուզեր աշխատիլ, պէտք է զրկուի հացէ» (Բ. Թուղթ առ Թեսաղոնիկեցիս)։ Արդարեւ, Ստալինն ալ կ'ըսէր վերջերս.— «Ով կ'աշխատի, նա կ'ուտէ»։

Այս ամէն փաստերէն հասկցուեցաւ որ քրիստոնէութիւնն ու կոմունիզմը անհաշտ չեն իրարու հետ։ Կոմունիզմն ալ տեսակ մը քրիստոնէութիւն է, բայց կարմիր քրիստոնէութիւն։ (Ասոնց բառերը հասկնալու համար՝ պէտք է ըլլալ կոմունիստ մտաւորական)։ Լա՛ւ, ընտրենք ուրեմն կարմիր պապը.— Ստալին։ Կարմիր վեղարաւորներուն ու տիրացուներուն ընտրութիւնն ալ թողունք ընթերցողին։

ԱՐԱՋ

ՐԱՖՖԻԻ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

———•———

Առատալից բազմութիւն եւ խանդավառութիւն

Կիրակի օր Մութիւալիթէի ընդարձակ սրահը եւ վերնատունը կը յորդէին հոծ բազմութեամբ, աւելի քան 2000 հոգի, Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակին առթիւ։ Տօնակատարութիւնը սարքուած էր նախաձեռնութեամբ «Համազգային» Կեդր. վարչութեան եւ մասնակցութեամբ 40է աւելի միութեանց եւ փարիզահայ մամուլին։

Հանդէսը տեւեց չորս ժամ, գնահատելի բարեկարգութեամբ եւ մեծ խանդավառութեամբ։ Ներկաներուն մէջ կը նշմարուէին նաեւ ականաւոր Ֆրանսացիներ։ Կը նախագահէր Գ. Ա. Չօպանեան, որուն բացման խօսքէն վերջը (հայերէն եւ ֆրանսերէն) գրաւոր ճառ մը կարդաց ակադեմական Գ. Ֆիրմէն Ռօզ։ Իրենց կարգին խօսեցան, նաեւ, Գ. Արամ Ճիւմպիւշեան եւ ընկեր Ս. Վրացեան։ Ճոխ էր եւ փայլուն՝ գեղարուեստական բաժինն ալ, խմբական երգերով ու պարերով, մեներգներով, դաշնակով եւ ջութակով։

Այս առթիւ կարդացուեցան շարք մը ուղերձներ՝ զանազան միութիւններէ։

Կազմակերպիչ յանձնաժողովին հրատարակած հատորը՝ «Րաֆֆի», ծախուեցաւ մօտ 400 օրինակ։

Մանրամասնութիւնները յաջորդով։

———•———

ՊԵԼԺԻՈՅ ՆՈՐ ԴԱՀԼԻՃԻՆ կազմութիւնը դժուարութեանց հանդիպած ըլլալով, ընկերվարական Պ. տը Ման հրաժարեցաւ։ Թագաւորը կաթոլիկ ծերակուտական Պ. Փիէրլոյի յանձնեց դահլիճին կազմութիւնը։

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԸ Փարիզէն անցնելով Լոնտոն գնաց, մասնաւոր տեսակցութեանց համար։ Վերադարձին Փարիզ ալ պիտի մնայ։

ՀՐԴԵՀԻ ՍԿԶԲՆԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ տեղի ունեցաւ Պանթէոնին մէջ, կիրակի գիշեր ժամը 10.30ին։ Հրշէջները անմիջապէս օգնութեան հասնելով մարեցին։

ՃԱՓՈՆՑԻՆԵՐԸ կը շարունակեն յառաջ խաղալ հիւսիսային Չինաստանի մէջ։ Գլխաւոր բանակը անցաւ Սուչէու գետը եւ անխնայ կը ռմբակոծէ չինական դիրքերը։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ՕՏԱՐՆԵՐԸ ՃԵՐԵՓ ԿԸ ՇԱՐԺԵՆ ԻՐԱՐՈՒ ԴԷՄ

Անկասկած, որ Իտալիոյ համար անհաճոյ ու նաեւ մասամբ վրդովիչ անակնկալ մըն է Թուրքիոյ կողմէ Հէջ-մէ Նաւահանգիստին տրամադրումը Անգլիոյ։ Նախ՝ որովհետեւ՝ այլեւս Թուրքիա որոշապէս կողմ կը դառնայ անգլեւիտալական մրցակցութեան մէջ։ Ապահովաբար, հոոմ չէր նախատեսեր, որ Էնկիւրի այդքան արագ ու այդքան անձնատուական ձեւով իր յուրջ կը քաշէ Անգլիան։ Ու կը կարծէր թէ կանգնած ախական ամբողջ Միջրակամ Եւրոպին դէմ՝ կրնայ Թուրքիոյ պնդրատրել որ, նախ, «Թուրքիոյ ապագայ փակէ նեղուցները» եւ, երկրորդ, խաղաղասիրական մրցակցութեան մէջ եթէ ոչ իր հետ, գոնէ իր դէմ չըլլայ։ Վասնզի, Իտալիա ինչ նպատակներ ալ ունեցած ըլլայ Թուրքիոյ հանդէպ, պիտի չուզէր, անշուշտ, որ քաղաքական ներկայ պայմաններուն մէջ, ...

[...]

կան կայսրութեան վերածուելու իր անսեղիտալի ձգտումին մէջ, անպայման պէտք էնկատի ունենայ նաեւ տեղաւորում մը Թուրքիոյ ասիական ափին վրայ, կը կարծենք, սակայն, որ ընդհանրական այս մեծ բախումի չըջանին, ասիկա ինքնին կը մնար երկրորդ գծի վրայ, քանի որ մեծերուն դէմ յաղթութեան մը պարագային — որ մտահոգութեանց գլխաւորն է Իտալիոյ համար — այդ երկրորդականը ինքնին կրնար լուծուիլ։ Կ'ակնկալուէր կամ հաւանալի կ'ըլլար, նոյնիսկ, որ Իտալիա չարունակէր մաղթել Թրքական զարգացումին պատասխան, փորձէր փարատել անոր կասկածը իմէ, եւ ուզէր մերձեցում մը ստեղծել իր ու անոր միջեւ։ Բայց, այս բոլորը միջտ այն գնով զոր մատնանշեցինք մեր նախորդ յօդուածով, — ի վնաս Իտալիոյ եւ, ապահովաբար, ...

[...]

Առանց մխրճուիլ փորձելու այնքան կարեւոր համաձայնութեան մէջ, ... գոյացած պէտք է ըլլայ Անգլիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ, եւ որ անպայման կ'ընդգրկէ նաեւ Թուրքիոյ ամբողջականութեան, Կովկասի ու նաեւ մեր Հայրենիքի, Ասիական ուխտի ու անոր հողային շրջագծի ապագայ քաղաքական գոյացութեան մասին փոխադարձ յանձնառութիւններ, — ու նկատի ունենալով նոյն այդ համաձայնութեան միայն Եգէականի բաժինը եւ գոնէ առայժմ Զէյմէի մէջ Անգլիոյ տեղաւորումը ի հեճուկս Իտալիոյ եւ ի պաշտպանութիւն Թուրքիոյ, կը մղուինք խորհելու թէ Հռոմ, իր կարգին, պիտի հարկադրուի դիրքի փոփոխում մը կատարել նաեւ իր կողմէ՝ Թուրքիոյ հանդէպ, միշտ իր կարգին քաղաքականէն անջնջելով գործնականը ...

[...]

Միշտ չհրաժարելով այն անվիճելի իրողութենէն թէ Իտալիա, Հռոմէա-

[...]

Եւ վերջապէս, դեռ նոր պատահած ... որուն հեղինակները, ըստ Թրքական ոստիկանութեան հաղորդումներուն, «օտարներ են», եւ «այնքան յաւ ...

[...]

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ԽՈՍՏՈՒՄՆԱԼԻՑՆԵՐ

Երկու չաբաթ առաջ երեք մանչ զաւակներու տէր հայրենէ մը նամակ մը ընդունած էի՝ որով կը հարցնէր թէ ի՞նչ տպարքներու մէջ իր ուսումը ...

Տուի իրեն հրապարակային պատասխանս։ Քանի մը օր առաջ ընդունեցի ...

[...]

Իրրեւ կարկառուն օրինակ կուտամ իրենց Վահան Մալէզեանց, որուն ... 10.000 Ֆրանքին դէմ 110.000 յօդուած գրուած է ու տպուած։ Ի՞նչ արդիւնք ունեցած են այդ գրութիւնները։ Տպագրուա՞ծ են գինք, հաճա՞ծ են գինք իր աթոռէն։ Երբեք։ Նոյն-

[...]

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻՆ ՆԵՐՔԻՆ ԿԵԱՆՔԸ

«ԵՐԿԱՒԻՐԱԺԱԿԱՌԱՊԱՐՀ ՄԸ ԵՒ...»

«Փարի - Սուար» վերջերս սկսած հրատարակել շարքի մը ... իրենց մտերմութեան մէջ, — տուաւ Իօլըի, Ալպէր Լըպրէօնի նկարագիրը Աթաթիւրքի։ Ամենէն յաջող գրուածը Ալպէր Լըպրէօնինն էր։

Աթաթիւրքի մասին գրողը է Անտրէ ...

[...]

Բարեկամներէ թող բնաւ չվախնան ...

Միթէ ...

Քուկդ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

[...]

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

Աղուոր կիրակիի մը իրիկունը։ Գիւղը իրիկուան արեւին մէջ։ Ու լոյսերուն կարմիրը կը հալի պարտէզներուն ծոցը։ Զայները դաշտի իրիկուններն կը պատրաստեն։ Արեւին հանդարտութիւնը ունի գիւղը, ու գիւղացիները համը հանել դիտեն ասանկ իրիկուններուն։

Գիւղի աղուոր իրիկուն մը։

[...]

Ները կը ջրէր ցնցուղով։

Դեռ չէին աւարտած իրենց խօսակցութիւնը, երբ գիւղին տղաքը մօտեցան։ Խոշոր երկու չուներ, տղոցը հետ վազեցին ու կեցան միեւնոյն հանդարտութեամբ։ Մէկը գամբռ մըն էր։ Բայց երկուքն ալ մաքուր, քիչ մը փոշոտած թէեւ, կը պահէին իրենց զննեցկութիւնը, ու ամէնէն ...

[...]

տղաքներ։ Կածեկլրակներ, կածել կըրակներ...» ու նայեցաւ երկու հիւրերուն, յետոյ աչքերը տղոցը վրայ մնացին։

Հանդարտիկ ու թեթեւ էր անոնց զուարթութիւնը՝ գիւղին մէջ իջնող իրիկուան ստուերներուն պէս։ Բոպիկ ոտքերը մէկ քանիներուն՝ բացարիկ հրապոյր մը կուտային անոր պահին։

Անոնք բանի մը կը սպասէին իրենց կեցուածքով։ Տէր Ներսէսն ալ յանկարծ մեծկակ, հասունցած տղու մը փոխուած այդ տղոցը մէջ, ... թիւնը կը գտնէր վայրկեաններուն։

[...]

Արբակ ուսերը վերցուց, յետոյ թեթեւ ձայնով մը ըսաւ. «Երգէ, ո՛րը ու կ'ուզես» ու աջ ձեռքը այնպէս մը բարձրացուց որ, կարծես՝ սահման չունէր տուած ազատութիւնը։

Լռութեամբ, ամէնն ալ կը նայէին։ Հրաշալի բան մը կար անոնց երեսին ...

[...]

Գոհ էին գիւղացիները. իրենց ... դաքը կարծես այնքան անուշ կ'եր- դէին այս անծանօթներուն համար։

Բայց Արբակ չէր կրնար խնդալ։ Ու ամէնն ալ այս տղաքը՝ ծաղրանկ կարներու պէս երեւցան իր աչքերուն։ Լեցուն մշուշով իր աչքերը ...

[...]

... նուրդ մըն էր՝ փրփրուն ու փոսացող ամպերու։ Տիրացու Արբակ գլուխը քերեց։ Երբե՛ք այսքան ... չունէր վրան։

Մարուքէ վարդապետը Տէր Ներսէսին աչք ըրաւ՝ հասկցնելու համար որ «այս տղաքը կ'երգէին։»

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(24)

(Շար.)

17,000 ՔԱՀԱՆԱՅ ԿԱԽՈՒԱԾ ԿԱՄ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Վատիկանի տեղեկատու դիւանը հետեւեալը կը հրատարակէ պաշտօնապէս —

«Սպանիոյ քաղաքային պատերազմին սկզբնաւորութենէն մինչեւ 1937 փետրուար, 17000 քահանայ կախուած կամ սպաննուած են: ...

Այս պաշտօնական տեղեկատուութիւնը եղած է Վատիկանի Դիւանէն Հոկտեմբեր 23ի թիւով):

Ի ՊԱՏԻՒ ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐՈՒ

ՏԸՄԻՆ, (Ցառաջ) — Տեղին նորակոչ հայ զինուորցուներու մեկնումի առթիւ (16 հոգի, վերը կամաւոր գրուած), խումբ մը ընկերներու նախաձեռնութեամբ, Հ. Յ. Դ. տան մէջ նաբքուած էր խնջոյք մը: Պաշտելուն համար մեր զինուորցուները, խնջոյքին ներկայ էին նաեւ Գ. Գ. Մէզարքէն եւ Տէշեան (գործարանէն), Տօքթ. Կասեան, հովանաց Միշել եւ Ալեքսի եղբայրները (վերջինը զինուորական համազգեստով):

Առաջնորդեան եւ Վ. Հիւսեանի, որոնք բոլորն ալ բացատրեցին զինուորագրութեան առաւելութիւնները եւ հայ զինուորներու պարտականութիւնները: ...

ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Հալէպէն հասած տեղեկութեանց համաձայն, ոսկին ներկայիս մօտ 10 սուրիական ոսկի կ'արժէ: Ֆրանքին անկումը կործանած է շատ տուներ: Հասարակ գործաւորը օրը 25 — 35 սուրիական դրամ կը ստանայ: Պաթման մը չոր հացին գինն է 22 դահեկան: Երեխակայեցէք 5 — 6 անդամներէ բաղկացած ընտանիքի մը վի- ...

Գ. Փափազեանի Ենլաղրած է այս հիման վրայ պատրաստել վարժարանին ժամանակացոյցը:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» • ««««

Դէպքին վայրը հասնելուն պէս կեցաւ եւ չկրցաւ աւելի առաջ շարժիլ: Արմիկեան ... Թէեւ ... սակայն մարմնին մեծ մասը մնացած էր դուրս: ...

— Շատ լաւ, սակայն ինչո՞ւ մեռելը այսպէս գետին փռուած կը մնայ: Ո՞վ պիտի վերցնէ զայն: Արդեօք ընդհանուր դատախազութենէն արտօնութի՞ւն պիտի առնուի:

Տօքթէօր Ժէք այս հարցումներուն ... չկրցաւ ... Բաւական մտածելէ վերջ ... ոստիկանի մը հետ ըսաւ.

— Ընդհանուր դատախազութենէն ...

(35) (Շար.)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳԻՐԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Վերյիշումը այդ պատկերներուն ջերմութեամբ կը լեցնէր սիրտը: Մանաւանդ երբ կը վերյիշէր բազմաթիւ գիւղական գպրոցները, ...

Սոնիային ընկերանալու համար: Մարոյի սենեակը լեցուած էր ուսանող ուսանողուհիներով. եկած էին ճամբու դնելու Սոնիան, Օրիորդ Միրոնեանը եւ ուրիշ երկու ուսանողներ:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
ՁԻՆԱԴԱԴԱՐԻ ՕՐԸ, 11 ՆՈՅ. ԺԱՄԸ 3ԷՆ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

Salle Poissonnièreի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ 7 Rue Fb. Poissonnière, Metro Bonne Nouvelle

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, մասնակցութեամբ յայտնի արուեստագէտներու: Հաճելի անակնկալներ—ճազ Արժանթին, մասչէյի պիւֆէ: Մուտք 10 ֆր.

ԱՀՌԵԼԻ ԱՂԷՏ ՄԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

Աւելի քան 1000 հոգի խեղդուած
10,000 հոգի անապաստար,
50,000 հոգի օգնութեան կարօտ

Շաբաթ օր, թերթին տպագրութենէն վերջը, հեռագիրները կը հաղորդէին ահռելի աղէտ մը՝ Սուրիոյ մէջ, իբրեւ հետեւանք տեղատարափ անձրեւներու եւ յորդումներու: Վեց գիւղեր մեծ մասով, երեք գիւղեր ալ ամբողջովին ոչնչացած են Դամասկոսի շրջանին մէջ: Աւերուած է ամբողջ շրջանը, 50 քիլոմեթրի վրայ, դէպի Հալէպ, Գալմիր եւ Պաղտատ: Հալէպի ճամբուն վրայ մէկ հատիկ տուն չէ մնացած Տէյր Աթիյէ գիւղին մէջ, ուր զոհերու թիւը կը հասնի 500: Կարեւոր գիւղ մը՝ Նէպէկ, որ շրջանին կեդրոնն է, մեծապէս վնասուած է: Հարիւր տուներ քանդուած են եւ առաջին առթիւ փլատակներուն մէջ գտնուեցան 70 դիակներ: Երկու երրորդով քշուած է Քութայիֆ գիւղը, իսկ երեք քիլոմեթր անդին, Մուսատամիյէ գիւղը ամբողջովին ոչնչացած է: Զոհերու թիւն է 200: Ուրիշ գիւղերու մէջ ալ բազմաթիւ դիակներ գտնուած են: Բեռնատար ինքնաշարժ մը, որ քսան հոգի կը փոխադրէր, քշուեցաւ ջուրերէն: Ահռելի մանրամասնութիւններ կը հասնին ամէն կողմէ: Ֆրանսական զօրքին օգնութեան շնորհիւ, կարելի եղաւ սահմանափակել զոհերու թիւը:

Նիւթական կորուստը կը հաշուեն տասը միլիոն ֆրանք, մարդկային զոհերը՝ հազար: Տասը հազար հոգի անապաստար կը մնան, իսկ 50.000 հոգի թշուառութեան մատնուած են:

*** Նոր հեռագիրներու համաձայն, աղէտը աննկարագրելի համեմատութիւններ առած է: Սուրիոյ մարզպանը աղէտին վայրը գնաց: Հոկտեմբեր 31ի առտուն 279 ալմաթաթախ դիակներ հանուեցան Քալամուն գիւղին մէջ: Միջոցներ ձեռք առնուեցան պարէնաւորումը ապահովելու համար: Առողջապահական վարչութիւնը լարած է իր բոլոր ուժերը: Բարեբախտաբար օդը բացուիլ սկսած է եւ ջուրերը կը քաշուին: Վերահաստատուած է երթեւեկը՝ Պաղտատի ճամբուն վրայ:

Տասը հազար քառակուսի քիլոմեթր տարածութեան վրայ, չկայ գիւղ մը որ անվնաս մնացած ըլլայ: Հեղեղին ուժգնութիւնը այնքան անդիմադրելի էր որ քսան խորանարդ մեթր թանձրութեամբ քարեր եւ շաղախներ քշուելով քանի մը հարիւր մեթր անդին նետուեցան: Նոյնիսկ ձեւափոխուեցան տեղագրական պայմանները՝ քանի մը քիլոմեթր տարածութեամբ, Դամասկոս-Հալէպ ճամբուն վրայ: Աղէտին ահաւորութեան պատճառներէն մէկը այն է որ Քալամունի լեռնաշղթան ժեռուտ է եւ դառնվար, դուրկ՝ բուսականութենէ: Ջուրերը սրընթաց խուժելով եւ որ եւ է արգելքի չհանդիպելով, թնդանօթով խիճ, աւազ եւ ցեխ կը քշէին իրենց ճամբուն վրայ եւ կ՚աւերէին ամէն բան: Մասնաւորապէս Մուսատամիէ գիւղը ողողուեցաւ երեք անջատ հոսանքներով, որոնք պաշարեցին տուները եւ կտրեցին բնակիչներու փախուստի ճամբաները: Գիւղացիները վտանգը չհասկնալով, իրենց տուներուն մէջ փակուած եւ դուռներն ալ ամրապէս փակած էին: Երեւելիներու պատուիրակութիւն մը, որ Դամասկոս գացած էր բողոքելու համար տուրքերուն դէմ, այսպէս ազատեցաւ աղէտէն:

Հեղեղը քշած է նաեւ գիւղացիներու ամբողջ տարուան ուտելիքը, անասունները եւ ցանքերը:

Սուրիական կառավարութիւնը մէկ միլիոն ֆրանքի վարկ մը բացաւ, աղէտեալներուն օգնութեան հասնելու համար:

Արաբիոյ թագաւորին դիւանապետը, շէյխ Եուսուֆ Եասին, որ աղէտի ճամբուն վրայ կը գտնուէր, հազիւ կրցաւ ազատիլ եւ իր ճամբան շարունակել դէպի Պաղտատ:

Աղէտեալ շրջանը ահռելի տեսարան մը կը ներկայացնէ: Ազատուածները բացարձակապէս չմորուն վիճակ մը առած են եւ որ եւ է յուզում չեն զգար նոյնիսկ իրենց ազգականներու դիակներուն առջեւ: Բազմաթիւ մեռեալներ խրած են տիղմին մէջ եւ մարդ չի համարձակիր քաշել հանել, վախնալով որ փլուզումներ կը պատահին: Տեղ տեղ ճամբան անմատչելի է, այնպէս որ կարելի չէ ուտելիք եւ ջուր հասցնել:

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԱՐԴԻԱԿԱՆ ԿԱՀԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ ՃԱՇԱՐԱՆԸ

Ր Ա Ֆ Ֆ Ի

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ Մ. Գ. ՄԻՐԻՃԱՆԵԱՆ

8 Rue Maubeuge, Paris (9)

Արեւելեան եւ եւրոպական համեղ կերակուրներ՝ պատրաստուած մաքուր խնամքով: Ցանախորդները կրնան մտնել խոհանոց՝ տեսնելու համար տիրող մաքրութիւնը:

Գոլսական սազ՝ սաշ ազանդներով: Հայկական նուագ. ամէն երեկոյ ժամը 8էն կէս գիշեր: Տրամադրելի սրահ հարսանիքի, նշանտուքի, հարսնիքի եւայլնի համար շատ նպաստաւոր գիներով:

«Սթալին Տէր եւ պաշտպան նայրենեաց»

«Մաթէն» զարմանալ կը գրէ թէ Սթալին չուտով ինքզինքը հռչակել պիտի տայ «Պոստոնիկ» այսինքն նախագահ, աւելի ճիշդ «Տէր եւ պաշտպան», յեղափոխութեան քսանամեակին առթիւ: Ճամբան հարթելու համար, «Հանճարափայլ Առաջնորդը» նոր մաքրագործումներ կը պատրաստէ: Կոմինտէրնին մէջ տակաւին կան տարրեր որոնք հակառակ են այս յաւակնութեան: Ընտրութիւններէն վերջը, Գերագոյն խորհուրդին անդամները, որոնք անշուշտ բացարձակ հաւատարիմներ պիտի ըլլան, պիտի առաջարկեն Սթալինը հռչակել Գերագոյն պետ, ի վարձատրութիւն իր ծառայութեանց: Այս առթիւ պիտի յիշուին պատմական նախընթացներ, ինչպէս Բորիս Կոդունովի ընտրութիւնը եւ Նովկորոտի «Պոսադնիկ»ները:

*** Սթալին ճառ մը խօսելով Քրեմլինի մէջ, յայտարարեց.

— «Պետերը կուգան ու կ՚երթան, միայն ժողովուրդն է անմահ: Ուրիշ ամէն բան անցողական է»:

Մարգարէութի՜ւն մը, արդեօք...

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱԿԱՊՈԼՇԵՒԻԿ ՊԱՅՔԱՐԸ յառաջ տանելու համար, դաշնագիր մը կնքուած էր Գերմանիոյ եւ Ճափոնի միջեւ: Թօքիոյի թերթերը կը գրեն թէ պաշտօնապէս հաստատուած է որ Իտալիան ալ միացած է այդ ուխտին: Հռոմի մէջ լռութիւն կը պահեն:

ՍՊԱՆԻՈՅ հանրապետական կառավարութիւնը Պարսելոնա փոխադրուեցաւ: Ազգայնական նաւատորմը կը պատրաստուի պաշարել ծովեզերքը, հրամանատարութեամբ ծովակալ Ֆէրնանդէզի: Կռիւները վերսկսած են Մադրիտի ճակատին վրայ:

Հ. Յ. Դ.

Գրաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Շրջ. կոմիտէն սիրայօժարաբար ժողովի կը հրաւիրէ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէի «Գրիստափոր», «Ալխան» եւ «Վահագն» խումբերու բոլոր ընկերները 4 Նոյ. Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ: Ներկայ պիտի ըլլայ Կ. Կ.ի ներկայացուցիչը: Ուշադրաւ օրակարգ:

Ընտանեկան հիւրանոց

Փայլակ Սանասար նիս, իր տան մէջ կ'ընդունի փափկակազմ օդափոխութեան պէտք ունեցող մանչ տղաներ մինչեւ 14 տարեկան: Քաղաքէ դուրս բացօդեայ միջավայր, արեւ, ընտանեկան խնամք, ի պահանջել հարկին ֆրանսերէն, հայերէն ուսուցում: Դիւրամատչելի պայմաններ:

Գրել՝ Sanassar. Villa Marie-Vahak. Vallon Obscur. Nice

Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme PARIS (13e) Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔԻ Հայրենակցական Միութեան Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Հայրենակից Մկրտիչ Գինեանի դառնաղէտ մահուան առթիւ իր ընտանեկան պարագաներուն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (51)

Խ Է Ն Թ Ը

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

Վարդան եւ Գ. Դուդուկչեան խօսքոյն նկատեցին, որ երկու եղբայրներն այդ անպաշտպան պահուն իրանց մօտ գալը առանց նպատակի չէր լինելու, եւ սպասում էին, մինչեւ նրանք կը յայտնէին իրանց խորհուրդը:

— Մենք մեր հօր եւ միւս եղբայրների մօտ ոչինչ խօսել չը կարողացանք, ասաց Հայրապետը լուրջ կերպով,— եւ այս պատճառով շտապեցինք ձեզ յայտնել, որ մենք բոլորովին համակրում ենք ձեր մտքերին եւ ամէն կերպով պատրաստ ենք ծառայելու ձեր նպատակներին, ինչ գործում որ յարմար կը համարէք:

Գ. Դուդուկչեանի սառն դէմքի վրայ փայլեց մի ուրախութեան պայծառ մի նշոյլ. դա միաժամանակ ուրախութիւն էր, երբ երկու հաւատացեալ է ձեռք բերում եւ մտածում է, թէ իր հօտը արդէն կազմուած է, թէ այդ երկուսը սկիզբը կը դնեն հազարների:

— Բոլորովին սխալ է մտածել, խօսեց Հայրապետը,— թէ այստեղի Հայերը հոգւով, սրտով եւ ամէն բարձր զգացումներով մեռած են: Բայց մի բան կայ որ Հայերի ընդհանուր թերութիւնն է: Ամէն մի Հայ, առանձին վեր առած, զգուշ է, մտածող է, անվստահ է եւ սեփական կամք չունի:

Նա միշտ սպասում է օրինակի, որ ուրիշը սկսէ, իսկ ինքն նրան հետեւի: Օրինակը, մանաւանդ յաջողուած գործի օրինակը, նրա վրայ մեծ ազդեցութիւն է գործում: Այս դէպքում Հայը մի քանի պայմաններ միշտ աչքի առջեւ ունի: Նա բնաւ չէ հետաքրքրւում, թէ ինչպէս են ապրում, ինչ եղանակով են գործում օտար երկիրներում: Ուզում եմ ասել, որ Հայը օտարներից օրինակ չէ վեր առնում, այլ ցանկանում է, որ օրինակը տայ նրան իր նման մի Հայ: — Ուրեմն մենք առաջին օրինակը կը տանք, եւ ես հաւատացած եմ, որ մեզ կը հետեւեն շատերը: Ես լաւ եմ ճանաչում մեր ժողովուրդը: Նա այնքան շատ տանջուել է, որ հէնց այս րոպէիս պատրաստ է Թուրքի Քրդի միջը ուտել եւ արիւնը խմել, եթէ մի հնար կը գտնէ: Նա սրտում սաստիկ ատելութիւն ունի, միայն այդ ատելութիւնը թաղնուած է:

Վարդանը եւ Գ. Դուդուկչեանը ուրախութեամբ լսում էին Հայրապետի առածները: Նրա մէջ խօսում էր ժողովրդի ձայնը:

— Երջանիկ է այն ժողովուրդը, որ տանել գիտէ, բացականչեց Գոլոցցի երիտասարդը մի առանձին ոգեւորութեամբ: — Նա, որ տանել չը գիտէ, զուրկ է մնում եւ ախրոյ զգացմունքից...

— Իմ հայրը ասում էր, թէ հողը պատրաստ չէ, խօսեց Հայրապետը: — Նա իսկապէս խելացի մարդ է, նրա սրտում կան շատ ծածկուած բարի խորհուրդներ: Բայց նրա խելացի խորհուրդները, նրա զգուշաւորութիւնը հասնում է մինչեւ յանցաւորութեան: Նա իր համբերութեամբ թմրեցնել է մեզ եւ պահել է քարացած անշարժութեան մէջ: Մեր դրութեան մէջ, իմ կարծիքով, համարձակութիւնը, անձնավստահութիւնը եւ մինչեւ խենթութեան հասած յանդգնութիւնը աւելի գործ է կատարում, քան թէ իմաստունների լուրջ եւ խոհեմ մտածութիւնները:

— Այո, «մինչեւ խելացին կը մտածէ, խենթը գետից անց կը կենայ»... պատասխանեց Վարդանը ծիծաղելով:

— Այդ շատ ճիշդ է, նկատեց Գ. Դուդուկչեանը:

— Խելացիների խելքը շատ անգամ խարում է իրանց եւ խարուածները այն ժամանակ միայն հասկանում են՝ թէ յիմարուել են, երբ գործը իրանց ձեռքից արդէն աւարտած են լինում... Մի ժամանակ Կ. Պոլսի մեր խելացիները մտածում էին, թէ Հայերի համար աւելի նպաստաւոր է Թուրքաց անկիրթ եւ անկարգ կառավարութիւնը, քան թէ մի բարեկարգ եւ քաղաքակրթուած կառավարութիւն: Մտածում էին, թէ մի քաղաքակրթուած կառավարութիւն իր կուլտուրական բարձր զգացումով կարող էր կլանել եւ ոչնչացնել Հայերին— մինչդեռ խելացի Հայերը, օգուտ քաղելով Թուրքի յիմարութիւններից, գոյութեան կռուի մէջ կարող էին մրցել նրա հետ, կարող էին յաղթող հանդիսանալ: Այդ ենթադրութիւնը թէօրիայի կէտից ուղիղ է: Բայց ամենաճիշդ փիլիսոփայական թէօրիան երբեմն կեանքի փորձի մէջ յայտնւում է սխալ: Պատմութիւնը իր առանձին զարտուղութիւններն ունի: Եթէ մի քաղաքակրթուած ազգութիւն կարող է կլանել փոքր ազգութիւնները, նոյնը կարող է կատարել եւ մի անքաղաքակիրթ մեծ ազգութիւն իր մանր հպատակ ազգութիւնների վերաբերութեամբ: Տարբերութիւնը միայն գործ դրած միջոցների եւ հնարների մէջն է.— մէկը սպանում է բարբարոսական միջոցներով, միւսը՝ — կուլտուրայի միջոցներով:

— Ես աւելի պարզ կը խօսեմ, շարունակեց Գ. Դուդուկչեանը:— Մեզանից ոչ ոք մինչեւ այսօր չէր հասկացել Թուրք կառավարութեան գաղտնի քաղաքագիտութիւնը Հայերի վերաբերութեամբ: Մեզանից ամէն մէկը երեխայական կարճատեսութեամբ կրկնում էր, թէ «մեր սպագան Թիւրքիայումն է»:

Մենք նայում էինք կատարուող դէպքերին, անկարգութիւնների եւ բարբարոսութիւնների արտաքին մակերեւոյթի վրայ, բայց թէ ո՛րպիսի գծուխային մեքենայութիւն էր թաքնուած նրանց տակին, — այդ չէինք տեսնում: Մենք միայն տեսնում էինք հարստահարութիւններ, սպանութիւններ, բռնի կրօնափոխութիւններ եւ զանազան տեսակ չարագործութիւններ, որ կատարւում էին մեր հարեւան բարբարոս ցեղերը: — Այդ բոլորը մենք սովորեալ եւ պատահական էինք համարում, եւ չը գիտէինք, որ միշտ անկարգութիւններին գաղտնի քաջալերող կայ, չը գիտէինք, որ այդ բոլորը կատարւում էր պաշտօնական բարձր ատեաններից թելադրութեամբ: Մենք մեղադրում էինք կառավարութիւնը այն մտքով միայն, որ նա թոյլ է, որ նա անհոգ է, որ նա անզգամ հպատակները զսպել չը գիտէ:

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՕՐԹՕՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 3 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MERCREDI 3 NOVEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3567

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԲԱՆԱՎԷՃԻ ՄԸ ՆԵՐՔԻՆ ԾԱԼՔԵՐԸ

Այս միջոցին խիստ թէժ բանավէճ մը կը մղուի Պոլսոյ երկու գլխաւոր թերթերուն, «Ճումհուրիյէթ»ի եւ «Թան»ի (Միլլիյէթ) միջեւ։

Պայքարը արդէն վերածուած է հասարակ ցեխարձակումներու։ Մանաւանդ «Ճումհուրիյէթ»ը կարծես մրցանիշ, թրքական բոլոր պատկերազարդ բառերը շարելով ճերմակ թուղթի վրայ։

Հակառակորդը, Ահմէտ Էմին Եալման, «տէրէպէյի» կոչած էր «Ճումհուրիյէթ»ի խմբագրապետը, Եունուս Նատին։ Այս վերջինը կրնա՞ր կէս ճամբան մնալ։ Եւ ահա բառեր ու բառեր,— «Տէօնմէ», անկախութեան դատարանէն դատապարտուած դաւաճան, «Հէ՜յ ութանմազ արլանմազ ալչաք հէրիֆ»...

«Թան»ի խմբագրապետը, Ահմէտ Էմին, աւելի կրթուած — համալսարանական — ըլլալով, ատենմ մը կը պահէ իր պաղարիւնը։ Սակայն նոյնքան ուժգին է իր յարձակողականը, մանաւանդ երբ կը ներկայացնէ Եունուս Նատիի բուն դիմագիծը, երկար տարիներ պաշտօնակից եղած ըլլալով անոր հետ։

Որքան ալ անձնական հանգամանք ունենայ, այս կրքոտ բանավէճը մեզ կը հետաքրքրէ երկու տեսակէտներով։

Առաջին՝ պայքարին շարժառիթը բոլորովին անձնական չէ։ Անոր տակ թաղուած են շատ մը գաղտնիքներ, որոնց մասին որոշ գաղափար կու տան մինչեւ հիմա եղած հրատարակութիւնները։

Պայքարը պայթեցաւ եւ լրջացաւ, երբ մէկը միւսը ամբաստանեց իբրեւ քողարկեալ ֆաշական կամ համայնավար։ Ֆաշականը «Ճումհուրիյէթ»ը կը համարուի, իսկ բոլշեւիկը՝ «Թան»ը, որուն աշխատակիցներէն տիկին մը, Պոյան Սապիհա, համայնավարական գիրքեր թարգմանած է։

Վիճարանութեանց ընթացքին, երկու հրապարակագիրներն ալ չեն մոռնար զարդարել Աթաթիւրքին, իբրեւ հաւատարմութեան ցոյց, որպէսզի կարենան ազատօրէն դրի առնել իրենց բանլիքը։ Եւ, փոխադարձաբար կ'րսեն բաներ՝ որոնք մութ պատկեր մը կը պարզեն՝ Թուրքիոյ ներքին կացութեան տեսակէտով։ Ամէն պարագայի մէջ, երեւան կուգայ որ ազարգեւն չեն անցած ն'ւ ֆաշական - հիթլէրական ն'ւ բոլշեւիկեան քարոզութիւնները։

Այս առթիւ, «Թան» իր հակառակորդին դէմ վկայութեան կը կանչէ Գերմանիոյ քարոզութեանց նախարարը, Տոքթ. Կէօպէլս, որ Նիւրէմպէրկի ճառին մէջ ուրախութեամբ աւետած էր թէ իրենց շարժումը յաջողութիւն գտած է նաեւ Թուրքիոյ մէջ։

Արդարեւ, ատենէ մը ի վեր թուրք թերթերուն մէջ կ'երեւան գրութիւններ, որոնք ուշադրութ. խմորումներ կը մատնեն։

Կը թուի թէ հիթլէրական գործակալներ յաջողած են ազդել Թուրքիոյ հանրային կարծիքին վրայ, զանազան հրատարակութիւններով եւ շարժանկարներով։ Խորհրդային մամուլին մէջ եղած ակնարկներն ալ կը հաստատեն այս պարագան։ Դեռ վերջերս «Ճումհուրիյէթ» բուռն պատասխան մը հրատարակեց, երբ Մոսկուայի թերթերը կը քննադատէին Թուրքիոյ երկդիմի ընթացքը։

Միւս կողմէ, իրողութիւն է որ թուրքեւխորհրդային զինակցութիւնը եւ բոլշեւիկեան քարոզութիւնները խոր հետքեր ձգած են Թուրքիոյ մէջ, վերջին քանի տարիներու ընթացքին, եւ պարբերաբար նոր դաւեր կը բացուին, ոչ միայն Պոլսոյ, այլեւ Անատոլուի գլխաւոր քաղաքներուն մէջ։ Բազմաթիւ թուրք բոլշեւիկներ բանտարկուած են արդէն եւ ուրիշներ ալ կը հետապնդուին անխնայ։

Եթէ ազնուաբարոյ նոյն ուժգնութեամբ շարունակուէր, անշուշտ երկու կողմի թերթերը աւելի շահեկան յայտնութիւններ պիտի ընէին. բայց վերջին պահուն միջամտեց Մամուլի Միութեան կարգապահական մարմինը, եւ բանավէճը ընդհատուած է առ այժմ, «Նոր զանգին կազմութեան եւ հանրապետութեան տարեդարձին առթիւ»։

Մեզ հետաքրքրող երկրորդ պարագան այն է որ, այս բանավէճին առթիւ ալ, երկու կողմերը քաշքշեցին Հայերու անունը, իբրեւ մահացու հարուած...

«Թան» գրեց Եունուս Նատիի համար.— «Դժուար է հաշիւ պահանջել այս միակ փորձանութեր (պէլալը) մարդէն, որուն համար կ'ըսուի թէ իր քաղաքական ազդեցութիւնը օգտագործելով, փրկագին առած է կասկածելի գործերէ»։ Եւ իբրեւ փաստ յիշեց անոր միջամտութիւնը փախստական հայ հարուստի մը վերադարձին համար։ Դիմացինը, կատղած, հետեւեալ մանուածապատ խօսքերը սահեցուց.

—«Հարազատ թուրք խօսքէն ճիշդ չէ որ ազդուին ոչ-հարազատ թուրքերը։ Արդէն հայ, յոյն եւ հրեայ ժայռենակից մը չի յաւակնիր Թուրքիոյ մէջ Թուրքերուն հանրային կարծիքին թարգմանը ըլլալ եւ գլուխ հանել թուրք լրագրութեան պէս խիստ փափուկ գործ մը»։

Եւ անմիջապէս եզրակացուց,— իր հակառակորդը ոչ իսկ Թուրք է, ժամանակին խմբագրած ըլլալով «Յայսերցի Միհրանի «Աւպահ»»ը»։

Ինչպէս կը տեսնէք, երկու կողմերուն համար ալ նոյն առելին կը մնայ Հայը, իր «խաչախ»ներով։ Երկու կողմն ալ իրենց աղտոտ գործերը պաշտպանելու համար, կը դիմեն խուժանավարութեան ամէնէն ազդու միջոցին,— Հայերու հետ գործ ունեցած է, զգուշացէ՛ք։ Եթէ ձեռքէն գայ, պուտ մը ջուրի մէջ պիտի խեղդէ մեզ։

Ամբողջ բանավէճին մէջ, փակագիծ մը կը կազմէ այս պարագան։ Բայց, ո՛րքան խօսուն է, ապացուցանելու համար թուրք մտաւորականութեան հոգեբանութիւնը, համալսարանականէն մինչեւ հասարակ խուժանավարը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՆՈՐԷՆ ԿԸ ԲԱՐԴԱՆԱՅ

Իտալիա իրաւունք ունի՞ր գաղութավայր պահանջելու Գերմանիոյ համար

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ, արտաքին նախարար Պ. Իտըն երկար ճառ մը խօսելով, գիտել տուաւ թէ Մուսոլինի իրաւունք չունէր գաղթավայր պահանջելու Գերմանիոյ համար։ Անշուշտ իր լեզուն դիւանագիտական էր, բայց եւ այնպէս ճիշդ հասցէին ուղղուած։ Ահա իր խօսքերը.

— «Գիտենք թէ երկիր մը, որ ինքն ալ մեծ պատերազմէն վերջը հողային կարեւոր զիջումներ ստացաւ Եւրոպայի մէջ եւ ուրիշներ ալ՝ Ափրիկէի մէջ, իր իսկ զինակիցներէն, այժմ ախոյեան կը հանդիսանայ Գերմանիոյ գաղթային պահանջներուն... Պէտք է բացորոշապէս ըսեմ թէ մենք որ եւ է կառավարութեան իրաւունք չենք տար զիջում պահանջելու մեզմէ երբ չկայ որ եւ է նշան որ ապացուցանէ թէ այդ կառավարութիւնը ինք տրամադիր է նոյնագոյն զիջումը կատարելու»։

Պ. Իտըն նոյնքան ուշագրաւ յայտարարութիւններ ըրաւ Սպանիոյ մասին, հաստատելով թէ Զօր. Ֆրանքոյի յաղթութիւնը կրնայ օգտակար ըլլալ բրիտանական շահերուն։ «Նոյնիսկ Ազգաժողովին մէջ բազմաթիւ պետութիւններ կան որոնք Զօր. Ֆրանքոյի յաղթանակը կ'ուզեն։ Կան ազգեր որոնք համոզուած են թէ համայնավարական քարոզութիւնը ուրիշ ամէն բանէ աւելի ուղղակի պատասխանատու է Սպանիոյ ներկայ վիճակին»։

Այս առթիւ կարդաց կարգ մը վիճակագրութիւններ, որոնց համաձայն Սպանիա այժմ երրորդ յաճախորդն է Խ. Միութեան, կարեւորութեան կարգով։ 1937 յունուարէն սեպտեմբեր, Խ. Միութիւնը ծովու ճամբով Սպանիա ղրկած՞է տասն անգամ աւելի մեծ քանակութեամբ ուտեստ եւ ուրիշ նիւթեր, քան անցեալ տարուան նոյն ժամանակաշրջանին։ Խորհրդային հրապարակութիւն մը կը մատնանշէ Վալէնցիայի զինուորական օգնութեան ջախջախիչ գերազանցութիւնը։ «Կարելի չէ ըսել թէ այս ամառուան ընթացքին աւելի մեծ քանակութեամբ ապրանք ղրկուած է Սպանիոյ ապգայնական ռեժիմին քան կառավարութեան։ Ընդհակառակն, պատերազմիկի հանգամանքին ճանաչումը առաւելութիւն մը պիտի կազմէր այն կողմին համար որ ամէնէն հզօրն է ծովու վրայ, այսինքն Ֆրանքոյի կուսակիցներուն։ Ներկայ պայմաններուն մէջ, ապգայնականները ծովու վրայ շատ սուղ կը գնեն այն օգնութիւնը զոր կրնան ստանալ ցամաքի վրայ՝ օտար հպատակներէ։ Շատեր կը կարծեն որ եթէ ապգայնականները յաղթեն, Սպանիա գործօն մասնակցութիւն պիտի ունենայ Անգլիոյ դէմ ուղղուած արտաքին քաղաքականութեան մը մէջ։ Ես այդ կարծիքէն չեմ։ Մենք կը մնանք Եւրոպայի ամէնէն հզօր ծովային պետութիւնը։ Ամէն մարդ գիտէ որ Անգլիա գիտումներ չունի Սպանիոյ հողային ամբողջութեան եւ անկախութեան մասին։ Սպանիացիները գիտեն որ իրենց հայրենակիցները յագեննուեցան բրիտանական ռազմանիւթերով։ Ես չեմ ընդունիր այն կարծիքը թէ Զօր. Ֆրանքոյի յաղթանակը անպատճառ Սպանիոյ մէջ պիտի հաստատէ Անգլիոյ թշնամի կառավարութիւն մը»։

Նախարարը ապա խօսեցաւ Ազգաժողովի եւ չինեւճափոնական պատերազմի մասին։ Այս առթիւ յայտնեց թէ պատրաստ է մինչեւ Ուաշինկթըն երթալու եւ Մ. Նահանգներուն գործակցութիւնը ապահովելու՝ Ծայր. Արեւելքի գործերու մասին։ Եւ պարզելով Մեծն Բրիտանիոյ արտաքին քաղաքականութեան գլխաւոր գիծերը, եզրակացուց.

— «Մենք պիտի չմասնակցինք որ եւ է հակաբոլշեւիկ խմբակցութեան. պիտի չմասնակցինք որ եւ է հակաֆաշական խմբակցութեան։ Մեզ կը հետաքրքրէ երկիրի մը արտաքին եւ ոչ թէ ներքին քաղաքականութիւնը։ Մենք բոլորին կ'առաջարկենք մեր գործակցութիւնը, բայց պիտի չհանդուրժենք որ ո եւ է մէկը տուն տայ մեզի՝ մեր բռնելիք դիրքի մասին»։

Տաժանապատիժ մեծ լարուածութիւն Իտալիոյ մէջ

Աւելորդ է ըսել թէ այս ճառը ծանր տպաւորութիւն գործեց Իտալիոյ, ինչպէս եւ Գերմանիոյ մէջ։ Կառավարական շրջանակները լռութիւն կը պահեն, բայց մամուլը բուռն դժգոհութիւն կը յայտնէ, քննադատելով թէ Անգլիան եւ թէ Ֆրանսան։ Այս առթիւ ցաւ կը յայտնեն որ Ֆրանսայի մէջ անգամ չեն հաւատար այն հաւաստիքներուն թէ Սպանիոյ իտալացի կամաւորներուն թիւը 40.000էն աւելի չէ։ Իսկ բոլորը միաբերան կ'ընդդիմանան այն տեսակէտին թէ Մուսոլինի բարոյական եւ քաղաքական իրաւունք չունի թեր կանգնելու Գերմանիոյ գաղթային պահանջներուն։

Այս առթիւ, իտալական թերթերը կը քննադատեն նաեւ արմատականներու համագումարին մէջ արտասանուած խօսքերը։ Կարեւոր թերթ մը գիտել կու տայ.— «Ֆրանսացի այն կուսակցութիւններն ու թերթերը որ կը մասնակցին ժողովրդական ճակատի կառավարութեան պատասխանատուութեանց, կը շարունակեն ատոր սուսերով որոնք բնականաբար ուղղուած են Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ դէմ»։

ՈՉ - ՄԻՋԱՄՏՈՒԹԵԱՆ յանձնաժողովը կը գումարուի այսօր, չորեքշաբթի, վերջնական որոշում տալու համար Սպանիոյ օտար կամաւորներու յետս կոչման մասին։ Շատեր յոռետես են, դատելով Խ. Միութեան եւ Իտալիոյ բռնած դիրքէն։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԲԱՆՏԵՐԸ խճողուած ըլլալով, որոշուեցաւ կեդրոնացման անջատ կայաններ հաստատել, Հրեաներուն եւ Արաբներուն համար։ Ամենամեծ կայանը կը շինուի Սարաֆանտի մօտ, ուր հարիւրաւոր Արաբներ արգելափակուած էին անցեալ տարուան խռովութեանց ատեն։ Ոստիկանութիւնը եւ բանտերու վերատեսչութիւնը նոր վարկեր պահանջեցին, այս գործը գլուխ հանելու համար։ Միւս կողմէ, արաբական կազմակերպութիւնները հանգանակութեան ձեռնարկած են, զրահ հայթայթելու եւ ազգայնական շարժումը զօրացնելու համար։ Խռովութիւնները կը շարունակուին։

ԱՆԴՐՅՈՐԴԱՆԱՆԻ մէջ ալ խռովութիւններ պատահեցան երկուշաբթի օր։ Հրոսակն արձակուեցաւ պալատին վրայ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԲ ԿԻՆԸ ԿՈՒԶԷ...

Չեմ գիտեր ո՛ր իմաստունն ըսեր է թէ երբ կինն կ'ուզէ, Աստուած ալ կ'ուզէ։

Անշուշտ այս համոզումն ունի նաեւ Տիկին կամ Օր. Աննա Ազարիկեան, աշխատակից «Բանուոր»ի եւ զինուորեալ քոյր Կոմինտէրնի։

Աննա Ազարիկեան վերջերս կը մասնակցի բոլշեւիկեան միջազգային խորհրդակցական ժողովի մը, ուր հաւաքուած էին 250 պատուիրակներ, 15,000 տոլար ծախելու համար ի նպաստ ամերիկացի բոլշեւիկներու օրկաններուն, «Տէյլի եւ Սրնտէյ Ուր-քըրը»ներու։

Աննա Ազարիկեան կը լսէ օրուան բանախօսները, ու կը պատմէ, բերնին ջուրերը վազցնելով.

— «Բայց եթէ ձեզմէ ո եւ է մէկը ներկայ ըլլար այդ ժողովին, պիտի տեսնէիք, թէ ինչպիսի կապեր կային Հայերու եւ արտայայտուած մաքերու եւ եղած առաջարկներու միջեւ։

Իմ կարծիքով, պէտք է ամերիկահայ աշխատաւոր կինը իմանայ ամերիկացի կանանց, ինչպէս նաեւ մերինին նման փոքր ազգերու պատկանող կանանց գործունէութեան մասին։ Ես հոն որպէս կոմունիստ հայ կին մը ամօթ կը զգայի, որ ուրիշներու կարգին ի վիճակի չէի ամերիկահայ կանանց առանձին գործունէութեան մասին խօսելու»։

Բացատրութեան կը կարօտի աս վերջին խօսքը։

Աննա Ազարիկեան «որպէս կոմունիստ հայ կին մը», ի՞նչպէս կ'ամչնկի եւ խօսք չառներ, «զինուորեալ»ի համար այն հոյակա՜պ գործունէութիւնը զոր ցոյց տուին իր գաղափարակիցները եւ ուղեկիցները, քանի մը տարի առաջ, դատավարութեան մը առթիւ, խմբովին փողոց իջնելով եւ դիրք բռնելով։

Անշուշտ յիշողութեան վրիպում է եղածը։ Անցնինք բուն հարցին.

— «Ժողովէն հեռանալէ յետոյ երկար ատեն խորհեցայ այն մասին, թէ մենք ալ կիներ եւ մայրեր ենք անոնց նման, բայց ի՞նչ է պատճառը, որ մեզմէ շատերը տակաւին հին լաչակը նետել երբեք ալ մտածած չեն։

Ես համոզուած եմ, որ եթէ մենք շարունակենք այսպէս տուներու մէջ մնալ, ոչ մէկ ատեն պիտի կարողանանք մեր իրական ազատութիւնը ձեռք ձգել։ Նոյն իսկ մեր կրաւորականութեամբ վնաս պիտի հասցնենք ազատական կանանց շարժումին։

Այս նամակով դիմում կ'ընեմ ձեզի, որպէս ազատատենչ ազգի մը զաւակները, միանալ Կոմունիստ կուսակցութեան, պաշտպանելով աշխատաւոր մարդկութեան դատը, պաշտպանել մեր շահերը եւ մեր սրբազան հայրենիքը՝ Հայկական Սոցիալիստական Խորհրդային Հանրապետութիւնը»։

Ինչպէս կը տեսնէք, ես ալ համաձայն եմ Աննա Ազարիկեանի կոչին։ Այլապէս, ինչո՞ւ պիտի արտատպէի իր կոչը։

Ուրեմն, դէպի գործ, Տիկնայք փափկասուն Հայոց աշխարհի։ Փութացէք խումբ խումբ միանալ Կոմինտէրնի, քանի որ կին մըն է կանչողը։

ՎԱՀԷ

ՀԱՆԳԻՍՏ

ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ ԿԱԹՈՂ. ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ

Պէյրութէն կը հաղորդեն մահը հայ հռոմէականներու կաթող. պատրիարք Աւետիս արք. Արփիարեանի։ Հանգուցեալը իր առաջնորդական ամէնէն կարեւոր պաշտօնը վարած է Խարբերդի մէջ։ Ցետոյ Պոլիս անցնելով, եղած է պատրիարքական փոխանորդ եւ տեղապահ։ Կաթողիկոս - պատրիարք ընտրուեցաւ 1931 հոկտեմբեր 17ին։ Ծնած էր 1865ին, Ակն։ Համիտեան շրջանին աքսորուած է Լիբանան (1905 — 1908)։ Կրած է նաեւ տարագրութեան շրջանի տառապանքները։

ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐՈՒ ՄԵԿՆՈՒՄԸ

Երէկ խումբ խումբ իրենց զօրանոցները մեկնեցան այն հայ զինուորցուները որոնք հրաւէր ստացած էին մեկնելու նոյեմբեր 2ին։ Ինչպէս գրած ենք, ասոնք մեծ մասամբ 20 — 22 տարեկաններն են, բաժնուած Ֆրանսայի զօրանոցներուն մէջ։

*** Երկուշաբթի գիշեր, Հ. Յ. Դ. Անիէռ Պուա Քոլոմպի «Արամ» ենթակոմիտէն ալ խնճոյք մը սարքած էր ի պատիւ զինուորցուներու, ընկերվարականներու սրահին մէջ, որ լեցուած էր խուռն բազմութեամբ։ Խնճոյքը տեւեց ժամը 3 — 8, խանդավառ երգերով եւ բաժակաճառերով։ Ներկայ էին նաեւ զինուորցուներու ընտանեկան պարագաները։

Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ գործակցութեան հիմերը

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Գերմանիա եւ Իտալիա թէեւ պաշտօնապէս դաշնագիր կնքած չեն, բայց համաձայնած են հետեւեալ բանաձեւին վրայ.— Երկու կառավարութիւնները փոխադարձաբար յանձն կ'առնեն օգնութեան հասնիլ, եթէ մէկն ու մէկը պատերազմի մղուի մեծ պետութեան մը հետ։ Այս գործակցութեան երկու գլխաւոր ձեւերը պիտի ըլլան —

1.— Դիւանագիտական համախորհուրդ գործունէութիւն, ինչպէս հաստատուեցաւ Սպանիոյ գործերուն եւ Գերմանիոյ գաղթային պահանջներուն առթիւ։

2.— Զինուորական գործակցութիւն, կարգ մը պարագաներու մէջ։

Գերմանիա նոր անակնկա՞լ մը կը պատրաստէ գաղթային պահանջներու մասին

Պերլինէն կը հեռագրեն թէ Տոքթ. Կէօպէլս, քարոզութեանց նախարարը, կարեւոր ճառ մը պիտի խօսի ուրբաթ օր, Գերմանիոյ արտաքին եւ ներքին քաղաքականութեան մասին։ Իրազեկներու կարծիքով, Նախարարը վճռական յայտարարութիւններ պիտի ընէ Գերմանիոյ տնտեսական քաղաքականութեան եւ մանաւանդ գաղթային հարցին մասին։ Իր ճառը նախարանը պիտի կազմէ նոյնինքն Հիթլէրի ճառին, որ պիտի խօսուի Միւնիխի մէջ, 1923ի արշաւին ձախողման տարեդարձին առթիւ։

Եթէ հաւատանք լիզած զրոյցներուն, նոյնիսկ հաւանական է որ Գերմանիոյ խորհրդարանը նիստի հրաւիրուի յառաջիկայ շաբաթներու ընթացքին, հանդիսաւորապէս վաւերացնելու համար տրուած որոշումները։ Նոյն աղբիւրներուն համաձայն, Հիթլէր իր ճառին մէջ բացէ ի բաց պիտի յայտարարէ թէ այլեւս չի ճանչնար Ազգաժողովին իրաւասութիւնը՝ իբրեւ խնամակալ Գերմանիոյ նախկին գաղթավայրերուն, ինչպէս եւ զանոնք ուրիշ պետութեանց տրուած հոգատարութիւններով կառավարելու իրաւունքը։ Անշուշտ այս յայ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՆԵՂՈՍԻ ԱՓԵՐԷՆ

ԿԵԱՆՔԸ ԱՆԿԱԽ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՄԷՋ

ԽԱՌՆ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԸ — ՆՈՒՊԱՐԵԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ — ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՆՕԹԵՐ —

Հոկտ. 15ը հանդիսութեան օր մըն էր Եգիպտոսի համար։ Եգիպտական ծանօթ Խառն դատարաններուն վերջաւորութեան օրն էր։ Այլեւս մնացած է փոխանցման տասնամեայ շրջանը։

Նոյն օրը՝ մեծ հանդէսներ տեղի ունեցան Խառն դատարաններու պալատին մէջ, որ կը գտնուի Աղեքսանդրիա, Նուպար փաշա փողոց։ Այդ օրէն սկսեալ, դատավարութիւնները սկսած են կատարուիլ նաեւ արաբերէն լեզուով։ Դատական կարեւոր պաշտօններ յանձնուեցան Եգիպտացիներու։ Ի մէջ այլոց, Աղեքսանդրիոյ Խառն Դատարաններու, Վերաքննիչ Ատեանի փոխ նախագահութեան կոչուեցաւ Ֆարուք Թագաւորին աներհայր՝ Զիւլֆիքեար փաշան որ վերջերս բարձրացաւ փաշայութեան՝ իր շնորհալի աղջկան՝ Օր. Ֆէրիտայի Ֆարուք Թագաւորին հետ նշանախօսութեան առիթով։ Աւելցնենք նաեւ թէ՝ հանգուցեալ Ֆուատ Թագաւոր՝ Ֆ գիրը բարենշան նկատելով իր մանչ զաւակին ու չորս աղջիկները անուանած է Ֆ սկզբնատառը ունեցող անուններով։ Իր զաւակը՝ Թագաւոր Ֆարուք ալ՝ իր նշանածին անունը փոխեց եւ Ֆէրիտա անուանեց։

Ներկայ Ֆարուք Թագաւորին պապին եւ Ֆուատ Թագաւորին հօր՝ Խտիւ Իսմայիլ փաշայի օրով, Եգիպտոսի մէջ արդարութիւնը եւ արդարութեան վրայ հսկող մարմինները խառնիխուռն հանգամանք մը ունէին, հանրային բարոյականը եղծուած էր։ Օտար առանձնաշնորհներու հետեւանքով, որոնք ջնջուեցան այս տարի, տեղացիներու եւ օտարներու յարաբերութիւնները բազմալի վիճակ մը կը ներկայացնէին։ Մէկ խօսքով արդարութիւնը կը տուժէր մեծապէս։ Տեղացիները իրաւազուրկ դարձած էին։ Խտիւ Իսմայիլ՝ իր վարչապետ Նուպար փաշայէն դարմանում մը խնդրեց այս վիճակին։ Նուպար փաշան 1867 Յուլիսին՝ Եգիպտոսի դատական բարենորոգումներուն մասին ընդարձակ տեղեկագիր մը տուաւ իր վեհապետին։ Փաշան կ'առաջարկէր Եգիպտոսի տեղական դատարաններու մէջ՝ տեղացիներու կողքին հրաւիրել օտար դատաւորներ, որոնք պաշտօն պիտի ունենային Եգիպտացիներու եւ օտարներու միջեւ եղած դատերը լուծել, եւ իրաւունք դարձնել տեղացին եւ իբրեւ օրինակ կը բերէր Թուրքիան, որ Պոլսոյ մէջ հաստատած էր Առեւտրական խառն դատարան մը, Օսմանցիներու եւ օտարներու միջեւ եղած դատերը լուծելու համար։

Նուպար փաշային կողմէ առաջարկուած Խառն դատարանները, կէս առ կէս պիտի ունենային տեղացի եւ օտար դատաւորներ եւ իրաւասու պիտի ըլլային Եգիպտացիներու եւ օտարներու միջեւ գոյացած ամէն տեսակ դատերը լուծելու։ Ատոր համար Նուպար փաշան կ'առաջարկէր կազմել խառն յանձնախումբ մը, ուսումնասիրելու համար իր տեղեկագիրը եւ հաշտեցնելու եւրոպական դատական կանոնները Շէրիի կանոններուն հետ։ Այս տեղեկագիրը, որ Նուպարեան ծրագիր անունով (Միջրրա Նուպար) ծանօթ է, Խտիւին հրամանով հաղորդուեցաւ բոլոր օտար պետութեանց եւ անոնց կարծիքը հարցուեցաւ։ Առնուած պատասխանները՝ իրարմէ կը տարբերէին։ Բոլոր պետութիւնները համամիտ չէին առաջարկուած դատական բարենորոգումներուն համար։ Միայն Բրիտանական Կայսրութիւնը առանց այլեւայլի համամիտ էր ծրագրին, կը բաւէր որ Նեղոսի հովտին մէջ տիրէին արդարութիւնը, հաւասարութիւնը եւ անկողմնակալութիւնը։ Հելլենական կառավարութիւնը կը հակառակէր այս ծրագրին, իր ձեռք ձգած առանձնաշնորհներուն հարուած մը նկատելով զայն։ Միւս պետութիւններն ալ զանազան դիտողութիւններ կ'ընէին։ Միւս կողմէ օտար գաղութները, թէ Գահիրէի եւ թէ Աղեքսանդրիոյ մէջ կը պայքարէին վերոյիշեալ ծրագրին դէմ։ Ֆրանսական կառավարութեան գալով, Նուպարեան ծրագրին քննութիւնը յանձնած էր օրէնսգէտներէ բաղկացեալ յանձնաժողովի մը, որուն եզրակացութիւնն էր ներկայ գոյավիճակը պահել ոճրային դատերու համար։

Պետութեանց այս հակառակ արտայայտութեանց առջեւ, համայն Մերձաւոր Արեւելքի մեծանուն դիւանագէտը՝ Նուպար փաշան խնդրեց Խտիւէն պետութիւնները հրաւիրել համաժողովի մը, Գահիրէի մէջ։ Այս համաժողովը գումարուեցաւ 1869 Հոկտեմբերէն սկսեալ մինչեւ Յունուար 1870։ Ֆրանսա պահանջեց որ համաժողովը իր աշխատանքները կատարէ իբրեւ հիմ ունենալով ֆրանսական յանձնաժողովի տեղեկագիրը։ Պատուիրակներուն մեծագոյն մասը դատական ոճրային բարենորոգումներու կողմնակից էր։ Մինչդեռ Ֆրանսայի պատուիրակները կը պնդէին որ դատական բարենորոգումները սահմանափակուէին քաղաքային եւ առեւտրական դատերու եւ անտեսուէին ոճրային դատերը, որոնք հակառակ էին առանձնաշնորհներու։

Նուպար փաշան մեծ ճիգեր թափեց, ֆրանսական եւ եգիպտական տեսակէտները հաշտեցնելու համար։

Երկրորդ համաժողով մը գումարուեցաւ Պոլսոյ մէջ, 11 Յունուարէն մինչեւ 15 Փետրուար 1873, որուն հետեւանքով, բոլոր պետութիւնները, աննշան վերապահումներով, 24 Փետրուար 1873ին, ընդունեցին Նուպարեան ծրագիրը։ Այդ ծրագրով 28 Յունիս 1875ին հաստատուեցան Եգիպտական Խառն Դատարանները։ Եւ ահա 60 տարուան տեւողութենէ մը յետոյ, այսօր այդ Խառն Դատարանները կ'ենթարկուին փոխանցման նոր շրջանի մը։

Խառն Դատարաններու բացման առթիւ, Խտիւ Իսմայիլ, Աղեքսանդրիոյ Ռաս էլթինի պալատին մէջ իր արտասանած ճառին մէջ կ'ըսէր թէ՝ այս թուականը Եգիպտոսի պատմութեան մէջ պիտի ունենայ մնայուն տեղ մը եւ պիտի ըլլայ քաղաքակրթութեան նոր շրջանի մը մեկնակէտը։

Հոկտ. 15ին, ի ներկայութեան Ֆարուք Թագաւորին եւ նախարարներու կատարուած հանդիսութեանց առթին, Խառն Դատարաններու օտարազգի ընդհ. դատախազը չմոռցաւ Խտիւ Իսմայիլին վերի խօսքերը, աւելցնելով թէ՝ Խտիւին մեծ նախարարը՝ Նուպար փաշան եղած էր հոգին այդ ծրագրին եւ անոր գործադրման։

Այս առթիւ Եգիպտոսի եւ համայն արաբ աշխարհի ամենամեծ օրաթերթը, ներկայ տարւոյն Հոկտ. 15ին Խառն Դատարաններու մասին հրատարակեց բացառիկ թիւ մը, որուն առաջին էջը քառակուսի դիրքով կը պարունակէր վերէն՝ առաջին կարգին վրայ, Խտիւ Իսմայիլի եւ իր թոռան՝ Ֆարուք Թագաւորին նկարները դէմ դէմի եւ վարէն՝ նորէն դէմ դէմի արդի վարչապետ Նահաս փաշայի եւ դատական նախարար՝ Սապրի Ապուալէմի նկարները։ Իսկ այս շրջանակին մէջտեղը գրաւած էր Եգիպտոսի առաջին վարչապետ՝ Նուպար փաշայի նկարը՝ ազիզիէ փէսով (Սուլթան Ազիզի գործածած փէսին ձեւը)՝ նման փէսին Խտիւ Իսմայիլի։ Մեծանուն Հայուն դիւանագիտական բարձր արժանիքներն ու անսպառ կորովը կ'արտացոլան իր նկարին վրայ։

Երջանիկ է Եգիպտոս, որ, վերջ ի վերջոյ տիրացաւ իր անկախութեան շնորհիւ Իսմայիլներու, Նուպարներու, Զաղլուլներու եւ Նահասներու երկարատեւ եւ ազատիչ ճիգերուն։

Ապահովեց իր բանակը՝ իր ազգային հարազատ ուժերով։

Երջանիկ պիտի ըլլայ նաեւ Հայաստան, ուշ կամ կանուխ տիրանալով իր անկախութեան, իր անցեալի զարմանահրաշ զօրութեան եւ իր դատական փառքին։

Թող ուրեմն փառաց ի փառս բարձրանան, արի արանց Հայկազունք։

ՍԵԳՈՒՀ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ԿԱՐՕՏԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

ԶՐՈՅՑ ԳՐՔԵՐՈՒ ԴԷԶԻ ՄԸ ԱՌՋԵՒ

Երկուշաբթի օր մը երբ Եւրոպայի հայկական ամենամեծ գրատունը մըտած հատատիպ գիրք մը կը թերթատէի, յանկարծ մէկը միւսին ետեւէն ներս մտան տնօրէնն ու գրագէտ-խմբագիր մը։ Բարեւեցի, ու ձեռքի թեթեւ սեղմումէ մը վերջ դարձեալ ըլլայ շարունակել պրպտումներս։

Գրատան տնօրէնը, գիրքերու դէզին տակ հեւացող սեղանին առջեւ, բազկաթոռի մը մէջ ընկողմանած՝ կը խօսի գրագէտ բարեկամին հետ։

— Ցաւալի է սիրելիս, ցաւալի։

— Ի՞նչ բանի համար կը խօսիս։

— Նայէ մէյ մը սա գրատան պատուհան, գիրքերու ծանրութեանը տակ կ'ըսես, հիմայ կը փլին։ Եւ նայէ այս դէզին, որ ցորենի որաններու պէս շարուած են։ Հապա հոն նե՞րսը։ Ալ մի հարցներ, լեփ լեցուն գիրք. գիրք ամէն տեսակ, ամէն լեզուէ։

— Յետո՞յ։

— Բարեկամիս ըսեմ, այսպիսի լուսաւոր քաղաքի մը մտաւորական թաղին մէջ, այս տօնին շաբթուն մէկ հատ գիրք չծախեցի։ Նոյնիսկ մատիտ մը եւ, ոչ ալ թերթ մը թուղթ։ Բայց հակառակ այս անյաջողութեան, տանտէրը իր վարձքը առաւ, լոյսը իր բաժինը, ջուրն ու կազը նոյնպէս, տուր ու տուր առանց սանթիմ մը շահելու։ Ահ, շատ տխուր է կացութիւնը, սիրելիս, շատ տխուր։ Եթէ այսպէս շարունակուի՞...

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես։

— Ըսել կ'ուզեմ թէ, եթէ այսպէս շարունակուի թէ գործը պիտի տուժէ եւ թէ հայ միտքը։ Ու վայ այն ազգին որ ոչ հասուն միտք ունի եւ ոչ ալ կատարեալ...

Տնօրէնը դեռ խօսքը չըմնցուցած, յանկարծ գրագէտը նստած տեղէն դէպի աջ դառնալով՝ ձախ ոտքը աջին վրայ եւ, լաւ մը աթոռին թիկնակին կռթնած՝ շրթները բացաւ։

— Հապա ե՞ս ինչ ըսեմ, սիրելիս, կ'աշխատիմ, կը տքնիմ, լոյս աշխարհ կը բերեմ ամսագիրս որ ցեղին սրտէն կը խօսի, եղածին պէս կը մնայ։ Ահա մազերս, տրդատ աղտոտոյն են թափած քունքերս։ Բացատրելու հարկ չկայ, գիտես թէ ի՞նչ ըսել է գիրք կամ ամսագիր հրատարակել։ Երբեմն նիւթեր կան որոնք կը նմանին կոշտ քարի մը։ Զայն կը տաշենք, կը յղկենք պէտք եղածին պէս ու կը հրամցնենք մեր հայ յաճախորդին։ Սակայն, յաճախորդը քիթը բերանը կը ծռէ, առանց մտածելու թէ՝ իր օգտին համար է, որուն վրայ պիտի հիւսուին մեր վաղուան երազները։ Մի հարցնէ՛ր։ Շահը մէկ կողմ թողունք, գոնէ ծախքը հանէինք։ Գոնէ այդ գործերը որոնց համար կեանք ու հեւք սպառէինք, չդատապարտուէին մութ անկիւններու լռութեանը մէջ, այլ՝ օգտակար ըլլային ազգին, մանաւանդ նոր սերունդին՝ որուն վրայ դրած ենք մեր ամբողջ յոյսը...

Գրատունը որ կատարեալ դասախօսական սրահի մը վերածուած էր, այդ անհաշիւ հատորներու հետ՝ բացի ինծմէ ոչ ոք կար։ Ու ես, աչքերս գիրքիս եւ ուշադրութիւնս խմբագրին անոյշ խօսքերուն, կեցած եմ կռնակս գիրքերու պատին տուած։ Հիմայ, խմբագիրը աւելի յուզուած, սկսաւ շարունակել.

Այս այսպէս չըլլար։ Պէտք չէ թողունք որ բախտը նոր սերունդի ճակատագրին հետ խաղայ։ Պէտք չէ ձգենք որ այս ախտը իր աւերը գործէ։ Հարկ է ամէն ջանք ի գործ դնել, մեր երիտասարդ հայ տղուն եւ աղջկան հասկցնելու թէ՝ օտարին վէպերէն ու պատկերազարդ թերթերէն աւելի մենք ունինք մեղրի պէս քաղցր պատմութիւններ եւ թերթեր։ Պէտք է ըսել, խօսիլ, համոզել։ Եթէ այս պատասխաններու վրայ մեծցած երիտասարդութիւնը չի գիտեր այս ողբերգութիւնը, յանցանքը իրը չէ, այլ՝ մերը, հին սերունդին...

Երկու յաճախորդներու ներս մտնելը պատճառ եղաւ, որ զրոյցները ընդհատին։ Ու ես արդէն պրպտումներէս յոգնած՝ գիրքը տեղաւորելէ յետոյ, գոհունակութեամբ մը գոնէ դուրս ելայ հոս սեղանին վրայ բան մը ձգելով։

Բոլորովին անձնատուր, ծանրաբեռնուած մշակի մը պէս կամաց կամաց քալելով հասայ Սէն Միշէլ պողոտան։ Մէկ դէպի վեր, մէկ դէպի վար ու մըտայ սրճարան մը։

Դուրսը կապոյտ երկինքին վրայ հեռահեռէ գորշ վարագոյր մը ծանրացաւ։ Մթնեց։ Հիմայ, յաւերժական լոյսին տեղ արուեստականն է որ կը տիրապետէ։

Սրճարանին գունաւոր լոյսերը իրենց գեղեցկութեանը հետ, չեմ գիտեր ինչպէս, մէկ մըն ալ տեսնես զիս իրենց թեւերուն վրայ առնելով՝ տարին մեր հայրենի գիւղը, մեր ձէթի ճրագներուն մօտ։ Երբ այս երկու լոյսերու բաղդատութիւնը կ'ընէի, յանկարծ քանի մը երիտասարդներ ներս մտան։ Մայրենի լեզուի հնչիւնները որ շատ անոյշ կը հանէին ականջիս, ստիպեցին որ ուշադրութիւնս այն կողմը դարձնեմ։

— Չէ, չէ, այդ մէկ բնաւորութիւնդ չփոխեցիր, խօսք տուաւ ամէնէն տղեկցը, եթէ այդ ալ ձգելու ըլլաս, չհասկցուելիք տղայ մըն ես։

— Ի՞նչ ընեմ եղբայր, չըլլար, չեմ կրնար հասկցնել։

— Հիմա շիտակ խօսեցար։ Հոս է որ արժէքդ ցուցնել պիտի տաս։ Հոս է որ կերպով մը պիտի հասկցնես թէ՝ այդ լեզուն մի խօսիր, երբ ստիպուած չես։ Միթէ չե՞ս գիտեր, որ այդ լեզուն էր քու ամէն սրբութիւններդ անարգողը։ Քեզ երկիրէ երկիր թափառեցնողը։ Քեզ...

— Այո, շատ լաւ կը հասկնամ, բայց ծնողքը...

— Ծնողքի պէտք չկայ, սիրելիս։ Մարդ եթէ ուզէ, ամէն անկարելիութիւն, կարելիի կրնայ վերածել։ Եթէ ուզէ, եթէ վճռէ։ Սեպենք թէ հայրն ու մայրը իրենց այդ ծերութեան օրերուն անհնարին կը գտնեն նոր լեզու սորվելու, բայց ինչո՞ւ զաւակները որ իրենց աչքերը հոս բացեր են, չեն ուզեր խօսիլ այն բարբառով՝ որ իրենցն է, իրենց սիրտն ու հոգին, կեանքը ամբողջ։

— Իրաւունք ունիս։

— Միայն իրաւունքով չի լմննար։ Գործն է որ զայն կատարելութեան պէտք է հասցնէ։ Ու այդ գործը մեզ ամէնուս կը պատկանի։ Մանաւանդ մենք երիտասարդներս, պարտինք որոշ չափով բաժին տալ մեր մայրենի լեզուին զարգացման որ բանալին է ցեղին գոյութեան եւ պահպանման։ Այլապիսիներուն եթէ օրական գէթ մէկ բառ սորվեցնենք, մէկ տարուան մէջ արդէն կրնան թէ արտայայտել եւ թէ արտայայտուիլ...

Այս երիտասարդը, որ կէս ժամ անդադար խօսեցաւ բարեկամին, սեղանին եւ քաշուելով լաւ մը տեղաւորուեցաւ թիկնաթոռին մէջ եւ, ճակտին վրայ թափած սեւ գանգուր մազերը սկսաւ ձեռքերով ետ տանիլ, սանտրել։ Հպարտութեան զուարթ նշոյլ մը կը ցոլար դէմքին վրայ։ Իսկ միւսը, պարտուած մէկու մը պէս լո՛ւռ կը մտմտար։

Սրճարանի հեղձուցիչ օդը անտանելի էր։ Գիշերը անխոնջ ճամբորդի մը պէս կը յառաջանար։ Ու ես ակամայ, գիրքերս անութիս՝ դուրս ելայ, ճիշդ այն գրատան պէս հոս հայ կարիններու քով ալ բան մը ձգելով։

Գիտէ՞ք ինչ էին անոնք։

— Երկու շատաշուն հայրիկներ Նշան Պէշիկթաշլեանի օրհնութիւնովը չաղուած։

ՏԱՐՄԱՆԻ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ [illegible] եւ մելանով։

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԴԻՒԱՆԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԲՈՒՆ ՆՊԱՏԱԿԸ

Ֆրանսական ծերակոյտին արտաքին յանձնաժողովին նախագահ Անրի Պէրանժէ կը գրէ «Ն. Տ. Փրէսէ»ի մէջ.

Սպանիական դժուարութեանց բուն կեդրոնական կէտը բուն Սպանիոյ մէջ չէ, այլ Միջերկրականի մէջ։ Որովհետեւ այսօրուան Եւրոպան Ափրիկէի եւ Ասիոյ հետ մէկ միութիւն կը կազմէ, ուր բաժինի ո եւ է փոփոխութիւն անպատճառ կը հակազդէ միւս բաժիններուն։ Ու ոչ ոքի համար Միջերկրականը չի կրնար ըլլալ Մեր Ծովը (Mare Nostrum)։ Ամէնուն համար պէտք է մնայ Ամէնուն Ծովը (Mare Omnium)։ Արդէն երբ 1935 Սեպտեմբերին իտալ-հաբէշական դէպքերու ընթացքին վէճ ծագեցաւ Անգլիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ Միջերկրականի ազատ գործածութեան համար, Անգլիա պարտաւորուած տեսաւ ինքզինք ամուր դաշինքներ կնքել Եուկոսլաւիոյ, Թուրքիոյ եւ Յունաստանի հետ։ Վերջերս ալ Մոնթրէօյի Նեղուցի համագաժողովին մէջ Թուրքիա յաջողեցաւ համաձայնութեան, որ կը վերաբերէր Միջերկրականի եւ Սեւ Ծովուն։ Այսօր Գերմանիա եւ ուրիշ ժողովուրդներ կը մասնակցին Լոնտոնի Նեղուցի համագաժողովին։ Վաղը արդէն անդդալաբար պիտի մասնակցին Միջերկրականի կարգադրութեան, կամայ թէ ակամայ, քանի որ Եւրոպայի ապագայ կարգադրութիւնը եւ կանոնաւորութիւնը սակից կախում ունի ամէն կառուցմով։

Խնդիրը այս պատճառով աւելի կնճռոտ կը դառնայ, որովհետեւ Եւրոպա այսօր աշխարհի վրայ ինք իրեն մէջ ամփոփուած դրութիւն մը չի ներկայացներ, հիմա մանաւանդ քան ասկէ առաջ ո եւ է ժամանակ։ Եւրոպական ո եւ է խնդիր բազմաթիւ եւ յոյժ կարեւոր առնչութիւններով միջցամաքային յատկանիշ մը ստացած է, այնինչ բոլոր երկիրները աւելի կամ նուազ կը շահագրգռուին։ Ասոր լաւ վկաներէն էր 1935 Սեպտեմբերին Սըր Սէմիւըլ Հոր, երբ, իբրեւ Մեծն Բրիտանիոյ արտաքին նախարարը, խօսեցաւ Ազգաժողովին առջեւ։ Ու այս պատճառաւ առաջարկեց համաձայնութեան մը գալ Իտալիոյ հետ Ափրիկէի մէջ, ինչպէս նաեւ միջազգային աշխատակցութեան մը՝ Գերմանիոյ հետ։ Ափրիկեան ապագայի լեզուն էր։ Եւ ահա կը սահմանէ զայն Իտալիոյ Ֆրանսայի արտաքին նախարարին հետ միաբանութեամբ։ Այսօր, վերջապէս, անհրաժեշտութիւն է համաձայնութեան մը ցամաքը եւ ծովը փոխանակ համաշխարհային պատերազմի մը մէջ խորտակուելու։ Ափրիկէ ճամբու բնական երկիր մըն է զոր Եւրոպայի միասին կրնան ծաղկեցնել, փոխանակ իրարու դէմ ելլելու։ Ահա ասոր մէջ է Եւրոպայի ապագային գաղտնիքը՝ Հռոմ - Պերլին առանցքը եւ Լոնտոն - Փարիզ առանցքը, համաձայնութեան մը պարագային իսկ, չեն կրնար, իրենք միայն առանձինն, անխուսափելի հաւասարակշռութիւնը ստեղծել յաջողակ խաղաղութեան մը ապահովութեան համար։ Եւրոպայի մէջ տեւական գործ կարելի չէ առանց Թու-

---

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

Յետոյ, երբ Արբակի նայեցաւ, լռութիւնը մնացեր էր անոր երեսին վրայ։ Տէր Ներսէսը՝ մօրուքը բռնելով «Տէր ողորմեա» կրկնեց երեք անգամ, ու կարգաւ նայեցաւ ամէնուն։ Մթնոլորտին մէջ՝ պուճառ եւ հիւանդկախ ձայն մը կը թրթռար։

— «Տէր ողորմեա մը երգէ...»

Ձայնը ծծմբալի էր։ Բայց այնպէս կ'երեւար որ, ուրիշ բանլիքներ՝ այս քահանային բերնին մէջ կը մնային։ Իր լռութիւնը կը փայլէր։

Արբակի աչքերը սկսան լմորիլ, ու նայելու սկսան խենթ ու խելառ։ Զայրոյթը խենթութեան պէս բան մը կ'ըլլայ տանկ վայրկեաններու։ Ու Արբակի նման գինովները երբ չեն կրնար խօսիլ, կը դառնան խենթի մը ծաղրանկարը։ Որովհետեւ իր շարժումները սկսան չափազանցել, ու պէտք չեղած տեղը՝ բարձրացուց ուսերը ու պաղ պաղ կը նայէր, Մարուքէ վարդապետը երկինքին նայեցաւ, ու «Քուշ մնացինք» ըսելով, ձեռք ձեռքի մեկնեցան։

Տէր Ներսէսը երբ իր գիւղացիներուն նայեցաւ, լոյսի մը մէջ, անուշ անուշ կը խաղային անոնց աչքերը։

Արեւը իր ծիծերը պարզած ու կարմիր, երկինքին ծայրը հասեր էր։ Երթալ թառելու համար իրենց բոյներուն մէջ՝ ուշը մնացած թռչունները կը թռչէին։ Գիւղին ետեւէն յանկարծ, չոր ու միօրինակ կանչը լսուեցաւ արագիլի մը։ Անապարող բան մը կար ձայնին մէջ, ու լսած ատենը, կարծես բանի մը կը սպասէր մէկը։

Մարուքէ վարդապետ ու տիրացու Արբակ, գիւղէն հեռացած էին արդէն, լռութիւն մը կար իրենց մէջ։ Իրար չըռնող քանի մը բառեր, առեն առեն կը խանգարէին այս լռութիւնը, ու երբ կը նայէին իրարու, չէին համարձակեր երկար խօսիլ։ Իրենց աչքերը կը նեղուէին իրարու լոյսէ։

Ու կը քալէին։

Իրիկուան ստուերներուն մէջ, իրենց չուրջը հալած էին տուները, ու իրենք, մշուշի մը էջէն՝ կը մտնէին ուրիշ մշուշի մը մէջ։

Ամէն դի էր այս մշուշը։

Շուն մը հաչեց հեռուէն, ուրիշ մըն ալ անոր հետեւեցաւ որովհետեւ, երկուքն ալ նայեցան իրարու, ու վարդապետը — «տեսա՞ր տղոցը քով եկող շուները, բաւ, երկուքն ալ կը նայէին խելօքիկ խելօքիկ»։ Արբակ թօթվեց ուսերը, ու առանց պատասխանելու, ձայնը միայն թրթռացուց կոկորդին մէջ։

Տխուր էր իր բարեկամը։ Լոյս մը ծագեցաւ վարդապետին սրտին մէջ։ Անոր հեղինակած երգը երգեց, ու տաւ կոկորդին, ձայնը թրթռացուց կրցածին չափ։ Տիրացու Արբակ ընկերացաւ վարդապետին, ու երկուքին ձայները իրարու խառնուած, նորէն իրենց աչքերը վառեցան, ու առտուան պէս՝ զգացին՝ գինիի սեղանին յուզումը։

Երկու ուրախ գինովներ էին հիմակ։ Իրենց քայլերը քիչ մը արագցուցին։

Անուշ բան էր, վերը, երկինքին զըւարթութիւնը։ Պայծառ մթութիւն մը։ Արբակ պարելու փափաք մը ըզգաց։ Շարական մը երգեցին, բայց չկրցան մինչեւ վերջը պահել անոր անուշութիւնը, ու երգելու տեղ՝ սկսան պոռալ, յետոյ խնդացին։

Երկինքը կը բացուէր մէկէն, ու աստղերը իրենց ճերմակութեամբ կ'երեւային։

Նուագի մը ձայնը լսուեցաւ։ Գիւղացիները խմբուած՝ կը պարէին քիչ մը հեռուն։ Նուագածուն, հազիւ տասնըհինգը լեցուցած պատանի մը, կը քաշէր ջութակին ճպոտը, ու աչքերը լարած, երգին իր եղանակը տալ կը ջանար, ու կը քաշէր, քաշէր ճպոտը...

Արբակ երեկոյթի մը մէջ ծանօթացած էր այն տղուն հետ։ Կը ճանչնար։ Օր մըն ալ մէկտեղ, պարած էին դէմ դիմաց։

Նուագը երբ լռեց, ամէնը մէկէն ծափահարեցին։

Ծափերը դադրած էին, բայց Արբակ կը ծափահարէր, կը ցնցէր գլուխը։ Աչքերը բացուած էին որովհետեւ խոշոր խոլոր, իր երեսը՝ առած էր տարօրինակ արտայայտութիւն մը։

Տիրացու Արբակ պարեց։

Ջութակը կը խօսէր, կը դողար անհնարին ճիգերով, պարը արագութիւն առնել սկսաւ։ Նուագին հետ երբ դադրեցաւ պարը, տիրացու Արբակ խելացնոր ձայնով մը պոռաց «կեցցէ, կեցցէ» ու ծափահարեց։

Հակառակ իր գինովութեան, Մարուքէ վարդապետ կը բռնէր ինքզինքը, ու երբեմն ակռաները կը սեղմէր, կը հաւաքէր իր ամէնը, որպէսզի խենթութիւն չընէ։ Բայց իր ժպիտները ու խնդուքը չէր կրնար զսպել, ու կը խնդար՝ Արբակի նայելով։ Տըժգոյն ու մարած բան մը կ'երեւար այս պահուն իր վրայ։

Երբ վանքին մօտեցան, կանգ առին յանկարծ, ու ինչպէս կ'ընեն գողերը՝ նայեցան, յետոյ իրենց աչքերը վանքի պարիսպներուն վրայ, գառն ծիծաղով մը՝ «Հը... հոգ է...» ըսաւ Մարուքէ վարդապետը։ Անունը չտուաւ։ Մէկուն կ'ակնարկէր։ Ու ծամծմեց ակռաները բոլոր գինովներուն պէս, ու դադրեց կոկորդին մէջ ձայնը։ Շունչը կը գալարէր բոցի խառնուած մուխի նման։

Վերը, աստղերը, կանթեղներու պէս՝ ձէթը նոր լեցուած, կը փայլէին շուշանի ճերմակութեամբ։

×

Երբ ներս մտան իր սենեակէն, Մարուքէ վարդապետը բարձրաձայն խնդաց, ու թուլցած, կզակը կպցուց կուրծքին, ու մրմնջեց, — «Աստուած իմ, Աստուած իմ...» երբ գինով էր, ամէն հեղ, կը հառաչէր ու կը խնդար այսպէս։ Ու բռնելով իր ընկերոջը ձիքէն, պտտաց ու ցնցեց ուժով ու ուժով, ու աւելցուց, — «Այս տեղ, ըսելու կարգը իմս է»։

— «Լեզուդ պապնեմ վարդապետ... պատասխանեց Արբակ, ու երբ ձիքը ազատեց, սենեակին խորը՝ գնաց ինկաւ վարդապետին անկողնին վրայ։

Սենեակը նեղ կուգար։ Մարուքէ վարդապետը աչքերը պտտցուց չորս պատերուն վրայ, յետոյ նստաւ բաց պատուհանին առջեւ։

Հեռուն, մութին խորերը, կարծէք մը ձայնը՝ կ'երկննար հեծծանքի պէս։ Յետոյ լռութիւն։ Բայց գիշերու պէս լուսաւորիկ, թռչունի մը ճիւղը յանկարծ կը խառնուէր լռութեան, ու կը բարախէր գիշերը։

Վանքին խորերէն, երգ մը ձայնը կը լսուի երբեմն։ Երբեմն ալ ծիծաղ մը, ատրճան ատրճան կը բարձրանայ, ու բարձրաձայն խօսակցութիւնը ուրիշ վանականներու՝ վէճվէճուն մը կուտար մութին։ Աստղերէն բան մը կը թափէր գիշերուան խորը։ Վանքը, ճերմկցող աստղերուն տակ, երազի մը կը փաթթուէր։

ԱՐՄԷՆ ԱՆՈՒՇ

(25)

(Շար.)

օրոյ, Լեհաստանի եւ Գալիցիաներն խմբակի պետութիւններուն։

Ինչպէս պէտք է նախատեսել եւրոպական այս նոր դաշինքը։ Անշուշտ բոլորովին տարբեր քան ինչ որ եղաւ Լոքարնոյի կամ Շթրէզայի դաշինքը։ Անոնք կայաններ էին միայն, ուրկէ պէտք է անցնիլ, եւ որոնց հիմա մեր պէտք է անցնիլ։ Եւրոպական հորիզոնին վրայ աւելի մեծ բան մը բարձրացած է հիմա։ Դիւանագիտօրէն կացութեան լուծումը անոր մէջ կը կայանայ, որ նախ եւ առաջ հաշտեցութեան միջոլորտ մը ստեղծուի «զանգուածավարական» անուանեալ եւ «ժողովրդավարական» անուանեալ վարչութիւններուն միջեւ, եւ այնուհետեւ, խեղճուն նոյն միջոլորտը տարածել միւս եւրոպական ազգերուն։ Այս լուծումը ինչո՞ւ համար մեր առենւան դիւանագէտներուն կարողութենէն վեր պիտի ըլլայ եղեր։ Ինչո՞ւ համար անոնց մէջ Թայրանի, Մէթէրնիխի եւ Տիզրայէլիի չափ համարձակ խանդավառներ պիտի չգտնուին եղեր։ Ինչու համար ներկայ սերունդը նուազ ընդունակ պիտի ըլլայ կարգ կանոն ստեղծելու Եւրոպայի մէջ, ինչպէս, զոր օրինակ, Օսնապրիւքի, Վիէննայի եւ Պերլինի համաժողովներն ու հաշտութեան կոնգրէսները։ Ի՞նչ է միթէ, որ բաւականութեան խօսքը քալելէ առաջ, անպատճառ ենթամօթիւնը, թունաւոր կազերը եւ պայթուցիկները, այսինքն՝ երկաթը, կրակը եւ արիւնը խօսին։

Ես չեմ հաւատար առար, մանաւանդ որ վերջին փորձառութիւնները ցոյց տուին, որ գրեթէ անկարելի է զինական արդիւնքի մը հասնիլ, որչափ որ պատերազմական պատրաստութիւնները զարհուրելի ըլլան։ Անցաւ է քսան միլիոն մարդիկ իրարու դէմ ճակատեցնել, որպէսզի աւելի եղբ. հաշտեցութեան գան երեք հարիւր միլիոն մարդիկ։ Աւելի լաւ է ճնշումներուն տեղ ուղեղները աշխատցնել։ Վերջապէս չէ՞ եկած միթէ ժամանակը, բոլոր եւրոպական Պետութիւններէն համաժողով մը գումարել, որ կարգի դնէ Հռենոսի, Դանուբի եւ Միջերկրականի երկրամասի խնդիրը, Եւրոպայի բարօրութիւնը վերահաստատէ եւ Հին Աշխարհին վերադարձնէ առաջնորդող դերը։

ԱՐԻՍ ՖԷՍՃԵԱՆ

ՊՈՒՔՐԷՇ, 24 Հոկտեմբեր.— Այս առտու իր մահկանացուն կնքեց Գ. Արիս Ֆէսճեան 70 տարեկան հասակին մէջ։ Քանի մը տարիէ ի վեր կը տառապէր սրտի հիւանդութենէ։

Հանգուցեալը յարգուած անձնաւորութիւն մըն էր Ռումանահայ գաղութին մէջ ուր վերջին տարիներուն ազգային պաշտօններ վարած է, արտաքնոց ու մանաւանդ Պոլսոյ հայութիւնն ալ զինքը շատ լաւ կը ճանչնայ, քանի որ երկար տարիներ պատրիարքարանի Ա. գործակատարը եղած է Օրմանեան պատրիարքի օրով։ «Արիս էֆէնտի» ինչպէս դեռ մինչեւ հիմա ալ ակնածանքով կ'արտասանեն իր անունը, իր Պոլսոյ բարեկամները ականատես վկան եղած են այդ փոթորկալից օրերու դէպքերուն։ Որքան հաճոյքով կը պատմէր իր յուշերը եւ մենք լարուած մտիկ կ'ընէինք։

Ան ծանօթ էր Պուքրէշահայ համեստ գաղութին ցաւերուն ու իր կարելին կ'ընէր անոնց վիճակը բարւոքելու համար։ Գիտէր արուեստը՝ հարուստէն առնելու եւ աղքատին տալու։ Ոչ ոք զինքը չէր կրնար մերժել, իր արտաքինն անգամ յարգանք կ'ազդէր։ Պոլսեցիները լաւ յիշելու են. մեծ հագուստներով, գաւազանը ձեռքը, կարմիր ֆէսը գլխուն, պզտիկ եւ գեղին մօրուքով այս երիտասարդը քանիցս իր դիւանագիտական նրբութեամբ հարթած էր բազմաթիւ միջադէպեր եւ այնքան Հայեր ազատած։

Գ. Ֆէսճեան իր յուշերը գրի առած է եւ մենք վստահ ենք որ իր զաւակները յանձն պիտի առնեն հրատարակել։ Անոնց պիտի պարզեն, մանաւանդ, Օրմանեանի փոթորկալից շրջանը, որու մասին այնքան հակընդդէմ բաներ գրուեցան։

*** Արիս Ֆէսճեան ծնած է 1867ին, իր ուսումը առած է Պոլիս՝ Պէրպէրեան վարժարանը ուր պահ մը ուսուցչութիւն ալ բրած է։ Վարժարանի կեանքը սակայն շատ սահմանափակ էր անոր համար ու ահա ինքզինք կը նետէ դիւանագիտական ասպարէզ վարելով Եւրոպայի զանազան քաղաքներու մէջ եւ մանաւանդ Պրայլայի մէջ փոխ հիւպատոսի պաշտօն։ 1900ին Օրմանեան պատրիարքը իր շուրջը հաւաքեց երիտասարդ տարրեր, այդ օրերն էր որ հրաւիրեց նաեւ երիտասարդ Գ. Արիս Ֆէսճեանը ստանձնել պատրիարքարանի առաջին գործակատարի պաշտօնը։ Մինչեւ 1908 թուականը այդ պաշտօնին մէջ Գ. Ֆէսճեան կարեւոր ծառայութիւններ մատոյց, 1908ին երբ Օրմանեան հրաժարեցաւ, ծանօթ պարագաներու տակ, Գ. Ֆէսճեան եւս քաշուեցաւ իր պաշտօնէն եւ դարձեալ մտաւ դիւանագիտական ասպարէզ, վարելով հիւպատոսական պաշտօններ Սերպիոյ եւ Ռումանիոյ զանազան քաղաքներուն մէջ։

Պատերազմի շրջանին մնացած է Աթէնք, իր պաշտօնի գլուխը երբ Թրքական շահերը Աթէնքի մէջ յանձնուած էին Հոլանտայի։ Զինադադարի ընթացքին նուիրուեցաւ հայկական շահերու եւ այդ առթիւ ուշագրաւ ծառայութիւններ մատոյց։

Թուրքերը չթոյլատրեցին որ ան Պոլիս վերադառնայ ու իր ունեցած բոլոր կալուածները գրաւեցին։ Ֆէսճեան ստիպուեցաւ անցնիլ Պրայլա ու ապահովագրական ընկերութեան մը տնօրէնի պաշտօնը վարեց։ Այս գործով զբաղեցաւ մինչեւ իր մահը։

Ռումանիոյ մէջ իր՝ ազգային գործունէութիւնը եղաւ բեղնաւոր։

Իր մահով Ռումանահայ միութիւնը կը կորսնցնէ իր անխոնջ նախագահը եւ Նանսէնեան Հայերը՝ իրենց պաշտպանը։ Երկու տարի առաջ ընտրուեցաւ «Արծիւ» դրամատան վարչական խորհուրդի նախագահ եւ այդ պաշտօնը վարեց այնքան ձեռնհասօրէն մինչեւ իր մահը։ Թեմական պատգամաւոր էր Կալացի համայնքի կողմէ։

Հանգուցեալը կը մասնակցէր կառավարութեան ներկայացող բոլոր պատգամաւորութեանց եւ իր փորձառութիւնը ու ազդեցութիւնը ի գործ կը դնէր, հայ գաղութին շահերը ապահովելու համար։

Մ. ԱՆՑՈՐԴ

ԹՈՒՐՔԻԱ

«ՀԷՐ ԿԷՕՊԷԼՍ ԻՐԱՒՈՒՆՔ ՉՈՒՆԻ»

Թաւրիրէն «Թանի» մէջ Սապիհա Զէքէրիա կը գրէ.—

Նիւրէնպէրկի մէջ բացուած Նացի համագումարին գերման քարոզչութեան նախարար Հէր Կէօպէլս ըսած է — «Մեր դատը Լեհաստանի, Աւստրիոյ, Պուլկարիոյ, Սերպիոյ եւ Թուրքիոյ մէջ յաջողութիւններ կ'ունենայ»...

Գիտենք թէ ֆաշական հոսանքը յաջողութիւններ կ'ունենայ յիշեալ երկիրներուն մէջ։ Բայց, Հէր Կէօպէլս ի՞նչէն կ'եզրակացնէ թէ ֆաշականութիւնը յաջողութիւն կը գտնէ Թուրքիոյ մէջ։

Այսօր Թուրքիոյ միակ դատն է իր ազգային անկախութեան ու ժողովրդապետութեան դատը, այս մասնիկառական չկայ... Ֆաշ. հոսանքը ոչ կառավարական շրջանակներու եւ ոչ ալ ժողովուրդին կողմէ սիրուած ու խրախուսուած է։ Բայց, կան նաեւ ազդակներ, որոնք յանդգնութիւն կուտան քարոզչութեան նախարարին՝ այդ խօսքերը ըսելու։

Այսօր, Պոլսոյ ու Անատոլուի մէջ, կան նշաններ, որոնք այդ դատին ծառայող, նոյնիսկ կազմակերպութեամբ աշխատողներ գոյութիւն ունին։ Ֆաշական պայքար տանող կուսակցութիւն մը կայ, որ տեւապէս գիրքեր կը հրատարակէ։ Գաղտնի կը թափանցէ երկրորդական կառավարական հաստատութիւններէ ներս, նոյնիսկ մամուլին մէջ տեղ կը գտնէ։ Ֆաշական քարոզչութիւնը գիւղերէն ներս կը մտնէ՝ «ֆաշականութիւնը կրօնք կը բերէ» դիմակին տակ։ Դաշինքի փախուստն առիթով՝ Թրքական դրամի անկումի մասին շրջած զրոյցները այդ ակերէն բխած են։ Ըստ ուսածին համաձայն՝ օտար երկիրներ ուսանող Թուրք ուսանողներուն 80 առ հարիւրը Գերմանիոյ քաղաքական դպրոցներուն մէջ կ'ուսանին։ Գաղտնօրէն աշխատող, երիտասարդութիւնն ու ժողովուրդը ասուրճանապար թունաւորելու աշխատող քարոզչութիւնը շարժանկարներու մէջ ալ կը գործէ։ Հէր Կէօպէլս իր ձեռք ունեցած այս փաստերով է որ կ'ըսէ թէ քարոզչութիւնը յաջողութիւններ կ'ունենայ Թուրքիոյ մէջ։

Մենք գիտենք թէ Թուրք կառավարութիւնը ֆաշականութեան կողմնակից չէ եւ ժողովրդապետութիւնը այլ եւս տեղաւորուած վարչաձեւ մըն է։ Բայց, Կէօպէլս կը ձգտի փոխել աշխարհի բոլոր վարչաձեւերը։ Ան իր մանրէները աշխարհի չորս կողմերը տարածած է։ Եթէ մենք ալ թոթուենք՝ ըսելով թէ այդ մանրէները մեր երկրին մէջ դեր չեն կրնար կատարել, վաղը բոլորովին նոր խնդրի մը հետ դէմ առ դէմ պիտի գտնենք։

Այսօր՝ մեծ պատերազմի մը նախօրէն կ'ապրինք։ Այն պահերուն, երբ ամէն ազգ դժուարութիւններ ունի, եթէ տեսնենք որ անտարբեր պահուն մը այդ մանրէները մեզ մեր ներսէն զարնեն, ուշացած պիտի ըլլանք պաշտպանութեան միջոցներ ձեռք առնելու տեսակէտէն։ Ըստ իս, Կէօպէլսի խօսքը մեզ բարկացնելէ աւելի մեզ պէտք է արթնութեան մղէ։ Պէտք է քննենք այն ազդակները որոնք Գերմանիոյ քարոզչութեան նախարարին քաջութիւն տուած են այդ խօսքերը ըսելու։ Թշնամին յարդին տակէն ջուր կը քալեցնէ ու մեզ յանկարծակի որսալու համար փոսին մէջ կը սպասէ։

«Դաշնակցութեան Օր»ը

ՊՈՌՏՕՅԻ ՄԷՋ

ՊՈՌՏՕ, (Յապաղած).— Հոկտ. 17ին բազմութիւն մը հաւաքուած էր Հ. Յ. Դ. «Բարսեղ Շահպազ» ակումբի սրահը, լսելու համար Դաշնակցութեան խօսքը։

Հանդէսի բացումը կատարուեցաւ «Մշակ քայլերգով», զոր ներկաները ունկնդրեցին յոտնկայս։ Ա. Գ. Մեսումենց (Մելքոնեան) մանաւոր ջանք թափած էր քանի մը ընկերներու եւ տիկիններու սորվեցնելու երգերը եւ ինքն ալ դաշնակով կ'ընկերանար։ Ընկ. Կ. Տօնէրեան օրուան առթիւ քանի մը խօսք ըրաւ եւ առաջարկեց վայրկեան մը յոտնկայս յարգել մեր բիւրաւոր նահատակները, որ ինկան գաղափարի եւ հայրենիքի սիրոյն։ Ճարտարագէտ - ելեկտրագէտ Գ. Վ. Գաղտասարեան յաջողապէս երգեց «Դուն էն գլխէնը, «Մի լար կ'անցնի» եւ ֆրանսերէն երգ մը։ Օր. Ն. Վարդանեան արտասանեց Ա. Ահարոնեանի «Մախոխ»ը, նաեւ «Քրիստափոր»ը։ Մ. Ցակրբեան՝ «Ջաւախքեանի հոգին», Սիամանթոյի։

«Մուրատ» խումբին կողմէ խօսեցաւ ընկ. Ա. Քէնտիրեան, յիշելով զանազան դրուագներ Դաշնակցութեան գործունէութենէն, մինչեւ Հայաստանի հանրապետութիւնը, եւ շեշտեց.— «Պանդուխտ չէ, պէտք է մնանք, մինչեւ որ իրականացնենք հայ ժողովուրդի արդար իղձը՝ Միացեալ Անկախ Հայաստանը»։ Ընկերը ծանրանալով դաշտի ... մեր ներկայ քաղաքական վիճակին վրայ, թելադրեց կանխակալ կարծիքները մէկ կողմ ձգել եւ համերաշխօրէն իրագործել Ազգային Միացեալ Ճակատը։ Հանդէսի պաշտօնական մասը վերջացաւ «Մշակ քայլերգով»։

Ներկաները սկսան բոլորուիլ սեղաններու շուրջ։ Այս առթիւ բաժակներ պարպուեցան Դաշնակցութեան երիտասարդութեան եւ համեստ ուխտաւորներուն յիշատակին։ Ցեղափոխական եւ ազգային երգերով կը թնդար սրահը։ Գ. Ս. Սուքոեան պարեց «Թամարան»։ Ա. Գ. Մեսումենց դաշնակի վրայ նուագեց եւ երգեց հայկական գեղեցիկ կտորներ։

*** Հ. Յ. Դ. Պորտոյի «Մուրատ» խումբը իր շնորհակալութիւնները կը յայտնէ ընկերներ Վ. Ահարոնեանի, Հ. Սամուէլի, Լ. Գեւոնեանի եւ Ալֆորվիլի «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէին որոնք զանազան գիրքեր նուիրած են «Բարսեղ Շահպազ» գրադարանին։

Ջալկարացի

Ի ՊԱՏԻՒ ՁԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐՈՒ

ՎԻԷՆ, 27 Հոկտ. (Յառաջ).— Այսօր տեղի ունեցաւ «Թամակ» ակումբին մէջ Հ. Յ. Դ. Վիէնի կոմիտէին կազմակերպած, ընկերահամակրական խնճոյքը, ի պատիւ, հայ զինուորցուներուն։ Մինչ. ժամը 8.30ին սրահ մտան զինուորցուները, իրենց պարագաներուն հետ։ Վիէնի կոմիտէի կողմէ խօսք առաւ ընկեր Յ. Մաթոսեան եւ բարի ճանապարհ մաղթեց։ Թելադրեց որ իրենց հայութիւնը չմոռնան, ուր որ ալ գտնուին։ Ցետոյ ակդանապես ընտրուեցաւ Գ. Ց. Արախչինեան, որ կարգով խօսք տուաւ հայր Տէրմոյեանի, ընկերներ Գ. Մանուկեանի, Ս. Գալուստեանի, Գ. Ա. Կարապետեանի։ Բոլորն ալ ողեւորիչ ճառեր խօսեցան, օգտակար թելադրանքներ ընելով զինուորներուն։ Եղան շատ մը խմբերգներ ու արտասանութիւններ։ Օր. Մարի Բենկոյեան, որ Մարսէյլէն եկած էր իր նշանածին ողջերթ մաղթելու համար, քանի մը կտորներ երգեց իր թրթռուն ձայնով։ Զինուորցուներու կողմէ խօսեցաւ ընկ. Մովսէս Կարապետեան, շնորհակալութիւն յայտնելով Վիէնի կոմիտէին եւ բոլոր ներկաներուն եւ խոստանալով լաւ կատարել իրենց պարտականութիւնը։ Երեկոյթը վերջացաւ ժամը 11ին։

Ռ.

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» ● ««««

Թալէաթ փաշայի դիակը իր ընկերներուն կողմէ յարգանքով վերցուեցաւ եւ դրուեցաւ կառքին մէջ։ Իր սպանութենէն քանի մը վայրկեան առաջ, Թալէաթ, իր մէկ ընկերին հետ առանձնացած էր որ հրատարակութեան տրուած իր յուշերուն փորձը հետը բերէ։ Այժմ հոն ներկայ էր նաեւ այդ ընկերը եւ հեկեկալով կուլար դիակին առջեւ։

Դիակը փոխադրուելէ վերջ, բազմութիւնն ալ ցրուեցաւ։ Ամէն մարդ այլեւս իր ուզած ձեւով կը մեկնէր գործուած ոճիրը։ Այդ մեկնութեանց նայելով միայն Հայեր չկային խնդրին մէջ։ Անոնց ետեւ կը գտնուէին Անգլիացիներ եւ Ֆրանսացիներ։ Մէկը կ'ըսէր օրինակի համար.

— Թալէաթ փաշայի դէմ կատարուած այս մահափորձը Հայերու կողմէ գործուած մահափորձերուն առաջինը չէ։ Դեռ ընդհանուր պատերազմին մասնակցած չէինք. 1914ի հոկտեմբերին, Պոլսոյ անգլ. դեսպանը, Սըր Լուի Մալէթ օր մը Թալէաթ փաշայի այցելելով ուզեց հասկնալ Թուրքիոյ բռնելիք դիրքը ընդհանուր պատերազմին։ Թալէաթ փաշա ըսաւ անոր.— «Մենք Թուեւերու կողմը չենք կրնար ըլլալ»։ Անգլիական դեսպանը իր հրատարակած յուշերուն մէջ այս մասին կը գրէ։

Այս տեսակցութենէն կարճ օր մը վերջ, Պոլսոյ մէջ, Թալէաթ փաշային դէմ կազմակերպուած մահափորձ մը երեւան հանուեցաւ։ Երեք Հայեր ձերբակալուեցան յանցանքի վրայ։ Այդ ոճրագործները իրենց հարցաքննութեան միջոցին կարեւոր խոստովանութիւններ ըրին։ Նոյն իսկ խոստովանեցան թէ լորտ Քիչնըրէն եւ Վէնիզէլոսէն հրահանգներ ստացած են։ Այդ երեք Հայերուն Պոլսոյ պատերազմական ատեանին առջեւ ըրած խոստովանութիւնները հաւանական է մինչեւ հիմա արձանագրուած կը մնան ատեաններուն մէջ։

«Նոյն իսկ, այդ օրերուն, «Թանին» թերթը «Դիւանագիտական կառավարութիւն» խորագրով սկսած էր գրել այդ մահափորձի մասին։ Սակայն, գերման կառավարութիւնը, ընդհանուր պատերազմի պարագային Ռուսաստանի դէմ չէզոքութիւնը պահպանելու նպատակով, միջամտեց եւ արգիլել տուաւ «Դիւանագիտական կառավարութիւն» հրատարակութիւնը։ Միւս կողմէ պէտք չէ մոռնալ որ Յունաստանի թագաւորը՝ Կոստանդին գերման կայսեր ազգականն էր։

«Հետեւաբար այս տեսակ քաղաքական մահափորձերու ետեւ կարգ մը պետական անձնաւորութեանց ներկայութիւնը անհաւանական չէ»։

Այս բացատրութիւնը լսողներէն մէկն ալ, փաշայի Տիւէլտորֆ ըրած ճամբորդութիւնը յիշելով, ըսաւ.

— Մահափորձին փաշայի Տիւէլտորֆին վերադարձին վերջը զարմանալի ուշագրաւ է։ Տիւէլտորֆի մէջ փաշան անգլիացի պատասխանատու անձնաւորութեան մը հետ տեսակցեցաւ եւ վերադարձէն անմիջապէս վերջ սպաննուեցաւ։ Ընդհանուր պատերազմի սկիզբը, Թալէաթ փաշա այն առնուան անգլիական դեսպանին հետ տեսակցեցաւ, հետեւեալ օր Հայեր մահափորձ մը կազմակերպեցին։ Այդ երկու դէպքերու իրար նմանութիւնը մոռնալ կուտայ։

Պերլին գտնուող եւ Թալէաթ փաշան սիրող Թուրքեր խորունկ սուգով եւ ցաւով կամաց կամաց կը քալէին, երբ փաշայի մարմինը փոխադրող ինքնաշարժը կանգ առաւ։ Ոստիկանը ներս մտաւ, իսկ Տոքթ. Պէհաէտտին Շաքիր եւ ուրիշ երկու ընկերներ մնացին փաշայի դիակին քով։ Քիչ վերջ դարձաւորներ ներս առին դիակը եւ նախ ուղեցին այդ օր ուրիշ մեռնողներու դիակներուն հետ միասին դնել սենեակի մը մէջ։ Շատ դժուարութիւններով կարելի եղաւ արտօնութիւն առնել փաշայի դիակին առանձին տեղ մը գրուիլը ապահովելու համար։ Փաշան ճանչցող եւ անոր անունը լսող բազմաթիւ Արեւելցիներ եւ օտարներ հետզհետէ կը փութային իրենց վերջին յարգանքը մատուցանելու համար։

Ի վերջոյ փաշայի մարմինը դագաղի մը մէջ տեղաւորուեցաւ։

Յուղարկաւորութեան օր որոշուեցաւ 20 մարտ։ Դագաղը փոխադրուեցաւ հանգուցեալին բնակած տունը, Հարտէնպէրկ փողոցին վրայ։ Բազմաթիւ մահազդներ ղրկուեցան ամէն կողմ։ Սակայն պէտք չկար անոնց։ Որովհետեւ Պերլինի թէ Գերմանիոյ միւս մասերուն մէջ գտնուող բոլոր Արեւելցիներ եւ ծանօթներ այդ օր ներկայ եղան յուղարկաւորութեան եւ տեղի ունեցաւ փառաշուք թաղում մը։ Ղրկուած հազարաւոր ծաղկեպսակներ լեցուցին բնակարանը։ Հանգուցեալին դագաղը ծաղիկներու մէջ թաղուեցաւ։

Յուղարկաւորութեան թափօրը Հարտէնպէրկ փողոցը ծայրէ ծայր լեցուցած էր։ Կէս ժամ վերջ թափօրը հասաւ Թալէաթ փաշայի թաղումին պարտէզը։ Դիապանատան իմամին կողմէ կրօնական արարողութիւններ կատարուելէ վերջ, խօսուեցան դամբանական ճառեր, վեր առնելով փաշայի բարեմասնութիւնները։

×

Ոճրագործ Թէհլիրեան հինգ օրէ ի վեր բանտ կը գտնուէր եւ կը սպասէր հարցաքննութեան։ Տարօրինակը այն է սակայն որ անոր հարցաքննութիւնը կատարելու համար հայերէն եւ գերմաներէն գիտցող մարդ մը չէր գտնուեր։

(36) (Շար.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (47)

ԼՈՒՍԱԶԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» ● ««««

Սմբը մնացած անդամներն ալ իրարու ետեւէ մօտենալով ծանօթացան Լեւոնի հետ։ Մարօն, անակնկալ յայտնութենէն ամէնէն աւելի այլայլած, երբ ձեռք կուտար Լեւոնին, ժպտօրէն շշնջաց.

— Խնդրեմ ներեցէք, պարոն Լեւոն։

— Ներե՞լ, ի՞նչ բանի համար, օրիորդ։

Որովհետեւ թէ այդ բաղէին գետինը ճգրուէր ու ինք մէջը կորսուէր, մըտմտեց Մարօն։ Ահա վայրենին, որ այնքան խստօրէն հալածած էր. ու ո՞վ կրնար լինել այդ վայրենին, ուրիշ ոչ ոք բայց եթէ իր պաշտած հերոսը, Վասպուրականի Լեւոնը։

— Այսպէս խմբով ո՞ւր, — հարցուց Լեւոն, — վատ եղանակ է պտոյտելու համար։

— Կայարան կ'երթայինք հիւրերը ճամբու դնելու, — պատասխանեց Միքայէլ, գլխով Սոնիան եւ անոր ընկերները ցուցնելով։

— Ուրեմն արգելք չլինիմ, — գլուխը խոնարհեցնելով ըսաւ Լեւոնը եւ քայլ մը ետ քաշուեցաւ։

— Բայց ո՛չ, խնդրեմ. չէ՞ք ուզեր մինչեւ կայարան ընկերանալ մեզի, — խնդրեց Սոնիան։

Լեւոնին ուրիշ բան չէր մնար եթէ ոչ համաձայնիլ։ Հիմա արդէն արագ կը քալէին՝ ժամանակին կայարան հասնելու համար։ Սոնիան Լեւոնի եւ Կոլիայի մէջտեղէն կը քալէր տատանիկ մտացրիւ վիճակի մէջ։ Տարիներ առաջ բոլորովին անսպասելի կերպով հանդիպած էր Լեւոնին, երբ վերջինս փախստական թաղնուած էր Յակոբի սենեակին մէջ։ Հիմա ալ երբ անոր հանդիպելու մասին չէր ալ մտածեր, ահա յանկարծ դէմ դիմաց կը գտնուէր Լեւոնին հետ։ Դեռ հազիւ կէս ժամ միասին ու նորէն Սոնիան ողջ էութեան մէջ կը զգար բարձրացող փոթորիկը։ Ի՞նչ կը նշանակէին հոգեկան խռովքը, երբ խաչաձեւող զգացումները։ Արդեօք գո՞հ էր Լեւոնի հանդիպելուն, անշուշտ, չէ՞ որ երկրէն կուգար, ընկերներու մօտէն, այնքա՜ն պատմելիք նորութիւններ տեղեկութիւններ երկրի գործերէն, ճանչցած ընկերներէն։ Իսկ յետո՞յ, միթէ՞ միայն այնքան։ Առջի վայրկեանի զգացած ջերմ ուրախութիւնը տեղի տուած էր խոր մտմտուքի։ Սոնիան ինչպէ՞ս կրնար մոռնալ Վանի մէջ ապրած հոգեկան տառապանքը, այդ մարդու պատճառով։ Եթէ միայն Լեւոնը կայուն դիմագիծ մը ունենար, անփոփոխ վերաբերմունք մը։ Ահա հիմա ալ քովէն կը քալէ Լեւոնը, կարծես բոլորովին մոռցած թէ ո՛ւր կը գտնուի եւ որո՛ւ հետ։ Համաչափ քալուածքով, շարժական արձան մը, արագօրէն այս պատկերը անցաւ Սոնիայի մտքէն, ինչպէս երբեմն Վանի մէջ, երբ կողք կողքի նստած կը խօսէին Վահէի մասին։ Կարծես արիւնը պիտի սառէր Սոնիայի երակներուն մէջ։ Օ՜, ինչ լաւ որ շուտով կայարան կը հասնին եւ քանի մը վայրկեանէն գնացքը ճամբայ կ'ելլէ ու ինք կը մոռնայ. պէտք է մոռնայ Լեւոնը, ինչպէս մարդ կ'աշխատի մոռնալ դէշ երազ մը։ Բայց ճի՞շդ որ կ'ուզէր մոռնալ. արդեօք Սոնիան ինքզինք չէ՞ր փորձեր խաբել։

Գնացքը մեկնելու երկու վայրկեան կար երբ խումբը հասաւ կայարան։ Միքայէլը օրիորդ Սիրունեանէն տոմսակի դրամը առնելով մօտեցաւ Սոնիային.

— Առաջի՞ն թէ երկրորդ կարգի տոմսակ...

— Շնորհակալ եմ, ես դեռ ժամանակ մը ձեզի հիւր պիտի մնամ, — յայտնեց Սոնիան քիչ մը վարանելով, ու անմիջապէս աւելցուց, — այսօր պիտի չմեկնիմ։

— Ի՞նչ լաւ բան մտածեցիր, որ ես կը խնդրէի, — յաղթանակէ ուրախացած Մարօն այլ թեւով գրկեց Սոնիային մէջքը։

— Այո՛, սիրելիս, պիտի մնամ քանի մը օր, թերեւս շաբաթ մը, իսկ քու ապրած տան մէջ ազատ սենեակ կա՞յ։

— Անշուշտ, Սոնիա, ճիշդ իմ սենեակի կողքին, անկիւնի սիրուն սենեակ մը առանձին ընդունարանով։

Կոլիան զարմացած, քիչ մըն ալ ներքնապէս դժգոհ, Սոնիան կը դիտէր։ Պարզ էր, որ Լեւոնի յանկարծակի երեւումը կերպարանափոխած էր Սոնիան, անոր հանգարտ, անխռով դէմքը զգալապէս անհանդարտ, զարմանալի արտայայտութիւն մը ստացեր էր։ Բայց ինչո՞ւ այդ փոփոխութիւնը, Կոլիան կը դժուարանար պատասխանել։ Քովընտի նայեցաւ Լեւոնին։ Ամբողջ գլխով բարձր բոլորէն, սարսափելի այլանդակուած դէմքով, զգեստներն անխնամ ու կարծես վրայէն թուլօրէն կախուած, բարակ վերարկուն հազիւ մինչեւ ծունկերը իջած եւ այդ բոլորը ծիծաղելի երեւոյթ մը կուտային անոր։ Կոլիան հոգեկան խաղաղութիւն մը զգաց։ Ներքնապէս խնդաց ինքն իր վրայ, ինչո՞ւ այդքան խանդոտ լինել, երբ իսկապէս խանդոտելու ո՛չ մէկ պատճառ կար մէջտեղ։ Սոնիան եւ Լեւոնը հին գործակից ընկերներ էին, ու բնական էր որ պատահական քանի մը վայրկեաններու հանդիպումով չգոհանային։ Անշուշտ Սոնիան չէր կրնար ձգել ու հեռանալ, երբ հազիւ երկու խօսք փոխանակած էր հին ընկերոջը հետ։ Բայց, ինչո՞ւ այդ Լեւոնը ծիծաղելի լինելու աստիճան երկար հասակով, տարօրինակ ձեւուած մարդ մը, սփինքսի նման լուռ կը մնար, կարծես չէր տեսներ, չէր լսեր, չէր զգար։ Արդեօք բո՞ւթ մարդ մըն է, թէ մեծամտութենէ բռնուած, հեռուն կը խաղայ, մտածեց Կոլիան, առանց որոշ եզրակացութեան մը գալու։

Օրիորդ Սիրունեանը եւ ընկերները ճամբելէ վերջ, մինչեւ Բլէն Բալէ հրապարակը քալեցին։ Հոն Մարօյի հետ Սոնիան ու Կոլիան զատուեցան Բիւ տէ Ֆիլոզոֆի կողմը չեղելով, ուր կ'ապրէր Մարօն։ Բաժնուելու պահուն Սոնիան Լեւոնին ձեռք տալով ըսաւ.

—Պարոն Լեւոն, խնդրեմ այս երեկոյ հանդիպինք։

Լեւոնն ու Միքայէլը շարունակեցին ճամբան։ Երբ տուն հասան, Լեւոնը իր սենեակը քաշուեցաւ։

— Յոգնած եմ. ու գլխու սաստիկ ցաւ ունիմ. քիչ պիտի հանգստանամ։

Անկողնին վրայ երկննալով, թեւերը գլխատակ ըրած, Լեւոնը երկար երկար մնաց միեւնոյն դիրքին մէջ, աչքերը յառած առաստաղին։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

տարարութիւնը պղատոնական համգամանք պիտի ունենայ ներկայ պարագաներուն մէջ, բայց Հիթլէր մեծ կարեւորութիւն կուտայ անոր, մանաւանդ որ Մուսոլինին ալ պիտի ձայնակցի իրեն Հիթլէրի կարծիքով, որքան շատ խօսուի Գերմանիոյ գաղթային իրաւունքներուն վրայ, յուզելով հանրային կարծիքը՝ Գերմանիոյ հանդէպ գործուած անարդարութեան մասին, այնքան շուտ Անգլիա եւ Գերմանիա քայլ մը պիտի առնեն հարցը լուծելու համար :

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՆՔՆԱՇԱՐԺԻ ԹՈՒՂԹԵՐՈՒ նոր սակերուն գործադրութիւնը սկսաւ նոյեմբեր 1էն: Ինչպէս գրած ենք ժամանակին, նոր գինն է 200 ֆրանք, իսկ տեւողութիւնը՝ երեք տարի: Այն օտարականները որ ֆրանսացի զաւակներ ունին, ինչպէս եւ վարձու աշխատաւորները, ուսանողները, գրագէտները եւ գիտնականները պիտի վճարեն 50 ֆրանք: Այս տուրքէն ազատ են այն օտարականները որ պատերազմի ժամանակ ծառայած են ֆրանսական բանակին մէջ, ինչպէս եւ օտար լեգէոնի կամաւորները, եւ անոնք որ գինուորութեան կանչուած են համաձայն 1928 մարտ 31ի օրէնքին :

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԹԱԳԱՒՈՐԸ Հռոմ երթալով, տեսակցութիւն մը ունեցաւ Մուսոլինիի հետ:

ԳՐԻՒՍԷԼ - ՔԱԼԷ ՃԵՄՊԸՆԹԱՑԻՆ վայրաշարժը եւ առաջին վակոնը գիծէն դուրս ելան երկուշաբթի օր: Մեքենավարը եւ հնոցպանը ածխացան: Ուղեւորներէն կորուստ չկայ :

ԿԱՏԱՂԻ ԿՌԻՒՆԵՐ կը մղուին Շանկայի շուրջը: Վճռական ճակատամարտի մը բռնուած են երկու կողմերը: Կ'ըսուի թէ Գերմանիա պիտի բարեխօսէ, պատերազմը վերջացնելու համար :

ՄԱՐՍԷՅԼ դէպքերուն առթիւ, Ֆրանսայի ներկայացուցիչը՝ Ջօր. Նոկէս յայտարարութիւն մը ուղղելով ժողովուրդին, ազդարարեց. — «Անողորմ պիտի ըլլամ բոլոր խառնակարարներուն հանդէպ: Ես կը վայելեմ միաձայն աջակցութիւնը Ֆրանսայի բոլոր կուսակցութեանց որոնք ըմբռնած են վտանգը»:

ՌՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ԽԼՐՏՈՒՄՆԵՐԸ կը շարունակուին Եգիպտոսի մէջ: Իրաւագիտական համալսարանի ուսանողները խուժելով գրականութեան համալսարանը, ջարդուփշուր ըրին կարասիները: Ցետոյ մտան կոյր վերատեսուչին՝ Թահա պէյ Հիւսէյինի գրասենեակը եւ աղաղակեցին. — Թահա Հիւսէյինի գլուխը կը պահանջենք»: Կառավարութիւնը որոշեց խիստ միջոցներ ձեռք առնել :

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ Պաղեստինի մէջ ծանր ողողումներ պատահեցան, իբրեւ հետեւանք տեղատարափ անձրեւներու: Գիւղ մը քշուեցաւ հեղեղէն եւ հոծ հովիւներ խեղդուեցան: Ցիսուն բնտանիքներ անպատսպար կը մնան :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տօրումեան ընտանիքը եւ ազգականները իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, նամակով եւ հեռագրով՝ ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր, հօրեղբօր եւ ազգականին՝

ՍԱՀԱԿ ՏՕՐՈՒՄԵԱՆԻ

(ՔԷՕՐՊԱՀԵԱՑԻ)

մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ 28 հոկտեմբեր 1937, իր բնակարանին մէջ, 2, Rue Philippe de Girard: Մարդէյլ: 79 տարեկան հասակին:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Ալֆորվիլի Ս. Մինասեան ենթակոմիտէին կողմէ, այսօր, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, երեկոյեան ժամը 8.30ին Սինէմա Վիքթօր-Հիւկոյի մէջ. Ալֆորվիլ:

ՍԻՆԷ ՍԷՔԹ պիտի ներկայացնէ հայերէն տառերով ՄԻՇԷԼ ՍՏՐՕԿՕՖ, ՍՈՒԼԹԱՆ ՀԱՄԻՏ եւ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՃԱՄԲԱՐԸ ԵՒ ՀԱՅ ԱՐԻՆԸ. Մուտք 3 ֆրանք .

Ծանօթ.— Պ. Ժագ Տէրտէրեան որ Մարսէյլէն եկած է ժապաւէնի վրայ պիտի ծանէ հայերէն եւ արեւելեան տեսքեր:

Ընտանեկան հիւրանոց

Փայլակ Սանասար Նիս, իր տան մէջ կ'ընդունի փափկակազմ. օդափոխութեան պէտք ունեցող մանչ տղաներ մինչեւ 14 տարեկան: Քաղաքէ դուրս բացօդեայ միջավայր, արեւ, ընտանեկան խնամք, իւ պահանջել հարկին ֆրանսերէն, հայերէն ուսուցում: Դիւրամատչելի պայմաններ:

Գրել՝ Sanassar. Villa Marie-Vahak. Vallon Obscur. Nice

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 5 նոյ. Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 6 Ավենիւ տ'Իթալի սրճարանին վերնայարկը:

Կը խօսի Ընկեր ՎՐԱՑԵԱՆ.

Դեսինա

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Երջ. կոմիտէն ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրէ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէի «Քրիստափոր», «Իշխան» եւ «Վահագն» խումբերու բոլոր ընկերները 4 նոյ. Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ: Ներկայ պիտի ըլլայ Կ. Կ.ի ներկայացուցիչը: Անյետաձգելի օրակարգ:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԻ «ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ի նպաստ իր վարժարանին
150 Route d'Orleans սրահին մէջ, (Մոնթրուժ)
7 Նոյեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին
Նախագահութեամբ Հայր ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆԻ
Աշակերտութեան կողմէ պիտի ներկայացուի
Պ. ՆՇԱՆ ՊԷՇԻՔԹԱՇԼԵԱՆԻ «ՊՈԼԻՍ ԵՒ ՓԱՐԻԶ»ը
(կատակերգութիւն 2 արար)
Կը նուագէ Թաթիստ Գարեգին: Երգ. եւ արտասանութիւն:
Մուտք՝ 3 ֆրանք

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իմ, աներձագիս եւ մեր ընտանիքներու բոլոր անդամներու կողմէ մեր սրտագին շնորհակալութիւնները եւ երախտագիտական զգացումները կը յայտնենք բոլոր այն կազմակերպութեանց եւ անհատներու, որոնք իրենց եղբայրական աջակցութիւնը ընծայեցին մեզ, մեր տան եւ արհեստանոցին հրկիզման առթիւ, փրկելով մեզ յուսահատ կացութենէ, որուն ենթարկուած էինք:

Կղեմէս Բարսեղեան

ՏԻՐՈՒՀԻ ՁԱՌԱՓԵԱՆ

Դաշնակի եւ Մանդոլինի ալիքների դասեր :

6, Villa des Sablons (81 Avenue du Roule-ի վրայ) Neuilly s/Seine, MÉTRO SABLONS: Ժամադրութեան համար դիմել գրաւոր :

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԼԻՈՆ.— Հայրենակից Մկրտիչ Գինոսեանի դառնակսկիծ մահուան առթիւ, իմ խորին վշտակցութիւններս կը յայտնեմ իր այրի տիկնոջ Ովսաննայ Գինոսեանի, իր վշտակիր Բողոքին եւ բոլոր մօտաւոր թէ հեռաւոր ազգականներուն եւ պարագաներուն:

Գալուստ Արիստակէսեան

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի Մասնաճիւղի Վարչութեան մօտ, իր վերջին տարեկան վիճակախաղէն չի պահանջուած կը մնան տակաւին — 157, 54, 29, 51, 333, 640, 227, 337, 714, 396, 126, 35, 249 թիւերուն շահած իրերը: Կը խնդրուի շահողներէն ներկայանալ Տիկին Գաղանճեանի, 63 Fb. Poissonnière, մինչեւ նոյ. 5, այս թուականէն յետոյ իրերը կը դառնան վարչութեան սեփականութիւն:

Le Gérant : M. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (52)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

Բայց չէինք հասկանում, որ կառավարութեան պաշտօնեաները իրանք այդ բարբարոսներին գրգռում էին Հայերի դէմ, քրիստոնեայ տարրը ոչնչացնելու համար: Ինչո՞ւ, կը հարցնէք ինձ :

— Թուրքիան շատ լաւ է հասկացել, եթէ նա մի օր կը զրկուի իր եւրոպական եւ ասիական նահանգներից, — այդ կորստի պատճառը լինելու են տեղային քրիստոնեայ ազգաբնակութիւնները: Նա հասկացել է, որ քրիստոնեայ հպատակների գոյութիւնը իր պետութեան մէջ ամէն անգամ պէտք է առիթ տայ քրիստոնեայ թագաւորներին միջամտելու Թիւրքիայի գործերի մէջ եւ բարձրացնել մի նոր արեւելեան հարց: Իր նահանգները չը կորցնելու համար, քրիստոնեայ թագաւորների միջամտութիւնից ազատելու համար, Թուրքը ստիպուած է ոչնչացնել քրիստոնեաներին: — Քրիստոնեաների պատճառով նա իր եւրոպական նահանգներից շատերը կորցրեց եւ մնացածը կորցնելու վրայ է: Իսկ ասիական երկիրներից իր ամբողջութիւնը պահպանել է միայն Փոքր Ասիան: Այս տեղ գլխաւոր քրիստոնեայ ազգութիւնը, որ սպառնում է պետութեան այդ մասին անջատմանը — են Հայերը: Ուրեմն եւրոպական տէրութիւնների ձայնը կտրելու համար, պէտք է ցոյց տալ նրանց, որ Հայաստանում Հայ չը կայ: Այդ սպանութեան գործի մէջ Թուրքիան ընարել է ամենայարմար դահիճներ՝ Քրդերին եւ Չէրքէզներին:

— Եթէ հաւաքելու լինենք վերջին 20 — 30 — 50 տարիներու ընթացքում կատարուած փաստերը, կը համոզուենք, որ այդ բոլորը ճշմարիտ է: Կը համոզուենք որ Հայերի վերաբերութեամբ գործուած հարստահարութիւնները, մի խօսքով բոլոր բարբարոսութիւնները պատահական երեւոյթներ չեն: — Կը համոզուենք, որ այդ բոլորի մէջ թաղնուած է մի նախապէս մտածուած, կարգադրուած հիմք եւ նպատակ, որ ծառայում են հայկական տարրը հետզհետէ սպառացնելու, սպառելու եւ վերջապէս ոչնչացնելու համար: Ես կը յիշեմ մի քանի փաստեր միայն: Հայերին անձնապաշտպանութեան բոլոր հնարներից զրկելու համար, խլեցին նրանց ձեռքից զէնքը, կապեցին, կաշկանդեցին նրանց ձեռքերը, իսկ Հայերի թշնամիների ձեռքում զէնք տուեցին: Ցետոյ տեսան, որ այդ բաւական չէ Հայերին սպառացնելու համար, տեսան, որ այդ տարրը, որպէս մի աշխատասէր եւ տնտեսագէտ ժողովուրդ, կարողանում է մրցել իր հակառակորդների հետ, կարողանում է իր գոյութիւնը պահպանել իր նիւթական զօրութիւնով՝ — իր հարստութիւնով: Ուրեմն պէտք է ամէն հնարք գործ դնել, որ նա աղքատանայ, ուրեմն պէտք է տնտեսապէս մահացնել նրան: Հարկերը ծանրցրին, չքաւորութեան մէջ եղած արժեթղթերը ոչնչացրին (առանց նախապէս յայտարարելու ժողովրդին), մի խօսքով, զանազան տեսակ ֆինանսական խարդախութիւններ գործ դրեցին, որպէս զի ժողովրդի ձեռքում գտնուած դրամը իր արժէքը կորցնի եւ հարկերը վճարելու անկարող լինի, — որպէսզի առիթ ունենան նրա տնտեսութեան ամենաանհրաժեշտ պարագայքը հարկերի փոխարէն վճարել տալու, նրան երկրագործութեան աշխատութիւններից զրկելու համար: Այդ միջոցները դարձեալ չը կարողացան լրացնել Թուրքիայի նպատակը: Ժողովուրդը տոկունէր. եթէ իր հայրենի երկրում վաստակ չէր գտնում, պանդխտանում էր դէպի օտար աշխարհ, այնտեղ փող էր վաստակում, եւ բերում լցնում էր գանձարանը: Ուրեմն ի՞նչ պէտք էր անել: Թուրքիան մտածեց միանգամից ցամաքացնել հայ ժողովրդի ապրուստի աղբիւրները. նա հնարեց իր կալուածական ամենախորամանկ օրէնքները, եւ Հայերը զրկուեցան կալուածատիրութեան իրաւունքից: Հայերի ձեռքում գտնուած հողերը անցան Քիւրտ դէրէբէյների, Չէրքէզների, Մուհաճիրների, ղաճիների եւ զանազան վայրենի էշիրաթների ձեռքը: — Դրանք անէր դարձան, իսկ Հայը, աշխատասէր եւ արդիւնաբերող Հայը, դարձաւ այդ բարբարոսների հողերը մշակող ստրուկը եւ ճորտը: Հայաստանում Հայերի եւ մահմէտականների մէջ եղած այժմեան անթիւ եւ անհամար կալուածական վէճերը ու դատերը կամ մնում են կառավարութեան կողմից առանց ուշադրութեան, կամ եթէ վճռում են, վճիռը կայանում է անպատճառ յօգուտ մահմէտականին: Հազարաւոր օրինակներ կան այդ մասին: Եւ այդ վճիռների մէկի քննութիւնը բաւական է ապացուցանելու համար, թէ կառավարութիւնը չէ ցանկանում է որ նա զրկուի իր պատերի ժառանգութիւնից, որպէսզի դրանով կարողանայ աւելի սաստկացնել Հայերի գաղթականութիւնը, եւ Հայաստանը դատարկելով Հայերից, նրանց տեղը լցնէ Քրդերով եւ Չէրքէզներով :

— Այժմ տեսնո՞ւմ էք, շարունակեց Պ. Դուդուկչեանը,— որ այդ բոլոր յարագործութիւնների մէջ մի ներքին կապ կայ, մի զաղտնի եւ դժոխային նպատակ կայ: Ես աւելորդ եմ համարում խօսել մասնաւոր երեւոյթների վրայ, եւ ցոյց տալ, որ տեղական իշխանութեան պաշտօնեաները շատ անգամ աշխատել են արհեստական կերպով առիթ պատճառել հայաբնակ գաւառներում, որպէսզի Քրդերի եւ Չէրքէզների սրից ազատ մնացած Հայերին կոտորեն քաղցածութիւնով: Դա հրէշաւոր մի սպանութիւն է, որը ընդունակ է անգութ, անողորմ Թուրքը միայն: Մաշել ժողովուրդը աղքատութիւնով, տնտեսապէս սնանկացնել նրան, զրկել ապրուստի բոլոր միջոցներից, — ահա գլխաւոր զէնքերը որոնցմով Թուրքը աշխատում է այժմ ոչնչացնել հայ տարրը: Նա գիտէ, որ սուրէ զէնքով դժուար է մահացնել մի ժողովուրդ, որի զօրութիւնը կայանում է իր աշխատասիրութեան և նիւթական կարողութեան մէջ:

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՕՐԹԻՆԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
[illegible]	205 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	225 »	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 4 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
JEUDI 4 NOVEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3568 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ՃԱԿԱՏՆԵՐ ԿԸ ՅԱՐԴԱՐՈՒԻՆ

Քանի կ'աճին միջազգային ժողովներն ու հանդիպումները, դիւանագիտական տեսակցութիւններն ու զրոյցները, այնքան կը մթագնի քաղաքական հորիզոնը :

Ամպերու կոյտ մըն ալ կը դիզեն ճառերը, պաշտօնական բեմերէն մինչեւ ժողովրդային ամպիոնները :

Թերեւս երբեք այսքան ճառ խօսուած չէր ոչ պատերազմէն առաջ, ոչ ալ զինադադարի ընթացքին: Եւ այսօրուան վարիչները աւելի բաց կը խօսին, քան երէկ, երբ ընդհանրապէս թագաւորներ եւ կայսրեր էին որ տուն կուտային օրուան քաղաքականութեան, ընդհանուր պայմաններով :

Ժողովներուն եւ ճառերուն հետ զուգընթաց, շատ աւելի արագ, յառաջ կը տարուի զինարշաւը, բոլոր ճակատներուն վրայ: Ամէնէն անճար պետութիւնն ալ կը ջանայ «ինքնիրեն բաւել»: Կարելի եղածին չափ քիչ բան գնել դուրսէն, կարօտ չմնալ օտարին, եւ իսկ երկրին մէջ արտադրելով ինչ որ անհրաժեշտ է սպառազինութեան եւ պատերազմի համար :

Այս ճակատին վրայ մասնաւորապէս կը փայլին Ֆաշական Իտալիան եւ նացի Գերմանիան: Անոնք զօրաշարժի ենթարկած են արդի գիտութիւնը, որպէսզի անկարելին կարելի դարձնեն, տեղին վրայ արտադրելու համար ամէնէն մահացու զէնքը, ինչպէս եւ ուտելիքը, կերպասը, մետաղը կամ վառելանիւթը :

Միեւնոյն ատեն, անոնք թանկագին պատեհութիւն մը կը վայելեն,— իրենց հին ու նոր զէնքերը կը փորձեն սպանիական կամ չինական ռազմադաշտին վրայ, արձանագրելով առաւելութիւններն ու թերութիւնները, եւ միշտ նորութիւններ յղանալով :

Երբեք այսքան «հարուածային» թափ ստացած չէր զինարուեստը, թէեւ տակաւին բաց կը մնան Մեծ պատերազմին վէրքերն ու աւերները, եւ անհաշուելի բանակ մը կը կազմեն հաշմանդամները, բոլոր երկիրներուն մէջ :

Այս բոլոր պատրաստութիւնները ձեւ եւ գոյն կը ստանան ճակատներու յարդարումով: Ճակատներ՝ որ երեւութապէս կը կազմուին խաղաղութիւնը պաշտպանելու համար, բայց աւելի շատ պիտի ծառայեն ընդհարումը փութացնելու :

Վերջին տարիներու ընթացքին, իրարու ետեւէ քանդուեցան նախկին ճակատները: Մեռեալ տառ մնացին Լոքառնոներն ու Պրիան-Քէլլոկ դաշինքը: Անդամալոյծ ախտաժէտ մը դարձաւ Ազգաժողովը: Բուն Եւրոպայի մէջ, տեւական կը մնայ միայն անգլօ-ֆրանսական ճակատը, որ ինքնին անբաւական է, անզօր է կանգնելու վտանգը:

Միւս կողմէ, հետզհետէ աւելի ամրացաւ նորագոյն ճակատը, Հռոմ-Պերլին, որ շուտով պիտի դառնայ Հռոմ-Պերլին-Թոքիօ: Միեւնոյն ատեն, երկու պետութիւնները, Գերմանիա եւ Իտալիա կը ջանան իրենց առանցքին շուրջը համախմբել կեդրոնական եւ արեւելեան Եւրոպայի պետութիւնները, աւելի մասնատելով Փոքր Համաձայնութիւնը, որ թանկագին երաշխիք մը կը համարուէր հաւաքական ապահովութեան համար :

Այդ պարագային, Պալքանեան Համաձայնութիւնն ալ ծանր հարուած մը ստացած պիտի ըլլայ, քանի որ Հռոմ արդէն յաջողած է իր կողմը քաշել Եուկոսլաւիան, իսկ Պերլին լուրջ աշխատանքներ կը թափէ Յունաստանի եւ Ռումանիոյ մէջ: Աւելորդ է խօսիլ Պուլկարիոյ մասին, որ ըլլալով պարտուած, հետեւաբար եւ դժգոհ պետութիւն, միշտ պատրաստ է հակելու նոր ուժերու կողմը :

Քաղաքական շրջանակները սկիզբէն ի վեր յարուցած ուշադրութեամբ կը հետեւին Պերլին-Հռոմ առանցքին: Իսկ այժմ ուշադրութեան յաջորդած է մտահոգութիւնը, որ կը շեշտուի հետզհետէ:

Դիտեցէք դէպքերը,— ամէն անգամ որ նոր տագնապ մը կամ հարց մը կը ծագի, Պերլին եւ Հռոմ անակնկալի մը առջեւ կը դնեն աշխարհը: Կա՛մ չեն մասնակցիր սարքուած ժողովին, կամ կը մերժեն ընդհանուր հաւանութեան արժանացած բանաձեւ մը, եւ կամ իրենք մէկով-երկուքով կը ստանձնեն նախաձեռնութիւնը : Ամէն պարագայի մէջ, միշտ կը յիշեցնեն թէ փոխուած է աշխարհը, թէ իրենք ունին առանձին տեսակէտներ եւ մասնաւոր մեթոտներ, պաշտպանելու համար իրենց շահերը :

Այս պարագան մասնաւորապէս շեշտուեցաւ սպանիական հարցին մէջ, եւ անգամ մը եւս կը հաստատուի Ծայր-Արեւելքի պատերազմին առթիւ:

Գերմանիա եւ Իտալիա արդար կը գտնեն ճափոնական արշաւանքը, ինչպէս արդար համարած էին Սպանիոյ ապստամբներուն դատը, գործնապէս աջակցելով անոր յաղթանակին համար:

Եւ ահաւասիկ նոր անակնկալ մը եւս: Մինչդեռ այն պահուն որ Ֆրանսայի պետական կուսակցութիւնը, արմատական հոսանքը իր տարեկան համագումարին մէջ հանդիսաւորապէս կը յայտարարէ թէ պիտի չընդունի որ եւ է փոփոխում, «վերաբաշխում» գաղթային հողատարածութեանց մէջ, Մուսոլինի հրապարակաւ թեր կը կանգնի Գերմանիոյ, որպէսզի վերադարձնեն անոր ժառանգութիւնը «Ափրիկէի արեւուն տակ»: Գիտնալով հանդերձ որ, Մեծն Բրիտանիան ալ նոյնքան ուժգնութեամբ կ'ընդդիմանայ այդ վերադարձին :

Կացութեան ուրիշ մէկ վրդովիչ պատկերը կը կազմէ Հռոմ-Պերլին առանցքին վարդապետական մասը: Ուրիշ խօսքով՝ հակաբոլշեւիկ խաչակրութիւնը, որուն մաս կը կազմէ նաեւ Ճափոնը :

Երէկ Մոսկուայէն հեռագիր մը կը հաղորդէր թէ մարաջախտ Վորոշիլով, պատերազմական գործավարը, Ծայր-Արեւելք պիտի երթայ մօտերս, ստուարաթիւ սպայակոյտի մը հետ, աչքէ անցնելու համար զօրքն ու ռազմական դիրքերը, այն ենթադրութեամբ թէ հակաբոլշեւիկ ուժերը ա՛յդ կողմէն պիտի տան վճռական հարուածը ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԹՈՒՐՔԻԱ ՍՈՒԶԱՆԱՒ ԿԸ ՇԻՆԷ ԻՐ ՍԵՓԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐՈՎ

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն երկուշաբթի օրուան թուականով.—

Աթաթիւրք այսօր բանալով խորհրդարանին նոր նստաշրջանը, հաստատեց թէ Թուրքիա սկսած է սուզանաւեր շինել իր սեփական միջոցներով: Նախագահը յատկապէս շեշտեց թէ անհրաժեշտ է որ Թուրքիա կարենայ իր ձեռքով շինել իր սպառազինութիւնները: Այս առթիւ ըսաւ թէ մօտաւոր ապագայի մը մէջ Թուրքիա պիտի կրնայ շինել իր սեփական օդանաւերը :

*** Թրքական հանրապետութեան տարեդարձին առթիւ, շքեղ պարահանդէս մը սարքուած էր Էնկիւրիի մէջ: Հալք կուսակցութիւնը 2200 հրաւիրագիրներ ղրկած էր, եւ պարող զոյգերու թիւը կը հասնէր 4500ի: Աւելի զատ, Աթաթիւրք պարահանդէսին հրաւիրած էր 500 սաւառնորդ սպաներ, որոնք մասնակցած էին զօրահանդէսին: Զինուորական թափօրի ընթացքին ցուցադրուեցաւ հրասայլ մը (թանք) որ շինուած է թրքական գործարաններու մէջ :

*** Թրքական կառավարութիւնը որոշեց աւելցնել ոստիկաններու թիւը, մասնաւորապէս Պոլսոյ մէջ, կազմելով մեքենաշարժ խումբեր :

*** Պոլսական թերթերը կը գրեն թէ Հայերն ալ մեծ ոգեւորութեամբ մասնակցեցան հանրապետութեան տարեդարձի տօնակատարութեանց: Այս առթիւ աղօթքներ եղան եւ թուրքերէն ճառեր խօսուեցան :

Համաձայնութիւն գոյացաւ Լոնտոնի մէջ

Լոնտոնի ոչ-միջամտութեան յանձնախումբը նիստ գումարելով երեքշաբթի օր, յաջողեցաւ միաձայնութեամբ քուէարկել բանաձեւ մը, որուն համաձայն գլխաւոր յանձնաժողովին քննութեան պիտի ենթարկուի բրիտանական ծրագիրը՝ օտար կամաւորներու յետս կոչման մասին: Յանձնաժողովը պիտի գումարուի այսօր, հինգշաբթի մասնակցութեամբ 27 պետութեանց ներկայացուցիչներուն: Կը յուսացուի թէ յանձնաժողովը պիտի արտօնէ որ Մեծն Բրիտանիա բանակցի Սպանիոյ երկու հակառակորդներուն հետ, անոնց ընդունիլ տալու համար անգլիական ծրագիրը: Ինչպէս յայտնի է, այս ծրագրին համաձայն միջազգային յանձնախումբեր պիտի ղրկուին Սպանիա, օտար կամաւորներուն թիւը ստուգելու համար :

Մինչ այս մինչ այն, հակասական լուրեր կը շրջին իտալական օգնութեան մասին: Զրոյցի մը համաձայն, բազմաթիւ սպառազէն Իտալացիներ հասած են Մալակա, սպանիական նաւերով որոնց կ'ուղեկցէին իտալական մարտանաւեր: Միւս կողմէ, կ'ըսուի թէ Իտալացի վեթերան զինուորներ վերջերս քաշուած են Սպանիայէն, կամ իբրեւ ուղղամտութիւն ցոյց եւ կամ աւելի երիտասարդ զինուորներ ղրկելու համար :

Ուրիշ ժողով մըն ալ Ծայր. Արեւելքի համար

ՆՈՐ ՃԱԿԱՏ ՄԸ — ԳԵՐՄԱՆԻԱ, ԻՏԱԼԻԱ, ՃԱՓՈՆ

Երէկ, չորեքշաբթի, բացուեցաւ ինը պետութեանց խորհրդաժողովը, Պրիւքսէլի մէջ, լուծելու համար Ծայր-Արեւելքի տագնապը: Ժողովին հրաւիրուած էր նաեւ Ճափոն, բայց մերժեց մասնակցիլ: Չի մասնակցիր նաեւ Գերմանիա: Ժողովէն առաջ կարեւոր խորհրդակցութիւններ կատարուեցան, ճամբան հարթելու համար: Անգլիոյ վարչապետը ճաշի հրաւիրեց Լոնտոնի իտալական դեսպանը, խորհրդակցելու համար թէ այս հարցին եւ թէ սպանիական գործերու եւ Գերմանիոյ գաղթային պահանջներու մասին: Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներու ներկայացուցիչները ամէն միջոց կը փորձեն, որպէսզի խորհրդաժողովը յաջող ելքի մը յանգի: Իտալիա երկդիմի դիրք մը բռնած է, չխանգարելու համար Հռոմ-Պերլին գործակցութիւնը, քանի որ այդ առանցքը այժմ Թոքիոյէն կ'անցնի: Կը թուի թէ Գերմանիա պիտի ջանայ Իտալիան ալ կապել գերմանա-ճափոնական հակաբոլշեւիկ ճակատին, որպէսզի ժողովը չկարենայ կաշկանդել Ճափոնը: Այս առաջարկութեամբ, Հռոմ պիտի երթայ Լոնտոնի գերմանական դեսպանը, Ֆոն Ռիպպէնթրոփ: Ճափոնի արքունի խորհուրդը մասնաւոր ժողով մը գումարեց երէկ, վաւերացնելու համար երրեակ համաձայնութիւնը :

Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ ատենէ մը ի վեր Գերմանիա ճնշում կը բանեցնէ Իտալիոյ վրայ, որպէսզի միանայ գերմանա-ճափոնական հակաբոլշեւիկ ճակատին : Այդ հարցին հետ կապ ունէր Լոնտոնի գերմանական դեսպանին վերջին տեսակցութիւնը Մուսոլինիի հետ: Հիմա որ դեսպանը նորէն Հռոմ կ'երթայ, անգամ մը եւս կը հաստատուի թէ ճամբան հարթուած է եւ թէ Պրիւքսէլի ժողովին մէջ Իտալիա թէ Գերմանիոյ եւ թէ Ճափոնի թարգմանը պիտի հանդիսանայ :

Իտալա-ճափոնական մերձեցումը քաղաքականէն զատ, առեւտրական արժէք ալ ունի: Ճափոն ատենէ մը ի վեր կը ջանայ վերստանալ իր շահաստանը Եթովպիոյ մէջ, որ փակուած է իտալական գրաւումէն ի վեր: Կ'ըսուի թէ Իտալիա պատրաստ է Ճափոնի առջեւ բանալու այդ շուկան, փոխարէն ստանալով նախանիւթեր :

Իտալիոյ զայրոյթը Անգլիոյ դէմ

Իտալական մամուլը կրակ կը տեղայ Անգլիոյ արտաքին նախարարին՝ Իտընի դէմ, որ գիտել տուած էր թէ Մուսոլինի իրաւունք չունէր խառնուելու Գերմանիոյ գաղթային պահանջներուն: Արտաքին նախարարութեան օրկանը եւ ուրիշ թերթեր այս առթիւ կը յիշեն թէ նոյնիսկ Ազգաժողովի ուխտին 19րդ յօդուածով, պետութիւն մը կրնայ ուշադրութիւն հրաւիրել միջազգային վտանգաւոր կացութեան մը վրայ: Իտըն ըսած էր թէ Իտալիան ալ բաժին առաւ մեծ պատերազմէն: Ահա թէ ինչ կը գրեն Հռոմի թերթերը, այս ակնարկին առթիւ .

— « Անգլիոյ նախարարին կարծիքով, Իտալիա երկիցս մեղաւոր է, քանի որ կող կողի կռուեցաւ դաշնակիցներուն հետ՝ մեծ պատերազմին ատեն, գլուխ հանեց հաւաքական յաղթանակը, իրականացուց իր ազգային միութիւնը, իր

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊԻՍ !

Կիրակի օր, Րաֆֆիի հարիւրամեակին առթիւ, «պի՛ս»երը իրար կը հրըմշտկէին: Ոչ միայն բերնով, այլեւ ոտքով :

Տասնամեայ Րաֆֆին է, հագին աթոռէն ելած, դժուարին եղանակի մը նուագումէն վերջը,— պի՛ս...

Ահա երգչուհին կամ երգիչը,— պի՛ս...

Ջութակահարը,— պի՛ս...

Երգչախումբը,— պի՛ս...

Թատրոն ու պարը,— պի՛ս...

Շատեր երգերուն ալ ձայն կուտային, շշնջելով կամ ձեռք ու ոտք շարժելով :

Կարելի չէր սանձել խանդավառութիւնը՝ այդքան բազմութեան մէջ :

Մարդիկ ծարաւ ունին հայրենի շունչի, երգի եւ խաղի, նուագի եւ պարի, ինչպէս տաք, հարազատ խօսքերու :

Եւ տարին անգամ մը չի պատահիր որ այսպէս քանի մը հազարով համախմբուին ընդարձակ սրահի մը մէջ, իրենց ազգային արժէքները պանծացնելու, միեւնոյն ատեն հոգեպէս կազդուրուելու համար :

Շատ բնական են այս բոլորը: Եւ պիտի չզարմանանք, եթէ օր մը փորձեն իրենց սրտին խօսող նուերն ալ պի՛ս ընել, կրկնել տալ, ինչպէս ուրիշներ սուլել կուտան :

— Եւ սակայն, դիտել կուտայ չար սատանայ մը :

— Ի՞նչ կը քրքջես նորէն :

— Եւ սակայն...

— Չըսե՞ս մէկ անգամէն, ի՞նչ կը ծամծմես ռամկավարի պէս :

— Բայց եւ այնպէս, հակառակ այս խանդավառութեան, երբ ամիրք ներկայանայ, այն ատեն, պիտի համոզուիս որ... այս բոլորը կ'արժեն այնքան որքան ...

— Հասկցայ, հասկցայ, կարճ կապէ :

Ըսե՛լ կ'ուզէր չար սատանան.

— Շատ մի խանդավառուիր այս ծափերով եւ «պի՛ս»երով: Ինչպէս ձըմռան օրերը, այս տաք ժամերն ալ կուգա՛ն ու կ'անցնին, ափ մը մոխիր ձգելով իրենց ճամբուն վրայ: Դուն այս երկու հազարէն 100 — 200 հոգի նըրանցով անգամ չես կրնար գտնել, երբ երգիչը կամ երգչուհին երգահանդէս մը սարքեն, ջութակահարը կամ դաշնակահարը՝ նուագահանդէս, նկարիչը՝ նկարահանդէս: Քիչ մը աւելի բախտաւոր կ'ըլլան երգչախումբերը: Բայց նորէն պէտք է աջ ձախ իյնան, ռէքլամներ ընեն, տոմսակներ տեղաւորեն, մասնաւոր նամակներ գրեն հին եւ նոր երեւելիներու, պատուոյ կամ խաղաղութեան հարուստներու, երբեմն ալ քծնին — ինչ որ մասնաւոր յատկութիւն մը կը կազմէ: Ուրիշներ, օրինակ՝ տարագիր ռուսերը շաբաթներ առաջ իրար կ'անցնին տոմսակ ճարելու համար, երբ իմանան որ իրենց այսինչ արուեստագէտը գեղարուեստական երեկոյթ մը կամ ցերեկոյթ մը սարքած է: Իսկ մեր մէջ եղածն է որ կը մաշի ինքն իր մէջ, հառաչելով, քթմնջելով, երբեմն ալ կէս ճամբէն նահանջելով: Երբ այս է պատկերը Փարիզի, Մարսէյլի կամ Լիոնի մէջ, կրնաք երեւակայել միւսները:

Այո, պի՛ս, բայց ոչ միայն հանդիսաւոր կիրակիներուն, այլեւ լուր օրերուն:

Պի՛ս՝ գիտակցօրէն, տեւականօրէն շունչ տալու համար հայկական արուեստին եւ անոր մշակներուն:

ՎԱՀԷ

Լիբանանի երեսփ. ընտրութիւնները

Պէյրութի թերթերէն կ'իմանանք թէ Լիբանանի նորընտիր երեսփ. ժողովը կը բաղկանայ 63 անդամներէ, որոնց 42ը ընտրովի, 21ը նշանակովի: Հայերը ունին երկու երեսփոխան, ընկեր Խոսրով Թիւթիւնճեան եւ Փ. Վահրամ Լէյլէկեան (առաջինը ընտրութեամբ, արձանագրուած ըլլալով կառավարական ցանկին վրայ): Յոյն օրթոտոքսները ունին 7 երեսփոխան, իսկ կաթոլիկ Յոյները՝ 4:

Ինչպէս գրած ենք ժամանակին, ընդդիմադիրները վերջին պահուն ետ առին իրենց թեկնածութիւնը, պնդելով թէ պաշտօնապէս ճնշում կը գործադրուի ընտրողներուն վրայ :

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԷԹԻ ՍԱՆՃԱԳԻՆ ԱՊԱԳԱՆ

Սուրիական թերթերը կը գրեն.—

Սուրիական խորհրդարանը, անցեալ տարուան նստաշրջանին մէջ Սանճագի խնդիրը քննութեան ենթարկելով, բանաձեւ մը քուէարկեց, որ կը մերժէր Ալէքսանդրէթի նոր կանոնադրութիւնը: Դամասկոսէն ստացուած լուրերու համաձայն, մարզպանը պահանջած է չեղեալ յայտարարել այդ ժխտական բանաձեւը:

Մարզպանը, նոյնիսկ ազդարարած է սուրիական կառավարութեան թէ ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին քննութիւնը, ֆրանսական խորհրդարանին կողմէ, չի կրնար սկսիլ, մինչեւ որ Սուրիա պաշտօնապէս չճանչնայ Ալեքսանդրէթի խնդիրը կարգադրող Ժընեւեան Համաձայնագիրը :

Կը հաւաստեն թէ այս դժուարութիւնը հարթելու համար, հետեւեալ միջոցը պիտի գործադրուի.— Սուրիական դահլիճը իր կառավարական յայտարարութեան մէջ պիտի ընդունի կատարուած իրողութիւնը, իսկ երեսփ. ժողովը, կառավարական յայտարարութեան շուրջ վիճաբանելէ վերջ վստահութեան բանաձեւ մը պիտի քուէարկէ :

Այսպէսով, Ժընեւեան համաձայնագիրը ճանչցուած պիտի ըլլայ :

*** Թուրքիոյ Տնտեսութեան նախարարութենէն երեք բարձրաստիճան պաշտօնատարներ Ալեքսանդրէթ հասած են: Անոնք թրքական կառավարութեան կողմէ Սանճաք ղրկուած են մասնաւոր առաքելութեամբ, այն է ուսումնասիրել Ալեքսանդրէթի նաւահանգիստը օգտագործելու միջոցները :

Պետական պաշտօնեաներու այսօրուան ցոյցը

Պետական պաշտօնեաներու բողոքի ցոյցը տեղի պիտի ունենայ այսօր, հինգշաբթի, կէս օրուան տեւողութեամբ: Պետական-վարչական բոլոր ճիւղերէն մասնաւոր պատուիրակութիւններ պիտի ներկայանան իրենց պետերուն, ներկայացնելով իրենց պահանջները՝ թոշակներու յաւելման, հանգստեան թոշակի եւն. մասին: Բողոքը միայն ցոյցի հանգամանք ունենալով, աշխատանքի դադարը կարճ պիտի տեւէ քաղաքապետութեանց մէջ: Պիտի բանին ապահովութեան, առողջապահական, հրշէջ կազմակերպութիւնները: Բոլոր պաշտօնեաները աշխատանքը պիտի վերսկսին կէս օրէն վերջը, որոշուած ժամուն :

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԻՋԻՆ ԵՒՐՈՊԱՅԷՆ

ԲՈԼՈՐՍ ՈՏՔԻ, ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Ցեղ մը մանուկներով յաւերժական է. Ամէն սերունդ կամուրջ մըն է ցեղին գոյութեան մէջ, օղակ մը, որուն երակներէն, անցեալէն գալով, կը հոսի ապագան, ցեղին արիւնը: Ամէն անհատի գերագոյն, նուիրական ազգային պարտականութիւնն է, եթէ առողջ է եւ միջոց ունի, իրեն աւանդ տրուած արիւնը փոխանցել ապագային: Սերնդագործելով: Մա՛րդ արտադրել, մանկութիւն:

Ցեղ մը մանուկներով յաւերժական է: Աստր համար գորովը եւ գուրգուրանքը մանուկներուն հանդէպ, մարդկային զգացումներուն զուգահեռական, ազգապահպանման գիտակցութենէն մղուած, ժամանմնդ արթընցած ժողովուրդներու քով: Արթընցած՝ կը նշանակէ յառաջադէմ: «Մեր մանկութիւնը» բոլոր օրերուն կարգախօսն է: Մամուլը մեծ տեղ կու-տայ անոր: Օրաթերթեր, առանց բացառութեան, կիրակնօրեայ թիւին մէջ պզտիկ բաժին մը ունին մանկութեան: Ծնողքներէն դուրս եւ անոնց կողքին զանազան կազմակերպութիւններ նուիրուած են մանկութեան: Մանկութիւնը ամէն բանէ առաջ: Մանկութիւնը ամէն բանէ վեր: Ազգը մանուկներով յաւերժական: Եւ աղքատիկ ծնողներու զաւակները օգնութիւն կը ստանան: Ամառն ալ կը ղրկուին արձակուրդի, կազդուրուելու եւ զօրանալու:

Այդպէս էին մեր հայրերն ալ: Թէեւ մեր հայրենի դաշտերուն եւ արեւին մէջ խնամքի կարօտ չէինք: Բայց անոնք մտահոգ էին մեզմով եւ մեզմով լեցուն:

Երբեք, երբեք չեմ կրնար մոռնալ: Հեռաւոր մանկութեանս գրուագներէն սա մէկը: Մեր արտերէն մէկը կը քաղուէր: Մանուկներս արօսին(1) վրայ կը խաղայինք: Թումբը քանի մը հոգի նստեր կը խօսէին: Պարզ գիւղացիներ: Առանց պզպականական կապի: Ցանկարծ մէկը հառաչանք մը քաշեց եւ բրդոտ կուրծքը ուռեցաւ: Մա՛նր այդ օրերուն, Հիւրիյէթէն առաջ: Միզ կը դիտէին, եւ կը խօսէին մեր վրայ:

Ուռեցաւ կուրծքը եւ հառաչելով ըսաւ ան.

— Մենք օր արեւ չտեսանք: Գոնէ օր պզտիկները տեսնէին...

Կ'երջանկանայ հոգիս, երբ ետ երթալով տասնեակ յիշատակներ դրէլ: Ցեռոյ դպրոցի շրջանը: Ամէն ուսուցիչ հօր մը չափ սիրած եմ ես: Ամէն ուսուցչի յիշատակին հօրս չափ յարգանք ունիմ: Ահա հոս են այդ անուշ անուշ, բարի ակնարկները: Աստղերու պէս հոգիս կը լուսազարդեն: Անոնք բոլո՛րը: Գանճեան, որ քահանայութենէն ետք վախճանեցաւ Պելճիքայի մէջ: Պարթեւեան, որ վախճանեցաւ Փարիզի մէջ: Պասոսհաւեան վարդապետ, որ Զմմառի վանքը մնաց: Հրա՛նդը, որուն խա՛նդը եւ հայրենասիրութիւնը բոլորը մէկ, փշրուեցան շարգաբարներու կըրունկին տակ: Շաւարշ Քրիսեան, որ Հայկական Թայլ մերը կ'ուզէր պողպատէ դնդերի փոխել, եւ Գոյսէն Բարձր Հայք ու Վան մարզական ջերմեռանդութիւն ստեղծել: Օ՜, այս շարքը նուիրական է, երկար, բայց նիւթէն կը շեղիմ:

Ու դեռ կը յիշեմ, ես, խանդադատանքով, մեր ազգային դպրոցները, որոնք պնակի եւ բարերարներու թողած կալուածներուն հասոյթով կը դառնային: Զոհողութիւնով: Ինչո՞ւ: Որպէսզի մեծնանք, մարդ ըլլանք: Եւ երբ օր մը իրենք պակսին, մենք անցնինք գործի: Որպէսզի ազգը հայ ապրի եւ յաւիտեան չէն ու պայծառ մնայ:

Բայց աներեւակայելի տարողութեամբ դարհուրելի աղէտ մը ամէն բան վեր վար շրջեց եւ ամէնը մէկ մէկ կողմ ցրուեց: Ու մարդ կ'ուզէ առաջինի եւ օգտակար ըլլալ, չինէ: տարբ, ու չի կրնար: Գլխիվայր շըրջած են պայմանները եւ միջոցները մեռած: Հիմակ աշխարհը տարբեր է, մարդերը տարբեր, մենք ալ տարբեր: Ու այս տարբեր եւ տարօրինակ աշխարհի երեսին, հոս հոն նորէն, փոքրիկէն ետք, կը ծլին ու կը ծաղկին հայկական բողբոջներ: Աշխարհի վրայ որեւէ տեղ: Հայ մանուկնե՛ր, յաճախ օտար մայրերէ: Ցեղին հարազատ պզտիկնե՛րը, անհիւրընկալ հողերուն վրայ: Աչք, յօնք, քիթ, տեսք հայկական, միմիակ լեզուները օտար: Ու յաճախ չգաւոր, տժգոյն ու վտիտ: Գաղթականի՛ զաւակ:

— Տեսա՞ծ ես դուն Արամը, Արա՛մը, կ'ըսէր ծանօթ մը տարիներ առաջ: Մ.ին ազան է: Անանկ խելացի զաւակ մը, ապշեցուցիչ բան: Այդ անոր համար է, որ օտար երկու արիւններու խառն ծնունդն է:

Այո՛, Արա՛մը: Անշուշտ ծանօթ էի իրեն: Բայց տեսած չէի: Մինչեւ առաւօտուան տօթագին յամրիջօրէ մը: Պատուհանէն կը նայիմ թէ հո՞ն են: Ներս եկուր, նշան կ'ընեն ձեռքով: Կիսամութին մէջ երկու երիտասարդ նստեր թուղթ կը խաղան, իրենց թեւերը սօթտած:

— Բարեւ ձեզ:

— Բարեւ, բարեւ, բարի եկար: Նստէ՛:

Պզտիկ մըն ալ անդին թուղթերու հետ կը խաղայ: Կը չափէ, կը կտրէ, պատկերներ, ուղտ, ջորի: Փիլիսոփայի պէս խորացեր իր աշխատանքին մէջ, գլուխը վեր չառներ: Աչքին չի նայիր: Ներկայով չի հետաքրքրուիր: Կարծես շուն մը ըլլար եկողը, կամ ճանճ:

— Բարեւ քեզ, Արա՛մ:

— Հայերէն չի հասկանար, դիտել կուտան անդիէն:

Ուրեմն ինքն է, Արա՛մը, պզտիկ Արամիկը, ո՞վ կրնայ ըլլալ ուրիշ: Եւ ինչպէ՞ս, եւ ուրկէ՞ հայերէն սորված պիտի ըլլար: Այդ գիտեմ: Բայց կարելի՞ է մէկէն հոգեհատորի մը հետ օտար լեզու գործածել: Քիչ մը կեցէք, սրտիս ճնշումը անցնի, նայէն:

— Թաթիկդ տուր տեսնեմ, Արա՛մ:

Թաթիկը կ'երկարէ, բայց գլուխը չի վերցներ: Զբաղա՛ծ է, շա՛տ ըզբաղած է: Կը նստիմ դիմացը, աչքերս վրան: Արա՛մ, Մեր Թուականէն մէտ տասը դար առաջ այս անունը թող գրած է գլխուն, մեր օրինաւոր հայրենիքին մէջ: Ան կորովով զարկած զարնուած է Ասորեստանի հզօր վեհապետներուն հետ, որոնք կ'արշաւէին հին Նայիրի, ծիրկելով լեռները մարտիկներու արիւնով, ինչպէս բուրգը կը ներկէին: Ու փառքով շարունակած է իր ճամբան, հայ ցեղին գոյութեան համընթաց: Ու այսօ՛ր, անհաւատալի, հո՛ս է, արմատախիլ: Արամ այլազգիներուն լեզուները կարել կուտար, պետական լեզուն ընդհանրացնելու համար: Արամիկ այսօր օտար լեզու կը խօսի, իրենինէն տարբեր երկրի մը մէջ: Փոթորիկը այդ հունտը հոս նետեց, ու հոս կ'աճի ան:

Իր անտարբերութիւնը եւ իմ բուռն փափաքս երկու հակոտնեաններ են:

— Ես խեղճ, ոտքի ելիր անգամ մը, եկուր սա կողմը, հասակդ տեսնեմ: Նայիմ դէմքիդ ու տեսքիդ եւ աչքերուդ գոյնին: Մազերը դեղին են: Մայրն են ելեր անոնք: Աչքերուն սեւ գոյնը հայրն է: Բայց, բայց... սիրտերը կը ճմլէն յանկարծ... Արամ նիհար է: Արամ տժգոյն է: Արամ ծերացած դէմք ունի: Կը նմանի հօրը ծունկին: Կը խաղան միասին: Ինչքա՛ն խելօք է: Ո՛րքան լուրջ: Մեծցեր մեծցեր, պզտիկցեր է, պիտի ըսեն մեր գեղացիները:— Աչքերը այո, բայց քիթը քիթի չի նմանիր: Այն ատեն հայրը զայն թեւերուն վրայ կ'առնէ: Կը համբուրէ այդ քնքուշ հոգին, կը դնէ երեսն երեսին: Կը սեղմէ զայն կուրծքին, ճմլելու աստիճան, եւ,

— Այո, բայց նա ամբողջովին մեզանից ա: Նա բոլորովին իմ հօր նման ա... Ու կ'ամպոտի: Հա՛յրը, որ քանի՛ տարի է չէ տեսեր: Հա՛յրը, որ հիմա կ'ապրի՞ թէ չապրիր: Բայց այս ծանր հարցումները թողունք:— Սակայն տղան... արդեօք... քիչ մը նիհար...

— Այո՛, ու կը տխրի, նայելով իր յոյսին, մեր յոյսին: Կարմիր Խաչը հոս ուս գաղթականներու բաժին ունի: Բայց դժուար է օգնութիւն գտնել: Տղան ախորժակ չունի: Չի ուտեր, ինչ որ տայիս ենք...

— Բայց օդափոխութիւն ...:

Այն ատեն, աջ ձեռքը վերցնելով՝ անոր ցուցամատն ու բթամատը իրար կը քսէ: Իրաւ ալ ուրկէ՞ դրամ ունենալ այս երիտասարդ տղան, այս նախկին ուսանողը, այս Թյուսա Հայու գաղթական որդին: Եթէ թումբ մը արտ եւ գլխուն վրայ ալ տանիք մը պիտի ունենար, անանք ալ անդին մնացին, մուրճին ու մանգաղին կամքին տակ: Հոն Արամ պիտի բզէզի պէս խայտար արեւին մէջ եւ թուշերուն կարմիրը վարդերուն հետ մրցէր: Հիմակ կըրնայ ինքը տառապիլ: Ու պզտիկն ալ կրնա՛յ ծերանալ դեռ չբողբոջած: Մինա՞կն է Արամը, թէ քանի՞ հայ գաղթական պզտիկներ նոյն բախտը ունին: Քանի՛ հարազատներ, որոնց մէջ մա՛րդ լուր չունի: Հայո՜ւ ճակատագիր: Գաղթական, անտէր ու անտիրական Հայու: Հա: Հող: Հո՜ն: Երէկ: Այսօր: Վա՞ղը...

Գողգոթա՛: Բայց գիտենն անցնին սա հին եւ զառամ կրօնական բառերը: Ի՞նչ էր Գողգոթան: Մարդ մը մեռցուցին, եւ թաղեցինք իրաւ կամ անիրաւ: Հոս ամբողջ ցեղ մը կը շարունակէ խաչուիլ եւ մեռնիլ օրէ օր: Աշխարհի Փարիսեցիները պերճ տաճարներ են կանգներ այդ մէ՛կ հատիկ դին համար: Իսկ այս ազգին ոչ վըրան նայող, ոչ ալ գթացող կայ: Այդքա՞ն: Թողէ՛ ու անցիր: Կողոպտէ, եթէ ունի: Պերլինի դրամատան հինգ միլիոնը ըլլայ, թէ ուրիշ բան...

Ազգը մանուկներով է յաւերժական: Մանկութիւնը ցեղին ապագան: Մեր մանուկնե՛րը, մե՛ր ապագան: Մեր խեղճ, փոքրիկ հոգեհատորները: Որ արեւէ, լոյսէ եւ սնունդէ զուրկ, կը տժգունին ու կը խամրին օտար երկինքներու տակ: Կ'ուծանան ու մեր քովն ի վեր մեզի օտար կը մեծնան: Մանուկները: Մե՛ր մանուկները: Պզտի՛կ գաղթականները: Հոս կրնանք կանգ առնել եւ մեռելները մոռնալ պահ մը: Հոս կրնանք կենալ եւ նահատակներուն ամենատուրբ յիշատակին վրայ սեւ քօղ մը ձգել: Որովհետեւ սա կեանքի, Ապագայի, Գոյութեան հարց է:

Հայ մանուկները: Մանուկներուն համար բոլո՛րս ոտքի: Բոլորս ձեռք ձեռքի: Մանուկնեո՛ւն համար, բոլորս կողք կողքի, խիտ առ խիտ: Որպէսզի այդ աչքերը լոյս ու արեւ ունենան: Որպէսզի ուրախ եւ առողջ, աճին ու մեծնան: Հա՛յ մեծնան: Որպէսզի իրենցմով ազգը կանգուն մնայ ու տեւէ: Մանուկնե՛րը: Ընենք որ աճին ու ապրին անոնք:

Որովհետեւ իրենցմով ա՛զգն է որ կ'ապրի:

ԵՐ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ

(1) Արոս— Բացուած արտի երես, ուր դեռ հունձքին պահուստը կը մնայ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

—.—

Կիրակի է: Եկեղեցիի մը զանգակը կը հնչէ քիչ մը վախկոտ: «Կը լսե՞ս, մեր ժամուն համար է», կ'ըսէ ազգականուհիս:

Պէտք է երթամ տեսնեմ, տեսնեմ այս գաղթական գիւղին հայ եկեղեցին: Հեռուէն կ'երեւայ հայկական գմբէթը: Մեծ չէ, ճոխ չէ, բայց հայկական է: Հայ ճարտարապետ մըն է շիներ ու արժեր է մօտ կէս միլիոն Ֆրանք:

Ներսը մօտ հարիւր հոգի մեծ, պզտիկ, կին թէ այր: Կիները ձախ, այրերը աջ կողմը կեցած են: Պզտիկ տըղաք դուռը հա՛ կը բանան, հա կը գոցեն:

Պատարագողը հայու երեսներոց վարդապետ մըն է: Անթիլիասէն է, Զարեհ վարդապետը, որ Պելճիքայի մէջ աստուածաբանութիւն կ'ուսանի, ինչպէս հաղորդեց քահանան:

— Ասնուվիլի մէջ դպրոց ունի՞ք:

— Ժամուն քովը շէնք մը կայ, փոքրիկները հոն հայերէն կը սորվին: ... Բայց, կ'ըսէ տիկին մը, ամբողջ գործը մնացած է չորս - հինգ տիկիններու վրայ եւ շատ անգամ դուռնէ դուռ պիտի պտտիս, ամսականները հաւաքելու համար: Անանկ մը կ'ընեն որ, կարծես թէ քու անձիդ համար դըրամ կը հանգանակես, բայց մեր տըղաքներուն, հայ ազգին սիրոյն սա բաներն ալ կը տանինք:

Վարժուհիէն գոհ են, որ եռանդով կ'աշխատի փոքրերուն հայերէն կարդալ - գրել սորվեցնել: Օր. Նուպիկ Տէր - Ղեւոնդեան քանի մը սերունդի դաս աւանդած է եւ փորձառութիւն ունի: Քաղաքական համոզումներ ինչպէս տարբեր չեն կրնար ըլլալ անշուշտ, երբ հարցը հայ նոր սերունդը հայ պահելուն մէջ կը կայանայ:

— Ճի՞շդ է որ ձեր գիւղը 230 տուն Հայ կայ:

— Ոչ, ութսուն տուն կաթոլիկ, հարիւր յիսուն տուն Հայ:

— Ուրեմն 230 տուն Հայ կայ...

Այնպէս կ'երեւայ որ դեռ երկար ատեն պէտք պիտի ունենանք երգել.

Տուր ինձ ես ձեռք եղբայր,
Եղբայր եմ մենք
Որ մրրկաւ էինք բաժնուած...

×

Մէկ օրուան մէջ երկու եկեղեցի երթալ... բայց չէ՞ որ կ'ուզեմ տեսնել հայկական Փարիզը, ապա ուրեմն նաեւ Ժան Կուժոն փողոցի հայկական եկեղեցին:

Փարիզի ամէնէն հարուստ թաղին մէջ, Շան զ'Էլիզէի մօտերը, տուներու մէջ սեղմուած ահա Հայոց եկեղեցին, շինուած 1904ին մեծահարուստ Մանթաշեանի կողմէ: Հայկական ճարտարապետական ոճով շինուած է, ունի գմբէթ եւ զանգակատուն: Ներսը բաւական ճոխ զարդուած է:

Իրիկուան արարողութիւն կայ: Ս. Խաչ: Երաժիշտները լաւ կ'երգեն: Հոն է Փարիզի ծերունազարդ առաջնորդը Վռամշապուհ արք. որ հազիւ կրնայ քալել, հոն է Խոյեան քահանան, որ կը շարունակէ իր եկեղեցական պաշտօնը իբրեւ աւագերէց: Հաւատացեալներու թիւը 80 — 90 հոգի:

Եկեղեցիին դուրսը, մուտքին աջ կողմը Ֆրանսական զինուորի հագուստով մարմարէ արձան մը կայ իբրեւ յուշարձան 1914 — 1918ին ինկած կամաւորներու: ... Երախտագիտութիւն կը սպասէին մեր եղբայրները եւ կը յուսային որ անուղղակի իրենց ազգին համար կը կռուին: Բայց մեծ պատերազմը շատ մը պատրանքներու հետ պատեց նաեւ երախտագիտութիւն եւ եւրոպական սպասողականութիւն կոչուած պիտակները: Սորվեցանք, բայց ուշ:

×

Այնքան կ'ուզէի հանդիպիլ նաեւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան նորահաստատ թանգարանը, բայց, վրիպեցաւ սըրուած ժամադրութիւնը:

Հայկական Փարիզի բաղկացուցիչ մէկ մասը կը կազմէ Սեւրի Սամուէլ Մուրատեան վարժարանը, Արեւմտեան Եւրոպայի միակ հայկական քոլէժը: Կը փափաքիմ տեսնել դպրոցը եւ ուսուցիչները:

Արձակուրդ է եւ ուսուցիչներն ալ ճամբորդած են: Պէտք է բաւականանամ շէնքերը եւ պարտէզը տեսնելով: Երեք առանձին շէնքերէ կը բաղկանայ վարժարանը, իսկ պարտէզը կը բարձրանայ սարն ի վեր ուր յարդարուած է թէնիսի դաշտ մը: Կը մտնենք առաջին շէնքը որ դղեակ մըն է: Նկարներ ամէն կողմ, հայ նկարիչներու գործեր: Իսկ ընդունելութեան սենեակին մէջ մէկ պատր կը ծածկէ մեծ հայկական նկար մը որ կը ներկայացնէ հայ մտքի եւ գրչի նշանաւոր ներկայացուցիչները Մխիթար Աբբահօր շուրջ, աջ ու ձախ բոլորուած: Հոն կը տեսնեմ Ալիշանը, Րաֆֆին, Վարուժանը, Մեծարենցը, յիշած ըլլալու համար քանի մը անուններ միայն: Այս սրահները վրաս հայկական թանգարանի մը տպաւորութիւնը կը ձգեն: Գովելի են բոլոր անոնք որ հաստատեցին այս դպրոցը եւ զայն կուսան առ նոր բարգաւաճումին: Դասարաններու շէնքը զատ է, իսկ թատրոնի առանձին շէնքը, որահը իր մեծութիւնով եւ կահաւորումով զիս զարմացուց:

Աշակերտներու թիւը, 80—90 հոգի, շատ քիչ կը գտնեմ Ֆրանսայի եւ Փարիզի հայութեան համար: Մնաց որ աշակերտներու մէկ մասն ալ դուրս երկիրներէ եկած է: Եթէ նկատի ունենանք միայն Ֆրանսայի 70.000նոց գաղութը, պէտք է ցաւալի եզրակացութեան մը յանգիլ որ հազարէն հազիւ մէկը հայկական երկրորդական դպրոց կը յաճախէ: Չեմ կարծեր որ ուսման փափաքը պակաս ըլլայ Ֆրանսայի հայ գաղութին մէջ: Դպրոցը պէտք է կարելի եղածին չափ դիւրամատչելի դարձնել, ժողովրդականացնել, իսկ միւս կողմէ անդուլ լծուիլ քարոզչութեան, արծարծելով սէրը հանդէպ հայ դպրոցին:

×

Վերջին այցելութիւնս Նուպարեան Մատենադարանին է, Աքսուար Ալպանի, ուր կը գտնուի նաեւ Բարեգործականի գրասենեակը:

Նուպարեան Մատենադարանը իր ճոխ հաւաքածոներով եւ մանաւանդ հայկական եւ արեւելեան պատմութեան սուղարժէք հատորներով հայ ազգին պատիւ բերող հաստատութիւն մըն է: Յիշելով միշտ Խորենացիի «Ձի թէպէտ եւ եմք ածու փոքր...» մեծ եւ յաջողած գործ մը պէտք է համարինք այս մատենադարանը:

Չորս սենեակներ նեղ կուգան եւ անցքերն ալ լեցուած են արդէն: Թէեւ հայ փաշաներու նուիրած անձնական գրադարանները կազմած են հիմը հաստատութեան, բայց նորանոր հրատարակութիւններու աւելնալովը, մատենադարանը դարձած է իսկական լոյսի աղբիւր մը: Մատենադարանապետ Արամ Անտոնեան անխոնջ աշխատող եւ պրպտող մըն է ու այս անգին հանքին պահապանը: Փափաքելի էր որ նոր եւ երիտասարդ ուժեր աւելի լայն չափերով օգտուէին այս անսպառ հանքէն:

Եթէ գիտութիւնը ուժ մըն է եւ գիրքը մշակոյթի եւ յառաջդիմութեան հիմնաքար, ապա ուրեմն կարելի պէտք է ըլլայ շնորհիւ հայ գրքին լուսաւոր ճամբայ մը գտնել համերաշխութեան եւ եղբայրական գործակցութեան: Որովհետեւ մեր մտաւորականութիւնը որքան աւելի խորը թափանցէ մեր անցեալ եւ ներկայ պատմութեան, այնքան աւելի կը զօրանայ իր մէջ համոզումը՝ բիւզանդական ժամանակավրէպ եւ ջլատիչ հակառակութիւնները եւ սադրանքները մէկդի դնելու, քանի որ ան պիտի տեսնէ օրինակները այդ կործանարար գործելակերպին աւերներուն, թէ օտար եւ թէ մեր պատմութեան մէջ: Վերջ ի վերջոյ պէտք է գիտնանք որ ազգերու բարօրութիւնը վարկածներով չէ որ կը ստեղծուի, այլ միայն եւ միայն հետեւողական եւ յամառ աշխատանքով: Փարիզը մինչեւ այսօր ըլլալով հայկական կեդրոն մը, հոն հաւաքուած մտաւորականներու հոյլին վրայ պարտականութիւն կ'իյնայ գիտակցիլ իրենց դերքին եւ օրինակ հանդիսանալ համագործակցութեան եւ ներքին կազմակերպութեան:

ՏԻՐԱՅՐ ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

»»»» • ««««

Արեւելեան գիշերներու պայծառ խորունկութիւն մը:

Արբակ, ծանր ծանր շնչեց, ու կըրկին, գիւղի նման մնաց անկողնին վրայ:

Գինով մը...

Այս բառը հնչեց ու զոռաց վարդապետին ականջներուն մէջ: Մօտեցաւ անկողնին: Կարծես մեռել մը տըրացու Արբակը: «Տգեղութիւն մը...» մտածեց, ու մըմնջեց՝ «այսքան տըգեղութիւն»: ու երբ վիզը երկնցուցած՝ աւելի մօտէն տեսնելու համար, կը տգեղնար, մարդկային դէմքը կը տգեղնար անդադար: Երեսի մը վրայ կարծես կուտ մըն էր այս տգեղութիւնը: Ու չէր գիտեր, ինչպէ՞ս «կեանքի մը յաջող ծաղրանկարը...» ըսաւ, ու տարօրինակ ծիծաղ մը եկաւ ներսէն՝ սարսափի խառնուած: Ցանկարծ քըսեց ձեռքերը երեսին, ու երկու ձեռքերով սեղմած դէմքը, ետ ետ գնաց: Ջիզցաւ մօտենալ հայելիին: Սարսափելի, անհունօրէն կը զգար սարսափելի տգեղութիւն ու կը տեսնէր աչքերով: Սենեակին մէջ մայլ, աւելի խորունկ ու անթափանցելի տգեղութիւն մը կար, ու ամբողջ սենեակը կը տգեղնար:

Տգեղ էր ամէն բան:

Իր վի՞շտը...

Հեղձուցիչ բան մը կար սենեակին մէջ, ու կը քամուէր մարմինը, կը պզտիկնար ու կը հալէր:

Կարծես անհուն լռութեան մէջ, դուրսը, սարսուռ մը թափեցաւ սաղերէն, ու դող մը անցաւ մթութեան խորքէն: Քնքոյշ քնքոյշ բան մը կ'երգէր մէկը: Ձայնը հեռուներէն կուգար ու այտերուն կը քսուէր: Ու յանկարծ դառնալով իր անկողնին, կ'ուզէր պոռալ «երգէ՛, հիմակ երգէ, տխրացո՛ւ Արբակ», ու հառաչեց «Ա՜հ, այս երգը...»: Բայց իր հատած ձայնը կը կրկնէր սրտին խորը, «Երգէ՛, հիմա՛կ երգէ» Ու կրկնեց, «երգէ՛, երգէ՛»: Ու ետ ընկրկեցաւ ու նստաւ իր գրասեղանին առջեւ: Բայց ձայն մը կ'արձագանգէր սենեակին մէջ, «երգէ՛, երգէ՛, երգէ»: Դողալով նայեցաւ անկողնին: Սրտին մէջ վախ մը ինկաւ ու պոռաց սարսափած՝ «երգէ՛, երգէ՛»:

Կոմիտաս վարդապետ օր մը երգեց ու նուագեց իր գեղջուկ երգերը: Նոր համ ու հոտ կար անոնց մէջ: Ներկաները, չէին գիտեր թէ ի՛նչ կ'ըլլային: Միայն թէ՝ ձայնի մը ոյժը կը դղըրդէր սիրտերը, ու իր հակառակորդները անգամ ծափահարեցին, ու կանչեցին հրապարակաւ «Կոմիտա՛ս, Կոմիտա՛ս»: Միայն Մարուքէ վարդապետ չկրցաւ ծափահարել ու գոց մընաց բերանը: Նախանձը կը ծնէր: Անկէց ետքը, Տիրացու Արբակը իր լաւագոյն բարեկամը եղաւ:

— «Անանկ երգելու է, երգէ՛, առա՛նկ երգէ» ըսաւ այդ օրը, իր քովը նստող ծանօթ մը իրեն: Ամէն անգամ, երբ բան մը կ'երգէին՝ յուզումով ազնուացած, այս երկու բառերը կը յիշէր, ու կը կրկնէր ինքնաբերաբար, «երգէ՛, առա՛նկ երգէ»: Ու ծափի ձայներ կուգային ականջին, ու կը կանչէին արցունքոտ աչքերով, «Կոմիտա՛ս, Կոմիտա՛ս...»

Պատէն կախուած կիթառին նայեցաւ: Ան իրմէ աւելի տխուր կ'երեւար: Իր սիրտը մարած էր անոր սըրտին մէջ, ու հիմա նայած տանը, լռութեամբ կարծես բանի մը կը հետեւէր: Անոր քովիկը, պզտոր Քրիստոսի մը նկարը: Օ՜հ, տառը լռութիւնը... պատին դարձուց զայն, ու իր ներսը բան մը լուսաւորուած, կը տեսնէր լռութեան պայծառութիւնը, ու կրկին երբ նստաւ աթոռին վրայ, սեղանին վրայ շարուած շարականներու ձայնագրուած իր տետրակները, ուրիշ լռութեան մը պէս երեւցան իրեն: Ձեռքը երկնցուց, բայց չհամարձակեցաւ բանալ: Մահուան պէս լըռութիւն մը նստած էր անոնց վրայ: Անոնք մեռելներ էին:

×

Այդ իրիկունն ալ իր յուզումը տակէց աւելի չէր կրնար ըլլալ, ու կը նմանէր խորհրդաւոր արձանի մը՝ երբ սկսաւ մարիկ ընել լռութեամբ:

Ջահերը իրարու կը յաջորդէին: Ու Մանուշակ թեթեւ շարժում մը ըրաւ, ու ծռելով քիչ մը, ականջը փակցուց դրան: Առանց վայրկեաններու հոգին կը թրթռայ ձայներուն հետ ու կը բարձրանայ, ու մթնոլորտին գինովութիւնը՝ կը շփոթէ իր սրտին հետ:

Բայց ձայներուն հոսումը շատ էր հոգիներուն համար, ու Մանուշակ կ'ուզէր բան մը ըսել, երբ յետոյքին թեթեւ հարուած մը, զինքը դէպի փակ, ու ծիծաղելով՝ մէկը սահեցաւ տուներէ նման, աներեւութացաւ մութին մէջ: Քոլուածքէն հակեցաւ անոր ով ըլլալը, ու յանկարծ, բերնէն փախաւ բառը ու ըսաւ.

— Լակոտ ...

Մանուշակ, կրկին ոտքի ելաւ, ու գոցելով դրան՝ օրօրեց գլուխը ու մեկնեցաւ:

Սրտէն շատ բան կ'անցնէր, ու կ'ուզէր շատ բան ըսել: Երբ առանձնացաւ իր սենեակին մէջ, իր աչքերուն առջեւ տեսած բոլոր շրջուելիք հին բաները զուանուորուեցան կենդանի պատկերներու պէս ու ձեւ առին: Տեսաւ բաղեր, որոնք միաբաններու անկողիններէն դուրս չէին ելլեր: Անըմբռնելի կատակերգութիւն մըն էր աս, ու ամէն օր բան մը կ'աւելնար անոր վրայ՝ տըխուր, տխուր, տխուր:

Ի՞նչ կրնար ընել:

Արդէն առանց պահերու՝ կը սըրտմըտէր ու չէր կրնար խօսիլ: Այս մարդոց իւրաքանչիւր շարժումները, մայրերու սրտէն՝ ոչ ոք կրցեր է թափանցել: Անոնք խորունկ են երկինքներու պէս, ու որչափ բարձրանաս՝ նոյնքան կը խորունկնան ու անհունութիւնը կը զգեն:

Ու շատ անգամ, չէր կրնար դիմանալ ու կը կենար դրան առջեւ ու մըտիկ կ'ընէր հաճոյքով: Մանաւանդ հոս մթնոլորտը կը բաբախէր՝ երբ կը լսուէր երգի մը եղանակը, ու պահ մը, սենեակը իր լռութեան մէջ կը մռնէր կրկին, ու յանկարծ, աւելի յստակ ու պայծառ՝ կը կրկնուէր ձայնը՝ զարմանալի համդարտութեամբ: Այս երգերը, մանաւանդ հրապոյր մը ունէին իրեն համար, ու անոնց կ'ընկերանար սրտով: Անոնք իր սրտին ձայնէն բան մը ունէին: Բայց այդ սենեակին լռութիւնն ալ՝ ուրիշ բան մըն էր, ու կը կախարդէր զինքը՝ Ոտքի մատներուն վրայ՝ առանց պահերուն՝ մեղմութեամբ կը կոխէր, կը քալէր անշշուկ, կը կենար պահիկ մը, ու գլուխը կ'երերցնէր՝ իրենց կարօտին մէջ մնացած մայրերուն պէս, ու մայրենի կ'երերային շրթունքները՝ շունչի մը տակ: Գիտէր թէ՝ իր սիրելի վարդապետը ներսն էր, ու կը տեսնէր կարծես գրասեղանին հակած գլուխը, ու ժպիտով մը կը հետեւէր:

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(26) (Շար.)

ԹՈՒՐՔԵՒԳԵՐՄԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Մոսկուան մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւի Թուրքիոյ բոլոր շարժումներուն, մանաւանդ, պետական ղեկավարներու այս կամ այն առթիւ արտայայտած ճառերուն: Դեռ անցած ամառ էր, որ Մոսկուայի պաշտօնաթերթ «Պրաւդա» յատուկ խմբագրական մը նուիրեց Թուրք իտալական յարաբերութիւններուն, մէջտեղ դնելով Թուրքիան «անխոհեմ» քայլերը. Իտալիան կը ձգտի Թուրքիան եւ Յունաստանը պահել իր հակակշռին տակ, մինչդեռ Իտալիա շատ ալ հաշտ աչքով չի կրնար նայիլ ռուս-թրքական բարեկամութեան վրայ:

Բնականաբար Իտալիա փորձեր կ'ընէ եւ կ'ընէ Թուրքիան հեռացնելու Ս. Միութենէն:

Վերջապէս Գերմանիա, որ սերտ յարաբերութիւններ մշակած է Իտալիոյ հետ եւ կարգ մը քաղաքական հարցերու մէջ կը հետապնդէ միեւնոյն նպատակները, նոյնպէս շահագրգռուած է Թուրքիան քաշել դէպի Բերլին առանցքը: Գերմանական պրոպագանդը շարք մը երկիրներու մէջ մեծ ծաւալ առած է, մանաւանդ կէս-դիկտատուրական պետութիւններու մէջ: Գերմանական մամուլը չի վարանիր բացարձակ կերպով խօսիլ իր նուաճումներու մասին: Իսկ պրոպագանդի նախարար Կէօպելս կուսակցական պաշտօնական ժողովի մէջ ուղղակի յայտարարած է թէ «գերման պրոպագանդը այդ երկիրներու մէջ մեծ յաջողութիւն գտած է»: Յօսելով Թուրքիոյ մասին, Կէօպելս յայտարարած է որ արտասահմանի մէջ սորվող թուրք ուսանողութեան հարիւրին 80ը կը յաճախեն գերմանական դպրոցներ: Թուրքիոյ մէջ շատ ուժեղ է ֆաշիստական պրոպագանդը: Կը հրատարակուին բազմաթիւ պրոշիւրներ եւ գիրքեր: Թուրքիա ազգային ընկերվարական պետութիւն է, որ նոյնպէս կը ցանկայ գաղութներ ունենալ եւայլն:

Թուրք թերթերը կ'ընդդիմախօսեն այդ ձեւի կարծիքներուն: «Պրաւտա»յի Հոկտեմբեր 22 թիւի մէջ քաղուածաբար տպուած են թուրք թերթերու տեսակէտները, ընդհանուր վերնագրի մը տակ, — «Թուրքեւգերման յարաբերութիւնները»:

Յունուս Նատի, «Ճիւմհուրիյէթ»ի մէջ կը փորձէ ջրել այն կարծիքը, թէ Թուրքիոյ մէջ ֆաշական պրոպագանդը կը զարգանայ: «Քէմալականութիւնը ո եւ է կապ չունի ֆաշականութեան հետ եւ ֆաշական պրոպագանդը Թուրքիոյ համար վտանգաւոր չէ»:

Ըստ «Պրաւտա»յի թուրք թերթերը դժգոհ են Յունուս Նատիի թոյլ պատասխանէն: Թուրքերէն «Թան» կը գրէ աւելի խիստ — «Քէմալականութիւնը հեռու է արկածախնդրութիւններէ: Ան կոչուած է վարել հաշտութեան քաղաքականութիւն, կողմնակից ըլլալով հաւաքական պաշտպանութեան գաղափարին: Քէմալականութիւնը ժողովրդապետական (՛), յեղափոխական վարչաձեւ մըն է, որ որեւէ կապ չունի այն ճամբարին հետ, որու մասին խօսեցաւ Կէօպէլս: Գերմանական քարոզութեան դիմակները շատ թափանցիկ կ'երեւան մեզի: Ինչպէս որ մենք չենք խառնուիր գերմանական գործերու, կը պահանջենք որ Գերմանները ալ յարգանք ունենան մեր իրաւունքներու հանդէպ»:

«Հալքը» թերթն ալ խմբագրական մը նուիրած է այս հարցին, եւ կ'ըսէ

— «Մենք կը գտնուինք պաշտպանողական վիճակի մէջ, մանաւանդ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հանդէպ, նկատի առնելով իրենց տարածուելու անհանգստութիւնը: Մենք գիտենք որ վարչաձեւերու վերաբերեալ սուզրանքները հիմնական դեր կը կատարեն այդ պետութեանց նուաճողական ցանկութիւններուն մէջ: Մենք կը պայքարինք ֆաշականութեան դէմ, ուր որ ան իր գլուխը ցցէ մեր երկրին մէջ»:

«Գուրուն» թերթը կը զարմանայ որ աշխարհակալութեան ցանկութիւններ կը վերագրուին Թուրքիոյ: Այս առթիւ կը գրէ.

— «Թուրքիան նկատել երկիր մը, որ կը ձգտի գաղթավայրեր ունենալ՝ կը նշանակէ բացասական քարոզութիւն կատարել մեզի դէմ: Մենք շատ բաներ սորվեցանք Վիլհելմ կայսեր օրերէն»:

Անշուշտ գոհունակութեամբ է որ «Պրաւդա» կ'արտատպէ այս յօդուածները: Այս պարագան միեւնոյն ատեն կ'ապացուցանէ թէ Ս. Միութիւնը որքան կարեւորութիւն կուտայ Թուրքիոյ բարեկամութեան, իսկ միւս կողմէ, Թուրքիան որքան զգոյշ է գերմանական ծրագիրներու հանդէպ:

Ս. ԱՐԱՄԵԱՆ

Րաֆֆիի հարիւրամեակը Մարսէյլի մէջ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Հոկտ. 23ին «Փրէզիան» Մարսէյլի ընդարձակ սրահը նորէն լեցուած էր բազմութեամբ:

Բեմին ճակատը զարդարուած էր Րաֆֆիի իւղանկարը, մեծադիր ու խիստ գեղեցիկ մէկ նկարը, գործ Գրիգոր Տէր Վարդանեանի:

Հանդէսին կը նախագահէր Հայաստանի Ֆրանսայի առաջնորդ Գարեգին եպ. Խաչատուրեան, իսկ հովանաւորութիւնն ստանձնած էր Մարսէյլի Ազգ. Կեդր. Վարչութիւնը:

Նախաձեռնութիւնը կը պատկանէր Մարսէյլի «Հայ Մշակութային Միութեան», որ յօրինեալն ազգային հանդամանք տալու համար, խորհրդակցական ժողովներ գումարած եւ մասնակցելու հրաւիրած էր «Երիտասարդական», «Երաժշտական», Հ. Մ. Ը. Մ., Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան տեղւոյս մասնաճիւղը, Հայրենակցական եւ Վերաշինաց միութիւն, Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու եւայլ միութիւններ:

×

Հանդէսը բացուեցաւ աւուր պատշաճ նուագով մը, որմէ ետք, յօրինողական յանձնախումբի կողմէ Գ. Ն. Փօլատեան հակիրճ ճառով մը, ներկայացուց Րաֆֆին եւ իր արժէքը: Եւ ըսաւ — «Րաֆֆիի մեծութիւնը հաստատող փաստերէն մէկն ալ այն է որ անոր երազի մէկ մասն արդէն իրականացած է»:

Բացման խօսքէն վերջ, Գ. Ա. Ջէօրէքճեան ջութակի վրայ նուագեց «Զայն տուր, ով Մովսէս» եղանակը եւ Սարգսեանի «Ծայլան»: Ընկեր Լեւոն Մելիքսեթեան արտասանեց «Աբրահամեան զաշտի առաւօտը»: Օր. Անժէլ Վարժապետեան, որ մեր գաղութի նորահաս ուժերէն մէկն է, երգեց «Վարդիթերէն կոտր մը, եւ «Ջան հա ջան», բուռն ծափեր խլելով հանդիսականներէն: Ընկ. Տ. Թադոյեան արտասանեց հատուած մը «Սամուէլ»էն (Րաֆֆիի), Տիկին Մարի Թէքէեան իր անուշ ձայնով երգեց «Կռունկը», «Ես սիրեցի», «Կ'ուզեմ լինել», եւ այլ երգեր, խանդավառ մթնոլորտ մը ստեղծելով: Մէջ ընդ մէջ կը նուագէր Գ. Ջէօրէքճեանի նուագախումբը:

Հանդէսի պահուն շրջաբերութեան հանուած էին հարիւրամեակի կազմակերպիչ յանձնաժողովի հրատարակած «Րաֆֆի» գիրքը եւ լուսանկարներ, որոնք բաւարար պատառում ունեցան:

Իբրեւ բանախօս հրաւէր ղրկուած էր զանազան մտաւորականներու, որոնք սակայն չէին կրցած գալ եւ վերջին անգամ դիմում կատարուած էր Փարիզ՝ Կեդր. յանձնախումբին, որ բանախօս նշանակած էր Գ. Ա. Զօպանեանը: Բանախօսը գրաւոր ճառով մը ներկայացուց Րաֆֆիի կեանքն ու գործը:

Նուագախումբի նուագէն եւ շնորհակալութեան խօսքէն վերջ, բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան նախագահը, Գ. Եպիսկոպոս Խաչատուրեան, որուն գեղեցիկ ճառէն հազիւ կարելի եղաւ ամփոփել հետեւեալը «Ինկի՞ցկոպ այն երազը, այն աստուածային տեսիլը որ կը սաւառնի նոյնքան վիպանոյշ հայրենիքի վերեւ: Երազը կուգայ փոքրիկ ժողովուրդի մը կողմէ որ հայ կը կոչուի.. Երազներու տեսիլէն ներշնչումներ կ'առնեն բանաստեղծ գրագէտի մը հոգին եւ կ'արտացոլան գիրենք սիրող ազգին: Այն ազգերը որոնք ունին այսպիսի երազներ, տեսիլներ, ունին ստեղծագործ ոգի: Կրնան տակաւ ամէն հարուածի, կ'ապրին ու կը ձգտին այն մեծ իտէալին, որ կը կոչուի ազատութիւն:

Րաֆֆին մեր մէջ արտայայտութիւնն է ազգին մեծագործութեան, արժէքներուն, ցեղին առաքինութիւններուն:

Րաֆֆին բարձրակէտն էր ժամանակին, երբ Հայ ժողովուրդը պէտք ունէր քարոզիչի մը, գիտակից, հոգիներ տարրալուծող, սիրավառող ազդեցութեան:

Ժողովուրդ մը որ երազ, տեսիլ ունի, կը հաւատայ, կը ստեղծէ, կ'ապրի...

Րաֆֆին Հայութեան երազ եւ տեսիլն է, որ կրցած է կենդանի կերպով ապրեցնել եւ յաւիտենական արժէք տալ»:

Թղթակից

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԳԻՐՔ ՉԿԱՅ, ԳԻ՛ՐՔ..

Փէյամի Սաֆա կը գրէ Ճիւմհուրիյէթի մէջ.—

Ամէն տարի, երբ դպրոցները կը բացուին, ուսուցիչներուն ու աշակերտներուն բերաններէն միշտ նոյն ճիչը կ'ելլէ — «Գիրք չկայ»:

Միօրինակ գիրքի դրութիւնը ընդունելէ վերջ, դպրոցական գիրքերը կը տպուին կառավարութեան կողմէ: Եւ, այդ թուականէն սկսեալ, այս անիմաստ ու անպատշաճ սակաւութիւնը երեւան կ'ելլէ:

Անիմաստ ու անպատշաճ, որովհետեւ երբ «Հաց չկայ» կ'ըսուի, ամէն մարդ կը հասկնայ թէ կամ ցորեն չըկայ, կամ ալիւր: Բայց «գիրք չկայ» ըսուած ատեն անոր տարրերէն ո՞րը պակաս է: Թո՞ւղթ չկայ. կայ: Տպարա՞ն չկայ. կայ: Թո՞ւղթ չկայ. կայ: Նոյնիսկ այնքան կայ, որ դպրոցական գիրքերու տպագրական գործը պետութեան անցնելէն ի վեր, գրողներէն, կազմարարներէն եւ տպագրիչներէն մեծ մաս մը անգործ մնացած են: Երբ այդ տարրերը առատօրէն կան, բայց երկին դպրոցական գիրքեր չկան, անկարելի է առել աւելի անիմաստ բան մը երեւակայել:

Ամէն տարի այս օրինակներուն մէջ կը խօսինք դպրոցական գիրքերու չգոյութեան եւ գէշութեան մասին: Ես այս խնդրին շուրջ առնուազն հարիւր անգամ գրել եմ շարժած:

Անօգուտ: Այս տարի կրկին դպրոցները առանց գիրքի են: Ձեռագիրները ուշ տրուած են տպարաններուն, որով, երկու երեք ամիսէն իսկ գիրքերը պիտի չհասնին: Բացի լիսէներու վերջին կարգէն, մեր բոլոր դպրոցները առանց գիրքի են:

Այս փորձանքին պատճառները երկու են: Մէկը՝ միօրինակ գիրքի դրութիւնը, որ կը սահմանափակէ գիրքերու պատրաստող ճիգը, իսկ երկրորդ անկարգապահութիւնը եւ անճարակութիւնն է:

Ո՛վ կ'արգիլէր պատասխանատու պաշտօնատուները՝ տպարանները գրկելէ, գեղ ատենին, ձեռագիրները ու թուղթերը:

Ցաւոյ ալ կը զարմանանք երբ աշակերտները չեն յաջողիր քննութեանց մէջ: Դպրոցը սակաւ, ուսուցիչը սակաւ, ժամանակը սակաւ, դրամը սակաւ այս երկրին մէջ՝ տղաքը իրենց կարգերը թողլով՝ դուրս տեղը դրդպոցներն ու ուսուցիչները գրաւելուն, դուրս տեղը պետութեան ու հանրութեան ժամանակն ու դրամը սպառելուն պատասխանատուութիւնը շատ ծանր է:

Ցանուն այն աշակերտներուն, որոնք իրենց ձեռքերը կաշկանդուած գիրքի կը սպասեն, ու յանուն ուսուցիչներուն՝ բուն իսկ կրթական գործավարութեան եւ իր շուրջի բազմաթիւ տարրերուն հաւաքաբար կը հարցնենք, — պարոններ, գիրքը ո՞ւր է, ո՞ւր..: Եւ այս օրերուն երբ դպրոցները «գիրք, գիրք» կ'աղաղակեն, դուք ո՞ւր էք..

ԻՆՁՈ՞Ւ Կ'ԱՄՈՒՍՆԱԼՈՒՄՈՒԻՆ

Թուրքիոյ մէջ ամուսնալուծումները վերջերս մեծ համեմատութիւններ առած են: Մամուլը սկսած է զբաղիլ այս խնդրով: «Ճիւմհուրիյէթ» հարցարան մը բացած է այս մասին: Փաստաբան Ճ. Ֆէրիտի կարծիքը կ'ամփոփենք ստորեւ:

— Մեր մէջ երեւան եկող ամուսնալուծութեան պատճառներէն մին զոյգերու անյարմարութիւնն է: Օրէնքէ դուրս մնացող այս պարագան պատճառ կը դառնայ հազարաւոր բաժնուելու քանդումին: Դատարանները զբաղեցնող ամուսնալուծութեան հարիւրին ութսունը անհասկացողութեան արդիւնք են: Պատճա՞ռ: Որովհետեւ երկու կողմերը կ'ամուսնանան՝ առանց իրար ճանչնալու: Զմոռնանք նաեւ տնտեսական պատճառները: Ցաւոյ՝ բարոյական պատճառները: Կասկած չկայ, որ թշուառութիւն ու վայելքը թեւ թեւի կ'ընթանան: Անոնք ընկերային չարիքներ են: Անոնց միացումը պտղաբերութենէ տարբեր ի՞նչ կրնայ ծնիլ: Մասնաւորապէս կ'ուզեմ դիտել տալ անհրաժեշտութիւնը այն մայրենութեան, որոնք մեր տղոց իրական կրթութիւն մը պէտք է տան: Տղան լուսանկարի օպժէքթիվի մը կը նմանի: Ինչ որ քաշէ՝ զայն կ'առնէ: Ու յառաջիկային՝ առածները ցոյց կուտայ: Մանր հաշիւներով լի մթնոլորտի մը մէջ՝ իր հօրմէն ու մօրմէն ամուսնալուծումի խօսքերը լսելով մեծցող տղայ մը անշուշտ ընտանիքի լաւ հայր մը կամ լաւ մարդ մը չի կրնար ըլլալ: Ցաւալի է որ գիւղերուն մէջ ալ ամուսնալուծումի դէպքերը քիչ չեն: Հոն բաժանումներու գլխաւոր պատճառն է կիներու անզաւակ ըլլալը: Երբ կինը ամուլ է, օրէնքը ամուսնոյն կուտայ զայն լքելու իրաւունքը: Բայց երբ ամուսինը ամուլ է՝ կինը չի կրնար լքելու պահանջ ներկայացնել դատարանին:

ԶԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» ● ««««

Ծճրին մեղսակիցները առժամապէս կորսնցուցած էին իրենց հետքերը եւ ոչ ոք կը տեսնուէր Թէհլիրեանի հետ:

Վերջապէս թարգմանի մը միջոցաւ սկսաւ Թէհլիրեանի հարցաքննութիւնը: Նոյնիսկ եթէ աւելի առաջ ալ թարգման գտնուէր, կարելի չպիտի ըլլար հարցաքննել, որովհետեւ, ան, այնքան ծեծ կերած էր եւ այնքան արիւն կորսնցուցած որ առաջին օրերուն խօսելու իսկ հնարաւորութիւն չունէր:

Մարդասպանը առաջին հարցաքննութեան խոստովանեցաւ թէ ոճիրը կանխամտածուած գործած է, լուծելու համար իր ընտանիքին վրէժը: Ան ըսաւ որ ընդհանուր պատերազմի հայկական տարագրութեան միջոցին իր ծնողքին սպանութեան պատասխանատուն Թալէաթն էր: Թէհլիրեան աւելցուց որ ինք հրաշքով մը կրցած է ազատիլ հայկական ընդհանուր ջարդէն եւ անկէ վերջ ուխտած է սպանել Թալէաթ փաշան:

Ոճրագործի հարցաքննութեան միջոցին ամէն բան երեւան ելաւ: Ինչպէս Պերլին գալը, Թալէաթ փաշան ինչպէս փնտռելը եւ անոր բնակարանը ինչպէս գտնելը, անոր տան դիմաց սենեակ վարձելը, ոճիրը գործադրելու որոշումը, մինչեւ 12.000 մարք ստացած ըլլալը եւայլն մէկիկ մէկիկ խոստովանեցաւ:

Երբ մէկ կողմէ Կերլինի դատարանը ոճրագործի հարցաքննութեամբ կը զբաղէր, ոստիկանութիւնն ալ ոճրագործին մեղսակիցները կը փնտռէր: Դէպքին ներկայ շատ մը անձնաւորութիւններ կը վկայէին որ ոճիրը գործուելուն պէս հայկական կերպարանք ունեցող կարգ մը մարդիկ սկսան հոս հոն փախչիլ: Ոստիկանութիւնը սակայն անոնցմէ ո եւ է մէկը կրցաւ գտնել:

Շուտով հաստատուեցաւ որ Թալէաթ փաշայի սպանութեան պահուն ճչալով փախչող կինը ոեւէ կապ չունի Թալէաթ փաշայի հետ:

Դժբախտաբար, ոճրին յաջորդող օրերու ընթացքին, կարգ մը գերմանական թերթեր, նպաստաւոր հրատարակութիւններ ըրին Թէհլիրեանի մասին: Հայկական խնդրին բոլորովին անտեղեակ այդ թերթերուն գրածները թէեւ հերքուեցան աջակողմեան թերթերու կողմէ, սակայն նախորդ-

Աջակողմեան թերթ մը կը գրէր.

— «Թալէաթ փաշա, Գերմանիոյ մէջ հանրապետութեան յայտարարուելէն անմիջապէս վերջ Պերլին եկած էր եւ կ'ապրէր պարտուոր կեանք մը: Իրականութեան երբեք համապատասխան չէ անոր սրճարան մը բանեցնելը կամ վաճառականութեամբ զբաղիլը: Այդ տարաձայնութեանց պատճառը թուրք պետական այս բարձրաստիճան անձնաւորութեան արժէքը նսեմացնել է: Կարգ մը թերթեր սխալ կ'ընեն պաշտպանելով ոճրագործ Թէհլիրեանը կամ խօսելով հայ ժողովուրդի տառապանքներուն մասին:

«Նախ, հայկական տարագրութեան խնդրին մէջ Թալէաթ փաշայի վերագրուած պատասխանատուութիւնը արդար չէ: Պէտք չէ յիշուի այդ պարագան: Ետոյ պէտք չէ մոռնալ որ Հայերը ընդհանուր պատերազմի սկիզբն իսկ յարեցան Դաշնակիցներու կողմը: Հայերու անունով խօսող Պօղոս Նուպար, ժամանակին Փարիզի խորհրդաժողովին յանձնած մէկ ծանուցագրին մէջ չխոստովանեցա՞ւ որ 100.000 Հայեր Դաշնակից բանակներու հետ կողք կողքի կռուած են:

«Դաւադրօրէն եւ վատաբար ետեւէն սպաննուած Թալէաթ փաշայի մինչեւ վերջին ժամ Գերմանիոյ հանդէպ հաւատարիմ մնալը եւ առանձին հաշտութիւններ կնքելու առաջարկները մերժած ըլլալը պէտք չէ մոռնալ»:

Երբ մէկ կողմէ թերթերը այսպէս թեր ու դէմ հրատարակութիւններ կ'ընէին փաշայի նահատակութեան մասին, միւս կողմէ անոր բարեկամները կը հետապնդէին դատը: Որովհետեւ դատավարութեան ստանալիք ձեւը թրքութեան համար շատ կարեւոր պիտի ըլլար: Կ'ըսուէր թէ ըսպաննուին այրին կամ ժառանգորդները իրաւունք չունէին պաշտպանութեան. այդ պարտականութիւնը, ըստ գերմանական դատական օրէնքին, վերապահուած է ընդհանուր դատախազին:

Հետեւաբար, եթէ հայկական հարցը մէջտեղ դրուէր, պէտք կը տեսնուէր որ ընդհանուր դատախազը լռէր: Սակայն ո՞վ եւ ինչպէ՞ս պիտի ծանօթանար ան այդ հարցին:

Իթթիհատի եւ Թէրաքքըի մարդիկը այդ մտահոգութեան առջեւ ալ ու ձախ վազվզեցան եւ դիմեցին Գերմանիոյ արտաքին նախարարութեան: Անոնց պատասխանուեցաւ թէ Թէհլիրեանի դատավարութիւնը հասարակ ոճրի դատէ մը տարբեր բան պիտի չըլլայ: Հակառակ այդ հաւաստիքներուն, Իթթիհատի մարդիկը եւ Թալէաթի ընկերները պէտք եղած միջոցները ձեռք կ'առնէին:

Այս առթիւ ամենամեծ կարեւորութիւնը կը տրուէր ընդհանուր դատախազի կրելիք տպաւորութեանց: Այդ պատճառաւ ալ հայկական խնդիրներու շուրջ Թուրքիոյ կողմէ հրատարակուած բոլոր գրութեանց թարգմանութիւնները կը յանձնուէին ընդհանուր դատախազին:

(37) (Շար.)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԻ)

»»»» ● ««««

Այդ երեկոյ, ինչպէս նաեւ յաջորդ երեկոյները, Լեւոնը Սոնիայի մօտ անցուց: Կոլեան, Մարօն եւ Միքայէլը կը հաւաքուէին Սոնիայի կոկիկ ընդունարանի մէջ, ուր ընկերական խորհրդաւոր մթնոլորտ մը կը ստեղծուէր, փոխադարձ յարաբերութիւնները ներդաշնակելով: Հակառակ Լեւոնի վիպապաշտ բնաւորութեան, զարմանալիօրէն ընտանի տրամադրութիւն մը կը զգար այդ շրջանին մէջ՝ վաղուց կորսնցուցած ընտանեկան մթնոլորտին խորհուրդը ապրելով: Աւելի պարտ, աւելի խօսուն տրամադրութիւն մը կը զգար, երբ կը մտնէր ընդունարանի դռնէն ներս: Բնականաբար խօսակցութեան մեծ բաժինը կ'իյնար Լեւոնի վրայ: Իր սովորական ծանրութեամբ կը պատմէր երկրէն, ժողովուրդի վիճակէն եւ այն բոլոր գործերէն, որոնց ինքն ու իր ընկերները ձեռնարկած էին, Սահմանադրութեան յայտարարութենէն վերջ: Լեւոնը կը խօսէր, կը պատկերէր ժողովուրդի վիճակն ու գործերու ընթացքը: Ընդունարանի մէջ գտնուողները ուշադրութեամբ կը լսէին զայն, անբերկրայելի ջերմութիւն մը, խանդավառ տրամադրութիւն մը զգալով իրենց մէջ: Այնքա՛ն եղբայրութիւն, փառաբանուած Հայաստանը, որ անծանօթ մեծութիւն մը կը մնար իրենց համար, Լեւոնի պատմածներով հետզհետէ ձեւ կ'առնէր, կ'ամբողջանար, շօշափելի իրականութիւն մը դառնալով:

Կոլեան անոր հետաքրքրութեամբ մտիկ կ'ընէր, ներքնապէս զգալով որ հայկական հարցը իրեն համար նոր գնահատութեան մը կը կարօտի: Բայց ամէն բանէ աւելի՝ անոր վրայ խոր տպաւորութիւն ձգողը եղաւ պատմողը: Այդ հաշմուած, անդուրեկան արտաքինով մարդը այնպիսի հոգեկան կորով, գեղեցկութիւն կը յայտնաբերէր, որուն հմայքին ենթակայ, Կոլեան չէր կրնար չգնահատել անոր բացարձակ արժէքը, եթէ ան իր մասին, իր կատարածներուն վերաբերմամբ չէր ալ խօսեր:

Ահա խումբ մը մարդիկ, կը մտածէր Կոլեան, որոնք հերքիւլեան աշխատանքի մը լծուած էին՝ քանդուած ազգային կառուցուածքի մնացորդներէն վերստեղծելու նոր, աւելի հիմնական շէնք մը: Որքան ալ որ գաղափարաբանութեամբ Կոլեան տարբեր դաւանանքի պատկանող, կրնար այդ աշխատանքը ազատագրիչ համարել, սակայն չէր կրնար խորապէս չհասկնալ անձնազոհ խմբի մը կատարած աշխատանքները: Կոլեան կը զգար որ այդ համեստ մարդը, թէեւ կուսակցութեան վարկը ընկերներուն բաժին հանել, բայց ինք կեդրոնական դէմքն էր գործին, առանցքը՝ գործող անիւին: Բացառիկ տիպ մը, որ ստեղծուած է ղեկավարելու շնորհքով:

Հինգշաբթի երեկոյ, սովորական ժամէն քիչ մը ուշ, Լեւոնը գնաց Սոնիային այցելելու համար: Միքայէլը եւ Մարօն այդ երեկոյ թատրոն գացած էին: Երբ Լեւոնը բարձրացաւ երկրորդ յարկը եւ նեղ միջանցքը կ'անցնէր, յանկարծ Սոնիայի յարկաբաժնի դուռը բացուեցաւ ու Կոլեան այլայլուած դուրս ելաւ միջանցքը: Առանց խօսելու, գլխի չոր շարժումով բարեւեց Լեւոնը եւ արագօրէն սանդուխէն իջնելով մեկնեցաւ:

Լեւոնը ըշմած կանգ առաւ միջանցքին մէջ: Կոլեայի շառագունած դէմքը, սաստիկ յուզուած վիճակը, իր հանդէպ ցուցուցած անբարեացակամ վերաբերմունքը սաստիկ զարմացուցին զինք: Անկասկած Սոնիայի եւ Կոլեայի մէջ ծանրակշիռ խօսակցութիւն մը տեղի ունեցած էր: Լեւոնը խօսակցութեան էութեան մասին եւ ո՛չ իսկ տարակուսեցաւ: Քանի մը օրերու հանդիպումներու ժամանակ, Լեւոնի աչքէն չէր վրիպած Կոլեայի հոգեկան վիճակը եւ ոչ ալ մեծ սպասումութեան պէտք ունէր տեսնելու թէ՝ Կոլեան ամբողջովին տարուած էր Սոնիայով եւ պաշտելու աստիճան կը սիրէր զայն: Այդքանը հասկնալի էր Լեւոնի համար: Բայց ինչ որ զինք շփոթեց, այդ Կոլեայի վերաբերմունքն էր իր հանդէպ: Միշտ զուսպ եւ գիմակաւոր դէմքով, Լեւոնը ոեւէ պատճառ տուած չէր Կոլեային՝ թէկուզ հեռաւոր կերպով կասկածելու Սոնիայի հանդէպ ունեցած իր զգացումներու մասին: Ուրեմն ի՞նչ պատճառով Կոլեան կրնար գրգռուիլ իր դէմ. ինչո՞ւ քիչ առաջուան անբարեկամական տրամադրութիւնը, մինչ նախորդ գիշերները այնքան սիրալիր վերաբերմունք ցոյց կուտար:

Միջանցքին մէջ պահ մը սպասելով՝ Լեւոնը մօտեցաւ ու կամաց մը թխկացուց սենեակի դուռը:

— Մտէք խնդրեմ, — ներսէն լսուեցաւ Սոնիայի մեղմ ձայնը:

Սեղանի առջեւ նստած էր Սոնիան, գլուխը վար հակած մտամոլոր վիճակի մէջ: Լեւոնի սենեակ մտնելուն՝ բարձրացաւ ու առանց խօսելու ձեռքը երկարեց անոր.

— Ձեզ խանգարեց, — հարազատ հոգածութեամբ հարցուց Լեւոնը, արցունքի հետքեր նկատելով Սոնիայի դէմքին վրայ, — թերեւս կը նախընտրէք առանձին մնալ:

— Ո՛չ, խնդրեմ նստէք, արդէն ձեր գալուն կը սպասէի, օթոցի վրայ, այդպէս աւելի հանգիստ կը լինիք:

Սիրած աղջկան տառապանքը նկատելով Լեւոնը, սիրտը կծկուեցաւ: Սոնիայի հոգեկան անսովոր վիճակէն յայտնի էր որ քիչ առաջ շատ լուրջ խօսակցութիւն մը ունեցած էր եւ դեռ զգալապէս կը գտնուէր անոր տպաւորութեան տակ:

Կարծես Լեւոնի սիրտը աքցանի բերնին մէջ սեղմուած լինէր: Մինչ անհնարին տառապանք մը կ'ապրէր, որպէս թէ չնկատելով Սոնիայի հոգեկան վիճակը, Լեւոնը փոքր սեղանի վրայէն Ֆրանսերէն ամսագիր մը վերցուցած կը թղթատէր, կարդալ կեղծելով:

Օ՜, եթէ կարենար, եթէ միայն հնարաւոր լինէր վերակենդանացնել Վարդանը, այն ժամանակ անհուն կարօտով պիտի գրկէր, որուն վրայ սեղմէր Սոնիան, պիտի մոռցնել տար անոր ապրած բոլոր տառապանքները, անոր խաւար կեանքը սիրոյ ջերմ ճառագայթներով պիտի լուսաւորէր: Բայց մի՞թէ հնարաւոր էր գերեզմանէն վերադառնալ, մի՞թէ իր ինքնութեան յայտնութիւնը մշտական տառապանքի նոր աղբիւր մը պիտի չըլլա՞ր Սոնիայի համար:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

սեփական միջոցներով եւ իր իսկ արիւնով կայսրութիւն մը նուաճեց Ափրիկէի մէջ, եւ վերջապէս արդարութեան խօսք մը արտասանեց գերման ժողովուրդին համար: Ափրիկէի մէջ, ինչ որ ստացաւ Իտալիա, երբ Անգլիա եւ Ֆրանսա կը բաժնէին Գերմանիոյ գաղթային կայսրութիւնը, ծիծաղելի վարձատրութիւն մըն էր: Անգլիայէն ստացանք 91.000 քառ. քիլոմեթր հող՝ անապատ արժէքով մը, Ճուպայի մէջ: Ֆրանսայէն՝ 114.000 ք. քիլոմեթր աւազ, որուն փոխարէն վրայ տուինք իտալական իրաւունքները՝ Թունուզի մէջ: Ու վերջապէս ունեցանք Եթովպիան, բայց մեր արիւնով, հակառակ բոլորին եւ մասնաւորապէս երբեմնի դաշնակիցներու կամքին: Պ. Իտըն առարկութիւնները անարժէք են: Իտալիա կրնայ ազատօրէն յայտնել անշահախնդիր վճիռ մը Գերմանիոյ գաղթային արդար իրաւունքներու մասին, մանաւանդ անոր համար որ ինք բան մը ստացած չէ Գերմանիայէն »:

Ֆաշական կուսակցութեան պաշտօնաթերթը դիտել կուտայ թէ Պ. Իտըն ի՜նչպէս կ'անգիտանայ պատերազմի վտանգը, զոր կը մատնանշէ ամիսներէ ի վեր: « Իտալիա Վերսայլի դաշնագրին անիրաւութիւնները դարմանեց իր ձեռքով, գրաւելով Եթովպիան, բայց այդ պարագան արգելք մը չէ որ արդարութիւն պահանջէ Գերմանիոյ համար: Իտընի խօսքերը կը հաստատեն թէ Անգլիա չըմբռներ դէպքերու ընթացքը եւ յետպատերազմեան քաղաքականութիւնը: Այդ խօսքերը լիովին կ'ապացուցանեն բրիտանական քաղաքականութեան տեւական անանկութիւնը»: Միւս թերթերն ալ կը չեշտեն թէ «եւրոպական պարտականութիւն» մըն է ուժ տալ Գերմանիոյ գաղթային պահանջներուն:

*** Գերմանական թերթերն ալ նոյն ուժգնութեամբ կը քննադատեն Իտընի ճառը:

»»»» ◆ ««««

ՁՄՆԵՐԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԵՑՐՈՒԹԻ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՀԻՒՊԱՏՈՍԻՆ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ քննութիւնը վերջացած ըլլալով, Ընդհ. դատախազ Պ. Ալֆրէտ Թալէթ ամբաստանագրին բովանդակութիւնը հաղորդեց Գարաեանի, որ պաղարիւնութեամբ լսած է: Գարաեան արդէն ինքզինք խենթ կը ձեւացնէ ատենէ մը ի վեր: Դատավարութիւնը պիտի սկսի նոյեմբեր 5ին, դատական գերագոյն ատեանին առջեւ: Պիտի լրուին տասը վկաներ:

Մկրտիչ Գարաեան մերժած է նշանակել պաշտպան փաստաբան, յայտնելով թէ պէտք չունի պաշտպանուելու, քանի որ խոստովանած է ամէն բան: Ոճրագործը աւելցուցած է նաեւ թէ ինք որոշ կը տեսնէ իրեն սպասող ճակատագիրը: Բայց եւ այնպէս, դատարանը Պ. Միշէլ Շիւքրալլան նշանակած է իբրեւ պաշտպան, յարգած ըլլալու համար օրէնքի տրամադրութիւնը:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ նոյեմբեր 2ին 16 հոգի գնդակահարուեցան արտաքին Մոնկոլիոյ մէջ, իբրեւ ահաբեկիչներ: Պէլա Քուն, Հունգարիոյ երբեմնի կարմիր դիկտատորը, պիտի դատուի մօտերս, Մոսկուայի մէջ: Գըլխաւոր ամբաստանութիւններէն մէկը այն է թէ Պէլա Քուն մտերիմ բարեկամն էր Զեկայի նախորդ ամենազօր պետին՝ Եակոտայի: Կ'ըսուի թէ Պէլա Քուն բանտէն նամակ մը գրելով Սթալինի, խնդրած է ամէնէն վտանգաւոր գործը յանձնել իրեն, ապացուցանելու համար իր հաւատարմութիւնը:

ԱՄՍԹԷՐՏԱՄԻ ՄԷՋ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՒ պելժ սեղանաւոր Գասմա, որ պատճառ եղած էր դահլիճին անկման: Ամբաստանուողը կ'ըսէ թէ փախստական սեղանաւորը բազմաթիւ զեղծումներ եւ խարդախութիւններ գործած, եւ խրացուցած էր ընկերութեան մը 100.000 մարքը (1.200.000 ֆրանք):

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ԱՐՏՕՑՆԵՐ ցուցահանդէսի լոյսերէն շլմորելով, գացին զարնուեցան էյֆէլի էլեկտրական թելերուն եւ վար թափեցան ածխացած: Ատենէ մը ի վեր անհամար թռչուններ կը կոտորուին այս ճամբով:

ԿՈՎԿԱՍՑԻ ԹՈՒՐՔ ՄԸ, Մուհամմէտ Էսատ պէյ, որ, ինչպէս կը յիշեն ընթերցողները, կարեւոր գիրքեր գրած է Կովկասեան դէպքերու, բարեկամ Լէնինի մասին, Պերլինի մէջ սիրահարելով կնութեան առած էր իր քարտուղարուհին, Էրիքա Լովէնշթայն Էրիքա Նըշուհի ըլլալով, երբ Հիթլէր իշխանութեան գլուխ անցաւ, Տէր եւ Տիկին Էսատ Վիէննա ապաստանեցան: Հոն Էսատ պէյ ծանօթացաւ պաշտօնակցի մը՝ գրագէտ Ֆիլօփ Միլլէրի հետ, բայց շատ չանցած կուահեց որ բարեկամը ոչ թէ զինքը կը սիրէր, այլ իր զեղանի կինը: Եւ առաւ մը ճամբեց բարեկամը, բայց քանի մը ժամ վերջը դիտեց որ կինն ալ միասին չուած էր դէպի Գալիֆօրնիա: Այժմ դատ բացած է: Կինը կը դանգատի թէ Էսատ պէյ զինքը կը փակէր դաչլյններով, զանակներով եւ խարազաններով զարդարուած սենեակի մը մէջ, եւ սարսափելի, անլուր բաներ կը պատմէր, ահուդողի մատնելով զինքը: Ու միեւնոյն ատեն, գիրք մը կը գրէր Մուսոլինիի մասին...

ԾՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ապահովութեան տեսչութիւնը պարգեւ հաստատած է երեք համայնավար երեսփոխաններու ձերբակալման համար: 75.000 տրախմի խոստացած է իւրաքանչիւր երեսփոխանի համար, եւ 50.000 տրախմի՝ ձերբակալուած իւրաքանչիւր համայնավարի համար, ինչպէս եւ 35.000 տրախմի՝ աքսորավայրէն փախած երեսփոխանի մը համար:

ԴՈՒՐՋԱԿ ՎԻՐՋԻՆ ԽՍՔԷՆՏԷՐԵԱՆ, որ 1936 օգոստոս 15ին սպաննած էր իր ամուսնալոյծ կինը, Աննա Մէհտէրեանը, զաւակը ետ առնելու համար, երէկ սկսաւ դատուիլ եղեռնադատ ատեանին առջեւ: Ամբաստանեալին փաստաբանն է Պ. Թորէս: Տեղական թերթերը «Թուրք» կը գրեն ամբաստանեալին համար, անշուշտ հպատակութիւնը շփոթելով ազգութեան հետ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 5 Նոյ. Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 6 Ավենիւ տ'Իթալի սրճարանին վերնայարկը:

Կը խօսի Ընկեր ՎՐԱՑԵԱՆ.

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Վարդան» ենթակոմիտեն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Ռուբէն Գառաւեանի բնակարանը: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

Կոմիտէ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Երզ. կոմիտէն ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրէ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէի «Քրիստափոր», «Իշխան» եւ «Վահագն» խումբերու բոլոր ընկերները 4 Նոյ. Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին. «Հաճիրեան» սրահին մէջ: Ներկայ պիտի ըլլայ Կ. Կ.ի ներկայացուցիչը: Անյետաձգելի օրակարգ:

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

14 Նոյեմբեր կիրակի ժամը 16էն մինչեւ կէս գիշեր

VICTOR HUGOի շքեղ սրահներուն մէջ

46 ter, Rue Saint Didier. Մեթրօ Victor Hugo կամ Trocadero

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի յայտնի երգիչ Պ. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

Կ'երգէ «Ալմաստ» օփերայէն եւ ուրիշ գեղեցիկ կտորներ:

Ընտիր ջազ թամ եւ համեղ ուտելիքներ. Ճոխ պիւֆէ զիւամատչելի գիներով:

ՄՈՒՏՔ 10 ՖՐ

Ֆ. Կ. Խաչի աւանդական ՊՏՈՒՂԻ ՕՐԸ 26 դեկտեմբեր կիրակի օր բարեգործականի ցան մէջ:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԻ «ՑԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Ի նպաստ իր վարժարանին

150 Route d'Orleansի սրահին մէջ. (Գանեէօ)

7 Նոյեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

Նախագահութեամբ Հայր ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆի

Աշակերտութեան կողմէ պիտի ներկայացուի

Պ. ՆՇԱՆ ՊԵՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ «ՊՈԼԻՍ ԵՒ ՓԱՐԻԶ»ը

(դատակերգութիւն 2 արար)

Կը նուագէ Թաղիատ Գարեգին: Երգ եւ արտասանութիւն:

Մուտք՝ 3 ֆրանք

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ԳՈՐՑՈՅԻ «Արարատ» Միութեան դպրոցի ցանդէսը 7 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը Պիյդ. 3ի, Հ. Յ. Դ. «Բարսեղ Ճաճիկեան» ակումբին մէջ, Ցրնոն:

Ցեւի կ'ունենան արտասանութիւններ, մեներգներ: Առանձին պիտի նուագեն դպրոցի երաժշտութեան բաժնի աշակերտները:

Կը ներկայացուի՝ Ե. Թումանեանի «ԿԿՈՒ» երգախաղը: Իսկ առաջին անգամ ըլլալով պիտի երգուի Ե. Թումանեանի «Փոքրիկներու երգը» Ճառնեբախաղը երաժշտ. Ա. Գ. Մեսուլմնցի:

ՄՈՒՏՔ 3 ՖՐ.

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Այս կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին Պ. Ցովհաննէսեանի սրճարանը՝ 13, Rue Pierre Curie, Kremlin-Bicetre, մեթրօ Porte d'Italie

ՄԻՆԷ ՄԵՔԹ պիտի ներկայացնէ հայերէն տառերով ՄԻՇԷԼ ՍՏՐՕԿՕՖ, ՄՈՒԼԹԸՆ ՀԱՄԻՑ եւ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՃԱՄԲԱՐԸ ԵՒ ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐԸ

Մուտք 3 ֆրանք

Ծանօթ.— Պ. Ժագ Ցէրտէրեան որ Մարսէյլէն եկած է Փարիզ, տեղւոյն վրայ պիտի ծախէ հայերէն եւ արեւելեան տիսքեր:

Նոյնը ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ մէջ 8 Նոյ. երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին 150 Route d'Orléans (Aristide Briand):

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (53)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» ◆ ««««

Զէյթունի Հայերը վարուցանքի տեղ չունեն. նրանց ապրուստի եւ արդիւնաբերութեան գլխաւոր աղբիւրներն են երկաթի հանքերը, որ բովագործում են նրանք, պատրաստում են զանազան տեսակ գործիքներ, կամ այնպէս անպատրաստ տանում են մերձաւոր գաւառները, եւ վաճառելով, փոխարէնը գնում են ինչ որ իրանց պէտք է: Թուրքիան մի քանի անգամ փորձ փորձեց խլել Զէյթունցիների ձեռքից այդ հանքերը, միայն քաջ լեռնականների սաստիկ ընդդիմութիւնը կարողացաւ փրկել իրանց ապրուստի գլխաւոր հարստութիւնը Վանայ հրդեհը այդ տեսակ մեքենայութիւնների մի ճշգրիտ օրինակ կարող է համարուել:

Հայերը այս քաղաքում բաւական հարստացած էին. մի գիշերուայ մէջ նրանց բոլոր խանութները կրակի մատնեցին: Զը նայելով Հայերի անդադար բողոքներին, տեղական իշխանութիւնը մինչեւ անգամ քննութիւն սկսել չը կամեցաւ, որ յայտնուէին չարագործները: Որովհետեւ ինքն իր վրայ քննութիւն սկսել չէր ցանկանում...

— Մեզ մինչեւ այսօր զարմացնում էր այն միտքը, թէ ինչո՞ւ Թուրքիան այնքան շողոքորթում է Քրտերի եւ Չէրքէզների ցեղապետներին, շողոքորթում է նրանց հոգեւոր գլուխներին կամ շէյխերին, որոնք իրանց անկարգութիւններով ոչ սակաւ հոգսեր են պատճառում կառավարութեանը: Դրանք շատ անգամ հարկեր չեն վճարում, շատ անգամ ահագին խումբերով ապստամբում են այս եւ այն գաւառներ

Միթէ՞, մտածում էինք մենք, եթէ իշխանութիւնը ցանկանայ, չէ կարող զսպել այդ աւազակներին: Հիմայ հասկանում ենք, որ Թուրքիային պէտք էր իր ձեռքում ունենալ այսպիսի գործիքներ: Նպատակը՝ — բացայայտ է ...

Պ. Դուդուկչեանը կարծես ալխատում էր այս գիշեր դուրս թափել բոլոր դառնութիւնները, որ ծանրացած էին նրա սրտի վրայ: Տառապեալ ծերունիի ցաւը, նրա անբախտ վիճակը, նրա տխուր ապագան, որ նկարւում էր նրա աչքի առջեւ իր սեւ գոյներով, այդ բոլորը լցրել էին նրա հոգին մի արդար վրդովմունքով:

— Հանգամանքները, կեանքի պայմանները, ասաց նա, ստիպում են մարդուն իր նմանների հետ վարուել այնպէս, որպէս վարւում են գազաններ իր հետ — չարին չարով պատասխանել: Ուրիշ ճար չը կայ: Բոլոր արարածների մէջ մարդը միայն է, որ գազաններից աւելի անգութ եւ աւելի անիրաւ կերպով է վարւում իր նմանների հետ: Գազանը գոնէ միանգամից մահացնում է եւ հանգստացնում է իր զոհին: Բայց մարդը յաջորդաբար է վարւում: Նա թանջում է, ճնշում է, բարոյապէս եւ մտաւորապէս մաշում է, եւ իր զոհի կենսական բոլոր ուժերը սակաւ առ սակաւ սպառելով, այնպէս է սպանում: Դա մի սարսափելի սպանութիւն է: Այսպիսի սպանութիւն գործերու ընդունակ է մարդը միայն: Այսպիսի սպանութիւններ կատարւում են ոչ միայն մասնաւոր անհատների վերաբերութեամբ, այլ ամբողջ ազգերի վերաբերութեամբ եւս: Մի այսպիսի սպանութիւն սպառնում է մեզ: Մի՞թէ այս նպատակով չեն վարւում մեզ հետ Թուրքերը, Քրտերը, եւ Չէրքէզները: Միթէ՞ սոյն պատճառներից չէ, որ այսօր Հայաստանը մեծ մասամբ դատարկուել է Հայերից:

Պ. Դուդուկչեանի երկար բացատրութիւնների միջոցին Վարդանը լըսում էր խորին համակրութեամբ: Նա մի դառն հեգնական ժպիտով պատասխանեց:

[redacted]

(Շար.)

Le Gérant : M. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՕՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՑ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Եւրոպա եւ [illegible]	205 »	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 5 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
VENDREDI 5 NOVEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3569 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՅՈ՛, ՉԲԱՂԻԼ, ԲԱՅՑ Ե՛ՐԲ...

Հայաստանի գլխուն պայթած փոթորիկը վերջնապէս քակեց ռամկավարներու լեզուին կապանքները :

Անոնց թերթերը այլեւս ազատօրէն կը խօսին «ճգնաժամ»ի, վերահաս վտանգի եւ «հակամարդկային տեսարաններու» մասին: Եւ անձկութեան ճիչեր կ'արձակեն :

Այս առթիւ, մանաւորապէս Ամերիկայի «Պայքար»ը ուժգնօրէն կը ծաղկէ հայ կարմրուկներու, Նիւ Եորքի «Բանուոր»ին եւ միւսներու «նախնական մարդու գազանային բնազդը», «անսահմանելի եւ անորակելի բարբարոսութիւնը», որ բզքտել կուտայ նոր ջոհերը, այսպէս կոչուած «ժողովուրդի թշնամիները»:

— « Անոնք պատրաստ են բզքտելու նոր «ոսոխ»ներն ալ, առանց խղճի անքի ամենափոքր նշոյլն ունենալու թէ ի՛նչ կ'ըսէին երէկ, եւ առանց ազատ մտքի ու խղճի կայծն ունենալու որ մղէր զիրենք վերջինների մը, փոքր ընդվզումի մը, իրենց դատապարտութիւնն արտասանելէ առաջ» : (16 հոկտ.) :

Ուրիշ ռամկավար թերթ մը, որ դեռ նոր սկսաւ հրատարակուիլ Պէյրութի մէջ, աւելի զգոյշ լեզու մը գործածելով, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ նոյն տագնապին առթիւ .

— « Կը զարմանանք որ այդ ռէժիմին դուրսի ջերմեռանդ հաւատացեալները՝ միշտ առանց վարանելու կ'ընդունին ներսէն եկած վերջին լուրին, դատումին ճշդութիւնը: Երէկ՝ Ամատունին, առջի օր՝ Խանջեանը, աւելի առաջ՝ Տէր Գաբրիէլեանն էին այդ լուրերուն եւ դատումներուն հերոսները: Որո՞նք են այսօր : Ի՞նչ ապահովութիւն՝ որ այսօրուան դատողները վաղը իսկ, իրենց կարգին, պիտի չդատուին ուրիշներէ: Եւ պէտք չէ՞ որ երէկի քիչ մը վերապահութիւն եւ համեստութիւն ներշնչէ այսօրուան մասին՝ անո՛նց որ անկեղծ են ու հրաժարած չեն իրենց սեփական մտքովը խորհելէ :

Դատում բախնք եւ ո՛չ դատաստան: Որովհետեւ ո եւ է դատաստան տեղի չունենար՝ արդարացնելու համար բռնածները : Պէտք է միշտ կուրօրէն ընդունիլ թէ դաւաճաններ էին Ալազանն ու Շահվէրտեանը, Թոթովենցն ու Խանջեանը, Բակունցը եւ Ամատունին... եւ այսպէս շատեր: Բայց ինչո՞ւ : Ի՞նչպէս է որ մեր փոքրիկ Հայաստանը, առանձինն, այսքան շատ դաւաճան կ'արտադրէ այսքան քիչ ժամանակի մէջ: Համիտեան ռէժիմին ամբողջ շրջանին այնքան հայ դաւաճան ելած չէր՝ որքան մէկ տարուան մէջ Խ. Հայաստանէն,— եթէ հաւատանք բռնածին :

Բայց մենք չենք հաւատար ատոր՝ որովհետեւ կը հաւատանք հայ ժողովուրդին խելքին ու բարոյականին: Իրականութեան մէջ՝ ոչ մէկ բացատրութիւն կրնայ տրուիլ «հայ ժողովուրդին թշնամի», «խորհրդային ռէժիմին թշնամի» հայ վարիչներու եւ մտաւորականներու գոյութեան :

Հայ ժողովուրդին ճակատագիրը կը ստիպէ *մեզ ամէնքս* որ զգանք այս մեծ, շա՜տ մեծ ցաւով »: (*Զարթօնք*, 14 հոկտ.) :

Մէնք առիթ ունեցանք արտայայտուելու կատարելու նաեւ Փարիզի ռամկավար շաբաթաթերթէն, որ խակապէս ահազանգ մը հնչեցնելով, կը չէջէր հոկտեմբեր 16ի խմբագրականով.

— « Հայուն պարտքն եւ իրաւունքն է, ամէն անգամ որ կրնայ, պաշտպանել իր անձնութիւնը, երբ սպառնալից ամպեր կը մթագնեն իր այսօրուան միակ յոյսը »:

Չենք ուզեր խճողել նիւթը, ուրիշ վկայութիւններ ալ յիշելով: Ակներեւ են թ՛է յուսախաբութիւնը թ՛է մտահոգութիւնը: Լեզուները կը տարբերին թերթէ թերթ, խմբագիրէ խմբագիր, բայց ո եւ է մէկը այլեւս չի համարձակիր պարտկել ահաւոր իրականութիւնը: Շատ չատ կը փորձուին քարեր նետել Դաշնակցութեան, իբրեւ եղած սրտի մխիթարանք, եւ կամ «խրախճանք» տեսնել Դաշնակցական մամուլին մէջ, երբ գիտել կը տրուի թէ շատ ուշ են մնացեր ...

Անցնելով բուն հարցին, ի վերջոյ ո՞ւր պիտի յանգին այս մտագրական ողբասացութիւններն ու փոխասացութիւնները:

Արձանագրել անձկութիւնը՝ չի նշանակեր պարտականութիւն մը կատարել: Ամէն պարագայի մէջ, պարտականութեան մը տարրական մասն է այդ: Ամէնէն դիւրինն, որ կրնայ գոհացնել բարեպաշտները, բայց ոչ քաղաքական հասուն մը .

Իսկ եթէ կ'ընդունինք թէ կացութիւնը երթալով կը ծանրանայ, թէ իրական «ճգնաժամ»ի մը առջեւ կը գտնուինք, այն ատեն յանցանք է աւելի երկար յամենալ եւ դատ սպասել ձեւեր առնել :

Աւելի բաց խօսելով, ժամանակն է խօսքէն գործի անցնելու, հառաչանքները լուրջ, սրտացաւ գիրքի մը վերածելու :

Որ եւ է թիւրիմացութիւն կանխելու համար, բսենք անմիջապէս, որ մենք միամտութիւններ չունինք դուրսէն հրաշքներ գործելու: Չենք ունեցած այս նոր եւ անդարմանելի ասպարէզին մէջ ալ :

Գիտենք որ Հայկական Արտասահմանը ոչ իսկ հարիւրին տասը համեմատութեամբ կրնայ ազդել, Երեւանի վրայ, որ ինքն ալ երբեք տէրը եղած չէ իր ճակատագրին :

Միւս կողմէ, մենք պարզապէս կ'արգահատինք այն խաւնիճագունեին վրայ, որ կը կարծէ թէ որ եւ է մարդավարի գիրք՝ Արտասահմանի մէջ՝ թշնամութիւն է Խ. Միութեան կամ Հայաստանի հանդէպ :

Այս ճշգումներէն վերջը, այլեւս ի՞նչ բան պիտի արգիլէր մեզ, գլուխ գլխի տալու եւ ելքեր փնտռելու: Գոնէ ազգային միացեալ ճակատ մը կազմելու, իբրեւ ապացոյց համատարած անձկութեան, եւ ի նախատեսութիւն աւելի վրդովիչ անակնկալներու :

Ի՞նչ արժէք ունին ցասումդ եւ մտահոգութիւնդ, երբ տարրական ճիգ մը չես փորձեր տրամաբանական ելքին յանգելու, դիրք ճշդելու, ձեռնարկ մը կատարելու, համաձայն կացութեան պահանջներուն :

Մանաւանդ որ, ճակատը մէկ չէ, այլ երկու, — Հայաստան եւ Արտասահման :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԱՇՏՕՆԵԱՆՆԵՐՈՒ ՑՈՅՑԸ ՏԵՂԻ ՉՈՒՆԵՑԱՒ

Ուրիշ խլրտումներ եւ ձեռնարկներ

Ներքին նախարար Պ. Տորմուա վերջին պահուն միջամտած ըլլալով, հինգշաբթի օր տեղի չունեցաւ պետական պաշտօնեաներու բողոքի ցոյցը :

Ինչպէս գրած էինք, պաշտօնեաները մինչեւ կէս օր պիտի դադրեցնէին ամէն աշխատանք, առանց խանգարելու քաղաքին առօրեայ կեանքը: Նոյնիսկ ծրագրուած էր չարժումը տարածել ամբողջ երկրին մէջ: Ներքին նախարարը իր մօտ հրաւիրելով Աշխատանքի Դաշնակցութեան պատուիրակութիւնը, յայտնեց թէ կառավարութիւնը դարձեալ նկատի պիտի առնէ պաշտօնեաներու կարգ մը պահանջները՝ թոշակի յաւելման մասին :

Ցոյցր ազդարարութեան մը հանգամանքը պիտի ունենար, մանաւորապէս ազդելով կազի, ելեկտրականութեան, ջուրի, փողոցներու մաքրութեան եւն. սպասարկութեանց վրայ

Այս ծրագիրը եւ ուրիշ պարագաներ յլջօրէն կը դրադեցնեն կառավարութիւնը, որ ամէն բանէ առաջ կը ձգտի անխախտ պահել բարեկարգութիւնը. Պետական պաշտօնեաներու գործադուլին հետ, տագնապ մըն ալ ծագած էր ածուխի հրապարակին վրայ, բայց կարելի եղաւ լուծել: Գոհացում կը պահանջեն նաեւ պանդոկներու պաշտօնեաները, որոնք առժամանապէս համակերպեր էին միջին կարգադրութեան մը, 40 ժամուան օրէնքի գործադրութեան առթիւ. Բանակցութիւնները կը շարունակուին: Գալով շինութեանց բանուորներուն, վերսկսած է իրաւարարական վճիռը: Բանուորները 6 առ հարիւր յաւելում պիտի ստանան :

Նյմցական նախարարին զեկուցումը նյմտական կացութեան մասին

»»»» • ««««

Նյմտական նախարար Պ. Ժորժ Պոնէ մանրամասն զեկուցում մը տուաւ երեկ. Ժողովի նյմտական յանձնաժողովին առջեւ: Նախարարը լաւատես է երկրին նյմտական եւ տնտեսական կացութեան մասին: Իր յայտարարութեան համաձայն, մինչեւ յունիս գոյացած նկատուած լիովին կը համապատասխանէ նախահաշիւին: Աւոր շնորհիւ կարելի եղած է վճարել սովորական նյմտացոյցին ծախսերը: Մինչ յունիսին կը կարծուէր թէ գանձը համագումար 15 միլիառ ֆրանքի փոխառութեան պիտի ունենայ եւ ատոր համար կանխավճար առած էր Պանք տը Ֆրանսէն, հոկտեմբերին հազիւ 3.000.000.000 ֆրանք առնել պէտք եղաւ.

Խօսելով 1938ի նյմտացոյցին վրայ, նախարարը բացատրեց թէ անցեալ սեպտեմբերէն ի վեր, երբ կը հաշուէր ծախքը, 52.159.000.000 ֆրանք, նախանիւթերու համաշխարհային գիները իջած են, իսկ փոքրաքանակի գիներուն բարձրացումը մեծաքանակին հետ նոյն համեմատութեամբ չէ բարձրացած : Հետեւաբար, նախատեսուած ծախքը իրականէն վեր է: Այս բարեշրջման շնորհիւ, կարելի եղած է չուշափելի յաւելումներ կատարել ընկերային ծախքերու մէջ (գործազրկութեան նպաստ եւն.): Նախարարը կը կարծէ թէ յառաջիկային կարելի պիտի ըլլայ նոր բարելաւումներ կատարել պետական պաշտօնեաներու կացութեան մէջ:

Զեկուցումէն վերջը, յանձնաժողովին համաշխարհային եւ ընկերվարական անդամները կարգ մը դիտողութիւններ եւ հարցումներ ուղղեցին, որոնց պատասխանեց Պ. Պոնէ :

ԵՐԿՈՒ ՄԱՀԱՓՈՐՁ ՍԹԱԼԻՆԻ ԴԷՄ

403 գնդակահարութիւն հինգ շաբթուան մէջ

Համաձայն Խ. Միութեան գաւառական թերթերու հրատարակութեանց, Սեպտեմբեր 5էն Հոկտեմբեր 10 գնդակահարուած են 403 ամբաստանեալներ, իբրեւ ժողովուրդի թշնամիներ: Այս մահապարտներէն 182ը հրացանի բռնուած են Ծայր. Արեւելքի մէջ, իբրեւ խարտեկիչ երկաթուղիներու, 34 հոգի իբրեւ ճարտարագործական եւ 112 հոգի իբրեւ հողագործական «վնասարարներ», որոնց 17ը անասնաբոյժ, մանրէաբան եւ ուրիշ պաշտօնեաներ եւն.:

Ուրիշ հաշիւներու համաձայն, գնդակահարեալներուն թիւը հազարը անցած է, միայն հոկտեմբերի ընթացքին :

Մոսկուայէն կը հեռագրեն Նոյեմբեր 3 թուականով .—

Այսօր գերագոյն ատեանին առջեւ հանուեցան Արխազիոյ նախկին կառավարութեան անդամներէն 13 հոգի, իբրեւ հակայեղափոխականներ: Ընդհ. դատախազը գերագոյն պատիժը պահանջելով ամբաստանեալներու համար, յիշեց թէ 1933էն ի վեր երկու մահափորձեր կատարուած են Սթալինի դէմ: Իր յայտարարութեան համաձայն, ամբաստանեալներէն ոմանք խոստովանած են թէ նախ 1933ին եւ երկրորդ անգամ 1935ին փորձած են սպաննել Սթալինը, առաջնորդութեամբ ծանր ճարտարարուեստի փոխ - գործավարին, Փիաթաքովի, որ գնդակահարուեցաւ տարուան սկիզբը :

*** *Գերմանական թերթերը կը գրեն թէ Խ. Միութեան մէջ բանտարկուած Գերմանացիները 400 հոգի են, Աւստրիացիները՝ 100, Չեխերը՝ մօտ 70, Հունգարները՝ 60, Լեհերը՝ 12, Ցոյները՝ մօտ 60 եւայլն: Այս առթիւ կ'ըսեն թէ օտարատեաց շարժում մը ծայր առած է, եւ առաւելաբար կը հետապնդուին Իրանցիներ, Չինացիներ եւն.: Միայն հազար Ճափոնցիներ մնացած են Ծայր. Արեւելքի մէջ, ուր քանի անգամ աւելի շատ էին պատերազմէն առաջ: Ու հազարակ երեք ամիսէն աւելի բնակութեան իրաւունք չեն տար, որով օտարականը հարկադրուած է կամ հեռանալ եւ կամ խորհրդային հպատակ արձանագրուիլ: Սեւ ծովու յունական գաղութը, որ յեղափոխութենէն առաջ քանի մը հարիւր հազարի կը հասնէր, այժմ իջած է 20.000ի: Մնացեալը հեռացած կամ հպատակ արձանագրուած է: Իտալական գաղութները գրեթէ անհետացած են: Բազմաթիւ հրատարակութիւններու մէջ օտարականները կ'ամբաստանուին իբրեւ լրտեսներ :*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ).

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՍՏ ՈՒ ԲԱՐԱԿ ՄԷԿ ԳԻՆ Է

Անոնք որ կը բարեհաճի՞ն հետեւիլ հայկական կեանքին, գիտեն թէ Հայր. Միութիւնները երկուքի բաժնուեցան շնորհիւ բոլշեւիկեան սադրանքներու: Առաջնորդութեամբ Հօկին

Եւ ունեցանք գոյնզգոյն « Վերաշինացներ », որոնք Հայաստանի սէրը անուրդի հանած էին եւրոպական եւ ամերիկեան հրապարակներու վրայ :

Իրականին մէջ, նոյն խեղկատակութեան տարբեր մէկ երեսն էր այս ալ:

Մայրիկ պարզապէս քաղաքակրութիւն կը խաղային, նոր եւ խարդախ «թապէլա» մը ցուցադրելով,— վերաշինութի՜ւն :

Ինչպէս ուրիշ դիմակներ, այս ալ երկար չդիմացաւ, եւ ինչպէս միւս պարագաներուն մէջ, այս անգամ ալ կնքահայրերը իրենք են որ կը պատռեն դիմակը :

Լսեցէք վերջին նորութիւնը :

Հօկի ամերիկեան շրջանը պառակտուած կը գումարէ անցեալ սեպտեմբերին, Պոսթոնի մէջ: Ժողովին կը մասնակցին, մասնաւոր պատգամաւորութիւններով, Արաբկիրի, Կարնոյ, Կեսարիոյ, Կիւրինի, Չմշկածագի, Տիգրանակերտի, Հաճընի, Համաբրգեկցիական, Համախարբերդցիական, Համաեւդոկիացիական, Համաքղեցիական Միութիւնները :

Փակագիծ մը,— ո՞վ թխեց այս անհոռնի «համաեներ», որոնք դդումի համ կուտան: Չի՞ բաւեր ճակատագին կամ շրջանին անունը,— խարբերդ, Սեբաստիա, Քղի եւայլն:

Ժողովի ընթացքին, հեռագիր մը կ'ուղղուի Մ. Նահանգներու ներկայացուցիչին, հասցէն ալ՝ Երեւան :

Առաջինին մասին խօսած եմ ժամանակին: Երկրորդը աւելի պառկեցուցիչ է եւ նոյնութեամբ կ'արտատպեմ Ամերիկայի ռամկավարներու պաշտօնաթերթէն .

— *« Մենք, որ միշտ քաջալերած եւ զինաթափած ենք Հայաստանի մէջ հայրենակցական միութեանց կատարած շինարարական գոհողութիւններն ու աշխատանքները, պաշտպանով եւ ողջութեամբ զիտեցինք թէ՝ Ամերիկայի Հօկի համագումարին մասնակցող հայրենակցականներու պատգամաւորներէն մէկ հատն իսկ բողոքի ձայն մը բարձրացուցած չէ՝ Երզնկեանները, Եսայեանները ու Շահվերտեանները «հայրենիքի դաւաճան» հռչակող Ամերհօկի հեռագրին դէմ :*

Թող ուրեմն պատասխանեն հայրենակցականները, թէ իրենք համաձա՞յն եւ համամի՞տ են այս դատապարտութեան, Ամերիկայի Հօկիստ եւ «Բանուոր»ական բոլշեւիկներու այս հակահայրենասիրական ընթացքին՝ զոր ամբողջ ազգանուէր հայութիւնը կը դատապարտէ :

Եթէ՝ Ամերհօկի համագումարին մասնակցող հայրենակցականներուն մէջ տակաւին կը տիրէ այն պատրանքը՝ թէ Հօկը բոլշեւիկեան փրոփականտի կազմակերպութիւն մը դարձած չէ,— եթէ անոնք ցարդ աչք գոցած էին սա յայտնի իրողութեան վրայ՝ թէ Հօկը իր փրոփականտին համար կը գործածէ Հայաստանի օգնութեան եւ Ներգաղթի համար հաւաքած գումարներուն մեծագոյն մասը, — ինչպէս ցոյց կուտայ այն բողոքը՝ զոր Ս. Դ. Հնչակեան թերթը կ'ընէ Ներգաղթի համար հաւաքուած 1600 տոլարի մասին,— եթէ՝ հայրենակցականներ անտեսած էին այն միւս իրողութիւնը, թէ Հօկը, Վերաշինացներու հայրենասիրութիւնը շահագործելով մէկտեղ՝ անոնց մէջ բոլշեւիկեան ազդեցութիւնը տիրական դարձուցած է,— գոնէ համագումարին զուտ քաղաքական եւ բոլշեւիկեան բնոյթ կրող այս հեռագիրներուն առջեւ՝ հայրենակցականներու պատգամաւորներն իրենց աչքերուն վրայ կազմուած թեփը պէտք էր թափէին եւ տեսնէին թէ համագումարին մէջ, բոլշեւիկ տարրը, Հայաստանի մէջ հալածուածները դաւաճան հռչակելով, քանդիչ հարուած մը կուտար հայրենաշինութեան եւ անոր մեծ ծառաներն հանդիսացող Հայաստանի եւ րէկուան վարիչներուն»: (Պայքար, 17 հոկտեմբեր) :

Խե՜ղճ «Պայքար»: Ուրեմն չի՞ գիտեր որ հաստ ու բարակ մէկ գին է խորհրդային իշխանութեան, մանաւանդ անոր հայ «դոյամ»ներուն համար: Երէկ հերոսակ, այսօր հրէշ: Երէկ անգերազանցելի հայրենասէր, այսօր «դաւաճան, սրիկայ, կատաղած շուն»:

Եւ քանի որ «Վերաշինացներն» ալ իրենց խելքը վարձու տուած են Հօկին ու Կոմկուսին, ա՛լ ի՞նչ երեսով պատասխանեն .

ՎԱՀԷ

Մեծերու նոր ճակատներու կը բաժնուին

Չորեքշաբթի օր բացուեցաւ Պրիւսէլի խորհրդաժողովը, որ պիտի զբաղի Ծայր. Արեւելքի գործերով: Կը մասնակցին 14 պետութիւններ, որոնք զարմերու ճակատներու բաժնուեցան: Առաջին ճակատը կը կազմեն ժողովրդավար պետութիւնները, Անգլիա, Ֆրանսա եւ Մ. Նահանգները, որոնց տեսակէտն է միջամտել եւ հաշտութիւն գոյացնել Չինաստանի եւ Ճափոնի միջեւ: Երկրորդ ճակատը կը կազմեն Խ. Միութիւնը եւ Չինաստան, որոնք հաշտութիւնը անկարելի կը գտնեն, ցորչափ Ճափոն կը շարունակէ արշաւանքը: Հետեւաբար կը պահանջեն որ խաղաղասէր պետութիւնները գործնական միջոցներ ձեռք առնեն նախայարձակ պետութեան դէմ: Իսկ երրորդ ճակատը կը կազմէ Իտալիա, որ միեւնոյն ատեն թարգմանն է երկու բացականերուն՝ Գերմանիոյ եւ Ճափոնի: Այս ճակատը կը պահանջէ նկատի առնել իրական կացութիւնը եւ յանձնարարել Չինաստանի որ գոհացում տայ Ճափոնի :

Ժողովին կը նախագահէր Պելճիոյ արտաքին նախարարը, Պ. Սփաք: Ճառերը առ հասարակ չափաւոր էին: Մ. Նահանգներու ներկայացուցիչը բացատրեց թէ « մենք հոս հրաշքներ գործելու եկած չենք, այլ կոչ կ'ընենք բանականութեան, արդար լուծում մը գտնելու համար: Անհրաժեշտ է որ ուրիշ ազգեր ալ մեզի պէս համոզեն Չինաստանը եւ Ճափոնը՝ խաղաղութեամբ լուծել իրենց վէճը»: Անգլիոյ արտաքին նախարարը յիշեց թէ ժողովին մասնակցող պետութիւնները պարզ հանդիսատեսներ չեն, այլ պարտաւորութիւններ ունին, միջազգային դաշնագիրներ ստորագրած ըլլալով: Ֆրանսայի արտաքին նախարարն ալ նոյն տեսակէտը յայտնեց: Իտալիոյ ներկայացուցիչը պարզելով բոլշեւիկեան խլրտումներու դերը Չինաստանի մէջ, յիշեց.

— *« Տեւական խաղաղութիւնը կրնայ հաստատուիլ միայն այն ատեն երբ հազարամեայ Չինաստանը գտնէ իր ընկերային հաւասարակշռութիւնը, որ ծանրապէս վտանգուած է, գուրսէն ներածուած կարգ մը խռովարարական եւ կազմալուծիչ արարքներով »:*

ԻՏԱԼԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԹՈՒՐՔԻԱ *պիտի երթայ Նոյեմբերի երկրորդ շաբթուն: Իրազեկներ կ'ըսեն թէ այցելութիւնը ուշացաւ անոր համար որպատրաստութիւններ կը տեսնուէին ընդունելութեան Թագաւորը: Այս առթիւ ուշադրաւ կը համարուի որ Պուլկարիոյ Թագաւորը Հռոմ այցելեց Ցունաստանի Թագաւորէն առաջ :*

ԹՈՒՐՔԻԱ ՆՈՐ ՀԱՅԵՐՈՎ ԵՒ ՓՈՐՁՈՎ

ԱԹԷՆՔ—ԷՆԿԻՒՐԻ

Մեթաքսասի այցելութիւնը՝ Էնկիւրի՝ յատկանշական է, նախ, այն պատճառով որ Յունաստանի արդի վարչապետը կը մարմնացնէ ամբողջ երկիրը եւ, հետեւաբար, իր այդ հանգամանքով ոչ միայն կ'իւրացնէ իր նախորդներուն կողմէ սկսած Թուրքեւյոյն զինակցութիւնը, այլեւ կը չեշտէ զայն։ Վասնզի, Մեթաքսաս կրնար այդ կապը պահել առանց այցելելու Էնկիւրի։ Այդ ընդգծումը անվերապա՞հ է, սակայն։

Անմիջապէս աւելցնենք որ առհասարակ քաղաքական այցելութիւնները երաշխիք չեն ոչ իրական կապերու ալ, մանաւանդ, այդ կապերու տեւականութեան.

Մասնաւորելով խօսքը Թուրքեւյոյն զինակցութեան, զայն կարելի է բացատրել կարգ մը պատճառներով։

Առաջինը այդ պատճառներէն այն հասարակաց սահմաններն են, որ անշուշտ, զոր ունին երկու երկիրները՝ Եւրոպայի եւ Միջերկրականի մէջ։

Այն ճիգը, զոր Պալքանեան Համաձայնութիւնը տարիներ շարունակ ի գործ դրաւ՝ իր մէջ առնելու համար նաեւ Պուլկարիան, մնաց ապարդիւն։ Դաշնագիրներէն հարուածուած այս երկիրը համառօրէն հաստատ մնաց այդ դաշնագիրները սրբագրելու իր յուռ կամ բացայայտ պահանջին վրայ։ Հետզհետէ դէպքերը այնպէս մը դասաւորուեցան, որ Պուլկարիա յաջողեցաւ զգալապէս նուազ անզմուած մնալ, զօրանալով թէ քաղաքականօրէն եւ թէ զինուորականօրէն։

Այս ակներեւ իրողութիւնը, ինչպէս նաեւ այն, որ Պալքանեան Համաձայնութեան ամէնէն ուժեղ պետութիւնը՝ Եուկոսլաւիա «մշտնջենական բարեկամութեան» ուխտ մը կնքեց Պուլկարիոյ հետ, անշուշտ աւելի պիտի մօտեցնէր Թուրքիան եւ Յունաստանը՝ իրենց Թրակեան հասարակաց սահմաններուն վրայ։ Իսկ ճիշդ այն օրերուն երբ Մեթաքսաս Թուրքիա էր, Եուկոսլաւիոյ պաշտպանութեան պետերն ու հրամանատարները, Էնկիւրի երթալու տեղ մտան Սոֆիա եւ այցելութիւններ տուին Պուլկարիոյ զինուորական իշխանութեանց։

Ուրեմն, եթէ կարելի չէ ըսել, որ զօր. Մեթաքսասի Էնկիւրի այցելութիւնը ծառայած է երկու երկիրներու այդ ճակատին վրայ գործակցութեան մը նոր կամ աւելի չեշտուած կերպով ճշդումին, անկարելի է ժխտել որ Յունաստանի եւ Թուրքիոյ երկու զինուորական գլխաւորները ճշդումներ ըրած են նաեւ այդ մասին։

Թուրքիան եւ Յունաստանը իրարու մօտեցնող երկրորդ ճակատը, կ'ըսէինք, Միջերկրականեան հասարակաց սահմանն է։

Աթէնքի թերթերէն «Գաթիմերինի» խօսելով Մեթաքսասի այցելութեան մասին (իր սեպտ. 20ի թիւով) եւ յայտնելէ վերջ թէ «այդ այցելութիւնը տեղի կ'ունենայ մեր բարեկամներու փափաքով եւ միայն քաղաքավարական հանգամանք ունի», կ'աւելցնէր թէ «այսուհանդերձ ան (այցելութիւնը) պիտի ըլլայ սկիզբ մը երկու երկիրներու միջեւ աւելի սերտ գործակցութեան մը։ Որովհետեւ անոնց միջեւ — յիշեմ Աթաթիւրքի խօսքը — սահմաններ գոյութիւն չունին»։

Չմոռնանք, սակայն, որ այդ հանգոյց սահմաններուն Միջերկրականեան մասին մէջ շատոնց ստեղծուած է աշխարհագրական բաժանում մը։ Կ'ակնարկենք Տոդեկանեան կղզիներուն, որոնք կը գտնուին իտալական դրօշին ներքեւ։ Այդ կղզիները այսօր այլեւս դադրած են միայն աշխարհագրական կէտեր ըլլալէ ու դարձած են ռազմագիտական խարիսխներ. Աւելին, — անոնք գործողութեան առանցքներէն մին են այն ուժեղ պայքարին որ կը մղուի այժմ Միջերկրականի արեւմտեան մուտքէն մինչեւ արեւելեան մուտքը, ուր, ընդգծե՛նք, Թուրքիոյ եւ Յունաստանի հասարակաց սահմանները կան, կամ՝ «վերացումը» անոնց սահմաններուն...։

Միջերկրականի այդ մասին մէջ կան, նաեւ, ուրիշ երկու իրողութիւններ, որոնք լրջօրէն կը շահագրգռեն Էնկիւրին ու Աթէնքը՝ առաջինը լուրջ մտահոգութեան, իսկ երկրորդը նոյնքան լուրջ շահախնդրութեան մղելով։

Այդ իրողութեանց՝ Էնկիւրիի եւ Աթէնքի պատճառած վիճակներու տարբերութիւնն է, որ կը ստեղծէ, բնականաբար, այդ սահմանին վրայ նաեւ դիւրինյու տարբերութիւն մը։

Թուրքիան մտահոգ է Տոդեկանեան հարցէն եւ իտալական զինումներէն։ Մոնթրէօն չփարատեց առաջին հոգը։ Ընդհակառակն Թուրքիան դրաւ փափուկ դիրքի մէջ։ Երկու հզօր կողմեր — Իտալիա եւ Անգլիա, — որոնց նաւերն կան այդ ջուրեր, օր օրի չեշտուած պայքարի մէջ են ու գերակայութեան կռիւ մը ունին որուն շրջանակին մէջ կ'իյնայ նաեւ Տարտանէլը։ Անգլիա չի հրաժարիր մինչեւ Միջերկրական դուրս գալու իր իրաւունքէն։ Իտալիա չի հանդուրժեր այդպիսի իրաւունքի մը։ Եւ Թուրքիան այդ երկու մեծապետութեանց մէջ կը տագնապի՝ կը կենայ առենէ մը ի վեր, ճգնելով ն'ւ մէկին ն'ւ միւսին հետ գէշ չըլլալ՝ համոզուած որ անկարելի է այլեւս ն'ւ մէկին ն'ւ միւսին հետ լաւ ըլլալ... Իսկ այդ երկուքը միեւնոյն ձեւով կ'ըսեն, — «կամ ինծի՝ կամ անոր հետ»։

Երբեք բացառելի չէ, որ Յունաստան ուզէ զինակցական պարտաւորութեամբ մը բաժնել Թուրքիոյ այս կացութիւնը եւս։ «Սահմանները վերացած», — այո՛, բայց մինչեւ ո՞ւր եւ ո՞ր պայմաններուն տակ։ «Աւելի սերտ գործակցութիւն», — բայց [illegible] եւ յանուն ինչի՞։

Ահա այս պէտք է եղած ըլլայ, մեր կարծիքով, գլխաւոր նիւթը այն խօսակցութեանց, զորս Գ. Մեթաքսաս ունեցաւ Աթաթիւրքի ու անոր կառավարութեան հետ։

Նախորդ յօդուածով մը կը յիշէինք թէ Նիոնի մէջ Թուրքիա եւ Յունաստան որոշապէս յայտարարած են որ «երբ ռազմական իտալական դրօշ պարզէ ու խորհրդային նաւուն կրակէ, իրենք չեն միջամտեր, որովհետեւ վէճի չեն ուզեր բռնուիլ Իտալիոյ հետ»։

Գ. Փոլիթիսի այս յայտարարութիւնը Նիոնի մէջ՝ յանուն Յունաստանի եւ թելադրուած Մեթաքսասէն՝ անտարակոյս իր մէջ կը խտացնէ նոյն Յունաստանի ընդհանուր դիրքը՝ նոյն այդ ջուրերուն վրայ։ Եւ հետեւաբար նոյն Մեթաքսասը տրամաբանօրէն պէտք է ինք եւս կրկնած ըլլայ Աթաթիւրքի․

— Եթէ Իտալիա ձեզի դէմ զէնք պարզէ, մենք չենք միջամտեր, որովհետեւ չենք ուզեր վէճ ունենալ անոր հետ...

Այս տեսակէտը աւելի պէտք է խօսացուած ըլլայ Աթէնքի մէջ, քանի որ Էնկիւրի այդ հաւանականութիւնը խոստովանեցաւ, երբ Զէյմէր նաւահանգիստը իբրեւ ծովային խարիսխ տրամադրեց Անգլիոյ։ Եւ Էնկիւրի Եգէականի մէջ ռազմափորձեր ըրաւ։

Ճիշդ է որ նոյն Անգլիան յունական նաւահանգիստներ ալ ունի իր տրամադրութեան տակ։ Եւ ճիշդ է որ նոյն Յունաստանը աւելի քան տարի մը առաջ ժամանակցեցաւ Անգլիոյ կողմէ կազմուած «Միջերկրականեան ուխտին»։ Բայց, նոյն այդ ուխտին այնքան արագ քայքայումը եւ դէպքերուն նոյնքան արագ զարգացումը, Աթէնքի մէջ անպայման ստեղծած են նորքին ու արդարանալի վերապահութիւն մը գոնէ այն «հասարակաց սահմաններուն» մասին, որոնց միջեւ, կ'ըսէինք, Իտալիան ռազմագիտական դիրք է բռնած։

Կը թուի թէ Գ. Մեթաքսաս Էնկիւրի գացած պէտք է ըլլայ իր նախորդներէն աւելի ինքնավստահ եւ ինքզինքը աւելի զգալի դարձնող շեշտով մը։

Մինչեւ վերջերս Յունաստան զինուորականապէս տկար էր։ Բոլոր դահլիճները ջանացեր էին վերականգնել եւ ապաստանել բանակը, բայց միշտ ալ անկարելի եղեր էր։ Մեթաքսասի գլխաւոր մտահոգութիւններէն մին եղաւ դարմանել այդ թերին։ Յունաստան նախաձեռնողն էր — անշուշտ եւրոպական թելադրութեամբ, — Պալքանեան Համաձայնութեան, բայց՝ առաջին պետութիւնը չէր անոր։ Կարելի է ըսել՝ ամէնէն տկարն էր։ Եուկոսլաւիա եւ Ռումանիա հովանաւորուած էին Ֆրանսայէն։ Թուրքիա՝ Խորհրդայէն։ Իսկ Յունաստան Փոքր Ասիոյ աղէտը կը ճգնէր դարմանել։

Անվիճելի է այն ճշմարտութիւնը թէ երկիր մը դիւանագիտական ուժը անմիջականօրէն կապուած է անոր զինուորական ուժին։ Այսօր, Յունաստան, համեմատաբար աւելի ուժեղ է։ Իսկ Մեթաքսաս Էնկիւրի գնաց յունական բանակի ռազմափորձերէն վերջ։

Այս բոլորին վրայ հարկ է աւելցնել նաեւ վարչաձեւի նոյնութիւնը զոր ունին Թուրքիան եւ Յունաստանը, ինչպէս նաեւ քաղաքական ազդեցութեանց այն ուժեղ եւ յաճախ իրարու հակադիր հոսանքները որոնց շրջագիծերուն մէջ կը գտնուին երկուքն ալ, յրացուցած ըլլալու համար առեւտուրներ այն կամուրջին, որ զինակցութեան կամ գործակցութեան անունին տակ դեռ իրարու մօտ կը պահէ այս երկու սահմանակից երկիրները։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՐԱՖՖԻ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

ԽՄԲ. — Այս այն ճառն է զոր կիրակի օր խօսեցաւ ընկեր Ս. Վրացեան, Րաֆֆիի հարիւրամեակին տօնակատարութեան առթիւ։

Ազգերի կեանքի ընթացքը բնորոշւում է նշանաւոր դէպքերով եւ դէմքերով։ Օժտուած անհատները իրենց գաղափարներով եւ գործերով լցնում են պատմութիւնը եւ իրենց դրոշմն են դնում դարաշրջանների վրայ։

Րաֆֆին էլ դարաշրջան բնորոշող անհատներից էր։ Հայոց պատմութեան 19րդ դարի վերջին քառորդը առանց չափազանցութեան կարելի է կոչել րաֆֆիական շրջան, — րաֆֆիական շրջան թէ գրականութեան եւ թէ, մանաւանդ, ազգային-քաղաքական կեանքի մէջ։

Գրականութեան մէջ՝ Րաֆֆին դուրս բերեց հայ մտաւոր ստեղծագործութիւնը ազգային սահմանափակութեան նեղ սահմաններից եւ հայ գեղեցիկ մատենագրութիւնը հասցրեց, իր ժամանակի համար, անհասանելի բարձունքներ, արեւմտահայոց նոր կազմակերպուող գրականութեան առջեւ համամարդկային բովանդակութիւն ու ձեւ։ Աբովեան, Նալբանդեան եւ ուրիշներ սկզբողներ եղան, Րաֆֆին ոչ միայն շարունակեց ու կատարելագործեց, այլեւ նոր հորիզոններ բաց արաւ։ Իր գաղափարներով վիպապաշտ՝ Րաֆֆին աւելի քան իրենից առաջ եւ իր ժամանակին որ եւ է մէկը իրապաշտօրէն ներկայացրեց հայ կեանքը։ Րաֆֆիի շրջան՝ գրական տեսակէտով՝ չի նշանակում միայն Րաֆֆիի գաղափարների իշխանութիւն, այլեւ րաֆֆիական պատկերացում հայ կեանքի։ Ամենալայն մտքով Րաֆֆին եղաւ 19րդ դարի երկրորդ կէսի Արեւելահայոց կեանքի պատկերագիրը։

Բայց Րաֆֆիի զուտ գրական դերը, որքան էլ մեծ՝ երկրորդական է այն գործի հետ, որ Րաֆֆին կատարեց հայոց կեանքի ազգային-քաղաքական բնագաւառում։ Այստեղ նա երեւան է գալիս որպէս համահայկական ընդհանրական միտք եւ նոր էջ է բացանում Հայոց պատմութեան մէջ — հայ յեղափոխական շարժման էջը։

Դեռ Բերլինի վեհաժողովը չէր առել իր վերջնական խօսքը. 16րդ յօդուածը դեռ չէր փոխուած 61րդի։ Երեւ Խրիմեան Հայրիկը դեռ զգացնել չէր տուել «երկաթէ շերեփի» անհրաժեշտութիւնը, եւ Ներսէս Վարժապետեանի «Դէպի՛ երկիր», «Հայաստա՛ն երթանք» կոչը դեռ չէր հնչել։ Բայց հայ իրականութիւնը յագեցած էր խանդավառող գոլորշիներով։ Եւ այդ գոլորշիների մէջ էր, որ 1878 թ. մայիսին Րաֆֆին նետեց իր «Ջալալէտտին»ը, որ բուռն պայթիւն առաջ բերեց, մանաւանդ, հայ երիտասարդութեան մտքերի մէջ։ Սա արդէն նոր խօսք էր, որ այնպէս հարազատ էր ժամանակի ոգին։

Ապա, երբ արդէն Բերլինի վեհաժողովը տուել էր 61րդ յօդուածը եւ հայ ժողովուրդը տառապում էր յոյսի ու վհատութեան մէջ, Րաֆֆին իրար յետեւից հրապարակ հանեց «Խենթ»ը, «Կայծեր»ը, «Դաւիթ բէկ»ը, որոնք մէկ-մէկ ռումբեր էին, որ ուժգնութեամբ նետւում էին Հայոց կեանքի մէջ։

Ի՞նչ էր ասում Րաֆֆին հայ հասարակութեան — նոյնը ինչ որ ասել էր արդէն Գամառ-Քաթիպան՝ «ազատութիւնը քո սրի ծայրին է»։ Ուզո՞ւմ ես ազատուել—կռուիր։ Ազատութիւնը յեղափոխութեան մէջ է, զինուած պայքարի։ Եւ Րաֆֆիի վէպերը մի ծրագիր են՝ յեղափոխ. պայքարի ծրագիր՝ իրական իմաստով։ Համեմատեցէք, օրինակ, Հնչակեան կամ Դաշնակցական կուսակցութեանց սկզբնական ծրագիրները «Խենթ»ի կամ «Կայծեր»ի հետ — Րաֆֆին է խօսում այդ ծրագիրների մէջ։ Ըստ էութեան, նոյնն են եւ յեղափոխական գործունէութեան նպատակը — Հայաստանի քաղաքական ինքնավարութիւնը. Ի՞նչ է, օրինակ, Դաշնակցութեան ծրագրի պահանջը ազատ Հայաստանի համար, եթէ ոչ Խենթի երազի մէջ նախատեսուած Հայաստանը։

Րաֆֆին առնուազն տասը տարով կանխեց Հայոց կեանքը. Նա ութսունական թուականներին գուշակեց, տեսաւ ու ձեւակերպեց այն, որ գործ դարձաւ միայն 90ական թուականներին։ Նա պատմեց գործեր, ինչպէս, օրինակ, Սարհատի կռիւները «Ջալալէտտին»ի մէջ, «Խենթ»ի եւ «Կայծեր»ի հերոսների արածները, որոնք փաստ դարձան միայն 10 — 15 տարի յետոյ։ Նա պատկերացրեց դէմքեր — Դուդուկճեան, Սաքօ, Կարօ, Սրաբեղ Աւօ, Ասլան եւայլն — որոնք Րաֆֆիի ժամանակ դեռ չկային, բայց շուտով երեւան եկան։

Այսպիսով, Րաֆֆին իր հոգու աչքերով նախատեսեց հայ յեղափոխութիւնը եւ հետագայ սերունդներին ուղեց ազգային, քաղաքական յստակ նպատակ, եւ գործունէութեան մշակուած ծրագիր։ Որով՝ նա դարձաւ հայոց ազգային յեղափոխութեան գաղափարախօսը։

Այս իմաստով է, որ ես ասում եմ, թէ՝ Րաֆֆին դարաշրջան բնորոշող անհատներից է։ Նա բաց արաւ յեղափոխութեան շրջանը Հայոց մէջ։ Նրանով է սկսւում արմենականութիւնը, հնչակեանութիւնը, Դաշնակցութիւնը։ Րաֆֆիով է սկսւում հայ յեղափոխութիւնը։

Կէս դար է անցել այն օրից, երբ Րաֆֆին դրեց գործօն յեղափոխութեան պահանջը — անհաշիւ արիւն հոսեց ու անհամար զոհեր արուեցին, Րաֆֆիի պայքարի քարոզը դարձաւ իրականութիւն։ Րաֆֆիի երեւակայած գործիչները դարձան կենդանի հերոսներ։ Մի պահ իրականութիւն դարձաւ եւ Րաֆֆիի նպատակը — Հայաստանի Հանրապետութիւն, որ, սակայն, կարճատեւ կեանք ունեցաւ։ Րաֆֆիի հիմնական գաղափարը այսօր էլ մնում է չիրագործուած, եւ դեռ կենդանի դրօշակ մեր սերունդների համար։

ՐԱՖՖԻԻ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Համազգայինի Ֆր. Կեդր. Վարչութիւնը նախաձեռնութիւնն առնելով այս առթիւ կազմելու յատուկ յանձնախումբ մը, տօնելու համար մեր մեծ գրագէտին Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակը։ 40է աւելի միութիւններէ կազմուած այդ մարմինը Հոկտեմբեր 31ի կիրակին որոշած էր Տօնի Օրը, եւ մինչ այդ ժրաջան աշխատանքով մը ոչ միայն պատրաստած էր փառաւոր հանդէս մը, այլեւ հրապարակ հանեց սիրուն հատոր մը, աշխատակցութեամբ ծանօթ գրողներու։

Կիրակի ուրեմն Միւթիւալիթէի մեծ սրահը լեցուած էր աւելի քան 2000 հոգինոց բազմութեամբ մը։

Այս մեծաշուք հանդէսը կրնանք արդար հպարտութեամբ մը նկատել տարագիր ժողովուրդին տուրքը՝ իր մշակոյթին վաստակաւորներուն, եւ միացնելով զայն Ս. Գրքի Թարգմանութեան հանդէսներուն, արձանագրել իբրեւ կազդուրիչ երեւոյթ մը։

Երբ վարագոյրը բացուեցաւ, ներկաները յոտնկայս ունկնդրեցին Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբին «Ով մեծասքանչ դու լեզու»ն, որ օրուան պատշաճ քայլերգն էր, նուիրուած մեր հոյակապ բարբառին։

Օրուան նախագահն էր Գ. Ա. Չօպանեան, որ հանդէսը բանալով ներկայացուց Րաֆֆին երկու ճառերով, հայերէն եւ ֆրանսերէն։

— «Այսօր հոս հաւաքուած ենք տօնելու համար ծննդեան հարիւրամեակին առթիւ յիշատակը եւ գործը մեր ազգի մեծագոյն գրագէտներէն մէկուն որ անմահացաւ Րաֆֆի անունով։ Հայ ազգային մշակոյթին իսկ տօնախմբութիւնն է նորէն որ տեղի կ'ունենայ, հայ մշակոյթին մեծագոյն վարպետներէն մէկուն գործին փառաբանութեամբ։ Փափաք յայտնուեցաւ որ Երեւանն ալ մասնակցի, նոյնիսկ գլուխն անցնի այս տօնախմբման։ Ցաւալի է, որոշ պատճառներով որ ներկայ պայմաններու մէջ ... նաբաւոր չէ, դժբախտաբար. Հոն կայ սակայն Րաֆֆի փողոց մը եւ Պետհրատը որոշեց այս տարի վերստին հրատարակել Րաֆֆիի գործերէն մէկ քանին, այն գործերէն որ «նացիոնալիստական» հանգամանք չունին. այդ ալ տեսակ մը մասնակցութիւն է. Օր մը Րաֆֆիի գործին տօնախմբումը հայրենի հողին վրայ կը կատարուի անշուշտ, ամբողջ հայութեան մասնակցութեամբ»։

Բանախօսը յետոյ ներկայացուց Րաֆֆիի գրական վաստակը, «կազմ. հայ մշակոյթով, հայ ոգիով սնած հայ շրջապատէն ներշնչուած, բայց կրած՝ ազդեցութիւններ պարսիկ պատմագիրներու, ռուս գրագէտներու եւ Ֆրանսայի ռոմանթիկ մեծ վիպասաններու։ «Րաֆֆիի գործը անմահ է եւ մեծապէս այլազան, յիսունին մեռած, 30 տարեկանին ան արտադրած է երկար շարք մը գործերու, որոնք արտակարգ ազդեցութիւն գործած են հայ երիտասարդութեան վրայ, բանալով նոր ու մեծ գլուխ մը հայ գրականութեան մէջ»։ Նկարագրելով անոր կեանքը համառօտակի, ապրած շրջանները եւ ստեղծած ոգեւորութիւնը Գ. Չօպանեան եզրակացուց —

«Ան նախատեսնուած էր այսպէս ըլլալու բոլոր Հայաստաններուն, համահայկական ոգին իրմէ առաջ ուրիշներ հայրենասիրական զգացումներու, հայ անկախութեան երգիչները եղած են Միքթարեաններէն Զամիչեան, Բաղրամեան Ալիշան, Աբովեան, Երիմեան, ... բենց, Նալբանդեան, Պէշիկթաշլեան եւ ուրիշներ, բայց Րաֆֆի եղաւ յեղափոխական գրագէտը, պայքարի առաքեալը, այն որ քարոզեց չհանդուրժել անարդարներ եւ ազատագրութեան համար յոյսը դնել էն առաջ ինք իր ...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

ԽՄԲ. — Երէկ էջերու շփոթութիւն մը պատահած ըլլալով, կրկին շարել տուած ենք վրիպած մասը։

Է

Տիկին Մանուշակը սանտիկին, իր աւելին վրայ մտածող կին մը... վերջացնելի աւելածուն էր։ Երկու տարին ի վեր կ'աւլէր ու կը մաքրէր, ու հաճոյքով կը նայէր իր աւելին։ Առտուն կանուխ կը սկսէր աւլուելը. Կէս օրէն ետքը, երբեմն ալ, երբ իր սենեակը կը քաշուէր ամէն մարդ, կամ այցելութեան կ'երթային, թեթեւ աւել մը կ'անցնէր չորս դին։ Ամէն հեղ, երբ Կոմիտաս վարդապետին սենեակին կը մօտենար, պահիկ մը անկարելի էր չկենալ անոր դրանը առջեւ։

Այդ գիշերը, դաշնակին ձայնը կը լեցնէր մթնոլորտը, ու իր լռութեան մէջ գիշերն անգամ հմայուած, մտիկ կ'ընէր։ Երկինքին խորը շատ էին աստղերը, ու այնքան փրփրուն էին կաթի պէս որ՝ ճերմակ սարսուռ մը կարծես կը քսէր ձայնը անոնց երեսին։

Ձայները գիշերուան մէջ յստակ ու լիցուն կ'ըլլան։

Դրան առջեւէն անցած ատենը, Տիկին Մանուշակ կանգ առաւ, ու օրօրեց գլուխը մայրօրէն, ու երկար շունչ մը առնելով՝ ըսել կ'ուզէր — «ով իմ Աստուածս, ով իմ Աստուածս»։

Երբ դրան առջեւէն կ'անցնէր, երբեմն ինքնաբերաբար կը կենար, ու երեսը փառուած՝ կը նայէր դրան.

Ինչե՞ր կ'անցնէին իր միտքէն։

Մայրերու սրտէն՝ ոչ ոք կրցեր է թափանցել։ Անոնք խորունկ են երկինքներու պէս, ու որչափ բարձրանաս՝ նոյնքան կը խորունկնան ու անհունութիւնը կը գրկեն։

Ու շատ անգամ, չէր կրնար դիմանալ ու կը կենար դրան առջեւ ու մտիկ կ'ընէր հաճոյքով։ Մանաւանդ, հոդ մթնոլորտը կը բաբախէր՝ երբ կը լսէր երգի մը եղանակը, ու պահ մը, սենեակը իր լռութեան մէջ կը մտնէր կրկին, ու յանկարծ, աւելի յստակ ու սրտառուչ՝ կը կրկնուէր ձայնը՝ զարմանալի հանդարտութեամբ։ Այս երգերը, մասնաւոր հրապոյր մը ունէին իրեն համար, ու անոնց կ'ընկերանար սրտով։ Անոնք իր սրտին ձայնէն բան մը ունէին։ Բայց այդ սենեակին լռութիւնն ալ՝ ուրիշ բան մըն էր, ու կը կախարդէր զինքը։ Ոտքի մատներուն վրայ՝ առանց պահերուն՝ մեղմութեամբ կը կոխէր, կը քալէր անշշուկ, կը կենար պահիկ մը, ու գլուխը կ'երերցնէր՝ իրենց կարօտին մէջ մնացած մայրերուն պէս, ու կ'երերային շրթունքները՝ մայրենի շունչի մը տակ։ Գիտէր թէ՝ իր սիրելի վարդապետը ներսն էր, ու կը տեսնէր կարծես գրասեղանին հակած գլուխը, ու ժպիտով մը կը հեռանար։

Բայց ատեն ատեն կը դառնար ետին ու կը նայէր դրան։ Լռութիւնը չէր թողուր զինքը։ Երազի մը անուշութիւնը կար անոր մէջ։ Ու Մանուշակ, երբ իր սենեակը կը քաշուէր, գիշերները մանաւանդ, կ'երգէր իր գիտցած երգերէն մէկը, յետոյ ականջ կը կախէր լռութեան։ Իր երգը հրդեհ մըն էր, ու բաներ կ'անցնէին իր ներսէն, որոնց իմաստը՝ տարբեր լռութիւն մըն էր իր սրտին մէջ։

Ուրիշ հրդեհներ էին անոնք։

Ու կարօտով կը կենար վարդապետին դրանը առջեւ։ Կարծես անմիջապէս անոր ետեւէն էր իր սիրտը լեցնող ճամբան։

Այդ իրիկունն ալ իր յուզումը առկէց աւելի չէր կրնար ըլլալ, ու կը նմանէր խորհրդաւոր արձանի մը՝ երբ սկսաւ մտիկ ընել լռութեամբ։

Ձայները իրարու կը յաջորդէին։ Ու Մանուշակ թեթեւ շարժում մը ըրաւ, ու ծռելով քիչ մը, ականջը փակցուց դրան։ Առանց վայրկեաններու՝ հոգին կը թրթռար ձայներուն հետ ու կը բարձրանար, ու մթնոլորտին գինովութիւնը՝ կը շփոթէր իր սրտին հետ։

Բայց ձայներուն հոսումը շատ էր հոգիներուն համար, ու Մանուշակ կ'ուզէր բան մը ըսել, երբ յետոյ թեթեւ հարուած մը, զինքը դրանն փռեց, ու ծիծաղելով՝ մէկը սահեցաւ սառուցի նման, աներեւութացաւ մութին մէջ։ Քալուածքէն հասկցաւ անոր ով ըլլալը, ու յանկարծ, բերնէն փախաւ բառը ու բառ.

— Լակոտ...

Մանուշակ, կրկին ոտքի ելաւ, ու դառնալով դրան՝ օրօրեց գլուխը ու մեկնեցաւ։

Սրտէն շատ բան կ'անցնէր, ու կ'ուզէր շատ բան ըսել։ Երբ առանձնացաւ իր սենեակին մէջ, իր աչքերովը անցած բոլոր շրջուելիք հին բաները վերանորոգուեցան կենդանի պատկերներու պէս ու ձեւ առին։ Ցաւը բոցեր, որոնք միտքաններու անկողիններէն դուրս չէին ելլեր։ Անըմբռնելի կատակերգութիւն մըն էր աս, ու ամէն օր բան մը կ'աւելնար անոր վրայ՝ տխուր, տխուր, տխուր

Ի՞նչ կրնար ընել։

Արդէն առանց պահերու՝ կը տրտմէր, կը մտմտէր ու չէր կրնար խօսիլ։ Այս մարդոց իւրաքանչիւր շարժումը, օրթապղծութեան պէս կուգար իրեն, ու «գացէք, ձեր բոցերուն հետ խաղացէք», կ'ըսէր։ Ու աւլուելի ատեն, երբեմն յանկարծ կը կենար, լռութեամբ կը նայէր, յետոյ արհամարհանքով կը թօթուէր ուսերը, ու երբ կը սկսէր աւլուելը, շրթունքները կ'երերային անդադար։

Եզերուկի մը տեղ դրան, վարդապետները կը զուարճանային իրեն հետ, ու հիմակ անոնց ծիծաղները՝ իր ականջներուն կը հնչէին ճշմարիտ ձայնով։

Սարսափեցաւ, ու արագ, շարժուձեւով մը՝ Մանուշակ բռունցքը ցցեց օդին մէջ։ Քանի քանի անգամներ ան ծանօթ կիներու հետ, համբոյր տուած էր անոնց՝ ... իրենց սենեակներուն մէջ՝ անկողիններուն վրայ երկնցած։ Գոռնիկներուն հետ հաւաքուած, տեսակ մը արարողութիւն կը կատարէին այս մարդիկը, ու գիշերներու մթութիւնը սեւ խորհուրդի մը մէջ կը թաղէր ամէն բան։ Առանց պահերուն, ձայներ կը լսէին, բայց ... բան մը կար անոնց մէջ, ու երբ խառնուէին ծիծաղներուն, կարծես տառերները իրարու կը քսուէին մէկ թութեան մէջ։ Ու կեանքէն հրապոյր մը՝ կը տժգունէր ու կը ... սրտերուն մէջ՝ այս տեսարաններու հանդէպ։ Ու քիչ մը հեռուն, իր սիրելի վարդապետին սենեակէն անդին մթնոլորտը շունչէր միեւնոյն երգը։ Ու ամէն օր, Տիկին Մանուշակ քիչ մը աւելի կը սիրէր իր վարդապետը, ամէն օր, աւելի կ'ատէր ուրիշ ... միւս վարդապետները, ու «բռնակալն է ալ...» կ'ըսէր ինքնիրմով։

ԱՐՄԷՆ ԱՆՈՅՇ

(26) (Շար.)

վրայ իր ուժին, իր զոհաբերութեան վրայ»։

Ֆրանսերէն բաժնին մէջ, նախագահը շնորհակալութիւն յայտնեց ֆրանսացի մասնակցողներուն որոնք հրաւիրուած էին հանդէսին եւ որոնցմէ վիրտուոզ Ֆիրմէն Թուզ անձամբ, իսկ ուրիշներ նամակներով պատասխանած էին, իրենց մեծարանքը յայտնելով։

Յետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ Պ. Ֆիրմէն Թուզ, անդամ Ֆրանսական Կաճառին, որ դրաւոր ճառ մը կարդաց Րաֆֆիի գրականութեան մասին (պիտի հրատարակենք առանձին)։ Այս բանախօսութենէն վերջ, Պ. Քէչէճեան երգեց Րաֆֆիի «Ձայն տուր ով Ծովակ»ը եւ «Օր Գարնանային»։ Իսկ Տիկին Ա. Սարգիսեան զգայուն շեշտերով արտասանեց էջ մը «Խենթ»էն։

Առաջին մասին գեղարուեստական պարծանքն էր փոքրիկ Րաֆֆիկը իր նուագով (ջութակ), երկու կտոր, որոնց առաջինը բաւական երկար։ Ֆրանսացի հիւրերն ալ նոյն խանդավառութեամբ կը ծափահարէին տաղանդաւոր մանուկը։

Յաջորդ բանախօսն էր Պ. Ա. Ճիւմպիւշեան, որ պարզեց Րաֆֆիի երկու գլխաւոր գիծերը՝ սէրը, մոլեռանդ եւ համայնակուլ զոր ունէր ան դէպի իր ազգը, իր հայրենիքը, եւ իր գործը, և միութեան գաղափարը զոր միշտ քարոզած եւ հետապնդած, իր կեանքի ընթացքին։ Այս առթիւ կարդաց կտոր մը հատուածներ անոր գործերէն որոնք ցոյց կուտային թէ Րաֆֆի միութեան մէջ կը գտնէր հայ ժողովուրդին ուժը։ — «Միաբանութիւնն է որ անյաղթելի կ'ընէ ազգը, եթէ մենք հոս եկած ենք պտղունց մը խունկ ծխելու Րաֆֆիի յիշատակին եւ յետոյ վար նետելու մոռացութեան անդունդը, աւելորդ է։ Եթէ եկած ենք ներշնչուելու այն շունչէն որ Րաֆֆին էր իր գործերուն մէջ եւ իր կեանքին մէջ, բարով եկանք, պէտք է ուրեմն հաղորդուինք այդ նուիրական շունչով, սիրենք մեր ժողովուրդը, մեր հայրենիքը եւ ըլլանք մանաւանդ միացեալ, մէկ կողմ ձգելով բոլոր մանր վէճերը եւ անհամաձայնութիւնները»։

Միջնարարին նախագահը կարդաց ստացուած հեռագիրները եւ թերթից ողջոյնի նամակները եւ ուղերձները երեսփոխան Պ. Մորիս Ռոպերէ, զօրավար Պրէմոնէ, Համազգայինի Կեդր. Վարչութենէն (Գահիրէ), Համազգայինի Փարիզի Կեդր. վարչութենէն, ինչպէս եւ բոլոր մասնաճիւղերէն, «Բազմավէպ»ի խմբագրութենէն, Թէհրան Սաւուլփեան եղբայրներէ, Ղարաբաղ-Զանգեզուրի Հայր. Միութենէն, Փարիզի Հ. Երիտասարդաց Մ.Թենէն եւն.։ Այս առթիւ հրաւիրեց ներկաները գնել Րաֆֆիի նուիրուած հատորը, որպէսզի կարելի ըլլայ իրականացնել յանձնաժողովին ծրագիրը— հիմնել գրական մրցանակ մը Րաֆֆիի անունով։

Դադարէն վերջ Պ. Գմբէթեան կարդաց երկու գեղեցիկ կտորներ Րաֆֆիէն, «Արտաքանեան դաշտի առաւօտը» եւ «Անյուշ բերդը», իսկ երգչախումբը երկու երգեր եւս երգեց «Լինէի չօպան» եւ «Ծառիս տակ» առաջինը բոլորովին նոր, Ա. Գարթէւեանէ։

Ապա բեմ հրաւիրուեցաւ ընկ. Վրացեան, որուն ճառը հրատարակած ենք առանձին (Տես Բ. էջ)։

Այնուհետեւ բեմ հրաւիրուեցան Օր. Հայկանուշ Թորոսեան եւ Պ. Ֆիլիփ Աղազարեան, երկու սիրուած արուեստագէտներ որոնք գիտեն գաղտնիքը հին բազմութիւններու շունչը բռնել տալու, որպէսզի չկորսուի մէկուն ձայնին եւ միւսին ջութակին յատուկ թրթռացումը։ Օր. Թորոսեան, իր երկար ատեն բեմէն բացակայելու մեղքը քաւեց յաջողապէս երգելով չորս գմայլելի կտորներ,— Սիրերգ Սարօի (Անուշ), Կալին երգը, իսկ ժողովուրդին ստիպման վրայ «Բնէյէ Բնէյէ» եւ «Հօյնար»։ Պ. Աղազարեան իր նուրբ արուեստով անգամ մը եւս խլեց խանդավառ ծափեր եւ կեցցէներ։

Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբին «Հայաստան»ը եւ «Սիփանայ քաջերը» թնդացուցին սրահը, փակելով այս գեղեցիկ հանդէսը։ Հաճելի անակնկալ մըն էր տասը երիտասարդուհիներու հայկական պարը սիրուն համազգեստներով, առաջնորդութեամբ Օր. Հ. Գազազեանի, որ պարեց առանձին եւս գեղեցիկ մենապար մը, ընկերակցութեամբ թառի եւ դափի (Պ. Գարեգին եւ Բենօ)։ Ընկեր Բենոյի հովուական սրինգն ալ սիրուն անակնկալ մը եղաւ։

Շնորհաւորելի է կազմակերպիչ յանձնախումբը այս իսկապէս շքեղ հանդէսին եւ բացառիկ կարգապահութեան համար, որուն կը հսկէին իր անդամները, Հ. Մ. Ը. Մ.-ի արիները եւ Հայ Երիտասարդաց Միութեան անդամները։ Բեմը զարդարուած էր Րաֆֆիի մեծադիր մէկ նկարով, գործ՝ Օր. Ա. Համբարձումեանի։

ՇՐՋՈՒՆ ԹՂԹԱԿԻՑ

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

«Դաշնակցութեան Օր»ը

ՎԱԼԱՆՍ, 31 Հոկտեմբեր — Ինչպէս ամէն տարի, այս անգամ ալ տօնեցինք Դաշնակցութեան Օրը, խանդավառ եւ գոհունակ, գիտակից վստահութեամբ։

Շաբաթ օր օդը այնքան անտանելի էր որքան ներկայ քաղաքականութիւնը, խաւար, որքան մեր հայրենիքի երկնակամարին վրայ դիզուած ամպերը։

Բայց ոտքի է Դաշնակցութիւնը, ոտքի են Դաշնակցականները։ Մեր կոմիտէն եւ ընկերները վճռած էին այս տարի եւս արժանավայել շուքով տօնել մեր Օրը։ Եւ յաջողեցան։

Շաբաթ գիշեր Վալանսի հայ գաղութին ընտրանին, խումբ խումբ, կը դիմէր պետական Թատրոնին վերնայարկը, որ լեցուեցաւ բերնէ-բերան։

Բեմին ճակատը զարդարուած էր Ֆրանսական եւ հայկական դրօշներով, որոնց մէջտեղը մեր խորհրդանշանը, Քրիստափոր Միքայէլեանի մեծադիր իւղաներկ նկարով։

Ժամը 9ին հանդէսը բացաւ ընկեր Օշին Երանդունին, դրաւոր գեղեցիկ ճառով մը։ Յետոյ երգուեցաւ «Մշակ բանուոր»ը։ Յաջող կերպով արտասանեցին՝ Միհրան Աւագեան, Թովմաս Եղիկեան, Եղիսաբեթ Եղիկեան (երգ), Արուսեակ Խաչիկեան, Մամբրէ Սէմէրճեան, (Ջոմ-մարզականի խմբապետ) եւ Անդրանիկ Մարգարեան։

Գեղեցկօրէն մեներգեց Վալանսի սոխակը, Տիկին Վեհանուշ Մարգարեան։

Յետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը, ընկեր Արշակ Ջամալեան, որ իր կուռ բանախօսութեամբ ոգեւորեց ներկաները։

Բանախօսութիւնը կը բաղկանար երեք գլխաւոր նիւթերէ.— Ա. Դաշնակցութեան գործունէութիւնը, Բ. Հայաստանի վերջին դէպքերը, Գ. Միջազգային կացութիւնը։ Բանախօսը շեշտեց թէ Դաշնակցութիւնը իր հիմնադրութենէն ի վեր ունեցած է ղեկավարի, կազմակերպողի ու առաջնորդողի դեր։ Յետոյ յիշելով մեր հայրենիքի սպառնացող վտանգներն ու «մաքրագործումները»ը, շեշտեց.— «Կ'ուզէք բարեկամ եղէք Դաշնակցութեան, կ'ուզէք հակառակորդ եղէք, բայց չէք կրնար ուրանալ պատմութիւնը։ «Հակահայաստանեան» կը կոչեն մեզ, մեր հակառակորդները։ Այսպիսինները, կամ խելք չունին իրենց գլուխներուն մէջ, կամ սիրտ իրենց կուրծքերուն տակ։ Եթէ մայր մը կրնայ չսիրել իր հարազատ զաւակը, ապա ուրեմն Դաշնակցութիւնն ալ կրնայ դաւաճանել իր հայրենիքին»։

Ընկերը անդրադառնալով ներկայ քաղաքական ծանր կացութեան, թելադրեց մէկդի դնել անհատական ճղճիմ հաշիւները, եւ կազմել միացեալ ճակատ։ «Եթէ կան մարդիկ, որ ձեզի կ'ըսեն թէ, մենք կորսնցնելիք բան չունինք գալիք պատերազմէն, լաւ Հայեր չեն անոնք, վատ Հայեր են։ Եթէ կան Հայեր որ կ'ըսեն ձեզի դարձեալ թէ, շահելիք բան չունինք ծագելիք պատերազմէն, կրկին լաւ Հայեր չեն անոնք, վատ Հայեր են։ Մէկ պատեհութիւն կորսնցնելը կրնայ մեր ազգութիւնը խորտակել։ Գալիք պատեհութիւններէն օգտուելու համար Դաշնակցութիւնը կ'ըսէ.— Հայ ժողովուրդ, միացիր, հայ ժողովուրդ արթնցիր, հայ ժողովուրդ կազմակերպուէ՛, ուժը կազմակերպութեան մէջ է միայն»։

Տօնակատարութիւնը փակուեցաւ «Դարձեալ փայլեցէք»ով, եւ ժողովուրդը բաժնուեցաւ սրահէն Դաշնակցական խօսքը իր ականջին։ Յետոյ ունեցանք ընկերահամակրական զրոյց մեր ակումբին մէջ։ Մինչեւ ուշ ատեն ընկեր Ջամալեան պատասխանեց եղած հարցումներուն եւ ըրաւ կարգ մը թելադրութիւններ։

Շ. Սեւան

×

ՓԱՆԷԼՕ-ՔԱՇԱՆ, (Յատուկ).— Ինչպէս ամէն տարի, այս անգամ ալ «Արծիւ» ենթակոմիտէն, գնահատելի եւ պատշաճ հանդիսաւորութեամբ մը, տօնեց «Դաշնակցութեան Օր»ը, Շաբաթ գիշեր, մինչեւ արշալոյս տեւող հանդէսով մը։ Ժամանակին հաւաքուած էր ժողովուրդը։ Ուրիշ վայրերէ ալ ընտանիքներ եկած էին։ Օրուան նախագահը, ընկեր Հ. Զրուանդեան, բանալով հանդէսը, յիշեց կարգ մը դրուագներ Դաշնակցութեան կեանքէն։ Յետոյ յոտնկայս յարգանքի հրաւիրեց ժողովուրդը, ի յիշատակ ազատութեան ճամբուն վրայ ինկած նահատակներու։ Եւ բացման ճառը վերջացաւ, հրաւիրելով ժողովուրդը, բոլորուիլ Դաշնակցութեան դրօշին տակ, միասին տանելու համար ազատագրական պայքարը։

Բեմ կը հրաւիրուին իրարու ետեւէ, գեղարուեստական բաժնի մասնակցողները։ Թառիստ Գարեգին կը նուագէ հայկական եղանակներ, Օր. Ելիզ Աբրահամեան կ'արտասանէ «Ջահը», Անահիտ կ'երգէ եւ կը յայտարարուի քանի մը վայրկեան դադար։ Անմիջապէս յետոյ Օր. Աստղիկ Առաքելեան իր հմայիչ ձայնով մթնոլորտը կրկին կը տաքցնէ, յաջողապէս երգելով երեք երգեր։

Օրուան բանախօսն էր Շ. Միսաքեան, որ հակառակ իր քիչ մը տկար եւ անտրամադիր ըլլալուն, քառասուն վայրկեանի մէջ կ'ամփոփէ, կը պարզաբանէ Դաշնակցութեան էութիւնը։ Կը հասնի մինչեւ մեր օրերը, կը խօսի Հայաստանի եւ ներկայ տագնապին մասին, փաստեր կը թուէ, կը շեշտէ հայկական միացեալ ճակատի անհրաժեշտութիւնը, մանաւանդ ներկայ քաղաքական տագնապալի օրերուն, կը բացատրէ անոր իմաստը եւ կը վերջացնէ բուռն ծափերու մէջ իր ճառը։

Անահիտ եւ Ալիսէն հայկական տարազներով կը պարեն, ընկերակցութեամբ Թառիստ Գարեգինի եւ յետոյ կը սկսին եւրոպական եւ կովկասեան պարերը։ Հանդիսականները կը մնան լուսցնելու։ Նուագախումբը կը նուագէ եւրոպական եղանակներ եւ պարող զոյգեր անընդհատ կը դառնան, մինչ անդին կը սկսի յեղափոխական երգերու շարանը, բաժակաճառերու հետ։

Մինչեւ առտու կը տեւէ տաք մթնոլորտը եւ ներկաները գոհունակութեամբ կը բաժնուէին սրահէն, միշտ վառ պահելով Դաշնակցութեան ոգին։

Թղթակից

ԱՐԱՐԱՏԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ, (Յապաղած).— Յաջողութեամբ կատարուեցաւ Արարատի տարեդարձին տօնակատարութիւնը։

Ըստ յայտագրին՝ հոգեհանգիստ, Փրատոյի Ս. Թարգմանչաց եկեղեցւոյ պերճափայլ կամարներուն տակ, յիշատակում հերոսական մեռելներուն եւ յոյզերու ծով՝ հաւատացեալներու սրտերուն մէջ...

Կէսօրէն վերջը՝ բազմութիւնը կը շարժի դէպի մեծ շրջափակն ու սրահը Շաթօ տէ Ֆլէօրի։

Հայ Լեգէոնական Միութեան Մարսիլիոյ մասնաճիւղի անխոնջ ու ժրաջան պատուոյ նախագահը, Պ. Տիրան Թէքէեան, ի ներկայութեան օտար բարձրաստիճան հիւրերու, ֆրանսերէն բանախօսութեամբ մը ընդհ. ակնարկէ մը վերջ, խօսեցաւ Մուսա լերան ժողովուրդին ազատման, հայ լեգէոնի պահանջներուն եւ տասը անդամահատուածներու իրաւազրկման մասին։ Սգատօնը պատուած էին Ծովակալ Տօնվալ, ներկայացուցիչներ՝ քաղաքապետ Թասոյի եւ 15րդ զօրաբանակի հրամանատարին, փրոֆ. Թիվիէռ, որ ներբողեց հայ ժողովուրդին արժանիքները, Պ. Մարսէլ Կոան, անդամ նահանգային խորհուրդի, հարիւրապետներ Թէլըս եւ Քոստոնիէ, օտար լեգէոնը իր դրօշակով — ֆրանսական դրօշին եւ հայ եռագոյնին մօտիկ, պատուիրակութիւն մը նախկին կամաւոր ռազմիկներու (ֆրանս) եւ Թաղմիկներու Ազգ. Միութեան (ֆրանսական), Տարանէլի նախկին ռազմիկներ, Պ. Պ. Ա. Զօպանեան, որ եռանդով կը հետապնդէ, Փարիզ, անմասնուած լեգէոնականներու թոշակի հարցը, Ե. Տատեան՝ Փարիզի Լեգ. Միութ. մասնաճիւղին եռանդուն նախագահը, Մարսիլիոյ Լեգ. Միութ. մասնաճիւղին եռանդուն նախագահը՝ Ե. Նշանեան, Կովկասի նախկին կամաւորներու միութեան նախագահ Հայրապետեան՝ եւն.։ Համոյքով ունկնդրեցինք՝ փառաբանական եւ յորդորական խօսքերը թերթերու թղթակիցներուն։

Հայ լեգէոնն ունի կենսունակ վիճակ մը եւ միակամ գործունէութիւն։

Ունէինք ներկայացուցիչներ Լիոնէն, Ավինեոնէն, Կաստանէն, Նիսէն, Թուլոնէն, Լասիոթայէն, Մարթիկէն եւն։

Շարժանկարով հանդիսականներուն ցոյց տրուեցան Մուսա լերան մարտիկներու ազատման լուսանկարները զորս տրամադրած էր Պ. Տ. Թէքէեան։

Զուարթ ու խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ վերջ գտաւ, Արարատի հերոսամարտին 19րդ տարեդարձի տօնը, եւ Մարսիլահայը թողուց սրահը՝ սիրտը ամուր եւ հպարտ։

Վ.

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» ● ««««

Անկէ զատ, Պերլինի յայտնի փաստաբաններէն մէկը ստանձնելով դատը, ընդհանուր դատախազին հասկցուց Թալէաթ փաշայի սպանութեան բուն պատճառները։ Փափաքեցան նաեւ լսել Թալէաթ փաշան եւ անոր հետեւած քաղաքականութիւնը ճանչցողները։ Նոյնիսկ Պերլին գտնուող եւ հայկական խնդիրը լաւ ճանչցող Թուրք մը ուզեց ընդհ. դատախազը տեսնել եւ լուսաբանութիւններ տալ, սակայն հետեւեալ պատասխանը ստացաւ.

— Մեզի համար խնդիրը հասարակ ոճրային դէպք մըն է։ Դատավարութիւնը տեղի պիտի ունենայ այդ ուղղութեամբ։ Իսկ եթէ ոճրագործին պաշտպանները ուզեն դատին քաղաքական հանգամանք մը տալ եւ դատաւորներն ալ հաւանին, այն ատեն եւս հարկ եղած քննութիւնները կը կատարեմ։

Դատավարութեան միջոցին Թալէաթ փաշայի կողմնակիցները շատ տկար կը մնային, մինչդեռ Թէհլիրեանի կողմնակիցներն ու պաշտպանները շատ զօրաւոր։ Պերլինի ամէնէն յայտնի փաստաբանները վարձուած էին։ Ոճրի առաջին օրերուն պահուած մեղսակիցները հիմա հրապարակ ելած էին եւ կը հետապնդէին դատը։

Վերջապէս 1921 յունիս 2ը որոշուեցաւ դատավարութեան օր։ Մէջտեղէն անցնող երկուքուկէս ամսուան ընթացքին Հայերը լաւ մը պատրաստուեցան։ Պերլինի երրորդ դատարանի ժիւրին այս դատով կը զբաղէր։

Այդ օր, դատարանի նախագահ Լէհմպէրկ ժամը 9.15ին բացաւ դատավարութիւնը։ Ոճրագործին եւ երեք մեղսակիցներուն ներկայութիւնը ստուգուեցաւ։ Ջապամիոթ? եւ Քապէսեան? Հայերէնի թարգման նշանակուեցան. Շատ ծիծաղելի եղաւ այս նշանակումը, որովհետեւ ասոնց երկուքն ալ ոճրագործ Թէհլիրեանի մեղսակիցներն էին։ Մասնագէտներ բուժ եւ մեծ մասը բժիշկներէ բաղկացած յանձնախումբի անդամները նստան իրենց տեղերը. Ասոնք պիտի հաստատէին թէ ոճրագործը գիտակցութեան տէ՞ր էր՝ ոճիրը գործած պահուն եւայլն

Այդ բոլոր ձեւակերպութիւնները լրացնելէ վերջ, դատարանի նախագահը յայտարարեց որ նախ պիտի լսուի ոճրագործը եւ վերջն ալ վկաները։ Ոճրագործին պաշտպաններէն Կորտոն համաձայնութիւն յայտնեց։ Կորտոն որ հանրածանօթ փաստաբան մըն է ոճրային եւ քաղաքական դատերու մէջ, աւելցուց.

— Կը պահանջենք որ իբրեւ մասնագէտներ ունկնդրուին նաեւ Տօքթ. Լէփսիուս եւ զօրավար Լիման Ֆոն Զանտէրս։ Այս երկու անձնաւորութիւնները, որոնք շատ լաւ ծանօթ են Հայկական Հարցին, կարեւոր յայտնութիւններ պիտի ընեն։ Որովհետեւ դատավարութեան միջոցին հազարաւոր խնդիրներ երեւան պիտի հանուին։ Այդ խնդիրները թէ ձեզի եւ թէ մեզի անծանօթ են։ Հայկական խնդիրներու համար Տօքթ. Լէփսիուսէն աւելի քաջատեղեակ մարդ չի գտնուիր։ Որովհետեւ ան տարիներ գտնուած է Հայերու մէջ եւ շատ լաւ գիտէ անոնց կեանքն ու վարքը։ Լիման փաշան ալ երկար տարիներ մնացած է Թուրքիա։

Դատարանին սրահին մէջ գտնուող Թուրքեր երբ Տօքթ. Լէփսիուսի անունը լսեցին, դժուարութիւն չքաշեցին դատավարութեան արդիւնքը ճշդելու։ Որովհետեւ Լէփսիուս բուռն բողոքական յիմար պատուելի մըն էր։ Իր կեանքին մեծ մասը անցուցած էր Արեւելեան նահանգներու մէջ եւ նուիրուած Հայերը բողոքական դարձնելու աշխատանքին։ Հայկական տարագրութեան հետեւանքով ան երբ տեսաւ որ իր ծրագիրները ջուրը ինկան, սկսաւ սոսկալի հակաթուրք մը դառնալ եւ քարոզութիւններ կատարել Թուրքերուն դէմ։ Այս պատճառին, հայկական խնդրին շուրջ առանձին հատոր մըն ալ հրատարակած է։

Սպասուեցաւ որ Տօքթ. Լէփսիուս անունը մէջտեղ նետուելուն պէս, ընդհանուր դատախազը առարկութիւն ընէ։ Ցիրաւի, ընդհանուր դատախազը խօսք առնելով ըսաւ.

— Կ'ուզեմ յիշեցնել որ ոճիրը Հայաստանի մէջ չէ գործուած, այլ Պերլինի մէջ։ Կը կարծեմ որ Տօքթ. Լէփսիուսի ալ մասնագիտութեան պէտք չունինք։ Բայց եթէ այդ մասնագէտները հրաւիրուած են պաշտպան կողմի փափաքով, ըստ պատժական օրէնսգրքի, պէտք կ'ըլլայ զանոնք լսել։ Այս մասին աւելորդ ըսելիք չի կրնար գոյութիւն ունենալ։

Ընդհանուր դատախազի այս անհամ խօսքերուն վրայ փաստաբան Կորտոն ոտքի ելլելով ըսաւ.

— Պիտի աշխատինք մասնագէտներու բացատրութիւնները սահմանափակել։ Բայց այժմէն կը խնդրեմ որ վճռական որոշում մը տաք այս մասին։ Վստահ եղէք, Տեարք, մեր ընթացքը գերման կառավարութեան շահուն համապատասխան պիտի ըլլայ։

Ասոր վրայ նախագահը հետեւեալ որոշումը հաղորդեց.

— Դատարանը Լէփսիուսի եւ Լիման փաշայի իբրեւ մասնագէտներ լսուելուն որոշում տուած է։ Երկուքն ալ իրաւունք ունին դատավարութեան ներկայ գտնուելու։

Այս խօսքերէն վերջ, երկու մասնագէտները ներս մտան։ Ոճրագործին հարցաքննութիւնը սկսաւ։ Նախագահը հարցուց.

— Ճի՞շդ է որ ծնած էք 1897ին Բագառիճի մէջ։

— Այո։

— Ձեր ծնողքը ինչո՞վ կը զբաղէր։

— Առեւտուրով։

(38) (Շար.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (49)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» ● ««««

Վարդան ու Լեւոն. կա՞ր նմանութեան եզր մը երկուքին միջեւ։ Վարդանը մեռած կը համարուէր, ու թերեւս ճիշդ ատոր համար աւելի փայլուն յիշողութիւն մը կը մնար, գերազանց տեղ մը գրաւելով Սոնիայի մտքին, սրտին մէջ։ Իսկ Լեւո՞նը... Ո՞վ կը մնար ան. Ասով մէկտեղ, Լեւոնը համոզուած էր թէ, յայտնութեան պարագային, Սոնիան առանց այլեւայլի պիտի ուզէր կեանքը կապել մանկութեան սիրած ընկերոջը կեանքին. բայց ի՞նչ գնով։ Անանուն նահատակութիւն մը չէ՞ր ըլլալու այդ զոհաբերութիւնը, արդեօ՞ք Լեւոնը իրաւունք ունէ՞ր ընդունելու նման զոհաբերութիւն մը սիրած աղջիկէն, որուն երջանկութեան համար զոհած էր ամէն ինչ, ամբողջ կեանք մը, անձնական երջանկութիւնը։

Դէմ դէմի նստած երկուքն ալ պահ մը լուռ մնացին։ Կարծես Սոնիան ճիգ իսկ չէր թափեր Լեւոնէն ծածկելու հոգեկան վիճակը, այդ պահուն ապրած յուզումը։ Այդ վերաբերմունքին մէջ ջերմացնող հաղորդականութիւն մը կար, անկեղծ մտերմութիւն մը։ Լեւոնը սաստիկ յուզուած, քովընտի նայեցաւ Սոնիային, որ գլուխը կուրծքին հակած, կեդրոնացած հայեացքով յատակի փռուած գորգի նախշը կը դիտէր։ Սրտի ճմլումով նկատեց Սոնիայի սեւ մազերու մէջ բազմաթիւ արծաթ թելեր։

— Դուք այսօր շատ մտազբաղ կ'երեւիք,— մեղմօրէն արտայայտուեցաւ Լեւոն,— ի՞նչ է պատահած ձեզ հետ։

Քունէն ընդոստ արթնցողի նման Սոնիան գլուխը բարձրացուց, Լեւոնին նայեցաւ, որպէս թէ մինչ այդ անոր ներկայութեան անգիտակ, ձեռներով մազերը յարդարեց ու թիկնաթոռը քիչ մը աւելի մօտեցնելով օթոցին, ըսաւ.

— Ճշմարիտ է, ինչպէս կ'ըսեն, այծերս հաւաքուած էին,— ու ժպտելով շարունակեց,— ա՛յ, հիմա գնացին։

— Երանի՜ ձեզ,— աղջկան խօսքերը հանաքի տալով խօսեցաւ Լեւոնը,— բախտաւոր էք որ ձեր այծերը ա՛յնքան հեշտութեամբ կը ցրուին։

— Մի՞թէ դուք ալ այծեր ունիք, Պարոն Լեւոն։

— Անշուշտ, ինչպէս ամէն մարդ։ Դժբախտաբար իմիններս չեն հեռանար, միշտ ինծի հետ կը մնան։

— Օ՜, այդ շատ վատ է. ճշմարիտ որ ես կը զգուէի, եթէ միշտ այդ տրամադրութեամբ ապրէի... Ներեցէք, Պարոն Լեւոն, բայց գիտէ՞ք թէ Վանի ժողովուրդը ինչ կարծիք ունէր ձեր մասին։ Յաճախ լսած եմ, կը պատմէին թէ դուք երբեք չէք ծիծաղիր, կ'երեւի անոր համար որ միշտ այծերով շրջապատուած կը գտնուիք, եւ դեռ ուրիշ անհաւատալի առասպելներ...

— Կ'ուզէ՞ք ես շարունակեմ,— ծիծաղելով ընդմիջեց Լեւոն,— որ ես ճգնաւորի նման շաբաթը անգամ մը կ'ուտեմ եւ երբեք չեմ քնանար։ Իսկ ի՞նչ է ձեր անձնական կարծիքը։

Սոնիան վարանքով աչքերը վար առաւ։ Կրնա՞ր ըսել Լեւոնին թէ Վան գտնուած ժամանակ յաճախ սարսափով կը նայէր անոր սառոյցի նման պաղ, դաժան դէմքին։ Լեւոնի համար ալ Սոնիայի լռութիւնը աւելի քան պերճախօս էր. կարծես կը կարդար անոր միտքը բաց գրքի նման, ու ինչ որ կը կարդար, հոգին կը լեցնէր անհուն յուսահատութեամբ։

Սոնիան անյարմար կացութեան մէջ անգիտակցաբար մատին մատանիին հետ կը խաղար։ Ծննդեան տարեդարձի առթիւ Վարդանի տուած նուէր մատանին էր, գանկ մը, խաչաձեւ ոսկորներ եւ երկու պզտիկ փոքր ադամանդներ՝ ագուցուած աչքի խոռոչին մէջ։ Անախորժ լռութիւնը խզած ըլլալու համար, Լեւոն խօսակցութեան նիւթը փոխելով, ըսաւ.

— Կարծեմ առաջ ալ այդ մատանին տեսած եմ։

— Անշո՛ւշտ տեսած էք։ Երբե՛ք մատէս չեմ հաներ։

— Յիշատա՞կ մը։

Սոնիան անմիջապէս չպատասխանեց։ Տխրութեան քող մը կարծես իջաւ դէմքին վրայ, կուրծքը բարձրացաւ հեւքով ու վայրկեան մը մատանիին նայելով՝ գլուխը բարձրացուց ու ըսաւ.

— Ամենաթանկագին յիշատակը անցեալին։ Անգամ մը ձեզ պատմեր եմ ողբերգական դէպքի մը մասին...

— Որուն զոհ գնաց ձեր նշանածը, ճի՞շդ չէ՞։

— Այդպէս է։ Տարիներ առաջ, տարեդարձիս օրը տուաւ, երդուեցայ երբեք մատէս չհանել...

— Պահեցի՞ք ձեր երդումը։

Սոնիային թուեցաւ որ այդ պարզ հարցումը տրուած էր հարցաքննիչի մը խստութեամբ։ Զարմացած՝ գլուխը վեր առաւ եւ նայեցաւ Լեւոնի աչքերուն։ Սոնիան անշուշտ սխալած ըլլալու էր։

— Դժբախտաբար ոչ,— մեղմօրէն պատասխանեց Սոնիան,— շատ երիտասարդ էի անոր յարգը գիտնալու համար, մինչեւ որ կեանքը սորվեցուց ինծի գնահատութեան արժէքը, այն ժամանակ ալ արդէն շատ ուշ էր...

— Տխուր պատմութիւն մը,— ձեռքի ամսագիրը տեղը դնելով ըսաւ Լեւոն,— լաւ է չյիշեցնենք հին վէրքերը։

— Ի՞նչ օգուտ առնէ։ Մի՞թէ կը մոռնամ, երբ չեմ խօսիր։ Եթէ միայն գիտնաք թէ երբեմն ինչպէ՛ս կը ցանկամ սրտակից ընկեր մը ունենալ, որուն կարենամ պատմել միտքս փոթորկող խորհուրդները։ Չէ՞ որ մարդ մէկը պիտի ունենայ, ընկեր մը, մտերիմ մը, որուն հետ կարողանայ խօսիլ առանց դիմակ դնելու, որուն առջեւ բաց ըլլին սրտի թաղնուած ծալքերը։ Ես բոլորովին մինակ եմ։

Հարազատ շեշտով մը ըսուեցան այդ խօսքերը։ Լեւոնը, առանց մտածելու, անդիմադրելի զգացումէ մը մղուած, գորովանքով ըսաւ.

— Չե՞մ կրնար հարազատ ընկեր մը լինել ձեզ։

Վայրկենաբար շառագունեցաւ Սոնիայի դէմքը։ Ձեռքերը երկարեց ու ափին մէջ սեղմած պահեց Լեւոնի հաշմուած ձեռքը, որ սաստիկ կը դողար։ Երկար ատեն լռեցին ու երկուքէն ոչ մէկը կը համարձակէր խօսիլ։ Արեան յանկարծակի խուժումէն վերջ Լեւոնի դէմքը հետզհետէ կը գունատէր։ Սոնիայի ձեռքի ջերմութիւնը բոցի նման կը վազէր երակներու մէջէն։ Կարծես կուրծքը պիտի պայթէր ու սենեակի օդը կը պակսէր շնչելու։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Կամաց կամաց կը ճանչնան Ֆրանքօն

Անգլիական կառավարութիւնը որոշեց առեւտրական գործակալներ ղրկել Զօր. Ֆրանքոյի մօտ, բանակցութիւններ վարելու համար: Գերմանական թերթերը հեգնութեամբ գրեթէ կուտան թէ Մեծն Բրիտանիա շատ ուշ մնացած է եւ թէ այս ձեռնարկը առաջին քայլն է ճանչնալու Սպանիոյ ազգային կառավարութիւնը: «Ինչպէս միշտ, Անգլիա սպասեց մինչեւ վերջին վայրկեանը, լսելու համար բանականութեան ձայնը: Բայց Զօր. Ֆրանքօ պիտի մոռնա՞յ անցեալը եւ պիտի ուզէ՞ ձեռք երկարել պետութեան մը որ մինչեւ հիմա ուրիշ բան չըրաւ. եթէ ոչ խանգարել իր ազգայինազատագրութեանպայքարը եւ պաշտօնապէս աջակցիլ պոլշեւիկեան նախայարձակին»:

Թերթերը այս առթիւ գիտել կուտան թէ Անգլիոյ այս ձեռնարկը խոր գոհունակութիւն պատճառած է Ֆրանսայի մէջ:

*** Իտալիոյ մէջ հետզհետէ կը զօրանայ այն հոսանքը որ չորս մեծ պետութեանց գործակցութեան մէջ կը գանէ միջազգային վէճերու կարգադրութեան միջոցը: Մամուլը բացէ ի բաց կը խօսի այս ելքի մասին, քննադատելով Անգլիոյ երկդիմի ընթացքը:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ, ուրիշ խօսքով՝ Պալֆուրի յայտարարութեան 20րդ տարեդարձը տօնուեցաւ Հրեաներուն կողմէ: Շատ մը առեւտրականներ սեւ դրօշ պարզած էին, իբրեւ բողոքի ցոյց: Իսկ Արաբները հանդիսաւոր աղօթքներ կատարեցին մզկիթներու մէջ, իրենց դատին յաջողութեան համար: Ցոյցերու գոյութիւնները կը շարունակուին Պաղեստինի զանազան մասերուն մէջ:

ՏԻՐՋԱԿ ՎԻՉԷՆ ԽՈՒՔԷՆՃԷՐԵԱՆ, որուն դատավարութիւնը հաղորդած էինք երէկ, եւ տասը կարգ մը խոստովանութիւններ, բայց պնդեց թէ «իրաւունք ունէր ամէն բանի մէջ»: Ինչպէս ծանօթ է, Վիչէն անհաւատարմութիւն վերագրելով իր կնոջ, Աննա Մէհտէրեանի, բաժնուած էր եւ զաւակը իր քով կը մնար (9 տարեկան աղջիկ մը): 1936 օգոստոս 15ին խեղճ կինը գացած էր զաւակը տեսնելու: Դերձակը աղջկան թեւէն բռնելով մօրը դիմացը հանեց եւ հարցուց — «Կը ճանչնա՞ս այս կինը»: Պզտիկը «ոչ» պատասխանեց, եւ երբ մայրը կը հեռանար խորտակուած, Վիչէն երեք - չորս հարուած պարպելով անկենդան գետին փռեց զայն: Տեղական թերթերը այս առթիւ կը նկարագրեն ոճիրը, որուն մանրամասնութիւնները հաղորդած ենք ժամանակին

80 ՕՏԱՐ ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ արտաքսման հրամանագիր ստացան, իբրեւ վտանգաւոր՝ Ֆրանսայի ապահովութեան համար: Մեծ մասով Սպանիացիներ, Իտալացիներ եւ Գերմանացիներ են, եւ կը գործէին հարաւային արեւմտեան շրջանին մէջ:

ԶՕՐ. ՄԻԼԼԷՐԻ անհետացման առթիւ, կրկին հարցաքննութեան ենթարկուեցաւ Տիկին Սկոպլին: Ոստիկանութեան ձեռքը անցած են երկու նամակներ, որոնց ստորագրութիւնը չի կարդացուիր, ինչպէս եւ Զօր. Սկոպլինի մէկ նամակին սեւագրութիւնը: Այս նամակները գրուած են անգլեւ լեզուով եւ կը պարունակեն ծածկագրութիւններ, բայց թարգմանիչները յաջողած են իմաստը հասկնալ: Նամակները կը խօսին Ս. Միութեան մէջ կատարուելիք պտոյտի մը մասին, որուն համար ամսական 3000 ֆրանք ծախք կը նախատեսուէր. Տիկինը խուսափողական պատասխաններ տուաւ, յայտնելով թէ առաջին անգամ է որ կը տեսնէ այս նամակները:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ թագաւորը Չեխոսլովաքիա գնաց, զահաժառանգ իշխան Միհայլի հետ: Թերթերը կը գրեն թէ թագաւորը ոչ միայն քաղաքական խորհրդակցութիւններ պիտի կատարէ, այլեւ արդիական զէնքեր պիտի ապսպրէ ռումանական բանակին համար

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ, Լա Կարտիա, որ ամիսներ առաջ բուռն ճառ մը խօսած էր Հիթլէրի դէմ, վերընտրուեցաւ 453.425 ձայներու առաւելութեամբ:

Պ. Յակոբ Ռուբէնեան եւ զաւակունք, Այրի Տիկին Անիցա Սեթեան, Տէր եւ Տիկին Մինաս Սէտէֆեան (Փարիզ), Այրի Տիկին Մարգարիտ Ռուբէնեան (Պուլկարիա), Տէր եւ Տիկին Յակոբ Հալաճեան (Յունաստան), Տէր եւ Տիկին Գարսիկ Ֆիլըպթեան (Պուլկարիա), Տէր եւ Տիկին Եղիա Ղազարոսեան (Յունաստան), Պ. Ռուբէն Ֆիլըպթեան, Տէր եւ Տիկին Յովհան Մոսկոֆեան (Պուլկարիա), Տէր եւ Տիկին Լեւոն Ռուբէնեան (Պուլկարիա), Տէր եւ Տիկին Միհրան Տիգրանեան (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Կարապետ Սէտէֆեան (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Մէրճանեան, Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Ղազարեան, Տէր եւ Տիկին Սերոբէ Թոռանեան, Տէր եւ Տիկին Պօղոս Ծոպպայեան (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Կարապետ Զէրչեան (Հայաստան), Այրի Տիկին Մարի Մանկրեան (Հնդկաստան), Տէր եւ Տիկին Տ. Զէքեան (Սէնթ-Էթիէն), Այրի Տիկին Փիրուզար Ծոպպայեան (Պոլիս), սրտի դառն կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց տիկնոջ, մօր, աղջկան, քրոջ, քրոջաղջկան, քենիին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՄԱԹԻԼՏ ՌՈՒԲԷՆԵԱՆԻ

դառնալէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ 29 հոկտեմբեր, հինգշաբթի առաւօտ, ժամը 11ին Լէօսէր էրիօ հիւանդանոցը, 29 տարեկան հասակին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ 2 նոյեմբեր երեքշաբթի առաւօտ ժամը 9ին Է. Էրիօ հիւանդանոցը, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը փոխադրուեցաւ Կիյօթիէրի գերեզմանատունը:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 5 Նոյ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 6 Ավընիւ տ'Իթալի սրճարանին վերնայարկը:

ՊԱՆԵԷՕ-ՊԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 6 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին իր Ակումբին մէջ:

Կը խօսի Ընկեր ՎՐԱՑԵԱՆ:

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Վարդան» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Յուսէն Պառաւեանի բնակարանը: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

Գաւառ

ԳՈՒՆՈՆԻ (Մարսէյլ) «Ջաւարեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը այսօր, ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 8ին սովորական հաւաքատեղին:

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՏԷՑԻՆԻ ՄԷՋ

8 Նոյ. Շաբաթ իրիկուն Հ. Յ. Դ. Տան մէջ
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ
Գեղարուեստական բաժին:

ԿՐԸՆՈԲԼԻ ՄԷՋ

7 Նոյ. կիրակի օր. ծանօթ վայրը:
Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
14 Նոյեմբեր կիրակի ժամը 16էն մինչեւ կէս գիշեր
VICTOR HUGOի գեղեց սրահներուն մէջ
46 ter, Rue Saint Didier. մէթրօ Victor Hugo կամ Trocadero
Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի յայտնի երգիչ Պ. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ
կ'երգէ «Ալմաստ» օփէրայէն եւ ուրիշ գեղեցիկ կտորներ:
Ընտիր ջազ. թատ եւ հաճելի անակնկալներ: Ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով: ՄՈՒՏՔ 10 ՖՐ.
Անդամուհիներու կողմէ պատրաստուած ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով:

Ֆ. Կ. Խաչի աւանդական ՊՏՈՒՂԻ ՕՐը 26 դեկտեմբեր կիրակի օր բարեգործականի Տան մէջ:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԻ «ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ի նպաստ իր վարժարանին
150 Route d'Orleansի սրահին մէջ, (Պանեէօ)
7 Նոյեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին
Նախագահութեամբ Հայր ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆի
Աշակերտութեան կողմէ պիտի ներկայացուի
Պ. ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆի «ՊՈԼԻՍ ԵՒ ՓԱՐԻԶ»ը
(կատակերգութիւն 2 արար)
Կը նուագէ Թաքուհի Գարեգին, երգ եւ արտասանութիւն:
Մուտք՝ 3 ֆրանք

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՊՈՐՏՈՅԻ «Արարատ» Միութեան դպրոցի հանդէսը 7 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 3ին Հ. Յ. Դ. «Բարսեղ Շահպազ» Ակումբին մէջ: Ընթացք:

Տեղի կ'ունենան արտասանութիւններ, մեներգներ: Առանձին պիտի նուագեն դպրոցի երաժշտութեան բաժնի աշակերտները:

Կը ներկայացուի՝ Յ. Թումանեանի «ԿԿՈՒ» երգախաղը իսկ առաջին անգամ ըլլալով պիտի երգուի Յ. Թումանեանի «Ծ.սղիկներու երգը» Թատերախաղը (երաժշտ. Ա. Գ. Մեսունինցի):

ՄՈՒՏՔ 3 ՖՐ.

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Այս կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին Պ. Յովհաննէսեանի սրճարանը՝ 13, Rue Pierre Curie, Kremlin-Bicetre, մէթրօ Porte d'Italie

ՍԻՆԷ ՍԷՔԹ պիտի ներկայացնէ Նայերէն տառերով ՄԻՇԷԼ ՍՏՐՕԿՕՖ. ՍՈՒԼԹԱՆ ՀԱՄԻՏ եւ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՃԱՄԲԱՐԸ ԵՒ ՀԱՅ ԱՐԻՆԸ: Մուտք 3 ֆրանք

Ծանօթ.— Պ. Յագ. Ցէրտէրեան որ Մարսէյլէն եկած է Փարիզ, տեղւոյն վրայ պիտի ծախէ հայերէն եւ արեւելեան տիսքեր:

Նոյնը ՊԱՆԵԷՕ-ՊԱՇԱՆԻ մէջ 8 Նոյ. երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին 150 Route d'Orléans (Aristide Briand): Մուտք 3ֆր.

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ԱՐԱՑ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

5 Դեկտեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ Salle Erardի մէջ. Մասնակցութեամբ նուագախումբի եւ ծանօթ արուեստագէտներու:

Մանրամասնութիւնները յաջորդիւ:

Հ. Մ. Ը. Մ. սկաուտական կեանք

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի ենթաշրջանի սկաուտներու ծնողական տարեկան թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ կիրակի, 7 Նոյ. կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Բարեգործականի Տան մէջ, 8 Rue Bossuet, Paris: Տեղի կ'ունենան մարզանքներ, սկաուտական կատակերգութիւններ, արտասանութիւն, երգ, գաշնակ եւայլն:

ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի ընկերական երեկոյթը այսօր ուրբաթ երեկոյեան ժամը 9ին 8 Rue Bossuet: Պար եւ անակնկալներ, գեղարուեստական բաժին: Մուտք. 2 ֆրանք:

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԽՕՍՈՒԹՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՏԵՂԵԿԱՑՈՒԹԵԱՆ Կեդրոնի ընդհ. ժողովի շարունակութիւնը տեղի կ'ունենայ 7 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Քաֆէ Թէֆիւթօի մէջ, 146 Bld. St. Germain. Օրակարգ՝ 1) ընտրութիւններ, 2) ապագայ գործունէութեան խնդիր:

Le Gérant : Կ. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Damesme — PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (54)

Խ Ե Ն Թ Ը

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

— Հայոց ժողովուրդը մի զարմանալի ժողովուրդ է. նրան սպանելը, եթէ չասեմ անհնարին, կարող եմ ասել, որ շատ դժուարին է. Նա այն բազմագլխեան առասպելական միջատն է, որ կոչւում է Հիդրա, որի իւրաքանչիւր ջախջախուած եւ կտրուած գլխի տեղ բուսնում է մի նորը եւ աւելի զօրաւորը: Դարերի ընթացքում, համաշխարհային դարբնոցի սալի վրայ, Հայը այն առինճն ծեծուեցաւ, տաշուեցաւ եւ կոփուեցաւ, որ ստացաւ երկաթի ամրութիւն: Նրան ջախջախելը շատ հեշտ չէ. նա չափազանց տոկուն է... Հայը տարաւ, Հայը համբերեց ամենամեծ Մոնղոլների բարբարոսութիւններին, նրանց համեմատութեամբ Թուրքիայի այժմեան մօնղօլական սերունդը պէտք է ճանճեր համարել: Հայի երկրի վրայով անցան Մանգու խանի, Լէնկ-Թէմուրի, Ջինգիզխանի, Հուլաւունի եւ դրանց նման մարդկային հրէշների արիւնարբու հրոսակները: Նրանք անցան հեղեղների եւ փոթորիկների նման, ջարդեցին, ջարդուեցան, եւ վերջապէս անհետացան, բայց Հայը զարմանալ մնաց: Այժմեան մօնղօլական Թուրքիան, աշխատելով սպանել արդիւնաբերող եւ տէրութեան գանձարանը լցնող Հայերին, անգիտակցաբար սպանում է ինքն իրան: Նրա այժմեան ֆինանսական սնանկութիւնը այդ սպանութեան հետեւանքն է: Վաղեմի Թուրքիան աւելի լաւ էր հասկացել հայ տարրի օգտակարութիւնը իր պետութեան հաստատութեան համար: Նա ոչ միայն առանձին հոգ էր տանում աշխատասէր հայ գիւղացու հանգստութեան համար, այլ պետութեան գանձային ամբողջ կառավարութիւնը յանձնել էր հայ դրամատէրների ձեռքը, եւ մեր սառաֆները ոչ սակաւ անգամ ազատում էին պետութիւնը ֆինանսական ամենադժուարին ճգնաժամի ժամանակ:

Առաւօտը մօտ էր լուսանալու, տակաւին խօսում էին մեր տաք գլուխ խորհողները: Յետոյ նրանք սկսեցին խօսել ինչ որ պատրաստութիւնների եւ կարգադրութիւնների մասին: Երբ խորհուրդը աւարտուած էր, Պ. Դուդուկճեանը հանեց իր ծոցից երեք այցատոմս, եւ տալով իր բարեկամներին, ասաց.

— Ես բոլորովին հաւատում եմ ձեզ. այժմ դուք կարող էք գիտնալ իմ ով լինելը եւ իմ իսկական անունը:

Այցատոմսերի վրայ ֆրանսիական գեղեցիկ տառերով տպուած էր Լ. Սալման.

Պ. Լեւոն Սալմանի հայրը, Թորոս Չէլէբին (*) մահմէտականութիւնը ընդունած հայ կաթոլիկ էր: Թէ ինչ հանգամանքների պատճառով նա փոխեց իր կրօնը, դա մի երկար պատմութիւն է. Մենք այսքանը միայն կ'ասենք, որ Թորոսին մեղադրեցին մի Թուրք օրիորդի հետ յարաբերութիւններ ունենալու մէջ, եւ նա սպանումից ազատ մնալու համար ստիպուեցաւ մահմէտականութիւն ընդունել եւ ամուսնանալ գեղեցիկ Ֆաթիմայի հետ, — այսպէս էր օրիորդի անունը: Լեւոնի ծնունդից յետոյ Ֆաթիման վախճանուեցաւ եւ փոքրիկ երեխան մնաց հօր խնամատարութեան ներքոյ, որին սաստիկ տանջում էր այն միտքը, որ իր զաւակը կը կրթուի ու կը մեծանայ իրան աւելի զարհուրած մի օտար կրօնի մէջ: Սալմանը, (մահմէտականացած Թորոս Չէլէբին) թողեց իր հայրենիքը՝ Անգուրիան եւ տեղափոխուեցաւ Կ. Պոլիս Այստեղ ոչ ոք չէր ճանաչում նրան: Նա իր զաւակը յանձնեց Ֆրէրների միաբանութեանը, իսկ ինքը անհետացաւ: Փոքրիկ Լեւոնը մեծացաւ կաթոլիկների մի կուսանոցի մէջ, եւ յետոյ 12 տարեկան հասակում տարուեցաւ Իտալիա: Իր սկզբնական ուսումը ստացաւ նա կղերի ձեռքից: Նա անցկացրեց մի քանի տարի Վենետիկի Ս. Ղազարի վանքում, եւ այստեղից հեռանալով, մտաւ Վիէննայի Մխիթարեանների վանքը, բայց ոչ մի տեղ հիմնաւոր գիտութիւն չը սովորեցաւ: Վերջապէս մի կնոջ սէրը դուրս քաշեց նրան վանքային մթնոլորտից եւ ձգեց Փարիզի քաօսի մէջ: Այստեղ նա սկզբում անց էր կացնում զուարճութիւններով լի զուարթ կեանք, անդադար անցկենալով մի կուսակցութիւնից դէպի միւսը, եւ մտնելով զանազան ընկերութիւնների մէջ, միայն խօսելու բայց ոչ գործ չինելու համար: Իսկ երբ սպառուեցան սիրուհու փողերը, այնուհետեւ աղքատութիւնը ստիպեց նրան ձեռք զարկել լուրջ աշխատանքի, գրում էր լրագրական զանազան յօդուածներ Արեւելքի վերաբերութեամբ եւ նրանով ապրում էր: Բայց երբ յարուցուեցաւ վերջին արեւելեան հարցը, նա թողեց Փարիզը, թողեց իր սիրուհին եւ դիմեց դէպի Կ. Պոլիս:

ԻԲ.

Պ. Սալմանի Բագրեւանդի գաւառում յայտնուելուց գեռ մի ամիս առաջ, Էրզրումցի Հաջի Միսաք անունով ջորեպանը բեռնաւորեց իր ջորիները եւ ճանապարհ ընկաւ դէպի Էրզրում: «Հաջին մականունը ստացել էր նա այն պատճառով, որ երկու անգամ Ս. Երուսաղէմ ուխտ էր գնացել, եւ եթէ Աստուած արժանի անէր, մի անգամ եւս գնալու նպատակ ունէր, որ խորհրդական թիւը լրանար: Առհասարակ Միսաքը բարի քրիստոնեայ էր, եւ նրա ջերմեռանդութիւնը հասնում էր մինչեւ սնահաւատութեան. Ճանապարհների վրայ բոլոր գաւառներում, բոլոր գիւղերում եւ բոլոր իջեւաններում ճանաչում էին Հաջի Միսաքին: Քսան տարուց աւելի էր լինէր, որ այդ մարդը իր ջորիներով պտտում էր Փոքր Ասիայի եւ Հայաստանի մէջ, ու ծանրութիւններ էր տեղափոխում: Հաջի Միսաքը հասա ու պինդ մարդ էր, միջակ հասակով եւ սաստիկ արագաշարժ: Նրա դէմքի դծագրութիւնը անհնարին էր ճշդապէս որոշել, որովհետեւ ամբողջ ջարդէս ծածկուած էր խիտ մազերով, որոնց միջից երեւում էր անհաղին հայկական քիթը եւ բոցավառ աչքերի միայն, որոնց խորութեան մէջ միայն կարելի էր նկատել նրա բարեսրտութեան պայծառ արտայայտութիւնը

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

(*) Չէլէբի կոչւում են Թուրքերը հայ եւ յոյն վաճառականներին:

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ՕՐԹԵԼԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Օտար երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 6 ՆՈՅԵՄԲԵՐ — SAMEDI 6 NOVEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3570

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գին 50 Սանթիմ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿՈՉ ԱՐԹՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ

Քանի որ բոլորս ալ կ'ընդունինք թէ մռայլ է կացութիւնը, հայկական հորիզոնին վրայ, արտասահմանէն մինչեւ Երեւան, կը մնայ մտածել ելքի մասին։ Երկու ճակատներու վրայ, Հայաստան եւ Արտասահման։

Նոր բանելիքներ չունինք, երկուքին համար ալ։ Պատկերը այնքան խօսուն է, որ ոչ մեկնութեան կը կարօտի, ոչ ալ բիւզանդա-բանութեանց։

Քննադատները, երազողներն անգամ արթնցած են, եւ իրենց աչքերով կը տեսնեն ինչ որ տեղի կ'ունենայ մեր հայրենիքին մէջ։ Իսկ Հայկական Արտասահմանի կացութիւնը առաջին անգամ չէ որ մտահոգութիւն կը պատճառէ

Արդ, բ'նչպէս ձեւակերպել խորհրդակցութիւնն ու աշխատանքը, որպէսզի կարելի ըլլայ կանխել նոր չարիքներ, կամ սահմանափակել եղածները։

Դաշնակցութիւնը կ'ըսէ ցիրուցան բազմութեանց,— Արթնցէ՛ք։ Տարիներէ ի վեր, բայց մանաւանդ այս անգամ։ Ապացոյց՝ Արեւմտեան Եւրոպայի 15րդ Շրջ. Ժողովին կոչը, որ միաձայնութեամբ հաստատուեցաւ նաեւ միւս շրջաններու մէջ, իբրեւ անյետաձգելի պահանջ։ Դաշնակցութեան Օրն ալ առիթ մը եղաւ կենդանի խօսքով բացատրելու, շեշտելու այդ անհրաժեշտութիւնը։

Դաշնակցութիւնը կ'ըսէ ցիրուցան բազմութեանց,— Արթնցէ՛ք։ Զանացէք համախմբուիլ եւ կազմակերպուիլ, բազմապատկել ձեր ուժերը, բոլորուիլ միացեալ ճակատի մը շուրջը, որ պէտքի կարենաք դիմանալ եւ յաղթել։

Անշուշտ հրապարակաւ չէ որ պիտի լուսաբանուին այդպիսի ճակատի մը մանրամասնութիւնները։ Բայց միշտ օգտակար է հրապարակաւ արծարծել անոր հիմնական կէտերը, սկզբունքի խնդիրները։ Կացութեան լրջութիւնն իսկ այդ կը պահանջէ։

Մեր համոզումով, որ եւ է քաղաքական հոսանք չի կրնար անտարբեր մնալ այս կացութեան հանդէպ։ Եթէ մնայ, կը նշանակէ թէ կա՛մ չըմբռներ կացութեան պահանջները, եւ կամ ի վիճակի չէ որ եւ է պարտականութիւն եւ պատասխանատուութիւն ստանձնելու։

Ձենք ուզեր գրողիլ երկգիմի գիրքերով, որոնք թերեւս օգտակար են ճարտասանական կամ ամբոխավարական մարզանքներու համար, բայց միշտ վնասակար՝ ազգային շահերու տեսակէտէն։

Արթնութիւն եւ աշխատանք, պէտանի ուժերու համախմբում եւ կազմակերպում կը պահանջէ ն'ւ հայրենիքին ն'ւ գաղութներու կացութիւնը։ Ուրեմն, ինքնաբերաբար պէտք է ապարէզ նետուին այն բոլոր հոսանքները որ կանգնած են ազգային գետնի վրայ։ Մնացեալը մանրամասնութիւն է, եւ կրնայ քննուիլ պաշտօնական սեղանի մը առջեւ։

Երբ կը խօսինք հայրենիքի մասին, պէտք չէ մոռնանք թէ ոչ միայն ամբողջ ցեղասպանութեան մը գլխաւորն է որ կը կատարուի այնտեղ, անհատապատիժ սակ պահելով «մնացեալները», այլեւ հետզհետէ կը փրթին կապերը՝ Հայաստանի եւ Արտասահմանի միջեւ։

Երբ Հոկի եւ Ներգաղթի ամէնէն համառորեմ ջատագովներն անգամ լուռ եւ ժողովուրդի թշնամի կը հռչակուին, երբ արտասահմանի հետ փոխանակուած նամակներն իսկ ամբաստանագիր կը դառնան, այլեւս ո՞ր իշխանութիւնը պիտի համարձակի խորհիլ կապերու սերտացման մասին։ Արտասահմանի խնդրուկրակ եւ խնդկատակ Հոկին հասած հեռագիր մը կամ ապսպրանք մը չէն որ մերժելու պիտի հաստատեն, ոչ ալ ասոր-անոր «բոցավառ ողջոյններ»։

Իսկ երբ հարցը Արտասահմանի մասին է, կարճատեսութիւն պիտի ըլլար հաւատալ թէ ամէն ինչ լաւ կ'ընթանայ, եւ կրնանք հանգիստ շարունակել այն անկերպարան վիճակը որ կը տեւէ տասնըհինգ տարիէ ի վեր։

Թող ո՛նք ուրիշ հոգեր, միայն հայկական դպրոցներու դէմ սարքուած հալածանքը, նոյնիսկ հայերէն դասերու սահմանափակումը եւ ազգուստի յարաճուն դժուարութիւնները բաւական պիտի ըլլային գլուխ գլխի եւ ձեռք ձեռքի տալու։

Զմխիթարուինք այն խորհուրդով թէ այդ խառնութիւնները յատուկ են միայն կարգ մը երկիրներու։ Վաղը ուրիշ գաղութներ ալ կրնան մատնուիլ նոյն կացութեան, քանի որ արդէնսպ կ'աճի թիւ ազգայնականութեան մը ալիքը, մօտաւոր թէ հեռաւոր երկիրներու մէջ։

Անցեալ օր, Եգիպտոսի ամէնավար պաշտօնաթերթը խօսելով հայ գաղթականներու տեղաւորման մասին, ելքեր կը տեսնէր մաս մը տարագիրներ տեղաւորելու Կիպրոսի կամ Լիբանանի մէջ։

Այս կարգի խնդիրներ ինքնին կը ծնին եւ թերեւս ալ կը լուծուին, երբ դրուին սեղանի վրայ։ Երբ ունենանք ազգային միացեալ ճակատ մը, ընդունակ եւ իրաւասու, խորապէս գիտակից՝ կացութեան պահանջներուն։

Աւելի եւս յամենալ այս ճամբուն վրայ, կը նշանակէ գիտակցօրէն վտանգել կենսական շահեր։

Միշտ իրատես, առանց տարուելու զանազան ցնորքներէ եւ հրաշագործ հաւատալիքներէ, թօթափելով կանխակալ կարծիքներն ու «անդրանկութեան» իրաւունքները, կը կարծենք թէ ժամանակը հասունցած է, ձեռնարկելու համար նախնական աշխատանքներու։

Եւ թող այս առթիւ աապարէզ իջնեն այն տարրերը որ կը յաւակնին նորութիւն եւ թարմութիւն բերել։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՐԱ՞Ի ՊԻՏԻ ՍՊԱՆՆԷԻՆ ՍԹԱԼԻՆԸ

Երկու անգամ կրակի բռնած են իր նաւակը...

Թիֆլիսի «Զարիա Վոստոկա» պաշտօնաթերթը հոկտեմբեր 29ի թիւին մէջ կը հաստատէ այն լուրը թէ Սուխումի մէջ դատի քաշուած են 13 նախկին պաշտօնատարներ Աբխազիոյ հանրապետութեան։ Ամբաստանագրին համաձայն, անոնք մահափորձեր սարքած են Սթալինի դէմ, պինձալ ապստամբութիւն մը պատրաստած՝ պատերազմի պարագային ոտքի ելլելու եւ Աբխազիան Խ. Միութենէն բաժնելու համար, ինչպէս եւ լրտեսութիւն կատարած առաջնորդութեամբ Նեստոր Լակոբայի, նախկին նախագահ Աբխազիոյ Կեդր. Գործադիր Կոմիտէի։ Այս վերջինը պաշտօնանկ եղաւ տարուան սկիզբը եւ անշուշտ զողակահարուած է։ Ամբաստանեալ մը, Միխայիլ Լակոբա խոստովանած էր թէ 1937 մարտին օտար լրտեսական կազմակերպութեան մը գործակալը, որուն հետ կ'աշխատէր իր եղբայրն Նեստորը, իրեն ըսած էր թէ մօտերս պատերազմ պիտի ծագի Գերմանիոյ հետ եւ այն ատեն պատեհութիւն պիտի ներկայանայ վրէժ լուծելու, սպաննելով կուսակցութեան կամ կառավարութեան մէկ անդամը։ Միեւնոյն ատեն խոստացած էր օտար անցագիր մը ճարել, արտասահման փախչելու համար։

Գլխաւոր ամբաստանեալներն են հողագործական նախկին գործավարը՝ Չալմազ, ծխախոտի վարչութեան նախկին տնօրէնը՝ Միխայիլ Լակոբա, Բագուի քարիւղի (Ազնեֆտ) ժամանակիցին նախկին նախագահը՝ Վասիլ Լակոբա, Կակրէի չերտուկներու վարչութեան նախկին տնօրէնը Բիզալ Բղա, Աբխազիոյ Կեդր. Կոմիտէի նախկին քարտուղար Լատարիա, Կակրէի շրջանին գործադիր կոմիտէի նախագահը՝ Ճէրկինեա, Ցոյն մը՝ Անկէլով, նախկին ներկայացուցիչ Աբխազիոյ անտեսական կազմակերպութեանց՝ Թիֆլիսի մէջ։

Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ 1933ին, Պիցունդայի մօտ, Գարենանակի հարուածներ պարպուեցան միակայմ նաւու մը վրայ ուր նստած էր Սթալին, երբ Վրաստան կը գտնուէր հանգստանալու համար։ Միխայիլ Լակոբա պատմած է թէ մահափորձը կազմակերպուած էր Նեստոր Լակոբայի կողմէ, մեղսակցութեամբ Աբխազիոյ ոստիկանութեան նախկին տեսուչին՝ Պիլիայի, Ձեկայի Ա. եւ Բ. պաշտօնեաներուն՝ Միքելյաձէի եւ Ամզարի Միքելյաձի սահմանապահ մը վարձեց, որպէսզի զի կրակ ընէ Սթալինը կակրէէն Մուսէրի փոխադրող նաւուն վրայ, բայց սահմանապահը կրակ բացաւ ժամանակէն առաջ եւ չառնուեցաւ։ Մահափորձը ձախողեցաւ եւ Պիլիա ձերբակալուեցաւ։

1934ին եւ 1935ին, Նեստոր Լակոբա երկու մահափորձեր սարքեց Սթալինի եւ Բերիայի դէմ. վերջինը քարտուղար՝ Վրաստանի Կեդր. Կոմիտէին։ Այս վերջին փորձին ատեն, ինք անձամբ հրացաններ եւ իր անձնական արձանակր յանձնեց դաւադիրներուն՝ Բզալի, Բղայի, Վասիլի Լակոբայի եւ Պեյիայի, որոնք դարանի կեցան Սթալինը սպաննելու համար, բայց չառ ու մնացին.

Ութը ամբաստանեալներէ վեցը մերժեցին պաշտպան փաստաբան ունենալ։

Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ նախագահ Լակոբա օտար լրտեսական կազմակերպութեան մը գործակալն էր 1919էն ի վեր, իր կառավարութեան անդամներուն մեծ մասին հետ։ Ամբաստանագիրը զայն մեղսակից կը համարի նաեւ Վրաստանի նախկին նախագահին՝ Կորչէշվիլիի, ինչպէս եւ Սերեբրիակովի, Պիատակովի եւ Մոսկուայի միւս մահապարտներուն, որոնք գնդակահարուեցան ամիսներ առաջ։

Ամբաստանեալները մինչեւ անգամ կը մեղադրուին թէ յարաբերութիւններ ունէին Թրոցքիի հետ, 1927ին։ Այս դատավարութիւնը շատ կը նմանի վերջերս Հարաւային Անտրիոյ մէջ Երեւան հանուած դաւադրութեան, որուն հեղինակները, ութ հոգի, գնդակահարուեցան անցեալ ամսուան վերջը։

Հակաբոլշեւիկ դաշինք եւ Գերմանիոյ գաղութային պահանջները

Գերմանական թերթերը կը գրեն թէ այսօր, շաբաթ, Հռոմի մէջ, Լոնտոնի գերմանական դեսպանը՝ Ֆոն Ռիպպէնթրոփ պիտի ստորագրէ իտալեւճափոնական հակաբոլշեւիկ նոր դաշնագիրը, որ լրացուցիչ մասը պիտի կազմէ 1936 նոյեմբեր 25ի գերմանաճափոնական դաշինքին։ Պերլինի ճափոնական դեսպանն ալ Հռոմ գացած է, այս առթիւ։ Գերմանական դեսպանը միեւնոյն ատեն պիտի խորհրդակցի Մուսոլինիի հետ, Գերմանիոյ գաղթային պահանջներու մասին։ Բոլոր մանրամասնութիւնները ճշդուելէ վերջ, կը կարծուի թէ Գերմանիա պաշտօնապէս յատակից պետութեանց պիտի ներկայացնէ իր գաղթային պահանջները։

Երէկ այս մասին ճառ մը պիտի խօսէր Գերմանիոյ քարոզութեանց նախարարը, Տոքթ. Կէօպէլս, իբրեւ նախարան Հիթլէրի ճառին։ Գաղթավայրերու վերատացման պայքարը կը սաստկանայ օրէ օր։ Այս առթիւ պատասխանելով Ֆրանսական թերթի մը որ յիշեցուցած էր Վերսայլի դաշնագիրը, գերմանական մամուլը գիտել կուտայ թէ այդ դաշնագիրը «ամէնէն սոսր «չանթահարը» կը կազմէ աշխարհի պատմութեան մէջ։ Ի՞նչ սորվանքութիւն է իբրեւ անկայ աչխարհական ամբաստանել Գերմանիան, որ ուրիշ բան չըներ եթէ ոչ իր օրինաւոր իրաւունքը պահանջել։ Այլեւս 1919ի մէջ չենք ապրիր։ Կացութիւնը մեծապէս փոխուած է 1919էն ի վեր։ Մեր գաղթավայրերը յափշտակուեցան բռնութեամբ մը որուն ենթակայ չէ այսօրուան Գերմանիան։ Մենք վճռապէս կը պահանջենք վերադարձնել այդ գաղթավայրերը, որովհետեւ անոնք անհրաժեշտ են Գերմանիոյ համար»։

*** Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ հակաբոլշեւիկ դաշինքին բնագիրը պիտի հրատարակուի ստորագրութենէն անմիջապէս վերջ։ Դաշինքը ստորագրողները հաստատելով թէ Կոմինթէրնին նպատակն է ոչնչացնել ներկայ պետական կարգուսարքը, յանձն կ'առնեն գործակցիլ, փոխադարձաբար տեղեկութիւններ հաղորդել անոր գործունէութեան մասին, ուրիշ պետութիւններ ալ հրաւիրել եւայլն։ Դաշնագրին տեւողութիւնն է հինգ տարի։

ԿԱՑԻՆՈՎ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԵՑԱՆ, Պերլինի մէջ, երեք ամբաստանեալներ որոնք մահուան դատապարտուած էին իբրեւ դաւաճաններ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹԷՀԼԻՐԵԱՆ, ԹԱԼԷԱԹ ԵՒ «ՀԱՊԷՐ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

— Իրա՞ւ են Թալէաթի մասին գրուածները, կը հարցնեն բազմաթիւ մարդիկ,

«Յառաջ» ազդարարեց առաջին օրէն թէ կէս առ կէս մասամբ են, բայց կը հրապարակէ իբրեւ «նիւթեր պատմութեան համար», ինչպէս ուրիշ բազմաթիւ թրքական յուշեր։

Ուրիշ, թող գրեն իրենց ուզածին պէս, եւ կրակ տան իրենց երեւակայութեան, լուծելու համար Գերիբոլի մահափորձին գաղտնիքները։

Թող գրագէն եւ գրագէտներն իրենց ընթերցողները, որոնք որքան ալ հակահայ տրամադրութիւններով թունաւորուած ըլլան, բոլորովին ապուշ չեն, սուտն ու իրար զանազանելու համար. մանաւանդ երբ կը խօսուի հայածին սարսափներու մասին։

Ինչպէս հաղորդած էինք առաջին օրէն, «Հապէր» իր ծանուցման մէջ կ'ըսէր թէ «մօտ ատենէն վէպ մը պիտի հրատարակէ, ուր ուղղակի Սողոմոն Թէհլիրեանի բերնէն պիտի իմանաք մօտիկ անցեալին այս արիւնոտ էջը»։

Այս լուրը արտատպուեցաւ արտասահմանի բոլոր թերթերուն մէջ։ Միեւնոյն ատեն անուղղակի հաղորդուեցաւ Սողոմոն Թէհլիրեանի, որ «Յառաջ»ն ալ կը կարդայ օրը օրին։

Մեր ընկերը խոհեմութիւն ըրած է իր պատասխանը գրկել Ամերիկա, «Հայրենիք»ին, ուր կը կարդամ.

1) Ես որ եւ է գիրք մինչեւ օրս լոյս ընծայած չեմ այն առթիւ թէ՝ «ինչպէս սպաննեցի Թալէաթ փաշան»։

2) Ամէն մի հրատարակութիւն իմ անունով, այդ նիւթին վերաբերեալ, պիտի նկատեմ իբրեւ զեղծարարութիւն եւ դատական պատասխանատուութեան պիտի հրաւիրեմ զեղծարարը։

3) Բացարձակապէս կը հերքեմ «Հապէր» թերթի այն անպատասխանատու հաւաստիացումը, թէ «ուղղակի անձամբ Սողոմոն Թէհլիրեանի բերնէն պիտի իմանաք մօտիկ անցեալի այս արիւնոտ էջը»։ Որովհետեւ երբեք առիթ պիտի չունենամ «Հապէր»ի կամ նման թերթերու նիւթ մատակարարելու։

4) Բոլոր այս հիմքերով կանխաւ կը յայտնեմ, որ յիշեալ «Հապէր» թերթի «մօտ ատենէն» հրատարակելիք «վէպ»ը, Թալէաթի սպանութեան մասին, կեղծիք ու զեղծարարութիւն է եւ որ եւ է կապ չունի ինծի հետ։

Ի զո՞ւր իրար անցած է սիրելի Սողոմոնը։ Խարդախութեանց եւ սուտերու ամէնէն ջախջախիչ հերքումը նոյն ինքն հրատարակուած վէպն է,— աւելի քան հերքում։

Ո՞վ են մահափորձին կազմակերպիչներն ու վկաները եւ «Հապէր»ներու շաղակրատութիւնը չէ որ պիտի նսեմացնէ անոր արժէքը։

Թող իրար մխիթարեն բուրք «պատմագիրները», անգամ մը եւս ծիծաղելի դառնալով բուն պատմութեան առջեւ, որուն վճիռը նոյնքան անողոք է որքան անաչառ ու ցնդական։

Թալէաթի «ողջամ»ներէն մէկն է, անշուշտ, յուշագիրը, եւ գրիչը ձեռք առեր է, իր սիրտը արիւնոտ դուքը լուալու համար։

Նոյն ձեւով կրնան պատմել Ճաւիտ Շաքիրի եւ Ճէմալ Ազմիի սխրանքները. խորհրդաւոր ժողովներ սարքելով ծրնիւ, արկածախնդրական թէ-կնութեան մը գրասենեակին մէջ...

ՎԱՀԷ

ՄԵՍՐՈՎԲ Յ. ՍԷԹԵԱՆՑ

Քանի մը օր առաջ, Հնդկաստանէն ստացանք անգլերէն գրքոյկ մը, «Մատրասը ծննդավայր հայ լրագրութեան»։ (Ազդարար)։ Հեղինակը՝ հին ժամանակակից մը, Մեսրովբ Յ. Սեթեանց։ Եւ ահա կ'իմանանք իր մահը, հոկտեմբեր 21 թուակիր նամակէ մը։

Մահը տեղի ունեցած է հոկտեմբեր 17ին, Կալկաթայի մէջ, թաղումը՝ յաջորդ օրը։ Հանգուցեալը 66 տարեկան էր եւ կը թողու տարեց քոյր մը։

Մեսրովբ Սեթեան կը գրէր գրաբար, եւ իր վերջին հրատարակութիւնը եղաւ նամակ մը՝ Րաֆֆիի հարիւրամեակին առթիւ հրատարակուած գիրքին մէջ։ Այս առթիւ մէկ անգլ. ոսկի ալ նուէր ղրկած էր Փարիզի կեդր. յանձնաժողովին։

Իր գրական գործունէութեան փառքը կը կազմէ իր վերջին մեծահատոր աշխատութիւնը Հնդկահայոց մասին, զոր ի լոյս ընծայեց քանի մը ամիս առաջ (անգլերէն)։ Հեղինակած է բազմաթիւ ուրիշ գործեր եւս, նուիրուած հայութեան անցեալին եւ անոր մեծ դէմքերուն։ Անխոնջ հանրային գործիչ մըն էր, նուիրեալ հայրենասէր մը եւ խունարհու պատմագէտ-բանասէր մը։

Հակառակ իր տկարութեան, որ վերջին ամիսները առանձնապէս կը նեղէր զինք, Մեսրովբ Սէթ նոյն յամառութեամբ եւ նուիրումով կը շարունակէր իր գրական գործը։ Հանգուցեալին ամենավերջին աշխատութիւնը՝ «Մատրասը՝ հայ լրագրութեան ծննդավայրը» լոյս տեսաւ քանի մը օր առաջ — եւ հեղինակը յանկարծամահ եղաւ իր գրասեղանին առջեւ, գրիչը ձեռքը, սրտի կաթուածէ։

ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ԳՈՅԱՑԱՒ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

ԱՆԳԼԻԱ ՊԻՏԻ ԲԱՆԱԿՑԻ ՍՊԱՆԻՈՅ ՀԵՏ ՑԱՆՈՒՆ 26 ՊԵՏՈՒԹԵԱՆՑ.— Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ՁԵՌՆՊԱՀ ԿԸ ՄՆԱՅ.— ԶՕՐ. ՖՐԱՆՔՕՅԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ԸՆԴՈՒՆՈՒԻՆ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ. ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ՃԱՆԱՉՈՒՄԸ։

Հինգշաբթի օր համաձայնութիւն գոյացաւ Լոնտոնի ոչ-միջամտութեան գլխաւոր յանձնաժողովին մէջ, որուն կը մասնակցին 27 պետութիւններ։ Ձեռնպահ մնաց Խ. Միութիւնը։

Տրուած որոշման համաձայն, երկու միջազգային յանձնախումբեր պիտի ղրկուին Սպանիա, ստուգելու համար օտար կամաւորներու թիւը, իւրաքանչիւր ճակատի վրայ։ Այս կամաւորները աստիճանաբար ետ պիտի կանչուին, համեմատական թիւերով։ Երկու կողմերուն պատերազմիկի հանգամանքը պիտի ճանչցուի երբ ետ քաշուած ըլլան բաւական թիւով օտար կամաւորներ։ Միեւնոյն ատեն պիտի շարունակուի ցամաքային եւ ծովային հսկողութիւնը Սպանիոյ վրայ, որպէսզի օտար կամաւորներ եւ ռազմանիւթ չղրկուի.

Այժմ Սպանիոյ հանրապետական եւ ազգայնական կառավարութեանց կը մնայ ընդունիլ կամ մերժել այս ծրագիրը, որ անգործադրելի պիտի մնայ, առանց ամբողջ Սպանիոյ հաւանութեան։ Լոնտոնի մէջ կը կարծեն թէ Զօր. Ֆրանքօ պիտի հաւանի, իսկ հանրապետական կառավարութիւնը պիտի ընդունի որոշ վերապահումներով։ Խ. Միութիւնը ձեռնպահ մնաց, մանաւորապէս մերժելով ճանչնալ Զօր. Ֆրանքոյի պատերազմիկի հանգամանքը։ Ցանձնաժողովին նախագահը ցաւ յայտնեց այս ձեռնպահութեան համար։ Իտալիոյ ներկայացուցիչը գիտել տուաւ թէ իր կառավարութիւնը պատրաստ պիտի չըլլայ կամաւորները ետ կանչելու, եթէ միւս կառավարութիւնները միա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԵՐԲ Է ՀԻՄՆՈՒԵԼ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Դ.

Աշխատեցի քաղուածօրէն առաջ բերել բոլոր այն նիւթերը, որոնք վերաբերում էին Դաշնակցութեան կազմակերպման սկզբնական շրջանին։

Սպառած լինելու համար այդ կարգի բոլոր տեղեկութիւնները, անհրաժեշտ եմ համարում աւելցնել որ Հ. Յ. Դաշնակցութեան 10երորդ Ընդհանուր Ժողովը որոշել է ամէն տարի աշնան տօնել «Դաշնակցութեան Օր»ը. Անշուշտ այդ արած է, ընդունելով, որ այդ ժամանակն է կազմակերպուել Դաշնակցութիւնը։ Թէ ինչպիսի՞ փաստեր ունէր 10րդ. Ընդհանուր Ժողովը այդ որոշումը տալու ժամանակ, այդ մասին դժբախտաբար յիշատակութիւն չկայ իմ գրաւոր արձանագրութիւնների մէջ։

Այս բոլոր աւելներից նախ քան եզրակացութիւն հանելը, կ'ուզէի կանգ առնել ն'ւ մի փաստաթղթի վրայ, որ գտնւում է Հ. Յ. Դաշնակցութեան Կեդրոնական դիւանի հայկական մասում։

Այս փաստաթուղթը Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատկանող ամենահին փաստաթղթերից է, գուցէ եւ ամենահինը.

Գրչանի յուշատետրից հանուած մի քանի թերթեր են. Բոլոր թերթիկների վրայ կարմիր կնիք է կոխուած։ Հայ Յեղափոխականների Դաշնակցութեան կնիքն է, որ ծառայում քիչ աւելի փոքր է այժմ գործածուող Հ. Յ. Դաշնակցութեան Կ. Կոմիտէների կնիքներից։ Որոշ տարբերութիւն ունի եւ գինանշանը,— սուրն ու հրացանը միացած են իրար, խաչաձեւ կերպով, միացման կէտում բարձրանում է դրօշակը, գինանշանի շուրջը գրուած է «Հայ Յեղափոխականների Դաշնակցութիւն» (1)։

Այս հաշուական թերթերը Հայ Յեղափոխականների Դաշնակցութեան մասին մի տարուայ հաշիւներն են պարունակում, բաժանուած մուտքի եւ ելքի։

Մուտքի կողմը գրուած է.—

Մուտք— 1890 թ. 1 Նոյեմբերից մինչեւ 1891 թ. Յուլիսի 10ը։ Նոյն ձեւով գրուած է եւ ելքի բաժինը.

Ելքի վերջաւորմամբ կան ծախսերի ամփոփում եւ հաշուեկշիռներ։ Մէկը առաջինն է։ Գիրը անծանօթ է, սակայն սկսւում է զարմանալ 1890ի 1 Նոյեմբերից մինչեւ 1891 թուի Յուլիսի 10ը, ինչ որ նշանակի անտրակի մէջ է. Նոյն հաշուեկշիռը գրուած է նաեւ Ս. Զաւարեանի ձեռքով, զարմանալ վերնագիրը 1890թ. Նոյեմբերի 1ից մինչեւ 1891 թուի Յուլիսի 10ը։

Այդ շրջանի վերաբերեալ կան մի քանի օժանդակ հաշիւներ եւ փաստաթղթեր, բոլորն էլ վերաբերւում են 1890 թուի Նոյեմբերի 1ից յետոյ եկած ժամանակաշրջանին։

Այս վաւերագրերից դատ կայ ն'ւ մի վաւերագիր զէնքի գնման վերաբերեալ, որ յիշեցնում է Գողուստ Ալոյեանի գիրը, սակայն ստորագրուած է Կարօ։

Այդ փոքրիկ հաշուից պարզւում է, որ ստորագրողը 1890 թուի Օգոստոսի 30ին Թիֆլիզում ստացել է 50 ռուբլի, ապա Մոսկուայում Սեպտեմբերի 15ին եւ 30ին Մոսկուայի ժամհարեանների բանկի միջոցով ստացել է փոխադրուած երկու գումարներ, որից յետոյ անցել է Տուլա քաղաքը, ուր գտնւում էին ռուս պետական կարեւոր զինագործարանները. Այնտեղ նա շարունակել է զէնքի գնումները՝ դրամը ստանալով Տուլայի բանկի միջոցով։ Սակայն, այս հաշիւը բատ երեւոյթին, ոչ մի կապ չունի գլխաւոր նշանաւոր հաշիւների հետ։

Արդեօք սա զատ խմբակցութեան օժանդակ հաշի՞ւ է, որ սկսուած է 1890 թուի Օգոստոսի 30ից եւ վերջանում է 1891 թուի Մայիսին, (մօտ 3000 ռուբլու հաշիւ), թէ՞ նոյն գլխաւոր հաշուի օժանդակ մասն է եւ զգուշութեան համար այլ ձեւով է արձանագրուած անտուէկի գլխաւոր հաշիւների մէջ։ Այսպէս կամ այնպէս, սա միակ փաստաթուղթն է որ սկըսում է 1890 թուի Օգոստոսի 30ից, իսկ միւս կարեւոր հաշիւները եւ օժանդակ հաշիւները՝ բոլորն էլ սկըսում են 1890 թուի Նոյեմբերի 1ից։

X

Առաջ բերելով այս բոլոր տուեալները, այժմ անցնենք եզրակացութեան։

1889 թուականից սկսած մի անսովոր եռ ու զեռ է սկսւում հայ երիտասարդ մտաւորականութեան մէջ գլխաւորապէս Պետերբուրգում, Մոսկուայում եւ Անդրկովկասի քաղաքներում, մանաւանդ Թիֆլիզում։ Քրիստափորի վկայութեամբ «այդ պականքը, այնքան լայն էր տարածուած (1889 թ.), որ զգացուեց կազմակերպական կանոնագրի ու աշխատանքների ծրագրի մշակման անհրաժեշտութիւնը»։

Թիֆլիզի կեանքը աւելի է աշխուժանում, երբ 1890 թուի արձակուրդներին համալսարանական ուսանողներն ու գաւառի մտաւորականները համախմբւում են Թիֆլիզի մէջ։ Նըրանց դեմոկրատ մասը խմբւում է «Լուծ. Ռիէ Ռոմերա» կոչուած հիւրանոցում, իսկ աւելի ունեւոր տարրը համախմբւում է աւելի բարեկարգ «Սեւեր. Ռիէ Ռոմերա» կոչուած հիւրանոցում։

Ահա գլխաւորապէս այս երկու կենդրոններում է, որ տեղի են ունենում մի շարք ժողովներ, զատ զատ կամ միասին։ Բոլորի մտահոգութեան առարկան, բնականաբար, Թուրքահայաստանն է լինում։

Խօսքից գործի անցնելու ցանկութիւնը աւելի է ուժեղանում, երբ տեղի են ունենում Էրզրումի եւ Գումգափուի ցոյցերը, որոնք ոչ միայն դառնում են ոգեւորութեան աղբիւր, այլեւ հրամայաբար պահանջում են բոլոր յեղափոխական ուժերի միացում մի կազմակերպութեան մէջ եւ մի դրօշակի տակ։

Ահա այդ ժողովներն են, որ տեղի են ունեցել յուլիսի վերջերին եւ օգոստոս ամիսների ընթացքին։ Այդ մասին վկայում են Քրիստափոր Միքայէլեանը, Ռ. Խանազատը եւ Մ. Շաթիրեանը։

Օգոստոս ամսուայ ընթացքում եղած ժողովները պէտք է համարել Հ. Յ. Դաշնակցութեան սահմանադիր ժողովը։ Ճիշդ է այդ մասին մեզ չեն հասել գրաւոր վաւերագրեր. եւ սակայն, աշխատանքներին մասնակցող անձնաւորութիւնների վկայութիւնը նոյն արժէքն է ներկայացնում։

Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

(1) Այս կնիքով կնքուած բաւական թիւ հանգամանալից թղթեր կան Դաշնակցութեան Դիւանի մէջ։ Պէտք է ենթադրել, որ այս կնիքը գործածուել է մինչեւ 1892 թուականը։

Ռ. ՄԱՄՈՒԼԵԱՆ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

ՄԻԼԱՆ, 29 Հոկտ.— Տասներկու տարի առաջ, կէս օր մը նստած էինք Հռոմ՝ հայ ուսանողներու ճաշարանը (Pension Philipson), անօթեւ մեծապէս, բայց մնացեալը աղքատիկ։ Ամէն ուսանող բերկիք մը ունէր, ուստի սրահը լեցուն էր աղմուկով։

Սրահին դրան մօտ, յանկարծ ակնոցաւոր երիտասարդ մը կ'երեւի, նայուածքով շրջանը կ'ընէ ու կը մօտենայ հայ ուսանողներու սեղանին։ Պարզ ու համեստ երիտասարդ մըն է։ Կը բարեւէ ու կը նստի։ Ծխամորճը միշտ բերանը, հանդարտ շեշտով մը կը պատասխանէ մեր բոլորին հարցումներուն։— «Թիֆլիսէն կուգամ, մտադիր եմ Անգլիա երթալ Շէյքսփիրի գործերը ուսումնասիրելու համար»։ Հռոմ կը մնայ քանի մը օր, եւ առանց աղմուկի, ինչպէս եկաւ այնպէս ալ կը մեկնի։

X

Նախ ձայնասփիւռէն, ապա թերթերէն կ'իմանանք որ Ռուբէն Մամուլեան Իտալիա կը գտնուի եւ հիւր է Հռոմ քաղաքին։ Ձայնասփիւռին կը հետեւի հեռաձայնը։ Մամուլեանին հիացող Իտալացիներ, մեր բարեկամները, բոլորը կ'ուզեն մեզի աւետաբեր ըլլալ, կը փափաքին գիտնալ ծանօթանալ իրեն եւ վերջապէս իմանալ թէ ինչո՞ւ մինչեւ այսօր շարժանկարի չէ վերածուած Մուսա Լերան Քառասուն Օրերը։

Ռուբէն Մամուլեան Հռոմ հասնելէ առաջ, այցելած է Վենետիկ, Ֆիրենցէ, կ'ըսեն նաեւ Միլանօ։ Ամէն տեղ ընդունուած է պատիւներով ու մեծ համակրանքով։ Իտալիան կը սիրէ ու գիտէ պատուել արժէքաւոր մարդիկը։ Հռոմի մէջ, Ժողովրդական Մշակոյթի Նախարարութիւնը իրը առաջնորդ իրեն տուած է հեղինակաւոր անձնաւորութիւն մը, Պ. Freddi, կառավարութեան ներկայացուցիչը շարժանկարի բոլոր ընկերութեանց մօտ։ Այսպէս մեր նշանաւոր հայրենակիցը կրցած է այցելել իտալական շարժանկարի աշխարհը, մօտէն դիտել իտալական ճարտարարուեստին յառաջդիմութիւնները։ Մամուլեանի մասնաւոր հիացման արժանացած է Հռոմի մօտերը դեռ նոր կառուցուած շարժանկարի քաղաքը։

Ռուբէն Մամուլեանի յուսանկարը, լրագրողներուն հետ ունեցած զրոյցները հրատարակուեցան իտալական ամենակարեւոր թերթերուն մէջ։

Ընդարձակ եւ արժէքաւոր յօդուած մը գտանք «Cinéma» թերթին 25 Հոկտ. թիւին մէջ, ստորագրուած Պ. Փազինէթթիի։ Հեղինակը պատմականը կ'ընէ Մամուլեանի բոլոր գործերուն «որոնց մէջ Մամուլեանը յաւաղոյն կերպով յաջողած է իր անձնաւորութեան դրոշմը դնել»։ Կը խօսի Մամուլեանի արուեստին ու յատկութիւններուն մասին, եւ յօդուածը կը վերջացնէ հետեւեալ խօսքերով.— «Մամուլեանը գիտէ յուզել ու զուարճացնել իր հասարակութիւնը այնպիսի նրբութիւններով որ յատուկ են միայն հանճարներու»։

Իտալիոյ մայրաքաղաքը հարուստ է աղբիւրներով ու աւազաններով որոնց նմանը կարելի չէ գտնել ուրիշ երկրի մէջ։ Սակայն կայ աւազան մը — Թրէվի — ճարտարապետ ու արձանագործ Պերնինիի գործը, որուն առջեւ ամառ թէ ձմեռ անպակաս է հիացողներու բազմութիւնը։ Անոնք որ Հռոմէն կը հեռանան, այս աւազանին մէջ 10 սանթիմնոց մը կը նետեն, կրկին Հռոմ վերադառնալու յոյսով։ Մենք ալ քանի մը անգամ վճարած ենք մեր տուրքը այս աւազանին, եւ միշտ, հոգ չէ թէ կարճ ժամանակով, վերադարձած ենք Յաւիտենական Քաղաքը։ Ռուբէն Մամուլեանն ալ կ'երեւի 12 տարի առաջ, ծխամորճը միշտ բերանը, մտածելով Շէյքսփիրի Համլէթին վրայ, թերեւս առանց երեւակայելու այս օրերը, յարգելով ժողովուրդին մէջ արմատացած այդ համոզումը, հետեւած է այդ սովորութեան եւ կատարած է այդ ծէսը։ Սակայն կայ տարբերութիւն մը Մամուլեանի եւ ուրիշներու Հռոմ վերադարձին մէջ ....։

Ա. ՍԱՐԵԱՆ

«ԻՆԹԷԼԻԺԸՆՍ ՍԸՐՎԻՍ»

Մամուլի մէջ շատ կը յիշուի բրիտանական գաղտնի ոստիկանութեան անունը, Ինթէլիճընս Սըրվիս, աշխարհի ամէնէն խորհրդաւոր եւ ամենազօր կազմակերպութիւնը։

Անգլիոյ մէջ մամուլին արգիլուած է խօսիլ այս կազմակերպութեան գործունէութեան մասին, եւ սակայն անգլիացի ժողովուրդին համար Ինթէլիճընս Սըրվիսը «անծանօթ քանակութիւն» մըն է, ուժ մը որուն մեծութիւնը կարելի չէ չափել։

Կեդրոնը կը գտնուի Լոնտոն, հին շէնքի մը մէջ, որ շատ հեռու չէ նախարարատուներէն եւ մեծ դրամատուներէն։ Ցած շէնք մը, սեւ քարով կառուցուած, հիւսիսի մառախուղով ծեփուած։ Մռայլ գաւիթ մը, որու գլխաւոր մուտքին առջեւ չեն սպասեր զինուորներ՝ թատերական գլխանոցներով, վրան՝ ձիու բաշի պէս ճերմակ ծոպ։ Բայց դրան առջեւ պիտի տեսնէք մարդիկ, սովորական հագուստով, ձեռքերը շարունակ իրենց գրպանին մէջ։

Շէնքը բաժնուած է վեց մասերու, իւրաքանչիւրին մէջ՝ սպասարկութեան մէկ ճիւղը.

1.— F. O. I. D.— Այս ճիւղը բրիտանական կայսրութեան այն աչքն է որ ուղղուած է օտար պետութեանց կառավարութեան վրայ։ Չկայ դեսպանատուն մը, արքունիք մը, կառավարութիւն մը, որ կարենայ խուսափիլ այս աչքին տեսողութենէն։ Այս ճիւղին մէջ պաշտօնի կոչուած են բարձրաստիճան մարդիկ, որոնք ամէն դիւրութիւն ունին մտնելու քաղաքական շրջանակներէ ներս։

2.— N. I. D. Այս ճիւղը Անգլիոյ այն աչքն է որ ուղղուած է իր իսկ նաւատորմին վրայ։ Բրիտանական կայսրութիւնը իր ամէն մէկ նաւատորմը կը համարի մասնիկ մը Անգլիայէն, որ կը լողի ծովերու վրայ։ Եւ ամէն մէկ նաւատորմի եռեւէ կ'երկարի աչքը, որ կը հսկէ Լոնտոնէն։

3.— W. O. I. D.— Այս ճիւղը Անգլիոյ այն աչքն է, որ ուղղուած է օտար պետութեանց զինուորական իշխանութեանց եւ սպառազինութիւններուն վրայ։

4.— B. O. T. I. D.— Այս ճիւղը Անգլիոյ այն աչքն է, որ ուղղուած է օտար պետութեանց առեւտրական եւ ճարտարարուեստական գործունէութեան վրայ։

5.— H. I.— Այս ճիւղը Անգլիոյ այն աչքն է, որ ուղղուած է օտարականներու եւ քաղաքական խմբակցութեանց գործունէութեան՝ անգլիական հողի վրայ։

6.— C. I. D.— Այս ճիւղը Անգլիոյ այն աչքն է, որ կը հսկէ բրիտանական կայսրութեան գաղութներուն վրայ։

Կարելի է Ինթէլիճընս Սըրվիսը նըմանցնել վեց - աչքով հրէշի մը, որ գիշեր ցերեկ, առանց նոյնիսկ աչք թարթելու, կը դիտէ, կը խուզարկէ բրիտանական-հսկայ կայսրութեան հորիզոնները։ Արդարեւ գիշեր ցերեկ լոյս կայ Ինթէլիճընս Սըրվիսի շէնքին բոլոր պատուհաններուն ետեւ,— գիշերը ճերմակ է լոյսը, ցերեկին՝ կապոյտ։ Եւ անընդհատ կը բանի հեռագիրը Լոնտոնի այս շէնքէն մինչեւ հեռաւոր գաղութները, կամ ինչպէս կ'ըսուի՝ մինչեւ աշխարհի ծայրը։

Վերջապէս Ինթէլիճընս Սըրվիս, լըրտեսական այս ահարկու կազմակերպութիւնը, իրական պահապանն է բրիտանական պետութեան։ Տիզրայէլի ասոր էր որ կ'ակնարկէր՝ երբ կ'ըսէր. «Իշխանութիւնը կը գտնուի փոքրաթիւ մարդոց ձեռքը, անոնք որ կը կարծեն թէ իրենք կը կառավարեն, շատ քիչ անգամ եղած են կառավարողներ»։ Ու Քրոմուէլէն ի վեր, Ինթէլիճընս Սըրվիսը կը մնայ այն կազմակերպութիւնը, որ կ'աշխատի միայն Անգլիոյ մեծութեան, անոր շահերուն, անոր յաւիտենականութեան համար։ Այդ կազմակերպութիւնն է որ փոքրիկ ու աղքատ կղզի մը վերածած է աշխարհի ամէնէն հզօր ու փարթամ երկրին։ Անոր վեց ճիւղերուն մէջ պաշտօնի կոչուած են այնպիսի մասնագէտներ, փրոֆէսէօր կամ դիւանական, որոնք հեղինակութիւն մը կը կազմեն քաղաքական կամ տնտեսական, զինուորական կամ գաղթային հարցերու մէջ։ Այս բոլորին գլուխը կը գտնուի պետը, առեղծուածային անձնաւորութիւն մը։ Ան կ'ընտրուի քուէով, Քրոմուէլէն ի վեր, որ հիմնադիրն է բրիտանական լրտեսական այս հզօր կազմակերպութեան։ Ու ընտրութեան ձեւը կը մնայ անփոփոխ։ Ինթէլիճընս Սըրվիսի վեց ճիւղերուն պետերը կը հաւաքուին առանձնական կլոր սեղանի մը շուրջ ու կ'ընտրեն մեծ պետը։ Ընտրուած օրն իսկ մեծ պետը կը կորսնցնէ իր անունը,— անոր անունը այլեւս չի գրուիր ոչ մէկ տեղեկագրի կամ հրամանագրի վրայ։ Ան կը դառնայ առեղծուածային, «անծանօթ քանակութիւն» ինչպէս կ'ըսեն Անգլիացիները։ Անոր կը յանձնուի ոսկի բանալի մը, որ խորհրդանշանն է իր ամենակարողութեան,— տարիխ բանալին է Անգլիոյ թագաւորին եւ Հնդկաստանի կայսեր աշխատասենեակին։ Կը նշանակէ թէ Ինթէլիճընս Սըրվիսի մեծ պետը պաշտօն ունի հսկելու նոյնիսկ թագաւորին եւ անոր արքայական պարտականութիւններուն վրայ։ Այլեւս մեծ պետը կրնայ մտնել թագաւորին սենեակը, առանց նախապէս ծանուցանել տալու իր գալուստը։

Ինթէլիճընս Սըրվիս, երեւութապէս անմեղ հեռագիրներով, կամ մասնաւոր տեղեկագիրներով ամէն օր լուր մը, տեղեկութիւն մը կը հաւաքէ եւ անմիջապէս կը դասաւորէ,— Այսպէս կ'ուսումնասիրէ բոլոր երկիրներու զինուորական, տնտեսական, ընկերային, քաղաքական գաղտնի եւ յայտնի կացութիւնը։ Ու կը դասաւորէ.

1.— Ըստ նիւթի.— Ա) Սպառազինութիւն, Բ) Գիւտեր, Գ) Զօրաշարժ եւայլն։

2.— Ըստ երկրի։

3.— Ըստ բովանդակութեան.— Ա) Պատերազմական ծրագրի փոփոխութիւններ, Բ) Թագաժառանգի պատրաստութեան նոր եղանակներ, եւայլն

4.— Ըստ արժէքի.— Ա) Կասկածելի՞ են, Բ) Նորութի՞ւն են, եւայլն

Ի հարկին, վայրկենաբար մէջտեղ կը հանեն հարցի մը մասին Ինթէլիճընս Սըրվիսի քաղած հին ու նոր տեղեկութիւնները,— այնքան լաւ դասաւորած են։

Այս բոլոր տեղեկութիւնները քաղելու համար, ոսկիներու գետ մըն է որ կը հոսի Ինթէլիճընս Սըրվիսի շէնքէն աշխարհի ամէն կողմ։ Բայց ուրկէ՞ գտնել այդքան դրամ։ Ինթէլիճընս Սըրվիս անկախ հաստատութիւն մըն է, երբ կարեւոր տեղեկութիւն մը կը քաղէ, զայն կը ծախէ անգլիական համապատասխան պետական հաստատութեան,— օրինակ՝ քաղած տեղեկութիւնը ծովային նախարարութեան կը վերաբերի, կը ծախէ Անգլիոյ ծովային նախարարութեան։ Նախարարութիւններէն ստացած այս դրամն ալ չի բաւեր անշուշտ։ Այս պատճառով Ինթէլիճընս Սըրվիս իրաւունք ունի նախանիւթ ծախելու իր հաւաքած նիւթական խարխափը կը նմանի ճիշդ առեւտրական տան մը, կը գնէ եւ կը ծախէ, բայց իր դրամագլուխը կը յատկացնէ լրտեսութեան, ի շահ եւ ի փառս բրիտանական կայսրութեան։

Եւ հիմա պզտիկ օրինակ մը,— հընդիկ իշխան մը, Փարիզի Օփերայի հրապարակին վրայ կը ծանօթանայ գեղանի արուեստագիտուհիի մը։ Երբ հրաման կը ստանայ Հնդկաստանէն վերադառնալ երկիր, մահարձան կ'ուզէ նուէր մը տալ արուեստագիտուհիին։ Կը ստորագրէ չէք մը հարիւր հազար ֆրանքի, ու կը յանձնէ արուեստագիտուհիին։ Գեղուհին կը մերժէ։ Հնդիկ իշխանը կը պատռէ չէքը, կը ստորագրէ երեք հարիւր հազարնոց չէք մը։ Կուսայ արուեստագիտուհին ու կը մեկնի։ Մարսէյլ նաւ պիտի առնէր, երբ սպայ մը իրեն կը ներկայացնէ պահարան մը։ Մէջը կը գտնէ իր ստորագրած երեք հարիւր հազարնոց չէքը,— կանխամտածուած համար ոչ մէկ գործողութիւն կատարուած, ոչ իսկ ուրիշ ստորագրութիւն մը կը կրէր։

Ինթէլիճընս Սըրվիսը ի՞նչպէս ձեռք անցուցեր էր այդ չէքը եւ կը յանձնէր իրեն, երբ այդ չէքը երրորդ կամ չորրորդ ձեռք մը անցնելու հաւանականութիւն չկար։ Իշխանը ենթարկուած էր զայն գեղուհիին մը։

Փաստ մը թէ Ինթէլիճընս Սըրվիսը կրնայ ձեռք անցընել ամէն գաղտնիք։ Աչք մըն է ան, որ կը տեսնէ մութին մէջ, պատին մէջէն, մինչեւ հեռուները։

ՇԱՐՄԱՂ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ, ընթեռնլի եւ մելանով։

«ՅՈՒՍԱԲԵՐ» ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

Բայց անոնք բան մը աւելի կ'ըսէին, ու աւելի ուժով կը պայթէին ծիծաղները։

Ու երկարօրէն, կը անդրադառնար իր յիշատակները, ու սրտին մէջ բան մը կը փլէր։ Թէեւ իր սիրտը լայն, այնչափ օրեր կ'անցնէին, ջերմանալու ուժ մը կը պակսէր իր մէջ

Ի՞նչ էին այս եղածները...

Ու ամէն օր վանքին զանգերէն ներս՝ աղջկան մը պատմութիւնը, կամ արցունք մը

Մինչդեռ, խանդաղատանքով եկեղեցիին կոչնակը կը յողանջէր, ու ամէն դի, ամէն դի, տիեզերքին մէջ մինչդեռ կ'արթննար ամէնէն խորունկ ձայներու աղաղակը, քիչ մը անդին, սենեակներու խորը, շատերը վարդապետներէն, կը տապլտկէին տխուր ու սեւ պատարագի մը դինովութեան մէջ

Ու Մանուշակ երկինք չէր կրնար նայիլ. կը վախնար։ Կը դժուարանար իր աղօթքը։ Կանուխէն ո՞րչափ լոյս սակ էր ան։ Սրտէն լոյս կը վազէր, ու կը լուսաւորուէր ամէն բան, ամէն բան։ Մանաւանդ, քաղցր էր երկինքը։ Անոր կապոյտը շատ կ'օգնէր իր աղօթքին. Ու համբոյրի պէս կը քըսուէր իր սրտին անոր խունկը, ու իր սրտին խորերը մնացած բաներ կը յիշէր։

Ուրիշ երկինք մըն էր իր սիրտը։

Այս վայրկեաննե՞րը։

Կեանքը, անուշ յուզումի մը մէջ կը մոռնար, ու ականջները՝ խորունկ, լեցուն, հեռաւոր ձայնի մը հոսումովը, չէր գիտեր՝ թէ ինչ կ'անցնէր կը դառնար իր շուրջը, ու երբեմն, կեցած տեղը երկար ատեն կը մնար, կը հետեւէր իր աղօթքին։

Տիկին Մանուշակ առանձին վայրկեանները շատ կը սիրէր։

Ու երբ կը հնչէր եկեղեցիին զանգակը, կը պաղատէր ու կը կանչէր, ձեռքը կը տանէր կուրծքին, խաչ կը հանէր, կ'օրօրէր մարմինը, սրտով սրտով կը կանչէր բանի մը։ Այդ օրերուն, իր աղօթքներուն մէջ, աչքերուն լոյս տուող պայծառութիւնը կար երկինքին մէջ։

Ու տիկին Մանուշակ, իր տղուն պէս կը սիրէր Կոմիտաս վարդապետը։ Մանաւանդ մտածելի՞ք բա՜ն էին անոր բարեւները։ Երբ ան իրեն կը նայէր, իր զաւկին պէս կը բարեւէր զինքը, ու «Մայրիկ» ըսելու չէր մոռնար։ «Պզտիկ բարիլոյս» մը հիացումի կը փոխէր իր ուրախութիւնը։ Ու «բարի լոյս» կը պատասխանէր, ու կը նայէր եռեւէն, յետոյ տաքուկ շունչ մը առնելով, «Բարի լոյս, բարի լոյս, զաւակս», կը կրկնէր, ու կը շարունակէր իր աւլուքը։

Վարդապետին ուրախութիւնը, անոր մէկ ժպիտը ու ձայնը, կ'ուրախացնէին զինքը, ու իրեն այնպէս կուգար որ իր երեսն ալ կը ճառագայթէր։

X

— Ա՜հ, Աստուած իմ, կեանքը խաւար է հոս, կեանքը հոս՝ տխուր, տխուր, տխուր...», կ'ըսէր տիկին Մանուշակ ու կը լռէր սարսափով։ Ու չէր ուզեր որ դպէին այս բարի վարդապետին ու խանդաղէին զինքը։ Ու մօր մը պէս կը մօտենար անոր, ու շատ անգամ երբ «զաւակս» կ'ըսէր, սրտին մէջ կը հնչէր այս բառը արծաթի պէս եւ կ'ուրախանար։

Այդ օրը եկող գացողները յայտնի չէին. Շատ էին այցելուները։ Անծանօթներ ալ կային։ Երթեւեկը դադրելուն պէս, Մանուշակ, մտածեց թեթեւ աւել մը զարնել տախտակամածին։ Երբ սենեակներուն կը մօտենար, կը կենար պահիկ մը դռանը առջեւ, ու շունչ կ'առնէր՝ թեթեւօրէն կրթնելով իր կօթով աւելին։ Սնապարանքով մէկը մօտեցաւ իրեն։

Արբակն էր։ Ու առանց սպասելու, առանց բարեւի, «վարդապետին քով մարդ կա՞յ,» հարցուց, ու շունչը շունչին սկսաւ առնել։ [illegible] վարդապետին կ'ակնարկէր։ Մանուշակ չէր սիրեր այս մարդը, ու քթին տակէն՝ «նորէն եկաւ,» փսփսաց, ու աչքերը բանալով՝ պատասխանեց՝ «ա-յո»։ Ձայնը [illegible] լեցուն էր, ու տարօրինակ ժպիտ մը կ'երեւար երեսին վրայ. «Կ'ուզեմ վարդապետին հետ՝ տեսնուիլ, գնա՛, Մանուշակս, ըսէ որ կը սպասեմ դուրսը,» ըսաւ Արբակ, ու աչքերուն կոպերը իջեցուց թուլօրէն։

— Շատ բարի, պատասխանեց Մանուշակ, ու ձեռքի կօթով աւելը Արբակի առաջ մաքրօրէն, ու մտաւ վարդապետին սենեակը։

Արբակ, աւելին կօթէն բռնած՝ կը սպասէր։ Բայց երեւէն կ'երեւար որ՝ հատած էր համբերութիւնը, ու երբ աւելը ձեռքերուն մէջ, կ'երերցնէր գլուխը ու կը մենախօսէր, կամաց կամաց կը չափազանցուէին իր շարժումները եւ շարժումի խրտուիլակ մէկ կը դառնար։

Ո՞վ կար ներսը։ Ի՞նչ կար։

Ու հետաքրքրութիւնը խառնուած անհամբերութեան, խօսած ատեն, աւելին հետ կը խօսէր կարծես, ու աւելը կը պարէր ձեռքերուն մէջ։

Ջղայնացած, չէր գիտեր թէ ինչ կ'ընէր Արբակ։ Ու աւելը սկսաւ քսել տախտակամածին։ Մինչդեռ Մանուշակ կանգնած դրան առջեւ, ձեռքերը դրած երկու կուշտերուն, կը խնդար, ու գլուխը օրօրելով ըսաւ, «ընտո՞ր ալ կը վայլէ,» յետոյ մօտենալով, «հէյ, պարոն Արբակ, յարեց տաք ձայնով մը, վարդապետը այսօր ձեզ չի կրնար ընդունիլ։»

— Ո՞վ կայ ներսը, հարցուց յուզուած։

Մանուշակ վերցուց աւելը, ու «չեմ գիտեր» ըսաւ։ Բայց շրթունքներէն կ'երեւար որ, ամէն բան գիտէր նոյնիսկ շատ բան գիտէր։

— «Մանուշակս,» մրմնջեց Արբակ ու գլուխը խեղճուկ մը ծռելով՝ կրկնեց,— «Մանուշակս։»

— Չեմ գիտեր, կրկնեց Մանուշակ, բայց որովհետեւ չէր կրնար բռնել իր ծիծաղը, ու ձեռքը կը տանէր իր քունքերուն, աւելը ձեռքերուն մէջ, Արբակ, կարծես կը խաղար սիրոյ եւ կատակերգութիւնը։

Անշուշտ, սովորական այցելուներ չէին անոնք։ Կանուխէն, պզտիկ շունչ մը, այս սպասուհին շատ բան կը հասկնէր, ու ամէն այցելութեան, բաւական էր աչքի նշանով մը։ Ու կը հասկնար անցած դարձածը. Ու կը խնդրէր, ու կ'ըսէր, «աբրեղի Մանուշակս», ու կը նայէր հեզութեամբ Մօտենալով քայլ մը, կ'առնէր ձեռքը՝ համբուրելու պատրաստ կեցուածքով մը, ու կը կրկնէր թովիչ կարար՝ «Մանուշակ, հրաշակ»։

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(27)

(Շար.)

ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

ԱՄԻԵՆ.— Մեր աշխատակից Գ. Ծօլեան վերջերս երկար քննադատութիւն մը հրատարակած էր Պուլկարիոյ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Շրջ. Վարչութեան կողմէ հրատարակուած հատորի մը, «Նաւասարդականի մասին», մօտէն կապ ունեցած ըլլալով խմբագրական մարմնին հետ: Այս առթիւ պատասխան մը ստացած ենք Ն. Աստուածատուրեանէ, բայց չուզելով դուռ բանալ սուր բանավէճի մը, կ'ամփոփենք հիմնական մասերը.—

Կը ցաւիմ սակայն որ չես մարաներ ...ութեան սեփականութիւն դարձնել խնդիրներ, որոնք ներքին ու ընտանեկան հանգամանք ունին ամէն բանէ առաջ: Աւելի շատ կը ցաւիմ, երբ կը տեսնեմ որ կ'անտեսես ու կ'արհամարհես այս հրատարակութեան առթիւ մեր բոլոր դժուարութիւնները եւ տառապանքը, ու ոչ մէկ արժանիք կը տեսնես մեր յարատեւութեան ու զոհաբերութեան այս փայլուն ապացոյցին մէջ:

Աւելի ընկերական պիտի ըլլայիր, եթէ նամակով լուսաբանութիւն եւ գրաւոր պահանջէիր:

Ճիշդ է որ յօդուածդ կիսուած է (առարկի ծրագրին պահանջը) եւ չար բախտով մը սրբագրութիւնը չէ գրուած (դրաշարի գործ եւ մինակը չես գիտնալու, Գ. Գարամանեանն ալ բողոքելու իրաւունք ունի եւ ան աւելի հեռաւոր բարեկամ է Հ.Մ.Ը.Մ.ի): Մեր սկզբնական ծրագիրը այս համեստ էր եւ մեր ոյժերուն համապատասխան:

Ո՛վ ընդարձակեց ու մեծցուց զայն, անիրականանալի դարձնելու աստիճան: Հաշիւ ըրա՞ծ ես թէ քանի հաշիւներով կը հրատարակուին բոլոր այդ լուսանկարները եւ յօդուածները, որոնց մեծագոյն մասը թեթեւ ու առանց առհասարակ ինքնագործութեան պտուղներ են:

Քանի մը լուսաբանութիւն.

1.— Նաւասարդականը հրատարակուեցաւ տարբեր խմբագրութեամբ եւ այլ նիւթական միջոցներով – երկու Հ. Մ. Ը. Մ.ականներու կողմէ տրամադրուած:

2. Նախկին ծրագրին միայն առաջին մասը իրագործուած է, այն է մինչեւ Շաւարշ Քրիսեանի շրջանը, 1914 թիւ: Մնացեալ մասերը կը թողունք որ աւելի «ձիշդ դիտակցութեան տէր» Հ. Մ. Ը. Մ.ի շրջան մը ստանձնէ — բոլոր ձեռագիրները եւ նկարները տրամադրելի են:

3.— Ես աշխատակցութեան բաւական ծանր բաժին մը ունեցայ, ոչ թէ փայլելու ցանկութեամբ, այլ գործը գլուխ հանելու հարկադրանքին տակ: Ն. սկզբնատառը նաւասարդական կը նշանակէ: Այս գրութիւններուն ուրիշներ ալ աշխատակցած են, իսկ Ն. Ա. սկզբնատառերը իմս են եւ գրուած են իմ անձնական պատասխանատուութիւնս շեշտելու համար, որովհետեւ խմբագրական աշխատանքներու մաս կը կազմեն այդ գրութիւնները: Հանդարտօրէն կարդա եւ պիտի տեսնես որ աւելորդ բան մը չկայ անոնց մէջ, այլ որոշ ծրագրի մը հետապնդումը:

Երանի թէ աւելի կարող մարդիկ այդ բեռը իմ վրաս չձգէին:

4.— Երեք նկար հրատարակած ենք ծարտարապետ Յ. Աղնունիի, Ջերպի եւ Մ. Գույումճեանի, որոնց երեք տարբեր մարզական սերունդներու ներկայացուցիչները համարած ենք, կապակցութիւն գտնելով «Նախաշըրջան» վերնագրով յօդուածին հետ:

5.— Հաշիւ կը պահանջես նուիրուած դրամին. Քեզի պատասխանելու իրաւասու մարմնին հասցէն պէտք է գիտնաս: Յամենայն դէպս նուիրատուները կրնան վստահ ըլլալ, որ իրենց դրամը չէ իւրացուած՝ հակառակ անոր որ բարձրացուցած աղմուկդ այդ ալ ենթադրել կուտայ:

Հատորի յապաղման մասին, սուտ կամ այլ վերագրումներ անհաւասանելի են, որովհետեւ հատորին առաջին պրակը տպագրուած է ոչ թէ 1936ին, այլ 1933ին: Այս ալ գաղափար մը տալու համար այն յամառ հետապնդումին, որ ի գործ դրինք յարգած ըլլալու ուրիշներու չբզանին յանձնառութիւնները: Եւ այդ ուրիշները, գլուխն ըլլալով հոչակաւոր Մարթաեանը, պեղեցին օր մը ձգեցին հեռացան, դէնքերը մեզի դէմդարձնելու համար:

Ն. ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՁԵՅՆԻՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿԵԱՆՔԸ ՊՈՄՈՆԻ ՄԷՋ

ՊՈՄՈՆ.— Մեր գաղութն ալ ունի իր առօրեայ հոգերը՝ որոնց մասին շատ քիչ անգամ առիթը կ'ունենանք մամուլով արտայայտուելու:

Շատեր կը նախընտրեն երկու ձեռք պլօթ խաղալ, քան էջ մը գիր գրել:

Այս տարի մայիսին ունեցանք նոր թաղականութիւն մը, որձեռնարկած է բարեզարդելու եկեղեցին եւ դպրոցը դնելու բարգաւաճ վիճակի մը մէջ: Ուսուցչուհի նշանակուած է ծանօթ մանկամարժուհին՝ Տիկին Մատի Արփաճեան:

Ներկայիս դպրոց կը յաճախեն 4էն 8 տարեկան 50 աշակերտներ՝ որոնց 33ը աղջիկ եւ 17ը մանչեր են: Դպրոցը ունի նաեւ տնտեսուհի մը: Տարեկան կիմտացոյցն է 12.000 ֆրանք, որ կը հայթայթուի աշակերտներու ամսաթօշակներէն եւ դպրոցական հանգէսներէն, իսկ մնացեալ բացը կը գոցուի եկեղեցիին հասոյթով:

Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ կը տեղեկացնէ թէ վերջերս ընկ. Գ. Շահլամեան այցելելով մանկապարտէզը, իբրեւ քաղաքաւանք 210 ֆրանք արժէքով մանկական խաղալիքներ նուիրած է:

Առանց հաշուելու միւս շրջանները՝ միայն Պոմոն, Լա Բօզիէռի միացեալ խօզամասի հայ բնակչութիւնը կը բաղկանայ 325 բնտանիքներէ, որոնց 157ը կալուածատէր են:

Դպրոցական տարիք ունեցող մանուկներու թիւը կը հասնի 486ի, որոնց 241ը աղջիկ, իսկ 255ը մանչեր են: Ինչպէս ըսի, միայն 50ը հայկական դպրոց կը յաճախեն:

Գնահատանքի արժանի է անհատական ձեռներէցութիւնը, սակայն պատկերը կը փոխուի, երբ կը նայինք ազգային կեանքին վրայ: Ընդհանուր անտարբերութիւն մը վարակեր է գաղութին մեծ մասը եւ անհատապաշտ հրաշագործը կ'անհարկի հանրային գործունէութեան մէջ:

Առօրեայ անհատական աշխատանքներէն ետք միակ ժամադրավայրը սրճարանն է, ուր ծուխի ամպի մը մէջ պլօթ կը խաղան օրն ի բուն, յաճախ իրեւ վրայ ձգելով իրենց ընտանիքը:

Աւելի խօսելի երեւոյթ մըն է բախտախաղը՝ որ խորապէս վարակած է երկսեռանեակ մը երիտասարդներ:

Անոնք իրենց շաբաթական վաստակը եւ առողջութիւնը կը զոհեն բախտախաղի սեղանին շուրջը, յաճախ սրճարանին մէջ լուսցնելով:

Ներկայիս գաղութը զբաղած է երեսփոխանական ընտրութեամբ, ընդառաջ երթալով Ազգ. կեդր. վարչութեան հրահանգին: Պաշտօնի կոչուած են չէզոք անձեր, ընտրական աշխատանքները կատարելու համար:

Արգոս

ԳԵՂԵՑԻԿ ՁԵՌՆԱՐԿ ՄԸ

ՎԻԷՆ, 1 նոյեմբեր.— Հ. Մ. Ը. Մ.ի Վիէնի սկաուտներու սարքած բանախօսութիւնը տեղի ունեցաւ 30 հոկտեմբեր, իրիկունը ժամը 9ին, Թ. Ա. սրահին մէջ: Նախագահ հայր Կ. Տէրմոյեան իր բացման խօսքին մէջ շեշտեց թէ իրենց նպատակն է զօրացնել մարզական շարժումը, փոքրերէն պատանելով դէպի գաւառներն ու լեռները ուղարկել մանուկները, ինչպէս եւ ուսուցանել մեր պատմութիւնը: Ապա բեմ եկան մօտ 25 սկաուտներ ու գայլիկներ, առաջնորդութեամբ խմբապետ Արսէն Կարապետեանի: Տղաքը երգեցին «Յառաջ Նահատակը»:

Նախագահի հրաւէրով բեմ ելաւ Գ. Վարդգէս Անդրէասեան Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտներու ընդհ. պետը որ եկած էր Փարիզէն: Բանախօսը իր ուրախութիւնը յայտնելով կատարուած աշխատանքին համար, շեշտեց.— «Այս ձեռնարկը մեր ձեռքերու վրայ պիտի պահէք: Ըսի բառերով մի գրաւիք, կան մարդիկ որ խառնակութիւն կ'ուզեն ստեղծել. մի մոլորիք: Մենք մեր տղաքը հայ հոգիով կը դաստիարակենք, կ'ուզենք որ առողջ ու ազնիւ նկարագրով տղաքներ ունենանք: Մենք բացէն կը յայտարարենք թէ ոչ մէկ կուսակցութեան կը պատկանինք: Մենք կ'ուզենք զարգացած եւ մաքուր դաստիարակուած երիտասարդներ պատրաստել»:

Ծմրապետ համառօտակի բացատրեց օղանաւի թռիչքը: Նաեւ ժապաւէնի վրայ ներկայացուց սկաուտական բանակումներ եւ զանազան տեսարաններ: Ի նպաստ սկաուտական կազմի զարգացման եղան նուէրներ եւ գոյացաւ 187 ֆրանք: Ժողովուրդը ցրուեցաւ լաւ տրամադրութեամբ:

*** Այսօր քանի մը ընկերներով այցելեցինք մեր ընկեր Գ. Այեանեանի գերեզմանը եւ կոմիտէին կողմէ զետեղուեցաւ փունջ մը թարմ ծաղիկ:

Թ.

ՍՈՒՄԱԱՑԵԱՆ. ԱՒՈՒ Ք

«Դաշնակցութեան Օրը»

Ս. ՇԱՄՈՆ, (Յառաջ).— Հոկտ. 31ի գիշերը, Մալաթիոյ Հրթ. ընկերութեան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ «Դաշնակցութեան Օրուան» տօնակատարութիւնը, ներկայութեամբ աւելի քան 120 հաւատաւոր հայրենակիցներու:

Հանդէսը բացուեցաւ Կարոյտ Ծալչի երգչախումբի «Մշակ բանուորով», որմէ վերջ ընկ. Արմ. Գույումճեան՝ իբրեւ նախագահ քանի մը խօսքով բացատրեց հանդէսին նշանակութիւնը: Այս առթիւ շեշտեց բոլոր պիտանի ուժերու համագործակցութեան անհրաժեշտութիւնը, կոչ ընելով համախմբուիլ, դիմագրաւելու համար այն վտանգը, որ կրնայ ազէտալի դառնալ մեզի եւ մեր հայրենիքին համար:

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերած էին Գ. Գ. Ս. Թիւթիւնճեան, Ե. Աղօյեան (արտասանութիւն), Ա. Տէմիրճեան (երգ), Ս. Ընտրիկեան (ուղերձ), Տիկին Սիրագարդ Տէմիրճեան «Բէլէ, բէլէ»: Յետոյ երգչախումբը երգեց «Մ'ասի կուգայ»:

Օրուան բանախօսն էր ընկ. Ա. Ջամալեանը, որ կուռ բանախօսութեամբ մը թուելով հին եւ նոր ժամանակներու բոլոր ազատագրական շարժումները եւ Դաշնակցութեան տիրական դերը, պարզեց հայրենիքին սպառնացող վտանգները եւ շեշտեց.

— «Մենք չենք կրնար հանդուրժել որ ռուսական քաղաքականութիւնը իր շահերուն զոհէ հայ ժողովուրդը, անճանչելով անոր ղեկավար տարրը: Դաշնակցութիւնը իր 48րդ տարուան սեմին գործակցութիւն կ'առաջարկէ յանուն հայ ժողովուրդի կենսական շահերու, որպէսզի բոլորս միացեալ ճակատով դիմաւորենք այն վաղաժամ վտանգը, որ կը սպառնայ թէ Հայաստանի եւ սփիւռքի հայութեան: Այս է օրուան պահանջը, միացեալ ճակատ բոլոր ուժերու համախմբումով»:

Խանդավառ ծափերու մէջ վերջացնելով իր խօսքերը, ընկեր անգամ մը եւս խրախուսեց բոլորը, լաւագոյն օրերու հաւատքով: Երգչախումբին «Մեր Հայրենիքով» փակուեցաւ հանդէսը ընդհանուր ոգեւորութեամբ:

Սօս-Պարէզ

ՍՏԱԼԻՆ ԿԸ ՍԱՐՍԱՓԻ ...

«Թայմզ» կը գրէ թէ Մոսկուայի մէջ վերջերս արգիլուեցաւ ինքնաշարժներուն առջեւը եւ ետեւը դնել անոնց թիւերը: Նախ զարմանք պատճառեց այս արգիլքը անշուշտ օտարականներուն, որովհետեւ տեղացիները ոչ զարմանալու համարձակութիւնը ունին եւ ոչ ալ պատճառ հարցնելու,— եթէ իրենց հրամայուի քալել գլխու վրայ, շատ բնական կը գտնեն: Յետոյ հասկցուեցաւ պատճառը.— երբ ինքնաշարժ մը դիմացէն կու գայ, դիւրին է կարդալ թիւը եւ օրինակ իմանալ թէ որուն ինքնաշարժն է, Արգ, Ստալին, ոչ ալ Գալինաշա որ կոչի Լիթվինով, ինչպէս եւ Վորոշիլով չեն ուզեր որ ժողովուրդը ճանչնայ իրենց ինքնաշարժը: Չէ՞ որ կուռք դարձած են Ստալին եւ արբանեակներ, ժողովուրդը կ'ուզէ ծնրադիր կամ ծաղիկներով բեռնաւորուած դիմաւորել այդ կուռքերը, երբ կը տեսնեն անոնց ինքնաշարժները: Շատեր փողոցներու անկիւնէն, երբ կը տեսնեն որ սրարշաւ կուգայ Ստալինի ինքնաշարժը (շատ հազուադէպ է ատիկա, Ստալին չի սիրեր դուրս ելլել), կը ծափահարեն, կ'աղաղակեն, ճամբուն վրայ կը նետուին, ծաղկեփունջ կը նետեն,— անշուշտ լաւ բաներ են որ կ'ընեն, բայց Ստալին կը տժգունի, կը դողայ, ամէն անգամ որ ծաղիկ կը նետեն: Հապա եթէ՞ ռումբ նետեն

*** Տխրութիւնը կամ բարկութիւնը թշնամի է դէմքի գեղեցկութեան (Մարսէլ Պրանս)

*** Մանուկները զօրացնելու եւ գեղեցկացնելու համար՝ փորձուած դեղ մըն է... մարդանքի դրկել բացօթեայ (Կէօթէ):

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» • ««««

— Ո՞ւր կը բնակէին:

— Բաղառիճի մէջ:

— Վերջը ո՞ւր գացին:

— Երբ 2—3 տարեկան էի, Երզնկա տարին զիս:

— Քանի՞ եղբայր ունէիք:

Երկու եղբայր եւ երեք քոյրեր ունէի:

— Մինչեւ 1915 ձեր եղբայրները հօր տո՞ւնը կը բնակէին:

— Ամուսնացած մէկ քոյրս բացառութիւն ըլլալով, բոլորն ալ միասին կը բնակէինք:

— Ո՞ր դպրոցին մէջ կարդացած էք:

— Երզնկայի դպրոցին մէջ:

— Քանի՞ տարի կարդացիք.

8—9 տարի:

— Յաջողութեամբ աւարտեցի՞ք դպրոցը

— Այո, փայլուն յաջողութեամբ աւարտեցի

— Ձեր ծնողքը տնտեսական լաւ վիճակ ունէ՞ր:

— Այո, շատ լաւ էր:

— Ընդհանուր պատերազմի հետեւանքով նեղութեան մատնուեցա՞ք:

— Մինչեւ տարագրութիւնը որեւէ վնաս չկրեցինք. միայն թէ գործերը քիչ մը գէշ կ'ընթանային:

— Ձեր եղբայրները զինուոր չէի՞ն:

— Այո, մէկը զինուոր էր:

— Ո՞ր ճակատին վրայ կը գտնուէր ան:

— Ճակատ ղրկուած չէր, Խարբերդ կը գտնուէր:

— Խարբերդ Հայաստանի սահմաններուն մէ՞ջ կը գտնուի:

— Այո, Անատոլուի մէջ:

— 1915ին ձեր եղբայրը տո՞ւնն էր:

— Այո, արձակուրդով տուն եկած էր:

— Երզնկայի մէջ ջարդը յանկարծակի՞ տեղի ունեցաւ թէ ոչ նախապէս ուրիշ դէպքեր ալ պատահեցան:

— Կ'ենթադրէինք որ ընդհանուր ջարդեր պիտի պատահին: Որովհետեւ կը լսէինք որ սպանութիւններ տեղի կ'ունենային:

— Ի՞նչ կը մտածուէր այդ ընդհանուր ջարդերու մասին. ի՞նչ էր պատճառը այդ ջարդերուն:

— Միշտ ջարդեր տեղի կ'ունենային, իմ նոր ծնած օրերս ալ Երզնկայի մէջ ջարդեր տեղի կ'ունենան եղեր...

— Կը յիշէ՞ք այդ ջարդերու թուականները

— 1894ին Երզնկայի մէջ ընդհանուր ջարդ մը տեղի ունեցաւ:

Նախագահը այս պահուն անգամ մը եւս հարցուց այդ ջարդերու պատճառները եւ Թէհլիրեան պատասխանեց.

— Շարունակ ջարդի վախ կար: Պատճառները չեմ գիտեր:

— Ձեր ծնողքը որեւէ բան կը խօսէի՞ն այդ ջարդերու մասին:

— Նոր կառավարութեան մեզ՝ Հայերուս դէմ կարգ մը կարգադրութիւններ ընելու ծրագրին մասին կը խօսուէր

— Թուրք կառավարութիւնը չաշխատեցա՞ւ զինուորական պատճառներ առաջ քշելով արդարացնել տարագրութիւնը:

— Այն ատեն շատ երիտասարդ էի դեռ. չեմ կրնար յիշել

Համաձայն ձեր ինքնութեան թուղթին, 18 տարեկան էիք այն ատեն.

— Այդ օրերուն կարգ մը կրօնական եւ քաղաքական պատճառներ առաջ կը քշուէին:

Դատարանի նախագահը իր կողմնակցութիւնը աւելի որոշ կերպով յայտնի ըրաւ հետեւեալ յայտարարութեամբ

— Ամբաստանեալին անձնական վիճակն ու հոգեկան կացութիւնը երեւան հանելու համար, անհրաժեշտ է ոճիրին նախընթաց դէպքերու քննութիւնը:

Նախագահին այս խօսքը կը նշանակէր հայկական խնդիրը իր բոլոր մանրամասնութիւններով երեւան հանել:

Ընդհանուր դատախազը նախագահի այդ առաջարկի մասին հետեւեալ առարկութիւնը յիշեց.

Ըստ իս աւելի լաւ է հրաժարիլ այդ հին խնդիրներէն եւ շարունակել դատավարութիւնը:

Դատարանը, ի հարկէ, ընդհանուր դատախազի այդ թեթեւ առարկութիւնը նկատի չառաւ երբեք: Նախագահը կարճ դադարէ մը վերջ տեղեկացուց.

— Կ'ուզենք որ ամբաստանեալը մանրամասնութեամբ բացատրէ իր ծնողքին սպանութիւնն ու իր գլխէն անցածները:

Ընդհանուր դատախազը լռեց: Թէհլիրեան սկսաւ պատմել.

— 1914ին, պատերազմի յայտարարութենէն եւ Հայերու զինուորագրութենէն յետոյ, 1915 Մայիսին, լուր տարածուեցաւ թէ դպրոցները պիտի փակուին եւ քաղաքի երեւելիներն ու ուսուցիչները պիտի աքսորուին:

— Ո՞ւր կ'աքսորուէին. տեղ մը կեդրոնանալո՞ւ համար:

— Չեմ գիտեր, բոլորը միատեղ աքսորուեցան: Ես կը վախնայի եւ տունէն դուրս ելլել չէի ուզեր: Կարաւանները մեկնելէն վերջ, լուր տարածուեցաւ թէ բոլորը սպաննուած են: Աւելի յետոյ հրաման մը տրուեցաւ մնացած Հայ բնակչութեան քաղաքէն հեռացումը հրահանգելով: Մեր հարստութեանց եւ դրամներուն պաշտօնեաներու յանձնուելու հաւանականութիւնը չնշուեցաւ: Երեք օր վերջ, առտուն կանուխ, ամբողջ ժողովուրդը տարագրուեցաւ:

— Ժողովուրդին կ'արգիլուէ՞ր իր ապրանքներն ու գոյքերը հետը տանիլ:

— Ի հարկէ ամէն բան տանիլ կարելի չէր. ամէն մարդ միայն իր վրայ կրելիքը տանելու հնարաւորութիւն կ'ունենար: Ոչ կառք կար եւ ոչ ալ գրաստ փոխադրուելու համար. մենք միայն ձի մը ունէինք, սակայն կառավարութիւնը գրաւեց զայն պատերազմի սկիզբը: Ատոր վրայ էշ մը գնեցինք.

— Քանի՞ օր քալեցիք:

— Չեմ գիտեր. քաղաքէն մեկնած օրն իսկ ծնողքս սպաննեցին:

— Ո՞ւր կը տանէին ձեզ:

— Դէպի հիւսիս...

— Ո՞վ կ'ընկերանար կարաւանին:

(39) (Շար.)

ԼՈՒՍԱԴԻՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Մինչ սիրտը կը մղկտար, շրթներուն վրայ անուն մը կը թրթռար ու ինք ալ չէր գիտեր, թէ ինչպէ՞ս բարձրաձայն չէր աղաղակեր «Սոնիա՛, Սոնիա՛» ու չէր գրկեր, կրծքին վրայ չէր սեղմեր զայն: Քնքշօրէն Սոնիայի ձեռքը այրող շրթներուն մօտեցուց ու գերագոյն ճիգով մը ջերմը պրկելով, սովորական հանգարտ ձայնով պատասխանեց.

— Հարազատ ընկեր մը, եղբայր մը ձեզ համար:

Այնպէս թուեցաւ Լեւոնին, որ աղջկան դէմքին վրայ զարմանքի ու վըշտի ստուեր մը անցաւ: Անշուշտ իրեն թուեցաւ միայն. չէ՞ որ Սոնիան իր մէջ կ'ուզէր գտնել լաւ ընկեր մը, հարազատ բարեկամ մը, սրտակից մը միայն:

Երեկոյեան մնացած մասը անցուցին Սոնիայի փայփայած ծրագրի մասին խօսելով: Անցած գարնան Սոնիան աւարտած էր բժշկական համալսարանը, բայց փոխանակ անմիջապէս գործի անցնելու, որոշած էր տարի մը ծառայել Պեռնի քաղաքային հիւանդանոցի ծննդաբերական բաժնին մէջ, մարզուելու եւ փորձառութիւն ձեռք բերելու համար:

— Անգամ մը երբ մայրանոցը հիմնուի, դժուար թէ հնարաւորութիւն ունենամ հեռանալու,— բացատրեց Սոնիան,— հարկաւոր է պատրաստուիլ, նախ քան Վան երթալը:

Բոլորովին կերպարանափոխուած, ոգեւորութեամբ կը խօսէր Սոնիան, աչքերը զարմանալի կրակով վառուած: Երկար բարակ կը բացատրէր Լեւոնին իր կազմած ծրագիրը, մայրանոցի տեղը, մանկաբժական աշխատանքներու բաժանմունքները: Սեղանի վրայէն բազմաթիւ քարտէզներ վերցնելով, արագօրէն կը թղթատէր, հիւանդանոցի համար ընտրած կազմածները ցուցնելով, որոնք անհրաժեշտ կը գտնէր նոր բացուելիք մայրանոցին համար:

— Իսկ դուք, պիտի լինիք իմ գլխաւոր գործակիցը, ձեր աջակցութեամբ պիտի գլուխ բերեմ ծրագիրս, այնպէս չէ՞,— ու զարմանալի արտայայտութեամբ մը աչքերուն մէջ՝ նայեցաւ տղուն աչքերուն:

— Անշուշտ երբ Վան վերադառնամ:

— Գարնան պիտի վերադառնաք, չէ՞: Իսկ ես սեպտեմբերին պիտի գամ: Սոփրուած Թիֆլիս պիտի մնամ ամիս մը, հոն ալ աշխատանք չի պակսիր, պէտք է ընտրել մանկաբժա հիւանդապահուհի մը եւ բժ. օգնական մը: Ձեզ կը գրեմ Թիֆլիսէն, Այգեստանի վերի մասին մէջ, Ուրբաթ Առուի կողմը ժամանակաւոր տուն մը կը վարձէք ինծի համար, մինչեւ որ մայրանոցի համար սեփական շէնք մը ունենանք:

— Այդ բոլորը շատ լաւ, բայց դըժբախտաբար ես գալ տարի Վան պիտի չլինիմ, ա՛յ, կարող էք գրել Եկատեռինին, Գարեգինին...

— Բայց չէ՞ որ ըսիք գարնան պիտի վերադառնաք. յուսախաբութեան անհներեւ արտայայտութեամբ հարցուց Սոնիան,— չէ՞ որ դուք Վան պիտի վերադառնաք...

— Գարնան պիտի հեռանամ Ժընեւէն, բայց ոչ Վան: Տարի մը պիտի մնամ Կիրասոն:

Ո՞րտեղ:

—Կիրասոն, Սեւ ծովու նաւահանգիստներէն մէկը: Ընկեր մը ունիմ հոն, ազգային վարժարանի աւագ ուսուցիչն է, երկու տարի առաջ նիւթական դժուարութիւններու պատճառով ստիպուած մեկնեցաւ Փարիզէն, հիմա կը խնդրէ ինծմէ տարի մը մնալ իր տեղը, մինչեւ որ ինք Սորպոնի աւարտական տարին լրացնելով վերադառնայ

Իսկ դո՞ւք, դուք համաձայնե՞ր էք արդէն:

— Չէի կրնար ուրիշ կերպ վարուիլ, որքան որ ինծի համար ալ Վան վերադառնալը ցանկալի է:

— Ափսո՛ս, իսկ ես այնքան մեծ յոյսեր դրած էի ձեր վրայ:

Սոնիայի ձայնին մէջ վիշտ կար, արցունք կար:

Կէս գիշերի մօտ Լեւոնը հրաժեշտ առնելով մեկնեցաւ: Հազիւ թէ դուռը գոցուած՝ Սոնիան ձեռներով դէմքը ծածկեց ու օթոցի վրայ ինկնալով գըլուխը թաղեց փափուկ բարձի մէջ: Ուսերը ջղաձգօրէն կը ցնցուէին: Ինչո՞ւ համար կը հեկեկար Սոնիան, ո՞րու համար թափուած այդ արցունքները:

Տարիներ առաջ, երբ Վանի մէջ դէպքերու բերումով, Լեւոնի հետ կը գործակցէր, Սոնիայի զգացումները յարափոփոխ ընթացք մը ստացեր էին: Տրամադրութեան փոփոխականութիւնը հետեւանք էր Լեւոնի հանելուկային նկարագրին: Երբեմն անմարդկային լինելու աստիճան դաժան, առոյգէ չինուած արձան մը, երբեմն ալ բարախօսն սրտով ջերմ զգացումներով մարդ մը: Սոնիան կը դժուարանար բնորոշել զայն, ո՞ր մէկն էր. մա՞րդ թէ անսիրտ մեքենայ մը: Թերեւս երկուքը միասին: Սոնիան հաստատ չէր գիտեր, չէր կրնար գիտնալ, որովհետեւ կերպարանափոխութիւնը այնքան արագ կը կատարուէր անոր մէջ:

Անկախ Լեւոնի նկարագրի գնահատութենէն, Սոնիան յափշտակութեան հասնող սքանչացում մը ունէր անոր հանդէպ, որպէս յեղափոխական ղեկավարը, անձնուրաց ֆանաթիքը, անհասանելի ներկայացուցիչը մեծ գաղափարին: Անհասականութիւն մը լինելէ աւելի, ան ցեղին կամքն ու վրէժառականութիւնը կը մարմնաւորէր իր մէջ: Որքան մարդը անծանօթ կը մընար, կը խուսափէր գնահատութեան կշռին մէջ մտնելէ, այնքան աւելի յեղափոխական ղեկավարը երկաթէ քայլերով կ'անցնէր Սոնիայի հոգիին մէջէն: Սարսափն ու հիացումը միախառնուած կ'արտայայտուէին Սոնիայի զգացումներուն մէջ:

Լեւոնի արտաքի՛նը, դէ՛մքը, հաշմուած մարմի՛նը, առաջին տպաւորութեամբ վանող, եթէ ոչ անտանելի, ժամանակի ընթացքին անհետացեր էին: Սոնիան այլեւս չէր տեսներ արտաքին պակասութիւնները, որոնցմէ վեր կը մնար մարդը Յանուսի նման երկու դէմքով, մէկը յարգանք ներշնչող, միւսը սարսափ, մէկը՝ աւրինքնող, միւսը՝ վանող: Այսպէս կ'երեւար Լեւոնը: Իրար խաչաձեւող տըպաւորութիւններու ենթակայ, Սոնիայի զգացումներն ալ կ'ենթարկուէին յանկարծական վերիվայրումներու, ու երբ Վանէն մեկնեցաւ, մինչ սիրտը կուլար, ուրախութեան շող մը ինկած էր հոգիին մէջ:

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

ձայնութեամբ չճանչնան պատերազմիկի հանգամանքը։ Անկէ չէզոքելով իր դիտաւորութիւնը, իտալական զօրամասը անգլիարաց թէ բրիտանական ծրագիրը ջուրը պիտի իյնայ, եթէ Խ. Միութիւնը իր ընթացքը չփոխէ եւ չընդունի ամբողջ ծրագիրը։ Հակառակ պարագայինպետութիւնները պատրաստ են ձեռք բողջ ծրագիրը։ Հակառակ պարագային պետութիւնները պատրաստ են ձեռք յանձնախումբը երեք ամիս ժամանակաւ եղաւ, ի վերջոյ յուլիս 30ի իտալական ծրագրին յանգելու համար։ Մոսկուայի ներկայացուցիչը պատասխանեց թէ պատերազմիկի հանգամանքին ճանաչումը կապ չունի ոչ միջամտութեան հետ, բայց հաւատաց թէ իր կառավարութիւնը կրնայ նորէն քննել խնդիրը, երբ օտար կամաւորներուն մեծ մասը ետ քաշուած ըլլայ եւ «կարգ մը կառավարութիւններ անկեղծ տրամադրութիւն ցուցնեն զադրեցնելու իրենց միջամտութիւնը սպանիական գործերուն մէջ»։

Ֆրանսական ներկայացուցիչը առաջարկեց բանաւոր պայմանաժամ սահմանել, կամաւորները ետ կանչելու համար։

*** Անգլիոյ երեսփ. ժողովին հինգշաբթի օրուան նիստին մէջ, վարչապետը պատասխանելով կարգ մը հարցումներու, խոստովանեցաւ թէ կառավարութիւնը բանակցութիւններ կը կատարէ Ջօր. Ֆրանքոյի հետ, գործակալներ նշանակելու համար փոխադարձաբար։ Այսպէս վարուելով, Մեծն Բրիտանիա նկատի ունեցած է միայն իր շահերուն պաշտպանութիւնը, եւ անհրաժեշտ չի գտներ խորհուրդ հարցնել ուրիշ ազգերու, բայց տեղեկութիւններ հաղորդած է Ֆրանսայի։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԾԱՆՐ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ծագած են Անդրյորդանանի մէջ, կ՚ըսեն իտալական թերթերը, հակառակ հրատարակուած հերքումներուն։ Իբրեւ թէ դաւադրութիւն մը երեւան հանուած է, որուն նպատակն էր սպաննել էմիր Աբտուլլահը։ Միւս կողմէ կ՚ըսուի թէ Համարաբական կամիտէն երեք անդամներ զրկած է, արաբական պետութեանց դաշնակցութեան մը խնդիրը ուսումնասիրելու համար։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ ոգնական զօրք զրկուած է Պաղեստինի հիւսիսային կողմը, ուր գինեալ Արաբներ հարիւր գնդակ արձակած են պահականոցի մը վրայ։ Ընդհարումները կը շարունակուին ամէն կողմ եւ արաբական նոր հրոսախումբեր կազմուած են։

ԿԻՆ ՔԱՀԱՆԱՅ մը հոգեւոր հովիւ նշանակուեցաւ Չեխոսլովաքիոյ մէկ գիւղին մէջ։ Իր առաջին գործը եղաւ պսակ մը կատարել։ Երիտասարդ աղջիկ մըն է, երիցուհին եւ միակը՝ ամբողջ երկրին մէջ։

ԴՈՐՋԱԿ ՎԻՋԷՆ ԽՈՒԲԷՆՏԵՐԵԱՆ դատապարտուեցաւ տասը տարի թիապարտութեան։ Դատավարութիւնը տեւած էր մինչեւ առաւօտ։

ՊՐՈՒՍԷԼԻ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԸ, որ կը դրադի Ծայր. Արեւելքի գործերով, որոշեց գործակցութեան հրաւիրել Ճափոնը, զադրեցնելու համար Չինաստանի հետ ծագած պատերազմը։ Որբեւ յոյս չկայ որ Ճափոն ընդունի այս հրաւէրը։

ՔՍԱՆ ՕՐ ՄՆԱՑԱԾ է ցուցահանդէսին այցելութեան համար։ Հանրակառքերու սովորական երթեւեկը կը վերահաստատուի առաջիկայ։

ԵՐԿՈՒ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱՒԵՐ յարձակում կրեցին սպանիական ջուրերուն մէջ, օդանաւերու եւ սուզանաւերու կողմէ։

ՆՈՅ. 14ԻՆ 21 ՄԵԾ ՄԻԹԻՆԿՆԵՐ պիտի գումարուին ամբողջ Ֆրանսայի մէջ, նախաձեռնութեամբ արհեստակցական միութեանց։ Այս առթիւ ճառեր պիտի խօսուին ազգային ազատութեան դէմ, թոշակներու յաւելման եւ հանրագիտ չինութեանց, բանուորներու արձանագրութեան եւ արձակման կանոնագրի, արհեստակցական ազատութեան եւն. մասին։

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ազգային խորհուրդը ժողովի հրաւիրուած է, քննելու համար օրուան խնդիրները։ Կուսակցութեան ձախ թեւը կը պահանջէ Շոթանի կառավարութենէն քաշել ընկերվարական նախարարները, ինչ որ անշուշտ պիտի մերժուի։

ՊԻԷՌ ՕՐԻՈԼ չէ կազմուած տակաւին։ Կաթոլիկ ծերակուտականներու [illegible] մնալով, կահիճը կամեցաւ պաշտօնը յանձնել հրաժարած կահիճին այսօրին նախորդ Պ. Սիւադի։

ԱԻՐԲՈՍ մարդասիրական ընկերութեան գնաց, վերջանալու համար իր խորհրդակցութիւնները ռուսական կառավարութեան հետ։

Տարդարնը եւ Սուրիոյ վարչապետը պիտի ջանան կարգադրել հողատարիքներու եւ Սուրիոյ միջեւ տակաւին մնացած բոլոր խնդիրները։ Պիտի քննուին մասնաւորապէս հետեւեալ խնդիրները.— Սուրիական զրամատան [illegible], Սուրիա-Լիբանանեան [illegible] եւ Ալէքսանդրէթի խնդիրներուն վերջնական կարգադրութիւնը։

Հ. Մ. Ը. Մ. սկաուտական կեանք

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի Եոթաշրջանի սկաուտներու ծնողական տարեկան թէյասեղանը տեղի կ՚ունենայ կիրակի, 7 Նոյ. կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Բարեգործականի Տան մէջ, 8 Rue Bossuet, Paris։ Տեղի կ՚ունենան մարզանքներ, սկաուտական կատակերգութիւններ, արտասանութիւն, երգ, դաշնակ եւայլն։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԳԱՆԵՒՍ ՓԱՇԱՆԻ «Զէյթուն» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 6 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին իր ակումբին մէջ։

ԱՌՆՕՒՎԻԼԻ «Վարդան» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Սուրէն Գառաւեանի բնակարանը. Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

"ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ"Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

6 Նոյ. Շաբաթ իրիկուն Հ. Յ. Դ. Տան մէջ
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ
Գեղարուեստական բաժին։

ԿՐԸՆՕՊԼԻ ՄԷՋ

7 Նոյ. Կիրակի օր։ Ծանօթ վայրը։
Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԻ «ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ
Ի նպաստ իր վարժարանին
150 Route d'Orleans սրահին մէջ, (Գանշէօ)
7 Նոյեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին
Նախագահութեամբ Հայր ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆի
Աշակերտութեան կողմէ պիտի ներկայացուի
Պ. ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆի «ՊՈԼԻՍ ՍԻ ՓԱՐԻԶ»ը
(կատակերգութիւն 2 արար)
Կը նուագէ Թադէոս Գարեղին. Երգ եւ արտասանութիւն։
Մուտք՝ 3 ֆրանք

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Այս կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին Պ. Յովհաննէսեանի սրճարանը՝ 13, Rue Pierre Curie, Kremlin-Bicetre, մէթրօ Porte d'Italie

ՄԻՇԷ ՄԷՌՕ պիտի ներկայացնէ հայերէն տառերով ՄԻՇԷԼ ՍՏՐՕԿՕՖ, ՍՈՒԼԹԱՆ ՀԱՄԻՏ եւ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՃԱՄԲԱՐԸ ԵՒ ՀԱՅ ԱՐԻՆԸ։ Մուտք 3 ֆրանք

Ծանօթ. — Պ. ժագ. Տէրտէրեան որ Մարսէյլէն եկած է փարիզ, ունւոյն վրայ պիտի ծախէ ձայներէն եւ արեւելեան տիսքեր։

Նոյնը ԳԱՆՇԷՕ-ՔԱՇԱՆի մէջ 8 Նոյ. երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին 150 Route d'Orléans (Aristide Briand)։ Մուտք 3ֆր.

ԿԻՐԱԿԻ 28 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1937, ԺԱՄԸ 16,45ԻՆ
ՍԱԼ ԲՐԱԹԻ ՄԷՋ, ՄԱՐՍԷՅԼ
ԱԼԵՄՇԱՀ

Պիտի տայ հայ եւ արեւելեան երաժշտութեան նուիրուած
ՍԷՆՖՕՆԻՔ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ՄԸ
Նուագախումբ եւ երգչախումբ 80 հոգի

Մտաւորականոց կազմակերպութիւնու ուշադրութեան

ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ տարեկան հանդէսը տեղի պիտի ունենայ 13 Փետր. 1938 ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ. ԺԱՄԸ 17ԻՆ. ՍԱԼ ԲՐԱԹԻ ՄԷՋ. ղեկավարութեամբ Պ. ԱՐԱՅ ՓԱՐԹԵՒԵԱՆի. կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը։

ԾՆՈՂՔՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Յ. Կ Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի հայերէնի եւ Հայոց պատմութեան դասընթացքները կը վերաբացուին 21 նոյեմբեր Հինգշաբթի առաւօտ։ Ծնողներէն կը խնդրուի շուտով արձանագրել իրենց զաւակները, դիմելով տեղւոյն վրայ։ Հինգշաբթի օրերը առաւօտէն մինչեւ կէսօր։
20 Avenue Porte des Lilas։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ ԵՒ ՏԵՂԵԿԱՑՈՒԹԵԱՆ կեդրոնի ը՛ դ. ժողովի շարունակութիւնը տեղի կ՚ունենայ 7 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Քաֆէ Մէֆիսթոփի մէջ, 146 Bld. St. Germain. Օրակարգ՝ 1) Ընտրութիւններ, 2 ապագայ գործունէութեան խնդիր։

ԵԴՈՒԱՐԴ ԳԱԼՓԱՔՃԵԱՆ

ԴՐԱՄԱՏՈՒՆ, 48 rue de la République, Marseille

Tél. Colbert 74-51, 47—22

Օտար դրամներու փոփոխութիւն։ Չէքեր կը տրուին ամէն երկրի համար։ Կը գնենք եւ կը ծախենք ոսկի դրամներ.

ԼԱՒ ԳԱՑԷՔ ՄԵՐ։

ԵՂԻՇԷ ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

AMERICAIN LLOYD	**ORIENT LLOYD**
48 rue de la République	**7 rue Auber, Paris**
Մարսէյլ, Tél. C.47-22 եւ C.74-51	Tél. Opera 07-77 07-78

Նաւային բոլոր ընկերութիւններու ներկայացուցիչ։
Տոմսակներ՝ ամէն տեղի համար։ Հայ ճամբորդներու համար մատչելի գին։ Ունինք թղթակիցներ աշխարհի ամէն կողմը
ՎՍՏԱՀԵԼԻ ՏՈՒՆ

Օգտուեցէք առիթէն

Մեկնումի պատճառով ծախու է գերձակի խանութ մը Իսի լը Մուլինոյի մէջ։ Կը գործէ վեց տարիէ ի վեր։ Ունի լաւ յաճախորդներ։ Կարելի է գնել ապրանքով կամ առանց ապրանքի, շատ յարմար գինով։ Դիմել՝ Tailleur Keusseian-33 Ave. de Verdun, Issy les Moulineaux Seine

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշել — Հեռաձայն Danton ; 52 – 78

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ։

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԱՐԴԻԱԿԱՆ ԿԱՀԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ ՃԱՇԱՐԱՆԸ

ՐԱՖՖԻ

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ Մ. Գ. ՄԻՐԻՃԱՆԵԱՆ

8 Rue Maubeuge, Paris (9)

Արեւելեան եւ եւրոպական համեղ կերակուրներ՝ պատրաստուած մասնաւոր խնամքով։ Յաճախորդները կրնան մտնել խոհանոց՝ տեսնելու համար տիրող մաքրութիւնը։

Պոլսական օղի՝ տաք աղանդերներով։ Տրամադրելի սրահ հաւաքոյթի, նշանտուքի, հարսնիքի եւայլնի համար շատ համեստ գիներով։

Tailleur de ST. BERNARD
Pour hommes et Dammes
H. GULBOLIAN

24 rue Affre կամ 8 rue Cavé, Paris 18
Մասնաճիւղ՝ 2 rue de la Charbonniere
Մէթրօ La Chapelle եւ Barbès Rochechouart
Թելէֆոն Montmartre 69–70

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Նոր տարուան բազմաթիւ մոդել կտորներ նուէրներ ի բաշխումն հագուստի եւ վերարկուի համար մինչեւ Ծնունդ։ ՍՏԱՑԱԾ ԵՆՔ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՁՄԵՌՆԱՅԻՆ ԿԵՐՊԱՍՆԵՐ։

ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ.— Վերարկու եւ հագուստ երկու փորձով, սկսեալ 280—400 ֆր.։ Նուէր կը տրուի մուշտակէ մէկ փաթ մը գիթ օձիքի մ հսուան համար, պատրաստուած հայկական [illegible] արհեստանոցներուն մէջ։ 400 ֆրանքէ վեր ապրանքներու համար, 3 փորձ, նուէր կը տրուի մէկ ֆանթէզի տափատ կամ կօլֆ։ Ցուցնելու համար վերոյիշեալ պայմաններէն նոր կայացնել յառաջ կոչում։ Rue la Charbonniereի մեր մասնաճիւղին մէջ կը տրամադրենք մատչելի գիներով à façon, նորոգութիւն, ձեւափոխութիւն եւ բքնաբանք փարթօլ 140 ֆրանքէն սկսեալ։ Տոնական պարագաներու, 3 օրէն կը յանձնենք ապրանքները՝ խնամուած աշխատանքով։

Բաց է կիրակի մինչեւ կէսօր։

"ՇԻՐԱԿ"

Արեւելքի միակ խկական օղին է Անզուգական. Անմրցելի։ Անխուսխ առաջնակարգ զօրացուցիչ ախորժաբեր պատրաստուած զուտ չամիչի թութով։ Հայ աւանդական սեղանին զարդ։

Le Gérant : M. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (55)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

Ամէն տեղից երբ անց էր կենում Հաջի Միսաքի քարվանը, միշտ ընդհանուր ուրախութիւն էր պատճառում [illegible], նրանից մի բան չէր սպասում առանձնալ. վաճառականը ապրանք էր սպասում, կինը իր պանդուխտ ամուսնից նամակ էր սպասում, հանապարհների վրայ գտնուող մանր եւ խոշոր ատրճանաւորները կամ պաշտօնատարները այս եւ այն իրեղէնները էին սպասում ստանալու, խմելու եւ [illegible] համար։ Ճոռ անցամ պանդուխտ, հիւանդ, ճանապարհների վրայ նուաղած ու ընկած հայ պանդուխտը սպասում էր, որ Հաջի Միսաքի քարվանը կ՚անցնի, եւ իրան մարդասիրաբար վեր առնելով, կը տանէ եւ ցանկացած տեղը կը հասցնէ։ Հաջի Միսաքի կամակատարութիւնը եւ նրա պատրաստակամութիւնը ամէն մարդու սրտում մէջ, նրան սիրելի էին ու րել իր բոլոր ծանօթներին։ — «Հաջի Միսաք, վերադարձին ինձ համար մի հօխայ թամբաքու բեր», «հաջի Միսաք, այս դէթուռի բերը հասցրու մեր տունը»,— այսպիսի պատուէրներ նա կատարում էր առանց մի փարայ ընդունելու եւ մինչեւ անգամ իր գրպանից ծախսելով։ Այս պատճառով ճանապարհների վարչութիւնները շատ խիստ չէին վարւում Հաջի Միսաքի հետ մաքսատներից նրա քարվանը անցնում էր ամենայն ապահովութեամբ եւ ատրճանաւորները չէին նեղացնում նրան։

Բեռնակիրը, եւ մանաւանդ ճանաչուած բեռնակիրը, մեծ հաւատարմութիւն ունի արեւելքում։ Նրան յանձնում են ամենաթանգագին ապրանքների հակեր, նրան յանձնում են տոպրակներով լի ոսկի եւ արծաթ, առանց որ եւ իցէ թղթերի կամ պաշտօնական գրագրութիւնների, եւ նա իր ստացած աւանդները տանում է եւ անկորուստ հասցնում է պատկանած տեղը։

Ամէն քաղաքում գիտէին, թէ երբ կը յայտնուի Հաջի Միսաքը։ Նրա քարվանի ընթացքը այնքան կանոնաւոր էր, որ եթէ մի արտաքոյ կարգի դէպք պատահելու չը լինէր, նա մի ժամ եւս յետ չէր ընկնի սովորական օրից։ Բայց այս անգամ Հաջի Միսաքի քարվանը բաւական ուշացել էր ընթանում։ Ջը նայելով նրա վեր առած հակերի փոքրիկ ծաւալին, նրանք բաւական ծանր էին երեւում։ Հակերի մեծ մասը քառանկիւն, երկայնաձեւ արկղիկներ էին երկաթէ կապանքներով ամրացրած, եւ որոնց վրայ անգլիական տառերով դրոշմուած էին «Պերսիա» եւ «Թեհրան» բառերը։ Քարվանը բաւ մեծի մասին ուղեւորւում էր գիշերով։ Հաջի Միսաքը ասում էր, որ նա չէ ցանկանում ցերեկուայ տօթերի ժամանակ իր ջորիները յոգնեցնել։

Քարվանի մէջ կար մի երկրորդ անձնաւորութիւն եւս, որ իրան կոչում էր Մելիք-Մանսուր, դա վաճառական էր, եւ իր անկեալ պարսկաստանցի Հայ։

Վերջին 20 — 30 տարիների ընթացքում, Պարսից կառավարութիւնը, բաւական մեծ վերանորոգութիւններ անելով զէնքերի փոփոխութեան մէջ, եւ նրանց եւրոպական ձեւի վերածելով, Հայերի առջեւ բացուեցաւ վաճառականութեան մի նոր ասպարէզ, որոնք սկսեցին հայթայթել կառավարութեանը պահանջուած զէնքերը։ Մելիք Մանսուրը այս տեսակ վաճառականներից էր եւ ջորիների կրած ծանր արկղները նրան էին պատկանում։ Մաքսատներում առանձին ուշադրութիւն չէին դարձնում այդ արկղերի վրայ, որովհետեւ իբրեւ արքունական ապրանք, պէտք է անցկենային Պարսկաստան։ Այս տեսակ ապրանքների փոխադրութիւնը Տրապիզոնի, Արզրումի եւ Բայազէտի ճանապարհով դէպի Պարսկաստան մի նոր բան չէր։

Մելիք-Մանսուրը կը լինէր 36 տարեկան, նա բաւական համակրական դէմք ունէր, նրա միշտ ուրախ, միշտ ծիծաղկոտ բնաւորութիւնը եւ փոքր ինչ շաղակրատ լեզուն մի առանձին կեանք էին տալիս այդ մարդու անվերջ խօսակցութիւններին Հաջի Միսաքի հետ, մանաւանդ երբ նա սկսում էր պատմել իր կեանքի հետաքրքրական արկածները, որ կատարուել էին հեռաւոր աշխարհներում։ Քարվանի ճանապարհորդութեան միակերպ ձանձրոյթը փարատելու համար այս տեսակ խօսակցութիւնները անհրաժեշտ են լինում։ Աւելի հետաքրքիր էր այդ Հայոց «Թափառական Հրեայի» ձայնով ձեռքի երեք մասերի կորուսելու պատմութիւնը, որ պատահել էր Հնդկաստանում մի կռուի մէջ, որ նա ունեցել էր վայրենիների հետ։

Մելիք-Մանսուրը խօսում էր շատ արեւելեան եւ արեւմտեան լեզուներով, եւ իր ամբողջ կեանքում մարդ գիտէր, թէ ինչպէս պէտք է վարուել դիկների հետ զարկուելով, գիտէր նրանց բոլոր խորամանկութիւնները, մարդու հետ։ Եւ այս պատճառով, նա ներսից այն չէր, ինչ որ երեւում էր դրսից։ Այսուամենայնիւ Հաջի Միսաքը մի առանձին յարգանքով էր վերաբերւում դէպի այդ խորհրդաւոր անձնաւորութիւնը, ոչ այն պատճառով միայն, որ ինքը իբրեւ բեռնատար պարտաւոր էր պատուել իր վերառած բեռների տիրոջը, բայց գտնում էր նրա մէջ մի ուրիշ բան, որ խիստ դուր էր գալիս։ Աւելի հետաքրքիր էր այդ ծէկս յարգելի էր։

Ամէն մի խան (քարվանսարայ), եթէ անցնելիս պանդոկապետները խիստ գոհ էին մնում Մելիք-Մանսուրից, նա բաւական առատաձեռն էր եւ ոչ կին չաղ էր տալիս աջուձախ։

— Դուք զրանց փչացնում էք, նկատում էր Հաջի Միսաքը, — միւս անգամ մեզ անհնար կը լինի այդ տաղանդներից մի բաժակ ջուր խնդրել։

— Վնաս չունի, պատասխանում էր նա ծիծաղելով. — ոսկու փայլը կուրացնում է մարդկանց աչքերը։

Քարվանը անվտանգ անցաւ Արզրումից եւ մի շաբաթից յետոյ մտաւ Բայազէտի գաւառը։ Այստեղ Մելիք-Մանսուրի բեռները սկսեցին հետզհետէ փոխուել։ Արկղները գիշերով անհետանում էին եւ նրանց փոխարէն տեղաւորւում էին ուրիշ հակեր, բոլորովին այլ տեսակ մթերքներով։

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

Ժամացոյցի եւ զոհարեղէնաց վաճառատուն
ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ
261, Rue du Fbg. St. Martin
Métro: Louis Blanc et Jaurès

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire . SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՈՒՂԵՒՈՐԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 7 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 7 NOVEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ - 13e Année No. 3571

Խմբագիր ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԱՐԿ Է ԴԻՐՔ ԲՌՆԵԼ

Ձայն մը ամէն կողմէ,— քիչ մը նորութիւն եւ թարմութիւն մեր հանրային կեանքին մէջ:

Նոր չէ կանչը, բայց կը շեշտուի օրէ օր: Մանաւանդ օրուան այս ժամուն, երբ այնքան մռայլ հեռանկար մը սիրտ կը սեղմէ, Արտասահմանէն մինչեւ Հայաստան:

Կը բաւէ միայն « Խ. Հայաստան » կամ ուրիշ որ եւ է խորհրդային թերթ կարդալ, ըմբռնելու համար բոլշեւիկեան արքայութեան կացութիւնը: Իսկ արտասահմանեան անցուդարձը գաղտնիք չէ ամէնէն անտարբերին համար ալ:

Ի՞նչ ընել, ի՞նչպէս գործել, ի՞նչ ուժերով..

Անհրաժեշտ է կենալ իրական գետնի վրայ, գտնելու համար այս հրատապ հարցումներուն պատասխանը:

Խոստովանինք թէ չափազանց սահմանափակ են մեր հնարաւորութիւնները, իսկ ճամբան խճողուած՝ քարերով եւ փուշերով: Կան այնպիսի պարագաներ երբ գլուխդ քարին կը զարնես եւ չես կրնար ելք մը գտնել: Կան պարագաներ ալ ուր գլխաւոր դժուարութիւնները ներքին անհամաձայնութիւններէ, կիրքերէ կամ անհոգութենէ կը ծնին:

Կացութեան ծանրութիւնը կը պահանջէ նախ հարթել այս վերջին դժուարութիւնները կատարել՝ ինչ որ կախում ունի մեր կամքէն.

Անշուշտ, այս առթիւ ալ պիտի ծագին «հին» ու «նոր»ի խնդիրներ: Ուրիշ խօսքով, սերունդի կամ վերանորոգման հարցեր,— ի՞նչպէս ընել որ նորոգուին յծակները, եւ եթէ ոչ նոր, գոնէ թարմ շունչ մը մտնէ մեր հանրային գործունէութեան մէջ:

Պատասխանը ամէնէն առաջ պիտի տան իրենք՝ «նորերը» կամ նորութեան, թարմութեան ախոյեանները: Եւ, աւելի քան երբեք ժամանակն է որ տան, այսինքն իջնեն ասպարէզ, արժեցնելու համար իրենց յաւակնութիւնները:

Այս թերթը առաջին անգամ չէ որ կը բացատրէ, կը յիշեցնէ, կ'ապացուցանէ թէ արագօրէն ծերացաւ, ծիւրեցաւ մեր հանրային կեանքը:

Մեռած, մաշած, կամ ինքնաբերաբար քաշուած են շատեր. Ուրիշներ ալ, որ կան ու կը մնան, չեն կրնար երկար դիմանալ: Դեռ ուրիշներ աւելի շատ համբաւ հանած են իրենց բացասական յատկութիւններով:

Արդ, ո՞ւր են միւսները: Կա՞ն թէ չկա՞ն: Եւ ինչո՞ւ չեն կրնար համախմբուիլ հիմնական ծրագրի մը շուրջը: Ծրագիր մը որ ուղղակի եւ անմիջական կապ ունենայ այս ժողովուրդին իրական կացութեան, անոր բաղձանքներուն եւ տառապանքներուն հետ: Ծրագիր մը որ բխած ըլլայ օրուան պահանջներէն, եւ կազմակերպութեան, գործի, յարատեւ եւ արդիւնաւոր աշխատանքի մէջ անոր կուսակիցները:

Լման տասնըհինգ տարի անցաւ բոլոր բանդիտութեանց եւ մարզանքներուն վրայ: Ձախողեցան հիներն ալ, նորերն ալ: Չկան ծածուկ մնացած գաղտնիքներ՝ ոչ այս կամ այն հոսանքի հակումներուն եւ գործունէութեան, ոչ ալ տրամադրելի ուժերու մասին: Իւրաքանչիւրը հանրութեան ծանօթ է իր ամբողջ կերպարանքով, հասակէն մինչեւ գլուխն ու թեւերը:

Ծանօթ են իւրաքանչիւրին շուրջն եղած բազմութիւններն ալ, համակիր, ուղեկից կամ «բոլորտիքեան»:

Ինչ կը վերաբերի գործունէութեան ասպարէզին, ճիւղերուն եւ միջավայրին, այդ մասին ալ բաւական փորձառութիւն ստացանք, տարագրութեան վերիվայրումներուն մէջ, եւ անհրաժեշտ չէ ջրհեղեղէն սկսիլ.

Տարէց թէ երիտասարդ, հասուն թէ նորահաս,— թող ոչ ոք յաւակնի իր անձը կամ արժանիքը աւելի վեր դասել քան այս ժողովուրդն ու իր ապրած միջավայրը: Աշխարհի մեծագոյն իմաստունն իսկ ըլլայ, ան պարզապէս մէկ մասնիկն է ամբողջութեան, եւ չի կրնար հրաշագործ մը դառնալ, պատուհանին առջեւ նստելով եւ ուրիշներուն անցուդարձը դիտելով:

Հարկ է քալել, թեւերը շարժել եւ միտքը բանեցնել ու քալել, ի խնդիր ցիրուցան բազմութեանց փրկութեան: Ցանուած հայրենիքի պաշտպանութեան եւ զօրացման:

Որ եւ է խելք ու շարժումներ կրնայ արժէք ունենալ, երբ կը հոսի հանրային աւազանին մէջ, հաւատքով, յարատեւութեամբ եւ խանդավառութեամբ:

Մնացեալը « պարապ վախտի խաղալիք » է, որով կրնան զբաղուիլ միայն «ռէնթիէ»ներն ու ծոյլերը, փառասէրներն ու ամուլ հոգիները: «Տունը մնացածները»:

Հարկ է ապացուցանել թէ ի՛նչ ունինք իբրեւ նորութիւն: Իբրեւ գործօն կամ պահեստի ուժ, միշտ պատրաստ՝ իր բաժինը տրամադրելու հանրային բարօրութեան եւ բազմապիսի տագնապներու լուծման, որոնք ձեռք, միտք եւ շարժում կը պահանջեն:

Մտէք դրօշի մը տակ, նախընտրեցէք լաւագոյն ճամբան,— կը բաւէ որ ճակատն ըլլայ ազգային, այս բառին ամէնէն առողջ իմաստով:

Ազգային՝ անոր համար որ միամտութիւն է բարիք սպասել, երբ ներշնչումը եւ հրահանգը դուրսէն կուգան, երբ զօրանակը օտար է, իսկ դուն պարզ կամակատար մը, աւելի անարժէք եւ անճար քան յետին սորուկը:

Տեսէք, ամբողջ հայրենիք մը կը գլխատուի եղած չեղած ղեկավարներով, քաղաքական կուսակցականէ-վարչական ասպարէզէն մինչեւ գեղարուեստականը,— եւ մարդիկ ծափ կը զարնեն սպա՛ռ երկնքի տակ...

Դէպի ճակատ,— ներսը, դուրսը թէ շուրջը, բայց միշտ գետնի մը վրայ:

Շ.

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Սանձարձակ աւլցուք բոլոր ճակատներուն վրայ

« Խ. Հայաստան »ի վերջին թիւերէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները (գլխաւորները).—

Վտարուած եւ բանտարկուած է նկարիչ Ե. Քոչար, որ Փարիզէն Հայաստան գնաց վերջին կարաւանով: Այս առթիւ « Խ. Հայաստան » կը գրէ (2 *հոկտեմբեր*

— « ժողովրդի մերկացուած թշնամիներ՝ Դ. Շահվերդեանի եւ նացիոնալ Մ. Մազմանեանի օժանդակութեամբ 1936 թուին Փարիզից Երեւան է գալիս այսպէս կոչուած քանդակագործ Երուանդ Քոչարը: Երեւան գալու հէնց առաջին իսկ օրից այդ խայտառակ սկսում է իր պրովոկացիոն աշխատանքը»:

Թերթը կ'աւելցնէ թէ « այդ սրիկան այս ու այն կողմ մի քանի անգամ լկտի հակայեղափոխական, բաց էութեան ֆաշիզմը գովերգող յայտարարութիւններ է արել »:

Եւ ցանկը անցած են նաեւ, նկարչական ճակատին վրայ, «նացիոնալիստ հակայեղափոխական Սա. Ակոպովի հաւատարիմ՝ Ստեփան Թարիեանը, *« Դաշնակցական բանակի գնդացիրային ջոկատի հրամանատար՝ ապարատիստ Նժդեհի հաւատարիմ զինակից, Տաթեւի ձորում կոմունիստների ջնջման ակտիւ մասնակցող «նկարիչ»* Հայտնիկ Գրիգորեանը, *նկարիչ* Տ. Խաչվանքեանը:

Այս մարդիկ ազատ կը գործեն եղեր անոր համար որ, «կերպարուեստագէտների գլուխն էր կանգնած մի կասկածելի անձնաւորութիւն, Խանջեանի արբանեակը, Արխանի մանկլաւիկը, Դաշնակցական հովերով տարուած պոզ-խայիմ Արա Սարգսեանը» *(ծանօթ արձանագործը, Պոլսեցի, որ Վիեննայէն Երեւան գնաց 1921ին).*

Եւ ցանկն անցած է, նմանապէս, երիտասարդ ճարտարապետ Դ. Քոչար-Երեւանի ճարտարապետներու Միութեան նախագահը, որ անցեալ տարի Փարիզ էկած էր միւս «մերկացուած» ճարտարապետին, Մազմանեանի հետ: «Խ. Հայաստանի մէջ երկու ճարտարապետներ ձեռք երկու սիւնակ ամբաստանագիր թխած են այս ճարտարապետին դէմ, պահանջելով դատի քաշել: Այս առթիւ գիտել կուտան թէ ան «ոչ մի կոնկրետ բան չասաց նացիոնալիստ դասաձաւ՝ ժողովրդի թշնամի Խանջեանի կողմից իրեն տրուած պատուէրների մասին»:

** *Գիտական համալսարանէն վտարուած է հռոմէական իրաւաբանութեան պատմութեան դասախօս,* Գ. Ստեփկեան *որ «ամբողջ եղել է յայտնի Դաշնակցական եւ Դաշնակցութեան կառավարութեան լուսաւորութեան մինիստրի (կրթական նախարար) օգնական: Նա միաժամանակ աշխատել է որպէս իրաւաբան եւ տանելով բոլշեւիկներ է մահուան դատապարտել»* (29 *սեպտեմբեր*):

Թատերական ճակատին վրայ, իբրեւ հակայեղափոխական սրիկաներ վտարուած են Մկրտիչ Ջանան, Երուանդ Թոդեան (Կավռոշ) *եւ ուրիշներ:*

*** *Բանուորական մէջ կուսակցութենէն վտարուած է նախկին դատաւոր* Վանիկ Հացազարեանը, *որ «եղել է ռամկավարական կուսակցութեան անդամ եւ այդ փաստը խնամքով թաքցրել է կուսակցութիւնից»:*

Նոյն շրջանին մէջ վտարուած է նաեւ կուսակցութեան նախկին քարտուղար «Դաշնակցական-նացիոնալիստական» Գ. Գողթունին: (2 *հոկտ.*):

Վտարուած է դատապաշտպան (դատախազ) Կարօ Դործունեանը, *ինչպէս եւ* Լեւոն Կանդր: *Այս վերջինի մասին « Խ. Հայաստան» կը գրէ* (29 *սեպտ.*). — *« Լեւոն Կանդր, որ 1910թուից մինչեւ 1922 թիւը արտասահմանում եղել է Հնչակեան կուսակցութեան լիդերներից (վարիչ) մէկը, 1922 թւին Հայաստան գալով աշխատանքի է անցնում արդարադատութեան օրգաններում: Կանդր, այդ բուրժուական նացիոնալիստը արտասահմանից Հայաստան գալով, իր վնասարար հակայեղափոխական աշխատանքն է տարել Գալիկեանի եւայլոց հետ միասին, իսկ կաշառակերութիւնը նրա «փէշակն» է եղել».*

— « Մերկացուած» եւ վտարուած են նոյնպէս, Հրանտ Գալիկեան, *«Դաշնակցութեան լիդեր նախկին պոլիցիայի աշխատակից»* Հայկ Զալդալեանը, *եւ* Արշալոյս Սոլախեանը:

*** *Խօսելով Քանաքեռի ելեկտրական կայանի շինութեան մասին, «Խ. Հայաստան» կը գրէ թէ « խաչը վնասարարութիւն » կատարած են երկար տարիներ այդ շինարարութեան գլուխն անցած մի խումբ սրիկաներ, ինժեներ (ճարտարապետ) Տէր Աստուածատրեանը, նրա օգնականներ լոռես Մէլքեր, ցարական բանակի նախկին սպայ Սախարնիկովը եւ ուրիշներ»:* (2 *հոկտ.*

Ամբաստանութեան տակ առնուած են նաեւ Երեւանի լեռնամետալուրգիական տեխնիկումի (լեռնամետաղագործական արհեստագիտական վարժարանի) տնօրէնը՝ Ա. Մալխասեան, մանկավարժական Ինստիտուտի կուսակցական կոմիտէի քարտուղար Վ. Խաչատրեան, «Դաշնակցական սրիկայ» Ա. Մարգարեան, Ս. Սողոմոնեան եւայլն.

Աւելորդ է ըսել թէ այս վտարումներէն շատերը կը նշանակեն բանտարկութիւն

*** *Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէն իր վերջին լիագումար նիստին մէջ քաղաքական բիւրոյի թեկնածու անդամ ընտրած է Համամիութենական Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար Եէժովը (Ձեկայէն արիւնկզակ վարիչը):*

Երեք պետութեանց հակաբոլշեւիկ դաշինքը

Լոնտոնի գերմանական դեսպանը՝ Ֆոն Ռիպպենթրոփ, Հռոմ հասաւ ուրբաթ առտու, ստորագրելու համար հակաբոլշեւիկ համաձայնութիւնը, որ գոյացած է Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ Ճափոնի միջեւ. Ստորագրութեան արարողութիւնը տեղի ունեցաւ երէկ առտու, եւ յետոյ սեղան մը սարքուեցաւ:

Իտալական մամուլը վերապահութիւն կը ցուցնէ, սակայն իրազեկներ կը հաւաստեն թէ դաշնագիրը շատ աւելի մեծ արժէք ունի քան կ'ենթադրուի: Անոնց տեղեկութեանց համաձայն, համաձայնութիւնը իբրեւ քաղաքական դաշնագիր մըն է, շատ աւելի լայն տարողութեամբ: Անոր տրամադրութեամբ, երեք պետութիւնները ոչ միայն փոխադարձաբար իրար պիտի պաշտպանեն համայնավարական վտանգին դէմ, այլեւ իրարու պիտի օգնեն, արտաքին յարձակման առթին: Կ'ըսուի թէ դաշնագիրը բաց պիտի մնայ ուրիշ պետութեանց համար ալ, եթէ կ'ընդունին անոր սկզբունքները:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԵՐԿԱՑԱՒ, ՄԵՐԿԱՑԻՐ, ՄԵՐԿԱՑՈՒՐ

Նարդունին Նոյ. 1էն ի վեր օդափոխութեան գացած ըլլալով դէպի Ալժերիա, Երեւանի թերթերուն թարգմանութիւնն ալ իմ գլխուս փաթթուեցաւ:

(Տասն անգամ աւելի դիւրին է անգլերէնը ֆրանսերէնի կամ հայերէնի թարգմանել, քան Խ. Հայաստանի հայերէնը՝ հայերէնի):

Ուրեմն, սպասելով Երեւանի նոր թղթաբերին, «թաժա» լուրեր քաղելու համար, երէկ սպառնաբար ձեռք առի 5 — 6 հատ «խորհրդային Հայաստան» եւ սկսայ պրպտել: Թուականներն ալ շատ հին չեն, սեպտեմբեր-հոկտեմբեր:

Եթէ ըսեմ որ ամէնէն առաջ մխիթարական լուրեր փնտռեցի, պիտի չըհաւատաք:

Բայց ահա փաստերով կը խօսիմ:

Բանաքեռցի «չփլախ» ներսան Ալագեան, կարդալ-գրել սորված ըլլալով, յօդուած մը հրատարակեր է, որուն մէջ կ'աղաղակէ բարձրաձայն.—«Մեզ հարկաւոր է գիտութիւն, կուլտուրա»

« Չփլախ »ին եղածն է «մի էկս-կուրսիա» (պտոյտ) կատարել «դէպի մեր հանրապետութեան առաջնորդ, մեր արեւ, մեր սիրտն ու հոգին հանդիսացող՝ ընկեր Ստալինի ծննդավայրը: Գնալ տեսնել այն տունը, որտեղ ծնուել է մեր հանճարեղ, մեր իմաստուն հայրը՝ ընկեր Ստալինը»: (Անունը միշտ շեղագիր).

« Չփլախ »ը իր հեղինակաւոր կարծիքը յայտնել է վերջ գիւղական բնակարաններու շինութեան եւ շարժանկարի մասին, կը մնայ, իբրեւ վերջաբան:

— *« Ես մեծ պարծանքով լսեցի հայ ժողովուրդի թշնամիներ՝ Ամատունու, Գուլոյեանի, Ակոպովի եւ Մուղդուսու հակայեղափոխական նացիոնալիստական գործունէութեան մասին, որոնք տարիներ շարունակ ծծել են հայ աշխատաւոր ժողովուրդի արիւնը, մնացել են մեր կործարաններին եւ սոցիալիստական գիւղատնտեսութեան»*: (29 *Սեպտ.*):

Աւելի «զգայացունց» լուր մը,— Այս տարի Ապարանի շրջանին մէջ պիտի կառուցուի 10.000 ոչխարներու արհեստական բեղմնաւորում՝ ընտրովի խոյերով: (24 Սեպտ.):

Մեղք իմս չէ, եթէ չար լուրերը կը հետեւին բարի լուրերուն վրայ, համատարած «մերկացումներ»ու ժխորին մէջ: Անոնք են որ կը տիրապետեն էջերուն վրայ, իրենց շառաչիւն խորագիրներով, եւ տպարանին ամէնէն խոշոր գլխագիրներով.—

— *« ԲՆԱՋՆՋԵԼ ԱՆԵԼ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐԻՆ »*: (29 *Սեպտեմբեր*

— « Դուրս շպրտել ժողովրդի թշնամիներին կերպարուեստի ֆրոնտից» (Ձայնատ)— (2 հոկտ.):

— « Մերկացնել պատմութեան նացիոնալիստական փալսիֆիկացիան », (Խմբագրութիւն, կեղծիք): (29 սեպտեմբեր):

— « Պատմագիտութեան ֆրոնտից լիկվիդացիայի ենթարկել վնասարարութեան հետքերը» (2 հոկտ.):

— « Ջախջախել թշնամու վնասարար գործունէութիւնը»:

— « Մաքրել ֆիզկուլտուրի (եւ մարմնամարզութիւն) կուսակցամակերպութիւնը ժողովրդի թշնամիներից». (27 սեպտ.):

— « Կոտայքում նացիոնալիստական-դաշնակցական տարրերը ազատ գործում են »:

— « Խիստ պատասխանատուութեան կանչել խորհրդային առեւտուր ձախողողներին»: (4 հոկտ.):

— « Սրիկաների սառուցի տակ թաղուած հեղինակութիւնը»: (28 սեպտ.):

— « Մերկացնել մանկական երկաթուղու շինարարութեան վնասարարների դէմքը»: (4 հոկտ.):

— « Մինչեւ վերջը ոչնչացնել թշնամու բներին»: (2 հոկտ.):

— « Ժողովրդի թշնամիները Քանաքեռում »: (2 հոկտ.):

Անշուշտ կը սպասէք որ իւրաքանչիւրին բովանդակութիւնն ալ ներկայացնեմ:

Խնդրեմ, ծանօթացէք մէկ մասին, կարդալով քիչ առաջին թարգմանուած լուրերը:

ՎԱՀԷ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ ՄԿՐՏԻՉ ԳԱՐԱՅԵԱՆ ՈՐ ՍՊԱՆՆԱԾ ԷՐ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ԱՄԵՐԻԿ. ՀԻՒՊԱՏՈՍԸ

Պէյրութէն կը հեռագրեն Նոյեմբեր 5 թուականով.—

Մկրտիչ Գարայեան, որ հոկտեմբեր 12ին սպաննած էր Պէյրութի ամերիկեան հիւպատոսը, Թէոտոր Մէրինը, մահուան դատապարտուեցաւ եղեռնագործ ատեանին կողմէ, այսօր, արտակարգ նիստի մը մէջ: Գարայեան վճիռը լսեց հանդարտօրէն եւ որ եւ է խօսք չարտասանեց ինքնապաշտպանութեան համար: Թէ վկայութիւնները եւ թէ ամբաստանեալին կողմէ տրուած պատասխանները կը հաստատեն թէ Գարայեան օրերով մտածած էր իր արարքի մասին: Վկաները յայտնեցին թէ ան սպանութենէն օրեր առաջ կ'ուսումնասիրէր հիւպատոսին շարժումները եւ ճշդած էր անոր մեկնումի սովորական ժամերը:

Բժշկական քննութիւնը կը հաստատէր թէ Գարայեան կատարելապէս պատասխանատու էր ոճիրը գործած ատեն: Ուրիշ վկաներ հաստատեցին թէ խելագարութեան կարգ մը դէպքեր պատահած էին Գարայեան ընտանիքին մէջ եւ թէ ինքն ալ անհաւասարակշիռ կ'երեւար: Դատարանին բժշկական մասնագէտը, սակայն, յայտարարեց թէ Գարայեան կատարելապէս առողջ է մտքով եւ թէ իր յիշողութիւնը բացառապէս պայծառ է:

Ոճիրէն վերջը, պատասխանելով ոստիկանութեան հարցումներուն, Գարայեան յայտարարած էր թէ հիւպատոսը սպաննեց, որովհետեւ մերժեր էին ամերիկեան անցագիր մը տալ, թէեւ ստացած էր հպատակութեան թուղթերը:

Ինչպէս գրած ենք ժամանակին, Գարայեան սպանութիւնը կատարեց երբ հիւպատոսը կը պատրաստուէր կառքէն դուրս ելլել եւ հիւպատոսարան մտնել: Վեց գնդակ արձակեց շեշտակի, վայրկենապէս սպաննելով զոհը: Եւ ձերբակալուեցաւ, հիւպատոսին շարժավարին կողմէ, երբ կը փորձէր փախչիլ. Բազմութիւնը կ'ուզէր բզիկ բզիկ ընել զինքը, բայց ոստիկանութիւնը փրկեց:

Խաղաղասէր Ամերիկան զէնք կը ծախէ Թուրքիոյ, Խ. Միութեան եւ ուրիշներու

Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, Թուրքիա, Խ. Միութիւնը, Չինաստան եւ Արժանթին ամէնէն աւելի օգտուած են Մ. Նահանգներու զինավաճառութենէն, հոկտեմբերի ընթացքին: Արժանթին գնած է 527.000 տոլարի զինուորական օդանաւ, Մեքսիքա՝ 406.000 տոլարի, Թուրքիա՝ 2.670.000 տոլարի, Խ. Միութիւնը՝ 859.000 տոլարի ռազմական իրեր: Չինաստան գնած է

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՁԱՅՆ ՏՈՒՐ, Ո՛Վ ԾՈՎԱԿ»

Ա.

«Հայրենի՛ք սրբազան, իմ սիրո՛ւն աշխարհ
Թռչում եմ դէպ քեզ հոգւովս անդադար...»

ԽՄԲ.— Մեր աշխատակիցը, որ սպագրութեան յանձնած է ստուար հատոր մը, պատկերացնելով Րաֆֆիի կեանքն ու գործը, մեծ վիպասանին ծննդեան հարիւրամեակին առթիւ մեզի ղրկած է այս հայրենաշունչ յուշերը.—

Ամառ էր, 1913ի Յուլիսը: Մեր Թաղէն ու գիւղացիներէն ուխտաւորներու խումբ մը պատրաստութիւն տեսած էր Աղթամար ուխտի երթալու: Մեծ դժուարութեամբ, խնդրանքով ու լացով հազիւ կրցայ ծնողներուս համաձայնութիւնն առնել՝ ուխտաւորներու խումբին միանալով Աղթամար երթալու համար:

Անսահման էր ուրախութիւնս:

Վարդավառի պահոց Ուրբաթ երեկոյեան ուխտաւորներու մեր խումբը կանգ առաւ Նաւահանգիստ Աւանց գիւղին մօտ, ծովափը, ուր կը տիրէր արտակարգ եռուզեռ, աղմուկ, պոռչտուք. Երեք մեծ առագաստանաւեր լեցուած էին ուխտաւորներով, որոնց միացաւ նաեւ մեր խումբը:

Վարագայ սարէն կը փչէր սարի քամին. Նաւերու պարան-կայմերը արձակեցին աղմուկով, Թեթեւ փետուրի նման կը խաղային հուժկու նաւաստիներու ձեռքերուն մէջ եւ նաւերը դանդաղութեամբ կը հեռանային ծովափէն: Քիչ յետոյ պարզեցին նաեւ մեր նաւին առագաստը, որ ծփաց, շռինց եւ մէջքը ուռեցուց: Ամէն մէկը գտած էր իր տեղը: Ես նստած էի նաւի առաջամասը, առագաստին առջեւը, ճիշդ ու ճիշդ ցռուկին մօտ եւ անսահման հետաքրքրութեամբ կը դիտէի նաւաստիներու տենդագին աշխատանքները, որոնք ինծի ե՛ւ մեծ հաճոյք ե՛ւ զարմանք կը պատճառէին:

Երկինքը պարզ կապոյտ, ծովը մութ կապոյտ, հորիզոնը նարնջագոյն: Արեւը կ'երթար իր վերջին ճառագայթները տալու Սիփանայ սարի սպիտակած ու ձիւնապատ կատարին: Ծովն ու արեւը համբոյր տուին, համբոյր առին՝ մինչ լուսնակն անոյշ նազելաշուք հարսի մը պէս երեւցուց իր դէմքը:

Մեր նաւը, օրօրալէն, շորորալէն կը ճեղքէր ծովուն ջուրերուն կուրծքը: Հեռո՜ւն՝ ծովափնեայ լեռնալանջերուն վրայ կ'առկայծէին գիւղական խրճիթներու ճրագները: Սիրտս կը լեցուէր խորախորհուրդ ապրումներով, եւ հիացեր, անէացեր էի: Ես պատանի ուխտաւոր, հայրենի բնութեան ու պատմութեան սիրահար տղեկս, որ կ'երթամ տեսնելու [illegible] Աղթամարը, պատմական տաճարը եւ Ս. Գրիգոր Նարեկայ վանքի մեծահանճար վանականի մենաստանն ու գերեզմանը:

Լուսինն արծաթափայլ կը գիրկընդխառնէր ծովուն ալիքներուն հետ, որոնք անոյշ ճողփիւններով կը լուան մեր նաւին կողերը: Աչքերս միշտ ի ծով, հայրենի յիշատակաց վիշտն ի սիրտ՝ անտեղեակ եմ նաւին մէջ տիրող ուրախ աղմուկէն, կ'ուզեմ լռութի՜ւն, անսահման լռութիւն, կարծես ծովուն մէջ, ծովուն խորքը բաներ մը կը փնտռեմ ու չեմ գտներ:

Ու նաւը կը յառաջանայ հանդարտիկ. Կէս գիշերը մօտ է: Ուխտաւորներու մեծ մասը կը ննջէ: Վառվռուն երիտասարդներու խումբ մը նաւին յետսակողմի տախտակամածին վրայ ծալապատիկ նստած կ'երգեն ու կը նուագեն: Տափ ու ծիծաղ, երգ ու խնդում իրարու կը յաջորդեն:

Յանկարծ կը դադրի աղմուկը եւ մէկը բարձր, զիլ ու հաճելի ձայնով մը կ'երգէ.

«Ձայն տուր ով ծովակ, ինչո՞ւ լռում ես,
Ողբակից լինել չկամի՞ս դժբախտիս,
Շարժեցէք զեփիւռ ալիքը վէտ վէտ,
Խառնեցէք արտասուք այս ջրերի հետ...»

Սիրտս կ'ալեկոծուի, հոգիս թռիչք կ'առնէ եւ աչքերս դէպի հեռուն կ'ուղղուին Աղթամարի կղզին տեսնելու եւ ժամ առաջ հոն հասնելու համար: Անհուն փափաքը կ'այրէ սիրտս, որ կը ցանկայ երգել այդ երգը այն քարին վրայ, ուր նստաւ Րաֆֆին 1857ի ամառը եւ գրեց իր այդ անդրանիկ բանաստեղծութիւնը:

Ես կը խորհրդածեմ խորին յուզումներով եւ հայրենասիրական ապրումներով առլցուն, քամին կը շոյէ ճակատս ու աչքերս ու կը քնանամ ծովուն ջրածայներու օրօրներով՝ [illegible]:

Երա՜զն ու երեւակայութիւնը աչքիս առջեւ կը բերեն միջահասակ երիտասարդ մը, աւելի ճիշդ 22 տարեկան պատանի մը, որ լուռ ու լռանակ գիշեր մը Աղթամարի կղզիի Բայսր Քարին վրայ մեն մինակ, տխուր ու մռայլ նստած՝ կը հիւսէ իր անդրանիկ երգը եւ քնարը ձեռքին կ'երգէ ու կը նուագէ:

Րաֆֆին է... Յակոբ Մելիք-Յակոբեանը: Ընդոստ կ'արթննամ: Լուսաբացը մօտ է: Նաւին մէջ աղմուկ ու շարժում ծայր կ'առնեն: Յանկարծ աչքիս առջեւ կը ցցուի մթնագոյն լեռ մը ծովուն մէջ, մինչ «ծովը ծիծաղախիտ ծաւալանայր յառաւօտու...»:

Աղթամարի կղզին է իր ահազդեցիկ ու խորհրդաւոր տեսքով, որ սարսուռ ու յուզում կը պատճառէ ակնատեսին՝ առաջին անգամ իսկ:

— Զը՛նգ, զը՛նգ, զը՛նգ... քաղցրաձայն ու մելամաղձիկ կը ղօղանջեն մենաստանին զանգերը, որոնց արձագանգը կը խառնուի հովին ու ծովին հետ, մինչ նաւը կ'իջեցնէ առագաստը եւ կամաց կամաց կը մօտենայ կղզիին նաւամատոյցին: Անհամբեր եմ մէկ բոպէ առաջ ցամաք ցատկել նաւէն: Պերճուն վանական մը, ալեհեր մօտ մօրուքով Գօզոս վարդապետը բարի ժպիտը դէմքին կ'ողջունէ ուխտաւորներու գալուստը, եւ մեզ կ'առաջնորդէ տաճարը, որ կը լեցուի ուխտաւորներու բազմութեամբ: Կը սկսի ժամերգութիւնը.

— «Զարթի՛ք փառք իմ...»

Ու կարծես թէ աչքիս առջեւէն կ'անցնին Արծրունեաց նախարարութեան ու թագաւորութեան փառքերը, դէպքերն ու դէմքերը, որոնց մէջ ահա մեծապատիւ արքան՝ Գագիկ Արծրունին, որ ծնրադիր կ'աղօթէ...

Երազներու աշխարհին մէջ ինկած կ'անէանամ եւ աչքերս կը յածին տաճարի կիսախաւարին մէջ: Մոմերը կը պլպլան ոսկեզօծ պատկերներուն առջեւ եւ խունկին հոտն անոյշ կը լեցնէ տաճարը: Ուխտաւորներու աղօթքներն ու մրմունջները կը խառնուին վանականներու աղօթքներուն ու սաղմոսներուն հետ:

— «Առաւօտ լուսոյ, արեգակն արդար, առ իս լոյս ծագեա...»:

Արեւի ոսկի շողերը տաճարի նեղ ու երկար լուսամուտներէն ներս ինկան. օրհնա՜ծ զուգադիպութիւն: Արեգակն արդար եւ Շնորհալիի շնորհաշատ [illegible] իրար ողջունեցին Արծրունեաց Գագիկէն տաճարին մէջ, ուր Հայոց Արեգակն «Շնորհալին», Գագիկն ու ժողովուրդը, ուխտաւորներն ու վանականները, շքնաղակերտ տաճարն ու ձեռագիր մատեանները, հին փառքերն ու նոր ապրումները, Թովմաս Արծրունի պատմագիրն ու Րաֆֆի վիպագիրը, «Ձայն հառաչանացս» ու «Ձայն տուր ով ծովակ»ը, Աղթամարի քարակերտ կղզին ու Հանճարեղ Քերթող Ս. Գրիգոր Նարեկացիի աղօթանոցին, հովն ու ծովը, բնութիւնն ու պատմութիւնը՝ անոյշ ու հարազատ, սիրագեղ եւ սրտագին ներդաշնակութեամբ իրար խառնուած, ձուլուած, մէկ սիրտ, մէկ հոգի, մէկ մարմին դարձած՝ կ'արձանացնեն Հայ Ցեղն ու Հայրենիքը:

Առաւօտեան ժամերգութիւնը կը վերջանայ. կը դիտենք տաճարի ամբողջ գեղեցկութիւնները— ներսի պարզերն ու նկարները եւ մանաւանդ արտաքին պատերու վրայի խորհրդաւոր քանդակները, որոնք հայ արուեստագէտ-փորագրիչներու շնորհալի մատներու արդիւնքն են:

Ուխտաւորներու խումբ մը կը յառաջանայ դէպի այն քարը՝ Բայսր Քար կամ Քարագլուխ՝ որուն վրայ նստած է Րաֆֆին եւ երգած-գրած է իր «Ձայն տուր ով ծովակ»ը: Այդ քարը կը կոչուի նաեւ Րաֆֆիի Քար, որ այնքան յիշատակներով եւ հայրենասիրական ապրումներով կը լեցնէ ուխտաւորներու եւ այցելուներու սիրտերը:

Սակայն ես կը ցանկամ այդ քարին վրայ նստիլ գիշերը:

ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ

ՕՓԵՐԱՅԻՆ ԾԱԳՈՒՄԸ

1600ին մօտերը ճշմարիտ յեղափոխութիւն մը տեղի ունեցաւ երաժշտական արուեստին մէջ: Նոր սեռ մը՝ օփէրան՝ (կրճատումը օփէրա մուզիքալէին, որ կը նշանակէ երաժշտական գործ) յանկարծ այնքան կարեւորութիւն կը ստանայ որ ԺԵ. ու ԺԶ. դարերու բազմաձայնական գլուխ գործոցները մոռացումի կը մատնուին: Տրամաթիք ոճը կ'ողողէ եկեղեցական ինչպէս եւ գործնական երաժշտութիւնները: Սկիզբն է ուրիշ դարաշրջանի մը:

Նորակազմ դպրոցին յառաջդիմութիւնները այնքան անակնկալ ու յեղակարծ են որ, կարգ մը երաժշտութեան պատմագիրներ չեն հաւատացած այսքան յանկարծական փոփոխութեան: Հոն ուր յեղափոխութիւն մը նշմարելի է, անոնք կ'ուզեն տեսնել «թաքուն յեղաշրջումի մը երկար ատենէ ի վեր պատրաստուած արդիւնքը»: Հուկօ Ռիման կը մատնանշէ մեներգութեան մէջ Իտալացիներուն ունեցած մասնաւոր ընդունակութիւնը, եւ օփերային ստեղծումը կը նկատէ դէպի ետ դարձ մը ԺԴ. դարու սկիզբի Ֆլորենցայի դպրոցին երաժշտական աւանդութեան: Միւս կողմէ Ռոմէն Ռոլան յիշատակութիւնը կ'ընէ երգախառն թատերախաղերու, որոնք Իտալիոյ մէջ կը ներկայացուէին ԺԵ. դարէն շատ առաջ:

Արդ՝ հասուն պտուղի մը պէս՝ նոր սեռ մը՝ օփերան՝ 1600ին մօտերը կ'անջատուի հին սեռերէն — որոնք իրեն ծնունդ տուած էին — ու անկախ կեանք մը կը վարէ այնուհետեւ:

Օփերային ստեղծումը երգախառն եղերախաղերէն չէ (այս եղերերգութիւնները միշտ գոյութիւն ունեցած է միջին դարուն եւ Վերածնունդի շրջանին)՝ այլ երաժշտական տրամաթիք ոճին: Ոչ մէկ տրամաթիք գրուած կը կրէին [illegible] ներկայացումներուն եւ հովուերգութիւններուն երգերը: Օփերան ալ կրնար գոյութիւն ունենալ միայն այն օրէն ի վեր, երբ գտնուեցան արհեստական հնարաւորութիւնները, առանց որոնց [illegible] զօրութիւնը, խօսքը, տրամախօսութիւնը, կերպերու խաղարկութիւնը չէին կրնար թարգմանուիլ երաժշտապէս»:

Այս տեսակէտով մեծագոյն գիւտերէն մէկը եղաւ բառին արդիական ըմբռնումով դաշնաձայնագրութեան գիւտը: Օփերայի ստեղծումին մեծապէս նպաստեց նաեւ նուագագործութեան յառաջդիմութիւնը, հետեւաբար նուագարաններու գործածութեան տարածումը:

Հին Յոյները յօրինած էին երաժշտական եղերախաղեր, սակայն նմանաձայնագրութեան շրջանին էր այդ. ոչ մէկ բան կ'ընդդիմանար դերակատարի մը ամենայն ազատութեամբ — ու առանց որ եւ է ընկերակցութեան— իր վիշտը, ուրախութիւնն ու ցասումը երգելուն: Այսքան պարզ տրամաթիք երաժշտութիւն մը չէր կրնար գոյութիւն ունենալ ԺԷ. դարուն: Բազմաձայնագրութեան իշխանութիւնը անհրաժեշտ դարձուցած էր երաժշտագրութեան աւելի բարդացումը: Սակայն բազմաձայնագրութիւնը նոյն աստիճանին վրայ կը դնէր բոլոր ձայները: Պէտք էր որ մեներգագրութիւնը վերստանար իր իրաւունքները եւ գրաւէր առաջին տեղը, միաժամանակ բազմաձայնագրութեան կամ՝ անոր համազօր՝ դաշնաձայնագրութեան ձգելով երկրորդ տեղը:

Տրամաթիք երաժշտութեան առաջին փորձերը կը պարտինք մանրերգահաններուն, որոնցմէ Օրացիօ Վէքքի հնարիչն է երաժշտական կատակերգութեան: Սակայն այդ կատակերգութիւնները չէին խաղացուեր, նիւթը մենախօսին կողմէ կը բացատրուէր պարզապէս, յետոյ երաժշտօրէն կը մեկնաբանուէր երգչախումբի մը եւ նուագածուներուն կողմէ: Տեսակ մը տրամաթիք համերգութիւններ էին ատոնք, մանաւանդ ձայնական, որոնց մէջ բազմաձայնագրութիւնը յաղթական կը հանդիսանար: Երգչախումբը իւրաքանչիւր դերակատարին զգացումները կ'արտայայտէր փոխն ի փոխ: Ոչ մէկ մեներգ կար, ու եթէ տրամախօսութիւն մը սկսէր երկու դերակատարներուն միջեւ՝ երգչախումբը կը բաժնուէր երկու մասերու, որոնք երկու խօսակիցները կը ներկայացնէին:

Ֆլորենցայի ակումբն է որ կ'իյնայ արդի երաժշտական եղերախաղը՝ Օփերան ստեղծած ըլլալու բուն պատիւը:

Վէրնիոյի կոմս՝ Ճիովաննի Պարտիի Ֆլորենցայի դահլիճը կը հաւաքուէր՝ ԺԶ. դարուն վերջերը՝ երաժիշտներէ, երգիչներէ, բանաստեղծներէ ու փիլիսոփաներէ բաղկացած խմբակ մը, որ զբաղեցաւ երաժշտութեան զարգացումին համար նոր ուղիներ փնտռելու հարցով: «Անոր անդամները կը ցանկային վերադառնալ հնաւոնի պարզութիւնը, մոռնալ բազմերգագրութեան բարդութիւնը, բանաստեղծութիւնը երաժշտութեան միացնել ամբողջէն, ու բոլոր արուեստներն օգտագործել ի նպաստ յոյն ողբերգութիւններուն համազօր երկերու արտադրութեան»:

Վինչէնցօ Կալիլէյի՝ հայրը մեծ աստղագէտին՝ թատերական երաժշտութեան վրայ յստակ գաղափար մը ունեցողներուն առաջինն ըլլալ կը թուի: Իր Տրամախօսութիւնն հին ու արդի երաժշտութեան հրատարակեց 1581ին: Յետոյ՝ օրինակը պատուիրաներն միացնելով ու փափաքելով գլուխ հանել «այս այնքան դժուար ու գրեթէ ծաղրելի նկատուած ձեռնարկը՝ երաժշտացուց Տանթէի Աստուածային Կատակերգութենէն Ուկոլինի տեսարանը, զոր ինքն իսկ երգեց բամբ ջութակի ընկերակցութեամբ՝ մեծ յաջողութիւն գտնելով Պարտիի բարեկամներուն քով, բայց «դուրսը» բուռն բանավէճեր յարուցանելով ու իր վրայ հրաւիրելով ծեր երաժիշտներուն ցասումը»:

Վերոյիշեալ ակումբին անդամ երկու երաժիշտներ պիտի վերսկսէին Կալիլէյի ձեռնարկը եւ յաղող ելքի մը պիտի հասցնէին զայն: «Իրենց արուեստին մէջ Կալիլէյէն աւելի նոր, իրենց բազմերգահանի տաղանդին շնորհիւ իրենց ձեռնարկէն նուազ նեղութիւն կրող, իրենց գրելակերպին մէջ նուազ ճարտար, եւ բուն իսկ այս պատճառով առաջնութեան ու արտայայտութեան բարենորոգումին կամ նկարագիրները աւելի լաւ ըմբռնելու ատակ երաժիշտներ էին Ճիուլիօ Քաչչինի ու Եաքոփօ Փէրի, որոնց երկուքն ալ լաւ երգիչներ էին, ու կրնային իրենց [illegible] ցուցնել գործադրութեան եղանակը այն նոր երկերուն, զորս կը յօրինէին այնպիսի ձեւի մը տակ որ նախընթացը չէր ունեցած տակաւին»:

Պարտիի բացայայտ պահանջին վրայ՝ Քաչչինի առաջինն եղաւ նուագակցելու նոր ոճը գործածողներուն: Ջերմ սիրահար մըն էր երաժշտութեան, զոր նպատակ ընտրած էր իր ամբողջ կեանքին: Զինքը շրջապատող ծեր վարպետներէն նուազ հմուտ բազմերգագրութեան՝ չափազանց կարեւորութիւն չէր ընծայեր կանոններուն, բայց իր երաժշտական անսայթաք ճաշակը զինքը զերծ կը կացուցանէր ծայրայեղութիւններու մէջ, որոնք աղխատաբեր պիտի ըլլային նոր դպրոցին համար: Ինքն իսկ կ'ըսէր աւելի նոյն. «Երբեք չյաջողեցայ այն հասարակ սահմաններով ուր կանգ կ'առնեն ուրիշները. միշտ փնտռեցի կարելի եղածին չափ նորութիւն, սակայն սա պայմանով որ նորութիւնը ատակ ըլլայ լաւագոյնս կիրարկելու երաժշտութեան իսկական նպատակը, որ կը կայանայ հաճոյք եւ յուզում տալու մէջ»:

Քաչչինի ուղիղ արտասանութիւնը կը փնտռէր նախ եւ առաջ, երաժշտութիւնն ալ խօսքերուն ստորադասելով կը հետամտէր, կը զգար թէ ձայնական երաժշտութիւնը կրնար յուզել միայն այն ատեն երբ խօսքերը հասկնալի ըլլային, եւ թէ խօսքերը չէին կրնար հասկնալի ըլլալ եթէ երաժշտութիւնը լաւ տրամադրուած չըլլար: «Լաւ նուագարանեցնելու եւ երգելու համար՝ կ'ըսէր ան — շատ աւելի կարեւոր է գաղափարն ու խօսքերը հասկնալը, զանոնք ճաշակով եւ յուզումով զգալն ու արտայայտելը քան բազմերգագրագէտ մը ըլլալը»:

Քաչչինիի համար չնչին արժանիք մը չէ ուրեմն վերոյիշեալ փորձերուն մէջ առաջնորդ մը ըլլալը եւ առաջին անգամ ինքը մեր նոր աշխարհին մէջ իրագործած ըլլալը այն բանը զոր հին Յոյները ընդգրկած էին իբրեւ սկզբունքն իսկ ամէն լաւ երաժշտութեան:

Վէրնիոյի կոմսին Ֆլորենցայէն մեկնելէն ետք՝ բարենորոգիչ ակումբին հաւաքավայրը դարձաւ բնակարանը գիտուն եւ հարուստ Եաքոփօ Քորսիի, որուն օգնութեամբը Փէրի ներկայացուց Դափնէն մը Ռինուչչինիի քերթուածին վրայ:

Առաջնակարգ բազմերգահան մը չըլլալով հանդերձ՝ Փէրի իր մրցակիցէն աւելի գիտութեան տէր էր: Ջերմ հիացումի առարկայ էր միանգամայն թէ իբրեւ երգիչ ու թէ իբրեւ երգեհոնահար:

Ռինուչչինիի Դափնէն՝ օփերա մը չէր տակաւին՝ այլ երգախառն եղերախաղ մը միայն, որ Քորսիի բնակարանը ներկայացուեցաւ ընտրուած հասարակութեան մը առջեւ, բարեկենդանի իրիկուն մը, 1597ին: Հասարակութիւնը դեռ ոչ մէկ գաղափար ունէր այնպիսի թատերախաղի մը մասին, որուն [illegible] եղած էր: Յաջողութիւնը յաղթական եղաւ: Այս երաժշտութիւնը որ գուցէ տափակ ու դատարկ երեւի այսօր՝ գրգռեց բոլոր հոգիներուն զգայութիւնը՝ շնորհիւ իր յուզիչ արտայայտութեան ու շատ ուղիղ արտասանութեան, որոնք իր միակ յատկութիւններն են եւ որոնք այն ատենուան համար այնքան մեծ նորութիւն մըն էին:

Սոյն յաջողութենէն ետք՝ Ռինուչչինի ու Փէրի յօրինեցին Որփէոս մը ու Փիթթի պալատը ներկայացուեցաւ 6 Հոկտեմբեր 1600ին Մարի տը Մէտիչիի ու Հանրի Դ.ի հարսանիքին առթիւ՝ խանդավառ ընդունելութիւն մը գտնելով: Փէրի գլուխգործական աճով յօրինած էր իր այս գործը, այնինչ՝ ինչպէս որ ինքն ալ կ'ըսէր՝ յառաջաբանի մը մէջ՝ գործածած էր այնպիսի երաժշտական ձեւեր «որոնք՝ աւելի վեհ քան սովորական խօսուածքը՝ եւ նուազ կանոնաւորաբար գծուած քան ձայնական զուտ մեղեդիները՝ երկուքին մէջտեղն ըլլային»:

Նոյն տարին Քաչչինի ալ փութաց յօրինել Որփէոս մը՝ Վէրնիոյի կոմս Պարտիի ձօնուած: Ծնած էր երաժշտական եղերախաղը՝ օփերան: Անոր արուեստագէտներ պատրաստեցին անոր բարգաւաճումին մինչեւ այն օրը «երբ Մոնթէվէրտիի մը հանճարը զայն պիտի ընդլայնէր ու պիտի կատարէր Զիւլլիի, որ՝ եթէ ոչ վերջնական՝ գէթ աւելի կատարեալ ձեւ մը պիտի տար անոր»: ՖԻԼԻՓ ԱՂԱԶԱՐԵԱՆ

ԽՄԲ.— Մեր արուեստագէտ աշխատակիցը պարբերաբար պիտի շարունակէ այս շարքը, ժողովրդականացնելու համար երաժշտական գիտելիքները:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

Ու Մանուշակ՝ կ'երեւար աւելի խորհրդաւոր: Ու յամրաբար, ժպիտ ու ծիծաղ խառնուելով իրարու, անբացատրելի բան մը կը տեսնէր Արտակ՝ այս կնոջ վրայ:

Ինչո՞ւ այսքան կարճ ու ճարճատուն էին անոր ծիծաղները: Մանաւանդ, երբեք՝ տեսած չունէր անոր խուսափողական ձեւերը, ու կը կասկածէր:

Ո՞ւր էին վարդապետին հիւրերը:

Յետոյ, քանի մը անուններ տուաւ, ու շունչին մէջ հալած ձայնով մը՝ կրկնեց մէկիկ մէկիկ, ու լարելով աչքերը, սպասեց պատասխանի:

Սարսռաց ու գոյնը նետեց Մանուշակ, երբ լսեց այս անունները, բայց չուշացաւ՝ իր ժպիտներն ու խնդուքը ծածկեցին ամէն բան, ու կրկին գտած իր զուարթութիւնը, մինչդեռ կը նայէր, աւելը՝ կարծես կը պարէր Արտակի ձեռքերուն մէջ: Արտակ՝ կը կռուէր աւելին հետ: Ու, ուրիշ անուններ տուաւ, ու աւելը զարնելով տախտակամածին, ծանօթ կիներու անունները, շարեց իրարու ետեւ:

Ոչ, ոչ, ատոնք ալ չէին:

Որովհետեւ շատ կը խնդար, ու չէր կրնար զսպել Մանուշակ իր աչքերը աւելէն, այս անակնկալ զուարթութիւնը հրահրեց աւելի զինքը, ու ելած ինքնիրմէն, ծռեցաւ ու երկարելով վիզը, մրմնջեց, «Մայրիկս»:

Արտակ, երբեք բերնէն հանած չունէր այս բառը, բայց այս պահուս, բերնին եկածը դուրս կուտար, ու լռութեամբ նայած ատեն, սկսած էր այնքան ծուխ որ կը պղտորէր, անդադար կը պղտորէր:

Հիմակ, իր մտքին մէջ կը փայլատակէին ծփանուտ յոյսեր, այնքան արագ որ, սենեակներուն մէջ մնացած բոլոր գաղտնիքները կը տեսնէր: Ու կարդաց, խելացնոր պարի մը զուարթութեամբ՝ անոնց թափօրը տեսաւ, յիշեց ամէն բան, ու խօսիլ կ'ուզէր, կ'ուզէր ամէն բան պատմել:

Ի՞նչ կար ներսը: Գաղտնի՞ք մը: Ու մտածեց որ վարդապետը երբեք գիրքը դրան առջեւ ձգած չունէր:

Մինչդեռ հին պատմութիւնները իրարու կը խառնուէին իր մտքին խորքը, ու ցնցելով գլուխը, աւելը կը դողացնէր ձեռքերուն մէջ, Մարուշէ վարդապետը կեցած դրանը սեմին վրայ, զարմանքով կը նայէր այս տեսարանին, ու պոռաց:

— «Աւելածու...»

Արտակ շուարած, աւելը Մանուշակի նետելով, վարդապետին քով առաւ շունչը:

Ը.

Երկու ամիս է ի վեր, Մանուկենց Համբարը, կարգած էր իր աղջիկը՝ Մակարենց Արշակին հետ: Հիմա ձայները փոխուած էին տունին մէջ: Ինչ աշխատանքի մէջ որ ըլլար իր կինը՝ Շուշան բան մը կ'երգէր: Բոլոր իր երգերը՝ հարսնութեանը համար էին իր աղջկանը, ու կարօտով կարօտով՝ կը կանչէր անոր, ու բառերուն ամէնէն փայլունը կը զատէր անոր անունին համար, ու իր սիրած լոյսերուն կը հաւասարեցնէր անոր աչքերը ու կ'երգէր: Այս երգերը ամէնն ալ՝ իր աղջկանը համար կը բխէին իր սրտէն:

Իր սիրտը աղբիւր մըն էր, կը բխէր ու կը հոսէր, ու կ'երգէր, կ'երգէր, կ'երգէր:

Մայրերը՝ իրենց սիրտերը կը բանան ասանկ երգերով: Ու իր սիրտը թրթռուն ու թեթեւ, ամէնէն խորունկ երգերուն կը խառնուէր: Ու շատ կը բացուէր իր սիրտը:

Հարս գացած էր իր աղջիկը, բայց իր սրտին խորերը՝ ձայներ մնացած էին ու կ'երգէր:

Նուագածուներուն անկիւնը՝ դեռ տաքուկ ու տարօրոտ, պարերը չէին կորանցուցած իրենց թափերը: Տունին չորս դին, դեռ հարսնիքին ձայները կ'արձագանգէին: Ու, Մայրերու գինովութիւնը ունէր [illegible] Շուշան:

Երկինքը աղուոր էր այդ օրը, ու իրենց պարտէզին նայող պատուհանին մօտեցաւ: Շատ կը սիրէր հոդ կենալ ու նայիլ: Շատ անգամներ հոդ, իր սրտին չափերովը լեցուած հաճոյք մը կը զգար: Իր դիմացը, իրենց պարտէզին մօտիկը երգած էր Կոմիտաս վարդապետը: Ու կը յիշէր այդ օրը:

Այդ օրէն ի վեր, ամէն բան փոխուած էր իրենց տունին մէջ: Բոլոր ծածկուած լոյսերը հոն, հիմակ կը պլպլային: Կեանքը իրենց տունին մէջ ջըն էր: Իրենց երկինքին խորն էր ընութիւնը:

Ու այդ օրէն ի վեր՝ քաղցրացած էր կեանքը: Իրենց տունին մէջ՝ երգի փոխուած էին ձայները:

— Ո՛ր մայրը մօտեցեր է իր սիրտը լեցնող պատմութիւնը:

Ու այս պատուհանին տեսարանները՝ սփոփանք կուտային իրեն: Երբ տխուր էր ու կը կծկուէր սիրտը, կը կենար պատուհանին առջեւ, ու կը նայէր իրենց պարտէզին, մշուշ մը կը փարատէր ու նոր տեսարան մը կը բացուէր անհունութեան մէջ: Այլեւս մինակ չէր այս վայրկեանին: Իր ներսը՝ ձայնը կը կոթէր մարդու մը... ու իր աչքերը՝ փոխուած երկու կտոր աղամանդներու, ծիածաններ կը ճառագայթէին:

Ու կը կրկնէր, «Էրնէկ ատ մօրը»:

Այդ օրն ալ, նորէն կրկնեց այս պզտիկ նախադասութիւնը, ու հրաշքի պէս բացուեցաւ երկինքը իր առջեւ: Որչափ պայծառ ու քաղցր էր անոր հայեցքին: Վարդապետին այդ օրուան այցելութեան տեսարանը, հիմակ, աւելի կը պայծառանար ու լոյս կուտար իր աչքերուն, ու սրտին խորքէն գոչեց. «Օրհնեալ ըլլայ յիշատակը քեզ ծնողներուն, սիրելի վարդապետ»:

X

Կոմիտաս վարդապետին վրայ, Մանուկենց Համբարը շատ բան լսած էր ու երբ բախտը ունեցաւ քանի մը անգամներ տեսնուելու անոր հետ, օրանց նէյով, չէր գիտեր, ինչպէ՞ս, ինքնաբերաբար ըսաւ. — «Ճշմարիտ մեծերուն բրածը միայն կը մնայ, ու գաղրերը՝ բան մը կ'աւելցնեն անոնց վրայ»: Այս քանի մը խօսքերը սրտէն կուգային, որովհետեւ իր մէջ անկեղծ յիշատակ մը մնացած էր, ու ամէն հեղ երբ կը տեսնուէր անոր հետ, նոր սարսուռ մը կը մնար իր ներսը ու կ'աւելցնէր, «միայն կատարեալ մեծերը, այսպէս կը դղրդեն սիրտերը»:

Համբար, երբ վարդապետին հանդիպեցաւ վերջին անգամ, տրամութիւն մը տեսաւ երեսին վրայ: Բայց խօսակցութեան պահուն, երբ կը խնդային, լոյսի պէս կը պլպլար ան ու կը բացուէր դէմքը: Առաջին անգամ, երբ իրենց սիրտերը լեցուց անոր երգը, ու կախարդեց, այս հօրը, անոր աչքերը կը վառէր ու կը լափէր ամէն բան:

ԱՐՄԷՆ ԱՄԱՐ

(28)

(Շար.)

Ե՞ՐԲ, Ո՞Վ ԳԻՏԷ...

Ու բախտին ամէն տեղ անձրեւում
Որ դառնայ յաւէտ կազմիկ ու անֆում:
Հայը ի զուր չէ որ խընդրէ յուսով
Գտնել իր կայքին դուռը ապահով:

Դէ՛հ, դու Հայարդի՛, ո՞վ կընճեց արդեօք
Այս ճակատագիր դըժխեմ, անզօր,
Յաւէն ծանրութեան տակ կրքած տամակ,
Ըմբոստութեան իսկ կ'ըլլաս դըժկամակ:

Որոնք անդարձ թեւերը խուժկու,
Նիզակի բացեալ դէպքին անարկու:
Թէ վըստահ եղի՛ր դուն այժմէն,
Որ' ուր տեսնես երազներդ անէն:

Այդ յանկարծական օրուան աշալուշ,
Վիշտը վերեւ վեհանոյշ,
Մեծ դրօշին ծալքերով,
Բայց ե՞րբ — այդ միայն գիտէ արդեօք ո՞վ...

— Այդ միայն գիտէ ա՛ն որ անվըրդով
Երբ բոլոր դէպքերուն յուսով
Իր քաղէ յօգուտ իր երկրին,
Փրկութեան օրն Ամանորին:

der ALTE

ՃԱՇԱԿ ԵՒ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

Վերջերս «Համազգային»ի նախաձեռնութեամբ Վ. Տէրեանի նուիրուած դասախօսութեան արտասովոր յաջողութիւն մը ներկայ էր, եւ Գ. Ց. Օշական, որ մեր մէջ կը գտնուէր, իր զարմացումը յայտնեց Փարիզի մէջ այդքան մեծ թիւով գրասէր հասարակութեան մը ներկայութեան համար. Այս երեւոյթը ուրախալի է.

Ուրեմն հետաքրքրութիւնը չէ մարած. Ընթերցասիրութիւնը միշտ վառ է ու կ'արծարծի մտաւորականներու ծարաւը կը չէզոքի: Պահանջը կ'ըլլայ զգացականութեամբ թէ բծախնդրութեամբ, սիրտով թէ միտքով միասին ապրելու:

Մեր նախորդ մէկ յօդուածով («Յառաջ» 8 օգոստոս, 1937) մեր արժեւորումները գիտակցօրէն քաջալերելու՝ անոնց արտադրութիւններն ըմբռնելու, գնահատելու՝ եւ ճաշակի, դաստիարակութեան զարգացումին համար արուեստի դաշտերուն վրայ նոր խաչյիւրեան մը պէտքը շեշտած էինք:

Այսօր պիտի փնտռենք թէ ճաշակը ի՞նչ կերպով կը զարգանայ: Որո՞նք են անոր ազդակները:

Մեր ընտրութեանց մէջ չվրիպելու համար նախապատրաստական ի՞նչ վարժութիւններու պէտք ունինք:

Ճաշակը բաղդատութեամբ է որ կը մարզուի:

Լսած էք թէ փորձ երաժշտագէտներ ձայնն առանց տեսնելու կը զատեն: Լռութեան անձայն տարածութեան մէջ, ճշմարիտ երաժշտագէտը, բաղդատութեանց եւ յենակէտներու շնորհիւ խուժայ կէտը կ'որոշէ, կը գտնէ: Այսպէս ալ, մենք, յաճախակի ընթերցումներու շնորհիւ, կամ արուեստի գործերու հանդիսատեսութեամբ եւ ունկնդրութեամբ, մեր դատողութիւնը ներքին հաւասարիմ տախտակոնի մը վրայ կրնանք յենել:

Ուրեմն ճաշակի կիրարկման գաղտնիքը պարզ է, բաղդատութիւն եւ ընտրութիւն:

Բաղդատութիւնը զանազանութիւն կ'ենթադրէ: Առանց զանազանութեան բաղդատութիւն ընել կարելի չըլլար, ընտրութիւն տեղի չունենար, եւ հետեւաբար ճաշակն ալ կը ստուերուի:

Եւ արդէն կեանքը ի՞նչ է որ, ապրելն ալ ընտրել մը չէ՞: Ընտրել բոլոր մատուցուած սնունդներուն մէջէն անոնք որոնք մեզ կրնան շինել: Միտքը, սիրտը, բնազդը կ'ընտրեն: Աչքեր եւ ձեռքեր կ'ընտրեն. բերանը իր կարգին կ'ընտրէ. ու բոլոր գործարաններն ալ նոյնպէս:

Գրասէր ընթերցողին համար ալ, իր ճաշակը զարգացնելու աշխատանքը ընտրութիւն մըն է: Ամէն ընթերցող կրնայ իր բնական ճաշակը կազմել, ուղղել, կատարելագործել, բայց չի կրնար ամէն բան կարդալ եւ իր ընտրութիւնը իր ձեռքով ընել: Որովհետեւ ընտրել՝ առաջարկուած անթիւ գործերուն մէջէն, այնքան ալ դիւրին բան չէ: Անկարելի է նոյնիսկ թերթատել, հայ թէ օտար, արդէն հրատարակուած կամ հետզհետէ լոյս տեսնող անթիւ երկերն ու հանդէսները:

Այստեղ քննադատին անհրաժեշտութիւնը կը զգացուի: Եւ ասիկա խիստ բարեդէպ է, քանի որ արդէն մասնագիտացած ընկերութեան մէջ ամէն միտք որոշ պաշտօն մը ունենալ կը ձգտի:

Մտացի, եղբայրական, արենակից քննադատ մը որոշելով ինչ ինչ դժուարութիւններ կը հարթուին, անօգուտ փորձերէ խուսափած կ'ըլլանք, մեծ ու փոքր խնդիրներ այդ ընկերոջ օգնութեամբ կը լուծուին:

Արդար քննադատին պարտքն է բարեկամեցողութեան աչք մարդիկը հետզհետէ աւելի ազնիւ, աւելի նուրբ մտահաճոյքներու առաջնորդել: Աւելորդ է ըսել թէ այդ մտահաճոյքին քէֆին մը պէտք է կենայ արդէն անոնց քով:

Կրնանք ըսել թէ ճաշակը, այս կերպով, ուղղութիւն մը կ'ըլլայ:

Արուեստի գործ մը արտադրելն ալ, կեանքի օրինակին պէս, ընտրել մըն է: Աշխարհի բոլոր առարկաներուն մէջէն, ընտրել: Այս առաջին ընտրութենէն յետոյ, հաւաքուած բոլոր նիւթերը կարգաւորելու գաղափարի կերպերուն մէջ դարձեալ ընտրութիւն մը պէտք է, ներդաշնակութեան համար:

Այստեղ հարցում մը կը ցցուի: Ճաշակը արդի՞ւնք է հանճարին: Ամենեւին: Ճաշակը կարգ կը դնէ, ներդաշնակութիւն կը դնէ նոյնիսկ հանճարի սլացքին մէջ:

Ֆլօպէռ ըսած է.— «Արուեստագէտին միտքը ծովուն կը նմանի. պէտք է բաւական լայն ըլլայ որպէսզի երգերը չնշմարուին (նորութիւնն է) բայց նաեւ բաւական յստակ որպէսզի երկինքի աստղերը կարենան ցոլալ մինչեւ յատակը (այս է ճաշակին դերը):

Ուշադրութեան արժանի կէտ մը եւս կայ: Ճաշակը ժամանակին հետ, շրջանէ շրջան կը փոխուի: Ամէն անգամ մեթոտ յեղաշրջումի մը պէտքը կայ: Ասոր համար ալ երբեմն անակնկալներ տեղի կ'ունենան:

Գօթիէի «Չարիքին ծաղիկները» իր ժամանակին դատապարտուեցան:

Քանի մը տարի յետոյ Ֆլօպէռ, իր «Մատամ Պովարի» վէպին համար դատական ատեան հանուեցաւ, հանրային բարոյականի, կրօնքի եւ բարքերու նախատինքի ամբաստանութեամբ: Զմոռնանք որ 1856ի Ֆրանսական կարգուսարքը մտքի ամէն ազատութիւն, եկեղեցիին դէմ ամէն [illegible] կը հետապնդէր: Ամէնէն անչափահասներու արուեստի գործերն անգամ յանուն բարոյականի ու կրօնի կը դատապարտուէին:

Ֆլօպէռ թէեւ անպարտ արձակուեցաւ, սակայն եւ այնպէս իր դատաւորները Էմմա Պովարիի անձնաւորութենէն բան մը չէին հասկցած:

Ասոնք չէին ըմբռներ նոյնիսկ թէ հասարակ պատմութիւն մը բանաստեղծութեան էր վերածուած: Այդ գրքին մէջ նախադասութիւններն բիւրուած, բառերը մի առ մի կշռուած են. ամենափոքր նկարագրութիւններ բուն նորութեան արժէք է տրուած: Այնպէս որ ընթերցողը կը կարծէ թէ առաջին անգամ է որ ականատես կ'ըլլայ տեսարաններու որոնք բոլոր վէպերու տեսարաններէն տարբեր չեն: Մատամ Պովարի վէպին հրաշալի կողմը հոն է որ ոչինչ նոր է այնտեղ եւ ամէն ինչ նորոգուած է (Թ. տը Պանվիլ):

Այս բոլորը սակայն, 1856 թուականին, շատ աւելի կը յուզէին միտքերը:

Ըսել կ'ուզենք թէ յաճախ ճաշակը հարստացնելու կոչուած հանճարի գործ մը — թէեւ հին ճաշակին չի հակասեր այլ զայն կ'ընդլայնէ — պատշաճեցման պէտք ունի, հասկնալի ըլլալու կը կարօտի:

Օրինակները չեն պակսիր: Սթէնտալի գործերը կէս դար յետոյ միայն սկսան կարդացուիլ: Սէզար Ֆրանքի երաժշտութիւնը հեղինակին կենդանութեան ատեն գրեթէ միշտ կը սուլուէր:

Մեր մէջ Գալուստ Կոստանդեան բանադրուեցաւ, նզովուեցաւ եւ իր Մեթոտի վրայ գիրքը սեւ ցանկը անցուցին ինտէքս:

Գրասէր երիտասարդնե՛ր, կարդացէք Արտաշէս Յարութիւնեանի պաշտպանող քննադատականը այս առթիւ(*), ոչ միայն հաղորդակցելու համար Յարութիւնեանի մտքի ազնուութեան, այլեւ մտավարժելը ունենալու համար անոր հեգնական ոլորտներուն: Դուք պիտի ճաշակէք մեթոտ-նոյն ատեն անոր յստակ, անսեթեւեթ, կուռ եւ խիզախ արձակը, զոր ամէն անգամ ըմբոշխնումով կը կարդամ:

Եզրակացնելով, կրնանք ըսել թէ ճաշակը երբեք արգելք մը պիտի չըլլայ հանճարին, ոչ ալ ներշնչման: Հանճարը միշտ ալ պիտի կարենայ մեծցնել ճաշակին մարզը:

ԱՐԱՄ ԱԶՆԱՒՈՐ

(*) Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ, մատենաշար թիւ 10:

ԲՈՒԳԱՑԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Վալօ — Վիլա

(Հէքեաթ)

Երկու աղջիկներ քոյրեր են:

Մէկին անունը Վալօ-Վիլա է, միւսինը՝ Այերէ-Քէնոէ:

Վալօ-Վիլայի երեսը ոչ ոք տեսած է, որովհետեւ բնաւ փողոց չելլեր:

Իսկ Այերէ իր ժամերուն մեծ մասը կ'անցընէ պատուհանը: Կը կրթնի բազրիքին, եւ, երեկոյին զովուն, ծովէն եկող անուշ զեփիւռը կը լեցնէ իր մարմնէն ներս:

Իրիկուն մը, ճամբէն ձիաւոր մը կ'անցնէր կանգ առաւ պատուհանին տակ եւ ըսաւ Այերէին.

— Կաթիլ մը ջուր չե՞ս տար ինծի:

Երիտասարդ աղջիկը ոսկէ գաւաթ մը ունէր: Լեցուց զայն, իջաւ վար, ու երկարեց ձիաւորին:

Ձիաւորը, տեսնելով այս գաւաթը, չկրցաւ ինքզինք զսպել եւ գոչեց.

— Օ՜, ի՜նչ գեղեցիկ գաւաթ: Կեանքիս մէջ այսքան գեղեցիկ բան տեսած չէի:

Այերէ պատասխանեց.

— Քոյրս այս գաւաթէն շատ աւելի գեղեցիկ է:

Այն ատեն, ձիաւորը ըսաւ.

— Ինչ կ'ըլլայ, ցոյց տուր զայն ինծի:

— Եթէ անոր հետ ամուսնանաս, կրնաս տեսնել զայն:

Վալօ-Վիլա նստած էր գոց փեղկերուն ետին: Այերէ ձայնեց անոր.

— Վալօ, մէկը կ'ուզէ քեզ տեսնել:

— Ո՞վ է, Այերէ:

— Ձիաւոր մը:

Այերէ, ըսէ այդ ձիաւորին թէ ես տգեղ եմ... ըսէ այդ ձիաւորին թէ տձեւ եմ... ըսէ այդ ձիաւորին թէ բորոտ եմ, թոքախտաւոր.

Ձիաւորը, լսելով այս խօսքերը, անմիջապէս սանձակեց ձին եւ հեռացաւ:

×

Իրիկուն մը, Այերէ կրկին պատուհանին էր: Ցաւօրդաբար երեք ճամբորդներ անցան: Բայց անոնք ծարաւած չէին.

Ցախօրդ իրիկուն դարձեալ երեք ձիաւորներ անցան: Բայց, ասոնք ծարաւի էին: Այերէ, իր ոսկեայ գաւաթով, անոնց ամէն մէկին ջուր տուաւ: Ու անոնց ամէն մէկը, տեսնելով գաւաթը, գոչեց թէ իր կեանքին մէջ այսքան գեղեցիկ բան տեսած չէր:

Ու Այերէ ամէն մէկուն անխտիր ըսաւ.

— Իմ քոյրս աւելի գեղեցիկ է, քան այս ոսկեայ գաւաթը:

Այս խօսքին վրայ՝ Վալօ-Վիլան տեսնել ուզեցին:

Բայց, Վալօ փեղկերուն ետեւէն նոյն յանկերգը կրկնեց, ու երեք ճամբորդները հեռացան նողկանքով:

×

Իրիկնադէմի մը, նոյն ճամբէն երիտասարդ մը անցաւ:

Այերէ, պատուհանը կեցած, ծովէն եկող անուշ զեփիւռը կը լեցնէր իր մարմնէն ներս:

Երիտասարդը մօտեցաւ եւ ըսաւ.

— Ոսկեայ գաւաթովդ կաթիլ մը ջուր տուր, Այերէ:

Այերէ լեցուց գաւաթը եւ երկարեց ճամբորդին:

— Այս ո՜րքան գեղեցիկ է, Այերէ: Կեանքիս մէջ այսքան գեղեցիկ բան տեսած չեմ:

— Իմ քոյրս անկէ աւելի գեղեցիկ է... զայն դեռ ոչ ոք տեսած է:

— Խնդրեմ, Այերէ Քէնոէ, զայն ցոյց տուր ինծի...

— Ինչ քաղցր կը նայիս... Ես ցոյց կուտամ զայն քեզի, բայց պայմանաւ որ ամուսնանաս իր հետ: Սպասէ քիչ մը:

Այերէ իր քրոջը ձայնեց:

— Մէկը կ'ուզէ քեզ տեսնել, Վալօ-Վիլա:

Վալօ տխուր ձայնով մը ըսաւ.

— Ըսէ՛ իրեն թէ տգեղ եմ...

Երիտասարդը լսեց Վալօյի խօսքերը եւ յարեց.

— Շատ լաւ պիտի ամուսնանամ իրեն հետ:

Այն ատեն Այերէ պատասխանեց.

— Քանի որ այդպէս է՝ մարգարիտ բեր:

×

Երիտասարդը դէպի ծովափ վազեց: Ջուրերը կարծես իր ականջին շշնջացին.

— Վալօ-Վիլա... Վալօ-Վիլա...

Սուզուեցաւ խորը: Կորսուեցա՞ւ: Ու յետոյ, լուսնի լոյսին տակ, կրկին երեւցաւ:

Այերէ ամբողջ գիշերը անքո՜ւն, անոր սպասեր էր: Երիտասարդը ցայգալոյսին եկաւ...: Ափը մարգարիտներով լեցուն էր...: Այերէ, բանալով անոր առջեւ դուռը, մրմնջեց.

— Ահա քրոջս սենեակը, մտիր ներս:

Ու երիտասարդը մտաւ սենեակ:

Լուսնի լոյսի օգնութեամբ, ան տեսաւ կղզիին ամենագեղեցիկ աղջիկը՝ երկարած սենեակի բազմոցին վրայ:

Թարգմ. ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

— Ժանտարմաներ եւ ձիաւոր զինուորներ.

- Շատ զինուոր կա՞ր:

— Անոնք ճամբու երկու կողմէն կը քալէին:

Այսպէս կը շարունակուէր հարցաքննութիւնը եւ տարագրութեան պատմութիւնը կը պատմուէր: Ընդհանուր դատախազը քար կտրած նստած էր եւ բերանը երբեք չէր բանար. Ոճրագործը շատ յուզիչ գրուագներով երբ սկսաւ պատմել իր հօր, մօր եւ եղբայրներուն սպանութիւնը, ոչ ոք կրցաւ բանալ բերանը: Նախագահը եւ ժիւրին լսելէ վերջ այդ բոլորը, Թէհլիրեանին ուղղուեցաւ նաեւ հետեւեալ հարցումը:

— Ըսել է ձեզ պաշտպանող զինուորնե՞րը կողոպտեցին ձեր գոյքերը:

— Այո, անոնք կողոպտեցին.

— Ի՞նչ պատճառ ցոյց կուտային ատոր համար:

— Ոչ մէկ պատճառ. ամբողջ աշխարհ արդէն այդ կէտը չկրցաւ ըմբռնել: Ատանկ բաներ միայն Ասիոյ խորքերը կրնան պատահիլ:

Նախագահը շարունակելով իր կողմնակցութիւնը, թելադրեց Թէհլիրեանին մանրամասն պատմել ջարդի տեսարանները: Ոճրագործը գիտնալով որ սուտ պատմութիւն ստեղծելը դիւրին գործ չէ, ըսաւ.

— Այդ օրերը յիշել չեմ ուզեր. մեռնիլ աւելի լաւ է:

— Դատարանը շատ մեծ կարեւորութիւն կուտայ այդ մանրամասնութեանց. որովհետեւ միայն դուք կրնաք բացատրութիւն տալ այդ դէպքերու մասին: Եթէ քիչ մը ամփոփուիք, կարելի է կրնաք պատմել:

— Եթէ միտքս բերեմ այդ օրերը, շատ գէշ կ'ըլլամ:

— Երբ ձեր քոյրը քաշքշելով տարին, դուք ի՞նչ ըրիք. լուր առի՞ք վերջը:

— Ոչ, անգամ մըն ալ չկրցայ զայն տեսնել:

— Դուք ի՞նչ ըրիք անկէ վերջ:

— Գլխուս սոսկալի հարուած մը իջնելը զգացի եւ ինկայ գետին. անկէ վերջ ի՞նչ եղաւ չեմ գիտեր: Ատեն մը մնացի հոն. կարելի է օր մը, կարելի է երկու օր: Երբ ինքզինքիս եկայ, մթնած էր: Չորս բոլորտիքս դիակներ դիզուած էին. մօրս դիակը քիչ անդին գետին փռուած էր... իսկ եղբօրս վրայ ինկած ու մեռած էր...

— Ի՞նչ ըրիք երբ սթափեցաք:

— Տեսայ որ քունքէս վիրաւորուած եմ եւ արիւն կը հոսի...

Այսքան բացայայտ սուտ մը հերքող կամ երեւան հանող մարդ չգտնուեցաւ: Երկու օր արիւն կորսնցնողի մը մահուան դատապարտուած ըլլալը մանուկէն բժիշկ մը կրնար հաստատել: Նախագահը երբեք այդ կողմերը չէր: Ամէն գնով ոճրագործին անմեղ հանելու որոշում տուած էր:

Ինչ ալ ըլլայ, յայտնի է որ, այդ դատարանը արդարութիւն բաշխելու կոչումէն շատ հեռու էր: Նախագահը իր միակողմանի հարցումները շարունակեց: Անկէ վերջ ոճրագործին յայտարարութիւնները իր անձին շուրջ սկսան դառնալ: Հակառակ անոր որ երախայ մը անգամ կրնայ հասկնալ թէ անոր բոլոր պատմածները չինծու առասպելներ են, դատաւորները երբեք չանդրադարձան առաջին հարցաքննութեան երեւան հանած ճշմարտութեան: Նախագահը շարունակեց իր հարցումները:

— Երբ սթափեցաք ի՞նչ ըրիք, քանի որ ոչ դրամ եւ ոչ ալ ուտելիք ունէիք:

— Անկէ վերջ լեռներու մէջ գիւղ մը ապաստանեցայ: Ծերունի կին մը կար հոն. ան պահեց զիս: Մինչեւ վէրքերուս գոցուիլը հոն մնացի: Երբ վէրքերս աղէկցան, կինը ըսաւ որ այլեւս չի կրնար պահել զիս իր քովը: Որովհետեւ կառավարութիւնը մահուան կը դատապարտէր Հայ պահողները:

— Քեզ պահող կինը Հա՞յ էր:

— Ոչ, Քիւրտ էր:

— Ո՞ւր գացիք անկէ:

— Զիս պահողները լաւ մարդիկ էին, յանձնարարեցին Գարակասատան երթալ եւ քրտական հին հագուստներ տուին: Որովհետեւ վրայի հագուստներս արիւնոտ էին, այրեցի այդ հագուստները:

— Սակայն դրամ չունէիք, ինչպէս ապրեցաք:

— Գարիի ալիւրէն պատրաստուած հացով:

— Մինչեւ վէրքերուդ գոցուիլը որքա՞ն ժամանակ անցաւ:

— 20 օր, մէկ ամիս:

Անկէ վերջ ո՞ւր ապաստանեցաք:

— Մօտ երկու ամիս մնացի Տէրսիմ: Այդ միջոցին հոն ինծի միացան նաեւ ուրիշ երկու Հայեր: Անոնցմէ տեղեկացայ որ Խարբերդի մէջ ալ տեղի ունեցած են այդ միեւնոյն դէպքերը: Ասոր վրայ երեք ընկերներով լեռներ ու ձորեր անցնելով փախանք: Շատ օրեր միայն խոտերով կը սնանէինք: Մեր ընկերներէն մէկը թունաւոր խոտ կերած ըլլալով ճամբան մեռաւ. միւսը խելացի մէկն էր: Մենք լեռներ եւ գիւղեր անցնելով Պարսկաստան անցնիլ կ'ուզէինք: Ցերեկները կը քնանայինք եւ գիշերները կը քալէինք: Երկու ամիս շարունակուեցաւ այս վիճակը: Վերջապէս հասանք տեղ մը եւ հոն ռուսական զինուորներ գտանք. Զինուորները ձերբակալեցին մեզ եւ կարգ մը հարցումներ ըրին: Ընկերս Փրանսերէն եւ անգլիերէն գիտէր: Ան մեր գլխուն եկածները հասկցուց եւ մեզ ազատ թողուցին: Ես նախապէս Կովկաս երթալ կ'ուզէի: Սակայն արտօնութիւն չտրուեցաւ: Ասոր վրայ Պարսկաստան անցայ: Հոն պատերազմ չկար: Հիւանդացայ եւ տարի մը հոն մնացի:

— Ի՞նչ ըրիք հոն:

— Հասնելուս պէս Հայոց եկեղեցին գացի: Ինծի հաց, ուտելիք եւ հագնելիք տուին: Ընկերս ինծմէ բաժնուեցաւ հոն: Հայու մը վաճառատան մէջ սկսայ աշխատիլ:

— Անկէ վերջ ո՞ւր գացիք:

— Երբ իմացայ թէ Երզնկան Ռուսերու կողմէ գրաւուած է, հոն գացի: Ընտանեկան պարագաներուս շուրջ կ'ուզէի քննութիւն կատարել: Գիտէի նաեւ թէ մեր տան մէջ պահուած դրամ կար: Կը մտածէի փնտռել այդ դրամը.

(40)

(Շար.)

ԹԱՏՐՈՆ

LE CAP DES TEMPÊTES

Տրամ 5 արար, Հ. ՊԵՐՆՇԹԱՅՆԻ

Ֆրանսական թատրոնը, թէեւ չունի, այս տարի, գաղափարի եւ նիւթի մեծ նորութիւններ, սակայն ունի, խանդավառուելու չափ արժէքաւոր թատերգութիւններ, որոնք պիտի ներկայացնեմ յաջորդաբար «Յառաջ»ի ընթերցողներուն: Անոնք արուեստի կատարելութիւններ են, թէ կառուցուածքի, թէ խաղարկութեան եւ թէ բեմայարդարումի տեսակէտներով, և հիացումէ աւելի բան մը՝ նախանձի նման զգացումներով կը տառապիս, որ մենք, երբեք չենք օգտուիր եւրոպական բեմերէ, գոնէ քիչ մը թարմացնելու եւ կատարելագործելու համար հայ բեմական արուեստը, մեր գրականութեան ամէնէն հիւանդ ճիւղը:

Այս ամառ, ո՜րքան ազգեր, մեծ ու փոքր, Փարիզ եկան եւ ցուցադրեցին իրենց թատերական արժէքները, նոյնիսկ Հրեաներ, եւ մենք, դժբախտաբար, առիթը չունեցանք, ծափահարելու հայկականը, գիտնալու համար թէ Երեւանը, ինչպէս, ունի՞ ներկայիս թատերական այնպիսի գործեր որ մեր ցեղին հանճարեղ ստեղծագործութեան եւ մեր ինքնատիպ բարքերու հարազատ պատկերը ներկայացնեն, թէ մեր երկրին թատերական նուաճումները ո՛ր բեմին, ո՛րքան կը պատասխանեն եղած «րէքլամ»ներուն եւ ծախսուած գումարներուն, թէ թատերական արուեստի վերելքը, որով կը պարծենանք, ի՞նչ համեմատութիւններու հասած է:

Վերջերս հաճոյքով կարդացի Մ. Ջանանին «Շահնամէ»ն, որու մասին պիտի արտայայտուիմ առանձին. եւ եթէ առիթը ունենամ, խօսելու նաեւ ուրիշ թատերական երկերու մասին որոնք լոյս տեսած են Երեւանի մէջ:

Ժիմնազ թատրոնի բեմին վրայ տեսայ ֆրանսական արդի լաւագոյն թատերագիրին՝ Հանրի Պէրնշթայնի նոր գործը, Le Cap des Tempêtesը: Պէրնշթայն, գրեթէ ամէն տարի, տրամ մը բեմ կը հանէ 1900էն ի վեր, բացի պատերազմի շրջանէն, այնպէս որ քսանըհինգ աւելի թատերական գործեր տուած է, մէկը միւսէն արժէքաւոր եւ հետաքրքրական, անշուշտ տարբեր արտադրութեամբ եւ տարբեր ոճով, թէ խորքի եւ թէ ձեւի տեսակէտներով.

Երբ երիտասարդ էր Պէրնշթայն, կեանքը կը ներկայանար իր աչքին՝ լուսաշող գունդի մը պէս որ չի շարժիր, չի փոխուիր, բայց քանի տարիքը առաւ, այնքան հեռացան եւ խորացան կեանքին տեսիլները, այն կեանքին, որուն առջեւ կանգնած էր պատանիի միամտութեամբ եւ խանդավառութեամբ: Քանի, ուրեմն փորձառու դարձաւ այնքան դէմքերն ու դէպքերը բազմապատկուեցան յարաշարժ պատկերացումներով եւ կատարկուեցան դարձդարձիկ գունաւորումներով:

Սկզբնական շրջանին, սէրը, կիրքը բառ Պէրնշթայնի, պատանիի իրաւունքն էր, անոր յաղթական կալուածը, մինչդեռ այժմ Պէրնշթայն իբրեւ պատեհապաշտ գրող՝ այնքան փոխած է իր աշխարհահայեացքը որ կը հաւատայ թէ հասուն մարդիկ եւս իրաւունք ունին այդ երանելի կալուածին կլիման շնչելու: Ահա, այդ կերպարանափոխութեան արդիւնքն է Le Cap des Tempêtesը,— Փոթորիկներու Հրուանդանը,— այսինքն յիսունամեայ մարդու մը տարիքը որ սիրոյ եւ կիրքի փոթորկայոյզ գագաթը կը հաշուէ, անկէ անդին հանդարտ ծովածոցն է, խաղաղութեան հանգրուանը, փոթորիկները այլեւս կը փշրուին ծերութեան նախադաւիթին ժխնածածուկ դրան առջեւ:

Շաթուի մէջ Տիկին Քլէր Տիտիէի բնակարանը կատարելապէս հանգարտ է կիրակի օրուան ճաշին ներկայ պիտի ըլլան սովորական հրաւիրեալները, Մէսթէրները, երիտասարդ ամոլ մը, Տօքթէօր Մէնար եւ ուրիշներ: Տիկին Քլէր Տիտիէ (Տիկին Պէթի Տօսրմոն) այդ օրը քառասունութ տարեկան է, իր տարեդարձին առթիւ ծաղիկներ եւ անուշեղէններ բերած են. ինչպէս զարմանալ որ Քլէր չփորձուի վերապրեցնել իր յիշատակները: Անոնց խօսակցութենէն կ'իմանանք որ Տիկին Քլէր Տիտիէ կինն եղած է հանրածանօթ վիրաբոյժի մը, որ կը պաշտէր զայն, այդ շրջանին կը հանդիպի Տօքթ. Մէնարին (Վիքթօր Ֆրանսէն) եւ խորապէս կը սիրահարուի անոր: Մէնար չէ ուզած իր մտերիմ բարեկամին վստահութիւնը չարաչար գործածել: Տարիներ սահած են, Մէնար իր կարգին ամուսնացած է եւ շատ չանցած բաժնուած է կնոջմէն դժբախտ պարագաներու տակ: Քլէր այրի մնացած է, վերջապէս երկուքն ալ իրար գտած են ազատ եւ անկախ, սակայն իրենց կեանքը տարբեր ճամբաներէ անցնելով, անոնց սիրոյ կրքոտ արտայայտութիւնները խաղաղած են, ընդհակառակն տեղի տուած են անկեղծ եւ ապահով բարեկամութեան մը երկուստեք: Գոնէ այդ կերպ կը կարծեն անոնք երկուքն ալ. սակայն կարելի է գիտնալ թէ ինչ վախճան կ'ունենան չգոհացուած զգացումները եւ չիրականացած երազները: Քլէր անկեղծօրէն կը հաւատայ որ միմիայն բարեկամուհին կրնայ ըլլալ Տօքթ. Մէնարին, բայց ոչ անոր կինը, «այլեւս ոչ գեղեցիկ եմ եւ ոչ ալ երիտասարդ» կը կրկնէ Տիկին Տիտիէ: Այդ օրը դրացած է նաեւ իր աղջկան՝ Տիանի (Օր. Ժանին Քրիսփէն) ամուսնական խնդրով: Ահա, հարց մը ուր Տօքթ. Մէնարի բարեկամութիւնը եւս դեր մը կը կատարէ: Տիան ընտրած է, առանց սիրելու բայց առանց զզուանք զգալու, երիտասարդ փաստաբան մը որ Մէնարի ազգականն է եւ որ իրենց ներկայացուցած է Ժագ Օպէրնոն (Ժան Վալ): Սակայն, ճակատագիրը՝ դէպքերուն կուտայ թեթեւ փոփոխութիւն մը եւ այդ յանկարծական միջադէպը կը յեղաշրջէ ամէն բան:

ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ՁԻՆԱԴԱԴԱՐԻ ՕՐԸ, 11 ՆՈՅ. ԺԱՄԸ 3ԷՆ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

Salle Poissonnière-ի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ 7 Rue Fb. Poissonnière, Metro Bonne Nouvelle

Գեղարուեստական ճոխ բաժին, մասնակցութեամբ յայտնի արուեստագէտներու: Հաճելի անակնկալներ—ճազ Արժանթին, մասնաւոր պիւֆէ: Մուտք 10 ֆր.

690.000 տոլարի պայթուցիկներ եւ օդանաւեր, իսկ Ճափոն՝ միայն 85.000 տոլարի ռազմական օդանաւ։ Արտածման արտօնագիրներու ամբողջական արժէքը եղած է 7.437.692 տոլար։

*** Բրիտանական կառավարութիւնը 228.000.000 ոսկիի սպառազինութիւն ապսպրած է 19 ամսուան ընթացքին։ Նոյն ժամանակաշրջանին կառուցուած են 58 մասնաւոր հաստատութիւններ, 26ը ծովայինութեան, 17ը բանակին, 15ը օդատորմիղին համար։ Անգլիացի գիտնականներ լուռ ու մունջ կը գործեն, պաշտպանութեան նոր միջոցներ գտնելու համար օդային յարձակումներու դէմ։

Կառավարութիւնը անցեալ փետրուարին ներկայացուց նախահաշիւ մը, որ 1.500.000.000 ոսկի ծախք կը նախատեսէր սպառազինութեանց հնգամեայ ծրագրի մը համար։ Այս առթիւ իրաւասութիւն տրուեցաւ 400.000.000 ոսկի փոխ առնելու։ Ներկայ ելմտական տարեշրջանին վերազինման ծախքը կը հաշուեն 278.268.000 (ընդհ. ելմտացոյցին գումարն է 862.848.000 ոսկի)։

«Մեր սահմանը նեղ է»

Տոքթ. Կէօպէլս, Գերմանիոյ քարոզչութեանց նախարարը, ճառ մը խօսելով ըսաւ.

— «Մեր հողային տարածութիւնը շատ նեղ է, սնուցանելու համար մեր ժողովուրդը։ Որքան տարբեր է կացութիւնը հարուստ Անգլիոյ, հարուստ Ֆրանսայի։ Անոնք ամբողջ երկիրներ ունին եւ կը լողան ճոխութեան մէջ, մենք ոչինչ ունինք որ կ'ուզենք։ Առաջ մենք կը զոհուէինք որ եւ է խորհրդաժողովի առջեւ։ Այսօր կացութիւնը փոխուած է, պարզապէս ժողովի չենք երթար։ Աւաղ, հարկ չենք վճարեր։ Այլեւս ոչ ոք մեզի կոչնակ կ'ուղղէ վճարելու։ Մենք պատ ժողովուրդ մը դարձած ենք առատաձեռն կ'արդիւնք խառնելու մեր գործերուն։ Եւրոպան պէտք է հասկնայ թէ Վերսայլի դաշնագիրը թաղուած է յաւիտեան, թէ Լոզաննոյ ծառայութիւն մը մատոյց Գերմանիոյ եւ Եւրոպայի, էջ առ էջ պատռելով զայն։ Բայց կան ուրիշ կարգ մը խնդիրներ որ պէտք է լուծուին, եթէ Եւրոպան խաղաղութիւն կ'ուզէ»։

Ունկնդիրներուն թիւն էր 15.000, մեծ մասը ուսանողութիւններ։

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՐԻՆՍԷՍ ԱՍՊԱՍԻԱ ՄԱՐՀՈՒՄՊԱԹՈՎԱ, որ կը զբաղի Մայր Արեւելքի գործերով, նոր հրաւէր մը ուղղեց Ճափոնի, խաղաղութեամբ լուծելու համար չինական տագնապը։ Այս առթիւ կ'ըսուի թէ Գերմանիա միջնորդութեան փորձ մը պիտի կատարէ համախորհուրդ Իտալիոյ հետ, հաշտութիւն գոյացնելու համար։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԼԵՀԱՍՏԱՆ համաձայնութիւն մը կնքեցին, լուծելով փոքրամասնութեանց խնդիրը։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ Սպիտակ Ռուսաստանի գիւղօրական տանտէր մահուան դատապարտեց ութ հոգի որոնք ամբաստանուած են իբրեւ լրտեսներ։ Ամբաստանագիրը կ'ըսէ նաեւ թէ անոնցմէ ոմանք թունաւորած են։ Ուրիշ հեռագիր մը համաձայն, բեւեռախոյզ Շմիտ հարաւէն մէկ օր առաջ Զեմլային յանձնած է իր նշանածը, իբրեւ լրտես։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Եօրկիոս թագաւորը, որ Փարիզ կը գտնուի քանի մը օրէ ի վեր, անցեալ օր հաւաքոյթ մը տուաւ ի պատիւ Հանրապետութեան նախագահին։ Ներկայ էին միջազգային ցուցահանդէսի։

ԽՈՒՄԲ ՄԸ ՄԻՋԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆ հաստատութեանց տնօրէններ որոշեցին այսուհետ գործ չունենալ Աշխատանքի Դաշնակցութեան կողմէ կարգադրուած իրաւարար յանձնախումբերու հետ։

ԱՆԳԼԻՈՅ ՆԱԽՈՐԴ արքան, այժմ Ուինտզորի դուքս, որ Ամերիկա պիտի երթար երէկ, տիկնոջը հետ, վերջին պահուն հրաժարեցաւ, նկատի առնելով աշխատաւորական կազմակերպութեանց բողոքը։ Դուքսը վերջերս տեսակցած էր Հիթլերի հետ եւ անոր գործակալը կը համարուի։

ԱՂՔԱՏՆԵՐՈՒՆ համար ձրի մուտք պիտի հաստատուի ցուցահանդէսին փակումէն առաջ, մէկ կամ 3 ֆրանք գանձելով ունեւորներէն։

ՀԱՐԻՒՐ ՀՈԳԻ եւս արտաքսուեցան Ֆրանսայէն, մեծ մասով Սպանիացիներ եւ Իտալացիներ, որոնց մէջ երեւելիներ ալ կան։

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Այսօր, կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին Պ. Յովհաննէսեանի սրճարանը՝ 13, Rue Pierre Curie, Kremlin-Bicetre, մէթրօ Porte d'Italie

ՍԻՆԷ ՄԷԹՕ պիտի ներկայացնէ հայերէն տառերով ՄԻՇԷԼ ՍՏՐՕԿՕՖ, ՍՈՒԼԹԱՆ ՀԱՄԻՏ եւ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՃԱՄԲՈՐԴ ԵՒ ՀԱՅ ԱՐԻՆԸ: Մուտք 3 ֆրանք

Ծանօթ.— Պ. Ժագ. Տէրտէրեան որ Մարսէյլէն եկած է Փարիզ, անդունս վրայ պիտի ծախէ հայերէն եւ արեւելեան տիպեր։

Նոյնը ՊԱՆԹԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ մէջ 8 Նոյ. երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8 30ին 150 Route d'Orléans Aristide Briand-ի Մուտք 3ֆր.

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Ց. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

14 Նոյեմբեր կիրակի ժամը 16էն մինչեւ կէս գիշեր

VICTOR HUGO-ի շքեղ սրահներուն մէջ

46 ter, Rue Saint Didier. մէթրօ Victor Hugo կամ Trocadero

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի յայտնի երգիչ Պ. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ կ'երգէ «Ալմաստ» օփէրայէն եւ ուրիշ գեղեցիկ կտորներ։

Ընտիր ճազ թատ եւ հաճելի անակնկալներ։

ՄՈՒՏՔ 10 ՖՐ.

Անդամուհիներու կողմէ պատրաստուած ճոխ պիւֆէ գիւղամասնիկ գիներով։

Ց. Կ. Խաչի աւանդական ՓՅՈՒՂԻ ՕՐը 26 դեկտեմբեր կիրակի օր բարեգործականի ցան մէջ։

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

ԱՏԱՓԱԶԱՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

28 ՆՈՅԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ, ԺԱՄԸ 15.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

Saint-Didier—Victor-Hugo-ի

շքեղ սրահներուն մէջ

46 ter, Rue Saint-Didier, Métro: Victor-Hugo կամ Trocadéro

8 ՀՈԳԻՆՈՑ ԸՆՏԻՐ ՕՐՔԷՍԹՐ-ՃԱԶ, ԵՒ ՀԱՃԵԼԻ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ ԴԻՒՐԱՄԱՏՉԵԼԻ ԵՒ ՆԱԽԿԻՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

ԱՃ. ԻՐԴ ԶԿԱՑ

ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐԸ, ԿԻՆԵՐՈՒ 7.50, ԱՅՐԵՐՈՒ 10 ՖՐ.

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԻ «ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ի նպաստ իր վարժարանին

150 Route d'Orleans-ի սրահին մէջ. (Պանթէօ)

Այսօր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

Նախագահութեամբ Հայր ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆԻ

Աշակերտութեան կողմէ պիտի ներկայացուի

Պ. ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ «ՊՈԼԻՍ ԵՒ ՓԱՐԻԶ»ը

(կատակերգութիւն 2 արար)

Կը նուագէ Թառիստ Գարեգին, երգ եւ արտասանութիւն

Մուտք՝ 3 ֆրանք

Հ. Մ. Ը. Մ. սկաուտական կեանք

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի Ենթաշրջանի սկաուտներու ծնողական տարեկան թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ կիրակի, 7 Նոյ. կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Բարեգործականի Տան մէջ, 8 Rue Bossuet, Paris։ Տեղի կ'ունենան մարզանքներ, սկաուտական կատակերգութիւններ, արտասանութիւն, երգ, դաշնակ եւայլն։

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

Շնորհալի դաշնակահարուհի ՕՐ. ՏԻՐՈՒՀԻ ԶԱՌԱՓԵԱՆ պիտի մասնակցի ՄՕՌԻՍ ՄԱՐԹԸՆՕՅԻ կողմէ կազմակերպուած եւ 16 կարող երաժիշտներէ բաղկացած «Ալիքներ» նուագախումբին որ պիտի նուագէ միջազգային ցուցահանդէսին մէջ։

Չորս նուագահանդէսները տեղի պիտի ունենան այս կիրակի եւ երկուշաբթի ժամը 5—6 եւ 6—7, Salle l'U. C. A. F. centre des Arts et Metiers Entrée Alma-Tourisme. Նուագահանդէսի մուտք՝ 3 ֆրանք։

ՏԻՐՈՒՀԻ ԶԱՌԱՓԵԱՆ

Դաշնակի եւ Մարքրնօյի ալիքների դասեր։

6, Villa des Sablons (81 Avenue du Roule-ի վրայ) **Neuilly s/Seine, METRO SABLONS:** Ժամադրութեան համար դիմել գրաւոր։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Այրի Տիկին Սուլթան Գալոյեան կը փնտռէ իր եղբայրը Մանուկ Օհաննէսեան Խարբերդի Խրած գիւղացի, որ ասկէ 10 տարի առաջ կը գտնուէր 1 Emily Street Cambridg Mass. U. S. A.: Զինք ճանչցող կամ հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել հետեւեալ հասցէին՝

Madame Soultanne Kaloyan 15 Rue Villa Verlaine, Paris. (19e.) France.

Կը խնդրուի ամերիկահայ թերթերէն արտատպել։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՃԱՆԿԼԵԶԵԱՆ ընտանիքը իր անկեղծ եւ խոր վշտակցութիւնը կը յայտնէ Պ. Յակոբ Ռուբինեանի եւ իր պարագաներուն, իրենց սիրելի աղջկան եւ տիկնոջ անակնկալ եւ դառնաղէտ մահուան առթիւ։

×

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՅԱՐՕՆ-ՏՈՒՐՈՒԲԵՐԱՆ Նահանգային Հայրենակցական Միութեան Մարսէյլի Մասնաճիւղը սրտի խորունկ կսկիծով իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ հայրենակից ՕՒԻՊԷՆ ՊՈՂՈՍԵԱՆԻ մահուան առթիւ իր եղբօրը՝ Լեւոն Պօղոսեանի եւ իր պարագաներուն։

ԲԱՑՑԻՒ Բոր. Մարսէյլի ծանծնախումբի վրձակախաղէն 1402 թիւը ցահած է ռաֆֆէի մեծադիր իւղանկարը Սանայու համար ներկայանալ Ազգ. Զուարթնոցաշխարան, 3 Rue Venture. առաւօտները ժամը 9-12։

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme. PARIS (13°) Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.786

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՄԵՏՐՕՅԻ ԿԱՅԱՆ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա՝ եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
9
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
[illegible]
9 NOVEMBRE
1937

ԺԳ ՏԱՐԻ - 13e Année No. 3572

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՔՍԱՆ ՏԱՐՈՒԱՆ ՓԱԹՈՐԻԿԸ

Կիրակի օր տօնուեցաւ պոլշեւիկեան յեղափոխութեան քսանամեակը, չնդալից հանդիսաւորութեամբ մը որուն գաղտնիքը միայն իրենք՝ պոլշեւիկները գիտեն։

Ինչպէս կը նախատեսուէր եւ ինչպէս հեռագիրներն ալ կը հաստատեն, տօնակատարութեան ուրական գիծն եղած է մարտական ոգին։ Ոչ միայն ցուցադրութիւն զօրքի եւ զինարուեստի, այլեւ բուռնցք՝ սահմանէն անդին եղած թշնամիներու դէմ։ Օրուան ատենախօսը, Վորոշիլով, կարմիր բանակը փառաբանեց կրակոտ ազդարարութեամբ մը, որ շատ կը յիշեցնէ Հիթլէրներու եւ Մուսոլինիներու ծանօթ ճառերը

— «Խորհրդային բանակը խաղաղութեան բանակ մըն է, բայց եթէ թշնամի մը յարձակում գործէ, մեր բանակը պիտի դառնայ յարձակողական ուժ մը, որ պատերազմը պիտի փոխադրէ հակառակորդին հողին վրայ եւ պիտի փոշիացնէ զայն։... Մենք պատերազմ չենք ուզեր, բայց չենք վախնար պատերազմէն եւ պատրաստ ենք»։

Մէկ խօսքով, քսան տարեկան բանակն էր որ կը փառաբանուէր, իր 1,300,000 զինուորներով եւ արդիական զինարուեստի ամենավերջին կատարելութիւններով։ Մարտակոչ եւ յարձակման յանկարծ գէն ու զրահի, պատրաստ գործելու համար զայիք վտանգներու հանդէպ։

Եւ այս բոլորը ճիշդ այն պահուն, երբ միւս ճակատը՝ Գերմանիա, Իտալիա եւ Ճափոն նոյն հանդիսաւորութեամբ ուխտ մը կը կնքէին, պայքարելու համար «համայնավարական վտանգ»ին դէմ, յանուն խաղաղութեան եւ քաղաքակրթութեան։

×

Կարելի չէ քանի մը տողի մէջ ամփոփել քսան տարուան փաթորիկը, որ հիմն ի վեր սարսեց վիթխարի կայսրութիւն մը, ցարական միապետութիւնը, միեւնոյն ատեն ցնցելով ամբողջ աշխարհը, եւ յեղափոխութեան, խռովութեանց, բազմազան խլրտումներու սերմերը ցանելով ամէն կողմ։

1917 Նոյեմբեր 7ի յեղափոխութենէն քսան տարի վերջն ալ, փոթորիկը չէ հանդարտած ամբողջովին։ Ոչ անծայրածիր Ռուսաստանի մէջ, ոչ ալ անոր սահմաններէն դուրս։ Թերեւս աւելի խառնուած, սաստկացած է, քան առաջ տարի առաջ։

Քսան տարի վերջը, աւելի սուր են պայքարները, եւ աւելի բացորոշապէս կազմակերպուած՝ ճակատները։

Անոնք որ ամէնէն առաջ ճանչցան խորհրդային իշխանութիւնը, դաշնագիրներ եւ համաձայնութիւններ կնքելով Մոսկուայի հետ, ֆաշական Իտալիան եւ հիթլէրական Գերմանիան, այսօր դարձած են անոր թշնամիներ եւ կը ճգնին իրենց ետեւէն քաշել ուրիշ պետութիւններ ալ, ինչպէս քաշեցին հիմա ալ Ճափոնը։ (Լրագիրներ կը հաւաստեն թէ Նոյեմբեր 6ի դաշինքը սատարելու պիտի հրաւիրուին բոլոր հակաբոլշեւիկ պետութիւնները, սկսելով ազգայնական Սպանիայէն)։

Աւելորդ է բացատրել թէ այս վարդապետական-անտական բացատրութիւնները՝ հակաբոլշեւիկ, վարագոյր մըն է, ծածկելու համար բուն քաղաքական-մարտական զինակցութիւնը։ Նորէն Հռոմ-Պերլին առանցքն է որ կը յայտնի, կուռ գօտի մը կազմելու համար Խ. Միութեան բոլորտիքը։ Անոր ետեւէն եւ առջեւէն, անոր բանակ ճամբաներուն վրայ։

Եւ անշուշտ այս վտանգին գիտակցութեամբ է որ, Մոսկուա անընդհատ կը հնչեցնէ նոր եղանակ մը, հայրենասիրութեան լարը, մանաւանդ երեք տարիէ ի վեր։

Հայրենիքի եւ հայրենասիրութեան մասին կը խօսին գործավարն ու պաշտօնագիրը, ուղղակի կապ մը հաստատելով Մեծն Պետրոսի եւ խորհրդային իշխանութեան միջեւ։ Հայրենասիրութեան գովքն է որ կը հիւսէ բանաստեղծը, Լեբեդեւ-Կումաչ, նոյն ինքն «Հանճարեղ Առաջնորդ»ին յանձնարարութեամբ.

Հարազատ երկիր իմ, դու անծայր ես,
Դաշտ, անտառ, գետեր ունիս առատ,
Ձեզ տեսել ուրիշ նման աշխարհ ես.
Ուր շնչում է մարդը այնքան ազատ։

×

Բովանդակ աշխարհ զարհուրանքի եւ ապշութեան մատնուած է, տեսնելով որ քսան տարի վերջն ալ, Մոսկուայի վարիչները անխնայ կը չաչեցնեն մուրճն ու գնդակը, պաշտպանելու համար յեղափոխութիւնը։

Հարիւր հազարաւոր դիակներ ինկան, քսան տարի առաջ, — վերժխնդիր յեղափոխութեան ալիքն է, բռին մարդիկ ու համակերպեցան։

1925էն սկսեալ, փակուած կը համարուէր «ռազմական կոմունիզմ»ի շրջանը։ Ջախջախուա՞ծ էին բոլոր թշնամիները, եւ յաղթականները «սոցիալիզմ կը կառուցէին» աշխարհի մէկ վեցերորդ մասին մէջ։

Եւ ահա նորէն «ռազմական կոմունիզմ», երկու տարիէ ի վեր։

Իրարու ետեւէ գնդակահարուեցան նոյնիսկ յեղափոխութեան հիմնադիրներն ու քարոզիչները, Լենինի գործակիցներն ու տարեկիցները։ Մանգաղը հասաւ մինչեւ յետին ծայրագաւառը։

Քսան տարի առաջ, յեղափոխութիւնն էր որ զոհեր կը պահանջէր, յանուն ազգի եւ երկրի խարութեան։ Այսօր սթալինեան սահմանադրութիւնն է որ գլուխներ կը յափշտակէ բուն իսկ յեղափոխութեան գլուխները կը հարթէ նոյն արիւնածարաւ մոլեգնութեամբ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԱԿԱԲՈԼՇԵՒԻԿ ԴԱՇԻՆՔԸ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԵՑԱՒ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ, ԻՏԱԼԻՈՅ ԵՒ ՃԱՓՈՆԻ ՄԻՋԵՒ

Միացեալ ճակատ 200 միլիոն խաղաղասէրներու

Շաբաթ առտու, 6 Նոյեմբեր, Հռոմի մէջ ստորագրուեցաւ հակաբոլշեւիկ դաշնագիրը, Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ Ճափոնի միջեւ։ Երկու ժամ վերջը, Իտալիոյ ձայնասփիւռի կայանները կը հաղորդէին դէպքը, մանրամասն լուսաբանութիւններով։ Մինչեւ վերջին պահուն խիստ վերապահում կը տիրէր Հռոմի պաշտօնական շրջանակներուն մէջ եւ թերթերն ալ լուռ կը մնային։ Բայց իրիկուան թերթերը ամբողջ սիւնակներ նուիրեցին, մանաւանդ մանրամասնելով երեք պետութեանց զինուորական ուժին եւ Ճափոնի մեծ եւ յարաճուն նաւատորմին վրայ։

Ըստ սովորութեան պաշտօնական շրջանակներու մէջ կը հաւաստեն թէ դաշնագիրը որ եւ է ազգի դէմ ուղղուած չէ եւ թէ անոնք ազատ են միանալու։ Դաշնագրին ստորագրութեան առթիւ ճառ մը խօսելով, Իտալիոյ արտաքին նախարարը շեշտեց թէ երեք պետութիւնները «ճակատ կը կազմեն համայնավարութեան ներքին խաղերուն դէմ։ Քաղաքակիրթ երկիրներու առաջ եւ շինարար ուժերը պէտք է համերաշխին երեք պետութեանց հետ։ Երբեք դաշինքը որեւէ երկրի դէմ ուղղուած չէ, այլ բաց կը մնայ այն բոլոր պետութեանց ջեւ որ կը փափաքին մեզի միանալ հաւաքական գործունէութեան համար։ Դաշնագիրը գործնական ձեռնարկ մըն է ի սպաս խաղաղութեան եւ քաղաքակրթութեան։ Ֆաշականութիւնը կ'ուզէ զանոնք պահպանել եւ պաշտպանել արտաքին բոլոր վտանգներու դէմ»։

Գերմանիոյ ներկայացուցիչը, Ֆօն Ռիպպէնթրոփ եւս նոյնիմաստ յայտարարութիւններ բրաւ շարժանկարի գործիքին առջեւ, իսկ ճափոնական դեսպանը բսաւ

— «Մեր երեք պետութիւնները հին են իրենց աւանդութիւններով եւ երիտասարդ՝ իրենց տենչերով։ Բացորոշ է որ այսօրուան դաշինքը բարերար հետեւանքներ պիտի ունենայ խաղաղութեան եւ համաշխարհային քաղաքակրթութեան պահպանման համար»։

Իտալիոյ կարծիքով, դաշնագրին ստորագրութեան անմիջական արդիւնքը պիտի ըլլայ Ջոր-Ֆրանքոյի ճանաչումը Ճափոնի կողմէ։ Այս վերջինը նոյնպէս գիրք պիտի բռնէ Գերմանիոյ գաղթային պահանջներուն մէջ, պաշտպանելով զանոնք։

Դաշնագրին ստորագրութենէն անմիջապէս վերջը, գերմանական եւ ճափոնական դեսպանները Մուսոլինիի ներկայանալով, ջերմ շնորհակալութիւն յայտնեցին։ Նոյն օրն վերջը, գերմանական պատուիրակը առանձին տեսակցութիւն մը արժանացաւ որ տեւեց աւելի քան երկու ժամ։

Դաշնագրին ստորագրութիւնը խանդավառութեամբ ընդունուեցաւ Պերլինի մէջ, իբրեւ միացեալ ճակատը 200.000.000 քաղաքացիներու որոնք պիտի պայքարին համայնավարութեան դէմ, պաշտպանելով Եւրոպայի քաղաքակրթութիւնը։ Մասնաւոր գոհունակութիւն պատճառեց այն պարագան որ ստորագրութիւնը տեղի ունեցաւ պոլշեւիկեան յեղափոխութեան քսանամեակի նախօրեակին։ Կը թուի թէ Ֆօն Ռիպպէնթրոփ՝ Լոնտոնի գերմանական դեսպանը, յատկապէս այդ օրուան ձգած էր դաշնագրին ստորագրութիւնը՝ Իտալիոյ կողմէ։ Նմանապէս գերմանական թերթերն ալ կը ջանան համոզել թէ դաշինքը յարձակողական հանգամանք չունի, այլ պարզապէս պաշտպանողական համաձայնութիւն մըն է պոլշեւիկեան վտանգին դէմ։

Դաշնագրին տրամադրութիւնները

Իրականին մէջ, դաշինքը հաստատումն է այն դաշնագրին որ կնքուեցաւ 1936 Նոյեմբեր 25ին, Գերմանիոյ եւ Ճափոնի միջեւ։ Նախաբանը կ'ըսէ — Իտալական, գերմանական եւ ճափոնական կառավարութիւնները նկատելով որ Համայնավար Միջազգայինը (Կոմինթէրնը) կը շարունակէ վտանգել քաղաքակիրթ աշխարհը, թէ արեւմուտքի եւ թէ արեւելքի մէջ եւ կը խանգարէ խաղաղութիւնն ու բարեկարգութիւնը, համոզուած ըլլալով թէ միայն խաղաղութեան եւ բարեկարգութեան պահպանմամբ շահագրգռուած պետութեանց սերտ գործակցութիւնը կրնայ սահմանափակել եւ վանել այդ վտանգը, նկատելով որ Իտալիա, որ ֆաշական վարչաձեւին հաստատումէն ի վեր այս վտանգին դէմ պայքարած է անկոտրում վճռականութեամբ եւ վանած՝ Կոմինթէրնը որոշած է հասարակաց թշնամիին դէմ միանալ Գերմանիոյ եւ Ճափոնի հետ, կնքած են հետեւեալ դաշինքը, համաձայն 1936 Նոյ. 25ին Պերլինի մէջ կնքուած հակաբոլշեւիկ համաձայնութեան Բ. յօդուածին։

Յետոյ կուգան չորս յօդուածներ, որոնց առաջինով Իտալիա իր համաձայնութիւնը կը յայտնէ։ Երկրորդ յօդուածին տրամադրութեամբ, Իտալիա կը համարուի «սկզբնական ստորագրող», ինչ որ կը նշանակէ թէ տեւողութիւնը, հինգ տարի, միեւնոյնը պիտի ըլլայ երեքին համար ալ (1941)։ Երրորդ յօդուածը կը միացնէ նոր առենագրութիւնը եւ սկզբնական բնագիրը. չորրորդը հաւասարապէս վաւերական կը հռչակէ գերմանական, ճափոնական եւ իտալական բնագիրները։

Ստորագրութեան ներկայ եղած են ճափոնական դեսպանատան զինուորական, նաւային եւ օդանաւային կցորդները, բայց կ'ըսուի թէ սովորական ձեւակերպութիւն մըն է այդ։

Լոնտոնի եւ Փարիզի մէջ մինչ այն կասկածը կը տիրէ թէ այս դաշինքէն զատ, գաղտնի համաձայնութիւն մը կնքուած է երեք պետութեանց միջեւ։

*** Վիրճինիօ Կայտա, որ մինչ Մուսոլինիի թարգմանը կը համարուի, փառաբանելով դաշնագիրը, կ'ըսէ թէ ան ստորագրուած է «աշխարհի երեք ամէնէն երիտասարդ, ամէնէն առնական եւ քաջ ազգերուն կողմէ, որոնք զինուած են ցամաքի եւ ծովու վրայ եւ օդին մէջ։ Եթէ ծովերը դառնան փոխադրութեան միջոց կարմիր յեղափոխութեան քարոզութեանց եւ ապստամբութեանց, ինչպէս Միջերկրականը սպանիական պայքարին առթիւ, լաւ է որ աշխարհ գիտնայ թէ երեք պետութիւնները հաւաքաբար կրնան անոնց պաշտպանութեան համար փութացնել 2.000.000 թոն տարողութեամբ մարտանաւեր եւ թէ այդ քանակութիւնը կ'աճի արագօրէն եւ անվախօրէն»։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՐԳԻԼՈՒԱԾ Է ՄՐԹՄՐԹԱԼ

Երեւանի «Գրական Թերթ»ը «հակախորհրդային մաքսանենգութիւն» մը կը մատնանշէ իր վերջին թիւին մէջ (24 հոկտ.)։

Երիտասարդ գրագէտ մը, Մկրտիչ Արմէն, ծնած 1906ին, Լենինական եւ գրական ասպարէզը մտած՝ 1923էն ի վեր, գրքոյկ մը հրատարակեր է այս տարի, «Երիտասարդ Միլլիոնէր»։ Գրքոյկը յատկացուած է մանուկներուն։

Ի՞նչ մանուկ, ի՞նչ մանկավարժութիւն, կատարեալ «մաքսանենգութիւն»։

Լսեցէք.

«Գրքոյկի հեղինակը՝ Բակունցի-Զարենցի հակայեղափոխական գրական բանդայի մոլեռանդ ներկայացուցիչ Մ. Արմէնն է։

Գրքոյկի խմբագրի եւ Գլավլիտի (հրատարակչական) ընկերների քաղաքական կուրութիւնից օգտուելով, նացիոնալիզմի մաքսանենգութեան մէջ վարժուած Մ. Արմէնը մեր մանուկներին հրամցրել է խորհրդային հայրենիքի նկատմամբ թունաւոր ատելութեամբ լցուած մի տրոցկիստական-ֆաշիստական «գործ», որով մանուկ ընթերցողի աչքին խեղաթիւրուած, կարիկատուրային ձեւով է պատկերացրել մեր սքանչելի իրականութիւնը։

Աներեւոյթ շատ «անմեղ» է այդ գրքի բովանդակութիւնը, շատ «մանկական», «զուարճալի», բայց ըստ էութեան խիստ խորամանկ ու չարամիտ»։

Ինչո՞ւ սրտաբաց գրաքննիչը ցախչախիչ փաստեր ունի, այնքան յառաջ երթալու համար։

Մկրտիչ Արմէն պարզապէս կը ծաղրէ՞ խորհրդային կարգերը։

Խօսքը տանք նորէն գրաքննիչին.

— «Գետիկի հայրն աշխատում էր խաղալիքներ պատրաստող արհեստանոցում» — ահա այս «անմեղ» նախադասութեամբ է սկսում Արմէնի «մանկական» պատմուածքը։ Բայց հէնց երկրորդ նախադասութիւնից էլ դուրս է ցցուել ճարպիկ մաքսանենգի հակախորհրդային կեղտոտ մուռթը։ Հեղինակը թունաւոր լորձունք է թափում մեր խորհրդային կեանքի վրայ, զրպարտելով խորհրդային երկրի բանուորին եւ չարամիտ ծաղրի առարկայ դարձնելով խորհրդային միլլիցիոնէրին։

Առելութիւնից կատաղած Մ. Արմէնը՝ հասկնալի է, թէ ինչու չի ցանկացել խորհրդային հայրենասիրութեամբ վառուած հօր պատկերը տալ մեր մանուկներին, այլ տուել է, ճիշդ իրեն նման մի մարդու, որն «ամէն առաւօտ մրթմրթալով գնում էր աշխատանքի, կէսօրից յետոյ մրթմրթալով վերադառնում էր տուն։ Նա աշխատանք չէր սիրում» (էջ 1)։

Այսքան, եւ ուրիշ ոչինչ։

Անհաւա՞տ, ահաւո՞ր։ Ի՞նչպէս կարելի է «մրթմրթալ» խորհրդային հայրենիքի մէջ։ «Դա նացիոնալիստ Արմէնի չարամիտ մրթմրթոցն է խորհրդային բանուորի մասին, որի պատկերը նա թշնամական միտումով խեղաթիւրել է»։

Եզրակացութիւն.— Մ. Արմէնը դուրս քշել Գրողների Միութենէն, որուն առ այժմ «սաղ» մնացած անդամները նախորդին կէսն անգամ չեն կազմեր։

Նոյն թերթի նոյն թիւին մէջ, երկու սիւնակ անդին, նորէն կը յիշուի «ժողովրդի թշնամի, ֆաշիստական լրտես Զ. Եսայեան» (Զապէլ Եսայեան)։

Այդ մասին ալ վաղը։

ՎԱՀԷ

ԹՈՒՐՔԻԱ Կ'ԱՐԳԻԼԷ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ ՆԵՐԳԱՂԹԸ

«Թան» կը գրէ թէ Թուրքիոյ խորհրդարանին ներկայացուած է օրինագիծ մը որ կը պահանջէ արտաքսել բոլոր օտար Հրեաները։ Այս օրինագիծը գրաւած է Ազգ. Մեծ Ժողովին ամբողջ ուշադրութիւնը։ Եթէ օրէնքը քուէարկուի, այսուհետեւ ոչ մէկ օտար Հրեայ պիտի ընդունուի Թուրքիոյ մէջ։

ԲՈԼՇԵՒԻԿԵԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ՔՍԱՆԱՄԵԱԿԸ

Հսկայական ցոյցեր եւ զօրահանդէս

Կիրակի օր, 7 Նոյեմբեր, պոլշեւիկեան յեղափոխութեան քսանամեակը տօնուեցաւ Մոսկուայի մէջ, գեղեցիկ ցոյցերով եւ վիթխարի զօրահանդէսով մը, որուն նմանը չէր տեսնուած մինչեւ այսօր։ Ամբողջ երկու ժամ Սթալին, Վորոշիլով եւ կառավարութեան անդամները ոտքի կեցան Լենինի դամբանին առջեւ, օտար դեսպաններուն հետ, դիտելու համար 100.000 զինուորներու անցքը, հարիւրաւոր հրասայլերով, հակօդային թնդանօթներով, հզօր լուսարձակներով եւ անհամար թնդանօթներով։ Թափօրին առջեւէն կ'երթար 700 հոգինոց նուագախումբ մը։ Օդը գէշ ըլլալով, օդատորմիղը չմասնակցեցաւ հանդիսութեանց։ Կարմիր Հրապարակը դրօշներու ծով մը դարձած էր, մինչ 1.500.000 քաղաքացիներ կարգով կ'ողջունէին Սթալինը։

Քսանամեակի առթիւ ճառ մը խօսեցաւ մարաջախտ Վորոշիլով, պատերազմական գործավարը, որ ըսեց.

— «Խորհրդային բանակը խաղաղութեան բանակ մըն է, բայց եթէ թշնամի մը յարձակի մեր վրայ, մեր բանակը պիտի դառնայ յարձակող ուժ մը որ պատերազմը պիտի փոխադրէ հակառակորդին հողին վրայ եւ պիտի փոշիացնէ զայն։ Կարմիր բանակը, պատրաստուած առաջնակարգ արհեստագիտութեամբ եւ մարտական վճռականութեամբ եւ կազմակերպուած համաձայն ամենավերջին զինարուեստի, երկար ատենէ ի վեր դարձած է ուժ մը զոր պէտք է նկատի առնեն մեր անգութ եւ ամօթալից թշնամիները։ Ամէն օր մեր բոլոր զինուորները իրենց անվերապահ սէրը եւ անսահման անձնուիրութիւնը կ'ապացուցանեն իրենց հայրենիքին, խորհրդային կառավարութեան եւ համայնավար կուսակցութեան։ Մեր սահմաններէն անդին կը վառին արդէն պատերազմի հրդեհները։ Եթովպիա, Սպանիա, Չինաստան, ահաւասիկ անհերքելի յարձակման եւ միջամտութեան զոհերը։ Ահաւասիկ երկիրներ որ նետուեցան բարբարոսական եւ ոչնչացնող սպանդի կրակին մէջ։ Ֆաշականութիւնը արիւնոտ պատերազմ կը սպառնայ բոլոր ժողովուրդներուն, ամբողջ աշխարհին։ Զզուելի Ֆաշականները սեթեւեթ սպառնալիքներ կ'ուղղեն կարմիր Մոսկուայի պոլշեւիկներուն եւ կը յոխորտան իրենց կատաղի այլ անզօր ցոյցերով։ Մեր դասակարգային թշնամիները դիշեր ցերեկ կը պատրաստեն յարձակիլ աշխատաւորներու երկրին վրայ եւ մենք նորէն կը պատասխանենք.— Մենք պատերազմ չենք ուզեր, բայց վախ չունինք եւ պատրաստ ենք։ Մենք ջախջախեցինք Ֆաշական հրոսախումբերը մեր երկրին մէջ եւ այսպէս անկարելի դարձուցինք օտար թշնամիներու քայքայիչ աշխատանքը։ Սակայն Ֆաշական լրտեսական սպասարկութիւնները եւ անոնց Թրոցքիական-պուխարինեան գործակալները վար չեն դրած իրենց թունաւոր դէնքերը։ Եւ պիտի շարունակեն մեր երկիրը ղրկել քանդիչ լրտեսներ, խափանարարներ, մարդասպաններ։ Աւելի արթնութեամբ հսկեցէք ընկերվարութեան թշնամիներու նենգ արարքներուն վրայ։ Սորվեցէք, իւրացուցէք համայնավարութիւնը, այդ ապահով զէնքը, ուսումնասիրեցէք մարքսեան-լենինեան յեղափ. ուսուցումը որ պիտի յաղթանակէ ամէն տեղ»։

«ՁԱՅՆ ՏՈՒՐ, Ո՛Վ ԾՈՎԱԿ»

Բ.

Գիշերը կը փոխէ իր թեւերը։ Վանքի բակին մէջ կը պլպլան ճրագները եւ կը վառին խարոյկները ։ Գեղջուկ եւ քաղքցի ուխտաւորներու բազմութիւնը կը վխտայ ամէն կողմ։ Քաղաքցիք խումբ խումբ նստած կ'երգեն ու ծափ կուտան, օղի, գինի, կեր ու խում, ծիծաղ ու կատակ անպակաս է անոնց սեղաններէն։

Ցանկարծ կը թնդայ գիւղական Նաղարան, զուռնաճին կը զլէ զուռնան եւ Մոկացի, Գաւաշցի ու Շատախցի գեղջուկները կը բռնեն շուրջ պարը։ «Մշու խրոխ եղանակն է— ասոյք, արի եւ առնական պար մը։ Պարագլուխը թուխ դէմքով հուժկու երիտասարդ մըն է։ Գեղջուկ կիներ եւ քաղաքացիներ կը բոլորուին՝ շուրջպարը դիտելու։ Ներդաշնակ, համաչափ է պարը, բոլորն ալ վարպետ պարողներ են։ Գեղջկական գոյնզգոյն տարազները— Եղլուղն ու փէօշին, շալն ու շալվարը, չապիկն ու գօտին— ճրագներու եւ խարոյկներու կիսալոյսին տակ շատ գեղեցիկ են ու խորհրդաւոր։ Վարպետ վրձին մը պէտք է այս բոլորը նկարագրելու համար։

Ու կը թնդայ գիւղական թմբուկ— Նաղարան, կը շարունակուի շուրջպարը, մինչ մենք՝ մեր թաղեցի ուխտաւորներս կ'ուղղուինք դէպի Րաֆֆիի Քարը, վանքի լուսինն արդէն դուրս ելեր է արծաթազօծ ամպերու տակէն։

Քարքարուտներու եւ մացառներու մէջէն քալելով կը հասնինք Քարգլուխ եւ կը նստինք, այն բարձր քարին վրայ ուր Րաֆֆին էր նստած։ Մենք լուռ ենք։ Ես կը դիտեմ երկինքն ու ծովը որոնց վրայ հիմայ կ'իջնէ լուսինը իր արծաթավառ շողերով։ Կը լռէ թմբուկին ձայնը եւ կը վերջանայ շուրջպարը։ Հիմայ լուռ ու խորհրդաւոր է մեր շրջապատը։ Վարը, քարաժայռերը կը ծեծուին ծովուն ջուրերով ծաղրաճեմ եւ կոհակները վէտվիտուն, փայլուն ու ծփծղուն՝ կը խայտան, կը սահին, կը դառնան՝ բանեցնելով հազարումէկ ջրախաղեր, որոնք հրապոյր պիտի չունենային առանց լուսնի շողերուն։

Սքանչելի է ծովը լուսնի շողերուն տակ։ Անծայրածիր արծաթափոշիով սփռոց մը, որ կը ծփայ, կը սաւառնի, կը փայլի ու կը ժպտի։

Մայր Հայրենիքի պատմական ծովակի, պատմական կղզիի բարձր քարաժայռին նստած՝ Րաֆֆին ինչպէ՞ս լռէր ի տես լուսնազարդ ծովուն, որ լուռ էր։ Դարերու յիշատակներով առլցուն ծովը կը ծփար նազանքներով լուսնի շողերուն տակ եւ Փայաջուկցի պատանին— Ցակոբ Մելիք Ցակոբեանը, իր վիշտն ու արցունքը կը խառնէր անոր ջուրերուն հետ։ Րաֆֆին իր հայրենասիրական զգացումները եւ ապագայ քաղաքական ներշնչումները կ'առնէր Վանի ծովէն եւ իր երազած ազատ եւ անկախ Հայաստանի դրօշը Աղթամարի քարաժայռին վրայ բարձրացնելէ յետոյ կ'երթար դէպի Արարատեան Աշխարհը.

«Արդեօք գալո՞ւ է մի օր ժամանակ,
Տեսնել Մասիսի գլխին մի դրօշակ.
Ու ամէն կողմից պանդուխտ հայազգիք,
Դիմեն դէպ իրենց սիրուն հայրենիք.»

Գիշերային խաղաղութեան ու լռութեան մէջ ես երգեցի «Ձայն տուր ով ծովակ»ը իսկ այս վերջին տունը երգեցինք բոլորս միասին, երգեցինք յիսուն ու յիսուն, վանքի այդ երգի վերջին տունը հայ ժողովուրդի քաղաքական լաւագոյն երազն ու նուիրական ցանկութիւնն է, որ կեանք ու մարմին առաւ, իրականութիւն դարձաւ 1918ի Մայիսի 28ին՝ Արարատեան Աշխարհին մէջ՝ Մասիսի բարձունքներէն մինչեւ Արաքսի ափերը, Ալինեաց լեռներէն մինչեւ Անիի պարիսպներն ու Կարսի բերդը, Արագածի բազմագագաթ բարձունքներէն մինչեւ Գեղամայ ծովակն ու Գեղարքունեաց լեռները։

Հայկական Ազատ եւ Անկախ Հանրապետութեան՝ կարմիր, կապոյտ եւ նարնջի երրագոյն եռագոյն դրօշը պահ մը ծածանեցաւ Արարատի լանջերուն եւ Անիի կիսակործան՝ բայց բարձրաբերձ պարիսպներուն վրայ, մինչ Րաֆֆիի ոգին կը սաւառնէր Հայաստանի Հանրապետութեան սահմաններուն մէջ, կը թեւածէր մինչեւ Աղթամարի քարաժայռը, կը թառէր Մասիսի գագաթը, կը դիտէր Անիի պարիսպները եւ ի խորոց սրտի կ'աղաղակէր. — «Այն զօր տեսի աչօք իսկ իմով...»։

×

Տարի մը յետոյ, 1914ի Յունիսի վերջերը Երամեան դպրոցի նախավերջին դասարանի խումբ մը դասընկերներ շրջագայութեան գացինք Հայոց Ձորի եւ Ռշտունեաց գաւառները. Այդ անգամ գացինք ոտքով։ Առաջին օրը հասանք Արտամետ, — խնձորը ձեզ ընծայ։ Երկրորդ օրը իջանք Ոստան եւ գիշերեցինք Ջաղար Ս. Նշան վանքին մէջ, ուր յաւիտենապէս կը ննջէ Վարդանանց ճակատամարտի անմահ հանուռ պատմագիր Եղիշէ վարդապետը— համբո՜յր իր շիրմին։ Երրորդ օրը, կէսօրէն յետոյ հասանք Աղթամարի դիմաց տունը՝ Ախտամանքը, ուր գիշեր մը մնալէ յետոյ, յաջորդ օրը արշալոյսին ճամբայ ելանք դէպի Նարեկայ վանքը, որուն տաճարին արեւելակողմը մատուռի մը մէջ կը հանգչին նշխարները մեծ վանականին՝ նոյնինքն Ս. Գրիգոր Նարեկացիին— կնդրուկ եւ խունկ, համբոյր եւ պաշտամունք իր շիրմին։ Անկէ անցանք դէպի Նարեկացիի Աղօթատեղին, յետոյ Գանձակ գիւղը, Լուսապատող Ս. Սահակի եւ Թովմայի ծովահայեաց վանքերը եւ վերջապէս Մոխրաբերդ գիւղը ծովափին՝ Աղթամարի կղզիին դիմաց։

Կէսօրուան ճաշէն յետոյ գիւղական կիսամութ խրճիթի մը մէջ հանգստացանք։ Մոխրաբերդցի քանի մը երիտասարդներ մեզ առաջնորդեցին ծովափը, ուր կը սպասէր Աղթամարի Ներսէս տան (կղզիի) նաւակը։ Ուրախ զուարթ տեղաւորուեցանք նաւակին մէջ։ Երկու գեղջուկներ վերցուցին թիերը եւ սկսան թիավարել։ Նաւակը կը ճեղքէր ջուրին կուրծքը։ Ալեակները կը ճզմային նաւակին բոլորտիքը, մինչ կը փչէր Ծովին քամին։ Մութ էր. խաւար ու խաղաղ գիշեր։ Երգը միայն կրնար փարատել մեր թախիծը։ Ու երգեցինք «Ձայն տուր ով ծովակ»ը։

— Ընկերներ, բաւ մեղմէ մէկը, Րաֆֆին քարաժայռին վրայ նստած կը լսէ մեր երգը։

Ոմանք խնդացին եւ ընդհատեցին երգը, իսկ միւսները յամառօրէն շարունակեցին մինչեւ վերջ։ Գեղջուկները ոգեւորուած՝ սկսան աւելի արագ թիավարել։ Ծովային ճամբու կէսը հազիւ անցեր էինք։ Նաւակն այնքան օրօրեց մեզ, որ թմրեցուց եւ բոլորս ալ գլուխները իրարու ուսին դնելով քնացանք։

Հաճելի բայց ցուրտ հով մը կը փչէր, իսկ նաւակը կը ճեղքէր ջուրին կուրծքը եւ արագօրէն առաջ կը սլանար։

Գեղջուկ թիավարները կը չաղակրատէին եւ կը ծաղրէին մեր յոգնութիւնը։ Վերջապէս հասանք կղզիի նաւամատոյցը։ Թիավարներէն մէկը ուժգին ձայնով կանչեց այս անունը.

— Եղբա՜յր... է՜յ, Եղբա՛յր..

Կղզիի վրայի սենեակներէն մէկուն պատուհանին մէջ՝ ապակիի ետեւէն կիսալոյս լապտեր մը կը վառէր ։

Աղթամարի փարոսն էր այդ՝ ծովուն մէջ մոլորեալ նաւերուն ուղեցոյց ըլլալու համար ։

Քիչ յետոյ մէկը մօտեցաւ փարոսլապտերին, վերցուց եւ հեռացաւ ։

Վանքի դարպասը ճռաց, ճռաց թէ չէ մարդ մը իջաւ դէպի նաւամատոյցը. Եղբայրն էր այդ, վանքի խեղճ ու կրակ ծառաներէն մէկը, կատարեալ Եղբայր մը կէս կուզ եւ ողորմելի արտաքինով, թշուառ արտայայտութեամբ մարդ մը, որ գիշեր ու ցերեկ կ'աշխատէր պայմանով որ իր անյատակ փորը միշտ կուշտ ըլլար եւ ապա ձգէին, որ առաւօտ, իրիկուն տաճարը մտնէր աղօթելու եւ սրբոց պատկերները համբուրելու ։

ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԹԱՏՐՈՆ

LE CAP DES TEMPÊTES

(Տրամ 5 արար, Հ. ՊԵՐՆՇԹԱՅՆԻ)

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ինչպէս հին մարդիկ կը կարծէին որ աշխարհը շինուած է այդ շէնքին դէպքերու ազդեցութիւնէն, նմանապէս Պէրնշթայնի ճակատագրապաշտ ոգին շնորհիւ պզտիկ դէպք մը կը հասունցնէ իր թատերական երկերուն եւ զերական զարգացումը։ Ժագ Օպէրտոնի հայրը, Նիսի մէջ հաստատուած նոտար, կաթուածահար կ'ըլլայ, իր զաւակը պէտք է անմիջապէս յաջորդէ իրեն եւ շարունակէ նոտարի գրասենեակին գործունէութիւնը, տարեկան չորս հարիւր հազար ֆրանքի եկամուտ մը։ Ուրեմն Տիան պէտք է ապրի նմանապէս։ Նիսի մէջ, բացառիկ յաջողում մը կը տիրէ բոլոր ընտանիքին մէջ, ամէն ոք սակայն կ'ենթարկուի պարագային պահանջներուն, թէեւ ներքնապէս ամէն ոք մտերիմ խռովքներու կը մատնուի, մանաւանդ երիտասարդ գիտնական Մէօթէր (Քլօտ Տօֆէն) որ լուռ ու մտեղ կը սիրէ Տիանը եւ սակայն ամուսնացած ըլլալուն, կը մխիթարուի միայն անոր մտերմութիւնը եւ ներկայութիւնը վայելելով

Գաղտնիքը կը պարզուի երկրորդ արարուածին, Տիան կուգայ Տօքթ. Մէնարի զննատունը, անոր կը յայտնէ իր սէրը, այնպիսի համարձակութեամբ մը որ հասուն բժիշկը կը տատամսի, կը կարմրի եւ կը յաէ, վերջապէս կը խոստովանի որ ինքն ալ կը սիրէ Տիանը երկար ատենէ ի վեր։ Տօքթ. Մէնար յիսուն տարեկան է, մինչդեռ Տիան քսաներեք գարուններ ունի, սակայն ի՞նչ կրնայ ընել խեղճ բժիշկը պատանի կամքի մը առջեւ որ իրեն կը նուիրուի ուժեղ անհատականութեան մը բոլոր կիրքերով։

Տիան որոշած է պահել իր երջանկութիւնը իր սիրած էակին հետ, բայց ոչ թէ գիտնականին բժշկական առաւելութիւնէն շլանալով, կամ անոր ծերութեան վրայ հեկելով իբրեւ հանճարի մը պահապան հրեշտակը, այլ որովհետեւ Մէնար գեղեցիկ է, լուրջ է եւ պարզութիւն ունի իրեն համար։ Այս տեսարանը տեղի կ'ունենայ բժշկական երկու քննութեանց միջոցին, ուր Տիան եկած էր մօրը խորհուրդով իր հայրը եւ սիրտը քննել տալու։ Առաջինը կասկածամիտ հարուստ վաճառական մը որ կը տառապի երեւակայական հիւանդութեամբ եւ որուն ճնշիչ մասը մնաց ըլլալուն չի գործեր, ժամանցի սքանչելի տեսարան մը, իրապաշտ պատկեր մը նրբօրէն դիտուած. Երկրորդը՝ դաւ մը, դժբախտ կին մը որուն ամուսինը գործողութեան պիտի ենթարկուի, կուլայ բժշկին առջեւ, եւ յանկարծ կը զղջայ տկարացած ըլլալուն համար, «չորս տարուան կատարեալ երջանկութիւն մը ունեցանք», կ'ըսէ կինը ու կը կրկնէ — «շատ իսկ է կեանքին մէջ» եւ ի՞նչ պզտարաբութիւն Տօքթ. Մէնարին, ուրեմն այս մարդը, տակաւին կրնայ ճաշակել Տիանի հետ քանի մը տարուան երջանկութիւն։

Տիան կը սկսի գալ բժշկին մօտ գաղտնի կերպով. իրիկուն մը գիշերուան ժամը 11ին զանգը կը հնչեցնեն, Ժագ Օպէրթոն է։ Տիան՝ նշանը տալով, ժագ Նիս մեկնած էր, կինն կը վերադառնայ Փարիզ, կը սիրէ Տիանը խենթի պէս, կը կռահէ որ Մէնարի սիրուհին եղած ըլլայ, որովհետեւ անոր ինքնաշարժը ամէն իրիկուն բժիշկին տան առջեւ կը տեսնէ. անոր այցելութիւնները տալը զինք յուսահատութեան կը մատնէ, վեր կ'ելլէ եւ կ'ուզէ Տիանը տեսնել, բայց իզուր, կը պաղատի, կը սպառնայ, անօգուտ, յանկարծ կ'ուզէ սպաննել զայն արձան մը վերցնելով բժշկին վրայ, բայց կը զղջայ, կը տառապի եւ յուսահատ կը մեկնի։ Ահա, առաջին զոհը, այդ գիշեր Տիան եւ Մէնար իրարու կը յանձնուին ։

Որոշած էին իրենց ամուսնութիւնը Քլէրին յայտնել արձակուրդէն վերջ միայն եւ ահա ճակատագիրը կրկին կը փոխէ դէպքերուն ընթացքը։ Արդարեւ Քլէր եւս նոր կեանքի մը յատակագիծը կազմած է միս մինակը, ծախելով Շաթուի բնակարանը, կ'ուզէ Փարիզ ապրիլ բարեկամուհիի մը մօտ, դրացի ըլլալով Տօքթ. Մէնարին, որպէսզի անոր օգնէ, «ֆիշ»երը կարգադրէ, փոշիները առնել տայ, վերջապէս ըլլայ անոր գրագրուհին։ Կը փափաքի ձգել իր աղջիկը ազատ, քանի որ հասուն է իր կամքին չուզեց ամուսնանալ եւ չփացած աղջկան մը պէս խորհրդաւոր կեանք մը կը վարէ... խեղճ Քլէր. եթէ գիտնար... եւ Տօքթ. Մէնար ստիպուած կը մերժէ անոր այնքան անձնուէր առաջարկը եւ կը բացատրէ վերջապէս բուն պատճառը, Քլէր ապշահար կը մնայ, հարուածին ազդեցութենէն կը գգետնուի, իր կուրութիւնը զինք այնքան չի տառապեցներ որքան իր աղջկան եւ բժիշկին կեղծիքը։ Ուրեմն քանի տարի ապրած է սիրոյ սուտերը միայն եւ իր աղջիկը պիտի վայելէ իրական երջանկութիւնը։ Փլուզումն է որ կը խենթեցնէ խեղճ կինը, աշխարհի վրայ երկու էակ ունէր, որ միասին երջանիկ պիտի ըլլան առանց իրեն, նոյնիսկ հակառակ իրեն։

Իսկ երկու տարի մեծ բժիշկ Մէնարը՝ փեսան պիտի ըլլայ, ինք ծերացած կնոջ մայրիկը, որուն պիտի շռայլուի գուրգուրանք եւ պիտի մեղքնան զինք։ Ոչ, կը մերժէ, եւ կը վռնտէ աղջիկն ու իր սիրած մարդը ու կը մարի։

Այս տեսարանը կը կազմէ թատերգութեան լաւագոյն մասը, թերեւս ամէնէն գեղեցիկը, վարպետի գրչով գծուած։ Երբ Քլէր ուշքի կուգայ, կրկին կ'անիծէ եւ կը մերժէ Մէնարի խնամքները, «աւելի պարկեշտ բժիշկ մը կանչեցէք», կը պոռայ։ Քլէրի այնքան տառապակոծ դէմքը, պահ մը կը սարսափեցնէ իր աղջիկը, անոր չարչարուած սիրոյն առջեւ կ'ուզէ տեղի տալ, սակայն կարելի չէ ընկրկել, իրենց երջանկութիւնը զոհել կը պահանջէ, այս երկրորդն է, պէտք չէ տեղի տալ, անգութ է երջանկութիւնը։

Վերջին արարուածին Մէնարները երջանիկ են։ Մարոքի մէջ օդափոխութեան գացած են, ունին առողջ եւ գեղեցիկ մանչ մը։ Տօքթ. Մէնար ակադեմական պիտի ըլլայ, իրենց երրորդ զոհը Մէօթէր եւ իր կինը հրաւիրուած են Ֆէսի իրենց ապարանքը, հիանալի տեսարան մը, շամփանեան կը հոսի. Մէօթէրի պաշտամունքը Տիանի հանդէպ չէ դադրած, կ'ատէ իր կինը եւ միայն Տիանի ներկայութեամբ կը մխիթարուի։ Տօքթ. Մէնար գիտէ այդ պարագան, ծերութեան որդը արդէն կը կրծէ իր հոգին, կը զգայ որ Մէօթէր յամառօրէն կը սպասէ իր անհետացմանը, իր տեղը բռնելու համար. Կասկածը կը չարչարէ ուղեղը եւ գերմարդկային մտահոգութեամբ մը խորհուրդ կուտայ Մէօթէրին չպատսպարել իր վիշտը ուրիշներուն երջանկութեան քովիկը եւ շինել նոր կեանք մը իրեն համար ։

Վայրկեանը յուզումնալից է, Տօքթ. Մէնար եւ իր երիտասարդ կինը Տիան կը գոչեն միասին.— [illegible] բայց չար քամի յորդենք եւ իրար կը շնորհաւորեն որ քաջութիւնը ունեցան կիրառելու իրենց երջանկութիւնը, եւ մանաւանդ քաջութիւնը ունեցան սառեցնելու ուրիշները, պատուելու համար իրենց անհատական սէրը ...

Պէրնշթայնի այս նոր գործը վէպի մը հմայքով կը պարզանայ եւ կը խորունկնայ, կեանքի պայքարին իրական խռովքներով եւ մտահոգութիւններով, տիպարները ճշգրիտ, մինչ լորթը իրապաշտ ոգիով դասաւորուած, որուն ամէն մէկ տեսարանին դաժան փիլիսոփայութիւն մը կ'արտացոլայ, արդի բարքերու պատկերացում մը զգաստ բանաստեղծութեամբ օծուած, մանաւանդ նոր ոգի մը տիրակալող անհատապաշտ ... թիւն մը երջանիկ ըլլալու, կեանքը վայելելու նոյնիսկ ուրիշներուն վրայ կոխկռտելով, ահա Le Cap des Tempêtesի հիմնական նիւթը։

Պէրնշթայն իր թատերգութեան ամբողջութիւնը չյուսացուցեց, ան շարունակուեցաւ, երբ մեկնեցանք թատրոնէն, եւ մեր մէջ խորացան եւ արմատ բռնեցին հեղինակին մտահոգութիւնները, անոր հերոսին վախճանը ինք չըսաւ այլ մենք զգացինք եւ հոգ է Պէրնշթայնի արուեստին ինքնայատուկ վարպետութիւնը։ Ան տէրն է իր նիւթին, գիտէ բոլոր նրբութիւնները ի գործ դնել կենդանի դարձնելու համար տիպարները, անոր թէքնիքը հասած է ծայրագոյն կատարելութեան, որ չոր ու ցամաք գործիք մը չէ, այլ որոշ բնախօսութիւն մը ունի որ բեմին վրայ հերոսներուն որոշ բնականութիւն կուտայ։ Պէրնշթայնի խօսակցութիւնները զարմանալի կերպով կ'երկարաձգուին եւ արձագանգ կը գտնեն մեր հոգիներէն ներս, — Պէրնշթայն մօգի մը պէս մէկ թել կը թրթռացնէ, մէկ ձայն կը նուագէ եւ ահա յաւիտենական երգ մը կը ներդաշնակուի բազմազան լարերով ու կը վերածուի զմայլելի համերգի մը

ՀՐԱՉ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐԸ

Լոնտոնի «Կրէյթ Պրիթէյն էնտ Իսթ» թերթը մանրամասն ծանօթութիւններ կուտայ Թուրքիոյ տնտեսական ծրագիրներու մասին։

Ըստ անգլ. պարբերականին, Թուրք ազգային կառավարութեան հիմնական սկզբունքներէն մին է՝ պետութեան ամբողջական տիրակալութիւնը տնտեսական եւ ընկերային կեանքին բոլոր ճիւղերուն վրայ։ Թուրքիոյ մէջ, պետութիւնը ի յայտ կուգայ իբրեւ մեծ նախաձեռնող, — կը կառուցանէ երկաթուղիներ, նաւահանգիստներ, գործարաններ եւայլն, եւ երկրագործութիւնը կ'օժտէ արդիական գործիքներով։ Այս բոլորը տեղի կ'ունենան պետական ծրագիրներով, որոնք տարուէ տարի յառաջացուած կ'ընդգրկեն ճարտարարուեստին եւ երկրագործութեան մէջ։ Այժմ գործադրութեան մէջ են երեք ծրագիրներ, — առաջին հնգամեայ ծրագիրը (1934 — 1938), որուն վերջը կը մօտենայ եւ որ կը վերաբերի ճարտարարուեստական արտադրութեան։ Երկրորդ հնգամեայ ծրագիրը (1937 — 1941), որ ի գործ դրուած է ներկայ տարուան սկիզբէն եւ որ կը վերաբերի գլխաւորաբար երկրագործական արտադրութեանց ճարտարարուեստացման, հանքային գործի կարգաւորման, տարանցման, նաւահանգիստներու կառուցման եւ ելեկտրականութեան։ Քառամեայ երկրագործական ծրագիրը (1937 — 1940) կեդրոնացած է երկրագործական արտադրութեանց, ոռոգումներու եւ բուսականութեան աճման ու ծաւալման մէջ ։

Այս ծրագիրներուն հետ միասին կ'ընթանայ իրագործումը երկաթուղիներու կառուցման մեծ ծրագրին որ նկատի ունի մինչեւ 1940ը 7500 քիլոմեթրի բարձրացնել երկաթուղիներու գումարը ։

Առաջին հնգամեայ ծրագրին առաջին նուաճումն է, կը շարունակէ անգլիական պարբերաթերթը, ստեղծումն է հիւսուածեղէնի ուժեղ ճարտարարուեստին, որ իր արդիական գործարաններով, կառուցուած մեծ ծաւալներով, արդէն իսկ ի վիճակի է բամպակէ կերպասներու տեղական պահանջին 80 առ հարիւրը գոհացնելու ։ Այս գործարանները կը գտնուին Կեսարիոյ, Էրէյլիի, Նազիլլիի եւ Մալաթիոյ մէջ։ Պրուսայի, բուրդի ճարտարարուեստի կեդրոնին մէջ սարքա-

---

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

Ճամապարհ մըն էր ան։

Բայց համբար լսած էր որ, վարդապետը պիտի թողուր վանքը, ու պիտի երթար հեռու աշխարհ, ու

— «Կ'ըսեն թէ, Կոմիտաս վարդապետ պիտի մեկնի, հեռու երկիր պիտի երթայ,» ըսաւ իր կնոջ.

Այս մէկ հատիկ բառը, բոցեր ճառագայթեց անոր սրտին մէջ ու կրկնեց, «հեռու...»

Նոր երկինք ու նոր հորիզոններ իր դիմացը։ Ու [illegible] մը մէջ կը սարսռային հեռաւորութիւնները։

Նոր տեսարաններ։ Ու Շուշան, ուր որ կը նայէր՝ կը հանդիպէր իր սիրտը բռնկող լոյսերուն։ Աշխարհը երբեք այսանկ երեւցած չէր իրեն։ Կարծես, վարդապետին երգերը կ'արձագանգէին ու կը դրուէին աշխարհներ։ Անոնցմով, կը մօտենային իրարու բոլոր հեռաւորութիւնները, ու հրաշալի լոյսի մը մէջ՝ մթնոլորտը միութեան գիծով մը կը միանար, կը ձեւացնէր միութիւն մը, մեծ ամբողջ մը։

Վարդապետը գաղտնիքն էր միութեան։

Ու լոյսերուն հետ՝ նորէն կը ծնէին տժգունած ճառագայթները երազներուն, կը մօտենային իր սրտին։ Հուր մը անծանօթ, բոցով կը կարմրցնէր երեսը։ Ու կրկնեց քանի մը անգամներ, «հեռո՛ւն, հեռուն, հեռուն։» Ու լռութեամբ նայած առանց դիմացը, բան մը կը բռնէր՝ աւելի հեռուէն եկող լոյսերէն։

Հորիզոնի խորհրդաւոր ճառագայթում։

Ու ի՞նչեր կ'արթնցնէր այս բառը իր սրտին մէջ։ Տարիներէ ի վեր, անհուն, անհուն, անհուն խորունկութիւն մը եղած էր ան իր ներսը, աղջամուղջներով ծածկուած ու լեցուած փոթորիկներով։ Անոր մէջ իր աչքերը հիմա կրնային մեծնալ։ Տիեզերքը բաներ ունէր, որոնք միմիայն մայրերուն կը պատկանէին։ Երկինքը մայրերուն սրտին համար էր բացուած, ու աչքերը չէր կրնար զատել անկէ։ Անոնք իրենց լոյսերը կը հաւաքէին վերէն, ու իր աչքերը հիմա երկինքի մը պէս խորունկ էին, ու կը նայէր, կը նայէր, կը նայէր ու չէր կշտանար։ Նոր լոյսեր կը բերէր այդ հեռաւորութիւնը։ Ու սրտի կապանքները կը քակուէին։ Ու ճիգ կ'ընէր, կ'ուզէր մօտեցնել ան իրեն, ու կը կրկնէր, «հեռո՛ւն, հեռո՛ւն, հեռո՛ւն,» ու երբ ականջ կը կախէր լռութեան, կարծես կը լսէր հեռաւորութեան ձայնը։

Իրենց հաշտութեան օրը, փայլուն էր երկինքը, ու գինովութիւնը սրտէն անցնող լոյսերուն, ոչ մէկ ատեն այնքան վայելած ունէր։

Գինով էր դեռ։

Արեւելքի մէջ երկինքները հրաշալի ճառագայթում մը ունին, ճերմակ ու փայլուն լոյսերու մէջ կը պլպլան, ու որքան նայիս, նոյնքան կ'աւելնայ անոնց գեղեցկութիւնը, ու չես կրնար աչքերդ բաժնել անոնցմէ։

Մեր երկինքը, իր գեղեցկութեան չափ խորութիւն ունի, անոր համար, իրեն նայող աչքերը՝ անոր խորութիւնը կ'առնեն ու կը մեծնան։ Ու այն օրուան արեւը, իր սրտին խորը Տիրամօր կանթեղը եղած կը վառէր, կը վառէր ու կը պլպլար։ Այդ պայծառութիւնը կը յորդէր իր աչքերէն, ու կուտար՝ բոլոր աղջամուղջներուն՝ զմայլելի խորութիւն մը, ու «Վարդապետին Ծամբան,» «Խորհրդաւոր այդ հեռուն,» այն օրուան գեղեցկութիւնը կ'առնէր, կը շողար արեւին հետ։ Ու մայրութեան մէկ նոր հոսումը սկսաւ իր մէջ։ Լոյս կը հոսէր։ Կը հիւսուէին ծիածանները իրարու։ Կարծես բաժակ մը լոյս խմած, շրթունքները կ'այրէին։ Տիկին Շուշան, կեանքի համը երբեք այսանկ առած չունէր։ Իրենց վարդերը միայն, կարմիր կարմիր երբ կը բացուէին պարտէզին մէջ, այս համը կուտային շրթունքներուն։ Ծաղիկները միայն այդքան կրակ ունէին իրենց թերթերուն մէջ։ Ու իրեն այնպէս կուգար որ, խորունկ ճառագայթում մը կ'երեւար իր վրայ, իր ժպիտներուն հետ կը բուէր, կը փայլէր ան ու կը վառէր։

Մայրերու ուրախութիւնը բանի հետ չի բաղդատուիր։

Ու այդ իրիկունը երբ լամպարը վառեց, չէ՞ք... սրտին քաղցրացաւ լոյսին լուսատու ձայնը, ու լամպարին հետ շատ մը լուսաւորութեան երազներ։ Ծիծառակները կը զուարճացուէին, ու նայած տեղը՝ կը փայլէին իր յուզումները պատկերներու պէս։ Ու հիմա, ուրիշ զուարթութիւն կուտար իրեն լոյսին կենսաւորումը։ Շատ կը փայլէր ան։ Իրերուն կը թափանցէր իր ոսկին յատակ յատակ։ Կեանքը կը ծնէր։ Անցեալին պէս կ'երեւար կեանքը ։

Լամպարին լոյսը շատոնց է այսքան չէր ճառագայթած տունին մէջ։ Ու Շուշան, նայած տանը իւրաքանչիւր առարկայի, նայուածքը կը մնար բանի մը վրայ։ Չորս դին ձեւ կ'առնէին օրերը։ Ու լոյս կուտար լամպարը բոլոր անկիւններուն։

Այդ լամպա՜րը...

Լամպարը կը բռնէր, ու կը տաքնային մարած ստուերները, լոյսով կ'երեւային։

Սա սրտակից ծաղիկները...

Ծաղիկները ափերովը գրկած իր տղան, կը քսէր երեսին, ու ռունգերը խնկաւէտուած, արբեցութեամբ վար կ'իջնէին կոպերը։ Իր տղուն երեսին վրայ, մայրիկը կը տեսնէր հոգիի մը անսահման տարածութիւնը։ Այս պահուն, խորունկ օրօրում մըն էր գինովութիւնը սրտին մէջ։ Ու նորէն, կարծես իր տղան ծնած ծաղիկներուն շունչի մը բոյր կը տեսնէր։

«Պզտիկ, անուշիկ սուրբի մը գլուխը,» կ'ըսէր ամէն հեղ, երբ դպրոցէն վերադարձին, իր տղան, ուրախ զուարթ, բերանը պատառ մը հաց գտնելէն ետք, հետեւեալ օրուան դասերը կը պատրաստէր։ Չէր կրնար ուրիշ անուն տալ անոր հոգիին խաղաղութեան։ Հիմա իր սրտին կը դպէին այս քանի մը բառերը, ու շարժարուած ամէնէն մաքուր սուրբերուն պէս կ'երեւար իր տղան։ Ու, «անոնք չէ՞ն մի որ հեռուն, կը տառապին միս մինակ...» կ'ըսէր, ու պակաս չէր իր սրտին կրակը, բան մը կ'այրէր հոն ու չէր հասնէր, կը վառէր անդադար։

Ու այս անգամ, լամպարին լոյսին կը ծնէր իր տղուն սուրբի տառապող գլուխը։ Ու ըսաւ

— «Քու այն օրուան երգդ, Կոմիտա՛ս...»

Երգի մը ձայնը սրտին մէջ։ Ան օրուան երգը...

Երջանկութեան ձայնը այնքան վէհ էր ու կատարեալ պիտի ըլլար։

ԱՐՄԷՆ ԱՄԻՐ

(29)

(Շար.)

...ացուած է բոլորէ կերպասներու գործարան մը, որուն տարեկան արտադրութիւնը կը հասնի մէկ միլիոն քիլոգրամի: Արուեստական մետաքսի ճարտարարուեստը եւս նկատելի յառաջդիմութիւն ունի:

Ճարտարարուեստացման ճամբուն վրայ Թուրքիոյ յառաջխաղացութիւնը յատկօրէն կ'երեւի հետեւեալէն. — 1927ին գործարանային արտադրութեանց արժէքին գումարն էր 140 միլիոն թրք. ոսկի: Իսկ 1936ին՝ 216 միլիոն: Այս յաւելումը արդիւնք է նոր գործարաններու հիմնումին, որոնք կառուցուած, օժտուած եւ ղեկավարուած են պետական միջոցով:

Թուրք կառավարութիւնը չանտեսեր, սակայն, այն պարագան թէ իր բնակչութեան յուրջ 80 առ հարիւրը եւ իր ազգային եկամուտի 40 առ հարիւրը կազմեն հողագործն ու հողագործութիւնը եւ թէ ճարտարարուեստը կրնար բարգաւաճիլ յետամնաց երկրագործութեամբ մը: Քառամեայ ծրագիրը կը սկսի 1937ին ու կը նախատեսէ 00 միլիոն թրքական ոսկիի ընդհանուր ծախք մը, եւ կ'ընդգրկէ ոռոգումներ, ծառեր տնկել եւ երկրագործական արդիական գործիքներու կիրարկում:

Թուրքիա՝ բաղդատմամբ ուրիշ երկրագործական երկիրներու, երջանիկ կացութեան մէջ է, — կ'եզրակացնէ պարբերաթերթը: Ան չի տառապիր գերբնակչութենէ եւ մշակելի հողերու պակասէն: Ընդհակառակն, ան «Նրատոլի չափով պահեստի հողեր» յուրջ 20 միլիոն հէքթար տարածութեամբ: Հարկ է միայն արմատական բարեկարգութիւն մը, որ այժմ գտնուեցան, մեծ հողատէրերու եւ վաքըֆներու պատկանող հողերը փոխանցէ գիւղացիներուն: Անհրաժեշտ է նաեւ լաւ օգտագործումը ռոռոգումի համար դոյութիւն ունեցող եւ ստեղծուելիք ջուրի նոր աղբերու: Այս երկու առաջադրութիւնները առաջին տեղերը կը գրաւեն երկրագործական քառամեայ ծրագրին, որ կը ձգտի Թուրքիոյ մէջ երկրագործական արտադրութեանց արագ յաւելումին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ԴԷՊԻ ԶՕՐԱՆՈՑ

ՓԷՆՎԻԼ, 2 Նոյ. — Սիրելի «Յառաջ», վերջին պահուն երբ այլեւս մեր զօրանոցի պայուսակները կը կապէինք, «Բարի ճանապարհ» ստացանք: Առանց բառ մը փախցնելու ծայրէ ի ծայր կարդացինք:

Ահ, այդ որքան բարի ես, այդ որքան խոնարհ է սիրող ուսուցիչ «Յառաջ», որ ցեղին տարագիր զաւակները ուր որ ալ ըլլան, զարմանալ չես ուզեր մոռնալ: Կը խրատես, կը խրախուսես, կը սորվեցնես: Շնորհակալ ենք:

Վաղը առաւօտ կանուխ կը մեկնինք Մեզի համար հոգ չընես. Մեր այս զինուորական ծառայութեանը մէջ, ամէն գնով պիտի աշխատինք բարձր բռնել հայ ժողովուրդին պատիւը: Սակայն մէկ բան կայ, որ մեզ պիտի չարչարէ լման 18 ամիս, — «Յուշ մնամ քեզնէ» ու կարօտը մեր զաւակներուն:

Մեզ մի՛ մոռնար: Յաջողութիւն:

Կ. Ասլանեան, Յ. Տէր Մինասեան, Ս. Էֆիմեան

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

«Իտալակայութեան Սուքը»

— . —

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆ, 3 Նոյ. (Յատուկ) — Հոկտեմբեր 31ին մենք ալ տօնեցինք Դաշնակցութեան Օրը, Սալ տ'Արմոնիի սրահին մէջ: Բեմին վրայ պատրաստուած էր գեղեցիկ կամար մը զարդարուած եռագոյն թուղթերով, մէջտեղէն կախուած էր, կուսակցութեան կարմիր դրօշը, եզերուած ոսկեգօծ թելերով: Կամարին առջեւ գետեղուած էր Դաշնակցութեան զինանշանը, որ դոյզգոյն լոյսերու մէջ խոր տպաւորութիւն կը ձգէր, իսկ անոր շուրջը ելեկտրական կարմիր լոյսերով արձանագրուած էին «Հ. Յ. Դ.» տառերը: Նախագահ ընկեր Ա. Գօզիկեան հանդէսը բացուած յայտարարեց «Մըշակ բանուորով», մինչ բեմին ճիշդ առջեւը կը վառէին պէնկալեան լոյսեր: Նախագահը երկու վայրկեան ոտքի հրաւիրեց ներկաները, ի յարգանս հայ ազատագրական ճամբուն վրայ ինկած հերոսներուն: Կարգով բեմ հրաւիրուեցան ընկ. Ս. Ընտրիկեան, «Բալլինեա փառաբանութիւնը», Թ. Զարզարեանի, ընկ. Ա. Տէմիրճեան (փանթէզի մը): Ընկ. Ս. Փիլիկեան արտասանեց «Հայ հերոսները»: Երգեց Տիկին Գոհարիկ, արտասանեցին փոքրիկներ, Ա. Սեզրակեան, Ե. Քէնտիրեան եւ Թ. Ստեփանեան: Ժողովրդի փափաքին համաձայն բեմ հրաւիրուեցաւ Տիկին Լիլի Տէմիրճեան (Ֆրանսուհի) որ մեներգեց «Մշակ բանուոր»ը:

Օրուան բանախօսն էր ընկ. Ա. Զամալեան, որ մանրամասնօրէն թուեց Դաշնակցութեան կատարած տիրական դերը, հիմնադրութենէն մինչեւ այսօր. Յետոյ ծանրանալով Հայաստանի մէջ ստեղծուած հալածանքներուն, ինչպէս եւ միջազգային կացութեան վրայ, կոչ ուղղեց միացեալ ճակատ կազմելու: «Մեզ նման փոքր ազգի մը մէջ կուսակցութեան ջանքերը բաւական չեն, միացէք մեզի, համախմբուեցէք եւ կազմակերպուեցէք քանի ուշ չէ»:

Ընկերոջ փաստացի բանախօսութենէն վերջ, Գ. Երուանդ Համալեանի կողմէ նուիրուած գորգ մը վիճակահանութեան դրուելով ապահովեց կոկիկ գումար մը: Մեր խորին շնորհակալութիւնը այս առթիւ: Հանդիսականները բաժնուեցան խոր տպաւորութեամբ:

Ս. Աւետիսեան

ՕՏԱՐ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

(Զեկոյց)

Ֆրանսական բանակի մէջ ծառայող օտար Կամ. Միութիւններու համագումարը տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 30 — 31ին, Փարիզի մէջ.

Կը մասնակցէին շատ մը ազգերու Կամ. Միութիւնները: Հայերու ներկայացուցիչն էր Ֆր. Բանակի Հայ Կամ. Միութիւնը:

Առաջին օրուան վարչական աշխատանքները փակուեցան ցուցահանդէսի տեսչութեան կողմէ՝ ի պատիւ պատգամաւորներու տրուած ճաշկերոյթով մը:

Յաջորդ օրը, կիրակի, 31 Հոկտեմբեր ժամը 11ին Ֆրանսացի ռազմիկներու Համադաշնակցութիւնը՝ ճաշկերոյթով՝ կը հիւրասիրէր օտար ազգերու ներկայացուցիչները, Շան զ'Էլիզէ կաթողական հաստատութիւններէն մէկուն մէջ: Ներկայացուցիչներ ղըրկած էին վարչապետը, ազգ. պաշտպանութեան եւ հանգստեան թոշակի նախարարները, Սէնի նահանգապետը եւայլն, իսկ անձամբ ներկայ էին Միացեալ Նահանգներու, Իտալիոյ, Լեհաստանի, Յունաստանի եւ ուրիշ կարգ մը պետութիւններու Փարիզի զինուորական կցորդները: Ճաշկերոյթին ընթացքին խօսք առաւ Ֆրանսացի ռազմիկներու Համադաշնակցութեան ընդհ. քարտուղար եւ նախկին նախարար Գ. Ռիվոլէ: Շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր այն ազգերուն որոնց խորհրդանշանները հոս եղբայրական խումբ կազմած են, եւ որոնց արծաթ դաւակները՝ պատմութեան բախտորոշ մէկ վայրկեանին՝ առանց վարանելու եկան եւ Ֆրանսայի կողքին զէնք բռնեցին:... Ֆրանսա բնաւ պիտի չմոռնայ ձեր անվերապահ անձնազոհութիւնը»:

Օտար Միութիւններու Դաշնակցութեան նախագահ Նազար-Աղա, պատասխանեց բոլոր մասնակցողներու կողմէն.

Ճաշկերոյթին յաջորդեց հացկերոյթ մը, Այերօ-քլիւպի դահլիճին մէջ, նոյն պաշտօնական անձերու մասնակցութեամբ:

Երեկոյեան ժամը 18ին թափօր կազմուեցաւ, Օտար Կամ. Միութիւններու ազգային խորհրդանշաններու առաջնորդութեամբ, զինուորական նուագախումբի ընկերակցութեամբ, եւ մասնակցութեամբ Ֆրանսայի նախկին ռազմիկներու: Թափօրը մեկնեցաւ Գետնուղիի Ժորժ Ե. կայանէն դէպի Էթուալ, հրահրելու համար Յիշատակի Բոցը:

Հայերու կողմէն ռսկեմատեանն ստորագրեց ընկ. Արթին Տատեան:

(Կիրք)

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՈՒԹՊՈԼ

Անցեալ կիրակի եւս Հ. Մ. Ը. Մ.ի երկու խումբերը կրկին տուժեցին կարգ մը մարզիկներու բացակայութեան հետեւանքով, (Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակի հանդէսին առթիւ

Գահնատին, որոշեալ ժամուն ամբողջական կազմով չներկայացաւ կարողան, իսկ Ա. խումբը որ իր կարգին չունէր իր ամբողջական կազմը, պարտուեցաւ Ա. Ս. Գօշանի Ա. խումբէն 5 — 4ով, հերաքրքրաշարժ խաղարկութենէ մը վերջ:

Հ. Մ. Ը. Մ.ը ունեցաւ 7 զինուորագրեալներ որոնց 5ը մեկնեցան դէպի արեւելք, մէկը արեւմուտք եւ միւսը դէպի հարաւ: Ողջերթ եւ բարի դարձ կը մաղթենք անոնց եւ միանգամայն բոլոր հայ զինուորագրեալներուն:

Յանձնախումբս այս առթիւ որոշեց, մնացեալ մարզիկներով խառն խումբ մը կազմել, չարունակելու համար իր մրցումները անցեալին պէս: Այս առթիւ կոչ կ'ընէ այն բոլոր մարզասէր երիտասարդներուն որ կը փափաքին մեր բացակայ մարզիկներուն տեղը բռնել:

Փափաքողներէն կը խնդրուի գիմել անձամբ կամ գրաւոր Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ֆութպոլի յանձնախումբի քարտուղարին՝ Մ. Երանեանի, 14, Rue Loradoux, Bois-Colombes:

Մ. Երանեան

Տէր եւ Տիկին Վ. Սարգսեան կը ծանուցանեն, իրենց երկրորդ զաւկին՝ ԱՆՆԻԿի ծնունդը:

Փրիւսէլ, 31 Հոկտեմբեր 1937

Օր. ՎԱՐԴՈՒՀԻ ՔՕՉՕԼԵԱՆ

եւ

Ընկ. ՆՇԱՆ ՔԷՑԵԱՆ

Նշանուած

Սէն-Լօ — Գոմոն

Մարսէյլ, 31 Հոկտ. 1937

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ՃԱՌԸ

— . —

Թուրքիոյ ազգ. ժողովին բացման առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 1ին, Աթաթիւրք երկար ճառ մը խօսելով շեշտեց.

— «Երկրագործութիւնը հիմն է ազգ. պաշտպանութեան, այս պատճառաւ մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայենք երկրագործութեան վերականգնումին: Նախագիծ գործնական ձեռնարկներ, որոնք տարածուած են մինչեւ ամենայետին գիւղերը, պիտի դիւրացնեն այս նպատակին իրագործումը:

Սակայն այս կենսական աշխատութիւնը յաջողութեամբ աւարտելու համար, պէտք է որդեգրել յուրջ ուսումնասիրութիւններու վրայ հիմնուած երկրագործական քաղաքականութիւն մը, որուն համար հարկ է ոչ մէկ մշակ առանց հողի թողուլ եւ անբաժանելի հանգամանք մը տալ այն հողին, որով երկրագործը պիտի կարենայ ապրեցնել իր ընտանիքը: Մեծ երկրագործներու եւ ագարակապաններու հողերը պէտք է սահմանափակուին համաձայն այդ շրջանի բնակչութեան եւ հողին արդիւնաբերութեան:

Մեծ ու փոքր բոլոր երկրագործներու գործիքները անյապաղ աւելցնել, նորոգել եւ արդիականացնել:

Ամէն պարագայի մէջ ամէնէն համեստ երկրագործ ընտանիքն, իսկ պէտք է ունենայ զոյգ մը կենդանի, որոնց մէջ նախընտրութիւնը պէտք է տրուի ձիուն: Եզը միայն մէկ քանի պարագաներու մէջ օգտակար կրնայ ըլլալ: Ընդհանրապէս գիւղացիներու համար գործնական ու օգտակար կը նկատեմ մեքենաներ արօրը: Մեքենաշարժ արօրները կարելի է յանձնարարել մեծ երկրագործներուն:

Կլիմայի, ջուրի եւ հողի արդիւնաբերութեան տեսակէտով երկիրը պէտք է շրջաններու բաժնել: Իւրաքանչիւր շրջանի մէջ պէտք է հիմնուին արդիական երկրագործ. կեդրոններ, որոնք իբր օրինակ պէտք է ծառայեն գիւղացիներուն:

Նախագահը յետոյ բացատրեց ճարտարագործական ծրագիրները. իսկ ամէնէն վերջը ծանրացաւ ազգ. պաշտպանութեան վրայ:

— «Թուրքիա, իր աշխարհագրական գեղեցիկ դիրքով, երեք կողմէն շրջապատուած ծովերով, կրնայ իր ճարտարարուեստով, առեւտուրով եւ մարզական պատրաստութեամբ դառնալ առաջնակարգ ազգ մը: Պէտք է գիտնանք օգտուիլ այս կարողութենէն: Այս հարցը պէտք է նկատենք ազգ. մեծ խնդիր մը եւ ջանանք զայն իրագործել կարճ ժամանակի մէջ:

Թուրքիա իր վերելքին մէջ կը յենու երկու ուժի. մէկ կողմէ իր հողին հարստութիւններն ու կլիման, եւ աշխարհագրական դիրքը որ առանձին հարստութիւն մը կը կազմեն, միւս կողմէ ազգին ճարպիկ ձիրքը, որ ատակ է դէնք գործածելու չափ աշխատցնելու նաեւ մեքենաները: Եւ իր ընկերային անհատականութեան բարձր գիտակցութիւնը որ երեւան կ'ելլէ պատմութեան ընթացքը փոխող յաջողութեամբ երբ ինքզինքը կը գտնէ ազգ. կենսական հարցերու առջեւ»:

ՍՏԱՑԱՆՔ

MADRAS, The birthplace of Armenian Journalism. (Մատրաս, ծննդավայրը հայ լրագրութեան): Անգլերէն պատմութիւնն է «Ազդարարի» որ հրատարակուեցաւ 1794ին: Գրեց՝ Մեսրովբ Սեթեանց:

Հեղինակը վերջերս հրատարակեց նաեւ ստուար հատոր մը, «Հայերը Հնդկաստանի մէջ», անգլերէն: Հասցէ — M. J. Seth, 9 Marsden Street, Calcutta (India):

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

Ե՛րբ Երզնկա հասաք

— 1916ի վերջերը հոն էի: Բայց մեր տան բոլոր դռները կոտրուած եւ աւերուած էր: Երբ տեսայ զատարկուած մեր տունը, անմիջապէս աչքիս առջեւ պատկերացան ծնողքս ու եղբայրներս ու ինկայ մարած վիճակի մէջ: Երբ սթափեցայ, մեր դրամին պահուած տեղը գացի՝ տեսայ որ դրամները կը մնան:

— Քանի՞ ոսկի էր պահուած դրամը.

— 4800 Օսմանեան դեղին ոսկի էր: Հանեցի այդ դրամները: Մէկ ու կէս ամիս մնալէ վերջ հոն Թիֆլիզ անցայ եւ ռուսերէն սորվելու համար դպրոց մը մտայ: 2 տարի մնացի: 1919ին անկէ Պոլիս եկայ: Հոն թերթերու մէջ ծանուցում տալով կորուսեալներս փնտռեցի: Պոլիս երկու ամիս մնացի: Վերջը Սելանիկ անցայ: Աւելի յետոյ Փարիզ:

— Ինչո՞ւ կը թափառէիք այդպէս:

— Ուսումս շարունակել կ'ուզէի. սակայն միտքս խանգարուած ըլլալով չէի կրնար յաջողիլ:

Թէհլիրեան այս սուտ պատմութենէն վերջ իր յուսահատ ըլլալը յիշեց: Նախագահը այս կէտին վրայ ալ երկար մնաց:

— Ձեր հօր տունը տեսնելուն պէս մարած էիք. քանի՞ անգամ տեղի ունեցաւ այս դէպքը

— Երզնկայի մէջ երկու անգամ մարեցայ: Ամէն անգամ որ տարագրութեան տեսարանները գան աչքիս առջեւ, կը մարիմ:

Սերպիա, Սելանիկ եւ Պոլիս գտնուած օրերուդ ալ մարեցա՞ր:

— Այո, մարեցայ:

— Ո՞վ պատճառ եղաւ կը կարծես տարագրութեան

— Պոլիս գտնուած ժամանակս թերթերը գրեցին թէ Թալէաթ փաշան է բուն հեղինակը տարագրութեան:

— Թալէաթ փաշայի ուր գտնուիլն ալ գիտէի՞ր:

— Պոլիս գտնուած միջոցիս չէի գիտեր: Կը կարծէի որ Պոլիս կը գտնուի եւ տեղ մը պահուած է:

- Ձեր ընտանիքի բնաջնջման պատճառ համարուած այդ մարդը սպաննելու դիտաւորութիւն ունէի՞ք այն ատեն ալ:

— Ոչ, այն ատեն այդպիսի որոշում մը չունէի:

Նախագահը այդ միջոցին ուղեց որ ամբաստանագիրը կարդացուի. սակայն Թէհլիրեանի պաշտպան փաստաբանը ոտքի ելլելով բսաւ.

Հայկական տարագրութեան պատճառաւ, Պոլսոյ պատերազմական ատեանին կողմէ Թալէաթ փաշայի մահուան դատապարտուած ըլլալուն շուրջ կ'ուզեմ տեղեկութիւն տրամադրել անկէ:

Այն ատեն Թէհլիրեան պատասխանելով բսաւ.

— Այո, կարդացի Պոլսոյ թերթերուն մէջ: Պատասխանատուներէն մէկուն՝ զօրավար Քէմալ պէյին կախուած միջոցին ես Պոլիս էի: Թերթերը Թալէաթ եւ Էնվէր փաշաներն ալ մահուան դատապարտուած ըլլալը կը գրէին:

Փաստաբան Կօրտոն հարցուց ոճրագործին.

— Երզնկա որքա՞ն բնակչութիւն ունէր:

— Մօտաւորապէս 20,000 բնակիչ.

— Հայերու 5-6ական հոգինոց խումբերով աքսորուելու հրամանը տրուա՞ծ էր:

— Այո, այդ տեսակ հրաման մը տրուած էր:

Երկրորդ փաստաբան Նիմէեարն ալ խօսքի խառնուելով, հետեւեալ խօսքերը ուղղեց նախագահին.

— Կը խնդրեմ, Հայերու, 1908ին ալ Երիտասարդ Թուրքերու հետ աշխատելով յեղափոխական շարժումներ յառաջ բերած ըլլալը, եւ մասնաւորապէս Թալէաթ եւ Էնվէր փաշաներու հետ գործակցիլը, իրենց բոլոր յոյսերը Երիտասարդ Թուրքերուն կապած ըլլալը եւ այս վերջիններուն Սուլթան Համիտէն աւելի անողորմ ըլլալը կրնա՞յ լուսաբանել ան:

Ոճրագործը այդ հարցումներու պատասխանեց.

— Ես 1908ին շատ պզտիկ էի: Այդ պատճառով շատ լաւ չեմ գիտեր այդ խնդիրները. սակայն մեծնալէս վերջ տեղեկացայ որ Հայերը Թուրքերու հետ գործակցած են, վերջը յուսախաբ եղած են, 1909ին Ատանայի մէջ ջարդ տեղի ունեցած է, պատճառելով 40 հազար Հայերու կորուստը:

Փաստաբանի հարցումին տրուած պատասխանը ոճրագործին կողմէ, դատավարութեան սկիզբէն ի վեր տիրող կողմնակցութեան մէկ նոր ապացոյցն էր: Դատարանին մէջ մէկ մարդ իսկ չկար որ հայկական խնդիրը հասկնէր եւ Հայերու զանուելու ու Թուրքերու դաշլ չըլլալը փաստէր: Սակայն դատավարութեան այդ ձեւ ընթացքը միայն թրքութեան դէմ ցոյց մը չէր ըլլար, այլ ընդհանրապէս Գերմանիոյ այդ օրուան կառավարութեան անանկութիւնը կը հաստատէր:

(41)

(Շար.)

ԼԵՒՈՆԱԴԻՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺՈՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Գեան հաստատուելէն վերջ, Լեւոնի հետ ունեցած կանոնաւոր թղթակցութեան միջոցով, Սոնիայի աչքին պատկերացաւ բոլորովին նոր մարդուն ներքին աշխարհը, լայն հորիզոններու ձգտող վճռական ես մը:

Այդ նոր մարդը այլեւս ոչ հաշմ էր, ոչ դաժան, ոչ սարսափ ազդող, այլ կաղափարի անձնուրաց զինուոր մը, անգութ ըլլալու աստիճան խստապահանջ ինքն իրեն հանդէպ: Մարդ մը, որ դոհողութիւնը առաքինութիւն մը չէր համարեր, այլ պարզ պարտականութիւն մը, իսկ այդ պարտականութիւնը բնորոշող ոչ մէկ սահման կը ճանչնար: Երբ ինքն իրեն հանդէպ այնքան աններող եւ պահանջկոտ էր, դէպի ընկերները ներողամիտ եւ սրտացաւ վերաբերում մը ցոյց կուտար Լեւոնը:

Անոր նամակները ընդարձակ հոդուածներ կը գծէին ազգային վերաշինութեան գործին համար, նոր ծրագիրներ, նոր ձեռնարկներու նկարագրութիւններ գրեթէ ամէն նամակի մէջ: Երկարօրէն կը խօսէր իր ընկերներու կատարած աշխատանքներէն — տեղեկութիւններ կուտար Սոնիայի ծանօթներու մասին, անոնց ընտանեկան պարագաներէն, երբեմն նամակը բարեւագրի ձեւ կը ստանար. առավ մէկտեղ՝ շատ քիչ տեղեկութիւն իր մասին, երբեմն ոչ իսկ բառ մը: Սոնիան գիտէր որ այդ անտեսումը անձնական եսին, կեղծ համեստութեան հետեւանք չէր, այլ անոր բնաւորութեան բնորոշ գիծը: Ի՞նչ էր Լեւոնը, եթէ ոչ նուիրական նպատակին հետ միաձուլուած, անոր մէջ անյայտացած խոշոր գործօն մը, ղեկավարը, զինուորը, տարուէ մեծ խոչալը, որուն ներշնչուած քուրմը լինելով՝ կ'անտեսէր իր եսը, իր կեանքը:

Անգամ մը պատասխանելով Սոնիայի նամակին, գրած էր. «Բայց ի՞նչ կ'ուզէք որ գրեմ իմ մասին, ի՞նչ հետաքրքիր բան կրնամ գրել անձնական կեանքէս, որ արժէք մը ունենայ: Առողջ եմ եւ աշխատելու ընդունակ. չէ՞ք կարծեր թէ այսքանը բաւական է ինծ նման սակաւապետ մարդու մը համար: Կ'ուզէք գիտնալ թէ ընտանեկան պարագաներ չունի՞մ, հայրենիք, տուն, տեղ: Ո՛չ, ոչ ծնողք ունիմ, ոչ ազգականներ, երախայութենէս որբ մնացեր եմ: Ահա ընտանեկան կեանքի հետ իմ ունեցած կապերը: Զկարծէք թէ մինակ կը զգամ եւ կամ հոգիս մռայլ է: Քանի ժողովուրդի մէջ եմ, թէկուզ փոքր չափով մը օգտակար կը լինիմ անոր, այդքանը բաւական է իմաստ մը գտնելու կեանքիս մէջ: Եւ ինչո՞ւ աւելին ցանկալ, երբ այդքանը լիուլի կը բաւարարէ իմ պահանջներս».

Անցնող տարիներու հետ աստիճանաբար Սոնիայի գնահատութիւնը Լեւոնի նկատմամբ, ձերբազատուելով աւելորդ մանրամասնութիւններէ, առոչ ձեւ ու կայունութիւն առացաւ: Հորիզոնի վրայ բարձրացող փարոս աշտարակի նման կը ճառագայթէր Լեւոնի հմայքը, իր լուսաւորութեան շրջանին մէջ առնելով Սոնիան: Հեռացած մայուածի նման, ամէն ժամանակէ աւելի Սոնիայի մտքին եւ սրտին մէջ Լեւոնը բացառիկ տեղ մը գրաւած էր, մինչեւ որ աւարտական տարին երեկոյթի մը մէջ հանդիպեցաւ Կոլիային:

Սոնիայէն միայն մէկ տարիով մեծ, Կոլիան մտացի եւ գրաւիչ երիտասարդ մըն էր, մէկը այն երիտասարդներէն, որոնք գիտեն իրենց մտաւոր կարողութիւնը եւ արտաքին երեւոյթը ներդաշնակել: Ունեւորի զաւակ, կենցաղագէտ եւ հաճոյակատար, Կոլիան երիտասարդական եռանդով դարպասեց Սոնիան: Եթէ դարպասումը գրահապատ կնոջ հանդէպ իսկ լինէր, անխուսափելի հետքեր կը ձգէր. իսկ Սոնիայի սրտէն հին աէր մըն էր, տասնեակ մը տարի առաջ գերեզման իջած Վարդանի մահով եւ նոր համակրութիւն մը Լեւոնի հանդէպ, որ աւելի յարգանք կը բխէր քան թէ սիրոյ զգացում:

Կոլիայի եռանդագին դարպասումը չոյեց Սոնիայի կնոջական ինքնասիրութիւնը. կին մըն էր, երեսունի մօտ աղջիկ մը, եւ բնականաբար կարօտ կը զգար անեւական բարեկամութեան մը: Կոլիայի երեւումով, կամաց կամաց աղօտանալ սկսաւ հորիզոնի վրայ ցցուած փարոսը, Սոնիան ինքն ալ հաշիւ չէր կրնար տալ թէ՝ այն ինչպէ՞ս տարիներ տեւող նամակագրութիւնը յանկարծ դադրեցաւ, Լեւոնի հանդէպ զգացած ջերմութիւնը մարեցաւ կամ գրեթէ մարեցաւ:

Փափկանկատ, ուշադիր ընկեր մըն էր Կոլիան, սրտակից բարեկամ մը, բայց հակառակ այդ բոլորին՝ ան չի կրցաւ ստեղծել այն հոգեկան աշխարհը, որ երկու օտար կը մօտեցնէ իրարու, երբ անջրպետ չի մնար եւ «ես ու դուն» կը դառնան «մենք»: Սրտագին համակրութիւնով մէկտեղ, Սոնիայի սրտին մէջ պարապութիւն մը կը մնար, որ Կոլիան չէր կրնար լեցնել:

Ազգային հասարակական հարցերու շուրջ ընդհարումները անպակաս էին երկուքի մէջ. այդ պարագան սովորական բարեկամական յարաբերութեան մը ընթացքին թէեւ տանելի կրնար լինել, բայց Սոնիան չէր կրնար հաշտուիլ այն գաղափարին հետ թէ՝ կրնար իր կեանքը կապել գետի հոսանքի հետ գնացող մէկու մը, երբ ինքն հոսանքն ի վեր կ'ուզէր բարձրանալ: Բայց ամէնէն աւելի Կոլիայի արտասահման գնալու ցանկութիւնը կ'անհանգստացնէր Սոնիան: Նիւթապէս բոլորովին ապահովուած, Կոլիան մտքէն իսկ չէր անցըներ վերադառնալ Կովկաս, կը սիրէր Զուիցերիա ապրիլ, ուսանողական շրջաններու շուրջ դառնալ, ապահովուած մարդու մը կեանքը վայելել եւ ուսանողական հաւաքոյթներու մէջ խօսիլ աշխատաւորական դասի մասին: Թէեւ երկու տարի առաջ աւարտած էր համալսարանի իրաւաբանական բաժինը, հակառակ հօր թախանձանքներուն, երթալու մասին չէր մտածած:

Մարշիզիի ամարանոցը գտնուած ժամանակնին՝ անգամ մը Սոնիան այդ ուղղութեամբ խօսք բացաւ: Ինչո՞ւ չէր վերադառնար հայրենիք, ուր այնքան պէտք կար կրթուած, մտաւորական ղեկավարներու, հասարակական գործիչներու, ինչո՞ւ թանկագին ժամանակը վատնել Զուիցերիա մնալով, երբ կրնար օգտակար լինել հայրենիքի մէջ: Կոլիան խուսափողական պատասխանով մը գոհացեր էր. թէ գաղափարական անձ մը ամէն տեղ ալ կրնայ աշխատիլ, եւ թէ ինք վերջնականապէս չէ որոշած. երբեմն կը մտածէ Գաքու վերադառնալու մասին:

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

Ո՞վ ապսպրած էր 2300 գնդացիրները

Քանի մը օր առաջ, Փարիզի իրաւեան դեսպանատունը գերմանական դեսպանատունէն լուր կը ստանար թէ իր ապսպրած 2300 գնդացիրները կայարանը կը սպասեն, Պասրա փոխադրուելու համար: Դեսպանը պատասխանեց թէ ինք որ եւ է բան ապսպրած չէ: Գերմանական զինագործարանին ներկայացուցիչը պնդեց թէ ինք անձամբ ստացած է ապսպրանքը դեսպանատան զինուորական կցորդէն եւ թէ դրամն ալ կանխիկ վճարուած է:

Դեսպանը անմիջապէս քննութիւն բանալ տուաւ եւ երեւան եկաւ որ ամբողջ գործը սարքած է զէնքի մաքսանենգ մը, Մորիս Մարշալ, որ ձերբակալուած էր վերջերս, ուրիշ գործի մը առթիւ:

Զէնքերը յատկացուած էին Սպանիոյ Հանրապետական բանակին: Անհրաժեշտ արտօնութիւնը ստանալու եւ զէնքերը փոխադրելու համար, Մարշալ համոզեր է դեսպանատան քարտուղարներէն մէկը՝ Քոքորեան (Հա՞յ), որպէսզի զինուորական կցորդ ձեւանայ: Գործողութիւնը կատարուած է գրասենեակի մը մէջ, գերմանական զինագործարանի ներկայացուցիչին հետ: Պայմանագրութիւնը ստորագրուելէ անմիջապէս վերջը, «զինուորական կցորդը» քանի մը միլիոն ֆրանք վճարեր է գործակալին, որ ոտքը գետնէն կտրած, ապսպրանքը Գերմանիա ղրկեր է հեռագրով:

Քննութիւնները կը շարունակուին, ձշդելու համար Քոքորեանի բուն դերը:

Ընկերվարականները նուաստարին կը մնան ժողովրդական ճակատին

Ընկերվարական ազգ. խորհուրդը վերջացուց իր ժողովը, 978ի դէմ 3498 ձայնով քուէարկելով մեծամասնութեան բանաձեւը, որ կը հաստատէ կուսակցութեան հաւատարմութիւնը ժողովրդական ճակատի կառավարութեան: Զախակողմեան հոսանքը ուժգնօրէն քննադատեց Շօթանի դահլիճին ընկերվարական նախարարները, որոնք նոյնքան ուժգնութեամբ պաշտպանեցին իրենց դիրքը: Ի վերջոյ մեծամասնութեան բանաձեւը յաղթանակեց շնորհիւ Լէօն Պլումի ճառին որ տեւեց երկու ժամ: Ներքին նախարարը իր զեկուցման մէջ յիշեց կառավարութեան ստարականներու վտարումը եւ աւելցուց թէ յառաջ կը տարուի սպանիացի փախստականներու վերադարձը: 55.000 փախստականներէն մնացած են միայն 13.000 հոգի:

Նոյն օրը վերջացաւ ընդդիմադիր կուսակցութեան մը՝ ռամկավարական Դաշնակցութեան համագումարը՝ Նիսի մէջ: Նախկին վարչապետ Ֆլանտէն բացատրելով կացութեան ծանրութիւնը, առաջարկեց միացեալ ճակատ կազմել: «Միանալ կամ մեռնիլ: Ֆրանսա ոչ Հիթլէրի կարգուսարքը կ'ուզէ, ոչ ալ Ստալինին»:

Ճառախօսելով խաղաղասէրներու ժողովի մը մէջ (Լիոն), Պ. Էռիօ, երեսփոխանական ժողովին նախագահը, ազդարարեց թէ մարդկութիւնը աւելի օր նոր քայլ մը կ'առնէ դէպի բարբարոսութիւն.

Փոքրամասնութեանց հարցի մը լուծումը

Փոքրամասնութեանց մասին Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ կնքուած համաձայնութիւնը մեծ գոհունակութիւն պատճառեց երկու երկիրներուն մէջ: Բանակցութիւնները կը շարունակուէին մէկ տարիէ ի վեր: Տեղեկագրի մը համաձայն, մէկ միլիոն Լեհեր կ'ապրին Գերմանիոյ մէջ, իսկ իբր 800 000 Գերմաններ՝ Լեհաստանի մէջ: Համաձայնութիւնը մեծապէս պիտի նպաստէ երկու երկիրներուն բարեկամութեան ամրապնդման: Անմիջապէս ազատ արձակուեցան բանտարկեալները:

Կնքուած համաձայնութիւնը հիմնուած է հետեւեալ հինգ հիմնական սկզբունքներուն վրայ:—

Գերմանական եւ լեհական ազգային յատկանիշները պիտի յարգուին. փորձ պիտի չըլլայ ձուլելու փոքրամասնութիւնները, եւ մասնաւորապէս ճնշում պիտի չգործադրուի մանուկներու վրայ, զանոնք օտարացնելու համար: Փոքրամասնութեանց անդամները ազատօրէն պիտի գործածեն իրենց լեզուները անձնական եւ տնտեսական յարաբերութեանց մէջ: Անոնք որեւէ խտրութեան պիտի չենթարկուին, հանրային կամ անհատական կեանքի մէջ, իրենց մայրենի լեզուին եւ ազգային սովորութեանց կառչած մնալով: Փոքրամասնութիւնները իրաւունք ունին մշակութային եւ տնտեսական - արհեստակցական միութիւններ կազմելու. Պիտի պահուին այն դպրոցները ուր մայրենի լեզուն կ'ուսուցուի եւ նորեր պիտի հիմնուին: Փոքրամասնութիւնները իրաւունք ունին իրենց լեզուն գործածելու իրենց կրօնական կեանքին մէջ, ինչպէս եւ իրենց յատուկ եկեղեցական եւ բարեգործական կազմակերպութիւններ հաստատելու:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐՆԵՐԸ խափանելու համար, կրաւասու ժողովը նիստ գումարելով Ժընեւի մէջ, քուէարկեց առաջին պայմանագրութեան վերջին հինգ յօդուածները: Միջազգային յանձնախումբ մը կազմուեցաւ, վերջնական ծրագիրը կազմելու համար:

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՏՈՐՄԻՂՆԵՐԸ միացեալ զօրաշարժեր պիտի կատարեն Միջերկրականի մէջ, առաջին անգամ ըլլալով: Գերմանական

հինգ մարտանաւեր հասած են Նափոլիի բացերը Գերմանական կառավարութիւնը որոշեց Պերլին Հռոմ գիծը միացնել ելեկտրաշարժ երկաթուղիներով

ՀԱՅԻԹԻԻ ԿՂԶԻԷՆ քանի մը հազար բնակիչներ հարեւան Սան-Տոմինկօ գացեր էին, անօթութեան չզիմանալով Հեռագիր մը կ'ըսէ թէ այս վերջին հանրապետութեան բնակիչները ծով նետած եւ չհանդուրժելով կեր դարձուցած են փախստականները:

ՄԱՏՐԻՏԻ ՄԻԱՄԵԱՑ ԴԻՄԱԴՐՈՒԹԵԱՆ առթիւ խանդավառ ցոյցեր կատարուեցան Սպանիոյ հանրապետական կառավարութեան կողմէ: Պատերազմական նախարարը կոչ մը ուղղեց, մինչեւ յաղթանակ շարունակելու համար կռիւը:

ԱԹԷՆՔԻ Հայերէն Երուանդ Փիւսկիւլեան, Մալկարացի, 36 տարեկան, առեւտրական վէճ մը ունենալով իր գործի ընկերոջ՝ պանիրի վաճառական Կրիկոր Կրիկորեանի հետ, սպաննեց զայն եւ յետոյ անձնասպան եղաւ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷԹ-ԳՈՒԱՔՕԼՈՆՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը չորեքշաբթի, 10 Նոյ., ժամը 8.30ին սովորական ճաշարանին: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

14 Նոյեմբեր կիրակի ժամը 16էն մինչեւ կէս գիշեր

VICTOR HUGOի շքեղ սրահներուն մէջ

46 ter, Rue Saint Didier. մէթրօ Victor Hugo կամ Trocadero

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի յայտնի երգիչ Պ. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

կ'երգէ «Ալմաստ» օփէրայէն եւ ուրիշ գեղեցիկ կտորներ:

Ընտիր ջազ. թատ եւ հաճելի անակնկալներ:

ՄՈՒՏՔ 10 ՖՐ

Անդամուհիներու կողմէ պատրաստուած ճոխ պիւֆէ գիւրամատչելի գիներով:

Ֆ. Կ. Խաչի աւանդական ՊՏՈՒՂԻ ՕՐը 26 դեկտեմբեր կիրակի օր բարեգործականի ցոն մէջ:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Փարիզի Հայ Երիտասարդաց Միութեան եւ Հայ Ուսանողներու Միութեանց նախաձեռնութեամբ կը վերարացուին Հայ Գրականութեան դասախօսութիւնները Պ. Ա. Չօպանեանի կողմէ ամէն 15 օր, երեքշաբթի երեկոյները ժամը 21ին, Միութեան Ակումբին մէջ, 8 Ռիւ Պաւիէ, Փարիզ: Առաջին դասախօսութիւնը, այսօր, երեքշաբթի երեկոյ ժամը 21ին, նիւթ ՆԱՐԵԿԱՑԻՆ:

Իրաւագիտական ձրի խորհրդակցութիւն անդամներու եւ համակիրներու համար, Շաբաթ օրերը ժամը 2—4: Դիմել Միութեան կեդրոնատեղին: Իրաւագէտ Պ. Նուպար Միրիճանեանի:

Ընտանեկան հիւրանոց

Փայլակ Սանասար Նիս, իր տան մէջ կ'ընդունի փափկակազմ օդափոխութեան պէտք ունեցող մանչ տղաներ մինչեւ 14 տարեկան: Քաղաքէ դուրս բացօդեայ միջավայր, արեւ, ընտանեկան խնամք, ի պահանջել Պարկին ֆրանսերէն, հայերէն ուսուցում: Դիւրամատչելի պայմաններ:

Գրել՝ Sanassar Villa Marie Vahak. Vallon Obseur. Nice

ԿԻՐԱԿԻ 28 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1937, ԺԱՄԸ 16,45ԻՆ
ՍԱԼ ԲՐԱԹԻ ՄԷՋ, ՄԱՐՍԷՅԼ
ԱԼԵՄՏԱՀ

Պիտի տայ հայ եւ արեւելեան երաժշտութեան նուիրուած

ՍԷՆՖՕՆԻՔ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ՄԸ

Նուագախումբ եւ երգչախումբ 80 հոգի

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ «Նոոբ» ենթակոմիտէն իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. Դ. Իշխանեանի եւ իր ախկնոջ, իրենց սիրասուն զաւկին՝ Եսթնամսեայ Յովհաննէսի դառնաղէտ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ 31 Հոկտ. կիրակի առաւօտ:

×

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ Մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Իշխանեաններուն իրենց փոքրիկին դառնաղէտ մահուան առթիւ

×

Կը յայտնենք մեր խորին ցաւակցութիւնը Ը. Կ. Ց Թուքլիեանի եւ իր պարագաներուն, իր տիկնոջ՝ Մաթիլտի 'դալուկ մահուան առթիւ

Ս. Թիրեաքեան

×

Մարսէյլի Բալուի հայրենակցական Միութիւնը իր խոր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տիկին Մարիամ Չէքմէքեանի դառնաղէտ մահուան առթիւ, իր զաւակներուն՝ Պ. Պ. Աւետիս եւ Խաչատուր Չէքմէքեանի եւ իրենց պարագաներուն.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme PARIS (13ᵉ) Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (56)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Այդ փոփոխութիւնները պատահում էին, երբ քարվանը իջեւանում էր այս եւ այն հայաբնակ գիւղի մէջ: Երբեմն յայտնւում էին Մելիք-Մանսուրի մօտ մի տեսակ անծանօթ մարդիկ, ինչ որ անհասկնալի լեզուով խօսում էին նրա հետ եւ անհետանում էին:

Վերջապէս քարվանը մօտեցաւ Տաճկաստանի եւ Պարսկաստանի սահմանին: Նա անցաւ սահմանը եւ ոտք կոխեց Պարսից հողի վրայ: Բայց մինչեւ այստեղ հասնիլը, «Պերսիան» եւ «Թեհրան» մակագրութեամբ արկղներից ոչ մէկը չէր մնացել Հաջի Միսաքի ջորիների մէջքի վրայ, եւ ինքը՝ Մելիք-Մանսուրը՝ կեղծ վաճառականը անհետացել էր ...

ԻԳ.

Ծերունի Խաչօի տան մէջ կեանքի սովորական ընթացքը, որ ունէր նա վերջին օրերում, բաւական փոփոխութիւն էր ստացել: Պ. Սալմանը (տանեցիք դեռ նրա Պ. Դուդուկչեան էին կոչում) շատ անգամ տանը չէր գտնւում: Նա եւ Վարդանը երբեմն հեռանում էին Օ... գիւղից եւ օրերով չէին վերադառնում: Հայրապետը եւ Ապօն այժմ խիստ մտախոհ եւ ծանրակամիտ էին դարձել: Նրանց միւս եղբայրներին արդէն անտանելի էին դարձել երկու օտարական հիւրերը, որոնց վարմունքը, որոնց «խենթութիւնները» նրանց հաճելի չէին թւում: Ինքը ծերունի Խաչօն այժմ զբաղուած էր գիւղային գործերով, որ օրըստօրէ աւելի ծանրանում էին եւ նրան շատ հոգեր էին պատճառում: Այս պատճառով տանուտէրի օդան համարեա կորցրել էր իր կենդանութիւնը եւ նրա մէջ մեծ մասամբ դադարել էին գիշերային խօսակցութիւնները, վիճաբանութիւնները եւ անտրամադրութիւնները, որ լինում էին առաջ:

Միայն անփոփոխ մնացել էր կանանոցի կեանքը: Նա իր միակերպութիւնը պահպանել էր դարերով եւ նոյնպէս շարունակւում էր: Հայ ընտանիքի այդ կորուած, առանձնացած եւ տղամարդի հասարակութիւնից ան ջատուած բաժինը ոչինչ մասնակցութիւն չունի, թէ ինչ են խօսում, ինչ բանի վրայ են մտածում տղամարդիկ: Իրանց անտեսութիւնից, իրանց տնային հոգսերից դուրս, ոչ մի օտար միտք չէ զբաղեցնում նրանց: Եւ այս պատճառով օդայի մէջ եղած խորհուրդների մասին նրանք ոչինչ չը գիտէին: Տանուտէրի օդան, այդ գիւղական ակումբը, դեռ մատչելի չէր կանանց հասարակութեանը:

— Դրանց կանանոցի չորս պատերի մէջ թաղուած այդ ուժերին պէտք է քաշել գործի մէջ, այն ժամանակ, անտարակոյս, յաջողութիւնը մեր կողմը կը լինի... ասում էր շատ անգամ Պ. Սալմանը:

— Դեռ վաղ է, պատասխանում էր Վարդանը,— պէտք է նախ եւ առաջ պատրաստել նրանց:

— Ոչինչ վերանորոգութիւն մի ժողովրդի կեանքի մէջ չէ կարելի կատարել առանց կնոջ մասնակցութեան: Եթէ մեր ժողովուրդը մնացել է անշարժ, դրա գլխաւոր պատճառը այն է, որ կինը չէ մասնակցում հասարակական գործերի մէջ: Այդ ուժը, այդ կենսատու զօրութիւնը, կանանոցի չորս պատերում մէջ ոչնչանալով, ապրդիւն է զառնում մեզ մօտ: Եթէ պէտք էր սկսել մեր ժողովրդի կրթութեան գործը, սկիզբը դնելու է անպատճառ կանանց կրթութիւնից: Ես այս անգամ պատեցայ ամբողջ Հայաստանում, եւ ամէն տեղ ուշի-ուշով ուսումնասիրում էի հայ կնոջը: Իմ ստացած տեղեկութիւնները խիստ մխիթարական հետեւանքի են հասցնում: Որքան տղամարդը Թուրքերի ազդեցութեան տակ խարդախուած է, փչացած է, որքան նա կորցրել է իր հայկական ինքնուրոյնութիւնը,— այնքան կինը պահպանել է իր բարքուվարքի բարոյական անարատութեան մէջ. Զը կայ չարիք առանց բարիքի: Կանանոցի չորս պատերի մէջ փակուած կինը, թէեւ դարերով տանջուեցաւ, բթացաւ եւ զրկուեցաւ հասարակական մարդ լինելուց,— բայց միւս կողմից նա իր այդ բանտարկութեան մէջ պահպանեց հայութիւնը: Դա մեծ գործ է: — Որքան տղամարդը դրսում մահմէտական տարրի ազդեցութեան ներքոյ կորցնում է իր ազգային առանձնութիւնները, այնքան կինը կանանոցի մէջ, հեռու մնալով այդ ազդեցութիւնից, պահպանում էր ազգայնութիւնը: Այսպիսով անգիտակցաբար պահպանւում էր մի մշտական հաւասարակշռութիւն: Տղամարդի կորստի տեղը լցնում էր կինը. Այդ կարելի է տեսնել ամենահասարակ մանրամասնութիւնների մէջ անգամ:

Կնոջ զգեստը պէտք է մահմէտականութիւնը հասնում է սարսափելի մոլեռանդութեան. ամէն ինչ, որ դուրս է գալիս մահմէտականի ձեռքից, նա պիղծ է համարում. նրա մորթած միսը, նրա մակարդած պանիրը, նրա թխած հացը չէ ուտում: Բայց տղամարդիկ այսպիսի խտրութիւններ չը գիտեն: Ես յետոյ եմ հարկաւոր պատմութիւններ, որ մահմէտականներից յափշտակուած կինը, աղջիկը կամ վերջապէս փախչում է, կամ եթէ չէ յաջողւում, անձնասպան է լինում: Բայց տղամարդի վերաբերութեամբ, այս տեսակ օրինակներ խիստ սակաւ են: Կայ մի ուրիշ բան եւս, որ ամենագլխաւորն է. շատ տեղերում, մանաւանդ քաղաքներում, Թուրքերէնի դուռ հայ մարդու բերնում բոլորովին սովորական է դարձել. բայց ես չըգտայ մի կին, որ Թուրքերէն խօսէր կամ գոնէ գիտենար այդ լեզուն Հայոց ընտանիքի մէջ պահպանողը եւ իր զաւակների բերանը դնողը կինն է: Նա իր հեզինակութիւնը բանեցնում էր մինչեւ անգամ օտարների վերաբերութեամբ: Հայերի տներում ծառայող Քրտերը եւ Քրտուհիները բոլորը հայերէն են խօսում: Կինը տուեց մեզ լեզու, ազգութիւն եւ պահպանեց ընտանիքի բարոյական հիմունքը: Այժմ նա մի անարատ, չապականուած եւ անմշակ նիւթ է մեր ձեռքում, որից կարելի է հրաշալի բան շինել.

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ՕՐԹԵՆՍԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐԸ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Օտար երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 10

MERCREDI 10 NOVEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3573

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀՈՂԵՐՆ ՈՒ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐԸ

Նոյեմբեր 1ին, Թուրքիոյ ազգ. ժողովի նստաշրջանին բացման առթիւ, քաղաքական ճառ մը խօսեցաւ հանրապետութեան նախագահը, նոյն ինքն Աթաթիւրք։

Բոլորն ալ անհամբերութեամբ կը սպասէին այդ ճառին, որ կը գուշակուէր Իսմէթ Ինէօնիւի «հրաժարման». Դադրելով վերաւ կազմուած ըլլալով, նոր վարչապետին՝ Ճէլալ Պայարի կ'իյնար պարզել իր ծրագիրը։ Բայց Աթաթիւրք «գահաճառ»ի դրութիւն մը հաստատած է, ուստի այդ պարտականութիւնն ալ ինք ստանձնեց։

Ճառը, այնպէս ինչպէս թարգմանուած է Պոլսոյ թերթերուն մէջ, ամբողջ քաղաքական ծրագիր մըն է։ Անոնց կը խօսուի բոլոր ճակատներու մասին, ներքին թէ արտաքին, տնտեսական հարցերէն մինչեւ գործնական առաջադրութիւնները։ Եւ կը պարզուին սկզբունքներ, որոնք մեծապէս ուշագրաւ են Թուրքիոյ մտահոգութեանց տեսակէտով։

«Գահաճառ»ը ամէն բանէ առաջ կը շեշտէ ներքին «ապահովութիւնն ու խաղաղութիւնը»։ Այս առթիւ, միջանկեալ կը յիշէ նաեւ Տէրսիմի խնդիրը, ընդամէնը երկու տող.

— «Հանրապետութեան առջեւ կը յայտարարեմ թէ ոչ մէկ խոչընդոտ պիտի կարենայ արգիլել մեր ազգին վերջնական քաղաքակրթութեան եւ երջանկութեան ճամբուն մէջ։ Թունճէլիի մէջ մեր ձեռնարկած գործին արդիւնքը փայլուն ապացոյցն է այս ճշմարտութեան»։

Ուրիշ խօսքով, Թուրքիա պիտի շարունակէ կոտրել – թափել, որպէս մէջ խեղդել եւ ոչնչացնել որ եւ է ընդդիմութիւն կամ ազգային շարժում։

Մասնաւորապէս ուշագրաւ է հողագործութեան վերաբերեալ մասը, ուր նոր սկզբունքով մը կը տրուի,— «Ոչ մէկ մշակ առանց հողի»։ Անձեռնմխելի պիտի մնայ այն հողը որ կը ծառայէ երկրագործի մը բնտանիքը ապրեցնելու։ Այս առթիւ, տեսակ մը համայնացում պիտի կատարուի, «մեծ երկրագործներու եւ ագարակատէրներու հողերը սահմանափակելով համաձայն իւրաքանչիւր շրջանի բնակչութեան եւ արդիւնաբերութեան»։ Եւ աստիճանաբար պիտի տարածուի մեքենայացած հողագործութիւնը, կենդանական ուժի համար նախընտրաբար գործածելով ձին, փոխան աւանդական եզին։

Աւելի ուշագրաւ են ազգային պաշտպանութեան առթիւ պարզուած տեսութիւնները։

Ճառը կը յանձնարարէ Թուրքիան դարձնել ծովային ազգ մը, եւ այդ ծրագիրը «իրագործել կարճ ժամանակի մէջ»։ Զարկ պիտի տրուի ոչ միայն ճամբաներու, կամուրջներու եւ երկաթուղիներու, այլեւ մարտանաւերու շինութեան եւ բանակի զօրացման։

— «Ցաջողութեամբ կը զարգանայ մեր սպառազինութեան ծրագրին գործադրութիւնը։ Պէտք է աւելի ընդլայնել ռազմական նաւատարածութեան հաստատութիւնները։ Այս տարուան ընթացքին սկսանք մեր երկրին մէջ շինել սուզանաւեր։ Թուրք մեծ ազգը գիտակից շահագրգռութեամբ կը պատրաստուի օդային վտանգին դէմ։ Այժմէն կարելի է վերջացած նկատել օդային ուժերու եռամեայ ծրագիրը։ Այսուհետեւ պէտք է մեր երկրին մէջ շինուին նաեւ բոլոր օդանաւերն ու մեքենաները»։

Գալով արտաքին քաղաքականութեան, ինչպէս բոլոր պետութիւնները, Թուրքիան ալ այս ճիգերը կը թափէ միայն եւ միայն … խաղաղութեան համար։ Այդ առաջադրութեամբ ալ, կապուած է Ազգերու Դաշնակցութեան, Պալքանեան համաձայնութեան եւ Արեւելեան ուխտին։

Ճառը գոհունակութեամբ կը յիշէ նաեւ Հաթայի (Ալեքսանտրէթի Սանճաք) հարցին լուծումը, զայն կոչելով «ազգային կենսական դատ մը»։ «Ազգամոլովին բարձր հովանաւորութեամբ կատարուած խորհրդակցութիւնները կրցան բարեդէպ եւ անկախ վարչութիւն մը ապահովել Հաթայի ժողովուրդին»։

Ճառին ամբողջութիւնը ընդհանրապէս աչքի կը զարնէ լաւատեսութեամբ եւ ինքնավստահութեամբ։ Բայց եւ այնպէս, ամէնէն լոզուրոն բառերն ալ չեն կրնար պարտկել ընդհանուր մտահոգութիւնը։

Բարենորոգչական շարժումին վրայ կը տիրապետէ վերավինման յարաճուն ճիգը։ Բազմաթիւ գեղեցիկ ծրագիրներ ստորադասուած են այդ հոգին, որ կը քամէ երկրին ամէնէն կենսական երակները։ Աթաթիւրքի Թուրքիան ալ կը ճգնի ինքնարաւ դառնալ այս ճակատին վրայ։

Այդ կ'ապացուցանէ ինչպէս արտադրութիւնները աւելցնելու, նոյնպէս վաճառականութեան վրայ հակակշիռ հաստատելու առաջադրութիւնը։ Ուրիշ ապացոյց մը՝ նախանիւթերու ձարտարարուեստի մը հաստատումը, ինչպէս եւ հանքային եռամեայ ծրագիր մը։

Բնականաբար խաղաղութեան շրջանը կ'օգնէ գլուխ հանելու կարգ մը ծրագիրներ, մանաւանդ որ արտաքին աջակիցներ ալ չեն պակսիր։ Նախապէս Խ. Միութիւնն էր գլխաւոր ապաւէնը, իր մասնագէտներով եւ զանազան վարկերով։ Բայց, աւելի քան մէկ տարիէ ի վեր անոր տեղը անցած է Մեծն Բրիտանիան, ոչ միայն տնտեսական, այլեւ զինուորական գետնի վրայ։ Եթովպիոյ պատերազմը պատճառ եղաւ որ Թուրքիա նորէն դարպասէ Լոնտոնի եւ այս վերջինս արդէն տեսակ մը հովանաւորութիւն, աւելի ճիշդ դինակցութիւն հաստատած է Էնկիւրիի հետ։

Ամէն պարագայի մէջ, նոր երկունք մըն է որ կը բոլորէ Թուրքիա, պրկելով իր բոլոր ուժերը, այլ մանաւանդ ազգային պաշտպանութեան լծակները։

Շ.

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

"ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐ„ ԾԱՌԱՆ ԾԱՌԱՆ...

Երեւանի «Գրական Թերթ»ը հոկտեմբեր 24ի թիւին մէջ խօսելով Գրողներու Միութեան ժողովի մասին, կը գրէ թէ «ժողովրդի թշնամի, ֆաշիստական լրտես Զ. Եսայեանը» քայքայած է Միութեան կազմակերպական բաժինը, «անտես առնելով գրողներու ստեղծագործական նախաձեռնութիւնը եւ տապալելով գրականութեան կենսունակ ուժերու համախմբումը»։

Նոյն համարին մէջ, «Ուշադրութիւն գրական երիտասարդութեան» խորագրով յօդուածէ մը կ'իմանանք թէ՝ երիտասարդ - սկնակ գրողներու ժողովին առթիւ, ճառեր խօսուած են այն «բարբարոսական, կործանարար քաղաքականութեան վրայ» զոր կը վարէին «ժողովրդի ոխերիմ թշնամիներ Խանջեանի, Ամատունիի, Գուլոյեանի եւ միւսներու հաւատարիմ զինակիցները — Դր. Սիմոնեանը, Ա. Բակունցը, Ալազանը, Գիւլէքեվխեանը եւ անոնց ժառանգ Գէորգ Աբովը»։

Նոյն յօդուածին մէջ «Թուլիգան» եւ «Ցականք» կը կոչուին երկու գրողներ, Գարեգին Բես, եւ Սուրէն Թարեան, իսկ «այլասերուած բարքերի տէր, նացիոնալիստ - ավերբաչական» կը հռչակուի Ազատ Վշտունին, որ քայքայիչ է եղեր «գրողների աճման եւ դաստիարակման գործը»։ Կ'ամբաստանուի նաեւ համբաւանոթ Ն. Զարեանը, «որ չի խուսափել սրոշ սկանակների անառողջ քննադատութիւնից, իսկ սմանց անուշադրութեան է մատնել»։

Դարձեալ, նոյն յօդուածին համաձայն, Պետական Հրատարակչականը «յանձինս այնտեղ ծուարած ժողովրդի թշնամիներ Ջոփուրեանի, Դ. Շահվերդեանի եւ այլոց, անուշադրութեան էր առնում երիտասարդ գրողների գործերը։ Նրանց գրքերը հրատարակուել են անշուք եւ անհրապոյր»։

Նոյն թերթի խմբագրականին մէջ, «մերկացուած թշնամիներու եւ ստականերու» կարգին, այլեւս զոց եղած անուններու հետ, կը յիշուին նաեւ «մարտնչող Մ. Արմէնի. Ս. Ցարութիւնեանի, Խ. Սարգսեանի. Դ. Բեսի. Ռուբէնի Զարեանի նման սարդաքարշներ եւ քծնողներ»։

«Խ. Հայաստան» կը շարունակէ «ժողովրդի թշնամիներ» որձանագրել ամէն օր։ Անհաւասարկ վերջին նորութիւնները.—

«Ժողովրդի թշնամիներ Ամատունին եւ Ակոպովը, ինչպէս եւ միւս որիկաները, իրենց սեւ գործը կատարելու համար, կոմերիտական (կոմունիստ երիտասարդ. միութեան) պատասխանատու աշխատանքի էին լծել իրենց արբանեակներ Շաղբաթեանին, Մոկացեանին եւ ուրիշներին» (5 հոկտեմբեր)։ Բոլորն ալ կ'ամբաստանուին թէ քայքայած են երիտասարդական կազմակերպութիւնները, իրենց արբանեակ ունենալով Գուրգէն Նալբանդեանը, Կարապետ Շիկոյեանը, Իսրայէլեանը, Մացօ Ցովհաննիսեանը, «Ավանգարդ»ի խմբագիրներ Յ. Միրզոյեանը եւ Մ. Նահապետեանը։

Գաւառական ճակատին վրայ բերեւ կեղծարարներ են. կ'ամբաստանուին, սկսելով «Փոյի նացիոնալիստ» Խանջեանէն, «հակայեղափոխականներ» Աշոտ Ցովհաննիսեանէն եւ Կոստանեանէն, «տրոցկիստ» Ամատունիէն,— Կարօ Ղազարեան. Յ. Ցովհաննէսեան, Սարիբէկ Կարապետեան, Մօրաւս, Մակինց, Ջոփուրեան, Մելիք Եոլեան, Մ. Ներսէսեան, Մ. Պարսամեան, Ց. Զօրհան, Զուբար, Աբայեան, Բզնունի։

Ռեժիսորական գործավարութեան մէջ ժողովրդի թշնամի հռչակուած են «Խոփնուած տրոցկիստներ» եւ «բուրժուական նացիոնալիստներ» Եղութեան, Սարաֆեան, Սարգսեան։

Սեւ ցանկը կ'աճի ու կ'աճի...

Որէկ ստացանք «Խ. Հայաստան»ի նոր թիւերը, հոկտեմբեր 6 — 26, որոնք բոլորն ալ կը լորցին անհամար «մերկացումներով»։

Հոկտեմբեր 8ի թիւէն կը տեղեկանանք թէ պաշտօնանկ եղած է Կեդր. Գործադիր Կոմիտէի (խորհրդարան) առժամեայ նախագահը, Բ. Ներսիսեան, որ դեռ նոր յաջորդած էր «մերկացուած» Հանէսօղլեանի։ Անոր տեղ «նախագահի պաշտօնակատար» (տեղապահ) նշանակուած է Մացակ Պետրոսի Պապեան, որ ծնած է 1901ին, Ստեփանաւանի մէջ (Նախկին Ջալալօղլի)։ Նախագահութեան անդամ ընտրուած են Գ. Ցարութիւնեան, Ա. Ցարութիւնեան, Լ. Ցովսէփեան, Լ. Բունիաթեան, Ա. Անանեան, Ալի Թագի-Զատէ եւ Ցովհ. Պօղոսեան։ Ոչ մէկ խօսք՝ նոր «վարչապետ»ի մասին, Գուլոյեանի պաշտօնանկութենէն վերջը։

Հոկտեմբեր 6ի թիւին մէջ, որուն երկու էջերը նուիրուած են ժամերական արուեստին, 52 դերասան - դերասանուհիներ գլխագիր կոչով մը անգամ մը եւս կը ձաղկեն «հայ ժողովրդի ոխերիմ թշնամիները՝ Խանջեանը, Տէր Գաբրիէլեանը, Գուլոյեանը, Ամատունին, Ակոպովը եւ նրանց նողկալի թափթփուքները»։ Եւ կը շարունակեն.

— «Ինքնին հասկնալի է որ այսպիսի պայմաններում խօսք անգամ չէր կարող լինել իսկական դրամատուրգիայի զարգացման մասին։ Մեր թատրոնի ներսում (Ս. Գրիգորեան. Զուեան, Թոլայեան) եւ վերադաս օրգաններում նստած հակայեղափոխական սրիկաները շատ են չարչարել իսկական դրամատուրգիայի զարգացման, երիտասարդ կադրերն աճեցնելու եւ ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ սոցիալիստական կուլտուրան զարգացնելու ուղղութեամբ։ Մինչդեռ իրականում այդ վիժուածքները փորձում էին թատրոնը դարձնել իրենց սեւ գաղափարախօսութեան օջախը»։

*** Հոկտեմբեր 15ի թիւին մէջ, Երեւանի խորհրդային ժամուլին նուիրուած գրութեան մը մէջ, կը կարդանք.

— «Երկար ժամանակ, «Խ. Հայաստան»ի պատ. խմբագրի պաշտօնով աշխատել են ժողովրդի թշնամիներ Եղիա Չուբարը, Ընձ. Վահանեանը, Համօ Ցովհաննիսեանը. Ա. Ադոյեանը եւ սրանց արբանեակները։ Տակաւին միայն վերջերս մերկացուեցին Խ. Հայաստանի խմբագրութեան ներսում տարբեր ժամանակներ ծուարած հակայեղափոխական նացիոնալիստներ Հ. Ցովհաննիսեանը, Ռ. Աբրայեանը, Արտօ Բզնունին եւայլք։ Միայն վերջերս խմբագրութեան աշխատանքից հանուեցին եւ կուսակցութիւնից վտարուեցին Խանջեանի եւ Ամատունու մանկլաւիկները՝ Մ. Դաւիթեանը, Հր. Միրզոյեանը, Աղ. Ցակոբեանը եւ միւսները»։

Քիչ մը անդին,— «միայն վերջերս խմբագրութեան աշխատանքից հանուեցին՝ Ա. Ցակոբեանը. Համօ Մուրատեանը, Մինաս'եւ Աշոտ Մարտիկեանները, Ստ. Կուրտիկեանը, Միօ Դաւթեանը, Վ. Եսայեանը, Բարգէն Շահումեանը եւ ուրիշները ,— թիւով 27 հոգի»։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՄԻՆՉԵՒ ՎԵՐՋԸ ՈՂՆԶԱՑՆԵԼ»

Քանի խորհեցայ «Խ. Հայաստան»ի մէջ, այնքան դժուարացաւ գործս։

Ո՞ր մէկը հաւաքել,— անունները։ Ցանցա՞նք տեսակնե՞րը թէ մէկուն միւսին երեսին նետուած նախատինքները։

Կարծ՝ երկար ցանկ մըն ալ այսօր պիտի կարդաք։

Բայց, այդ բոլորը անբաւական են, պատկերացնելու համար ամբողջ ողբերգութիւնը։

Խորհրդային աշխարհին մէջ, սովորութիւն է որ երբ խումբ մը իշխանաւորներ կ'իյնան, անմիջապէս մի թիկներ կը սարքուին եւ բանաձեւեր կը քուէարկուին — միաձա՞յն — խրստագոյն պատիժ պահանջելով «ժողովուրդի թշնամիներուն, իժերուն եւ կատղած շուներուն համար»։

Այդպէս ալ Հայաստանի մէջ։

Երբ Աղասի Խանջեան «անձնասպան եղաւ», զեկուցումներ տրուեցան քաղաքէ քաղաք, գեղէ գեղին զայրացնելու համար «զարշելի դաւաճանը եւ սրիկան»։

Անշուշտ այդ պաշտօնի պարտականութիւնը ամէնէն առաջ կ'իյնար նոր վարիչներուն,— Ամատունի, Ակոպով, Գուլոյեան, Համբարձումեան, Մուղդուսի եւն.։

Գնաց ամառ, եկաւ աշուն, դիպուածները իրենք ալ իրենց փոխեն մէջ։ Եւ ահաւասիկ նոր եղանակը.

— «Սեպտեմբերի 26ին կայացաւ ՀԿ(բ)Կ Դամարլուի շրջկոմի պլենումը, որտեղ ՀԿ(բ)Կ Կենտկոմի պլենումի արդիւնքների մասին զեկուցեց ընկ. Խաչիկեանը։ Ողջ պլենումը ցասմամբ ու զայրոյթով լսեց ժողովրդի մերկացուած թշնամիների՝ Ամատունու, Ակոպովի, Գուլոյեանի, Մուղդուսու, Տէր - Գաբրիէլեանի եւ միւսների կատարած հակայեղափոխական վնասարարական աշխատանքի մասին»։

Զեկուցման շուրջը բացուած է մտքերի լայն փոխանակութիւն։ Ընկ. Այվազեանը պահանջում է ամենախիստ պատժի ենթարկել հայ ժողովրդի արիւնը ծծող իժերին՝ Ամատունուն, Ակոպովին, Գուլոյեանին, Մուղդուսուն եւ միւս սրիկաներին, որոնք զաւաճանելով հայրենիքին ու ժողովրդին եւ չարաշահելով նրանց մեծ վստահութիւնը, հրէշաւոր ոճրագործութիւններ են կատարել նրա նկատմամբ։

Պիտի ոչնչացնել եւ հողմացրիւ անել հայրենիքի եւ ժողովրդի բոլոր թշնամիներին՝ տրոցկիստներին, դաշնակներին, ազգեփիրեան վիժուածքներին եւ դասակարգային թշնամի միւս վարձկան շներին» (29 սեպտ)։

Այդպէս նաեւ միւս շրջաններու մէջ։

Ամէն տեղ ալ մէկ է մարտակոչը.— «Ոչնչացնե՛լ ամեն հայ ժողովուրդի թշնամիներին»։ «Մինչեւ վերջը ոչնչացնել թունաւոր իժերին»։

Օրուան զեկուցողներ կախուած ունին խնդիրին փչածին պէս զուռնաւորել, թունաւորել բառերը, կարելի եղածին չափ սրելու համար ամբոխային տխրժակները։

Ո՞վ պիտի համարձակէր յուզումէ մը պակսի գործածել, գիտնալով հանդերձ որ վաղը «իժ»անալու կամ «իշանալու» կարգը իրեն պիտի գայ։ Նոյն բնականութեամբ ինչպէս գլուխներ ու ցերեկը կամ առտուն ու ժմիկը կը յաջորդեն իրարու։

Բայց այս խեղճերը տարն ա՞ռամ աւելի անմեղ են քան արտասահմանի կարգ մը կապիկի. կառոշները, որոնք թութակաբար կը կրկնեն նոյն գարշելի եղանակը, առա՞ն երկնքի տակ։

Անոնք չե՞ն յիշեցներ Հայնէի երգը.
«Ո՜, ինչ մեծ երանութիւն է ունենալ
լինելը,
Երկար ականջներն պատակ լինելը,
Բոլոր կուռքներից
Գրոսալ այն մասին,
Որ ես պատկանում եմ էշերի ցեղին»։

ՎԱՀԷ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԲՈՂՈՔԵՑ ՀԱԿԱԲՈԼՇԵՒԻԿ ԴԱՇԻՆՔԻՆ ԴԷՄ

Մուսոլինի Հռոմ կը վերադառնայ օդանաւով

Հռոմի հակաբոլշեւիկ դաշինքը հազիւ ստորագրուած, խորհրդային դեսպանը երկու անգամ Իտալիոյ արտաքին նախարարին ներկայացաւ, բողոքելու համար։ Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցը կ'ըսէ — Արտաքին նախարար Գ. Չանօ ունկնդրութեան ընդունեց խորհրդային դեսպանը, Գ. Շթայն, որ հաղորդեց թէ՝ Մոսկուայի կառավարութիւնը 1933ի համաձայնութեան հակառակ կը գտնէ հակաբոլշեւիկ եռեակ դաշինքին տրամադրութիւնները եւ թէ Իտալիոյ գիրքը կը նկատէ ոչ - բարեկամական։ Կոմս Չանօ արձանագրեց այս զեկոյցը։

1933ի համաձայնութիւնը բարեկամութեան եւ ոչ - յարձակման դաշինք մըն է, կնքուած՝ Խ. Միութեան եւ Իտալիոյ միջեւ, քառանդամ դաշինքէն անմիջապէս վերջը։ Տեւողութիւնն է հինգ տարի, բայց կրնայ չեղեալ համարուիլ, մէկ տարի առաջ լուր տալու պայմանաւ։ Անոր ստորագրութենէն վերջը, Մուսոլինի իր թերթին մէջ գրեց թէ կ'ուզէ փարատել այն կասկածը թէ քառանդամ դաշինքը ուղղուած է Ռուսաստանի դէմ։

Խորհրդային դեսպանը նախ այցելեց երկուշաբթի առտու, լուսաբանութիւններ խնդրելով։ Իրազեկներու կարծիքով, Իտալիոյ արտաքին նախարարը կրկնած է նախկին հաւաստիքները, շեշտելով թէ նոր դաշինքին գլխաւոր նպատակը խաղաղասիրական է։ Այս բացատրութիւնը անբաւական համարուելով, դեսպանը նորէն այցելեց, կէս օրէն վերջը։ Միեւնոյն առեն, Մուսոլինի, որ գիւղ գացած էր, Հռոմ վերադարձաւ օդանաւով մը։ Գիւղէն մայրաքաղաք մէկ ժամ 10 վայրկեան կը տեւէ, բայց Մուսոլինի, որ օդանաւ վարել գիտէ, այս անգամ երեք ժամ մնաց օդին մէջ։ Պաշտօնական շրջանակներու մէջ կ'ըսեն թէ իր վերադարձը կապ չունի խորհրդային բողոքին հետ։ Բայց եւ այնպէս, ան վիճելի է որ Մոսկուա լուրջ անարգանք մը կը համարի նոր դաշինքը։ Կարծողներ կան թէ չեղեալ պիտի հռչակուի իտալա-խորհրդային դաշինքը։ Ամէն պարագայի մէջ, քաղաքական աշխարհը լարուած հետաքրքրութեամբ կը հետեւի այս նոր տագնապին։

Իտալական թերթերը վերապահ լեզու մը կը գործածեն. իսկ գերմանական մամուլը յիշելով Վորոշիլովի սպառնալից ճառը՝ բոլշեւիկեան յեղափոխութեան 20ամեակին առթիւ, գիտել կուտայ թէ Իտալիա, Գերմանիա եւ Ճափոն իրաւունք ունէին այսպիսի դաշինք մը կնքելու։ Այս առթիւ նորէն կը յարձակին Չեխոսլովաքիոյ վրայ, զայն Մոսկուայի մասնաճիւղը նկատելով Եւրոպայի մէջ։

*** Լեհաստանի արտաքին նախարարը հերքեց այն զրոյցները թէ Լեհաստան ալ պիտի միանայ հակաբոլշեւիկ ուխտին։

Լոնտոնի թերթերը ժողովրդապետական երկիրներու համար վտանգ մը կը նկատեն հակաբոլշեւիկ դաշինքը։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼԻԲԱՆԱՆԷՆ

ԵՐԵՍՓ. ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս գիտէք անշուշտ, Լիբանանի յետ-պատերազմեան քաղաք. կեանքի պատմականը բազ: Սակայն կը փորձենք համառօտ ակնարկ մը նետել այն կարեւոր հրճաններուն վրայ, որ տեղի ունեցան տակաւին 1922էն ի վեր, երբ Հայերս սկսանք գործօն դեր ունենալ այս ափերուն վրայ:

Լիբանանի տարածութիւնն է 10.000 ք. ք. իսկ բնակչութիւնը 800.000, օտարահպատակներով կարելի է հաշուել մօտ 1.000.000. Երկիրը բաժնուած է հինգ գաւառներու: Ճնշական տեսակէտով մեծ այլազանութիւն ունի, ինչպէս նաեւ կրօնքի: Այս պատճառով ալ Լիբանանը կոչուած է ցեղերու, կրօնքներու, եւ կենցաղներու «թանգարան» մը: Բնական է որ այսպիսի երկիրներու մէջ, որ մանաւանդ միատարր բնիկներ իսկ չունի որով եւ ոչ ալ կազմակերպութիւն, կրօնքը կատարէ մեծագոյն դերը: Արդարեւ այս երկրին մէջ քաղաքական գործը հիմնուած է կրօնքի ու ցեղի եւ յարանուանութեանց վրայ:

Լիբանանի առաջին երեսփ. ընտրութիւնը տեղի ունեցաւ 1925ին, երկրորդը 1929ին, իսկ երրորդը 1934ին երբ, Հայերուս ալ իբրեւ քաղաքացի իրաւունք տրուեցաւ մեր ներկայացուցիչը նշանակելու Լիբանանի խորհրդարանին մէջ:

Այս անգամ, հոկտեմբերէն առաջ իսկ, Հ. Յ. Դաշնակցութեան Լիբանանի Կ. Կոմիտէն մասնաւոր շրջաբերականով մը, կուտար իր ընկերներուն պարզել կուսակցութեան տեսակէտը, շեշտելով թէ Դաշնակցութիւնը կը մասնակցի ընտրութիւններուն, իր ընկեր թեկնածուով (իրաւաբան ընկ. Յասրով Թիւթիւնճեան):

Մինչ շատերը սկսած էին իրենցներէն աշխատանքներուն, անդին դեկավարները կը վարէին իրենց բանակցութիւնները Լիբանանի պետական շրջանակին մէջ, գլխաւորութեամբ՝ ընկերներ Գասպար Իփէկեանի, Կարօ Սասունիի, Նիկոլ Աղբալեանի, Յասրով Թիւթիւնճեանի, Բենիամին Գուլաղեանի եւ Նազարէթ Կերկերեանի եւ ուրիշներու:

Հոկտեմբեր ամսու սկիզբը, բանակցութիւնները կ'ընթանային շատ բարեկամական մթնոլորտի մէջ: Պետական անձնաւորութիւնները, սկսած Հանրապետութեան նախագահ Էմիլ Էտտէէն, Ներքին նախարար Պ. Ապի Շահլայէն ու վարչապետ Խայրէտտին Ահտապէն մինչեւ կառավարական ցանկի թեկնածուները արդէն պատրաստ էին ընդունելու Հ. Յ. Դաշնակցութեան թեկնածուն իրենց ցանկին վրայ: Այդ իսկ պատճառով, նախագահ Պ. Էմիլ Էտտէն, մասնաւոր հրաւէր կը ղրկէ Դաշնակցութեան որ ուղղակի իրեն հետ բանակցի. Այդ օրերուն, դժբախտաբար, ընտրողական կեդրոնական յանձնախումբի նախագահ ընկ. Գասպար Իփէկեան իր եղբօր մահուան դոյժը առնելով, փութացեր էր Եգիպտոս: Իր բացակայութեան, Դաշնակցութեան կողմէ, հանրապետութեան նախագահին հրաւէրին պատասխանեցին կեդր. յանձնախումբի միւս անդամները, գլխաւորութեամբ ընկ. Լեւոն Շանթի: Ուրեմն, ընկերներ Շանթ, Սասունի, Թիւթիւնճեան եւ Գուլաղեան արդէն կը համաձայնէին կառավարական ցանկով հրապարակ իջնելու:

Ի՞նչ էր այս կառավարական ցանկը.

Լիբանանի մէջ, ըսինք վերը, քաղաքական գործը կապուած է կրօնքին, որով եւ համայնքներու եւ հետեւաբար ընկերութեան... այդ համայնքներու ... արժէքին համեմատ կ'ընտրուին. Ուրեմն առաջին օրէն իսկ դուրս եկան երկու գլխաւոր ցանկեր, մէկը վարչապետին, նոյնպէս սախաւարին եւ նիւթական նախարար ձօրճ պէյ Թապէթի թեկնածութեամբ, ընդ հովանաւ հանրապետութեան նախագահին, իսկ միւսը նախկին վարչապետ եւ նախագահութեան աթոռին մրցակից Պ. Պիշարա Խուրիի ցանկը: Այս վերջինը ստնջուած է իբրեւ ընդդիմադիր կառավարութեան, այսինքն դահլիճին եւ նախագահին եւ անոնց վարած քաղաքականութեան Սուրիոյ եւ հովանաւորեալ պետութեան հանդէպ:

Ուրեմն, երկու մրցորդ ցուցակներն ալ ունենալով հիմնական տեսակէտներ քաղաքական պետնի վրայ, պիտի ջանային գրաւել կամ պահել իշխանութիւնը: Եւ ճիշդ այդ պայքարին համար սկսած էր շարժում մը որուն հետեւանքները շատ ալ լաւ չէին տեսնեք:

Այս հաւասար ուժեր ներկայացնող ցանկերու ելքը անյայտ էր: Ըսի բաւանել, փոխանցուած կարծիքները տատանումներով մէկ այս կամ այն կողմ կը հակէին: Նկատելով որ, ընդդիմադիր ցանկին վրայ արդէն Հայ մը կար եւ այդ նախկին հայ երեսփոխանն էր որ, հակառակ ազգային իշխանութեան կամքին անցած եւ գործակցած էր ընդդիմադիրներուն հետ, Հ. Դաշնակցութիւնը իբրեւ կուսակից՝ ի... ... հետապնդած քաղաքականութեան, անկասկած պիտի փափաքէր իր տեղը գրաւել այն ցանկին վրայ որուն տեսակ մը հովանաւորութիւնը ստանձնած էր Պ. Նախագահը: Արդ, Դաշնակցութիւնը պատասխանելով իրեն եղած հրաւէրին, արդէն բերանացի համաձայնութիւն գոյացուցած էին երկուստեք:

Դաշնակցութեան առաջին թուղթիկը, ուղղուած հայ ժողովուրդին, ցրուելէ վերջ, բացառիկ հրամանագրով մը արտօնուած էր Լիբանանի մէջ առաջին անգամն ըլլալով Հ. Յ. Դաշնակցութեան անունով հաւաքոյթ ունենալու, որ տեղի ունեցաւ 10 հոկտեմբերին ուր եւ ներկայ պիտի ըլլային նախարարներն ու վարչապետը: Սակայն անոնք բացակայեցան:

Ինչու:

Դաշնակցութեան ընդդիմադիրները՝ ռամկավար, հնչակ, Բարեգործական եւ անոնց վրայ աւելցած կարգ մը մութ տարրեր կը սկսին բախել պետական անձնաւորութիւններու դռները, ըսելով թէ Դաշնակցութիւնը գոյութիւն չունի, ան բաժնուած է Թեւերու եւ Թիւթիւնճեան փարթին արդէն ոչնչութիւն մըն է: Եւ այս մարդիկը իբրեւ «հաւաքածոյ» հայութեան բոլոր տեսակի հատուածներու՝ ներկայացուցիչ կը ներկայացնէն մինչ այդ Պէյրութի հայ գանգուածին բոլորովին անծանօթ մէկը, թեւ շատ բարի մարդ մը, փաստաբան Հրաչեայ Շամլեան:

Գ. Պիշարա Խուրիի վերադարձին, Փարիզէն, համաձայնութիւն մը գոյացաւ վարչապետ Խայրէտտին Ահտապի եւ իրեն միջեւ, որու համաձայն աւելի նշանակովի աթոռներ կը շնորհուէին ընդդիմադիրներուն որոնց մէջ նաեւ նախկին հայ երեսփոխանը, որով Պէյրութի հայութիւնը երկու թեկնածու տալու իրաւունք ունէր, մէկը ընտրովի, իսկ միւսը նշանակովի:

Դաշնակցութիւնը գիտէր թէ ինչ դաւեր կը լարուէին իր գլխուն, գիտէր նաեւ թէ որոնք էին եւ հակառակ այդ ամէնուն, սարքից նման շրջանառուած հաւաքոյթը Պէյրութի կեդրոն հրապարակին վրայ, ուր եւ պարզեց իր տեսակէտը եւ տուաւ իր հրամանը:

Հոկտեմբեր 10էն վերջ, ամբողջ շաբաթ մը, տեսակ մը անորոշութիւն կար: Այդ իսկ պատճառով, «Դաշնակունիք» աւելի քան երբեք պրկուած ուժով շարունակեցին իրենց ներքին աշխատանքները, առաջին գործերը ... դեկավարներուն:

Գաղութը օրը օրին կը հետեւէր շարժումին, մինչ իր ուղղութիւնը առնելով Դաշնակցութեան թուռցիկներէն որոնք պարբերաբար կ'ողողէին քաղաքն ու արուարձանները: Հոկտեմբեր 17ին, Գարանթինայի Ամանոս գաղթակայանի տախտակաշէն եկեղեցիին մէջ, ժողովուրդը որոշեալ օրը կը լեցուի, վայր մը ուր Դաշնակցութեան խօսքը առաջին անգամն ըլլալով պիտի լսուէր հրապարակաւ

Արդէն կէսօրէն առաջ, եկեղեցին եւ շրջապատը մարդկային գանգուածի մը վերածուած էին: Նախագահ ընկ. Կարօ Սասունիի բացման խօսքէն ետք, բեմ եկան ընկերներ՝ Նիկոլ Աղբալեան, մեր շրջանի գործիչ Նիկոլ Նիկողոսեան եւ ապա Դաշնակցութեան թեկնածուն՝ Յասրով Թիւթիւնճեան: Հաւաքոյթը գեղարուեստական բաժնով համեմուած, եկաւ այդ շրջանի մեր ժողովուրդին հոգեկան սնունդ տալու: Հաւաքոյթէն վերջը ղեկավար ընկերները հիւրասիրուեցան Տիկին Նուարդ Գարծայրի կողմէ որ այդ շրջանի Կ. Խաչի ոչ միայն Գթութեան քոյրն է դարձած, շատ անգամ իր սեփական ծախքով, այլեւ գթութեան մայրիկը որուն դուռը կը բախեն բոլորն ալ, դիշեր թէ ցերեկ:

Անշուշտ մեր հակառակորդներն ալ իրենց հաւաքոյթները կ'ունենային, եւ պետական աչքերն ու ոստիկանութիւնը կը հետեւէին այս հաւաքոյթներուն, տեղեկագրելով անոնց թուական արժէքը: Իսկ մեր հակառակորդները իբրեւ ապաւէն ունենալով Բարեգործականի 4000 օ. ոսկին (80.000 Ֆր.) (տրամադրուած կառավարութեան), վստահ հրաշքներ գործելու, սկսեր էին իրենց թեկնածուին գովքը հիւսել:

Անդին, սակայն, Դաշնակցութիւնը իր կազմակերպութեամբ կը մնար անխախտ եւ ինքնավստահ՝ իր ուժին վրայ:

ՇԱՀՐՈԶ

(Մնացեալը յաջորդով)

«ՁԱՅՆ ՏՈՒՐ, Ո՛Վ ԾՈՎԱԿ»

(Գ. եւ վերջին մաս)

Եզրոսի լապտերին լոյսը մեզ առաջնորդեց մինչեւ վանքին բակը: Տաճարի զանգակատան կամարներուն տակ հանգչեցանք մինչեւ լուսաբացը, երբ Ղեւոնդ աբեղան եկաւ առաւօտեան ժամի զանգերը տալու:

Խեղճուկ աբեղայ մըն էր, բոկական անապատական: Զրնգուն ձայն ունէր բայց սխալ կը կարդար աղօթքները: Ժամէն յետոյ գոհ եւ հպարտ՝ եկաւ մեզ մօտ: Սկսաւ զարմանազան եւ երեւակայական պատմութիւններ պատմել: Ինքը կը հաւատար իր ըսածներուն:

— Ի՞նչ գիտես Րաֆֆիի մասին: Ի՞նչ ըրած է Աղթամարի մէջ, հարցուց մեզմէ մէկը:

— Ես Րաֆֆին չեմ տեսեր, համա մեր հայր Պօղոս վարդապետը կ'ըսէ, Րաֆֆին հա՛մ փառք էր, (բողոքական) հա՛մ կաթոլիկ: Վ'ըսէ է՛ն տարին որ Րաֆֆին եկած էր յ'Աղթամար, կաթոլիկութիւն կը քարոզէր: Վարդապետները ուզեր են զէն բռնեն թալեն ծով, համա յիմացերի ու թողներ փախեր ի:

Կուշտ ու կուռ խնդացինք. Ղեւոնդ աբեղան ինքն ալ սկսաւ խնդալ, բայց յետոյ պնդեց, որ իր ըսածները ճիշդ են: Վէճի չմտանք: Խնդրեցինք իրմէ, որ ընկերանայ մեզ Քարագլուխ երթալու համար: Ու գացինք Քարագլուխ

Անցեալ տարուան յուշերն ու ապաւորութիւնները արթնցան մէջս երբ տանք Րաֆֆիի Քարին վրայ ու երգեցինք «Ձայն տուր, ով ծովակ»:

Արեւը բարձրացած էր երկնակամարին վրայ եւ ծովը համակ ոսկի ու նարնջի պատմուճան հագած էր: Ծովային թռչունները կը ճախրէին կղզիի քարաժայռերուն մօտիկ եւ կը թեւածէին մեր գլխուն վերեւը: Ղեւոնդ աբեղան անվերջ կը պատմէր՝ առտն ու իրաւը իրար խառնելով, մեզ զարմացնելու համար:

Եզրոսը հեռուէն մեզ ձայն կուտար ու ճաշի կը կանչէր: Մինչեւ մեր հասնիլը տուփէն օգտուելով քարի մը վրայ պառկեցաւ հանգստանալու: Հասանք, ոտքի ելաւ ու ժպտեցաւ, աւելցնելով թէ յոգնած է:

Միրունազարդ Պօղոս վարդապետին սենեակը գացինք ճաշելու: Սեղանն օրհնելէ յետոյ օղի մը ճնկեց: Թարմ հացով ձուկէ փիլաւ կերանք՝ հետն ալ ոչխարի համեղ մածուն:

— Քանի՞ տարեկան էք, հայր սուրբ, հարցուց ընկերներէս մէկը:

— Ճիշդ 75 տարեկան եմ, որդի, 50 տարի է, որ վարդապետ եմ:

— Րաֆֆիի Աղթամար գալը կը յիշէ՞ք, հարցուցի ես:

— Ինչպէ՞ս չէ, այնքան գիտեմ որ երիտասարդ էր, ես էլ մոնթ էի: Մեր վարդապետները ուզեցին ծովը նետել, բայց չուտ փախաւ:

Ղեւոնդ աբեղայի դէմքը պայծառացաւ, մէջքը ուղղեց եւ հպարտ կերպարանք առաւ:

— Ինչո՞ւ ուզեցին ծովը նետել:

— Մեր միաբաններուն ծանր ու տակ-վեր խօսքեր ըրած էր, կաթոլիկութիւն, փրոտութիւն քարոզած էր, կ'ըսէին

Հա՛ տեսա՞ք որ իմ ըսածներն ալ ճիշդ են վրայ բերաւ Ղեւոնդ աբեղան:

— Հա՛ հա՛, ճիշդ են, որդի, հաստատեց Պօղոս վարդապետը, բայց լուսահոգին ազգասէր մարդ էր, յեղափոխական: Օր մը մեր յեղափոխական աղաներու մօտ Րաֆֆիի հաւցէն պէշ խօսեցայ, առ՛, քիչ մնաց դաշոյնները հանէին ու սպանէին ինձ, աւելցուց Պօղոս վարդապետը եւ սկըսաւ խնդալ:

— Երանի սպանէին, քեզ պրծնինք, ըսաւ Ղեւոնդ աբեղան մեկուսի:

Մենք բոլորս հազիւ զսպեցինք մեր ծիծաղը, մինչ հայր Պօղոսը թարմ հացի ահագին պատառով փիլաւը հինգ մատերով բերանը կը կոխէր, իսկ անդին Եզրոսը ձեռները ծոցին եւ գլխահակ կանգնած՝ բերնին ջուրերը կը վազցնէր:

Կէսօրէն յետոյ շրջագայութեան գացինք կղզիի զանազան կողմերը: Անխուսափելի Եզրոսը կ'առաջնորդէր մեզ ու կը շաղակրատէր, չմոռնալով ցոյց տալ մեզ այն տեղերը, ուր այս ու այն ուխտաւորները դաւ մորթեր, խորոված եւ փիլաւ կերեր էին՝ իրեն ալ առատ բաժին հանելով: Իր ստամոքսի եւ ուտելու մասին հաճոյքով կը պատմէր, չերևելով որ ուխտի եկողը մատաղ պիտի կտրէ:

Նոյն օրը երեկոյեան նաւակը մեզ պիտի տանէր Ախտամանք: Պօղոս վարդապետն ու Ղեւոնդ աբեղան՝ Եզրոսն ալ միասին, կղզիի նաւամատոյցը եկան մեզ ճամբու դնելու: Հրաժեշտ առինք եւ տեղաւորուեցանք նաւակին մէջ: Միրունի եւ բարի Պօղոս վարդապետը բարձր ձայնով աղօթեց — «Տէ՛ր, ուղղեա՛ զգնացս մեր ի ճանապարհս խաղաղութեան

Վերջալոյսի նարնջագոյն շողերը ինկեր էին Րաֆֆիի Քարին վրայ, որուն ուղղեցինք մեր հայեացքները: Թախիծը կը պատէ սիրտս: Նաւակը կը սուրայ ու մենք հետզհետէ կը հեռանանք նաւամատոյցէն, որուն քարերուն վրայ անշարժ կանգներ են կղզիի երեք մենակեացները — վարդապետներն ու Եզրոսը:

Աչքերս ծովուն յառած կ'արտասանեմ Սրունձեանցի սա խօսքերը.

— «Ո՛վ, սիրոյ եւ երկիւղի, յուսոյ եւ վշտաց մէջ ծփացող կայսի մը պրտին որբնակ, ծո՛վ որ այդքան գեղեցիկ ու տխուր ես արծաթափայլ գիշերով, զայլացեալ դէմքովդ... կը յուշեմ ես քո հառաչն եւ հեծեծանքը...»:

«Ձայն տուր, ո՛վ ծովակ», ծո՛վ Հայրենի, ծո՛վ Նայիրի, ծո՛վ Բզնունի, «ինչո՞ւ լռում ես», ձայն տուր, չէ՞ որ գարերու խորհուրդ ունիս քու ծոցիդ ու խորքիդ մէջ: Ինչո՞ւ պատասխան չի տար Փայլփուկցի պատանի Ցակոբին, որ քնքոյշ յուսախաբ՝ իր խօսքը լուսնակին ուղղեց.

«Քար է քո սիրտդ եւ խիղճդ մեռած,
Քանի՛ արիւններ, քանի կոտորած
Տեսար, լռեցիր ու դարձեալ պայծառ
Հայ երկրի վրայ կապուտ ես կամար...»:

Րաֆֆին պրկեց իր քնարին լարերը եւ շփոթեց Հայոց Ազատագրական Շարժումներուն ահազանգը: Հայոց Աշխարհի «Փոթորկալից Մարգարէն» հրապարակ իջաւ «Խենթ»ի թուրքը ու «Կայծեր»ու հուրը ձեռքին բռնած: Թուրքը զարկաւ մեր ժայռերուն, ժայռերը կայծեր տուին, կայծերը հուր սփռեցին, հուրը հրդեհ դարձաւ, հրդեհը հրահրեց Հայոց Հայրենիքը: Եւ հրդեհի մէջէն կայծակնացայտուչքերով, հուր մօրուքով, բոց շրթունքով, հուրհեր գլխին՝ հրեղէն պսակը ճակատին՝ Տարօնի աշխարհէն եկաւ իշխան Սամուէլ Մամիկոնեանը, Սեւնիքէն ելաւ քաջարի սպարապետն Դաւիթ բէկը, Դերիկէն հասաւ Արտօր Ալօն, Մինարէթէն եկան Ալլահն ու Սաքօն, Փարհատն ու Կարօն, Աղբակէն եկաւ Եղիազար վարդապետը, Բայազէտի բերդէն իջաւ Վարդան-խմբը: Ամէն մէկը հեծած իր հրեղէն ձին, ձեռքին բռնած Թուր կայծակին՝ «փոթորկաշունչ Մարգարէին» պատգամը տարին Հայոց աշխարհին

«Ելէ՛ք ելէ՛ք քաջազո՛ւնք,
Ելէ՛ք Հայկայ զաւակո՛ւնք...»:

Եւ եկան քաջազունք Հայոց Աշխարհի ամէն կողմերէն — Տարօնէն եկաւ՝ Սարերու Առիւծը, Նեմրութի հսկան Սերոբ Աղբիւրը՝ հերոսն աննման. Եկաւ Անդրանիկն՝ ազգային հերոսը Մուրատն ու Քեռին, եւ Առիւծ Ալագ. Մոկացի Գրիգոր, Առաքելն կայծակ Եկա՛ն ու եկան եւ հարիւրներով ու հազար-հազար՝ արիւնի ճամբան բռնեցին գացին: Վանն հայրենեաց մարտի դաշտին իջան ու գացին անդարձ

Հայոց Ազատագրական Շարժումներու եւ Հայ Մշակոյթի Պանթէոնին մէջ յաւերժօրէն անմահ է Րաֆֆի որուն լուսապսակ ճակատը պսակուած է դափնիներով: Ներկայ եւ ապագայ սերունդները երախտագիտութեամբ ծունկի պիտի գան իր շիրմին առջեւ Դիտեն մարմարակերտ սիւնը, ասոր ճակտին հաստատուած քնարը, որուն լարերը առաջին անգամ հնչեցին Աղթամարի կղզիին մէջ եւ արձագանգները հասան Հայաստան աշխարհի ամէն կողմերը:

ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ

ԴԷՊԻ ԶՕՐԱՆՑ

Օրէնք մըն էր երէկ, Հայ երիտասարդներու զինուորագրութիւնը եւ ահա արդէն մտած գործնական ճամբու մէջ: Սկսած է գործադրուիլ Ֆրանսայի ամենափոքր գիւղին մէջ իսկ մինչեւ Փարիզ, հոն որ կան եւ կ'ապրին զառանց հպատակութեան Հայեր:

Իրարու ետեւէ կը մեկնին երիտասարդներ: Ժողովներ, ապարդիւն մրթինկներ, անիրաւ թէ իրաւացի պահանջներ, «երթանք - չերթանքներ», յանգեցան մէկ բանի.— Զօրանոց

Մեկնումի տեսարանները գրեթէ բոլորն ալ, նոյն սրտաճմլիկ տպաւորութիւնը կը ձգեն: Չկայ գրեթէ Հայ մը որ զինուորական այս խնդրին հետ կապակցութիւն մը չունենայ, հեռուէն կամ մօտէն: Մէկուն եղբայրն է որ կը մեկնի, միւսին տղան, ուրիշ մէկուն մը ամուսինը եւ բոլորին դէմքին վրայ ալ մելամաղձիկ ժպիտը:

Առաջին մեկնումին աթիւ, հոկտ. 19ին, մասնաւորաբար գէշերած էր զինուորագրեալի մը տունը:

Տրամադրութիւնները գուշակելով, բոլոր խօսքերն ու կատակները ապարդիւն անցան: Տարէց մօրը դառնաստ դէմքը, երբեմն կեղծ ժպիտով մը, երբեմն ալ մոռցած իր տղուն նոր կայութիւնը, խորասուզուած մտածումներու մէջ, կը մատնէր իր հոգեկան վիճակը

Առտուն կանուխ, շոգեկառքին մեկնումը, ժամը 8.30ին, ինչպէս յայտարարուած է ազդարարութեան վրայ: Մայրը վաղուց արթնցած, արդէն սկսած է պատրաստութիւն տեսնել: Առտուան ժամը 6ին կ'արթնցնէ իր զինուոր որդին:

Կ'աճապարեն բոլորն ալ, ընտանիքի բոլոր անդամները: Զինուորական խու-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

Ու երգի մը ձայնը կը դողացնէր զինքը: Վարդապետին ձայնը, երկինքին խորերէն կուգար հիմա: Հեռուներէն, քալելով լեռներու կատարներուն, թրթռալով անոնց կողերուն վրայ, մաքրուած ու թափանցիկ, հեռաւորին խորհուրդը կը բերէր իրեն:

Իր տղան մեկնելէն ի վեր, իր միտքը ու հոգին, չէր գտած այդ հեռաւորին սահմանը, ու կը թռչէր, կը սաւառնէր, չունէր հանգիստ:

Այդ հեռաւորութիւնը, իր անհունութիւններով երգի մը մէջ էր ծանրկուած:

Կոմիտասին երգը...

Իր կորսուած տղան, մայրիկի երգի մը մէջ կը գտնէր.

X

Խորունկ, մայրերուն վայլող կախարդանքին մէջ էր ինկած Շուշան: Սրտին խորը, հեռուներէն կ'իջնէր տեսակ մը հրապոյր՝ վարդագոյն լոյսի նման: Ու կը հաւատար: Գարնան չէր սրտին այս նոր կրակը: Ու շատ բաներ կ'արթննային իր մէջ՝ մէկը միւսէն տարօրէն ու համով: Ու ոտքի մը ձայնը կը քաղցրանար տունին մէջ, ու ձեռքը կուրծքին դրած՝ ականջ կը կախէր, կը հետեւէր անոր:

Այս ձայնը...

Ոտքերուն ձայնին կը մօտենար ան իր տղուն: Անոր կը նմանէր: Անոր քալուածքն էր կարծես, կը նմանէր ոտքի քաղցր բարախումի մը: Ու կը լեցուէր, կը լեցուէր իր սիրտը: Հոն, նոր բաներ կը ծնէին օրերուն հետ, ու օրերը, կ'առնէին իրենց անունններուն տուած ձեւերը ու հրապոյրը: Ու երբ կիրակմուտքը կը սկըսէր, երկինքին կողմէն, ալրսեղ մայրամուտ արեւը՝ թեթեւ բարախում մը կը դառնար, նոր երազներ կը բացուէին: Տեսարաններու պէս անոնք կ'աղուորնային ամէն օր, բան մը կ'աւելնար երկինքի այս խորհուրդին վրայ՝ երբ կը նայէր:

Ու հիմա, բան չէր կորսուեր իր աչքերէն: Իր սիրտն ալ երկինք ունէր բոլոր երազներուն չափ, ու կը վառէր, կը վառէր ու կը բռնկէր, ու իր աչքերուն կրակը կը վառէր հորիզոններ, իր սիրտը, անոնց լռութիւնը կը սաքցնէր, ու կ'ուզէր խօսիլ բանի մը հետ, ու երբ բառերը կուգային սրտէն ու շրթունքները կ'երերային, կարծես անհունութիւն մը կ'արձագանգէր իր ձայնին մէջ:

— Ի՞նչ կայ, երեսդ վարդի պէս բացուեր է, հարցուց ամուսինը ու ժպտեցաւ:

— Վարդի՞ պէս... կամաց կամաց պիտի տեսնես, պատասխանեց Շուշան, մայրերուն, երեսները բոլոր մայրերուն՝ պիտի բացուին ծաղիկներու պէս:

— Նոր լո՞ւր մը ունիս, Շուշան, ըսէ, բա՞ն մը գրեց արդեօք տղան:

— Նոր լո՞ւր... ես, մեր Կոմիտասին երգերէն զատ ուրիշ լուր չունիմ:

Ու Հաշտութեան օրուան՝ Կոմիտաս վարդապետին երգը երգեց Շուշան, յետոյ, պատուհանին քով տարաւ իր ամուսինը ու ըսաւ,— «Դիմացդ նայէ, հեռուն, որքան որ կրնաս, նայէ, սա դիմացի երկինքէն ալ անդին: Հոդ է զաւակս: Շատ մը պանդուխտ Հայեր, զաւակներ հետ, հեռուները, այդ հեռաւորութեան խորերը, կը սպասեն կը սպասեն, կը սպասեն... Հրաշքի մը... հիմա «հեռուները,» «հեռու երկիրներն պիտի երթայ մեր Կոմիտասը, ու պիտի երգէ այն օրուան պէս: Իր երգը սէր պիտի բաշխէ սիրտերուն»:

Բայց այս պատուհանին առջեւ, ուրիշ գինովութիւն կուտար իրեն իր ամուսնոյն ներկայութիւնը: Անոր աչքերուն նայած ատեն, հեռուի պայծառութիւնը կը լուսաւորուէր աւելի: Իրեն այնպէս կուգար որ, իր ամուսինը բանի մը մօտեցած էր, ու իր հոգիովը ամբողջ՝ կ'ուզէր նայիլ ու մօտենալ անոր: Իր այս ուրախութիւնը, տարբեր գինովութիւն մըն էր իրեն համար: Ու որքան կը նայէր ամուսնոյն, իր հորիզոնները կը լուսաւորէր հեռապատկերը: Շատ բան կը տեսնէր Շուշան: Իր սրտին խորն էր աշխարհը, ու շարունակեց — «Ամէն անգամ, երբ հոս կը կենամ ու կը նայիմ մեր պարտէզին, կը յիշեմ Կոմիտաս վարդապետը: Կարծես ան կ'երգէ դեռ: Ու միշտ անոր ձայնը կը լսեմ.»

Անոր ձայնը՞...

Արեւին մէջ կը թրթռար դեռ անոր ձայնը: Այն օրուան արեւը... ու արեւին չափ քաղցր ու թարմ էր ան, ու իր երգը, բոցերուն երանգը ունէր Արեւելքի արեւներուն: Իր հոգիին մէջ դեռ խորունկ արձագանգներ կը հանէր ան: Ու մինչդեռ իր կինը կը խօսէր ու կը բանար աչքերը տաքուկ, տաքուկ. Համբար այդ օրուան արեւը կը տեսնէր: Ու իրաւ որ, Կոմիտասին երգը կը լսէր: Իր դիմացը, օդին մէջ, հովի մը ձայնը կը պտտի... երգի մը շարունակութիւնը: Ու Համբար, կը նայէր իր սրտի չափերուն համակերպած:

Հաշտութեան օրուան երգը...

Ուր որ կը նայէր Համբար, հոն էր ձայնը, ու կը թրթռար երիտասարդի շունչով: Ան, բան մը կը տեսնէր հեռուները՝ մինչեւ բարձր լեռներու կապոյտին:

Կեանքը իր երեսին դեռ այսքան լոյսերով գալած չունէր: Մինակ, իր տղուն համբոյրները՝ կը հալէին այսպէս անուշ անուշ այտերուն վրայ, ու քաղցր բան մը հովի նման կը մտնէր իր միսերուն մէջ, կ'ողողէր իր սիրտը:

Այդ օրերն էին.

Ու դիմացը, պարտէզներուն նայած ատեն, կը մեննար, իր սիրտը կը վառէր երգի մը մէջ: Ու ձայնի մը ալ թունդերովը կարծես, հեռուէն շատ խորունկէն՝ համբոյր մը կը գգէր իր երեսին ու կը բոնկցնէր:

Իր զաւկին համբոյրը...

Ձեռքերը երեսին քսեց Համբար կարծես իր տղուն այտերուն դպած մըմնջեց «զաւակս»: Հիմա գինով մըն էր, ու աչքերուն մէջ՝ կը լուսաւորուէին մօտիկ անցեալի մը օրերը՝ որ բոցոտ պարի նման: Ու բռնելով կնոջ ձեռքերը, ըսաւ, «Հաշտութիւն»:

Համբար իր տղուն ձեռքերը բռնած...

«Հաշտութիւն:» Կոմիտասին երգը հոն, հեռուները, կը լսէր բոցի պէս: Ու աչքերը չէր կրնար զատել հեռապատկերէն: Բայց չէր գիտեր ինչո՞ւ կը լռէր: Միշտ այսպէս է ... դած սասանկ հոգիներու լռութիւնը:

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(30)

(Շար.)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ, յստակ եւ մելանով:

զէնքերուն մէջ, մէկ վայրկեան յապաղումը կրնայ ծանր հետեւանքներ ունենալ.

Թաքսի մը եւ ահա ժամը 7ի ժամանակները կը հասնինք կայարան: Ողողուած են իրարու վրայ զինուորցուները. երկու մուտքէ ներս կը մտնեն, մէկէն՝ պահեստիները, իսկ միւսէն գործօն ծառայութեան ենթակաները: Կը կարծեմ հոն գտնել բազմաթիւ Հայեր: Բազմութեան մէջ հազիւ կը նշմարուին քանի մը դէմքեր: Հետզհետէ ուրիշ Հայեր ալ կը հասնին, մեծ մասը սակայն Ֆրանսացիներ են: Խոշորատառ յայտարարութիւն մը՝ երիտասարդ զինուորցուներու մուտքը ցոյց կուտայ: Ես ալ իմ կարգիս կը խառնուիմ զինուորագրեալներու բազմութեան: Մուտքի անցքի առջեւ, պաշտօնեան խիստ քննութիւն կը կատարէ, իւրաքանչիւրին զինուորական տոմսակը ուշի ուշով կը դիտէ եւ անկէ յետոյ կը ձգէ որ ներս մտնեն: Կ'ուզեմ ես ալ ներս մտնել, անկարելի, կայարանապետին պէտք է ներկայանալ: Կը ճեղքեմ բազմութիւնը, Ֆրանսացի թղթակիցներ կը լուսանկարեն, մայր մը արցունքը աչքերուն ձեռքով շարժումներ կ'ընէ տղուն, անդին երիտասարդ կին մը իր ամուսնոյն հրաժեշտի համբոյր կը դրոշմէ եւ հետզհետէ աւելի կը յանիայ այդ բանակը:

Վերջապէս ինքզինքս դուրս կը նետեմ սահմաններէն, արտօնութիւն կը խնդրեմ, կայարանապետը տեսնելու կը ծիծաղին: Դիւրի՞ն է տեսնել: Ցոյց կուտամ «Յառաջ»ի տոմսը, կը դրկեն միւս կողմը: Ներս մտնելու համար, տոմսակ ծախող պաշտօնեային կը խնդրեմ մուտքի տոմս մը: Այս անգամ արտօնուած չէ, կը պատասխանէ վճռապէս: Ժամը 8ը կ'անցնի արդէն, պէտք է ամէն գնով ներս մտնել: Տոմս կտրող պաշտօնեային ցոյց կուտամ «Յառաջ»ի տոմսը եւ յարգանքով «անցէք» մը կը թռի բերնէն:

Ուրիշ հայ երիտասարդներ կը տեսնուին դուրսը, որոնք առաջ օր պայմանաժամ առած են եւ հնարաւորութիւն չունին ներս մտնելու: Ներսի կողմ բացի սահմաններէն շրջուն պահակներ գօտի են կազմած: Կայարան նոր հասնող ճամբորդներու համար է անկասկած, անոնց որոնք նոր կ'իջնեն շոգեկառքէն եւ հետաքրքրութեամբ կը մօտենան սահմաններուն:

Խումբ խումբ կ'անցնին զինուորցուները: Երկու կողմ պատ կանգնած պահակներու մէջէն, հազիւ մէկ երկու հայ երիտասարդներ կը նկատուին:

Ահա երիտասարդ կին մը որ ամփոփած ի՞նչ կերպով ներս սպրդած է, արդեօ՞ք իբր Փարիզ նոր հասնող ճամբորդ, առտու կանուխ, մօտակայ գիւղէ մը, կայարան եկած է: Կը մօտենայ սահմանի պահակներուն, կը տեսնէ անցնող խումբին մէջ երիտասարդ տղայ մը: Իր ամուսի՞նն է արդեօք. կը հրէ պահակները եւ բազուկները կ'երկարէ երիտասարդին, պահակները սակայն թեւի շարժումով մը կը հեռացնեն զայն:

Ծերունի հայր մը, պատուոյ լեգէոնական մը անկասկած, ի զուր կը փորձէ մօտենալ իր պարմանի զաւկին:

Ես ալ յանկարծ կը տեսնեմ մեր Արմէնը, երկու կողմը գօտի կազմած պահակ սահմանները պարիսպի նման դէմս կանգնած են: Շոգեկառքը թերեւս քանի մը վայրկեանէն մեկնի,

«Յառաջ»ի տոմսը անգամ մը եւս արտօնութիւն կուտայ մտնելու զինուորցուներուն: Ես ալ միասին երիտասարդութեան հետ դէպի շոգեկառք կ'ուղղուիմ: Առջեւի վագոններուն մէջ պէտք է տեղ գրաւել: Զինուորցուները տեղ կը գրաւեն, կը տեսնեմ զինուորական տարազներով գնդապետը, որ կը մօտենայ: Արդեօք կրկի՞ն արգելք մը: Զիս ալ զինուորցու կարծելով կը խնդրէ որ նստիմ վագոնին մէջ: «Յառաջ»ի տոմսը կրկին զիս կը փրկէ:

Թէեւ մեկնումը նշանակուած է ժամը 8.30ին, բայց կը նկատեմ որ ժամը 9ը սկսած է անցնիլ: Զինուորցուները ներսը հանգիստ նստած, գնդապետը վերջին ազդարարութիւնները կ'ընէ, — Արգիլուած է ...

Ժամը 9.15. սխալմամբ քանի մը պահեստի զինուորցուներ գործօններու հետ միասին ներս սպրդած են:

9.20. վագոններու դռները կը գոցուին եւ շոգեկառքը շոգիներու մէջ կամաց կամաց կը սկսի շարժիլ եւ հետզհետէ կը կորսուի մշուշին հետ:

Վերջին հրաժեշտ մը եւ բաժնուած ենք, անոնք դէպի զօրանոց, իսկ մե՞նք...

Դուրս կ'ելլեմ. Հանդարտութիւն, չկայ քիչ առաջուան յուզումնալից վիճակը, բազմութիւնը ցրուած է, տեղեկութիւն իսկ չունենալով թէ ու՞ր մեկնած են:

Երկու կառախումբ գործօն, երեք կառախումբ պահեստի, — այս է արդիւնքը:

Գացին, եւ պիտի երթան դեռ: Մե՞ր ճակատին համար ...

ՇՐՋԻԿ ԹՂԹԱԿԻՑ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ԵՐԹԱ՛Ք ԲԱՐՈՎ, ԻՍԿ ՑԵ՛ՏՈՅ...

Զինուորցուներու առաջին մասը արդէն արդէն զօրանոց մտած եւ դրօշի տակ է:

Ամէն շրջան իր ներած չափով «երթաք բարով»ի հանդիպումներ կազմակերպեց, ի պատիւ մեր զինուորցու երիտասարդութեան:

Անկասկած դեռ վերջնականապէս չէ փակուած միւս մնացածներու (պահեստիներ) հարցը: Եւ քանի որ բոլորը հաճութեամբ կը կատարեն իրենց պարտականութիւնները, մեր ազգ. մարմինները մեզ շահագրգռող հարցերու շուրջ խօսելու համար աւելի իրաւական հանգամանք պիտի ունենան:

Հարեւանցի ակնարկ մը բաւական պիտի ըլլայ տեսնելու որ, բազմաթիւ ընտանիքներու միակ նեցուկը մեկնած է զիրենք ձգելով անստուգութեան մէջ: Մեր աշխատաւոր երիտասարդութեան մեծ մասը, նոր տուն տեղ էր եղած, եւ այսօր ամէն ինչ պետական նպաստին ձգելով, մեկնած է մօտ կամ հեռու:

Տունը մնացողը գիտէ, թէ ի՞նչ է պետական օժանդակութիւնը եւ թէ ի՞նչ պայմաններու տակ է որ պիտի օգտուի ենթական: Աւելցուցէք այս բոլորին վրայ ապրուստի սղութիւնը:

Կ'արժէ լուրջ քննութեան ենթարկել այս խնդիրը, որպէսզի զինուորցուները չվհատին, տեսնելով իրենց հարազատներուն վիճակը:

Ո՛ր մէկը յիշել, մէկը ձգած է մայր մը, կինն եւ երախան, ուրիշ մը կինը՝ երկու ձագուկներով, երրորդ մը նորածին դիրկը իր մօրը հետ, չորրորդ մը կինը երեք արժէնիկներով: Եւ այսպէս բազմաթիւ են անոնք որ կարճ ժամանակի ընթացքին թշուառութեան պիտի մատնուին:

Պէտք է Ազգային սնտուկ մը հաստատել ի նպաստ անոնց:

Սիսակ Սաճոսեան

Հ. Մ. Ը. Մ.

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ

— Գ —

Սկաուտական խումբերու վերակազմութեան համար անցնող տօնական օրերուն, Վիէն, Լիոն, Տէսին բրած մեր ճամբորդութենէն վերադարձանք շատ գոհ եւ խանդավառ:

Վիէնի սկաուտական տեղական մարմինը, ամէն գովեստէ վեր գործունէութեան մը արդիւնքը ցոյց տուաւ Հոկտեմբեր 30ի գիշերուան իր հանդէսով եւ յաջորդ օրը արդէն տասնէ աւելի տղաք խմբապետ Արսէն Կարապետեանը շրջապատած էին, սկաուտ արձանագրուելու համար:

Մանաւանդ շնորհաւորելի է նաեւ խումբի փոխ-խմբապետ Համբիկ Զաքարեան, սկաուտները հաւաքելու նախնական աշխատանքին համար: Այժմ ալ իր խմբապետին հետ ձեռք ձեռքի կ'աշխատին կազմել տիպար խումբ մը

Այս յաջողութիւնը արձանագրելէ յետոյ, Վիէնի տեղական վարչութիւնը նշանակուեցաւ միջին Ֆրանսայի ենթաշրջանային առժամեայ վարչութիւն, իբրեւ գործունէութեան շրջանակ ունենալով Վիէն, Տէսին, Կրընոպլ, Լիոն, Վալանս քաղաքները, իւրաքանչիւր կազմակերպուած քաղաք տալով մէկ մէկ օժանդակ անդամ:

Հոկտեմբեր 31ին, Վիէնի մեր բարեկամներով մեկնեցանք, Տէսին: Հոն Լիոնի Հ.Մ.Ը.Մ.ի Ֆութպոլի խումբը պիտի մրցէր տեղական խումբի մը հետ, իր սեփական դաշտին վրայ որ կը գտնուի Տէսինի մէջ:

Մեր խումբը կոկիկ խաղարկութենէ մը վերջ երկուքի դէմ մէկ նշանակէտով յաղթական ելաւ: Լիոնի վարչութիւնը մեզի հաղորդեց թէ իրենք փափաքած են այդ օրը մրցիլ Փարիզի Հ.Մ.Ը.Մ.ի խումբին հետ, բայց այս վերջինը իրենց կարողութենէն վեր վճարում մը պահանջած է:

Մեր կարծիքով, եթէ ընդունինք նոյնիսկ որ պահանջուած գումարը նուազագոյնն է, Հ.Մ.Ը.Մ.ի խումբերը անհրաժեշտ է որ մասնաճիւղային մրցումներու համար ընեն փոքր զոհողութիւններ: Հ.Մ.Ը.Մ. միայն ֆութպոլ խաղալու համար հիմնուած չէ: Եղբայրական կապ եւ ծանօթութիւն ստեղծել, հայ զանգուածները խանդավառել, հայ մարմնակրթանքին կապերը ամրապնդելը ալ աւելի մօտ են Հ.Մ.Ը.Մ.ի ոգիին:

Հ.Մ.Ը.Մ.ը իր սկաուտական եւ մարզական խումբերով այսօր դարձած է կենդանի ազդակ մը: Հայ կայտառ եւ խնդումերես պատանիներով եւ երիտասարդներով լեցուած Տէսինի դաշտին պատկերը անգամ մըն ալ վերահաստատեց մեր այն համոզումը թէ ներկայ սերունդը եւ գալիք երիտասարդութիւնը, հակառակ միջավայրին անյարմարութեանց, անգիտակից չէ իր պարտականութեանց ու եթէ ոչ բոլորը, գէթ կարեւոր մաս մը փարած է ազգապահպանման գործին:

Եւ այսպէս է որ յաղթական մարզիկները եկան իրենց խանդավառութեամբ հաղորդելու Տէսինի գաղութի «ծերակուտականներ»ն ու ընթերցասէրները, որոնք մեր երբեմնի արմաշական սկաուտ եղբայր Կարոյի սրճարանը հաւաքուած, կը տառապին հայրենիքի կարօտէն: Եւ ահա պատանի Անդրանիկ Թիւֆէնկճեանի առաջնորդութեամբ չորս հինգ տասնեակ հայկակներ սրճարանէն ներս կը խուժեն, — «Ես ալ, ես ալ սկաուտ ըլլալ կ'ուզեմ» գոչելով:

Տէսինի սկաուտական խումբի կազմութիւնը արդէն իսկ կատարուած իրողութիւն մըն է, որուն համար պարտք կը զգամ հրապարակաւ շնորհակալութիւն յայտնել Պ. Կարօ Օհանեանի (ինչպէս եւ Թ. Հերոյեանի, այժմ զինուոր), վստահ ենք թէ իր գործօն օժանդակութեամբ եւ իրենց նոր սկաուտ խմբապետ Գրիգոր Գապաքճեանի ջանքերով Տէսինը պիտի դառնայ միջին Ֆրանսայի ենթաշրջանի երկրորդ խումբը:

Հ.Մ.Ը.Մ.ի Լիոնի վարչութեան անդամներու հետ ունեցած մեր հաւաքոյթը եղաւ նոյնպէս խանդավառիչ. Վարչութեան բոլոր անդամները խոստացան իրենց կարելին ընել սկաուտական բաժինն ալ վերակազմելու համար: Մեզի հաւաստեցին թէ մասնաճիւղի նախագահ Պ. Գառնիկ Դաւիթեանի ջերմ բաղձանքն է սկաուտ խումբի մը վերակազմութիւնը:

Հայր Տէրմոյեանի եւ ենթաշրջանի նոր վարչութեան միւս անդամներուն կը մնայ յայտնուած տրամադրութիւնները վառ պահել, հետապնդել եւ տարածել ազգանուէր գործ մը, որպիսին է Հ.Մ.Ը.Մ.ի սկաուտական շարժումը:

ՎԱԶԳԷՆ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ
(Սկաուտ պետ Ֆր. շրջանի)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐԷՆ

ԽՄԲ. — Հայ զինուորցուները հազիւ իրենց տեղերը հասած, նամակներ կը գրեն «Յառաջ»ի նկարագրելով իրենց կեանքը. Սիրով տեղ կուտանք: Այս առթիւ, շատերը թերթ ալ կ'ուզեն, հարց մը որու մասին հարկ է լրջօրէն մտածել:

ԹՈՒՆՈՒԶ, 4 Նոյեմբեր — Սիրելի «Յառաջ», Զինուորական մարմինը զիս Վիէնէն Թունուզ փոխադրած էր: Երկու օրէ ի վեր հոս կը գտնուիմ: Ամէն ինչ կարգին է, ուտելիք, հագնելիք մաքուր: Երկու երեք օրը անգամ մը բժշկական քննութենէ կ'անցնինք: Ուրիշ Հայեր ալ կան: Ընկերական ջերմ բարեւներով՝

Մ. Կարապետեան

×

ՍԷՏԱՆ, 6 Նոյ. — Ահա քանի մը օր եղաւ որ կը գտնուիմ զօրանոց: Այստեղ կան ուրիշ երկու Հայեր ալ, բայց ուրիշ խումբերու մէջ: Սպաները շատ բարեացակամ են: Անշուշտ հայ զինուորները իրենց բարի վարքով դիւրաւ պիտի կրնան գոհացնել զանոնք: Այսօր կէսօրէն վերջ բակի մէջէն անցած միջոցին ուրախութեամբ, տեսայ հայ երիտասարդներէն մէկը, խումբ մը զինուորներու հետ, դէպի ուղղուած դէպի նշանակէտ մը: Արդեօք միւս հայ եղբայրնե՞րս ինչպէս ժամանակ կ'անցընեն: Բոլորին ալ քաջութիւն եւ համբերութիւն կը մաղթեմ:

Այսօր [illegible] դասընթացքի մը հետեւեցայ, ընկերներու քիթին մէջ խող կախեցնելով:

Ընդունեցէք, սիրելի «Յառաջ», զինուորի մը անկեղծ բարեւները:

Քերոբէ Չարչեան

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» • ««««

Վերջապէս կարդացուեցաւ ամբաստանագիրը, որուն մէջ կ'ըսուէր, թէ Թէհլիրեան կանխամտածումով եւ դիտումով սպաննած է Հարտէնպէրկ փողոց բնակող Թուրքիոյ նախկին վարչապետ Թալէաթ փաշան եւ ոճիրը ենթակայ է պատժական օրինագրքի 211րդ. յօդուածին.

Ամբաստանագիրը կարդացուելէն վերջ նախագահը Թարգմանին ուղղելով իր խօսքը ըսաւ

— Ամբաստանեալին ըսէք թէ Թալէաթ փաշան կանխամտածումով սպաննած ըլլալու յանցանքով կը մեղադրուի

Ոճրագործը ձայն չհանեց: Նախագահը այս անգամ Թէհլիրեանին ուղղեց իր խօսքը.

— Ձեր նախկին հարցաքննութեանց միջոցին խոստովանած էք թէ կանխամտածութեամբ սպաննած էք Թալէաթ փաշան

— Ե՞րբ ունեցած եմ նման յայտարարութիւն մը:

— Ըսել է այսօր կ'ուզէք ուրանալ: Դուք բազմաթիւ անգամներ յայտարարեցիք որ Թալէաթ փաշան սպաննելու որոշում տուած էիք:

Դժուար չէ հոս հասկնալ դատարանի նախագահին դիտաւորութիւնը: Ան կ'ուզէր այդ կերպով թեթեւցնել կանխամտածումով սպաննած ըլլալու պարագան: Արդէն փաստաբան Կորտոն, առանց ժամանակ անցընելու յարեց.

— Կը խնդրեմ, հարցուցէք ամբաստանեալին թէ՝ ինքզինքը ինչո՞ւ յանցաւոր չի նկատեր:

Թէհլիրեան պատասխանեց:

— Որովհետեւ խիղճս հանգիստ է, հետեւաբար մեղաւոր չեմ:

— Սակայն չէք յիշեր թէ մարդ մը սպաննած էք: Թալէաթ փաշան սպաննելու միտքը ե՞րբ յղացաք:

— Դէպքէն երկու շաբաթ առաջ վրաս գէշութիւն մը եկաւ: Աչքիս առջեւ սկսան պատկերանալ տարագրութեան տեսարանները: Մօրս դիակը ողջացաւ եւ ինծի մօտենալով ըսաւ. «ԴՈՒՆ ԹԱԼԷԱԹԻ ՀՈՍ ԸԼԼԱԼԸ ԻՄԱՆԱԼԷԴ ՎԵՐՋ ԱՆՏԱՐԲԵՐ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻՍ. ԴՈՒՆ ԱՅԼԵՒՍ ԻՄ ԶԱՒԱԿՍ ՉԵՍ»

Դատարանի նախագահը Թէհլիրեանի այդ խօսքերը կրկնեց ժիւրիի անդամներուն առջեւ. Ոճրագործին կանխամտածումով եւ դիտումնաւոր կերպով ոճիր գործած ըլլալու փաստերն ու խոստովանութիւնները մոռցնել տալու համար անկէ վերջ դատավարութեան վրայ շարունակ տիրեց այդ շինծու տպաւորութիւնը: Թէհլիրեանի տեսած պատրաստութիւնները, ոճիր գործելու համար, այլեւս չյիշուեցան: Ընդհանուր դատախազն ալ ըստ սովորութեան բերանը չբացաւ: Ան մոռցաւ իր խոստումները, որոնց համաձայն, երբ դատավարութիւնը քաղաքական հանգամանք առնէր, պիտի միջամտէր եւ պիտի լռեցնէր: Նախագահը հայկական Կոմիտէի կողմէ պատրաստուած եւ պարզ գործիք մը եղող Թէհլիրեանին դառնալով ըսաւ:

Ձեր մօր ուրուականը տեսնելէ վերջ ի՞նչ ըրիք:

— Յանկարծ արթնցայ եւ որոշեցի մեռցնել այդ մարդը

Ձեր Ժընեւ եւ Փարիզ գտնուած միջոցին այդ որոշումը տուած չէի՞ք:

Ո՛չ:

— Թալէաթ փաշայի Պերլին գտնուիլը գիտէի՞ք:

— Ոչ, լուր չունէի:

Ոճրագործին ըսածները իբրեւ ճշմարտութիւն կ'ընդունուէին: Զայն դժուարին կացութեան մը մէջ դնելու համար բաւական պիտի ըլլար հարցնել թէ՝ ինչո՞ւ Թալէաթ փաշայի բնակած շէնքին դիմացն տուն վարձած էր: Սակայն այդքանն անգամ հարցնող չկար:

Ինչ որ այս կէտին հասնելէ վերջ, միայն կը մնար ոճրագործին Փարիզ, անկէ Ժընեւ եւ անկէ ալ Պերլին երթալուն բացատրութիւնը: Կարգ մը գերման թերթերուն Ժընեւի Հայկական Կոմիտէի մասին խօսելուն համար կասկած կ'արթննար ի վնաս Թէհլիրեանի հանրային կարծիքը մը ստեղծուելուն: Այդ կարծիքը փարատելու համար նախագահը սկսաւ հետեւեալ հարցումները ուղղել, որոնց պատասխանը «այո» կամ «ոչ»էն կը բաղկանար:

— Փարիզէն Ժընեւ եւ անկէ Պերլին ինչպէ՞ս եկար, պատմեցէք

Հոս ոճրագործի պատասխանը լսելէ վերջ, անոր կեղծ եւ սուտ ըլլալուն կասկածիլ կարելի չէ: Ահաւասիկ անոր պատասխանը:

— Ժընեւ երթալու համար զուիցերիական անցագիր պէտք էր: Զուիցերիական դեսպանատան մէջ մարդու մը հանդիպեցայ: Ան զուիցերիահպատակ Հայ մըն էր: Հարցուցի անցագիր առնալու միջոցները: Ան հասկցուց թէ կրնամ արտօնութիւն առնել եթէ յայտնեմ որ իր Զուիցերիա գտնուող տան մէջ պիտի բնակիմ: Այդ Հայը որոշած ըլլալով Հայաստան մեկնիլ, իր տունը ինծի կը ձգէր: Այդ միջոցով կրցայ Զուիցերիա երթալ: Մարդը ինծի նամակ մըն ալ տուաւ իր սպասուհիին: Այդ նամակին շնորհիւ գացի եւ տունը մը բնակեցայ Զուիցերիոյ մէջ եւ անկէ ալ անցայ Պերլին:

Նախագահը հարցուց:

— Պերլին գալու համար ի՞նչ միջոցներու դիմեցիք: Համաձայն ձեր անցագրին միայն մէկ շաբաթ կրնայիք մնալ Պերլին:

Փաստաբանը խօսքը առնելով ըսաւ.

— Կ'արտօնէ՞ք որ ամբաստանեալին կարգ մը հարցումներ ուղղեմ:

Եւ առանց սպասելու արտօնութեան հարցուց.

(42)

(Շար.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (51)

ԼՈՒՍԱԴԻՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Ապա ուրեմն ինչո՞ւ չէր երթար: Կոլիան առանց այլեւայլի պատասխանած էր թէ պիտի երթայ իր գաղափարներուն ծառայելու, երբ Սոնիան համաձայնէր հետը երթալ, որ առանց անոր ոչ մէկ գործ, ոչ մէկ աշխատանք գրաւչութիւն կրնար ունենալ իրեն համար:

Ծանր յուսախաբութիւն մը ապրեցաւ Սոնիան: Երբ կը կարծէր թէ Կոլիայի մէջ կրնար գտնել կեանքի ընկեր մը, մէկէն ապագայի երազները կը ցնդէին ու կը մնար միայն անհրապոյր իրականութիւնը: Եթէ Սոնիան համաձայնէր միասին երթալու, ուրեմն Կոլիան պիտի բաւականանար ազգած անբովանդակ կեանքովը. պիտի մնար Ժընեւ, ուր այնքան օտարական հարուստներ կուգային ծերութեան տարիները խաղաղ կեանք մը ապրելու եւ մեռնելու համար: Ուրեմն Կոլիան այդ մարդիկներու նման պիտի գոհանար բուսական կեանքով մը, երբեմն պիտի երթար ուսանողական ժողովներու մասնակցելու, արդուկուած տարազով, թանկարժէք փողկապը անթերի ճշգութեամբ կապուած, ու հոն պիտի խօսէր դասակարգային պայքարի մասին: Ու այդքա՞ն միայն:

Թէկուզ ընկերոջ մը մասին զգացած յուսախաբութիւնը դառնապէս լացուց Սոնիան: Ինչո՞ւ կը մտածէր ու ահա որքան աննշան բան մը կը մնար ապագայի մասին հիւսուած երազներէն. Պաքո՞ւ. այդ միտքը կրնար դժուեցնել զինք. չէ՞ որ երբեմն ինքն ալ կը յորդորէր Վարդանը Պաքուի մէջ գործի ձեռնարկել, փառքի, հարստութեան ետեւէ իյնալ հազարաւորներու նման: Բարեբախտաբար Սոնիան ամենածանր գնով ազատած էր այդ գաղափարէն, կեանքի ճշմարիտ կոչումը գտնելով ուրիշներուն ծառայելու նպատակին մէջ: Այլեւս միւնոյնն էր իրեն համար, ընկերով թէ առանց ընկերի, պիտի երթար Վասպուրական՝ հայ ժողովուրդի մէջ, անոր ծառայելու, անոր ուրախութեամբը ուրախանալու եւ տխրութեամբը տխրելու:

Կարծես հետզհետէ մշուշը կը բարձրանար ու հեռուն հորիզոնի վրայ նորէն կ'երեւար ճերմակ աշտարակը ու անոր վրայ փարոսը, որուն ճառագայթը մինչեւ հոգիի խորքը կը թափանցէր: Ծանր յանցագործի մը ապաշաւը ունեցաւ, երբ մտքին մէջ Կոլիան եւ Լեւոնը իրարու համեմատեց: Լեւոնը անհասելի բարձրութիւն մը ունէր: Կատարած վատ բանի մը խղճահարութիւնը խորապէս տառապեցուց Սոնիան, որ չէր կրնար, չէր ուզեր ինքնիրեն ներել կարճամտեւ սայթաքումին համար: Ինչպէ՞ս, ինչպէ՞ս պահ մը կրցաւ մոռնալ Լեւոնը, կապը կտրել անոր հետ: Բայց չուշացած, շատ չուշացած պիտի վերադառնար Վան, հոն էր Լեւոնը, գաղափարի մը նուիրուած խակակ մարդը:

Ու յանկարծ, երբ բոլորովին չէր սպասեր, զայն գտած էր Ժընեւի մէջ: Աւելի ջերմ, աւելի մարդկային, բայց նորէն ամբողջովին պայծառ չէր Լեւոնի դէմքը: Այդ քանի մը օրերու ընթացքին, երբ այնքան անվերապահ ժտերմութեամբ կը խօսէր Սոնիան, կարծես նախկին Լեւոնը երեւան կուգար: Արդեօ՞ք սիրտ չունէր, քնքուշ զգացումներու անընդունակ էր այդ երկաթէ մարդը:

Յաջորդ օրը, երբ կէսօրէ վերջ դասերը աւարտելով Լեւոնը դուրս կ'ելլէր դպրոցէն, դրան առջեւ հանդիպեցաւ Սոնիային: Ձիւնախառն անձրեւ մը կը տեղար, քաղաքին վրայ կախուած ամպերը վաղահաս գիշերի երանգ մը տուած էին ելեկտրականութեամբ լուսաւորուած փողոցներուն, քաֆէներուն: Սոնիան դրան անցքին մէջ պատսպարուած՝ ուշադրութեամբ դուրս ելլողները կը դիտէր:

— Բարեւ, օրիորդ, — թեթեւ մը կաղալով մօտեցաւ Լեւոնը, — ի՞նչ վատ օր է, կարծես երկինքը վար պիտի իյնայ:

Սոնիան առանց պատասխանելու ձեռքը երկնցուց անոր:

— Բախտաւոր հանդիպում. կ'երեւի տուն կ'երթա՞յիք...

— Ոչ, ձեզ կը սպասէի, երթանք ման գալու:

— Ա՞յս օդին: Աւելի լաւ է երթանք ինծի մօտ. թէեւ տեղը հեռու է: Միջանցիկը հիմա մեր թիթեղէ սամավարը դրած կը լինի...

— Միեւնոյնն է ինծի համար, երթանք ձեզ մօտ, — դէմքի ցրուած արտայայտութեամբ պատասխանեց Սոնիան, — երթանք:

— Բայց ձեզ հետ ի՞նչ է պատահած այսօր, — աղջկան երկու ձեռքերը ափին մէջ սեղմելով կարեկցաբար հարցուց Լեւոնը, — չէ՞ որ զիս ընդունեցիք իբր հարազատ ընկեր մը, ըսէք, ի՞նչ է պատահած:

— Ինչպէս ոչինչ, ինչպէս թերեւս մեղքը այնտեղուն է, երթանք ձեր սենեակը.

Սոնիան գլուխը կախած կը քալէր Լեւոնի կողքէն: Երկուքն ալ լուռ էին. պարզ էր թէ Սոնիան հոգեկան խռովքի ազդեցութեան տակ կը գտնուէր: Հասան տուն: Միջանցիկը նոր սամավարը դրած, ջրի եռալուն կը սպասէր, երբ խոհանոցի բաց դռնէն նկատեց միջանցքով անոնց անցնիլը ու անմիջապէս մօտեցաւ:

— Բարեւ ձեզ օրիորդ, բարի եկաք մեր պալատը, — Լեւոնի սենեակի դուռը բացաւ ու լաքէի ձեւը կապկելով անշնորք խոնարհութիւն մը ըրաւ, — խնդրեմ համեցէք. հիմա տաք թէյ կ'ունենաք, անշուշտ ձեզ հետ կ'ընթրէք, չէ՞:

— Ուրախութեամբ, — համաձայնեցաւ Սոնիան:

Սոնիան տեղաւորուեցաւ հնացած բազկաթոռի մը վրայ, ուր մաշած կտաւի տակէն շուրջը խոտի մասերը կ'երեւային: Սենեակի չորս պատերը՝ բաց կանաչ գոյնով ներկուած, հասարակ փայտէ սեղանը, մէկ անկիւնը դրուած երկաթէ նեղ անկողինը, դրան հակառակ կողմէն կախուած Լեւոնի մէկ երկու ձեռք շորերը, ու գրեթէ ամէն կողմ տարտղնուած գրքերու կոյտերը, բոլորը մէկէն շատ տխուր պատկեր մը կը ներկայացնէին: Զգաստ ուսանողի մը սենեակը, խորհեցաւ Սոնիան, եւ այս պայմաններու մէջ ո՞վ գիտէ, թերեւս հարիւրաւորներ կ'ապրին:

— Դեռ շատ մը ուսանողներու սենեակին հետ բաղդատելով, սենեակս արքայական կարելի է համարել, — կարծես գուշակելով այդ պահուն Սոնիայի մտքէն անցածը, ուսերը թօթուելով խօսեցաւ Լեւոնը, — կրնա՞ք երեւակայել, որ կան ուսանողներ, որոնք քառասուն ֆրանքով կ'ապրին ամիսը:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

3—400 միլիոն փրանքի վարկ պիտի պահանջուի ցուցահանդէսին վերաբացման համար

Նախարարական խորհուրդը երկուշաբթի օր նիստ գումարելով, որոշեց 1938ին վերաբանալ Փարիզի միջազգային ցուցահանդէսը: Այս առթիւ 3 — 400 միլիոն ֆրանքի վարկ մը պիտի պահանջէ խորհրդարանէն: Երէկ նորէն ժողով գումարուեցաւ, նախագահութեամբ Պ. Ալպէր Լըպրէնի: Խորհրդարանը պիտի վերաբացուի Նոյեմբեր 16ին:

Երկուշաբթի օրուան ժողովը, որ տեւեց 2ուկէս ժամ, մեծ մասով անցաւ ընկերվարական եւ արմատական նախարարներու միջեւ ծագած վէճերու քննութեամբ: Ի վերջոյ համաձայնութիւն գոյացաւ որ կարգ մը ընկերվարական ծրագիրներ խորհրդարանին ներկայացուին նկատառելով ներկայ կացութեան անմիջական փերջը:

Անգլիա ինչո՞ւ կը քաւակցի Ֆրանքոյի հետ

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ, աշխատաւորական երեսփոխաններ բուռն կերպով քննադատեցին կառավարութիւնը, որ ձեռնարկած է առեւտրական գործակալներ փոխանակելու Զօր. Ֆրանքոյի հետ: Այս առթիւ գիտել տուին թէ Անգլիա կը խախտէ չէզոքութիւնը եւ խաղ կը խաղայ Ֆրանքոյի գլխուն: Արտաքին նախարար Պ. Իտըն պատասխանելով եղած քննադատութեանց, ըսաւ թէ քանակցութեանց մասին տեղեկութիւն հաղորդուած է Ֆրանսայի: Թէեւ անոր հաւանութիւնը խնդրած չեն, բայց Ֆրանսա գիտցութիւն չէ բրած: Երեսփոխան մը հարցուց թէ նախընթաց մը կա՞յ որ այսպէս գործակալներ փոխանակուին, ապստամբներու հետ որոնց պատերազմիկի իրաւունքը չէ ճանչցուած: Պ. Իտըն հաստատական պատասխան տուաւ, յիշելով Վենիզելոսի պարագան: (Ծանօթ.— Կրնար յիշել նաեւ Մ. Քէմալի պարագան): Պաշտպանելով կառավարութեան դիրքը, արտաքին նախարարը բացատրեց թէ գործակալներու փոխանակութիւնը անհրաժեշտ է, պաշտպանելու համար Անգլիոյ տնտեսական եւ առեւտրական շահերը»:

Ազգ. վիճակահանութեան պարգեւները

Ազգ. պարգեւախաղի 10րդ շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ երկուշաբթի օր: Երեք միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 725.476 թիւը: 59 թիւեր որոնք միայն մէկ թուանշանով կը տարբերին այս թիւէն շահեցան 30.000ական ֆրանք

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցան մէկ միլիոն ֆրանք — 874.938, 498.493, 706.049, 798.337: 236 թիւեր որոնք միայն մէկ թուանշանով կը տարբերին այս թիւերէն, շահեցան 10.000ական ֆրանք:

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500.000 ֆրանք — 920.906 480.881, 348.185, 822.507, 1.463.081, 1.170.447: 354 թիւեր որոնք միայն մէկ թուանշանով կը տարբերին այս թիւերէն շահեցան 5000ական ֆրանք:

05 983 վերջացող թիւերը շահեցան 120.000 ֆրանք:
60.652 վերջացող թիւերը շահեցան 120.000 ֆրանք:
5895 վերջացող թիւերը շահեցան 50.000 ֆրանք:
282 վերջացող թիւերը շահեցան 10.000 ֆրանք:
637 վերջացող թիւերը շահեցան 5000 ֆրանք:
25 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 ֆրանք:
36 վերջացող թիւերը շահեցան 500 ֆրանք:
0 վերջացող թիւերը շահեցան 120 ֆրանք:

»»»» • ««««

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՕՏ 4000 ՀՈԳԻ ԶԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ ԵՆ Փարիզի մէջ, վերջին երկու ամիսներու ընթացքին, թէ քաղաքական եւ թէ քրէական հետապնդումներու հետեւանքով:

ՍՈՒՐԻՈՅ, ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԵՒ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ հողատարութեանց խնդիրը քննուեցաւ Ազգանոցովին հողատարութեանց յանձնախումբին մէջ: Առանց կարծիք յայտնելու Պաղեստինի բաժանման մասին, յանձնաժողովը որոշեց քննիչ յանձնախումբ մը ղրկել Երուսաղէմ, տեղին վրայ քննելու համար խնդիրը:

ՌՈՒՍ ԶՕՐ. ՍԿՈԲԼԻՆԻ կինը մէկ ամիս եւս բանտը պիտի մնայ, հարցաքննիչ դատաւորին որոշումով: Իր տան մէջ գտնուած « կանանչ Աստուածաշունչ »ը քննութեան ենթարկուելով, ծածկագիրներու բանալին գտնուեցաւ եւ հաստատուեցաւ թէ տիկինը տեղեակ էր իր փախստական ամուսնին դաւադրական գործունէութեան:

ՍՈՒՐԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՆԵՐՈՒՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ, կարտինալ Իգնատիոս Տապուէի Հոամէն Փարիզ եկաւ եւ պիտի մնայ մինչեւ նոյեմբեր 30, իբրեւ հիւրը Ֆրանսական կառավարութեան: Պատրիարքը մեծ դեր կատարած է պատերազմի շրջանին, ի պաշտպանութիւն Ֆրանսական շահերու եւ Հալէպի մէջ բանտարկուած՝ Թուրքերու կողմէ:

ԳՆԴ. ՏԸ ԼԱ ՌՕՔ դատապարտուեցաւ 200 ֆրանք տուգանք եւ 3000 Փր. հատուցում վճարելու, ինչպէս եւ դատական ծախքերը տալու, Պ. Փոցօ տի Պորկոյի կողմէ բացուած անպատուութեան դատին առթիւ: Ինչպէս կը յիշուի, այս առթիւ նախկին վարչապետ Պ. Թարտիօ վկայեց թէ դատեն վարկերէն մեծ գումարներ վճարած է գնդապետին, « հաւատարիմ ծառայ մը » նկատելով զայն:

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ ՏՂԱՆ, որ Պոլանիա գացած էր վերջերս, իր հետքը կորսնցուցած բլլալով, կ'ըսուի թէ գերի բռնուած է հանրապետականներուն կողմէ: Հռոմէն կը հերքեն այս լուրը

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՕԴԱՆԱՒԵՐ համախմբուած են Մայրենանի կայանին մէջ, Մարսէյլի մօտ, անդրծովեան մեծ ռազմափորձերուն համար:

ՀԱՅԿԱՀԲԵԱԿԱՆ ցուցահանդէս մը բացուեցաւ Միւնիխի մէջ, ինչպէս եւ հակաբոլշեւիկ ցուցահանդէս մը՝ Պերլինի մէջ:

ՊԵԼԺԻՈՅ ՆՈՐ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ, Պ. Սփաք, յաջողեցաւ կազմել դահլիճը, որուն մէջ կը գտնուին վեց ընկերվարականներ, գլուխն բլլալով ինք:

ԶԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՒ հռնդապ աշարեկիչ մը, Քալոման Պուասյ, որուն վրայ կը գտնուէին Մարսէյլի քարտէսը, սեւ դիմակ մը եւ 34 անցագիրներ: Կը կարծուի թէ մասնակցած է Ալէքսանդր թագաւորին սպանութեան:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ Բուինոքի շրջանին մէջ մահուան դատապարտուեցան 14 կուսակցական եւ կառավարական պաշտօնեաներ, իբրեւ դաւադիր: Լէնինկրատի շրջանին մէջ ալ, գնդակահարուեցան վեց ճահակայնդափոխականներ, ամբաստանուելով թէ թունաւորած էին գործարանի մը բանուորները:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ-ԳՈԼՈՄՊԻՆԻ «Արամ» ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը Չորեքշաբթի, 10 Նոյ., ժամը 8.30ին սովորական ճաշարանին: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի Ընդհ. ժողովը, 12 Նոյ. Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, «Հայ Ակումբ»ին մէջ, ժողովէն յետոյ դասախօսութիւն:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

Նուիրուած Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակին

13 Նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Սօսիէթէ Սավանթի D սրահին մէջ, 8 Rue Serpente, մէթրօ Օտէոն կամ Սէն Միշէլ:

Կը խօսի Ընկ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ, նիւթ՝ ՐԱՖՖԻՆ ԵՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ:

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Մարսէյլի Մասնաճիւղին տարեկան պարահանդէսը Դեկտ. 19ին: Կը խնդրուի բոլոր Միութիւններէն նկատի ունենալ:

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

14 Նոյեմբեր Կիրակի ժամը 16էն մինչեւ կէս-գիշեր

VICTOR HUGOի շքեղ սրահներուն մէջ

46 ter, Rue Saint Didier, մէթրօ Victor Hugo կամ Trocadero

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի յայտնի երգիչ Պ. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

կ'երգէ «Ալմաստ» օփէրայէն եւ ուրիշ գեղեցիկ կտորներ:

Ընտիր ժազ թաւ եւ հաճելի անակնկալներ:

ՄՈՒՏՔ 10 ՖՐ

Անդամուհիներու կողմէ պատրաստուած ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով:

Ֆ. Կ. Խաչը առաջիկային ՊՏՈՒՂԻ ՕՐը 26 Դեկտեմբեր կիրակի օր Արեգործականի քաղ. մէջ

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ԱՐԱՅ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

5 Դեկտեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ Salle Erardի մէջ, մասնակցութեամբ նուագախումբի եւ ծանօթ արուեստագէտներու.

Մանրամասնութիւններ յաջորդիւ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Արփ. Տիկին Սուլթան Գալոյեան կը փնտռէ իր եղբայրը Մանուկ Օհանեանը որ ... ... Emily Street Cambridg Mass. U. S. A.: Զինք ճանչցող կամ հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել հետեւեալ հասցէին՝

Madame Soultanne Kaloyan 15 Rue Villa Verlaine Paris. (19e) France

Կը խնդրուի անհրաժեշտ թերթերէն արտատպել:

Տիկին Տիրուհի Գաբրիէլեան (ծնեալ Սիմիթեան, բնիկ Կեսարացի), կը փնտռէ իր քոյրը՝ Վերժին Սիմիթեան Թալասի որբանոցէն: Իր մօրեղբայրը Յակոբ Սիմիթեան այժմ Ալէքսանդրիա 1930ին Վերժին Սիմիթեանը տեսած է Պէյրութի մէջ: Կը խնդրուի Սուրիոյ շրջանի, Կեսարիոյ հայրենակցական միութենէն եւ իր հասցէն գիտցողներէն, իմացնել՝ A. Kaprielian, 8bis, Rue Maugeron, Vienne, (Isère): France:

ՑՈՒՑԱՏԵՍ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Մարսէյլի Մասնաճիւղին Ընդհ. ժողովը 11 Նոյ., Հինգշաբթի ժամը 4ին իր դարմանատան մէջ: Կը խնդրուի բոլոր ընկերուհիներէն ներկայ գտնուիլ:

ՏԻՐՈՒՀԻ ԶԱՐԱՓԵԱՆ

Դաշնակի եւ Մանտոլինոյի ուսուցիչ դասեր:

6, Villa des Sablons (81 Avenue du Roule) վրայ Neuilly s Seine, METRO SABLONS: Ժամադրութեան համար դիմել գրաւոր:

ԶԻՆԱԴԱԴԱՐԻ ԱՌԹԻՒ

Փարիզի Հայ եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան նախաձեռնութեամբ, այս Հինգշաբթի օր, 11 Նոյեմբեր, Զինադադարի տարեդարձին առթիւ, Մեծ Պատերազմին մէջ ինկող ընդհանուր զինուորներու յիշատակին համար, Հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցուի եւ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի: Երգեցիկ խումբը պիտի երգէ Կոմիտասի քառաձայն պատարագը: Սկիզբ պատարագի ժամ՝ 10, ընկիր հոգեհանգստեան ժամ՝ 10.40:

X

ՖՐԱՆՍ. ԲԱՆԱԿԻ ՀԱՅ ԿԱՄ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ նախաձեռնութեամբ 11 Նոյ. Հինգշաբթի ժամը 11ին, հանդիսաւոր Ս. Պատարագ եւ հոգեհանգստի արարողութիւն պիտի կատարուի Փարիզի Հայոց եկեղեցւոյ մէջ, ի յիշատակ բոլոր Հայ նահատակ զինուորներու: Հոգեհանգիստէն ետք ծաղկեպսակ պիտի զետեղուի Հայ Զինուորի արձանին առջեւ:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN — 17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Rédaction et Administrat. — Téléphone : Glacière 16 - 70

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ — Chèque Postal Paris 1678 - 63

ՈՐԹՈՐՈՆԿԻ ՀԱՄԱՐ (Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 »	120 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 11 ՆՈՅԵՄԲԵՐ — JEUDI 11 NOVEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ – 13e Année No 3574

Խմբագիր ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԶԻՆԱԴԱԴԱՐ...

»»»» • ««««

Այս տարի չատ մը երկիրներու եւ մասնաւորապէս Ֆրանսայի մէջ կ'ուզեն բացառիկ հանդիսաւորութեամբ մը տօնել Մեծ Պատերազմին զինադադարը, 11 Նոյեմբեր։

Արդեօք ինչո՞ւ համար որ, այսօր չատ աւելի մօտալուտ է քաղաքական հորիզոնը, եւ սրընթաց զինարշաւը կը տիրապետէ բոլոր հոգերուն վրայ։

Ինչպէս ալ ուզենք մեկնել, հանդիսութեանց արտակարգ հանդամանքն իսկ մտահոգութիւն մը կը մատնէ։ Կը թուի թէ մարդիկ իրենց անձկութիւնը փարատելու փորձ մը կը կատարեն, գէթ մէկ օր գգուելով զինադադարի, խաղաղութեան բարիքները։ Մանաւանդ որ, տակաւին չեն դարմանուած հին վէրքերը, իսկ նորերու մասին մտածելն անգամ սարսուռ կը պատճառէ։

Ուրեմն, բոցեր պիտի վառին, ջահեր պիտի փոխանակուին քաղաքէ քաղաք, ճառեր եւ բաժակաճառեր պիտի պանծացնեն ազգերու համերաշխութիւնը եւ խաղաղութիւնը, մինչեւ նոր փոթորիկ։ Մինչեւ որ իւրաքանչիւրը լրացնէ իր սպառազինութիւնները, աւելի ուժգնօրէն յարձակելու կամ պաշտպանուելու համար։

Ո՞վ պիտի կրնար ապացուցանել թէ վերջնապէս յուծուած, հարթուած են այն վէճերն ու տագնապները, որ պայթեցուցին 1914ի համաշխարհային աղէտը։

Ընդհակառակն, 1918 նոյեմբեր 11ի զինադադարէն մօտ քսան տարի վերջը, քան անգամ աւելի բարդացած, սաստկացած են միջազգային կնճիռները, եւ օրուան վարիչները ի զո՜ւր կը ճգնին ելքեր գտնել։

Յաղթութեան մեղրալուսինը հազիւ անցած, ճեղքեր բացուեցան յաղթականներու հաստատած հիմերուն վրայ։ Հետզհետէ այլայլեցան վաղեմի կիրքերը։ Անոնք որ պարտուած եւ պատուած էին, նախ սկսան կծկուիլ, յետոյ սկսան արտնջալ եւ բողոքել։ Իսկ ամէնէն վերջը, իբրեւ հետեւանք տարիներու մեթոտիկ խառնակչութեան, զլուխ վերցուցին, փշուր փշուր պատռելով դաշնագիրները։

Այս տեսակէտով, ամէնէն վճռական դերը կատարեց հիթլէրական Գերմանիան, որ արդէն դարձած է վարակիչ օրինակ մը։

Իրմէ առաջ, նոյն ճամբան բռնած էր Փաշիստական Իտալիան, ինելով նորօրինակ դիկտատուրա մը, ի նախատեսութիւն այսպիսի յնուշնումներու։

Գոնէ կոյսով յաղթականներու ճակատին վրայ, բայց խորապէս վոհ՝ իր ստացած աւարէն, Մուսոլինի բնականաբար չէր կրնար բռնել այնպէս ինչպէս Հիթլէր։ Բայց նոյն ելքին կը յանգէր իր բռնած ճամբան, — դարմանել հաշտութեան դաշնագիրներով հաստատուած «անիրաւութիւնները»։ Եւ սկսաւ դարմանել առանձնաբար, իր հասկցած մեթոտներով, որոնք յետոյ իբրեւ խրատական պիտի կազմէին Գերմանիոյ, ինչպէս Ճափոնի եւ ուրիշներու համար։

Անհրաժեշտ չէ մանրամասնութեանց մէջ խորիլ, ապացուցանելու համար այս իրողութիւնը։

Եւ ահա կը գտնուինք նորէն ծաւալուն ալեկոծութեան մը առջեւ, ուր կոհակները մերթ կը շառաչեն, մերթ կը նահանջեն, երեւութական խաղաղութեան մը պատրանքը տալով, բայց կը մնան միշտ սպառնալից։ Եղի՝ անակնկալներով, ինչպէս կ'ըսեն ընկալեալ սովորութեամբ։

Յաղթութեան եւ արդարութեան միջնաբերդ մը պիտի հանդիսանար նոր հաստատութիւն մը, Ազգերու Դաշնակցութիւնը, համաձայն հռչակուած սկզբունքներուն։

Իրականին մէջ, ամէնէն առաջ ան էր որ սնանկացաւ, կուտակուած կիրքերու, անյաղթ մրցակցութեանց մրրիկին մէջ։ Եւ ահա նոր չնորհիւ, կարելի եղաւ լուծել երկրորդական վէճեր, ամէնէն ծանրակշիռ խնդիրները մնացին միշտ տակաւին, մնացին իր շրջանակէն, իր կարողութենէն դուրս։ Եթէ շահակիցը մեծ էր եւ զօրաւոր, ինքն իր ձեռքով կարգադրեց խնդիրը (Ճափոն, Իտալիա, Գերմանիա եւն.)։ Եթէ փոքր էր եւ անճար, խուսափեցաւ, կծկուելով զօրաւորի մը հովանաւորութեան տակ եւ սպասելով պատեհ ժամուն։

Այսպէս կազմուեցան բազմազան ճակատներ, որոնց ահաւոր հանրութեան տակ խաղաղութիւնն է որ կը հառաչէ, հակառակ բոլոր դաշնագիրներուն եւ փոխադարձ բարեկամութեան, ոչ-յարձակման ուխտերուն։

Անանկութեան «Ճնճղուկ գիրքը» կազմեց սպառազինութեանց նրճառման վերջնական ձախողումը, ճամբան լայն բանալով ճիշդ հակառակ ուղղութեան համար, — զինարշա՜ւ։ Սպառազինութիւններ անլուր եւ աննախընթաց։ Առանց կարգ ու սարքի խտրութեան։ Նորաստեղծ դիկտատուրաներէն մինչեւ ժողովրդապետական համարուած երկիրները։ Յաղթականները՝ իրենց շահած աւարը պահելու համար, պարտեալներն ու դժգոհները՝ իրենց բաղձանքը արժեցնելու առաջնորդութեամբ։

Ո՞վ պիտի համարձակէր նետել առաջին քարը, երբեւ անմեղ...

Երբեք այսքան եղերական հանգամանք ստացած չէր «ազգային պաշտպանութիւնը», Եւրոպայէն մինչեւ Ասիա եւ Ամերիկա։

Ամէն մէկը իր մայր երկիրն ու ժառանգութիւնները վտանգուած համարելով, կը ճգնի վտանգ մը, սպառնալիք մը դառնալ իր հարեւանին գլխուն։ Եւ գիտութիւնը կը բանի գիշեր ցերեկ, ամէնէն հրէշային եւ մահացու զէնքերը ճարելու համար։

Այո, զինադադար, լրացնելու համար պատրաստութիւնները։

Շ.

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Լրտեսական "մերկացումներ„ բոլոր ճակատներուն վրայ

Սիւնակներով « մերկացումներ » եւ հետապնդումներ՝ «Խ. Հայաստան»ի վերջին թիւերուն մէջ։ Եւ լուրեր՝ որոնք իրենց համառօտ վիճակին մէջ իսկ անլուր ողբերգութիւն մը կը պատկերացնեն։

Երեւանի պաշտօնաթերթը հոկտեմբեր 24ի թիւին մէջ նկարագրելով Կեդր. Գործադիր Կոմիտէին (խորհրդարան) հոկտեմբեր 16ի նիստը, ամէնէն վերջը կը գրէ.

« Հայաստանի կառավարության մէջ բույն դրած հակայեղափոխական նացիոնալիստներիվնասարարական աշխատանքի հետքերը վերացնելու նպատակով, ինչպէս նաեւ շրջանների ղեկավարությունը մասսաներին մոտեցնելու եւ օպերատիվ (ազդեցիկ) դարձնելու անհրաժեշտությունից ելնելով, Կենտգործկոմի նախագահությունը հարց յարուցեց ԽՍՀ Կենտգործկոմի նախագահության առաջ հայկական ԽՍՀում գոյություն ունեցող շրջանները փոքրացնելու եւ կազմակերպելու 11 նոր շրջաններ »։

Հասկցէք ինչպէս որ կ'ուզէք.

*** Թատերական արուեստին նուիրուած «մերկացումներուն մէջ», որ ճիշդ երկու էջ բռնած են (8 հոկտեմբեր), դերասան Ամօ Խարազեան կը գրէ.

— « Ադրբէջանական թատրոնի ձախողման պատճառ հանդիսացած է Ջամանը, որին ես մեղադրել եմ փորմալիզմի մէջ (ձեւապաշտ)։ Ես միշտ ասել եմ որ Ջամանը մեր պլատֆորմայի վրայ կանգնած մարդ չէ»։

Նոյն չարքին մէջ, ուրիշ յօդուածագիր մը գրել կուտայ.

— « Մենք պէտք է չափազանց աչալուրջ լինենք - որովհետեւ հակայեղափոխական օրիկաները իրենց ազդեցությունն են թողել նաեւ արուեստի բնագաւառում։ Վերցնենք հէնց Ջամանին, Թոլայեանին։ Մեր արուեստի աշխատողները պէտք է իրենց քաղաքական զգոնությունը բարձրացնեն, որով հնարաւոր կը լինի պարզ տեսնել մեր դասակարգային թշնամուն »։

Դարձեալ նոյն չարքին մէջ, ոմն Սուլէյմանով (Ադրբէջանցի) կը գրէ.

— «Եւ մի օր Պետթատրոնի (Հայաստանի պետական թատրոն) նախկին դիրեկտոր՝ Սաֆիկ Գրիգորեանը մեր դերասաններին խուժան անուանեց եւ դուրս արեց։ Մեր դերասանները բնակարանային վատ պայմաններում են ապրում։ Բացի այդ, Թիֆլիսից եկողները տանում հասցնում են քաղաքի ամենահեռու ծայրը »։

Ինչպէս գրած էինք երէկ, այս առթիւ կոչ մը ստորագրած են 52 դերասան դերասանուհիներ, որոնք մասնաւորապէս կը յանձնարարեն զարկ տալ Երեւանի մէջ հաստատուած ռուսական թատրոնին։ (Այդ կոչը պիտի արտատպենք ամբողջութեամբ)։

Հոկտեմբեր 10ի խմբագրականին մէջ, խօսելով անասուններու պահպանման մասին, թերթը կը գրէ թէ հողագործական նախկին գործավարները՝ Գումեցեան ու Շահնազարեանը եւ արբանեակները գոմերու չինութիւնը այնպէս ծրագրեր եւ վարեր են որ, «գոմեր չկառուցուին, իսկ կառուցուող չէնքին քանակի գոմերն ալ գոյութիւն ունենան մէկ տարուց ոչ աւելի, որ նրանք փուլ գան անասուններու վրայ եւն.»։

Նոյնքան քամնելի է լրտեսական հոգեբանութիւնը՝ մամուլի բաժնին մէջ. Պիտի արտատպենք նաեւ այդ յօդուածը, ուր «Խ. Հայաստան»ի բոլոր խմբագիրներն ու աշխատակիցները կը հռչակուին հակայեղափոխական - նացիոնալիստ, մէկ խօսքով « Ժողովրդի թշնամիներ», առաջնորդութեամբ «Դաշնակցական Եղիա Զուրաբի։ Այս վերջինը ի մէջ այլոց կ'ամբաստանուի թէ Թղթակիցներու համար նախատեսուած 12.000 րուբլին վատներ է «նացիոնալիստ գրողները ֆինանսաւորելու» համար, բայց ատոր փոխարէն չէ վճարեր 718 բանուորական-գիւղացիական թղթակիցներու աշխատավարձը, 45.000 ռուբլի։

« Պատմութեան նենգափոխման» (ֆալսիֆիկացիա) նուիրուած ընդարձակ ուսումնասիրութեան մը մէջ, (9 հոկտ.), մասնաւորապէս յարձակելով «Դաշնակցական» Ցակոբ Զօրեանի վրայ, յօդուածագիրը կը գրէ.

« Աչոտ Յովհաննիսեանը, Ա. Խանջեանը, Ամատունին եւ միւս հակայեղափոխականները հայ ժողովրդի պատմությունը գիտել ու լուսաբանել են Դոյչեալցական, սպեցիֆիկեան, տրոցկիստական ակնոցներով, գործ են դրել ամեն ջանք ու ճիգ ապացուցանելու Դաշնակցականների անկախ Հայաստանի նուանման բուրժուականութեան «տեսութիւնը»։ Հակայեղափոխականներ Խանջեանի, Ամատունու եւ միւսների պահանջով լոյս են տեսել Դաշնակցական - բուրժուական պատմագրութեան ներկայացուցիչների « աշխատութիւնները » (Դ. Անանուն, Ավետիքեան, Լէօ, Զօրեան եւ ուրիշներ) որոնք բացայայտօրէն քարոզել են փաշիստական - դաշնակցական - ռասսայական (ցեղապաշտ) տեսութիւնը »։

Դեռ պիտի քաղենք ու մաղենք...

ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԵՐՍԻՄԻ ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Խարբերդէն կը գրեն «Տիւմհուրիյէթ»ի (4 Նոյեմբեր). —

Թունճէլիի ըմբոստութեան դատավարութիւնը լրացած ըլլալով։ Ընդհ. դատախազ Հայթէմի այսօր կուռ ձայնով մը կարդաց իր պահանջագիրը, ուր մի առ մի կը թուէր ամբաստանեալներու յանցապարտութիւնը հաստատող փաստերը։ Պահանջագրի ընթերցման պահուն ըմբոստութեան պարագլուխները զունաթափ վիճակ մը ստացան։

Ընդհ. դատախազը, ապստամբապետ Սէյիտ Րիզայի, տղուն եւ իր արբանեակներուն արարքը Պատժ. օրէնքի 149րդ յօդուածի 2րդ հատուածին արտամարրութեանց համաձայն գտնելով, անոնց ըստ այնմ, իսկ մնացեալ ամբաստանեալներուն ալ իբր մեղսակից նոյն յօդուածի 3րդ հատուածի համաձայն պատժուիլը կը պահանջէր։ Այսինքն Սէյիտ Րիզայի եւ իր ղեկավար արբանեակներուն համար մահապատիժ, իսկ մեղսակիցներուն համար ալ բանտարկութիւն։

Պահանջագրի ընթերցումը չատ երկար տեւած ըլլալով, դատավարութիւնը յետաձգուեցաւ Շաբաթ օրուան, ուր ամբաստանեալները իրենց պաշտպանողականը պիտի ընեն. Ցաջորդ նիստին ալ չատ հաւանական է որ դատարանը տայ իր վճիռը։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԱՔՏՕՆԸԼՏ

Աշխատաւորական, բայց ամէն բանէ առաջ բրիտանական տիպար մըն էր Անգլիոյ երբեմնի վարչապետը, Րէմսի Մաքտոնըլտ, որ յանկարծամահ եղեր է շոգենաւին մէջ, Հարաւ. Ամերիկայի ճամբուն վրայ։

Հաւատարիմ ընկերվարական, մինչեւ նոյն ատեն քարոզ կը խօսէր ինչպէս քողոքական պատուելի մը։

Իսկ իբրեւ պետական մարդ, անորոշ էր տարբերութիւնը իրեն եւ դեղին «կայսերականներուն միջեւ»։

Իր օրով էր որ բրիտանական թաթը անգամ մը եւս ծանրացաւ Հնդկաստանի եւ Եգիպտոսի վրայ։ Ամէն պալատական մէջ, իր կառավարութիւնը մնաց նոյնքան դաժան եւ չկամ, երբ արդէն հասած էր ժամանակը՝ զիջումներ կատարելու։

Քանի մը դրուագներ, իր պետական կեանքէն։

Նոր վարչապետ եղած էր, 1924ին, կազմելով Մեծն Բրիտանիոյ առաջին աշխատաւորական դահլիճը։

Մեր ողբացեալ Վարանդեանը, միշտ միամիտ եւ վիպաշուք, պարտք սեպած էր նամակ մը գրել եւ շնորհաւորել «ընկերը»։

Մաքտոնըլտ կը պատասխանէր չոր ու ցամաք երկտողով մը.

— Ես այլեւս Բ. Միջազգայինի «ընկեր» նախագահը չեմ, այլ Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետը։ (Գէթ այս էր իմաստը)։

Եւ Վարանդեան կը զարմանար որ այսքան չուտ կը փոխուին մարդիկ...

Վարչապետութեան ընթացքին, Մաքտոնըլտ անգամ մը գնկուզում կուտար երեսփ. ժողովին մէջ, Մեծն Բրիտանիոյ զինուորական գիրագոյն խորհուրդի մէկ տեղեկագրի մասին.

Առաջին քանի մը բառը հազիւ արտասանած, երեսփոխաններէն մին ոտքի ելաւ մը խօսք ուզեց եւ հարցուց.

— Երբէ՞ն ի վեր է որ այս ժողովին մէջ որ եւ է զեկուցում կ'ըլլայ զինուորական Գերագոյն խորհուրդի գործերու մասին։

Մաքտոնըլտ կարմրելով պատասխանեց.

— Ներողութիւն, չէի գիտեր։

Արդարեւ, աւանդութիւն մը կ'արգիլէ խօսիլ զինուորական Գերագոյն Խորհուրդի գործերու մասին, նոյնիսկ խորհրդարանին մէջ։ Միայն վարչապետը եւ ազգ. պաշտպանութեան նախարարը իրաւունք ունին ծանօթանալու անոր գաղտնի գործերուն։

Ուրիչ առիթով մը, Մաքտոնըլտ իր յայտարարութեան մէջ կը գործածէր հետեւեալ բացատրութիւնը.— Անգլիական կառավարութեան տեսակէտը այն է որ

Նորէն բողոքի ձայն մը.

— Կը համարձակիմ դիտել տալ յարգելի վարչապետին թէ մեր կառավարութիւնը կը կոչուի ոչ թէ «անգլիական», այլ «բրիտանական», աւելի ճիշդը՝ «Ն. Վեհափառութեան կառավարութիւն »։

Եւ Մաքտոնըլտ նորէն հարկադրուեցաւ ներողութիւն խնդրել։

Այնուհետեւ այնքան «հասունցաւ» որ, երկրորդ անգամ պաշտօնի կոչուած ատեն, լքեց խորտակեց աշխատաւորական ճակատը, եւ դարձաւ ազգ. դահլիճին վարչապետ։

Այսպէ՜ս է Մեծն Բրիտանիան, նոյն իսկ իր ընկերվարութեամբ։

ՎԱՀԷ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԻՆԱՑԻՆԵՐԸ ԼՔԵՑԻՆ ՇԱՆԿԱՅԸ ՈՐ ՊԱՇԱՐՈՒԱԾ Է ԱՄԷՆ ԿՈՂՄԷ

Շանկայ, Չինաստանի առեւտրական ամենամեծ կեդրոնը, ամբողջովին պաշարուեցաւ նոյեմբեր 9ին։ Չինացիները իբր երեք ամիս հերոսաբար դիմադրելէ վերջ, հարկադրուեցան լքել, տեղի տալով գերազանց ուժերու առջեւ։ Տասը հազար Չինացիներ մինչեւ վերջին պահուն կռուեցան, բայց յառաջխաղացութեան կամ նահանջի բոլոր ելքերը կտրուած ըլլալով, դատապարտուած էին մեռնելու կամ անձնատուր ըլլալու, քանի որ կրակ կը տեղայ ամէն կողմէ։

Չինացիները նահանջած ատեն, բռնկեցաւ քաղաքին արեւմտեան մասը։ Չինացիները կրակի տուին բոլոր զինուորական շէնքերը։ Բոցերու ճարակ եղաւ նաեւ ճափոնական բամպակի գործարան մը, որ 20 միլիոն տոլար արժած է։

Չինացիներու նահանջէն վերջը, ճափոնական զօրքը անմիջապէս ներս խուժեց եւ Շանկայը գրեթէ գրաւուած էր։ Հարիւր հազարաւոր փախստականներ մեկուսացուած են ճափոնական պաշարման հետեւանքով։ Երկրագործական բարեր չրջանը, որ Շանկայի ուտեստին գլխաւոր մասը կը ճարէ, ամբողջովին լքուեցաւ։ Քաղաքը պաշտպանուած էր 250.000 Չինացիներու կողմէ, որոնք այժմ նոր դիրքեր կը փնտռեն։

Նիւթական կացութիւնը եւ դահլիճին դիրքը

Վարչապետ Գ. Շօթան եւ նիւթական նախարար Գ. Պոնէ երեքշաբթի օր երեսփ. ժողովի նիւթական յանձնաժողովին ներկայանալով, մանրամասնօրէն պարզեցին կառավարութեան տեսակէտները՝ նիւթացոյցի հաւասարակշռութեան մասին։ Վարչապետը մասնաւորապէս շեշտեց թէ կառավարութիւնը միաձայնութեամբ վճռած է պահպանել նիւթացոյցի հաւասարակշռութիւնը։ Կրճատումներ կատարելով հանդերձ, նիւթ. նախարարը հաւանեցաւ մինչեւ 1300 միլիոն ֆրանք տրամադրել, զոհացում տալու համար պետական պաշտօնեաներուն։ Եթէ հասոյթի յաւելում չունենան կամ տակաւին ամբողջութեամբ ընդունիլ պաշտօնեաներուն պահանջները, այն ատեն հարկ պիտի ըլլայ նոր տուրքեր հաստատել.

Վիճաբանութեանց ընթացքին, համայնավար երեսփոխան Գ. Տիւքլօ (դեր նախագահ երեսփ. ժողովին) դիտել տուաւ թէ կառավարութիւնը մանր խանութպանի, պալսալի հաչիւներ կ'ընէ, թէ չափազանց կը զբաղի ծախքերով, բայց ոչ այնքան՝ հասոյթներով, թէ միշտ կը յետաձգուի հարկային բարեփոխումը եւն.։

Վարչապետը պատասխանեց թէ գրամը երկու անգամ ինկաւ եւ կրնայ նորէն իյնալ, եթէ «նպարավաճառի հաշիւներ» չընեն։

Նոյն օրը նախարարական խորհուրդը նոր նիստ մը գումարեց, նախագահութեամբ Հանրապետութեան նախագահին եւ վաւերացուց նախապէս տրուած որոշումները, մասնաւորապէս ցուցահանդէսի շարունակման մասին։

94 ՕԴԱՆԱՒԵՐ Մարսէյլի չրջակայ օդակայանէն թռան դէպի Թունուզ, ասպատակներ կատարելու համար։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

«ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ»

«Պրաւդայի» հոկտեմբեր ամսուան բոլոր թիւերը նուիրուած են քաղխորհի առաջին ժողովրդավար ընտրութիւններուն։ Թէ ի՛նչ ձեւով տեղի կ'ունենան այդ ընտրութիւնները, ինչ ձեւեր կ'արտասանուին այդ առթիւ, պէտք պարզենք յառաջիկային։ Այսօր կ'ուզէինք միայն խօսիլ «անկախ» հանրապետութիւններու վիճակին վրայ։

Անոր մէկ տարբէն աւելի է որ տեղի կ'ունենան անխնայ մաքրագործումներ խորհրդային եւ կուսակցական մեքենային մէջ, «անկախ» հանրապետութիւններու սահմաններուն մէջ։

Ուքրայնան, որ ամէնէն կարեւոր հանրապետութիւններէն մէկն է, ենթարկուած է այսօր անօրինակ ռաւ-տացման։ Ինչ վերջերս էր որ «Պրաւդայի» մէջ լոյս տեսաւ յօդուած մը խանգարաններուն մասին։ Յօդուածագիրը այդ թանգարաններու ղեկավարութիւնը կ'ամբաստանէ իբրեւ «հակայեղափոխական տրոցկիստ-փաշիստական - ազգայնական - բուխարին - զինովիեւական» վնասարարներ, որովհետեւ անոնք յանդգնութիւնը ունեցած են ծածկել բոլոր այն նկարները, որոնք կը վերաբերին... Ուքրայնայի նուաճման Պետրոս Մեծի կողմէ։ Ստալինեան քաղաքականութիւնը կը թելադրէ Ուքրայնացիներուն հրճուիլ Պետրոս Մեծի յաղթանակներով, որովհետեւ այն ատեն «ռուս եւ ուքրայնացի ժողովուրդները եղբայրաբար պայքարած են օտարներու՝ Լեհերու եւ Շուէտացիներու դէմ»։ Մեկնութիւնները աւելորդ են։

Հալածանքները հասան այն աստիճանին, որ չկրցաւ զինուորել նաեւ ամէնէն հաւատարիմը հաւատարիմներու մէջ — Ուքրայնիոյ գործադիրներու խորհուրդի նախագահ Լիւբչենկօն։ Եւ այս բոլորէն վերջ, «Պրաւդա» (հոկտեմբեր 29) Ազգութիւններու խորհուրդի ընտրութեանց առթիւ սեւով կը գրէ հիմնակի վրայ, իբրեւ խմբագրական.

— «Խորհրդային երկիրը միակ պետութիւնն է ամբողջ աշխարհի վրայ, ուր չկայ մէկ կողմէ տիրապետող, իսկ միւս կողմէ հնազանդեալ ժողովուրդներ»։

Դեռ երէկ էր որ փոքրիկ Բելօռուսիան ենթարկուեցաւ կատարեալ ջարդի մը։ Ամբողջ կառավարութիւնը հեռացուեցաւ լրտեսական ազգայնական մեղադրանքով, եւ ծայր տուին շարք մը «ինքնասպանութիւններ» եւ սպանութիւններ։ Այս բոլորը արդէօք չեն որ «Պրաւդան» չարունակէ.

— «Խորհրդային իշխանութիւնը, կազմելով բազմազգեան պետութիւն, այդ պետութեան հիմքի մէջ դրաւ ժողովուրդներու ազատ, եղբայրական (?) համակեցութիւնը»։

Կրնաք երեւակայել, թէ Բելօռուսահամայնավարներն անգամ ինչ զուարճութեամբ պիտի կարդան այս տողերը։

Պատկերը տարբեր չէ Հայաստանի մէջ։ Կոյրերն անգամ կը տեսնեն, թէ ինչպէս ամբողջ ժողովուրդ մը մէկ տարուան ընթացքին գլխատուեցաւ եւ զրկուեցաւ իր բոլոր ղեկավարներէն, առանց բացառութեան։ Ամբողջ Կեդրոնական կոմիտէի ղեկավարները ռաշակուեցան «Ժողովուրդի թշնամիներ» «հակայեղափոխական նացիոնալիստներ»։ Ամէնհաշտական համար ծանր է թէ գրել եւ թէ կարդալ այս լուրերը։ Առանց վարուելու չենք կրնար խօսիլ հայ մտաւորականութեան եւ քիչ թէ շատ հասունցած պետական անձնաւորութեանց ոչնչացման վրայ։ Եւ ի՞նչ պէտք զգայ երկիրն հայը, երբ կարդայ նոյն «Պրաւդայի» մէջ.

— «Մեր հայրենիքը ազատ հաւասարներէ կը լուսաւորէ բոլորս»։ Կամ՝ Լենինեան եւ Ստալինեան ազգային քաղաքականութիւնը պատճառ կ'ըլլայ խորհրդային միութեան ժողովուրդներու մշակոյթի անօրինակ բարգաւաճման եւ ծաղկման։

Ապագային աւելնցուցանք պէտք ըլլար եթէ փորձէինք գէթ հասկնալ գտնել այդ «անօրինակ բարգաւաճման»։ Վերջերս Ուքրայնայի մէջ մասնաւոր հալածանք սկսած է գիտաշխատողներու դէմ։ Ուքրայնայի մայրաքաղաքին՝ Քիեւի պետական Օփերան բեմադրած է Լիսենկոյի «Տարաս Բուլբա» օփերան (բարեփոխուած)։ «Պրաւդա» (հոկտեմբեր 24) կը յարձակի բեմադրին վրայ, մեղադրելով թէ օփերային մէջ մտցուցած է «բուրժուական - ազգայնական միտումներ»։ Մարդիկ իրենց մայրաքաղաքին մէջ իսկ չեն կրնար ազատօրէն բեմադրել պատմական օփերա մը։ Թարմ է դեռ մեր յիշողութիւններու մէջ նաեւ հայ Թատրոնի մաքրագործումը, որ երկու մահացու մեղք գործած էր՝ «Էջ կը բեմադրէր ռուսական եւ բնաւ չէր բեմադրեր վրացական խաղեր»։

«Պրաւդայի» խմբագրականը կ'աւելցնէ թէ ազգութիւններու տնօրինակ մշակութային նուաճումները «ազգային են իրենց ձեւով եւ ընկերվարական՝ բովանդակութեամբ»։ Այս յանկերգը մենք շատ ենք լսած։ Այսօրուան պայմաններու մէջ կատարեալ ողբերգութիւն է այս խօսքը։ Ցայտնի է որ Ռուսիոյ մէջ բոլոր նախորդ մշակութային արժէքները յայտարարուած են «ժառանգութիւն», որուն տէրն է համայնավար կուսակցութիւնը։ Ամիսներ անդադար «Պրաւդայի» եւ «Իզվեստիա»յի թիւերը լեցուած են զանազան փառաբանական յօդուածներով, որոնք կը վերաբերին Պուշկինի եռամեամեակին, գրականութեան, քանդակագործութեան եւայլն։ Լաւագոյն նկարիչները եւ գրագէտները կը նկատուին իբրեւ յայտնի ժողովրդասէր մարդիկ եւ հակացարական-ներ։ Յօդուածներու մէջ կարմիր թելի պէս կ'անցնի այն միտքը թէ բոլոր այս «տիտաններ» եղած են «Լենինի մեծ գործի» նախորդները։ Ժամանակակից ընկերվարական մշակոյթը կը կապուի նախկին ռուսական մշակոյթին հետ։ «Բովանդակութեամբ ընկերվարական» կը նշանակէ պարզապէս ռուսական։ Բոլոր «ազատագրուած» ազգերը, որոնք հաւասարապէս կ'օգտուին «մեր հայրենիքի արեւէն», պարտաւոր են իրենց լեզուներով կրթել ռուսական մշակոյթ, ինչպէս եւ սորվիլ իրենց լեզուներով ռուսական պատմութիւն, որ կը կոչուի «Խորհրդային Միութեան պատմութիւն»։

Մոսկուայի մէջ լոյս տեսած պատմութեան նոր դասագիրքը պարտաւորիչ է բոլոր հանրապետութիւններու համար, իբրեւ միակ դասագիրքը «Խորհրդային Միութեան» պատմութեան։ Եթէ թղթատենք այդ դասագիրքը, պէտք համոզուինք, որ ան կրնայ մրցիլ ցարական օրերու ամէնէն յոռի դասագիրքերու հետ։ Այսպէս օրինակ Հայաստանի միջնակարգ դպրոցներու մէջ ալ կը սորվին հայերէն լեզուով Ռուսաց պատմութիւն, իսկ թատերական բեմերու վրայ կը խաղան ռուսական խաղեր։ Եթէ քանի մը ռուսական խաղերէ վերջ, գոնէ կը բեմադրեն նաեւ «Պեպօ», կամ «Բաղդասար Աղբար», միջնակարգ դպրոցներու մէջ կը սորվին միայն Ռուսաց եւ օտար պատմութիւն։ Հայաստանի այն երջանիկ անկախ պետութիւնն է, որու դպրոցներու մէջ հայ աշակերտը չի կրնար սորվիլ Հայոց պատմութիւն, նոյնիսկ մարքսեան մեկնաբանութեամբ։ Այս մասին ի՞նչ կը խորհին Հօկերն ու անոնց շուրջ բոլորուած «բարեկամները»։

Մոսկուայի պաշտօնաթերթին «Խորհրդային ժողովուրդներու եղբայրական դաշնակցութիւն» խմբագրականը անշուշտ յատուկ նպատակներ կը հետապնդէ.—

Առաջին արտասահմանի մէջ տպաւորութիւն գործել անկախ ժողովուրդներու «երջանիկ» կեանքի մասին։ Ապացուցանել թէ ընտրական պայքարը միայն կրնայ ապահովել պողպատեայ միութիւնը մեր բազմազգի երկրի բոլոր ժողովուրդներու։

Բ) Գլխատուած ժողովուրդներու մէջ առաջացնել տպաւորութիւն՝ թէ Մոսկուան կը մտածէ իրենց մասին, մինչդեռ տեղական ղեկավարութիւնը դաւաճանած է ժողովուրդի շահերուն։ Ազգութիւնները իրենց յոյսը պէտք դնեն ոչ թէ իրենց դաւաճան ղեկավարութեան, այլ «ռուսական մեծ ժողովուրդի վրայ»։—

«Ռուս ժողովուրդը քաջարար կռուելով բոլոր ճակատներու վրայ, բռնկեցուցած յաղթանակին համար, այսօր անխուսափելի սիրուած է մեր երկրի բոլոր ժողովուրդներու կողմէ»։

Ազգութիւնները այնքան կը սիրեն եղեր այս «քանչելի» ժողովուրդը որ, ընտրութիւններու ատեն քաղաքացիները, անկախ իրենց ազգութենէն, Ազգութեանց Խորհուրդի անդամ կ'ընտրեն... կուսակցութեան եւ կառավարութեան վարիչները։

Անկասկած առաջնութեան մրցանիշը շահած է Ստալին։ «Պրաւդայի» խմբագրական թիւը կը հրատարակէ մանրամասն տեղեկութիւններ, համոզելու համար թէ Խ. Միութեան բոլոր հիմնարկութիւնները առաջ քաշած են այս «զարմանալի մարդու թեկնածութիւնը»։

Գ) Անգամ մը եւս գլխատուած եւ հոտի վերածուած ժողովուրդները համոզել թէ իրենց միակ բարեկամը Ստալինն է.—

«Եւ բնականաբար, երբ առաջ կը քաշուին թեկնածուներ «Ազգութիւններու խորհուրդի» համար, ողջոյնի ամէնէն ջերմ խօսքերը կ'ուղղուին առաջ, որ իր բովանդակ այժերը տուած է եւ կուտայ ժողովուրդներու եղբայրական համակեցութեան գործին — Ընկեր Ստալինին։ Խորհրդային Միութեան քաղաքացիները գիտեն թէ չկայ աւելի մարդ, որու սիրտը այնքան աւել ազգային բնութիւնը, ամէն տեսակի շովինիզմ, ամէն տեսակի արհամարհական վերաբերմունք հանդէպ ազգութիւններու շահերուն, որքան ալ փոքր ըլլան»։ Վկայ ... Հայաստանի պարագան։

Ժողովուրդներու ղեկավարութեան գլխատումով եւ պատմութեան մէջ նմանը չտեսնուած զանգուածային ահաբեկումներով, Ստալին եւ իր շրջապատը կ'ուզեն որ «Ազգութիւններու խորհուրդը» լեցուած ըլլայ սարուկ եւ անբան արարածներով, որոնք, հիմնովին իւրացուցած են ռուս նշանաւոր դրագէտ Գրիբոյեդովի խօսքը.— «Ինչպէս կարելի է յանդգնիլ սեփական կարծիք ունենալ»։

Ամէնէն վերջը, նոյն խմբագրականը կ'ազդարարէ բոլոր ժողովուրդներուն.

— «Անշուշտ, ընտրական պայքարի ատեն, տեղ տեղ գլուխ զօրուժին ունեցող բուրժուական - նացիոնալիստական լրտեսական խմբակները, ժողովուրդներու եղբայրական համակեցութեան ոխերիմ թշնամիները, պիտի ջանան աղդել զանգուածներու վրայ, պիտի տանին բուրժուական - նացիոնալիստական պրոպագանդ. Այդ փորձերը կը ստանան արժանի հակահարուած»։

Եւ այս՝ աննախընթաց «մաքրագործումներէն» վերջը։

Անշուշտ Մոսկուա շատ լաւ գիտէ որ հակառակ բոլոր բռնութեանց, բապանութիւններուն եւ «ինքնասպանութիւններուն», մեռած չէ ժողովուրդներու մէջ ազգային խռովքը, որքան ալ այդ ժողովուրդները վերածուին անդէմ զանգուածներու։

Մ. ԱՐԱՄԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՓԵԼԺԻԿԱՅԷՆ

ԻՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ ՊՐԻՒՍԵԼԻ ՄԷՋ

Նոյեմբեր 3ին, Պրիւքսէլի Ակադեմիայի պալատին շքեղ սրահին մէջ տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր բացումը ինը պետութեանց խորհրդաժողովին, լուծելու համար Ծայր. Արեւելքի տագնապը։ Հակառակ օտար տուպարթե... օրագրողներու խճողումին, «Թասսի» թղթակիցն ալ յաջողեցաւ տեղ գրաւել ժամուլի ներկայացուցիչներուն յատուկ յարկաբաժինին մէջ։

Ժողովին կը նախագահէր Պելժիոյ արտաքին նախարարը՝ Պ. Սփաաք (այժմ վարչապետ)։ Բացակայ էին Ճափոն եւ Գերմանիոյ ներկայացուցիչները, այս վերջինը ստորագրած չըլլալով Ուաշինկթընի դաշնագիրը։

Պ. Սփաաք արտասանեց բացման ճառը։ Նախ բարի գալուստ մաղթեց պատգամաւորներուն. յետոյ յայտարարեց թէ՝ այս ժողովը պէտք չէ նկատել իբրեւ միջազգային ատեան մը, որուն առջեւ Ճափոն հրաւիրուած է ներկայանալու եւ բացատրութիւններ տալու, ինչ որ հակառակ պիտի ըլլար իր արժանապատուութեան։ Հոս մեր ամէնուն նպատակն է կատարել հաշտութեան ու խաղաղութեան գործ մը, առանց կողմնակցութեան եւ կիրքի, նկատի առնելով բոլոր կողմերուն օրինաւոր շահերը։ Մենք պիտի ջանանք կառեցնել պատերազմը, որքան հնարաւոր է, վասնզի մենք կը խորհինք այն զինուորներու մասին, որ ի՛րենց պատերազմի դաշտին վրայ, այն կիներուն, մանուկներուն եւ ծերերուն՝ որ կը տառապին ու կը մահանան, այն աւերակներուն՝ որ իրարու վրայ կը կուտակուին, այն ժողովուրդներուն՝ որ աճաւոր աղէտմը կ'անցրենեներկայի։ Մենք կ'ուզենք վերահաստատել խաղաղութիւնն ու իրաւունքը ծայրագոյն Արեւելքի մէջ։

Ետոյ խօսք առաւ Ամերիկայի լիազօր պատուիրակը՝ Պ. Նորման Տէյվիս։ Ցիշեց այն պայմանները, որոնց մէջ կնքուեցաւ Իններու դաշինքը։ Մեր ամէնուն վրայ պարտաւորութիւն կը ծանրանայ վերահաստատել խաղաղութիւնը Ծայր. Արեւելքի մէջ։ Մենք հոս հրաւէրներ գործելու եկած չենք, այլ հոս կ'ընենք բանականութեան, արդար լուծում մը գտնելու համար։ Պէտք է հրաւիրենք երկու հակառակորդ կողմերը դիմելու համար խաղաղասիրական միջոցներու եւ կարգադրելու իրենց վէճերը։

Անգլիոյ արտաքին նախարարը՝ Պ. Իտըն իր կատարեալ համաձայնութիւնը յայտնելով Ամերիկայի ներկայացուցիչին, չնչեց թէ խաղաղութեան պահպանումը կենսական շահ մը կը ներկայացնէ բոլոր երկիրներուն համար. Մենք հոս պարզ հանդիսատեսներ չենք, եւ առաջնորդուած ենք՝ ոչ միայն մարդասիրական նպատակներով, այլ ունինք նաեւ պարտաւորութիւններ, որ կը բխին Ուաշինկթընի համաձայնութենէն. Կռուող կողմերէն մէկուն բացակայութիւնը մեզի ցաւ կը պատճառէ, սակայն այդ պատճառ մը չէ խանգարելու մեր կամքը՝ հաստատելու համար խաղաղութիւնը Ծայր. Արեւելքի մէջ։ Մեր հոս բռնելիք ընթացքը վճռական եղանակով մը պիտի ապացուցանէ մեր դիտաւորութիւններուն անկեղծութիւնը։

Ֆրանսայի արտաքին նախարարը՝ Պ. Տէլպոս իր կառավարութեան տեսակէտը պարզեց. Միջազգային կանոններուն ամէնէն էական սկզբունքը կը կայանայ ընդունուած յանձնառութեանց եւ ստորագրուած դաշնագիրներու ճշգրիտ գործադրութեան մէջ։ Ինչ կը վերաբերի Ֆրանսական կառավարութեան, ան հաւատարիմ կը մնայ իր յանձնառութեանց, եւ կը կարծէ թէ ներկայ պայմաններուն մէջ մեր ամէնուն ջանքը պէտք է ըլլայ ուսումնասիրել համաձայնութեան մը հիմերը, որ թոյլ տայ վար դնելու զէնքերը եւ բարեկամօրէն ձեռնարկելու բանակցութեանց։ Ջեմ վէճ մը, որ կարելի չըլլայ լուծել բարի կամեցողութեամբ։ Եթէ յաջողինք կասեցնել պատերազմը, մենք ոչ միայն փրկած պիտի ըլլանք բազմաթիւ մարդկային կեանքեր, այլ եւ պիտի տանք օրինակ մը, որ իր պատուհասը պիտի տարածէ այլուր։

Իտալիոյ ներկայացուցիչը պարզեց բոլշեւիկեան խլրտումներուն կատարած աւերից դերը Չինաստանի մէջ, ուր տեւական խաղաղութիւնը կարելի է հաստատել այն ատեն միայն, երբ Չինաստան զանէ իր ընկերային հաւասարակշռութիւնը, որ ծանրապէս վրդովուած է արտաքին խռովարարական միջամտութիւններով։ Միւս կողմէ ծանրացաւ այն իրողութեան վրայ թէ՝ պէտք չէ ժամանակ կորսնցնել, երեւան հանելու համար ներկայ տագնապին պատասխանատուները։ Փորձառութիւնը ցոյց տուած է թէ այդ ուղղութեամբ կատարուած քննութիւն մը ապարդիւն պիտի ըլլայ, եւ նոյն իսկ վտանգաւոր։ Կարեւոր է լուսաբանել պայքարը առաջ բերող պատճառները այդ հիման վրայ ջանալ ուղղակի շփման մէջ դնել երկու հակառակորդ կողմերը եւ չձգել այն տպաւորութիւնը թէ կարգ մը պետութիւններ կ'ուզեն աղդեցութիւն բանեցնել բանակցութեանց վրայ։

Խորհրդային միութեան պատուիրակը՝ Պ. Լիթվինով համամիտ գտնուելով ընդհանրապէս նախորդ բանախօսներուն յայտարարութեանց, յայտնեց թէ իր կառավարութիւնն ալ ներշնչուած է խաղաղութեան ցանկութեամբ, սակայն դիտել տուաւ թէ կարծիքի անհամաձայնութիւններ կը սկսին այն ատեն՝ երբ պէտք կ'ըլլայ ընդհանուր դաղափարէն անցնիլ գործնական մեթոտներուն, պահպանելու համար խաղաղութիւնը։

Չինաստանի ներկայացուցիչը իր կարգին պարզեց իր կառավարութեան տեսակէտը, պատմականը ընելով չինաճափոնական վէճին ծագման պատճառներուն եւ նախայարձակ պետութեան յաջորդական յանդուգն ձեռնարկներուն. Ճափոն միշտ յարգանքով ընդունած է միջազգային կանոնները։ Ջինաստան երբեք ատակ չէ ... Ճափոնի, չինական բանակներ երբեք ոտք չեն կոխած ճափոնական հողամասերու վրայ։ Չինաստան երբեք դաշնագիր չխզած է Ճափոնի դէմ պատերազմ մղելու, սակայն այսօր ան վճռական որոշած է իր ամբողջ ուժով դիմադրել նախայարձակ պետութեան։ Չենք ուզեր պահ մը են թադրել թէ՝ հոս ներկայ մեծ պետութիւնները անտարբեր հանդիսատեսներ պիտի ըլլան եղած ապօրէն յարձակումին, եւ բարեխղճօրէն պիտի չկատարեն իրենց ստանձնած պարտաւորութիւնները վերահաստատելու համար արդարութիւնն ու խաղաղութիւնը Չինաստանի մէջ։

Վերջին խօսքը առաւ Փորթուգալի ներկայացուցիչը, որմէ ետք փակուեցաւ ժողովը։

Խորհրդաժողովի շրջանակներուն մէջ տիրող ընդհ. կարծիքն է կազմել մասնախումբ մը, որուն պիտի յանձնուի յաջորդաբար տրուած որոշումներուն գործադրութիւնը։ Սակայն նկատի առնելով Ճափոնի անհաշտ ընթացքը, շատ հաւանական է որ այս խորհրդաժողովն ալ միւսներուն պէս մնայ առանց շօշափելի արդիւնքի։ Միւս կողմէ Ամերիկայի վերապահ ընթացքը մեծ յոյս չի ներշնչեր առաջ... պայմանական համագործակցութեան մը համար։

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԻՐՈՒՆԻ

ՆՈՒՊԱՂ

— Բարեկամ իմացայ որ ամուսնացեր էք, զաքանչ ի՞նչ տեսակ էին է
— Զաքանչս անմիտ, անյանյիքի ան... գին աղամանդ մըն է։
— Ի՞նչ բախտաւոր մարդ եք, կը նախանձիմ վիճակիդ,
— Այո, նախանձելի վիճակ, քանի որ մեր ամուսնութեան յաջորդ օրը վերին Երուսաղէմ ճամբեցինք։

«ՅՈՒՍԱԲԵՐ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

Ճառագայթի աւազան մըն էր այդ ...յդ հեռաւորութիւնը խորունկ։ Իրենց սրտէն բան մը կար հոն։ Ու կախարդուած, անշշուկ, այր ու կին մինունոյն վայելքին մէջ, կը նայէին

Անոնք, կը նմանէին երկու աղաւոր սիրահարներու, որոնց մէջ սէրով կը սկսի ամէն բան, ու կը վերջանայ սէրով

X

Հեռո՜ւն...

Օդին մէջ ճամբայ մը կը բացուէր ու կը գեղեցկանար. Ան, արեւով լուսացած երկինքներու ծիածանը, կ'երկարէր հեռուն. Այս ճամբան, հեռուն կը տանէր իր աչքերը։ Հոն, Կոմիտասին երգը կը թրթռար արշալոյսներու մէջ։

Կոմիտասին ե՜րգը...

Սարսուռ։ Ան, նոր սարսուռ մը կը տանէր հեռուները հայրենիքէն։

Ու Շուշան, հիմա, այդ հեռաւորութեան մէջ կը տեսնէր Կոմիտասը։ Ան կ'երգէր, կը կանչէր թռչուններուն հետ, գիւղէ գիւղ կը մտնէր, քաղաքէ քաղաք կ'անցնէր, ու կ'երգէր։

Հեռո՜ւն, հոն, ուր սա երկինքը կը վերջանար ու կը միանար անհունութեան, իրեն այնպէս կուգար որ բոլոր Հայերը՝ Անոր կը նայէին կարօտով։

Ու ի՜նչ երկինքներ կը շինէր սիրտերուն մէջ անոր ձայնը։

Ու հեռուն, իրեն կ'երեւային հայրենիքի մը երկինքներով խենթեցած հօգիներ։ Անոնց հօգիները՝ կը բարախէին, սիրտէ սիրտ կը թռչէին։

Կարծես, զգալու ու տեսնելու նոր ջիղ մը արթնցած էր իր ներսը. Այդ իրիկունը, խորունկ ճամբայ մը բացուած էր իր սիրտին մէջ՝ երբ աղօթեց։ Խորերը՝ խորհրդաւոր ամպերով ծածկուած քաղաքներուն, կը տեսնէր մարդիկ, որոնք արեւին դիմացը կեցած, իրենց աչքերով, խաղաղութեան երկինքէն անցնող արեւէն՝ բան մը կը խնդրէին։

Խորհուրդը այս պատկերի՞ն...

Հեռուներէն, իրենց քաղաքը եկող սարերականները, այդպէս չէի՞ն նայեր միթէ իրիկուան մարը մտնող արեւին։ Մինչ կը տեսնէր անոնց աչքերուն արցունքը։ Կուլային անոնք, ու արեւին դառնալով՝ բան մը կը սպասէին։

Սարսռաց Շուշան, Ու ձեռքերը տարածելով գոչեց.— «Գնա՛, գնա՛, թեւեր առ ու թռիր, շուտ գնա, դասակրա...»։ Կոմիտաս վարդապետին կ'ակնարկէր։ Ու իրենց հաշտութեան հրաշալի վայրկեանը յիշեց ու մրմնջեց, «հաշտութիւն...» ու բսաւ, «գնա՛ պաւակս, գնա հեռուն, ու երգէ, մեր թռչուններուն պէս երգէ ու կանչէ։ Երգէ զաւակս, ձայն տուր աշխարհներուն, ու այն օրուան պէս երգէ։ Բու երգդ սիրելի վարդապետ.»

Պատմութիւն մը միտքը ինկաւ։

«Հեռաւոր երկիրներէ կուգար ան։ Մինակ մաշած սազ մը ունէր, ու երբ սկսաւ երգել ու թրթռացնել իր սազը, չես գիտեր, ուրտեղէ՞ն հաւաքուեցան այն խումբ խումբ մարդիկը, որոնց մէջ ծերերն անգամ երիտասարդ կը դառնային։ Քանի մը բառ միայն, այգ-ուիկ եղանակ մը, ու սազին ձայնը բաւական էին որպէսզի անոնք՝ զգային կորսուած գինովութիւնը հայրենի երազներուն։

«Ու անոնց աչքերը բացուեցան մասունքներու պէս։ Նուիրական խունկ՝ կը բռնկէր հոն՝ նման արեւներու հրդեհին, ու ամէն բան կը սրբագործէր։

«Բոլոր սրբութիւնները, սրբութիւնները բոլոր հայրենի յիշատակներուն, կը ճառագայթէին... կը վազէին հսոող ջուրերու պէս՝ բոլոր ձայներէն։

«Ու մառերուն տակ՝ խենթեցած թեւերը սաղին՝ երգեցին, երգեցին, երգեցին։

«Ու արթնցաւ մառերուն տակ յանկարծ՝ հրաշալի լռութիւն մը։ Խորունկ ձայնի մը կը նմանէր ան ու կը պաղատէր։ Իրենց նոյնուածքներէն կը ծնէր կեանքի բոցը։ Ամէնն ալ պայծառութիւնը ունէին՝ իրենց ետեւը թողած երկինքներուն։ Ու «վարդեր կը բացուին, մեր երկրի ծաղիկները կը հոտաւէտեն» կ'ըսէր ամէնէն տարէցը անոնցմէ, ու անոնց աչքերը կը մընային մթնոլորտին խորը։ Բան մը կար հոն... անոնց աչքերը ճառագայթում էին մթնոլորտին. մաքուր ու փայլուն ամէնն ալ՝ կը վառէին միեւնոյն լոյսերուն մէջ։»

Շատ մօտեցած էր իր տղան Շուշան։ Ծունկի մը տաքութիւնը կ'ըզգար չրթունքներուն վրայ, ու կարծես համբոյրով կը բռնէին. Իր տղուն լռութիւնը սկսած էր պայծառանալ։ Իրեն այնպէս կուգար թէ, մայրերը բոլոր, ամէնն ալ, ամէնն ալ խորունկ բան մը կը զգային։ Մայրերը կը խընդային, ու «քու ե՛րգդ, քու ե՛րգդ, սիրելի վարդապետ», բսաւ պաղատանքով։

Ու իր ձայնը, փոխուած էր տունին մէջ, ու կը գլլար՝ ոսկեգոյն ծորակներէ վազող ջուրերուն պէս։ Ու սիրտը կը լեցուէր մինչ ու կը յորդէր, որովհետեւ, «պարզ երգէ, ալ մի դադրիր ու երգէ այն օրուան պէս», կ'ըսէր ինքնիրեն։ Ու բան մըն ալ ինք կ'երգէր։ Տունին մէջ երբ կ'արձագանգէր իր ձայնը, կարծես հեռուէն յուզում մը կը հոսէր։ Իրեն այնպէս կուգար որ, այս պահուն, կը բացուէին մեռելներուն աչքերը, ու խորունկ երազ մը արթնցած անոնք, երկինքէն եկող լոյսերուն տակ, կը վառէին նորէն։ Նորէն կ'երեւար հին երազներուն գեղեցկութիւնը անոնց աչքերուն մէջ։ Ու երբ, «Քու երգդ» կ'երգէր, այս անգամ բոլոր հեռաւորութիւնները բոցառին։ Ու Տիկին Շուշան, Կոմիտասին նման շատ մարդիկ յիշեց, որոնք սև խարշներ պատած, իրենց սրտէն՝ մօտէն բան մը թողած էին հոն, յանկարծ մրմնջեց, «Աստեղ մը...»

Ինչպէ՞ս եկած էր այս բառը բերնին, չէր գիտեր։ Բայց կը քաղցրանար սիրտը։ Հոն՝ արշալոյս մը վարդեր կը թափէր։

Իրաւ որ, հրաշալիքներ էին իր ...սած տաքցեալներուն գլմերը ...երուն մէջ անգամ, իրենց սրտին ...քութիւնը կը պահէին անանք, ու երբ կը նայէր անոնց, կը տաքնար իր սիրտը ու կը բաբախէր քաղցրօրէն։ Միեւնոյն խնյոյքութիւնը ունէին իր ...սած տաքցեալները ամէն տեղ։ ... նայէր տաքցեալներու պէս ինչ, ...նոնց մէջ մնացած հօգիին շունչը ...կը սիրէր։ Ան, պատկերներուն ... անգամ, կը ծփար հրաշքով, ու ... թեր շնորհ մը կուտար անոնց։

ԱՐՄԷՆ ԱՄՐԻԿ

(31)

(Շար.)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼԻԲԱՆԱՆԷՆ

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Հոկտեմբեր 18, 19, 20 եռուզեռ կայ, կառավարական շրջանակին մէջ, մանաւանդ որ այդ օրերուն Դաշնակցութեան ընդդիմադիր պլօքին հաւաքոյթը Ամանոս կայանի եկեղեցիին մէջ ձախողած էր. — Ներքին նախարարը ինք աչքովը տեսած էր այն 200 — 300 կիները որոնք եկեր էին ունկնդրութեան, իսկ դուրսը բազմութիւնը, երիտասարդութիւնը ուրիշ բան կ'արտայայտէր։

Յաջորդ օրը մարդպանը կ'ուզէ տեսակցիլ Դաշնակցութեան ներկայացուցիչներուն հետ։ Կ'երթան։ Ու կէս օրին քաղաքը, հայկական քաղաքը յուսախաբութեան մէջ է — Դաշնակցութեան թեկնածուն կառավարական ցանկին մէջ առնուած էր։

Այո, հոկտեմբեր 21ին, Հ. Յ. Դաշնակցութեան Լիբանանի Կ. Կոմիտէն նորէն ցոյց տուաւ իր ուժը, եւ գրաւեց իր տեղը

Նոյն իրիկունը բաւական ուշ ատեն, ընկերներէն մաս մը, ինքնաշարժներով կը գիմէ Գ. Ապի Շահլէի տունը, որ ինքնաշարժները երկար շղթայ մը կազմած են։ Ինքը, նախարարը մեր ընկերներով շրջապատուած, կը դիմաւորէ տղաքը, մինչ Արաբները «Ապի Լուլէն Նահր Դաշնակ, Նահր Թիւթիւնճեան» կանչելով օդը կը թնդացնէին։

Քիչ վերջ, նախարարը սաած, կուգանք մեր ակումբը, ուր ընկ. Թիւթիւնճեանի բարեկամութեան խօսքերէն ետք նախարարն ալ խօսք կ'առնէ, բուռն ցոյցերով ամբողջ անցուդարձը։

Հիւրը, երգերով ու ծափերով ճամբու կը դրուի։ Տղաքը, կը մնան ակումբին մէջ մինչեւ ուշ գիշեր. Անոնք, նոր թռուցիկներ ու յայտարարութիւններ կը պատրաստեն յաջորդ օրուան մեծ հաւաքոյթին համար, Դաշնակցութեան տան մէջ, ուր ներկայ պիտի ըլլային ցանկի բոլոր թեկնածուները։

Յաջորդ օր, ուրբաթ, Դաշնակցութիւնը կ'ունենայ իր վերջին հաւաքոյթը. Ակումբին սրահն ու գաւիթի մասերը, անցքերը բոլորը լեցուած են։ Աթոռ նստարան չկայ։ Հիւրերը հետզհետէ կուգան, թեկնածուները կ'ուշանան։ Հաւաքոյթին նախագահ ընկ. Թիւլլեան ձայնասփիւռին առջեւն է, իր խօսքը կ'ըսէ, որմէ վերջ բեմ կը հրաւիրէ Գէյրութի երեսփոխներէն Գ. Աաֆուր որ մեծապէս շնորհակալ եղած է Դաշնակցութեան բանակցութիւններու ատեն. Գ. Աաֆուր բեմ գալով, կը յայտնէ թէ չուզեր խօսիլ, այլ խօսքը նախագահին ուղղած կ'ըսէ թէ չի գիտեր ինչ անծանօթ մղումով մը փարած է Դաշնակցութեան, աշխատած անոր օգտին, ու պատրաստ է տակաւին աշխատելու, երբ որ պէտք ունենայ Դաշնակցութիւնը։

Նոյն ժամերուն կը հասնին թեկնածուները. Տղաքը ուսամբարձ բեմ կը բերեն բոլորն ալ։ Ելմտական նախարարը կը պակսի, իսկ միւս թեկնածուները — Հապիպ Ապի Շահլա, Ապտուլլահ Եաֆի, Տօքթ. Լապագիտի, Շէֆիք Նասիֆ ներկայ են։ Ընկ. Թիւթիւնճեան բարեկամական խօսքերէն ետք, հետզհետէ բեմ կը հրաւիրէ բոլորն ալ իրենց խօսքը ըսելու։ Թեկնածուները ֆրանսերէնով իրենց հիացումը կը յայտնեն «Դաշնակ ժողովուրդին», «Դաշնակ բարեկամներուն»։ Նախարարը ժամանակով խօսքը ըսաւ. «Եր հաստատենք որ հայ ժողովուրդին մէջ դուք էք ուժը, եւ մենք կ'ուզենք միասին կառուցանել հայրենիքը — Լիբանանը»։

Ուշ գիշերին, հիւրերը մեկնեցան։ Մեկնեցան նաեւ տղաքը. Շաբաթ ամբողջ օրը աշխատանք ու թռուցիկ, երեկոյեան բոլոր մարմիններու եւ յանձնախումբերու ժողով ու յաջորդ օր կիրակի գործի։

Առտուն դեռ արեւը չծագած, մեր տղաքը գրաւած էին գիրքերը։ Իսկ տուփերու բացուելուն արդէն գործը իր ընթացքին մէջ էր։ Կառավարական ցանկը մեծ թափ կը ստանար մանաւանդ հայկական թաղամասերուն մէջ ուր պոչ կը բռնէին մեր ցանկին քուէարկողները

Ընդդիմադիրները, նաեւ ռամկավար - Բարեգործականեան թեկնածուն սկսան գրամ խաղցնել։ Այդ չարունակութիւնը բաւական, բայց տեսնելով որ դլուխ պիտի չհանային նլել, ժամը 11.30ին պաշտօնապէս քաշուեցան։

Տղաքը եւ համակիրները ակումբ կը հաւաքուին։ Յաջողութեան կէս ճամբան ենք։ Ուրախութիւն, երգ ու պար, անհերքանելի բայց հարազատ։ Ակումբէն դուրս, հայկական թաղամասերուն մէջ խրախճանք, նուագ կայ։ Ամանոս կայանի բնակիչները եկեղեցիին զանգը կը հնչեցնեն ու եռագոյնը առած, ժամուն շրջափակին մէջ կ'ուրախանան։

Երկուշաբթի առաւօտ նոյն թափն ու եռանդը. Մինչեւ կէսօր ու իրիկուն ամենայն կարգապահութեամբ, անոր - տունէն կը տարուի աշխատանքը, լրաբեր, լրատար պատանի հեծելանւորդներէն մինչեւ ակումբը նստող ընկ. Նիկոլ Աղբալեանն ու Տօքթ. Գուլպագեանը որոնք շրջաններէն կացութեան եւ ընթացքի մասին առած լուրերը կը հաղորդէին դարձեալ շրջաններուն։

Երկուշաբթի կէսօրին, վարչապետ Գասըմ Թաղը, իսկ նախագահն ալ Մեծն էլ Հօսնի պիտի երթային իրենց քուէները տալու։ Բացառիկ էր այն ցոյցը որ բաժին ինկաւ մեզի։ Գասրայի մէջ, զուտ իսլամական թաղ, եւանդ գոյնին ընծայեցին պատիւ եւ խնդրեցին որ իրենց նուէր տրուէր, իսկ Մեծն էլ Հօսնի մէջ, մեր տղաքը չորսական չարուած, եռագոյնով դիմաւորեցին նախագահը եւ երգերով առաջնորդեցին քուէտուփ։

Հեւ ի հեւ աշխատանքէ վերջ, իրիկուան մեզ ներկայացուեցաւ արդիւնքը։ Պէյրութի ընդհանուր քուէարկողներու թիւն է 37.894, որոնցմէ մասնակցած էին 24330։ Շահած էին. — Ծոյա պէյ Թաքէթ 22.763, Ապտուլլա Եաֆի (իսլամ) 22.709, Հապիպ Ապի Շահլա 22.688, Սէլիմ Լէպքիտի (իսլամ) 22.671, Յարութ Թիւթիւնճեան 22.642, Շէֆիք Նասիֆ 22.554։

Ընդդիմադիր. — Բամըդ Սարգիս 1739, Օմար պէյ Պէյհում (իսլամ) 1636, Հրաչեայ Շամլեան 1634 եւն.։

Հայերու, Պէյրութի մէջ, քուէարկելու իրաւունք ունեցողներու ընդհ. թիւն է 7800, որոնցմէ 1500 հայ կաթոլիկ եւ հայ բողոքականները կ'իյնան դուրս, փոքրամասնութեանց հետ։ Այդ 7800 քուէներէն 5500ը քուէարկած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան կամ կառավարական ցանկին։ Ռամկավարներուն եւ Բարեգործականեան թեկնածուն առեր է Հայոց մէջ 75 ձայն միայն։

Քուէներու այս պատկերը տալէ ետք, եզրակացութիւնը կը թողունք ընթերցողին ...

Ընտրութիւններէն վերջը, մեր ղեկավարները շնորհաւորութեան գացին .. Վ. Գ. Էմիլ Էտտէին, վարչապետին, ներքին եւ ելմտական նախարարներուն եւ ցանկի միւս թեկնածուներու։ Շատ չանցած անոնց վերադարձին, փոխադարձ այցելութեան եկան նախարարներուներկայացուցիչները, իսկ Մէթր Նասիֆ իրեններով եկաւ եւ ուսերու վրայ բարձրացուած ներս բերուեցաւ։ Ընկ. Թիւթիւնճեանի խօսքէն ետք, Մէթր Նասիֆ անգամ մը եւս «Դաշնակ հայ ժողովուրդին» գովքը հիւսեց։

Հալէպի եւ Պէյրութի հայութեան ծանօթ առեւտրական եւ նախկին Դաշնակցական Գ. Միսակ Ազիրեան, կը փափաքի որ Դաշնակցական ղեկավարներն ու նորընտիր երեսփոխանը իր տանը հաւաքուին, սեղանի մը շուրջ։ Ինքնաշարժներով հոն ենք։ Ղեկավարներուն հետ նաեւ տասնեակ մը տղաքրս։ Սեղանները պատրաստ են։ Սեղանապետը ընկ. Սասունին է։ Խօսքեր ու բարեմաղթութիւններ, երգեր ու ծիծաղներ, հին հաւատաւոր Դաշնակցականին յարկին տակ։

Սեղանին իրենց ժամանակցութիւնը կը բերէին նաեւ Գ. Մալըեան, Գ. Զավտարեան, եւ Պէյրութի քաղաքապետարանի նորընտիր հայ ներկայացուցիչը, Գ. Բիւզանդ Քէհեաեան։

Սեղանին վրայ խօսք առին ընկերներ Գուլպագեան, Կերկերեան, Նիկողոսեան, Գանարեան, Շահէ, Պաղտասարեան, Եափուճեան, Եկաւեան նաեւ տղաքս։ Խօսեցան նաեւ Գ. Ազիրեան, Գ. Մալըեան, Գ. Քէհեաեան եւ ընկ. Թիւթիւնճեան։

Ուշ գիշերին խանդավառ մթնոլորտի մէջ, «Մեր հայրենիքով» վերջացաւ յաղթանակի սեղանը։

ՇԱՀՐԱԶ

ՄԵՐ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԸ

ՌՈՒԲԷՆ ՊՈԼՈՅԵԱՆ

ՔՈՒԹԻՑ

«Յառաջ»ի Նոյեմբեր 7 թիւին մէջ կարդացի Մարսիլիոյ Տարօն - Տուրուբերանի Հայր. Միութեան ցաւակցութիւնը՝ մեր սիրելի Ռուբէնի մահուան առթիւ։

Ինիկ Տարօնցի այս մեծատառ զաւակը, որ համակ խանդ էր եւ շարժում, թրծուած Տարօնի անմահ հերոսներու, իր իսկ հօրեղբօրորդւոյն՝ Մճոյի, Կորիւնի, Հրայրի, Գէորգ Չաւուշի, Սեբոյի եւ մնացեալ որբացած փաղանգի հրեղէն բովին մէջ, մեծ տեսուն հանած էր իբրեւ ռազմիկ։

Յիշեմ մէկ - երկու դրուագներ միայն։ Իբրեւ հերթապահ խմբապետ խաւար գիշեր մը կը լսէ թրքական հեռախօսի փոհմակին ձայնը,

— «Պու կէճէ էրմէնիլէրի պասդըրաճազ պոյ խափըճըալըն. թօ՛յ. թօ՛յ»։

Մեր անմահ Ռուբէնը դասաւորելով իր խումբը, կը պատուիրէ.

— «Տղերք, երբ երեք անգամ բարձրաձայն կրկնեմ «Թօյ, Թօյ, Թօյ» կրակ բացէք»։

Արդարեւ անշշմար մնալով թշնամի զօրասիւնէն եւ զայն յանկարծակիի բերելով, Ռուբէնի խումբը կը յաջողի մինչեւ վերջին մարդը ջարդել թշնամին, ստանալով «Թօյ - Թօյ» մականունը, զոր այնքան ակնածանքով կը կրկնէին իր հայրենակիցներն ու բարեկամները։

Ռուբէնի քաջագործութիւններէն մէկն ալ Հանգուցեալ Սեբաստացի Մուրատի գլխակր Թրքական գերութենէն ազատելն է։

1924ին երբ Տիարպէքիրէն փախստական վիճակի մէջ Հալէպ հասայ եւ ծանօթացայ ուրիշ եւ յուէտ ողբալի հայրդուեր մը՝ Ցրոնաց Մուրատին, կիրակի օր մը Տարօն Տուրուբերանի Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովին կ'երթայինք միասին, ուր տեսանք մեր յաղթանդամ դիւցազը։ Հոն ծանօթացայ նաեւ մեր վաստակաւոր հայրենակիցներէն Անդրանիկ Սայեանի, որ ընդհ. ժողովին դրուատեց Մուրատի եւ Ռուբէնի արժանիքները։ Ապա կոչ ընելով Տարօն - Տուրուբերանի բոլոր հայրենակիցներուն, յորդորեց միանալ, օգնելու համար Թուրքիոյ խորերէն ճողոպրած թանկագին բեկորներուն։

Այդ կոչին առաջին անգամ պատասխանեց Ռուբէն, որ գրպանէն հանելով դրամապանակը, կէսը (5 օսման - եան հնչուն ոսկի) նուիրեց միութեան։ Բայց վարչութիւնը նկատի ունենալով Ռուբէնի պարագաները, ընդունեց միայն մէկ ոսկին։

Այնուհետեւ մեր տարագիր վիճակը ինչպէս շատեր Ռուբէնն ալ նետեց այս ափերը։ Իմէ լուր չունէի, երբ 1927-ին Հայաստանէն հօրեղբայրս Օվոն կը գրէր. — «Լեւոն ջան, զարր զԹուրէն, բաէ իրեն որ իր կինն ու երեխան իրեն կը սպասեն»։

« Ցաւալի մէջոցու պտոյ գայի։ Կը գտնուէր Պէյրութ, ևթէ չեմ սխալիր անծուփ հանքի մը մէջ կ'աշխատէր Հայդրդեցի հօրեղբօրս դրութիւնը եւ առաջայ հետեւեալ պատասխանը։

— « Լեւոն ջան, ես կուռած ըլլալով Հայաստանի անկախութիւնը կոխող ուժերու դէմ, հալածուած եմ երկրէն, գիտեմ որ ընտանիքս եւ երեխաս հոն կ'ապրին օրական զերիներ, զորս երբեք ինծ չեն վերադարձներ, իսկ հոն երթալս արդէն կամաւոր ինքնասպան ըլլալ բան է։ Եթէ գիտնայի իմ մահով անոնք կը փրկուին, այդ ալ կ'ընէի »...

Ու այսպէս տարիներով .... Ռուբէնը անտուն եւ տաժանելի օրեր կ'անցընէր, հետզհետէ ծերելով եւ տակաւին կը սպասէր յուսալոյս օրերու, երբ իմացաւ թէ իր կինը Հայաստանի մէջ յոյսը կտրելով Ռուբէնէն, բոլշեւիկեան օրէնքով իր բախտը կապած էր ուրիշի մը հետ։ Այս պարագան աւելի եւս խորտակեց մեր մարտիրոսացած Ռուբէնը։ Եւ այդ օրէն դադրելով կատարեալ տէրվիշ մը, սկսաւ խմել, խմել անվերջ եւ թմրիլ ...

Սիրելի Ռուբէն, երանի հազար երանի պիտի ըսէի այն օրուան որ մեզ վիճակուէր քու եւ քեզ նմաններու արիւնը նշխարի նման հաւաքել եւ հայրենի հողին յանձնել։ Այն ժամանակ փոխանակ ըսելու «տուր հողը թեթեւ գայ վրադ», պիտի թնդացնէինք. «Գերեզմանիս թող արձանին վրայ, գրեն յաղթական թէ դինուոր է ան»։ Փառք քու եւ քեզ նմաններու անմահ յիշատակին, սիրելի Ռուբէն։

Լեւոն Տօնիկեան

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» • ««««

— Որ ուժութեան հզօրանալ ըլլալոն գիտէ՞ք ... Թալէաթ փաշա ո՞ր երկրի հպատակն էր. գիտէի՞ք թէ 1921 Ապրիլէն սկսած Թուրքիա եւ Հայաստանի Հանրապետութիւնը պատերազմական վիճակ ունին եւ կռիւներ կը մղուին 120 քիլոմեթրնոց ռազմաճակատի մը վրայ։

Փաստաբանին նպատակը, Թուրքերու եւ Հայերու պատերազմական վիճակի մէջ ըլլալը հասկցնել էր։ Եւ շատ գիտութեամբ հաւատ նպաստելին Արտաքին, ... պատասխանին վրայ, նախագահը ը.....

— Լսուեցաւ որ Թուրքիոյ եւ Հայաստանի միջեւ պատերազմ ծագած է։ Իսկ դէպքը 15 Մարտին տեղի ունեցաւ։ Դուք թերթերէ՞ն տեղեկացած էիք այդ պատերազմական վիճակին։

— Այո, թերթերէն տեղեկացած էի։

Որքա՞ն ատենէ ի վեր կը շարունակուէր այդ պատերազմը

1919ի վերջերէն ի վեր։ Նոյնիսկ Թուրքերը մինչեւ Թիֆլիս հասած էին։

— Կ'ուզեմ իմանալ թէ պաշտօնապէս պատերազմ յայտարարուեցա՞ւ։

Փաստաբանը բացմբեց.

— Այո, պաշտօնապէս պատերազմ յայտարարուած էր։

Ասիկ վերջ նախագահը կ'ուզէ եղած հետեւեալ հարցումին բարեկամէ աւելի խնդալ պէտք է։

— Ըսել է Մարտ 1էն ի վեր պոլշեւիկներն ու Թուրքերը Հայաստանի դէմ պատերա՞զմ յայտարարած էին։ Ամբաստանեալ, գիտէ՞ք նաեւ թէ Հայաստանի դէմ մղուած այդ պատերազմը վարողը Էնվէր փաշան է որ ներկայիս Մոսկուա կը գտնուի։

Արդարութիւնը պաշտպանելու պաշտօնն ու պարտականութիւնը ունեցող պատասխանի մը բերնէն նման տուտ եւ անհիմն խօսքեր լսել վերջ, արեւէ բացատրութիւն աւելորդ կը նկատուի։ Կովկասի ճակատին վրայ Հայերու հանդէպ ի գլուխ գրուած գազազական ձեռնարկներու հետ Էնվէր փաշան Անոր գործը շատ լաւ գիտէր անշուշտ այդ պարագան, սակայն գործին եկաւ եւ պատասխանեց.

— Այո, շատ լաւ գիտեմ այդ պարագան։

Նախագահը նորէն ձեռք առաւ Գերլինի եկած ըլլալու խնդիրը եւ հարցուց Հարտէնպէրկ փողոց փոխադրուելուն պատճառը

— Մօրս ուրուականը տեսնելու պէս որոշած էի Թալէաթ փաշան մեռցնել, այդ պատճառաւ տունս փոխեցի։

- Այսինքն ոճիր գործելու պատրաստուեցաք։

— Քանի որ մայրս կը հրամայէր սպաննել զայն, սկսայ այդ ուղղութեամբ մտածել։

— Ըսել է կը մտածէիք խելքին գործադրել այդ հրամանը։

— Նոր տուն փոխադրուելէս վերջ ատեն մը մոռցայ մօրս հրամանը։

— Մոռցա՞ք... Ձեր այս խօսքէն բան մը չկրցայ հասկնալ. քիչ առաջ ըսիք որ սրուշումներ տուած ըլլալով փոխադրուած էիք Հարտէնպէրկ փողոց։ Ըսել է գիտէիք թէ Թալէաթ փաշայի տան դիմացը կը բնակիք։

— Այո, գիտէի։

— Կ'ուզէիք անոր մօտ տո՞ւն մը գտնուիլ

- Մայրս այդպէս ըսելուն համար կ'ուզէի անոր մօտը գտնուիլ։

Անկէ առաջ Թալէաթ փաշայի Պերլին գտնուիլը չէի՞ք գիտեր։

Գ ...էի, մօտ հինգ շաբաթ առաջ ... էի

- Ո՞ւր տեսած էիք.

Օր մը, ..., երկու ընկերներով կենդանաբանական պարտէզի ուղղութենէն կուգար։ Իրարու հետ Թուրքերէն կը խօսէին եւ մէկը յանկարծ «փաշա» գոչեց։ Հետապնդեցի զանոնք. ընէմայի մը առջեւ կեցան. մէկը պատուեցաւ անոնցմէ, համբուրելէ վերջ Թալէաթ փաշայի ձեռքը։

- Թալէաթ փաշան ճանչցած ատեն զայն սպաննելու միտք ունեցա՞ր։

— Ոչ. միայն թէ դէջութիւն մը ըզգացի վրաս. սինեմա մտայ, սակայն չկրցայ կենալ եւ դուրս ելայ։

— Ըսել է Թալէաթ փաշայի Պերլին գտնուիլը աւելի առաջ չէիք գիտեր։

— Ոչ, չէի գիտեր։

Անկէ վերջ, ոճրագործը հարցաքննութեան միջոցին պատմեց իր հիւանդութեան եւ Տօքթ. Քասիրէֆի մօտ դարմանումին եւայլնի մասին եւ ը...

— Մեռցնելու կամ չմեռցնելու մասին տարակուսանքի մէջ էի։ Հիւանդութիւնս որքան կը շատնար, մօրս հրամանը գործադրելու փափաքս կը զօրանար։ Այլեւս այս վերջ, կը զգայի որ մարդ սպաննելը ձեռքէս չէր գար։

Այս հիւանդութեան խնդրին մասին ժիւրին բաւական յուսադրուեցաւ վերջ, 15 Մարտի խնդրին անցան։

— Ինչպէ՞ս տեղի ունեցաւ դէպքը, յայտնեցէք

— Մօրս հրամանը գործադրելու համար սպաննեցի զայն։ Այն օր նորէն մայրս աչքերուս առջեւ եկած էր։ Թալէաթ փաշան տեսնելուս պէս...

— Ո՞ւր տեսար զայն։

Սենեակիս մէջ վեր կը կոխէի եւ մէկ վար մէկ վեր կը չըէի. այդ միջոցին Թալէաթ փաշայի դուրս ելլելը տեսայ։ Ծամբայ չելած իր տան պատուհանէն տեսնուեցաւ ան։ Անկէ վերջ փողոց ելայ։ Այն ատեն նորէն մօրս ուրուականը աչքիս առջեւ եկաւ։ Մէկ կողմէ Թալէաթ փաշան եւ միւս կողմէ ալ մօրս ուրուականը կը տեսնէի

— Այսինքն, ձեր երեւակայութեան մէջ ձեր ընտանիքի անդամներուն ուրուականները կը տեսնէիք եւ անոնց մահուան Թալէաթ փաշայի պատճառ ըլլալը կը մտածէիք. չէ՞. գիտէի՞ք որ Թալէաթ փաշան այդ ժամուն դուրս պիտի ելլէ

— Ոչ, չէի գիտեր։

— Երբ փաշան տեսաք, ի՞նչ ըրիք։

— Զայն տեսնելուս պէս ետեւէն վազեցի, ատրճանակս ձեռքս առի եւ զարկի։

— Ո՞ւր պահած էիք ձեր ատրճանակը.

(43)

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (52)

ԼՈՒՍԱԴԻՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Սոնիան առանց պատասխանելու, պատահած առաջին գիրքը առնելով սկսաւ թղթատել։ Կասկած չկար որ երկու ընկերները կ'ապրէին շատ ծանր նիւթական վիճակի մէջ։ Այս պայմաններով, իրողի մտածեց Սոնիան, մէկը չի կրնար ուսանիլ, բայց կրնայ նահատակուիլ։ Լեւոնի սեղանի առջին նստած, ուշադրութեամբ կը հետեւէր Սոնիայի դէմքի արտայայտութեան։

— Ծանր պայմաններու մէջ կ'ապրիք,— կարծես վերջնական եզրակացութեան մը եկած, ըսաւ Սոնիան,— այս պայմաններու մէջ դժուար է աշխատիլ...

— Բայց ո՛չ, ինչո՞ւ այդպէս կը կարծէք,— ընդմիջեց Լեւոն,— չէ՞ որ երկրի մէջ պայմանները աւելի ծանր էին, ուր ոչ հոգեկան եւ ոչ ալ ֆիզիքական հանգստութիւն ունէինք, փախստական վիճակի մէջ ամէն րոպէ կեանքը կապուած պատահարի մը հետ...

— Ճիշդ է, բայց գաղափա՞րը։

— Անշուշտ գաղափարը առաջնակարգ դեր մը ունի. այդ մասին երկու կարծիք չի կրնար ըլլալ, բայց նոյնը կարելի է ըսել ուսանողներու պարագային ալ։ Եթէ անոնք ալ գաղափարով մը զինուած չլլային, ծանր պայմաններու մէջ կէս ճամբան կը մնան, ինչպէս հարիւրաւորներու կը պատահի, որոնք ուսումը կիսատ ձգած ձեռնունայն ետ կը վերադառնան։

Թերեւս Սոնիան չէր ալ լսեր Լեւոնի խօսքերը։ Աչքերը յամառօրէն յառած տղու աչքերուն՝ զարմանալի քնքուշ արտայայտութեամբ կը նայէր անոր։ Խաղաղ արտաքինի տակ ներքին փոթորիկ մը կ'ապրէր այդ պահուն Սոնիան։ Ձեռք կը թափէր ամրապնդելու ներքին յուզումին, երբ այդ ճիգը ինքնին կը բազմապատկէր յուզումը, անդիմադրելի ուժգնութեամբ կը փոթորկէր հոգին։ Ցանկարծ դէմքը գունատեցաւ ու յուսահատ աչքերը վեր վերցնելով գրեթէ ճչաց.

— Իսկ իմ մայրանոցս, Լեւոն, իմ մայրանոցս առանց ձեզի...— ու ալ չկրցաւ շարունակել. յուզումը, ներքին խորհուրդը արտայայտած լինելու ամօթը կցկցեցին բերանը, ուսերը ցնցուեցան ու այլեւս դիմադրելու անկարող, հեկեկալով դէմքը ծածկեց ձեռքի թաշկինակին մէջ

Սոնիայի անսպասելի բռնկումը, արտասանած խօսքերը, ըղձային լացը շշմեցուցին Լեւոնը։ Անգիտակ Սոնիայի հոգեկան ապրումներուն, բոլորովին չէր սպասեր որ ան կրնայ բռնկուած ճիւղի մը նման վար իյնալ, երբ ոչ մէկ պատճառ կը տեսնէր ատոր։ Կը ճանչնար Սոնիան, անոր ուժեղ կամքը, ինքզինք պահելու կարողութիւնը։ Երբեք զայն չէր տեսած այսքան խղճալի վիճակի մէջ։ Այդ պահուն Լեւոնը ամէն բան մոռցած, միայն կը տեսնէր իր սիրած աղջիկը, իր Սոնիան, անբացատրելի ցաւի տակ ընկճուած, ...թաշկինակի մէջ ծեծկուած, անձնատուր յուսահատ լացի։ Տեղէն վեր ցատկեց.

— Սոնիա՛, Սոնիա՛...

Թիկնաթոռի յենարանին կռթնած, Լեւոնը կը շոյէր աղջկայ մազերը, որպէս թէ ան երախայ մը լինէր. քնքշօրէն Սոնիայի ձեռները հեռացուց դէմքէն, թաշկինակով սրբեց արցունքները ու իր աթոռը մօտեցնելով նստաւ աղջկան մօտ, անոր երկու ձեռները ափին մէջ սեղմած։

— Հանգստացէ՛ք, Սոնիա՛,— ողոքող ձայնով խօսեցաւ Լեւոնը,— ի՞նչ է պատահած ձեզ հետ, ինչո՞ւ այս արցունքը, յուսահատութիւնը։ Դուք կոռվի աղջիկ մը՝ իմէրիք կնոջ մը նման լաք. չէ՞ որ ձեր ընկերն եմ, ինչո՞ւ ինծմէ ծածկել ձեր խորհուրդները, ձեր մտահոգութիւնները։ Ա՛յ, այդպէս. հիմա հանգստացաք. խօսինք ձեր ձեռնարկի մասին, մայրանոցի մասին...

Հետզհետէ ինքզինք հաւաքած Սոնիան մտիկ կ'ընէր, առանց Լեւոնի դէմքին նայելու։ Տկարութեան պահու մը Լեւոնի հանդէպ ունեցած զգացումը ակամայ մատնէր էր, բայց տղան չէր հասկցած, եւ կամ չհասկնալ կը կեղծէր։ Այս գիտակցութիւնը զգան յուսախաբութեան մատնեց զինք գտգահ ինքն իրմէ, նուաստացումի պաղափարէն մորակուած, կամք բրաւ եւ ինքզինք հաւաքեց։ Աչքերը չորցուց, մազերը յարդարեց ու բոլորովին հանդարտ ձայնով մը ըսաւ.

Կը ներէք, տկամայ պոռթկում մըն էր. այս քանի օրս սաստիկ ջղային վիճակի մէջ կը գտնուիմ։ Զարմանալի է, չէ՞, քանի ժամանակը կը մօտենայ, ձեռնարկի մեծութիւնը զիս կը վախցնէ, հոգեկան ուժերս կոտորակուած կը զգամ. երբեմն կը թուի թէ անկարող պիտի լինիմ գլուխ հանելու մայրանոցը, որ իմ կեանքի նպատակն է։ Դժուար է ձեզ համար զիս հասկնալ. ինչպէ՞ս բացատրեմ. կեանքը ինծ հանդէպ շատ խիստ եղաւ, անխնայ խորտակեց զիս, ու հիմա գրեթէ մինակ, մայրանոցի գաղափարով ինքզինքս կեանքի հետ մէջ կը զգամ, առաջ կը քալեմ։ Իսկ եթէ չյաջողիմ...

— Բոլորովին ի զուր է այդ մտավախութիւնը, Սոնիա։ Շատ աւելի ծանր պայմաններու դիմագրաւած էք դուք։ Կը յիշէ՞ք, Վանի մէջ, ընդհանուր խուճապի գիշերը, դուք ալ ինքնավստահ եւ վճռական, հոգեկան մեծ բաւականութեամբ կը զգալի ձեզ. Երբեք ձեր տոկունութիւնը չկորսնցուցիք. Թերեւս դուք աւելի անսասան մնացիք այն ահաւոր օրերուն քան թէ մենք։ Ինչո՞ւ ներկայիս վարանքը, անվստահութիւնը։ Ձէ՛, Սոնիա, ձեզ ոչ կամք կը պակսի, եւ ոչ ալ ձեռներէցութեան ոգի։ Գիտէք որ անչափ հետաքրքրուած եմ ձեր ձեռնարկով. կը ցաւիմ միայն որ նախնական աշխատանքներուն պիտի չկրնամ աջակցիլ։ Բայց հոն ընկերներ կան, անոնք հնարաւոր ամէն աջակցութիւն ցոյց կուտան ձեզ, եւ վերջապէս դուք անծանօթ մը չէք Վանի ժողովուրդին. Տարի մը վերջ ինքս ալ կը վերադառնամ, այն ժամանակ ամբողջովին ձեր տրամադրութեան տակ...

Սոնիան յարուած ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէր։ Աչքերուն թախիծը անհետացած՝ ոգեւորութեամբ կը ճառագայթէին ու երբ Լեւոնը խօսքը վերջացուց, Սոնիան կարծես ինքնիրեն խօսելով հազիւ լսելի ձայնով մը շնչաց.

— Եւ երկուքս միասին կը բարձրացնենք մայրանոցի շէնքը։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Հեռաձայնի գաղտնի գործիք մը բռնուեցաւ

Թղթատարական վարչութիւնը առնէ մը ի վեր հետապնդումներ կը կատարէր, ժամէնի հեռաձայնի կեդրոնին մէջ պատահած խանգարումներու առթիւ: Այս մասին լուր տրուած էր նաեւ ոստիկան ոստիկանութեան, որ յաջողեցաւ երեւան հանել գաղտնիքը: Գաղտնի գիծ մը հաստատուած էր այն յարկաբաժնին մէջ ուր կը բնակէր Թուաստանի առժամեայ կառավարութեան նախագահին՝ Կերենսկիի գործակիցը, Զէնզինով: Այս յայտնութեան վրայ ձերբակալուեցան երկու հոգի, իսկ երրորդ մը կը փնտռուի երկու ելեկտրագէտներէն հետ:

Թուրքիոյ ձեռնարկը օտար Հրեաներուն դէմ

Գրած էինք թէ օրէնսգիծ մը ներկայացուած է Թուրքիոյ ազգ. մեծ ժողովին, օտար Հրեաներու ներգաղթը արգիլելու համար: Պոլսոյ թերթերը կը գրեն թէ օրէնսգծին հեղինակն է Մագնիսայի երեսփոխան եւ նախկին երկրաձեւք առնել, արտասահմանէ Թուրքիա եկող ոչ — թուրք տարրերու մասին: Ան իր այս առաջարկին մէջ նկատի ունի մասնաւորապար Հրեաներու ներգաղթը:

Սայրի Թօփրագ իր առաջարկին իբր պատճառաբանութիւն ցոյց կուտայ կարգ մը երկիրներու մէջ Հրեաներու մասին ձեռք առնուած միջոցները, եւ այն համոզումը կը յայտնէ թէ Թուրքիոյ Հրեաները ունին մտայնութիւն մը որով իրենք զիրենք Թուրքերէն աւելի բարձր կը նկատեն:

Օրէնսգիծ - առաջարկը որ ներկայիս արտաքին յանձնաժողովի մօտ կը գտնուի, հետեւեալ կէտերը կը պարունակէ.

1.— Երբեք չիթոյլատրուիր որ աշխարհի ո եւ է մէկ մասէն դաղթող Հրեաներ Թուրքիա անդամուրուին: Օտարահպատակ Հրեաներ թրքահպատակ չեն կրնար ըլլալ

2.— Այն Հրեաները որ գիտական կամ գեղարուեստական համբաւ ունին, մասնաւոր արտօնութեամբ կրնան Թուրքիա գալ բնակիլ:

3.— Թուրք հպատակութենէն հեռացած Հրեաները անգամ մըն ալ երբեք չեն կրնար այս պատիւը ձեռք բերել:

4.—Ոչ - Հրեայ օտարները թրքահպատակ կարենալ ըլլալու համար, պէտք է յանձնառու ըլլան մէկ տարիէն սորվիլ Թուրքերէն խօսիլ: Անոնք որ չեն յարգեր իրենց այս յանձնառութիւնը, կը դադրին թրքահպատակ ըլլալէ:

Համալսարան Վանի մէջ

Աթաթիւրքի ճառէն վերջ, ուսումնասիրութեանց ձեռնարկուած է Վանայ լճի եզերքը հիմնուելիք մշակոյթի աւանին եւ համալսարանին համար: Կ'իմանանք թէ, կը գրէ «Ճիւմհուրիյէթ», կրթական գործավար Սաֆֆէթ Արըգան մօտ օրէն Արեւելեան նահանգները պիտի երթայ, այս նպատակով քննութիւն մը կատարելու համար տեղին վրայ: Եթէ պէտք տեսնուի, շատ հաւանական է որ գործավարին ընկերացող պատուիրակութիւնը օդանաւով կատարէ իր ճամբորդութիւնը:

Խաղաղին պատրաստք Թուրքիոյ մէջ

Թուրքիոյ օդային վտանգի դէմ պաշտպանութեան յանձնաժողովի անդամները, Պոլսոյ քաղաքապետի օգնական Հիւսնիի մօտ հաւաքուելով, քննեցին ցարդ կատարուած պատրաստութիւնները եւ կարգ մը որոշումներ առին մօտերս բացուելիք պատսպարաններու մասին:

Այս որոշումներու համաձայն, տուները կը բաժնուին տպուած ծանուցագրեր որոնց մէջ պէտք է գրել անունը այն անձին որ պատսպարաններուն պիտի հետեւի, եւ այն ժամը՝ որ իրեն ամէնէն աւելի յարմար է:

Դաշնագրերը ամէնուն ալ յարմար դասաժամեր պիտի որոշեն. դասընթացքները ամիս մը պիտի տեւեն, շաբաթը երկու դասաժամով: Եթէ, հակառակ այս բոլոր դիւրութեանց, դասընթացքներուն չհետեւողներ գտնուին, իւրաքանչիւրէն 5 — 25 ոսկի դրամական տուգանք պիտի գանձուի:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԱԲԱԹԸ ԶՈՐՍ ՕՐ ԿԷՍ ԳԻՆ, (3 ֆրանք) պիտի հաստատուի ցուցահանդէսին այցելութեանց համար, սկսելով յառաջիկայ շաբթէն, մինչեւ Նոյեմբեր 25, երբ կը փակուի ցուցահանդէսը: Օրերն ալ որոշուած են,— երկուշաբթի, երեքշաբթի, չորեքշաբթի եւ հինգշաբթի:

ՄԵՏԱՂԱԳՈՐԾԱԿԱՆ բանուորները մէկ ժամ գործադուլ հռչակեցին չորեքշաբթի իրիկուն, իբրեւ բողոքի ցոյց: Գործարանատէրները դիտել կուտան թէ բուն պատճառը քաղաքական է:

Ր. ՄԱՔՏՕՆԸԼՏ, Անգլիոյ նախկին վարչապետը, յանկարծամահ եղաւ շոգենաւին մէջ, երբ Հարաւ. Ամերիկա կ'երթար: Ծնած էր 1866ին: Մեծ դեր կատարած է Անգլիոյ աշխատաւորական շարժման մէջ: 1900 — 1912 քարտուղարն էր կուսակցութեան, 1906ին երեսփոխան ընտրուեցաւ, 1924ին ընտրուեցաւ վարչապետ, իսկ երկրորդ անգամ՝ 1929ին եւ մնաց մինչեւ 1935: Ետոյ քաշուեցաւ, առողջական պատճառներով: 1931ին ինքն էր կազմեց ազգ. դաշնակ, իրկնելու համար անգլ. ոսկին.

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ հինգ Հրեաներ սպաննուեցան քաղաքէն 12 քիլոմեթր հեռու, դաշտի մը մէջ: Անգլիական ոստիկանութիւնը հետապնդումի ձեռնարկեց շուներով, որոնք յաջողեցան գտնել դաւադիրներուն բոյնը: 15 Արաբներ ձերբակալուեցան:

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԲՈՂՈՔԸ՝ հակաբոլշեւիկ դաշինքին դէմ, փակուած կը նկատուի Հռոմի մէջ: Թերթերը դիտել կուտան թէ Մոսկուա այս բողոքով անգամ եւս կը հաստատէ թէ նոյն բաներն են Խորհրդային իշխանութիւնը եւ Գ. Միջազգայինը:

ԱՆԳԼԻՈՅ վարչապետը ճառ մը խօսելով, ջերմ բաղձանք յայտնեց որ սերտ բարեկամութիւն հաստատուի Հռոմ - Բերլին առանցքին հետ եւ փառաբանեց անգլեւֆրանսական գործակցութիւնը:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱԼՖՕՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը, 12 Նոյ. Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, «Հայ Ակումբ»ին մէջ. ժողովէն յետոյ դասախօսութիւն: Կը դասախօսէ Ընկեր Յ. ԹՈՐՈՍԵԱՆ.

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը վաղը. Ուրբաթ երեկոյ գրադարանի սրահին մէջ, 181 Քուռ Լաֆայեթ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Սօլաք Գօյունեան (Կ. Պոլսեցի) կը փնտռէ իր հօրեղբօր աղջիկը եւ տանոր թոռը՝ Հաճի Զմրուխտ եւ Սերաֆիմ Գօյունեանները Մարսէյլ կամ շրջակաները կը բնակին: Ճանչցողներէն կամ հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ Շահան Զոտեանին, 7 Rue du Coq, Valence-Drome.

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան Ընդհ. Ժողովը 13 Նոյ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Խրիմեան» Ակումբին մէջ, 2 Ռիւ տը լա Տէֆանս:

ՓԱՐԻԶԻ ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ Միութեան Ընդհ. ժողովը 14 Նոյ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին 8 Rue Bossuet սրահին մէջ: Օրակարգ. — 1- Տարեկան հաշուետուութիւն, 2- Նոր Վարչութեան ընտրութիւն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ Դ. Լիոնի կոմիտէն իր խոր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. Յակոբ Թուլինեանի իր տիկնոջ դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Le Gérant : M. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Damesne — PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration — ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ՕՐԹՈՒՆԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 12 ՆՈՅԵՄԲԵՐ — VENDREDI 12 NOVEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3575

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՌԱԶՄԱՇՈՒՆՉ ԽՄԲՈՒՄՆԵՐ

»»»» • ««««

Հակաբոլշեւիկ ուխտը, որ կնքուեցաւ նոյեմբեր 6ին, Հռոմի մէջ, մասնակցութեամբ Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ Ճափոնի, նոր եւ աւելի անստոյգ հեռանկար մը կը բանայ միջազգային կեանքի մէջ։

Ծանօթ է ուխտին բովանդակութիւնը, — ճիշդ այն ինչ որ կնքուեցաւ 1936 նոյեմբեր 25ին, Պերլինի մէջ, Գերմանիոյ եւ Ճափոնի համաձայնութեամբ։ Այս անգամ Իտալիան ալ կը միանայ, եւ երեք պետութիւնները պիտի աշխատին նոր դաշնակիցներ ճարել, աւելի զօրաւոր ճակատով մը վարելու համար պայքարը։

Ի՞նչ կ'ըսէ ուխտը.

— « Ընդունելով որ Կոմինթէրնը (Գ. Միջազգայինը) նպատակն է բռնութեամբ կազմալուծել եւ քանդել եղած պետութիւնները, բոլոր կարելի միջոցներով։

«Համոզուած որ Կոմինթէրնի միջամտութիւնը՝ ազգերու ներքին գործերուն, կը սպառնայ ոչ միայն անոնց ներքին խաղաղութեան եւ ընկերային բարօրութեան, այլ եւ աշխարհի խաղաղութեան », դաշնակիցները կ'որոշեն գործակցիլ, պաշտպանուելու համար « համայնավարական կազմալուծման դէմ »։

Ի՞նչ միջոցներով.

ՅՕԴ. 1.— Դաշնակիցները յանձն կ'առնեն փոխադարձաբար տեղեկութիւններ հաղորդել Կոմինթէրնի գործունէութեան մասին, խորհրդակցիլ պաշտպանութեան անհրաժեշտ միջոցներու մասին եւ այդ միջոցները գործադրել սերտ գործակցութեամբ։

ՅՕԴ. 2.— Դաշնակիցները հասարակաց պիտի հրաւիրեն երրորդ պետութիւններ, որոնց ներքին խաղաղութիւնը վտանգուած է Կոմինթէրնի կազմալուծման աշխատանքով, պաշտպանութեան ամէն միջոց ձեռք առնել համաձայն այս պայմանագրութեան, եւ կամ անոր յարիլ։

Այս դաշնագրին ստորագրութենէն ի վեր, շատ կը խօսուէր Իտալիոյ մասնակցութեան մասին, բայց Հռոմ կը ձգձգէր, գիտնալով ... պատճառներով

Երբ Մուսոլինի Պերլին գնաց եւ երկու «Առաջնորդ»ները դրսեւ գլխի առին, այս հարցն ալ ինքնին լուծուեցաւ, իբրեւ յառաջիկայ մասը Հռոմ - Պերլին առանցքին։ Այն ատեն խօսուած ճառերն ալ կը հաստատէին թէ այլեւս ձեւակերպութիւն մըն է Իտալիոյ ստորագրութիւնը, որ տեղի ունեցաւ շաբաթ օր, 6 նոյեմբեր։

Հիմա կը մնայ ուրիշ պետութիններ ալ համոզել եւ յառաջ քաշել։

Այս աշխատանքին համար իր ցանցերը լարած է մանաւանդ Գերմանիան, կեդր. Եւրոպայէն մինչեւ Հարաւ. Ամերիկա։ Ամէնէն աւելի Պերլինի մէջ ցնծացին, երբ հեռագիրը կը հաղորդէր թէ Փաշական դիկտատուրա հաստատուած է Պրազիլիոյ մէջ։

Բայց Ամերիկան շատ հեռու է, եւ Հիթլէրի գործակալները իրենց ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած են Կեդր. եւ Արեւելեան Եւրոպայի վրայ, ուր բազմաթիւ պատճառներ վստահութիւն կը ներշնչեն իրենց։

Պալքանեան երկիրներէն Պուլկարիա գրեթէ Փաշական կարգ-սարքով մը կը կառավարուի աւելի քան երկու տարիէ ի վեր։ Յունաստան նոյնութեամբ իւրացուց հիթլէրական օրէնքները (1936 օգոստոս 4)։ Ռումանիոյ մէջ լուրջ աշխատանքներ կը կատարուին։ Եուկոսլավիոյ մէջ Գերմանիա եւ Իտալիա համախորհուրդ կը գործեն եւ բաւական գետին շահած են արդէն։ Հունգարիա նոյնպէս տրամադիր է հակելու Փաշական - հիթլէրական վարչաձեւութեան, եւ դեռ վերջերս էր որ միեւնոյն դրօշին տակ համախմբուեցան կարգ մը համանման կազմակերպութիւններ։ Փորձեր կը կատարուին նաեւ Աւստրիոյ եւ Լեհաստանի մէջ, որոնց երկրորդը թէեւ զօրաւոր է իր անկախութիւնը պահելու համար, առաջինը միշտ երերուն վիճակ մը կը ներկայացնէ։

Աւելորդ է ըսել թէ՝ միայն գաղտնի գործակալները չեն որ լծուած են այս աշխատանքին։ Պարբերաբար տեղի կ'ունենան դիւանագիտական այցելութիւններ, մանաւանդ Գերմանիոյ Նախարարներուն կողմէ.

Այսպէս, շուտով Աւստրիա պիտի երթայ Զօր. Կէօրինկ։ Նոյեմբեր 20ին Պերլին պիտի այցելէ Հունգարիոյ վարչապետը, իր արտաքին նախարարին հետ։ Եւ դեռ կան ուրիշ պտոյտներ, որոնք յաճախ չեն ծանուցուիր։

Իրականին մէջ, տեսական հարց մը չէ հակաբոլշեւիկ ուխտը, այլ քաղաքական բանաձեւ մը, որ կը ձգտի ոչ միայն օգնել Խ. Միութիւնը, այլեւ ճամբան հարթել նոր աշխարհակալութեանց համար։ Ուրիշ խօսքով, ունի յարձակողական, ռազմական հանգամանք։

Այս գիտակցութեամբ է որ, մտահոգութեան մատնուած են ժողովրդապետական երկիրները, գլխաւորաբար Անգլիա, Ֆրանսա եւ Մ. Նահանգները։

Առաջին երկուքը ազդեցութեան պայքարի նոր ձիգ մը կը տեսնեն այս շարժումին մէջ. իսկ Մ. Նահանգները բնականաբար հանդիստ չեն կրնար մնալ, երբ կը տեսնեն Փաշականութեան ներումը հարաւ. Ամերիկայի մէջ։ Եթէ Պրազիլիան կարենայ պահպանել Փաշական կարգուսարքը եւ ուրիշ հարեւան երկիրներ ալ քաշել իր ետեւէն, անշուշտ կը խախտի համամերիկեան դաշնակցութեան ծրագիրը, որ Ուաշինկթընի սիրական երազն է։

Ամէն պարագայի մէջ, կը գտնուինք նոր խմբումներու առջեւ, որոնք բարդուելով քաղաքական վէճերու եւ ընդհարումներու ատգնապին վրայ, հետզհետէ աւելի կը մթագնեն միջազգային հորիզոնը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՐԽԱՅԻՔՈՑ ԽՕ ՎԱՐԻՉՆԵՐՆ ԱԼ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԵՑԱՆ

Ստալինի կերակուրը պիտի թունաւորէի՞ն

« Տէյլի Թէլէկրաֆ »ի թղթակիցը կը հեռագրէ Մոսկուայէն, երեքշաբթի օրուան թուականով.—

Աբխազիոյ հանրապետութեան վարիչներէն տասը հոգի պիտի գնդակահարուէին վաղը։ Դատավարութիւնը տեղի ունեցաւ Սուխումի մէջ եւ տեւեց հինգ օր։ Միւս երեք ամբաստանեալները դատապարտուեցան 20, 15 եւ 10 տարի բանտարկութեան։ Բոլորն ալ ամբաստանուած էին հետեւեալ յանցանքներով.

1 — Հիմնադրած են Մոսկուայի կարգ մը ղեկավարները, որոնք օգտակարութեան վարած էին Սեւ ծովու ափերը եւ որոնք վերջերս գնդակահարուեցան իբրեւ լրտեսներ եւ աւազակներ։

2.— «Կցած էին Թրոցքիի ոտքերը», բայց որոշակի ... 1927ին։

3.— Դաւեր լարած էին, Աբխազեան Խ. Միութենէն բաժնելու համար

Դատավարութեան ատեն, իբրեւ կեդր. « սրիկայ » հռչակուեցաւ հանգուցեալ Նեստոր Լակոբա, Աբխազիոյ ժողովրդական կոմսը եւ վարչապետը՝ 1922էն ի վեր, անդամ Մոսկուայի կեդր. գործադիր կոմիտէին։ Ժամանակին հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէր թէ Լակոբա մեռած է Թիֆլիսի հիւանդանոցին մէջ, 1936 դեկտեմբեր 28ին, կոկորդի հետեւանքով։ Այն ատեն, յուղարկաւորութենէն յետոյ երկու օրինակ երկայնութեամբ յայտարարութիւն մը հրատարակուեցաւ Բերիայի եւ Կովկասեան միւս գլխաւոր վարիչներու ստորագրութեամբ, փառաբանելով հերոսը։ Յայտարարութիւնը կ'ըսէր թէ Լակոբա կուսակցութեան միացած է 19 տարեկանին եւ մեծ քաջագործութիւններ կատարած, մինչեւ վերջը մնալով անխոնջ եւ անձնուրաց ռազմիկ մը Լէնին - Ստալինեան գաւթին համար։

Այժմ այս « յաւէտ հաւատարիմ հերոսը » խորհրդային դատարանին մէջ կ'ամբաստանուի թէ լրտես մը եղած է վերջին 18 տարիներու ընթացքին եւ կազմակերպիչը քանի մը մահափորձերու՝ ընդդէմ Ստալինի, մեղսակցութեամբ Աբխազիոյ Չեկայի նախագահին՝ Միքէլաձէի։ Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ 1933ին, անոնց հրամանով սահմանապահ մը փորձեց սպաննել Ստալինը, երբ ան պտոյտ մը կը կատարէր ծովափը։ Ցեսայ իբրեւ թէ Լակոբա հրամայեր է խոհարարին թունաւորել Ստալինի կերակուրը՝ հացկերոյթի մը ատեն։ Դատապարտեալներուն յայտարարութեան համաձայն, խոհարարը վերջին պահուն վախցեր եւ ետ կեցեր է այդ արարքէն, ըսելով թէ կրնայ մատնել մը պնակը թունաւորած ըլլալը եւ ինք ուտել կերակուրը։

*** Հավաս թղթակիցը Մոսկուայէն կը հեռագրէ թէ ձերբակալուած է Խուդյաեւ, որ աւաջնակարգ օգնական չէնած էր, իբրեւ թէ փակած ըլլալով երիտասարդներու ճամբան։ Նմանօրինակ գրոյցներ կը շրջին նաեւ հողագործական նախկին գործավար Եակովլեւի մասին, որ դլուխ հանեց հողագործութեան համայնացումը։ Կ'ըսուի նաեւ թէ ձերբակալուած են ազգ. պաշտպանութեան նախկին գործավարը՝ Թուխաչեւսկի եւ կրթական գործավարը՝ Բուբնով, որոնք պաշտօնանկ եղած էին վերջերս։ Գ. Լանտա, ազգ. պաշտպանութեան գործավարութեան պաշտօնաթերթին խմբագիրը, պաշտօնանկ ըլլալով յաջորդ նշանակուեցաւ Գ. Բարաղանով։ Միջազգային Կարմիր Օգնութեան վարչութիւնը որաշեց քանի մը ամիսէն ետ կանչել Մոսկուայի ներկայացուցիչը։

Ինչպէ՞ս կ'իմանային Կերենսկիի գաղտնիքները

Ինչպէս հաղորդած էինք, ոստիկանութիւնը երեւան հանեց հեռաձայնի գաղտնի գիծ մը, որուն շնորհիւ գաւազիրներ կը լսէին Գ. Կերենսկիի խօսակցութիւնները. Արդէն ձերբակալուած են Ռաֆայէլ Պէնիվիտօ, սպանիացի հանդերձավաճառ մը եւ Ռօպէռ Պիգաւ, ֆրանսացի ճարտարագէտ մը, իսկ ռուս կազմակերպիչը՝ ռուսահայ դոհազրավարաչ Իգնատ Շթայնպէրկ Տր. օրէն ի վեր անհետացած ըլլալով, կը փնտռուի։

Դատաւորութիւնը երեւան հանեցին հեռաձայնի քննիչները, ոստիկանութեան հետ միասին, բաժանորդի մը՝ էլի Ֆոնտամէնակիի գանգատին վրայ։ Այս մարդը, որ 67 տարեկան է, Ռուսաստանի երբեմնի վարչապետին գործընկերը եղած է 1906էն ի վեր։ Երբ Կերենսկի Փարիզ եկաւ, Ֆոնտամէնակին եւ Չէնզինովը նշանակեց խմբագիր իր թերթին՝ «Նոր Ռուսաստան »ի։ Երկուքը միասին յարկաբաժին մը վարձած էին Ավէնիւ տը Վէկրամ, եւ Կերենսկի հոն կը հանդիպէր ամէն օր եւ այնտեղ կուտար իր ժամադրութիւնները։ Քննութիւնը երեւան հանեց որ բոլոր խօսակցութիւնները կը լսուէին գաղտնի գիծի մը շնորհիւ. Սպանիացին յարկաբաժին մը վարձած էր Վիքթորիէն - Սարտու փողոցին մէջ, աւելի քան մէկ ամիս է ի վեր, բայց չէր փոխադրուած։ Կը կարծուի թէ հեռաձայնի վարչութենէն պաշտօնեայ մը դիւրացուցած է դաւադիրներուն գործը՝ այնպէս որ, երբ մէկը բանար Ֆոնտամէնակիի յարկաբաժնին հեռաձայնը, զանգը կը հնչէր նաեւ Պէնէվիտոի յարկաբաժնին մէջ եւ ներկաները կը լսէին բոլոր խօսակցութիւնները։ Միեւնոյն ատեն, եթէ որ եւ է պատասխան չտրուէր Ֆոնտամէնակիի յարկաբաժնին մէջ, Սպանիացին ատենէն կը պատասխանէին յանուն Ֆոնտամէնակիի, Կերենսկիի կամ Չէնզինովի։

Պատասխանելով կարգ մը հարցումներու, Ֆոնտամէնսքի յայտարարեց թէ չի պարմանար ստորուած դաւադրութեան համար, քանի որ իր թերթը ուղղուած է թէ սպիտակ եւ թէ կարմիր Ռուսերուն դէմ եւ տարիներէ ի վեր լրտեսութիւն կը կատարեն իրենց վրայ։

Ուրեմն այս գործն ալ կը կազմէ մէկ օղակը՝ Սպիտակ եւ կարմիր Ռուսերու գործունէութեան, զօրավարներ Կուտեպովի եւ Միլլէրի անհետացման հետ

«Մաթէն» կը գրէ թէ այլեւս անհանդուրժելի կը դառնան Չեկային դաւերը Ֆրանսայի մէջ։ Եւ կ'ամբաստանէ փախստական Շթայնպէրկը իբրեւ յայտնի պոլշեւիկ մը։ Պնդելով թէ խորհրդային իշխանութեան կողմէ վարձուած գործակալներ են այս դաւադրութեան կազմակերպիչները, քաղքենի թերթը կը պահանջէ արագ շարժիլ, «երկիրը փրկելու համար օտար խաժամուժէն »։

ԱՆԳԼԻԱ ԶՈՐՍ ՆՈՐ ՋՐԱՀԱՒՈՐՆԵՐ պիտի ունենայ յառաջիկայ տարի, հինգերորդ մըն ալ՝ 1939ին։ Մինչեւ 1942 առաջնակարգ ջրահաւորներու թիւը պիտի հասնի 25ի։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԶԱՐԿ «ՏԱՎՈՒԼ»Ը
ՓՉԷ ԶՈՒՌՆԱՆ
ԹՈՂ ԿՈՐԾԱՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ.

Եթէ կը կարծէք թէ մեր կոճկուած « Հայաստանասէրները » որ եւ է բան կը հասկնան Խ. Հայաստանի գլխուն պայթած փորձանքէն, չարաչար կը սխալիք։

Անոնք տագնապի մը գոյութիւնն ալ խաղիւ թէ կը խոստովանին, հոգ չէ « Խ. Հայաստան » ստանան։

Մնաց որ, միեւնոյն բաները չեն բնտանալ եւ կարդալ։ Կամ կարդալ եւ լմբռնել։

Եթէ այդպէս չըլլար, մէկ շաբթուան «Խ. Հայաստան»ի թիւերը բաւական էին, հասկնալու համար թէ — սա ուրի՞շ բան է, ուրի՞շ բան.

Անոնք գրուած են շատ աւելի կենսական հարցով մը,— այս բոլորը՝ ոչինչ. Իրենց մեզ կը փրկեն ու ենք, ոչ թէ Դաշնակցականները։

— «Թափ ալ նը էծ է »

Այս պատմութիւնը միտքս իյնալ, երբ «Արեւ»ի մէջ կը կարդայի տեղեկութիւն մը՝ Հայաստանի կացութեան մասին։

Տեղեկատուն կը կոչուի Տիկին Անուշի Եազըճեան, որ «օգոստոս 21ին Երեւանէն ճամբայ ելլելով, Նիւ Եորք ժամանած է»։ Ան է որ կը պատմէ, համաձայն ռամկավար թերթին հրատարակութեան.

— « Տիկին Եազըճեան Հայաստանի շինարարութեան մասին հիացումով արտայայտուելէ յետոյ, վերջին ձերբակալութիւններուն մասին խօսելով ըսած է թէ, անոնք թէեւ խորապէս ազդած են ժողովուրդին վրայ, բայց արդարութեան անաչառութեանը վրայ անոնց ունեցած խոր հաւատքը յոյս կը ներշնչէ որ եթէ կան անմեղներ անպայման պիտի արձակուին։ Այնպէս որ Երեւանի բնակչութիւնը չէ կորսնցուցած իր բնական զուարթութիւնը, եւ յաճախ կը պատահի որ առաւօտեան մինչեւ ժամը 3 — 4ը զբօսաշրջիկներու խումբեր տավուլ զուռնայով կը շրջին Աբովեան պողոտայի երկայնքին եւ կանգ առնելով բնակարաններու եւ պանդոկներու առջեւ, իրենց քունէն կ'արթնցնեն բարեկամները, պարելու այդ ժամանակից ընելու իրենց քէֆին։

« Գալով ձերբակալուածներուն եւ բանտարկուածներուն, անոնց մէջ կան շատեր որոնք դրամական զեղծումի համար դատի պիտի ենթարկուին, ինչպէս Դանուշ Շահվէրտեան՝ Ներգաղթի լիազօրը. Իսկ Արամայիս Երզնկեան, Զապէլ Եսայեան, Սահակ Տէր Գաբրիէլեան, Գուլոյեան, Հանէսօղլուեան, Եղուարդ Զօրուբեան, Կաֆոռ եւ ուրիշ մտաւորականներ եւ կառավարական պաշտօնատարներ, որպէս « ժողովուրդի թշնամի » ամբաստանուած ըլլալով հանդերձ, չի կարծուիր որ ծանր դատապարտութեան դատապարտուին եւ շատերու համոզումը այն է թէ մեծ մասով անպարտ պիտի արձակուին »։ (Արեւ, 1 նոյեմբեր)

Այս ամբողջ պատմութեան մէջ, լսկայէս հոյակա՞պ է «տավուլ - զուռնա»յի պարագան։

Հրապարակային շնորհակալութիւն՝ Տիկին Անուշի Եազըճեանի, որ իր ստեղծարեր լուրերով կը փարատէ սեւ մութ ամպերը, հոգ չէ թէ յուլիսօգոստոսին հանդիպած ըլլայ Երեւան։

Քանի որ մայիսի տավուլ - զուռնա կը զարնեն Երեւանի մէջ, քունէն արթնցնելով քաղաքին բնակիչները, ալ ի՞նչ կ'արժեն վայրերան լուրերը, ըլլան իսկ «Խ. Հայաստան»էն քաղուած։

Զա՛րկ «տավուլ»ը եւ փչէ՛ զուռնան, — մնացեալը «հէ՛չ», պիտի ըսէր աշուղ Օվիկը։

Այս «տավուլ - զուռնան» չի՞ յիշեցներ Լէնկթիմուրի պատմութիւնը։

Լէնկթիմուր մէկ ջարդեց Սեբաստիան, — լուր բերին թէ ժողովուրդը խոր խոր կը մռմռայ։

Զարդ մը եւս հրամայեց.— Հաստատուեցաւ թէ ժողովուրդը դեռ կը մռմռայ։

Երրորդ հարուած մը եւս։ Այս անգամ լուր բերին թէ ողջ մնացողները կը խաղան, կը պարեն, կը ցնծան։

— Ա՛լ վախնալիք բան չունինք, յայտարարեց Լէնկթիմուր։

Տիկին Անուշին արդեօք հետաքրքրուեցա՞ւ սա անմշա՞ն մանրամասնութեամբ,— Տավուլ - զուռնա զարնողները կինտօնե՞ր, ափաշնե՞ր էին, թէ վիշտէն խենդեցածներ, ինչպէս ողբացեալ Թոյթոյ Ռուբէնը, որ անդադար կը խմէր, վիշտերը մոռնալու համար . . .

ՎԱՀԷ

Թրքական պատուիրակութիւն մը Հալէպի մէջ

»»»» • ««««

Հալէպէն կը հեռագրեն նոյեմբեր 10 թուականով.—

Թրքական պատուիրակութիւն մը հասաւ Հալէպ, նախագահութեամբ արտաքին գործերու խորհրդականին, Մէնէմէնճիօղլուի եւ ընդունուեցաւ սուրիական եւ հողատար իշխանութեանց կողմէ։ Պատասխանելով Հալէպի թերթակցին հարցումներուն, Գ. Մէնէմէնճիօղլու յայտարարեց.

— Եկած եմ կառավարութեանս բարեկամութիւնը հաղորդելու Ֆրանսայի, Սուրիոյ եւ Լիբանանի։ Բարեկամական այցելութիւն մը պիտի տամ մարզպանին եւ Սուրիոյ նախարարներուն »։

Խօսելով Սանճաքի հիմնական օրէնքին գործադրութեան մասին, խորհրդականը աւելցուց.—

Ապրածողովը արձակեց իր վճիռը։ Այլեւս խօսք չի կրնար ըլլալ նոր բանակցութեանց մասին։ Սահմանադրութիւնը մեքենաբար գործադրութեան ճամբուն մէջ կը մտնէ նոյեմբեր 29ին։

Դեսպան Դաւթեան ճրաժարա՞ծ է թէ ձերբակալուած

Վարշաւայէն կը հաղորդեն թէ խորհրդային դեսպանը՝ Գ. Դաւիթեան, որ Մոսկուա վերադարձած էր ամիսէ մը ի վեր, որոշած է քաշուիլ դիւանագիտական ասպարէզէն։ Պատճառները անձնական են։ Գ. Դաւթեան երկու տարի առաջ ամուսնացած էր ռուս երգչուհի Մակսակովայի հետ, որ Վարշաւա եկած էր, Քարմէնի դերը կատարելու համար օփերային մէջ, ռուս արուեստագէտներու խումբի մը հետ. Արդ, Տիկինը չուզեր հրաժարիլ Մոսկուայի թատրոնէն։

Հետեւաբար կը հերքուին այն զրոյցները թէ Գ. Դաւթեան ենթակայ պիտի ըլլայ դեսպան պիտի նշանակուի։

Գ. Դաւթեան նախապէս խորհրդական էր Փարիզի խորհրդային դեսպանատան, յետոյ նշանակուեցաւ դեսպան Թեհրանի եւ Աթէնքի։

Ուրիշ հեռագրի մը համաձայն, Թրոցքիական բջիջ մը երեւան հանուած է Վարշաւայի խորհրդային դեսպանատան մէջ, որուն մէջ խառնուած է նաեւ երգչուհի Մակսակովայի (Տիկին Դաւթեան) անունը։ Կ'ըսուի թէ այս առթիւ ձերբակալուած են դեսպանը եւ իր կինը, ժամուլի բաժնին վարիչը՝ Կէորկի Ալեքսանդրով, զինուորական կցորդը՝ Հաշարապետ Բոբով, անոր եւ Մոսկուայի հեռագրական գործակալութեան ներկայացուցիչը։

Առաջին գործավար Լիթվինով, որ Պրիւսէլի ժողովէն յանկարծ մեկնած էր Մոսկուա վերադառնալու համար, Վարշաւայի կայարանին մէջ տեսակցութիւն մը ունեցաւ դեսպանատան գործակատարին հետ, դեսպանը բացակայ ըլլալով։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅՈՒՆ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Իբրեւ հաստատուած անվիճելի ճշմարտութիւն, մենք մեզ նկատած ենք առեւտրական բարձր կարողութիւններով օժտուած ժողովուրդ. Ուրիշներու կարծիքն ալ նոյնը եղած է մեր մասին։

Ճի՞շդ է որ մենք առեւտուրի մէջ ցացառիկ արժանիք կը ներկայացնենք. ճի՞շդ է որ մեր ցեղային ընդունակութիւններուն մէջ առեւտրականութիւնը ամէնէն ուշագրաւ կողմը կը կազմէ. Այս հարցումին ճըշգրիտ ու գիտական պատասխանը թիւերը միայն կրնան տալ։ Մեր մէջ ալ ամէնէն շատ պակասը դժբախտաբար վիճակագրութիւնն է, հետեւաբար այս կարեւոր հարցին շուրջ յայտնուած որեւէ կարծիք մասնակի եւ ենթակայական արժէք միայն կրնայ ունենալ։

Հայ ժողովուրդի մասին տարածուած ընդհանուր կարծիքը, իբրեւ առեւտրական ժողովուրդի, կը թուի հիմնուած ըլլալ, Միջնաւոր Արեւելքի մէջ, քանի մը հարիւր տարիէ ի վեր կարգ մը Հայերու ունեցած առեւտրական յաջողութեան վրայ։ Իսկապէս բաւական կարեւոր թիւ մը կազմած են, Թուրքիոյ, Ռուսաստանի, Իրանի, Հնդկաստանի եւ Եգիպտոսի մէջ առեւտրական բարձր դիրքեր գրաւող Հայերը։ Այդ վիճակը բացատրող պատմական եւ տնտեսական պատճառներ ի հարկէ գոյութիւն ունեցած են։ Անկախ այդ պատճառներէն, անոնց թիւը եւ որակը ի՞նչ չափով իրաւունք կուտան, մենք մեզ առեւտրական ժողովուրդ կոչելու։ Այդ կոչումը անվիճելի կը դառնար, եթէ Հայերը իրենց բնակավայրին մէջ ստեղծած ըլլային առեւտրական կենսունակ կացութիւն։ Հայաստանի մէջ չէ եղած տնտեսական փայլուն վիճակ, հայկական նահանգները իրենց տնտեսական մակարդակով երբեք բարձր չեն եղած աշխարհագրական ու տնտեսական հնաւոր պայմաններու մէջ գտնուող տարբեր նահանգներէ։ Արտադրութիւնը, շրջանառութիւնը եւ սպառումը ապրանքներու՝ Հայաստանի մէջ աւելի չեն եղած թրքական, իրանեան եւ ռուսական միւս նահանգներէն.

Այս կացութիւնը բացատրող պատճառներ ի հարկէ կարելի է երեւան հանել։ Արդարօրէն կարելի է յայտնել օրինակ, թէ հողերու արդիւնաբերական կարողութեան համեմատաբար ցած աստիճանի վրայ գտնուիլը, այդ հողերուն տիրապետող իշխանութեանց տնտեսական յոռի վարչագիտութիւնը եւ ժողովուրդի հանդէպ անոնց վարած հալածանքի ու կեղեքումի քաղաքականութիւնը թոյլ չեն տուած երեւան հանել մարդոց արժանիքները։ Բայց եթէ ընդունինք այս տրամաբանութիւնը, ալ ի՞նչ կը մնայ մեր բացառիկ եղական շնորհէն, չէ՞ որ մենք ալ եղած կ'ըլլանք, տարբեր որեւէ ժողովուրդի պէս, իր ծնած ու ապրած երկրի տնտեսական ու պատմական պայմաններու ծնունդը. պայմաններ՝ որոնք երբեք առեւտրական մարդ ստեղծելու հանգամանքը չունէին։

Ընդունուած կարծիքը հիմնուած չէ սակայն Հայաստանի մէջ հայ ժողովուրդի ունեցած տնտեսական կացութեան վրայ, այլ գաղութներու մէջ աշխատող ու յաջողածներու վրայ։ Վիճակագրութիւն չկայ ըսի, որ պարզէր թէ իր երկրէն որեւէ պատճառով լքող Հայու մէջ հարիւրին քանի՞ն յաջողած են առեւտրական ասպարէզին մէջ։ Այդ համեմատութիւնը եթէ բաղդատութեան դրուի գաղթային կեանք ունեցող ուրիշ ժողովուրդներու հետ, նպաստաւո՞ր թէ աննպաստ ձեւով կը ներկայանայ մեզ համար։

Ինչ ալ ըլլայ այդ համեմատութիւնը որ անկարելի է ստուգել— պէտք է դիտել տալ որ անսովոր երեւոյթ չէ, բոլոր ժողովուրդներու մէջ, դուրս գալ երկրէն, իրենց օտարութեան մէջ ու հոն տնտեսական ուշագրաւ դիրք մը ստեղծել։ Ամերիկայի մէջ այս յաջողածներէն տուած է ամէն ժողովուրդ. ոչ միայն Եւրոպացիները՝ որոնք կը վայելեն իրենց պատկանած պետութեան ուժեղ պաշտպանութիւնը, այլ եւ Սուրիացիները, Ցոյները, Եգիպտացիները եւայլն, տնտեսական մեծ յաջողութիւններ գտած են իրենց երկրէն դուրս։ Ո՛չ, առեւտրականի բացառիկ կարողութիւն վերագրել մեր ժողովուրդին, պատմական ճշմարտութիւն մը չէ։

Մեր մէջ պակսած է ու հիմա ալ կը պակսի, գործի մեծ ըմբռնումը, ընդարձակ հորիզոնը, ասպարէզի անսահմանութեան հասկացողութիւնը։ Մանր առեւտրականներ շատ ենք ունեցած եւ ունինք, որոնք կը շահին իրենց ապրուստը պզտի մարդու ինքնախաբէութիւնով, որոնք սկսած են գործի, աշխատաւորի չափ շահ մը ունենալու անկարելիութեամբ ու երբ յաջողած են, այդ սահմանին մէջ բաւարարութիւն զգացած են։

Այս կարծիքը հաստատելու համար պէտք չկայ մեր հին ու մօտաւոր անցեալը քննելու, կը բաւէ մեր գաղութի տնտեսական պատկերը ներկայացնել իր խոշոր գիծերուն մէջ։

Տասնըհինգ տարուան գաղութ մըն ենք, ի՞նչ դիրք գրաւած ենք տնտեսական ասպարէզին մէջ, քանի՞ յաջողածներ ունինք։ Տասնըհինգ տարին ո եւ է մարդու գործօն կեանքին գրեթէ կէսը կը ներկայացնէ։ Եթէ բացառիկ օժտուածներէ կազմուած էր մեր ժողովուրդը, ինչո՞ւ տեսնուած միջակութիւնը. 60—70 հազարին մէջ հազարին մէ՞կ ալ պէտք չէր գտնուէր տնտեսական կարեւոր դիրք գրաւող։ Հին գաղութի մարդիկ մէկ կողմ ձգելով [illegible] որոնց տնտեսական դիրքը [illegible] մէջ է, կ'ըսեմ— նորերը երբեք չեն արդարացներ մեզ տրուած առեւտրական ժողովուրդի [illegible]։ Անոնց մէջ մենք կը տեսնենք միայն մանր խանութպաններ, շրջուն վաճառորդներ, տանուէրներ, արհեստաւորներ։ Տնտեսական ելեւէջներով լեցուն անկայուն շրջանի մը մէջ, հարստութիւններ աւելի դիւրութեամբ կը շինուին ու կը քանդուին։ Գործի հաստութիւն ունեցողներու համար ամէնէն նպաստաւոր շրջանն էր, եւ սակայն մեր մէջ այդ պայմաններէն օգտուիլ գիտցողներ չգտնուեցան։

Շահեկան աշխատանք մը կ'ըլլայ այս երեւոյթին պատճառներու քննութիւնը։ Հաւանօրէն պատրաստուած էր մեր ժողովուրդը տնտեսական յաջողութիւններու։ Զրկանքի, յանդգնութեան, փորձառութեան երկար տարիներու դրամագլուխ մը ամբարած, առանց դժուարութեան պիտի կրնային այս ազատ երկրին մէջ, լաւ դիրքեր գրաւել։ Կարգ մը արգելքներ՝ որոնց մէկ մասը մեզմէ դուրս, միւս մասը մեր մէջ, դժուարացուցին յաջողութիւնը։

Մեզմէ դուրս եղած արգելքներու մէջ ամէնէն առաջ պէտք է դնել, հոս հասնելու ատեն մեր ունեցած նիւթական ողբալի կացութիւնը։ Ֆրանսա եկողներու մէջ շատ քիչեր կային նուազագոյն դրամագլուխի մը տէր։ Շատ չնչին բացառութեամբ, բոլորը պարտաւոր էին առաջին շաբթուն իսկ աշխատանքի մը լծուելու, իրենց հացը ճարելու համար. Այդ ատեն գործարաններու մէջ դիւրութեամբ աշխատանք գտնելու փաստը արգելք եղաւ մարդոց իրենց անկախութիւնը անկախ հիմերու վրայ դնելու։ Քանի մը ֆրանք օրական շահելու համար, առեւտուր ընելու անհրաժեշտութիւն չըկար. խոշոր քաղաքներու գործարանները եւ գիւղերու ագարակները լայն բացած էին իրենց դուռը հանդիպողին։

Այս վիճակը տեւեց բաւական երկար ատեն, մինչեւ տնտեսական մեծ տագնապի օրերը։ Շատերը պատսպարեցան իրենց համար նոր, [illegible] աշխատաւորութեան վիճակին, մտածեցին որ կրնան միշտ աշխատանք ունենալ ապրելու համար, կամ եթէ չունենան իսկ, կրնան օգտուիլ անգործներու նպաստէն, անօթի չմեռնելու համար։ Մտածելու այս ձեւը ընդհանրապէս արդարացաւ գործնական կեանքի մէջ, բայց դատապարտեց այսպէս մտածողները՝ հեռու մնալ միշտ տնտեսական նախաձեռնութենէ։ Միւս խումբը՝ որ աշխատաւորի վիճակին հետ երբեք չկրցաւ հաշտուիլ, որ անհանդուրժելի կը գտնէր «20րդ դարու գերութեան» այդ վիճակը, փորձեց ազատուիլ անկէ, իր աշխատաւորութեան ատենին զրկանքներով խնայած փոքր գումարը գործի մէջ դրաւ ու առեւտուր փորձեց։ Կէս ճամբան մնացողներ շատ եղան անոնց մէջ, բայց մաս մըն ալ գտնուեցաւ որ մինչեւ այսօր կը շարունակէ իր ճիգը։

Մեզմէ դուրս եղած պատճառներէն մէկն էր նաեւ, 929 — 30ի տնտեսական տագնապին շուտ հասնիլը։ Հազիւ սկսած անհաստատ գործի, երկրին պայմանները եւ լեզուն հազիւ ըմբռնած, այդ տագնապը քանդեց շատերու ձեռնարկը կամ գոնէ կասեցուց զարգացումը։

Ուրիշ ատենի ձգելով մեր մէջ գտնուած պատճառներու քննութիւնը, կը կարծենք որ այսքանը բաւարար է յայտնելու մէկ ընդհանուր տպաւորութիւն,— թէ ճիշդ չէ հայ ժողովուրդին առեւտրական բացառիկ կարողութիւններով օժտուած ըլլալու կարծիքը, թէ այդ կարծիքը կազմել տուողներու փոքրթիւ յաջողութեան պարագաները եթէ քննենք, հաւանաբար իրենց արժանիքէն ուրիշ ուրիշ յարմարութիւններու հանդիպինք։

Գիտնանք մեր առաւելութիւնները եւ թերութիւնները չափել իրենց իսկական արժէքով։ Ամէն բանի մէջ օգտակար է իրատես ըլլալը։

Լ. ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով·

Պ. ՖԻՐՄԷՆ ՌՕԶԻ ՃԱՌԸ ՐԱՖՖԻԻ ՄԱՍԻՆ

ԽՄԲ — Ինչպէս գրած էինք, Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակի տօնակատարութեան առթիւ, [illegible] ճառ մը կարդաց Պ. Ֆիրմէն Ռօզ, անդամ ֆրանսական կաճառի։ Ստորեւ՝ թարգմանութիւնը. —

Հայ ազգային վիպասանի մը տօնակատարութեան մասնակցելու պատիւը պիտի չվիճակէր ինծի, եթէ պարագաները առիթը տուած չըլլային ինծի զինքը ներկայացնելու իմ երկրիս։

Իր անունին հանդիպեցայ առաջին անգամ շուրջ քառասուն տարի առաջ, երբ սկսնակ մըն էի գրականութեան մէջ։

Թուրքիոյ ջարդերն էին, 1895ի եւ 1896ի ջարդերով, որ Եւրոպայի մէջ նպաստաւոր շարժում մը առաջ բերին հայկական դատին համար եւ հետաքրքրութիւն ստեղծեցին այնքան անխղճօրէն կեղեքուած այս ժողովուրդին շուրջ։ Մարդիկ կ'ուզէին ծանօթանալ անոր կեանքին եւ անոր հոգիին։ Այդ պատճառով ալ հետաքրքրութիւնը դարձաւ անոր ամենաբարձր թարգմաններուն՝ ազգային գրագէտներուն շուրջ։ Այն ատեն էր որ առաջին անգամ ըլլալով Րաֆֆիի անունը կարդացի 1896 դեկտեմբեր 1ի « Ռըվիւ տէ Ռըվիւ »ին մէջ։

Րաֆֆիի մասին գրող հեղինակը ճանչցած էի բարեկամի մը տունը, ուր կը համախմբէր մեզ այդ օրերուն միջազգային քաղաքականութեան հանդէպ շահագրգռութիւնը, որ այնքան տարածուած չէր որքան այսօր։ Գ. Ա. Ջօպանեան բացի այդ ուսումնասիրութենէն, թարգմանած էր Րաֆֆիի մէկ վէպը՝ « ՋԱԼԱԼԷՏՏԻՆ, տեսարաններ հայ եւ քիւրտ կեանքէն »։

Վիպագիրը, զոր ֆրանս. հասարակութեան կը ներկայացնէր, Հայաստանի Միցքեւիչն է, կ'ըսէր։ Միցքի հրամցուցած իր կտորին մէջ կը զգայինք խառնուրդը տառապանքին եւ զայրոյթին, որ այնքան համակրելի կը դարձնէ ճնշուած ժողովուրդներու ճիչը։

Քանի մը տարի վերջ, հաւաքածոյի մը մէջ՝ որուն գրական տնօրէնն էի, կը հրատարակէի Րաֆֆիի պատմական եւ ազգային մեծ վէպը՝ «ՍԱՄՈՒԷԼ», որ ինծի կը թուի թէ արժանի է իր ժամանակաւոր տեղը գրաւելու օտար գրականութեան մեծագոյն գործերու շարքին մէջ։ Այս առթիւ « Ժուռնալ տէ Տէպա » 1924 օգոստոս 24ի թիւին մէջ յօդուած մը գրեցի « Հայ ազգային վէպ մը » խորագրին տակ։

Թոյլ տուէք ինծի ըսելու թէ այնքան թանկարժէք այս երկը իր նիւթին իսկ բերումով հեղինակին սովորական խորհերէն վար կը մնայ թերեւս շատ մը խնդիրներու մէջ՝ զորս շօշափած է իբրեւ ազգային վիպասան եւ նոյնիսկ ինծի կը թուի թէ կը հակասէ այդ խորհերուն։ Րաֆֆիի երկը բացորոշապէս « հակաքրիստոնէական » է։ Անիկա կը ներկայացնէ [illegible] հեթանոս եւ ռազմիկ Հայաստանի մեծութեան եւ քրիստոնէական շրջանի խեղճութեան։ Հակաքրիստոնէական կիրքէ տարուած՝ անիկա կ'իյնայ տրամաբանելու սխալի մէջ, զոր միջնադարեան իմաստասէրները [illegible] կ'անուանէին. [illegible] հետեւաբար, ուրեմն [illegible] պատճառաւ։ Հայաստանի անկումն ու դժբախտութիւնները քրիստոնէութեան ատենէն եկած ըլլալով, պէտք է վերագրուին քրիստոնէութեան, իբրեւ պատճառ։ Եւ հետեւաբար, Րաֆֆի կը ջանայ պաշտպանել այն տեսակէտը թէ քաղցրութեան եւ հանդուրժողութեան այդ կրօնքը իր ոգիովը իսկ տկարացուցած ազդեցութիւն մը գործած է հայ ժողովուրդին վրայ, համբերութիւն եւ համակերպութիւն քարոզելով անոր, փոխանակ ըմբոստացումի։ Կը յարձակի եկեղեցին վրայ, զոր կը մեղադրէ թէ կ'ուզէ ստրկութեան մէջ պահել ժողովուրդը, լաւագոյնս կարենալ շահագործելու համար զայն եւ դաւաճանելու անոր։ Ծայրայեղ բռնութեամբ կը մատնանշէ նկարագիրը ու բարոյականի անկումը զանազան դասակարգերու մօտ, կը դատափետէ [illegible], պետական պաշտօնեաներն ու վաշխառուները, գէշ վարքը, վատութիւնը, [illegible], որուն կ'ենթարկուին, առանց բողոքելու եւ առանց ինքնապաշտպանութեան դիմելու։

Րաֆֆիի հակաքրիստոնէականութիւնը կը հիմնուի հակապատմական սխալի մը վրայ, ժամանակներու [illegible] եւ կրօնական պատերազմներու պատմութեան վրայ։ Կրօնական հաւատքը [illegible] մը կամ ժողովուրդի մը անհատականութիւնը, ընդհանրապէս միշտ ամենազօրաւոր ազդակը դարձած է. եւ չկայ եւ է դիմադրութիւն, որ [illegible] մէջ գէշ անցնի այն՝ որ կը պաշտպանէ հաւատալիքները, [illegible]։

Անշուշտ, այսօր ոչ ոք պիտի զարմանայ որ պարագաները յեղափոխական դարձուցած են Րաֆֆին եւ [illegible] պիտի ըլլար յեղափոխականէ մը անկողմնակալութեան չափ մը պահանջել։ Բայց եւ Րաֆֆին պիտի [illegible] միայն ինքզինքը։ Իր « Սամուէլ » վէպին մէջ, որ կ'անցնի Ե. դարուն սկիզբը, կը տեսնենք Հայաստանը մէկ կողմէ [illegible] բիւզանդական կայսրին, միւս կողմէ սպառնալիքին տակ Պարսկաստանի վեհապետին, որ զայն իր թագաւորութեան հետ ձուլելու նպատակով, կը փափաքէր հոն տարածել իր կրօնքը, իր լեզուն եւ իր գրականութիւնը։ Կրօնական խնդիրը այս ձեւով սերտօրէն կապուած էր ազգային խնդիրին եւ քրիստոնէութեան դատը անկախութեան դատն էր։ Եթէ բիւզանդական ազդեցութիւնը այնքան ուժգնօրէն գործած չըլլար, պարսկական ազդեցութիւնը առանց հակակշիռի պիտի մնար։ Ուրեմն, ամէն բանէ առաջ, քրիստոնեայ մնալով է որ Հայաստան կրնար մնալ իբրեւ ազգ մը։

Սամուէլ, երիտասարդ հերոս մը, որ [illegible] յանուն հայրենիքի, իր յանդգնութեան եւ անվեհերութեան կը միացնէ կրօնական հաւատքի եւ բանաստեղծութեան ջերմեռանդութիւնը։ Հայաստանը, զոր անիկա կ'ուզէ պաշտպանել սուրով եւ արիւնով, քրիստոնեայ Հայաստանն է, «[illegible] Պարսից անմաքրութիւնը [illegible] մեր սրբարանները, ազգային դասը, եկեղեցին, մեր աւանդութիւնները. մեր բովանդակ նուիրական ժառանգութիւնը վտանգուած էր...»։

«Սամուէլ»ը կարդալով, մարդս այն զգացումը կ'ունենայ թէ ականատես կ'ըլլայ քրիստոնեայ ազգի մը ծնունդին, ինչպէս որ Գ. Ա. Ջօպանեանի եռահատոր « Վարդենիք Հայաստանեան » կարդալով քրիստոնէական արուեստի մը տպաւորութիւնը կը զգայ։

Նշանակալից չէ՞ որ այս հակաքրիստոնեայ վիպագրին մշակած ամէնէն մեծ նիւթը, իր ամէնէն կարեւոր եւ ամէնէն ազգայնական գործը կը հակասէ իր վարդապետութեանց։

Այս հակասութիւնը պատիւ կը բերէ արուեստագէտին, որուն մօտ անցեալի գիտակցութիւնն ու իրականին ներհայեցողութիւնը կը գերակշռեն գաղափարական հերոսին վրայ։ Արուեստին ճշմարտութիւնը, անոր գեղեցկութիւնը աւելի անկախ եւ տեւական են։

Ինչ որ պիտի մնայ արուեստագէտին — որուն հարիւրամեակը կը տօնենք այսօր — այն է որ իրապէս կայ իր երկին մէջ, իր ժողովուրդին եւ իր ազգին ձայնը. Ատով է որ իր գործը մնացած է կենդանի։

FIRMIN ROZ

ԴԷՊԻ ՋՕՐԱՆՈՑ

Արդէն իսկ քանի մը հարիւր հայ երիտասարդներ մտան ֆրանսական զօրքին տակ։ Նոր փոթորիկ մըն էր որ [illegible], բառին բուն իմաստով հոգեբանական հարց մը, — դրկուիլ հայրենիքէ եւ ծառայել հիւրընկալ պետութեան մը։ Տակաւին շատ պիտի տեսնենք այսպիսի անակնկալներ մեր ազգային ողբերգութեան մէջ։

Կարելի չէ այժմէն կարծիքներ յայտնել գալիքին մասին։ Բնականաբար հայ երիտասարդները ջերմօրէն կը փափաքին ծառայել այս մեծ ժողովուրդին, որուն հողին վրայ այնքան բարիքներ վայելած ենք եւ կը վայելենք. Գիտի ունենանք մարզուած երիտասարդ ուժ մը ապագային համար։

Տարիներ առաջ շուկայիկ կեանքին եւ ճարտարարուեստական մարզին մէջ Հայուն ցոյց տուած ուշիմութիւնը եւ ուշագրաւ յառաջդիմութիւնը տեսնելով, [illegible] ցեղերէ խառնուրդ դասակարգը նախանձելով Հայը կը նկատէր [illegible] տարր, իսկ ողջամիտ Ֆրանսացիները Հայերուն կարգ մը [illegible] կողմերը կը վերագրէին իրենց կրած տառապանքներուն եւ [illegible] կը ճանչնային [illegible] Հայոց պատմութեան։

Տարիներ անցեր են անկէ ի վեր եւ ներկայիս ֆրանսական բանակին մէջ կը ծառայեն նաեւ հայ զինուորներ, փարատելով շատ մը թերիմացութիւններ։

Որքան քաղցր է ունենալ հայրենիք մը եւ իր կեանքը նուիրել անոր բաղձանքներուն յաղթանակին՝ որուն յոյսովը կ'ապրինք այս տարիներու պանդխտութեանը մէջ։ Ահաւասիկ մայրեր եւ քոյրեր որ անցեր են մանկութեան մրրիկներէ, տեսեր են կեանքին տաժանքը, ապրեր են [illegible] փորձութիւններ. ներկայիս մատնուած են իրարանցումի, տեսակ մը հոգեկան ալեկոծութեան, [illegible] մտահոգութեամբ, ուրիշներ [illegible] մղձաւանջէն ահաբեկ։ Շատ ալ իրաւունք ունին.

Հարցումներու պատասխանելով տառապանքէն սպառած մայր մը կ'ըսէ.

60 տարեկան եմ, բայց ինծի կու տան 75, իբրեւ մխիթարութիւն թոռնիկ մը ունիմ միայն, մեր ընտանիքի վերջին եւ թանկագին բեկորը, ան ալ զինուոր [illegible] տարին, ես ի՞նչ պիտի ընեմ մինակս այս տան մէջ։

Կ'ըսէ ու կը մնայ սրտին խորքն — Ախ հայրենիք մը չունինք որ [illegible] երթայ եւ ես ալ հոն մեռնիմ։

Հայրենի հարազատ հողին մէջ միայն իսկ դժուարութիւն կը պատճառէ տառապած մօրը, եւ քանի քանիներ ատանկ [illegible] անկիւններու մէջ [illegible] կարօտը իրենց սրտերուն կուլան ու կ'ողբան։

Սրճարաններու մէջ եւ հրապարակներու վրայ կը հանդիպիմ խումբ խումբ երիտասարդներու, որոնք իրենց կարգին կը սպասեն։

Վերջերս հանդիպում մը ունեցայ տասնեակ մը երիտասարդներու, որոնք մտահոգութեամբ կը հարցնէին.

— Քանի որ Հայ ենք, ինչո՞ւ Հայաստան չենք երթար...

Ի՞նչ կրնայի պատասխանել, բացի յուսադրել։ Արդարեւ, ամէն խումբ իր արշալոյսը ունի, տառապանքը [illegible] կը նեղէ բայց չի կրնար փլցնել [illegible]։ Կ'ուզեմ ձեզի եւ «Յառաջ»ի միջոցաւ բոլոր հայ զինուորցուներուն որ ամուր մնան եւ Վարդանանց քաջութեամբ եւ ազգային գիտակցութեամբ մարզուին զինուորական ասպարէզին մէջ։ Մի մոռնաք թէ մարդկային հոգին [illegible] արիւնով անցեալ մը ունեցած ենք մեր պատմութեան մէջ. մի մոռնաք թէ [illegible] ոչ միայն մեր հողը յափշտակեց, այլեւ փորձեց մեր պատմութիւնը խաղալ եւ ամբողջ ազգ մը փճացնել [illegible] անխղճութեամբ [illegible]։

Հայր Արեւելքի մէջ իբրեւ [illegible] ազգակ ծառայած [illegible] դարերով։ Դուք իբրեւ հայ զինուորներ ֆրանս. բանակին մէջ, [illegible] համարելով ձեր հայ անունը, [illegible] կարգապահութեամբ եւ [illegible] պէտք է մարզուիք Ֆրանսային եւ մեր դժբախտ Հայաստանին [illegible]։

ԵՐՈՒԱՆԴ Թ. ԳՐՁՈՒՆԵԱՆ

ՏԻՍԱԼ

— Կ'երեւի կինդ հիւանդ է, եկեղեցին տեսայ, [illegible] հազար։

— Ոչ բարեկամս, [illegible] այն թէ երբ նոր հագուստ հագնի, հազայ որ իրեն նային։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

Կարծես, յաւիտենական ճամբորդներ էին այս [illegible], ու կը քալէին, կը քալէին, կը քալէին... Անոնք, [illegible] ճամբորդութեան, եւ ուր որ կ'երթային, կեանքին կուտային իրենց սէրը, իրենց սիրտը ամբողջ. Իրենց գացած տեղերը, ինքնիրեն կը տաքնար կեանքը ու կը գեղեցկանար։ Տիկին Շուշան, կարծես կը տեսնէր այս գեղեցկութիւնը, ու անոր տաքութիւնը սրտով կը զգար, ու կ'երգէր.

— «[illegible] մը...»։

Դեռ այսքան, հովիններէն փրթած ձայնը դողացուցած չէր զինքը։ Ան, տղայ մըն էր բնութեան սրտէն ելած, ու պոռաց. «Կոմիտասին երգը...»։ Հեռաւորութիւնները կը փայլատակէին։

Երբ հաւաքին մօտեցաւ, ուրախութիւնը կը յորդէր։ Թռչիլ կ'ուզէր հաւերուն հետ, ու՝ բան մը հասկցնել [illegible]։ Թռչող ազաւնիներուն նայած ատեն, սիրտն ալ կը թրթռար անոնց թեւերուն պէս, կը բացուէր ու կը ճախրէր։

Տիկին Շուշան, աչքերը երբ երկինքին յառեց, երկու երազներ իրարու հանդիպեցան։

×

Այն ճամբան՝ ուրկէ մեկնած էր իր տղան, եղած էր իր աչքերուն ճանապարհը։ Տիկին Շուշան՝ աչքին լոյս թափած էր հոն։

Այդ ճամբա՞ն։

Հեռուները, հորիզոնին ծայրը, իր աչքերը ճամբայ մը շինած էին փայլուն, ու չէր հատներ ան։ Ու նայելու փափաքը կը բռնկէր սիրտը, երբ կեցած պատուհանին առջեւ, կը նայէր երկինքին, որուն խորութիւնը, կը ծածկէր իր զաւկին ստուերը։

Քաղցրիկ ստուեր։

Շատեր, անցած գացած էին այդ ճամբէն։ Ամէնէն քաջերը ու երիտասարդները, որոնք լալու տեղ, իրենց երեսներուն վրայ ժպիտ մը [illegible]՝ անհունութեան մէջ մտած էին այս ճանապարհէն։ Ու պատուհանին կռթնած, երբ կը նայէր հեռուն, կրակ մը կը մարէր ու կը յոգնէին իր աչքերը։

Հիմա՞...

Լոյս կը յորդէր այդ երկինքին խորերէն, ու աչքերը կը լեցուէին բոցերով, ու կեանքին՝ կը տեսնէր [illegible] թռիչքը։

Մայրերը, ատանկ տեսարաններու համար հոգի կուտան։

Ու աչքերը, ամէնէն մեծ աստղէն աւելի կը փայլէին, կը թռչէին հրաշագործ ճառագայթներու հետ, ու կը հասնէին անհունութեան ծայրերը։ Ու, կը մտածէր ու կ'ըսէր «[illegible] տղաս աստղին տակն է թերեւս...»։

Անոր ճամբէն մեկնած էր իր տղան, ու ան, իր յոյսերուն ուղեցոյցը [illegible], շատ մօտ կ'երեւար իրեն այս պատուհանին երկինքը։ Բայց ալ, ան, կարծես իր մօտիկն էր։ Ու Տիկին Շուշան՝ կը խօսէր աստղերուն հետ, ու իր ուզած հրաշալիքը կուտար երկինքին։ Հոն, իր սիրտը կը ծաւալէր, այնքան կը մեծնար որ, կարծես անհունութիւնը կը գրկէր։

Հիմա ալ, կեցած նորէն այս պատուհանին առջեւ, իրեն, խորհրդաւոր ճամբորդի մը պէս երեւցաւ Կոմիտաս վարդապետը, որ այս ճամբուն մէջ, նոր Քրիստոսի մը նման, կը քալէր լոյսի մը մէջէն։

Իր երգը կը քալեցնէր զինքը։ Ու կը քալէր, կը քալէր, կը քալէր։ Լոյսով [illegible] թռիչք մը անոր քալուածքը, մեղեդիներ կը կտրէր, կ'անցնէր անծանօթին։ Ու հիմա, շատ հեռացած, մօտեցած գաղթական Հայերուն, ան, երկինքին ճակատը կ'երեւէր՝ աստղի մը պէս անմատչելի։

Ու երբ, երկինքին մէջ առաջին աստղը երեւցաւ, աչքերը լարեց Տիկին Շուշան, ու նայած ատեն, անոնք երկինքին գիծերը, լուսաւէտ երկու ճեղքներու փոխուեցան, ու թեթեւ, լոյսի նման ջուր մը լեցուեցաւ յատակ անոնց խորը։ Ուրախութեան կը փայլէին անոնք երկինքին պէս, երբ այնպէս [illegible] թէ, իր աչքերէն արցունք մը ինկած անհունութեան մէջ, կը թրթռար երկինքին վրայ։ Մէկալ աստղերը՝ ճեփճերմակ շուշաններու պէս, հանդարտիկ ու աղուոր աղուոր կը վառէին ու կը պլպլային։ Երբ Լուսաւորիչէն կանթեղին պայծառութիւնը տեսաւ, սրտին խորէն շունչ մը առաւ։ Կարծես անոնք ամէնն ալ, մաքուր արցունքներու պէս ունէին...

ու բաւէ,

— Բարի ճանապարհ...

Հեռուն, իր դէմքը, հրաշալի լոյս մը [illegible] կը ճեղքէր։

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

[illegible]

Հ. Մ. Ը. Մ.

ԱՐԻՆԵՐՈՒ ԾՆՈՂԱԿԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

Ի՜նչ հաճելի սովորութիւն, սահմանել ընտանեկան կապ մը խմբապետներու, արիներու (սկաուտ) եւ անոնց ծնողքներու միջեւ, եւ ինչքան անհրաժեշտ, ցոյց տալու համար թէ որքան կարեւոր է լրացնել մէկզմէ ճիգը միւսին աջակցութեամբ եւ փոխադարձաբար։

Ահա կիրակի օրուան հաւաքոյթին նպատակը, ջերմ եւ խանդավառ մթնոլորտի մը, ուր արիներէն մինչեւ իրենց ծեծ հայրիկը, խմբապետէն մինչեւ գայլիկը, ազգային պետէն մինչեւ ամ հիւր երիտասարդուհին զերակա… ամր էին, օրուան յայտագիրը լրացնելու եւ սահմանելու համար, ինքնաբուխ գեղարուեստական բաժին մը։

Գար չկար, ժաղ ալ չկար. ահա թէ բոլոր կոկիկ էր բազմութիւնը, բայց ոչ չէ այդ կոկիկ նկատառութ… մութիւնն ալ տաքցուց ամէն սիրտը, ինքն ալ ապրելով անոնց կրակոտ նայուածքին եւ արի կեցուածքին։

Հաւաքոյթը սկսաւ «Յառաջ նահատակով երգուած արիներու ամբողջ խումբէն, որ յոտնկայս ունկնդրուեցաւ։ Ցետոյ Փարիզի ենթաշրջանի պետ Գ. Սերոբեան պատշաճ խօսքով մը բացատրեց թէյասեղանին նպատակը, խնդրելով ծնողքներու անվերապահ աջակցութիւնը իրենց գործին, առանց որու կրկնակի դժուար է դաժն տանիլ ներկայ պայմաններու մէջ։

Բուռն խօսքը ողջունուեցաւ գայլիկներու ոռնոցով եւ «չինական երգով», տարօրինակութեամբ արինուշ խմբապետուհիներու։

Կարգապահութեամբ իրարու յաջորդեցին շուետական մարզանք, արտասանութիւն, խմբերգ, դաշնակ, կատակերգութիւն, սրամիտ արամախօսութիւններ, ջութակ. բոլորը իրարմէ հաճելի, իրարմէ անուշ, չէ՞ որ գաղութի աչուլներով գայլիկներ էին դերակատարները, կամ ինքնավստահ եւ կայտառ հայորդիներ, իրենց սկաուտական տարազով հպարտ։ Այդ տաքոյթը մեզի ալ կարծես կը փոխանցէր հպարտութիւնը, ինչպէս անասկ մը գինուորական համազգեստ որ եթէ չէր կրնար պաշտպանել իր ճղակոտր հայրենիքը, գոնէ պահապանն էր մեր Թափառական բարբառին, մեր անուշ հայերէնին եւ ազգային գիմացծին։

Ցիշել անունները գերակատար մանուկներուն եւ պատանիներուն, — դժուար է։ Բոլորն ալ արժանի էին շնորհաւորութեան, քանի որ հոն բերած էին պզտիկներու մէջ իրենց մատղած մայրենի լեզուն, կատարեալ հարազատութեամբ։

Հիւրերը պատուասիրուեցան թէյով եւ առատ խմորեղէններով, մատակարարուած ժրաջան արենուշներու եւ ծանդուն խմբապետի Գ. Սերոբեանի կողմէ որ կը ջանար հասնիլ ամէնուն։

Ֆրանսայի արիներու ընդհ. պետը, Գ. Վ. Անդրէասեան չնորհակալ խօսելու հրաւիրեց ներկաները, — Գ. Գր. Ցակոբեան (ազգ. պետ), Գ. Գ. Գ. Ձիլինկիրեան, Հ. Արելեան, Շ. Միսաքեան որոնք բացատրելով Հ. Մ. Ը. Մ.-ի վիճակուած դերը մեր տարագրութեան օրերուն համար, պատմեցին հինէն դրուագներ, քաջալերեցին առաջնորդները իրենց իսկապէս գնահատելի գործին համար եւ խանդավառ բաժնելով հօչ ըրին բոլորին որ ազգութեան աջակցին այսքան կենդանի միութեան մը։ Ծնողք թէ բարեկամ, երիտասարդ կամ պատանի պէտք է բոլորուին անոր շուրջը, պէտք է դուրս դուրսան, քանի որ ան կոչուած է փրկարար դեր կատարելու ծերունդին Ֆիզիքական, բարոյական եւ ազգային գիմագծի պահպանման գործին մէջ։

Մէջ ընդ մէջ ...ին սկաուտներէն Գ. Արամ Գեորգեան եւ Գ. Վահէ Մանուկեան եւս ծրգեցին, արտասանեցին եւ զուարթ մենախօսութիւններով մասնակցեցան ընդհանուրին ջանքերուն։

Գ. Անդրէասեան շնորհակալութիւն յայտնեց բոլորին, ներկայ թէ բացակայ, որոնք եղած են միշտ Հ. Մ. Ը. Մ.-ին հետ, ծըչիւ ըմբռնելով անոր դերը եւ անոր վիճակուած բացառիկ սպասաւորութիւնը։

Շնորհակալութիւն նոյնպէս բոլոր խմբապետներուն, որոնց մէջ ընտանեկան հողերով ծանրաբեռնուածներ իսկ կը տոկան ամէն զոհողութեան, ի սէր այս վտանգուած պատանիներու։

Հանդէսը փակուեցաւ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի քայլերգով։

ՇՐՋՈՒՆ ԹՂԹԱԿԻՑ

ԱԹԷՆՔԻ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՏԵՂԱՒՈՐՄԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Աթէնքի «Նոր Օր»ը կը պատմէ խմբագրականի մը մէջ (4 Նոյ.)։

— «Գաղթականներու զետեղման գործը յաջողութեան ճամբուն մէջ մըտած է եւ յոյս կայ որ յառաջիկայ քանի մը ամիսներուն, տուներու չինութիւնը սկսի, տրուած ըլլալով որ երկուքուկէս միլիոն տրախմի արգէն արամադրուած է եւ մնացեալ գումարը մաս առ մաս գոյացնելու հաւանականութիւն կայ։

Այս առթիւ կ'ուզէինք քանի մը պարագաներ վեր առնել, կանխելու համար կարգ մը գժուարութիւններ։

Զետեղման խնդիրը, ինչպէս յայտնի է, սկիզբէն ի վեր զբաղեցուցած է Ազգային վարչութիւնը։ Քանի մը անգամ յանձնախումբ կազմուած, ծրագիր պատրաստուած եւ հողերու վրայ քննութիւն կատարուած է, յարմարագոյն կարգադրութիւնն ընելու համար։

Առաջնորդին ու ազգային իշխանութեան կողմէ քանիցս դիմում կատարուած է Բարեգործականին, որպէսզի չպակսի օժանդակութիւնը այս խիստ կարեւոր գործին։ Բարեգործականի կեդրոնին պատասխանը նախ ժխտական եղած է, հետագային սակայն վերաքննուած է առաջուան որոշումը եւ Նանսէնեան Օֆիսին հետ համախորհուրդ, գործնական քայլեր առնուած են, շինութեան անհրաժեշտ գումարը հայթայթելու համար։

Վերջերս իմացուեցաւ թէ շինութեան գործին ամբողջ պատասխանատուութիւնը սահմանած է Բարեգործականը, որ Նանսէնեան Օֆիսին իմացուցած է թէ Աթէնքի իր մասնաճիւղի վարչութիւնը իրաւասու միակ մարմինն է, որուն հետ պէտք է գործակցի Օֆիսի ներկայացուցիչ Գ. Գաթելիկով։ Այս վերջինը, ծրնէչէն ըստացած հրահանգին համաձայն, Առաջնորդին եւ Ազգային վարչութեան յայտնած է թէ ինք իրաւասու է գործակցելու միայն Բարեգործականի վարչութեան հետ։

Այս կերպով, Առաջնորդը եւ Վար- …

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ԿՈՉ ԽԱՐԲԵՐԴՑԻՆԵՐՈՒ

ԱԹԷՆՔ, 28 Հոկտ. — Սիրելի հայրենակիցներ, բոլորդ ալ գիտէք հեյլէն իշխանութիւնը որոշած է անխտիր քանդել բոլոր հիւղակները, մայրաքաղաքին բարեզարդութեան համար։ Այս կարգադրութեան ենթակայ ենք նաեւ մենք, Խարբերդցիներս։

Շրջանիս Կեդր. վարչութիւնը լիազօրուած միջմասնաճիւղային ընդհ. ժողովէն, ճիշդ ժամանակին գրեց Ամերիկայի Համախարբերդցիական հայրենակցական միութեան, եւ անոր նիւթական եւ բարոյական օժանդակութիւնը խնդրեց չրջանիս հայրենակիցներուն պատսպարման համար։ Բայց ցաւ է ըսել որ ամիսներ սպառելէ վերջ, Ամերիկայի Հայր. Միութեան գործադիր մարմնոյն ժխտական պատասխանը չվհատեց մեզ։ Ահաւասիկ իրենց նամակին համառօտ բովանդակութիւնը — «Շատ կը ցաւինք չրջանիդ կացութեան համար, կ'ուզէինք օգտակար ըլլալ ձեզի, սակայն միութիւնս միայն մէկ նպատակ ունի, — Հայաստանի մէջ նոր Խարբերդ մը հիմնել, որով չենք կրնար շեղիլ մեր նպատակէն»։

Արդ, սիրելի հայրենակիցներ, Աթէնքի եւ չրջանի Համախարբերդցիներու Կեդր. Վարչութիւնս իր պարտականութիւնը լրացած չի նկատեր, եւ իր հայրենակիցներուն ներկայ վիճակը արտասահմանի մեր հայրենակիցներուն պարզելով եւ ձեր կարեկցութիւնը հրաւիրելով, պարտք կը զգայ սոյն կոչով խնդրել արտասահմանի մեր բոլոր Համախարբերդցիներէն, որ անտարբեր չմնան իրենց հայրենակիցներուն ներկայ տաղնապալի վիճակին հանդէպ։ Արդէն իսկ որոշուած գործադրութեան դրուած է եւ հիւղակները մաս առ մաս կը քանդուին։ Ուրեմն սիրելի հայրենակիցներ, անտարբեր մի գտնուիք եւ ձեր լումաները ի մի հաւաքելով, օգնութեան փութացէք ձեր եղբայրներուն եւ քոյրերուն։

Ընդունեցէք չրջանիս բոլոր հայրենակիցներուն սրտագին բարեւները։

Ի դիմաց Համախարբերդցիական հայրենակցական միութեան կեդր. վարչութեան ատենապետ' Մինաս Թոփճեան, ատենադպիր' Գաբրիէլ Գաբրիէլեան։

Մեր հասցէն. — Minas Topdjian, K. 67, Fix Dourghouti, Athènes, (Grèce):

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ ՀԱՅԵՐԷՆԻ

ԼԻՈՆ. — Ի գիտութիւն կուգանք յայտարարել, Թիւ տիւ Պէկէնի եւ շրջակայից հայ ծնողաց, թէ նախընթաց տարուան նման, հայերէնի դասընթացքը պիտի սկսի նամանուն փողոցի Ֆրանսական դպրոցին մէջ, չորեքշաբթի երեկոյները ժամ 7—9 երկու պահ, Համազգայինի վարչութեան կողմէ նշանակուած ուսուցչին կողմէ, իսկ, Թիւ Բօւլէոյ գպրոցին դասընթացքները, միայն … չութիւնը դուրս կը ձգուին այս գործէն ու կը ստեղծուի նոր կացութիւն մը, որ կրնայ անախորժութիւններու դուռ բանալ»։

կը կատարուին Թիւ Լուի Պլան Հայոց եկեղեցիին մէջ, ուր Համազգայինի կողմէ նշանակուած ուսուցիչը կը դասաւանդէ նաեւ երկու երեկոյ։

Այն ծնողները որ կը փափաքին հայեցի դաստիարակութիւն տալ իրենց զաւակներուն, թող փութան հայ եկեղեցիին շրջափակը կատարուող դասընթացքին արձանագրել օր առաջ, Արդէն դասախօսութիւնները կը կատարուին, մասնաւոր ուսուցիչներու կողմէ։ Համազգայինի դպրոցին արձանագրուող բոլոր աշակերտները պարտաւոր են ամսական երկու ֆրանք վճարել, գրքերու եւ ուսուցչի ծախքերուն համար։

Վարչութիւն

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԻԷՆ, 8 Նոյեմբեր. — Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Ֆութպոլի Ա. խումբը երկար ժամանակէ ի վեր գործելէ դադրած էր անգործութեան եւ գինուորութեան պատճառով։ Նախկին մասնաճիւղի քանի մը հիմնադիրները քով քովի գալով, ուզեցին Ֆութպոլի խումբ մը կազմել եւ մէկ դրօշի տակ հաւաքել հայ երիտասարդները։

Վիէնի Հ. Մ. Ը. Մ.-ը 1924էն ի վեր ունեցած է փայլուն չրջաններ, եղած է Լիոնի լիկի Գ. դասակարգի ախոյեան 1930—31ին։ Իր չրջանին մէջ համբաւ հանած էր իր նուրբ խաղարկութեամբ։ Ցառաջիկայ կիրակի 14 նոյ. Ֆութպոլի խիստ կարեւոր մրցում մը պիտի ունենայ F. Club St. Dozonի Ա. խումբի դէմ, Հ. Մ. Ը. Մ.-ի սեփական մարզադաշտին վրայ։ Մարզասէր հասարակութիւնը կը հրաւիրուի գալու, քաջալերելու համար հայ մարզիկները։

Մ. Փ.

ԱՎԻՆԵՈՆ. — «Արաքս» Ֆութպոլի խումբը ունեցաւ ընկերական երկու մրցումներ առաջինին մէջ շահելով 2—1, երկրորդին մէջ' մնալով հաւասար 2—2։

Խաղէն վերջը երբ Ավինեոն կը վերադառնայինք երգելով, հանրակառքին մէջ մեզ յանդիմանեց թէեւ… մը, անդամ նախկին Հրեղէն Խաչի։ Այս առթիւ յուսանքներ տեղաց օտարականներու գլխուն։ Մենք պահեցինք մեր պաղարիւնը, եւ երբ հանրակառքէն վար կ'իջնէինք, ուղեկից Ֆրանսացիներն ալ յանդիմանեցին այս օտարատեաց մարդը եւ բանուոր մը պռոշ երեսին։

Սահակ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԽՕՍՔ

«Նաւաստրդական Կոթողի հրատարակութեան շուրջ կատարած քըննադատութիւնս' թիւերով, թուականներով եւ անհերքելի փաստերով, առիթ տուեր է խմբագիր Գ. Շ. Աստուածատուրեանին ինքնարդարացման փորձ մը կատարել «Ցառաջ»ի 6 հոկտեմբերի թիւին մէջ։

Իր այս պաշտպանողական գրութեան առթիւ, որ աւելի մանրամասնօրէն հրատարակուեցաւ նաեւ պուլկարահայ թերթի մը մէջ, պատշաճ պատասխան մը տուած ըլլալով Սոֆիայի «Ազատ Խօսք»ի հոկտեմբեր 6—9ի չորս յաջորդական թիւերուն մէջ, աւելորդ կը նկատեմ կրկին անդրադառնալ «Ցառաջ»ի մէջ։

Գ. Ճօյօխեան

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» ● ««««

— Իմ հաղուստներու սնտուկիս մէջ կը գտնուէր. լեցուն էր. 1919ին Թիֆլիս գնած էի զայն եւ հետս բերած մինչեւ հոս. որովհետեւ կ'ուզէի գին տած մնալ, ինքզինքս պաշտպանելու համար նոր ջարդերու պարագային։

— Թալէաթ փաշա փողոց ելլելուն պէս մօրդ ուրուականը եկաւ աչքիդ առջեւ. ատրճանակը ի՞նչպէս հանեցիր։

— Այդ բոպէն չեմ կրնար լաւ պատկերացնել. Թալէաթ փաշան տեսնելուս պէս մայրս աչքիս առջեւ եկաւ. տեսր վրայ խեղոթ, դուրս նետուեցայ։

— Երբ փողոց ելաք Թալէաթ փաշան ո՞ւր տեսաք. փողոցի դիմացի կո՞ղմը.

— Այո, ան կենդանաբանական պարտէզին ուղղութեամբ կ'երթար. ես դիմացի կողմէն քալեցի մինչեւ որ հասայ իրեն։

— Երեսը նայեցա՞ք, կամ խօսակցեցա՞ք հետը։

— Ոչ, չխօսակցեցայ, բայց առջեւէն անցայ եւ զարկի զայն։

— Իսկապէս առջեւէն անցա՞ք. ետեւէն չզարկի՞ք զայն. կողմնակի մօտենալով կրակ չըրի՞ք։

— Մէկ կողմէն միւսը անցած առտեն Թալէաթ փաշայի ետեւը կը գտնուէի։

— Ըսել է ետեւէն կրակեցիք.

— Այո, ետեւէն կրակեցի

— Գլխի՞ն նշան առիք։

— Լաւ մը մօտեցայ իրեն։

— Ձեր ատրճանակին ծայրը անոր գլխի՞ն դպցուցիք։

— Այո, չատ մօտէն։

— Անկէ վերջ ի՞նչ եղաւ։

— Թալէաթ փաշայի գետին իյնալը եւ երեսէն արիւն ժայթքելը ու բազմութեան դէպի դէպքին վայրը հաւաքուիլը տեսայ։

— Թալէաթ փաշայի քով ուրիշ մարդ կա՞ր։

— Ոչ, մարդ չկար։

— Անկէ վերջ ի՞նչ ըրիք։

— Անկէ վերջ ինչ ընելս չեմ գիտեր։

— Փախաք գացիք. չէ՞ք յիշեր ձեր փախչիլը։

— Ոչ, չեմ յիշեր փախչիլս. միայն արիւն հոսիլը եւ բազմութեան հաւաքուիլը կը յիշեմ։

— Ըսել է անկէ վերջը փախչիլ ըսկսաք.

— Բազմութիւնը տեսնելուս պէս վախցայ որ անոնք զիս ծեծէին. ատոր վրայ սկսայ փախչիլ։

— Դիակին գտնուած տե՞ղը ձերբակալուեցաք. թէ ոչ քիչ մը հեռանալէ վերջ։

— Չեմ յիշեր։

— Ի՞րաւի թէ փախչելու ատեն ձեր ատրճանակը նետած էք։

— Չեմ յիշեր այդ պարագան։

— Երբ Թալէաթ փաշան մեռած վիճակի մէջ գետին փռուած տեսաք ի՞նչ ըրիք. ինչէ՞ր մտածեցիք։

— Ճիշդ այդ պահուն ինչ մտածելս չեմ գիտեր։

— Ի՞նչ կը մտածէք ձեր ըրած գործի մասին։

— Սրտի հանգստութիւն մը կ'զգամ։

— Մարդասպանութեան բառ օրինի արգիլուած ըլլալը չէի՞ք գիտեր։

— Ես օրէնք ի՞նչ ըսել է չեմ գիտեր։

— Հայերու մէջ արեան դատ կը տեսնուի՞։

— Ոչ, ատանկ բան մը չկայ։

Այդ միջոցին փաստաբան Գորտօն ամբաստանեալին պատասխանը ճշդելու համար ըսաւ.

— Քիչ մը առաջ, ամբաստանեալը ըսած էր թէ փողոցի մէկ կողմէն միւսը անցած է Թալէաթ փաշան սպաննելու համար. արդեօք միւս կողմը անցնելէ վերջ Թալէաթ փաշայի ետեւը մնացած է թէ' առջեւը անցած։

Նախագահը պատասխանեց այդ հարցումին.

— Ամբաստանեալը ըսաւ արդէն որ ետեւի կողմը մնացած է։

— Կը խնդրեմ, անգամ մըն ալ հարցուցէք այս պարագան ամբաստանեալին։

Ոճրագործին անգամ մը եւս հարցուեցաւ այդ խնդիրը։ Թարգմանն ալ քիչ մը օգնելէ վերջ, փաստաբանին ինչ ըսել ուզելը հասկցաւ Թէհլիրեան եւ արտադրելով իր բառերը աւելցուց։

— Թալէաթ փաշայի առջեւը անցայ, սպասեցի որ քովէս անցնի, ատկէ վերջ ետեւէն կրակեցի։

Ատկէ վերջ ուղղուած հարցումներէն եւ ստացուած պատասխաններէն կարելի չեղաւ արդիւնքի մը հասնիլ։ Ոճրագործի առաջին հարցաքննութեան միջոցին ըսածները երբեք նկատի չառնուեցան։

Վերջապէս երկար լռութենէ մը վերջ, ընդհանուր դատախազը խօսքի խառնուեցաւ.

— Ամբաստանեալը քիչ առաջ փաստաբաններէն մէկուն տուած պատասխանին մէջ Թալէաթ փաշայի Պոլսոյ մէջ մահուան դատապարտուած ըլլալը յիշեց. չիտակ է այդ տեղեկութիւնը։ Սակայն այդ վճիռը տրուած է անգլիական թնդանօթներու ազդեցութեան տակ եւ օտար դատարանի մը կողմէ։ Նման վճիռի մը ի՞նչ չափով գնահատութիւնը, կը թողում դատարանի ուշադրութեան։ Ամբաստանեալը յայտնած էր թէ եղբօրը դիակը գտած է. հաճեցէք հարցնել իրեն թէ' թաղո՞ծ է այդ դիակը թէ ոչ։

Դժուար էր ըմբռնել թէ ընդհանուր դատախազը ինչո՞ւ կ'ուզէր այդ հարցումը։ Արդեօք ոճրագործը դժուարին կացութեա՞ն մը մատնել կ'ուզէր։ Ինչ որ է, այդ հարցումին պատասխանը Նախագահը տալով, ըսաւ.

— Բայց ամբաստանեալը ստիպուած էր փախչելու, որովհետեւ վտանգաւոր կացութեան մը մէջ կը գտնուէր։

Ընդհանուր դատախազը հարցում մըն ալ ուղղեց.

— Ամբաստանեալը ըսաւ թէ Թալէաթ փաշան ճամբուն վրայ տեսնելուն պէս ճանչցած է։ Թալէաթ փաշան առաջուընէ չէ՞ր ճանչնար, արդեօք պատկերին հետ բաղդատե՞լով ճանչցաւ զայն։

Ոճրագործը պատասխանեց.

— Առաջ տեսած չէի զայն, նկարէն ճանչցայ։

(44)

(Շար.)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» ● ««««

— Երկուքս միասին, — եղաւ Լեւոնի վճռական պատասխանը։

Ու յանկարծ լռեցին։ Սոնիայի ձեռքը Լեւոնի ափին մէջ ինչ որ կրակի կոտ մը։ Ցզու աչքերը կը պղտորուէին ու կուրծքը կը բարձրանար ծանր հեւքով մը։

— Այ, հիմա սամավարը կը բերեմ, — անհամ մտնելով ըսաւ Միքայէլը, — Լեւոն, սեղանը պատրաստէ, եղբօրդ աթկին մը դիր, — ու ձեռքի սփռէն անկողնին եզրը դըաւ ու դուրս ձաց միջանցքի մէջէն պոռալով, — անմիջապէս սամավարը կը բերեմ։

Սամավար ըսուածը թիթեղէ խոշոր չայնիկ մըն էր։ Ամբողջ ուսանողութեան ծանօթ էր այդ չայնիկի զաւեշտական պատմութիւնը, Միքայէլը արտասահման մեկնելու ժամանակ, ինչպէս ընդունուած սովորութիւն մըն է Թուրքաստանի մէջ, խոշոր չայնիկ մը վերցուցած էր հետը, հասա… չուանով մը ուսէն կախած, ուղած ժամանակ կայարաններէն տաք ջուր վերցնելու մտադրութեամբ։ Թէեւ ռուսական սահմանը անցնելէն վերջ այլեւս պէտք չէր ունեցած չայնիկին, բայց անկէ բաժնուիլը անկարելի չըռայլութիւն մը համարելով, Ժընեւ մտաւ գինուած թեթեւ պայուսակով մը ու վզէն կախուած անբաժանելի չայնիկով։ Առանց ուշադրութիւն դարձնելու անցորդներու հեգնական ժպիտներուն, Միքայէլը երկար փնտռտուքէ վերջ գտաւ հայրենակիցը, որուն յանձնարարուած էր։

Այ տղայ, էս ի՞նչ բան է, — քահ քահ ծիծաղելով դիմաւորած էր հայրենակիցը, Միքայէլի վզէն կախուած չայնիկը ցուցնելով։

Ախպէր, սամավար է, — միամտօրէն պատասխանած էր Միքայէլը, — ես ի՞նչ իմանայի որ էս անտէր Եւրոպայի մէջ ձրի տաք ջուր խսկ չեն տար ճամբորդներուն։

— Ուրեմն, մինչեւ հիմա չայնիկը վզէդ կախա՞ծ եկար. — ա՛լ աւելի բարձրաձայն ծիծաղելով հարցուցած էր ընկերը։

— Ցօ', ի հարկէ, քաղաքավարութ կոպէկ տուած եմ…

— Զո՞վ ես, սիրելիս։

- Չէ', Շահրիարցի…

Այդ պատմութիւնը շատ շուտով տարածուեցաւ ուսանողական չըջանին մէջ. թիթեղէ չայնիկն ալ նոր անուանակոչութեան մը ենթարկուելով սամավար կոչուեցաւ։

Աղքատիկ սեղանը Լեւոն ու Միքայէլ յարդարեցին։ Խաչած փաթաթէ, կտոր մը Զուիցերիական պանիր, կարագ իւղէ, բալի քաղցրաւենիք եւ Միքայէլի սրամիտ անեկտոտներէն կազմուած էր ընթրիքի ճաշացուցակը։ Միքայէլի շատախօսութիւնը, ուրախ պատմութիւնները ժամանակ տուին որ Լեւոնը ինքզինքը հաւաքէ։

Ուշ ատեն Սոնիան ոտքի բարձրացաւ մեկնելու համար։ Երեքով միասին դուրս եկան։ Անձրեւախառն ձիւնը կը շարունակէր տեղալ։

— Խնդրեմ, թեւս վերցուցէք, — առաջարկեց Լեւոնը, — շատ մութ է եւ մեր փողոցի մայթն ալ չատ վատ վիճակի մէջ։

Ամբողջ ճանապարհի ընթացքին Լեւոնը կը զգար թեւին վրայ Սոնիայի ձեռքի մեղմ դողդողը։

Ցուրիխի առաջին չաբթուն Լեւոնը սկսաւ մեկնելու պատրաստութիւն տեսնել։ Երկտողով մը իմացուց Սոնիային մեկնելու թուականը։ Մեկնելէն օր մը առաջ Գեղէն Ժընեւ եկաւ Սոնիան։ Միասին ճաշեցին ու դուրս ըլլալով ճաշարանէն գացին զբօսնելու Ժարուէն Անկէլ քաղաքային պարտէզը։ Լճակին պէնց մօտ նստարան մը ընտրեցին։

Հրաշալի օր մըն էր. երկինքը զուլալ կապոյտ, եւ ոչ իսկ ամպի կտոր մը ամբողջ երկնակամարին վրայ։ Արեւի ճառագայթներու տակ Լեմանլճի փոթփոթած կապտաւուն մակերեսը կը փայլփլէր արծաթի շողերով։ Դէպի ալ Լեմանը եզերող բլրակներու եւ համեստ լեռներու եւին, սլացիկ պատի նման կը բարձրանար Ալպեան լեռնաշղթան, ձիւնապատ գագաթներով ողողուած հորիզոնի պուճախին կապոյտը։ Ձախի վրայ, լճի ուղղութեամբ կ'երկարէր Ժիւրայի լեռնաշղթան, անտառապատ կողերով ու բազմաթիւ գիւղերով ծածկուած։ Հեռուն, պահանջէծ սարերու ոտքերուն տակ հազիւ կը նշմարուէր Շիյօնի դղեակը։

Կողք կողքի նստած Լեւոնն ու Սոնիան երկար ատեն նոյն տեղը գամուած մնացին, արբեցած չքնաղ Զուիցերիայի հոյակապ գեղեցկութեամբ.

— Հայաստա՜ն… — շշնջաց Սոնիան, այդ պահուն միտքը զբաղեցնող խորհուրդներուն պատասխանելով, մինչ աչքերուն մէջ խռնաւութիւն մը կը զգար։

— Սոնիա, ի՞նչ ըսիք։

— Ոչինչ, բարեկամս։ Միտք կ'ընէի։ Որքա՜ն սիրուն, որքա՜ն պատուաբեր է Զուիցերիայի այս անկիւնը։ Թերեւս զարմանայի հնչէ ձեր ականջին, եթէ ըսեմ թէ նախանձս սիրտս կ'այրի այս բաղդաւոր, խաղաղ երկիրը դիտելով։ Որքա՜ն արեւ, որքան բնական գեղեցկութիւն հաւաքուած է այս փոքր տարածութեան վրայ։ Զուիցերիացի գեղջուկ ժողովուրդը գարեր շարունակ իր կողմէն բան մը աւելցուցած է նախախնամութենէն իրեն բաժին ինկած բնական հարստութեան վրայ։ Ամէն կողմ ցրուած փոքր գիւղեր, ցանցի նման հիւսուած ճամբաներ ամէն ուղղութեամբ, օրինակելի մաքուր քաղաքներ, լուսաւորութեան փայլուն համալսարաններով հարուստ։ Ահա երջանիկ ժողովուրդ մը, որ չիգիտեր թէ ի՞նչ ըսել է անապահովութիւն, աշխատիլ եւ սոված մնալ, ապրիլ հազար մահ ապրելով։ Մեղուաջան ժրաջանութեամբ կ'աշխատի ու հանգիստ սրտով կը վայելէ թափած քրտինքի արդար վաստակը։ Լեւո՛ն, դուք ալ կ'ունենա՞ք նախանձի զգացում։

— Թերեւս ոչ նախանձ, բայց բուռն բաղձանք մը…

— Աչքի առջեւ բերէք մեր Վասպուրականը։ Ըսէք խնդրեմ, ինչո՞վ է պակաս ան, օրինակի համար մեր առջեւ պարզուած համայնապատկերէն։ Ցլլենք Կարմրուորի վանքը կամ Ձիաթօնուկի կատարը։ Ահա ձախի վրայ կը բարձրանան Արտոսը, Ցգերովը, Կակուղատողը, Առնոսը, Վարկանի անտանձ սարերը, խելառ լեռնապար մը ամբողջութեամբ, իրարմէ բաժնուած անդնդախոր ձորերով, կուրծքերը հեղքուած արագավազ գետերով եւ կատարներուն մօտ զմրուխտ հայլաններով, ուր հորիզոնը վերջ չունի։

(Շար.)

ՏԱԼԽԱՏ

10,000 տուներ փլուած, 40 միլիոն փրանք վնաս

Դամասկոսէն կը հեռագրեն թէ չորրորդ նոր քաշուած ըլլալով, այժմ կարելի է հաշուել վերջին ողողումներուն հետեւանքները։ Ինչպէս հաղորդուած էր առաջին անգամ, հազար հոգիի չափ խեղդուած են ողողումներուն մէջ եւ ամբողջ գիւղեր փլած։ Աղատարար խումբերը մինչեւ հիմա երեսուն հանած են 600 դիակներ։ Քանիմ ը հարիւր բնակիչներ կը փնտռուին տակաւին։ Քանդուած են տասը հազար տուներ։ Նիւթական վնասը կը հաշուեն 40.000.000 ֆրանք։ Առողջապահական պայմանները մերձեցներ ձեռք առած են, որպէսզի համաճարակներ չծագին։ Ամբողջ ժողովուրդը կը պատուաստուի բծաւոր ժանտատենդի եւ քոլերայի դէմ։

Միհրան Գարայեանի կախուելը

Պէյրութէն կը հեռագրեն նոյեմբեր 10 թուականով —

Միհրան Գարայեան, որ հոկտեմբեր 12ին սպաննած էր ամերիկեան հիւպատոսը, կախուեցաւ այս առտու ժամը 4ին։ Մահապարտը կառափնատ բարձրացաւ կատարեալ համակերպութեամբ։ Մարմինը կախուած մնաց ամբողջ երկու ժամ, մարդկանց ու թեան չէնքին դիմացը։

Ինչպէս կը յիշուի, մահավճիռը տրուած էր նոյեմբեր 5ին, երբ դատապարտեալ մեղքը յայտարարեց թէ ամբաստանեալը կատարեալ առողջ է մտքով եւ մարմնով։ Դատարանին մէջ բսաւ թէ չի զղջար իր արարքին համար։ Վերջին պահուն աղերսագիր մը տրուած էր, պատիժը մեղմացնելու համար, բայց մերժուեցաւ։

Ֆաշական իշխանութիւն Պրազիլիոյ մէջ

Զօր. Վարկաս Ֆաշական դիկտատուրա հռչակեց Պրազիլիոյ մէջ, լուծելով խորհրդարանը եւ կառավարական կազմը։ Այսպէս առաջին Ֆաշական պետութիւնը կը կազմուի ամերիկեան ցամաքին վրայ։ Դիկտատորը ինք ձայնագրել հաղորդեց նոր սահմանադրութիւնը, աւելցնելով թէ հնարաւոր է մը պիտի կատարուի, ժողովուրդին կարծիքը առնելու համար։ Նոր սահմանադրութեամբ, Պրազիլիան ալ կը դառնայ արհեստակցական պետութիւն մը, համաձայն ֆաշական տիպարին։

Նոր սահմանադրութեան հռչակումէն անմիջապէս վերջը, խիստ գրաքննութիւն հաստատուեցաւ։ Աւելորդ է ըսել թէ նոր իշխանութիւնը ուժգնօրէն պիտի պայքարի համայնավարութեան դէմ, միանալով գերման - իտալ - ճափոնական հակաբոլշեւիկ ուխտին։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԱԶՄԱՐԳԵԼ ԴԻՄԱԿՆԵՐ հնարելու համար, ազգ. պաշտպանութեան նախարարութիւնը մրցում մը պիտի բանայ մինչեւ յունուար 10։ Հնարիչներուն պարգեւներ պիտի տրուին 5000էն մինչեւ 100.000 ֆրանք։

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ յառաջխաղացութիւնը կը շարունակուի Հիւսիսային Չինաստանի մէջ։ Գրիւպէյի ժողովը կը խորհի երրորդ հրաւէր մը ուղղել Ճափոնի, որպէսզի ժողովի ներկայանայ եւ խաղաղութեամբ լուծէ չինական խնդիրը... Միւս կողմէ, ճափոնական կառավարութիւնը բանակցութիւններ կը վարէ Գերմանիոյ հետ, միասին շահագործելու համար հիւս. Չինաստանը։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ աւելի ծանրացած ըլլալով, բրիտանական իշխանութիւնը որոշեց զինուորական ատեաններ կազմել եւ անմիջապէս պատժել ոճրագործները։ Մահուան պիտի դատապարտուին անոնք որ զէնք կը պարպեն պաշտօնեաներու վրայ։ Փոխադարձ սպանութիւնները կը շարունակուին։

ԶՕՐ. ԿԷՕՐԻՆԿ Վիեննա պիտի երթայ մօտերս, ընդունած ըլլալով Աւստրիոյ արտաքին նախարարին հրաւէրը։

ՄՈՒՍՍՈԼԻՆԻ պատասխանելով Գ. Չէմպըրլէնի վերջին ճառին, յայտնեց թէ պատրաստ է բանակցելու Անգլիոյ հետ, «բայց պէտք է շատ շարժիլ եւ բանակցիլ դիւանագիտական ճամբով»։

ՉԻՆԱԿԱՆ կառավարութիւնը որոշեց մօտ 32.000.000 անգլ. ոսկի ծախսել ազգ. պաշտպանութեան համար։

ԱՆԶՆԱՍԻՐԱՆ ԵՂԱՒ Պէյրութի զինուորական հրամանատարը, Զօր. Թոմիզ, որ փոխանորդն էր խնամակալ իշխանին։ Պատճառը չէ պարզուած։

ՊԵՆԺԻՒՄԸ ԴԱՀԼԻՃԸ, կազմութիւնը նորէն ձախողած ըլլալով, Գ. Սփաաք հրաժարեցաւ վարչապետութենէ։

ԸՆԿԵՐԱՑԻՆ ԽԼՐՏՈՒՄՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ։ Պետական պաշտօնեաներու դաշնակցութեան ազգ. խորհուրդը արտակարգ նիստի հրաւիրուած է կիրակի օր, թոշակներու յաւելման հարցին առթիւ։ Զորեքշաբթի օր մետաղագործական բանուորները գործադուլ հռչակեցին մէկ ժամ, իբրեւ բողոքի ցոյց։ Շինութեանց բանուորներն ալ երկու միթինկներ սարքեցին։ Նոր տագնապ մը կը վախցուի ելեկտրականութեան եւ կազի ընկերութեանց մէջ։

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԴԵՍՊԱՆՆԵՐԸ բազմաթիւ շրջաններէ անգամ ընտրուած ըլլալով Դերագոյն Խորհուրդին, որոշեցին մէկ մէկ շրջան ընտրել։ Սթալին ընտրեց Մոսկուայի «Սթալինեան շրջանը», Վորոշիլով՝ Թաշքէնդը, Միկոյեան՝ Հայաստանի Սթալինեան շրջանը եւն.։

ՑԻՆԱԴԱԴԱՐԻ 19րդ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ մեծ հանդիսաւորութեամբ տօնուեցաւ երէկ, Էթուալի հրապարակին վրայ, ուր ներկայ էր նաեւ Հանրապետութեան նախագահը։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՕԻ «Զաւարեան» կոմիտէին ժողովի կը հրաւիրէ «Արդուեան» խումբի ընկերները այսօր Շաբաթ երեկոյ Ծանօթ ճաւաքատեղին եամկի։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը, 12 Նոյ. Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, «Հայ Ակումբ»ին մէջ. ժողովէն յետոյ դասախօսութիւն։ Կը դասախօսէ Ընկեր Մ. ԹՈՐՈՍԵԱՆ։

Գաւառ

ԼԻՕՆԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը այսօր, Ուրբաթ երեկոյ գրադարանի սրահին մէջ, 181 rue Lafayette։

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ «Անտոք» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին «Դուրեան» գրադարանը։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

Նուիրուած Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակին

13 Նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Սոսիէթէ Սավանթի D սրահին մէջ, 8 Rue Serpente, մէթրօ Օտէոն կամ Սէն Միշէլ։

Կը խօսի Ընկ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ, նիւթ՝ ՐԱՖՖԻՆ ԵՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ։

Հրապարակային դասախօսութիւն

Հ. Յ. Դ. Սէն Լուի ենթակոմիտէին կողմէ 12 Նոյ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Գ. Փիլօեանի սրճարանը։

Կը խօսի Ընկ. Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ։ Նիւթ՝ Քաղաքական այժմու կացութիւնը եւ Ազգ. Միացեալ Ճակատը։

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Յ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

14 Նոյեմբեր կիրակի ժամը 16էն մինչեւ կէս գիշեր VICTOR HUGOի շքեղ սրահներուն մէջ

46 ter, Rue Saint Didier, մէթրօ Victor Hugo կամ Trocadero

Գեղարուեստական բաժինին կը մասնակցի յայտնի երգիչ Գ. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

Կ'երգէ «Ալմաստ» օփերայէն եւ ուրիշ գեղեցիկ կտորներ։

Ընտիր ժազ. թէյ եւ համեղ անուշեղէններ։

ՄՈՒՏՔ 10 ՖՐ

Անդամուհիներու կողմէ պատրաստուած նոր պիւֆէ գիւրամատչելի գիներով։

Յ. Կ. Խաչի աւանդական ՊՏՈՒՂԻ ՕՐը 26 դեկտեմբեր կիրակի օր Բարեգործականի Տան մէջ։

Խնջոյք — զինւնաւրւք

Կազմակերպուած Իսի-Լէ-Մուլինոյի «ԱՐԻՄԵԱՆ» Ակումբի բացման առթիւ, 14 Նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 2 Ռիւ տը լա Տէֆանս։ Կը մասնակցին Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» կոմիտէն, Հայ կամ. եւ Մարտիկներու Միութիւնը, Իսիի Երիտասարդաց Միութիւնը եւ Յ. Կ. Խաչը։ Երգ. արտասանութիւն եւ անակնկալներ։

Մուտք 5 ֆրանք

ԵՐԵԿՈՅԹ

Ալֆորվիլի Չէնկիլէրի Հայրենակցական Միութեան կողմէ

Վաղը, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 8.30ին Հայ Ակումբին մէջ

1 Գուվլար Գարնօ, Ալֆորվիլ

Կը խօսի Գ. ԼԵՒՈՆ ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին եւ հայկական պարեր, մասնակցութեամբ տեղւոյս Սանուց Միութեան անդամներու։ Կը ներկայացուի զաւեշտ մը։

Մուտք 2 ֆրանք։

Ֆութպոլի ախոյեանական մրցում

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Մ. Ը. Մ.Ի Ա. ԽՈՒՄԲԸ ԸՆԴԴԷՄ U. J. Cassis Ա. ԽՈՒՄԲԻՆ

14 Նոյ., կիրակի կէսօրէ յետոյ ժամը 14ին, Հ. Մ. Ը. Մ.ի դաշտը, Գոմոն։

Այս տարի, եղանակի սկիզբէն մինչեւ այսօր, Հ. Մ. Ը. Մ.ը իր մասնակցած բոլոր մրցումներուն մէջ յաղթած է։ Այս անգամուան մրցումը խումբին համար շատ կարեւոր է։ Մեր հայրենակիցները կը հրաւիրուին ներկայ ըլլալ եւ քաջալերել հայ մարզիկները։

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿՈՒՄԲ

12 Նոյ., Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 8 Ռիւ Պոսիւէ, Փարիզ։ Կը դասախօսէ Գ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ։ Նիւթ՝ Հայ Կուսակցութիւններու ծագումը։

ԵԿԵՂԵՑԻԻ ՕԾՄԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Ալֆորվիլ-լէ-Կոնէսի Վարդապ Ս. Խաչ եկեղեցւոյն օծման վեցերորդ տարեդարձը պիտի կատարուի հանդիսաւոր արարողութեամբ, 14 Նոյեմբերի Կիրակի օրը։

Այս առթիւ պիտի պատարագէ եւ քարոզէ Կիլիկիոյ միաբան Տ. Զարեհ վարդապետ Փայասլեան։

Սկզբնաւորութիւն ժամերգութեան ժամ 9, Ս. Պատարագի՝ ժամ 11։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իմ եւ Գասպարեան ընտանիքի կողմէ խորին շնորհակալութիւն կը յայտնեմ բոլոր այն Միութիւններուն եւ անհատներուն, որոնք մասնակցելով, նամակով եւ անձամբ իրենց ցաւակցութիւնները յայտնեցին սիրելի ամուսնոյս՝ ՄԿՐՏԻՉ ԳԻՆՈՍԵԱՆի դառնակսկիծ եւ վաղաժամ մահուան առթիւ։

Տէսին — Ովսաննա Գինոսեան

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան Ընդհ. Ժողովը 13 Նոյ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին «Արիմեան» Ակումբին մէջ, 2 Ռիւ տը լա Տէֆանս։

ՓԱՐԻԶԻ ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ ՆԱՀԱՆԳԻՆ Միութեան Ընդհ. Ժողովը 14 Նոյ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին 8 Rue Bossuet սրահին մէջ։ Օրակարգ — 1- Տարեկան հաշուետուութիւն. 2- Նոր Վարչութեան ընտրութիւն։

ՀՐԱՒԷՐ

Համախորհրդեցիական միութեան Ֆրանսայի շրջանի երրորդ պատգամաւորական ժողովը տեղի կ'ունենայ 13 նոյեմբեր Շաբաթ օր։ Ժողովի կը բացուի նոյն օրը, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Վալանսի մէջ։ Պատգամաւորները պէտք է ներկայանան Գ. Լեւոն Տէր Ղուկասեանի, 10 Ռիւ Գամբ... պառօ, Վալանս։

Ֆրանսայի Շրջ. Կ. Վարչութիւն

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (57)

ԽԵՆԹԸ

ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Այսպիսի եւ դրա նման մտածումներ վերջին օրերում Գ. Սալմանի սովորական խօսակցութեան առարկան էին։ Բայց չը նայելով, որ նա այնքան լաւ կարծիք ունէր հայ կնոջ մասին, ծերունի Խաչօի տան կիները նրան չէին համակրում։ Հասկանալի է, որ նրա ներքին, բարոյական եւ մտաւոր արժանաւորութիւնները նըրանք հասկանալ կամ գնահատել անկարող էին. բայց Գ. Սալմանը իր արտաքին կեղեւի մէջ ունէր շատ բան, որ կարող էին դրւել ամէն մի կնոջ ուշադրութիւնը։ Բայց կինը զարգացման զանազան աստիճանի եւ ժողովրդի զանազան դասերի մէջ տարբեր ճաշակներ ունի տղամարդի արժանաւորութիւնները գնահատելու եւ նրան սիրելու վերաբերութեամբ։ Այս պատճառով, շատ զարմանալի չէր, որ ծերունի Խաչօի հարսները Վարդանին աւելի բարձր էին դասում Գ. Սալմանից։

Միւանգամ, յետ կէսաւուր հանգստի ժամանակ, որահի մէջ նստած էին հարսները, եւ իւրաքանչիւր զբաղուած էր իր ձեռագործով. մէկը սանդերքի վրայ բուրդ էր գզում, միւսը իլիկով մանում էր գզած բուրդը, երրորդը ստոյնի վրայ գործում էր մի գեղեցիկ գունաւոր գորգ, չորրորդը իր երեխաների համար շորեր էր կարում, մի խօսքով, ամէն մէկը իր առանձին գործը ունէր։ Խօսակցութեան առարկան Գ. Սալմանն էր։

- Սառա, հարցրեց նրա տագերկիներ՝ մանկահասակ Փարիչանը, — այդ մարդը մեր գիւղում ի՞նչ պիտի շինէ։

— Ասում են, ուզում է վարժատուն բաց անել, պատասխանեց Սառան։

— Նա խօ տիրացու չէ, ասաց Փարիչանը, որի կարծիքով վարժապետը պէտք է անպատճառ տիրացու լինէր։

— Տիրացու է, Ստամպօլի տիրացու է, կրկնեց Սառան։

— Ապա ինչո՞ւ ժամ չէ գնում, շարական չէ ասում։

Սառան ուրիշ պատասխան չը գըտաւ, եւ առանց մտածելու ասաց.

— Դա էլ այդպիսի տիրացու է։

Մէջ մտաւ Ապօի կինը՝ գեղեցիկ Մարօն.

— Մարդս ասում էր, որ աղջիկներ էլ պիտի կարդացնէ։

Մարօի խօսքը բարձրացրեց ընդհանուր ծիծաղ

— Աղջիկը ի՞նչ կ'անէ կարդալը, աղջիկը խօ տէրտէր կամ վարդապետ չէ դառնալու, պատասխանեցին Մարօին։

Հարսներից մէկը դարձաւ դէպի փոքրիկ Նազլուն, ասելով.

— Լսո՞ւմ ես, Նազլու, դրանից յետոյ պիտի գնաս վարժատուն եւ այբբէն սովորես։

Նազլուն Հայրապետի աղջիկն է, նա բաւական համարձակ կերպով պատասխանեց.

— Ի՞նչ կայ, կը սովորեմ, յետոյ ժամ կը գնամ, ժամի շապիկ կը հագնեմ ու տղերքի նման «Փոխ» կ'ասեմ։

— Հողը գլխիդ, էդ էր պակաս, պատասխանեցին խեղճ աղջկան։

Փարիչանը, որ այդ խօսակցութեանը առիթ տուեց, մի նոր հարց եւս առաջարկեց.

— Տիրացու Սիմոնը կարդացնում է մեր երեխաներին, էլ ի՞նչ կ'անենք ուրիշ վարժապետը։ Այդ մարդը խօ նըրանից շատ չէ՞ իմանում։

— Ի հարկէ, շատ չէ իմանում, պատասխանեց Սառան, — տիրացու Սիմոնը շատ է կարդացել, բայց նա մէկ պակասութիւն ունի, որ հարբում է ու երեխաներին ծեծում է։ Յիշո՞ւմ ես մեր հարեւան Գասպարի տղային, այնքան ծեծ էր կերել, որ շալակած տուն բերեցին եւ խեղճ տղան երկու օրից յետոյ մեռաւ։

Տիրացու Սիմոնը ինչո՞վ էր մեղաւոր, առանց ծեծի երեխան ի՞նչ կը սովորի։

Այս խօսակցութիւնները առանց պատճառի չէին։ Գ. Սալմանը նոյն օրերում բանակցում էր գիւղացիների հետ երկու դպրոցներ բացանելու, մէկը աղջիկների համար, միւսը տղաների համար։ Նա խոստանում էր, թէ ինքը վարժապետներ բերել կը տայ եւ նրանց ռոճիկները կը սովորեն բոլորովին ձրի եւ մինչեւ անգամ գրքերը եւ այլ ուսումնական պարագայքը կը ստանան առանց փողի։ Բայց ինչ որ ձրի է, գիւղացու համար կասկածաւոր է։ Այդ պատճառով մեծ աշխատութիւն պէտք էր գիւղացիներին համոզելու համար, որոնց առաւելապէս բարկացնում էր օրիորդաց դպրոցը։ Ժողովուրդը սովորած լինելով կրթութիւնը տէրտէրների եւ տիրացուների ձեռքից ընդունել, ոչ միայն ոտարոտի եւ խորթ էր համարում, այլ մինչեւ անգամ մեղք էր համարում իր զաւակների դաստիարակութիւնը միայնակ մարդու ձեռք յանձնել, որ ժամ չէր գնում, որ շարական չէր ասում, որ, ինչպէս լսում էին, պաս էլ չէր պահում։

Ծերունի Խաչօն, որ միւս բոլոր խորհուրդների մէջ հակառակ էր Գ. Սալմանին, դպրոցների վերաբերութեամբ համաձայնուեցաւ նրա հետ։ Որպէս գիւղի տանուտէր եւ գլխաւորը, նա կարողացաւ համոզել գիւղացիներին, եւ Գ. Սալմանին տուեցին մի կտոր գետին, որի վրայ նա յարմար էր համարում դպրոցների շէնք կառուցանել։ Գործը արդէն սկսուած էր. հիմքը փորուած էր։ Ցանկարծ մի փոքրիկ բարձրացաւ եւ մի տեսակ տեսան, որ գիւղացիները գիշերով հաւաքուել եւ հիմքը հողով լցրել էին։ Այն օրը գիւղացիներից ոչ ոք չեկաւ բանելու, չը նայելով, որ Սալմանը օրեկան վարձը աւելացրել էր։

Որպէս վերեւում կանանց խօսակցութիւնից նկատեցինք, այդ գիւղում կար Սիմոն անունով մի տիրացու, որ միեւնոյն ժամանակ վարժապետութիւն էր անում, այսինքն՝ ամեն հաւաքում էր երեխաներին մի գոմի մէջ, Սաղմոս, Ժամագիրք եւ դրանց նման գրքեր էր կարդացնում, բայց գարունքին, երբ գիւղական աշխատութիւնները սկսւում էին, իր աշակերտներին արձակում էր, որոնք մինչեւ աշնան վերջը դպրոցի երես չէին տեսնում, ինչ որ սովորել էին, բոլորովին մոռանում էին։

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՈՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՕՐԱԹԵՐԹԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 13 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
SAMEDI 13 NOVEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3576 — Խմբագիր ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀՈԳ ՄԸ ՈՐ ՉԷՐ ՆԱԽԱՏԵՍՈՒԱԾ

Զինուորցուները գացին եւ հետզհետէ նամակներ կը հասնին, անոնց նոր կեանքի մասին։

Ընդհանրապէս գոհ են գացողները։ Շատոնց վարժուած ըլլալով չարքաշ կեանքի եւ ամէնէն տաժանելի աշխատանքներուն, անոնք չուտով պիտի ընտելանան զօրանոցի կեանքին ալ, որ ամէն բանէ առաջ կորով եւ կարգապահութիւն կը պահանջէ։

Միջազգային օրէնքով նախատեսուած չէր զինուոր առնել տարագիր երիտասարդներ, ինչպէս ազգ. պաշտպանութեան նախարարութիւնն ալ բացատրեց, անցեալ յունիսին։

Բայց, երկա՜ր տեւեց մեր պանդխտութիւնը, եւ արդի աշխարհը գին կը պահանջէ ամէն բանի համար։ Իսկ մեր ժողովուրդը, որ վարժուած չէ ձրի վայելքներու, ահաւասիկ այդ պարտքն ալ կը վճարէ, զօրանոց յանձնելով իր զաւակները, — մեծ մասամբ ծարդէն փրկուած խլեակներ

Երկու չաբաթ անցած է արդէն, եւ անշուշտ զինուորական իշխանութիւնը պիտի գնահատէ մեր զինուորցուներու արժանիքներն ու եռանդը։

Բայց դրան իրենց սիրտերուն վրայ, մեր տղաքը, որ այնքան կանուխ ճանչցան աշխարհն ու իր մարդիկը, փորձառութիւն մըն ալ պիտի չահին, զօրանոցին մէջ։

Չխախտեցաւ իրենց բարոյական կորովը, երբ անոնք օտար ափերու վրայ նետուեցան որբանոցէն կամ անապատէն։ Մնացին զարձեալ ամուր, երբ մեծ քաղաքները վարձու կ'առնէին իրենց թրթինքը, պատառ մը հաց ճարելու համար։ Եւ հիմա զօրանոցին մէջ ալ նոյն տոկուն ոգին է որ կ'արտայայտեն, հակառակ բոլոր դժուարութեանց։

Բայց, չատերուն աչքը ետին մնացած է, ինչպէս պիտի բուժէր մեր խմառասն ժողովուրդը։

Տակաւին չունինք վիճակագրութիւն մը, որ յայտնէր գացողներուն համրանքը եւ իւրաքանչիւրին ընտանեկան վիճակը։ Բայց, գիտենք թէ փոքր թիւ մը չեն կազմեր ոչ գացողները, ոչ ալ անճարները։

Մեր տեղեկութիւնները կը հաստատեն թէ ուշագրաւ թիւ մը կը կազմեն անոնք որ իրենց ետին ձգած են «անինչքներ», — կին, զաւակներ, մայր, քոյր եւն.։

Կառավարութիւնը անշուշտ պիտի հոգայ զինուորին ընտանիքը, առանց խտրութիւն դնելու օտարին եւ բնիկին միջեւ։ Բայց, չատերուն համար ոչ իսկ տարրական ապրուստ մը կ'ապահովէ այդ աջակցութիւնը։ Կան բազմանդամ ընտանիքներ, որոնց միակ նեցուկը պայուսակը կապած գացած է նոյեմբեր 2ին։ Ուրիշներ ալ, եթէ ունին վաստակաւոր մը, կին կամ եղբայր կամ հայր, գիտեն թէ ինչ կրնան ճարել անոնք։

Մէկ խօսքով, մէջտեղը կայ հոգ մը, որու մասին անհրաժեշտ է մտածել հաւաքաբար, եւ անյապաղ։

Օսմ. սահմանադրութեան շրջանին, բայց մանաւանդ 1913—1914ին երբ երկու պատերազմներ պայթեցան իրարու ետեւէ, Պոլսոյ մէջ եւ այլուր գանազան միութիւններ ձեռք ձեռքի տուին, օգնութեան հասնելու համար «անինչքի» ընտանիքներուն։

Անոնք նկամուտի ազբիւրներ կը ճարէին անդամավճարներով եւ հանգանակներով, եւ նպաստներ կը դնէին, կարօտ ընտանիքներու համար։ Կը բաշխէին ոչ միայն հաց, յուղ, բրինձ, իւղ, պանիր, այլեւ չաբաթը մէկ անգամ ալ միս, իսկ երբեմն՝ դրամ։

Չենք պնդեր որ անպատճառ միեւնոյն բաներն ըլլան այսօր, բայց կը կարծենք թէ անհրաժեշտ պիտի գտնել եղբայրական աջակցութեան գործնական ձեւ մը գտնել նաեւ այստեղ։

Մեզի կը հաւաստեն թէ Փարիզի եկեղեցին արդէն իսկ մարմին մը կազմած է, այս գործին համար։ Այդ առթիւ, կ'ըսեն թէ կարելի պիտի ըլլայ նաեւ երեւան հանել գրօշի տակ առնուած հայ զինուորներուն թիւը։

Գնահատելի է այս նախաձեռնութիւնը, բայց ան չի կրնար ամէն հոգէ եւ պարտականութենէ ազատ կացուցանել մեզ։ Եւ կը վախնանք որ շատ սահմանափակ հանգամանք ունենայ, դառնալով պարզապէս աղքատախնամ կամ նպաստատրաչի օրկան մը, ինչպէս եղաւ գործադրկութեան շրջանին, քանի մը տարի առաջ։

Ամէն պարագայի մէջ, կը սպասենք հրապարակային յայտարարութեան մը։ Անհրաժեշտ է գործը կազմակերպել համաձայն միջավայրի պահանջներուն, օրինակ հանգիստանալով ուրիշ քաղաքներու։ Իսկ հանրութիւնը անշուշտ պիտի փութայ ընծայել ամէն աջակցութիւն, ծանօթանալով ամբողջ կացութեան։

Եղբայրական աջակցութեան այս ձեռնարկը ունի թէ՛ նիւթական, թէ՛ բարոյական արժէք։ Օգնութիւն մը հասցնելով անճար ընտանիքին, մենք տարդուցած կ'ըլլանք զինուորին սիրտը, որպէսզի շրջանը լրացնէ առանց նոր դառնութեանց։

Միեւնոյն առեն անհրաժեշտ է խորհիլ անոնց հոգեկան պահանջներու մասին։

Համաձայն նամակներու, զինուորները բաժնուած են զանազան զօրանոցներու վրայ, մէկով - երկուքով։ Շատ քիչեր պատեհութիւն ունին իրար տեսնելու, հայերէն խօսելու։ Եւ յաճախադէպ են ու պիտի ըլլան տեղափոխութիւնները։ Ուրեմն, պահանջ հայերէն թերթի եւ գրքի։ Նոյն կացութեան մէջ կը գտնուին ֆրանսացի զինուորներն ալ, եւ եթէ բարեկամներ կամ հանրային մարմիններ թերթ չղրկեն, աշխարհէն կտրուած վիճակ մը պիտի ունենան, թէեւ չատ աւելի բախտաւոր են։

Չէր նախատեսուած այս հոգը, եւ հիմա որ իրականութեան առջեւ կը գտնուինք, հարկ է մտածել եւ գործնական միջոցներ գտնել։ Ոչ միայն Փարիզի մէջ, այլեւ ամէն տեղ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ ՆՈՐԷՆ ԿԸ ԲԱՆԱԿՑԻՆ

Հիթլէր կը յետաձգէ՞ գաղթային խնդիրը

Հռոմի անգլիական դեսպանը հինգշաբթի օր ունկնդրութեան ընդունուեցաւ Իտալիոյ արտաքին նախարարին կողմէ։ Խօսակցութիւնը տեւեց 45 վայրկեան, բայց թէ իտալական կառավարութեան եւ թէ անգլիական դեսպանատան մէջ բացարձակ լռութիւն կը պահեն։ Իրազեկներու կարծիքով, դեսպանը գացած է նախարարին հրաւէրով, խորհրդակցելու համար Պ. Պ. Չէմպրլէնի վերջին ճառին եւ յետոյ Մուսոլինիի եղած արտայայտութեանց առթիւ։ Յայտնի չկայ թէ խօսակցութեան գլխաւոր նիւթը կազմած են այն խնդիրները որոնք երկար ատենէ ի վեր կը գրաղեցնեն երկու երկիրները։ Հռոմի մէջ գեռ մթնոլորտը նպաստաւոր չէն նկատեր հին բանակցութիւնները վերսկսելու համար։ Իտալիոյ արտաքին նախարարը հասկցուցած է անգլիական դեսպանին թէ Իտալիա իրաւունք ունի կարգ մը պայմաններ դնելու, բանակցութեանց վերսկսումէն առաջ, մանաւանդ որ հիմա մաս կը կազմէ զօրաւոր ճակատի մը։ Միեւնոյն ատեն գիտել տուած է թէ Իտալիա ուրիշ երկիր պիտի փնտռէ, եթէ փորձուի տկարացնել Հռոմ-Պերլին առանցքը կամ հակաբոլշեւիկ ուխտը։ Անգլիական դեսպանը նոր կացութեան մը առջեւ գտնուելով, անհրաժեշտ դատեր է հրահանգ խնդրել իր կառավարութենէն։

Այս առթիւ, Լոնտոնի թերթերը կը կարծեն թէ Անգլիոյ վարչապետը նորէն անձնական նամակ մը պիտի գրէ Մուսոլինիի, հարթելու համար կարգ մը թիւրիմացութիւններ. Գերմանիոյ մէջ կը կարծեն թէ Պ. Չէմպրլէն կ'ըմբռնէ կացութիւնը, եւ մանաւանդ Հռոմ - Պերլին առանցքին կարեւորութիւնը։ Այս առթիւ, կարգ մը թերթեր կը կարծեն թէ Հիթլէր յետաձգած է խորհրդարանը արտակարգ նիստի հրաւիրելու եւ Գերմանիոյ գաղթային պահանջները բանաձեւելու ծրագիրը։ Այս յետաձգումը կապ ունի Անգլիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ կատարուած բանակցութեանց հետ։

Իտալիոյ արտաքին նախարարութեան օրկանը ուշագրաւ խմբագրականի մը մէջ ամփոփելով Մուսոլինիի տեսակէտները, գիտել կու տայ թէ Իտալիա այլեւս չի կրնար յետաձգել խօսակցութիւնները, եւ կը նախընտրէ որ բանակցութիւնները կատարուին ուղղակի, երկու կառավարութեանց միջեւ, փոխանակ յայն ժողովներ սարքելու. Գերմանիան ալ միշտ այս տեսակէտը պաշտպանած է։

Խորհրդային թերթերը խօսելով հակաբոլշեւիկ ուխտին վրայ, կը ձգեն համոզել թէ անոր հետեւանքները ամէնէն աւելի պիտի կրեն Անգլիա եւ Ֆրանսա։ Խ. Միութիւնը եւ Իտալիա շատ հեռու ըլլալով իրարմէ, Իտալիա չի կրնար գործօն դեր կատարել, եթէ պատերազմ ծագի Գերմանիոյ կամ Ճափոնի հետ։ «Իզվեստիա», կառավարութեան պաշտօնաթերթը, կը գրէ այս առթիւ.

— «Անշուշտ Հռոմի համաձայնութիւնը բարեկամական ձեռնարկ մը չէ Խ. Միութեան հանդէպ եւ կը մտնէ հակախորհրդային ձգտումներու սահմանակցումը, բայց անոր բուն նպատակը աշխարհի նոր բաժանումն է։ Իտալիա կ'ուզէ նուաճել Ափրիկէն, Գերմանիա կ'ուզէ ետ առնել անգլիական եւ ֆրանսական կարգ մը գաղթավայրեր, Ճափոն կ'ուզէ գրաւել Չինաստանը»։

Անգլիա եւ Զօր. Ֆրանքօ ձեռնասնեցան

Անգլիոյ եւ Զօր - Ֆրանքոյի միջեւ համաձայնութիւն գոյացաւ, առեւտրական գործակալներու փոխանակութեան համար, ինչ որ գործնական քայլ մըն է դէպի ճանաչում։ Արդէն իսկ նշանակուած են երկու կողմերու ներկայացուցիչները։ Զօր - Ֆրանքոյի գլխաւոր ներկայացուցիչը պիտի ըլլայ Ալպայի դուքսը, որ արդէն Լոնտոն կը գտնուի։

Զօր. Ֆրանքօ սկզբունքով ընդունած է որ միջազգային յանձնաժողով մը ղրկուի, տեղին վրայ ուսումնասիրելու համար կամաւորներու յետս կոչման խնդիրը։ Անշուշտ այն պայմանաւ որ լիովին ճանչնան իր պատերազմիկի հանգամանքը։

Կ'ըսուի թէ բանակցութիւններ կը կատարուին Զօր - Ֆրանքոյի եւ նախկին թագաւորին՝ Ալֆոնսի միջեւ, միապետութեան վերահաստատման համար։

Պ. Քամպանիս, Քաթալոնիոյ հանրապետութեան նախագահը, մեկնեցաւ Պարսելոնայէն, իր ընտանիքին հետ եւ Պելժիա պիտի երթայ, անցնելով Փարիզէն։

Յեղափոխական շարժում Պրազիլիոյ մէջ

Նոր տեղեկութեանց համաձայն, նախագահ, Վարկաս Պրազիլիոյ դիկտատորը, գործի ձեռնարկած է վճռապէս, հիմնովին փոխելու համար երկրին կարգ ու սարքը։ Առ այժմ խաղաղութիւն կը տիրէ ամբողջ երկրին մէջ։ Նոր սահմանադրութիւնը կազմուած է իտալական կաղապարին վրայ։ Օրէնսդիր իշխանութիւնը մասամբ պիտի կեդրոնանայ Ազգ - Տնտեսական Խորհուրդին մէջ, որ բաժնուած է հետեւեալ արհեստակցութեանց,— ճարտարարուեստ, հողագործութիւն, առեւտուր, փոխադրութիւն եւ վարկ։ Այս արհեստակցութեանց մէջ ներկայացուցիչներ պիտի ունենան գործատէրերն ու բանուորները։ Ընդհանուր օրէնքները պիտի յօրինուին խորհրդարանին կողմէ, որ պիտի բաղկանայ երկու մասերէ։ Խորհրդարանին անդամները անձեռնմխելի պիտի չհամարուին։ Նոր սահմանադրութեան մէկ յօդուածը կ'արգիլէ այն սեղանաւորական եւ ապահովագրական ընկերութիւնները որոնց բաժնետէրերը Պրազիլիացի չեն։ Այն ընկերութիւնները որ կ'ուզեն գործել, պայմանաժամ պիտի ստանան, օրէնքին յարմարելու համար։

Մ. Նահանգները լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւին այս յեղաշրջումին, որ կը խանգարէ նախագահ Ռուզվէլթի համամերիկեան միութեան ծրագիրը։

ՀԱԹԱՅԻ ՀԱՅԵՐԸ ԵՐԿՈՒՔԻ ԲԱԺՆՈՒԱԾ...

Անթաքիայէն կը հաղորդեն «Սոն Փոսթա» ի. — Հաթայի մէջ (Սանճաք) Հայոց միջեւ երկու ճակատը բացորոշ կը տեսնուի։ Մասնաւորապէս Դաշնակցականներուն դէմ ճակատ կազմող Հայերը մեծամասնութիւն կը կազմեն։ Շատ մը Հայեր Դաշնակցութիւնը կ'որակեն ընկերութիւն մը որ դէչութիւն կը գրգռէ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԽԵՆԴԸ ՔԱՐ ՄԸ ԳԼՈՐԵՑ ...

Հինգշաբթի օր Լոնտոնի մէջ, զինադադարի տարեդարձին առթիւ, երբ ազդանշանը տրուած էր երկու վայրկեան լռութիւն պահելու, մարդ մը յառաջ նետուելով դէպի թագաւորը, կ'աղաղակէ.

— Այս ամէնը կեղծիք են, դուք բոլորդ ալ պատերազմ կը պատրաստէք..

Ամբոխը կը մնչէ. ոստիկանները եւ ձիաւոր ոստիկաններ ու պահակներ կը խուժեն, եւ հազիւ կարելի կ'ըլլայ ազատել մարդը, ուշաթափ վիճակի մէջ։

Բարեբախտաբար անվնաս կ'անցնի ամէն բան, եւ արարողութիւնը կը շարունակուի նոյն հանդիսաւորութեամբ։

Պաշտօնապէս տանելով, կը հաստատեն թէ «աղաղակողը» խենդ մըն է, դեռ նոր փախած կամ փախցուած յիմարանոցէն։

Կարդալով այս լուրը, սկսայ խորհրդածել —

Անշուշտ այս մարդը, խենդ կամ խելօք, իրաւունք չունէր թագաւորին վրայ խոյանալու, եւ խանգարելու Անծանօթ Զինուորի յիշատակին ընծայուած մեծարանքը,— զօրահանդէս, աղօթքներ եւ երկու վայրկեան լռութիւն։ Մանաւանդ Անգլիոյ մէջ, ուր մահացու մեղքեր կը համարուին այս կարգի արարքները։

Բայց, խմբագրութեանց մէջ, խենդին խօսքերուն ո՞ր մասը անիրաւ է։

Առած մը կ'ըսէ թէ ճշմարտութիւնը կարելի է իմանալ նախ մանուկներէն, յետոյ խենդերէն։ Երբեմն ալ՝ գինովներէն։

«Դուք բոլորդ ալ պատերազմ կը պատրաստէք»,— աղաղակեր է մարդը, պայծառատեսութեան վայրկեանի մը մէջ։

Եւ այս մեղադրանքը ուղղուած կը նկատեմ ամբողջ աշխարհին։

Ամէն օր թերթ կը կարդանք եւ ճառ կը լսենք։ Օրուան բոլոր ժամերուն քաղաքական տեսութիւններ ալ կը պարզեն,— մանաւանդ երբ քանի մը հատ «նետած» ըլլանք, սրճարանի մը կամ կապելայի մը անկիւնը։

Ո՞րն է սուտ, — խենդին մեղադրա՞նքը, թէ դիւանագէտներուն վարպետութիւնը։

Ամէն օր իւրաքանչիւր պետութիւն կը ծանուցանէ եւ կը պանծացնէ իր ռազմական պատրաստութիւնները,— այսքան զրահաւոր, այսքան սուզանաւ, սրընթաց օդանաւ, արագահասուած թնդանօթ, մահասփիւռ կազ։ 18 — 55 տարեկանի զինուոր, անվերջ ռազմափորձ։ Գաղտնի կամ յայտնի ուխտ։ Դաշինքներ հաւանգամ, քառանգամ ...

Քանի մը ամիս առաջ, Պ. Չէմպրլէն իսկ «խելագարութիւն» կը կոչէր զինարշաւը։

Աշխարհը միշտ այսպէս է եղած։ Ինչ որ ներելի է Մուհամմէտին, կը դառնայ աններելի մեղք՝ հասարակ մահկանացուին համար։

Բարեբախտաբար ամմիջապէս հաստատուեցաւ թէ փախուկ է Լոնտոնի «խոռվարար»ը։ Այլապէս գլուխը կ'ուտէին նիշդ այն պահուն երբ ամբոխը կ'առնար, — «Սպաննեցէ՛ք»։

Ամբոխը չի սիրեր հրապարակաւ լսել ճշմարտութիւնը, թէեւ ի վերջոյ ինքն է որ կը տուժէ։

ՎԱՀԷ

Կոմինթերնի դէմ ամբաստանուած դահիճ մը

«Մաթէն» միշտ արծարծելով գաղտնի հեռաձայնի եւ առ հասարակ օտար դաւերու խնդիրը, կը գրէ թէ փախստական Շթայնպէրկ ծանօթ բոլշեւիկ մըն է եւ Կոմինթերնի ազդեցիկ անդամներէն մէկը, ինչպէս եւ ուղղակի գործակալը Չեկային։ Այս մեղադրանքը փաստելու համար կ'ըսէ թէ ան դէզերով նամակներ եւ թերթեր կը ստանար արտասահմանէն եւ մանաւանդ Մոսկուայէն, շատ քիչ այցելուներ կ'ընդունէր, բայց շարունակ կը ճամբորդէր դէպի գաւառ եւ արտասահման։ Վերջապէս ունէր գործակիցներ որոնք ոչ միայն վճռական դեր կը կատարէին Ֆինլանդայի համայնավար կուսակցութեան մէջ, այլեւ անոր գլխուն վերեւ ալ գործեր կը գարձնէին։

Պառակտում Մարդու Իրաւունքներու Դաշնակցութեան մէջ

Լուրջ պառակտում մը ծագած է Մարդու Իրաւունքներու Դաշնակցութեան կեդրոնական կոմիտէին մէջ եւ եօթը անդամներ հրաժարած են, առարկելով թէ կազմակերպութիւնը չեղած է իր նպատակէն,— Պաշտպանել մարդու իրաւունքները, ճշմարտութիւնը եւ խաղաղութիւնը։ Մեղադրանքը մանաւանդ հիմնուած է Սպանիոյ եւ Խ. Միութեան դէպքերուն վրայ։ Հրաժարած անդամները, որոնց մէջ կը գտնուին Պ. Կասթոն Պէժըրար, Ֆէլիսիէն Շալէյ, Տէկին Մակտըլէն Փազ, եւն., կը բողոքեն թէ մէկ տարիէ ի վեր ահաւոր դէպքեր կը պատահին Խ. Միութեան մէջ, բայց կեդր. կոմիտէն լռութիւն կը պահէ։ «Սուտ լուրերը կը բազմապատկուին, ինչպէս եւ խուճապային եւ գըրգռիչ պայքարը։ Երբ բացատրութիւն պահանջուեցաւ տիրող թուլութեան մասին, կեդր - կոմիտէն լռեց»։

Այս մեղադրանքին երկարօրէն կը պատասխանէ կեդր. կոմիտէին նախագահը, Պ. Վիքթոր Պաշ։ Կը կարծուի թէ պառակտումը աւելի պիտի խորանայ, երբ գումարուի ընդհ. ժողովը։

»»»» • ««««

ԱՆՋԱՏ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՒՄԱՆԱԿՈՎ ՑԱՐՁԱԿՈՒՄ կատարուեցաւ Տըպլինի մէջ (Իրլանտա), ոստիկանական կեդրոնին դէմ, զինադադարի օրը։ Շէնքը ծանրապէս վնասուեցաւ, բայց մարդկային կորուստներէ չպատահեցան։

ՀՐԵԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ Պերլինի գրասենեակը փակուեցաւ, գերմանական կառավարութեան հրամանով։ Տնօրէնը եւ օգնականը հրաման առացան անմիջապէս դադրեցնել իրենց լրագրական - հեռագրական գործունէութիւնը

ԼԷՆԻՆԻ ՄԱՐՄԻՆԸ ԶՄՌՍՈՂ ԳԻՏՆԱԿԱՆԸ, Վլատիմիր Պետրովիչ Վորոբիեւ, մեռաւ Խարքովի մէջ։ Այս գիտնականը ունէր գաղտնիք մը, որուն շնորհիւ կարելի կ'ըլլար անաղարտ պահել մեռեալներու ողջութեան արտայայտութիւնը։ 1934ին մինչեւ մէկ միլիոն տոլար առաջարկուեցաւ, գաղտնիքը գնելու համար, բայց Խորհրդային Իշխանութիւնը արգիլեց եւ միայն ընդհանուր տեղեկութիւններ հրատարակուեցան։ Իրազեկներ կ'ըսեն թէ միայն 7500 տոլար ծախսուած է Լէնինի մարմինը զմռսելու համար, ինչ որ աննշան գումար մըն է, բաղդատելով եգիպտական մումիաներու համար ծախսուած հարստութեանց հետ։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ե՞ՐԲ Է ՀԻՄՆՈՒԵԼ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

(Ե. եւ վերջին մաս)

Քրիստափոր Միքայէլեանը իր յուշերի մէջ պարզ կերպով յիշատակում է Օգոստոս ամիսը, իսկ Ռ. Զաւարեանը, թէպէտ Օգոստոս ամսի մասին չի գրում, սակայն նկատի ունենալով, որ նա Պոլսոյ ցոյցը կազմակերպողներից է եղել ու ըստ երեւոյթին վերադառնում էր Պոլսից այդ ցոյցից երկու օր առաջ, այսինքն Յուլիսի 13-ին, այն անհասկանալիութիւնը որ նա կատարել է մինչեւ Բաթում հասնելը, ցոյց է տալիս, որ նա ուղիղ պէտք է հասած լինէր Յուլիսի 20—21 Բաթում: Նա Բաթումում մնում է մի քանի ժամանակ եւ Բաթումում եղած ժամանակն է, որ ստացւում է «Հնչակ»ի այն թուղթը, ուր նկարագրուած են եղել Պոլսոյ դէպքերը եւ այդ բոլորից յետոյ միայն, Թիֆլիսից յատուկ պատգամաւորի գալուց յետոյ է, որ գնում է Թիֆլիզ եւ սկսում է մասնակցել տեղի ունեցած ժողովներին, որոնք յաճախակի կարող էին լինել ամբողջ Օգոստոսի ընթացքում:

Թէ՛ Քրիստափոր Միքայէլեանը եւ թէ՛ Զաւարեանը, թէպէտ տարբեր ժամանակ են գրել իրենց յուշերը, սակայն երկուսն էլ մատնանշում են այն հանգամանքի վրայ, որ գլխաւորապէս Պոլսոյ ցոյցից (Յուլիս 15ից) յետոյ էր որ Կովկասի գլխաւոր քաղաքներում ժողովուրդը սկսաւ յուզուիլ, մտաւորականները աւելի եւս եռանդ ստացան, տեղի ունեցան համախմբումներ, ժողովներ եւ վիճաբանութիւններ եւ այդ բոլորի արդիւնքը եղաւ «Հայ Յեղափոխականների Դաշնակցութեան» ծնունդը. Նկատի ունենալով բոլոր այդ տուեալները, այն ժամանակուայ պայմանները, հաղորդակցութեան միջոցները, պէտք է ընդունել անվիճելիօրէն, որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ծնունդ եւ կազմակերպական ձեւ է ստացել 1890 թուի Օգոստոս ամսին եւ ոչ նրանից վաղ: Օգոստոս ամսին տեղի ունեցած առանձնական ժողովներում որոշւում է.— ա. ստացուող կուսակցութեան անունը՝ Հայ Յեղափոխականների Դաշնակցութիւն. բ. կուսակցութեան նպատակը՝ ձեռք բերել Թուրքահայաստանի քաղաքական եւ տնտեսական ազատութիւն. գ. ունենալ երկու օրգան, մէկը՝ Ժնեւում՝ «Հնչակ»ը՝ կուսակցութեան տեսական մասը վարելու, քարոզելու, եւ միւսը՝ Կովկասում՝ «Դրօշակ»ը՝ իբրեւ մարտական արտայայտութիւն նորակազմ կուսակցութեան.

Բնական է, որ այդ ժողովները այլեւս պիտի դադարէին: Եւ իրապէս Օգոստոսի վերջերին դադարում են, նախօրօք ընտրելով գործադիր մի մարմին եւ որոշելով այդ մասին յայտնել ի լուր ամէնքի:

Նոր մարմինը հրատարակում է Դաշնակցութեան առաջին «Մանիֆէստ»ը, ներկայացուցիչներ է ուղարկում Անդրկովկասի եւ Ռուսաստանի զանազան քաղաքները՝ համաձայնութիւններ կատարելու, կազմակերպութիւններ առաջ բերելու եւ մարտական ուժեր ցուցակագրելու համար: Որովհետեւ վերջնականապէս չէր ձեւակերպուած «Հնչակ»ի հետ վերաբերմունքը, նորակազմ վարչութիւնը պէտք է բանակցէր եւ համաձայնութեան գար «Հնչակ»ի լիազօր ներկայացուցիչ Յ. Մեղաւորեանի հետ, որ ժամանելու էր Թիֆլիզ:

Այս բոլորից յետոյ բնականաբար պիտի փակուէին Սահմանադիր ժողովները:

×

Ե՞րբ է հրատարակուել Դաշնակցութեան առաջին «Մանիֆէստը»:

Այդ մասին, ինչպէս ասացինք, թուական տուեալներ չկան, իսկ Ռոստոմի գրած տեղեկութիւնը թէ «Մանիֆէստը» հրատարակուել է 1890 թուականի գարնանը՝ ցոյց տուեցինք, որ անուշադրութեան արդիւնք է եղել:

Թէպէտ գրաւոր տուեալներ չունենք, սակայն կայ մի փաստացի տեղեկութիւն:

«Իւժնի Նոմերա» խմբակի մէջ կար մի ուսանող, Տիգրան Սանփանեան, Գանձակեցի, որին Մոսկուայի ուսանողական անկարգութիւնների ժամանակ հեռացրել էին Մոսկուայի Տեխնիքական Ճեմարանից եւ աքսորել Մոսկուայից: Այդ Տիգրան Սանփանեանը «Իւժնի Նոմերա» խմբակի գլխաւոր արտայայտիչն էր, այդ իսկ պատճառով նրան սկսել էին կանչել «գեներալ» (զօրավար) Իւժնի Նոմերանի:

Ահա այդ Տիգրան Սանփանեանը, որ Դաշնակցութեան առաջին գործիչներից պիտի լինէր Պարսկաստանում, Դաշնակցութեան առաջին թռուցիկը վերցրած՝ անցնում է Երեւան՝ այնտեղ ցրելու եւ կազմակերպութիւններ առաջ բերելու համար:

Այդ ժամանակ Գր. Արծրունին Երեւան է լինում: Նրան լուր են տալիս Թիֆլիզից եկած երիտասարդի եւ բերած թռուցիկների մասին: Գրիգոր Արծրունին, որ այդ ժամանակները համարւում էր հայ երիտասարդութեան կուռքը եւ ինքն եւս յաւակնութիւններ ունէր ղեկավարելու համայն հայ կեանքը, առաջին անգամ զարմացած Տիգրան Սանփանեանից է իմանում, թէ Թիֆլիզում արդէն կազմակերպուել է յեղափոխական կուսակցութիւն, որ սկսել է գաւառներում կազմակերպութիւններ առաջ բերել:

Այդ անակնկալ լուրը այնպէս է ազդել Գր. Արծրունու վրայ, որ նա զայրացած հարցնում է.

— «Ի՞նչ իրաւունքով էք կազմել այդ կուսակցութիւնը: Ինձ հարցրե՞լ էք այդ մասին»

— «Ինչի՞ պիտի հարցնէինք»,— նոյնպիսի զարմանքով եւ արժանավայել կերպով պատասխանում է Տիգրան Սանփանեանը,— մենք պարզ արտայայտիչն ենք հայութեան մէջ գոյութիւն ունեցող իղձերի եւ բաղձանքների»:

«Սակայն, չգիտէ՞ք, որ Ռուսաց կառավարութիւնը ինձ է պատասխանատու համարում բոլոր այդպիսի գործերի համար, եւ ձեր այդ ձեւի երեւան գալու հետեւանքը այն պիտի լինի, որ «Մշակ»ը պիտի փակուի եւ կառավարութիւնը ընդմիշտ պիտի փակի ինձ: Ես պահանջում եմ, որ անմիջապէս դադարեցնէք այդ թռուցիկի ցրումը»:

«Մեզ բոլորովին չի հետաքրքրում ձեր «Մշակ» լրագրի բախտը», —կանչում է զայրացած կերպով Տիգրան Սանփանեանը եւ ոչ մի Գրիգոր Արծրունի չի կարող մեզ հրամաններ տալ»:

Այս փոքրիկ միջադէպը, որ տեղի է ունեցել Երեւանում, պէտք է փաստ համարել: Այդ մասին հաղորդել են մի շարք Դաշնակցական հին ընկերներ եւ ինքը՝ Տիգրան Սանփանեանը չէ հերքել, այլ հաստատել է ինձ հետ ունեցած մտերմական խօսակցութիւնների ժամանակ:

Մենք այս միջադէպը առաջ բերեցինք ոչ թէ նրա համար, թէ ինչ են խօսել միմեանց հետ Գրիգոր Արծրունին եւ Տ. Սանփանեանը, այլ ցոյց տալու համար Դաշնակցութեան առաջին թռուցիկի ցրելու ժամանակագրութիւնը: Մեր երեսուն եօթ - երեսուն ութ տարի առաջ պատմած այդ պատմութիւնը արժէք ունի այժմ ստուգելու մօտաւորապէս առաջին թռուցիկների ցրելու ժամանակը Երեւանում: Փաստերը ցոյց են տալիս, որ իրօք Գ. Արծրունին 1890 թուի Սեպտեմբերին եղել է Երեւան եւ Էջմիածին: Այդ մասին վկայում է Ռ. Զաւարեանը եւ մի այլ տեղ իր յուշերի մէջ յիշատակում է Զալյանը, որ Ս. Կուկունեանի նամակով եւ կարգադրութեամբ գնում է Երեւան եւ Էջմիածին հանդիպելու Գ. Արծրունուն (տես Զալյանի յուշերը Հ. Յ. Դ. Կ. Դիւանի թիւ 1756 թղթածրար): Այսպէս ուրեմն Գ. Արծրունին առաջին անգամ լինելով Սեպտեմբեր ամսին է գնացել Երեւան: Թիֆլիզում եղած ժամանակ նա գուցէ գիտէր, որ այդպիսի ժողովներ էին տեղի ունենում, սակայն կուսակցութեան վերջնականապէս կազմակերպուելու եւ «Մանիֆէստ»ի մասին նա տեղեկութիւն չէր ունեցել:

Պարզ է, որ «Մանիֆէստը» հրատարակուել է Թիֆլիզում, Արծրունու հեռանալուց յետոյ: Այլապէս այդպիսի մի կարեւոր դէպք նրան յայտնած կը լինէին, մանաւանդ որ դա մի չտեսնուած նորութիւն էր հայ կեանքում եւ նորակազմ կուսակցութեան մէջ կամ շուրջը կային բազմաթիւ անձնաւորութիւններ, որոնք հեռու չէին Արծրունուց, հետեւաբար, այսպէս կամ այնպէս այդ մասին լուր պիտի ունենար Արծրունին:

Այս բոլորը ապացուցանում է, որ Դաշնակցութեան առաջին «Մանիֆէստ»ը հրատարակուել է Սեպտեմբեր ամսուն կամ Սեպտեմբեր ամսից են սկսել ցրել եւ կազմակերպութիւններ առաջ բերել:

Ռ. Զաւարեան, Սեպտեմբեր ամսուայ վերջերին վերադառնալով Թիֆլիզ, ուր եկել էր նաեւ «Հնչակ»ի լիազօր Յ. Մեղաւորեանը, հանդիպումներ է ունենում մի քանի նոր անձնաւորութիւնների հետ՝ Լ. Սարգսեան եւ ուրիշներ, որոնց հետ վերջնականապէս կնքում են միութեան համաձայնագիր:

Այդ թուած անձնաւորութիւնները Դաշնակցութեան կեդրոնի անդրանիկ անդամներն էին: Սա եւս ապացոյց է որ Սեպտեմբերին Դաշնակցութիւնը արդէն ձեւակերպուած մի մարմին էր, որ արդէն գործի էր անցել:

Առաջինը, որ նորակազմ վարչութեան կարեւոր մտահոգութիւնն է եղել հանգանակութիւնը եւ կազմակերպութիւններ առաջ բերելը:

Նամակներով եւ յատուկ գործիչների միջոցով նորակազմ Դաշնակցութիւնը կարողանում է կապուել բոլոր հայաշատ կեդրոնների հետ՝ Բաքու, Գանձակ, Նուխի, Թիֆլիս, Ախալքալակ, Կարս, Ախլցխա, Լազոդի, Նոր Բայազիդ, Եկատերինոդար, Արմաւիր, Կարասու-Բազար, Սիմֆերոպոլ, Տեմրիւկ, Նովորոսիսկ, Անապա, Սեւաստոպոլ, Թէոդոսիա, Նոր-Նախիջեւան, Անդրկասպեան քաղաքները՝ Մերվ, Աշխաբադ եւ Մոսկուա:

Այս բոլոր վայրերի հետ կապուելով՝ նորակազմ Դաշնակցութիւնը կարողանում է թէ՛ կազմակերպութիւններ առաջ բերել, ունենալով յատուկ խմբեր, եւ թէ հանգանակութեան գործը կատարել: 8—10 ամսուայ մէջ նա հաւաքում է 27,212 ռուբլի 43 կոպ., որ բաւական խոշոր գումար էր այն ժամանակ: Եթէ մանաւանդ նկատի ունենանք այն ժամանակուայ ապրուստի պայմանները եւ ռուբլու գնողական արժէքը:

Կանգ առնենք մի փոքր եւ այդ վերայ:

1890 թուի Նոյեմբերի 1ից մինչեւ Յուլիսի 10ը ծախսուած է զէնքի եւ ռազմամթերքի, ինչպէս եւ փախստականութեան վրայ՝ 8398 ռուբլի 39 կոպէկ:

Արտասահմանի եւ Վասպուրականի խմբերի վրայ 4676 ռուբլի:

Կարնոյ վրայ 1941 ռուբլի:

Բուլղարիայի, Ռումանիայի եւ Պոլսոյ Կ. Կոմիտէներին 4300 ռուբլի:

Պոլսոյ Կ. Կոմիտէին 467 ռ. 84 կոպէկ:

Ռուսաստանի եւ Կովկասի խմբերի վրայ (ճիւղեր հաստատելու, գործակալների ճանապարհածախս) 5023 ռ. 90 կոպէկ:

Հրասակային խմբերի վրայ, ապրուստ եւ ճանապարհածախս, բացի զէնքից 1768ռ. 20 կոպէկ.

Օգնութիւն փախստականներին, բանտարկեալներին, աքսորեալներին 1976 ռ. 40 կոպէկ:

Տպագրական ծախս 1003 ռուբլի:

Դիւանական եւ այլ ծախսեր եւայլն ընդամէնը արուել է՝ 27,062 ռ. 43կ. ծախս:

Ինչո՞ւ արդեօք բոլոր հաշիւները սկսուել են 1890 թուի Նոյեմբեր 1ից:

Պէտք է ենթադրել, որ Սեպտեմբեր եւ Հոկտեմբեր ամիսների ընթացքին հազիւ կարողացել են գործիչներ հանել կամ կապեր հաստատել շրջանների հետ: Բնականաբար գումարները աւելի ուշ են ստացուել: Այդ իսկ պատճառով որոշել են հաշուետետրը սկսել Նոյեմբեր 1ից:

Ուրեմն Հ. Յ. Դաշնակցութեան ձեւակերպումը տեղի է ունենում 1890 թուականի Օգոստոս ամսուայ մէջ: Նորակազմ մարմինը աշխատանքների է լծւում Սեպտեմբերից, յայտարարելով Հայ Յեղափոխականների Դաշնակցութեան մասին եւ կազմակերպութիւններ առաջ բերելով Երկրի, Անդրկովկասի, Անդրկասպեան երկրի եւ Ռուսաստանի զանազան հայաշատ վայրերում, իսկ հաշուական տարին նպատակայարմար է համարում սկսել Նոյեմբեր 1ից:

Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

Անցեալ աշունէն ի վեր դղրդագին դէպքեր իրարու կը յաջորդեն աշխարհի մէկ վեցերորդ տարածութեան վրայ. Կը հոնձէ խորհրդային կարգուսարքը, եւ երէկուան կուռքերը—հին նախդիրները աշխարհասասան յեղափոխութեան— կը փշրուին կառափնատներու վրայ՝ իբրեւ հասարակ ոճրագործներ:

Ամբողջ սերունդ մը, որ տասնամեակներ շարունակ հաւատաց նոր եւ աւելի արդար իրաւակարգի մը, եւ անոր համար հուրի եւ սուրի մատնեց անհամար տարածութիւններ, ահա կը կքի եւ կը սարսռայ իբրեւ հողմավար տաշեղ:

Երէկ, հասարակ մեռները համայնավարութեան, այսօր «ոխերիմ Թշնամիները» նոյն վարչաձեւին, երէկ կուռք եւ աստուած, այսօր «հասարակ եւ երկերեսանի սրիկայ», երէկ ամբողջ բազմութիւններ ոգեւորող առաքեալ, այսօր «Հրէշաւոր դաւաճան», աշխատաւոր ժողովուրդի «ոխերիմ եւ չարանենգ թշնամի», «հակայեղափոխական լրտես» եւ «պարզ լի սրիկայ», եզրակացուցէք թէ ի՞նչ կրնայ մնացած ըլլալ այն շէնքէն, որուն հաստատման սիւները կը փշրուին փխրուն կաւի մը պէս:

Եթէ ճիշդ են եւ արդար այս «Մերկացումները», ամբողջ ղեկավարութեան մը երեսին նետուած այս անարգանքը, պէտք է ենթադրել ուրեմն թէ՝ համաշխարհային յեղափոխութեան այս հերոսները պարզապէս միջազգային խարդաւանդիրներ էին,— բացի մէկէն — զուրկ հոգեկան եւ իմացական առաքինութիւններէ, եւ որոնց ստեղծած շարժումը անպայման դատապարտուած է փլուզումի: Որովհետեւ, որ եւ է գաղափարի ամրացման եւ տեւականացման մէջ, այդ գաղափարին սերմնացաններուն առաքինութիւններն են որ կ'ըլլան կը ներկայացնեն՝ իբրեւ աշխարհի վերանորոգելու կոչուած բարոյական արժէքներ:

Մինչդեռ աստուածները ահա կ'իյնան իրենց պատուանդաններուն վրայէն զարդ ու փշուր: Եւ ամբոխը, որ ոչ գայթոյթ եւ ոչ ալ ընդվզումն 'արտայայտեց, կը փոխէ իր սաղմոսերգութեան եղանակը, եւ նոր քուրմերու առաջնորդութեամբ եւ հրահանգով, իր կարգին կը թքնէ անցեալ աստուածութիւններուն վրայ:

Ընդունեցէք որ այսպիսի անկում չէ արձանագրուած ժողովուրդներու յեղափոխական պատմութեան մէջ:

Ամէն գաղափար բարոյական մը կ'ունենայ եւ կամ բարոյական մթնոլորտ մը կը ստեղծէ: Առանց այդ բարոյականին չի կրնար յարատեւել որ եւ է վարդապետութիւն: Համայնավարութիւնը հրապարակ եկաւ իբրեւ ախոյեան նոր իրաւակարգի մը, յեղաշրջելու աշխարհը իր հիմքէն, ազատագրելու իրաւազուրկ բազմութիւնները ընկերային անարդարութիւններէն, վերցնելու շահագործման ապականները եւ բռնադատեալ ժողովուրդներուն պարգեւելու ազատութեան խորհուրդը: Մէկ խօսքով, մարդկութեան ընծայելու ընկերային արդարութեան յաղթանակը:

Այս բոլոր գեղեցիկ սկզբունքներէն ծնաւ սակայն աշխարհի ամէնէն արիւնոտ բռնակալութիւնը՝ քստմնելի ներհակութիւններով: Համայնավարութիւնը չկրցաւ բարոյական ունենալ: Աւելի ճիշդ պիտի ըլլայ ըսել, ժխտեց բոլոր բարոյական ըմբռնումները եւ ստեղծեց քաոս մը, որուն մէջ ապահովաբար ինք պիտի ընկլուզի բոլորէն առաջ:

Միայն Հայաստան աշխարհին մէջ պարզուած պատկերը բաւական է սարսուռ պատճառելու մարդուն էութեան մէջ:

Շատոնց պատմութեան անցած է առաջին սերունդը: «Օդային արկածի» զոհ Միասնիկեանէն մինչեւ «անձնասպան» Խանջեան կորսուած է ամբողջ ղեկավարութիւն մը հետը: Մոռացման եւ ոչնչացման վիհը նետուեցան նաեւ վերջին տասնամեակի ընթացքին Հայաստանի պետական — կուսակցական — վարչական եւ գրական — գեղարուեստական գիրքերուն վրայ փայլող դէմքերը, գալ հասնելու համար Ամատունիներու, Գուլոյեաններու, Ակօպովներու եւ Մուղդուսիներու, որոնք ի պաշտօնէ հրաւիրուած էին թքնելու եւ հայհոյելու իրենց նախորդներուն վրայ:

Եւ ահա վերջին (ոչ վերջնագոյնը անտարակոյս) «սանձարձակ ալլուրքը». Այնքան որ կարգը եկաւ հասած է կավռօշներուն...

Կը սխալինք սակայն: Դեռ կան նոր քարոյս աշուղներն ու Թոմաքեանի «չփլած տները»: Առաջինները պարտականութիւն ունին հայկական մշակոյթը օժտելու սթալինեան սակրերութիւններով, իսկ «չփլածները» իրենց հեղինակաւոր կարծիքը յայտնելու՝ հանրային եւ պետական հարցերու շուրջ՝ հարուստային թափով...:

Ակներեւ են այլեւս «Հանճարեղ Առաջնորդ»ին մտահոգութիւնները: Բնաջինջ ընելով «Հայ ժողովուրդի թշնամիները» մեր բարեխնա՞մ Հայրը Հայաստանի փրկիչը կ'ուզէ յանձնել «պալատրը չփլածներուն», այսինքն մաքուր եւ հոգիով բաբիկ, մերկասարերուն:

Եթէ չատ է ողբերգութիւն բացատրութիւնը, ստուգապէս գաժան հեգնութիւն մըն է այս արիւնաքամ ժողովուրդի մը համար, որուն զաւակներէն մաս մը, յուսախաբ աշխարհի ժամանակներուն արիւնոտ սագրանքէն, կարծես փրկութեան յաստ մը գտնել տարբերային կարծիք շարժուման մէջ:

Զարաչար սխալեցան սակայն: Ոչ միայն սխալեցան, այլեւ անողորմաբար քաւեցին իրենց մեղքը...:

Եւ հիմա, թերեւս, ոչ ոք այնքան կը ցաւի այս եղերաբախտ մոլորեալներուն վրայ, որքան Դաշնակցական մարդը: Որովհետեւ Դաշնակցականը միայն գիտէ թէ ի՛նչ կը նշանակէ հաւատալ եւ այդ հաւատքին համար արիւն թափել...

ՀՐԱՆՏ ՎԻՇԱՊԵԱՆ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

— • —

Միրեյի Արազ, Տրական գործածութիւնը (հոլով) նախադասութեան կամ հատուածին մէջ դժուար չէ գտնելը. Ինչպէս նախորդով ըսինք, որքան որ սեռականը եւ տրականը խիստ յաճախ իրարու շատ կը նմանին իբրեւ երկուորեակ, առաջինը կապուած կ'ըլլայ իրեն պէս ուրիշ գոյականի մը, իսկ երկրորդը ընդհանրապէս բայի: Նախորդին մէջ այս մասին օրինակով ալ ցոյց տուինք:

Բայց տրականը կրնայ կապուիլ նաեւ ածականի մը, որուն ուղղակի կը վերաբերի արդէն: Պարզ հարցում մը, կամ հարեւանցի ակնարկ մը կը բաւէ՝ տրականը զուգելու համար իրեն պատկանող ածականին հետ, առանց շփոթելու զայն սեռականին հետ եւ առանց յատկացուցիչ նկատելու զայն: Ահա օրինակ մը.—

Դժբախտութիւններու համբերող ժողովուրդ մը արժանի է անկախութեան: Հիմա, այս հատուածին մէջ կը տեսնենք ոչ թէ մէկ, այլ երկու տրական հոլով: Դուք ուշադիր՝ ես թուեմ ու բացատրեմ: Վերի օրինակին մէջ նախ կ'առնենք բայը որ, ինչպէս գիտէք արդէն, «է» եւ է նախադասութեան հիմնական, էական մասն է, կապն է: Ուրեմն է: Կրկին կարդացէք հատուածը եւ իսկոյն անշուշտ պիտի խորհիք բային անմիջական անդամին, տէր բայիին կամ ենթակային վրայ, որ, անտարակոյս կրկնել, ուղղական հոլովն է: Ուրեմն, կը գտնենք ժողովուրդ: Դարձեալ կը կարդանք նախադասութիւնը եւ կը փնտռենք ենթակային հետ առնչութիւն ունեցող բառ կամ բառեր: Ուրեմն, կը գտնենք այդ ձեւով ու պաշտօնով համբերող ու արժանի, առաջինը բայէ շինուած ածական (բայածական), երկրորդը՝ պարզ, այսինքն բնութեամբ ածական: Ձեր միտքը յստակացնելու համար երկու մանրամասնութիւններու մէջ կը մտնեմ, մի կարծէք թէ բրածս սոփեստութիւն կամ բանդիտութիւն է: Պարզ կանոն մը մասերու կը կտորտեմ, այլապէս սոփեստացած տրամադրութիւններ ցնցելու համար:

Դառնանք հատուածին.— Համբերող ու արժանի կը պատկանին ժողովուրդ գոյականին իբրեւ ածական: Կը մնան երկու հոլովուած գոյականներ, դժբախտութիւններու եւ անկախութեան: Այս երկու ձեւերը, ինչպէս գիտէք, կամ սեռական հոլով կ'ըլլան կամ տրական: Ուրիշ ենթադրութիւն չկայ: Հիմա, երբ ուշադիր ըլլաք կամ բայիկ, ինծի հետ, ինծի չափ պիտի բռնէք որ այդ երկու գոյականները սեռական հոլով չեն, քանի որ գոյականի հետ չեն կապուած իբրեւ յատկացուցիչ: Ուստի տրական հոլով են եւ, ինչպէս վերագոյն բացատրուեցաւ, կապուած են կամ կը պատկանին համբերող եւ արժանի ածականներուն: «Դժբախտութիւններու», համբերող ածականին, իսկ «անկախութեան», արժանի ածականին: Որո՞նց համբերող: Որո՞ւ կամ ի՞նչ բանի արժանի:

Միրեյի Արազ, քերականական այս եւ աւելի բարդ վերլուծումը Տրամաբանութեան նախնական մասը նկատուած է եւ, ըստ այնմ, յուրջ ու կարեւոր ուշադրութեան առարկայ դարձած է առհասարակ ամէն ազգի դպրոցներուն մէջ: Հեղինակ մը ըսած է. — Վերլուծումը (analyse) ինչպէս բնական ու քիմիական գիտութիւններուն, նոյնքան ալ բառակազմութեան մէջ անհրաժեշտ մասը կը կազմէ իմաստներու հասկացողութեան համար: Պարզէն դէպի բաղադրեալը, համառօտէն մինչեւ ընդարձակին խորքերը, Վերլուծումը միջոցին յապաւին է, եթէ ներելի է այսպէս ըսել:

Այս ոսկի կանոնը մեր բոլոր գրական զբաղումներուն մէջ պէտք է աչքի առջեւ ունենալ:

Հոս կը պարտինք ուրիշ ծանօթութիւն մըն ալ հաղորդել մեր դասարաններին, ինչպէս որ ըրինք սեռական հոլովին համար, հին գրականին սահմանները քերելով,— Գրաբարի մէջ տրական հոլովը տէր բայի կամ ենթակայ եւս կրնայ ըլլալ, սեռականին պէս: Ս. տարբերութեամբ որ, այդ պարագային, տրական տէր բային պէտք է գործածուի «ն» եւ «է» բայի մը անձնական կամ անորոշ դերբային մօտ, կամ անոր վերաբերի: Նոյն, օրինակ մը — Ոչ կամիմ թագաւորել նմա ի վերայ մեր: Ըլլայ կրկնութիւն կամ նորութիւն, դուք այս կէտը նկատի մի առնէք, այլ առէք միայն թէ մարսէք կանոնը: Փութանք ըսել թէ նմա տրական հոլովը ենթակայ է թագաւորել անորոշ դերբային կամ աներեւոյթին (այսինքն բային ոչ — դիմաւոր, անդէմ բային):

Վերլուծումին ու եւ է դժուարութեան յաղթելու համար՝ բանաւոր հարցումները ամենամեծ դերը կը կատարեն: Ինչպէս որ գիտութեան մէջ հիւլէն իր նմանանման հիւլէն կը փնտռէ, քերականական վերլուծումին մէջ ալ հարցումներով պատկանեալները իրարու մօտ կը բերենք, իրարու կուսակից իրարմէ կ'առնենք:

Հիմա վերի օրինակին մէջ յայտնի է թէ թագաւորել բայը, իբրեւ բայ, ենթակայ մը կ'ուզէ եւ այդ ենթական է նմա տրականը (նա): Չենք կրնար նոյնիսկ փորձի համար բնութեան եւ դէր ըսել, որովհետեւ բանաւոր չէ քանի որ չենք ուզեր որ անոր վրայ թագաւորենք», այլ «չենք» ուզեր որ ան (նմա) մեր վրայ թագաւորէ:

Ուրիշ պարագաներու մէջ, բային աներեւոյթին մօտ գտնուած ամէն տրական ի հարկէ տէր բայի չըլլար: Ինչպէս ըսինք, խնդիրը բանաւոր հարցումները ընելուն վրայ է: Այսպէս. Ոչ կարեմ տալ ձեզ իշխանութիւն: Հոս կայ տալ աներեւոյթը եւ ձեզ տրականը ճիշդ քովը, բայց տէր բայի չէ, այլ իր բնական ձեւովը տրական խնդիր: Որո՞ւ տալ: (քեզի). Բայց, տարբեր կերպով, երբ ըսենք Անկ է տալ ձեզ հրաման, ո՛վ զօրավարներ (Զօրավար, կը վայլէ որ հրաման դուն (քեզ) տաս), հոս ձեզ անշուշտ տրական տէր բայի է:

Հարցումները սիրայօժար ու ձայնական դեր կը կատարեն, ինչպէս վարպետ խաղերը հովիւին սրինգին հոտին կուտան ուղղութիւն:

ՏԱՐԱԶ

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

— • —

ՔԱՇԱՆ.— Փարիզի Հայրաւ. Երլէնի Յառաջդիմասիրաց Միութեան տարեկան առաջին դպրոցական հանդէսը տեղի ունեցաւ կիրակի օր՝ Պանթէօի մէջ: Սրահը կը յորդէր բազմութեամբ. Փարիզէն, Շավիլէն, Սէվրէն եւ զանազան շրջաններէ եւս համակիրներ եկած էին քաջալերելու այս ձեռնարկը:

Այս անգամ եւս՝ ինչպէս միշտ հանգիստականները իրենց յառականչական գասաւորումներով կը ներկայացնէին ներդաշնակ ամբողջութիւն մը, օրօրոցի նրախմբերէն մինչեւ մեծ մայրիկները:

Վարչութեան կողմէ հանդէսը կը բանայ Պ. Ս. Գարակէօզեան: Հաւատք ունի որ այս տարի եւս դպրոցը պիտի բոլորէ բեղնաւոր տարի մը: Աշակերտներու թիւը հասած է 76ի, թիւ մը որ երբեք չէ նուաղած հինգ տարիէ ի վեր, թէեւ ամէն շրջանի աւարտումին, կը ստիպուին դպրոցը թողուլ մօտաւորապէս տասը աշակերտներ: Անդամներու թիւը եղած է 125. Հաւաքական տնտեսական կրամները կը կատարուին կանոնաւոր. Վարչութիւնը ծրագրեց դպրոցը աւարտող մանչերն ու աղջիկները իրարու քով բերել եւ կազմել «գեղարուեստական խմբակ» մը, երգի, թատրոնի, նուագի եւ գրականութեան զանազան ճիւղերու զարգացման համար իբրեւ Յառաջդիմասիրացի, գործին լրացուցիչ մասը:

Աշակերտներու խումբը կ'երգէ «Մէ մեծաւաքանչը», Պէպօի եւ Կոմիտասի երգերէն շարք մը՝ ստեղծելով ոգեւորութիւն եւ խլելով ծափեր: Թատրոնի Գարեգին կը նուագէ ընտիր կտորներ. Արտասանութիւններ, մանուկներու թոթովանքէն մինչեւ պատանիներու ձեւաւորուած արտայայտութիւնները կը ստեղծեն գոհունակութեան ժպիտներ ծնողներու դէմքին վրայ:

Դերասան Պ. Վաղինակ Ալթունեան արտասանեց յուզիչ կտորներ, Վարուժանէն եւ Սիամանթոյէն եւ երգեց զանազան կտորներ: Տիկին Քերովբեան եւս իր մասնակցութեան բաժինը բերաւ հաճելի երգերով:

Խօսքը Պ. Նշան Պէշիկթաշլեանինն է.

— «Արտասահմանի մէջ հազարաւոր վայրեր փոքր հայրենիքներ ու.

ներ, կաթիլ մը Հայաստաններ ինչպէս այստեղ, Գանիէօ Թուչանի մէջ: Արտասահմանեան այս Հայաստաններուն հինէն ի վեր միջոցի կեդրոնն է Ս. Ղազարը, Մխիթարեան միաբանութիւնը, հիմնուած մեծ Հայու մը՝ Մխիթար Աբբահօր կողմէ: Ես երջանկութիւնը ունեցած եմ ապրելու այդ կղզիի միջնաբերդին մէջ, ուր հինէն ի վեր տաղանդով լեցուն գլուխներ՝ հակած մեր մատենագրութեան հին էջերուն վրայ՝ կը պեղեն, կը պրպտեն հայագիտութեան բոլոր ճիւղերը: Անոնք էին որ փրկեցին եւ մշակեցին մեր լեզուն, անոնք էին որ մեր պատմութեան դէպքերն ու դէմքերը լոյսին տակ բերին, զարգացուցին հնարութիւնը ազգայնութիւնը: Անոնք էին ժամանակ որ Ադրիականի խորունկը, եղեռնական վայրի մը մէջ պահպանեցին հայկական ոգին: Կը մաղթեմ որ օր մը, բոլորդ ալ այցելէք այդ կղզին: Կը մաղթեմ որ օր մը, առհասարակ մենք մեզ, երթանք Հայրենիք միանալ մեր հարազատներուն: Եւ որ փոքր Հայաստանները օր մը պիտի բոլորուին մեծին շուրջ: Հնդիկ իմաստասէր - բանաստեղծ Թակոր - Ռապինտրանաթ Թակոր կ'ըսէ իր հայրենակիցներուն.— «Մեր մտային սնունդը առնենք Եւրոպայէն, սակայն պահպանենք մեր ոգին»: Տասն անգամ, հազար անգամ աւելի մենք պէտք է պահպանենք զայն, մեր հայր հեր եւ կրակը աշխունք ունեցող ոգին. Անմահ ըլլայ այդ ոգին մեր մէջ»:

Սրուած նախագահը, Հայր Սահակ Տէր Մովսէսեան զրուածներ յիշեց հրեայ եւ յոյն ցեղի անցեալ պատմութիւններէն, ի վեր հանեց անոնց մշակութական եւ մշտամեայ ապրումի գաղափարները, Հրեան Բաբելոն գերի առնուեցաւ, Փոքր Ասիոյ ամենաշէն մայրաքաղաքը հաճոյքներու եւ վայելքներու կեդրոնը, բայց ան ուռիներու ներքեւ նստած եւ քնարը կախած անոնց ճիւղերէն, կուլար եւ կը սգար կորսուած հայրենիքին համար եւ կ'երգէր Սիոնը: Ցեղին ոգին փոթորիկ չդադրեցաւ երբեք անոր մէջ, մինչեւ այսօր կ'երազէ Սիոնը եւ պիտի ապրի: Յոյնը իր աղքատ երկրէն հեռու, փոքր Ասիոյ մեծափարթամ քաղաքներու տիրապետեց եւ իր մշակոյթը տարածեց ամենուրեք, բայց ան միշտ Ողիմպոսի բարձունքները երազեց, անոր աստուածներէն կը քաղէր իր ցեղին տեւականացման ներշնչումները, իսկ մենք Հայերս պիտի ապրինք ցորչափ Արարատի յառած ենք մեր աչքերը եւ չենք մոռցած հայրենիքը՝ որ կը կապէ մեզ անոր հետ:

Գ. Արմէնի Զամալեան կը տանի առնուրքի դժուարին աշխատանքը: Թէյի սպասը բարձրացած 500 ֆրանքի եւ ստացուած Գ. Մելքոնեանի կողմէ:

Կը սկսի ներկայացումը «Փարիզ եւ Պոլիս», մասնաւորապէս պատրաստուած Գ. Նշան Պէշիկթաշլեանի կողմէ այս հանդէսին համար: Երկու վայրերու հայկական պատկերներ շարժանկարի պէս կ'անցնին մեր աչքէն, Բաղդադ արագ եւ հաճելի պատկերներ: Ծիծաղներ եւ քրքիջներ արձակ կը թնդացնեն: Ներկաները կը կրկնէին կատակերգութեան յանկերգները, ժողովրդական մթնոլորտ մը ստեղծելով: Խաղին գլխաւոր հերոսին՝ Հաճի Կարպիսի դերը շատ յաջող կերպով կատարեց աշակերտներէն փոքրիկն Կայծիկ Գէորգեան: Իսկ Օրիորդներ՝ Ալիս Գէորգեան, Մատլէն Աճէմեան, Գ. Գ. Արիս Եաւէգեան, Սարգիս Կարապետեան, Կարպիս Գա-

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՏԻՐՈՒՆԻ

ՏԷՍԻՆ, (Ցապաղած)— Տէսինի հայ գաղութը դժբախտութիւնն ունեցաւ կորսնցնելու իր անդամներէն Մկրտիչ Գիննեանը, որ իր աչքերը փակեց Հոկտեմբեր 14ին, 18 օրուան հիւանդութենէ մը յետոյ: Հանգուցեալը Կարնոյ Կէզ գիւղացի էր, ծնած 1905ին: Տարագրութեան առեն որբ մնալով՝ շատերու նման ինքն ալ կ'իյնայ Քիւրտերու ձեռքը: Բաւական ատեն մնալէ վերջ, Ամերիկացիներու միջոցաւ կ'ազատուի եւ կը փոխադրուի Խարբերդի որբանոցը, անկէ ալ Ուրֆա, Հալէպ, Պոլիս եւ Յունաստան, միշտ որբերու հետ: 1923ին Քորֆուէն Ֆրանսա կուգայ եւ կը հաստատուի Փուժէ (Արտէշ), իսկ 1927ին Տէսին, ուր եւ կը մնայ մինչեւ իր մահը: Կ'աշխատէր Վիլօրպանի երկաթի գործարանը, մինչեւ որ անկողին ինկաւ ցնցղատապով եւ ալ չելաւ: Ամուսնացած էր 1931ին, բայց զաւակ չունէր: Սիրուած էր բոլորէն: Աղաւնոյս իր հանդիսաւոր թաղումը: 1923ին եղած էր Դաշնակցական մինչեւ 1932, երբ թիւրիմացութեամբ մը դուրս մնաց կուսակցութենէն, սակայն նորէն սրտով մեզի հետ էր եւ մեր բոլոր ձեռնարկներուն կը բերէր իր մասնակցութիւնը: Կը կարդար Դաշնակցական եւ համակիր բոլոր թերթերը: Վերջին օրերը կ'ըսէր իր մէկ բարեկամին.— «Մէկ միլիոն նահատակներու վրէժը չմոռնաք»: Եւ ահա իր սիրած կուսակցութիւնը, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը վերջին բոյնէն քանի մը ժամ իր սեփական տան մէջ կ'ընդունէր իր դագաղը, թաղման առթիւ:

Հողը թեթեւ ըլլայ վրադ եւ համբերութիւն սգաւորներուդ:

ՍՈՒՐԻՇ ԼՈՒՐԵՐ.— Նոյեմբեր 1ի Միութեան տօնին առթիւ, Կամ. եւ Մարտիկներու միութիւնն ալ հրաւէր ստացած ըլլալով, մասնակցեցաւ անծանօթ զինուորի դամբարանին այցելութեան: Թափորը ճամբայ ելաւ Հ. Յ. Դ. Տունէն, մեծ բազմութեամբ, միասին տանելով ծաղկեպսակ մը որ եզերուած էր եռագոյն ժապաւէններով: Թափորին առջեւէն կը ծածանէին հայկական եւ ֆրանսական դրօշները: Ընդհանուր շարքին մէջ Հայերուն տրուած էր երկրորդ կարգը, առաջինն ըլլալով Ֆրանսացիները: Բոլորին կողմէ գրաւոր ձայն մը խօսեցաւ փաղաքշելով Հայերու մասնակցութիւնը մեծ համակրանք առեղծեց տեղացիներուն մէջ:

պատայեան, Խոժոն Գէորգեան, Ցաքոր Ցովհաննէսեան, Սամուէլ Նորիկեան տարին իրենց դերերը վարժ եւ անճիղ խաղարկութեամբ մը:

Հանդէսը վերջացաւ անսրբիտի խանդավառութեան մէջ:

«[illegible]» ջանին կը կազմակերպէ գրական երեկոյթներ՝ նուիրուած մեր հեղինակներուն. Առաջինը նուիրուած պիտի ըլլայ Գեղամ Դուրեանի կեանքին ու գործին: Պիտի խօսի Նշան Պէշիկթաշլեան: Տեղի պիտի ունենան ընթերցումներ՝ նոր սերունդին ամբողջովին ծանօթացնելու համար Դուրեանը: Հետզհետէ պիտի ներկայացուին ուրիշ հեղինակներ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

*** Թէմանչիստ Թուրքէն Հոկտեմբեր 31ին երկրորդ նուագահանդէս մը սարքեց Հ. Յ. Դ. Տան մէջ: Յայտագիրը կը բաղկանար 15 կտորներէ: Նուագահանդէսը ջերմ ոգեւորութիւն առեղծեց: Տիկին Թուրքէն ստացաւ երկու ծաղկեփունջեր: Ֆօթօ Կարօ 50 ֆրանք նուիրեց, «Հովուի սրինգ»ին նուագման առթիւ:

Վեհունի

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Կիրակի, 7 Նոյեմբեր, առաջին անգամը ըլլալով, Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբը 3-1ով պարտուեցաւ, եզանակիս եօթը յաղթական մրցումներէն վերջը: Խումբը կը մրցէր E. S. Phocéenneի Ա. խումբին դէմ, անոր դաշտին վրայ, հազարէ մը աւելի բազմութեան մը ներկայութեան: Հ. Մ. Ը. Մ.ի բոլոր խաղացողները արժանի են ջերմ շնորհաւորութեանց, իրենց գեղեցիկ խաղարկութեան ճիգերուն համար: Անոնք արժանի էին յաղթութեան: Խաղին մէկուկէս ժամուան ընթացքին, կը տիրապետէին մրցումին, սակայն ի զուր: Հակառակորդ խումբը երկու անգամ միայն կրցան դէպի հայկական բերդը յառաջանալ, ու բոլորովին անակնկալ պայմաններու մէջ սոյն երկու վայրկեաններով շահեցաւ երկու կէտ, իսկ առաջին կէտը մերինները իրենք իրենց ըրին, անհաւանականութեան մը հետեւանքով:

Մրցումին ամբողջ տեւողութեան Հ. Մ. Ը. Մ.ի տղաքը խաղացին հակառակորդի բերդին առջեւ, սակայն Ֆրանսացի բերդապահը, յանդուգն եւ ճարպիկ խաղացող մը, տիրացաւ բոլոր հարուածներուն: Կրնանք ըսել թէ ան էր որ ապահովեց իր խումբին յաղթութիւնը:

Հ. Մ. Ը. Մ.ի բոլոր խաղացողները, անհատապար, թէ հաւաքաբար կատարեցին սքանչելի մրցում մը, ամէնքն ալ խաղացին յաղթելու վճռականութեամբ: Մեր խումբը կրնայ հանդիսանալ, Փռովանս նահանգին, առաջին կարգի ամէնէն զօրաւոր խումբը եւ եթէ պարտուեցաւ այս մրցումէն, այս խաղարկութեամբ կրնայ յաղթել, նոյեմբեր 14 Cassisի դէմ ախոյեանական, եւ C. S. M., 21 նոյեմբեր Փռովանսի բաժակի երրորդ ըրջանի մրցումներուն մէջ, որոնց երկուքն ալ իր մարզադաշտին վրայ պիտի կատարուին:

Վ. Քիւփէլեան

ԽԻՇԱՏ

Մեծահարուստ ծեր վաճառական մը իր կտակը պատրաստել կուտար նոտարին:

— Բայց պարոն, ի՞նչու ձեր քով քիչ ժամանակ ծառայողներուն շատ եւ հին պաշտօնեաներու քիչ կը կտակէք:

— Նորերը տակաւին զիս կողոպտելու շատ ժամանակ ունեցած չեն:

*** ՈՍՏԻԿԱՆԸ.— Տիկին, այդ տեղ ծով մտնելը արգիլուած է:

— Բայց ինչո՞ւ նախապէս չազդարարեցիք որ չհանուէի:

— Տիկին, ոչ թէ հանուիլը, այլ միայն ջուրը մտնելը արգիլուած է:

ՀԱՅ ՍԱՒԱՌՆՈՐԴԻ ՄԸ ՓԱՅԼՈՒՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

«Ժուռնալ տը Մոսկուա» կը գրէ.— Քաղաքային Օդանաւային Ակումբէն սաւառնորդ Ռ. Գաբրիէլեան փորձի թռիչք մը կատարեց Մոսկուայէն Թաշքէնտ:

Հոկտեմբեր 7ի առաւօտեան, ժամը 6ին, ան մեկնեցաւ Մոսկուայէն եւ նոյն օրը ժամը 16.50ին, հիանալի պայմաններու մէջ, Թաշքէնտ գետին իջաւ:

Մոսկուան Թաշքէնտէն բաժնող 3000 քիլոմեթրնոց ճամբան ան կտրեց 10 ժամ 50 վայրկեանէն:

Սաւառնորդ Գաբրիէլեան միայն Ազթիւպինսքի մէջ կանգ առաւ:

Այս թռիչքը ցոյց կուտայ որ, գոյութիւն ունին նոր կարելիութիւններ, օդային հաղորդակցութիւններ հաստատելու համար Սովետ մայրաքաղաքին եւ Թաշքէնտի միջեւ:

Ցարդ՝ Մոսկուա Թաշքէնտ սպասարկութիւնը կատարող օդանաւերը այս քաղաքին օդանաւային կայանը կը հասնէին Մոսկուայէն իրենց մեկնումին յաջորդ օրը:

Սաւառնորդ Գաբրիէլեան Հոկտեմբեր 8ին Մոսկուա վերադարձաւ: Վերադարձին մթնոլորտային աննպաստ պայմաններու հետեւանքով, 13 ժամ 10 վայրկեանէն կտրած է երկու քաղաքներու հեռաւորութիւնը:

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

Պէյրութի Մարոնիներու «Լը Պէշիր» թերթը կը գրէ.—

— «Երկիրը կը տառապի սովէ, կառավարութիւնն ու երեսփոխանները արդեօք գիտե՞ն այս իրողութիւնը: Եւ երկիրը կը տառապի ֆիզիքական ու բարոյական թշուառութենէ մը միաժամանակ: Որովհետեւ պէտք է խոստովանիլ որ, իր աւերները գործել սկսած սովէն աւելի, մեր հայրենիքը կը տառապի «ազգային ոգիի» տագնապէ մը:

Հակալիբանանեան կուսակցութիւններ, որպիսին են, օրինակ, Սուրիական Ազգային կուսակցութիւնը եւ Համայնավար կուսակցութիւնը, կ'ապրին եւ կը գործեն օր ցերեկով: Երկրի ընդհանուր շահը մէկդի թողուած է, լքուած, նախընտրութիւն տալու համար մասնաւոր շահին եւ պաշտօնապաշտութեան: Անձնուիրութիւնն ու զոհողութեան ոգին արժէք չունին այլեւս. մարդիկ պաշտօններ ու շնորհներ բաշխելով է որ կը ջանան ժողովուրդը սիրաշահիլ: Ճշմարտապէս ցաւալի է մեզի տեսնել որ նոր երեսփոխանները իրենց քաղաքական կեանքը կը սկսին նախարարութեանց եւ հանրային պաշտօններու բաժանումով, առանց խորհելու ազգին իրական կարիքներու մասին...»:

ԽԻՇԱՏ

— Հայրիկ այսօր դռնապանին տղան ըսաւ որ հայրիկիդ դէմքը ունիս, ըսաւ:

Հայրը (որ առակալի տգեղ մարդ մըն էր) ի՞նչ պատասխան տուիր:

— Երեսին չառաջուն ապտակ մը իջեցուցի, որ մէկ մըն ալ չկրկնէ:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» • ««««

Ատկէ վերջ հարցաքննիչ դատաւորը քանի մը հարցում եւս ուղղեց: Այդ հարցումները շատ կարեւոր էին եւ անհրաժեշտութիւն մըն էր անոնց վըրայ ծանրանալ: Օրինակի համար ան կ'ըսէր

— Ամբաստանեալը Թալէաթ փաշայի նստած բնակարանի դիմացը սենեակ մը կը փնտռէ եւ կը գտնէ շուտով, ի՞նչ կ'ըսէք ուշադրութիւն գրաւող այս վիճակին:

Նախագահը երբեք կարեւորութիւն չտուաւ: Փաստաբանները խօսքի խառնուելով Հայերու եւ Քիւրտերու հակառակութեան մասին ճառեցին: Ընդհանուր դատախազի հետեւեալ կարեւոր հարցումն ալ ի դերեւ ելաւ.

— Ամբաստանեալին քով կարեւոր քանակութեամբ դրամ կար. ասոնք ինչպէ՞ս եւ ուրկէ՞ կրցած է Գերմանիա բերել:

Ոճրագործը պատասխանելով ըսաւ.

— Դրամին մէկ մասը գրպանս էր, միւս մասն ալ պայուսակիս մէջ:

Եւ Երզնկա թաղուած տեղէն հանած 4800 ոսկիի առասպելը պատմեց: Առարկող չըլլալուն համար դատարանը հաւատաց:

Նախագահը ոճրագործին հարցաքննութիւնը դադրեցուց հոս: Կարգը վըկաներու ունկնդրութեան եկաւ: Իբրեւ առաջին վկայ ունկնդրուեցաւ Եէսսէլ անուն մէկը: Ան բացատրեց թէ Թէհլիրեան ի՛նչպէս հետապնդած է Թալէաթ փաշան, ինչպէս զարկած է եւ փախած եւ թէ ժողովուրդը ինչպէս ծեծած է զայն:

Քանի մը վկաներ եւս լսուելէ վերջ, կարգը եկաւ զէնքի մասնագէտի մը: Թէհլիրեանի գործածած զէնքը ցոյց տալով անոր, կարծիքը հարցուցին: Ոճրագործը ըսած էր թէ այդ զէնքը գնած է Թիֆլիսի մէջ: Մինչդեռ մասնագէտը յայտնեց որ այդ զէնքը գերման բանակի գործածած ատրճանակներէն է:

Այս մասնագէտէն վերջ տան տիրուհին ունկնդրուեցաւ: Ան հաստատեց թէ Թէհլիրեան Հարտէնպէրկ փողոցի իր բնակարանէն սենեակ մը վարձած էր եւ ոճրին օրը շիշ մը գոնեաք խմած էր:

Կէսօրէ վերջ վերսկսաւ դատավարութիւնը, իբրեւ վկայ երկու Հայեր լսուեցան. Անոնցմէ մէկը Թէհլիրեանի գործած ոճիրը իբրեւ մեծ ծառայութիւն մը ներկայացուց. առով յայտնի եղաւ թէ Թէհլիրեանի ծեղասկիցներէն է: Քանի մը Հայեր, այր եւ կին, եւս ունկնդրուեցան: Անոնց ինչ ձեւով պատասխան տալը բացատրելու պէտք չկայ:

Վերջապէս կարգը եկաւ պատուելի Լէփսիուսի: Այս մարդուն հայասէր մը ըլլալը գրած էինք նախապէս: Լէփսիուս սկսաւ խօսիլ: Նախ յայտնեց թէ 1914ին արեւելեան նահանգներուն մէջ կը գտնուէին 1,850,000 Հայ. ասոնցմէ 1,450,000 հոգի աքսորուեցան: Ան մանրամասնօրէն հաստատեց թէ Էնվէր փաշան ալ մեղսակից էր այս բոլորին: Լէփսիուս յայտնեց նաեւ թէ իբրեւ վկայ կանչուած Լիման ֆոն Զանտէրս եւ ֆոն տէր Կոլց փաշաները քանիցս առարկած են Թուրք կառավարութեան Հայերու տարագրութեան մասին:

Անկէ վերջ կարգը եկաւ զօրավար Լիմանին: Այս մարդն ալ, հակառակ անոր որ իր համբաւը կը պարտի Թուրքիոյ մէջ ունեցած գործունէութեան, երբ թէ գերման կառավարութեան կողմէ արգիլուած ըլլալով ի նպաստ Թուրքիոյ արտայայտուելէ, վերապահ գտնուեցաւ: Ան մօտաւորապէս ըսաւ թէ հայկական տարագրութեան ցաւալի հետեւանքները արդիւնք են՝ 1) տրուած հրահանգներուն տեղական պաշտօնէութեան կողմէ սխալ գործադրութեան. 2) անփորձ ժանտարմներու գոյութեան: Սակայն Լիման փաշա կ'աւելցնէր որ ինք Թալէաթ փաշայի ստորագրութիւնը չէ տեսած տարագրութեան մասին տրուած հրահանգներուն տակ.

Զօրավար Լիմանէն վերջ ունկնդրուեցաւ հայ եպիսկոպոս մը որ վըկայութեան համար Մանչէսթըրէն բերուած էր: Ան ալ հայկական տարագրութեան մասին իր գիտցածները պատմեց: Այն ատեն փաստաբան Կորտոն ըսաւ թէ հայկական տարագրութեան բուն պատասխանատուն Թալէաթ փաշան ըլլալը պիտի փաստէ:

Ժիւրիի կարծիքը առնուելէն վերջ փաստաբանին այդ առաջարկը մերժուեցաւ:

Ամբողջ մէկ օր շարունակուող խորհրդակցութիւններէ վերջ, համոզուեցան որ ոճրագործը մնձապէս հաւատացած էր Թալէաթ փաշայի պատասխանատուութեան հայկական տարագրութեան առթիւ: Անկէ վերջ ունկնդրուեցան մասնագէտ փրոֆէսօրներու կարծիքները: Այդ մասնագէտ բըժիշկներէն չորսը հաստատեց որ Թէհլիրեան մտային բնականոն վիճակ մը ունի, հետեւաբար պատասխանատու է գործուած ոճիրին համար: Միայն մէկը հակառակը պնդեց: Այդ պատճառաւ դատարանը հետեւեալ օրուան յետաձգեց դատավարութիւնը:

Դատավարութեան տուած ձեւը, ու մէկուն քով կասկած կը ձգէր արդիւնքի մասին: Արդարեւ 1921 Յունիս 3ին վերստին բացուեցաւ դատավարութիւնը եւ բոլոր կասկածները իրականացան: Ընդհանուր դատախազի անհամ խօսքերով լեցուն ամբաստանագիրը լսելէ վերջ, փաստաբանները շփացած երախաներու պէս աղմուկ հանեցին.

Նախ փաստաբան Կորտոն խօսքի խառնուեցաւ: Օր մը առաջուան դատավարութեան եզրակացութիւնները հասկցնելէ վերջ ժիւրիի անդամներուն, ըսաւ.

— «Այս տեսակ երեւակայութիւններ Արեւելցիներու վրայ շատ մեծ ազդեցութիւն կը գործեն: Թէհլիրեան երբ իր մօր թելադրութիւնը՝ «եթէ Թալէաթ փաշան չսպաննես, զաւակս չես ըլլար», անէծքս վճռեց գործադրել այդ հրամանը: Արդէն, երբ ճամբան հանդիպեցաւ Թալէաթին, անոր ով ըլլալը, ուր բնակիլը շատ լաւ գիտէր: Այդ պատճառով ոեւէ մէկուն լուր չտուած վարձեց Թալէաթ փաշայի բնակած տան դիմացի շէնքէն սենեակ մը: Նախկին տունը մութ ըլլալուն պատճառով, իր առողջութեան համար օդաւէտ տունի մը պէտք ունէր: Թէհլիրեան այդ նոր տունը առնելէն վերջ առեն մը Թալէաթ փաշան սպաննելու ծրագրէն հրաժարեցաւ:

(45) (Շար.)

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (54)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Հեռուն ծովակի հայելւ երեւցող անորոշ ափէն վեր ցցուած հսկայ Նեմրութը, անոր կողքին կուչ եկած Գըրգուռը: Աջին վրայ Արտոս լեռներու ստորոտը ծածկող դաշտը ու անոր կուրծքէն վեր սլացող Սիփանի սարը՝ քօղաւոր հարսի նման բարեւի կանգնած: Եւ անոնց բոլորին մէջ ինկած Վանի կապուտակ լճի ու մեր անմահ երկինքը, գուլալ պայծառ աչքերու նման իրարու մէջ ցոլացող...

— Ասիայի Զուիցերիան,— խոր հառաչ հանելով ընդմիջեց Լեւոնը,— որքա՜ն ժամանակի ու աշխատանքի կը կարօտի մեր հրաշալի երկիրը, որ՞պէսզի իսկական դրախտի մը վերածուի, արեւուն տակ իր արժանի տեղը գրաւէ: Բնութիւնը օժտեր է զայն բոլոր հարստութիւններով, իսկ մարդը քանդեր է, փճացուցեր է ինչ որ կարելի է փճացնել:

— Թուրքը անէծք մը եղաւ մեր երկրի համար,— փրփրօրէն խօսեցաւ Սոնիան,— անբռնաւորելի բարբարոսութիւն մը, ընդունակ միայն քանդելու, աւերելու:

— Ճիշդ է, - համաձայնեցաւ Լեւոնը,— Թուրքը անընդունակ ցեղ մըն է ստեղծագործելու, նոյնիսկ անկարող եղածը պահելու, բայց մե՞նք, մենք ինչո՞վ կրնանք արդարացնել մեր կուլտուրական ժողովուրդ մը ըլլալը: Սահմանադրութեան հռչակումով համեմատական խաղաղ շրջան մը բոլորեցինք, ո՞ւր մնացին մեր մտաւորականները, Հայաստանի համար կուրծք ծեծող հայրենասէրները: Թիֆլիս, Պաքու, Իզմիր, Պոլիս կը վազէին անոնք, Ոսկի Հորթին երկրպագելու: Ճիշդ է գաւառը կը շարժի, ամէն տեղ նկատելի է վերազարթումը, բայց թափը է պակաս, որովհետեւ պակաս է աշխատող ձեռքերու թիւը: Գաւառը կը շարժի, բայց թեւը կոտրած բազէի զանդաղութեամբ, մինչ Պոլսի մէջ գաղափարազուրկ, սնանկ հոգիով յիմարներէն մտաւորականութիւնը «կեցցէ Հայաստան» կը պոռայ, առանց Հայաստանը գիտնալու, նոյնիսկ առանց ժողովուրդը ճանչնալու: Սարսափելի է մտածել, որ Պոլիսն է հայ ժողովուրդի քաղաքական, կրթական, հոգեւոր կեանքին ուղղութիւն տուողը:

— Բայց միթէ՞ գաւառը միշտ խնամակալի պէտք պիտի ունենայ:

— Անշուշտ ոչ, բայց ժամանակ պիտի առնէ, մինչեւ որ գաւառը իր իրաւունքին տէր կանգնի, հայ կեանքի կեդրոնը փոխադրուի Հայաստան:

Գարունքի ծառերուն շուքերը երկնցած դէպի արեւելք, ինկան լճի թրթռացող մակերեսին: Օրը կը տարաժամէր: Երկար ժամանակ լուռ մնացին, մինչեւ որ Լեւոնը ժամացոյցին նայելով ոտքի ելաւ:

— Ժամանակ է մեկնինք: Միքայէլին խոստացեր եմ այս գիշեր տունը մնալ. կարծեմ մէկ երկու ուսանող հրաւիրած է, Մարօն ալ այնտեղ պիտի ըլլայ, եթէ արգելիչ պատճառ մը չունիք, երթա՞նք միասին:

— Ինչո՞ւ չէ,— համաձայնեցաւ Սոնիան,— այս գիշեր արդէն Մարոյի մօտ պիտի մնայի:

— Ուրեմն երթանք:

Միքայէլի փոքր սենեակի մէջ գրեթէ ազատ տեղ չէր մնացեր: Անկողինն ու սենեակի յատակն ալ գրաւուած էին: Հաճելի ժամանց մը ունեցան, երգեցին, նոյնիսկ պարեցին իրարու ոտքի վրայ կոխելով: Ինչ խօսք որ Միքայէլի «ամամայրը» մինչեւ ուշ գիշեր կրակարանի վրայէն չհեռացաւ: Ժամը տասնեւմէկի մօտ կամաց կամաց ցրուեցան հիւրերը, իսկ Սոնիան Մարոյի հետ գնաց:

Յաջորդ օր, ժամը մէկին ուսանող-ուսանողուհիներու խումբ մը հաւաքուած էր Ժընեւի կայարանը, Լեւոնը ճամբու դնելու: Դեռ Միքայէլն ու Լեւոնը չէին եկած:

— Օ՜, Կոլիան ալ եկաւ,— Սոնիայի թեւը մտնելով ըսաւ Մարօն,— բաւական ժամանակէ ի վեր մէջտեղ չէր երեւար: Բարեւներ լեա, լոյսը ձեզ տեսնողին.

— Բարեւ ձեզ,— Կոլիան, ինչպէս միշտ, անթերի քաղաքավարութեամբ բարեւեց ու մօտեցաւ Սոնիային,— ինչպէ՞ս էք, վաղուց չենք հանդիպած:

— Գնաց էի, Յունուարէն ի վեր Ժընեւ չեմ եկած. դո՞ւք ինչպէս էք Կոլիա,— հաշտարար ձեւով կը խօսէր Սոնիան, բոլորովին մոռցած անախորժ միջադէպը:

— Բայց այս ինչո՞ւ ուշացան Լեւոնն ու Միքայէլը, հազիւ տասը վայրկեան մնաց,— մտահոգուած խօսեցաւ Մարօն:

— Ահա եկան:

Միքայէլը Լեւոնի թեթեւ պայուսակը վերցուցած, քրտնած կը հետեւէր Լեւոնին:

— Բարեւ ձեզ, քիչ ուշացանք,— Լեւոնը բարեւեց բոլորին ու նոր միայն նկատելով Կոլիան, մօտեցաւ անոր ու ձեռքը ընկերաբար սեղմեց,— ուրախ եմ ձեզ կրկին տեսնելուս:

Ընդհանուր խօսակցութիւն ծայր տուաւ: Կոլիան յարմար առիթէ մը օգտուելով Լեւոնի թեւը մտաւ ու քանի մը քայլ հեռացուց զայն խմբէն:

— Անկեղծօրէն կը ցանկայի ձեզ հետ որպէս բարեկամ բաժնուիլ,— մտերմօրէն խօսիլ սկսաւ Կոլիան,— չէի ցանկար որ թիւրիմացութիւն մը մնար մեր մէջ: Ներեցէք եթէ կոպիտ եղայ ձեզ հետ, երբ վերջին անգամ Սոնիայի դրան մօտ հանդիպեցայ ձեզ:

— Զարմէ այդ մասին խօսիլ. ի՞նչ ներողութիւն խնդրելու բան կայ: Թէեւ ձեր տարօրինակ վերաբերմունքը զարմացուց զիս, որքան կը մտածեմ պատճառ մը չեմ գտներ...

— Պատճա՞ռը,— Կոլիայի ուրախ դէմքը յանկարծ տխրութեցաւ,— պատճառը մարդկային շատ բնական նախանձն էր: Հիմա կարծեմ հասկնալի կը լինի ձեզ համար իմ կոպտութիւնը:

— Ուրեմն այդպէս,— անմշմարելի ժպիտ մը դէմքին, պատասխանեց Լեւոնը.

— Սրտանց կը շնորհաւորեմ, բախտաւոր մարդ էք:

— Բախտաւո՞ր, եւ ի՞նչ բանի համար կը շնորհաւորէք զիս:

— Դիրասանութիւն չխաղանք. գիտէք որ Սոնիան կը սիրեմ խելայարի նման: Բացառիկ աղջիկ մըն է, սրտի ու մտքի տէր: Ձեր արժէքը աւելի ծանր եկաւ, ձեզ ընտրեց: Մի՞թէ Սոնիայի նման աղջկան մը սէրը բախտաւորութիւն չէ՞ք համարեր:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՃԱՓՈՆՑԻՆԵՐԸ շարունակելով իրենց յառաջխաղացութիւնը Շանհայի շրջանին մէջ, նոր քաղաք մը գրաւեցին զինադադարի օրը։ Այս առթիւ սպան նուեցաւ «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը, իսկ «Փառի - Սուար»ի թղթակիցը վիրաւորուեցաւ։ Ահռելի կրակ մը կը անդայ ցամաքէն եւ օդէն. Հարիւր հազարաւոր փախստականներ խուճապի եւ թշուառութեան մատնուած են։

ՆՈԲԷԼԻ ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԸ յատկացուեցաւ Ֆրանսայի գրագէտ Ռոժէ Մարթէն տիւ Կառի, որ գրած է կարգ մը վէպեր եւ թատերախաղեր։ Իր գըլխաւոր գործն է «Թիպոներըն», - ընտանիքի մը պատմութիւնը՝ քանի մը հատորներով, որ ուշադրութիւն գրաւեց 1922ին, երբ լոյս կը տեսնէր առաջին գիրքը։

ՉԵԽԵՐՈՒՆ ԴԷՄ նոր եւ աւելի սուր պայքար մը բացած են գերմանական թերթերը, եւ բացորոշ սպառնալիքներ ալ կ'ընեն. Միեւնոյն ատեն պայքար կը մղեն Աւստրիոյ դէմ, սպառնալով ի հարկին ջնջել հռչակել 1936 յուլիս 11ի դաշնագիրը։

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ ԵՒՍ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ հետապնդել սկսաւ. Նոյեմբեր 7ին ընդհանուր աւլտուք մը կատարուած էր Փէշթայի մէջ։ Պատասխանելով այս առթիւ եղած հարցումներու, Ներքին նախարարը յայտարարեց թէ ստիպուած է հետապնդումներ կատարել յանուն երկրին ապահովութեան եւ տնտեսական շահերու։ Այս առթիւ պատմեց թէ, 30 միլիոն փէնկօ արժողութեամբ օտար դըրամ փախցուած է երկրէն, օտարականներու միջոցաւ։

ՓԱՐԻԶԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ առթիւ 850.000 օտարականներ եկած են, բացումէն ի վեր։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ արտաքին նախարարը Կեդր. Եւրոպա պիտի այցելէ մօտերս։

ՆԿԸՂԵՑԻՒ ՕԾՄԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Առնուվիլ- լէ- Կոնէսի Վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցւոյն օծման վեցերորդ տարեդարձը պիտի կատարուի հանդիսաւոր արարողութեամբ, 14 Նոյեմբերի Կիրակի օրը։

Այս առթիւ պիտի պատարագէ եւ քարոզէ Կիլիկիոյ միաբան Տ. Զարեհ վարդապետ Փայասլեան։

Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամ 9, Ս. Պատարագ՝ ժամ 11։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

[illegible] Սամսոն Ալէքսանեան եւ Կիրակոս [illegible] իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն հայրենակից ՌՈՒԲԷՆ ՊՈԼՈՅԵԱՆի [illegible] մահուան առթիւ, իր եղբօրը՝ Լուիս Պոլոյեանի եւ պարագաներուն։

ՏԻՐՈՒՀԻ ՉԱՈՒԱՓԵԱՆ

Դաշնակի եւ Մանդոլինոյի ալիմների դասեր։

6, Villa des Sablons (81 Avenue du Roule[illegible]) Neuilly s/Seine, METRO SABLONS: ժամադրութեան համար դիմել գրաւոր։

Le Gérant : H STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Damesme — PARIS (13)

ՑՈՒՑԱՏԵՍ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան Ընդհ. Ժողովը 13 Նոյ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Խրիմեան» Ակումբին մէջ, 2 Rue de la Stéfane։

ՓԱՐԻԶԻ ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ Միութեան Ընդհ. Ժողովը 14 Նոյ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին 8 Rue Bossuet սրահին մէջ։ Օրակարգ. — 1- Տարեկան հաշուետուութիւն, 2- Նոր Վարչութեան ընտրութիւն։

ԼԻՈՆԻ ԿԱՊՊԵՑ ԽԱՉԻ Մ Ցիւղի վարչութիւնը Ընդհ. Ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները կիրակի 14 Նոյ. կէսօրէ վերջ ժամը 3ին. 181 [illegible]

ՀՐԱՒԷՐ

[illegible] Ֆրանսայի շրջանի երրորդ պատգամաւորական ժողովը տեղի կ'ունենայ 13 Նոյեմբեր Շաբաթ օր։ Ժողովը կը բացուի նոյն օրը կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, [illegible] մէջ։ Պատգամաւորները պէտք է ներկայանան Պ. Երուանդ Ձէր Պուլղաւեանի, 10 Rue [illegible]

Ֆրանսայի Շրջ. Կ. Վարչութիւն

ՌԱՖՖԻԻ Ցոյ. Մարսէյլի Ցանձնախումբի վիճակահանութեան 1408 Թիւը շահած է ռադիօն։ Տէրը [illegible] ներկայանալ Ազգ. Առաջնորդարան, 3 Rue Venture, առաւօտները ժամը 9-12

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տիկին Ցուլիանէ Աւագեան (Թափաքճեան) կը փնտռէ քոյրը՝ Ալիս, եւ եղբայրը՝ Մուշեղ Թափաքճեան։ Հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ Տէր եւ Տիկին Գէորգ Աւագեանի՝ 114, Ave. Henri Barbusse, Arnouville - les - Gonesse. (S. et O.):

Կը խնդրուի արտասահմանի թերթերէն արտատպել։

Հ. Յ. Դ.

Փառիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Արգուտաշ»ի խումբի ընկերները այսօր Շաբաթ երեկոյ ծանօթ հաւաքատեղին։

Գոննէս

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ «Անդաք» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ վաղը Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին «Դուքեան» գլանակատանը։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

Նուիրուած Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակին

13 Նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Սօսիէթէ Սավանթի D սրահին մէջ, 8 Rue Serpente, մեթրօ Օտէոն կամ Սէն Միշէլ։

Կը խօսի Ընկ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ, նիւթ՝ ՐԱՖՖԻՆ ԵՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ։

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

14 Նոյեմբեր կիրակի ժամը 16էն մինչեւ կէս գիշեր

VICTOR HUGOի շքեղ սրահներուն մէջ

46 ter, Rue Saint Didier. մեթրօ Victor Hugo կամ Trocadero

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցի յայտնի երգիչ Պ. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

կ'երգէ «Ալմաստ» օփերայէն եւ ուրիշ գեղեցիկ կտորներ։

Ընտիր ջազ. Թոմպ եւ հաճելի անակնկալներ։

ՄՈՒՏՔ 10 ՖՐ

Անդամուհիներու կողմէ պատրաստուած ճոխ պիւֆէ գիւրամատչելի գիներով։

Ֆ. Կ. Խաչի աւանդական ՊՏՈՒՂԻ ՕՐԸ 26 դեկտեմբեր կիրակի օր բարեգործականի ցան մէջ։

Խօսք ու — Գինեձօն

Կազմակերպուած Իսի-Լէ-Մուլինոյի «ԽՐԻՄԵԱՆ» Ակումբի բացման առթիւ. 14 Նոյեմբեր. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին. 2 Rue de la Stéfane կը մասնակցին Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» Կոմիտէն, Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութիւնը, Իսիի Երիտասարդաց Միութիւնը եւ Ֆ. Կ. Խաչը։ Երգ, արտասանութիւն եւ անակնկալներ։

Կը խօսին Հայր ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ եւ Պ. ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ։

Մուտք 5 ֆրանք

ԵՐԵԿՈՅԹ

Ալֆորվիլի Զէնկիլէրի Հայրենակցական Միութեան կողմէ

Այսօր, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 8.30ին Հայ Ակումբին մէջ

1 Պուլվար Գարնօ, Ալֆորվիլ

Կը խօսի Պ. ԼԵՒՈՆ ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին եւ հայկական պարեր, մասնակցութեամբ տեղւոյս Սանուց Միութեան անդամներու։ Կը ներկայացուի զաւեշտ մը։ Մուտք 2 ֆրանք։

Ֆուտպոլի ախոյեանական մրցում

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Մ. Ը. Մ.Ի Ա. ԽՈՒՄԲԸ ԸՆԴԴԷՄ U. J. Cassis Ա. ԽՈՒՄԲԻՆ

14 Նոյ., Կիրակի կէսօրէ յետոյ ժամը 14ին. Հ. Մ. Ը. Մ.ի դաշտը. Գոմեռ։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՐԱՖՖԻԻ ծննդեան հարիւրամեակի յոբելեանին առթիւ հայ թատերական յորզանքի արտայայտութիւն։

21 Նոյ. Կիրակի երեկոյ ժամը 9ին Սօսիէթէ Սավանթի սրահին մէջ

8 Rue Danton մեթրօ Օտէոն կամ Սէն Միշէլ։

Կը ներկայացուի առաջին անգամ ըլլալով

ՋԱԼԱԼԷԴԴԻՆ

Կը մասնակցին Փարիզահայ թատրոնի լաւագոյն ուժերը։

ՀԱՅ ԵՐԳԻՉՆԵՐՈՒ ՄԵԾ ԽՈՒՄԲ

ՀԱՅ ԳԵՐՈՒՀԻՆԵՐՈՒ ՊԱՐԸ

Մուտք 15, 10 եւ 5 ֆրանք

Տոմսերը կը ծախուին գրատուն Հրանտ Սամուէլ։

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Այդ տիրացու Սիմոնը գիւղի ծխատէր քահանայի՝ տէր Մարուքի փեսան էր [illegible] բայց մի եւ նոյն ժամ [illegible] խոռվարար մարդ էր նա։ Նոր գպրոցների չինութիւնը նա իր շահերին վնասակար գըտաւ եւ վրդովեց իր աներոջը խափանել [illegible]

Մի խօսք բաւական էր գիւղացիների մոլեռանդութիւնը բորբոքելու եւ գործը խափանելու համար։ Քահանան եկեղեցում Պ. Սալմանի մասին իր քարոզի մէջ, յայտնեց ժողովրդին, որ այդ մարդը «ֆարմասոն» է, Հայոց Աստուծուն չէ պաշտում եւ բոլոր երեխաներին հաւատքից կը հանէ։ Նա աւելացրեց, որ աղջիկներին կարդացնելը մեղք է, որ Սողոմոն իմաստունը եւ Յովհաննէս Մկրտիչը կիներին անիծել են, որովհետեւ մի կին Յովհաննէս Մկրտիչի գլուխը կտրել տուեց։

[illegible] շատ փաւտիր [illegible] որ Սամսոն Մարգարէի(...") [illegible] պատճառ էլ մի կին դարձաւ, Ադամին էլ Եւան խաբեց եւ դըրախտից դուրս գցել տուեց. մի խօսքով, իր քարոզի մէջ դանազան այս տեսակ մեկնութիւններ բերելով, տէր Հայրը հաստատեց, որ աղջիկներին կարդացնելը վտանգաւոր է, որովհետեւ նրանք շատ բան կը սովորեն եւ սատանայ կը դառնան։

Բայց տիրացու Սիմոնը մեծ հեղինակութիւն ունէր գիւղի կանանց հասարակութեան մէջ, նրանց համար դանազան կախարդական թղթեր էր գրում, հմայում էր, գուշակութիւններ էր անում, եւ այսպիսով գրաւել էր նրանց համակրութիւնը։ Կիները աւելի գրգռեցին իրանց ամուսիններին, որ տիրացուին օգնեն, որ նրա հացը չը կտրուի։

Քահանան եւ տիրացու Սիմոնը իրանց յարուցած խռովութիւնների մէջ մեծ օժանդակութիւն գտան Թոմաս Հէֆէնտուց, որը սաստիկ հակառակ էր դպրոց, դպրութիւն եւ ուսում կոչուած բաներին։ Բացի դրանից, տիրացուն նրա անվարձ գրագիրն էր, գրում էր կալուածատուի հաշիւները եւ հունձի ժամանակ նրա գամթիաների հետ գիւղից գիւղ ման էր գալիս եւ հաւաքում էր գիւղացիների մշակութեան բերքի տասանորդները։

Այդ բոլորը մեծ հոգսեր պատճառեցին բարեսիրտ ծերունի Մաչօին, բայց բնաւ չը կարողացան խախտել Պ. Սալմանի հաստատամտութիւնը։ Երեկոյեան տուն դառնալով, նա ասաց Վարդանին.

— Ես այդ անպիտանների հետ միսիոնարի պէս պիտի վարուեմ։ Միսիոնարը ինչ ժողովրդի մէջ որ մըտնում է իր առաջին հակառակորդները լինում են կարդացողները եւ հոգեւորականները։ Բայց միեւնոյն ժամանակ նրա առաջին հետեւողները դառնում են նոյն մարդիկը, որ սկզբում հակառակում էին։ Միսիոնարը յանձնում է նրանց զանազան գործեր, լաւ եւս ասել՝ ոչինչ գործ չէ յանձնում, միայն ռոճիկներ է տալիս. Այսպիսով նոր աղանդը հալածող Պօղոսները դառնում են նրա ամենամոլեռանդ պաշտպանները։

— Այդ իրաւ է, պատասխանեց Վարդանը, — ինչ ես ուզում անել։

— Պէտք է գործնական լինել, ասաց Պ. Սալմանը մի առանձին անվըրդովութեամբ, պէտք է հասկանալ, թէ ինչո՞վ են գրաւում մարդիկ։ Ինձ հետաքրքիր է գիտենալ, թէ այդ յիմար տիրացուն որքան շահ ունէր իր աշակերտներից. ես կ'առաջարկեմ նըրան կրկնապատիկը ստանալ ինձանից եւ իր դպրոցներում մի պաշտօն վարել, այսինքն ոչինչ գործ չը կատարել։ Համոզուած եմ, որ այս առաջարկութիւնից յետոյ, առաւօտեան ինքն կը գայ, բահը եւ բրիչը կը վեր կ'առնի եւ իմ բանուորների հետ կ'ըսկսէ աշխատել դպրոցների շէնքը կառուցանելու համար։

— Ես էլ այդպէս եմ կարծում, պատասխանեց Վարդանը, — բայց տէրտէրի բերանին էլ պէտք է մի փոքր իւղ քսել։

— Այդ էլ կ'անեմ։

Ջը նայելով այն որ պատահած անախորժութիւններին, Պ. Սալմանը առաւել վարականից աւելի ուրախ էր։ Գործի սկզբնաւորութեան անաջողութիւնները բորբոքել էին նրա եռանդը, իսկ ապագայի պայծառ յոյսերը լցրել էին նրա սիրտը մի անսահման բերկրութեամբ։

— Գիտե՞ս, Վարդան, որքան բախտաւոր, որքան ընդարձակ ապագայ է խոստանում մեզ դպրոցը. Նա կը տայ մեզ բոլորը ինչ որ մենք ցանկանում ենք։ Նա, միայն նա կը բուժէ մեր դարեւոր վէրքերը եւ կը պատրաստէ նոր սերունդ մի առողջ եւ թարմ կեանքի համար։ Մեր նախորդների դարեւոր անգործութիւնը թողեց մեզ համար, իրաւ է, շատ աշխատանք։ Նըրանք կանխապէս չը հեշտացրին մեր այժմեան հոգերը.— բայց փոյթ չէ։ Տակաւին կարելի է յոյս ունենալ, որ ապագան մեզ է պատկանում. Միայն համառութիւն եւ տոկուն աշխատանք պէտք է. Իմ կարծիքով, բաւական չէ կրթել միայն միտքը, ազնուացնել հոգին, պէտք է կրթել եւ մարմինը։ Դու ինքդ, Վարդան, նկատած կը լինես, թէ այստեղի մանուկները մինչեւ որ սաստիկ դանդաղկոտ են, մինչեւ որ սաստիկ ծանրաշարժ են։ Պէտք է ամրացնել նրանց մկանները, պէտք է կազդուրել նրանց ջղերը. Այս կէտից մարմնամարզութիւնը մեր դպրոցների մէջ պէտք է ընդունէ նպատակայարմար ձեւ եւ կերպարանք, նա պէտք է քաջութիւն ազդէ մեր մանուկների մէջ եւ պէտք է ամրացնէ նրանց թուլացած սրտերը ...

— Ես քեզ մի ուրախալի բան պիտի պատմեմ, Վարդան, — այսօր առիթ ունեցայ մի քանի Քրդերի հետ խօսում էի նրանց դպրոցի եւ կրթութեան օգտակարութեան մասին. [illegible] իմ զարմանքը, երբ նրանք [illegible] ամէն տեսակ պատրաստակամութիւն, յայտնելով, թէ սիրով կը յանձնեն իրանց որդիները Հայոց դպրոցներում, երբ ուսումը այդքան լաւ բան է։ Նրանց խօսակցութիւնից [illegible] թէ իրանք էլ շատ [illegible] որ իրենց որդիները ուսեալներ [illegible]

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՄԵՐ ԹԵՐԹԵՐԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆ ՆՈՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 14 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 14 NOVEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3577 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿ ՄԸ ԵՒ 15ԱՄԵԱԿ ՄԸ

Ամառը կոչ մը հրատարակեր էինք, որ կը ծանուցանէր թէ նոյեմբեր 3ին պիտի տօնուէր «Հանդէս Ամսօրեայ»ի հրատարակութեան յիսնամեակը, Գ. Առաքել Սարուխանի (Տիրեան) գրական գործունէութեան յիսնամեայ յոբելեանին հետ :

Տարօրինակ վրիպումով մը, մենք առիթ չունեցանք արտայայտուելու ճիշդ օրին: Վրիպումը դարմանելու համար, սպասեցինք մեր աշխատակցին թղթակցութեան, եւ դեռ կը սպասենք մինչեւ այսօր :

Արդ, անցեր է արդէն մէկուկէս ամիս, տօնակատարութենէն ի վեր, եւ ներելի չէ որ աւելի երկար տեւէր մեր լռութիւնը :

Երկու յոբելեանները կատարուած են յաջողութեամբ, ինչպէս կարդացինք համառօտ նկարագրութեան մը մէջ: Երբ կ՚ըսենք յաջողութիւն, անշուշտ նկատի ունինք անոր միայն բարոյական մասը: Մնացեալը, նիւթականը,— «ոչ ես գիտեմ, եւ ոչ ալ դուն»:

Եւ լաւ է որ չգիտնանք, հառաչանք մը պակաս արձանագրելու համար :

Ի՞նչ կրնայ եղած ըլլալ արդիւնքը, երբ գիտենք որ ամբողջ բազմութիւններ յուր անգամ չունին «Հանդէս Ամսօրեայ»ի գոյութենէն :

Անշուշտ ժողովրդական թերթ մը չէր կրնար դառնալ ան, իբր մասնագիտական - ակադեմական հանդամանքով: Այդպէս է նաեւ ուրիշ ազգերու, աւելի մեծ եւ յառաջատար ժողովուրդներու մէջ : Եւ սակայն, միայն ժողովրդական լումանե՞րն են որ կանգուն պիտի պահեն մեր հրատարակութիւնները, թերթ, գիրք, հանդէս: Ինչո՞ւ այսքան արժէքաւոր հրատարակութիւն մը պիտի չունենար ախ մը հովանաւորներ, դուք ըսէք՝ մեկենասներ, որպէսզի կարելի ըլլար պրծիլ ճղճիմ հոգերէ, նիւթական տաղտուկներէ եւ ամբողջովին նուիրուիլ հետազօտութեանց եւ ուսումնասիրութեանց :

Հետազօտութիւն եւ ուսումնասիրութիւն, պրպտում, պեղում, վերլուծում եւ ստուգում,— ահա ինչ որ եղած է Վիէննայի Մխիթարեանց ամսագրին դերը՝ յիսուն տարիէ ի վեր: Հեղինակաւոր գէմքեր, գիտնական միտքեր, խիղճով վարդապետներ խոնջով ղեկած, փոշոտած, յաճախ փշրուած թուղթերու եւ գիրքերու դէզերուն մէջ, նորէն եւ նորէն կարդալով անոնց խորաքանչիւր տողը, յաճախ գիշերներ լուսցնելով եւ իրենց աչքերուն լոյսը սպառելով խօսքի մը, բառի մը, կիսատ նախադասութեան մը վրայ,— գանձեր հանած են լոյս աշխարհ :

Միայն «Ազգային Մատենադարան» կրնար յիշատակարան մը կազմել Վիէննայի մենաստանին համար: Արդէն իսկ անգնահատելի վաստակ մը դիզուած է, իբրեւ արդիւնք յիսուն տարուան աշխատութեանց, գանձարան մը որ կրնայ պատիւ բերել նմանօրինակ եւրոպական հաստատութեանց

Որո՞ւ կ՚իյնայ սատարել անոր պատմութեան մը, որպէսզի միշտ վառ մնայ այս փարոսը: Որպէսզի «Հանդէս»ը կարենայ լոյս տեսնել ամէն ամիս անխափան, փոխանակ «միացեալ» թիւերու...

×

Յիսնամեակին հետ՝ 15ամեակ մը, բոլորովին տարբեր ճակատի մը վրայ, եւ տարբեր աշխարհի մը մէջ:

«Հայրենիք» ամսագիրը նոյեմբերին բոլորեց իր հրատարակութեան 15ամեակը :

Աւելի պարզ խօսինք,— 180 թիւեր լոյս տեսած անընդհատ, ամէն ամիս, ճիշդ օրին: Իրականին մէջ հատորներ, իւրաքանչիւրը 160 մեծադիր էջերով :

Կարելի է տարբեր կարծիքներ ունենալ այս հրատարակութեան ուղեգծի եւ բովանդակութեան վրայ: Կարելի է խօսիլ ու վիճիլ անոր հանրային, գրական – գեղարուեստական անսպառ նիւթերու մասին :

Բայց, այս 15ամեակին առթիւ, տեսակէտները չեն որ արժէք ունին այսօր, այլ կատարուած գործը,— աննախընթաց՝ իր տարողութեամբ եւ կանոնաւորութեամբ :

Եւ նկատի ունեցէք որ այս ամսագիրը կը հրատարակուի Հայրենիքէն դուրս,— շատ աւելի հեռու՝ անոր սահմաններէն, քան ուրիշ որ եւ է գաղութ :

Նկատի ունեցէք, նաեւ, որ, նոյնիսկ Հայրենիքին մէջ, մենք չունեցանք պարբերական մը, որ ըլլար բովանդակալից՝ անոր չափ, եւ տեւած ըլլար գոնէ անոր կէսին, քառորդին չափ :

Ձեռնարկին արժէքն ու մեծութիւնը աւելի կը շեշտուին, երբ աւելցնենք թէ Երեւանը ունի պետական միջոցներ եւ ամենազօր մեքենայ մը, Պետհրատ, որ դէզերով թուղթ կը տպէ մէկ հրամանի վրայ, առանց որ եւ է նիւթական մտահոգութեան: Իսկ «Հայրենիք»ը հոգեզաւակն է աքսորակա՛ն կազմակերպութեան մը ,— Հ. Յ. Դաշնակցութեան :

Հիմնուած՝ անգլեւամերիկեան «մէկէզին»ներու տիպարին վրայ, «Հայրենիք» ամսագիրը իսկապէս դարձաւ անսպառ շտեմարան մը գրականութեան, պատմութեան, ուսումնասիրութեան, յուշերու եւ բազմազան պրպտումներու: Այնտեղ ծաղկեցան կամ թառեցան հին եւ նոր տաղանդներ, առանց թէ երիտասարդ, առանց քաղաքական կամ կուսակցական դաւանանքի խտրութեան :

Եւ ամսագիրը օրէնքի մը վերածեց վճարովի աշխատակցութիւնը, էջով կամ տողով,— ինչ որ կ՚ենթադրէ այլապէս գնահատելի զոհողութիւն մը:

Բայց ինչո՞ւ այս բեռը պիտի մնայ միայն ընկերներու վրայ, երբ ամբողջ հայկական մշակոյթն է որ կը քաղէ պտուղները: Եւ ինչո՞ւ, միայն Ամերիկան պիտի կրէր ծանրութիւնը, երբ այնքան մատչելի են պայմանները...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Երեք դեսպաններ (մէկը Դաւթեան) երկու զօրավարներ, երկու քանասեղծներ եւյն.

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի Վարշաւայի թղթակիցը կը հեռագրէ թէ ձերբակալուած են Պերլինի, Վարշաւայի եւ Էնկիւրիի խորհրդային դեսպանները, իսկ Լէնինկրատի գերմանական հիւպատոսը եւ կանչուած է, խորհրդային իշխանութեան բաղօքին վրայ :

Նոյն թերթին Մոսկուայի թղթակիցը, որ ժամանակին հաղորդած էր Յանիկեանի «անհետացման» թիւնը », ինչպէս եւ Ամասունիի, Ակոբովի, Գուլոյեանի եւ միւսներու պաշտօնանկութիւնը, կը հեռագրէ հինգշաբթի օրուան թուականով.—

Լէնինկրատէն կ՚իմանամ թէ գերմանական ընդհ. հիւպատոսը, Հէռ Զոմմէր, եւ կանչուած է երեք օրուան պայմանաժամով, խորհրդային իշխանութեանց պահանջին վրայ: Դիւանագիտական լեզուով, հիւպատոսը Պերլին կանչուած է գեկուցում տալու համար»: Կը հաւաստեն թէ ներքին գործավարը փաստեր քաղած է ձերբակալուած լրտեսներէ, որոնք հիւպատոսը կ՚ամբաստանեն իբրեւ մեղսակից զանազան դաւադրութեանց: Կարգ մը Գերմանացիներ, որոնք խոստովանութիւններ ստորագրած էին ամբաստանելով ուրիշ գերման ներկայացուցիչներ, սահմանէն դուրս հանուեցան երկար բանակցութիւններէ վերջ: Այժմ Զնկային բանտը կը գտնուին մօտ 400 Գերմանացիներ, գլխաւորաբար ճարտարագէտներ եւ քաղաքական փախստականներ, իբրեւ լրտեսներ եւ խափանարարներ :

Ձերբակալութեանց վերջին շարքին մէջ կը գտնուին երկու խորհրդային դեսպաններ,— Գ. Իւրենեւ, որ Պերլինի դեսպան նշանակուած էր դեռ քանի մը ամիս առաջ, եւ Գ. Քարախ, Էնկիւրիի դեսպանը: Երկուքն ալ հին բոլշեւիկներ են :

Ձերբակալուած են նաեւ հետեւեալ ականաւոր դէմքերը.—

Փրոֆ. Տուպոլեվ, վարիչը օդանաւային հաստատութեան, բուն ստեղծիչը խորհրդային օդատորմիղին, մեծ գիտնական մը եւ մեծ մարդ մը: Շարք մը հոյակապ օդանաւեր դուրս ելած են այս տարի Տուպոլեվի հիւսիսային բեւեռ: Իր ձերբակալութեան հետեւանքով այդ օդանաւերուն վրայ նշանակուած օդաչուները ալ արգիլուեցան :

Բուբնով, զօրավար (նախարար) հանրային կրթութեան եւ գեղարուեստի, որ պաշտօնանկ եղած էր վերջերս: Հին բոլշեւիկ է, նախկին վարիչը կարմիր բանակի քաղաքական բաժնին, եւ առաջնակարգ դեր կատարեց յեղափոխութեան մէջ :

Քուրց, նախագահ Ինտուրիստի, պետական պրոպագանդի մեծ կազմակերպութեան: Հին բոլշեւիկ, նախկին նախագահ Վոլկայի գերմանական հանրապետութեան :

Եակովլեւ, տեղեկարարը բնութական նոր օրէնքին որ կը գործադրուի այժմ: Հին բոլշեւիկ, որ հաշակ հանեց իբրեւ հողագործական նախարար, 1929 - 1934-ին, գործադրելով Սթալինի հաւաքական տնտեսութեան ծրագիրը

Չերնով, հողագործական գործավար, որ պաշտօնանկ եղաւ վերջերս :

Բեզիմենսկի, պատկառոր բանաստեղծ, որ արիւնածարաւ քերթուածներ կը գրէր փառաբանելով դատապարտեալներու գնդակահարութիւնը

Տրեթիակով, հեղինակը «Մանչ՛, Չինաստան» թատերախաղին (ներկայացուած 1926ին) եւ «Սամուրայի» վէպին, որ պաշտօնական ժամուլին կողմէ կը յանձնարարուէր կարմիր բանակի բոլոր սպաներուն: Կ՚ամբաստանուի թէ «ճափոնական լրտես է քանի տարիէ ի վեր »:

Նիւսէն, Սթալինի մտերիմը, որ անոր գաղտնի շարժանկարը չինեց, երբ իր սահմանադրութիւնը կը ներկայացնէր անցեալ նոյեմբերին, խորհրդային արտակարգ համագումարին: Ամբաստանուած է իբրեւ «նացի ահաբեկիչ»

Այս կարգի բոլոր ձերբակալութիւնները պաշտօնապէս կը հերքուին, բայց ես պատճառներ ունիմ հաւատալու այս ցանկին: Այժմ ձերբակալուած ստուարթիւ կոլանաւորներու մեծ մասը ամբաստանուած են թէ լրտեսութիւն եւ քանդիչ գործողութիւններ կը կատարէին ի հաշիւ «օտար պետութեան մը »: Հոկտեմբերին 496 ժահավճիռներ համբեցի այս կարգի արարքներու համար :

*** Դարձեալ նոյն թերթին թղթակիցը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Վարշաւայէն —

Կ՚իմանամ թէ Գ. Դաւթեան, Վարշաւայի խորհրդային դեսպանը եւ դեսպանատան պաշտօնեաներէն ոմանք ձերբակալուած են Ռուսաստանի մէջ: Գ. Դաւթեան Վարշաւայէն բացակայ է քանի մը շաբաթէ ի վեր: Կ՚ըսուի թէ ձերբակալուած է նաեւ իր կինը, Տիկին Մակաակովա, որ օփերայի հանրածանօթ երգչուհի մըն էր: Տիկինը ամբաստանուած է իբրեւ մեղսակից թրոցքիական դաւադիրներու: Անախորժ կացութեան մը մատնուած է, կ՚ըսեն, ուրիշ պաշտօնեայ մը, Պոտոլսքի, որ Վարշաւայի խորհրդային դեսպանատան խորհրդականն էր մինչեւ անցեալ յունուար եւ Լիթուանիա փոխադրուեցաւ իբրեւ դեսպան :

Տէրսիմի ապստամբութեան դասը

Խարբերդէն կը գրեն Պոլսոյ թուրք թերթերուն.—

Տէրսիմի աւազակներուն ղեկավար Սէյիտ Րիզա շատ ընկճուած վիճակ մը ունի: Դատավարութեան վերջին նիստին, անոնք բոլորովին չփոթած էին, ի տես ընդհ. դատախազի պահանջագրին եւ հոն պարզուած փաստերուն :

Դատավարութեան առթիւ կարդացուեցան Սէյիտ Րիզայի նամակները, որոնց մէջ խիստ անպատկառ բայց միեւնոյն ժամանակ տխմարօրէն գրուած տողեր կան: Ան գրութեան մը մէջ կ՚ըսէ որ, եթէ հետապնդող ուժերը չքաշուին, շատ արիւն պիտի թափուի, իր 70 աշիրէթներովը ուրիշ տեղ պիտի երթայ եւ երբեք չպիտի յանձնուի կառավարութեան :

Նոյնպէս կարգ մը ճշմարտութիւններ կը պարզուին աշիրէթապետ Գամէրի կողմէ վաշտի հրամանատարին գրուած նամակէն: Այս նամակին մէջ երեւան կուգայ թէ ամբաստանեալները ինչպէս միացած են:

Ընդհ. դատախազին կարդացած պահանջագրով անպարտութիւն կ՚առաջարկուի միայն ինը ամբաստանեալներու համար :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՌԱՋԱՐԿ ՄԸ

Սիւնակի մը տակը երկու տող բաց մնա՞ց,— գրաշարը կը թխէ.

— Կը խնդրուի մաքուր գրել, մելանով գրել, թուղթի մէկ երեսին վրայ գրել :

Այսպէս 12 տարիէ ի վեր, տարին տասներկու ամիս :

«Մաքուր »ը շատեր կը հասկնան փայլուն թուղթ եւ ազնիւ մելան, շատ անգամ կարմիր: Թուղթի մէկ երեսն ալ շատերու համար կը նշանակէ մրոտել վերէն վար, առաջին տողէն մինչեւ վերջինը, նոյնիսկ լուսանցքը :

Երբեմն կը պատուիրենք հանել, ջնջել այդ ազդը :

— Մի՛ ընէք, սխալ կ՚ընէք, դիտել կուտան գրաշարները: Պէտք է միշտ յիշեցնել: Այսքան տարի է կը գրենք, հազիւ կ՚անդրադառնան, եթէ չյիշեցնենք, ո՞ւր կը հասնի մեր վիճակը :

Եւ ազդը միշտ կ՚երեւայ: Եթէ մաշած ըլլայ, նորէն կը շարեն: Եւ եթէ ուշադրութիւն չըներ, կրնան երկու-երեք անգամ դնել, միեւնոյն թիւին մէջ:

Ուրիշ պաշտօնաւ մը,— Կը խնդրուի կարճ գրել, օրը օրին գրել տեղական հանդէսները, չխճողել միջանկեալ խորհրդածութիւններով:

Այս «կարճ եւ ամփոփ»ն ալ շատեր կը հասկնան զանց առնել ինչ որ պէտք է գրել եւ լայնօրէն փռել ինչ որ կրնայ զանց առնուիլ: Իսկ «օրը օրին»ը կը նշանակէ առնուազն մէկ շաբաթ: Այնպէս որ, նոյնիսկ Փարիզի մէջ հանդէսներու նկարագրութիւններ կ՚երթան 10 — 15 օր վերջը: (Նկատի ունեցէք որ հինգշաբթի գիշեր կը շարուին կիրակի օրուան Բ. եւ Գ. էջերը):

Յուսահատելով բարեկարգութեան բոլոր փորձերէն, երէկ հետեւեալ առաջարկը ներկայացուցի, առ որ անկ է.

— Պահել երկտող ազդը, բայց փոխել իմաստը:

Այսպէս.— «Կը խնդրուի կարելի եղածին չափ խառն ի խուռն գրել, մատիտով գրել, սեւ կամ կարմիր, ձեռագրի թուղթերը վերէն վար մրոտել, մանաւանդ իրար խառնել անուններն ու թուականները »:

Ամենէն արմատական միջոցն է այս: Թոյներ կան որ կը հակազդեն ուրիշ թոյներու :

Այս նոր դրութեամբ, խմբագիրը առանց կարդալու գրաշարին կը յանձնէ թղթակցութիւնները, գրաշարն ալ ուզածին պէս կը կարդայ ու կը շարէ: Եւ միջոցին կուգայ պատկեր մը, որուն առջեւ ամենէն առաջ թղթակիցը կամ յօդուածագիրը ափ ի բերան կը մնան :

Այն ատեն, թերեւս կ՚անդրադառնան, եւ խմբագիրն ու գրաշարը կ՚ազատին հանելուկներ լուծելու տանջանքէն :

Ատեն մըն ալ այսպէս փորձենք, մինչեւ որ կարելի ըլլայ... մեքենայով գրել թղթակցութիւնները :

— Բայց այն ատեն ընթերցողները կը բարկանան, դիտել կուտայ գրաշարը :

— Աւելի լաւ, այն ատեն բաղձալի միջինը մը թող սպրդին, եւ հիմնովին կը դարմանուի չարիքը :

ՎԱՀԷ

Արտաքին առեւտրական նախանձներուն կ՚երթայ

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ Աթաթիւրք այս օրերս քննական այցելութիւն մը պիտի կատարէ գէպի արեւելեան նահանգները: Իրեն պիտի ընկերանան վարչապետը, ներքին եւ արտաքին նախարարները:

ՃԱՓՈՆ ՎՃՌԱՊԷՍ ՄԵՐԺԵՑ ՀՐԱՒԷՐԸ

Ինքն իր գլխուն պիտի լուծէ չինական հարցը

Մինչ Պրիւսէլի խորհրդաժողովը կը պատրաստուէր երրորդ հրաւէր մը ուղղել Ճափոնի, որպէսզի մասնակցի խորհրդակցութեանց, խաղաղութեամբ լուծելու համար չինական հարցը, ճափոնական կառավարութիւնը բացօրէն մերժեց որ եւ է մասնակցութիւն: Ճափոնական ծանուցագիրը ինքներու ժողովին իրաւասութենէն վեր կը նկատէ Չինաստանի դէմ կատարած գործողութիւնը, «ինքնապաշտպանութիւն» համարելով զայն. Իր տեսակէտով, այս վէճը կրնայ «ամենայն արդարութեամբ» լուծուիլ միայն ուղղակի բանակցութիւններով՝ երկու շահակից կողմերուն միջեւ :

Այս առթիւ իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Ճափոնի բուն նպատակներն են. 1.— Չինաստանը կապել հակաբոլշեւիկ ուխտին: 2.— Չինաթափ ընել չինական երկրամասը՝ Դեղին գետէն դէպի հիւսիս եւ Շանկայի շրջանին մէջ: 3.— Վերակազմել չինական բանակը եւ քաղաքապահ բանակ մը կազմել, պայքարելու համար Խ. Միութեան դէմ. 4.— Հետզհետէ քշել այն արեւմտեան պետութիւնները որ շահեր ունին Չինաստանի մէջ եւ անոնց տեղ հաստատել Ճափոնը, Իտալիան եւ Գերմանիան :

Այս նպատակներն իրագործելու համար, ճափոնցի, իտալացի եւ գերմանացի խորհրդականներ պիտի տեղաւորուին Չինաստանի զինուորական, դիւանագիտական եւ տնտեսական վարչութեանց մէջ, ինչպէս եւ Չինաստանը պիտի դառնայ ռազմագիտական խարիսխ մը՝ հակաբոլշեւիկ պետութեանց համար:

Միւս կողմէ, Հիթլէր պիտի փորձէ բարեխօսել, հաշտեցնելու համար Ճափոնն ու Չինաստանը: Երկու երկիրներն ալ մասնաւոր պատուիրակներ ղրկած են Պերլին :

Մինչ այս մինչ այն, զինուորական գործողութիւններ կը շարունակուին լայն ճակատի մը վրայ: Կ՚ըսուի թէ պատերազմին սկիզբէն ի վեր սպաննուած են 150.000 Չինացիներ: Ճափոնցիները կը շարունակեն յառաջ խաղալ Շանկայի շրջանին մէջ:

Լոնտոն — Պերլին — Հռոմ

Կը հաստատուի թէ մօտերս Պերլին պիտի երթայ լորտ Հալիֆաքս, որ Չէմպըրլէնի մտերիմն է եւ մասնաւոր համարում կը վայելէ Գերմանիոյ մէջ: Անշուշտ գաղտնի կը պահուին իր առաքելութեան մանրամասնութիւնները. բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ պիտի խօսուի Գերմանիոյ գաղթային պահանջներու, Սպանիական հարցի, Հռոմ - Պերլին առանցքի եւ ուրիշ կարեւոր հարցերու մասին :

Այս այցելութեան կարեւորութիւնը աւելի կը շեշտուի ճիշդ այն պահուն երբ խօսակցութիւններ տեղի կ՚ունենան Անգլիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ: Ուրիշ պարագայ մը եւս,— երեքշաբթի օր Լոնտոն կը սպասուի Պելճիոյ թագաւորը, իմանալու համար Անգլիոյ տրամադրութիւնները՝ Գերմանիոյ գաղթային պահանջներու մասին: Պելճիա երբեք տրամադիր չէ իր գաղթավայրերէն հող տալու Գերմանիոյ :

Անգլիոյ վարչապետը ամէն միջոց կը փորձէ, ձերբազատ հաստատելու

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԳՐՔԻ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱԳՆԱՊԸ

ԽՄԲ.— Մեր ընկերը Եղյ. ապաքինած ըլլալով երկարատեւ հիւանդութենէ մը, կը վերսկսի իր աշխատակցութիւնը:

Այս էջերուն մէջ խմբագրութիւնը եւ Մկրտիչ Պարսամեան յաճախ մատնանշած են հայ հրատարակչական գործի դժուարութիւնները:

Գաղթաշխարհի մէջ մանաւանդ հայ գիրքը կ'ապրի սուր տագնապ մը, բացի լրաթերթերէն, որոնք ալ հազիւ իրենց գոյութիւնը քարշ կուտան. Հրատարակուած ոեւէ գործ, պարբերաթերթ թէ գիրք, իր ծախքը չի գոցեր:

Հայ գրականութիւնը կարծէք աւելի շատ արտադրող ունի քան թէ ընթերցող: Զանգուածը կը գոհանայ առօրեայ մամուլով, շատ շատ, բառ իր նախասիրութեան,՝ կուսակցական իր պարբերականներով: Սակաւաթիւ գրասէրները կը նախընտրեն օտար ընթերցումները: Հայ գիրքը երեւան ելած, տուն մնացող աղջիկներուն պէս դատապարտուած է կոյս եւ ամուլ մնալու:

Ի՞նչ խօսք, որ հայերի մշակոյթի ապագայի տեսակէտով վրդովիչ երեւոյթ մըն է այս: Ժողովուրդ մը, որ կ'անտեսէ սերունդներու իր մտաւորականները, կը կորսնցնէ իր հոգին եւ կ'այլասերի:

Անտարակոյս, հրատարակչական գործի այս անձուկ վիճակը մասամբ կը բացատրուի [illegible] անկայուն ու անստոյգ պայմաններով:

Բայց կ'երեւի գրքի, աւելի ճիշդ լուրջ գրականութեան հանդէպ անտարբերութիւնը միայն Հայերուս յատուկ երեւոյթ մը չէ: Ֆրանսայի գրողներն անգամ ատենէ մը ի վեր նոյն տագնապը կը հնչեցնեն:

Այդ կանչը տուաւ յայտնի գրող եւ ակադեմական Ժորժ Տիւհամէլ, որ իբրեւ վարիչ «Մէրքիւր տը Ֆրանս» ծանօթ հանդէսին ու հրատարակչական տան, մօտէն ծանօթ է գրքի տագնապին.

Քանի մը տարիէ ի վեր, անիկա առիթ չի փախցներ, գրողներու կամ հանրութեան, ընկերային մարմիններու կամ պետութեան ուշադրութիւնը հրաւիրելու ֆրանսական գրականութեան սպառնացող վտանգին վրայ: Անցեալ ձմեռ ան հիմնարկեց կազմակերպ, շահակից անձերու հետ «Գրքի Միութիւն» մը, հարցը իր բոլոր կողմերով քննելու առաջադրութեամբ:

Ժ. Տիւհամէլ խնդրին չի մօտենար զոր նիւթական շարժառիթներով: Գրքի տագնապը տնտեսական հարց մը ըլլալէ աւելի, ըստ իրեն, մէկ արտայայտութիւնն է արդի քաղաքակրթութեան հիւանդագին վիճակին:

Արդարեւ, Տիւհամէլ, պատերազմէն ի վեր, իր գիրքերը նուիրած է քննադատելու արդի քաղաքակրթութեան սխալները, թերիները, այլանդակութիւնները:

«Մեր քաղաքակրթութիւնները հիմակ մենք գիտենք որ մահկանացու ենք», ըսած է տեղ մը Վալէրի:

Այդ գրքի տագնապը, ըստ Տիւհամէլի, իր խորքին մէջ տագնապն է հաւաքական հոգիին: Ժողովուրդը, զանգուածը, որու անունով կը խօսին, կը յուսան, կը խոստանան ու կը խաբեն [illegible] որուն վարիչ դերասանները, անտարբեր է այլեւս գրքի հանդէպ, այսինքն՝ դադրած է ինքզինքը, իր մտածումը, իր հոգին մշակելէ: Աւելի քան երբեք զանգուածը կը սիրէ նոյնանալ իր ամբոխութեան, իր շպարուած գռեհկութեան հետ:

Ճիշդ է, մամլի, գրքի, [illegible] ներկայացուցիչները, հաւատարիմ իրենց կոչումին, կը շարունակեն արտադրել մտածում, գեղեցկութիւն ու բարոյական գանձ: Անոնք միշտ կը յուզեն ու կը խորացնեն մարդու հոգիի սահմանները: Մշակոյթը իբրեւ հոգեկան սնունդ, ոչ մէկ ատեն այնքան գերարտադրուած չէր որքան ներկայիս.

Բայց մարդկային զանգուածը, ընտրանիէն դուրս եղած անհուն համրանքը, չի սնանիր այդ մշակոյթով, չի իւրացներ զայն, չուզեր նոյնիսկ հետաքրքրուիլ անով:

Ահա թէ ինչու կեանքի միջինը կը մնայ ստոր, գռեհիկ մակարդակի վըրայ, մարդոց մեծագոյն մասը կ'ապրի առօրեայ, առժամեայ, հոգին կառչած մտահոգութիւններով: Գռեհացնել բնազդները, որոնք աղճատուած են միշտ — ու այսքան:

Մտաւոր սնունդ,— թատրոն, երեկոյեան թերթերը, խաղային հաճոյք,— շարժանկարը, անթել հեռախօսութիւնը ու բիրտ մրցահանդէսներ, պարը, [illegible] եւայլն:

Մարդիկ կը շփոթեն պարզ ու շրջանցայինը լուրջ ծանօթութեան, գիտութեան հետ: Ընթերցողներն անգամ ուսում եւ մշակոյթ չեն զանազաներ իրարմէ: Զգուշաւոր է խնայել ամէն ճիգ, մանաւանդ մտային ճիգ, որ միակ պայմանն է հոգեկան զարգացումի:

Ու որոշ երկիրներու մէջ զանգուածին միտքը մատնուած է անխնայ թելադրանքի. ճիգ մը կայ կաղապարելու ժողովուրդը ամբողջութեամբ, որպէսզի մէկ զգան, մէկ մտածեն, մէկ կամենան: Անհատի ներսէն բխած ամէն ինչ խեղդելու է: Ի՞նչ հարկ դատել, խորհիլ ու վերլուծել: Վերէն եկած պատրաստ բանաձեւեր կուգան փոխարինելու անհատի ինքնուրոյն [illegible]:

Այսպէս ուրեմն, գրքի ու մշակոյթի տագնապը կը ծառայէ քաղաքական բախտախնդիրներուն, որոնք զանգուածը կը վարեն այնպէս, ինչպէս հովիւը եւ իր պահապան շուները կը վարեն հօտ մը կամ նախիր մը:

Ընկերութիւնը կը սայթաքի ուրեմն, կը սահի ծուռ մակարդակի մը վըրայէն դէպի բարբարոս շրջան մը, ուր, արտաքին խարուսիկ շպարի մը տակ, գիտութեան բոլոր նուաճումները պիտի ծառայեն պարզապէս ժխտական գործերու,— սոդոմ-գոմոր կենցաղի, ոճիրի, պատերազմի:

Գրքին մահը որոշ չափով մահն է մշակոյթի:

Մշակոյթը ինկա՞ւ, կ'իյնայ եւ մարդը:

Եթէ սոյն է թէ «ձայն բազմաց, ձայն Աստուծոյ», եթէ ուրեմն այսուհետեւ քանակի մեծամասնութիւնը, թիւը պիտի վարէ երկիրներու ճակատագիրը եւ պատմութիւնը, անհրաժեշտ է փրկել այդ զանգուածը անկումէ:

Բազմութիւն եւ մշակոյթ խոտոր համեմատելու չեն իրարու: Ապա ուրեմն գիրքը անգամ մը եւս դանելու է իր հեղինակութիւնը մարդոց հոգիին վրայ, իբրեւ խորհրդածութեան, մըտածելակերպի, ինքնակրթութեան լաւագոյն միջոց:

X

Անշուշտ ինծի չիյնար վիճիլ Տիւհամէլի այս տեսութեանց վրայ, բայց կան տարբեր տեսակէտներ, որոնց մասին կ'ուզէի խօսիլ ուրիշ անգամ:

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Կեանք եւ արուե՜ստ,— վերացական բառեր:

Մեզմէ ո՞վ պիտի կրնար ամէնէն գործածական բառերուն իսկ գոհացուցիչ սահման մը տալ:

Գիտունին համար, կեանքը ուրիշ բան չէ բայց եթէ մահուան դիմադրող գործունէութեանց ամբողջութիւն մը: Եւ կամ, գործարանաւոր էակներու յատուկ ընդոծին գործունէութիւն մը որ, ամէնուն քով, սննդառութեան եւ արգասաւորութեան պաշտօններով կը յայտնուի, եւ որոնց վրայ կը բարդուին յարաբերութեան պաշտօնները, կենդանիներուն քով, բանականութիւնն ու ինքնիշխանութիւնը՝ մարդուն քով:

Բառարաններուն տուած սահմանները նոյնքան ճիշդ են որքան անվճառ եւ անբաւական:

Ընթացիկ լեզուով, ամէն անոնք որ կեանքը կը հակադրեն արուեստ բառին, ըսել կ'ուզեն թէ գոյութեան առօրեայ հոգերով կլանուած՝ խիստ քիչ ժամանակ ունին, իրենց եւ ընտանիքի ապրուստին անհրաժեշտ զբաղումներէն գողնալ, անշահախնդիր հայեցակէտ մը դիտելու համար, իբրեւ գեղեցիկ բան մը, արուեստագէտներու ստեղծագործութիւնները:

Այսպէս ընողները սակայն չեն անդրադառնար թէ իրենց կարելի գործունէութիւններու շրջանակէն կամովին կ'արտաքսեն իրենց մտքին երկու բնատուր պաշտօնները,— սքանչանալ ու հաճիլ:

Ու կեղծ առաքինութեան մեղմեխառնքով, հերոսական պատիր հրաժարումով կը պճնաւորեն ծուլութիւնը իրենց մտքին, ու անհետաքրքրութիւնն իրենց: Կ'ապրին անոնք,— բայց իրենց ժամերը ինչո՞վ կ'անցընեն: Քանի մը գործեր, մեքենական աշխատանքներ, երբեմն նման այսօրուան ու վաղուան: Փողոցին մէջ, իրենց աչքերը կառքերէն խուսափելու մտահոգութեամբ են զբաղած, իրենց ականջները ինքնաշարժներու մեքենայամբ [illegible] [illegible] կը հետամտին: Բայց հաճոյք չեն զգար խորունկ մտածումներու [illegible], ոչ ալ մարդկային մարմիններու [illegible] կամ մարմարեղէն կոթողներէն: Իրենց հոտառութիւնը մեռած է: Միւս զգայարաններն ալ աւելի չեն գործեր: Անոնց եղածով կը գոհանան: Ընծուած գեղեցկութիւններու մասին անփոյթ են, եւ իրենց համար պատրաստուածներուն անտեղեակ: Ինչ աւելին, գիտե՞ն միթէ վայելել:

Կ'ապրին անտարբեր, դառն ու հանդարտ, եւ ծայրահեղ ժպիտ մը ունին որ ըսել կ'ուզէ թէ մարդիկ ի զուր կը չարչարեն իրենց ուղեղը: Թէ անպատշաճութիւնները կը փլին եւ աւերները կը կուտակուին, թէ չարժեր որ իրենց սեղանէն ելլեն, անհանգիստ ըլլան:

Միթէ՞ այս է մարդկային գործունէութեան կատարելութիւնը: Բոլոր կենդանիներէն մեր ունեցած առաւելութիւնը մտաւորական ձգտումներու բաժինը չէ՞, որոնք կը ձեւափոխեն, կը լայնցնեն կեանքը, կը տասնապատկեն բնազդական կարողութիւնը՝ տեւական զարգացնելով անոր հմայքը:

Ի՞նչ է սնանիլը: Երբ անօթութիւնը կը մղէ, պահանջքի մը գոհացումն է ան: Ցեղային մարսողութիւնը առողջ կ'ունենայ, թէեւ այլեւս անոր վրայ չես խորհիր: Բայց մարդը իր ամենափոքր պահանջներէն իսկ կարելի հաճոյք մը ստեղծած է: Ճաշակերութեան տեղ, որ անասուններու բաժինն է, մարդիկ նուրբ ուտել մը հաստատեցին որ համերու եւ հոտերու գիտութիւնն է, արուեստի գործ:

Աչքերու, տենչանքի եւ յիշողութեան յայտնա մեղսակցութեամբ, կերակուրներու համեղութեամբ եւ ըմպելիներու բոյրով արբեցնել անոր ժուկը հրաշալի գինա մըն է որ ճաշակելու հեշտանքներուն տրամադիր կ'ընէ մեզ:

Որ աւելի ու զատուած միտքը պիտի ժխտէր թէ արգասաւորութեան պաշտօններուն մէջ, բնազդը՝ անմիջական, արագահաս եւ այնքան վաղանցուկ, զուրկ է համոզելու ակնապարար հմայքներէն:

Եղածով գոհացողները ծանօթ չեն այլակերպող շամփչութեանց, յափշտակութեան չըթայակապող ոգորումներուն:

Մարդը, իր մշտարթուն զգայարանութեան միջոցաւ — որ իր բանականութեամբ կը կառավարուի — իրեն վիճակուած ամէնէն նախնական պաշտօններն անգամ ձեւափոխած է: Ոչ մէկ մարդկային՝ չակ կրնայ խուսափիլ անենչանքին բոլոր կերպերէն, որոնք մարդը կը զանազանեն միւս գործարանաւոր էակներէն: Մարդուն գործունէութեանց տիրապետող այս բարձրագոյն բնազդը, որ իրեն յատուկ է, իր ամէնէն նուազ մշակուած արտայայտութեան մէջ իսկ արուեստի մաս կը կազմէ:

Հետեւաբար անկարելի է մարդկային կեանքի գաղափարը հակադրել արուեստի գաղափարին:

Ամէն մարդկային կեանք արուեստի իր անձնիւր բաժինն ունի որմէ չի կըրնար հրաժարիլ անդարձ, որքան ալ ձիւրած կարծէ ինքզինքը:

Կեանքը, իր կարողութիւններով ու իր պաշտօններով տարուէ տարի կը ձեւափոխուի: Ընկերութիւնները կը բարեփոխուին, դասակարգերու վիճակը պատմութեան իւրաքանչիւր շրջանին հետ կը փոխուի, կայուն ու վերջնական ոչինչ կայ:

Մարդը միակ առանձնաշնորհեալ արարածն է որ յաւիտենական այդ ձեւափոխութեանց իրագործութիւններէն ոմանց հանդիսատեսը կ'ըլլայ, ու բոլ չափով կը նպաստէ նաեւ անոնց, կը խուսափի շատ մը արկածներու կրկնումէն, կը մեղմէ, կը կանոնաւորէ ու կը զգայ անոնց ազդեցութիւնները: Իր երկար ատեն տեսածներէն տեսակ մը կանոնագիրք կը կազմէ, որուն մէջ բազմաթիւ երեւոյթներու ակզբունքներուն եւ հետեւութեանց միջեւ իր հաստատած կապը յուշագրած է: Եթէ ասոնք իրեն նպաստաւոր երեւին, անոնցմէ բաժին հանել կը ջանայ իրեն, եթէ աղետաբեր են, անոնց վնասակար ազդեցութենէն խոյս կուտայ: Նոյնիսկ պարագաներ կան երբ իրեն հակառակ ուժերն անգամ կ'օգտագործէ:

Ճանչնալու եւ կիրարկելու այս կրկնակ նպատակը կը յառաջացնէ գիտութիւնը:

Իսկ համախմբել անցեալին ու ապագային մէջ ծանօթութեանց շարք մը, դասաւորել մասերն անոնց, որպէսզի հաւասարակշռութիւնն ու ներդաշնակութիւն, ներհայեցութեամբ անցնիլ վերլուծումի եւ հետեւութեան ճամբէն, առժամաբար ապահով բաներէն անդին նպատակ մը ունենալ, այս է անհատական, շքեղ ու խիզախ դերը արուեստին:

Բայց կեանքը իր ամէնէն թանկագին պաշտօններն իսկ ուրանալու համար արուեստն ալ թերացաւ իր պաշտօնին մէջ: Արուեստը յաճախ կոնակ դարձուց կեանքին, երբ ան խիստ շատ ցուցադրեց իր պարտաւորեցնող նեղութիւնները եւ նողկանքը իր տգեղութիւններուն: Սակայն երբ արուեստը կը մերժէ կեանքին աջակցութիւնը, կ'առանձնանայ եւ իր ամլութեամբ կը հրճուի, առանց կիրքերու հիւանդագին ոգիին, ի՞նչ կը մնայ իրեն: Կենսունակութիւն տուող բանը մերժելով արուեստը չէ՞ որ կը նեղուի, երբ զգացումի ու երազի առատապայթեւ բըղխումը կը ցամքի:

Երբ արուեստը տարիքայ մը չի սիրեր, նպատակի մը չի յառիր, այլ կ'ուզէ ճշգութեամբ հետեւիլ ամփոփ տիպարներու, նոր ծաղիկներ չարտադրեր այլեւս Բեղմնաւոր ու արգասաբեր աւելն ալ չի յորդիր յաւերժ՝ փրցնելով իր իսկ արմատները:

Այսօր ամէն ինչ կը կազմալուծուի:

Իւրաքանչիւրը իրեն համար հնարքի եւ արդիւնքի իր թագաւորութիւնը կը կերտէ:

Նկարիչն ու արձանագործը, երաժշտագէտն ու ճարտարապետը, բանաստեղծ ու հրապարակագիրը իրարմէ զատուած, իրարմէ անտեղեակ, իրար կը հակաճառեն, ու կը միանան միայն իրենց նիւթական շահուն համար:

Միահամուռ մղում մը գոյութիւն չունի, համաստարած ոյժեր կը պակսին, միջոցներու գերագոյն համադրութիւն մը որ արուեստներու համաձայն կեանք մը, ժամանակաշրջան մը պիտի դրոշմէր:

Դիտեցէք ներկայի շարժումն ու մըտածումը, բաղդատեցէք անցեալին հետ: Կեանքը ո՛րքան տարբեր է, ո՛րքան շատ հմտութիւններով է կաղմուած, որքան տարբեր յղացմով ու գաղափարներով կը կառավարուի հիմա ու կը յուզէ շատ մը [illegible] մէջ որոնք կը [illegible]:

Բայց, շուրջը կառուցուածներուն անկատա՞ր են ու խո՞րհրդանիշ կ'ապրին. Գուցէ խօսելու ունեցիր քու մէջդ: Թերեւս դուն [illegible] մէջդ աւելի օգտակար [illegible]:

Ցրիչ՝ անցեալի, լաւագոյն ապագայ մը պատրաստելու համար:

ԱՐԱՄ ԱԶՆԱՒՈՐ

ԾԻԾԱՂ

— Պարոն, ի՞նչ բանի կը պարտիք ձեր երկարակեցութիւնը:

Հարիւրամեայ ծերունին գլուխը շարժելով.— Պարոն, գիտունները դեռ մանրէները գտած չէին, երբ ես ծնայ:

X

— Պարոն, ի՞նչ կ'ընէիք, եթէ ինծի պէս դաշնակ զարնել գիտնայիք:

— Քաղաքէն դուրս տեղ մը կը բնակէի, դրացիներս անհանգիստ չըներու համար:

ԿԱՐՕՏԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

ԱՄԲՈՂՋ ՕՐ ՄԸ ՄԵՐ ԶԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Պատերազմական նախարարութիւնը, տարագիր մեր եղբայրներու համար նոյեմբեր ԵՐԿՈՒՔԸ զօրակոչի օր յայտարարած էր:

Զօրակոչի ատենը իրենց գրպանը, ամէնն ալ, տեսակ մը հպարտութեան դրօշմ կը կրէին իրենց դէմքերուն վրայ. Ուրախ էին: [illegible]

Մեկնելէ մէկ օր առաջ որոշեցի գոնէ, ծանօթներու այցելութեան երթալ:

Փարիզի անհուն տարածութեան առջեւ՝ պահ մը շուարած մնացի չէի գիտեր որ կողմէն սկսիլ: Քանի որ ամէն թաղամասի եւ, ամէն անկիւնի մէջ մեր տարագիր հայութիւնը ջան մեղուներու պէս խաղաղ, բոյն դրած է: Երբ այս մտածումներով կը զբաղէի, յանկարծ ցրուիչը նամակ մը բերաւ:

« Խումբ մը զինուորցուի հայրենակիցներ մեր տունը հաւաքուեցան՝ ու դան մը սարքեր ենք: Պիտի խնդրէինք որ դուն ալ բաժակից ըլլաս մեր վերջին խնճոյքին »:

Ալ չսպասեցի: Մտայ ստորերկրեայ կառաշարը, որ զիս առաւ ու տարաւ...

Արագ մը կը բարձրանար [illegible] մինչեւ բարդ յարկը. Շունչս հանդարտելու համար պահ մը կը կենամ դրան առջեւ. Ներսէն ձայներու փաթթուիկ մը իր ամբողջ ուժով պատուհաններէն դուրս կը թափի. [illegible]

Վերջապէս կոճակը կը սեղմեմ: Մեր զինուորցու Կարապետը ժպիտը դէմքին դուռը կը բանայ: Կը մտնեմ Ներսը խոշոր սեղանի մը շուրջ ամենքն իրարու կպած են: Ու մարդիկ կը խօսին օրուան նիւթէն: Կը բարեւեմ ու կը նստիմ:

[illegible] կաթնած լուռ, կը նայիմ չորս կողմս: Բոլորին դէմքին վըրայ ուրախութեան նշոյլ մը կը ցոլայ: [illegible], պլպլուն ճրագի մը բոցին պէս [illegible], մէկէկէն կը [illegible]. Բայց Շապին-Գարահիսարցի Քեռին առնէ չի տար որ ուրախութիւնը երկար տեւէ: Ու կը սկսի պատմել իր զինուորութեան յուշերէն հետաքրքրական դէպքեր, որոնք վայրկենաբար տարբեր գոյն կուտային դէմքերուն: Կ'ուրախանան, կ'երգեն:

Ի պատիւ զինուորցուներու պատրաստուած սեղանը կը հեւայ ուտելիքներու ծանրութեանը տակ: Գաւաթները կը լեցուին: Քիչ յետոյ կը բարձրանան օդին մէջ ու կը մնան:

— Խմենք, կը շարժին քանի մը շրթներ:

— Այդպէս չոր չոր խմել չըլլար, յանկարծ մէջ կ'իյնայ Առաքել, իբր մենք մեր զինուորցուներու կենացը:

Ու գաւաթները կը զարնուին իրարու: Կը պարպուին, նորէն կը լեցուին: Բայց այս անգամ Յովհաննէս կ'առաջարկէ խմել Հայաստանի կենացը: Առաջարկը կ'ընդունուի ծափերու տեղատարափով մը:

Այս ուրախ մթնոլորտին մէջ, [illegible] երիտասարդ մը խօսք կ'առնէ լեցուած գաւաթները առջեւ:

— « Վաղը բոլորդ ալ զօրանոց պիտի մտնէք: Թերեւս առաջին օրը կամ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ՆՈՐ ՈՒ ՍՈՍԿԱԼԻ ՏՐԱՄ ՄԸ

Երեւանի մէջ կը բնակի ընկեր Ընձակ Զալալեէկեան, որ հին կոմունիստ մըն է: Քաղաքացիական կռիւներու ընթացքին եղած է մարտական ու վերջը գոհուած է [illegible] պաշտօններու մէջ եւ գրած է քանի մը [illegible], կազմակերպելու համար «կոմերիտական ֆրոնտ» մը:

Ընկեր Ընձակ Զալալեէկեան ճանչցուած է իբրեւ զտարիւն կոմունիստ, հարազատ ստալինիստ, որ պայքար բացած է [illegible], սպեցիֆիկեան այլասերածներուն, ժողովուրդի թշնամի կառուցած շուներուն, թունաւոր իժերուն, ֆաշիստական լրտեսներուն եւ մոլի նացիոնալիստ-տրոցկիստ մանկլաւիկներուն, արբանեակներուն, խաբեբաներուն եւ տականքներուն դէմ:

Ընկեր Ընձակ միշտ խօսած է համարձակ:

Օր մըն ալ Ընկեր Ընձակին պաշտօնական կը հաղորդեն լուր մը, որ կը վերաբերի իրեն, կը տեղեկացնեն կուսակցական որոշում մը: Զինքը կը [illegible] իրեն:

Ընկեր Ընձակ լուրը կը հաղորդէ իր կնոջը, կինը լուրը կը հաղորդէ իրենց ազգականներուն, ազգականները լուրը կը հաղորդեն իրենց դրացիներուն, դրացիները լուրը կը հաղորդեն Աբովեան փողոցի բնակիչներուն:

Ընկեր Ընձակ լուրին ազդեցութեան տակ այնքան ազդուած է որ, իր դէմքէն կը վազէ ժամական հաւասար քիչ տխրութիւն: Իր հոգին եղած է սեւ լիճ մը որուն վրայ Յուսահատութիւնը եւ Յուսախաբութիւնը առագաստներ բացած մրցում կ'ընեն:

Բու մը թառած է իր տան կտուրին վրայ ու պատուհանէն կը տեսնուի հսկայ ժամացոյցի մը շարժումը: Ընտանիքը եղած է մեռելի տուն, որուն ամէն կը վազէ դժբախտութիւնը:

Ընկեր Ընձակի ձեռքերուն մէջն է պաշտօնական գիրը. Աչքերուն առջեւ մշուշներ կախուած են, մատները ու ոտքերը կը դողան, սիրտը կը բաբախէ պայթելու աստիճան, տառապեալ խիթեր կը զգայ ու բերանը փակուած է մռայլութեան ծանր կնիքով:

Տանը կատուն անգամ այնքան տըպաւորուած է ճնշիչ մթնոլորտէն որ, անկիւն մը քաշուած ցաւագինօրէն ու բարակ ձայնով մը կը մլաւէ: Տանը շունը ողբերգականօրէն կը հաչէ: Անշունչ իրերուն մէջ ալ յուզում կայ կարծես: Հայելի մը կ'իյնայ ու կ'ըլլայ փշուր փշուր:—«Դա արդէն վատ, վա՛տ նշան է», կը մտածէ Ընկեր Ընձակ, հակառակ նախապաշարեալ մը ըլլալուն:

Տիկին Ընձակին աչքը կը խաղայ ու ականջը կը խօսի, կ'ըսէ «ներվային» շարժումներ:

Կայծակ ինկած է տանը մէջ ու ամէն կողմ առաջ կը բերէ վերիվայրումներ:

Պարտէզին մէջ ալ յանկարծ կը բըռնկի մելամաղձոտ տերեւաթափ մը:

Տիկին Ընձակ կը մտնէ իր սենեակը ուր թաղուած է աթոռի մը մէջ, երկու ձեռքերով բռնած գլուխը: Տիկին Ընձակ ցած ու դողացող ձայնով կ'ըսէ

— Ընձակ ջան, հարուածը սաստիկ ա, միթէ չե՞ս կարող [illegible] պատճառով մի քիչ ժամանակ շահել գոնէ...

— Ծաղիկ ջան, քանդուեց մեր օջախը, ոչ մի բան աշխարհումս էլ չի կարող ինձ օգնել: Իմ բանը վերջացած ա: Հարկ է գնամ:

— Պէտք է քաջ լինես, Ընձակ ջան:

— Անելը հեշտ ա, Ծաղիկ ջան: Հիմակուանից երեւակայում եմ բանտը, շնորհազրկուելը, Սիբիրը, տաժանակիր աշխատանքը եւ էն խօսքերը որ պիտի ասեն իմ յետեւից.— «Տրոցկիստ, նացիոնալիստ, [illegible], ժողովուրդի թշնամի, կառուցած շուն, սպեցիֆիկեան այլասերուած, ֆաշիստական լրտես, իժ, զզուելի [illegible], իմպերիալիստական լաքէ, զզուելի ճիճու»: Ես կորած եմ:

Դուռը կը զարնուի:

Կը մտնէ Ծաղիկի եղբայրը, կ'ուղղուի դէպի Ընձակը ու կ'ըսէ տրտմութեամբ լեցուն ձայնով մը.

— Ընդունիր իմ խորը ցաւակցութիւնները: Մխիթարուիր մտածելով որ մենակ չես: Հերթը մեզ էլ է գալու: Ի՞նչ արած: Բախտի չարխը [illegible]: Հերոսի նման գնա՛:

Ընկեր Ընձակ կլլած է կայծակ: Կնոջը եղբայրը կ'ըսէ.

— Ամօթ ա, եա քո վերաբերմամբ լաւ կարծիք եմ ունեցել միշտ: Էս տեսակ կրիտիկական մոմենտում մարդ չպէտք է կնամարդի լինի:

Ընկեր Ընձակի աչքերուն մէջ կան արցունքներ: Կ'ըսէ.

— Ծանչեանի, Ամատունու, Գուլոյեանի, Դրաստամատի, Շահվերտեանի եւ միւս հազարաւորների ճամբան են բաց անելու իմ առաջ: Ո՛նց չտխրեմ ու ո՛նց չդողամ:

Ներս կը մտնեն քանի մը կոմունիստներ. կը դիմեն Ընկեր Ընձակին ու կ'ըսեն.

— Լսել ենք, ընկեր Ընձօ, լսել ենք. Քաջութիւն ենք մաղթում: Մեր միւս ընկերները չհամարձակուեցին մեզ հետ գալ քո քովը: Ի հարկէ իմանում ես թէ ինչի չհամարձակուեցին: Ո՛վ գիտի ինչ կարող է պատահել վաղը: Դաստանան էլ չգիտի: Չեն ուզում մեռնել քեզ, մեռնիմ երեւալ քեզ հետ:

— Հասկանալի է. իրաւունք ունին, ի՞նչ կարող եմ ասել, Թող իմ թշնամին չհասնէ իմ օրին:

Ընկեր Ընձակ կը փնտռէր մի ծակ [illegible] ու եկաւ գնաց:

X

Գիտէ՞ք ինչու կանչուած էր ընկեր Ընձակ որ այլեւս չէր համարձակ:

Կանչուած էր Կեդրոնական Գործադիր Կոմիտէի նախագահ ըլլալու, ինչպէս գրուած էր թուղթին մէջ:

Եւ Խորհրդային Միութեան մէջ չկայ աւելի մեծ աղէտ քան պաշտօնի կանչուիլ, այս օրերուն:

Ընկեր Ընձակ քաջ գիտէր թէ քանի մը շաբաթէն կամ ամիսէն պիտի ըլլայ «ժողովուրդի թշնամի, [illegible], լրտես, իժ, շուն, ճիճու, նացիոնալիստ, տրոցկիստ, գարշելի [illegible]»:

Հիմա կարծեմ հասկցաք՝ թէ ինչո՞ւ տխուր էր Ընկեր Ընձակ:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Խորհրդային Հայրենասիրութիւն

ԵՐԳ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՄԱՍԻՆ

— . —

Մոսկուայից մինչեւ երկրի ծայրերը,
Կովկասից մինչեւ սառած ովկիան
Մարդը անց անցնում է, մարդը տէր է,
Նա ունի իր հայրենիքն անեզրական,
Եւ ամէն տեղ լայն, ազատ է կեանքը,
Վոլգայի նման հոսում էլի,
Վայելում է ծերը մեր յարգանքը,
[illegible] բաց է ջահելի:

Հայրենի երկիր իմ, դու անծայր ես,
Դաշտ, անտառ, գետեր ունես առատ,
Ձեմ տեսել ուրիշ նման աշխարհ ես,
Ուր շնչում է մարդն այնքան ազատ.

Մեր կանաչ դաշտերը անսպարփակ են,
[illegible] դու քաղաքները մեր,
Ամենից բոլոր անուշ ու թանկ է
Մեր վրսեմ ու վեհ, ԸՆԿԵ՛Ր:
[illegible] է ամէնքին այդ բառը,
Նրանով կնենք, թէ սեւ, դեղին,
Այդ բառով առնում ենք ողջ աշխարհը,
Այդ բառով ձուլում ենք բոլորին:

Հայրենի երկիր իմ, դու անծայր ես,
Դաշտ, անտառ, գետեր ունես առատ,
Ձեմ տեսել ուրիշ նման աշխարհ ես,
Ուր շնչում է մարդն այսքան ազատ:

[illegible] արժանիքների երկրում մեր
[illegible] է վեհ պատուի նշան:
[illegible] գրով անհատ գրքում ենք
Մարդասէր օրէնքը ստալինեան:
[illegible] խօսքի վեհութիւնն ու փառքը
[illegible] անունը ու յաւիտեան,
[illegible] ունի ամէն տեղ մարդը
[illegible] աշխատանքի, ուսման:

Հայրենի երկիր իմ, դու անծայր ես,
Դաշտ, անտառ, գետեր ունես առատ,
Ձեմ տեսել ուրիշ նման աշխարհ ես,
Ուր շնչում է մարդն այսքան ազատ:
Մեր երկրին գարնան բեւում է հովը,
Կեանքն ամէ՛ն օր նոր է քաղցրանում,
Ով կ'ասի թէ աշխարհում ով է,
Մեզ նման ծիծաղում, մեզ պէս սիրում:
Բայց մռայլ կ'իջնեն մեր խիտ յօնքերը,
Մեզ եթէ պատերազմ ամպը չար,
Խանգարէ է, հայրենիք, մեր սէրը.
Անսասա՛ն կաց, դու, մեր քաղցր մայր:

Հայրենի երկիր իմ, դու անծայր ես,
Դաշտ, անտառ, գետեր ունես առատ,
Ձեմ տեսել ուրիշ նման աշխարհ ես,
Ուր շնչում է մարդն այսքան ազատ:

Վ. ԼԵԲԵԴԵՒ-ԿՈՒՄԱՑ

Թարգմ. Ն. ԶԱՐԵԱՆ

...լաթը ձեզի քիչ մը խորթ թուի, բայց չյուսահատիք: Հետզհետէ պիտի վարժուիք այդ կեանքին: Ձեր ծառայութեանը մէջ, ամէն բանէ աւելի կարգապահ, հնազանդ եւ քաջ եղէք: Սորվեցէք բոլոր կանոնները, ինչպէս որ աշակերտ մը կը սորվի դպրոցին մէջ. Մարզեցէք ձեր ջիղերն ու ուղեղը, որպէսզի, վաղը զայն կարենաք գործածել մեր հայրենիքի եւ հայ ժողովուրդի փրկութեանը:

Այս անգամ [illegible] Հայաստանի ազատագրութեանը համար:

Խաչատուրի շրթներուն վրայ եղանակ մը կը խաղար.

Կռունկ, ուստի՞ կուգաս, ծառայ եմ ձայնիդ,
Կռունկ, մեր աշխարհէն խաբրիկ մը չունի՞ս...

— Ի՞նչպէս թէ «խաբրիկ» մը չունի, ընդմիջեց երիտասարդ մը, բոլոր ժողովրդական զուռը կը մկրատուի եւ [illegible]ովին կը արուի

Կարապետ ալ չհամբերեց, ու արտին խորէն երկար «ախ» մը քաշելով ըսկսաւ երգել.

Թող փչէ քամին պաղ պաղ երեսիս՝
Վերէն առուներէն սառնիկ ձիւն թող գայ.
Տարիքս աշխարհին խառնուին իրար,
Ցայտով իմ վաղ ուշ արեւ պիտ ծագի...

— Պիտի ծագի, պիտի ծագի արեւը մեր անոյշ Հայաստանէն, կրկնեց յազմութիւնը բարձրաձայն, միայն թող ազգը ողջ մնայ:

Մայր մը լուռ, թոռնիկը գրկին գըլուխը կ'օրօրէր: Երիտասարդ կիներ, [illegible] վրայ են: Կերակուրի պնակները պտուղով կը լեցուին: Եւ երգեր, երգեր սիրային եւ ազգային: Ուրախութիւն անսահման: Այս մթնոլորտին մէջ Յովհաննէս ձայնագիրը բանալու խնդրանք մը կ'ուղղէ: Կը լսեն: Հիմա ձայնագրին հետ այս զինուորցուն կ'երգէ.

Բարձր սարեր, այ սարեր,
Ձէն եմ տալիս, այ սարեր,
Դուք էլ ինձ հետ ձէն տուէք,
Իմ դարդերիս, այ սարեր.

Բոլորին դէմքերը կը փոխուին: Սենեակը տարբեր պատկեր կը առնայ: Քանի մը կիներ խօսք մը կ'ուղղեն Յովհաննէսեանին:

— Դուն ի՞նչ ունիս, պարոն, ի՞նչ է ցաւդ: Ասոնց պէս կին չունիս, զաւակ չունիս, ետեւդ լացող չունիս:

— Ա՛խ, մայրիկներ, մի հարցնէք, իմ դարդիս պէս դարդ չկայ.

— Ի՞նչ ունիս տղայ, ըսէ մենք ալ հասկնանք:

— Հայրենիքս, հայրենիքս, հայրենիքս

Բոլորին շրթները կարուած են: Կարծես թէ մէկը շրջար հող: Ակնարկ մը կը նետեմ չորս կողմս, ամէնուն դէմքին վրայ տխրութեան քող մըն են քաշեր: Մանաւանդ զինուորցուները, մէկը միւսին նայելով յուզուած են: Կը խորհիս, հիմայ, հիմայ պիտի փլին, ինչպէս ծոցուոր երկինքը գարնան:

— Դէհ, Սարգիս, հիմայ կարգը քուկդ է: Անոյշ երգ մը երգէ մաիկ ընենք, յանկարծ լռութիւնը խզելով' ձայն կուտայ երիտասարդ մը:

Սարգիս աղջնակը գրկին, կը սկսի երգել իր սիրած երգերէն մէկը.

Քեզ եմ մնում անոյշ գարուն.
Ծաղիկ բարիս հետը գալուն.
Դու կարօտ ես վառ արեւի.
Ես իմ կեանքին գարուն բարին...

Մայրերու անձրեւ մը կը լեցուի ամբողջ միջանցքը: Գոյներ կը փոխուին, սրտեր կը բաբախեն եւ երակներ կ'ուռին:

Ամէնը մէկէն կը խնդրեն որ Կարապետն ալ երգէ: Այս երիտասարդը նոր [illegible] չի գիտեր, կոկորդը չի մաքրէ եւ կը սկսի.

Կանչէ՛, կռունկ, կանչէ, քանի գարուն է,
Դալիւկներուն ալիտր գուռն գուռն արուն է,
Կռունկ ջան, կռունկ ջան, գարուն է,
Ո՞վ, սիրտս արուն է.

Երիտասարդ կիներ, յանկարծ աչքերը շփելով' խոհանոց կը մտնէ:

— Դեհ, քիչ մը միր կեցիր, ի՞նչ կայ որ կուլաս, կը խօսին ամէնը մէկէն: Մեռնելու՞ կերթայ:

— Այս չեղաւ: Մենք հոս լալու չենք եկեր, կ'ընդմիջէ ուրիշ մը, ու կ'առաջարկէ կոմանտ մը ընել:

Ամէնէն առաջ, Կարապետը ինք ոտքի կ'ելլէ: Ահա Յովհաննէսը, Սարգիսը, Խաչատուրը թեւ թեւի սենեակին մէջ թէ կը ցատկեն եւ թէ կ'երգեն:

Պարը տեւեց երկար, մինչեւ որ մեր տղաքը յոգնած՝ նստան իրենց տեղերը:

Ուշ գիշեր է: Պէտք էր հանգիստ ձըգել զինուորցուները, վասնզի առտուն կանուխ դէպի զօրանոց պիտի մեկնէին:

Բոլորս ոտքի ենք: Ուրախութիւնը նորէն տրամութեան կը փոխուի: Զինուորցուները որ ամէնը մէկ կողմ կը դրկուէին, նախ իրենք կը համբուրուին եւ հրաժեշտ կ'առնեն ուրախ բայց տխուր երեւոյթով մը:

Կարգը մեզի կուգայ: Ամէնէն առաջ դէմս կեցողը Կարապետն է: Ձեռք ձեռքի կը նայիմ դէմքին: Կ'ըսես, կայծ մը կը վառի աչքերուն մէջ: Եւ ահա յուզուած խօսք մը կ'արտասանէ:

Աստուծմէս պիտի խնդրեմ, որ Անդրանիկի պէս քաջութիւն ուժը տայ ինծի, որպէսզի, ծառայութենէս վերադարձիս, հայրենիքիս համար գործածեմ:

Սարգիսի պատասխանը ուրիշ հոգի ունի: Կարճ եւ կտրուկ:

— Հայրենիքս ազատ եւ անկախ, ու մենք անոր շուքին, անոր թեւին տակ լլանք

Տեսէք թէ Յովհաննէսին սրտին մէջ ինչեր կան:

— Ահա կ'երթամ ծառայելու երկրորդ հայրենիքիս, բայց մայր հայրենիքս երբեք չեմ մոռնար եւ պիտի չմոռնամ:

Բաժնուեցայ: Երբ այս յոյսերով ոգեւորուած դէպի խցիկս կը քալէի, կրծքիս տակէն ձայն մը լսեցի.

— Իրաւ որ հրաշալի ազգ մըն ենք, ու մեր զաւակները արժանի պատուը անոր:

Ապրիք տղաք, հազար ապրիք:

ՓԱՐՄԱՆԻ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

«ԶՈՒԱՐԹՆՈՑ» ՏԱՐԵԳԻՐՔ

Ամսագիրներու շարքէն վերջ, Հրանտ Բալուեան կը մկրտէ իր տարեգիրքը՝ Զուարթնոց անուանին մէջ:

Այդ օծումին, իրենց մեռոնն ու անուշահոտութիւնները կը բերեն մեր վերնագաւառի բնակիչները, անցեալէն եկած ու հասած իրենց ստեղծագործութեան պատուանդանին, — հիները, եւ նորեր՝ ներդաշնակուած, գրեթէ միաձոյլ

Մնայուն արժէքը այս հատորին, — կամ ամսագիրներուն՝ որոնք ծաղիկներ նետեցին մեր պարբերական Մամուլի անդաստանին մէջ,— իր պատրաստութիւնն է, գալոց օրերու ժամանակաւոր չարժումի քմայքներուն ու փորձերուն դիմանալու համար:

« Տարեգիրք »ի գաղափարը, ընդհանրապէս թեթեւ ու հմայքէ զուրկ է եղած մերնախաձեռնարկներուն մօտ: Այսինք, թերի է կամ մտածողական մասը, եւ կամ, գեղեցկագիտական մերձեցումը: Ասիկա անկէ՛ որ պատրաստողը ինքն իսկ չէ պատրաստուած, եւ կամ, իր ներքին մարդը չէ ունեցած ինքնատպութեան կամ ճաշակի աստուածային շնորհը:

Կը մտածեն, շատեր, որ «տարեգիրքը» անոթ մըն է, ուր ժամանակը կը ձգէ իր մրուրը, քանի կ'անցնին օրերը: Օր մըն ալ, երբ կը գլտորէ տարին, անցեալը կը յառնէ անկէ:

Աւելի լուսամիտներ, անցեալը ապրեցնելու այդ փորձը կը վերածեն խառնուրդի մը, տարեցուցային զունագեղութեան, անկէ ներս թխելով ինչ որ կուգայ գրիչի տակ

Ըմբռնելի՛ եթէ այլազանութեան այդ ծիրը կուգայ ամնուագն արուեստագէտ խառնուածքէ: Մեր պատմութեան մէջ՝ Թէոդիկը ապահոված է իր համեստ անկիւնը: «Կեանք եւ Արուեստը», Գարագաշեան եղբայրներու ձեռներեցութեամբ, այդ շրջագիծէն ներս է կոխած, ու քիչ մը աւելին՝ արուեստ եւ կեանք է խառնած իր միջուկին: Աւելի հիներէն, մէկ կամ երկու անուններ կը խառնուին սա վայրկեանի մտքերուս, իրենց հազուադիպօրէն արժող էջերով: Ամենէն թարմերէն ալ՝ Հիւանդանոցի (Պոլսոյ տարեգրքին) 1930ի, 1931ի եւ 1937ի տիպերը:

Զուարթնո՞ցը:

Տարբեր պիտի ըլլայ անոր տեղը, եթէ մեր միտքը սկսելէ վերջ, հասնի եւ մեր երազին: Այդ խառնուրդը, բիւրեղացած ու ներդաշնակ, կը գտնենք, արդէն, արուեստի զաւակ Հրանտ Բալուեանի Թանգարանին մէջ, իր ձեռակերտ - հատորի էջերուն վըրայ,— ներդաշնակօրէն գծագրուած, դասաւորեալ, ամբողջ ու հաղորդական:

Եւ արդարեւ, «Զուարթնոց»էն կ'երկարին, մասունքը իրենց մատներուն մէջ արուեստագիտօրէն ռեզմող դիմաստութիւններ, ծանօթէն մինչեւ ամէնէն նորեկը,— Զարեան, Օշական, Գ. Մխիթարեան, Շ. Նարդունի, Բ. Թաշեան, Շ. Գէրպէրեան,— Տ. Զրաքեան, Կոմիտաս, իրենց ոգիով — Հր. Բալուեան, Հրաչ Զարդարեան, Ե. Այվազեան, Ն. Սարաֆեան, Ա. Երեմեան, Զ. Որբունի, Վ. Վանեան, Ոստանիկ, եւայլն եւայլն:

Բալուեան իր հատորէն ներս կը մտնէ, ամէն բանէ առաջ, անձնական աշխատութեանց եւ որոնումի փորձերու հարուստ բեռով մը: Ասիկա եթէ չի վնասեր իր մտքին կամ գեղեցկագիտական հատատութեան, կը խլէ, սակայն, իր ժամանակի մեծ բաժինը: Երկրորդ՝ մեր մտաւորական բնութիւնքը, մեծով ու պզտիկով, ծոյլ է եւ անտարբեր: Մէկ ջուրով չեմ լուար բոլորն ալ, բայց կրնայի համրել քանի աւելի ապրումք, իբրեւ բացակայ:

Բաժինները լաւ դասաւորուած ըլլալով հանդերձ, համեմատաբար չեն կշռուած [illegible]: Նկարչութեան ու քանդակագործութեան բաժնին մէջ կը փնտռեմ ծանօթ անուններ:

Այս բոլորէն դուրս, Հրանտ Բալուեանի տարեգիրքը թանգարան մըն է, պատշգամին վրայ բացած՝ իր մուտքը:

Իբրեւ առանձին արժէք, հատորը մշակուած ու քրքրուած հողակոյտեր ունի: Անոնցմէ՝ Օշականի մթառուեր վերլուծականը Տ. Զրաքեանի խաւարկոտ Ներաշխարհի մասին: Հր. Բալուեանի փնտռտուքը, նոյն գետնին վրայ: Նարդունի աննման հետախուզողին հայեցողութիւնը՝ Փոլ Վալերիի յաւիտենականային գործէն ներս, Վիկտոր Գոյի թարմ ու բազմաճիւղ տեսակէտները «Արդի գեղեցկագիտութեան» բարդ խնդրին շուրջ, դարձեալ Բալուեանի անվերջ որոնումները՝ արուեստի մէջ Մեքենայի ունեցած դերին մասին (տարեգրքի հում ու խոր նիւթերէն մին), Շահան Գէրպէրեանի նկատողութիւնները՝ պարային արուեստի մասին, Գարեգին Արք. Յովսէփեանի խօսքը՝ Տարօնի Ս. Ղազարի կամ Առաքելոց վանքի դրան փորագրութեանց ու նկարներուն վրայ, դարձեալ Բալուեանի ուսումնասիրութիւնը Թորոս Թորամանեանի եւ Հայկական ճարտարապետութեան մասին:

Ձեմ կրնար չյիշել Գ. Մխիթարեանի Ակնունին, «հայակերտ» գամբռի մարմինէն ու հոգիէն առնուած երբոխտ պատկեր, Թաշեանի գիծերը՝ Օշականի գրականութեան «հանրային» իմաստին վրայ,— արագ, վըճռական, արուեստագիտօրէն վերարտադրուած, եւ, իրականութեան հաւասար ոճով: Հրաչ Զարդարեանի նայուածքը՝ Անհատին ու Ոճին միջեւ, Վ. Մալոյեանի «Հայ»ը, Ա. Երեմեանի Թոմանոս Մելիքեանը, եւն. եւն.:

Տարեգիրքը իր կնքահօր, Բալուեանի կը պարտի իր կեանք, գրեթէ:

Առաջիկային «Զուարթնոց»ը կ'ուզենք տեսնել քայլ մը աւելի առաջ, մեր տենչերուն մօտիկ, մեր տենչերով միաձոյլ:

ՎԱԶԳԷՆ ՎԱՆԱՆԴԵԱՆ

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» • ««««

« Սակայն խղճի անհանգստութիւն զգալով կը վերանորոգէր իր որոշումը: Տանտիրուհին ըսաւ որ Թէհլիրեան այդ օրը մեծ քանակութեամբ գոնեակ խմեց: Սխալմունք մը կայ այս յայտարարութեան մէջ: Ամբաստանեալը այդ օրը, ըստ իր սովորութեան, թէյին մէջ քիչ մը գոնեակ խառնած է: Կորով եւ յանդգնութիւն առնելու համար գոնեակ խմած ըլլալու պատմութիւնը սուտ է: Ինչո՞ւ պիտի գիտնար ան որ այդ օրը Թալէաթին պիտի հանդիպէր:

«Այդ օր պահ մը, Թէհլիրեան տեսաւ որ Թալէաթ փաշան իր բնակարանի տանիքին վրայ արեւու լոգանք կ'առնէ: Սակայն ոեւէ սուկում չզգաց: Գերմաներէն գիրքէ մը թարգմանութիւններ ընելով իր դասերը պատրաստելու ետեւէ եղաւ:

«15 վայրկեան անցնելէ վերջ Թալէաթ փաշան փողոց ելաւ: Թէհլիրեան պատուհանին առջեւ կեցած ըլլալուն համար տեսաւ զայն: Իսկոյն իր աչքին առջեւ պատկերացան տարագրութեան տեսարանները: Հայրն ու մայրը յիշելով, վայրկենապէս ատրճանակը առաւ եւ փողոց՝ Թալէաթ փաշայի ետեւէն ու սպաննեց զայն:

«Անկէ վերջ, ամբաստանեալը, ինչպէս կ'ըսէր ընդհանուր դատախազը, կասկածը իր վրայէն նետելու համար մէկ կողմ չնետեց ատրճանակը: Այլ իր գործը լրացնող մարդու մը պէս պէնքը մէկ կողմ դրաւ: Բնական է, ինքը զացողներուն ձեռքէն ազատելու համար երբ կը հետամար ատկէ, ձերբակալուեցաւ: Անոր այս ընթացքին մէջ ես ոեւէ դիտում չեմ տեսներ»:

Փաստաբան Կորտօն շատ մը փաստեր թուելէ եւ պատժական օրինագրքէն յօդուածներ կարդալէ վերջ, ուզեց ցոյց տալ թէ Թէհլիրեան ո եւ է պատիժի ենթակայ չէ: Եւ նոյնիսկ բժշկական տեղեկագիրը [illegible] մեկնել ի նպաստ ոճրագործին: Եւ ի վերջոյ, ան, 15 Մարտին գործուած ոճիրին հեղինակ Թէհլիրեանը չքմեղացնելու համար ըսաւ.

— Ամէն կողմ պատերազմը չարունակուի: Կովկասի մէջ Հայերու եւ Թուրքերու միջեւ տեղի կ'ունենան բախումներ եւ արիւնը կը հոսի առատօրէն: Արդ, դիւրին է Թէհլիրեանի խնդրին լուծումը:

Հարտէնպէրկ փողոցի ոճրին առիթով, թափուած արեան ծովերուն մէջ կաթիլ մըն ալ մեզմէ թափուեցաւ ըսելով կը սփոփուինք: Ի՞նչ ընենք, ճակատագրի հեղինակը այդպէս տնօրինած է: Ես Թալէաթ փաշայի անձին շուրջ հոս վճիռ մը տալէ կը զգուշանամ եւ այդ նպատակէս դուրս է: Միայն այսչափը ըսել կ'ուզեմ թէ, իր կարգ մը ընկերներուն նման, ան ալ, միայն թրքաբնակ Թուրքիոյ մը գոյութեան կողմնակից ըլլալով կ'ուզէր Հայերու բնաջնջումը: Այդ պատճառաւ Եւրոպացիներու շատ պէտ երեւցող միջոցներու դիմելէ չէր քաշուեր:

Ասիոյ մէջ կեանքի արժէքը աւելի նուազ ըլլալուն համար, կը թոյլատրուին այդ միջոցները: Շիտակ չէ սակայն այդ տեսակէտը: Որովհետեւ Ասիոյ մէջ բնակող անանկ մարդիկ կան որ, օրինակի համար [illegible]կաններ, կենդանիներուն անգամ կը գթան: Սակայն, հակառակ ատոր, ես այժմ հողին տակ պառկած այդ մարդը պատասխանատու պիտի չնկատեմ, բոլորովին տարբեր ուղղութենէ մը մօտենալով: Այդ զարհուրելի դէպքերը ինչ ալ ըլլան, անոնց համար մէկ հոգի իսկ պատասխանատու չենք կրնար ընել: Սարսափազդու ճակատագիր մը պատած է մեզ: Այդ ճակատագրի մէկ փոքրիկ նմոյշն է Հարտէնպէրկ փողոցի դէպքը»:

Փաստաբան Կորտոնէն վերջ խօսք առաւ ոճրագործին երկրորդ փաստաբանը: Այս մարդուն խօսածները Թուրքերու, անոնց կրօնքին ու ազգութեան եւ մեռնող մարդու մը հասցէին բերան առնուելիք բաներ չեն: Այդ խօսքերը լսողներ զարմացան թէ ինչպէ՞ս այդ տեսակ խօսքեր կ'արտասանուէին դատարանի մը առջեւ: Դատարանի նախագահը՝ Լէհմպէրկ, այդ խօսքերը կ'ունկնդրէր մեծ ուրախութեամբ ու հաճոյքով: Ան իր այդ ընթացքով գերման արդարութեան արատաւորման ալ պատճառ կը հանդիսանար:

Փաստաբանը կ'ըսէր.

— Ամբաստանեալին ազատ արձակումը բոլորի կողմէ պահանջուած բնական փափաք մըն է: Հոս գոյութիւն ունեցող դժուարութիւնը մենք մեզի ուղղելիք հետեւեալ հարցումէն կը ծագի. «Շիտա՞կ է այսպէս բան մը ընել. մարդ մը ուրիշ մը սպաննելով հանդերձ ինչպէ՞ս անպարտ կ'արձակուի: Մենք՝ ամբաստանեալի պաշտպանները, անիրաւ որոշում մը տալով չենք ուզեր գերման օրէնքները նսեմացնել: Ամբողջ աշխարհ իր աչքերը այսօր մեզի ուղղած է: Ձեր տալիք վճիռը հազարաւոր տարիներ վերջն իսկ պիտի նկատուի արդար»:

Այս փաստաբանն ալ փայլուն ու համոզիչ խօսքերով փորձեց համոզել ժիւրիի անդամները որ անպարտ արձակուի Թէհլիրեան եւ աւելցուց.

— Պէտք չէ մոռնալ որ ամբաստանեալը Արեւելցի մըն է. եւ Արեւելցիները աւելի զգայուն եւ տաքարիւն կ'ըլլան: Գիտէք որ Թուրքերը ուր որ գացին, իրենց արիւն խորհրդանշող դրօշն ալ միասին տարին: Այդ դրօշներով մինչեւ Վիէննայի պատերուն առջեւ եկան: Եթէ Թուրքերը այն ատեն մինչեւ հոս գային, Գերմանիոյ հետքն անգամ չէր մնար:»

(46) (Շար.)

ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (55)

ԼՈՒՍԱՋԳԻՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

— Անշուշտ,— նոյնքան անկեղծօրէն արտայայտուեցաւ Լեւոն [illegible] բախտաւորութիւն մըն է, եթէ իրօք մէկը սիրուի Սոնիայէն

— Եւ դուք վստահ էք որ կը սիրուիք, չէ՞:

— Իսկ դուք այդ ինչպէ՞ս գիտէք:

[illegible]

մնացած էր կեցած տեղը: Շշմա՞ծ. ո՞վ գիտէ, բայց մտախոհ եւ ինքնամփոփ.

— Լեւոն, էդ ի՞նչ բանի ես,— վազելով մօտեցաւ Միքայէլը ու Լեւոնի թեւը բռնելով, մօտեցաւ խմբին.

[illegible]

— Մնաք բարով, Սոնիա,— ու [illegible] Լեւոնը:

— Երթաք բարով,— [illegible]

նման լսուեցաւ Սոնիայի ձայնը:

— Մէկ տարի վերջ կը վերադառնամ Վան,— առանձին ոգեւորութեամբ խօսեցաւ Լեւոնը:

— Այո՞, կ'ուզա՞ք...

— կուգամ Սոնիա,— [illegible] խօսեցաւ Լեւոնը, — կուգամ ձեզ... կուգամ քեզ եւ քու գործին նուիրելու ամբողջ կեանքս...

— Լեւոն, Լեւոն... սիրելիս:

— Տօ գնացքը շարժեցաւ,— պոռաց Միքայէլը

Լեւոնը անգամ մըն ալ համբուրելով Սոնիայի ձեռքը, ցատկեց վագոնի սանդուխին վրայ: [illegible]

— Լեւոն, Լեւոն, սիրելիս...

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Ցուլիս ամսու առաջին շաբթու երեկոյ [illegible]

մէն հասնէր. փոստի եւ կարանտինային նաւակները նաւամատոյցէն ոչ շատ հեռու դանդաղ ընթացքով մը կը յառաջանային ծովուն բացը, ուր սովորաբար կը խարսխէին բոլոր շոգենաւերը: Ճանապարհորդական նաւակները դեռ ծովեզրէն չէին բացուած, սպասելով շոգենաւի խարսխելուն եւ կարանտինային նաւակի վերադարձին, որմէ վերջ միայն կը թոյլատրուէր մօտենալ շոգենաւին, ճամբորդներ առնելու նաւը եւ կամ հասած ճամբորդները ցամաք հանելու:

— Շուտով նաւը կը խարսխէ,— ըսաւ խմբի երիտասարդներէն մէկը,— նաւակ մտնենք:

— Ինչո՞ւ կ'աճապարես, Վահան, դեռ ժամանակ կայ:

[illegible]

տանէին շոգենաւի սանդուխի մօտ: Նաւակները մօտենալով որոշ հեռաւորութեան մը վրայ, իրարու կողքի կանգ առած սպասեցին: Մէկ ալ երկու նաւակները բացուեցան շոգենաւէն դէպի նաւակ ու ահա կարգին մըրցում մը սկսաւ սպասող նաւակներուն մէջ, առաջինը հասնելու շոգենաւին: Մէկ վայրկեանի մէջ սարսափելի գոռում գոչումով սանդուխէն, շոգենաւի կողքերէն երկնցած պարաններէն վեր մագլցեցան նաւավարները՝ դուրս [illegible] ճամբորդներուն [illegible]

Վահան ու ընկերները թէեւ դըժուարութեամբ, բայց վերջապէս ինքզինքնին գտան շոգենաւին վրայ, [illegible]

— Վահա՛ն, Վահա՛ն:

— Ա՛ս ո՞վ է կանչողը, [illegible]

[illegible]

իրար փաթթուած ջերմօրէն համբուրուեցան:

— Հիմա ծանօթացէք,— Վահանը հետը եկողները ներկայացուց,— Գառնիկ Էֆէնտի, հողաբարձութեան ատենապետը, Պարոն Վաղարշակ՝ մեր ուսուցիչներէն, Պարոն Հմայեակ՝ նոյնպէս ուսուցիչներէն.— Է՜հ, ինչպէ՞ս անցաւ ճամբորդութիւնդ. շատ շատ ուրախ եմ որ եկար, Կիրակոսը պիտի սիրես, գեղեցիկ քաղաք է եւ գիտակից երիտասարդութիւն մը ունինք հոս: Հը՞, Լեւոն, [illegible]

— Ո՛չ, շատ հանգիստ ճամբորդութիւն ունեցայ:

— Շատ ուրախ եմ, [illegible]

— Պարոն Վահան, մէկ մը դուրս ելլենք [illegible]

— Ոչ, այդպէս միայն:

(Շար.) ՑԱՒԽԱՍ

համար Հռոմ - Պերլին առանցքին հետ, որ հետզհետէ աւելի գործօն դեր կը կատարէ ։

Պերլինի մէջ գոհունակութեամբ կ'ողջունեն լորտ Հալիֆաքսի այցելութիւնը․ Իտալական կառավարութիւնը օրը օրին լուր պիտի առնայ բանակցութեանց մասին ։

ՖՐԱՔԼԻՆ ՊՈՒՅԵՕՆ, Էնկլերիի ախրանուզակ համաձայնութեան հոչակաւոր հեղինակը, յանկարծամահ եղաւ հիւանդանոցին մէջ, ուր գործողութիւն մը կատարուած էր հինգ օր առաջ․ Եղած է երեսփոխան՝ աւելի քան 30 տարի, Նախարար՝ 1917ի դաշլիճին մէջ, Նախագահ՝ երեսփ․ ժողովի արտաքին գործերու յանձնախումբին ․ Աջակողմեան արմատական էր ։ Վերջերս դարձաւ թունդ ազգայնական, ազգային միութիւն քարոզելով ամէն կողմ ։ Պարտուեցաւ 1936ի ընտրութեանց մէջ․ Ծնած էր 1870ին․

ԵՕԹԸ ՀՈԳԻ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԵՑԱՆ Տօնի լըջանին մէջ (Ռուսաստան), իբրեւ խափանարարներ ։

ՎՃԱՐՈՎԻ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ծրագիր մը առաջարկուած էր Անգլիոյ երեսփ․ ժողովին մէջ, 15 օր տեւողութեամբ ։ Պահպանողականները մերժեցին զայն, երկրորդ ընթերցումով ։

ԳԱՂՏՆԻ ՀՆՈՒԱՋԱՑՆԻ զծին յայտնութեան առթիւ կատարուած քննութիւնները կը հաստատեն թէ ռուսական վերջին բոլոր գործերը կապ ունին իրարու հետ,— գաղտնի զործակալ Թայսի սպանութիւնը, Թրոցքիի թուղթերուն գողութիւնը, անոր որդւոյն դէմ սարքուած դաւադրութիւնը, Զօր․ Միլլերի առեւանգումը եւն․ ։ Կարգ մը ամբաստանեալներ կը փնտռուին տակաւին ։

ՁԵՂՁԻ ՍԱԿԸ Յունէս առ համբերէն իջաւ 3 առհարիւրի ։

ՓԱՐԻԶԻ ԱԻՒՆՅՆԻՆԵՐԸ գործադուլ հոչակեցին աւջի՞օր, բողոքելով երկու ընկերներու արձակման դէմ ։ Հարկ եղաւ տեղի տալ, որպէսզի աղբանոց չդառնան փողոցները ։

14 ՏԱՐԵԿԱՆ ՏՂԱՅ ՄԸ անձնասպան եղաւ, ինքզինքը վար նետելով հինգերորդ յարկէն, Թոլպիաք փողոցին մէջ․

ՀԱՅ "ՌԱԶՄԻԿԻ ՕՐ"

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՇԱՊԻՆ ԳԱՐԱՀԻՍԱՐԻ ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒՆ

Կազմակերպուած Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան կողմէ Salle d'Horticulture, 84 Rue de Grenelle.

Մէթրօ՝ Rue du Bac

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականը։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԻՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ, 18 Նոյ․ Հինգշաբթի երեկոյ, ժամը 9ին իր կեդրոնատեղին 8 Rue Bossuet, Փարիզ։ Կը դասախօսէ Փրոֆ․ Մ․ ՊՈՆԻՐԱՒԵԱՆ, նիւթ՝ Ներկայ «Տնտեսական Տագնապները»։ Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան ԱՆԻԷՐԷՆ-ԼԷ-ՊԷՆԻ Մասնաճիւղին տարեկան պարահանդէսը տեղի կ'ունենայ 1 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1937ին, կիրակի օր, ժամը 15էն մինչեւ կէս գիշեր։

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականը եւ չխաչաձեւել։

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ԱՐԱՅ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

5 Դեկտեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ Salle Erard-ի մէջ։ Մասնակցութեամբ նուագախումբի եւ ծանօթ արուեստագէտներու։

Մանրամասնութիւնները յաջորդով։

ՏՈՔԹ. Ս. ՄԵԼԻՔ

ԲՈՒԺԱՐԱՆԸ 87 Rue Ernest Renan, Issy-les-Moulinaux

Մէթրօ Mairie d'Issy-ի ճիշդ դիմացը։

Մասնագէտ քիթի, ականջի, կոկորդի, պլուխի եւ վիզի հիւանդութեանց։ Կը դարմանէ նաեւ ներքին հիւանդութիւնները։ Կ'ընդունի երեքշաբթի, հինգշաբթի եւ շաբաթ օրերը ժամը 5—7։

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ, կ'ընդունի 49 rue de Maubeuge, երկուշաբթի, չորեքշաբթի եւ ուրբաթ օրերը ժամը 8—4, հեռաձայն Trud. 21 03

Հ. ՔԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

14 Rue Dunkerque (ՄԷԹՐՕ ԿԱՐ ՏԻւ ՆՈՐ)

Tél. Trudaine 42—69

Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 14—20։

Առաւօտները ժամադրութեամբ։

ՇԱՀԻՆԷ ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

AMERICAIN LLOYD	ORIENT LLOYD
48 rue de la République	7 rue Auber, Paris
Մարսէյլ, Tél. 6.47-22 եւ C.74-51	Tél. Opéra 67-77 67-78

Նաւային բոլոր ընկերութիւններու ներկայացուցիչ։

Տոմսակներ՝ ամէն տեղի համար։ Հայ ճամբորդներու համար մասնաւոր զեղչ․ ունինք թղթակիցներ աշխարհի ամէն կողմը

ՎՍՏԱՀԵԼԻ ՏՈՒՆ

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(17e ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'Ecole des Hautes Etudes Sociales

JURISCONSULTE

du

Droit Français et International Privé

Mandataire en Justice

159 rue Lafayette Paris (Gare du Nord) Tél. NORD 68 02

ԿԸ ՍՏԱՆՁՆԷ ամէն տեսակ դատեր, Փարիզի դատարանի, գաւառներու եւ արտասահմանի մէջ։ Խորհրդատուութիւն կուտայ ամէն տեսակ խնդիրներու. Արկածի դատեր, [illegible] հարցման թիւններ ժառանգութեան օրինական ձեւակերպութիւններ եւ անուններու փոփոխութիւն, ընկերութիւններու կազմութիւն եւ լուծում։ Ամէն տեսակ գործերու խմբագրութիւն։ Իրաւաբանական քննութեանց եւ մրցումներու պատրաստութիւն՝ Ճամբու եւ գ[illegible] թիւններու [illegible] Փողոցային արկածներու ենթարկուած չքաւորներուն կուտայ կանխավճար առանց տոկոսի եւ միջնորդչէքի։ Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 9—10 եւ 5—.

Կ'ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ։

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այսօր, Կիրակի ժամը 16էն մինչեւ կէս գիշեր

VICTOR HUGO-ի շքեղ սրահներուն մէջ

46 ter. Rue Saint Didier, մէթրօ Victor Hugo կամ Trocadero

Գեղարուեստական բաժինին կը մասնակցի յայտնի երգիչ Գ. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ

Կ'երգէ «Ալմաստ» օփերայէն եւ ուրիշ գեղեցիկ կտորներ։

Ընտիր ճազ թիմ եւ հաճելի անակնկալներ։

ՄՈՒՏՔ 10 ՖՐ.

Անդամուհիներու կողմէ պատրաստուած հախ պիւֆէ գինարանաչելի գիներով։

Ֆ. Կ. Խաչի աւանդական ՊՏՈՒՂԻ ՕՐը 26 դեկտեմբեր կիրակի օր բարեգործականի ճաշ. մէջ։

Խնջոյք — պարահանդէս

Կազմակերպուած Իսի-Լէ-Մուլինոյի «ԽՐԻՄԵԱՆ» Ակումբի բացման առթիւ, Այսօր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն, 2 Ռիւ տը լա Տէֆանս։ Կը մասնակցին Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» Կոմիտէն, Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութիւնը, Իսիի Երիտասարդաց Միութիւնը եւ Ֆ. Կ. Խաչը։ Երգ, արտասանութիւն եւ անակնկալներ։

Կը խօսին Հայր ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ եւ Գ. ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ։

Մուտք 5 ֆրանք

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

Հայկական եւ Արեւելեան Երաժշտութեան

ԿԻՐԱԿԻ. 28 ՆՈՅԵՄԲԵՐ, ԿԵՍՕՐԷ ԵՏՔ ԺԱՄԸ 16·45ԻՆ

Salle Prat, 150 Rue Paradis

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ

Գ. Մ. ԱԼԷՄՇԱՀԻ

ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՏԻԿԻՆ Մ. ԹԷՐԶԻՊԱՇԵԱՆԻ

(Մարսէյլի Գոնսերվաթուարէն)

ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ ԵՒ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ 80 ՀՈԳԻ

Յայտագրի մէջ՝ Կոմիտաս Վ.-ի, Սպենդիարեանի, Տէր Ղեւոնդեանի եւ Ալէմշահի յաւագոյն գործերը ։

Ներկայ պիտի ըլլան պետական, զինուորական, գեղարուեստական, ինչպէս նաեւ հայ եւ օտար մամուլի ներկայացուցիչներ ։

Տոմսերը այժմէն կը ծախուին հետեւեալ հասցէներուն.— Քոնսէր Բլասիք, 4 բիւ Մոնկրան։ Գ. Ս. Տէրսաուրեան, 2, բիւ Ֆիլիփ տը Ժիրար։ Գ. Ս. Էքսէրճեան, 40, Լա Քանըպիէռ։ Գ. Կ. Բիբեան, 3, բիւ տը լ'Արպր։ Գ. Ա. Քէօսէեան, 11, Փլաս Ժիւլ Կէտ։ Գ. Վ. Տէր Վարդանեան, 51, բիւ Սէն Ֆազիլ, եւ Գ. Գ. Ծերինեան, 13, բիւ տէ Տօմինէքէն ․

ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆ՝ 15, 14, 12, 8, 7, ԵՒ 5 ՖՐԱՆՔ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

ԱՏԱՓԱԶԱՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

28 ՆՈՅԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ, ԺԱՄԸ 15.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

Saint-Didier—Victor-Hugoի

շքեղ սրահներուն մէջ

46 ter. Rue Saint-Didier, Métro: Victor-Hugo կամ Trocadéro

8 ՀՈԳԻՆՈՑ ԸՆՏԻՐ ՕՐՔԷՍԹՐ-ՃԱԶ, ԵՒ ՀԱՃԵԼԻ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ ԴԻՒՐԱՄԱՏՉԵԼԻ ԵՒ ՆԱԽԿԻՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

ԱՃՈՒՐԴ ՉԿԱՅ

ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐԸ, ԿԻՆԵՐՈՒ 7.50, ԱՅՐԵՐՈՒ 10 ՖՐ.

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՐԱՖՖԻԻ ծննդեան հարիւրամեակի յոբելեանին առթիւ հայ թատերական խորհուրդի արտայայտութիւն։

21 Նոյ. Կիրակի երեկոյ ժամը 9ին Սօսիէթէ Սավանթի սրահին մէջ

8 Rue Danton. մէթրօ Օտէօն կամ Սէն Միշէլ։

Կը ներկայացուի առաջին անգամ ըլլալով

ՋԱԼԱԼԷԴԴԻՆ

Կը մասնակցին Փարիզահայ թատրոնի լաւագոյն ուժերը։

ՀԱՅ ԵՐԳԻՉՆԵՐՈՒ ՄԵԾ ԽՈՒՄԲ

ՀԱՅ ԳԵՂՈՒՀԻՆԵՐՈՒ ՊԱՐԸ

Մուտք 15, 10 եւ 5 ֆրանք

Տոմսերը կը ծախուին գրատուն Հրանտ Սամուէլ։

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Մարսէյլի Մասնաճիւղին տարեկան պարահանդէսը ԴԵԿՏ. 19ին։ Կը խնդրուի բոլոր Միութիւններէն նկատի ունենալ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Այրի Տիկին Սուլթան Գալոյեան կը փնտռէ իր եղբայրը Մանուկ Օհանեան Խարբերդի Խրած գիւղացի. որ աւելի 10 տարի առաջ կը գտնուէր 1, Emily Street Cambridg Mass, U. S. A.: Զինք ճանչցող կամ հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել հետեւեալ հասցէին՝

Madame Soultanne Kaloyan
15 Rue Villa Verlaine Paris.
(19e.) France.

Կը խնդրուի ամերիկահայ թերթերէն արտատպել։

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue, Cours Lafayette angle Garibaldi

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
ՀԵՌԱՁԱՅՆԻ ՀԱՄԱՐ՝

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678-63
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 16 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MARDI 16 NOVEMBRE 1937

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԳ. ՏԱՐԻ – 13e Année No 3578 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

ՀՈՂՄԱՑՐԻՒ...

Նորէն եւ նորէն կը կարդանք Երեւանի թերթերը, թարգմանել տանք ռուսերէններն ալ։ Եւ մեր առջեւ կը ներկայանայ պատկեր մը, զոր կարելի է խտացնել մէկ բառի մէջ,— փոխացում :

Արդարեւ, այս ազգանունն է որ կը հնչէ մէկուկէս տարիէ ի վեր,— « Փոխացնել հողմացրիւ »:

Ազգանունը կը վերաբերի ամբողջ Խ. Միութեան, բայց անոր առումները կը տարբերի երկիրէ երկիր, նկատի առնելով իւրաքանչիւրին համրանքն ու տարածութիւնը :

Յետոյ, « փոխացնողներ»ն ալ իրար կը գերազանցեն ժողովուրդէ ժողովուրդ։ Եթէ տեղ մը հարուածը մէկուն մարմինին կը քսուի, ուրիշ երկրամասի մը մէջ ուղղակի ոսկորները կը տորէ, արգիլելով որ ոտքի կանգնի :

Այդպէս է պարագան Հայաստանի համար, ուր սահմանափակ են՝ տարածութիւնը եւ համրանքը :

Աւելի քան մէկ տարուան «մերկացումներ»էն եւ «մաքրագործումներ»էն վերջ, չկայ ճակատ մը որ ազատ մնացած ըլլայ փոխացումէ :

Փոխացա՛ծ է 16 տարուան ղեկավարութիւնը, պետական, վարչական թէ կուսակցական։ Համրեցէք անունները.— Կասեան, Լուկաշին, Սաքօ Համբարձումեան, Սահակ Տէր Գաբրիէլեան, Չոլոյեան (վարչապետներ), Խանջեան, Մակինցեան, Երզնկեան, Նաւփրդեան, Աշոտ Յովհաննիսեան, Ս. Խանոյեան, Ա. Կարինեան, Գ. Տէր Սիմոնեան, Ե. Զուբար, Եղիազարեան, Արիսեան, Ա. Եսայեան, Դաշտոյեան, Ս. Փիրումեան, Գալոյեան, Դդնունի, Սահակեան, Նազարէթեան, Կոստանեան, Հայկ Ազատեան, Մելիք Յովսէփեան, Շահումարեան, Բժ. Կամսարական, Ամատունի, Ակորով, Հանէսօղլեան, Գումեցին (Մելիք Դադայեան), Կուրտէլ, Խաչուրեան, Սարաֆեան, Սարգսեան, Մամիկոնեան, Շահնազարեան եւն. եւն.: Բոլորն ալ գործավարներ (նախարար) կամ բարձրաստիճան պաշտօնատարներ :

Փոխացա՛ծ է մշակոյթի ճակատը, լրագրութենէն մինչեւ գրականութիւնը, գեղարուեստը, թատրոնն ու պատմագիտութիւնը։ Համրենք գոց եղած անունները միայն,— Ա. Բակունց, Գ. Մահարի, Թոթովենց, Զ. Եսայեան, Ալազան, Ե. Չարենց, Մ. Արմէն, Ս. Տարոնցի, Ազատ Վշտունի, Կ. Միքայէլեան, Վ. Նորենց, Գ. Աբով, Գ. Վանանդեցի, Սուրխաթեան, Գիւլքեւխեան, Գ. Բես, Սուրէն Թարեան, Ն. Զարեան, Գ. Մազմանեան եւ Քոչարեան (ճարտարապետներ), Արա Սարգսեան եւ Եր. Քոչարեան (արձանագործներ), դերասան Ջանան եւ ուրիշներ, Յակոբ Զօրեան, Ամիրքէկեան, Կարօ Ղաֆադարեան, Յ. Յովհաննէսեան, Ս. Կարապետեան, Մօրուս, Մակինց, Մելիք Նուբեան, Զօհրապեան, Մ. Ներսէսեան, Մ. Գարասեան, Աղայեան, Բդնունի եւն.:

Փոխացա՛ծ է ամբողջ «Խ. Հայաստան»ի խմբագրութիւնը իր աշխատակիցներով,— Զուբար, Ընձակ Վահանեան, Ա. Աղայեան, Բ. Աթայեան, Մ. Դաւթեան, Հր. Մերզոյեան, Աղ. Յակոբեան, Մինաս եւ Աշոտ Մարտիկեաններ, Ստ. Կուրտիկեան, Վ. Եսայեան, Բ. Շահումեան,— թիւով 27 հոգի :

Փոխացա՛ծ են երիտասարդական, համալսարանական, բժշկական, մետաղագործական, ուսանողական հաստատութեանց, հասարակական տնտեսութեանց, Քանաքեռի կայանի, ձգախէժի գործարանի եւ ուրիշ պետական ձեռնարկներու վարիչներն ու գլխաւոր պաշտօնատարները :

Եւ դեռ շարունակելի է ցանկը։ Ամէն թերթերի կ'աճի եւ կ'ուռի ցանկը :

Մեր տեղեկութիւնները կը հասնին մինչեւ Հոկտեմբեր 30, այնպէս որ ի վիճակի չենք ըսելու թէ դեռ ինչ դէմքեր սեւցած են:

Մնաց որ, հեգնութիւն մըն է այդ բառն ալ,— « Դէմք »։ Ինչ որ կարելի էր այդ բառով պատուել Հայաստանի մէջ, շատոնց ջնջուած է հրապարակէն, եւ գրեթէ բոլոր դիրքերը յանձնուած են նշանաւոր անծանօթներու, որոնք այսօր կան, վաղը չկան :

Քիչ անդին հրատարակուած տեղեկութիւն մը, անասնապահական ճակատին վրայ ձերբակալուած «վնասարարներ»ու դատավարութիւնը տուն կուտայ չարաչուք ենթադրութեանց։ Կը նշանակէ թէ հրապարակաւ պիտի դատուին անոնք որ բանտարկուած են կամ ողջ մնացած, ինչպէս եղաւ միւս հանրապետութեանց մէջ:

Պատկերը, ինքնին, այնքան պերճախօս է իր անհաւատալութեամբ, որ չի կարօտիր որ եւ է մեկնութեան :

Փոխացնելով եւ հովին յանձնելով, տկլոր կմախքի մը վերածելով Հայաստանի ամբողջ ղեկավարութիւնը, Մոսկուա իր առջեւ կ'ունենայ մակաղատեղի մը, ուր ոչ ոք պիտի համարձակէր ձայն բարձրացնել :

Այս կամ այն առիթով գործածուելիք բառերն անգամ Մոսկուան ինքն է որ կը գտնէ, թարգմանել կամ գոց ընել կուտայ։ Եւ ահա ամէն օր, խորհրդային որ եւ է թերթի մէջ, կը հանդիպինք միեւնոյն ձուլածոյ խօսքերուն,— « Ժողովուրդի թշնամիներ, հակա-իսկ խմեր, հակայեղափոխական-տրոցկիստ-նացիոնալիստ-ֆաշիստ-դաշնակներ, լրտես վնասարարներ, ստորաքարշ վիժուածքներ, «պողխալիմ»ներ (քծնող),— շարեցէք ինչքան կ'ուզէք :

Ամէնէն բարբարոսական կարգուսարքին մէջ ալ, մարդիկ որոշ դանք ունին, ամէն պարագայի մէջ պատասխանատուները կը [illegible] են, երբ հարցը կը վերաբերի քաղաքական յանցաւորներու։ [illegible] դայլին իշխանութիւնը այդ սփոփանքն ալ կը զլանայ իր [illegible] զոհերուն, իր իսկ ձեռնասուններուն, քօղ չունենալով, վերին սողունէն ալ վար դասելով զանոնք:

Ժողովրդի փոշին անգամ այսպէս հովին տրուած չէր...

Շ.

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ութ պաշտօնեաներ Գերագոյն Ատեանի յանձնուած

Երէկ ստացանք «Խ. Հայաստան»ի Հոկտեմբեր 27, 28, 29 եւ 30 թիւերը։ Վերջին թիւին մէջ, ամբողջ Գ. էջը եւ չորրորդին մէկ սիւնակը բռնած է «Մեղադրական եզրակացութիւն» մը (ամբաստանագիր), խորագիրը՝ վեց սիւնակի վրայ։ Ամբաստանագիրը կը վերաբերի Հայաստանի հողագործական վարչութեան « Լոռու ազնուացեղ անասուններու խորհտնտեսութեան մէջ եղած հակայեղափոխական վնասարար կազմակերպութեան»։ Ամբաստանեալներն են գլխաւոր վարիչը՝ Հայկ Միրզոյեան, քաղաքական բաժնի պետը՝ Տիգրան Կիրակոսեան, աւագ անասնաբոյժ Յովհաննէս Խաչիկեան, աւագ անասնաբոյժ Միհրան Լուսինեան, անասնաբուծական վարպետ Զաւէն Գաբրիէլեան, շինարարութեան պետ Երուանդ Ամիրխանեան, եւ երկու ռուս պաշտօնեաներ :

Ասոնք ամբաստանուած են թէ զանազան վարակիչ հիւանդութիւններ տարածած են հաւաքական տնտեսութեանց անասուններու մէջ, թունաւորած են զանոնք, գոմերը լաւ չեն շինած, առողջապահական պայմանները չեն յարգած եւն.։ Այս առթիւ նորէն կը ծաղկուին նախ. գործավարներ Վ. Մամիկոնեան, Գումեցին, անասնապահական վարչութեան պետ Ա. Շահնազարեան եւ Թ. Թորոսեան, որոնք հովանաւորներ են «հակայեղափոխական, դաշնակ-տրոցկիստներ» Հայկ Միրզոյեանը եւ Տիգրան Կիրակոսեանը :

Միւս հանրապետութեանց մէջ այս կարգի դատերը վերջացան գնդակահարութեամբ, կամ առ նուազն 20 տարի բանտարկութեամբ։ Մաղթենք որ աւելի աժան ազատին Հայաստանի ամբաստանեալները։ Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ բոլորն ալ պիտի դատուին Հայկական ԽՍՀ քրէական օրինագրքի 64րդ յօդուածին հիման վրայ :

Ինչպէս կ'երեւայ, հետզհետէ Գերագոյն Ատեանին պիտի յանձնուին նաեւ բուն կառավարութեան եւ կուսակցութեան ղեկավարները, որոնք արդէն բանտարկուած կամ հսկողութեան տակ առնուած են :

*** Թէ նոյն թիւին եւ թէ միւս թիւերուն մէջ կը վխտան աւելի կամ նուազ կարեւոր «մերկացումներ», բոլոր ճակատներուն վրայ։ Աշտարակի շրջանի Օշական գիւղէն աշխատակից մը «մերկացուած տրոցկիստ» եւ «վնասարար» կ'անուանէ հաւաքական տնտեսութեան պաշտօնեաներէն Տաճատ Ամատունին (հաշուապահ), Մեսրոպ Շմաւոնեանը, Մելքոն Աբրահամեանը (նախագահ), Յարութիւն Մարտիրոսեանը։ (30 Հոկտեմբեր) :

Հոկտեմբեր 29ի թիւին մէջ, երկու յօդուածագիրներ կ'ամբաստանեն Երեւան-կայարանի տնօրէնը՝ Արշալոյս Արգումանեանը, գլխաւոր հաշուապահ Անդրանիկ Յակոբեանը։ Այս առթիւ կը պատմեն թէ Արգումանեան ժամանակին ձերբակալուած է հրդեհի մը պատճառով, «բայց ձերբակալութեան յաջորդ օրը՝ Հայրենիքի դաւաճաններ Խանջեանն ու Գալոյեանը հեռագրով կարգադրում են ազատել նրան, չնայելով որ նրա վնասարարութեան վերաբերեալ փաստերն ապացուցուած էին »:

Հոկտեմբեր 27ի թիւին մէջ «մի խումբ ուսանողներ» կը գրեն [illegible] խորագրին տակ,— « Թշնամու սեւ թաթը բժշկական ինստիտուտում ».

— « Ժողովրդի թշնամիներ Խանջեանի, Ամատունու, Գուլոյեանի հովանաւորութեամբ ինստիտուտ են խցկւում տրոցկիստ, այլասերուած, գիտութեան եւ բժշկական կադրերի պատրաստման գործը ձախողող, հակայեղափոխական Աւօ Սարգսեանը»։ (Բայց յոգնակի է, բայց ուրիշ անուններ չկան) :

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԿԸ ՊՆԴԷ ԻՐ ՏԵՍԱԿԷՏԻՆ ՎՐԱՅ

Անգլիա պիտի ընդունի՞ գաղթային պահանջները

Ինչպէս գրած էինք, ժամերս Պերլին պիտի այցելէ Լորտ Հալիֆաքս, ուղղակի բանակցելու համար Հիթլէրի հետ։ Այս այցելութեան առթիւ, շաբաթ օր անգլիական թերթ մը գրած էր թէ Հիթլէր տրամադիր է տասը տարի յետաձգելու Գերմանիոյ գաղթային պահանջները, պայմանաւ որ ազատ ձգուի կեդր. Եւրոպայի գործերուն մէջ։ Այս լուրը մեծ գայրոյթ պատճառեց Գերմանիոյ մէջ, եւ հիթլէրական կուսակցութեան դիւանագիտական օրկանը, «Քորէսփոնտէնց» գրութիւն մը հրատարակեց, ուր կը հաստատէր թէ լաւ է որ Անգլիոյ ներկայացուցիչը յետաձգէ իր այցելութիւնը։ Եւ կ'առաջարկէր որ անգլիական կառավարութիւնը հսկողութեան տակ առնէ բրիտանական մամուլը ինչպէս կ'ընէ Գերմանիա

Հակառակ այս յանդիմանութեան, անգլիական կառավարութիւնը եւս չէ կեցած իր որոշումէն եւ լորտ Հալիֆաքս Պերլին պիտի երթայ նշանակուած թուականին։ Երկու երկիրներուն թերթերը կը շարունակեն բանավէճը, բայց քաղաքական շրջանակները դիտել կուտան թէ բան չէ փոխուած եւ այցելութիւնը պիտի կատարուի այս շաբթու։ Դատելով Պերլինի թերթերու լեզուէն, Գերմանիա պիտի պնդէ իր գաղթային պահանջներուն վրայ, պիտի չընդունի որ եւ է իրաւախոհութիւն եւ պիտի չհանդուրժէ որ Հռոմ - Պերլին առանցքը տկարացնելու փորձեր կատարուին :

Կիրակի օր, Անգլիոյ վարչապետը կարեւոր խորհրդակցութիւն մը կատարեց լորտ Հալիֆաքսի եւ Պ. Իտընի հետ, ծրագրուած այցելութեան մասին։ Իրազէկներ կը հաւաստեն թէ Անգլիա տրամադիր է նկատի առնելու Գերմանիոյ գաղթային պահանջները, եթէ Գերմանիա յանձն առնէ գործակցիլ Եւրոպայի խաղաղութեան համար։ Ուրիշ խօսքով, Անգլիա պիտի պահանջէ որ Հիթլէր վերադառնայ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ։ Այս առթիւ բարեփոխումներ պիտի կատարուին, ջնջելով այն տրամադրութիւնները որմէ Պատերազմին պատասխանատու կը հռչակեն Գերմանիան։ Միեւնոյն առեն պիտի քննուին դաշնագիրներու վերաքննութեան եւ հոգատարութեանց խնդիրները :

Կը կարծուի թէ Անգլիոյ ներկայացուցիչը ճամբայ պիտի ելլէ չորեքշաբթի օր եւ Հիթլէրի հետ պիտի տեսակցի ուրբաթ օր։ Իր մեկնումէն առաջ, վարչապետը յայտարարութիւններ պիտի ընէ երեսփ. ժողովին մէջ :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԸՐԸ ՕՐԻՆ

ԸՆԴ ՀՈՎԱՆԵԱՒ ԱՐՄԱՒԵՆԵԱՑ

ՊԼԻՏԱ, 10 Նոյ.— Սիրելի Յառաջ.

— Հիւս. Ափրիկէի մէջ, Ատլաս լերան ստորոտը, ձիթենիներու եւ արմաւենիներու շուքին տակ հանգիստի առաւօտեան այս պահուն՝ ծառ մը ինծի կ'ուսուցանէ իմաստութիւն մը, զոր քեզի ալ հաղորդել կ'ուզեմ, այնքան սիրելի է ինծ այդ իմաստութիւնը :

Ծառը, որու մասին պիտի խօսիմ, կը կոչուի ձգախէժի ծառ ; Տերեւները ինծի կը յիշեցնեն այն թութը, զոր մեր գիւղին մէջ կը կոչէինք *տըւթ* (ամառ ձմեռ կանանչ էր եւ գարնա՞ն թէ ուշ աշնան՝ կարմիր ծաղիկ մը կու տար), բայց յաղթահասակ ծառ մըն է այս, բունը փիղի մը մէջքին պէս հաստ, կամ *պէթոն-արմէ* սիւն մը :

Ծառը հինգ - վեց մեթր բարձրանալէ վերջ, իր մէկ ճիւղէն դէպի վար կ'արձակէ ընձիւղ մը, զոր ես պիտի նմանցնէի ձեռքի,— արդարեւ այդ ընձիւղը բազուկի նման կ'երկարի վար, մատներու պէս կը ճղճղկի, բունին զուգահեռ կ'իջնէ գետին, կը մտնէ հողին մէջ, ու կը դառնայ երկրորդ բուն մը։ Եւ այսպէս՝ երրորդ մը, չորրորդ մը, հինգերորդ մը...։ Երբեմն դէպի հող իջած այդ բազուկը կը պլլուի բունին, կը ձուլուի անոր հետ, բայց դարձեալ կ'երկարի կակուղ խմորի պէս, կարծես կը սահի մայր բունին վրայէն միշտ դէպի վար, դէպի գետին, մտնելու համար հողին մէջ։ Եւ այսպէս ծառը կը հաստնայ, ոտքը աւելի ամուր կը խրէ մինչեւ երկրին ընդերքը։ Կանգնէ՛ ծառին առջեւ ու դիտէ՛ զայն,— աղջունքի նման, հալած մօմի նման ծառը *կը հոսի* կարծես վար, դէպի հող։ Երբեմն կին մըն է թերեւս, որ մազերը կը կախէ վար, կը հակի հողին վրայ. շրթները կ'երկարէ գետին։ Կամ երիտասարդ մը, որ ձեռքերը կ'երկնցնէ հողին, մատները ջղատիպ կը սեղմեն ուրիշ ճիւղ մը, բայց միշտ կ'երկարի՛ն՝ հասնելու համար հողին :

Չեմ գիտեր, կա՞յ կենդանի մը կամ բոյս մը, որ այսքան սէր մատնէ հողին համար։ Հէքեաթի մը պէս է այս ծառին կեանքը. *հողին սէրը* այնքան խոր է անոր մէջ, որ ամէն տարի ճիւղ կ'երկարէ վար, անգամ մը եւս մտնելու համար հողին մէջ։ Հողին սէ՜րը,— գիտեմ թէ մենք, Հայերս, շատ կը սիրենք հողը, բայց այն պայմաններուն մէջ, որ Նոր ստեղծուեցան, կը վախնամ որ կը մոռնանք հողին սէրը։ Թափառական ժողովուրդ մը դարձանք, ցան ու ցրիւ ամէն կողմ,— ահա Հայեր նոյնիսկ Ափրիկէի, դեռ մինչեւ երէկ մեզի անծանօթ այս երկրին մէջ։ Կտրեցին մեր ձեռքերը, զորս խրեր էինք հայրենի հողին մէջ, ու թոյլ չտուին որ ամրօրէն կանգնինք գետնի մը վրայ։ Եւ ինչպէս լըվանթէնները, Յոյները կամ Հրեաները, սկսանք մենք ալ երկրէ երկիր, գաղթել Ասիայէն Եւրոպա, Ամերիկայէն Ափրիկէ։ Մեզի զլացուեցաւ արմատ արձակելու իրաւունքը հողի վրայ :

Պիտի մոռնա՞նք հողին սէրը, գէթ հոգւին մեր պատմական երկրին կապուելու, մեր մշակութային ու քաղաքակրթական աւանդութեանց հետ քին թել նետելու իմաստութիւնը։ Եթէ չկրցանք արմատ արձակել մեր հողին մէջ, գէթ չմոռնա՞նք հոգեկան քով եւ ընձիւղ արձակել մեր մշակութային գետնին վրայ,— վասնզի կայ երկու տեսակ հող, նիւթական հող եւ հոգեկան հող։ Երբ կորսնցնենք կապը հոգեկան հողին հետ, դժուար թէ կարենանք կապուիլ նիւթական հողի հետ, ու կը դառնանք գնչու, որ վրան կը զարնէ հանդիպած տեղը :

Մեր թափառական բազմութիւնները պէտք է գիտնան թէ ազգային մշակոյթը բուսաբանական երեւոյթ մըն է, բոյսը աճելու եւ ծաղկելու համար ինչպէս հող, նոյնպէս արեւ կը պահանջէ։ Հողը մեր պատմութիւնն է, արեւը՝ մեր մշակոյթը :

Սահարայի ժողովուրդը առած մը ունի.— Մէկ արմաւենի կտրել կը նշանակէ եօթն անգամ եօթը մարգարէ սպաննել։ Արաբները պարզ մեկնութիւն մը կու տան այս առածին, բայց ես այդ առածին մէջ կը տեսնեմ ուրիշ ճշմարտութիւն մը.— Երբ ժողովուրդ մը (ծառի նմանցնելով) կը կտրէք իր հողէն, կը քանդէք դարերու քաղաքակրթութիւն մը։ Անիծեա՛լ բարբարոսները, որ կտրեցին մեզ մեր հողէն, բայց չմոռնանք արմատ արձակել, ընձիւղ տալ եթէ ոչ մեր նիւթական, գէթ մեր հոգեկան արգասաբեր հողին մէջ :

Այսպէս կը խորհէի, այս առտու, ձգախէժի ծառին տակ, ափրիկեան հողին վրայ, իմ թափառումներուս ընթացքին :

Տ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Անգլիոյ եւ Իտալիոյ մերձեցման խնդիրը

Հռոմի մէջ գոհունակութիւն պատճառեցին Անգլիոյ վարչապետին վերջին յայտարարութիւնները եւ լորտ Հալիֆաքսի այցելութիւնը։ Այս երկու պարագաները ապացոյց կը համարուին թէ Անգլիա անկեղծօրէն կ'ուզէ բարւոքել Գերմանիոյ հետ եղած յարաբերութիւնները։ Լաւատեսութիւն կը տիրէ նաեւ անգլօ-իտալական մերձեցման փորձերու մասին։ Հռոմի անգլիական դեսպանը նոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ։ Գլխաւոր խոչընդոտը Եթովպիոյ խնդիրն է, բայց կը յուսացուի միջին բանաձեւ մը գտնել եւ փակել։ Միւս փշոտ խնդիրներն են սպանիական պատերազմը, Միջերկրականի հարցը, Մերձ. Արեւելքի կռիւը եւ հակաբոլշեւիկ ուխտը։ Կը կարծուի թէ Իտալիա հողային կամ քաղաքական պահանջներ պիտի չներկայացնէ Սպանիոյ մասին, այլ պիտի գոհանայ առեւտրական դիւրութիւններով։ Անգլիոյ մէջ մտահոգութիւն կը պատճառէ Փանթելլերիա կղզիին ամրացումը։ Այս կղզին կը գտնուի Սիկիլիոյ եւ Թունուզի միջեւ, եւ անոր ամրացումը խախտում կը համարուի Միջերկրականի համաձայնութեան։ Իսկ Իտալացիները դիտել կուտան թէ կղզին իտալական սահմանին մէջ կը գտնուի, հետեւաբար անոր ամրացումը ներքին խնդիր է :

Խ. Միութիւնը մղում կուտայ սպառազինութեանց

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ ծաւալուն պայքար մը պիտի մղուի սպառազինութեանց զօրացման համար, սկսելով նոյեմբեր 15էն։ Արդէն իսկ մարաջախտ Վորոշիլով կոչ մը ուղղած է ազգ. պաշտպանութեան հաստատութեանց բանուորներուն, որպէսզի աւելցնեն մեքենագործութեան եւ ածուխի արտադրութիւնը։ Ազգ. պաշտպանութեան ճարտարարուեստի գործավարը իր ամէնէն վարպետ ճարտարագէտները պիտի ղրկէ, զինագործարաններու արտադրութեանց վրայ հսկելու եւ բանուորներուն մղում տալու համար։ Գործավարը ամէն օր տեղեկագիր մը պիտի պահանջէ գլխաւոր հաստատութեանց արտադրութեան մասին։ Յունուարին լաւագոյն աշխատաւորներու խորհրդաժողով մը պիտի գումարուի, ձեռք բերուած արդիւնքը ստուգելու եւ պայքարին շարունակութիւնը ապահովելու համար :

ՈՒԿՐԱՅՆԱՅԻ վարչապետ Բոնտարէնկօ որ բոլշեւիկեան նոր սերունդին կը պատկանէր եւ դեռ երկու ամիսէ ի վեր պաշտօնի անցած էր, ձերբակալուեցաւ իբրեւ հակայեղափոխական . .

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԷՆԿԻՒՐԻ—ՊՈՒՔՐԷՇ ԵՒ ՑԱՐԱԿԻՑ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Էնկիւրի կրկին հանդիսաւոր օրեր ապրեցաւ անցեալ շաբաթներու ընթացքին.

Մեթաքսասէն վերջ՝ Ռումանիոյ արտաքին նախարարը այցելեց Թուրքիոյ մայրաքաղաքը։

Իսկ հանրապետութեան՝ տարեդարձին «զուգադիպեցաւ» Պալքանեան Ուխտի երկիրներու սպայակոյտի պետերուն այցելութիւնն ու ժողովը.

Հոն էր նաեւ Իրանի արտաքին նախարարը՝ Պ. Սամի։

Էնկիւրի տեսակ մը «հիւրանոց» է դարձեր. Թուրքերը գրեթէ երբեք «պարապ» չեն ուզեր թողուլ զայն։ Նախարար մը, վարչապետ մը, խումբ մը, զինուորական մը կամ պատուիրակ մը կ'ունենան որպէս այցելու։

Անոնք ընդմօրէն հոգածու են նաեւ որ այդ այցելութիւնները ըլլան հանդիսաւոր օրերու, ուր կարելի ըլլայ ցուցադրել «հերոսական [illegible]», «ազգին պաշտամունքը դէպի իր մեծ առաջնորդը», Ազգային ժողովը, Ժողովրդապետութիւնը ([illegible]) եւ վերջապէս այժմու նորոյթը՝ որդեգիր օդանաւորդուհին, Սապիհա Կէօքչէնը ...

Այս վերջին այցելութիւնները, սակայն, բանով մը կը տարբերէին նմանօրինակ հանդիսաւոր օրերու այցելութիւններէն։ Կը տարբերէին ոչ թէ ձեւով, այլ քաղաքական այն հայեցակէտով, որով Էնկիւրիի վարիչներն ու այցելող երկու պետական մարդիկ շփումներ ունեցան այս անգամ։

Կը յիշուի, որ Ռումանիոյ վարչապետ Պ. Թաթարէսքօն ներկայ տարուան մայիսին հրաւիրուած էր Էնկիւրի։ Զայն հրաւիրած էր Րիւշտիւ Արաս, երբ, մինչեւ ուղեւորած ատեն, կ'անցնէր Պուքրէշէն։

Անշուշտ, այդ հրաւէրը այն ատեն մեկնուեցաւ իբրեւ փոխայց մը։ Նոյնը ըսուեցաւ նաեւ հիմա՝ երբ Թաթարէսքօ ոտք դրաւ Թուրքիոյ հողին վրայ։

Եւ սակայն, Րիւշտիւի՝ Պուքրէշ այցելութեան օրն իսկ չափազանց յատկանշական յայտարարութիւն մը եղած էր.

— «Երկու պետութեանց աշխարհագրական մասին մէջ կը պատրաստուին դէպքեր, որոնք կրնան փոփոխութիւն մը յառաջ բերել ուժերու հաւասարակշռութեան մէջ»։

Եւ թէ, հիմք ունենալով «պատրաստուող» դէպքերը, բնականաբար երկու երկիրները պէտք ունէին բանակցելու՝ «ընդհանրական ուղղութիւն մը որոշելու եւ ընդգրկելու համար»։

Յիշեցնենք, որ Րիւշտիւ Արաս Պուքրէշ գնաց Թէհրան երթալէ առաջ։ Այսինքն՝ Սաատապատի կամ Արեւելեան Ուխտի ստորագրութեան նախօրէին։

Քաղաքականութիւնը եւս իր աշխարհագրութիւնը ունի։ Աշխարհագրութիւն մը, որ տեւական չէ, այլ փոփոխական եւ զոր երբեք պէտք չէ անտեսել։

Արդ, Րիւշտիւ Արաս Պուքրէշ կ'երթար «պատրաստուող դէպքերուն» հետեւանքով եւ քաղաքական նոր աշխարհագրութեամբ մը, — Էնկիւրիէն Թէհրան՝ ճամբան կ'անցնէր Պուքրէշէն։

Այս իրողութիւնը բաւական է, անշուշտ, եզրակացնելու համար թէ Թուրքիա՝ Իրանի, Իրաքի եւ Աֆղանիստանի հետ Ասիական Ուխտը կնքեց Ռումանիոյ հաւանութեամբ։ Կամ՝ առնուազն՝ կանխապէս զայն գիտակ պահելով։

Այս անժխտելի փաստին հարկ է, սակայն, հակադրել, ուրիշ անժխտելի փաստ մը։

Էնկիւրի նոյն այդ ուխտը կնքեց առանց նախապէս գիտակ պահելու Մոսկուան։

Ահա, ուրեմն, առանցքը «պատրաստուող դէպքերուն», որոնք դեռ մայիսին «կրնային փոփոխութիւն մը յառաջ բերել ուժերու հաւասարակշռութեան մէջ»։

Այդ փոփոխութիւնը յառաջ էր եկած, նախ, Թուրքիոյ քաղաքական աշխարհագրութեան մէջ։ Էնկիւրի՝ աւելի քան տասնըհինգ տարի՝ որ եւ է մայրաքաղաքի հետ կապուած էր Մոսկուայի ճամբով։

«Via Moscou».— այս էր քաղաքական ուղեցոյցը Էնկիւրիի։ Քաղաքական մեկնակէտը, նոյնիսկ։

Պուքրէշի այցելութիւնը՝ Րիւշտիւ Արասի, նախակիրը եղաւ, ուրեմն, այդ մեկնակէտի լքումին եւ նախատեսուած դէպքերուն։

Հարկ է այս անկիւնէն դիտել նաեւ այցելութիւնը Թաթարէսքօյի։

Հավասի գործակալութիւնը խօսելով այդ այցելութեան մասին, զայն կը նկատէր առիթ մը «միասնաբար քննելու Եւրոպայի եւ Արեւելեան Միջերկրականի կացութիւնը՝ նկատի ունենալով Սպանիոյ դէպքերը»։

Տարակոյս չկայ, որ Ռումանիոյ վարչապետն ու Էնկիւրիի վարիչները իրենց խօսակցութեանց ընթացքին անդրադարձած են նաեւ Եւրոպայի եւ Միջերկրականի կացութեան։ Իբրեւ Սեւ ծովեան պետութիւն՝ Ռումանիան մեծապէս շահագրգռուած է Տարտանէլի եւ Արեւ. Միջերկրականի ճակատագրով, որովհետեւ այդ ճամբով ինք կը կատարէ իր հաղորդակցութեանց մեծ մասը։

Բայց, Ռումանիա հողամաս չունի այդ ափերուն վրայ, եւ, հետեւաբար, պատճառներ չունի Տարտանէլէն դուրս «ուղեկից» դառնալու Թուրքիոյ, քանի որ վիճակակից չէ։ Յունաստան իսկ, կ'ըսէինք Մեթաքսասի այցելութեան առթիւ, երբեք պիտի չուզէր բախտակից ըլլալ Թուրքիոյ, աշխարհագրականօրէն գրեթէ նոյն դիրքերը ունենալով հանդերձ։

Բայց, Ռումանիա մեծապէս շահագրգռուած է Տարտանէլէն ներս ու ամբողջ Սեւ ծովու հարցով։ Ան շահագրգռուած է Մոնթրէօյի պայմանագրութեամբ Ռուսիոյ տրուած իրաւունքներով։ Տկար՝ ծովային տեսակէտէ, անոր համար երբեք ձեռնտու պիտի չըլլար, անշուշտ, մինչեւ Տարտանէլ իջնելու կարող ու իրաւասու Ռուսիա մը, եթէ ինք ու այս վերջինը ունենային հետզհետէ ցրտացող յարաբերութիւն մը, ինչ որ ծայր տուած է արդէն։

Ուրեմն, «պատրաստուող դէպքերը» նաեւ այս ուղղութեամբ կրնան բացատրուիլ, երբ նամանաւանդ Թուրքիա, իր կարգին ու Ռումանիայէն աւելի չեշտուած կերպով փոփոխութիւն մը կը ձգտի ընել իր ու Ռուսիոյ յարաբերութեան մէջ։

Ու հասկնալի է, որ Ռումանիա եւ Թուրքիա «միասնաբար քննած» ըլլան այս շատ կարեւոր խնդիրը։

Իրականութեան աւելի մօտ ծանօթութիւն մը կու տար իտալական «Սթէֆանի» գործակալութիւնը։

— «Էնկիւրիի մէջ, խորհրդակցութիւններ տեղի պիտի ունենան Պալքանեան համաձայնութեան պետութեանց եւ ասիական ուխտի սպայակոյտի պետերուն միջեւ։ Միջազգային քաղաքական այս երկու խմբաւորումներու սպայակոյտի պետերը պիտի քննեն այն խնդիրները, որոնք կը վերաբերին Ադրիական ծովէն մինչեւ Հնդկաստան երկարող գօտիի պաշտպանութեան»։

Գրեթէ նման մտքեր արտայայտեցին նաեւ Թուրք թերթերը։ «Ճիւմհուրիէթ», իր Թուրքերէն ու Ֆրանսերէն տպագրութիւններով, յայտնեց թէ «այս հաւաքումը եւս մեծ նշանակութիւն ունի։ Պալքանեան Համաձայնութիւնը 58 միլիոննոց խմբակցութիւն մըն է ու շատ արժէքաւոր՝ ռազմագիտական տեսակէտէն»։

Սխալ չէր ըլլար, կը կարծենք, անտեսել այս մեկնութիւնները, քանի որ բանակներու այդ «հաւաքական զօրաշարժը», զոր կ'երեւակայեն Թուրքերը, երբեք տեղի պիտի չունենայ։ Պալքանեան համաձայնութիւնը անուն մըն է այլեւս եւ երբեք խմբակցութիւն մը։ Այդ պատճառաւ ալ, կարելի է եզրակացնել թէ Պ. Թաթարէսքօյի այցելութիւնը եւ սպայակոյտի պետերուն հետ իր ներկայութիւնը՝ Էնկիւրի, հաւաստիք մը չեն կրնար ըլլալ բոլոր հարցերու մէջ եւ բոլոր սահմաններուն վրայ նոյնիսկ միայն Ռումանիոյ եւ Թուրքիոյ գործակցութեան։ Այս մասնակի գործակցութիւնը եւ մասնակի վերապահութիւնը նախասիրութիւնն է Ռումանիոյ, որով հետեւ Էնկիւրիի ծանօթ Թուրքակը՝ Րիւշտիւ Արաս Պուքրէշէն անցած ատեն հարկ դատեր էր յայտարարել ռումանական մամուլին թէ՝ «ամէն ինչ իրարու կը մօտեցնէ երկու պետութիւնները եւ ոչ մէկ բան զանոնք կը բաժնէ իրարմէ»։

Այս մերձեցման մէջ սակայն ու գրեթէ անվիճելի պէտք է նկատել Էնկիւրիի ու Պուքրէշի դիրքերու նոյնութիւնը Խ. Ռուսիոյ հանդէպ։ Պ. Թաթարէսքօ Թուրքիա այցելեց, հակառակ անոր որ Ռումանիան կը գտնուէր [illegible] տագնապի մը նախօրէին։ Հակառակ, նոյնիսկ, անոր որ այդ տագնապը կրնար իր վարչապետի հանգամանքը խլել իրմէ եւ, հետեւաբար, իր այցելութիւնը կրնար քաղաքականօրէն ապարդիւն դառնալ։

Եւ սակայն, Թաթարէսքօ Էնկիւրի այցելեց երբ այլեւս Ռումանիոյ մէջ գրեթէ տիրող կարծիք է թէ «ուղղափառ Ռուսիոյ միսթիսիզմը վերածնած է սովետներուն մէջ» եւ կամ «Ռուսիայէն միայն վտանգ եկած է Ռումանիոյ, եկած է պատերազմ, աւերում, բայց ոչ մէկ բարիք»։

Այս քաղաքականութիւնն է զոր կը վարէ նաեւ Պ. Թաթարէսքօ եւ որ կը համապատասխանէ Թուրքիոյ նոր քաղաքականութեան՝ Խ. Ռուսիոյ հանդէպ։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՈՒԽՏԸ

Դաշնակցութեան 47 տարիներու շրջանի համայնապատկերը երբ աչքէ կ'անցընենք, ի՛նչ պատկերներ կը պարզուին մեր առջեւ.—

1.— Արտաւէլ լերան ձիւնապատ գագաթներուն ստորոտը Խանասորի դաշտի հովտին վրայ Շարաֆ պէկի վրանները սեւին կուտան. Հայդուկներու խումբը վրէժի կրակով մկրտուած յուլիսեան գեղեցիկ առաւօտ մը գրոհ կուտայ վրաններու վրայ։ Մնացորդը թող երգը լրացնէ.

— Կապկուտ տեղաց

2.— Գիւղը պաշարուած է զինուորներով եւ «պաշիպօզուքներով», Հայդուկները գոմին մէջ են։ Գոյամարտ։ Բնաջնջման ուրուականը ցցուած է անոնց առջեւ, կրակը կը ճարճատի անոնց գտնուած շէնքին բոլորը։ Դուրս խոյացան դէպի առոյգ մահը շանթող աչքերով, պրոնզէ կուրծքով, դիւցազն խոյանքով։ Մոսիններու ճարճատիւնը փակեց հաշիւը։ Հայդուկները ճեղքած էին պաշարումը եւ բարձրացած անմատչելի կատարները, արծիւներու բոյներուն քով։

3.— Ձորի մը տխուր մենութեան մէջ կիսաքանդ ջրաղաց մը, այս անգամ կռուի թատերաբեմ եղած է։ Թող երգը պատմէ.

Առաքել Մուշեղ լեռնէն վար իջան,
Անդրակ ջաղաց, հոգի ջան, օթեւան իջան։
Նորէն եկեր ենք պատերազմի դաշտ.
Մենք ենք առիւծ հայ եղբայրներ, Սամիկոնեան ցեղ...

4.— «Լուսին չկար մութ գիշեր էր» .. խաւարը [illegible] դեւի նման նստած էր Տէլիպապայի Բասէնի դաշտին վրայ, [illegible] խումբը մահուան հովիտէն կ'անցնէր, թշնամիները ողջունեցին զիրենք, կռիւը։ Նահատակ էր. անոնք իրենց մահով մահը արհամարհեցին։

5.— Նաւթի քաղաքի լայն, պատվար փողոցէ մը երարշաւ կառք մը թաւալգլոր կը սուրար Կազակներու խումբի մը զօրաւոր պաշտպանութեան տակ։ Դաշնակցական փէտայի մը ռումբը կ'որոտայ եւ կառքը իր գազան բեռովը կը չքանայ։ Բագուի հայասպան նահանգապետին կառքն էր։

6.— Սուլթաններու մայրաքաղաքին կեդրոնական մէկ փողոցին վրայ ցցուած հսկայ շէնքը — Պանք Օթոմանը գրաւուած էր բուռ մը քաջերու կողմէ, որոնց համար կեանքի եւ մահուան սահմանը գոյութիւն չունէր։ Քաղաքական, զինուորական, դիւանագիտական Պոլիսը իր զարմանքէն շշմած էր։

7.— Համարձակ թռչունն անգամ Ըլտըզի որջին մօտէն անցնելու յանդգնութիւնը չունէր, անոնք մօտեցան այդ անհասելի շէնքին, մօտեցան ռումբի մահուան գործիքով, մօտեցան խեղդելու կարմիր գահին արիւնոտ գահակալը։

8.— Վանի ծովի վանքերէն մէկը պաշարուած է, ծովէն, ցամաքէն, բոլոր կողմերէն. Կռիւ է։ Հայդուկները կրակէ ուռկանը կրցան ճեղքել։

9.— Մշու Սուլթան Ս. Կարապետը օղակուած, օրհասական կռիւի մէջ է, բանակներ ու բանագնացներ մէկը միւսը կը յաջորդեն, խեղդելու համար բուռ մը հայդուկները որոնք վանքի պարիսպներէն ներս մահուան սարսուռը կ'ապրին, յուսախաբութիւն պաշարողներուն, վանքը պարպուած, հայդուկները անհետացած էին։

10.— Վիթոշ լերան ծիծաղկոտ լանջերուն տակ երկու հերոսներ ինկած են, ո՞վ կրնայ առանց սարսուռի, առանց հոգեկան փոթորկումի հասկնալ այդ զոյգին անունները, Քրիստափոր եւ իր ռանը, Քէնտիրեան։ Ռումբի փորձի զոհ.

11.— Իրանի եւ Վասպուրականի սահմանէն խումբ մը կ'անցնի, նշմարուած են հովիւներէն։ Հասա՛ր։ Հասար։ Թշնամիները սահմանը կ'անցնին։ Քրտական բոլոր աշիրները ոտքի են, հեռագիր, լուր դէպի Վան, Տիատին, Չէքկարի, Պաշգալէ, սեւ զօրքը օձի նման կը սողայ բոլոր ճամբաներու վրայ։ Անօթի, յոգնած, տառապած խումբը կ'ընդունի կռիւը։ Մոսինը «2000 քայլի վրայ կը գլորէ թշնամին»։ Արեւը մայրամուտ կը վազէ։ Մութ է։ Խումբը չկայ. Օրեր վերջ, անոնց ստուերը կ'օրօրի Կէլիկուզանի լանջերուն վրայ եւ Սասնոյ ձորերուն մէջ։

12.— Հայկական բարձրաւանդակի փարթամ երկու քաղաքներու հրապարակներու վրայ երկու կախաղաններ կը ճօճին, «մենք կը մեռնինք, բայց մեր գաղափարները չեն մեռնիր», կը պոռան անոնք։ Արամեանի (Թաթուլ) եւ Քեռիի կախաղաններն էին։ Մահուան բաց եւ հեգնոտ աչքով նայեցան անոնք։

13.— Կովկասի հայութիւնը ծանր ճգնաժամի մը մատնուած էր։ Մոլեռանդ Թաթարը՝ գրգռուած ռուսական բարբարոսութենէն, մահ կը սփռէր Թիֆլիսէն մինչեւ Բագու, Գանձակէն մինչեւ Նախիջեւան։ Արթնցաւ մեր հսկան եւ արդէն ձեռքը իր մաուզերի կոթին դրած էր։ Հայ - թաթարական կռիւներ։ Յաղթական էր հայ բազուկը.

14.— Ե՞ր երբեմն հայ տան առջեւէն անցած պահուն հայ մօրը առօրեական խրատը կը լսէիր — «սուս, դասակը Քիւրտը կուգայ քեզ կը տանի»։ Եկաւ ուրիշ թուական մը, երբ Քիւրտի տան առջեւէն անցնելով կը լսէիր Քիւրտ մօրը [illegible] խրատը կուգար ականջիդ.— «հանդարտ կաց, պալաս, ջան Փէտան կուգայ»

15.— 1915... անճիտում, բայց ի՛նչ դրուագներ հայկական դիւցազնամարտի,— Վանի, Շապին Գարահիսարի, Մուսա տաղի, Եդեսիոյ հերոսամարտերը։ Եւ ապա Սարդարապատն ու Ղարաքիլիսէն։

Բացէք բոլոր ազգերու պատմութեան գիրքը, ուշիմ կարդացէք զանոնք, դժուար թէ կարենաք գտնել դիւցազնութեան, հերոսութեան այնքան դրուագներ, որքան մեր պատմութեան վերջին յիսնամեակին մէջ.

Մենք դեռ մեր հերոսներու, արժանի, վայելուչ անունը տուած չենք, մենք դեռ անոնց հարազատ [illegible] դրած չենք։ Մեր թշնամին այդ կէտին մէջ [illegible] չէ եղած, մեր թշնամին անոնց համար գեղեցիկ, բնորոշող եւ ուղիղ անունը գտած է, զանոնք կոչելով չան - փէտա։

Եւ պայքարը կը շարունակուի դեռ, իրականացնելու համար ուխտը։

Մենք կը սիրենք այսօրուան Հայաստանը, որովհետեւ ան մեր երազած մեծ հայրենիքին կորիզն է, մեր գերագոյն զոհաբերութեան առաջին վաստակը։

Մենք կը ձգտինք այդ Հողաշերտին միացնել մեր պատմական հայրենիքին միւս անբաժան հողամասերը։

Մենք կը ճգնինք անոնց միացնել մեր մեծ հայրենիքին այն մասը որ յափշտակուած է, օտար ափերու վրայ նետելով 7 — 800.000 զաւակներ։

Մեր ուխտն է պահպանել ազգային բոլոր նուիրական սովորութիւնները բարքերը, մշակոյթը, լեզուն, գրականութիւնը, եկեղեցին եւ դպրոցը։

Ասոր համար ալ կ'առաջարկենք ազգային միացեալ ճակատ։

Յ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

ՀԱՅ ԵՒ ՌՈՒՄԷՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ՑԵՂԱՅԻՆ ԿԱՊԸ

Յ. Ճ. Սիրունի վերջերս դասախօսութիւն մը տալով Ռումանիոյ մէջ, հետեւեալ տեսութիւնները պարզած է հայ եւ ռումէն ժողովուրդներու ցեղային կապի մասին.—

Գիտութեան վարկածները կը հալածեն իրար։ Ոչ մէկ տեսութիւն կայուն չէ։ Մանաւանդ պատմական խնդիրներու մէջ ոչ մէկ վճիռ տեւական չէ կրցած մնալ ցարդ. Ո՞վ չէր գիտեր որ հին աշխարհի պատմութիւնը յեղաշրջուեցաւ մէկէն անցեալ դարու սկիզբը, երբ Շամփոլիոն առաջին անգամ կարդաց Եգիպտոսի սեպագիրները։ Այդ սկիզբն էր դեռ։ Պարսկաստանի եւ Ասորեստանի սեպագիրներն ալ իրենց լեզուն քակեցին։ Ետքը, լեզուաբանները պատմութեան լեզուն շրջումին միջամտեցին երբ Ֆրանց Պօփ համեմատական լեզուաբանութեան հիմը դրաւ, ու մարդիկ սկսան լեզուներու կապէն ազգերու կապը եզրակացնել։ Վերջն ալ գիտնականներ սկսան դերեզմանները եւ անոնց ոսկորները խառնաշփոթել՝ երբեմն մարդոց ազգակցութիւնը ուսումնասիրելու համար։ Ու վերջերս ալ սկսած են մարդուս արեան գնդիկները պրպտել, ճշդելու համար կապը ժողովուրդէ ժողովուրդ։ Ամբողջ դար մըն է որ մարդիկ վարկածներ կը շինեն ու կը փլցնեն, վճիռներ կուտան ու կը [illegible]։

Նոյն այս փուլերէն անցաւ մեր պատմութիւնն ալ։ Նախ մեր պատմիչներն էին մեր միակ խարիսխը։ Խորենացին փուլ եկաւ, ու իր նախ բաղդատած անուններուն տեղ նոր անուններ երեւան եկան։ [illegible] մեկնակէտ եղաւ մեր նոր պատմագիտութեան։ Լեզուաբանութիւնը իր կարգին եկաւ ուժ տալու սեպագիրներու փաստերուն։ Ետքոյ մարդիկ օտար պատմիչներու ակնարկութեանց ապաւինեցան՝ այդ փաստերը աւելի եւս նուիրագործելու համար։

Այդպէս է որ երեւան եկաւ հայ ժողովուրդի քննական պատմութիւնը։ Ու իմացանք այն ատեն որ պատմական դէմքեր չէին ոչ Հայկն ու Արմենակը, ոչ Արամն ու Արայ Գեղեցիկը, ոչ ալ Հայկազանց շրջանի ամբողջ ժամանակագրութիւնը։ Պարզուեցաւ, փոխարէն, որ Արմէն ժողովուրդը զոր մեր նախահայրերը կը դաւանինք հիմա քիչ մը շատ աճապարելով, Քրիստոսէ հազիւ ութը դար առաջ է որ կը յիշատակուի հայ հողին վրայ, թէ անկէ առաջ Հայաստան Ուրարտու, Նայիրի եւ նման անուններու թառ է եղած։

Բայց քառորդ դարէ մը ի վեր [illegible] սկսած է սարսիլ Հայոց քննական պատմութեան հիմը։ Հռոզնին նախ իր Բօղազ Քէօյի պեղումներովը հիթթ-

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԸ ԱԼ "ԹՇՆԱՄԻ„ՆԵՐՈՒ ԲՈՅՆ...

ԽՄԲ.— Այս «մերկացում»ը նոյնութեամբ կ'արտատպենք «Խ. Հայաստան»ի Հոկտ. 15ի թիւէն։ Յօդուածին խորագիրն է «ՄԱՄՈՒԼՈՒՄ ՊԷՏՔ Է ԼԻՆԵՆ ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆՕՐԷՆ ԱՆԲԱՍԻՐ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՕՐԷՆ ԱՐԹՈՒՆ ԿԱԴՐԵՐ»։—

Բոլշեւիկեան մամուլը միշտ էլ հզօր զէնք է եղել մեր կուսակցութեան ձեռքում, որովհետեւ «մեր կուսակցութիւնն այդ զէնքով մերկացնում, այրում, քաղաքականապէս ոչնչացնում էր եւ ոչնչացնում է սոցիալիզմի բոլոր թշնամիներին» («Պրաւդա»)։ Այդ պատճառով էլ մեր կուսակցութեան առաջնորդներ՝ Լէնինը եւ Ստալինը միշտ յատուկ ուշադրութիւն են դարձրել բոլշեւիկեան մամուլի կադրերի ընտրութեան ու դաստիարակութեան գործին.

Չնայած մամուլի կադրերի ընտրութեան վերաբերող մեր կուսակցութեան եւ ընկեր Ստալինի ցուցմունքներին, մեզանում՝ Հայաստանում ոչ միայն չեն կատարուել, այլեւ տարբեր ժամանակներում Հայաստանի Կոմկուսակցութեան Կենտկոմի գըլուխ անցած ժողովրդի թշնամիները մամուլը եւ նրա խմբագրութիւնները դարձրել են ժողովրդի թշնամիների բոյն։

Ժողովրդի թշնամիներ՝ Խանջեանը, Ամատունին եւ միւս սրիկաները «Խորհրդային Հայաստան» աշխատանքի էին ուղարկել հակայեղափոխական դաշնակցական նացիոնալիստական տարրերին։

Երկար ժամանակ «Խորհրդային Հայաստան»ի պատասխանատու խմբագրի պաշտօնով աշխատել են ժողովրդի թշնամիներ Եղիա Չուբարը, Ընձակ Վահանեանը, Համօ Յովհաննիսեանը, Ա. Աղոյեանը եւ սրանց արբանեակները. Տակաւին միայն վերջերս մերկացուեցին «Խորհրդային Հայաստան»ի խմբագրութեան ներսում տարբեր ժամանակներ ծուարած հակայեղափոխական նացիոնալիստներ՝ Յ. Յովհաննիսեանը, Ռ. Աթայեանը, Արտօ, Բղնունին եւայլք։ Միայն վերջերս խմբագրութեան աշխատանքից հանուեցին եւ կուսակցութիւնից վտարուեցին Խանջեանի եւ Ամատունու մանկլաւիկներ՝ Մ. Դաւթեանը, Հր. Միրզոյեանը, Աղ. Յակոբեանը եւ միւսները։

Դաշնակցական Եղիա Չուբարը, Համօ Յովհաննիսեանը, Ընձակ Վահանեանը եւ Ա. Աղոյեանը «Խորհրդային Հայաստան»ը փաստօրէն դարձրել էին ժողովրդի թշնամիների՝ Խանջեանի եւ Ամատունու յենարանը, նրանք հաւատարիմ իրենց ուսուցիչներին եւ նրանց խորհրդով քօղարկում էին մեր աշխատանքի տարբեր բնագաւառներում եղած վնասարարութիւնը, թագցնում էին թերութիւնները, խեղդում բոլշեւիկեան քննադատութիւնն ու ինքնաքննադատութիւնը։ Այդպիսով այդ հակայեղափոխական սրիկաները թերթը դարձրել էին անատամ, տափակութիւններով եւ քննադատական ճառերի ու հակայեղափոխական նացիոնալիստական մարգանքների մի ապահով վայր։

Գաղտնիք չէ, որ «Խորհրդ. Հայաստան»ում էին ծուարում հակայեղափոխական նացիոնալիստական գրողներ՝ Բակունցը, Ալազանը, Մահարին, Թոթովենցը, Նորենցը, Ծառայեանը եւ միւսները, որոնք իրենց գրուածքներով անց էին կացնում իրենց հակայեղափոխական նացիոնալիստական հայեացքները։

Հակայեղափոխական Եղիա Չուբարը աշխատելով «Խորհրդ. Հայաստան»ում իր շուրջն էր համախմբել տրոցկիստ նացիոնալիստներին։ Թղթակիցների համար նախատեսուած հոնորարից նա 12 հազար ռուբլի վատնել է նացիոնալիստ գրողներին ֆինանսաւորելու համար եւ դրա փոխարէն, հրաժարուել է 718 բանգիւղթղթակիցների հոնորարը վճարելուց, որի ընդհանուր գումարը կազմում է 45 հազար ռուբլի։

Դաշնակցական Եղիա Չուբարը «Խորհրդ. Հայաստան»ի խմբագրութիւնն ամբողջապէս աղտոտել էր կասկածելի տարրերով, որոնք երկար ժամանակ կարողացել են իրենց վնասարարական աշխատանքը կատարել խմբագրութեան մէջ եւ թերթում։ Միայն վերջին ամիսների ընթացքում, խմբագրութեան աշխատանքից հանուեցին՝ Ա. Յակոբեանը, Համօ Մուրադեանը, Մինաս եւ Աշոտ Մարտիկեանները, Սա. Կուրտիկեանը, Մխօ Դաւթեանը, Վ. Եսայեանը, Բարկէն Շահումեանը եւ ուրիշները— թւով 27 հոգի։

Թերթը դարձել էր փաստօրէն խմբագրութիւնում նստած մի քանի տրոցկիստ նացիոնալիստների մոնոպոլիան, որոնց յօդուածներով լցւում էր թերթը։ Այստեղ տեղի էին ունենում ամենաայլանդակ երեւոյթներ. գողանում էին թղթակիցների յօդուածները եւ տպագրում որպէս իրենց սեփական թղթակցութիւնը։ Ետ էին մղում մասսայական թղթակիցներին, իսկ բոլշեւիկեան մամուլն առանց մասսայական թղթակիցների անհեթեթութիւն է։ Բոլշեւիկեան մամուլն այնքանով է կենսունակ, որքանով նա կապուած է մասսայական թղթակիցների, այսինքն՝ մեր մասսայի, ողջ ժողովրդի հետ։ Ժողովրդական մասսաներից կտրուած թերթը, պարզ է, որ պատշաճ հեղինակութիւն էլ չէր կարող ունենալ այդ մասսաների մօտ։

Միշտ պէտք է յիշել, որ՝ «քանի բոլշեւիկները կապ են պահպանում ժողովրդի լայն մասսաների հետ, նրանք անպարտելի կը լինեն։ Եւ ընդհակառակը, բաւական է միայն, որ բոլշեւիկները կտրուեն մասսաներից եւ կորցնեն նրանց հետ ունեցած կապը, բաւական է միայն, որ նրանք պատուեն բիւրոկրատական ժանգով, որպէսզի նրանք զրկուեն ամէն ինչից եւ դառնան բանի վերածուեն» (Ստալին)։ Ընկեր Ստալինի այս խօսքը ամբողջութեամբ վերաբերւում են նաեւ բոլշեւիկեան մամուլին, իսկ «Խորհրդ. Հայաստան»ի Կուսկազմակերպութիւնը ոչինչ չի արել խմբագրութիւնում նստած հակայեղափոխական բանդան երեւան հանելու համար։ «Կոմունիստ» թերթի խմբագրութեան աշխատանքն էլ աղտոտուել էր ժողովրդի թշնամիներով։ Այստեղ տեղ էին գտել սոցիալապէս անհարազատ, հակայեղափոխական տրոցկիստական նացիոնալիստական տարրեր, որոնք թերթը դարձրել էին իրենց սեփականութիւնը եւ վարում էին նրա հետ ինչպէս ցանկանում էին։

(Մնացեալը յաջորդով)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները թուղթին մէկ երեսին վրայ գրել ընթեռնլի եւ մելանով։

թական քաղաքակրթ. Մինչ [illegible] հանեց, Փոքր Ասիոյ դարուն վրայ հին փառաւոր քաղաքակրթութիւն մը չյայտնուէր, որ իր ճիւղերը արձակէ էր աջ ու ձախ: Հայոց պատմութիւնն ալ սկսաւ զննուիլ այդ նոր յայտնութեանց լոյսով: Ու սկսաւ մարմին առնել մեծ տարակոյս մը,— մեր բուն կորիզը Եւրոպայէ՞ն եկաւ թէ Եւրոպայէն հասնող տարրեր եկան վրանքներ միայն կազմելու մայր շառաւիղին մէջ: Ու աւելին: Արդեօք այդ Արմէնները որ Քրիստոսէ 8 դար առաջ եկած էին Հայկական բարձրաւանդակին վրայ զետեղուիլ՝ Փոքր Ասիայէն շատ աւելի հին դարերու մէջ Եւրոպա անցած ժողովուրդի մը շառաւիղները չէի՞ն որ դարձեալ Փոքր Ասիա վերադարձած էին Փռիւգացիներուն հետ:

Ինչ որ ալ ըլլայ սակայն պատմութեան վերջնական վճիռը այն մասին թէ Արմէն ցեղը ուղղակի Եւրոպայէ՞ն թէ Ասիա եկաւ հաստատուելու, թէ Փոքր Ասիայէն Եւրոպա անցնող ժողովուրդ մըն էր որ վերադարձաւ իր նախահայրը, սա ստոյգ է որ հայ ժողովուրդ, գոնէ զայն կազմող տարրերէն մէկը, Թրակիան կայք ունեցած է հին, ու կապ՝ հոն ապրած ժողովուրդներուն հետ:

Անինք նախ հին պատմիչներու ակնարկութիւնները այդ մասին: Հերոդոտոս (484—525 Ք. Ա.) կը յիշէ թէ Հայերը զինուած էին Փռիւգացիներուն պէս, որոնց մէկ գաղութն էին, Հայերը եկած էին միեւնոյն երկրէն ուրկէ եկած էին Փռիւգացիները: Քսենոփոն (404—358 Ք. Ա.) կը վկայէր թէ Հայերը փռիւգեան ցեղէ են եւ բազմաթիւ փռիւգաբանութիւններ կան անոնց լեզուին մէջ: Ստրաբոն (66Ք. Ա.—24 Ք. Ե.) կը հաւաստէ թէ Թեսալիոյ Արմենիոն քաղաքէն Արմենոս իշխանը Արգոնաւորդներուն հետ գնաց այն երկիրը որ յետոյ անոր անունով Արմենիա պիտի կոչուէր: Դիոնիսիոս Հալիկառնացի (8 Ք. Ա.) կ'ակնարկէ թէ Հայոց լեզուն նման է փռիւգական լեզուին:

Համեմատական լեզուաբանութիւնը իր կարգին հռչակեց հայ եւ փռիւգեան լեզուին առնչութիւնը: Այնպէս որ բոլոր այն պատմաբանները որոնք առիթ ունեցած են հայ ժողովուրդի անցեալով զբաղելու, մեկնեցան այն տեսութենէն թէ հայ ժողովուրդը, գոնէ այն տարրը որ պատմութեան հասողութեան սահմանին մէջ կ'իյնայ, Թրակիայէն պէտք է մեկնած ըլլայ իր նախահայրենիքը, եւ թէ ցեղային չփում ունեցած պէտք է ըլլայ Թրակիոյ ժողովուրդներուն հետ:

Լեհման Հաուփթ կը հաւաստէ արդարեւ թէ Թրակո-փռիւգեան գաղթի ամէնէն հին մէկ խաւը կը ներկայացնեն Հայերը, որոնք ուրիշ գաղթականութիւններէ առաջ ուղղուեր էին դէպի Արեւելք: Իսկ ըստ Լինչի՝ բոլոր փաստերը կ'ապացուցանեն որ Հայերը Արեւմուտքէն մտան իրենց պատմական տեղերը, իբրեւ ճիւղը հնդեւրոպական ազգերու մեծ ներգաղթին, Եւրոպայէն անցնելով Փոքր Ասիա:

Գաղթաբանները եւ ցեղաբանները միաձայն են հաստատելու միւս կողմէ կապը Փռիւգեան, Թրակեան եւ Դակեան ժողովուրդներուն հետ, կապ մը որուն կը զօդուի նաեւ ներկայ Ռումէն ժողովուրդը: Նոյն տեսութիւնը կը բաժնեն Ռումէն ժողովուրդի պատմաբաններն ալ ինչպէս Եոռկա, որ բազմիցս լեզուած է Հայ եւ Ռումէն ժողովուրդներու ցեղային կապը. Վասիլէ Փարվան որ հայ տարրն ալ ճիւղը կը նկատէ Թրակեփռիւգ մեծ ծառին:

Իսկ Փրոֆ. Անճէլէսքու կը գրէ Ռումէն ժողովուրդի առեւտուրին նուիրուած իր ուսումնասիրութեան մէջ—

«Հին ժողովուրդ մըն են Հայերը. եւրոպական ծագում ունին եւ ոչ թէ ասիական: Արիական ցեղէ սերած մէկ ճիւղաւորումն են Թրակիացիներուն, որոնք երբեմն շատ տարածուած էին Եւրոպայի ամբողջ արեւելակողմը, և մեր ազգին ամենահին նախնիքն էին: Հռոմայեցիք Տրայանոս կայսր առաջնորդութեամբ Դակիան (Արդի մեծ Ռումանիան) նուաճելէ յետոյ նուաճեցին նաեւ Հայաստանը— Թրակիացիներու միւս ճիւղին հայրենիքը— բայց հռոմէական լեզուն եւ բարքերը միեւնոյն կերպով չխափանեցին Հայաստանի մէջ՝ ինչպէս Դակիոյ մէջ. հետեւաբար Հայերը մնացին աւելի Թրակիացի:»

Բայց ինչ որ չահեկան է ամէնէն աւելի, հայ եւ ռումէն ժողովուրդներու հոգեկան հանգիտութեանց պարագան է: Որքա՜ն նմանութիւններ կան հայ եւ ռումէն ֆօլքլօրներուն մէջ, ինչպէս նաեւ որքա՜ն հանգիտութիւն ժողովրդական արուեստի արտայայտութեանց մէջ (երաժշտութիւն, ձեռական աշխատանք, եւլն.):

Գ. դասախօսը ի վերջոյ նմուշներ տուաւ երկու ազգերու ժողովրդական դրոյցներէն:

ՀԱՅ ԳԻՏՆԱԿԱՆ ՄԸ ԳՆԱՀԱՏՈՒԱԾ

Ֆրանսայի աստեղագիտական ընկերութիւնը Դէ. օր հանդիսաւոր նիստի մը մէջ մասնաւոր չքանշաններ բաժնեց իր տասնեակ մը անդամներուն, որոնց կարգին, ուրախ ենք յայտնելու, նաեւ հայ աստեղագէտ Գ. Լեւոն Աստուրեանի, անոր մատուցած ծառայութեանց համար:

Այս առթիւ կ'արժէ յիշատակել որ հայ աստեղագէտը տարիներէ ի վեր կ'ուսումնասիրէ արեւի երկրի կազմութեան մասին նոր տեսութիւն մը ապացուցանելու:

Եւրոպացի եւ ամերիկացի կարգ մը գիտուններ վերջերս կասկածներ ըսկսան յայտնել Կոպեռնիկի դրութեան մասին, այսինքն թէ աշխարհը չէ որ կը դառնայ արեւին շուրջ, այլ ընդհակառակն:

Ինչպէս պոլսական թերթի մը մէջ ալ գրուած էր՝ Աստուրեան այդ կարծիքը յայտնած է 27 տարի առաջ, 1910ին՝ պոլսահայ թերթի մը մէջ: 1911ին Լոնտոնէն գրած է նաեւ Ֆրանսայի աստեղագիտական ընկերութեան որուն 3 մայիսի նիստին մէջ կարդացուած է (տեսնել L'Astronomie, Juin 1911, էջ 283), յետոյ Փարիզ գալով աւելի մանրամասնութիւններ տուած է Յունիս 7ի նիստին մէջ: (Նոյնին մէջ էջ 333), իսկ 1934 դեկտեմբեր 5ի նիստին մէջ Տիկին Քամիլ Ֆլամարիոն ժողովին ներկայացուցած է Գ. Աստուրեանի տեսութիւնը տիեզերքի կազմութեան մասին: (Տես նոյնին 1935 յունուարի թիւ, էջ 7):

Գ. Աստուրեան հակառակ ապրելու իր դժուարին պայմաններուն, կը շարունակէ իր աշխատութիւնը, կը յուսայ գլուխ հանելով զայն ստանալ նիւթական կարեւոր մրցանակ մը որ արդէն խոստացուած է իրեն:

Բայց մինչեւ այդ միջոց պէտք ունի նիւթական քաջալերութեանց,— բաւական ըլլալով նպարեղէն ծախել տունէ տուն, ապրելու համար...

Տ.

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՆՈՐ ԴԱՀԼԻՃԻՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

—.—

Թուրքիոյ նոր վարչապետը, Ճէլալ Պայար, նոյեմբեր 8ին կարդաց իր ծրագիրը, Ազգ. Մեծ ժողովին մէջ: Ստորեւ՝ հիմնական մասերը.—

Թրքական դրամին արժէքը հաստատուն պիտի պահուի եւ պիտի չարժեզրկուի: Շահառուքը, տոկոսը եւ հաւասարակշռութեան տուրքերը որոշ համեմատութեամբ զեղչուելով պիտի միացուին: Տեղական արտադրութիւններու եւ ներածուած նախանիւթերու վրայ դրուած տուրքերը պիտի ջնջուին:

Հասոյթի աւելի մասը ազգ. արտադրութեան եւ ազգ. պաշտպանութեան պահանջներուն պիտի գործածուի:

Պոլսոյ նաւարանը եւ Կեսարիոյ գործարանը այնպիսի վիճակի մը պիտի հասցուին որ կարենան արդիական մարտանաւեր, սուզանաւեր եւ օդանաւեր պատրաստել:

Ամէն ջանք պիտի թափուի որպէսզի զինուորական գործարանները կարենան երկրին պէտքին համեմատ զէնք եւ ռազմանիւթ պատրաստել:

«Տէնիզ պանքը» հիմնադրութեամբ, ծովային եւ ցամաքային նաւթանները պիտի միացուին: Հնգամեայ ծրագրէն դուրս պողպատէ խողովակի, սասիտ նիթրիքի, կրաղիւսի եւ հիւսուածեղէնի գործարաններ պիտի շինուին:

Երկրագործական ապահովութեան, ընդհ. երթեւեկի, աղբարակներու, փոքր ճարտարարուեստի, փոքր վարկի եւ ջուրերու վերաբերեալ օրէնքներ պիտի դրուին:

Հանքերու հետազօտութիւնները եւ շահագործումը աւելի լայն հիմերու վրայ պիտի դրուի: Էրէյլիի հանքածուխի արտադրութիւնը 1931ին 3 միլիոն թօն պիտի ըլլայ:

Երբ բոլոր հանքերը կանոնաւորապէս բանիլ սկսին, երկրին տարեկան 14 միլիոն «ոսկիոց» հասոյթ մը պիտի ապահովեն:

Ամէն ուղղութեամբ երկրագործներուն կարենալ օգնելու համար երկրագործական վարկի եւ սպառումի համագործակցականներ (քոօփէրաթիֆ) պիտի հիմնուին:

Փոքր վարկերու համար ժողովրդական դրամատուն մը պիտի հիմնուի:

Հանրութեան համար մեծ վաճառաթիւ) պիտի հիմնուին:

Առողջապահական հաստատութեանց եւ հիւանդանոցներու զարկ պիտի տրուի, ջերմի, թրանկախտի եւ հիւծախտի դէմ բուռն պայքար պիտի մղուի ամէն գաւառակ իր բժիշկը պիտի ունենայ: Արտադրութիւնները «սթանտարիզէ» պիտի ըլլան եւ վաճառումը հակակշռի տակ պիտի առնուի:

Ցորենի գինը պիտի բարձրացուի:

Պոլսոյ եւ միւս բազմամարդ քաղաքներուն նորոգութեանց կառավարութեան կողմէ ոչ մէկ օգնութիւն պիտի խնայուի: Միրզէֆիի եւ Հայտարփաշայի միջեւ բեռնաբարձ նաւերու սպասարկութիւն մը պիտի հաստատուի:

Ամէն քաղաքի ջուրի պահանջի դոհացում պիտի տրուի եւ սպանդանոցները արդիական վիճակ մը պիտի ըստանան:

Վաչկատուն ցեղերու բնակութեան եւ երկրին բնակչութեան հարցը մասնաւոր ծրագրին մէջ պիտի առնուի:

Կրթական գործերու մէջ մանուկներու կրթութեան եւ մասնաւոր ասպարէզներու գործին մեծ կարեւորութիւն պիտի տրուի:

Երկաթուղիի նուաճողական, իր ճիւղերու եւ կամուրջներու շինութեան ծրագիրը ալ աւելի պիտի ընդարձակուի:

*** Կառավարութիւնը շարունակելով երկաթուղիներու քաղաքականութիւնը, պիտի ջանայ աւարտել Սվազ-Էրզրում, Տիարպէքիր Իրաք եւ Իրան գիծերը:

Մօտաւոր ապագայի մէջ երկաթուղիներու երկարութիւնը 10.000 քիլոմեթրի պիտի հասնի:

Ջրվէժներէն կարենալ օգտուելու համար Սաքարիա գետին, Ատանայի, Կեսարիոյ եւ Եղէականի ջուրերուն, Եփրատի եւ Գըզըլըրմաքի վրայ կը կատարուին կարգ մը քննութիւններ:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԶԻՆԱԴԱԴԱՐԸ ԵՒ ԶՈՄԸ

—.—

ԼԻՈՆ, 11 Նոյեմբեր.— Զինադադարի տօնին առթիւ, Լիոնի Զափահաս Որբերու Միութիւնը կը մասնակցէր ամենամեծայ թափորին, որ Փլաս Մօռանի վրայ հաւաքուելով, կը դիմէ Փառք տը լա Թէթ տ'Օռի մէջ կառուցուած յիշատակարանը:

Տեղատարափ անձրեւի մը տակ հաւաքուեցանք եռագոյնին շուրջ: Թափորին գլուխէն կը քալէր Նուագախումբը, ապա կարիպալտեան ներկայացուցիչներէն անմիջապէս վերջ մենք Զոմերս: Հակառակ օդին անյարմարութեան մօտ երկու հազար հոգի եկած էին իրենց պարտականութիւնը կատարելու հայրենիքին պաշտպանութեանը համար ինկած զինուորին:

Յիշատակարանին առջեւ աւանդական մէկ վայրկեան լռութենէն վերջ, Տօքթ. Պէռօն, նախկին Ռազմիկներու Դաշնակցութեան նախագահը, շնորհակալութիւն յայտնեց ներկայ պատուիրակութիւններուն:

Նուագախումբը «Մարսէյյէզ»ը կը հնչեցնէր: Դրօշները կը խոնարհէին. Զինուորականները բարեւի էին կեցած:

Քովս, ծերունի կին մը կ'արտասուէր լուռ ու մունջ: Իր զաւակն էր թերեւս, որ կը հանգչէր հող:

Ինչո՞ւ կին, գիտե՞ս որ մենք այդ յիշատակարանն ալ չունինք, տարին գոնէ մէկ անգամ արտասուելու մեր հայրենիքին համար ինկող հերոսին գերեզմանին առջեւ:

Զոմուժիք

×

ՎԱԼԱՆՍ — Նոյեմբերի 11, պէտք է երթալ մասնակցիլ Զոմի թափորին, որ 4 — 5 տարիէ ի վեր կը հրաւիրուի քաղաքապետութեան կողմէ, իբրեւ պատերազմի որբեր: Հինգշաբթի է, օդը այնքան տխուր է որքան օրուան տօնը: Այնքան աղաւոր որքան, զոհերու պարագաներուն սիրտերը: Կ'աճապարեմ ժամանակին ներկայ ըլլալ՝ «Միամանթօ» ակումբը: Հոն են տասնեակ մը երիտասարդներ: Ոմանք զբաղած են ծաղկեպսակներուն վրայ, եռագոյն-ժապաւէններ զետեղելու գործով, իսկ միւսները կը շաղակրատեն զանազան նիւթերու շուրջ, սպասելով ուշացողներուն:

Տզոց մէջ կը նկատեմ արդար դառնութիւն մը: Արգիլուած է պետական եռագոյնէն զատ ուրիշ որ եւ է դրօշ պարզել: Այս արգելքը, որ ազդարարուեցաւ անցեալ նոյեմբերին, Լէօն Պլումի օրով՝ շատ է վրդովեր մեր տըղաքը. Շատեր կ'առաջարկեն, խոշոր ծաղկեպսակ մը ամբողջովին զարդարել հայկական եռագոյնով եւ տանիլ թափորին, ձողերու վրայ բարձրացուցած: Բոլորը կը համաձայնին, կ'ուրախանան,— այդ ալ արգիլուած էր: Հետզհետէ կը հասնին ուշացողները, պատրաստ են ծաղկեպսակները: «Յառաջ նահատակ» եւ «Բամ փորոտան» խմբերգներէ վերջ, կարգով դուրս կ'ելլենք Հ. Յ. Դ. Ակումբէն:

Ամբողջ քաղաքը կը լողայ դրօշներու ծովուն մէջ: Վալանսը՝ որ հարուստ է, իր բազմաթիւ եւ բազմացեղ զինուորներով, տատուն կանուխ դուրս է թափած: Եւ ահա յիշատակարանին առջեւ ենք:

Ցուցիչ է տեսարանը, մէկ վայրկեանի լռութեան պարտքն է որ կը կատարուի եւ ապա զինուորական նըւագախումբը մեղմօրէն կը հնչեցնէ ծանօթ մահերգը:

Մահերգին կը յաջորդէ «Մարսէյյէզ»ը: Թափորը կ'ուղղուի դէպի գերեզմանատուն: Որբերն ալ զետեղելով իրենց ծաղկեպսակը, դուրս կ'ելլենք պարտէզէն: Պողոտային երկու կողմերը շարուած է անթիւ բազմութիւն մը որուն մէջէնեղէն կ'անցնին թափորը

Շ. Սեւան

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

Անոր այս խօսքերուն կարելի է աւելցնել նաեւ սա խօսքերը. «Մենք պատերազմ եւ վրէժ ունինք Թուրքերու հանդէպ»:

«Լսեցի՞ք Թէհլիրեանի ժանտատենդէ վարակուած ըլլալը. Եթէ մարդ մը ժանտատենդէ կամ ճահճատենդէ վարակուի, տարիներով զրկուած կ'ըլլայ բնականոն վիճակէ: Մէկ ալ ոճիրին օրը, ստամոքսը խանգարուած ըլլալուն պատճառաւ քիչ մը գոնեակ խըմած ըլլալը կը պատմեն: Այդ պատճառով Թէհլիրեանի մտային հաւասարակշռութիւնը այդ օր աւրուած էր:

«Պէտք չէ մոռնալ նաեւ որ ներկայիս Հայերը եւ Թուրքերը պատերազմական վիճակի մէջ կը գտնուին: Իրականին մէջ այս երկու ժողովուրդները իրարու հանդէպ շարունակ թըշնամի եղած են: Անոնք իրար պատերազմական վիճակի մէջ կը նկատէին: Ամբաստանեալը ձերբակալուած միջոցին ըսաւ. «Ես օտարական եմ, այս խնդիրը Գերմանիան չի շահագրգռեր»

Բացի այդ, լսեցիք նաեւ Թալէաթ փաշայի մահուան դատապարտուած ըլլալը: Մահուան վճիռ մը կամ կ'ընդունուի կամ կը մերժուի: Քանի որ Պոլսոյ պատերազմական ատեանը մահուան վճիռ մը տուած է, գերմանական դատարանն ալ պէտք է ընդունի այդ վճիռը: Այլապէս, օր մըն ալ մեր տուած վճիռը ուրիշ երկիրներու կողմէ չընդունուիր: Պոլսոյ մէջ, բարձրաստիճան անձնաւորութիւններէ բաղկացած պատերազմական ատեանի մը կողմէ տարագրութեան խնդիրը խորապէս քննուած եւ ամէնէն արդար վճիռը տրուած ըլլալը պէտք է ընդունինք: Պատերազմական ատեանի այդ վճռին անգլիական թնդանօթներու ազդեցութեան տակ տրուած ըլլալը ճիշդ չէ: Ընդհակառակն Անգլիացիներու թէր կամ դէմ ինչ ալ խօսուի, անգլիական արդարութիւնը ամէն տեղ իբրեւ նմոյշ կրնայ նկատուիլ: Հետեւաբար սխալ է այն ենթադրութիւնը թէ անգլիական թնդանօթներու ազդեցութեան ներքեւ տրուած է պատերազմական ատեանի վճիռը»:

Այս վերջին խօսքերը արտասանողը գերման փաստաբան մըն էր: Գերման մը, որուն բնածիքին բոլոր անդամները, երախաներն ու կիները ամբողջ պատերազմի ընթացքին անօթութեան ու թշուառութեան դատապարտուած էին. եւ դեռ այդ դատավարութեան օրերուն անօթութիւնը կը շարունակուէր միեւնոյն թափով ու սաստկութեամբ: Բայց փաստաբանը այս բոլորը ի հարկէ, չէր մտածեր: Ան, հայ յեղափոխական կոմիտէէն մեծ գումարներ առնելու համար սուտ խօսելու պաշտօնը ստանձնած էր: Տեսէք միւսին անդամներուն վրայ ազդելու համար ա՛ն ի՛նչ սուտեր կը յօրինէր:

- «Եթէ Պոլսոյ պատերազմական ատեանի կողմէ տրուած վճռին պատճառները փնտռուէին, հայկական տարագրութենէն զատ ինչե՞ր պիտի հրապարակ հանուէին: Պատերազմական ատեանը մահուան վճիռը տալուն պէս, Թալէաթ փաշան մահուընէ ազատելու համար կեղծ անունով մը Պոլսէն փախչելու ստիպուեցաւ: Թէհլիրեան այս փախստականներու դէմ իր անձը պաշտպանելու հարկադրանքին տակ էր: Որովհետեւ Թալէաթ եւ Էնվէր փաշաներէն զատ դեռ բազմաթիւ մահապարտներ կեղծ անուններով Գերմանիոյ մէջ կը շրջէին: Անոնց Գերմանիոյ հիւրեր ըլլալու պարագան առաջ կը քշուէր: Ես այդ առարկութիւնը կը մերժեմ: Չեմ կարծեր որ գերման կառավարութիւնը իրենց հայրենիքէն փախչող այս տեսակ ոճրագործներուն կեղծ անուններով մեր երկրի մէջ պահուելուն հաւանի: Ասոնց մէկն է Էնվէր փաշան որ անցածները ձորէն Ռուսիա փախած էր: Հիմա ան հոն մնացած Հայերուն ալ բնաջնջման համար պոլշեւիկներու հետ միասին նոր դաւադրութիւններ կը սարքէ եղեր: Այս բոլորը կը կարդանք թերթերու մէջ: Եթէ Թալէաթ փաշան սպաննուած չըլլար եւ յաջողէր փախչիլ Ռուսիա, երկու շաբաթ չանցած Հայերու դէմ նոր բռնութիւններ պիտի սկսէին: Ուէ մարդ իր ազգն ու ժողովուրդը փրկելու համար իրաւունք ունի գետին փռելու ոճրագործ մարդ մը: Կրնայ ըսուիլ որ ամբաստանեալը իր անձը պաշտպանելու համար սպաննած է Թալէաթ փաշան»:

Ահա այսպէս, փաստաբան Վէրթօբ վստահ ըլլալով որ ուէ կողմէ ընդդիմութեան պիտի չհանդիպի, շարունակեց իր սուտերը:

1.— Թալէաթ եւ Էնվէր կը ծրագրեն վերապրող Հայութիւնն ալ բնաջնջել:

2.— Թէհլիրեան իր անձը պաշտպանելու համար սպաննած է Թալէաթ փաշան», կ'ըսէ փաստաբանը:

(47) (Շար.)

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (56)

ԼՈՒՍԱԴԵՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Քիչ վերջ մեր ծանօթները դուրս կուգային ծովափի մօտ ոստիկանատան տնակի առջեւ, ուր ճամբորդներու անցագիրները կը քննուէին:

— Էֆէնտի, ատըզը՞զ (պարոն, անունի՞դ),— հարցուցի ակնարկ մը նետելով անցագրի վրայ, ոստիկանը անփութօրէն հարցուց:

— Կարապետ Ալթունեան:

— Կէչէթ, կէչէթ, կէչին, աճէմ թաշտոռմ... (Անց, անց, անցէք, պարսկահպատակ...)

Այդ գիշեր Գառնիկ էֆէնտիի տանը ի պատիւ նորեկ տեսչին ընդունելութիւն կար: Հոն հաւաքուած էին Կիրասոնի աչքի զարնող երիտասարդները, ազգային վարժարանի ուսուցիչները եւ ուսուցչուհիները: Հակառակ Լեւոնի վանող արտաքինին, ընդհանրապէս տեղացիներու ընդունելութիւնը աւելի քան ջերմ, բարեկամական եղաւ:

Թէեւ Լեւոն նոր անունով մը կ'ուզէր ճանչցուիլ Կիրասոնի մէջ, բայց շատեր գիտէին անոր Վասպուրականի գործունէութեան մասին, իսկ չգիտցողներն ալ երկու օր չանցած լսեցին գիտցողներէն, այնպէս որ թէեւ պաշտօնապէս Կարապետ Ալթունեան կը ճանչցուէր, սակայն երիտասարդութիւնը ու մօտիկ ընկերները զինք Լեւոն կը կանչէին:

Դժբախտաբար, Լեւոնի ցանկութիւնը անծանօթ մնալու՝ չյաջողեցաւ, պետական շրջաններն ալ հասկցան անոր ինքնութիւնը: Քաղաքի ոստիկանապետը, որ երկու տարի առաջ տեղափոխուած էր Վանէն, օր մը պազարի մէջ հանդիպելով ճանչցաւ զայն ու «Լեւոն էֆէնտի, բարի ես եկեր» ըսելով մօտեցաւ: Անշուշտ ոստիկանապետը Լեւոնի մասին անմիջապէս յայտնեց գայմագամին:

Վասպուրականի մէջ ունեցած գիրքը եւ հռչակը պատճառ պիտի լինէին իր վրայ կեդրոնացնելու կառավարութեան ուշադրութիւնը: Առաջի օրէն իսկ յայտնի եղաւ, որ ոստիկանութիւնը մասնաւոր հսկողութեան տակ առած է զայն, թէեւ առանց ոեւէ անհանգստութիւն պատճառելու: Նոյն իսկ ոստիկանապետը մէկ երկու անգամ այցելութեան եկաւ:

Կիրասոնը փոքր նաւահանգիստ մըն է, հազիւ քսանեւհինգ հազար բնակչութեամբ: Հայերու թիւը հինգ հարիւր տուն էր, մօտաւորապէս երեք հազար շունչէ բաղկացած:

Սահմանադրութեան հռչակումէն վերջ, մասնաւորապէս հայ բնակչութիւնը աննախընթաց թռիչք մը կատարեց ազգային, կուլտուրական եւ անտեսական մարզերուն մէջ: 1895 թուականի համահայկական կոտորածներէն վերջ անօրինակ խառնութիւններու ենթարկուած, ինչպէս գրեթէ ամէն տեղ, Կիրասոնցի Հայն ալ ապրեցաւ մղձաւանջային երկար կեանք մը, երբ պարզապէս ապրիլը, գոյութիւն պահելը կարծես կէտ նպատակ լինէր: Ազգային կեանք, դպրոց, եկեղեցի, կուլտուրական ընկերութիւններ, առանց բոլորը խամրած ծաղիկի նման, իրենց գոյութիւնը կըպահէին առանց սակայն իրական արժէք մը ներկայացնելու:

Հայ ծնիլը աններելի, իսկ Հայ լինելը իսկական յանցանք կը համարուէր: Հայերը կ'ուզէին աննշմար, անտես ապրիլ. Թուրքը չտեսնէր որ լաւ դպրոց ունին, փառաւոր եկեղեցի, որ այս կամ այն Հայը անտեսական բարւոք կացութեան մէջ է: Ապա Սահմանադրութեան իրաւունքէ զրկուած հայ վաճառականը, խանութպանը հնարաւորութիւն չունէին ճամբորդելու, Պոլիս երթալու, մինչ մրցակիցները, Յոյներն ու քիչ մըն ալ Թուրքերը, պաշտպանութենէն օգտուելով հետզհետէ կը տիրէին առեւտրական հրապարակին, տեղական շուկային եւ ներքին գաւառներու յանձնակատարութեան գործին:

Սահմանադրութեան հռչակումով ամէն ինչ փոխուեցաւ: Կիրասոնի փոքրաթիւ հայութիւնը յանկարծ արթնցաւ քունէն: Մէկ օրէն միւսը, կարծես մինչ այդ պահարաններու մէջ պահուած, նոր երիտասարդութիւն մը երեւան եկաւ, ազգային կեանք, կրթական գործ, թատրոն, երգչախումբ, եկեղեցի իրար խաչաձեւեցին: Տնտեսական մարզին մէջ ալ ձեռներէց երիտասարդներ յաջողութեամբ մրցումի ելան յոյն եւ թուրք վաճառականներու, խանութպաններու հետ:

Ինչպէս ամէն տեղ, ազգային արժանապատուութեան գիտակցութիւնը քաջալերուեցաւ, երէկուան աննշմար մնալ ուզողները ֆէսերնին ծռեցին՝ «Մենք Հայ ենք, բան մը ըսելիք ունի՞ք» ըսելու իմաստով: Մասնաւորաբար երիտասարդութիւնը զուրգուրոտ խնամքով մօտեցաւ հայ դպրոցին: Զմայլելի զոհաբերութեամբ ազգային դպրոցը դարձուցին ազգային օճախ մը: Հրաւիրուեցան կարող ուսուցիչներ, հայ մանուկը Հայ դաստիարակելու համար:

Դպրոցի վերջի տեսուչն էր Վահանը, որ երկու տարի առաջ եկած Փարիզէն, քիչ մը դրամ խնայելով պիտի վերադառնար նորէն Փարիզ, ուսումը վերջացնելու համար, իսկ մինչ գալը՝ Լեւոնը պիտի մնար իր տեղը:

Եկեղեցիի թաղէն վեր Սուբ Սու արուարձանին մօտ, մէկ սենեակի մէջ կ'ապրէին Վահանն ու Լեւոնը: Տան տէրը պատուական Հայ մըն էր, Հաճի Խաչատուր անունով, Շապին Գարահիսարցի, որ տասնեակ մը տարիներ առաջ եկեր ու հաստատուեր էր Կիրասոն: Հաճի Խաչատուրը չուկայի մէջ փոքր խանութ մը ունէր, չթեղէն կը ծախէր, հօտաւէտ իւղեր, տանթէլ, ժապաւէն, տղամարդկանց վըզկապ, օծիկ, շապիկ, եւայլն, եւայլն: Երկու երիտասարդ տղաներ ունէր, Կարապետը՝ ամուսնացած, իսկ փոքրը՝ Արտաւազդը՝ տասնեւութ տարեկան աշխոյժ պատանի մը:

Վահանը Լեւոնի գալէն շաբաթ մը վերջ մեկնեցաւ: Դպրոցները բացուելուն դեռ երկու ամիս կը մնար, անգործ եւ շրջանին անծանօթ, Լեւոնը օրուան մեծ մասը սենեակին մէջ փակուած կ'անցընէր: Անշուշտ այցելութիւններ անպակաս էին: Կիրասոնի աչքի զարնող երիտասարդներու ժամադրավայրը դարձած էր Լեւոնի սենեակը. հոն կը հաւաքուէին, ժամերով կը խօսէին զանազան հարցերու, մասնաւորապէս Հայաստանի մասին, հայ ժողովուրդի ապագայի մասին: Այնպիսի բուռն հետաքրքրութիւն մը կը ցուցնէին, որ Լեւոնը այդ շրջանին մէջ հարազատ ընկերներով շրջապատուած կը համարէր ինքզինք, ոգեւորուած կը պատմէր Վասպուրականի մասին, հոն կատարուած եւ ծրագրուած աշխատանքներէն:

(Շար.) ՎԱԼԽԱՍ

Ֆրանսա պիտի վճարէ 40,000,000 ոսկին

Ելմտական նախարար Պ. Ժորժ Պոնէ յայտարարեց թէ 40 միլիոն ոսկիի գումարը (վեց միլիառ ֆրանք), որ անցեալ փետրուարին փոխ առնուած էր անգլիացի դրամատէրներէ, երկաթուղիներու համար, պիտի վճարուի ճիշդ պայմանաժամին, դեկտեմբեր 2էն 26: Նախարարը աւելցուց թէ գանձը ի վիճակի է կատարելու այս վճարումը, շնորհիւ դրամական կացութեան բարւոքման եւ թէ հետզհետէ աւելի պիտի շեշտուի բարւոքումը:

*** Պետական պաշտօնեաներու Դաշնակցութեան ազդ. խորհուրդը կիրակի օր ժողով գումարելով, որոշեց պնդել ամսական 150 ֆրանքի յաւելման պայմանին եւ ուրիշ պահանջներու վրայ: Այս առաջարկութեամբ նորէն դիմում-ներ պիտի կատարուին կառավարութեան եւ խորհրդարանին եւ ի հարկին գործադուլ պիտի հռչակուի, թէեւ բանաձեւին մէջ այդ խօսքը չէ արձանագրուած:

*** Ներքին նախարար Պ. Մարքս Տորմուա կիրակի օր ճառ մը խօսելով, շեշտեց թէ աւելի քան երբեք անհրաժեշտ է բոլորուիլ կառավարութեան շուրջը, որպէսզի կարենայ գլուխ հանել իր առաջադրութիւնները: «Վերջին ընտրութիւնները լիովին հաստատեցին ժողովրդ. ձախակողմեան քաղաքականութիւնը»: Աշխատանքի նախարարն ալ խօսելով, յայտնեց թէ մօտերս օրինագիծ մը պիտի ներկայացուի խորհրդարանին, հանգստեան թոշակ հաստատելու համար ի նպաստ ծերացած աշխատաւորներու:

*** Խորհրդարանը կը վերաբացուի այսօր: Առաջին առթիւ 5 — 600 միլիոն ֆրանքի վարկ մը պիտի խնդրուի, ցուցահանդէսին վերաբացման համար:

Արաբական կոչեր Պաղեստինի մասին

Գաղտնի տպուած յայտարարութիւն մը, որուն տակ ստորագրած է «Արաբական նոր կոմիտէն», կը հրաւիրէ Արաբները անսասան վճռականութեամբ շարունակել պայքարը աշխարհակալութեան դէմ: Այս առթիւ կը յիշէ ամբողջ իսլամական աշխարհին աջակցութիւնը եւ կը բողոքէ բրիտանական իշխանութեան ընթացքին, մասնաւորապէս արաբ երեւելիներու ձերբակալման դէմ:

Միւս կողմէ Շէյխ էլ Ֆարուքի, «Իսլամական Միութիւն» թերթին անօրէնը, կոչ մը հրատարակած է, որով կը հրաւիրէ Արաբները անյապաղ դադրեցնել անկարգութիւնները: Շէյխը դիտել կու տայ թէ ահաբեկչական արարքները նպաստաւոր են Հրեաներու եւ Անգլիացիներու ծրագիրներուն: «Հակառակ անմեղ անձերու կորուստին, ահաբեկչութիւնը չի վախցներ ոչ Հրեաները, ոչ ալ Անգլիացիները, այլ կը նպաստէ փութացնելու Պաղեստինի բաժանումը»:

Բայց եւ այնպէս խռովութիւնները կը շարունակուին: Նոյնիսկ Երուսաղէմի մէջ լոյսերը կը մարեն իրիկուան ժամը 5էն առաւօտեան ժամը 5:

*** Կիրակի ամբողջ օրը ահաւասարափի մատնուած էր Երուսաղէմը: Ռումբեր նետուեցան փողոցներուն մէջ եւ տարճանակներ պարպուեցան, սպաննելով 8ոթը հոգի, որոնց երկուքը կիներ: Ութ հոգի վիրաւորուեցան: Ոստիկաններ եւ զինուորներ կը շրջին քաղաքին մէջ, դրահապատ ինքնաշարժներով: Երթեւեկը բոլորովին կանգ առած է եւ հանրային շէնքերը կը պաշտպանուին անգլիացի զինուորներու կողմէ: Կիրակի օրուան ամէնէն ծանր դէպքը պատահեցաւ Երուսաղէմի հրէական արուարձանին մէջ, Թոմէյմա, ուր արաբական հանրակառք մը յարձակման ենթարկուեցաւ: Արաբ ուղեւորներէն երեքը սպաննուեցան (երկուքը կին). իսկ երկու Հրեայ կիներ վիրաւորուեցան: Պաշտօնական ցանկը մը կ'ըսէ թէ վեց Արաբներ եւ մէկ Հրեայ սպաննուեցան, չորս Արաբներ եւ չորս Հրեաներ վիրաւորուեցան:

Հայ մը կը սպաննէ իր ընկերը

Թուլուզէն կը հեռագրեն Նոյեմբեր 13 թուականով.—

Վիլֆէի մէջ (Ավէյրոն), հրապարակին վրայ կատարուած ծեծի մը ընթացքին Հայ մը, Միքայէլ Դարբինեան 42 տարեկան, հայր չորս զաւակներու, տարճանակով սպաննեց իր հայրենակիցը, Եղիկէլ Խաչատուրեան, 34 տարեկան եւ հայր հինգ զաւակներու: Երկար ատենէ ի վեր ատելութիւն մը ծագած էր երկու ընտանիքներուն միջեւ: Մարդասպանը ձերբակալուեցաւ:

<u>ՑԱՆԱՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ</u>

ԱՐՔԱՅԻՑ ԱՐՔԱՆ ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԵԱՆ ՄԱՏՆՈՒԱԾ է, համաձայն անգլիական թերթի մը տեղեկութեանց: Իր հետ ունենալով բնտանիքին 22 անդամները ու հետեւորդները, հարկադրուած է ծախել ինչ որ միայն Լոնտոն տարած էր, Աստոն-Ալէպայէն փախած ատեն: Այս առթիւ կ'ըսէ թէ երկրէն հեռացած ատեն ոչ ոսկի ոչ ալ դոհարեղէն փոխադրած էր, մինչ այն յոյսն ունենալով թէ պիտի վերադառնայ: Այժմ ամէն յոյս կորած ըլլալով, ստիպուած է ծախել վերջին կառքը եւ Լոնտոնի տունը: Բարեկամներ միջամտած են, որպէսզի անգլ. կառավարութիւնը թոշակ մը յատկացնէ:

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ բանակը նորէն գրոհ տալով, խորտակեց Շանկայի պաշտպանութեան երկրորդ գիծը: Կ'ըսուի թէ Չինացիները խուճապի մատնուած են: Ամէն օր նոր ուժեր կը հասնին Ճափոնէն: Ուտելիքի նեղութիւնը հետզհետէ զգալի կը դառնայ Շանկայի մէջ: Ֆրանսական շրջանին բնակչութիւնը, որ 600.000 էր, բարձրացած է 1.400.000ի, վերջին քանի մը ամիսներու ընթացքին: Կ'ըսուի թէ Իտալիա պիտի միջնորդէ, հաշտութիւն կնքելու համար, անշուշտ գոհացնելով Ճափոնը:

ԳՈՒՐԳԷՆ ԱԼԷՄՇԱՀԻ ՄԵԾ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

Նուիրուած Հայկական եւ Արեւելեան երաժշտութեան

ԿԻՐԱԿԻ 28 ՆՈՅ. 1937, ԿԷՍՕՐԷ ԵՏՔ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 16.45ԻՆ

Salle Prat, 150 Rue Paradis, ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ԿԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

(ԱԼԷՄՇԱՀԻ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ—ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ)

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Damesme — PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (59)

ԽԵՆԹԸ

ԱՆԿԱՏՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» ● ««««

Եւ իրաւ, այդ ժողովուրդը ինչո՞վ է մեղաւոր, որ մնացել է վայրենի, որ իր ապրուստը սրո ուժ է սատարու-թեան եւ մարդա[illegible]ութեան մէջ:

[illegible] որ մինչեւ այսօր [illegible] նրանց: Մեր [illegible] ունենում էին ա-նել այդ: Եթէ ցանկանում ենք ազատ մնալ դրացիների կատաղութիւնից, պէտք է աշխատենք ընտանեցնել, պէտք է աշխատենք նրանց վարժեցնել աւելի խաղաղ եւ աւելի քաղաքակրթուած կեանքին: Թուրքիան հող չէ տանում Քրդերի կրթութեան մասին, եւ այդ շատ հասկնալի է, որովհետեւ Քրդի վայրենութիւնը աւելի նպաստաւոր է նրան: Բայց մենք պէտք է հոգ տանենք, որովհետեւ վնասը մեզ է հասնում: Մենք չենք զգչի նրանց կռռնին, մենք միայն կը կրթենք նրանց:

Այնուհետեւ «ջուրը իր բնական ճանապարհը կը գտնէ»...

ԻԴ.

Թուրքաց կառավարութեան կողմից պատերազմական պատրաստութիւնների նշանները արդէն նկատելի կերպով երեւում էին: Եւ այդ կարելի էր տեսնել առաւելապէս Բայազէտի գաւառում, որ շատ հեռու չէր Ռուսաց սահմանից: Գիւղացիներից խըստութեամբ հաւաքում էին ոչ միայն ներկայ տարուայ հարկերը, այլ եւ պահանջում էին հին պարտիքներ եւ մի քանի ապագայ տարիների հարկերը միասին: Ժողովրդի հառաչանքներին եւ դժգոհութեանը չափ չը կար: Ով որ փողով վճարել չէր կարողանում, բռնութեամբ վաճառել էին տալիս նրա տան կայքը, անասունները, եւ մինչեւ անգամ չէին խնայում եզներին ու գոմէշներին, որոնք անհրաժեշտ էին գիւղացու երկրագործութեանը, որոնք ծառայում էին նրա վարը վարելու եւ ծանրութիւնները տեղափոխելու համար: Այդ բաւական չէր, գիւղացիների վրայ պարտք էին դնում պատրաստել այսքան հազար հօխայ թաքսիմաթ, եւ կամ խլում էին անոնցից իրանց ուտելու համար պատրաստած բոլոր պաշարեղէնները որպէս էին՝ ձաւար, կորկոտ, բիչիթայ(*) ,իւղ, պանիր բրինձ, եւայլն: Գիւղացիների բոլոր արտադրութիւն, լաւն եւ ազնուականների պատառախնը լինում էր այն, թէ զաւթութիւնը պատերազմ ունի:

Ցեցեալ անկարգութիւնները բաց արին Թոմաս էֆէնդու առջեւ գործունէութեան մի նոր եւ ընդարձակ ասպարէզ: Որպէս արքունի մուլթեզիմ, նա յանձն էր առել հաւաքել հարկերը եւ հայթայթել զօրքերի համար պատրաստուելիք պաշարի մի մասը: Թոմաս էֆէնդու առջեւը դրուած էր մի յաւիտարած հունձք, ուր նրա սուր մանգաղը եռանդով գործում էր... Այժմ փոխանակ երկու զափթիաների, նա տասցել էր իշխանութիւնից բուլիթու պահելու իր մօտ որքան պէտք լինի զափթիաներ:

Եւ այդ բոլոր դրկողութիւնները հասնում էին Հայերին միայն, որովհետեւ մահմեդականները պատրաստւում էին մասնակցել պատերազմին եւ նրանցից ուրիշ ոչինչ չէր պահանջւում:

Բացի նրանից, որ հայ գիւղացիները կողոպտւում էին եւ իրանց 10 — 20 տարիների ընթացքում ձեռք բերած կայքերից միանգամայն զրկւում էին, — բացի այդ դառն չքաւորութիւնից, նրանց տիրել էր մի ընդհանուր սարսափ, նրանց սպառնում էր մի ընդհանուր եւ աւելի սոսկալի անբախտութիւն: Մահմէտական տարրի մէջ նըկատւում էր մի գաղանային կատաղութիւն դէպի քրիստոնեաները, դէպի բոլոր «գեաւուրները»: Ամենի բերնից լսելի էր լինում այն զռռխային բառը՝ «ջիհաթ»: Մոլլաները, մուֆթիները, դաղիները եւ շէյխերը բորբոքում էին խառնիճաղանճ ամբոխի մոլեռանդութիւնը, դրդում էին նրան, քարոզելով, թէ պատերազմը կրօնական է, թէ Ստամբոլումը յուսով պիտի բարձրացնեն «սանջակ շէրիֆը», եւ յուսով կը հրատարակուի սրբազան պատերազմը, եւ ամբողջ իսլամը պէտք է սուր բարձրացնէ քրիստոնեաների դէմ:

Այդ բոլորը մեծ նոյներ պատճառեցին Պ. Սալմանին, որին լաւ յայտնի էր այդ կատաղի շարժումների նշանակութիւնը եւ նրանց սարսափելի հետեւանքը տեղային Հայերի վերաբերութեամբ

— Ցաւով կը կրկնեմ այսուհետ Բուլղարիայի կոտորածներ, ասաց նա մի առաւօտ Վարդանին, — պէտք է շտապենք նախապատրաստել ժողովուրդը անձնապաշտպանութեան համար:

— Ես էլ մի այսպիսի բարբարոսութեան հոտը զգում եմ ... պատասխանեց Վարդանը:

Այսպէս խօսելով, նրանք դուրս եկան ծերունի Խաչօի տնից եւ դիմում էին դէպի ակը - Մարուքի տունը, ուր նա մտք ունէին վերջացնել դըպրոցների վերաբերութեամբ մի քանի օր առաջ կարգադրուած խորհուրդը, այսինքն, որպէս Վարդանը ասաց, ուզում էին տէրտէրի գեղերին մի փոքր խեղ քոնել, որ նա լռէ, նրա փեսայ տիրացու Սիմոնին վարժել այժմ որպէս հսկող բանուորների վրայ, իսկ ապագայի համար խոստանալ մի պաշտօն նոր բացուելիք դպրոցների համար:

Նրանց ականջին զարկեց մի ձայն գիւղի միջով անց էր կենում մի ահ ծանօթ չարչի, եւ իր վաճառքների անունները մի առ մի կարդալով, գնորդներ էր հրաւիրում:

— Սիրուն աղջիկներ, կարմիր հարսներ, ինձ բերեցէք ձեր փարաները, ես կը տամ ձեզ լաւ ասեղներ, գոյնզգոյն թելեր, ոսկի մատնոցներ...

Չարչին մի վիթխարի մարդ էր, ոտքից ցգլուխ հագուած ցնցոտիների մէջ: Նրա վաճառքների ահագին արկղը, որ կրած ունէր թիկունքի վրայ, համեմատելով նրա մարմնի մեծութեանը, նոյն տպաւորութիւնն էր գործում, որպէս մի փոքրիկ կողով ընկած լինէր ուղտի կուզին: Չարչին ձախ ոտքից սաստիկ կաղում էր, եւ ամէն անգամ երբ որոքում էր նա դէպի ձախ կողմը, կարելի էր մտածել, որ խեղճը ցած կը գլորուի այդ Գոլիաթը, բայց ձեռքի ահագին գաւազանը նեցուկ տալով, պահպանում էր իր իրական հաւասարակշռութիւնը.

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

(*) Բիշբայ վերմիշելի նման պատրաստած մի խմորեղէն է:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 -
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 17 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MERCREDI 17 NOVEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3579

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ի՞ՆՉ ԿԸ ԿԱՏԱՐՈՒԻ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Միջազգային մամուլը խրած՝ քաղաքական կացութեան ճախճախուտքին մէջ, շատ քիչ կը զբաղի Խ. Միութեան ներքին փաթարիկներով:

Ամէնէն կարեւոր թերթերն անգամ կը գոհանան օրը օրին տեղեկութիւններ հաղորդելով, երբեմն ալ ուղղակի կամ անուղղակի թղթակցութիւններ, յօդուածներ տպելով: Մասնաւորապէս ֆրանսական թերթերը վերապահ դիրք մը բռնած են: Անգլիական եւ ամերիկեան մամուլը քիչ մը աւելի ուշադրութեամբ կը հետեւի անցուդարձին, մասնաւոր թղթակիցներու եւ մասնագէտ աշխատակիցներու միջոցաւ: Իսկ հարեւան երկիրներու, մասնաւորապէս Լեհաստանի եւ Գերմանիոյ մամուլը ամէնէն աւելի տեղ լուրերուն տեղ կուտայ: Եւ ընդհանրապէս անոնց միջոցաւ է որ կ'իմացուին շատ մը գաղտնիքներ, աւելի կամ պակաս վաւերական:

Գերմանական մամուլը քիչ մը աւելի հետաքրքրութիւն կը ցուցնէ, համաձայն իր հայեցողութեան:

Այսպէս, վերջերս բաւական լուրջ ուսումնասիրութիւն մը հրատարակեց «Թրիփլ տը Փարի», Պ. Դարրավիչի ստորագրութեամբ:

Յօդուածագիրը, հիմնուելով խորհրդային մամուլէն քաղուած տեղեկութեանց վրայ, կը պարզէ տեսակէտ մը որ կրնայ վիճելի համարուիլ, բայց արժանի է ուշադրութեան:

Իր տեսութեան համաձայն, երեք հիմնական պատճառներ տեղի տուած են վերջին վերիվայրումներուն:

Առաջինը՝ ստալինեան կուսակցութեան անյաջողութիւնն է, բոլոր ճակատներուն վրայ — ճարտարարուեստական, հողագործական եւն.: Արտադրութիւնը չէ աւելցած, հակառակ հնգամեայ ծրագիրներուն: Մասնագէտները կը ձգեն կը հեռանան, փախչելով քաղաքական հալածանքներէ, բանուորները պէտք եղածին պէս չեն աշխատիր կամ չեն գտնուիր. Եւ խորհրդային մամուլը ամէն օր մերկացումներ կը կատարէ, երեւան հանելով անվերջ թերակատարումներ, զանցառութիւններ կամ «վնասարարութիւն»:

Երկրորդ պատճառը, միշտ համաձայն նոյն աղբիւրին, այն է որ խիստ պէս գաղտնի եւ յեղափոխական խլրտումներ երեւան եկած են: Ամէնէն ծանր հարուածը կը կազմէր զինուորականներուն դաւադրութիւնը, «որ քիչ մնաց պիտի յաջողէր»: Այս դաւին գլխաւոր կազմակերպիչներէն մէկն էր մարաջախտ Թուխաչեւսկի, բայց անոր գլուխը կը գտնուէր Գամարնիկ, որ անձնասպան եղաւ: Յօդուածագրին կարծիքով, քանի մը զօրականներ որոշեր էին իրենց օձիքը ազատել Ստալինէն եւ իր խմբակէն, «բայց շատ քաշքշեցին գործը, Եժովի գործակալները լուր առին եւ արագօրէն հաշուեյարդարի ենթարկեցին զայն»:

Երրորդ պատճառը կը համարուի խորհրդարանական ընտրութիւնը, որ պիտի կատարուի նոր սահմանադրութեամբ: Քուէարկութիւնը գաղտնի ըլլալով, Ստալին կ'ուզէ իր մականին տակ ունենալ բացարձակապէս հաւատարիմ տարրերէ կազմուած խորհրդարան մը: Դեռ անցեալ օգոստոս 17ին, Փրավտա, կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, հետեւեալ ազդարարութիւնը կ'ուղղէր խորհրդային քաղաքացիներուն.— «Ընտրութիւնները չեն կրնար կատարուիլ առանց ամբողջովին, վերէն վար նորոգելու վարչական մեքենան, պաշտօնի կոչելով մինչեւ ծայրը Լենին-Ստալինի կուսակցութեան անձնուէր քաղաքացիներ»:

Յօդուածագրին կարծիքով, Ստալին դեռ երկու տարի առաջ որոշած էր ոչնչացնել կամ բանտարկել հին պոլշեւիկները (անշուշտ ատոր համար էր որ լուծեց անոնց Միութիւնը): Ցետոյ սկսաւ հեռացնել միջին դէմքերը, զօրականները եւն.: Այնպէս որ, այլեւս ոչ անցեալը արժէք ունի, ոչ ալ կուսակցական աստիճանը:

Ազդանշանը տրուելով կեդրոնէն, տարածուեցաւ բոլոր հանրապետութեանց մէջ, եւ մենք տեսանք «մերկացումներ»ու, «մաքրագործում»ներու եւ գնդակահարութեանց շարք մը, որ աննախընթաց է ազգերու պատմութեան, մինչեւ անգամ պոլշեւիկեան տարեգրութեանց մէջ: Աննախընթաց՝ թէ տարողութեամբ եւ թէ բարբարոսութեամբ: Ինչպէս Մոսկուայի կամ Լէնինկրատի, նոյնպէս 11 հանրապետութեանց եւ միւս ինքնավար շրջաններու մէջ դրեթէ չմնաց մէկ հատիկ ականաւոր դէմք, պետական կամ կուսակցական վարիչ, հիմնադիր կամ գործիչ, որ գնդակահարուած, բանտարկուած, աքսորուած, կամ առնուազն արտաքսուած եւ անկիւն մը նետուած չըլլար:

Եւ աւելուքը չէ վերջացած տակաւին: Եղան պարագաներ, — եւ դեռ ամէն օր կ'արձանագրուին — երբ հազիւ պաշտօնի կոչուած գործավարներ, քարտուղարներ եւ ուրիշ պաշտօնատարներ իրենց կարգին սեւցան, դարձան «ժողովուրդի թշնամիներ եւ իժեր»: Անոնք անցեալին համեմատ կը կոչուին «տրոցկիստ-բուխարինեան միժուածքներ», «գերման եւ ճափոնական ագէնտներ», վնասարար, քանդիչ, լրտես եւն.: Իսկ մեր աշխարհին մէջ, կովկասեան երկինքին տակ, այդ ածականներուն վրայ կը բարդուին աւելի գունաւոր բառեր,— «Դաշնակ, մենշեւիկ, մուսավաթական», եւ կամ «մանկլաւիկներ» սեւ ցանկն անցած, գնդակահարուած կամ բանտարկուած վարիչներու: Օրինակ, Հայաստանի մէջ՝ «մանկլաւիկները ժողովուրդի թշնամի Խանջեանի, Ամատունիի, Գուլոյեանի» եւն.:

Տարակոյս չկայ թէ այս ընթացքով, մինչեւ դեկտեմբեր 12, մէջտեղը մնացած պիտի ըլլան միայն Ստալին եւ Ընկ., իրենց ափ մը խամաճիկներով — մէկ օրէն միւսը տապալելու դատապարտուած գործակալներով: Իսկ ինչ որ խորհրդարան կը կոչեն, պիտի դառնայ հասարակ յարան մը, ուր մարդիկ միայն «գապ'ուլ» ընելու իրաւունքը պիտի վայելեն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻՈՅ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿԸ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

Քսանեւչորս ժամ առաջ մեկնեցաւ

Լորտ Հալիֆաքս, Անգլիոյ արտակարգ ներկայացուցիչը, որ չորեքշաբթի պիտի երթար Պերլին, Լոնտոնէն մեկնեցաւ 24 ժամ առաջ, երեքշաբթի եւ այսօր Գերմանիա կը գտնուի արդէն: Անգլիական կառավարութիւնը անհրաժեշտ գտած է փութացնել մեկնումը, նկատի առնելով գերմանական թերթերուն բռնած դիրքը: Ինչպէս գրած էինք երէկ, անոնք բացորոշապէս կը հասկցնէին որ յետաձգուի այցելութիւնը: Ուրիշ պատճառ մըն ալ այն է որ Անգլիա կ'ուզէ տեղին վրայ առնել Հիթլէրի վերջնական դիտումները, անոր հրապարակային արտայայտութիւնէն առաջ:

Կառավարական շրջանակներու մէջ կը հերքեն այն լուրը թէ Անգլիոյ ներկայացուցիչը սակարկութեան պիտի մտնէ Հիթլէրի հետ, քանի մը տարի եւս խաղաղութիւն պահելու համար: Կը հերքուի նաեւ այն լուրը թէ արտաքին նախարար Պ. Իտըն հրաժարական տուած է, իրեն համար նուաստացուցիչ գտնելով լորտ Հալիֆաքսի առաքումը: Ընդհակառակն, Պ. Իտըն շատ բարեկամ կը գտնէ անոր ճամբորդութիւնը, քանի որ լորտը մեծ համարում կը վայելէ Գերմանիոյ մէջ:

Լոնտոնի թերթերը կը պնդեն թէ լորտը պարզապէս տեղեկութիւններ պիտի քաղէ, փոխանակ բանակցութիւններ վարելու: Իսկ Պերլինի թերթերը գիտել կուտան թէ Գերմանիա այլեւս տրամադիր չէ որ եւ է նոր հարցարանի պատասխանելու, եւ կ'ուզէ որ հաւասար գետնի վրայ խօսին իրեն հետ: Լոնտոնի աշխատաւորական թերթերը կը քննադատեն կառավարութեան ընթացքը, ըսելով թէ Չէմպըրլէն ինքնագլուխ կը գործէ, առանց արտաքին նախարարին կարծիքը առնելու:

Ամէն պարագայի մէջ, լորտը Պերլին կը գտնուի արդէն եւ այսօր-վաղը կ'իմացուին իր պաշտօնին մանրամասնութիւնները:

Տասնըչորս պետութիւններ կը մեղադրեն Ճափոնը

Մինչ անդին ճափոնական բանակը կը յառաջանայ բոլոր ճակատներուն վրայ, ճամբան հարթելով դէպի Չինաստանի մայրաքաղաքը՝ Նանքին, աւդին, Պրիւքսէլի մէջ, շահակից պետութիւնները բանաձեւ կը մշակեն:

Նոյեմբեր 15ին, Պրիւքսէլի խորհրդաժողովը 1ի դէմ 14 ձայնով բանաձեւ մը քուէարկեց, որուն համաձայն խստօրէն կը դատապարտուի Ճափոն, ուղղակի խախտած ըլլալով չինական դաշնագրին տրամադրութիւնները: Հակառակ քուէարկած էր միայն Իտալիա, որուն ներկայացուցիչը ազդարարեց թէ բանաձեւը կրնայ «շատ ծանր բարդութիւններ» առթել: Կը նշանակէ թէ Իտալիա այլեւս պիտի չմասնակցի որ եւ է ժողովի: Սկանտինաւեան երեք պետութիւնները յայտնեցին թէ ձեռնպահ կը մնան, առանց որ եւ է պատճառաբանութեան:

Բանաձեւին քուէարկութենէն վերջ, խորհրդաժողովը յետաձգուեցաւ մինչեւ երկուշաբթի. Մինչ այդ, պատուիրակները նոր հրահանգներ պիտի ստանան իրենց կառավարութիւններէն, մասնաւորապէս հասկնալու համար թէ ի՛նչ դիրք պէտք է բռնել, եթէ բանաձեւը ամլութեան դատապարտուի: Շաբաթ օրուան նիստին մէջ, չինական պատուիրակը առաջարկած էր դրամ եւ զէնք ճարել Չինաստանի, քանի որ Ճափոն կը մերժէ որ եւ է միջնորդութիւն: Միեւնոյն ատեն ծրագիր մը ներկայացուց, որպէսզի պատժական տնօրինութիւններ ձեռք առնուին Ճափոնի դէմ, ինչպէս եղաւ Իտալիոյ դէմ, Եթովպիոյ պատերազմին առթիւ:

Լուրի մը համաձայն, Ճափոն տրամադիր է բանակցութեան մտնելու ուղղակի չինական կառավարութեան հետ, պատերազմը դադրեցնելու համար: Ճափոնի վարչապետը պատասխանելով կարգ մը հարցումներու, յայտնեց թէ իր կառավարութիւնը պիտի ջանայ համոզել որ Չինաստան վանէ համայնավարական ազդեցութիւնը, սակայն բացարձակ պայման չի դներ որ մտնայ հակաբոլշեւիկ ուխտին: Միւս կողմէ, Ճափոն երբեք տրամադիր չէ որ եւ է միջնորդութիւն ընդունելու:

Չինական պատուիրակութիւն մը, որ Պերլին կ'երթար, կանգ առաւ Հռոմի մէջ, տեսակցելու համար Մուսոլինիի հետ:

*** Կռիւները կը շարունակուին սաստկութեամբ: Ճափոնցիները բուռն ռմբակոծութենէ մը վերջը, որու ընթացքին 700 ռումբեր արձակուեցան, մօտեցան Սուչէու քաղաքին եւ կը սպառնան կործանել զայն, եթէ անձնատուր չըլլայ: Միեւնոյն ատեն ուրիշ քաղաք մը գրաւեցին, 5000 գերի բռնելով: Իրագէկներ կ'ըսեն թէ Նանքինի ճամբան բաց է այժմ:

Գնդ. տը լա Ռոքի 17 դատերը եւ զարմանազան յայտնութիւններ

Գնդ. տը լա Ռոք 17 նոր դատեր բացաւ Սէնի 10րդ պատժական ատեանին առջեւ, անուանարկութեան համար: Երկու կողմերու կուսակիցները խռնուած էին դատարանին մէջ:

Գլխաւոր վկաներէն մէկն էր նախկին վարչապետ Պ. Թարտիէօ, որ կրկնեց Լիոնի դատավարութեան առթիւ ըրած յայտնութիւնները, պնդելով թէ գաղտնի վարկերէն դրամ վճարած է գնդապետին: «Կարեւորը այն չէ թէ գնդ. տը լա Ռոք ամսուան 28ին, 29ին թէ 30ին կը ստանար սահմանուած գումարները, իմ նախարարութեան օրով, այլ այն թէ իրապէս կը ստանար: Երբ ես այլեւս տրամադրելի գումար չունէի, գնդապետը ղրկեցի վարչապետին (Լավալ): Այս կարգի ներկայացումները կը վերջանան վճարումով»: Փաստաբանը հարցուց թէ նորէն պաշտօնի անցած ատեն 150.000 ֆրա՞նք վճարած է: Պ. Թարտիէօ պատասխանեց—«Կը վախնամ որ իրականէն վար գումար մը ըսած ըլլամ»:

Նախկին վարչապետը յիշեց թէ պատրաստ է իր տնտեսուհին ալ վկայ կանչելու, քանի որ անոր կողմէ կ'ընդունուէր գնդապետը: Ցետոյ մանրամասնօրէն պատմեց թէ ամբողջ 18 ամիս նպաստ վճարած է գնդապետին, թէ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄՈՒՐ ՁԵՐ ԵՒ ՊԱՐԱՆՈՑ ՄԵՐ

Հեռաւոր, հեռաւո՞ր երկիր մը, Քալիֆորնիոյ Լոս Անճելոս քաղաքին մէջ կը հրատարակուի շաբաթաթերթ մը, «Նոր Ուղի»:

Ինչպէս միւս կարմիր թութակներու, իր պաշտօնն է «տռամվոլ-զուռնա» զարնել եւ խորհրդային կարգերը փառաբանել, ու Արաքսը ճերմկցնելու, մածունը սեւցնելու աստիճան: Մանաւանդ՝ երբ հարցը կը վերաբերի Հայաստանի:

Շաբաթաթերթը հոկտեմբեր 22ի թիւին մէջ, երեք սիւնակ երկարագիր խմբագրի մը տակ «Հայ ժողովուրդի թշնամիներ» հռչակելով իր երբեմնի կուռքերը, Ամատունին, Գուլոյեանը, Ակոփովը, Գումենին եւ միւսները — հետեւողութեամբ Մոսկուայի պաշտօնաթերթերին — խմբագրական մըն ալ կը թխէ.

— «Մեր առաջն է դաւաճաններու փոհմակ մը: Անհաւատալի մարդիկ, որոնք կուսակցական տոմսը ծոցերնին դրած, իրենց դիրքերը ապահով կ'ըդգային Դաշնակցութեան ֆաշիստական քաղաքականութիւնը վարելու Հայաստանի մէջ, ղեկավարելով [illegible] խումբեր, սպանելով կոլտնտեսականներ, տեռորի ենթարկելով զիրենք քննադատող բոլշեւիկներուն, յամբէտս վառելով շինարարական հսկայ յառաջացումներ, ազգային երկպառակութեան որոմ ցանելով, փճացնելով բերքի այգիներ, յանդիւլով բնակելի չէնքեր, խարխլելով Խորհրդային իշխանութիւնը եւ կոմունիստ կուսակցութիւնը:

Եւ դուք, հայ ժողովուրդի դաւաճաններդ, չէիք կարող յաւէտ խաբել հայ ժողովուրդին: Արթնցած է հայ ժողովուրդը: Արթուն է անոր Խորհրդային իշխանութիւնը: Սուր է աչքը անոր բոլշեւիկ կուսակցութեանը: Ընդմիշտ հատու է ու մերկացած Ձերժինսկիի-Եժովի լէնինեան-ստալինեան սուրը: Անխնայ է ան բոլոր անոնց դէմ, որոնք թշնամի են աշխատաւոր ժողովուրդներուն ու անոնց եղբայրական համակեցութեանը:

Մենք, Խորհրդային Հայաստանի հարազատ բարեկամներս, կը շնորհաւորենք Հայաստանի ժողովուրդը իր այս պատմական յաջողութեանցը համար, որոնցմով նա կը դիմաւորէ Մեծ հոկտեմբերի 20ամեակը եւ Նոյեմբերի 17րդ տարեդարձը: Թող մեր թշնամիները սարսափին այս յաղթանակներուն ի տես: Թող Դաշնակցութիւնը մոխիր ցանէ իր գլխուն: Թող հայ ժողովուրդի թշնամիները ողբան իրենց կաթնեղբայրներուն բախտը»:

Գլուխ-գործոց մը՝ սա «Ձերժինսկի-Եժովի սուրը»:

Հիները կ'ըսէին,— «Սուր ձեր եւ պարանոց մեր». Բայց, շատ աւելի վայելուչ բան այս «զօլամ»ները:

Եւ Աշըղը միտքս կ'իյնայ Հայնէի երգը.

— «Ո՜, ի՛նչ մեծ երանութիւն է աւանակ ըլլալը»:

Բայց իրաւունք ունին. Չեկայի վարիչներուն «հատու եւ մերկացած սուրը» իրենց գլխուն չէ որ կ'իջնէ:

Այս ապուշները երբ պուտ մը խիղճ ունենային, գոնէ «Իւմանիթէ»ի կը հետեւէին:

Արդարեւ, Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան կեդրոնական օրգանը երկար ատենէ ի վեր կը նախընտրէ իմաստուն լռութիւն պահել Խ. Միութեան անցուդարձի մասին, արձանագրելով միայն շողոքորթ դէպքերը կամ յուսադրող «ռեքլամ»ները:

ՎԱՀԷ

ՄԱՀ Պ. ՓՕԼ ՖՕՇԷԻ

Ցաւով կ'իմանանք մահը Պ. Փօլ Ֆօշէի, ուսուցիչ Փարիզի ազգ. երաժշտանոցի:

Հանգուցեալը 57 տարեկան էր եւ ծանօթ՝ հայկական շրջանակներու, Ապրիլեան սգահանդէսին առթիւ, քանիցս մասնակցած է երաժշտական բաժինին, եւ իր դաշնաւորած եղանակներն էին որ կ'երգէր Հայկանուշ Թորոսեան (Տէր Ողորմեա, Հրեշտակային, Ուրախ լեր): Ունի բազմաթիւ հեղինակութիւններ եւ ուսումնասիրած է հայ եկեղեցական երաժշտութիւնը: Դամբանականը խօսեցաւ Պ. Անրի Ռապօ, տնօրէն Փարիզի ազգ. երաժշտանոցին:

Նորանոր «մերկացումներ» Խ. Միութեան մէջ

Գերմանական թերթերը կը հաստատեն թէ ձերբակալուած է Տիկին Լունաչարսկի, կրթական նախկին գործավարին այրին: Իր ամուսնին մահէն վերջը, Տիկին Լունաչարսկի ապրուստի միջոց չունենալով, Չեկային մէջ մտած էր: Դեռ քանի մը շաբաթ առաջ, կը ծանուցուէր թէ նշանուած է բեմադրիչ Շմիտի հետ: Կ'ըսուի թէ Տիկինը ձերբակալուած է իբրեւ բարեկամը Լոնտոնի նախկին դեսպան Սոքոլնիքովի, որ տասը տարի բանտարկութեան դատապարտուեցաւ: Ուրիշ լուրի մը համաձայն, նշանածը ինք թերթերու եւ ձայնասփիւռի միջոցաւ մատնած է Տիկին Լունաչարսկին, իբրեւ դաւադիր ամբաստանելով զայն:

*** Զրոյցի մը համաձայն, ձերբակալուած է Պ. Տալը, խմբագրապետը կառավարական պաշտօնաթերթին՝ «Իզվեստիա»յի: Կալանաւորը միեւնոյն ատեն վարիչն էր Կեդր. Կոմիտէի մամուլի բաժնին: Եթէ լուրը ճիշդ է, պաշտօնաթերթին երրորդ գլխաւոր խմբագիրն է որ կ'իյնայ, հռչակաւոր Ռատէքին եւ Բուխարինէն վերջը:

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Լոնտոնի խորհրդային դեսպանատան զինուորական, նաւային եւ օդանաւային կցորդները Մոսկուա կանչուած են եւ այլեւս պիտի չվերադառնան: Զրոյցի մը համաձայն, դեսպանը, Մայսկի եւս Մոսկուա կանչուած է:

*** Տիկին Մոլոթով փոխ-գործավար նշանակուեցաւ պարէնաւորման գործավարութեան. Գրեթէ հինգ տարիէ ի վեր վարիչն էր անուշահոտութեանց հաստատութեան:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ սաստկացած ըլլալով, հոգատար իշխանութիւնը ձերբակալեց մօտ երեսուն հրեայ վերաքննականներ: Կացութիւնը լարուած է Երուսաղէմի, Եաֆայի եւ Թէլ-Ավիվի մէջ:

45 ՀՈՂԱԳՈՐԾՆԵՐ դատի քաշուեցան Հռոմի մէջ, ամբաստանուած ըլլալով թէ վերակազմած են համայնավար կուսակցութիւնը: Ձերբակալութիւնները կատարուած էին փետրուարէն յուլիս:

ՀԱՅՐԸ ԲԱՆՏԻՆ ՄԷՋ ԿԱԽՈՒԵՑԱՒ, կինն ու աղջիկը իրենք զիրենք թունաւորեցին մէկ օրուան մէջ: Բանտարկեալն էր նախկին պետական պաշտօնեայ մը, որ ամբաստանուած էր իբրեւ գնդծարար: Վերջին տեսակցութիւնը տեղի ունեցաւ առջի օր, բանտին մէջ, եւ երեքը մէկ վճռեցին անձնասպան ըլլալ:

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ բուռն ցնցումներ զգացուեցան Ստալինապատի, Թաշքէնդի եւ Խօքանտի մէջ (Կեդր. Ասիա): Բազմաթիւ տուներու պատերը ճեղքուեցան եւ բնակիչները փողոց թափեցան:

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ արտակարգ նիստի հրաւիրուեցաւ նախագահ Ռուզվէլթի պատգամագրով, որ շարք մը ընկերային բարենորոգումներ կը թելադրէ:

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ
(ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ)

»»»» • ««««

ԽՄԲ.— «Յուսաբեր» Նոյ. 2ին ընդարձակ խմբագրական մը հրատարակեց այս խորագրին տակ: Ամփոփելով ch. Հայաստանցի Սեպտ. 29ի խմբագրականը, «Հայ ժողովրդի արիւնը ծծող իժերը», (արտատպուած «Յառաջ»ի մէջ) որ վերէն վար «ժողովրդի թշնամի»կը հռչակէր Հայաստանի ղեկավարութիւնը, մեր պաշտօնակիցը կը գրէ.—

×

« Մեր ՄԵԾ ԱՌԱՋՆՈՐԴ, ընկեր ՍՏԱԼԻՆ իր խորաթափանց հայեացքով բացեց բոլոր խայտառակութիւնները »

«Արթուն աչքեր», «անվրէպ միտք», «խորաթափանց հայեացք», խորաթափանց միտք, «պղպջացող ձեռքեր» յանկարծ՝ աւեր Հայաստան, համատարած կողոպուտ, ընդհանուր մնասարարութիւն, ծաւալած լրտեսութիւն, ապականած բարքեր, եւ վարքն վեր, Պետութեան եւ Կուսակցութեան գոյգ չէնքերուն մէջ, ամենաստորին բջիջներէն մինչեւ ամենաբարձր ատեանները եւ ամենայետին պաշտօնեաներէն մինչեւ ամենապատասխանատու վարիչները՝ գողեր, լրտեսներ, մատնիչներ, դաւաճաններ, սրիկաներ, կաշառակերներ, անբարոյականներ, մնասարարներ, խափանարարներ, Հրձիգներ, օտար պետութեանց վարձկան գործակալներ, խաբեբաներ, լկտիներ, Ֆաշիստներ, մարդասպաններ, յափշտակիչներ, աւազակներ, ապիկարներ, դաւադիրներ, կեղծաւորներ, խարդախներ, Թունաւորիչներ, ապիկարներ, քէշակոն յանցագործներ, շուներ, արիւն ծծող եւ նողկալի իժեր, եւ ժողովուրդի ու Հայրենիքի թշնամիներ

Եւ այսպէս... անընդմիջաբար 17 տարի շարունակ, 1920էն մինչեւ 1937...

«Արթո՞ւն էն Ամենատեսին աչքերը ԵՒ կայ

«Խորաթափա՞նց» է Ամենաշնորհին միտքը թէ խորաբուժ:

«Պղպջացո՞ղ» են Ամենակարողին ցեխէ եւ տիղմէ:

Եթէ «մէշտ եւ անընդհատ հետեւեց», եթէ ամէն բան «շատ շատ տեսաւ» եւ եթէ իր «պղպջացող» ձեռքերով «անդուլ ղեկավարեց», ապա ինչպէ՞ս եղաւ, որ այսքան վաղրանք եւ այսքան ապականութիւն կուտակուեցաւ մեր փոքր երկրին մէջ:

ԱՊԻԿԱՐ՝ ներքին շինարար աշխատանքներու մէջ, ԱՆՎՍՏԱՀԵԼԻ՝ արտաքին քաղաքական որոնումներու մէջ,— ահա ամբաստանեալ Հայաստանը:

Ուշով կարդացէք Հայաստանի պետական եւ կուսակցական բարձրագոյն ատեանի՝ Հայկոմկուսի Կեդրոնական Կոմիտէի գլխաւոր պլենումի այս քացառիկ վաւերաթուղթը եւ բարի եղէք պատասխանել մեր հետեւեալ հարցումին:

«Խորաթափանց»ը տասնըհօթը տարի անընդհատ ապականութի՞ւն սերմանեց թէ ապականութիւն մաքրեց:

«Ամենակարող»ը Հայաստանի խորհրդայնացումէն ասդին վերաշինե՞ց մեր աւեր հայրենիքը թէ, ընդհակառակն, աւերներու վրայէն այն քիչն ալ, որ մենք կուտակած էինք հոն մեր

ստեղծարար ժողովուրդի յարատեւ ճիգերով:

« Ամենատես »ը 1920էն մինչեւ այսօր սիկաներէ մարդի՞կ շաղախեց թէ մարդոցմէ սրիկաներ պատրաստեց:

Եւ եթէ առաջինն է, ապա ի՞նչպէս սպասուհեցաւ, որ հայ ժողովուրդի «սիրելի հայր »ը — արթուն եւ խորաթափանց — անկարող է այսօր ներկայանալ հայ ժողովուրդին եւ ըսել անոր

— Ահա այն ՄԷԿ ՀԱՏԻԿ մարդը — ազնիւ եւ հայրենասէր — որ 17 տարուան մէջ պատրաստեցի ձեզ համար:

Գոնէ ըսէին, որ մեր «Մեծ Հայր»ը չէր տեսներ, չէր գիտեր, չէր վարեր, քնացած էր եւ անտեղեակ, թէ ինչ կը կատարուի իր շուրջը.

Ոչ, կը տեսնէր եւ կ'ըմբռնէր, կը վարէր եւ կ'առաջնորդէր՝ համատարած ցեխ ու աւեր կուտակելու, եւ ինք իր այդ արարչութենէն իբրեւ ամենամաքուրը, ամենամաքուրը եւ ամենասուրբը դուրս գալու համար:

×

.— « Թունաւոր իժերը տարիներ շարունակ ծծել են հայ աշխատաւոր ժողովուրդի արիւնը.».

— « Նողկալի իժերը» ձգտել են « հայ ժողովուրդին վնասել եւ մեր երկրում կապիտալիզմը բռնաւորացնել...»:

— « Դաշնակցական - տրոցկիստական իժերը խանգարել են մեր ժողովրդի ստեղծարար աշխատանքին եւ տարիների ընթացքում վնասել են նրան »:

Ի՞նչպէս գիտնալ սակայն, որոնք են նողկալի իժերը, որ կը ծծէին ու կը ծծեն հայ ժողովուրդի արիւնը, արդեօք Սթալի՞նը իր Բերիաներով, Կոսլեարովներով եւ Վելիբեկովներով (Հայաստանի... արդարադատութեան գործավար), թէ Աշոտ Յովհաննէսեանները, Տէր Գաբրիէլեանները, Համբարձումեանները եւ Բոբեանները

Ովքե՞ր են հայրենիքի թշնամիները, անո՞նք արդեօք, որ թրքական բանակը թափեցին Հայաստանի վրայ, դաւադրաբար Ալեքսանդրապոլը հեղինակեցին, բոլշեւիկ Մոսկուայի եւ Կարսի մէջ վաճառքի հանեցին մեր հողերը, օր մը Սահմանադրութեամբ այս դաւը նուիրագործելու համար, թէ՞ անոնք, որ կեանքի գնով պայքարեցան այս անիրաւութեանց դէմ՝ խոցէն վիրաւոր մէջ իրենց «մեղք»ը քաւելու համար:

Ո՞ւր կը գտնուին բուն թշնամիները հայ ժողովուրդի, այսօրուան բազմահազար զոհերո՞ւ թէ անոնց դահիճներու մէջ:

Հայաստանը որո՞ւ բերնով մեզի կը խօսի՝ ամբաստանեալներո՞ւ թէ ամբաստանողներու:

Հայաստանի մէջ տեղի ունեցող անցքերը անկարող են խոր մտահոգութեան չմատնել բովանդակ հայ ժողովուրդը:

Գլխնումի յայտարարութիւնը հազարաւոր օրինակներով պէտք է տպել եւ ցրել հայ ժողովուրդի մէջ:

Փոթորիկը ոչ թէ քանի մը անձերու եւ քանի մը գործերու շուրջ կը դառնայ, այլ ամբաստանութեան տակ առնուած է Խ. Հայաստանի բովանդակ ղեկավարութիւնը իր բովանդակ գործունէութեանց համար, 1920էն մինչեւ այսօր:

Փրկուած չէ ոչ իսկ մէկ անուն՝ որուն կառչած մնար հայ ժողովուրդը, ոչ իսկ մէկ գործ՝ որով ոգեւորուէր ան:

Հոս ու հոն ծուարած վերջին մնացորդները « հայրենիքի եւ ժողովուրդի թշնամի »ներու, « շուխոն Զապէլոնները, Զաքեոնները, Զաքեանները ու Վլասոմեանները, առանց եւս, իբրեւ աշնան տերեւաթափի վերջին ու թօշնած տերեւներ, կը ժողվուին ամբիոններէն եւ կը նետուին ընդհանուր « աղբակոյտ »ը:

×

Այսպէս, այն ամէնը, ինչով ողեւորուած է տարագիր հայութիւնը այս 17 տարիներու ընթացքին,— սուտ է եւ խաբար:

Այն բոլոր դէմքերը, որոնց իրեն հասան եւ կորով կը ներշնչէին,— այսօր իբրեւ վերջին ոճրագործները մահուան գուբի մէջ իրենց կեանքի վերջին ժամերը կը տոչորեն:

Տարաւոր Երազ մը, որուն իրացումը կ'ուզէր տեսնել տարագիր հայը Խորհրդային Հայաստանի մէջ,— այսօր այդ երազին փոխարէն իր առջեւ ցցուած կը տեսնէ իժերով շրջապատուած հայրենիքի մը — կամաւ գուրկ եւ իրաւազուրկ — զօսացած մարմինը:

Հասատա՞լ բոլոր ամբաստանութեանց:

Սակայն, այդ պարագային, ի՞նչպէս չհիւլ սակէ յետոյ:

Զհաւատա՞լ:

Ուրեմն կը նշանակէ թէ ընդունիլ, որ իրապէս Հայաստանի թշնամի այժմ մը գիտակցաբար կ'անհետէ մեր ժողովուրդը եւ գիտակցաբար կը տրորէ մեր հայրենիքը:

Որոշ է այլեւս, որ Հայաստանի մէջ երկու հակամարտ ու թշնամի ուժեր ճակատած են իրարու դէմ,— մէկ կողմը՝ ԱՄԲԱՍՏԱՆԵԱԼ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ, իսկ միւս կողմը՝ ԱՄԲԱՍՏԱՆՈՂ ՌՈՒՍԻԱՆ:

Երէկ՝ գլխաւորութեամբը Քաղաքիր բռնակալի մը, իսկ այսօր՝ ղեկավարութեամբը անխիղճ դահիճի մը:

Ամբաստանողը չի հաւատար ամբաստանեալի նախ քաղաքական անկեղծութեանց, չի հաւատար անոր զգացումներուն, կը զգայ, որ ան կը դաւաճանէ իրեն, կ'ուզէ իրմէ անջատուիլ, եւ զինք աւելի մօտ զգալ իր թշնամիներուն, քան իրեն:

Երկրորդ՝ ամբաստանողը կը յայտարարէ, որ ամբաստանեալը նախ անտեսակէս կը հարուածէ իրեն՝ ձգտելով վերահաստատել հին, մասնատիրական կարգերը եւ քայքայել համախմբութեան ներկայացուցիչներ.

Պայքարը այս երկու ուժերու միջեւ կրնայ վերջանալ ոչ թէ փոխադարձ զիջումներով եւ ընդհանուր համաձայնութեամբ, այլ կողմերէն մէկուն պարտութիւնով եւ միւսին յաղթութեամբ:

Ի՞նչ է մեր դիրքը, որո՞ւ հետ է այս ծանր պայքարին մէջ հայկական դաղթաշխարհը իր համակրանքներով:

Հայրենիքի տառապանքին անարժան կեցուածք մը պիտի ըլլար՝ անգամ այս արիւնոտ օրերուն խօթանքներով զբաղիլ եւ հինցած ու մաշած բառեր քաշքշել:

Կացութիւնը շատ աւելի ծանր է, քան այդ կը թուի մեզ առաջին հայեացքէն:

ԹԱՏՐՈՆ

«Les Mauvais Anges»

Փայլուն փորձերէ վերջ, «Երկու Դիմակներու» Թատրոնը՝ Մաքսուտեանի իր բեմին վրայ երեւալու օրէն ի վեր՝ հաւատարիմ անգլիական գրականութենէն առնուած կտորներու, այս անգամ բեմադրած է տարօրինակ ու ուժեղ եւ ցնցող վէպէ մը քաղուած խաղ մը:

Կին հեղինակը՝ Էմիլի Պրոնթէ ծնած էր 1818ին Եօրքշայրի մէջ:

Լեռն ու հողմածեծ հարթավայրին մէջ կորսուած գիւղը, երեք եւ քսանամեայ հօր մը ժառանգութիւնը իր նկարագիրը կազմած էին, քանդակելով հոն լռակեցութեան, ինքնամփոփման եւ մտորումի ծալքերը, մինչ դեռ ան իր քոյրերուն հետ անծայրածիր դաշտերը կը չափչփէր, զանոնք ալեղոց հովին տակ:

Էմիլի երկու քոյրեր ունէր, Շարլոթ եւ Աննա, եւ եղբայր մը՝ Պրէնուէլ, որ նկարչութեան կը փորձէր:

Երեք քոյրերը բանաստեղծութիւններ կը գրէին, եւ օր մը փորձեցին վէպեր գրել, քէշ մը դրամ շահելու, եւ իրենց հօր պարտքերը վճարելու յոյսով:

Էմիլի վերոյիշեալ վէպը գրեց, բայց յաջողութիւն չունեցաւ:

Տպագրուած Էլլիս Պէլլ կեղծանունին տակ, Էմիլիի հայրը զայն խանդավառութեամբ կարդացած էր, բայց երբ իմացաւ հեղինակին իր աղջիկը ըլլալը, սարսափեցաւ:

Էմիլի մեռած է 19 դեկտեմբեր 1848ին:

Մօրիս Ռօսթանի մէկ ծրագրին հետեւելով, Գ. Վանոէբրիք այդ ուշագրաւ հատուածէն հանած է երեք արարուածով թատերախաղ մը:

Դժնդակ շունչ մը՝ Եօրքշայրի ամայութիւններէն կ'ելլէ հովին նման՝ խաղին դերակատարները կը ցնցէ ու կը պրկէ, մարդկային զգացումներուն ամէնէն ցաւագին զալարումներով:

Էմիլի իր հերոսները դրած է իր ապրած հողամասին վրայ, եւ անկասկած ան դրած է նաեւ իր հոգեկան ապրումները եւ երազները...

Հովերէն ծեծուած բլուրի մը վրայ կը գտնուէր Այրընշօվներուն պապենական հնամենի տունը:

Անցեալ դարուն սկիզբը ծեր Այրընշօվ՝ Լիվրփուլ ճամբորդութենէն մը վերադարձին իրեն հետ կը բերէր տարօրինակ ծրար մը.

Աստուածային նուէր մը, կ'ըսէր ան:

Եւ իր մանչուն եւ աղջկան զարմացած աչքերուն կը ներկայացնէր անծօթի, կիսամերկ եւ մռայլ տղեկ մը, Լիվրփուլի մէկ մայթին վրայէն գտնուած:

Նորեկ մանուկը Հիթլիֆ անուանեցին, եւ մինչդեռ տան աղջիկը՝ Քէթի ջերմօրէն համակրեցաւ անոր, մանչը՝ Հինտլի՝ խոր եւ բնազդական հակակրանք մը ունեցաւ անոր հանդէպ:

Ան չէր կրնար հանդուրժել որ օտարական մանուկը իր հօր գուրգուրանքը վայելէ, իրեն եւ քրոջը նման:

Եւ սակայն Հիթլիֆ լռակեաց, տըխուր եւ համակերպիչ, առանց բողոքի կը տանէր Հինտլի բիրտ վերաբերումը եւ չարութիւնները:

Տարիներ յետոյ Հինտլի քաղաք մեկնեցաւ՝ ամուսնանալու:

Հիթլիֆ եւ Քէթի անբաժան էին այլեւս, եւ երջանիկ իրենց մենաւոր շրջագայութիւններուն մէջ:

Բայց հօր մահէն յետոյ, Հինտլի քաղաքէն վերադարձաւ, իր հօրենական ժառանգութեան տիրանալու, եւ իր կնոջ հետ վարելու կալուածին տնտեսութիւնը:

Առիթը եկած էր իր խորթ եղբօր հանդէպ զգացած հին քէնը օգտագործելու, Հիթլիֆը նուաստացնելով, մինչեւ ագարակի ծառայի աստիճանը:

Թատերախաղին սկիզբը Հիթլիֆը կը գտնենք այդ վիճակին մէջ, ստիպուած կրելու անարգանքներու ամէնօրեայ բաժինը, մխիթարուած միայն Քէթիի անվերապահ համակրանքով:

Մանկամարդութեան նեղութեամբ Հինտլի կը կորսնցնէ իր կինը:

Իր մանչուն ծնունդը չի մեղմացներ իր վիշտը եւ քէնը: Կը գինովնայ յաճախ:

Առիթ չի կորսնցներ Հիթլիֆը նըւաստացնելու, եւ այդպէս, օր մը, երբ իրենց դրացի հարուստ կալուածատէր Էտկար Լինտոն եւ քոյրը Իզապէլ հրաւիրուած են թէյասեղանի, Հինտլի եւ Էտկար ծաղրանքի նշաւակ կ'ընեն Հիթլիֆը, Քէթիի ներկայութեան:

Առաջին անգամ ըլլալով Հիթլիֆ կ'ըմբոստանայ եւ աման մը կը բարձրացնէ Էտկարի գլխուն, գուշակելով նաեւ՝ որ Էտկար ջերմօրէն կը սիրէ իր Քէթին.

Կեանքը դժոխային է դարձած հնամենի յարկին տակ:

Զգացումներու այդ քաոսային ընդհարումներուն մէջ մէկ առողջ եւ հաւասարակշռուած նկարագիր մը կը գտնենք. Հինտլի եւ Քէթի սանուու եւ խորհրդատու Նէլլին, որուն օր մը Քէթի կը յայտնէ թէ որոշած է Էտկարի հետ ամուսնանալ, քանի որ չի կրնար իր մանկութեան ընկերոջ հետ ամուսնանալ առանց վարկաբեկուելու.

Հիթլիֆ լսած է գաղտնաբար.

Մինչդեռ դուրսը փոթորիկը կը պայթի, Հիթլիֆ ախոռէն ձի մը առած կը փախչի:

Քէթիի յուսահատութեան նոպայի մը մէջ կը նուաղի՝ իր մտերիմին կոռուստին առջեւ...

Երեք տարի է անցած, Հիթլիֆ կը վերադառնայ՝ հարստացած:

Քէթի ամուսնացած է արդէն

Հիթլիֆ վրէժի ծրագիրներ ունի, Հինտլի գինեմոլ եւ խաղամոլ է, Հիթլիֆ զայն կը մղէ խաղի սեղանին առջեւ, ուր ամբողջ պապենական կալուածը կ'անցնի Հիթլիֆի ձեռքը

Գիտակցելով նաեւ՝ որ հակառակ իր ամուսնութեան Քէթի կը սիրէ զինքը, յաճախ կ'այցելէ անոր. եւ այդ մէկ այցելութեան միջոցին է որ կը մահնայ Էտկարի իր երջանիկ հակառակորդին — քրոջ սածած սէրը

Հիթլիֆ զինքը տանջողներէն վրէժ լուծելու եւ զանոնք ընչազրկելու այդ առիթը չի կորսնցներ: Ան կը մտածէ որ Իզապէլի հետ ամուսնանալով մանչ զաւակ մը ունենալու պարագային Լինտոններուն ամբողջ հարստութիւնը կ'անցնի իր ձեռքը.

Ան կ'ամուսնանայ Իզապէլի հետ, եւ կինը կ'արդելափակէ այժմ իրեն պատկանող հնամենի տան մէջ:

Քէթիի փափուկ կազմը սակայն չի կրնար տոկալ իր կրած հոգեկան տառապանքներուն

Ան անկողին ինկած է, պարտաւոր ծննդաբերութենէ մը յետոյ:

Հիթլիֆ անգամ մըն ալ կ'ուզէ տեսնել զայն Նէլլիի գաղտնի ձեռնտուութեամբ:

Հանդիպումը վճռական է երկու սիրահարներուն համար:

Անյաղթ հաճոյքով մը, իրենց մէջ պահուած են ինչ որ պիտի կրնար իրենց երջանկութիւնը կազմել:

Կիրակնօրեայ ծիսակատարութենէն վերադարձող ամուսինին աչքերուն տակ, եւ իր սիրահարին թեւերուն մէջ Քէթիի հոգին կը հեռանայ չարութեան խամրեցնող մրրիկներուն հովիտներէն...

Գ. Ռօսթան եւ Վանտէբրիք յաջողած են բարդ եւ մանրամասնուած վէպէն ձեւաւորել գրաւիչ եւ շահեկան թատերախաղ մը, որուն խոտամբեր ու ցնցող նկարագիրը յաճախ անձկութիւն կը պատճառէ հանդիսատեսին:

Խաղարկութիւնը յաջողութեամբ կը տանին Ժան Սէրվէ — « Թշուառներ »ու ժապաւէնին մէջ Մարիուսի դերակատարը — Հիթլիֆի դերին մէջ, Ժաք Քաթըլէն՝ Էտկար Լինտոն, Լէօ Փէյթիէ՝ Հինտլի, եւ տիկիններ՝ Լիւսիէն Պոկաէրթ՝ Քէթի, Մարսէլ Թասանքուր՝ Իզապէլ, եւ Սէսիլ Տիտիէ՝ Նէլլի:

Խաղը բեմադրած է Ժան Սէրվէ:

Հ. ԱԼԵԱՆԱԿ

Երէկ բաժան էինք մենք, որովհետեւ տարբեր կէտերէ տարբեր կը տեսնէինք խորհրդահայ աշխարհը, այսօր փաստօրէն մի ենք մենք, որովհետեւ փաստած է մէջուղը եւ մենք նոյն եռեւոյթները միեւնոյն ձեւով կը տեսնենք մեր հայրենիքի մէջ, թէեւ վերստին զանոնք տարբեր կէտերէ դիտելով.

« Տեսա — կէտ »ները հայ քաղաքական մտքի տարբեր թեւերու միջեւ նոյնացած են այսօր:

« Բանգէտներ, խորհրդատր ձեւով սեզ կ'ըսեն ,— կը գրէ «Ապագայ» իր հոկտեմբեր 16ի խմբագրականին մէջ, — չդատենք, չվճռենք, բան մը չենք գիտեր: Բայց գիտնալու — չգիտնալու խնդիր չկայ: Տեսածնիս բաւական է, մեզի ցոյց տալու համար թէ Հայաստան կ'ապրի այսօր բռնութիւններէն ամենէն մահացուին տակ »:

Բայց բաւական չէ արձանագրել փաստերը եւ լռել:

Բառերը — կը պարտադրեն:

Կը պարտադրեն — դատե՛լ եւ վճռե՛լ:

Փոքրիկ ժողովուրդի մը տարագիր զաւակները ըլլալով՝ ոյժ չգտանք մեր մէջ քով - քովի գալու եւ ի շահ համօրէն պատկանող հայրենիքի մը հաւաքաբար գործելու:

Քով քովի գանք գէթ հաւաքաբար խորհելու:

Ճիշդ է Սաադին, անգամ մըն ալ կրկնենք իր խօսքը,— «գիշերը՝ խորհելու համար է »:

Խորհինք որ լռենք:

ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄՆԵՐ

Լիոնի Փրոկրէ թերթը կոտռեսայ « գուարճալի » քրոնիկը գրած է իր վերջին թիւերէն մէկուն մէջ.—

Զանդուածապետական (total:tair) երկիրներու մէջ մաքրագործումը օրակարգի անցած է: Գ. Հիթլէր, մինչ Յունիս 30ին անձամբ մաքրագործում մը կատարեց — մարդ ամէնէն աղէկ գործը իր ձեռքովը կը տեսնէ. Հրացէնի հարուածներով կը ընջուին ամէնէն տարակարծիք եղողները.— արմատական մաքրագործումը այս է. Մնացածն ալ կը վերջանայ յաւէտ այդ նպատակին սահմանուած բանակավայրերու մէջ, ուր... խելէ կը բերեն չափազանց անկախ քաղաքացիները, որոնք բաւական յանդուգն եղած են իրենց ձախ ոտքը գործածելու:

Մոսկուայի մէջ Գ. Սթալին բան գործ ըրած է մաքրագործել զանոնք որ ճիշդ ու ճիշդ ուղղանին մէջ չեն գտնուիր եւ կ'ամբաստանուին թէ... ձախ ոտքով կը քալեն: Երբեմն երբեմն կը բարեհաճին գործադրել կամ մեծ զգօրդ ղատավարութիւն մը ձեւացնել: Բայց ամէնէն աւելի յաճախ երկու տող « Փրաւդա »յի մէջ կամ ուրիշ պաշտօնական օրկանի մը մէջ, ծանուցանող թէ դաւաճանները, սպայ թէօոնները, լրտեսները եւ Թրոցկիականները սրէ անցուեցան: Մարշալներ, զօրավարներ, պարզ զինուորներ, ինչ նախարարներ եւ կոմիսարներ, հանրապետութիւններու նախագահներ, ինչպէս նաեւ երկաթուղիի բանուորներ, գործաւորներ, գիւղացիներ, ամէնքը անկէց կ'անցնին.

Վերջին լուրերէն կը հասկցուի, թէ անտեսաբուծական սպասարկութիւններու տնօրէններ, գիտական խմբակներու կայանի փոխ - տնօրէն...

ԵՐԵՒԱՆԻ ՍԱՄՈՒԼՆ ԱԼ "ԹՇՆԱՄԻ,,ՆԵՐՈՒ ԲՈՅՆ..

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ցայտնի սաւետական Ջանբոլադեանի տղայ՝ Ջանեանը՝ կեղծելով իր ազգանունը, երկար ժամանակ աշխատելով «Խորհրդ. Հայաստանում», [illegible] այսուհետեւ ապահով ապաստան է գտնում «Կոմունիստ»ի խմբագրութեան մէջ եւ աշխատանքից հեռացւում է միայն վերջերս: Ջանեանը բացի այն, որ մէշտ արատաւորում էր խորհրդային ժուռնալիստի բարձր կոչումը, քծնում էր ժողովուրդի թշնամի Խանջեանի եւ Ամատունու առջեւ, կատարում նրանց կամքը եւ թերթը լցնում նացիոնալիստական տարրերի գովերգութեամբ: Նրա հետ միասին աշխատում էր այժմ մերկացուած հակայեղափոխական Հ. Առաքելեանը:

ՀԱՄԱԵՄ կենտկոմում բոյն դրած ժողովրդի թշնամիներ՝ Շաղբաթեանն ու Մուկացեանը «Կոմունիստ»ի խմբագրութեան մէջ հովանաւորում էին իրենց արբանեակներ՝ քննադատութեամբ ժուռնալիստական աշխատանքի մէջ առղսկած Բայանդուրին եւ Ժ. Ցակոբեանին, որոնք մինչեւ վերջերս էլ աշխատում էին խմբագրութիւնում:

Նախկին տրոցկիստ, այժմ մերկացուած Ա. Անանեանը երկար ժամանակ կարողացել է ծւարել «Կոմունիստ»ի խմբագրութեան մէջ:

Ժողովրդի թշնամիներ՝ Խանջեանի, Ամատունու մանկլաւիկ Աշիկ Ղազարեանը քծնելով եւ սողալով նրանց առջեւ հասաւ մինչեւ թերթի պատասխանատու խմբագրի աշխատանքին, մի մարդ, որ թերթը դարձրեց դիմազուրկ, անատամ եւ չաղակրատութիւններով լցուած ողորմելի մի թերթուկ: Բոլշեւիկեան քննադատութիւնը եւ ինքնաքննադատութիւնը նրա կողմից փաստօրէն ճնշուել է եւ տեղ չի գտել թերթում: Նա իր շուրջն էր համախմբել հակայեղափոխական տրոցկիստ նացիոնալիստներին, որոնց հետ միասին կատարում էր ժողովրդի թշնամիների պահանջը: Այդ հաւաքագրուած «կադրերից» մէկն էլ այժմ մերկացուած ժողովրդի թշնամի Գուլոյեանի հետ սերտ կապերով կապւած Լ. Ցակոբեանն էր, որը ոչ մի առնչութիւն չունենալով խորհրդային մամուլի տրագիցիաների հետ, սողոսկել է թերթի խմբագրութեան պատասխանատու աշխատանքում:

«Կոմունիստ»ի խմբագրութեան կուսկազմակերպութիւնը բթացրել էր իր յեղափոխական զգաստութիւնը, թաղուած նեխած լիբերալիզմի մէջ, այս բոլոր փաստերի կողքովն է անցել, իսկ խմբագիր ընկ. Գրիգոնչեւը, որի քթի տակ երկար ժամանակ գործել են այս հակայեղափոխական նացիոնալիստական տարրերը, նոյնպէս լիբերալ կերպով է մօտեցել եւ ոչինչ չի արել խմբագրութեան ապարատը մաքրելու համար:

Այս բոլորից յետոյ «Կոմունիստ»ի խմբագրութեան կուսկազմակերպութիւնը, թերթի խմբագիր ընկ. Գրիգոնչեւը պէտք է դառ վերջնեն եւ վերջնականապէս մաքրեն խմբագրական ապարատը, թերթը դարձնեն մարտունակ, բոլշեւիկեան քննադատութեամբ եւ ինքնաքննադատութեամբ յագեցած մի թերթ:

Ժողովրդի թշնամիներ՝ Խանջեանը եւ Ամատունին աղտոտել էին նաեւ մեր շրջանային թերթերի խմբագրութիւնները: Շրջանային թերթերի խմբագիրներից ինը մերկացուած են որպէս ժողովրդի թշնամիներ եւ 12ը վտարուած են կուսակցութեան շարքերից: «Խորհրդային Հայաստան»ի խմբագրութեան մէջ տիրող սովորութիւնները համարեա հարազատութեամբ փոխանցուել էին մեր շրջանային թերթերի աշխատանքի մէջ: Քծնողութիւնը, մասսայական թղթակցութիւնների յետ մղումը, թղթակիցների յօդուածները գողանալը, վնասարարական դէպքերը եւ մեր աշխատանքներում եղած արմատական թերութիւնների քօղարկումը յատուկ են եղել նաեւ մեր շրջանային թերթերից շատերին: Սակայն այն, ինչ որ կատարուած է մեր խմբագրութիւններ պապարատները ժողովրդի թշնամիներից մաքրելու համար, դեռ շատ քիչ է: «Խորհրդ. Հայաստան»ի եւ «Կոմունիստ»ի խմբագրութիւններն այս ուղղութեամբ դեռեւս շատ աշխատանք ունեն կատարելու, այդ խմբագրութիւնների աշխատանքը դեռեւս չի դրուած իր պատշաճ բարձրութեան վրայ:

Այժմ էլ դեռեւս մեր կենտրոնական եւ շրջանային թերթերի խմբագրութիւններում շարունակում են աշխատել փտած մարդիկ, որոնք ճահճանալով իրենց աշխատանքի մէջ, ոչինչ չեն անում, չեն բարձրացնում մեր թերթի որակը: Մինչդեռ կուսակցութիւնն այժմ մեզնից հրամայաբար պահանջում է թարմացնել կադրերը, համարձակօրէն առաջ քաշել երիտասարդ կարող ընկերներին, նրանց յանձնել ժուռնալիստական պատուաւոր աշխատանքը: «Նայեցէք ձեր շուրջը, ընկեր խմբագիրներ: Հայեացք դարձրէք այդ մարդկանց, սոցիալիստական բազմամիլիոն սերնդի վրայ, որոնց դաստիարակել են խորհրդային իշխանութեան երկու տասնամեակները եւ դուք առանց դժուարութեան կը տեսնէք տաղանդների բազմաթիւ ու խոր աղբիւրներ, որտեղից անվերջ կարելի է վերցնել, առաջ քաշել բոլշեւիկեան մամուլի նոր կադրեր» («Պրաւդա»):

Այժմ մեր օրուայ խնդիրն է մամուլը ազատել ինչպէս հակայեղափոխական նացիոնալիստական տարրերից, այնպէս նաեւ անճարակ ժուռնալիստական աշխատանքին խորթ մարդկանցից: (Խ. Հայաստան, 15 հոկտ.)

նէր եւ նուազ կարեւոր անձեր հրացանէր եւ նուազ կարեւոր անձեր հրացանազարկի դատապարտուած են։ Այս նաղարկի դատապարտուած են։ Այս նորհնագրկումներուն նուազ դարմանին — նորերու եւ… խոշորագոյններու սպաննելով — չէ անշուշտ հրաներու սպաննելով — չէ անշուշտ հրաժարեցումը Հանրային կրթութեան ժողովրդական կոմիսարին, որ կ'երեւի թէ չէ գիտցած իր պաշտօնը կատարել եւ գիտնալով ճախողեցուցեր է զանգուածներու կրթութեան» համար հաստատուած ծրագիրները։ Անկէց առաջ կար փոխադրութիւններու կոմիսարը որ հրացանի բռնուեցաւ, ինչ իր ձեռքովը կառախումբեր գիծերէն դուրս հանելուն համար։ Հիմա ունինք հանրային կրթութեան նախարարը, ամբաստանուած թէ անդրագէտներ կը ստեղծէ !!

Արտաքոյ կարգի պարագան այն է ․․ սոսնկ բաները շատ ուշ կը տեսնին Մէկ իւ … մաքրագործումը կ'ապացուցանէ թէ կառավարութեան եւ նոյնիսկ պարզ տնօրէնի մը հակակշիռ շատ թերի է, քանի որ տարիներ ամբողջ աննշմար կ'անցնի հանրային կրթութեան սապոթաժը, որ մէկ ․․ մէկ միւսը կրնար աչքի զարնել։ Ո՞վ ․․ թէ օր մը պիտի չիմանանք որ ․ Սթալին ինք ինքզինքը մաքրեր է ․․ կողութեան մէջ թերացած ըլլալուն համար։

Մնաց որ «մաքրագործումներ»ին յատկանիշն է բնաւ վերջ չունենալ եւ ամէն օր նոր մաքրագործում մը անհրաժեշտ դարձնել։

Մահը մը միշտ կը փնտռէ առիթ ․ մը որ զինքը մաքրէ։

Առնոք, երբ աշխարհի մէջ քիչ մը ․․․ բառած բան կար, կը խորհէին թէ այս ձեւով մաքրագործումը դժոխային կենդանութիւն մըն էր։

Հաւատաքննութիւնը դեղնցիկ օրինակը կուտար այս մասին, եւ վերջապէս ամէն նման կրցած էին գտնել արգելակ մը այդ սարսափելի մեքենային դէմ — ներողամտութիւն կամ հանդուրժողութիւն, հանդուրժել ուրիշին գաղափարներուն եւ նոյնիսկ քաղաքական կարծիքներուն։ Տարածած էին սա վարդապետութիւնը, թէ ճշմարտութիւնը երբեք բացարձակ չէ եւ կրնայ նոյնիսկ սխալին մէջ մասնաւորութեան բաժին մը գտնուիլ։ Անոնք այսպէս կը խորհէին թէ ․․․ չէ երեւակայական ․․․ ամբաստանել զանոնք՝ որ ճիշդ ․․ ․․․ օրուան հզօրներուն պէս չեն խորհիր․․

Բայց այս մեր բանծը արդէն իսկ հնաւոր ժամանակներու մէջ կ'ըլլար … Այսօր նոր ի նորոյ կը յաղթանակեն աններողամտութիւնը, աղանդամոլութիւնը, հաւատաքննութիւնը։ Նոյնիսկ մեր մէջ տեսանք ասոր քանի մը օրինակները, վերջին ընտրութիւններու ընթացքին․

ՀԱՅ ՎԱՐՊԵՏ ՄԸ ԳՆԱՀԱՏՈՒԱԾ

Անցեալ շաբթու, նախաձեռնութեամբ եւ մասնակցութեամբ Սէնի եւ Սէն-Ուազի կօշիկի արհեստակցական կազմակերպութեանց, տեղի ունեցաւ կօշկակարներու մրցումի քննութիւն մը, Միջազգային ցուցահանդէսի մէջ

Այս առթիւ, կօշիկի շինութեան ալրագութեան եւ արհեստագիտական տեսակէտէն առաջնութիւն շահած ըլլալով Գ. Անուշաւան Գարիկեան, Սէնի Արհեստակցական սէնտիքային կողմէ վարձատրուած է վկայականով մը եւ ոսկի շքանշանով մը։

ԿԱՐԵԼԻ՞ Է ՀԱՅԵՐ ՏԵՂԱՒՈՐԵԼ ԿԻՊՐՈՍԻ ՄԷՋ

Աթէնքի «Նոր Օր»ը, հետեւեալ ուշագրաւ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ (9 Նոյ.)․

— «Հայաստանի ողբերգական անցուդարձերը եւ ներգաղթի մասին տիրող անստուգութիւնը, առիթեցին՝ այսպէս ըսած՝ գաղթահայ «հայաստանասէր» յորջորջուած հոսանքները, մտածելու գաղթականներու զետեղման մասին։

Գահիրէի «Արեւ» թերթը, որ սկիզբէն ի վեր զետեղման դէմ եղած է, ներգաղթի տեսակէտը առաջ քշելով միշտ, 17 Հոկտեմբեր թիւին խմբագրականը նուիրած է գաղթականներու զետեղման, ի միջի այլոց զետեղման վայր ցոյց տալով Կիպրոսը։

— «Վերջերս Կիպրոսէն վերադարձած հայրենակիցներ, կը գրէ «Արեւ» մեր ուշադրութիւնը հրաւիրեցին այն հնարաւորութեանց վրայ, որոնք գոյութիւն ունին հայ գաղթականներու տեղաւորման համար կղզիին մէջ, մանաւանդ որ, կ'ըսեն, Հայոց ռեփական Ս. Մակարայ ընդարձակ հողերը պարապ կը մնան եւ անոնք թոյլատու են որ գէթ հարիւր հայ ընտանիքներ հաստատուին հոն, իբրեւ հողագործ եւ արհեստաւոր»։

Որոշապէս չենք գիտեր թէ Կիպրոս ի վիճակի՞ է գաղթականներ ապրեցնելու Մեր ունեցած տեղեկութիւններուն համաձայն, կղզիին արդիւնաբերութիւնը հեռու է տնտեսական ապահով կեանք մը ապահովելէ բնակչութեան։ Անկէ քանի մը տարի առաջ տեղացիները կը դժգոհէին իրենց վիճակէն եւ ապրուստի նեղութենէն։

Որքան որ գիտենք, այդ հողամասը, ինքնաբաւ չըլլալուն, Անգլիա տարեկան որոշ գումար մը կը տրամադրէ բնակչութեան կարիքներուն համար։

Անգլիոյ երեսփոխանական ժողովին մէջ ալ այս մասին քանիցս վիճաբանութիւններ եղած են եւ հաստատուած է որ Անգլիա Կիպրոսը ձեռքին մէջ կը պահէ ազգային պաշտպանութեան եւ անոր աշխարհագրական դիրքին պատճառաւ։

Կիպրոսը՝ ինչպէս ծանօթ է, հելլենական կղզի է, հելլէն բնակչութեամբ։ Ան կը նկատուի չաղատագրուած Յունաստանի մէկ մասը, Երկոտասան կղզիներու հետ միասին։ Հելլէնները իրաւունքով կը սպասեն այն օրուան, երբ Մեծն Բրիտանիա զայն պիտի վերադարձնէ մայր հայրենիքին։ Վեց-եօթ տարի առաջ, այս նրպատակաւ մեծ շարժում մը ստեղծուեցաւ կղզիին մէջ, դիմումներ եղան անգլիական կառավարութեան մօտ եւ մինչեւ անգամ ժողովուրդը ապստամբեցաւ իշխանութիւններուն դէմ, պահանջելով կղզիին միացումը Յունաստանի։

Գաւառական Յունաստանը չէզոք մնաց այս շարժման մէջ, բայց բոլոր Հելլէնները համակրանքով հետեւեցան Կիպրոսի իրենց եղբայրներուն ազատագրական շարժումներուն։ Անգլիական իշխանութիւնները ստիպուեցան խիստ միջոցներու դիմել, ձերբակալեցին եւ աքսորեցին շարժման ղեկավարները եկեղեցական ու աշխարհական։

Այդ օրերուն էր որ Կիպրոսի կառավարիչ սըր Սթորս Լոնտոնէն վերադարձին Աթէնք հանդիպեցաւ եւ հայ ազգային ներկայացուցիչներուն հետ յարաբերութեան մէջ մտաւ, մտա մը յունահայ գաղթականներ Կիպրոսի մէջ զետեղելու նպատակաւ։ Որքան որ կը յիշենք, Քիֆիսայի մէջ ժողով մըն ալ գումարուեցաւ։

Ժողովը գաղտնի չմնաց սակայն։ Լուրը հասաւ հելլէն թերթերուն, որոնք ․․․․ հրապարակութիւններ ըրին, ․․․․ ․․․․ որ Կիպրոսի հելլէնական դիմագիծը փոխելու համար կ'ուզուի մեծ թիւով Հայեր հաստատել հոն։

Հելլէն ազատօրութեան տեսչութիւնն ալ անտարբեր չմնաց եւ խիստ քննութիւն բացաւ, առաջուելու համար թէ որոնց կողմէ Կիպրոսի մէջ հայ գաղթական զետեղելու խնդիրը ․․․ նի վրայ դրուած էր։

Անհրաժեշտ լուսաբանութիւններ տրուեցան եւ այդ հարցը փակուեցաւ, առանց մեծ պատճառելու յունահայութեան։ Սոխրեցանք այս անցուդարձերը յիշել, ցոյց տալու համար «Արեւ»ի առաջարկին անպատեհութիւնները եւ ծանր հետեւանքները։ Ցոնք չինելու տեղ, աչք չհանենք։ Վստահ ենք թէ «Արեւ» բարեմտաբար ներկայացուցած է այդ առաջարկը, առանց գիտնալու թէ ինչ ազդեցութիւն կը թողու ան հելլէն հանրային կարծիքին վրայ։

Հիմակ որ ամէն բան պարզեցինք, կը խորհինք թէ արտասահմանի մէջ չպիտի գտնուի Հայ մը, որ մտածէ Կիպրոսի մէջ գաղթականներ զետեղելու մասին։ Այս տեսակ քայլ մը առնելէ առաջ, բացարձակ պայման է ունենալ հելլէն կառավարութեան հաւանութիւնը։ Մենք քիչ գրեցինք, ուրիշներ թող շատ խաւկնան»։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ՊՈՒՍՕ, 11 նոյեմբեր.— «Արա․․․ ․․․ միութիւնը կազմակերպած էր հանդէս մը ի նպաստ իր դպրոցին, 7 նոյեմբեր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Հ. Յ. Դ. «Բաբսեն-Շահպազ» ակումբին մէջ, ուր փութացած էին ծնողներ եւ երիտասարդներ։

Հանդէսի բացումը կատարեցին դպրոցի աշակերտները «Հօ, հօ, եղօ քանդ» խմբերգով։ Կ. Տօնէրեան քանի մը խօսքով բացատրեց դպրոցի անհրաժեշտութիւնը, այլասերումէ զերծ պահելու համար մեր նորահասները։

Ցեառյ հայկականն ու հայկուհեներ կոկիկ հագուած եւ ․․․ բեմ եկան, գրեթէ բոլորն ալ յստակ եւ լաւ առոգանութեամբ արտասանեցին։ Անոյշ ձայնով մեներգեց Օր. Զ. Եղիկեան «Ձնճորի ծառի տակին»։ Ներկաներուն համար անակնկալ մըն էր, երբ Օր. Մ. Բաբսեղեան դաշնակի վրայ առանձին նուագեց «Նինիջը մանկիկս» եւ Փրանսերէն կտոր մը։ Մեծ յաջողութեամբ ներկայացուցին Յ. Թումանեանի «Կիկոս» երգախաղը, որուն Ա. Գ. Մեսումենց կ'ընկերանար դաշնակով։

Փոքր դադար մը վերջ սկսաւ հանդէսի երկրորդ մասը։ Արարատ միութեան կողմէ խօսեցաւ դպրոցի ուսուցիչ՝ Ա. Գ. Մեսումենց, տեղեկութիւններ հաղորդելով կրթական աշխատանքի մասին։ «Մեր ապաւէնը այս ձագուկներն են, ուրեմն դուրգուրանք այս անմեղ մանուկներուն վրայ, թող հայրերու անմիտ պայքարներու հետեւանքով քաւութեան նոխազ չըլլան մեր զաւակները»։ Նաեւ յայտնեց թէ միութեան բարեկամները եւ մասնաւորապէս անդամները ինչ ծանր զոհողութիւններու տակ մտան, մինչեւ որ բոլորեցին անցնող տարին։ Այս տարի պէտք է աւելի հոգածութեամբ հսկեն ծնողները իրենց սրտի հատորներուն վրայ, քանի որ երթալով աւելի կը յառաջդիմեն։ Ապա, կոչ ըրաւ ներկաներուն որ աջակցին դպրոցին։ Ողջ աչաղաղ մը անուրջի զրուցելով շահեցաւ Ս. Գասպարեան։

Նորէն սկսաւ արտասանութիւններու եւ մեներգներու շարքը, դպրոցի երաժշտութեան բաժինէն Օր. Շ. Քէնտէրեան դաշնակի վրայ նուագեց «Սօլուեյգ», «Վեր կացէ» (Անուշէն), եւ Փրանսական կտոր մը։ Նաեւ դպրոցի նախկին աշակերտ Գ. Մ. Գասպարեան ջութակի վրայ պիտի նուագէր, սակայն հիւանդութեան պատճառաւ թէքէնը արգիլած էր։ Ամէնէն վերջը բոլորը միասին երգեցին Յ. Թումանեանի «Մաջիկներու երգը» (երաժշտութիւն Ա. Գ. Մեսումենցի)։ Ընդհ. հասոյթ գոյացաւ 243 ֆրանք։

Հանդէսը խնամքով պատրաստուած էր։ Ուսուցիչը շաբաթներ առաջ իր բոլոր կարելին ի գործ դրած էր որ հանրութեան ներկայանար կոկիկ յայտագրով մը։ Ներկաները այնքան խանդավառուած էին որ չէին ուզեր մեկնիլ։ Նախ քան հանդէսը Գ. Դ. Շահլամեան բոլոր աշակերտները նկարեց ուսուցչով միասին։

Ջավկարայի

ՆՈՐԱԳԻՐ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԽՄԲ.— Փարիզի Աղէտաախնամէն ստացանք հետեւեալ ազդը.—

Աղէտախնամ ընկերութեան վարչութիւնը պատիւ ունի ծանուցանելու թէ նախաձեռնութիւնը առանձնած է իր հովանաւորութեանը տակ կազմելու յանձնաժողով մը որուն նպատակը պիտի ըլլայ օժանդակութիւն ընծայել նորագիր հայ զինուորներուն եւ ի հարկին անոնց ընտանիքներուն.

Այս յանձնաժողովին անդամակցելու հրաւիրուած են բացի վարչութեանս ներկայացուցիչներէն՝ քաղաքիս մէջ ծանօթ ազգայիններ։

Տրուած ըլլալով որ յիշեալ հայ զինուորները յաճախ չունին ո եւ է բնտանեկան պարագայ եւ հետեւաբար իրենց ծառայութեան շրջանին մէջ զրկուած պիտի ըլլան նիւթական եւ բարոյական ո եւ է օժանդակութենէ, վարչութիւնս պարտականութիւն համարեց կատարել այս ձեռնարկը, չէթ դոյզն չափով մը գոհացում տալու համար անոնց նախնական պէտքերուն, ինչպէս նաեւ թղթակցութեան միջոցաւ բարոյական կապ մը պահելու համար անոնց հետ։

Միւս կողմէ այս նորակոչ զինուորները յաճախ միակ նեցուկն են անօգնական ծնողներու կամ ամբողջ ընտանիքի մը, որոնք որոշ պարագաներու տակ կարօտ պիտի ըլլան բացառիկ օժանդակութեան մը։ Այս տեսակէտով եւս յարմար եւ անհրաժեշտ նկատուեցաւ կազմել այս մարմինը, որուն պէտքը ցոյց կուտան վերոյիշեալ պարագաներուն մէջ գտնուող հայրենակիցներու կողմէ արդէն իսկ ընկերութեանս հասնող դիմումները։

Ապահով ենք որ մեր բարեսէր հասարակութիւնը, որ երբեք չէ զլացած իր սրտաբուխ օժանդակութիւնը Աղքատախնամ ընկերութեան, այս պարագային եւս բարեացակամ ընդունելութիւն մը պիտի վերապահէ նորակազմ յանձնաժողովին դիմումներուն։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

Հակառակ այն իրողութեան որ Թալէաթ փաշա եւ ընկերները զինադադարէն անմիջապէս վերջ Պոլսէն մեկնած էին եւ պատերազմական ատեանի վճիռը տրուած էր անկէ ամիսներ վերջ, փաստաբանը Թալէաթ փաշան հասարակ փախստական մը կը ներկայացնէր։ Մեծ մասամբ ազէտ եւ սահասարակ առեւտրականներէ բաղկացած ժիւրին շատ մեծ կարեւորութիւն կուտար Թալէաթ փաշայի մահուան դատապարտուած ըլլալու խօսքերուն։ Որովհետեւ ոչ դատարանի նախագահը արգելք կ'ըլլար այդ սուտերու կրկնութեան եւ շարունակումին եւ ոչ ալ ընդհանուր դատախազը առարկութիւն կ'ընէր

Փաստաբանը շարունակելով ըսաւ.

— «Դատավարութեան ընթացքին ըսուեցաւ թէ Թալէաթ փաշան Գերմանիոյ դաշնակիցն էր։ Թալէաթ փաշա եւ իր կոմիտէն ոչ մէկ ատեն Գերմանիոյ դաշնակից եղած են։ Անոնք Թրքական հին իշխանութիւնը տապալելէ վերջ, 10 տարի աքսորեալ մէջ լողացող մարդիկ են։ Այո, անոնք գերման կառավարութեան հետ համաձայնութիւն կնքեցին, սակայն ատոր յաջողութիւնը կը պարտինք նախկին զինապաշտ Գերմանիոյ։ Զինապաշտութիւնը արդարութեան եւ իրաւունքի հակառակ է։ Մեր երկրին մէջ ալ այդպէս բռնութեան եւ սարքութեան կողմնակից մարդիկ կային։ Նոյնիսկ անոնցմէ ոմանք ղրկած էին Թուրքիա, Թրքական բանակը բարեկարգելու համար։ Մեր ինչո՞ւն էր պէտք։ Ժողովուրդ մը տարագրելու հրամանը զինապաշտի մը գլխէն ծնելիք ամէնէն աճարկու հրամանն է»։

Փաստաբան Վէրթօբ ասկէ վերջ Թուրքերը անարգող կարգ մը խօսքեր եւս ըրաւ։ Վերջը Թալէաթ փաշայի տարագրութիւնը կրող շատ մը հեռագիրներ հանեց։ Կեղծ ըլլալը անկասկածելի այդ հեռագիրները, իբր թէ Թալէաթ փաշայի կողմէ ղրկուած էին կուսակալներուն։ Մեր Թրքական նամականիներու թուղթերու վրայ գրուած այդ հեռագիրներուն մէջ, Հայերու ամբողջութեամբ բնաջնջումը եւ կիներու ու երախաներուն անգամ անխնայ ջարդուիլը կը հրահանգուէր։ Եթէ այդ հրամանները այդ միջոցին Ներքին նախարար Թալէաթ փաշայի կողմէ կուսակալներուն ղրկուած ըլլային, անշուշտ ծածկագիրներով գործածուէր։ Սակայն այդ պարագան դատաւորներուն եւ ժիւրիին հասկցնող մարդ չկար։ Այդ հեռագիրներուն մեծ մասը Անտոնեան անուն Հայու մը կողմէ յանձնուեցան դատարան։ Գրագէտ Անտոնեանն ալ, չեմ գիտեր ուրկէ, վկայութեան համար Պերլին եկած էր։

Այդ կեղծ հեռագիրներէն մէկուն մէջ այսպէս կը գրուէր․

— «Կիներ, երախաներ եւ հիւանդներ իսկ նկատի չառնուելով, բնաջնջման միջոցները որքան ալ սոսկալի ըլլան, Հայերու գոյութեան վերջ պիտի տրուի»։

Ուրիշ հեռագրի մը մէջ ալ կ'ըսուէր.

— «Կարգ մը Հայերու, տարագրութենէ ազատուելու համար խալամութիւնը ընդունելու փափաքը կը յայտնէք. այդպիսիներուն յայտնեցէք որ եթէ ուզեն կրնան խալամանալ իրենց տարագրութեան վայրերուն մէջ»։

Բոլորին տակը Թալէաթի ստորագրութիւնը կրող այդ հեռագիրներուն ըստուգութիւնը հաստատուելու որեւէ պէտք չտեսնուեցաւ եւ նոյնութեամբ մտցուեցան դատարանի թուղթերուն մէջ։ Որովհետեւ, գերման սոցիալ դեմոկրատ կառավարութեան ճնշումին ներքեւ գործող գերման արդարութիւնը իր տալիք վճիռը պիտի հիմնէր այդ կեղծ հեռագիրներուն վրայ։

Կը տեսնուի որ ամբողջ դատավարութիւնը կատակերգութենէ տարբեր բան մը չէ։ Այդ օրուան գերման սոցիալ դեմոկրատ կառավարութիւնը հայկական խնդրին մէջ Գերմանիան մաքուր եւ անպարտ դուրս հանելու համար աւելի լաւ կ'ընէր եթէ ոճրագործը առանց դատավարութեան եւ հարցաքննութեան ուղղակի բանտէն փախցնէր։

Ոճրագործին երկրորդ փաստաբանը այս միակողմանի դատավարութենէն օգտուելով, շարունակեց.

— «Ամբաստանեալը շարժած է նաեւ իբրեւ փոխանորդը իր ընտանիքին, իբրեւ ժառանգորդը իր հօր եւ մօր։ Այսինքն, Թէհլիրեան բռնութեան եւ անիրաւութեան հանդէպ արդարութեան եւ մարդասիրութեան սկզբունքները պաշտպանելու նպատակով սանդուխներէն վար իջաւ։ Ան, բռնութեան եւ անիրաւութեան ներկայացուցիչը եղող մարդուն հանդէպ, անիրաւուածներուն փոխանորդը եղաւ։ Ամբաստանեալը այդ զգացումներու ճնշումին տակ հոգեպէս տկար եւ հիւանդ ինկաւ։ Անոր, այլեւս այս կացութեան եւ պայմաններու տակ, կամքին տէրը չըլլալը բնական էր եւ այդ պարագան ժիւրիի անդամներուն դատողութեան կը ձգեմ»։

Փաստաբանին այս յուզումնալից խօսքերով խնդիրը լմնցած չէր ըլլար։ Երրորդ փաստաբան Նիէմէերն ալ կար։ Ան ալ ոտքի ելլելով սկսաւ խօսքի եւ իբրար խառնեց Միւնիները, Շիրները, Իրանցիներն ու Հանիֆիները։ Ցայտնեց Հայերու վերջին ծայր կրօնասէր ըլլալը եւ ընտանեկան պատուի նախանձախնդրութիւնը չէտեղ։ Ասկէ վերջ, վերջին դարու Թրքական պատմութիւնը տակն ու վրայ ընելով, քրիստոնեայ ժողովուրդներու Թուրքիայէն ինչպէս բաժնուած ըլլալը բացատրեց։

Փաստաբանը վերջը խօսելով 1908ի Սահմանադրութեան մասին, ըսաւ.

— Թալէաթ փաշան 1908ին ինչպէ՞ս իշխանութեան գլուխ անցաւ գիտէ՞ք։ Օր մը, ան, իր քանի մը հետեւորդներով Բարձրագոյն Դուռ գալով վարչապետին ներկայացաւ։ Վարչապետը գլանիկը բերանը եւ ձեռքերը գրպանը Թալէաթի կը սպասէր։ Ձայն տեսնելուն պէս պոռաց․

— Ի՞նչ կայ, ի՞նչ կ'ընէք։ Գիտէք թէ ասանկ բաներէն չեմախորժիր։

Այդ միջոցին սակայն պայթեցաւ զէնքը եւ վարչապետը կոկորդէն վիրաւորուելով գետին ինկաւ եւ քիչ վերջն ալ փչեց շունչը։

(48) (Շար.)

ԼԵՒՈՆ ԱԳԼԵՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Հայկական նահանգներու բարենորոգումներու բարեյաջող վերջաւորութիւնը, մեծ պետութիւններու ճնշումի հետեւանքով, փայլուն հորիզոն մը կը բանար Հայաստանի ապագայի համար։ Հայ ժողովուրդը կարծես արդէն անկախութիւն ձեռք բերած, ըսպասումի շրջան մը կ'ապրէր, մօտիկ ապագային, դարերու երազը իրականացած տեսնելու հաւատքով։ Վանէն ստացուած նամակէ մը կ'իմանար Լեւոնը, որ Գաչքուի եւ Ս. Փեթերպուրկի մեծահարուստ Հայերը երկրագործական ընկերութիւններ պիտի հիմնեն հայկական նահանգներու մէջ, Սուլթան Համիտի օրով անտեսապէս քայքայուած հայ գիւղացիութեան վիճակը հեշտացնելու համար։

Ելեկտրականացած մթնոլորտ կ'ապրէր Կիրասոնցի Հայը։ Թերեւս գիտութիւն, թերեւս խարկանք, ո՞վ կրնայ ըսել. երբ ժողովուրդ մը երկու սանեակ տարիներու անհնարին հալածանքէ մը կ'ազատի, երբ նորածին երախայի նման լոյս աշխարհ կուգայ, այլեւս չես կրնար սանձահարել զայն, թափ առած պէտք է սուրայ, մինչեւ որ քիչ մը յոգնած, կանգ առնէ, եւ կամ նայի անդամ մը եւ կամ վազքի ընթացքին խրամատ մը, անանցանելի արգելք մը կասեցնէ անոր վազքը։

Դժբախտաբար ոգեւոր տրամադրութեան ընթացքը յանկարծ մեծ ցնցումով կանգ առաւ։ Յուլիս 28ի երեկոյեան, սովորական ժամանակէն առաջ, խանութը փակելով, Հաճի Թաշատուր տուն վերադարձաւ։ Առանց հողաթափները հագնելու, նոյնիսկ առանց զգեստներէն ազատուելու, բարձրացաւ վեր, Լեւոնի սենեակը, ինչպէս կ'ըսեն դէմքը Աւագ Ուրբաթ դարձած։

— Բարի իրիկուն, Լեւոն էֆէնտիս։

— Բարեւ ձեզ, համեցէք Հաճի աղա, խե՞ր է։

— Խեր բան չկայ էֆէնտիս,— ու Հաճի աղան տեղաւորուեցաւ սէտիրին անկիւնը, մէջքը տուած բարձին, ու չորս կողմ նայելով, որպէս թէ մէկը կրնար լսել զինք, կամաց մը փսփսաց, — էֆէնտիս, գործերը գէշ կ'երթան։

— Ի՞նչ գործեր գէշ կ'երթան Հաճի աղա, առեւտո՞ւրդ…

— Չէ, ճանըմ, խառնուելի գործը, Աստուած պէրէքէթ տայ, աղէկ է, բսել կ'ուզեմ քի… աղջի՛կ Վարդուհի, հէյէ մէկ բարուճ ու կէճէլիկս բեր, անմահական ջուրն ալ չմոռնաս…

Հաճի Թաշատուրը երեկոները տան պալուն քիթը կախ եւ դաժան տրամադրութեամբ ամէնէն առաջ բակին մէջ ոտնամանները պիտի հանէր, հողաթափները հագնելով, վերջէն պիտի երթար սենեակ զիշերանոցը հագնէր, վրայէն ալ երկար վերարկու մը, պիտի բարձրանար Վահանի սենեակը, ուր այժմ Լեւոնը կը մնար, սէտիրի անկիւնը պիտի նստէր ծալլապատիկ, Վարդուհին անմիջապէս ափսէի վրայ շարած յիսուն տերէմնոց օղիի շիշ մը, երկու բաժակ, քիչ մը ձիթապտուղ եւ պանիր պիտի բերէր եւ խնամքով դնէր կենարայրին առջեւ։ Հաճի Թաշատուր երկիւղած զգուշութեամբ պիտի լեցնէր իր բաժակը, մէկ ումպով կըլլէր օղին։ Անկէ վերջ երբ քանի մը հատ խմէր, լեզուն կը բացուէր, կախ քիթը կը բարձրանար, զօռով մէկ բաժակ օղի կը խմցնէր Լեւոնին, ու անոր թեւը մտած ուրախ զուարթ վար կ'իջնէր ընթրելու, երբ յիսուն տերէմնոց շիշի բովանդակութիւնը հատած կը լինէր։

Որքան ալ որ այդ երեկոյ շատ կարեւոր լուր ունէր հաղորդելիք, սակայն կօշիկով ու դրսի զգեստներով նստիլը, փուշի վրայ նստելու նման կուգար Հաճի Թաշատուրին, մանաւանդ որ մէկ երկու բաժակով աչքերուն լոյսը դեռ չէր բացուեր։

Քանի մը վայրկեանէն Վարդուհին երեւցաւ սեմին վրայ, մէկ ձեռքով ափսէն եւ միւսով զիշերանոցն ու հողաթափները բռնած։

— Աֆէդիմ աղջիկս, սէտիրին վրայ դիր նայիմ։

Հաճի Թաշատուրը կօշիկները հանեց, նոյնպէս զգեստները, զիշերանոցը հագաւ ու անկիւնի իր տեղը զբաղեցնելով ծանր ու մեծ օղի մը լեցուց, մէկ ումպով դատարկեց եւ ձիթապտուղ մը կէսը խածնելով՝ դարձաւ Լեւոնին։

— Լեւոն էֆէնտիս, գործերը գէշի կը դառնան, ասօր ժամու զանգի վախթը, Թուրք փիճերը, քաղաքին մէջ իլան (յայտարարութիւն) մը պատցուցին. գրացիս Հաճի Հաֆըզ զատէ Իպրահիմ պէյը, մէթալիկ մը տալով հատ մը առաւ, իշտէ անկէ իմացայ, որ Նեմչայի իմփերաթօրին աղան Սերպերը զարկեր են, աշխարհը պիւթիւ խօքի ելեր է… դուն ասոր ի՞նչ կ'ըսես։

Բոլորովին անտեղեակ, Լեւոնը զարմացած նայեցաւ Հաճի Թաշատուրին։ Եթէ իրողութիւն էր, կրնար շատ ծանր հետեւանքներ ունենալ։

— Ո՞վ գիտէ, ո՛րքան ստոյգ լուր է։

— Հա ճանըմ, իլանի մէջ գրուած էր. Իպրահիմ պէյը բոլիթիքայէ կը հասկնայ, ըսաւ քի եթէ ասոր հետեւանքը պատերազմ չըլլայ, պըլիխներու բրաշ ընել կուտամ։ Խապարի չիտակ ըլլալուն հիչ կասկած մի ունենար։ Դուն ալ քիչ չատըբոլիթիքայէ կը հասկնաս, աստուծէ մինչեւ իրիկուն դազեթա կը կարդաս, քու խելքդ ի՞նչ կը կտրէ այս բանին։

— Վատ է, շատ վատ,— աւելի իր մտածումին պատասխանելով մրմնջեց Լեւոնը։

— Հա, իշտէ ես ալ ատոր համար ըսի քի գործերը գէշ կ'երթան կոր, ասմեր Հայաստանի խնդիրը մէջ չխառնայ տէ, ինչ կ'ուզէ ըլլայ։ Էֆէնտիմ փարայով չէ, սրայով է, մէկը պարկին նէ թող մէկալ աղան տեղը անցնի։

— Վատ է, շատ վատ։

Ընթրիքէ վերջ Թաչիկը եկաւ Լեւոնը տեսնելու։ Հաճի Թաշատուրի տուած լուրը դժբախտաբար կը հաստատէր։ Սերայեվոյի մէջ, սերպ ուսանող մը քանի մը գնդակով տեղն ու տեղը սպաննած էր գահաժառանգ Ֆրանց Ֆերտինանդը։ Ոճիրը անհնարին յուզում եւ զայրոյթ առաջ բերած էր Աւստրիայի եւ Գերմանիայի մէջ, իսկ հետեւանքներու մասին դեռ լուր չկար

Զարմանալի կերպով այս սպանութեան լուրը մեծաւանջային ծանրութեամբ չոքեցաւ ամբողջ Թուրքիայի վրայ, մանաւանդ Հայերուն, որոնցմէ շատեր ո՛չ Աւստրիայի վրայ գաղափար ունէին եւ ոչ ալ եւրոպական պետութիւններու փոխյարաբերութիւններէն բան մը կը հասկնային։ Սակայն եւ այնպէս ծանր արճիճի նման այդ լուրը չոքեցաւ սրտերու վրայ։ Արդեօք ի՞նչ հետեւանք պիտի ունենար։

(Շար.) ՄԱՆԽԱՍ

25 կամ 26 անգամ ընդունած է զայն։ Նկարագրեց նոյնիսկ գնդապետին հա-գուստ-կապուստը, եւ աւելցուց.— «Երբ դրամը կը յանձնէր, ոտքի կ'ելլէր, կրունկները կը չաչեցնէր ըստ աւանդութեան եւ կ'ըսէր.— «Յարգելի մեծա-րանքս, Պ. Նախագահ»։

Պ. Թառտիէօ դատարանին յանձնեց գնդապետին գրած հաւաստագրական աստարկերուն լուսանկարները։ Գնդապետը պատասխանելով, խոստովանեցաւ թէ Պ. Թառտիէօյի տունը գացած է։ Յետոյ երբ ատեանը մը կը նկարագրէր, ըսելով թէ «արցունքներ կ'երեւային նախկին վարչապետին աչքերուն մէջ», Թառտիէօ բողոքեց.— «Ես երբեք չեմ լար, պարոն տը լա Ռոք»։

Դատավարութիւնը շարունակուեցաւ երէկ ալ, նորանոր յայտնութիւններ-ով

Ջախակողմեան թերթերը անխնայ հարուածելով նախկին Հրեղէն Խաչե-րու հրամանատարը, միեւնոյն ատեն կը պահանջեն Գերագոյն Ատեանին յանձ-նել Պ. Թառտիէօն, ամբաստանելով թէ ան պետութեան դրամները մսխած է, փաչական զաւազրութիւն մը սարքելու համար։

Երբ Պ. Թառտիէօ առաջին անգամ վկայեց Լիոնի դատավարութեան ա-տեն, գնդ. տը լա Ռոք բացագանչեց եւ յետոյ ալ գրեց թէ նախկին վարչապե-տը սուտ կը խօսի։ Փարիզի դատավարութեան մէջ, Պ. Թառտիէօ ըսաւ թէ ամէն տեսակ նախատինք լսած է իր կեանքին մէջ, բայց երբեք «Թառտիէօյի նման ստախօս» չէր լսած, մինչեւ Սէն Միքի մէջ կ'ըսեն.— «Ստախօս տը լա Ռոքի պէս»։

Դատավարութեան ատեն բողոքի նամակ մը գրած էր այրի Տիկին Տու-մէրկ, հաստատելով թէ իր հանգուցեալ ամուսինն ալ գիտէր որ դրամ վճար-ուած է։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԵԼՃԻՔԱՅԻ ԹԱԳԱՒՈՐԸ Լոնտոն գնաց երէկ, քաղաքական կացութեան մա-սին խորհրդակցելու համար։

ԿԻՑԵՕԹԻՆԻ վարպետը, Պ. Տէպլէր, որ 67 տարեկան է եւ 300 մահա-պարտներ գլխատած է մինչեւ հիմա, կրմերժէ գլխատել վերջին դատապարտ-եալը, Տիկին Ժայէֆին Մորի։ Այս կինը մահուան դատապարտուեցաւ խեղ-դած ըլլալով իր հարսը։ Ֆրանսական օրէնքով, կիյոթինը գահէին անձնա-կան սեփականութիւնը կը համարուի, հետեւաբար պետութիւնը չի կրնար պարտադրել որ գլխատէ մահապարտ կինը։ 1887 յունուար 24էն ի վեր, երբ գլխատուեցաւ Մարժէթ Թոմա, ո եւ է կին չէ գլխատուած կիյոթինով։

ՎԵՑ ԹՈՒՆԱՒՈՐ ԿԱՐԻՃՆԵՐ մոռցուած էին դեղնականի մը կողմէ, ինք-նաշարժի մը մէջ։ Բարեբախտաբար մտացրիւ դեղնականը ժամանակին արթ-նցաւ եւ լուր տուաւ ոստիկանութեան, որ քննութեան ձեռնարկեց։ Քանի մը ժամ վերջը չարժավարը վերադարձուց վտանգաւոր պայուսակը, առանց բա-ցած ըլլալու։

ԻՍՊԱՆԻԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ խիստ կանոնագիր մը հրատարակուեցաւ ոգելից ըմպելիներու վաճառման մասին։ Իբրեւ հետեւանք, փակուեցան 52 կաբարէներ եւ վերածուեցան պտղավաճառի խանութներու։ Ոգելից ըմպելի-ներու վաճառումը խստորէն արգիլուած է այն ճաշարաններուն մէջ որ կը գտնուին գործարաններու եւ դպրոցներու մօտ, ինչպէս եւ գլխաւոր նպարա-տուներուն եւ սրճարաններուն մէջ։ Միայն քանի մը խանութներ պիտի կրնան մօտիկ ծախել, այն ալ շիշերու մէջ։ Արգիլուած է նաեւ ծխախոտ ծախել 16էն վար տղոց։

Խսի չէ Մարսիլիոյի Կապոյտ Խաչի «Խալիմնեան» պղբոցի ... սարքել եղած նուիրատուներու ցան-կը։

Պ. Պ. Վահան Պուլտուքեան, Աբ-րահամ Պաղտիկեան, Գրիգոր Էնկից-եան, Նուբհան Փափազեան 50ական ֆրանք։ Տիգրան Մխիթարեան, Հայ-կազ Մանուկեան 30ական։ Սահակ Պայեան, Հայկ Սարխոչեան, Գէորգ Կարապետեան 25ական, Զատիկ Զա-տիկեան, Դաւիթ Ջոլաքեան, Կարա-պետ Փարպեր, Սահակ Մարգար-եան, Կերմերլեան եղբարք 20ական։ Տիկին Տէմիրճեան, Պ. Նշան Եղեկիէլ-եան, Յակոբ Պասմաճեան, Յակոբ Զա-տիկեան, Համբարձում Համբարեան, Նիկողոս Գարաճեան, Լեւոն Բունար-ճեան, Գեղամ Բունարճեան, Նազր-ճեան, Տիկին Պղտիկեան, Տիկ. Ալեք-սանեան, Պ. Մուշեղ Սեւեան 10ական։ Ռմն. Պ. Սահակ Գօյաճեան, Մելիք Գրիգորեան, Միհրան Գարակէօզեան, Գրիգոր Գոււսեան, Յակոբ Ալեքսան-եան, Յակոբ Հանըմեան, Յակոբ Համ-բարեան, Մարտիկ Այամեան, Գրի-գոր Սիմաւոնեան, Տիկին Գարակէօզ-եան, Պ. Անանիա Բերլուչեան, Տիկին Տէլալէկիւլ Աշնամեան, Պ. Սահակ Մարկոսեան, Տիկին Ուղուեան, Տի-կին Մանուկ Սահակեան, Պ. Յակոբ Վա.անեան, Օրիորդ Պայծառ Պալ-եան 5ական, Ղազար Դանիէլեան 20 ֆրանք։ Գումար՝ 665 ֆրանք.

Հակ. 29ի գումարը՝ 3098։ Ընդհ. գումար՝ 3763 ֆրանք։

Հ. Լ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Մարսէյլի Մաս-նաճիւղի Վարչութեան միճակախաղէն շահած են հետեւեալ թիւե-րը՝ 726 լոթերի նաւինալ, 992 մահ-ճակալի ծածկոց, 726 ինքնահոս գր-իչ, 930 կնոջ հովանոց, 552 մէկ շիշ օ տը քոլոն, 576 կնոջ կօշիկ (նուէր-ուած Պ. Անդրանիկ Մուշեղեանէ), 289 մէկ տուփ գունաւոր մատիտ, ?5 փափկեալ փողկապ, 630 վեց հատ թաշկինակ, 291 սթիլօ-մին, 1053 եր-կու հատուէտ օճառ։

Ծանօթ.— Մինչեւ մէկ ամիս չառ-նուած առարկաները կը մնան Միու-թեան. Դիմել՝ Միութեան կեդրոնա-տեղին՝ Bar Massis, 7 Rue des Petites Maries, (Marseille)։

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Damesme — PARIS (13)

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԿԻՆ «Արամ» ենթակոմիտէին ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին.

Գրասենեակ

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆԻ «Վարուժան» խումբի ընկերական ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 9ին «Վարուժան» Ակումբին մէջ։ Բոլոր ընկերները ստիպողաբար կը հրաւիրուին։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ, 18 Նոյ. Հինգշաբթի երեկոյ, ժամը 9ին իր կեդրոնատեղին 8 Rue Bossuet, Փա-րիզ։ Կը դասախօսէ Փրոֆ. Մ. ԲՈՒՆԻԱԹԵԱՆ, նիւթ՝ Ներկայ «Տնտե-սական Տագնապները»։ Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ։

«ՀԱՄԻԼԸՐՏ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ ՀՕՄ»ի Նախկին Սանուց Միութիւնը կուտայ իր տարեկան մեծ պարահանդէսը, Շաբաթ 4 Դեկտ. Ets. Suesetի սրահին մէջ, 200, Quai de Valmy, Paris մեթրօ Ժօռէս։ Կը խնդրուի նկատի առնել այս թուականը։

Մառանցիանայ կազմակերպութեանց ուշադրութեան

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ տարեկան հանդէսը տեղի պիտի ունե-նայ 13 ՓԵՏՐ. 1938 ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 17ԻՆ։ ՍԱԼ ԲՐԱՑԻ ՄԷՋ, ղե-կավարութեամբ Պ. ԱՐԱՄ ԳԱՐԹԻՒԵԱՆԻ։ Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը։

Պատրաստուեցէք «ԱՐԾԻՒ» Ակումբի պարահանդէսին

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՐԱՖՖԻԻ ծննդեան հարիւրամեակի յոբելեանին առթիւ հայ թա-տերական յարգանքի արտայայտութիւն։

21 Նոյ. Կիրակի երեկոյ ժամը 9ին Սօսիէթէ Սավանթի սրահին մէջ

8 Rue Danton. մեթրօ Օտէօն կամ Սէն Միշէլ

Կը ներկայացուի առաջին անգամ ըլլալով

ՋԱԼԱԼԷԴԴԻՆ

Կը մասնակցին Փարիզահայ թատրոնի լաւագոյն ուժերը։

ՀԱՅ ԵՐԳԻՉՆԵՐՈՒ ՄԵԾ ԽՈՒՄԲ

ՀԱՅ ԳԵՂՋԿՈՒՀԻՆԵՐՈՒ ՊԱՐԸ

Մուտք 15, 10 եւ 5 ֆրանք

Տոմսերը կը ծախուին գրատուն Հրանտ Սամուէլ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ.— Մեր խորին շնոր-հակալութիւնները կը յայտնենք ամէն անոնց, որոնք թերթով, նամակով եւ հեռագրով ցաւակցութիւն յայտնեցին մեր սիրելի զաւկին՝ Յովհաննէսի ող-բալի մահուան առթիւ։ Մասնաւոր շնորհակալութիւն մանաւանդ տեղ-ւոյս «Անտօթ» Ենթակոմիտէի բոլոր ընկերներուն, որոնք յանձն առին թաղման բոլոր ծախսերը։ Շնորհակալ ենք նաեւ Յ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղին եւ բոլոր անոնց, որոնք ծաղկեպսակ-ներով ... յարգանք կատարեցին։

Տէր եւ Տիկին Գարեգին Իշխանեան

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Սօլաք Գօյաճեան (Զէյթէցի, Կե-սարիոյ շրջան), որ այժմ կը գտնուի Պոլիս կը փնտռէ իր հօրեղբօր աղջիկը եւ անոր թոռը՝ Հաճի Զմրուխտ եւ Սր-բուհին Գօյաճեանները։ Մարսէյլ կամ շրջանները կը բնակին։ Ճանչցող-ներէն կամ հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ Շահան Զատիկ-եան, 7 Rue du Coq, Valence-Drome.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (60)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

Պ. Սալմանը, լսելով նրա ձայնը, կարծես, մի եւրոպական ցնցում ըզ-գաց իր սրտի մէջ, կարծես, աշխարհի բոլոր բերկրութիւնները միանգամից լցրել էին նրա հոգին։ Ի՞նչ կապ կար Պ. Սալմանի եւ այդ թափառականի մէջ։ Զարչին դեռ շարունակում էր ե-ղանակել իր վաճառքների անունները եւ ծանր անհաւասար քայլերով անց-նում էր գիւղի նեղ փողոցների միջով։ Պ. Սալմանը անցաւ նրա մօտից եւ եր-կու օտարականների հայեացքները հանդիպեցին միմեանց։ Նրանց մէջ ա-մենեւին խօսակցութիւն չեղաւ, բայց հասկացեցին միմեանց շատ բան։ Վարդանը ոչինչ չը նկատեց։

— Լաւ ժամանակ է գտել դա էլ իր թելն ու ասեղը ծախելու, խեղճ գիւ-ղացիների մօտ մի փարայ էլ չի մնա-ցել, ինչո՞վ պիտի առնեն, ասաց Վար-դանը ծիծաղելով, երբ փոքր ինչ հե-ռացել էին չարչու մօտից։

— Նրա արկղը, սիրելիս, ձեռնա-ծուների արկղիկի նման երկու յատակ ունի, պատասխանեց Պ. Սալմանը.— ստորին յատակի մէջ գտնւում են այն-պիսի մթերքներ, որոնց սպառելու այժմ ամենայարմար ժամանակն է...

Վարդանը մի առանձին ուշադրու-թիւն չը դարձրեց այդ խորհրդաւոր խօսքերի վրայ, նրա միտքը նոյն րո-պէում զբաղուած էր մի բոլորովին այլ առարկայով։ Նա մտածում էր Լալայի վրայ։ Իրերի յանկարծակի փոփոխութիւնը, շրջապատող խռո-վութիւնները սաստիկ անհանգստա-ցնում էին նրան, եւ չը գիտէր, թէ ինչպէս պէտք էր անօրինել իր Լալա-յի վիճակը, ո՞րտեղ թաքցնել նրան, ի՞նչ անել նրա հետ, երբ ինքը այսօր կամ էգուց ստիպուած կը լինէր ըն-դունել մի բոլորովին այլ ձեռնարկու-թիւն

— Լաւ ասեղներ, գոյն-գոյն թե-լեր, սիրուն յուլունքներ... հեռուից կրկին լսելի եղաւ կաղ չարչու խռո-պոտ եւ ձգական ձայնը։

Այդ միջոցին գիւղի մէջ հանդիպե-ցաւ Պ. Սալմանին եւ Վարդանին Թո-մաս էֆէնտին։ Նրա մօտ կանգնեցը-րել էին իր գեղեցիկ ձին, որի վրայ պատրաստւում էր նստել։ Նա շրջա-պատուած էր մի խումբ գիւղացինե-րով, որոնց զանազան հրամաններ եւ պատուէրներ էր տալիս։ Տեսնելով Պ. Սալմանին եւ Վարդանին, նա բաժան-ուեցաւ խմբից, եւ իր սովորական գիւղական ժպիտը երեսին, դիմեց դէ-պի երկու երիտասարդները, եւ դեռ ... հասած, ասաց հեռուից.

— Ես ձեզ վազում էի ցանկանում տեսնել, Պ. Դուդուկչեան, (Նա դեռ չը գիտէր Պ. Սալմանի իսկական ա-նունը) — ախ, որքան բախտաւոր եմ համարում ինձ, սիրելի հայրենակից, որ առիթ ունեցայ տեսնել ձեզ։ Դուք, Էրեւի, չը գիտէ՞ք, որ ես էլ Պոլսեցի եմ

Պ. Սալմանին ոչ միայն չափազանց զարմանալի, այլ շատ զզուելի թուե-ցաւ էֆէնտու այս տեսակ չողոքոր-թութիւնը, որին ամենեւին չէր ճանա-չում, որի հետ առաջին անգամ էր տեսնում։ Նա ոչինչ չը պատասխա-նեց. էֆէնտին բռնելով նրա ձեռքը, ասաց.

Յոյս ունեմ, որ դուք իրաւունք կուտաք համբուրելու ձեզ հետ, որ-պէս Պոլսեցի, ես թոյլ եմ տալիս այդ խնդրել ձեզանից։ Հայրենիքիցս երկար տարիների կարօտը ցանկանում եմ ձե-զանից առնել։

Վարդանը, հեռու կանգնած, լուռ նայում էր այդ կոմեդիայի վրայ։ Պ. Սալմանը չը գիտէր, թէ ինչպէս պէտք էր դուրս գալ իր նեղ դրութիւնից։ Այժմ էֆէնտին դարձաւ դէպի Վար-դանը.

— Մօտ եկ, իմ խենթ բարեկամ, դու գիտես, որ ես երեխայի սիրտ ու-նեմ, մի բոպէ կը բարկանամ, միւս բոպէում կը մոռանամ բոլորը։ «Քիւր-տը իր թանին թթու չի ասի»։ Դու էլի իմն ես, թէ լաւ, թէ վատ, իմն ես։ Ես ամէն ինչ մոռացել եմ։ Տուր ինձ ձեռքդ։

Վարդանը հազիւ կարողացաւ զսպել իր բարկութիւնը։ Բայց մտածելով, որ էֆէնտու այդ բարեկամական ար-տայայտութիւնները առանց մի ա-ռանձին նպատակի չէին լինելու, մօ-տեցաւ նրան եւ ձեռք տուեց։

Նա կրկին դարձաւ դէպի Պ. Սալ-մանը.

— Ես խիստ բարկացած եմ ձեզ դէմ, Պ. Դուդուկչեան, ասաց նա իր խօսքերին աւելի լուրջ ձեւ տալով,— լսե՞լ էք Թուրքի ասածը՝ «տանուտէ-րի հետ սաղ տեսնուիր, յետոյ գիւղը կողոպտիր»։ Թոմաս էֆէնտին այս երկրում մի մարդ է։ Եթէ դուք սկըզ-բից ինձ հետ խորհուրդ արած լինէիք, եւ ձեր բոլոր գիտաւորութիւնը այն-պէս կը կարգադրէի, որ այսօր այս ա-նախորժութիւնները չէին պատահի ձեզ։ Ախ, Ջահէլներ, Ջահէլներ, լաւ սիրտ ունէք, բայց գործելու եղանակը չէք իմանում։ Ուղիղ չե՞մ ասում։

— Ես, իրաւ, չեմ հասկանում, թէ դուք ի՞նչ բանի վրայ էք խօսում, պատասխանեց Պ. Սալմանը։

Էֆէնտին այնպէս ձեւացրուց, որ-պէս թէ չը լսեց Պ. Սալմանի խօսքերը եւ երեսը շուռ տալով դէպի գիւղացի-ների խումբը, որոնք հեռու կանգնած սպասում էին նրան, ասաց.

— Ախ, աւանակներ, ււանակներ, դուք ե՞րբ պիտի խելքի գաք.— Նա կրկին դառնալով դէպի Պ. Սալմանը, շարունակեց.— Մարդ էլ իր ձեռքով իր աչքի լոյսը կը խաւարացնէ՞։ Դը րանք գիւղացիները, այդպէս են։ Ես այսօր լսեցի, ճշմարիտն ասեմ ձեզ, մարմինս բիզ-բիզ կանգնեցաւ։ Մենք աշխատում ենք որ դրանց գլխից մի ամենատ, ուսում առնեն, աչքները բաց անեն, կոյր չը մնան, աշխարհի չարն ու բարին ճանաչեն, բայց դրանք չեն հասկանում, էլի իրանց «էշն են քշում»...

«Մենք աշխատում ենք»... կրկնեց իր մտքում Պ. Սալմանը, բայց ո՞վ քեր են այդ «մենք»ը, որ առանձին կերպով շեշտեց Թոմաս էֆէնտին։

Նա շարունակեց.

Ես հոգով չափ ուրախացայ, երբ լսեցի ձեր դիտաւորութիւնների մա-սին, Պ. Դուդուկչեան, եւ այս պատ-ճառով դիմեցի ձեզ յայտնելու իմ ա-ռանձին շնորհակալութիւնը։

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՄԵՐԹԵՆԻԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 18 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
JEUDI 18 NOVEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3580 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՖՐԱՆՍԱՆ ԻՐ ՆԵՐՔԻՆ ՀՈԳԵՐՈՎ

›››› ○ ‹‹‹‹

Բազմազան խմորումներ կը շարունակեն զբաղեցնել օրուան իշխանութիւնը, որ հարկադրուած է միշտ արթուն կենալ, ի նախատեսութիւն ծանր անակնկալներու։

Ամէն օր յայտնութիւն մը կ'երեւայ թերթերու մէջ։ Առջի օր կը խօսէին բոլշեւիկեան դաւադրութեան մը մասին, որ իբրեւ թէ սարքուած է եղեր խորհրդարանին վերաբացման առթիւ, բայց ներքին նախարարը անմիջապէս հերքեց։

Երէկ նոր պատմութիւն մը կ'երեւար, — ամէնէն գունաւորը՝ արմատական պաշտօնաթերթին մէջ։

Ինչպէս կ'երեւայ քիչ անդին հրատարակուած տեղեկութիւններէն, Ապահովութեան Տեսչութիւնը երեւան հանած է ծաւալուն դաւադրութիւն մը, թունդ աջակողմեան, ֆաշական, հակաբոլշեւիկեան, հակահրէական։

Այս առթիւ ալ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյց մը, որ կը ձգտի մեղմացնել գործին ծանրութիւնը, առանց սակայն լուսաբանելու հարցը։ Անշուշտ կարելի չէր ուրիշ կերպ շարժիլ, քանի որ քննութիւնները վերջացած չեն տակաւին, եւ եթէ բոլոր մանրամասնութիւնները մէջտեղ դրուին, կրնան վնասել գործի ընթացքին։

Այս երկու տեղեկութեանց միջեւ, այլապէս ուշագրաւ պատկեր մը պարզուեցաւ գնդ. տը լա Ռոքի բացած անուանարկութեան դատերուն առթիւ, որոնց թիւը 17ի կը հասնի։

Երեւոյթը ծանրակշիռ է մանաւանդ անոր համար որ, վկաներուն մէջ կը գտնուին բազմաթիւ ականաւոր դէմքեր,— վարչապետներ, նախարարներ, երեսփոխաններ, ծանօթ հրապարակագիրներ, կուսակցական վարիչներ, ազնուականներ ու զօրականներ։ Անգլիոյ ուղղակի կապ ունի օրուան կարգուսարքին հետ։ Ամբաստանող թէ ամբաստանեալ երեւան կը հանեն բազմազան գաղտնիքներ, որոնք արժանի են լուրջ ուշադրութեան։

Առաջին վկան, նախկին վարչապետ Թառտիէօ, որ վճռապէս կը պնդէ իր ամբաստանութեանց վրայ, թէ Լիօնի եւ թէ Փարիզի դատավարութեանց առեն չեչտեց թէ գաղտնի վարկերէն գումարներ կը վճարէր գնդ. տը լա Ռոքի, գնահատելով անոր ծառայութիւնները։ Աւելի բաց խօսելով, հաստատեց թէ այն առեն կառավարութիւնը Հրեղէն Խաչին վրայ դրած էր իր յոյսը, պատուար կազմելու համար հակազգային կամ համայնավարական հոսանքին դէմ։ Այդ հաստատումով ալ, իր քաշուելէն կամ գըրամները սպառելէ վերջ, գնդապետը յանձնարարած է իր յաջորդին, Պ. Փիէռ Լավալի։

Գնդապետը կ'ուրանայ, «ստախօս» կոչելով Թառտիէօն։ Իսկ միւս վարչապետը, Պ. Լավալ, կը նախընտրէ լռութիւն պահել։ Երկու կողմերն ալ իրեն ապաւինած են, բայց ան ամուր կառչած է «պետական գաղտնիք»ի քաղաքականութեան, գէթ առ այժմ։

Արդ, այս միակ պարագան բաւական է, որպէսզի ձախակողմեան մամուլը պահանջէ ոչ միայն բանտարկել գնդապետը, այլ եւ Գերագոյն Ատեանին յանձնել Պ. Թառտիէօն, «որ պետական դրամները ծախսած է ֆաշական դաւադրութիւն մը սարքելու համար» (Փօփիւլէռ)։

Անշուշտ անուանարկութեան դատի մը առթիւ եղած վկայութիւնները չեն որ պիտի պարզեն պետական կամ կուսակցական գաղտնիքներ։ Բայց, ինչ որ յայտնուեցաւ մինչեւ հիմա եւ դեռ պիտի յայտնուի, 17 դատերու ընթացքին, պերճախօս է ամէն տեսակէտով։ Դրամ վճարուած ըլլալու – չըլլալու խնդիրը կարծես երկրորդական գծի վրայ կը մնայ, այդ յայտնութեանց եւ փոխադարձ նախատինքներու մթնոլորտին մէջ։

Երեքշաբթի օրուան դատավարութեան ընթացքին, վկայ մը, նախկին նախագահ Հրեղէն Խաչի մասնաճիւղի մը, պատմեց.— «1933ին, տը լա Ռոք ինծի ըսաւ,— «Վեց ամիսէն դիկտատոր պիտի ըլլամ»։

Ուրիշ վկայ մը յիշեց հանգուցեալ մարաջախտ Լիօթէյի կարծիքը՝ գնդապետի մասին.— «Կարելի չէ գործ տեսնել անոր հետ։ Ան ինքզինքը միեւնոյն ատեն թէ Նափոլէոն կը կարծէ, թէ Հիթլէր եւ թէ Մուսոլինի»։

Այս վկայութիւնները ոչ միայն մեծ տպաւորութիւն կը գործեն հանրային կարծիքին վրայ, այլեւ կը վտանգեն թանկագին զէնքեր՝ ժողովրդական ճակատին համար, որուն երեք թեւերը անխնայ պայքար բացած են սկիզբէն ի վեր։

Թէ այս դատավարութիւնները եւ թէ լրագրական փոխադարձ խաչակրութիւնը կը մատնեն հիւանդագին վիճակ մը, որ անշուշտ դաւ կը պատճառէ Ֆրանսայի բարեկամներուն։

Առաջին անգամ չէ որ այսպիսի վէրքեր կը բացուին այս ժողովրդավար երկրին մէջ։ Ֆրանսան տեսած է չորս արիւնալի յեղափոխութիւններ՝ անցեալին մէջ, եւ դաւերը միշտ անպակաս եղած են, տապալելու համար հանրապետական վարչաձեւը։ Բայց միշտ ալ կրցած է պահել իր հաւասարակշռութիւնը, շնորհիւ ժողովուրդին ողջմտութեան։

Ներկայ խմորումները մտահոգութիւն կը պատճառեն անոր համար որ, այս անգամ դաւերը բազմաճակատ են։

Պատերազմէն առաջ, փառասէր մարդիկ միայն միապետական տենչեր կը սնուցանէին։ Այսօր կան ուրիշ հոսանքներ ալ, շատ աւելի հզօր քան արքայականը,— բոլշեւիկեան, ֆաշական, ցեղապաշտական, արհեստապետական։

Երէկ ափ մը իշխաններ, զօրավարներ կամ ազնուականներ էին որ կը խլրտէին, դաւեր կը նիւթէին։ Այսօր զանգուածներն են որ կ'եռան, կը ծփան այս կամ այն ճակատին վրայ, չահագործելով բազմաթիւ դժգոհութիւններ։ Ամէն մէկը հրաշքներ կը խոստանայ միլիոնաւոր բազմութեանց, քարոզչական թէ մարտական ցանցեր փռելով ամբողջ երկրին մէջ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍԷՅԻՏ ՐԻԶԱ ԵՒ ԵՐԿՈՒ ՏՂԱՔԸ ԿԱԽՈՒԵՑԱՆ ՈՒՐԻՇ ՈՒԹ ՑԵՂԱՊԵՏՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Պոլսէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն.—

Տանըմէկ քիւրտ ցեղապետներ, որոնց մէջ կը գտնուին ութսուն տարեկան ծեր Սէյիտ Րիզա եւ իր երկու որդիները, կախուեցան իբրեւ կազմակերպիչները Տէրսիմի ապստամբութեան։

ԽՄԲ.— Ինչպէս կը տեսնէք, ամէնը երեք տող է։ Փարիզի թերթերուն մէջ այդքանն ալ չտեսանք...

ՀԱԶԱՐԱՒՈՐ ԱՀԱԲԵԿԻՉՆԵՐ ԿԸ ԴԱՒԱԴՐԷԻՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ...

«Լ'Էօվր», արմատական կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, շահագրգիռ յայտնութիւններ հրատարակած էր երէկուան թիւին մէջ, խոշոր խորագիրներով։

Այդ հրատարակութեան համաձայն, յեղափոխականներու գաղտնի կազմակերպութիւն մը լայն դաւադրութիւն մը կը պատրաստէր հանրապետական հաստատութեանց դէմ, 16 ամիսէ ի վեր։ Կազմակերպութեան անդամներն են յուծուած միութեանց ամէնէն բուռն տարրերը, որոնք համախմբուած են եզեր քաղաքական ուժեղ դէմքերու հրամանատարութեան տակ։

Թերթը կ'ըսէ թէ՝ հակառակ ոստիկանութեան եւ Սէնի ընդհ. դատախազին լռութեան, ի վիճակի է յայտնելու որ այս միջոցին լայնատարած քննութիւն մը կը կատարուի ամբողջ Ֆրանսայի մէջ, «թունդ աջակողմեան կազմակերպութեան մը դէմ որուն նպատակն է տապալել հանրապետական հաստատութիւնը»։ Երեւան հանուած է ահաբեկիչներու ճշգրիտ կազմակերպութիւն մը, զինուորական կարգուսարքով, որուն զօրքը կը բաղկանայ տասնեակ հազարաւոր զինուորեալներէ։ Ոստիկանութեան եւ դատական իշխանութեանց յուռթիքն ալ գործին ծանրութիւնը կ'ապացուցանէ։

Քաղուած տեղեկութեանց համաձայն, երբ լուծուեցան Աքսիոն Ֆրանսէզը, Ազգային Կամաւորները, Երիտասարդ Հայրենասէրները, Ֆրանսիսթները եւ ուրիշ աջակողմեան կազմակերպութիւններ, բաժնուած անդամները կազմեցին առանձին խմբակցութիւններ։ Ամէնէն կարեւոր խմբակցութիւնը, որ կը գտնուի ականաւոր ազնուականի մը հրամանատարութեան տակ, նախապէս կազմուած էր արքայականներէ։ Ցեռոյնչեանեւր պետի մը ղեկավարութեան տակ, այս բոլոր պզտիկ խմբակցութիւնները համախմբուեցան եւ կոչուեցան «Յեղափոխական գաղտնի պահակներ» (Քիլի)։ Անդամները համաձայնութեան գետին մը գտած էին, հաստատելու համար ՖԱՇԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ, ՑԵՂԱՊԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱՅ, ՀԱԿԱԲՈԼՇԵՒԻԿ ԵՒ ՀԱԿԱՀՐԷԱԿԱՆ։

Անոնց ջանքերը ուղղուած էին նաեւ Տորիօյի եւ տը լա Ռոքի կուսակցութեանց դէմ։ Մասնութեան մը հետեւանքով, Ապահովութեան Տեսչութիւնը քննութիւն բանալով Տիէփի մէջ, իմացաւ թէ հանրօգուտ շինութեանց ձեռնարկու մը, Անռօ, նախկին նախագահ Հրեղէն Խաչի, գաղտնի շինութիւններ կատարել տուած էր իր բանուորներէն մէկուն միջոցաւ, ի հաշիւ աջակողմեան յեղափոխական հզօր կազմակերպութեան մը։ Առաջին խուզարկութիւնը մեծ արդիւնք չտուաւ, բայց բռնուած նամակներն ու փաստաթուղթերը մաղուելով, երեւան հանուեցան հասցէներ, յատակագիծեր, ծածկագրութիւններ եւն.։

Այն առեն բռնուեցաւ թէ շինութիւնները կատարուած են ի հաշիւ պատերազմական նախարարութեան, սակայն նոր քննութիւն մը հերքեց այս պարագան։ Խորհրդակցութիւնները շարունակուեցան Փարիզի մէջ, եւ Ամփէռ փողոց, թիւ 20, վաճառական Ռօպէռ տը լա Մոթ Սէն Փիէռի կառատան գետնայարկին մէջ ուշադրութիւն գրաւեց կրաղիւէ շինուած պատ մը։ Տանտէրը նեղը դրուելով, քանի մը ժամ հարցաքննուելէ վերջ խոստովանեցաւ թէ գետնափոր շինութիւն զէնքի պահեստ մըն է, կառուցանողն ալ՝ Անռօ։ Նոյն ձեւով շինութիւն մըն ալ երեւան հանուեցաւ Ռիւէյլ, Մալմէզօնի մօտ, վիլլայի մը մէջ։ Ճշմարիտ ամրոց մըն էր այս, ստորերկրեայ պատսպարաններով, ամրացեալ սենեակներով եւ մութ գետնուղիներով որ կը տանէին միջնադարեան թաքստոց մը, սահմանուած՝ ոչ միայն զէնքեր, այլեւ մարդիկ տեղաւորելու։ Դուռները կը բացուէին եւ կը գոցուէին մեքենական ամէնէն կատարեալ միջոցներով։ Վիլլան թաղուր էր պուրակի մը մէջ։ Միայն պատուհան մը պաշտօն յանձնուած էրթոյլ չտալ որ մարդ ներս մտնէ։ Անռօ եւ իր բանուորը նորէն հարցաքննուելով, խոստովանեցան թէ այս շինութիւնները կատարուած էին ի հաշիւ ահաբեկչական կազմակերպութեան մը։ Իրենց ստորագրութիւններն ալ գտնուեցան։ Երկուքն ալ անմիջապէս ձերբակալուեցան կոմս Ռօպէռ տը լա Մոթ Սէն-Փիէռի հետ։ Քննութիւնները կը շարունակուին Կ'ըսուի թէ զէնքի, պայթուցիկներու եւ ռազմանիւթի կարեւոր մթերանոց մըն ալ գտնուած է Պուա տը Պուլոնյի մօտ։

Դիւանագիտական տեսակցութիւններ

Լորտ Հըլիֆաքս, Անգլիոյ արտակարգ պատուիրակը, Պերլին հասնելով, արժանացաւ ջերմ ընդունելութեան մը եւ անմիջապէս գործի ձեռնարկեց։ Այս առթիւ գերմանական թերթերը նորէն կը յիշեցնեն թէ Գերմանիոյ արտաքին քաղաքականութեան հիմնական սկզբունքներն են,— ազատութիւն եւ պատիւ, ջնջում Վերսայլի դաշնագրին բոլոր կապանքներուն, զսպում բոլշեւիկեան դաւերու, միջազգային մերձեցում՝ ուղղակի բանակցութիւններով պետութենէ պետութիւն։

*** Պելժիոյ թագաւորը խանդավառութեամբ ընդունուեցաւ Լոնտոնի մէջ, ուր պիտի մնայ երեք օր։ Անգլիոյ եւ Պելժիոյ թագաւորները փառաւոր թափօր մը կազմեցին Լոնտոնի փողոցներուն մէջ։ Այս այցելութիւնը ամէն բանէ առաջ քաղաքական հանգամանք ունի, մանաւանդ որ Պելժիոյ նոր դահլիճը կազմուած չըլլալով, թագաւորը ինք կը վարէ արտաքին քաղաքականութիւնը։

ՖՐԱՆՔՖՈՐԹ - ԼՈՆՏՈՆ ՕԴԱՆԱՒԸ վար իյնալով ջախջախուեցաւ Օսթանտի մէջ։ Ութ ուղեւորները եւ երեք վարիչները այրեցան բոցերուն մէջ։ Զոհերէն հինգը ազգական-են Անգլիոյ թագաւորին։

ՓԱՐԻԶԻ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐԻՉ նշանակուեցաւ Զօր. Պիյեօթ, իբրեւ յաջորդ Զօր. Կուռոյի որ հանգստեան կոչուած է։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿՆՔԱՀԱՅՐԸ ԿԸ ՎԿԱՅԷ...

Այն օրէն ի վեր որ սեւ կատու մը խանգարեց ռամկավարներու եւ Հօկ-բոլշեւիկ ճակատին խնամութիւնը, «մերկացումներ»ը իրարու կը յաջորդեն, երկու կողմէն ալ։

Մենամարտը բուռն է մանաւանդ Ամերիկայի մէջ, ուր Պայքար եւ Բանուոր առիթ չեն փախցներ, ճեղք մը աւելի բանալու համար։

Ամիսներէ ի վեր, ռամկավար օրկանը ամբողջ խմբագրականներ կը նուիրէ Հօկին եւ անոր հոգեւոր հօրը՝ «Հայկոմկուսին», ամէն անգամ զաղտնիք մը աւելի պարզելով։

Ահաւասիկ վերջին վկայութիւնը.

— «Մեր առջեւ ունինք Ամերհօկի 1936 — 1937 տարեշրջանի նկեմուտքը, որու մէջէն դուրս ձգելով հայրենակցական միութեանց այդ մարմնին յանձնած դրամները եւ անոր միջոցաւ կատարած գործառնութիւնները, կը տեսնենք որ իբրեւ կազմակերպութիւն Հօկը անցեալ տարեշրջանին գոյացուցեր է՝ վիճակահանութենէ, ձեռնարկներէ, անդամատուրքերէ, հրատարակութեանց վաճառումէն եւ այլ աղբիւրներէ՝ մօտ 6715 տոլար եւ այս գումարին 6000 տոլարը ծախսեր է իր խեղճ կազմակերպութիւնը պահելու համար։

Հետաքրքրական է մանաւորապէս գիտել թէ՝ Հօկը ոչ միայն Հայաստանի օգուտ չունեցող կազմակերպութիւն մըն է, այլ շատ խեղճուկ, աղքատ ու փտած մնացած կազմակերպութիւն մըն է, գրեթէ մեծ մասամբ կազմուած բոլշեւիկներէ եւ բոլշեւիկեան հակում ունեցող տարրերէ, որոնք գոհողութեան ոգի եւ տրամադրութիւն յայտնաբերած չեն։ Ապացոյցը կը տեսնենք այս տարեկան հաշուետուութեան մէջ, ուր նշանակուած է որ, Հօկը՝ իր անդամատուրքերէն գոյացուցած է միայն 1755 տոլարի ողորմելի գումարը։ (Պայքար, 4 Նոյ.)»։

Բայց այս «շատ խեղճուկ, աղքատ ու փտած» կազմակերպութիւնը ի՞նչ-պէս կանգուն կը մնայ։

Այդ ալ իմացէք միւս խնամիէն.

— «Մարմին մը որ կը յաւակնի Ամերիկայի մէջ ունենալ 2000ի մօտ անդամներ, եւ միայն 1755 տոլար կը գոյացնէ իր անդամատուրքերէն, անտարակոյս անկարող է իր գոյութիւնը պահելու իր կազմակերպական միջոցներով։ Զարմանալի չէ ուրեմն որ Հօկը կ'իւրացնէ ներգաղթի անունով հանգանակուած գումարներ, ինչպէս կը վկայեն Հօկեան եւ Համեան տարրերու «Ժողովրդական համագործակցութեան» մասնակցող Հնչակեաններ։

Հնչակեան թերթին հոկտեմբեր 30 թիւին մէջ յօդուածագիր մը, որ «Ժողովրդական համագործակցութեան» «կեդրոն»ը եւ «ռեանկութիւնը» կը դատապարտէ սրտի մեծ դառնութեամբ, կ'ըսէ թէ Հօկի կեդրոնին հաւանութեամբ Ամերհօկը իւրացուցած է 1600 տոլարի գումարը, որ ներգաղթի համար հանգանակուած էր»։

Դեռ աւելի չիրին բան մըն ալ կը պատմէ Ամերիկայի ռամկավար օրկանը։

Հնչակեաններու Շրջ. վարչութիւնը ստացուեր է իր հետեւորդներուն՝ Հօկին եւ Հայ Աշխ. Միութեան հետ միանալ տօնել Խ. Հայաստանի տարեդարձը, բայց, «մասնակցութեան բաժին չունենալ», նոյն «բոլշեւիկներ հանգամանքով ձեռնարկներ տօնակատարութեան ընթացքին»։

Երբ կնքահայրը կը խօսի, կը նշանակէ թէ ջուրը ցամաքեր տաքեր է։

— Իսկ Ռամկավա՞րը ո՞ւր մնաց։

— Այդ ալ Փարիզի ռամկավարներուն հարցուցէք։

ՎԱՀԷ

Բուռն բնդհարումներ եւ նախատինքներ
Գնդ. տը լա Ռոքի դատերուն առթիւ

«Խաբեբայ, ստախօս, ծախուած, հռած» եւայլն

›››› ○ ‹‹‹‹

Երեքշաբթի օր աղմկալի տեսարաններ պարզուեցան Սէնի 12րդ պատժական ատեանին առջեւ, գնդ. տը լա Ռոքի կողմէ բացուած անուանարկութեան դատերուն առթիւ։

Ինչպէս յայտնի է, նախկին վարչապետ Թառտիէօ կը պնդէր թէ իր պաշտօնավարութեան առեն 250.000 ֆրանք տուած է գնդապետին, գաղտնի վարկերէն, գնահատելով անոր ծառայութիւնները. իսկ տը լա Ռոք միշտ կ'ուրանայ։ Երեքշաբթի օր լսուեցաւ գնդապետին ամէնէն կարեւոր գործակիցը, երեսփոխան Իպառնէկարի։ Հազիւ բերանը բացած, հռչակաւոր արքայականը՝ Լէոն Տօտէ քրքիջ մը արձակեց։ Վկան բողոքեց։ Լէոն Տօտէ բացագանչեց.— «Ես կ'արհամարհեմ ձեզ»։ Վկան սաստեց, եւ նախագահը միջամտելով ազդարարեց

Հանդարտ կեցէք, Պ. Տօտէ, կը խնդրեմ, այլապէս պիտի հարկադրուիմ արտաքսել ձեզ։

- Արտաքսեցէք, չպիտի լռեմ, պատասխանեց Տօտէ։

Երկու կողմի կուսակիցները փոխն ի փոխ կը սուլէին, կը ծափէին, բողոքներ կը բարձրանային օդին մէջ. մինչեւ որ նախագահը հարկադրուեցաւ ընդհատել նիստը։ Դուրսը, Լէոն Տօտէ գաւաթ մը ջուր ուզեց։ «Ծարաւ եմ», կ'ըսէր, մինչ Իպառնէկարի կուսակը կը ցցէր իրեն դէմ. «Լը ժուռն» եւ «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի խմբագիրները փորձեցին համոզել Տօտէն որ հանդարտ կենայ։ Տօտէ մերժեց լսել նոյնիսկ իր մտերիմներուն խրատը։ Ցուցամէջն աւելին կուզար քիթէն եւ աղդէն թաշկինակ մը կարմրած էր։

Երբ նիստը վերսկսաւ, 15 վայրկեան վերջը, Իպառնէկարի յայտարարեց թէ Պ. Փ. Լավալ իրեն ըսած է որ գնդ. տը լա Ռոք երբեք իրեն ներկայացուած չէ Պ. Թառտիէօյի կողմէ։ Այս յայտարարութիւնն ըսաւ ի պատասխան այն վկայութեան թէ Լավալ եւս շարունակած էր գաղտնի վարկերէն դրամ վճարել գնդապետին։ Ուրեմն, գաղտնիքը լուսաբանելու համար անհրաժեշտ է որ լսուի նաեւ նախորդ վարչապետը, բայց ան չէ երեւցած մինչեւ հիմա։ Իպառնէկարի եւ Թառտիէօ քով քովի կանգնած եւ առանց իրարու երեսը նայելու, ծանր բառեր փոխանակեցին։

— Աւելի քան քսան տարի բարեկամներ եղած ենք, Իպառ, ըսաւ Թառտիէօ. դուք իրաւունք չունիք նախատելու զիս։

— Ես ձեր բարեկամներու վերջին շարքին վրայ կը գտնուէի, բայց հաւատարիմ բարեկամ մը մնացի գնդ. տը լա Ռոքի, պատասխանեց Իպառնէկարի։ Կ'ուզեմ այստեղ յայտարարել թէ գնդ. տը լա Ռոք Ֆրանսայի Ընկերային Կուսակցութիւնը կը ներկայացնէ աւելի քան երբեք։ Այս պահուն, երբ յարձակում կը գործուի տը լա Ռոքի պատիւին վրայ, հարիւր հազարաւոր քաղաքացիներ կը համախմբուին անոր շուրջը։

Այս յայտարարութիւնը տեղի տուաւ բուռն տեսարաններու։ Անարգական բառեր կը փոխանակուէին իրարու եռեւէ,— «խաբեբայ», «ստախօս», «ծախ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ԸՆՏՐՈՒԹԻ՞ՒՆ ԹԷ ՀԱՆՐԱՔՈՒԷ

Խորհրդային ընտրութեանց օրը քանի կը մօտենայ, այնքան աւելի կը շեշտուի անոնց հանգամանքը, — հանրաքուէ ի նպաստ Սթալինի: Աւոր հետ մէկտեղ՝ ժողովուրդին համար կարեւորութիւնը այնքան կը նուազի՝ իր ներկայացուցիչները ուղարկելու ապագայ խորհրդարանը:

Ընտրութեանց հանրաքուէի հանգամանքը մասնաւոր կերպով երեւան կուգայ անոնց ներկայացուցած թեկնածուներ ներկայացնելու այս օրերուն: Ամէն բանէ առաջ՝ աչքի կը զարնէ Սթալինի թեկնածութիւնը հարիւրաւոր շրջաններէ, — աւելի քան 500: Սթալին իբրեւ թեկնածու ցոյց տրուած է ոչ միայն «Սթալինեան շըրջանէն Մոսկուայի մէջ, ուրկէ պիտի մտնէ Գերագոյն Խորհուրդ (խորհրդարան), ոչ միայն Մոսկուայի տարբեր շրջաններէն (ընտրական շրջաններ), այլեւ բազմաթիւ ընտրական շրջանակներէ՝ Լէնինկրատէն մինչեւ Վլատիվոսթոք ու Արխանկելսքէն մինչեւ Պագու: Եթէ խնդիրը վերաբերէր իրական ընտրութեանց, Սթալինի թեկնածութիւնը պիտի դրուէր առաւելագոյն երկու երեք ընտրական շըրջաններ, որովհետեւ, եթէ որեւէ տեղէ [illegible] երկրորդ շրջանէն ընտրուի: Անհերքելիօրէն՝ Սթալինի այժմու թեկնածութիւնը՝ երբեք նպատակ չունի անոր ընտրութիւնը ապահովելու՝ նոյնիսկ ընտրական ամենադէշ բախտի մը պարագային, այլ կը ձգտի շեշտել երկրին բռնակալական հաւատարմութիւնը Սթալինին: Իսկ այն ընտրական շրջանակներուն մէջ, ուր կը դրուին ուրիշ թեկնածութիւններ, անոնք եւս կ'ըլլան յանուն Սթալինի: Որոշումներու քուէարկութեանց առեն միշտ կը յիշուի թէ թեկնածուն մերձաւոր օգնականն է Սթալինի կամ անոր նուիրեալ աշակերտը: Այդ որոշումներուն մէջ միշտ երկրորդական տեղ կը տրուի թեկնածուին, ու անոնք միշտ կը վերջանան ոչ թէ թեկնածուին, այլ Սթալինի համար նշանախօսքով:

Միւս կողմէ՝ շատ հետաքրքրական է այն փաստը որ ցարդ ընտրական կարգ մը շրջաններու մէջ երկրորդ, երրորդ եւ ուրիշ թեկնածուներ ներկայացուած չեն: Այս փաստը կը հաստատէ ոչ միայն խորհրդային թերթերուն, որոնք հրատարակեցին փորձնական ցանկեր՝ քանի մը անուններով (որոնցմէ մէկուն վրայ կեդրոնանար ընտրողը՝ միւսները ջնջելով) այլ եւ այն յայտարարութեամբ նոյնինքն Սթալինի, զոր ըրած է ամերիկացի թղթակցի մը եւ ուր ան կը խօսէր «ընտրական եռանդ պայքարի» մասին: Պարզ է, որ երբ չկան թեկնածուներ, այլ միայն պաշտօնական թեկնածու մը, չի կրնար տեղի ունենալ ընտրական պայքար մը, ու ընտրողը պիտի ունենայ միայն հանրաքուէի կարելիութիւն մը՝ այդ միակ թեկնածուին անունը թուղթին վրայ ձգելու կամ ջնջելու: Ամերիկացի թղթակցին առջեւ Սթալինի յայտարարութիւնը կ'ըսէր նաեւ թէ քաղաքացիները կարելիութիւնը պիտի ունենան դնելու թեկնածութիւնները ամենազանազան մարդոց, օրինակ՝ թէյկեփներու, հողագէտներու, գործարանային գիւղական աշխատաւորներու, բանուորներու, կոլխոզականներու եւլն.: Իրականութիւնը ի՞նչ է այժմ: Տրուած ընտրական շըրջանակի մը մէջ վերի թելադրութեամբ կը դրուի թեկնածութիւնը ականաւոր կուսակցական-Սթալինեանի ու զանազան ընտրական ժողովներու մասնակցողները կը ծափահարեն դըրուած թեկնածութիւնը: Թեկնածուին «ընդունելի» կ'ըլլայ ձեռամբարձ եւ մասնակցողները հրապարակաւ տրուած որոշումով պարտաւորութիւնը յանձն կ'առնեն քուէարկելու նոյն թեկնածուին ի նպաստ՝ ընտրութեան մէջ եւս: Անշուշտ, առիթ չի ներկայանար դաղտնի քուէարկութեան քակտումին հետ եւս:

Ի՞նչ նպատակ կը հետապնդէ հանրաքուէն: Այս հանրաքուէն կը ձգտի Սթալինի հեղինակութիւնը հովանաւորելու, եւ ոչ թէ համայնավար կուսակցութեանը: Իրապէս, խորհրդային [illegible] մէջ [illegible] թեկնածուներու առաջին երկար ցանկին մէջ, ամէն թեկնածուի առջեւ կ'երեւի [illegible] ընկեր [illegible] այսինքն՝ անդամակցութիւնը համայնավար կուսակցութեան: Բայց, այս թեկնածուները իրենց դիրքը չեն պարտիր այն փաստին թէ կուսակցական—սթալինեաններ են: Նոյնպէս այնպիսի յայտնի կուսակցականներ, ինչպէս երէկուան ժողովրդային կոմիսարներ Քրիլէնքօն եւ Փուպնովը եւ այժմու Զեռնովը, չեն երեւար ցանկին մէջ, որովհետեւ վերջերս կասկածելի դարձած է անոնց հաւատարմութիւնը Սթալինին: Իսկ կուսակցական կազմակերպութիւնները կը ցանկան թեկնածուներ ներկայացնել ոչ-կուսակցականներու հետ, նպատակ ունենալով բաց դուռ ձգել այն թեկնածուներուն համար, որոնք կուսակցութեան կողմէ կրնան դրկուած ըլլալ, բայց անյարմար կը դառնայ անոնց կեդրոնին մէջ մնալը: Այն առեն անոնք կը մէկուսացուին՝ այն առարկութեամբ թէ անկուսակցականներու հաւանութեամբը ընտրուած չեն: Կուսակցական կազմակերպութիւնները յանձին իրենց ղեկավարութեանց պիտի կրեն բոլոր հետեւանքները, եթէ անկուսակցականներու հետ իրենց ներկայացուցած արդիւնաւոր թեկնածութիւնը կատարեալ յաջողութիւն չունենայ: Պարզ է, որ կուսակցութիւնը յառաջիկայ ընտրութեանց մէջ պիտի ունենայ միայն զէնքի դերը՝ Ստալինի յաղթանակին համար:

Բայց, հանրաքուէի առեն կը մնայ դարձեալ կարելիութիւն մը ընտրողին համար:

Հոն կարելի է պատասխանել [illegible] կամ հաշուով: Զրկուած ըլլալով ոչ-կառավարական թեկնածուներ ներկայացնելու իրաւունքէն, ընդդիմադիրներուն համար կարելիութիւնը կը մնայ բողոքել ընտրութեանց միջոցով՝ փակ ծրարին մէջ ջնջելով պարտադրեալ թեկնածուներուն անունները: Ճիշդ ասոր համար է, որ հեղինակը (Իվ. Եվին) յօդուածի մը (երեւցած «Վէջերնիա Մոսկվա» թերթին մէջ) որով այդ ձեւի հակազդեցութեան մը մասին կը խօսէր գրացի երկրի մը մէջ նոյն ձեւի հանրաքուէի մը առեն անոր ի գործ դըրուիլը յայտնելով, իր յանդգնութիւնը քաւեց խմբագրութենէն դուրս շպըրտուելով: Խորհրդային Միութեան հանրային կեանքի ներկայ պայմաններուն մէջ իրապէս անկարելի է յառաջիկայ ընտրութիւններէն սպասել «հարիւրին հարիւր» ստալինականներու, հարիւրին հարիւր յաղթանակէն տարբեր բան մը...

«Մանչէսթըր Կարտիըն» կը հաղորդէ թէ Խ. Ռուսիոյ զանազան մասերուն մէջ գաղտնի ու ընդհանուր ընտրութեանց բարդ կազմակերպումը շատ դժուարին գործ մը դարձած է պաշտօնեաներուն համար, որոնք ցարդ որ եւ է փորձ ունեցած չեն այդ տեսակէտէն:

Այժմ գլխաւոր գործն է ընտրական գրասենեակներու կազմութիւնը եւ ընտրական ցանկերու պատրաստութիւնը: Թերթերը լեցուն են բողոքներով: Սարաթով քաղաքին մէջ կատարուեր է... մարդահամար՝ փոխանակ ընտրական ցանկեր պատրաստելու, որովհետեւ իբրեւ ընտրող արձանագրած են նոյնիսկ բոլոր տղաքը՝ մէկ ամսուէն սկսած...: Ամէրրոսիակի մէջ պաշտօնեաները ցանկերու պատրաստութեան առեն տունէ տուն պտտած են ոչ միայն ցերեկը, այլեւ գիշերը մինչեւ այնքան ուշ ժամու, որ բնակիչները արթնցուցած են իրենց քունէն....: Քաղանի մէջ ցանկերու պատրաստութիւնը վստահուած է քաղաքի նախակրթարանի աշակերտներուն: Տոնէցեան շրջանի քաղաքներէն մէկուն քաղաքային խորհուրդի նախագահը ընտրողներու ցանկէն հանած է խուլ-համրերը, իսկ ուրիշ շրջանի մը պաշտօնեաները զանազան հիւանդանոցներու հիւանդներուն ընտրական իրաւունքները ջնջած են:

«Իզվեսթիա» կը հաղորդէ որ նախկին ընտրական օրէնքներու «բիրտ եղծանումներու» մասին: Թիֆլիսի եւ Ուզպէկիստանի մէջ ընտրական օրէնքը «թարգմանուած առեն խեղաթիւրուած է՝ անոր տալու համար ազգային մեկնութիւն»...

Ամէնէն տարօրինակն է այն բողոքը որ եղած է հեռաւոր հանրապետութեան մը պաշտօնեաներուն դէմ՝ որովհետեւ ընտրական տուփերը ներկեր են «սուգի սեւ ներկով»...:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

Պատահեցայ բարեկամի մը որ քանի մը շաբաթ առաջ վերադարձած էր երկարատեւ օդափոխութենէ մը: Անիկա ինծի պատմեց թէ իր գտնուած վայրին մէջ կային բազմաթիւ երեւոյթ Հայեր ու տեսաւ անոնց կեանքէն տխուր պատկերներ:

Խօսքը կուտամ բարեկամիս -

— Ծանօթացայ ընտանիքի մը որ կը բաղկանար երեք անդամներէ — այր մը, կին մը եւ իրենց քսանհինգ տարեկան մանչ զաւակը: Այրը չափազանց կծծի, տղան չափազանց մոլեռանդ, իսկ կինը անորոշ, մերթ խնայող, մերթ շռայլ:

Օր մը, հայր ու որդի բռնուեցան սաստիկ վիճաբանութեան:

Հայրը կ'ըսէր.

— Փուճ զաւակ, պիտի կործանես զիս, աղէտ մըն ես դուն: Ես այս դըրամները ինչ դժուարութեամբ, ինչ զոհողութեամբ, կեանքի գինով շահեր եմ ու դուն կը վատնես, կը մըսխես՝ կարծես թէ թշնամիիդ դրամը ըլլար:

Տղան կը պատասխանէր.

— Քու կծծիութիւնդ է որ աղէտ մըն է ընտանիքիդ դէմ, ազգիդ դէմ, Ֆրանսայի դէմ, մարդկութեան դէմ: Ես կ'ապրիմ ու կ'ապրեցնեմ: Մսխելով՝ ես առուտուրը կը քաջալերեմ, ուտելով ու խմելով՝ ես անտեսական տագնապը կը մեղմացնեմ, հագուելով ես դերձակներուն գործ կը հայթայթեմ, համբուրելով, ծխելով, խաղալով ու պարելով ես շրջապատս կ'ուրախացնեմ, իսկ սիրելով՝ աշխարհը կ'երջանկացնեմ եւ [illegible] կը փառաբանեմ:

Հայրը կը պոռար.

— Անպատկառ, անպատիւ, անառակ, խոշտանակ, այդ բոլորը ընելով կը մեղանչես Աստուծոյ ու մարդոց դէմ եւ ժառանգդ հայրենիքներուս գլուխը կ'աւրես:

Տղան կը պատասխանէր.

— Օդափոխութեան շրջան է: Ամէն ինչ պէտք է օր, արեւ, լոյս, օդ տեսնէ: Քու հայրենիքներդ քանոնն կ'ապաւեմ, անոնց օդ առնել կուտամ:

Երկրորդ:

Օդափոխութեան եկած էր կին մը իր երկու աղջիկներուն հետ: Ամուսինը մնացած էր քաղաք ու կ'աշխատէր որպէսզի դրամ հասցնէ իր երեք օտարահաւատներուն: Բաժանումներ կ'ըսէին թէ այդ ընտանիքին մէջ օդափոխութեան ամէնէն աւելի պէտք ունեցողը քաղաքը մնացած ամուսինն է: Ու տակաւին... իրաւունքը զօրաւորինն է միշտ: Նոյնպէս օդափոխութեան իրաւունքը:

Մայր ու աղջիկներ բաւական երկար մնացին աւազներուն վրայ: Ամուսինն ալ օդափոխութեան մէջ կը սպասէր՝ բարձրացած ըլլալով նոր խաչի մը վրայ:

Օրին մէկը ամուսնոյն ծանօթներէն մէկը եկաւ մեր գտնուած ամառանոցը եւ խօսելով իր բարեկամին կնոջը մասին՝ ըսաւ.

— Այս կինը երեք շաբաթը անգամ մը տեղեկութիւն կ'ուզէ իր ամուսինէն, անոր առողջական վիճակին մասին, բացիկով մը, հագուստ կ'ուզէ իր ամուսինէն, երկու շաբաթը անգամ մը, հեռաձայնով մը, ու դրամ կ'ուզէ, շաբաթը անգամ մը, հեռագիրով մը:

Երրորդ:

Միսս Թթու, յոյժ կատաղի սոցիալ գեղեցկուհի ընկեր Արշամ Երկանեանը, որ ծանօթ է իր ընկերաբանական վիճաբանութիւններով եւ պուրժուաներուն դէմ սնուցած ատելութեամբ՝ օդափոխութեան համար հիւր եկած էր Արզարեաններուն մօտ որոնք ծանօթ են իրենց հարստութիւնով եւ մանաւանդ իրենց քաղքենի զզուելի մտայնութեամբ: Նախ բոլորս աչքերնիս, կարծեցինք որ Երկանեան եւ Արզարեան վիճամարտի մը ականատես պիտի ըլլանք: Մեր ամբողջ յոյսերը ծովը ինկան: Ընկեր Երկանեան, խիստ ձեւուն, լաւ ընկերակից մը եղաւ պարոն Արզարեանին: Աւելին՝ անոր թիթեռնոտ կնոջ եւ թիթեռնակ աղջիկներուն հետ ցատկեց, պարեց, [illegible] անոյշ խօսեցաւ մետաքսի, ժանեակի, [illegible], անուշահոտութեանց, մուշտակի, շարժանկարի թեթեւաբարոյ վարէկներու մասին, [illegible] նոյնիսկ հմտութեամբ ոչ մէկ դասախօսութիւն, ոչ մէկ հակաճառութիւն, ոչ մէկ խօսք անմահ սոցիալ գեղեցկութեան մասին:

Շշմած էի ու բարեկամներէս մէկուն հարցուցի այս այլափոխութեան պատճառը:

Բարեկամս ինծի պատասխանեց.

— Բան չկայ զարմանալու: Ընկեր Արշամ Երկանեան Հանգիստի մէջ է: Մէկ ամսուան համար սոցիալ դժոխքը [illegible] կուսակցութենէն [illegible] առնուած է:

Ու չորրորդ:

Բաւական գեղանի հայուհի մը, իր աղջկան հետ, եկած էր օդափոխութեան, մէկ ամսուան համար: Աւոր ալ ամուսինը մնացած էր քաղաքը: Ամբողջ [illegible] վերջ [illegible] փափաքելով ամիս մը եւս մնալ իր աղջկան հետ, ծովեզերքին վրայ, կը գրէ, ի մէջ այլոց, իր ամուսնոյն.

— «Եթէ տակաւին երկու հազար ֆրանք չղրկես, որպէսզի ամիս մը աւելի մնանք, ես ալ, աղջիկդ ալ, պիտի նետուինք ծովը, վերջ տալով մեր ծաղիկ կեանքին: Իսկ եթէ ղրկես՝ ամիսէ մը ջուր թեւերուդ մէջ պիտի նետուինք»:

Ամուսինը որ շատ կը սիրէ իր աղջիկը, միայն հազար ֆրանք ղրկելով, կը պատասխանէ.

— «Նուէք ծովունը ծովուն եւ թեւերունն ալ թեւերուն»:

ՆՇԱՆ ՓԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԹԱՆԿԱԳԻՆ ԿՈՐՈՒՍՏ ՄԸ

Վերջերս պոլսահայ թերթերը գուժեցին մահը հայ ուսուցչութեան լաւագոյն ներկայացուցիչներէն մէկուն, Արամ Նիկողոսեանի, որ արժէքաւոր դէմք մըն էր թէ իբրեւ անհատ եւ թէ իբրեւ ուսուցիչ:

Մեծ վարպետին՝ Ռ. Պէրպէրեանի առաջին սաներէն, համդուցեալը վարժարանին մահէն յետոյ շարունակեց անոր գործը նոյն եռանդով ու նոյն ձեռնհասութեամբ, տալով մեր [illegible] ազգին հարիւրաւոր աշակերտներ, խնամուած կրթութեամբ ու զարգացած մտքով: Ուսուցչական ասպարէզին մէջ հազիւ աւարտած իր երկրորդական ուսումը, մնաց հոն գրեթէ յիսուն տարի շարունակ, աշխատելով, աքնելով, դաստիարակելով եւ ուսուցանելով: Ուրիշ շատ շատերու պէս, ուսուցչութիւնը չնկատեց իբրեւ անցողակի զբաղում մը, մինչեւ ձեռք մը գեղը փայլուն ու լաւագոյն գործի մը: Մնաց հոն, մխրճուեցաւ անոր մէջ գործունէութեան եւ ուսումնասիրութիւններու աշաղին դաշտ մը տեսաւ հոն ու սիրեց զայն, սիրցնել տալով նաեւ իր շուրջիններուն: Իրեն համար դասարանէ դասարան կը տանէր զուարթութիւն, եռանդ եւ յառաջդիմելու, [illegible] կատարելագործուելու անհուն տենչ մը: Տղաքը ինք ներբերաբար դարձան կարդացող եւ ուշադիր՝ տարուելով անոր զաւեշտին, անոր կենդանի օրինակին ու ամէն ինչ հետաքրքրական դարձնելու կարողութենէն: Դասաժամերու, դադարներու [illegible]

«ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐԸ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԹԱՏՐՈՆԻՆ ՄԷՋ

ԽՄԲ. — Ինչպէս գրած էինք, Հայաստանի դերասանները ու դերասանուհիները վերջերս ժողով մը գումարելով, «կոչ-դիմում» մը ուղղած են Հայաստանի բոլոր արուեստագէտներուն, 52 ստորագրութեամբ:

«Խ. Հայաստան»ի հոկտ. 6ի թիւէն նոյնութեամբ կ'արտատպենք այդ կոչը, իբրեւ յատկանշական պատկեր մը համատարած ողբերգութեան: Կոչին խորագիրն է, — «ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԹԱՏՐՈՆԸ ԴԱՐՁՆԵՆՔ ԱՆԱՌԻԿ ԲԵՐԴ ԴԱՍԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԹՇՆԱՄՈՒ ՈՏՆՁԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՀԱՆԴԷՊ» —

Հայաստանի բոլոր արուեստագէտներին,

Մեծ Հոկտեմբերի պայծառ լոյսի տակ մեր երկրի աշխատաւորութիւնը Լենին-Ստալինի կուսակցութեան ղեկավարութեամբ ջախջախեց հակայեղափոխական - դաշնակցական տիրապետութիւնը եւ ազատագրեց հայ աշխատաւոր ժողովուրդը կործանումից: Ռուս մեծ ժողովրդի օգնութեամբ եւ Անդրկովկասի ազատագրուած ազգութիւնների հետ ձեռք ձեռքի տուած, Խորհ. Միութեան մեծ ընտանիքում մեր երկրին առաջ պատուած սոցիալիստական ռելսերով: Ստալինեան հնգամեակներն արմատապէս փոխեցին մեր երկրի դէմքը, մեր երկրում առաջ եկան նոր գործարաններ, անհերքելի հաստատուեց կոլտնտեսական կարգը մեր գիւղում, գետերը, հսկայան փոփոխուած հուներով, ծաղկեց ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ սոցիալիստական կուլտուրան:

Լենինեան-Ստալինեան ազգային խորհրդային քաղաքականութեան շնորհիւ ձեռք բերուեց հայ ժողովրդի եւ մեր մեծ հայրենիքի բոլոր ժողովուրդների արուեստի, գիտութեան ու գրականութեան ծաղկումը:

Խորհրդային Հայաստանի ազատագրումը եւ վերածնունդն առաջ բերեց ամէն տեսակ հակայեղափոխական դաշնակ - նացիոնալիստների կատաղի դիմադրութիւնը:

Խեղդելով Կոմունիստական կուսակցութեան շարքերը, դաշնակ- նացիոնալիստները, տրոցկիստները, հայ ժողովրդի ոխերիմ թշնամիներ՝ Խանջեանը, Տէր Գաբրիէլեանը, Գուլոյեանը, Ամատունին, Ակոպովը եւ նրանց [illegible] փորձում էին խլել մեր ժողովրդից իր պայքարով ու արիւնով ձեռք բերած ուրախ եւ երջանիկ կեանքը: Ուզում էին յետ դարձնել մեր երկիրը դէպի կապիտալիզմը: Բայց նրանց այդ չյաջողուեց եւ չի յաջողուի երբեք, որովհետեւ մեզ ղեկավարում է Լենինի Ստալինի պողպատեայ կուսակցութիւնը, որովհետեւ մեր երկիրը կազմում է մեր Խ. Միութեան անբաժան մասնիկը, որովհետեւ մեզ ղեկավարում է Լենինի-Ստալինի պողպատեայ կուսակցութիւնը, որովհետեւ մեր յաղթական նաւը ղեկավարում է մեծ ու հանճարեղ Ստալինը, որի հայրական աչքը եւ խորաթափանց միտքը միշտ գուրգուրել է հայ աշխատաւոր ժողովրդին:

Հակայեղափոխական Խանջեանը եւ նրա յետնորդ արբանեակները՝ դաշնակցական տրոցկիստ գործակալներ հանդիսացող Ամատունին, Ակոպովը, Դր. Սիմոնեանը, Վարդապետեանները, Ա. Եղիազարեանը եւ միւսներն իրենց քայքայիչ սեւ աշխատանքն էին ծաւալում նաեւ արուեստի, մասնաւորապէս թատրոնական արուեստի բնագաւառում: Այդ արբանեակներին յաջողուել էր իրենց սեւ աշխատանքի մէջ ներգրաւել մի քանի համախոհներին եւ թատրոնի ներսում այդպիսով ձգտելով թունաւորել թատրոնի կոլեկտիվ մթնոլորտը, հեռացնել նրա ուշադրութիւնը լուրջ ստեղծագործական հարցերից, թատրոնը դէպի կազմալուծման ուղին մղել: Պատահական չէ, երբ մեր բեմերից խորհրդային հասարակութեանն են հրամցւել այնպիսի գործեր, որոնք միանգամայն խորթ են եղել պրոլետարական արուեստի ոգուն իրենց ֆորմալիստական ու նատուրալիստական գրեւորմամբ:

Տարիներ շարունակ թատրոնն ապրել է ռեպերտուարային անմխիթար վիճակ: Առաջին պլանի վրայ քաշուելով կլասիկ դրամատուրգիան, նրանք յետին պլան են մղել պատմայեղափոխական, ժամանակակից եւ եղբայրական հանրապետութիւնների դրամատիկական գործերի օգտագործումը: Ինքնին հասկնալի է, որ այսպիսի պայմաններում խօսք անգամ չէր կարող լինել ինքնուրոյն դրամատուրգիայի զարգացման մասին: Մեր թատրոնի ներսում (Ս. Գրիգորեան, Ջանան, Թոլայեան) եւ վերադաս օրգաններում նստած հակայեղափոխական արբեկները շատ են չարակրաել ինքնուրոյն դրամատուրգիայի զարգացման, երիտասարդ կադրերի աճեցնելու եւ ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ սոցիալիստական կուլտուրան զարգացնելու ուղղութեամբ: Մինչդեռ իրականում այդ վիժուածքները փորձում էին թատրոնը դարձնել իրենց սեւ գաղափարախօսութեան օջախը:

Այսօր, Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան պանծալի քսանամեակի նախօրեակին, մենք տեսնում ենք, որ հակայեղափոխականները խանգարել են յառաջապէս երիտասարդ կադրերի աճեցման գործը:

Աւելի վատ պատկեր է ներկայացնում ինքնուրոյն դրամատուրգիայի հարցը, մինչեւ այսօր մեր աշխատաւորները չեն տեսել մեծ առաջնորդի կողմից կերտած իրենց երջանիկ առօրեան: Կլասիկ ռեպերտուարն անհրաժեշտ է, նոյնիսկ պարտադիր է, բայց երբ դա դուրս է գալիս իր յաւաքերական չափից, երբ դա գալիս է փոխարինելու նաեւ ինքնուրոյն եւ յեղափոխական ռեպերտուարին, այդ առեն ցոյց է տալիս, որ թատրոնը կանգնած չէ ճիշդ ճանապարհի վրայ: Երկար տարիների ընթացքում արուեստի բնագաւառը զրկուած է եղել տեսական - քննադատական անհրաժեշտ գրականութիւնից, որը քիչ չափով չի արգելակել մեր ստեղծագործական վերելքին: Այս բոլորը տեղի է ունեցել նաեւ այն պատճառով, որ ճնշուել է բոլշեւիկեան հզօր զէնք՝ քննադատութիւնն ու ինքնաքննադատութիւնը արուեստի բնագաւառում: Մեր լաւագոյն խորհրդային դերասանները, որոնց թիւը բաւականին մեծ է մեզ մօտ, չեն կարողացել ժամանակին բացայայտել վնասարարական ակտերը. Նրանց խանգարել են արուեստի բնագաւառը խցկուած հակայեղափոխական տարրերը:

Սակայն, չնայած այդ բոլորին, չնայած Հայաստանի կուսակցութեան ու կառավարութեան վերին ու ստորին օրգաններում խցկուած հակայեղափոխական վիժուածքների դիւային ծրագրերին, մեր թատրոնները ձեռք են բերել զգալի նուաճումներ:

Կուսակցութիւնն իր մեծանուն առաջնորդի հանճարեղ ղեկավարութեամբ յամառապայքար մղելով ամէն գոյնի թշնամիների դէմ, առաջնորդել է մեզ եւ մեր աշխատաւորութեանը դէպի կուլտուրայի, գրականութեան ու արուեստի նորանոր բարձրութիւնները: Սակայն այդ նուաճումները բաւարար չեն: Պէտք է նորանոր նուաճումներ, անհրաժեշտ է մեր թատրոնների եւ ողջ արուեստի յետագայ շտեմնուած վերելք: Ուստի կոչ ենք անում Հայաստանի բոլոր արուեստագէտներին, —

Դիմաւորել Հոկտեմբերեան մեծ յեղափոխութեան պանծալի քսանամեակը բարձրորակ գեղարուեստական արտադրանքով, մեր հանելով այդ ստեղծագործութեան մէջ մեր աշխատաւորութեան պայքարի գեղեցիկ դրուագները, մեր յաղթական ներկան եւ մեծ առաջնորդի փառաւոր կերպարանքը:

Լենինեան-Ստալինեան կուսակցութեան ղեկավարութեամբ, բոլշեւիկեան հոգատարութեամբ դաստիարակել ու զինել երիտասարդ կադրերին, համարձակօրէն առաջ քաշել եւ օգտագործել նրանց, անխնայ պայքար ծաւալել նրանց ուժերի ու կարողութեան հանդէպ ցուցաբերուող անվստահութեան դէմ:

Մենք պահանջում ենք Հայաստանի բոլոր արուեստագէտներից եւ արուեստի բոլոր հիմնարկներից, ծաւալել բոլշեւիկեան յամառ աշխատանք մշակելու նոր թեմատիկան, մեր այսօրուայ գեղեցիկ կեանքի թեմաները տալ հոյակապ մեծ Հոկտեմբերին, Ստալինեան մեծ էպոխային վայել գործեր:

Ստեղծագործական - մեթոդական կապ եւ օգնութիւն կազմակերպել նորաստեղծ ռուսական եւ ադրբէջանական թատրոններին, ինչպէս նաեւ շրջանային թատրոններին եւ արուեստի ինքնագործ խմբակներին, սիստեմատիկաբար ուղարկելով այնտեղ ռէժիսորներ, դերասաններ, կերպարուեստագէտներ, երաժիշտներ եւայլն:

Մինչեւ վերջը դիմակազերծ անել տրոցկիստներին, դաշնակ-նացիոնալիստական տարրերին, որոնք դեռեւս կան արուեստի առանձին բնագաւառներում:

Զինուելով Մարքս-Լենին-Ստալինեան անպարտ տեսութեամբ, է՛լ աւելի բարձրացնել զգօնութիւնը եւ սրել պայքարը դաշնակ - նացիոնալիստների, անարգ տրոցկիստների, բուխարինեանների եւ զինովիեւական ստոր դաւադիրների ոտնձգութիւններին դէմ, որոնք հետապնդում եւս կը փորձեն խանգարել մեր յեղափոխական առաջընթացքը:

Մենք, թատրոնական արուեստի աշխատողներս, մեր ստեղծագործութեան մէջ, համախմբուած ենք պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմի միասնական կամքով, միասնական ձգտմամբ: Մեզ ոգեշնչում է Ստալինեան երջանիկ ներկան, մեզ կանչում է աւելի երջանիկ ապագան: Վաղն աւելի գեղեցիկ է այսօրուանից: Մենք էլ աւելի ուժեղ պայքար կը տանենք Խորհրդ. Միութեան բոլոր ժողովուրդների հետ միասին, ստեղծելու Ստալինեան մեծ դարաշրջանին յատուկ կուսակցական արուեստ:

Կեցցէ ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ սոցիալիստական արուեստը:

Կեցցէ ժողովուրդների միասնական պրոլետարական ինտերնացիոնալ կամքը:

Կեցցէ արուեստների լաւագոյն բարեկամ եւ առաջնորդ, մեր հայրն ու ուսուցիչը, մեծ ու հանճարեղ թանկագին Ստալինը:

աանն իսկ, տղաքը յաճախ խաղէն ու-
ւելի կը նախընտրէին շրջապատել զին-
քը, հարցումներով նեղել զայն, մին-
չեւ որ գրեթէ բոնի ցրուէր զանոնք
պարտումի ու խաղի անհրաժեշտութիւ-
նը զգացնելով։

Իր նախասիրած սկզբունքն էր կր-
թել հոգին ու անոր օգնութեամբ զար-
գացնել նաեւ միտքը։

Իր կորուստը մեծ բաց մը կը թո-
ղու ուրեմն մեր սակաւաթիւ արժէ-
քաւոր ուսուցիչներու շարքին մէջ։

Չէր պատկաներ որ եւ է կուսակցու-
թեան, բայց լաւ ու անձնուէր Հայ մըն
էր, եւ կը ջանար օգտակար ըլլալ իր
ցեղին, տալով անոր համոզուած եւ
մշակուած սերունդ մը։ Իր բազմաթիւ
տպուած թէ անտիպ յօդուածներէն
զատ ունի բնական գիտութեանց դա-
սագիրքերու շարք մը, կարծեմ արդէն
տպուած, և դեռ նոր աւարտելու վրայ
էր «իմ համոզումները դաստիարակե-
լու արուեստի մասին» անուն արժէ-
քաւոր ուսումնասիրութիւն մը։ Իր
բազմաթիւ աշակերտներուն եւ Հայ
ուսուցչութեան պարտականութիւնն է
հրատարակել աւ,այդ գործը, որ և-
ղական կրթական մշակի մը յիշուն
տարուած ուսումնասիրութիւններու
խտացումն է եւ լաւագոյն առաջնորդը
ուսուցչանոցի կարգերուն համար կամ
ուսուցչական հանդանակ մը։

Համեստ ապրեցաւ ան, գրեթէ ան-
ծանօթ շատ շատերու, բայց հայ ժո-
ղովուրդի դիտակից տարրին մէջ գր-
րաւելով յարգանքի լուսաղէն պսակը։
Թող այս երկտողն ալ համարուի
փունջ մը ծաղիկ՝ իր երբեմնի պաշ-
տօնակիցէն եւ բարեկամէն։

ԱՐՄԱՒԵՆԻ

«ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆ»Ի ԵՐԵԿՈՅԹԸ

— · —

Վասպուրականի Հայր. Միութեան
ցերեկոյթ պարահանդէսը տեղի ունե-
ցաւ վերջաղաղարի տարեդարձին օրը,
Սալ Փուասոնիէրի մէջ։

Գեղարուեստական բաժինին բացու-
մը կատարեց վարչութեան նախա-
գահ Գ. Մ. Ռսկերիչեան որ Վանի նա-
հանգին աշխարհագրական դիրքին դէ-
ցեցիկ նկարագրականն բրաւ, պատկե-
րացուց Սիփանի, Վարագի սարերը,
Աղթամարի կղզին, Խոշ պատմական
հարստութիւնները, Ս. Նշանի, Ս.
Ցախրրայ եւ Նարեկայ վանքերը, յի-
շեց Արծրունեանց թագաւորութեան
փառքերը, Վարդանանց պատերազմը,
մշակոյթն ու գրական մշակները, Նա-
րեկացին ու Շնորհալին, Թովմաս Ար-
ծրունի պատմագիրը, Րաֆֆին, քան-
դակագործ քաջ Եղիշէն եւն. — արդ
նշմարներ, խառնիխուռն բայց տպա-
ւորիչ, որոնք հայրենասիրական յոյ-
զերու ծնունդ տուին։

Ցետոյ Օր. Տ. Զառաւեան դաշնակի
վրայ նուագելով Փօնչիէլլիի «Ջիոքա
նոնէը եւ Կոմիտասեան պարեր Բար-
խուդարեանէ, հնչական չղթայաւո-
րումներու կշռաւոր ու խառնափուկ
համայքը տուաւ մեզի։

Այս վարպետ նուագածութենէն
վերջ, բարձրացաւ հայկական երգը,
Վասպուրականցիին երգը, «Սիրտս
նման է էն փլած տներ» (Կոմիտաս
Վրդ.-ի), «Տղէք ժամանը, «Հայրիկ,
հայրիկ»ը որոնք այնքան քաղցրօրէն
երգուեցան Օր. Գիւլպիւլեանի կողմէ։
Եօթը տարի առաջ լսած էի առաջին
անգամ Օր. Գիւլպիւլեանը իր նախա-
փորձերուն մէջ եւ ուրախ եմ յայտա-
րարելու թէ յառաջդիմութիւնը մեծ
է։ Իր ձայնին հետ, զգացումը, միտ-
քը, հոգին այդ երգերուն բուրումի մը
պէս տարածուեցաւ մեր սրտերէն
ներս, եւ խնդութեամբ ծափողջունե-
ցինք Օր. Գիւլպիւլեանը եւ իրմով իր
վարպետը՝ Օր. Բարայեան, որ իր յա-
ջողագոյն աշակերտուհիին ձայնին
մէջ դրած է իր նուրբ արուեստին ու
թրթռուն զգայնութեան դրոշմը։

Ցայտագրին չորրորդ թիւը տեղ
կուտար արտասանութեանց։

Մեր մէջ քիչ անգամ կը լսենք ար-
տասանողներ որոնք լիովին տիրացած
ըլլան իրենց ընտրած նիւթին, թա-
փանցած ըլլան անոր բոլոր մանրա-
մասնութիւններուն եւ բանաստեղծին
զգացումներուն բոլոր ոլորտներուն
հարազատ թարգմանը հանդիսանան։

Ինչպէս ուրիշ անգամ, այս անգամ
ալ Տիկին Ա. Սարգիսեան տէրն էր իր
նիւթին։ Իր յստակ առոգանութեամբ,
իր ձայնի ճիշդ ելեւէջներով եւ դիւրա-
դարձութիւններով, փոխն ի փոխ սո-
ղոսկուն ու թախանձական՝ գիտցաւ
ուղղակի հպիլ ունկնդիրներու սըր-
տի թելերուն որոնք շարժեցան ու ըս-
կսան հեծել կարօտը «Հայրենի տու-
նին», որմէ «ափ մը մոխիր» կ'ու-
զէին իրենց վրայ ցանելու համար,
ինչպէս բանաստեղծը՝ Սիամանթօ։

Ջերմ ծափերէ վերջ, Տիկին Սար-
գիսեան արտասանեց նաեւ Ն. Զարեն-
ցի «Ես իմ անուշ Հայաստանի»ն։

Օր. Զ. Ճահլամեան ջութակի վրայ
յաջողապէս նուագեց Concerto Vivaldi-ն։

Գիտի թելադրէինք առհասարակ բո-
լոր մեր նուագածուներուն որ այսպի-
սի հանդէսներու մէջ, ուր իրենց միր-
թիւողի արժանիքը խնդրոյ առարկայ
չի կրնար ըլլալ, ընտրեն որքան կարե-
լի է այսպիսի կտորներ, որոնք եթէ
ոչ զուտ հայկական, դէթ օրուան ո-
գիին ու շրջանակին աւելի պատշաճ
ըլլան։ Մեր մէջ գողտրիկ կտորները
չեն պակսիր, Որքան աւելի յարմար
պիտի ըլլար զոր օրինակ լսել այդ պա-
հուն Դաւիթեանի «Հայուն հոգին»,
յատկապէս ջութակի համար պատ-
րաստուած։

Ցետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ «երկու
խօսք» ըսելու Վասպ. Հայր. Միու-
թեան վարչութեան անդամներէն գեղ.
Բաղդասարեան, որ իր մարտիկի կրո-
րուկ եւ աղուոր ոճով գրուառեց ինք-
նապաշտպանութեան կռիւները, պան-
ծացուց ընդվզումի ոգին, անոր մե-
ծութիւնն ու յարաճուն զօրութիւնը ո-
րոնք խորքը կը կազմեն Վասպուրա-
կանցիներու հոգիին. Այդ տեղերուն
մէջ, ըսաւ Գ. Բաղդասարեան, ոչ մէկ
ազգ կրնայ ապրիլ տեւականօրէն, բա-
ցի Հայէն որ այդ հողէն է սերած, ա-
նոր ջուրով է մեծցած։ Գեղապետին
խօսքերէն հին ու սիրելի յիշատակներ
արթնցան սրտերուն խորը ուրոնց
ցոլքերը կը խառնուէին արձագանգ-
ներու, եւ միեւնոյն կրակը, [illegible]
հրավառ, խանդավառեց բոլոր ներ-
կաները անխտիր։

Գ. Բենօ իր արինդով հայրենի հովե-
րուն ու հովիտներուն տպաւորութիւ-
նը երկարաձգեց, իսկ թառիստ Գ. Գա-
րեգին գեղջկական պարերու եղանակը
հնչեցուց, որուն հետ Օր. Հ. Գազազ-
եան եւ իր ընկերակիցները տաճիկ
տարազներով գեղջկական շուրջպարը
պարեցին։

Այսպէս վերջ գտաւ գեղարուեստա-
կան բաժինը, որ ամբողջովին կը ներ-
շնչուած էր Վասպուրականցիներու
հայրենասիրական ոգին։

Ցայտագիրը գեղեցիկ օրինակ մըն
էր կազմութեան ու կարգաւորութեան

''ՀԱՅՐԵՆԻՔ,, ԱՄՍԱԳՐԻ ՏԱՍՆԵՒՀԻՆԳԱՄԵԱԿԸ

Այս տարի կը լրանայ «Հայրենիք»
ամսագրի հրատարակութեան տասնեւ-
հինգամեակը Ամերիկայի զանազան
քաղաքներուն մէջ պիտի տօնուի այս
տարեդարձը։ Փարիզ գտնուող աշխա-
տակիցներու խումբ մը նախաձեռնած
է այստեղ եւս կատարել հրապարակա-
յին յարգանքի եւ փրոփականտի հան-
դէս մը, որուն ծրագիրը մշակելու հա-
մար դիմում եղած է աշխատակիցնե-
րուն։

Նախաձեռնող մարմինը վստահ է
որ ընթերցող եւ գրասէր հասարակու-
թիւնը ջերմօրէն պիտի բերէ իր մաս-
նակցութիւնը «Հայրենիք»ի. այս 15-
ամեակի տօնման՝ նկատի ունենալով
այն անառարկելի ծառայութիւնը որ
ամսագիրը մատուցած է, լայն սահ-
մաններու մէջ, հայ մշակոյթին։

Պրոֆ. Ն. Աղոնց, Ռ. Բերբերեան,
Հ. Զարդարեան, Ց. Զարեան, Ա.
Խօնդկարեան, Լ. Մեսրոպ, Ա. Չա-
մըեան, Ս. Վրացեան։

որ պատիւ կը բերէ նորակազմ վար-
չութեան։

Հաճելի անակնկալ մը բրաւ Գ. Ար-
մակոն իր ձեռնածութեան փորձերով
հետաքրքրելով ներկաները մինչեւ ըն-
կերիր եւրոպական պարերուն որոնք
Կարիօ Քանթիի նուագախումբին ա-
ռաջնորդութեամբ երկարաձգուեցան
մինչեւ կէս գիշեր։

ԱՐԱՄ ԱՋՆԱՒՈՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ «ԹԱՀՍԻԼՏԱՐ»

— · —

ԽՄԲ — Հետեւեալ գրութիւնը, խո-
րագրէն մինչեւ տողագրութիւնը,
կ'արտատպենք Փարիզի ռամկավար
շաբաթաթերթէն, որ Է՛ր երբեմն
անձնուէր ատեան եւ պաշտպան կը
հանդիսանար Դաշնակցութեան վարչու-
թեան, երբ ուրիշներ քննադատելի
դէպքեր կ'արձանագրէին։ (Ապագայ,
13 Նոյեմբեր) —

Այս կինը մեր տեւական դրօսաշըր-
ջիկն է Աշխարհի հինգ մասերը գաղա-
նիք չունին իրեն համար։ Ախը երկա-
րած եւ ժպիտը շրթունքին, որպէս
կենդանի «Գօթէն» մը հայկական
հաւաքներու, տարիներէ ի վեր շրջա-
նը կ'ընէ բոլոր երկրամասերուն։ Ա-
նիկա յաւիտենական «թահսիլտար»ն է
հաստատութեան մը որ իբրեւ ուսում-
նարան վաթսուն տարի առաջ Պոլսոյ
մէջ հիմնուեցաւ, եւ որ տասնըհինգ
տարիէ ի վեր խանութի մը երեւոյթը
միայն ունի Ֆրանսայի մէջ։ Խանութ
մը որ երբեք իր «պիլանը» չէ հանած։
Այս հաստատութիւնը տասնըհինգ տա-
րիէ ի վեր չէ հաւանած իր հաշիւը տալ
ոչ ոքի։ Ան դիտցած է պատկառելի
հիմնարկութիւններու շուքին տակ
կծկուիլ խոհեմութեամբ։ Ատեն մը
Գաւառի կարգերութիւններ էին, այսօր ու-
րիշ մեծ հաստատութիւն մըն է որ իր
հովանին շնորհած է անոր։

Հայ գեղահասակ աղջիկներ, որոնց
միակ մեղքը որբ ու չքաւոր ըլլալն է,
ձգուած են թշուառ ու ջղային տիրա-
պետութեանը տակ քանի մը բամբիշ-
ներու, որոնք անցեալ դարուն արդէն
հասուն պառաւներ կը համարուէին
Պոլսոյ մէջ։

Վերջերս Բարեգործականը իր թե-
ւարկութեանը տակ առաւ այս հաս-
տատութիւնը, կարծելով թէմ էկ օ-
րէն միւսը ան պիտի սրբուէր այս բո-
լոր ստուերներէն, ինչպէս հրաշագործ
աւազանի մը մէջ։

Կ'ըսեն թէ ազգային մը միջնոր-
դութեամբ է որ «յաջողեցաւ» այս հո-
վանաւորութիւնը։ Գործունեայ աղ-
գային, կ'ըսեն, հպարտ է իր «յաջո-
ղութեանը» համար, եւ նոյնիսկ շնոր-
հաւորութիւններ ստացեր է։ Ցաջո-
ղութիւն մը կայ անշուշտ, բայց խըն-
դիր 'է գիտնալ թէ որո՞ւ համար է։

Ծուսով յայտնի պիտի ըլլայ, երբ
հանուի «շահողէնին» հաշիւը, թէ ո՞վ
եղաւ շահողը ու կորսնցնողը, Բարե-
գործակա՞նը, հայ մանկտի՞ն, թէ
«ուսումնարան»ը։

Անխոնջ հաւաքիչը այսօր տոլարնե-
րու երկրին մէջ կը պտտցնէ իր ծա-
կած գանձանակը, որ չի լեցուիր ըը-
նաւ։ Իր «առաքելութիւնը» որոշուե-
ցաւ մաքրելու համար «ներքին» հա-
շիւ մը, կ'ըսեն։ Ծի՞շդ է որ, ինչպէս
տեղեկութիւնը կ'ըսէ, Տիկինը, հակա-
ռակ իր պաշտօնակիցներուն ընդդի-
մութեան, կոկիկ գումար մը վճարեր
է իր մէկ պաշտօնակցուհիին որ լաւա-
տեղեակ կը համարուի եղեր շատ բա-
ներու, եւ աւելի կոկիկ գումար մը
վճարեր է պաշտօնեայի մը, որ այսօր
արձակուած է։

— Ես կը «լեցնեմ» տեղը, յայտա-
րարեր է Տիկինը, տիրական եւ ինքնա-
վստահ, ու ձեռք առեր է մուրացիկի
ցուպը։

Վարժուհիներ մը հովանաւորել տա-
լը ապահովաբար աւելի փափուկ եւ
պատասխանատու գործ մըն է քան գո-
հարեղէնի «ամստրծութիւնը»։

Ի՞նչ կը մտածէ արդեօք Բարեգոր-
ծականը պարզեւատրութեան այս մե-
թոտին մասին։

ԱՂԵԴ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԵՆԻԽՄԱՆՑԻՆԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ — Հայր. միութիւնները
կազմակերպելու ախտաւոր երեւոյթէն
զերծ չմնաց նաեւ Սեբաստիոյ Ենի
խան գիւղի հայրենակցական միու-
թիւնը եւ անոր հազիւ քանի հատոր
անդամները նոյնպէս բաժնուեցան եր-
կու մասի, «Հայրենակցական» եւ «Վե-
րաշինաց»։

Առենին տանք ծանր վէճեր ունե-
ցան։ Թերթուկ մըն ալ չարամիտ լու-
րեր հրատարակելով, փորձեց ա-
ւելի խորացնել սկսած վէճը եւ կրկնա-
պատկել հայրենակից համադիւղացի
երբեմնի բարեկամներու ատելութիւ-
նը։ Հակառակ այդ բոլորին, Հայրե-
նակցական միութիւնը վճռակցօրէն
մօտենալով խնդրոյն, կրցաւ պահպա-
նել իր գոյութիւնը եւ կատարել իր
պարտականութիւնը։

Ինչպէս ամէն տարի, այս անգամ ալ
այս սակաւաթիւ անդամներ ունեցող
միութիւնը կրցած էր ապառել 500է ա-
ւելի տոմսեր, բով-քովի բերելով
բազմութիւն մը եւ ստեղծելով հայ-
կական սփոփարար մթնոլորտ մը։

Քանի մը օր առաջ Պուլվար-Օտտո-
յի մէջ տեղի ունեցաւ «Ենի Խանի»
հայրենակցական միութեան ներկա-
յացումը։ Բեմադրուեցաւ ընկ. Աղ-
գինի «Սեբաստացի Մուրատ» թա-
տերգութիւնը։ Ընկերներ Քէնտիրճա-
նի եւ Ա. Ցակոբեանի ղեկավարու-
թեամբ խումբ մը նորահաս երիտա-
սարդ սիրողներ մեծ յաջողութեամբ
կատարելով իրենց դերերը, խորապէս
յուզեցին հանդիսականները, որոնց
մէջ կը նշմարուէին ամէն հոսանքի
պատկանողներ։

Սեբաստացի Մուրատի հմայքը, ա-
նոր յիշատակը յարգելու պարտակա-
նութիւնը կրցած էր ի մի հաւաքել
տարբեր գաղափարի տէր մարդիկ։

Ներկայացումը ապահովեց նիւթա-
կան ու բարոյական շօշափելի ար-
դիւնքներ, որոնց համար շնորհաւորե-
լի են Ենի խանի հայրենակցականի
ժրաջան անդամները,

Թղթակից

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» ◦ ««««

Փաստաբանի Թալէաթ փաշան հա-
սարակ ոճրագործ մը ներկայացնելու
համար ժիւրիի անդամներու պատ-
մութիւնը թերեւս կը վերաբերէր Նա-
զըմ փաշայի օգնութեամբ վերջա-
ցող Գապը Ալիի դէպքին։ Հրապարա-
կը պարապ գտնող փաստաբանը դէմ-
քերը, դէպքերը եւ ժամանակները փո-
խելով եւ իրար խառնելով Թալէաթ
փաշան իբրեւ բռնապետ ներկայացնե-
լու կ'աշխատէր։ Ի վերջոյ ըսաւ.

— Չէք կրնար գտնել կէտ մը, պա-
րագայ մը, որով պատասխանատու
հանէք Թէհլիրեանը. ան ստիպման
տակ գտնուելով շարժեցաւ եւ տեսաւ
անխուսափելին։

Անկէ վերջ ան ալ պահանջեց ոճրա-
գործին անպարտութիւնը եւ վերջա-
ցած եղաւ պաշտպանութեան գործը։
Որքան ալ վերջին խօսքը կը պատկա-
նէր ընդհ. դատախազին, սակայն դա-
տավարութեան այս կերպ ընթանալէն
վերջ այլեւս արժէք չէր ունենար ա-
նոր խօսքը։ Ընդհ. դատախազը, եթէ
իր խոստումին համաձայն, հայկական
խնդիրները քննութեան առնելու
պարագային, արդէնք հանդիսանար,
այն ատեն կը ստացուէր տարբեր ար-
դիւնք

Մինչդեռ ընդհ. դատախազը հան-
դուցեալ Թալէաթ փաշան պաշտպանե-
լու անգամ չէր պատրաստուած դա-
տավարութեան չխտաձգուելունապատ-
ճառով։ Եւ, եթէ նոյնիսկ, ան սկսէր
երկար պաշտպանողական մը, դա-
տարանի նախագահը պիտի չթողուր։
Որովհետեւ, նախագահը, ընդհ. դա-
տախազի կարծառեւ յայտարարու-
թեանց ընթացքին իսկ, ազդարարեց
անոր որ կարճ կապէ խօսքերը։ Դա-
տաւոր մը կրնա՞ր այսքան կողմնակ-
ցութիւն ցոյց տալ։

Վկաներու ժամեր տեւող հարցաքն-
նութեննէն վերջ,երեք փաստաբաններու
ժամեր տեւող ամբաստանութեանց
դէմ, Թալէաթ փաշան միայն քանի մը
բառերով պաշտպանուեցաւ։

Եթէ գործը առով վերջանար, կըր-
նար դարձեալ զոհացուցիչ նկատուիլ։
Երբ ընդհ. դատախազը իր խօսքերը
վերջացուց, Թէհլիրեանի փաստա-
բանները նորէն ոտքի ելան եւ յարձա-
կումներու սկսան։ Մանաւանդ փաս-
տաբան Վէրթօր դարձեալ խօսքի նիւթ
դարձնելով Թալէաթ փաշան, յայտա-
րարեց թէ զայն ոճրագործ մը եւ մա-
հապարտ մը կը նկատէ, քանի որ Պոլ-
սոյ Պատերազմական Ատեանին կող-
մէ մահուան դատապարտուած է։

Իսկ փաստաբան Նիէմէեէր ընդհ.
դատախազին հետ բախում մը ունենա-
լով ըսաւ.

— Ընդհ. պատերազմի ընթացքին
Թուրքիա գտնուող գերման զինուոր-
ներն ու քաղաքական անձնաւորու-
թիւնները աշխատեցան գաղտնի պա-
հել հայկական դէպքերը։ Սակայն,
որքան ալ յաջողած ըլլան անոնք ի-
րենց աշխատանքին մէջ, պէտք է
յայտնենք որ մենք Գերմաններս ալ
յանցաւոր ենք այդ դէպքերուն հա-
մար։ Ամերիկայի, Ֆրանսայի եւ Ա-
նգլիոյ մէջ լոյս տեսնող զանազան
հրատարակութեանց մէջ, Գերմաննե-
րը հայկական խնդիրներու մէջ ցոյց
կը տրուին իբրեւ Թուրքիոյ իրական
Թալէաթները։ Եթէ ամբաստանեալը
անպարտ արձակուի, այն ատեն մեր
մասին գոյութիւն ունեցող ամբաստա-
նութիւնները մէջտեղէն կ'ելլեն։ Աշ-
խարհ այսպիսի որոշում մը պիտի
ընդունի իբրեւ վսեմագոյն արդարու-
թիւն մը։

Սկիզբը Ս. Թէհլիրեանի դատին քա-
ղաքականութենէ աղատ մնալը պայ-
ման կը դրուէր. մինչդեռ ոճրագործը
անպարտ արձակել տալու համար բա-
ցէ ի բաց քաղաքական պատճառ մը
ցոյց տալէ չէին քաշուեր։ Կարելի՞ էր
չըարկանալ այս վիճակին։

Փաստաբան Նիէմէեէրին այս վեր-
ջին խօսքերուն վրայ արդէն դատավա-
րութիւնը վերջացած նկատուեցաւ։
Այսքան ընդարձակ դատ մը մէկուկէս
օրուան մէջ լուծել տալու համար գեր-
ման դատարանը արտակարգ փութկո-
տութիւն մը ցոյց տուաւ։ Վերջապէս
դատարանի նախագահը ոճրագործի
խարգմաններէն մէկուն ուղղելով իր
խօսքը ըսաւ.

— Ըսէք ամբաստանեալին թէ իր ե-
րեք փաստաբաններն ալ անպարտու-
թիւնը կ'ուզեն. ինք կ'ուզէ՞ այս մա-
սին բան մը ըսել։

Այս հարցումին պատասխանելով
ոճրագործը ըսաւ.

— Ջհասկցայ փաստաբաններու ինչ
խօսիլը. բայց վստահ եմ որ բաւական
են անոնց խօսածները. ուրիշ ըսելէ
պահանջ չունիմ։

Ասոր վրայ նախագահը ժիւրիի ան-
դամներուն կարգ մը հարցումներ ուղ-
ղեց եւ բացատրութիւններ տուաւ։ Ի-
րենց տալիք վճիռի եւ օրէնքի տրամա-
դրութեանց մասին լուսաբանութիւն-
ներ ալ տուաւ։

Ի վերջոյ ըսաւ.

— Ամբաստանեալը դատապարտող
որոշումը պէտք է երկու երրորդի մե-
ծամասնութիւնը ունենայ։ Ըստ օրինի
«այո» պատասխանին պէտք է մաս-
նակցին մեր եօթնէն աւելին։ 51րդ.
յօդուածի տրամադրութեան համա-
ձայն պատժական պատասխանատու-
ութիւնը մերժելու համար ալ առնը-
ւազն 8 ձայն պէտք է։ Հիմա հարցում-
ները կը ստորագրեմ։

(49) (Շար.)

ԼՈՒՍԱԴԻՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄ ՄՆԱՑԱԿԻՑ ԿՆԱՆԻԼ.

»»»» ◦ ««««

Տուներու մէջ, սրճարաններ, խա-
ւութներու մէջ այդ դէպքի մասին կը
խօսէին միայն, կարծիքներ կը յայտ-
նէին։ Թրքական փոքր տղաքանը, ո-
րու վրայ մինչեւ այդ ոչ ոք ուշա-
դրութիւն կը դարձնէր, յանկարծ
դարձեր էր բոլորի հետաքրքրութեան
առարկան։

— Մօ չարխը կը դարձնեն կոր, նո-
րէն խլած պիտի ելլէ։

— Ասոր աւետիս մը չըլլաւ տաhա։

— Բիւթիւն ժողովուրդը խնկէլէն
քաշեր է, Բաքէի վարօրին գալու ժա-
մանակն է. Նայինք ինչ խապար կայ
Սամսոնյէի գազեթաններուն մէջ։

Մեծ ու պզտիկ, հասկցողն ու չհաս-
կցողը Սերայեվոյի դէպքի մասին կը
խօսէին, եթէ նոյնիսկ չէին գիտեր թէ
աշխարհի ո՞ր մասին մէջ կը գտնուէր
այդ չարաբաստիկ քաղաքը։ Իրարու
հաղորդող լուրերը աւելի ծանրակշիռ,
աւելի մտահոգիչ դարձան. կարծես
ժանի մը օրուայ ընթացքին մարդոց
տրամադրութեան հետ դէմքերն ալ
փոխուեցան։ Հոգեկան խուճապ մը
կար, անբացատրելի երկիւղ մը, ի՞նչ
բանէ, ինչո՞ւ համար, ոչ ոք չէր կըր-
նար բացատրել։ Արդեօ՞ք արեւը կը
ծագէր թէ՝ երկինքը կապարէ թիթե-
ղով ծածկուած էր։ Թուրքը, Ցոյնը,
Հայը, բոլորը, բոլորն ալ մտահոգ,
յանկծուած ու ջղային վիճակի մէջ։

Հաճի Խաչատուր յետուն տիրէմնոց
օղիի շիշը վերածեր էր հարիւր տի-
րէմնոցի։

Աւստրիայի պատերազմի յայտարա-
րութեան լուրը Ցուլիսի քսանեւվեցին
միայն հասաւ Կիրասոն։

— Հայա եա չըսի՞ մի։

— Մօ, տաhա կեցիր նայինք ինչե՞ր
պիտի ըլլան։

Երկու օր վերջ Թուասատանի զօրա-
կոչը հիմէն ցնցեց ամէն կառկած եւ
տարակուսանք. Եւրոպան արեւի ծով
պիտի դառնար։ Մէկ մէկու ետեւէ
Գերմանիայի եւ Ֆրանսայի զօրակո-
չերու լուրը եկաւ՝ առգնապը ծայր
աստիճանի հասցնելու։ Մանաւանդ բա-
րար Գերմանիոյ պատերազմի մաս-
նակցելու լուրը ծանր յախուռ մը եղաւ
ինկաւ Թուրքերու գլխուն։ Եթէ Գեր-
մանիան պատերազմէր, ապա իրե՞նք։
Ցետոյ ի՞նչ պիտի լինէր իրենց վիճա-
կը։

Երկու օր վերջ Հաճի Խաչատուրը
երեկոյեան տուն վերադառնալուն,
առանց հողաթափի եւ գիշերանոցի
ուղիղ Լեւոնի սենեակը բարձրացաւ։

— Բարի իրիկուն, Լեւոն էֆէնտիս.
քիչ առաջ նոր խլան մը եկաւ,Ինկիլիզն
ալ խառնուեր է կռուին, տէր կանգ-
ներ է Ֆրանսըզին։ Իմ կարճ խելքովս,
Ինկիլիզը որ մէջը մտաւ, Ալմանին
մարը լացաւ։ Դուն ի՞նչ կ'ըսես տղաս։

Սակայն հետզհետէ այդ զգայա-
ցունց լուրերը կործես իրենց առաջ
բերած նախկին տպաւորութիւնը կոր-
սնցուցած, աւելի հետաքրքրութիւն,
վերջը իմանալու, հետուէն ականա-
տես լինելու անվնաս տրամադրու-
թիւն մը առաջ բերած էին ժողովրդին
մէջ. Թէեւ կառավարական պաշտօ-
եաները, մանաւանդ զինուորականները
խոհուն, դաժան դէմքով կ'անցնէին
փողոցներէն։

Օգոստոս 1ի առտուն յանկարծ ա-
նամպ երկինքէն կայծակը խփեց, ան-
հնարին սարսափով համակուեցաւ ամ-
բողջ ժողովուրդը։

Զօրակո՛չ. 20էն 45 տարեկանները
անմիջապէս դէնքի տակ։

Կարմիր թղթով յայտարարութիւն-
ները ճամբներու, դպրոցներու, հե-
տագրական սիւներու վրայ։ Բազմու-
թիւնը խռնուած էր ամէն տեղ։ Լաց,
ողբ ու կոծ։ Տունէ տուն լուրը հասաւ
քաղաքի հեռաւոր ծայրերը։

Հայ կինը կուլայ, յոյն կինը կու-
լայ. իսկ Թուրք կինը կ'ողբայ անբա-
ցատրելի սարսափով համակուած. ան
տուեր է յարունակ, ծներ ու տուեր է
իր զաւակը որ տանին Եէմէնի, Արա-
բիոյ անապատներու մէջ կոտորելու
եւ կամ անհաւատ Ռուսի Խազախնե-
րու ձիերու տակ ճզմելու։

— Եարաբբիմ պու կիւմի կէօսթէր-
մէյէիտին, (աստուծոյս, այս օրը թող
չցուցնէիր)։

— Գահր օլսուն Ալման (անիծուի
Գերմանիան)։

Հայերը լեցուեր են Առաջնորդարա-
նը։ Առաջնորդական փոխանորդ տէր-
տէրը, խեղճ ու հիւանդկախ մարդ
մը, ո՞ր մէկուն խօսք հասկցնէ, ո՞ր
մէկուն ցաւին ճար ընէ։

Աս ըլլալիք բա՞ն է մի, խօսք
չունինք, կառավարութիւն է կը կան-
չէ, Թուրքերը թալիմ տեսեր են, զէն-
քի տակ գտնուեր են, սա մէկ մը ինծի
ան հասկցուցէք, ես քառասուն երկու
տարեկան մարդ, օլուխ չօճուխի տէր,
կեանքիս մէջ հաւ մը իսկ չեմ մոր-
թած, զէնք ձեռքս չեմ առած, ես եր-
թամ ալ ի՞նչ խեր պիտի տեսնեն. տէր
պապա, ասոր իճապին նայելու է,
մեր հալը հասկցուր, բան մը թող ը-
նեն, մեղք ենք, հէմ մենք կը կորսը-
ւինք, հէմ մեր օլուխ չօճուխը, պատ-
րիարքարան հեռագիր տուր։

— Տուեր եմ զաւակս, տուեր եմ,
դեռ պատասխան մը չկայ, Աստուած
վերջերնիս բարի ընէ…

— Ամա տէր պապա,— տէր հօր
ոտքերուն ինկնալով կուլայ. աղքատ
կին մը,— իմ Սերոբս տաhա տասնը-
ութը չկայ, աչքը ելլէ ան մուխթար
Քէորօղին, քառն գրել տուեր է, մէկ
մը Իիւթիւկը նայէ, պէլլի բան մը
կրնաս ընել… մեղք եմ. տան հաց
բերողս է…

— Աղջիկս,— ձեռքերը յուսահատօ-
րէն տարօրելով կ'ըսէ խեղճ քահանան,
— ես ինտո՞ր Իիւթիւկին մէջ դալէմ
խաղցնեմ, ըլլալիք բան չէ…

— Ապա ես ի՞նչ ընեմ, տէր պապա,
օլուխ չօճուխով անօթի՞ մեռնիմ…

Մէկ կողմէն երիտասարդները կ'եր-
թան կ'արձանագրուին, ոմանք կը
պահուին, իսկ Առաջնորդարանը ան-
ընդհատ հեռագիրներ կուտայ՝ Պատ-
րիարքարանէն օգնութիւն սպասելով։

Վերջապէս Պատրիարքարանէն ե-
կած հեռագիր մը մեծ աւետիսը կը բե-
րէ, կառավարութիւնը համաձայներ
է քրիստոնեաներէն պէտէլ (զինուո-
րական ծառայութեան փոխարէն
տուրք մը) վերցնել։ Քաղաքը իրար
կ'անցնի։ Հարուստ ու աղքատ կու-
տան, կուտան ազատուելու համար
գժոխքէն, իրենց միսերը քրքրող ցա-
ւէն։ Բայց ինչպէ՞ս, որտեղէ՞ն կը ճա-
րեն անճ դլուխ քառասուն ոսկին։
Հարուստը կրնայ, հապա սրհեստա-
ւորնե՞րը, աղքատնե՞րը։

— Քա մարդ, ինչէ սա երկու պէշլի
պիրլիկս առ, սա նշանի մատանիս ալ,
սաhաթ քորտոնն ալ ի՞նչ ընեմ. սա ալ
առ, սա ալմաստ օղերն ալ մօրմէս
եատիկեար մնացեր էին, ասոնք ալ
դիր վրան, վաղը չարշին կը տանիս
տէ…

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ուած», «հօտած» են.: Նիստը երկրորդ անգամ յետաձգուեցաւ :

Մութը կոխած էր արդէն, երբ լսուեցաւ Պ. Գերիլլիս. «Էքսփրէս»ի խմբագիրը, որ ըսաւ թէ Թառտիէօ իր վկայութեամբ անդարմանելի վնաս մը պատճառեց Ֆրանսայի ազգային կուսակցութեանց: Այս առթիւ յայտարարեց թէ գնդապետ տակաւին 2.000.000 կուսակիցներ ունի այսօր: Թառտիէօ պատասխանեց գառնութեամբ.

— Պ. Քէրիլլիս չըմբռներ թէ ի՛նչ վնաս կը պատճառէ ինքն իրեն, իր այս վկայութեամբ. Ամէն պարագայի մէջ, եթէ կ'ուզէ հաճելի ըլլալ գնդ. տը լա Ռոքի, չի կրնար զոհ մը դարձնել զիս:

— Լա Ռոք սրիկայ մըն է, բացագանչեց Լէօն Տոտէ:

Դատավարութեան շարունակութիւնը յետաձգուեցաւ Նոյեմբեր 29ին: Դեռ բազմաթիւ վկաներ պիտի լսուին, բոլորն ալ ականաւոր դէմքեր.— Նախարար, մարաջախտ, երեսփոխան, հրապարակագիր են.:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ քաղուած տեղեկութեանց համաձայն, Էնկիւրիի, Պերլինի եւ Վարշաւայի դեսպաններէն զատ, հա կանչուած են Ֆինլանտայի, Լիթուանիոյ եւ Լեթոնիոյ դեսպանները: Ֆինլանտական թերթերը կը գրեն թէ նոր դաւադրութիւն մը երեւան հանուած է Սթալինի դէմ: Ամբաստանեալներուն մէջ կը գտնուի Սթալինի մէկ լուսանկարիչը, որ դժոխային մեքենայ մը պահած է եղեր իր լուսանկարչական գործիքին մէջ:

Ֆ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ կեդր. գործադիր կոմիտէին նախագահը, Կալինին, ընդունելով քանամեակի առթիւ Մոսկուա գացած օտար պատուիրակութիւնները, յայտարարեց թէ առնէ մը ի վեր մեծապէս աճած է ընդդիմադիրներու գործունէութիւնը եւ թէ կառավարութիւնը պիտի շարունակէ զսպողական գործողութիւնները, ոչնչացնելու համար թշնամի տարրերը: Ուրեմն դեռ բազմաթիւ գլուխներ պիտի թափին.

ԼԷՕՆ ԺՈՒՀՕ, Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը, Մոսկուա պիտի երթայ մօտերս, խորհրդակցելու համար կարմիր արհեստակցական միութեան վարիչներուն հետ, ի խնդիր միացման:

ՀԱՎԱՍԻ գլխաւոր թղթակիցը, Պ. Ռավու, երեք օր պայմանաժամ ստացաւ, Պերլինէն հեռանալու համար: Կ'ամբաստանուի թէ չարամիտ լուրեր հաղորդած է Գերմանիոյ մէջ տիրող պաճարախտի մասին: Պ. Ռավու Գերմանիա կը գտնուի 1919էն ի վեր եւ Հավասի թղթակից նշանակուեցաւ 1933ին:

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՎՏԱՐՈՒՄԸ հետզհետէ կը սաստկանայ Ֆ. Միութեան մէջ: Կառավարութիւնը կը դժկամակի նորոգել բնակութեան արտօնագիրները, կասկածելով զանազան դաւերէ: Նոր ձերբակալութիւններ կատարուեցան օտար հիւպատոսարաններու մէջ:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ քաղաքապետական խորհուրդին արաբ եւ հրեայ անդամները հաւաքարար կոչ մը հրատարակեցին, որով կը յանձնարարեն վերջ տալ ահաբեկչական գործողութեանց:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Հ. Բ. Միութեան Հայ Երիտասարդական Ընկերակցութեան հրապարակային դասախօսութիւնը այս Ուրբաթ, 19 Նոյ., երեկոյեան ժամը 9ին, Բարեգործականի Տունին մէջ, 22, րիւ Փըթի ժան, Մարսէյլ:

Պիտի խօսի Պ. Խաչիկ Ղարիպշահեան (փիլիսոփոս): Նիւթ՝ Նաղիկ-Օլար մեր կեանքին մէջ եւ անոնց արուեստը:

Կրնան խօսք առնել ներկաները:

Ֆ. Կ. Խաչի Իսի-լէ-Մուլինոյի Մասնաճիւղը կը հրաւիրէ իր անդամուհիները 20 Նոյ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Մրիմեան» Ակումբին մէջ: Կարեւոր օրակարգ եւ ընտրութիւն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մեր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնենք Լիոնի գեղարուեստասէր երիտասարդներուն, որոնք մեր տարաբախտ Վահրամին յիշատակին ինքնաբուխ հանդէս սարքելով ուղեցին նուիրել անոր: Շնորհակալութիւն նաեւ Լիոնի Կ. Խաչին, Հ. Յ. Դաշնակցութեան Կոմիտէին, Զօրի Մասնաճիւղին եւ Փարիզի Կեդրոնին, հայրենակիցներ Ղ. Ղազարեանին, Յ. Քէշիշեանին եւ բոլոր անոնց որոնք անձամբ, նամակով, հեռագրով եւ ծաղկեպսակով իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին՝ մեր զաւկին եւ եղբօր՝ ՎԱՀՐԱՄ ՁԱՆՏԸՆԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Իր մահուան քառասունքին առթիւ Կիրակի, 21 Նոյ. հոգեհանգստեան պաշտօն եւ պատարագ պիտի մատուցուի Լիոնի մատուռին մէջ: Նոյն օրը, ժամը 2ին այց մը պիտի կատարուի Cussetի նոր գերեզմանատունը: Սիրով կը հրաւիրուին իր յիշատակը յարգող բոլոր ծանօթները:

Ձանտըեան ընտանիք

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻՇԻՒԻ «Արամ» ենթակոմիտէին ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները վաղը Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին:

ԻՍԻ ԼԸ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ հետեւեալ խումբերու ընկերները Կիրակի ժամը 3ին «Մրիմեան» Ակումբին մէջ:

«Մուրատ» 19 Նոյ. Ուրբաթ: «Մրօ» 21 Նոյ. Կիրակի: «Վռամեան» 29 Նոյ. Երկուշաբթի. կարեւոր օրակարգ:

Դիւսսոն

ՍԷՆ ՇԱՄՕՆԻ «Վարուժան» խումբի ընկերական ժողովը վաղը Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8ին «Վարուժան» Ակումբին մէջ. բոլոր ընկերները ստիպողաբար կը հրաւիրուին.

ՊՕՄՕՆԻ «Զաւարեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 19 Նոյ. Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ զեկոյց Ներկայացուցչական ժողովի եւ վարչութեան ընտրութիւն:

ՊԷԼՎԱՐ ՕՏԶՈՅԻ ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 20 Նոյ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին: Օրակարգ՝ Ներկայացուցչական ժողովի զեկուցում եւ ընտրութիւն, ներկայանալ անդամատետրով:

ԿՐԸՆՈՊԼԻ «Եօթնեղբայրեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 20 Նոյ. Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

Հանդէս Կորպէյլի մէջ

կազմակերպուած Զ. Ա. Միութեան կողմէ, 21 Նոյ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2-30ին, 31 Route de St. Martin d'Héreau սրահին մէջ: Կը խօսի Ընկ. ՇԱՒԱՐՇ-ՆԱՐԴՈՒՆԻ:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Զ. Կ. Խաչի Աւֆորվիլի Մասնաճիւղին կողմէ, ի պատիւ Նախկին վարչութեան, 20 Նոյ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Հայ Ակումբին մէջ. Աւֆորվիլ: Կը խօսի Ընկերուհի ԷՂԷՆ ԲՈՒԶԱՆԴ. գեղարուեստական բաժին Կ. Խաչի Սանուց Միութեան կողմէ: ՄՈՒՏՔ 3 ՖՐ.

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ, այսօր, Հինգշաբթի երեկոյ, ժամը 9ին իր կեդրոնատեղին 8 Rue Bossuet, Փարիզ: Կը դասախօսէ՝ Փրօֆ. Մ. ԲՈՒՆԻԱԹԵԱՆ, նիւթ՝ Ներկայ «Տնտեսական Տագնապները»: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿՈՒՄԲ

Կը դասախօսէ Պ. Ա. ԶՕՊԱՆԵԱՆ, Նիւթ՝ Գրիգոր Աղթամարցի (Միջնադարեան գրականութիւն): Ուրբաթ, 13 Նոյ. ժամը 21ին, 8 Ռիւ Պոսիւէ Փարիզ:

Երեկոյթ—պարահանդէս

Կազմակերպուած ԱՐԱԲԿԻՐԻ Միութեան Մարսէյլի Մասնաճիւղին կողմէ ՆՈՐ ԱՐԱԲԿԻՐԻ հիմնարկութեան 12րդ. տարեդարձին առթիւ, 20 Նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս, ՍԱԼՕՆ ՄԻՇԷԼԻ շքեղ սրահին մէջ. 25 Rue Aldebert. Marseille.

Գեղարուեստական ճոխ բաժին

ՍԻՆԷ ՍԷԹՕ հայերէն տառերով կը ցուցադրէ Ներգաղթի կարաւանին մեկնումը Մարսէյլէն, եւ երկրորդ ֆիլմ մը՝ Զիկանօ կամ աւազակապետը:

Կէս գիշերին կը սկսին եւրոպական պարերը, մասնակցութեամբ Ալգազարի Մարաթոնի հռչակաւոր նուագախումբի: Պիտի պարգեւատրուի մրցումը: Մուտք այրերու 8 Ֆր., կիներու 6:

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme. PARIS (13') Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (61)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

« Մեր ժողովուրդը խաւարի մէջն է, պէտք է դուրս բերել նրան դէպի լոյս աշխարհ: Դպրոցը միայն կը փրկէ նրան: Մի քանի օր առաջ պատահած տ' կարգութիւնները թող չը վհատեցնեն ձեզ. ամէն բարի գործի սկիզբը դառնութեամբ է լինում. Դուք իմ մէջ, որպէս ձեր հայրենակցի մէջ, կը գտնէք համակրութիւն եւ ձեռնտուութիւն: Ընդունեցէք իմ փոքրիկ ծառայութիւնները. Ես այսօր մի գործով գնում եմ մերձակայ գիւղը տասնեան կը վերադառնամ, եւ ինքս անձամբ կը կանգնեմ, բաց անել կըտամ դպրոցների հիմքը: Այստեղ ոչ ոք չի զրնուի, որ Թոմաս էֆէնտուն ընդդիմութիւն գործէ:

— Շնորհակալ եմ, էֆէնտի, պատասխանեց Պ. Սալմանը,— դուք այնքան շատ պատճառներ ունէք, որ ես չէի ցանկանայ խլել ձեր թանկագին ժամանակը.

— Այդ ոչինչ, ասաց կայմակամը մի առանձին բաւականութեամբ,— բարի գործի համար ես միշտ ժամանակ ունեմ:

Նա ձեռք տուեց երկու երիտասարդներին եւ հեռացաւ:

— Լիրբ... խաբեբայ... ասաց նրա ետեւից Վարդանը.

— Կարելի է օգուտ քաղել այս տեսակ մարդերից, պատասխանեց Պ. Սալմանը:

— Միթէ հաւատո՞ւմ էք նրա խօսքերին. Ով գիտէ, ի՞նչ սատանայական նպատակներ ունի:

Երկու երիտասարդները արդէն հասել էին տէր Մարուքի տանը եւ ներս էին մտնում:

— Սիրուն աղջիկներ... գոյն-գոյն թէլեր... լաւ յոյլուններ... լսելի եղաւ կաղ շարչու ձայնը, որ անց էր կենում միւս փողոցից:

— Վարդան, թողնենք այսօր տէրտէրի մօտ գնալը, ասաց նրան Պ. Սալմանը:

— Ինչո՞ւ, հարցրեց Վարդանը.

— Ինձ պէտք է այդ շարչուց մի քանի բաներ գնել.

Վարդանը սկսեց ծիծաղել իր ընկերի անտեղի ցանկութեան վրայ:

Եկէք, ուրիշ բան կայ, ասաց նրան Պ. Սալմանը, այնպիսի մի եղանակով, որ Վարդանը չէր կարող կասկածել նրա առաջարկութեան կարեւորութեան վրայ:

Երկու երիտասարդները թողեցին տէրտէրի տունը, անցան միւս փողոցը եւ ետեւից սկսեցին հետեւել շարչուն: Նրա ետեւից ընկած էին մի խումբ գիւղական երեխաներ եւ գոռում էին.— Մեզ մառմաշ տուր, մառմաշ տուր: Նա հանեց մի կտոր մառմաշ եւ բաժանեց երեխաներին:

— Ես այդ մարդուն մի շաբաթ առաջ տեսայ, այնպէս մօտ էր գալիս Վանայ գիւղորայքում, ասաց մի գիւղացի իր մօտ կանգնած հարեւանին:

— Այդ շարչիները ամէն տեղ թափառում են, պատասխանեց հարեւանը,— բայց ի՞նչ օտարոտի դէմք ունի, նայիր, Գրիգոր, ես չէի ցանկանայ դրան գիշերով տեսնել, կարծես չար սատանայ լինի:

Կաղ շարչին պտտելով բոլոր փողոցները, երբեմն կանչում էին նրան այս եւ այն տունը մի բան գնելու եւ ամբողջ ժամերով պահում էին, իսկ երբեմն հէնց փողոցի վրայ բաց էին անել տալիս նրա արկղը, եւ գիւղացի կիներները հաւաքուած նրա շուրջը, երկար ու բարակ բազար էին անում: Այսպէս, մինչեւ երեկոյ նա հազիւ կարողացաւ վերջացնել իր առեւտուրը եւ մութը պատել էր արդէն, երբ դուրս եկաւ գիւղից: Նա թողեց ուղիղ ճանապարհը որ տանում էր դէպի Հարեւան գիւղը, եւ սկսեց դիմել դէպի մի խրամ, որ բաւական խորն էր ընկած պարնան հեղեղներից, իսկ այժմ ցամաքել էր: Նրա ընթացքի մէջ այժմ կարելի էր տեսնել մի նոր փոփոխութիւն. քայլերը դանդաղ էին որպէս առաջ, որովհետեւ, ինչպէս երեւում էր, չոլակած արկղը սաստիկ ծանր էր: Բայց այդ մարդը ամենեւին կաղ չէր, թէեւ ցերեկով այնպէս էր ձեւացնում: Նա սկսեց իջնել խրամի մէջ: Այնտեղ ցած դրեց իր բեռը, եւ ձախ ձեռքի երկու մատը շրթունքի վրայ դնելով, խորհրդաւոր ձայնով մի քանի անգամ շչացրեց: (Ձեռքի մնացած մատները կտրած էին): Քանի բոպէից յետոյ խրամի մէջ յայտնուեցան Վարդանը եւ Սալմանը: Վերջինը գրկեց շարչիին եւ երկար չէին բաժանւում միմեանցից:

— Հիմա նստենք, ասաց Պ. Սալմանը,— պատմիր, լաւ առեւտուր ունեցար ..

— Շատ լաւ... պատասխանեց շարչին ուրախ ձայնով.— Վասպուրականի մեծ մասը հեղեղեցի իմ վաճառքներով ...

— Ի հարկէ առանց փողի . .

— Առանց փողի... ես իմ վաճառքները ձրի էի բաժանում:

Վարդանը ապշած լսում էր երկու բարեկամների խօսակցութիւնը եւ ոչինչ չէր հասկանում:

— Հիմայ հասկանո՞ւմ ես, ասաց նրան Պ. Սալմանը, որ իմ բարեկամի արկղը ձեռնածուի արկղի նման երկու յատակ ունի:

— Հետաքրքիր է գիտենալ, թէ ֆոկուսի գլխաւոր յատակին մէջ ի՞նչ էր թաքցրած, հարցրեց Վարդանը:

Զէնքեր . .

Վարդանը այժմ հասկացաւ շարչու ով եւ ինչ մարդ լինելը, որովհետեւ մի քանի օր առաջ նրա մասին լսել էր Պ. Սալմանից, եւ ինքը նոյնպէս գիր կեց նրան:

Այդ մարդը Մէլիք-Մանսուրն էր

ԻԵ.

Ամենամեծ մարդիկ անգամ ունենում են խոշոր թուլութիւններ: Թոմաս էֆէնտին թէեւ մեծ մարդերից մէկն էր, բայց Այա կարգին չէր պատկանում, բայց հիմար կերպով զուարում հակայ էր համար ուում: Առիւծ չի գտնուած առանց ատ ուէտն էլ մեծ գազան մըն է: Այդ մարդն էլ, որքան գործունեայ, որքան ճարպիկ էր, զարմանալ ունէր իր փոքրիկ թուլութիւնները:

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Օտար երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 19 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
VENDREDI 19 NOVEMBRE 1937

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3581

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԱՊԱՒԷՆ...

Առնենք մը ի վեր, հետզհետէ կը չեշտուի նոր հոսանք մը, — գաղութները օտարութենէ փրկել, զօրացնելով Հայ. Եկեղեցին :

Այս շարժման գլուխն անցած է Երուսաղէմի «Սիոն»ը, իր ծեքծեքուն եւ երկդիմի խմբագրականներով, այլեւ էջմիածինէն Թորգոմ պատրիարքին տրուած զանազան լիազօրութիւններով :

«Յառաջ»ի ընթերցողները գիտեն որ մենք շատ քիչ, տարին քանի մը անգամ հազիւ կը գրաղինք եկեղեցական-կղերական խնդիրներով :. Եւ գրաղած առեն ալ, ոչ թէ բուն եկեղեցին է որ կը գրաղեցնէ մեզ, այլ անոր գմբէթին տակ եւ կամ անոր անունով սարքուած մարզանքը :

Ո՞վ իրաւունք ունէր խառնուելու, եթէ Եկեղեցին ամփոփուէր իր պատեանին մէջ, բարեխղճօրէն կատարելով այն պարտականութիւնները որ կապ ունին իր կոչումին եւ առաքէլին հետ :

Եւ յետոյ,, մենք պատրաստ ենք ճակատ մը պահել, անմանագիր, եթէ հայ կղերը գիտնար պահել իր համեստութիւնը, փոխանակ թեւատարած սաւառնելու հանրային ջատայութեան բոլոր դիրքերուն վրայ : Փոխանակ ամէն տեղ ցուցադրելու իր անամէջ խնամակալութեան պատմուճանը :

Ու վերջապէս, գո՞ պիտի ըլլայինք մենք, եթէ այդ կղերը հանդիսաւոր պատարագներու շուրջառը մէկդի դնելով, գիտնար, մօտէն հետեւէր եւ ուսումնասիրէր թէ ի՛նչ պատկեր կը ներկայացնէ այսօրուան եկեղեցին, իր հեղինակութեամբ եւ տարրութեամբ :

- Երուսաղէմի կամ Էջմիածնի մէջ յու՞ր ունի՞ն թէ, Փարիզի մէջ կայ 150 – 200 հոգինոց եկեղեցի մը, որուն կէսն իսկ չի լեցուիր կիրակի օրերը :

Տարիներ առաջ, 1925 – 1930, ներսն եղած բազմութեան երկու-երեք անգամն ալ դուրսը կը խռնուէր : Դայց տեսէք հիմա,— եւ գած - չեղած 60 – 70 հաւատացեալներ միայն կ'երեւան տաճարին մէջ, իսկ դուրսը՝ ոստիկան մը եւ թերթի ցրուիչ մը :

Բազմամարդ եկեղեցի մը չինուեցաւ քիչ - շատ չէն արուարձանի մը մէջ, Ալֆորվիլ

Արդ, անոր հարեւան սրճարանին մէջ աւելի շատ բազմութիւն կը խռնուի, քան տաճարին մէջ :

Եկեղեցի մըն ալ Արնուվիլն ունի : Բարեհոգաճեցէք բաղդատել անոր հաւատացեալներուն բազմութիւնը՝ սրճարանի բաժանորդներուն հետ : Ո՛ր եւ է կիրակի :

Հայաշատ քաղաքի մը, Տէսինի մէջ բարեպաշտ մարդիկ եւ «եկեղեցասէր տիկնայք» տարիներ առաջ հանգանակութեան մը ձեռնարկեցին, եկեղեցի մը չինելու համար : Այդ չրջանին Դաշնակցութիւնն ալ իր սեփական տունը կը չինէր, եւ առաջարկեց տրամադրել անոր մէկ սրահը, իբրեւ մատուռ եւ դպրոց ·

«Եկեղեցասէրները» մերժեցին : «Մենք չենք ուզեր պղտորուիլ» : Եւ ձեռնարկեցին իրենց յատուկ եկեղեցի մը չինելու, անոր դիմացը : Պատերը բարձրացան, եթէ չենք սխալիր, 7 – 8 տարի առաջ, 30 – 40,000 Ֆրանք ծախքով : Եւ այնպէս ալ կը մնան մինչեւ այսօր, արդէն կիսաւեր :

Ա՛լ չենք խօսիր միւս քաղաքներու մասին, Լիոնէն մինչեւ Մարսէյլ, որուն փառաւոր եկեղեցին ալ հազիւ կը լեցուի հանդիսաւոր տօներու առեն :

Կը նշանակէ թէ ոչ իսկ 15 տարի տեւեց ժամուն հմայքը : Եւ, ամէնէն առաջ բուն իսկ հաւատացեալները դասալիք եղան

Պատճառները դուք ձեզի բացատրեցէք : Մենք չոր իրականութիւնն է որ կ'արձանագրենք, հաստատելու համար թէ փրկութեան ապաւէն համարուած եկեղեցին ոչ իսկ իր հօտին կը ծառայէ :

Ջէր բաւեր այս անողոք իրականութիւնը, էջմիածինն ալ փոր ձեց իր վեղարին շուքը փռել գաղութներու վրայ, եւ ստեղծեց կացութիւն մը ուր ամէնէն աւելի Եկեղեցին է որ կը սեւնայ :

Վկայ՝ Կաթող. լիազօ՞ր նուիրակին երկամեայ գործունէութիւնը, իր կղերապետական ամուլ եւ պառակտիչ յաւակնութիւններով : Մանաւանդ Ամերիկայի մէջ, ուր փոխանակ պառակտումը դարմանելու, նոր ճեղքեր բացաւ, տեղ մը իբրեւ «պարտուած» մարդ (Նիւ Եորք), այլուր իբրեւ իշխանատատ մական (Քալիֆորնիա) :

Եւ ահաւասիկ վերջնական արդիւնքը, — Ամերիկայի Ազգ. Երեսփ. Ժողովն է որ կը յայտարարէ, միաձայնութեամբ ·

— «Նկատի ունենալով որ Կաթողիկոսական Պատուիրակը Ամերիկա եկած էր այս գաղութի պառակտեալ վիճակին վերջ տալու առաքելութեամբ եւ սկզբնական շրջանին երկու կողմերու հետ ունեցած բանակցութիւններուն հետեւանք համաձայնութիւնը հակառակորդներու կողմէ վերջին պահուն չընդունուեցաւ եւ պատուիրակը ինքզինքը ՊԱՐՏՈՒԱԾ յայտարարեց.— Ազգ. Երեսփ. Ժողովը այս յայտարարութեան հետ վերջացած կը գտնէ Կաթողիկոսական Պատուիրակի վերոյիշեալ առաքելութիւնը :

Եւ որովհետեւ գէթ վերոյիշեալ յայտարարութենէն վերջը Կաթողիկոսական Պատուիրակը չէ այցելած մեր եկեղեցիները, չէ՛ քարոզած մեր համայնքին, յարաբերութիւն չէ՛ պահած մեր պաշտօնական մարմիններու հետ, միանգամ ընդ միշտ իր դիրքը Նուիրակին հանդէպ ճշդելու համար Ազգ. Երեսփ. Ժողովս կը յայտարարէ որ՝ Կաթողիկոսական պատուիրակ Գարեգին Արքեպիսկոպոսի մեր համայնքին եւ մեր հովիւներուն համար ըրած կարգադրութիւնները կը համարէ հակասահմանադրական, հետեւաբար չեղեալ» :

Կաթող. Նուիրակը իր մաղձը թափեց անմեղ տէրտէրներու վրայ, տեսակ մը «սարըըմ քէօէըըմ» սարքելով. բայց չհամարձակեցաւ նոյնիսկ պարզ յանդիմանագիր մը ուղղել բարձրաստիճան սրիկաներու, որոնք մէկ – երկուքով չեն համրուիր :

Ա՞յսպէս է որ պիտի ամրանայ «ապաւէն»ը :.

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

“ԳԱՂՏՆԻ ՊԱՀԱԿՆԵՐՈՒՆ„ ՄԵԾ ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Անագին խանակութեամբ ռազմամթերք բռնուեցաւ

»»»» ○ ««««

Գլխաւոր վարիչները փախած են

ԱՌԱՋԻՆ ԱՌԹԻՒ ԻՆԸ ՀՈԳԻ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ — 700 ԴԱՏԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ — 450 ԽՈՒԶԱՐԿՈՒԹԻՒՆ — 400 ՌՈՒՄԲ, 378 «ՇԷՏԻԹ»Ի ՓԱՄՓՈՒՇՏ, 100.000 ՀՐԱՑԱՆԻ ՓԱՄՓՈՒՇՏ — 500 ՓՈՔՐ ԳՆԴԱՑԻՐ — 16 ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԳՆԴԱՑԻՐ-ՀՐԱՑԱՆ ԵՒ ՇԱՏ ԿԱՐԵՒՈՐ ԹՈՒՂԹԵՐ ԲՌՆՈՒԱԾ :

Երէկ հաղորդած էինք թէ Ապահովութեան Տեսչութիւնը երեւան հանած է մեծ դաւադրութիւն մը, սարքուած՝ թունդ աջակողմեան տարրերու կողմէ : Այս առթիւ ամէնէն կարեւոր տեղեկութիւնները հրատարակած էր արմատական պաշտօնաթերթը, իսկ միւսները կամ կարճ կապած էին, եւ կամ որոշ վերապահութիւն կը ցուցնէին :

Երէկ բոլոր թերթերը, նոյնիսկ աջակողմեան օրկանները չնդալից մանրամասնութիւններ կը հրատարակէին, խոշոր խորագիրներով : Եւ արմատական օրկանը մասնաւորապէս կը չեշտէր թէ «Ֆրանսացի ուսթաշիներուն դաւադրութիւնը ահագին համեմատութիւններ կը ստանայ» :

Ամփոփենք մինչեւ հիմա ստուգուած տեղեկութիւնները.—

Ոստիկանութիւնը յառաջ տանելով քննութիւններն ու խուզարկութիւնները, Փարիզ, Ռիպլէօ փողոց, գոթական հին շէնքի մը (թիւ 37) գետնայարկին մէջ բռնեց ահագին քանակութեամբ ռազմամթերք,— 500 փոքր գնդացիր, 400 ռումբ, 378 «շէտիթ»ի փամփուշտ, 100.000 հրացանի փամփուշտ, 16 իտալական եւ գերմանական հակօդային գնդացիրներ, 12 զանազան տեսակի հրացաններ, 15 ատրճանակ, բազմաթիւ պայթուցիկներ եւ վերջապէս կարեւոր փաստաթուղթեր : Քաղաքապետական աղբահանութեան վարչութիւնը քանի մը բեռնակառքեր ղրկեց, փոխադրելու համար այս առարկաները :

Շէնքը բնտանեկան հիւրանոց մըն է (փանսիօն), աղնուապետական թաղի մը՝ Օթէօյի մէջ, յանձնուած տէր եւ տիկին Ժիւշրոյի, որոնք ձերբակալուեցան իբրեւ մեղսակիցները «չարագործներու ընկերակցութեան մը» : Ունի երկու գետնայարկեր, որոնց երկրորդին մէջ գտնուեցան զէնքերն ու պայթուցիկները · Գաղտնի եւ ամբողջական նոյն մը չինուած էր, զէնքերուն տեղաւորման համար, իսկ ուրիշ մասն մը կը ծառայէր իբրեւ նախասենեակ : Դաւադիրները պատերը ճեղքելով, քարերը ամրացուցած էին պողպատով : Ջինարանին ներսը թակերներ զրուած էին, խոնաւութիւնը եւ աղմուկը խափանելու համար : Գաղտնի նկուղը կը լուսաւորուէր ելեկտրականութեամբ եւ ունէր մասնաւոր հեռաձայն մը : Քննութեանց ընթացքին երեւան հանուեցան հեռաձայնի երեք անջատ գծեր, որոնց երկուքը յայտնի են, կապուած ըլլալով կեդրոնին, իսկ երրորդը ունի իրեն յատուկ հաղորդիչ մը, որուն շնորհիւ կարելի էր հեռախօսել զէնքի պահեստէն դէպի շէնքին մէկ սենեակը : Ելեկտրական մասնագէտները եւ ոստիկանութեան քննիչները մինչեւ կոյուղին իջան, ստուգելու համար թէ կարելի՞ էր միեւնոյն միջոցով հաղորդակցիլ արտաքին աշխարհին հետ, առանց դուրս ելլելու ամրոցէն :

Մասնագէտներ կ'ըսեն թէ այս գաղտնի զինարանին մէջ գտնուած «շէտիթ»ը, 33 լիպրա, բաւական էր ամբողջ Օթէօյի թաղը օդը հանելու :

Քննութիւնները շարունակուեցան նաեւ ռիւ Ամփէռի կառկածելի տան, ինչպէս եւ կոմս տը լա Մօթ - Սէն - Փիէռի կառատան մէջ, ուր խորհրդաւոր ամրութիւններ չինուած էին, բայց զէնք չկար : Կը կարծուի թէ կամ նոր պիտի փոխադրուէր, եւ կամ տեղափոխուած էր :

Առաջին առթիւ ձերբակալուեցան 9 հոգի, եւ հրամայուեցաւ քննութիններն ու խուզարկութիւնները յառաջ տանիլ ամբողջ երկրին մէջ, երեւան հանելու համար դաւադրութեան բոլոր ծալքերը : Գործին յայտնութենէն ի վեր 700 դատական քննութիւններ եւ 450 խուզարկութիւններ հրամայուած են : Ոստիկանութեան ուշադրութիւնը մասնաւորապէս կեդրոնացած է Տիէփի նաւահանգիստին վրայ, որ կեդրոնը կը համարուի դաւադիրներուն զէնքի եւ ռազմանիւթի պահեստին : Գլխաւոր վարիչները փախած են :

Կը կարծուի թէ դաւադիրները կապ ունին այսպէս կոչուած «Փիլոնաւորներուն» հետ, որոնց մասին բացուած քննութիւնները կը շարունակուին մինչեւ այսօր : Ձերբակալման հրամանագիր հանուեցաւ երիտասարդ դղեկաւէրի մը դէմ, որ Հունգարիա գացած է, որսի համար : Կիրակի օր խուզարկութիւն մը կատարուեցաւ այս դղեակին մէջ : Ոստիկանները շէնքը տակնուվրայ ըրին վերէն վար, բայց կարեւոր բան մը չգտան : Մայրը հեռագրեց զաւկին որ վերադառնայ, բայց տղան՝ Պ. Իւպէռ պատասխանեց թէ որեւէ է յանցանք չունի եւ արտորդութեամբ գրաղած ըլլալով, անապարելու պէտք չզգար :

Հոկտեմբեր 16ին, մաքսային պաշտօնեաները բեռ մը զէնք բռնած էին Ժընեւ - Փարիզ ճամբուն վրայ : Կը հաստատուի թէ այս մաքսանենգութիւնն ալ կապ ունի նոր դաւադրութեան հետ :

Արաբիոյ Արեւմտեան Նահանգներու գնաց

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ Աթաթիւրք նոյեմբեր 12ին ճամբայ ելած է դէպի արեւելեան նահանգները, ընկերակցութեամբ վարչապետ Ճէլալ Պայարի, ներքին գործամար Շիւքրիւ Գայայի եւ հանրօգուտ չինութեանց գործավար Ալի Չէթինգայայի : Բոլորը միասին քննական պտոյտ մը պիտի կատարեն արեւելեան նահանգներուն մէջ :

*** Բազմաթիւ պաշտօնատարներ եւ երեսփոխաններ Սեբաստիա գացին, Սըվազ - Տիվրիկ երկաթուղիին բացման եւ Տիարպէքիր - Ճէզիրէ գծին հիմնարկութեան հանդէսներուն մասնակցելու համար :

Սեղանատակման ժողով Էնկիւրիի մէջ

Այսօր վաղը, Անգարայի մէջ կը գումարուի Պալքանեան Համաձայնութեան երկիրներուն բոլոր Ազգային Պանքաներուն համաժողովը : Պատկանեալ երկիրները շատ մեծ բաներ կը յուսան այս խորհրդակցութենէն, որ զուտ տնտեսական եւ սեզոնաւորական հարցերով պիտի զբաղի : Նոյնիսկ զրոյց կայ, թէ ընդհանուր Պալքանեան դրամատուն մը պիտի հաստատուի, որպէսզի հետզհետէ Արեւմտեան Եւրոպայի դրամական տեսակ մը հարկատուութիւնն ալ դադրի, ինչպէս դադրած են հիմա գրեթէ անոր քաղաքական եւ դիւանագիտական երբեմնի միջամտութիւնները :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԵՑՑԷ՛ ԳՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ոմն Ց. Շողենց «Դաշնակցական վիժուածք» մը գտած ըլլալով, զետնէ զետին կը զարնէ Երեւանի «Գրական Թերթ»ին մէջ, ինչպէս կատուն իր անճար որսը :

Կրկին եւ կրկին կարդացի իր յօդուածը (31 հոկտ.)· բայց չհամոզուեցայ թէ ինչո՞ւ «հակայեղափոխական», «ժողովուրդի թշնամի», «վիժուածք» են. կը դառնայ իր զոհը, Վախտանգ Անանեան :

Ճարահատ, կ'օրինակեմ կարգ մը հատուածներ, որպէսզի բարեհաճիք վերլուծել եւ բացատրել -

— «Վախտանգ Անանեանին յաճախ են թմրկահարել հայ ժողովրդի ոխերիմ թշնամիները : Այդ բնաւ պատահական չէ : Անանեանը գեղարուեստական արժէքներից զուրկ իր գրական խծբծանքների մէջ հետեւողականօրէն դարգացրել ու կիրառել է հակայեղափոխական Թանջեանի գրական պատւէրները, այն է — զովերգել ժողովրդի թշնամիներին, դաշնակօրէն ներկայացրել դաշնակցութեան տիրապետութեան շրջանի գիւղը : Հեղինակն իր ցինիկ պրովակացիաները «հիմնաւորելու» համար դիմում է զանազան խորամանկ «գրական պրիոմների» :

Եթէ աշխարհաբարի թարգմանենք այս խառնիճաղանճը, կը հետեւի թէ Վախտանգ Անանեան գիրք մը գրած եւ անոր մէջ գիւղին կեանքը նկարած է, բայց մոռցեր է «Տէրն մեր աստց»ը,— Լէնին, Ստալին, կոլխոզ, սովխոզ եւ ...

Բայց կը թուի թէ դեռ շատ աւելի ծանր մեղքեր ունի Վախտանգ Անանեան ·

— «Անանեանը դիմում է գրական ստոր խարդախութիւնների եւ իրականութեան թշնամական նենգափոխութիւնների : Նա իր գրքի մէջ դրպարտում է բոլշեւիկներին եւ կարմիր պարտիզաններին՝ թշնամական, դաշնակցական դիրքերից :

Անանեանի Դաշնակցական - տրոցկիստական զրպարտութիւնները ճչում են գրքի իւրաքանչիւր տողից : Անանեանը ճիշդ նոյն կերպ է վարւում, ինչպէս Դաշնակցական բանդիտ Մահարին իր խծբծանքներում եւ տրոցկիստ տեռորիստ Ալազանն իր հայակեղափոխական ափեղցփեղութիւնների մէջ : Անանեանը նրանց գրական զինակիցն է եւ, անդաւաճան կերպով զարգացնում է նրանց ֆաշիստական թէզերն՝ հայ ժողովրդի հերոսական անցեալը նենգափոխելով » :

Եւ այսպէս մինչեւ վերջը, վերէն վար, ոչ միայն ապացուցանելու համար Անանեանի «հակայեղափոխական - տրոցկիստական - բուխարինեան - նացիոնալիստական » հանգամանքը, այլ եւ անգամ մը եւս տրորելու համար միւս ամբաստանեալները ·

— «Այդպիսի «գրուածք» կարող էր յօրինել միայն Դաշնակցականը, ժողովրդի երդուեալ թշնամին : Բնաւ պատահական չէ, որ այդ գրական վիժուածքը խմբագրել, տպագրել ու տարածել են ժողովրդի թշնամիներ Ռաֆիկ Աթայեանը, Զոփուրեանը եւ միւս սրիկաները :

Պատահական չէ նաեւ այն, որ «Գրական Թերթ»ի նախկին խմբագիր Դաշնակցական Գ. Արովը, ինչպէս նացիոնալիզմի դէմ ուղղուած շատ յօդուածներ, նոյնպէս եւ Վ. Անանեանի հակայեղափոխական գրքի դէմ գրուած յօդուածները չէր տպում թերթում եւ փտեցնում էր խմբագրատան դարակներում » :

Ինչպէս կը տեսնէք, մեր միեւնոյն հայրենիքին մէջ սրընթաց կ'անի ոչ միայն աշուղերգութիւնը, մինչեւ աւելի, մինչեւ երկինք եւ անկէ ալ վեր բարձրացնելով հանճարափա՞յլ Ստալինը, այլեւ կը ծաղկի գրաքննական լրտեսութիւնը, սողալով - սողոսկելով եւ իջնելով մինչեւ ... Նայիրի Զարեան :

ՎԱՀԷ

Մ ՍԵԹԵԱՆ ՈՂՋ Է

«Յուսաբեր»ին առնելով, նոյեմբեր 6ին գրած էինք թէ Մեսրովբ Սեթեանց, հնդկահայ բանաստեղծը, յանկարծամահ եղած է հոկտեմբեր 17ին, համաձայն հոկտեմբեր 21 թուակիր նամակի մը : Նոյնիսկ նկարագրուած էր թաղումը ...

Արդ, նոյն ինքն Պ. Սեթեանց Կալկաթայէն «Յուսաբեր»ի ուղղած հոկտեմբեր 28 թուակիր նամակով մը կ'ապացուցանէ թէ ողջ է (առանց տեղեկութիւն ունենալու իր մահուան լուրէն) :

Առաջին անգամ չէ որ թերթեր զոհ կ'երթան այս կամ այն լրատուին թիւրիմացութեան կամ անհամ կատակներու :

Անգլիոյ պատուիրակը Գերմանիոյ մէջ

Լորտ Հալիֆաքս, Անգլիոյ արտակարգ պատուիրակը, Պերլինի մէջ Գերմանիոյ արտաքին նախարարին հետ տեսակցելէ վերջ, Հիթլէրի ամառանոցը գնաց : Տեսակցութիւնները պիտի սկսին այսօր իսկ, ուրբաթ : Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ բանակցութիւններ պիտի չկատարուին, այլ Հիթլէր պիտի պարզէ իր բոլոր տեսակէտները եւ կարգ մը հաւաստիքներ պիտի տայ, յատկապէս ծանրանալով հետեւեալ կէտերուն վրայ .—

1. Գերմանիա վճռապէս որոշած է վերստանալ իր նախապատերազմեան գաղթավայրերը, բայց այդ խնդիրը պատերազմի պատճառ չի նկատեր :

2. Գերմանիա վճռապէս որոշած է ապահովել Չեխոսլովաքիոյ գերմանական փոքրամասնութեան իրաւունքները · բայց պիտի չյանձնարարէ այդ երկրին հողային ամբողջութիւնը :

3. Գերմանիա որ եւ է պարագայի մէջ պիտի չխանգարէ բրիտանական կայսրութեան հողային ամբողջութիւնը :

Մէկ խօսքով, Հիթլէր անգամ մը եւս պիտի կրկնէ թէ Գերմանիա կ'ուզէ իր նպատակներն իրագործել դիւանագիտական միջոցներով : Այս առթիւ պիտի բացատրէ թէ իր վիթխարի սպառազինութիւնները եւ զանազան զինակցութիւնները պիտի գործածուին իբրեւ դիւանագիտական հզօր զործիքներ, այնպէս որ պէտք պիտի չըլլայ դիմելու Պիզմարքի «արիւնի եւ երկաթի» քաղաքականութեան : Միւս կողմէ, Գերմանիա միշտ պիտի մերժէ որեւէ սակարկութիւն, իր հիմնական ծրագիրներուն իրագործման համար :

Ջինացիները կը փախչին Նանքինէն

Վերջին լուրերու համաձայն, չինական կառավարութիւնը կը պատրաստուի լքել մայրաքաղաքը՝ Նանքինը, նկատի առնելով ճափոնական յառաջխաղացութիւնը : Հաղարաւորներ կը փախչին արդէն, խուճապի մատնուած ըլլալով : Հեռագիր մը կ'ըսէ թէ 70 ճափոնական մարտանաւեր կը սպառնան Նանքինի : Ուրիշ լուր մը համաձայն, մարշալ Չանկ Քայ Շէք հրաժարած է, ամբողջովին զինուորական գործողութեանց նուիրուելու համար :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԵՐՅԻՇՈՒՄՆԵՐ

ԽՐԻՄԻ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ

Արեւելեան հարցն իր փափաքած ձեւով լուծուած տեսնել Ցար Նիքոլա Ա.-ի գերագոյն երջանկութիւնն էր։ Երազ մը՝ որուն անձնատուր կ'ըլլար ո՛չ միայն գիշեր ատեն, այլեւ օրցերեկով, աչքերը բաց, ամէն ատեն ու ամէն տեղ։

1853 Յունուար 9ին, Փեթերսպուրկի Ձմեռնային պալատանքին մէջ կայսերական պարահանդէս սարքուած էր։ Մինչդեռ բոլոր մեծամեծ հրաւիրեալներն անձնատուր եղած էին երանաւէտ խրախճանքին, Թագաւորը վեհապետ սրահին մէկ անկիւնը քաշուած՝ տաք խօսակցութիւն մը սկսած էր Անգլիոյ դեսպանին հետ։

— «Թուրքիան վրդովիչ կացութեան մէջ կը գտնուի, ծանր հիւանդ մըն է ան՝ մեր թեւերուն վրայ, մեծ դժբախտութիւն մը պիտի ըլլար՝ եթէ մեռնէր նախքան անոր պէտք եղած որոշումները չառայինք»։

Ու պարահանդէսէն ետք՝ օրեր շարունակ խօսակցութիւնը նոյն առարկաներով կը շարունակուէր։

—«Ես Պոլիսը տեւականօրէն գրաւելու դիտաւորութիւն չունիմ, պիտի գոհանայի պալքանեան պետութեանց վրայ հովանաւորութիւնս տարածելով։ Եգիպտոսն ու Կրետէն կը թողում Անգլիոյ»։

Սակայն Անգլիա կը մտածէր հիւանդը... բուժելու մասին։

Աւստրիոյ համաձայնութեան կարելի չէր վստահիլ։

Փրուսիոյ բարեկամութիւնը հաւատք չէր ներշնչեր։ Այնուհանդերձ իշխան Մենշիքով մեկնեցաւ Պոլիս, կարգ մը ռուսեթուրք խնդիրներու կարգադրութեան, ուրիշ խօսքով կռուի բռնկելու պատրուակներ փնտռելու համար։

Այդ «խնդիրներէն» մէկն էր Մոնթէնէկրօն (Սեւ Լեռ)։

125 հազար բնակիչներէ բաղկացած այս երկրամասը Թուրքիա իր գերիշխանութեան ներքեւ կը նկատէր։ Մինչդեռ իրականութեան մէջ Մոնթէնէկրոցիները կ'ապրէին անկախ, իրենց վայելած աշխարհագրական նպաստաւոր դիրքին եւ խիզախ նկարագրին շնորհիւ, եւ իբրեւ առաջնորդ ունէին իշխան-պատրիարք մը (վլատիքա), որ կը վայելէր ռուս եկեղեցական իշխանութեանց հովանաւորութիւնը։ Օրին մէկը (1851), սակայն, վլատիքա Պետրոս Բ.-ի յաջորդը՝ Տանիլօ, ուզեց բաժնել եկեղեցին պետութենէն, ինքզինք իշխան հռչակեց, Ցարին համաձայնութեամբ եւ պաշտպանութեան խոստումով, ինչ որ խիստ դայրոյթի մատնեց Թուրքերը, որոնք դիմեցին զէնքի եւ 30 հազար հոգիով արշաւեցին Մոնթէնէկրոյի վրայ։ Տանիլօ կորովի կերպով դիմադրեց, նոյն ատեն դիմելով Ռուսերուն օգնութեան։ Այս վերջինները զօրք հաւաքեցին Պեսարապիա, սպառնալով ընդդէմ Թուրքիոյ։ Աւստրիա բացարձակապէս չէր ուզեր որ Ռուսիա իր ճիրանները մխրճէ Պալքանեան թերակղզիին մէջ, հետեւաբար Սուլթանին խորհուրդ տուաւ ետ կենալ կռուէն եւ ձգել Մոնթէնէկրոն իր վիճակին մէջ, ինչպէս որ է։ Ու յաջողեցաւ։

Այդ «խնդիրներէն» միւսն էր Պաղեստինի Սուրբ Տեղեաց հարցը։ Կաթոլիկներու եւ Օրթոտոքսներու միջեւ անվերջ կռիւ կար այս կամ այն մատուռին, այս կամ այն խորանին, վերջապէս Յիսուսի կեանքին հետ կապ ունեցող այս կամ այն յիշատակարանին տիրելու համար։

Շնորհիւ Նափոլէոն Գ.-ի, եւ ի մեծ խնդութիւն Վատիկանի, կարելի եղած էր Ապտիւլ Մէճիտը համոզել, որպէսզի մասնաւոր հրովարտակով մը (9 Փետրուար 1852) ճանչնայ Կաթոլիկներու առանձնաշնորհները Ս. Գերեզմանին եւ Գեթսեմանիի եւ Բեթղեհէմի մատուռներուն վրայ, ինչ որ գրգռութիւն պատճառեց Օրթոտոքսներու պաշտպան Ռուսերուն։

«Խնդիրներն» այս վիճակին մէջ էին, երբ Մենշիքով հասաւ Պոլիս։

Մոնթէնէկրոյի խնդիրը փակուած էր, շնորհիւ Աւստրիոյ միջամտութեան։

Ֆրանսա չէր ուզեր որ Ռուսիա գժտուի Թուրքիոյ հետ, վախնալով որ յանկարծ կրնայ իրականանալ Նիքոլայի երազը։ Հետեւաբար Սուլթանին գործը դիւրացուց զիջումներ ընելով Կաթոլիկներու առանձնաշնորհներէն, աւելի ճիշդ հաւասարութեան սկզբունք մը մէջտեղ նետելով եւ այս խնդիրն ալ ինք փակելով։

Ռուսիոյ ներկայացուցիչը մնաց բերանբաց։ Սակայն Ցար Նիքոլա Ա. ինքնատիպ առաջարկի մը գլուխ ըրաւ --- Իր հովանաւորութիւնը տարածել օսմանեան կայսրութեան բոլոր Օրթոտոքսներուն վրայ։ Ի՞նչ կը նշանակէր այս,— Սուլթանին հեղինակութիւնը խախտել աւելի քան տասը միլիոն հպատակներու վրայ, (ամբողջ Պալքանները)։ Կաթոլիկները քիչ թիւ մը կը ներկայացնէին, լուսաւորչականները հաշուի չէին առնուեր։ Այս անգամ Ֆրանսան չուարեցաւ։

Մենշիքով 1853 Մայիս 5ին վերջնագիր մը ներկայացուց Թուրքիոյ, հինգ օր պայմանաժամ տալով որպէսզի ընդունի ներկայացուած առաջարկը։ Սուլթանը, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի գաղտնի խորհուրդով, մերժեց։

Յանուն Ցարին՝ Նեսելրոտեի երկրորդ դիմումը, նոյն տարուան Մայիս 31ին, դարձեալ մերժուեցաւ։ Այն ատեն Ռուսիա գրաւեց Մոլտաւիան եւ Վալաքիան։

Ֆրանսա եւ Անգլիա աճապարեցին անմիջապէս օգնել Թուրքիոյ եւ խումբ մը մարտանաւեր կայմ ու պատրաստ կեցուցին Տարտանէլի մուտքին ասիական ափին վրայ։

Աւստրիա չէր ուզեր «ապերախտ» ըլլալ հանդէպ Ռուսիոյ, սակայն նոյն ատեն չէր ուզեր նաեւ անոր ծաւալումը դէպի Պալքանները. Միա՞լ Նափոլէոն Գ.-ի,-- բայց անոր անունն իսկ փառանդ մըն էր։ Հետեւաբար որոշեց հաշտարարի դեր կատարել։ Բայց ի զուր։

Ցարին յոյսերն ի դերեւ ելան նաեւ Փրուսիոյ նկատմամբ։

Եւրոպական պետութիւններու ընծայած գինին անոյշ էր եւ Թուրքերն արդէն զինուեցեր էին Ռուսերու դէմ կռուելու ժարմաջով։

Սուլթանը, կռնակը ամուր տեսած Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ, հաշտարար ծրագիրներ փոխանակելով Աւստրիոյ եւ Փրուսիոյ հետ, հրամայեց Ռուսիոյ քաշուիլ Դանուբեան իշխանապետութիւններէն։ Մերժուեցաւ։ Այն ատեն պայթեցաւ պատերազմը՝ որ այնքան պայթուն հետեւանքներ պիտի ունենար։

1853 Նոյեմբեր 30ին Թրքական ամբողջ զօրագունդ մը, որ կը դիմէր դէպի Պաթում, Սինոպի ծովախորշին մէջ ջարդուփշուր եղաւ Ռուսերու կողմէ։

Թուրք վերին հրամանատար Հոմէր փաշայի Դանուբի վրայ առաջին բախտաւոր յարձակումները բաւական չէին Սուլթանին սիրտը հանդարտեցնելու համար, եւ ան դիմեց արեւմուտքի «մեծ»երուն օգնութեան։

Անգլիա եւ Ֆրանսա իրենց ծովային տորմիղը դէպի Պոլսոյ ջուրերը հասցուցած էին արդէն, որ կը մտնէր Սեւ ծով, ստիպելու Ռուսիան՝ որ հրաժարի իր տիրակալական ախորժակներէն, որովհետեւ, կը յայտարարէին, Թուրք դրօշն ու հողն առած էին իրենց պաշտպանութեան տակ։

« Ռուսիա ինչպէս որ ցոյց տուաւ ինքզինք 1812ին, նոյնպէս ցոյց պիտի տայ 1854ին»։ Այսպէս պատասխանեց ցար Նիքոլա Նափոլէոն Գ.-ի, որ գրաւուած իշխանապետութեանց պարպումը կը պահանջէր։

Պերլին եւ Վիեննա շարունակեցին մինակ ձգել Ռուսիան։

Մոնթէնէկրօ, Ֆրանսայի եւ Աւստրիոյ գրգռումով, մնաց չէզոք։

Սերպիա, նմանապէս չէզոք, Աւստրիոյ սիրոյն։

Յունաստան շատ կը փափաքէր առիթէն օգտուիլ կռուելու համար Թուրքիոյ դէմ եւ դէպի հիւսիս տարածուելու, բայց կը վախնար արեւմուտքի «մեծ»երէն, որոնք արդէն մասնաւոր ուժեր ղրկեցին Պիրէոն (Աթէնքի նաւահանգիստը), եւ հոն մնացին պատերազմի ամբողջ տեւողութեան ընթացքին, յունական որ եւ է շարժում արգիլելու համար։

ՀՐԱՉ ՔԱՋԱՐԵՆՑ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԳՆԱՀԱՏԵԼ ԳԻՏՆԱՆՔ

Բոլորս ալ հպարտօրէն կը խօսինք թէ քաղաքակիրթ ժողովուրդ ենք, ջահակիրները արեւմտեան մշակոյթի արեւելքի մէջ։ Տասնամեակներ շարունակ այդ կարծիքը շոյած է մեր փառասիրութիւնը։ Ամէն տեղ, ամէն առիթով խօսած ենք այդ մասին։

Ի՞նչքան ճիշդ է այդ կարծիքը հիներու համար, չենք վիճիր, սակայն յետ պատերազմեան սերունդի համար դաւեշտական կը թուի այդ։ Ժողովրդի մը կրթական, մշակութային ընդունակութիւնները, անոնց յառաջդիմական ըլլալը կը չափուի, ոչ թէ սահմանակ մը գրասէրներու, մտաւորականներու եռանդով, գրական աշխատանքով, այլ ժողովրդի մէկ մեծ մասին հոգեկան գանձերու ճոխացումով։ Այն ժողովուրդն է քաղաքակիրթ, որ իր նիստուկացով, վարմունքով, հանրային հետաքրքրութեամբ, ճաշակի նրբութեամբ, հոգեկան գանձերով հարուստ ու բարձր է շրջապատող միջավայրէն։ Արդ, հայ ժողովուրդը իրականին մէջ այդպիսի՞ն է եղած, իր հոծ զանգուածը տարբերութիւն ունեցա՞ծ է միւս շրջապատող ժողովուրդներէն, իրո՞ք իւրացուցած է մշակոյթը քաղաքակիրթ ժողովուրդներու եւ ժամանակ տարածած Արեւելքի մէջ։

Այո, եղած են անհատներ, երջանիկ բացառութիւններ որոնք փայլած են Արեւելքի եւ մեր երկրի երկնակամարին վրայ, սակայն անոնք չեն կրնար նկատուիլ ամբողջ ժողովուրդը։ Բոլոր ժամանակներու եւ բոլոր ժողովուրդներու մէջ ալ եղած են եւ կ'ըլլան լուսաւոր փարոսներ եւ ի զուր է գերագնահատել ժողովուրդի մը արժէքը, թերագնահատել միւսը։ Արժէքները կը ծնին, կը սնանին բոլոր երկրամասերու տակ, մէկ տարբերութեամբ, որ որոշ վայրերու մէջ բերրի գետին կ'ունենան արգասաւորուելու, իսկ ուրիշ վայրերու մէջ կը պակսին պայմանները։

Հնդկաստանը կրնայ ծնիլ Գուտամա, Թակոր, Կանտի, Իրանը՝ Ֆիրդուսի, Խայեամ, Հայաստանը՝ Նարեկացի, Խորենացի, Քուչակ, սակայն անոնք չեն, որ միայն կը կերտեն կեանքը, մշակոյթը, յառաջդիմութիւնը։ Անհրաժեշտ է որ զանգուածներն ալ հասակուին նոյն ոգիով։

Ճի՞շդ է որ մեր ժողովուրդը կը սիրէ գիր, գրականութիւն, արուեստ, եւ մանաւանդ գիտէ գնահատել։ Կը կարծեմ թէ ոչ։ Այո դարեր շարունակ մեր վանքերուն մէջ մարդիկ ջանացեր են վառ պահել գիտութեան, իմաստասիրութեան, մշակոյթի ջահը, ճիշդ է որ մեր մամիկները Նարեկը սրբութիւն - սրբոց ըրած պահեր են թանկարժէք մասունքի մը պէս իրենց տուներուն մէջ, ճիշդ է, որ ձգտում եղեր է ուսում առնելու սակայն այդ բոլորը խոր արմատներ չեն ձգած մեր ժողովրդի մէջ։ Մենք կառուցեր, պահպաներ ենք, որոշ մշակութային արժէքներ, սակայն հոծ զանգուածը անմասն եղած կամ աննշան մասնակցութիւն է բերած անոր։ Մենք պահպանողական ժողովուրդ ենք եղած, դիւրաւ չենք իւրացուցած դուրսէն եկածը, մեր աչքերով տեսած ենք լաւը, կատարեալը եւ ապրելով նոյն միջավայրին մէջ, յամեցեր ենք իւրացնել, ընդօրինակել այդ լաւը։ Ի հարկէ արտաքին պայմաններն ալ չեն նպաստած, սակայն ժողովուրդի մը ընդունակութիւնները չեն պայմանաւորուած միայն արտաքին գործօններով։ Ներքին մղումներն ալ իրենց գործօն դերը ունին։ Մենք աւելի սիրած ենք խօսիլ, հպարտանալ, քան իրագործել։ Մենք պարծանքով խօսած ենք մեր քաղաքակիրթ ըլլալու մասին, սակայն մեծ ջանք չենք թափած գործադրելու զայն։

Մենք երբեք չենք կրցած գնահատել մեր արժէքները, չենք կրցած հարկ եղած աջակցութիւնը բերել աւելի ճոխացնելու, զարգացնելու մեր ունեցածը։

Առէք արեւելեան եւ արեւմտեան Հայաստանները, առէք Պոլիսը եւ Թիֆլիսը, առէք վերջապէս արտասահմանը, ամէն տեղ երեւութական է եղած գնահատանքը։ Առէք մեր մշակոյթի վարպետները, մշակները, մեր յառաջդիմութեան առաջնորդները, մշակոյթի տարածիչները կրցե՞ր ենք իրապէս գնահատել, երբեք։ Մահէն ետք, գեղեցիկ խօսքեր ենք ըսած, հպարտացած եւ յետոյ մոռցած։

Մեր Պարոնեանը, Արփիարեանը, Րաֆֆին, Ազատեանն ու Զարիֆեանը, Աբովեանն ու Պատկանեանը, Խաճանեանն ու Թորոմանեանը եւ դեռ շատերը զոհեր են թշուառին պայմաններու մէջ։ Մեր Զաւարեանները ու Նալբանտեանները, տէրվիշի կեանք են վարած յանուն ժողովուրդի բարօրութեան, ու սակայն մենք չենք կրցած գնահատել զիրենք, չենք կրցած սատար հանդիսանալ իրենց գործերուն, չենք նպաստած որպէսզի աւելի կատարեալը արտադրեն։

Առէք մեր օրերը, մեր ժողովուրդը գիր - գրականութիւն չի սիրեր, չի կարդար, յաճախ ծաղրով կը խօսի մեր մտաւորականութեան մասին։ Մեր նոր սերունդը կ'արհամարհէ մեր անցեալը, մեր սովորութիւնները, գրականութիւնը, պարը, երգը։ Ցաւալին է, որ տուն կուտայ մեզի, երբ օտարը կը գնահատէ, այն ժամանակ մենք ալ կ'անդրադառնանք, կը խօսինք։ Կը խօսինք եւ կը սպասենք հանդիսաւոր առիթներու, մեր ձայնը լսելի ընելու համար, կը սպասենք նաեւ մահուան, այս կամ այն արժէքաւոր մարդու, գնահատանքի տողեր նուիրելու համար։ Չեմ խօսիր ներկայ Հայաստանի մասին, չեմ գիտեր թէ ինչ կերպ կ'ապրի ժողովուրդը, ինչ վերաբերում ունի դէպի մեր արժէքները, մշակոյթը, սակայն հոս անմխիթար է վիճակը։ Մենք ճիգ չենք ըներ արժեցնելու մեր մասին տիրող կարծիքը։ Մենք նոյնիսկ պահպանել չենք գիտեր այն արժէքները որ ունէինք անցեալի մէջ։

Մենք չենք գնահատեր նաեւ մեր ներկան։ Արտասահմանի մէջ կը ծաղկի նոր գրականութիւն մը. ունինք նոր մշակներ մշակոյթի զանազան մարզերու մէջ. ունինք հին հեղինակութիւններ եւ սակայն շօշափելի քայլ չենք առներ սատարելու, նպաստելու, որ անոնք, պահպանիչները եւ շարունակողները մեր մշակոյթին, հնարաւորութիւն ունենան հանգիստ ստեղծագործելու։ Մենք չենք սատարեր մամուլին, գիրքին, գիտութեան։ Մեր մտաւորականները, գիտունները ողորմելի կեանք մը կը քաշքշեն եւ փոխանակ յատուկ ուշադրութիւն դարձնելու օգնել որ տանելի դառնայ անոնց վիճակը, տասնեակ հազարաւոր ֆրանքներ կը ծախսենք պարահանդէսներ կազմակերպելու, սին ճառեր լսելու, իրար սեւցնելու համար։

Մեր ժողովուրդի մէկ կարեւոր մասը անձնատուր եղած է թուղթի, գինիի, զուարճութեան, իսկ անդին շատ մը մտքի մշակներ կարօտ են տաք ապուրի մը։ Այստեղ Փարիզի մէջ, մեր աչքերուն առջեւ 75ամեայ գիտուն մը, որ գնահատուած է Ֆրանսական Աստղագիտական ընկերութեան կողմէ եւ արժանացած Ֆլամարիոնի շքանշանին, նպարեղէն կը ծախէ տունէ տուն, գրասենեակէ գրասենեակ, ապրուստ ճարելու համար։ Ի՞նչ էր պէտք այդ գիտունին, դողդոջուն այդ ծերունին,— կտոր մը հաց իր վարկածը հիմնաւորելու համար, քանի մը հարիւր ֆրանք ամսական միայն ու սակայն տարիներ շարունակ ան տունէ տուն կը վազէ, իր հացը ապահովելու համար։ Եւ դեռ քանիներ այդ գիտունին պէս քարշ կուտան իրենց գոյութիւնը հերոսօրէն կռուելով կեանքի դժուարութեանց դէմ, անձկուն ծառայելով հայկական եւ համամարդկային մշակոյթին։

Զօրաւոր է այն ժողովուրդը որ գնահատել, պահպանել գիտէ, ան որ կը շարունակէ իրեն ժառանգ ձգածը ամուր ձեռքերու մէջ պահել։

Արժէքաւորը ան է, որ զոհաբերել, նուիրուիլ, յարատեւել գիտէ

Ա. ՈՒՐԱՐՏԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԵԼՃԻԿԱՅԷՆ

ՊՐԻՒՍԷԼԻ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԸ ԵՒ ՃԱՓՈՆԻ ՄԵՐԺՈՒՄԸ

Շաբաթ օր, Պրիւքսէլի Ակադեմիայի պալատին մէջ արտասովոր իրարանցում մը կը տիրէր, եւ օրագրողները իրարու հետ տաք վիճաբանութեան մը բռնուած էին Ճափոնի մերժումին եւ ժողովին տալիք որոշման մասին։

Պելճիոյ արտաքին նախարարը՝ Պ. Սփաաք բացաւ նիստը։ Ընդհանուր լռութեան մէջ կարդաց Ճափոնի պատասխանը, որով վճռապէս կը մերժէր պետութեանց միջամտութիւնը, առարկելով թէ՝ Չինաստանի հետ իր ունեցած վէճը դուրս կը մնայ Ինը Պետութեանց դաշնագիրին տրամադրութիւններէն, թէ իր ձեռք առած միջոցները պարզապէս պաշտպանողական հանգամանք մը ունին, եւ թէ ներկայ կացութեան պատճառները պէտք է փնտռել Ծայր. Արեւելքի մասնաւոր պայմաններուն մէջ։ Իր տեսակէտով, այս վէճը կրնայ արդար լուծում մը գտնել միայն երկու շահակից կողմերու միջեւ կատարուած ուղղակի բանակցութիւններով։

Չինաստանի Ա. պատուիրակը՝ Ուէլինկթըն Քու խօսք առնելով շեշտեց թէ՝ խորհրդաժողովը կը գտնուի իր գումարման մեկնակէտին վրայ։ Հակառակ ժողովին հաշտարար կրկնակի հրաւէրին, Ճափոնի մերժումը աննախընթաց է ու բացարձակ։ Կը թուի թէ մեր ամէնուն կողմէ խաղաղութեան ի պաշտպանութիւն դրուած ջանքերը իբրեւ տկարութեան նշաններ կը մեկնուին Ճափոնի կողմէ, եւ միայն կը ծառայեն հրահրելու նախայարձակ պետութեան լրբութիւնը։ Յայտարարել թէ՝ Ճափոն ձեռք առած միջոցները պարզապէս արդիւնք են ինքնապաշտպանութեան կը նշանակէ ասպարէզ կարդալ արդարութեան ու ճշմարտութեան տարրական սկզբունքներուն։

Չինաստան չորս տարիէ ի վեր համբերատար ոգիով մը փորձած է խաղաղասիրական կարգադրութեան մը յանգիլ Ճափոնի հետ, սակայն իւրաքանչիւր զիջողութեան՝ Ճափոն պատասխանած է սպառնալիքներով, բռնի միջոցներով, եւ Չինաստանի հիւսիսային հողամասին վրայ կատարելով զօրաւոր համախմբումներ եւ զինուորական գործողութիւններ, հակառակ 1901ի դաշնագրին տրամադրութեանց։

Չինաստանի ներկայացուցիչը հերքեց Ճափոնի այն առարկութիւնը թէ՝ ներկայ կացութիւնը արդիւնք է Ծ. Արեւելքի մասնաւոր պայմաններուն։ Արդարեւ, այդ կացութիւնը չունի մասնայատուկ հանգամանք, դուրս չի մնար դաշինքի տրամադրութիւններէն, եւ վիճաբանութեան նիւթ կ'ընծայէ դաշնագիրը ստորագրող բոլոր պետութեանց։

Չինաստան կը պահանջէ որ՝ զինեալ հանդիսատ ձգեն, որպէսզի կարենայ շարունակել իր քաղաքական ու տնտեսական վերակազմութիւնը։ Չինաստան կը խնդրէ որ վերջ տրուի Ճափոնի յարձակման, եւ դաշնագիրը յարգուի այն պետութեանց կողմէ, որոնք

ՍՊԻՏԱԿ ՓԻԼՈՆԱՒՈՐՆԵՐԸ

Ֆրանսայի մէջ, այս վերջին ամիսներուն, փիլոնաւորներու գաղտնի գործունէութիւնը եւ ահաբեկումները առիթ տուին, որ մամուլը թարմացնէ Քու-Քլուքս Քլէնի անունը։

1866ին, Ամերիկայի հիւսիսային եւ հարաւային նահանգները դէմ դէմի ելած կը կռուէին, — հարաւային նահանգները, անջատողական, դէմ էին գերիներու կամ սեւամորթներու ազատագրութեան։ Ի վերջոյ յաղթուեցան, բայց խաղաղութեան շրջանին՝ անոնք ուզեցին թումբ կանգնել սեւամորթներու հաւանական գոռոզին առջեւ, — սեւամորթները ազատագրուելով, իրաւունք ստացած էին ընտրութեանց մասնակցելու եւ երկրին ճակատագրին վրայ իրենց թուական կշիռը դնելու։ Ու կազմուեցաւ գաղտնի ընկերութիւն մը, Քու-Քլուքս-Քլէն, որ սարսափ տարածելու համար սեւամորթներուն մէջ՝ խորհրդաւոր միջոցներու դիմեց։ Ընկերութեան բոլոր անդամները կը գործէին հագուած՝ սպիտակ փիլոններ, գլուխները ծածկուած՝ սպիտակ վեղարներով, հեծած՝ փրփրերախ ձիերու վրայ։ Ընդհանրապէս կը գործէին գիշերները, խումբին առջեւէն կ'երթար փիլոնաւոր ձիաւոր մը, ձեռքին մէջ՝ ձողաջահ մը, ուրիշ փիլոնաւորի մը ձեռքին մէջ՝ ճերմակ խաչ մը, որ փողփողալ՝ կը պսպղար։ Անոնք կը մտնէին սեւամորթներու գիւղերուն մէջ, կը սպաննէին անոնց, որոնք կ'ուզէին մասնակցիլ ընտրութեանց, անհնազանդները կը սպաննէին մեծ արարողութիւններով։

Քու-Քլուքս Քլէնի հետեւորդները, այսպէս, կ'աշխատէին արգիլել հանդիսանալ Յափշիկներու ազատութեան

Երբ ծագեցաւ ընդհ. պատերազմը, Քու-Քլուքս-Քլէնը գրեթէ մոռցուած էր։ 1919ին յանկարծ յարութիւն առաւ շնորհիւ Ուիլեըմ Սայմընսի գործունէութեան։ Շարժումին միացան ոչ միայն հարաւային նահանգներու երբեմնի վրիժառուները, այլ եւ անոնք որ զինուորական ու բարոյական վերանորոգութիւն մը կ'ուզէին ստեղծել։ Այս անգամ Քու-Քլուքս-Քլէնի նպատակն էր մաքուր պահել անգլիասաքսոն արիւնը, բարձր պահել ամերիկեան իտէալը, հետեւաբար՝ պայքարիլ կասկածելի օտարականներու դէմ, Հռոմի կապուած կաթոլիկներուն դէմ, Հրեաներուն դէմ, ընկերվարականներուն դէմ, ազատ-խորհողներուն դէմ, Յափշիկներուն դէմ։

Ու դարձեալ հագան սպիտակ փիլոնները, մէջտեղ ելան խաչերը, ջահերը եւ սպանութիւնները։ Ընկերութեան անդամները աստիճանաւորուած էին վարէն վեր, եւ արծիւ, վիշապ, տիտան, հսկայ, դեւ տիտղոսները կը կրէին։

Ի՞նչ նպատակ կը հետապնդէր այս ընկերութիւնը,-- բարոյապէս մաքրագործել ամերիկեան ընկերային կեանքը, խաչակրութիւն մը կազմակերպել Յափշիկներուն դէմ եւ ասոր համար կատարել ազդեցիկ արարողութիւններ։ Գիշերները, գիւղերու արտեւանունքին վրայ, լերան մը բարձունքէն յանկարծ կը տեսնէիք հսկայ խարոյկ մը, —վիթխարի խաչ մը, կամ քառաթեւ աչքնատա մը։ Հեռաւոր գիւղերէն, ընդհանրապէս սեւամորթներու բնակավայր, կը տեսնուէր այդ բոցավառ խաչը։ Այնտեղ, խարոյկին շուրջ կը հաւաքուէին Քու-Քլուքս-Քլէնի բոլոր աստիճանաւորները իրենց զինանշաններով եւ նշաններով։ Այս խարոյկը նշան էր թէ կա՛մ յաջորդ օրը սեւամորթ մը պիտի պատժուէր, կա՛մ արդէն, բոցավառ խաչին լոյսին տակ, տեղի կ'ունենար սեւամորթի մը դատաստանը եւ պատիժը։ Սպիտակ փիլոնը հագած, դահիճը շարունակ կը խարազանէր դատապարտեալը, մինչ քովը կ'եռար նաւթը որուն մէջ պիտի նետուէր այն զոր գերագոյն պատիժի կը դատապարտէր արքայական արծիւի աստիճանը կրող մեծաւորը, շրջապատուած՝ ձողաջահեր բռնած աստիճանաւորներէ։

-- Քու-Քլուքս-Քլէնի անտեսանելի կայսրութեան առաջնորդը, որ կը տեսնէ եւ կը լսէ ամէն բան, ինչպէս եւ արծուահիւները, արքայական հեծելազօրաց պետերը քեզ դատապարտած են գերագոյն պատիժին։

Ու փիլոնաւորներու բազմութիւնը բարձրաղաղակ կը վաւերացնէ պատիժը։

Պատիժի այս արարողութենէն վերջ կը սկսի նորընծայ անդամներու կնքումը։ Ասոնք ծունկի կուգան Քու-Քլուքս-Քլէնի մեծաւորին առջեւ, որ կը կարդայ կանոնագիրքը։ Յետոյ ամէն նորընծայ, հատիկ առ հատիկ, կ'արտասանէ հանգանակը։

-- Կը հաւատամ Աստուծոյ եւ քրիստոնէութեան սկզբունքներուն։ Կը հաւատամ որ ազգ մը չի կրնար բարգաւաճիլ երկար ատեն՝ եթէ չի հաւատար Աստուծոյ։

Կը հաւատամ որ արդարութեան եւ բարոյական սկզբունքներու վրայ չհաստատուած եկեղեցի մը անարգանք մըն է Աստուծոյ եւ մարդկութեան դէմ։

Կը խոստանամ չհնազանդիլ որեւէ կառավարութեան, թագաւորի կամ կրօնական կազմակերպութեան, որ արտասահմանի ազդեցութեան տակ կը գտնուի։

Կը հաւատակիմ աստղազարդ դրօշին՝ նախ Աստուծոյ տալէ վերջ հպատակութեան տուրքս։

Կը պահանջեմ դրամագլուխին եւ աշխատանքին գործակցութիւնը, պատրաստ եմ կռուելու ամբոխներու բռնութեան, գործադուլներու, ներգաղթի դէմ։ Կ'ընդունիմ սահմանադրութիւնը, խօսքի եւ մամուլի ազատութիւնը, ազատ եւ ձրի նախակրթութիւնը, առաքինի կնոջ պաշտպանութիւնը»։

Եւ ահա երդումը.

-- «Յանուն Աստուծոյ, Լոյսին եւ Աղջամուղջին, Բարւոյն եւ Չարին այստեղ՝ երկինքի սեւ տապանին վրէժխնդիր խորհրդանշանին տակ երդում կ'ընեմ հնազանդիլ Լեգէոնին եւ կը խնդրեմ վրէժխնդիր Աստուծմէ՝ ողջ-ողջ այրել զիս ծծումբի կրակով եթէ դրժեմ յանձնառութիւնս Քու-Քլուքս-Քլէնի իշխանութեան առջեւ»։

Այսքան խոր մոլեռանդութեամբ տրամադրուած հզօր կազմակերպութիւն մըն է Քու-Քլուքս-Քլէնը, որ բազմաթիւ մարդիկ պատժեց սպաննելով, եռացած սեւ ձիւթի մէջ խաշելով, անխնայ խարազանելով, կուպր քսելով անոնց մարմինին։ Թէ որքան տարածուած էր Քու-Քլուքս-Քլէնը, Միացեալ-Նահանգներու նախագահ Րուզվէլթի տեղեկագրին համաձայն 1917ին քանի մը միլիոնի կը հասնէր անոր անդամներուն թիւը՝ Աւելի քան 100.000 անդամ Տիթրոյթի մէջ, 500 հազար Քանսասի մէջ, հարիւր հազարներով Շիքակոյի եւ Նիւ-Եորքի մէջ։

(Մնացեալը յաջորդով)

յանձնառու եղած են զայն գործադրել ։

Իր ճառին վերջաբանին մէջ, Չինաստանի պատուիրակը սրտառուչ կոչ մը ուղղեց պետութեանց՝ դադրեցնելու համար պատերազմական զէնքերու հայթայթումը Ճափոնի եւ օգնելու Չինաստանին ։ « Մենք չենք ուզեր որ ուրիշներ մեզի համար պատերազմ մղեն, այլ կը խնդրենք որ մեզի ընձայուի պէտք եղած բարոյական ու նիւթական օժանդակութիւնը, շարունակելու համար մեր ուժգին դիմադրութիւնը եւ դուրս վանելու թշնամին մեր երկրի սահմաններէն ։ Անհրաժեշտ է յարգել միջազգային դաշնագիրները, եւ վերահաստատել խաղաղութիւնը Ծ. Արեւելքի մէջ »։

Ցետոյ յաջորդաբար խօսք առին Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Ամերիկայի ներկայացուցիչները ։ Պարզեցին իրենց կառավարութեանց տեսակէտները, եւ մերժելով Ճափոնի յաւակնութիւնները, կրկին կոչ ուղղեցին իրեն, անդրադառնալու լաւագոյն զգացումներու ։

Ի վերջոյ համաժողովը մեծամասնութեամբ քուէարկեց հետեւեալ բանաձեւը. –

Ժողովը ցաւ կը յայտնէ Ճափոնի մերժումի մասին, կը հերքէ այն տեսակէտը թէ՝ խորհրդաժողովին աշխատանքները դուրս կը մնան իններու դաշինքի ծրագրէն, եւ թէ Ճափոնի առարկութիւնները հիմնովին հակառակ են չահակից պետութեանց տեսակէտներուն ։ Ճափոնի ընթացքը կը նկատէ դրժում մը Ուաշինկթընի դաշինքին եւ Գրիան - Քէլլոկ ուխտին, որուն մաս կը կազմէ Ճափոն ։

Ինչ կը վերաբերի համայնավարական վտանգին, ժողովը դիտել կուտայ թէ իրաւական որ եւ է կանոն չի թոյլատրեր պետութեան մը զբաղիլ ուրիշ պետութեան մը քաղաքական բարեկարգումներով եւ գաղափարական աշխարհահայեացքով ։ Այդպիսի տեսակէտ մը ընդունելութիւնը ժողովուրդները պիտի առաջնորդէր միջազգային անիշխանութեան մը ։

Ներկայ պետութիւնները կը յուսան թէ Ճափոն վերաքննութեան պիտի ենթարկէ իր մերժումը, հակառակ պարագային՝ չահակից պետութիւնները պիտի պարտաւորուին հաւաքաբար քննել իրենց բռնելիք ընթացքը ։

Խորհրդաժողովի շրջանակներուն մէջ տիրող կարծիքին համաձայն, Ճափոն անդրդուելի պիտի մնայ իր որոշումին վրայ ։ Ընդհանրապէս կը կարծուի թէ Ճափոնի նպատակն է հակաբոլշեւիկ ուխտին կապել Չինաստանը, եւ Գերմանիոյ ու Իտալիոյ մասնակցութեամբ վերակազմել չինական բանակը, պայքարելու համար Խորհ. Միութեան դէմ ։ Նախապատուութիւն տալով լիբեալ երկու զինուորական պետութիւններուն միջամտութեան, պիտի ուզէ չէզոքացնել ժողովրդավար Անգլիոյ, Ամերիկայի եւ Ֆրանսայի ազդեցութիւնը Ծայր. Արեւելքի մէջ, ուր Ճափոն պիտի հանդիսանայ իբրեւ գերիշխող տարր մը ։

ՀՐԱՉԵԱՑ ՏԷՐՈՍԿԻ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ յստակ եւ մելանով ։

ԻՆՉՊԷՍ ԿԱԽՈՒԵՑԱՒ ՄԿՐՏԻՉ ԳԱՐԱԵԱՆ

ԽՄԲ.— Ինչպէս գրած էինք, նոյեմբեր 10ին Պէյրութի հրապարակին վրայ կախուեցաւ Մկրտիչ Գարաեան, որ սպաննած էր ամերիկեան հիւպատոսը ։ Պէյրութի թերթերը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդեն իր վերջին վայրկեաններու մասին.—

Ժամը 1.30ին Ընդհ. Ապահովութեան տնօրէն Պ. Ֆոլոմպանի Սէրայ եկաւ, առնելու համար հարկ եղած կարգադրութիւնները, մահավճիռի գործադրութեան առթիւ ։ Հրահանգներ տրուեցան ժանտարմերիին ու ոստիկանութեան ։ Ներքին տնօրէնը պատրաստեց չուանը եւ յանձնեց դահիճին, որպէսզի օճառի եւ ձէթի մէջ պահէ զայն ։

Բանտի պահակներէն մէկը, որ յանձնուած էր Գարաեանի հսկողութիւնը, հետեւեալ տեղեկութիւնները կուտայ մահապարտի վերջին վայրկեաններուն մասին.

— « Այս առաւօտ արթնցայ Գարաեանի աղաղակներուն վրայ ։ Վախցայ որ անձնասպանութեան դիմէ ։ Մօտեցայ եւ տեսայ որ ան մարզանք կ'ընէ եւ աջ ձախ կը նետէ մարմինը ։ Երբ տեսաւ զիս, ըսաւ թուրքերէն.

— « Հայտէ, կիտէլիմ տար աղանըտան ։ Չհասկցայ այս բառերը ։

Գարաեան շարժումներով հասկցուց միտքը ։ Ցետոյ բարձրաձայն քրքիջ մը արձակեց ։ Դարձեալ սկսաւ պտտիլ իր գնտանի նեղ պատերուն մէջտեղ ։ Այս անգամ յուզում մը պատեց զինք եւ սկսաւ լալ ։ Ջուր ուզեց, երեսը լուաց ։ Կերակուր չկերաւ կէս օրին եւ ըսաւ.

— « Անօթի կ'ուզեմ երթալ կախաղան, որպէսզի միտքս պայծառ ըլլայ եւ գլխու պտոյտ չունենամ ։ Երեկոյեան դարձեալ մերժեց հրամցուած կերակուրը »։

Կէս գիշերէն վերջ ժամը 3ին, Վահան քահանայ Դեղարաբեան բանտ կ'երթայ, Ընդհ. Դատախազի պահանջով ։ Հոն կը հասնին նաեւ դատախազը, քաղաքապետական բժիշկներ, ոստիկանապետը, Ընդհ. Ապահովութեան տնօրէնը եւն. ։ Ժամը 3.30ին, անոնք կ'առաջնորդուին Գարաեանի գնտանը ։ Ուշադրութեամբ եւ զգուշութեամբ կը բացուի դուռը ։ Գարաեան, որ քովնտի երկարած էր, արտակարգ արագութեամբ կը ոտքի հագուիլ ։ Եւ ասկէ վերջ առաջին ակնարկը [illegible]

Այդ միջոցին Ընդհանուր Դատախազը կը հարցնէ Գարաեանին թէ՝ կտակ մը ունի՞, ծնողքին ըսելիք մը ունի՞ ։ Քանի մը անգամ միեւնոյն հարցումները ուղղուելէ վերջ Գարաեան կը պատասխանէ, երեսը ծամածռելով եւ արհամարհանքով

— « Բանտապահին քով 1275 օ. դահեկան դրամ ունիմ, այդ գումարը յատկացուցէք Կաթոլիկ որբանոցին (Դատախազի հարցումին վրայ Գարաեան ճշդելով կ'ըսէ թէ Ֆրանսական որբանոցին) ։ Հագուստներս ծով նետեցէք ։ Ֆրանս. դրամատան մէջ չէք մը ունիմ. այդ գումարն ալ յանձնեցէք Ֆրանսական Կարմիր Խաչին »։

Գարաեան, հակառակ Տէր Հօր խրատներուն եւ յորդորներուն, կը մերժէ խոստովանիլ եւ հաղորդուիլ ու ԲԱՌ ՄԸ ԻՍԿ ՀԱՅԵՐԷՆ ՉԻ ԽՕՍԻՐ ։ Միշտ երեսը դարձուցած է, չպատասխանելու համար եղած հարցումներուն ։

Բանտի ինքնաշարժով եւ ոստիկանուոր ժանտարմներու հսկողութեան տակ, միեւնոյն անհոգութեամբ եւ պաղարիւնութեամբ Գարաեան կը բերուի Արդարութեան պալատին քով պատրաստուած կախաղանի սիւնին առջեւ ։ Կը կարդացուի դատավճիռը, որուն մէջ կը բացատրուէր թէ Մկրտիչ Գարաեան մահուան դատապարտուած է Պէյրութի ամերիկեան հիւպատոսը սպաննելուն համար ։ Այս պահուն Գարաեան կը միջամտէ եւ բարձր ձայնով կը գոչէ. «ՍՊԱՆՆԵՑԻ ՉԱՅՆ ՊԱՏԻՒ ՓՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ»։ Ցետոյ մահավճիռը կը կարդացուի նաեւ արաբերէն լեզուով ։ Ասկէ վերջ քահանան կրկին կը փորձէ խոստովանցնել Գարաեանը, սակայն, ի զուր, անտարբեր կը մնայ ան ։

Ճերմակ շապիկը հագնելէն վերջ, Գարաեան վազելով կը բարձրանայ կախաղանի աթոռին վրայ եւ չուանը վզին յանցուած, կը պոռայ.— «ԱՆԿԵՑԻ՛ ՈՒՌԱՇԻՆԿԹԸՆ»։ Դահիճները կը կատարեն իրենց պաշտօնը ժամը ճիշդ 6ին եւ Գարաեանի մարմինը կը սկսի ճօճիլ օդին մէջ ։

Ժամը 7ին մարմինը փոխադրուեցաւ Ազգ. գերեզմանատուն, ուր կատարուեցաւ թաղումը ։

ՀԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅԴՈՒԿԻ ՄԸ ՄԱՀԸ

—•—

ՄԱՐՍԷՅԼ, 13 նոյեմբեր.— Սիրելի « Յառաջ », Զինադադարի օրը սեւ հագին յանձնեցինք գաղափարի հին զինուոր մը, Սուքիաս Գազանճեան, բնիկ Երզնկացի ։ Ծնած էր 1871ին ։

Հանգուցեալը եղած է Քեռիի (Թուրքէն Շիշմանեան) խումբին մէջ ։ Արհեստով պղնձագործ էր, բայց երբ հայրենի երկրէն հեռացաւ, ինքն ալ դարձաւ կառապան ։ 1912ին կ'անցնի Ամերիկա ։ 1914ին երբ սկսաւ պատերազմը, որուն յաջորդեցին հայկական ջարդերը, մեր հին եւ փորձառու հայդուկը չուզեց կ'անցնի Կովկաս, կը միանայ հայկական գունդերուն, կը մասնակցի Տիլիմանի կռիւներուն, եւ Բաղէշի գրաւումին ։ Ցետոյ կ'անցնի Երզնկա, կը դառնայ զինուոր անմահ Մուրատին եւ իբրեւ կառապան պարէն կը փոխադրէ զինուորներուն ։

Երբ 1917ի նահանջը վրայ կը հասնի, մեծ դժուարութեամբ կը հասնի Կովկաս եւ բախտը կ'ունենայ տեսնելու Հայաստանի հանրապետութիւնը ։ Փետրուարեան ապստամբութենէն վերջ կ'անցնի Պոլիս, Հալէպ եւ Ֆրանսա եւ կը մտնէ գործարան ։ Ցետոյ կ'ամուսնանայ եւ քիչ մը դրամ խնայելով կ'ունենայ իր սեփական բնակարանը, Մարսէյլի արուարձաններէն Սէն Միթիլի մէջ ։

Մէկ տարին ի վեր հիւանդանոց ննջած էր, բայց վերջերս վիճակը աւելի ծանրացած ըլլալով, կը խնդրէ որ տուն փոխադրեն ։ Այդպէս ալ կ'ընեն, բայց 10 նոյեմբերի առաւօտ կը մեռնի ։ Թաղման առթիւ ծաղկեպսակ բերած էր Երզնկայի Հայր. Միութիւնը ։ Ազգականներ եւ բարեկամներ ինչպէս եւ ստուար բազմութիւն մը, հետեւեցան դագաղին մինչեւ Սէն Ժէրոմի Հայոց եկեղեցին եւ գերեզմանատուն ։ Յարգանքի խօսքի ըսաւ այս տողերը գրողը ։

Իմ հանդիպումս հանգուցեալին հետ եղած էր 1924ին, Հալէպի մէջ, ուր ապաստանած էինք խումբ մը երիտասարդներ եւ երիտասարդուհիներ, ամէն մէկս տարբեր գիւղէ կամ թաղէ, իբրեւ անծանօթ ։ Այնտեղ էր որ Սուքիաս Գազանճեան, յաղթանդամ եւ ճերմակ մազերով, հետաքրքրուեցաւ մեզմով եւ զանազան տեղեկութիւններ հաղորդեց ։ Երբ իմացայ թէ վերջին անգամ Երզնկա կը գտնուի, հարցուցի թէ Պէլիմէկցի Մրտօն կը ճանչնա՞յ, ան շատ գէշութիւններ ըրաւ մեր գիւղին մէջ ։ Այս առթիւ իմացայ որ վրէժխնդիր ֆէտայիները խեղդած են այդ հրէշը ։

Հանգիստ ոսկորներուդ, սիրելի Գազանճեան, մենք երիտասարդներս երբեք պիտի չմոռնանք քու եւ քեզ նըմաններու խնկելի յիշատակը ։

Մկրտիչ Սուքիասեան

ՏԻՐՈՒՆԻ

ՊԷՐԼԻՆ, 14 նոյեմբեր.— Գաղութիս անդամներէն Պ. Հայկ Եաղճեանի աղջիկը՝ Օր. Լիտիա, հոկտեմբեր 26ին մեռաւ, խոր սուգի մատնելով իր ընտանեկան պարագաները, եւ առհասարակ բոլոր ծանօթները ։ Օրիորդը բժշկական ուսանողուհի էր ։ Անցած ամառ համալսարանը աւարտեց եւ յաջող քննութիւն մը տալով ստացաւ առաջնակարգ վկայական մը ։ Իր մասնագիտութիւնը տեսականօրէն կատարելագործելու նպատակով որոշած էր պետական բարձրագոյն հիւանդանոցին՝ « Charité »ի մէջ տարի մը աշխատիլ ։ Դիահերձութեան մը միջոցին անզգալաբար կը թունաւորուի, եւ 12 ժամ վերջը կը մեռնի ։

25 գարուններ հազիւ բոլորած, դժբախտ Լիտիան փակեց իր աչքերը, երբ այնքան փայլուն ապագայ մը կը բացուէր իր առջեւ ։ Ողբացեալ օրիորդը յաճախ կը փայլէր հայկական երեկոյթներու մէջ այնուագելով դաշնակի վրայ ։

Փառանձեմ Մովսէսեան

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Կիրակի 14 նոյեմբեր Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Ա. խումբը խաղաց իր երրորդ ախոյենական մրցումը, S. O. Cassisի Ա. խումբին դէմ, եւ յաղթեց 2 — 0ով ։ Հակառակ մրցակից խումբին կարծուածին չափ զօրաւոր չըլլալուն, մեր տղաքը չկրցան օգտագործել բազմաթիւ նպաստաւոր վայրկեանները, այլապէս նշանակէտերու քանակը աւելի բարձր պիտի ըլլար ։ Հակառակորդ խումբը թէեւ տկար, խաղաց ոգեւորութեամբ, ու գուշակելով որ յաղթութիւն մը անկարելի է, տենչեց գէթ հաւասար մնալ ։ Յախուռն պայքարին ընթացքին, օգտագործելով Հ. Մ. Ը. Մ.-ի խաղացողներուն անհամակցողութենէն, շատ վտանգաւոր յարձակողականներ ալ կատարեց, սակայն իր բոլոր ճիգերը մնացին ապարդիւն ։

Մեր տղաքը խաղին տեւողութեան երեք - չորրորդը, շատ մը պատեհութիւններու առջեւ անհրկել յետոյ, վերջին քանի մը վայրկեաններուն էր որ խուռն բազմութեան ջղայնական կանչերէն ոգեւորուած նշանակեցին 2 կէտ ։

Հ. Մ. Ը. Մ.-ի խումբին կատարելիք թամակի (Coupe de Provence) մրցումին առթիւ (21 նոյեմբեր, քաղաքապետարանի զօրաւոր խումբին դէմ), մեր խումբին կը յանձնարարենք դաս մը առնել նախորդ կիրակի օրուան մրցումէն եւ խուսափիլ սխալներէ ։

Նոյն օրը Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Բ. խումբը, յաղթեց Coderին, 7—0ով, Գ.ը յաղթեց, A. S. Andoumeին. Մինիմները յաղթուեցան, O. Marseilleէն, իսկ Ժիւնիոր խումբը մրցում չունէր ։

Վ. Քիւփէլեան

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

Երբ այս որոշումը հաղորդուեցաւ դատարանի մէջ մեծ իրարանցում մը նշմարուեցաւ ։ Թուրքերը բացառութիւն կազմելով, սրահի մէջ ներկաները ծափահարութեամբ լսեցին վճիռը ։ Որոշումը նախագահի կողմէ հաստատուելէն վերջ դատարանի քարտուղարութեան կողմէ կրկին կարդացուեցաւ եւ ոճրագործին հաղորդուեցաւ ։

Ասոր վրայ ժիւրիի անդամները հարցումները առնելով խորհրդակցութեան սրահը քաշուեցան ։ Մօտ մէկ ժամ տեւեց այդ խորհրդակցութիւնը ։ Դատարանի սրահին մէջ ներկայ գտնուողներ այդ մէկ ժամուան ընթացքին շարունակ մտածեցին թէ՝ Թալէաթ փաշայի սպանիչը պիտի դատապարտուի՞ թէ անպարտ պիտի արձակուի

Հոն գտնուող Հայերը անսահման ուրախութեան, իսկ Թուրքերն ալ խոր յուսահատութեան կը մատնուէին ։ Վերջապէս, ժիւրիի անդամները վերադարձան դատավարութեան սրահը ։ Ժիւրիի նախագահը տրուած վճիռը հետեւեալ կերպով յայտարարեց.

—Ժիւրիի անդամներուն հետեւեալ որոշումը պատւոյս եւ խղճիս վրայ վկայելով կ'ըսեմ. «Ամբաստանեալ Սողոմոն Թեհլիրեան 1921 Մարտ 15ին մարդ մը՝ Թալէաթ փաշան կանխամտածումով սպաննա՞ծ է ։ «Ոչ»։

Եւ յետոյ, ժիւրիի որոշումը դատարանի վճռի հանգամանքը առաւ ։ Դատարանի նախագահը հետեւեալ կերպով յայտարարեց.

— «Ամբաստանեալը անպարտ արձակուած է, դատական ծախքերն ալ պետութեան տնտուէն վճարուելու պայմանաւ ։ Որովհետեւ ժիւրիի անդամներուն կողմէ տրուած որոշման համաձայն, ամբաստանեալը իրեն վերագրուած յանցանքին համար պատասխանատու չէ ։ Հետեւաբար անոր ձերբակալման հրամանն ալ ետ կը վերցուի»։

Տեսնելու էր ասկէ վերջ ոճրագործին կողմնակիցներուն ուրախութիւնը ։ Երբ մէկ կողմէ անոր մեղսակիցները ուսամբարձ զայն կը տանէին դուրս, ուրիշներ ալ փաստաբաններու մօտենալով շնորհակալութիւն կը յայտնէին ։ Ծափահարողներու, պոռացողներու մէջ կը գտնուէին նաեւ կարգ մը կիներ ու աղջիկներ ։ Մարդ ինքզինքը թատրոնի մը մէջ կը կարծէր ։ Կարծես թէ արուեստագէտի մը յաջող խաղարկութենէ մը վերջ կը ծափահարուէր ։

Իրականին մէջ կատարուածը խաղ մըն էր ։ Այդ խաղը, առաջին անգամ սկսաւ Հարտէնպէրկ փողոցին մէջ, վերջը դատարանի սրահին մէջ շատ ամօթալի ձեւով մը շարունակուած եւ վերջացած էր մէկ կողմի համար ուրախ եւ միւս կողմի համար տխուր հետեւանքներով

Դատավարութիւնը սկիզբէն մինչեւ վերջ հետապնդողներու եւ հետեւողներու մէջ կը գտնուէր նաեւ Պէհաէտտին Շաքիրը ։ Թուրքերու հասցէին խօսուածները իմացող Պէհաէտտին Շաքիրի աչքերը կը փայլէին ։ Վճիռը հաղորդուելէն վերջ, Պէհաէտտին Շաքիր շատ բարկացաւ եւ կատարուած անիրաւութենէն ազդուած, չըսելիք խօսք չգտաւ ։

Թուրքիոյ վարչապետ Թալէաթ փաշան գերման հողի վրայ սպաննուելէ վերջ, փոխանակ այդ ոճիրով հետաքրքրուելու եւ յանցաւորները պատժելու, գերման կառավարութիւնը եւ Արդարութիւնը երկարօրէն զբաղեցան հայկական խնդրով ։ Գերման կառավարութիւնն ու Արդարութիւնը փոխանակ ոճիրի քննութեամբ զբաղելու, հայ-թուրք հարցերով հետաքրքրուեցան ։ Մինչ իր առաջին հարցաքննութեան Թէհլիրեան պարսկահպատակ ըլլալը յայտարարած էր, վերջին ուրացաւ եւ թրքահպատակ ըլլալը առաջ քշեց, եւ դատարանն ալ ընդունեց Որովհետեւ, եթէ, Թէհլիրեան իբրեւ պարսկահպատակ մը սպաննած ըլլար Թալէաթ փաշան, ոճիրը շատ հասարակ սպանութիւն մը կը դառնար եւ հեղինակը կը պատժուէր օրէնքի ամբողջ խստութեամբ ։

Գերման ոստիկանութեան ճարպիկութիւնը ամէնուն ծանօթ էր ։ Ամէն մարդ համոզուած էր որ ան կրնայ ոճիրին բոլոր ծալքերը երեւան հանել ։ Սակայն այդ համոզումները բոլորովին ի դերեւ ելան ։ Ոճրագործին ինքնութիւնն ու յայտարարութիւնները քննելու համար որեւէ ձեռնարկ չեղաւ ։ Դատարանը չվարանեցաւ ոճրագործին բոլոր ըսածները իբրեւ ճշմարտութիւն ընդունիլ ։

Ոճրագործին հետ միասին միեւնոյն տան մէջ նստող ընկերներուն ոճրին մասնակցած ըլլալը շատ հաւանական էր ։ Առաջին հարցաքննութեան արդէն այդ եզրակացութիւնը յառաջ եկած էր ։ Սակայն անոնք ոչ միայն յանցաւոր կամ մեղսակից չնկատուեցան, այլ եւ իբրեւ թարգման գործածուեցան դատարանի մէջ ։

Բացի այդ, հակառակ ընդհանուր դատախազի առարկութեանց, իբրեւ վկայ լսուեցան եղած Պաստըր Լեփսիուսին ժամեր տեւող երեւակայական բացատրութեանց եւ պատմութիւններուն դէմ ձայն բարձրացնող՝ չեղաւ ։ Եւ այդ կերպով ժիւրիի անդամները սխալ ուղղութեան առաջնորդուեցան ։

Շատ մը Թուրքեր եւ Թուրքիա գտնուող Գերմաններ խնդրագրեր ներկայացուցին վկայութիւններ ընելու համար, սակայն չլսուեցան ։ Վախցան որ անոնց վկայութիւնները վնաս կուտան ոճրագործին ։ Այս պատճառաւ ժիւրիի բոլոր անդամներն ալ միւս կողմի ազդեցութեան տակ գտնուեցան ։

(50)

(Մնացեալը յաջորդով)

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (59

ԼՈՒՍԱԴԻՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Ամուսինը կնոջը երեսը կը նայի, աչքերուն մէջ խանդաղատանք կայ, արցունք կայ, տղամարդու հպարտութեան ուրացումը կայ...

- Աղջի Մարիամ, կ'ըլլա՞յ մի խա:

Ճանըմ տար կ'ըսեմ նէ տար, գուն մեռնիս նէ իմ ինչո՞ւս պէտք այդ ղարղերը...

Հայ ջրկիր մը, որ օրական հացը ատոր անոր տանը ջուր կրելով կը վաստկէր, քառասուն ոսկին ափին մէջ կը ներկայանայ կառավարութեան [illegible] տալու ։

Թուրք պաշտօնեան զարմացած կը համրէ քառասուն ոսկին, գլուխը թափ տալով ։ Ջրկիր Հայը քառասո՞ւն ոսկի բերէ...

Ընկճուած, տխուր է Հայ ժողովուրդը, ճահիլ Թալեան երիտասարդները կ'երթան, ամէն մէկը տան մը սիւնը. կ'երթան ու ա՛լ պիտի չվերադառնան. ինչպէ՞ս արտերնին չմորժե-քի, ինտո՞ր արին արցունք չլան ։ Սուգը, ողբը տան չորս պատերուն մէջ կը մնան. փողոց չեն ելլեր, ճամբաներուն վրայ չեն քաշկռտուիր ։ Թուրքի տունն ալ ցաւի եւ յուսահատութեան մէջ, սակայն ողբը, կոծը փողոց են ելեր, ճամբաներու առջեւ, չուկային մէջ, նորակոչներու հաւաքատեղին, քաղաքէն դուրս ճամբու վրայ, որ բաժանման վայրն է ։

Ահա շարքով կուգան մեկնողները, առջեւէն դհոլ զուռնան կամ քէմէնչէն, որպէս թէ ոգեւորիչ եղանակով, գլուխները կախ, ոտքերնին քաշելով կը հետեւին Թուրք զինուորները ։ Հաբիրաւոր Թուրք կիներ ճամբու երկու կողմերուն ։

— Իսմայէլ, օղլու՛մ... օղլում...

(Իսմայէլ, տղա՜ս, տղա՜ս) ։

— Ահմէ՛տ, Քարտաշը՛մ... ամսմեր էօլիւրօրս'ըմ... (Ահմէ՛տ, եղբայրս ...կը մեռնի՛մ...),— ճամէէհրամը մուցած, կուրծքը ծեծելով կ'ողբայ դեռատի աղջիկ մը ։

Ճահիլ կին մը, որու ամուսինը զինուորներու մէջ է, նուաղած կ'իյնայ շրջապատող կիներու թեւերուն վրայ ։

— Քուզի օղլում մուհարէպէ...

— Մէհմէտճիկիմ, պէնի սաղ սաղ մէզարա գօյսըն սա էօլէ կիտէյիտին (Մէհմէտիկս, զիս ողջ ողջ գերեզման դնէիր ու այնպէս երթայիր),— մազերը փետելով աղեխարշ ձայնով կը պոռայ պառաւ կին մը ։

Ողբ, լաց, սրտապատառ ճիչեր ու քէմէնչէի ձայնը կամաց կամաց կը հեռանայ ։

———

Օգոստոսի երկրորդ շաբաթն էր ։ Հինգշաբթի երեկոյ, Հաճի Ծաչատուրը մեծ տղուն հետ սովորական ժամուն տուն չեկաւ ։ Տնեցիք սաստիկ անհանգստացած ի զուր սպասեցին անոնց տուն գալուն ։ Կարգին մթներ էր, երբ Լեւոնի խորհրդով՝ մայրը կրտսեր որդին ղրկեց լուր մը բերելու ։ Գէշ ժամանակներ էին, ո՞վ գիտէ թէ ինչե՛ր կրնային պատահիլ ։ Արտաւազդն ալ գնաց ու չեկաւ ։ Անհանգստութիւնը իրական սարսափի վերածուեցաւ տան մէջ. լացն ու կոծը սկսան, Լեւոնի հանգստացնելու փորձերն ալ ապարդիւն անցան ։

Երկուքի մօտերը, ըստ Թրքական ժամի, յանկարծ տան դրսի դուռը բացուեցաւ ու Հաճի Ծաչատուրն ու երկու զաւակները, ահաւոր կապոցներու բեռան տակ կքած, ներս մտան ։ Կինը ուրախութենէն խենթեցած վազեց դիմաւորելու ։ Կռնակի բեռը վար դնելով, Հաճին քրտինքը սրբեց ու տղոց պատուիրելով որ կապոցները մախզէնը իջեցնեն, ինք սենեակը քաշուեցաւ, գիշերանոցը հագաւ ու հողաթափները ոտքերը անցնելով, բարձրացաւ երկրորդ յարկը, Լեւոնի մօտ ։

— Բարի իրիկուն Լեւոն էֆէնտիս, — ըսաւ Հաճին ու սէտիրի սովորական անկիւնը գրաւեց ։

— Բարի երեկոյ, Հաճի աղա, այսօր շատ ուշացաք, տնեցիք շատ անհանգիստ էին ։

Այդ պահուն հարսը ներս մտաւ եւ սէտիրի վրայ դրաւ օղիի սփռոցն ու անմիջապէս դուրս ելաւ սենեակէն ։ Երբ հարսի ոտքերու ձայնը մարեցաւ սանդուխին ի վար, Հաճի օֆ մը քաշելով դարձաւ Լեւոնին.

— Էֆէնտիս, դժոխքի մէջ կ'ապրինք, օրը նոր կառավարութեան խապերը նոր ։ Առտուն տահա նոր դայֆէ մը խմած էի, մէկ ալ տեսնես չարշին իրար անցաւ, հոս հոն ժանտարմները կեցան, որուն որ հարցուցի ըսան մը «Իլանը» ըսին ։ Մէկ ալ տեսնեմ՝ չարշիի վերի ծայրէն խումբ մը զինուորականներ կուգան, փոլիսներ, համալներ եւ երեք չորս ալ արապա ետեւնուն ձգած ։ Ամէնէն առաջ Եօրղաքին խանութը մտան. Եօրղաքին մանիֆաթուրայի վաճառական մըն է ։ Անցաւ կէս ժամ, մէկ մըն ալ նայիս ապրանք է որ կը կրեն ու կը լեցնեն արապաներուն վրայ ։ Հաճի Հաֆըզ զատէ Իպրահիմ պէյի եւ իմ խանութն իրարու կից են, ան ալ մանիֆաթուրայի գործ կ'ընէ, մէկ մտնեմ անոր քովը տէ, խապար մը առնեմ ըսի ինքնիրենս ։ Սոխին անուշը չըլլար, բայց Իպրահիմ պէյը անմիտս մարդ մըն է, մեծ ջարդի տարին Հայերուն լաւութիւն ըրաւ ։ Հիւէ մէկ սա զաւաթը պարպենք, Լեւոն էֆէնտիս, Աստուած վերջերնիս բարին կատարէ ։

Բաժակները պարպուեցան ։

— Հա, Իպրահիմ պէյը ըսաւ քի, զօրքերու համար պէտք եղածները, կալը, մանիֆաթուրա, հազըր կօշիկ, ֆանիլա, սապոն, բրինձ, դայֆէ, տահա ես ի՛նչ գիտնամ, մէկ խօսքով ինչ որ պէտք է նէ, կառավարութիւնը պիտի հաւաքէ ։ Կարծես քի սրտիս վրայէն մեծ քար մը վերցուցին, իմ խանութէս ինչ բան մը վերցնելիք չունէին, շատ շատ քանի մը տուզինա տակի փանիլա կար, անոնք ալ կիւվէն զարկած էր ։ Կամաց կամաց խանութները տանտրելով վար եկան. քրիստոնեաներու խանութներէն շատ ապրանք տարին, տեսնէիր մէկ մը խանութպաններու դէմքը, խունկ կտրեր էին զաւալլըները ։ Թուրքերէն շատ քիչ բան տարին ։

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 11

ՎԻԷՆ.— Այս տարի եւս մասնակցեցանք Զինադադարի տարեդարձի հանդէսին ։ Ժամը 10ին Հ. Մ. Ը. Մ.-ի սկաուտներ եւ գայլիկներ մեր եռագոյնով, առաջնորդութեամբ խմբապետ Ա. Կարապետեանի, իրենց տեղը գրաւեցին, քաղաքապետարանի հրապարակին վրայ ։ Ցետոյ թափորը յառաջանալով շարունակեց Անծանօթ զինուորի յուշարձանին շուրջ, ուր տեղի ունեցան աւանդական արարողութիւնները ։ Հայ գաղութին կողմէ պսակ մը դրուեցաւ յուշարձանին վրայ, եռագոյն ժապաւէնով ։

Թ.

Գ. Անրի Պէրանժէ, Ֆրանսայի Ծերակոյտին արտաքին գործերու յանձնաժողովին նախագահը, տողջի օր ճառ մը խօսելով, ազդարարեց թէ Ճափոն կը սպառնայ յարձակիլ Հնդկաչինի վրայ, եթէ Ֆրանսական կառավարութիւնը թոյլատրէ ռազմանիւթ փոխադրել Չինաստանի համար: Այս առթիւ բացատրեց թէ Ֆրանսա պատերազմի վտանգին առջեւ կը գտնուի երեք ճակատի վրայ,— Սպանիա, Միջերկրական եւ Ծայր. Արեւելք: Եւ աւելցուց.— «Միաժամանակ պաշտպանութեան կազմակերպութիւն մը յայտնած չեմ ըլլար, եթէ ըսեմ թէ երբ ներկայ խառնակութիւնները ծագեցան Չինաստանի մէջ, Փարիզի Ճափոնական դեսպանը հաղորդեց թէ որ եւ է միջամտութիւն, մինչեւ անգամ զէնքի նուազագոյն փոխադրութիւնը դէպի Չինաստան՝ հաւանաբար պատճառ պիտի ըլլայ որ Ճափոն գրաւէ կարգ մը կղզիներ եւ նաւահանգիստներ Թոնքինի եւ Հնդկաչինի մէջ»:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿՇԻՌԸ խրթալով կ'իյնայ: Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, 1937 Հոկտեմբերին Ֆրանսայի ներածումներն եղած են 3.719.808.000 ֆրանք, արտածումները՝ 2.364.752.000: Ուրեմն բացը է 1.355.056.000 ֆր., մինչդեռ 1936ի նոյն ամսուան միայն 779.841.000 էր: 1937ի առաջին տասը ամիսներու միջոցին ներածումներն եղած են 33.845.879.000 ֆրանք, արտածումները՝ 19.207.759.000: Ուրեմն ներածումները արտածումներէն աւելի եղած են 14.638.120.000 ֆրանք, մինչ 1936ի նոյն ժամանակաշրջանին տարբերութիւնը 7.545.635.000 ֆրանք էր:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ Գերագոյն Խորհուրդը յառաջիկայ ընտրութեանց առթիւ, Սթալինի թեկնածութիւնը դրուած է 1068 կազմակերպութեանց կողմէ: Մոլոթով թեկնածու նշանակուած է 562 վայրերէ եւն.: Այս առթիւ նորէն կը խօսուի թէ Սթալին ինքզինքը Խ. Միութեան վեհապետ հրաչակել պիտի տայ ընտրութիւններէն վերջը:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ զինուորական ատեանները գործի սկըսան, մէկը Երուսաղէմի, միւսը՝ Հայֆայի մէջ: Մէկ մէկ հրեայ եւ արաբ թարգմաններ նշանակուած են իւրաքանչիւր ատեանի համար, իսկ դատաւորները անգլիացի են: Անիրաւութիւնները կը շարունակուին:

ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻԱՅԷՆ զինուորական պատուիրակութիւն մը գնաց Իտալիա, ուսումնասիրութիւններ կատարելու համար:

150.000 ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐ ԿԱՆ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ, կը յայտարարէ հանրապետական վարչապետը, Պ. Նէկրին, եւ այս առթիւ դիտել կուտայ թէ ծիծաղելի բան պիտի ըլլայ, եթէ 5000 խոալացի կամաւորներ ետ կանչուին: — Խորհրդային իշխանութիւնը հաւանութիւն յայտնեց անգլիական ծրագրին, ինչ որ կը նշանակէ թէ ի վերջոյ պիտի ճանչնայ Զօր. Ֆրանքոյի պատերազմիկի հանգամանքը:

ՀԱՐԹԱՊԴՈՒՄՆԵՐԸ սկսան երէկ, Երեսփ. Ժողովին մէջ, գաղլիճին ընդհանուր քաղաքականութեան մասին: Լէօն Պլում խօսելով ընկերվարական խմբակցութեան առջեւ, բացատրեց թէ աւելի քան երբեք անհրաժեշտ է շարունակել գործակցութիւնը եւ հաւատարմութիւն ցուցնել Շօթանի դահլիճին:

ՀՌՈՄ - ՊԵՐԼԻՆ - ԹՈՔԻՕ հակաբոլշեւիկ ուխտին ստորագրութեան առթիւ, երեք պետութիւնները որոշեցին մնայուն խորհուրդ մը կազմել, որպէսզի պայքարի միջոցներ մշակէ:

ՀԱԿԱԲՈԼՇԵՒԻԿ ՊԱՅՔԱՐԸ հետզհետէ կը սաստկանայ Զուիցերիոյ մէջ: Անցի օր Ցիւրիխի ոստիկանութիւնը ձերբակալեց համայնավար գործիչ մը, որուն տան մէջ խուզարկութիւններ կատարուելով, բազմաթիւ թուղթեր բռնուեցան: Այս ձերբակալութեամբ բանտարկուած կ'ըլլան ազգ. խորհուրդին երկու համայնավար անդամները: Միեւնոյն օրը ձերբակալուեցաւ Զուիցերիոյ համայնավար կուսակցութեան նախագահը, Իւմպէր Տրոզ եւ խուզարկութիւն մը կատարուեցաւ բոլշեւիկեան օրկանին խմբագրատան մէջ, ուր բազմաթիւ թուղթեր բռնուեցան:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ԴԱՀԼԻՃԸ վերակազմուեցաւ նախագահութեամբ վարչապետ Պ. Թաթարէսքոյի: Արտաքին նախարարն ալ անփոփոխ կը մնայ:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՉՐԹԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ խափանելու համար, կառավարութիւնը պիտի պահանջէ ստիպողաբար քուէարկել մամուլի նոր օրէնք: Այս լուրը հաղորդեց Պ. Վէնսան Օրիոլ, դատական նախարար, ճառ մը խօսելով Նիւրին նախարար Սալենկրոյի մահուան տարեդարձին առթիւ: Օրինագիծը, որ պատժիները կը նախատեսէ, մերժուած էր Ծերակոյտին կողմէ:

ՊԱՏՈՒԱՍՏՈՒԵՑԻՔ

Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի Մասնաճիւղի

ԵՐԵԿՈՅԹ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

Որուն բացառիկ փայլով անցնելուն ոչինչ չէ խնայուած:

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Մարսէյլի հայ կարողագոյն արուեստագէտները:

Կը նուագէ Մաթիէօի նշանաւոր «Ռաճոպբ-ժազ»ը:

Տեղի կ'ունենայ քաղաքին ամէնէն շքեղ սրահներէն մէկուն մէջ, ՍԱԼՈՆ ՔԱԼՊԷՐ, Պեկա 11ին, Շաբաթ գիշեր ժամը 10էն մինչեւ առաւօտեան ժամը 5:

ՄՈՒՏՔ 10 ՖՐԱՆՔ, կանխօրօք ապահովել տոմսերը Մասնաճիւղիս գանձապետ Պ. Մ. ՉՐՊԱՇԵԱՆԷ, 27 Rue d'Aubagne:

ԺԱՆԹԻՅԻԻ մէջ «Յառաջ» կը ծախուի Նպարավաճառ Պ. Ա. Փանոսեանի մօտ 21 Rue de Paris:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌԻ «Արամ» ենթակոմիտէին ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ ենթակայ խումբերու ընկերները իրիկուան ժամը 9ին «Երիվեան Ակումբին մէջ»:

«Մուրատ»՝ 19 Նոյ. Ուրբաթ: «Մշօ»՝ 21 Նոյ. Կիրակի: «Վռամեան»՝ 22 Նոյ. Երկուշաբթի, կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ԱԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ «Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 21 Նոյ. կիրակի երեկոյ ժամը 3ին, Լա վիստ սովորական հաւաքատեղին:

կարեւոր օրակարգ. վարչութեան ընտրութիւն: Ներկայանալ անդամատետրով:

ՍԷՆ ՇԱՄՕՆի «Վարուժան» խումբի ընկերական ժողովը այսօր Ուրբաթ երեկոյեան ժամը 9ին «Վարուժան» Ակումբին մէջ: Բոլոր ընկերները ստիպողաբար կը հրաւիրուին:

ՊՕՄՕՆԻ «Զաւարեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 19 Նոյ. Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ զեկոյց Ներկայացուցչական ժողովի եւ վարչութեան ընտրութիւն:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՅՈՅԻ ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 20 Նոյ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին: Օրակարգ՝ Ներկայացուցչական ժողովի զեկուցում եւ ընտրութիւն: Ներկայանալ անդամատետրով:

ԿՐԸՆՕՊԼի «Թօմիկեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 20 Նոյ. Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին ծանօթ հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

Հանդէս Կրընոպլի մէջ

Կազմակերպուած Զ. Ռ. Միութեան կողմէ, 21 Նոյ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, 31 Route de St. Martin d'Hérès սրահին մէջ: Կը խօսի Ընկ. ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Ֆ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի Մասնաճիւղին կողմէ, ի պատիւ նախկին վարչութեան, 20 Նոյ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Հայ Ակումբին մէջ. Ալֆորվիլ: Կը խօսի Ընկերուհի ԷԼԻՆ ԲՈՒԶԱՆԴ. Գեղարուեստական բաժին Կ. Խաչի Սանուց Միութեան կողմէ ՄՈՒՏՔ 3 ՖՐ.

Ընտանեկան թէյասեղան

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
ի պատիւ Ընկ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻԻ

Շաբաթ, 20 Նոյեմբեր, երեկոյեան ժամը 8.30ին Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» Ակումբին մէջ. Գեղարուեստական ճոխ բաժին:

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

Մուտքը ազատ է

Ֆութպոլի բաժակի մրցում

Այս կիրակի, 21 Նոյեմբեր կէս օրէ վերջ ժամը 2ին Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Պամոնի սեփական մարզադաշտին վրայ:

Հ. Մ. Ը. Մ.-Ի ԱՌԱՋԻՆ ԽՈՒՄԲԸ
ընդդէմ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱՐԱՆԻ Ա. ԽՈՒՄԲԻՆ
ժամը 1ին Հ. Մ. Ը. Մ.-ի պզտիկներու մրցումը

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պ. Պ. Մկրտիչ եւ Տօքթ. Արամայիս Շամլեան եղբայրներ կը ծանուցանեն թէ՝ ի Նիւ Եորք հանգուցեալ իրենց մօր՝ Այրի տիկին Ամալիա Շամլեանի (կողակից հանգուցեալ Յովհաննէս Շամլեանի) մահուան քառասունքին առթիւ, հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 21 Նոյեմբեր կիրակի առաւօտ, պատարագէն վերջ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ տիկին Ս. Փ. Սարգիսեան իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի եղբօր եւ աներձագին՝

ԳԵՂԱՄ ԱՍԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

ողբալի մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 11ին Արլի մէջ: 30 տարեկան երիտասարդ հասակին: Լա Սիօթա

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. Կ. Խաչի Իսի-լէ-Մուլինոյի Մասնաճիւղը ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները 20 Նոյ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Երիվեան» Ակումբին մէջ: Կարեւոր օրակարգ եւ ընտրութիւն:

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Պուլվար Օտսոյի Մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները կիրակի, 21 Նոյ. ժամը 2ին, Ազգ. վարժարանին էմէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ:

ԲԱՑՈՒԱԾ Է Մարսէյլի մէջ բարեգործական տունը, որուն սրահները կը տրամադրուին նաեւ ազգային միութիւններու: Հասցէն.— 22 Rue Petite St. Jean:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼՈՒՌՆ ՄԷՋ
Cinéma REXY
Rue, Cours Lafayette angle Garibaldi

Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Dames me PARIS (13') Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

Երեկոյթ-պարահանդէս

Կազմակերպուած ԱՐԱԲԿԻՐԻ Միութեան Մարսէյլի Մասնաճիւղին կողմէ ՆՈՐ ԱՐԱԲԿԻՐԻ Դիմնարկութեան 12րդ. տարեդարձին առթիւ, 20 Նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս, ՍԱԼՈՆ ՄԻՇԷԼԻ շքեղ սրահին մէջ, 25 Rue Aldebert, Marseille:

Գեղարուեստական ճոխ բաժին

ՍԻՆԷ ՍԷԹՕ հայերէն տառերով կը ցուցադրէ Ներգաղթի կարաւանին մեկնումը Մարսէյլէն, եւ երկրորդ ֆիլմ մը՝ Ջիկանօ կամ սա գողապետը:

Կէս գիշերին կը սկսին եւրոպական պարերը, մասնակցութեամբ Ալֆորվիլի Մարաթոնի հռչակաւոր նուագախումբի: Պարի պարգեւաւոր մրցում: Մուտք այրերու 8 ֆր., կիներու 6:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԲԱՅՑԻԻ Ծննդեան հարիւրամեակի յոբելեանին առթիւ հայ թատերական յարգանքի արտայայտութիւն:

21 Նոյ. Կիրակի երեկոյ ժամը 9ին Սօսիէթէ Սավանթի սրահին մէջ 8 Rue Danton, մէթրօ Օտէօն կամ Սէն Միշէլ:

կը ներկայացուի առաջին անգամ ըլլալով

ՋԱԼԱԼԷԴԴԻՆ

կը մասնակցին Փարիզահայ թատրոնի լաւագոյն ուժերը:

ՀԱՅ ԵՐԳԻՉՆԵՐՈՒ ՄԵԾ ԽՈՒՄԲ
ՀԱՅ ԳԵՐՈՒՀԻՆԵՐՈՒ ՊԱՐԸ

Մուտք 15, 10 եւ 5 ֆրանք

Յոմսերը կը ծախուին գրատուն Հրանտ Սամուէլի:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿՈՒՄԲ

Կը դասախօսէ Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ. Նիւթ՝ Գրիգոր Աղթամարցի (Միջնադարեան գրականութիւն): Ուրբաթ, 13 Նոյ. ժամը 21ին, 8 Rue Pouilet, Փարիզ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (62)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Ամբողջ ցերեկը անցկացնելով իր ոչխարի վերաբերեալ աշխատութիւններով, գիշերները շատ անգամ լուսացնում էր նա զանազան տեսակ անբարոյական քէֆերով, եւ թուրք պաշտօնատարների մոլութիւններին հետեւելով, արաղ էր խմում, աղջիկներ ու տղաքներ էր պար ածում. եւ իրան շրջապատում էր զանազան տեսակ «շալլիներով» (երաժիշտ. Ամէն մի գիւղ մտնելիս, ամէն մի գիւղացու իրաւունքի դռները բաց էին նրա առջեւ: Մի վկայող էր չընդունել այդ բարձրաստիճան հիւրին ընդունելութեան, գիւղացին պատիւ էր համարում իրան, երբ Թոմաս էֆէնտին ոտք կը կոխէր նրա շեմքի վրայ, թէեւ նրանից չէր շահւում, ուտեցնում էր, խմեցնում էր,— բայց այդ էլ բաւական էր, որ Թոմաս էֆէնտին կը սկսէր ակնածանքով «լաւ աչքով» նայել իր հիւրասիրողի վրայ:

Մի երեկոյ գզիրը մի աղքատ գիւղացու տանը լուր տուեց, թէ էֆէնտին պէտք է հիւր լինի: Տան տէրը մի քանի գիւղերի միակ արհեստաւորն էր, շինում էր երկրագործական անօթներ, նորոգում էր վնասուած գութաններ, արօրներ, սայլակներ եւն.: Նա բաւ մեծի մասին իր տանը չէր գտնւում, որովհետեւ ման էր գալիս գիւղից գիւղ եւ իր համար գործ էր պտռում: Այս երեկոյ նոյնպէս տանը չէր. Արհեստաւորի կինը պատասխանեց գզիրին, թէ մարդը տանը չէ, ինչպէս կարող եմ ընդունել էֆէնտուն:

— Մարդը տանը չէ, տանը խօ իր տեղն է, ասաց գզիրը կոշտ կերպով:

Այդ գզիր կոչուածներն էլ մի առանձին պատիժ են գիւղացու համար: Դրանք պաշտօնական անձինքների որսորդական շներն են. սաստիկ հոտառութիւն ունեն, եւ խիստ վարժուած են, թէ ինչ ճանապարհներով պէտք է հետամուտ լինել որսին:

Արհեստաւորի կինը շուարած մնաց եւ խօսք չը գտաւ պատասխանելու գզիրին:

Գզիրը իր հրամանը կատարած համարելով, հեռացաւ աւելացնելով.

— Էֆէնտին կը գայ, երբ ճրագները կը վառուին:

Խեղճ կինը մի քանի րոպէ, որպէս քարացած, կանգնել էր իր խրճիթի դըռանը, եւ չը գիտէր, թէ ինչ պէտք էր անել: Նրա ամուսինը տանը չէր, նըրան անվայել էր մի օտար եւ անծանօթ հիւր ընդունել իր մօտ: Նա մտաւ իր դրացի Օհօի խրճիթը եւ խնդրեց նրան, ասելով.

— Եղբայր Օհօ, գզիրը լուր տուեց, թէ էֆէնտին այս գիշեր մեզ մօտ պիտի լինի, մարդս տանը չէ, ի սէր Աստծոյ, եկէք եւ կառավարեցէք նըրան:

— Այս ինչ բան է, պատասխանեց Օհօն բարկանալով,— այս գիւղում էր աւելի տուն չը կա՞ր:

— Զեմ իմանում, ասաց կինը վըշտացած ձայնով,— գզիրը այսպէս պատուիրեց:

Դրացի Օհօն խոստացաւ, որ ինքը կ'ընդունի հիւրին եւ կնոջը մենակ չի թողնի.

Թոմաս էֆէնտին այնքան ծանօթ էր այս գաւառի հետ, որ ամէն մի գիւղ մտնելիս, շատ լաւ ընտրութիւն անել գիտէր իջեւաններ մէջ, թէ որ տունը աւելի յարմար էր գիշերելու համար: Նրա ճաշակը այդ մասին բաւական զարգացած էր: Գլխաւոր պայմանները, որ համապատասխանում էին նրա պահանջներին, դրանք էին որ տան տէրը աղքատ եւ փոքր ինչ յիմար լինէր, եւ եթէ յիմար չէր, պէտք է գոնէ խմելու հետ սէր ունենար (երկու յատկութիւններ, որ շատ չեն զանազանւում միմեանցից) եւ ամենագլխաւորն այն էր, որ պէտք է տան մէջ գտնուէր մի գեղեցիկ կանացի դէմք, որի վրայ նայելը զուարճութիւն պատճառէր նըրան:

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ՄԵՐՕ՝ ՏՈԼՊԻԱՔ) Métro : TOLBIAC

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678-63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Օտար երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ՇԱԲԱԹ 20 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
SAMEDI 20 NOVEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3582 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՔՆՆԱԿԱՆ ՊՏՈՅՏ ՄԸ ԿԱԽԱՂԱՆՆԵՐՈՎ

Մինչ Աթաթիւրք Ինկիւրէն ճամբայ կ'ելլէր դէպի արեւելեան նահանգները, «քննական պտոյտ մը» կատարելու համար, հեռագիրը հաղորդեց Տէրսիմի ապստամբներուն մահապատիժի գործադրութիւնը :

Պոլսէն հասած վերջին թերթին թուականն է նոյեմբեր 14 (կիրակի)։ Աթաթիւրք, վարչապետը, ներքին եւ հանրօգուտ շինութեանց նախարարները ստուարաթիւ հետեւորդներով ճամբայ ելան նոյեմբեր 12ին եւ Սեբաստիա կը գտնուէին յաջորդ օրը, շաբաթ։ Տէրսիմի կախաղաններուն երկտող լուրը հրատարակուած էր Լոնտոնի թերթերուն երեքշաբթի օրուան թիւին մէջ։ Ուրեմն կը մնայ ճշդել պզտիկ մանրամասնութիւն մը,— ե՞րբ տեղի ունեցան կախաղանները, Աթաթիւրքի եւ իր շքախումբին Սեբաստիա՞, Մալաթիա՞ թէ Խարբերդ գտնուած օրը։

Ուրիշ խօսքով, արդեօք շքախումբը չուզե՞ց անձամբ տեսնել ութսուն տարեկան ծերունի մը կախաղանը՝ իր երկու զաւակներուն եւ ուրիշ 8 ամբաստանեալներու հետ։

Ամէն պարագայի մէջ, այս քննական պտոյտն ալ տեղի կ'ունենայ յաղթանակա՞ն տրամադրութիւններու տակ, ինչպէս Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահին բոլոր այցելութիւնները, Փոքր Ասիոյ վերագրաւումէն ի վեր :

Թուրք մամուլը մանրամասնութիւններ չի հրատարակեր, այս այցելութեան ծրագրի մասին։ Տեղեկութիւնները կը հաղորդուին օրը օրին. այնպէս որ, յայտնի չէ թէ պտոյտը պիտի երկարի՞ մինչեւ խորերը, դէպի ռուսական եւ իրանեան սահմանագլուխը,— Կարին, Վան, Մուշ, Տիգրանակերտ :

Աթաթիւրք սովորութիւն ունի ինչպէս երկու բաժակ օղիի մէջ յեղափոխութիւն մը ստեղծելու, նոյնպէս շնդալից անակնկալներ ստեղծելու, իր ճամբորդութեան ընթացքին։ Ամէն ենթադրութիւն ներելի է։ Մանաւանդ որ, դեռ նոր խօսեցաւ «գահաճառ»ը, շողշողուն տաղաչափութիւններով, եւ նոր նշանակեց Ըամէթի յաջորդն ալ, Ճէլալ Պայար :

Միասին առնելով նոր վարչապետը, ներքին գործավարը (որ միեւնոյն ատեն կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարն է) եւ հանրօգուտ շինութեանց գործավարը, Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահը, անշուշտ ամէն բանէ առաջ կ'ուզէ տեղին վրայ ուսումնասիրել իր ծրագրին մանրամասնութիւնները :

Եթէ չենք սխալիր, առաջին անգամ է որ քննական պտոյտ մը կը կատարուի այսքան բազմութեամբ եւ լայն ճակատի մը վրայ :

Անշուշտ գլխաւոր պատճառը այն է որ, ինկած ըլլալով քրտական ըմբոստութեան վերջին միջնաբերդը, Տէրսիմ, Թուրք վարիչները ժամանակը յարմար կը նկատեն, վերէն վար չափելու համար «արեւելեան նահանգները» :

Զանազան պտոյտներ կատարուեցան վերջին տասը-տասնըհինգ տարիներու ընթացքին։ Դեռ քանի մը տարի առաջ, Ըամէթ Ինէօնիւ մասնաւոր շքախումբի մը հետ աչքէ անցուց սահմանագլուխը, քալելով նաեւ հայկական սահմանին, բայց իր դիմացը գտնելով ռուս պաշտօնատարներ :

Այս տարուան ընթացքին, Աթաթիւրք ինք շատ կարճ շրջան մը բոլորեց, եւ այդ առթիւ զրոյցներ շրջեցան Կարսի մասին:

Այդ բոլորին Թագ ու պսակը կարելի է համարել ներկայ պտոյտը :

Կը թուի թէ այլեւս վերջնապէս խորտակուած համարելով քրտական դիմադրութիւնը, Աթաթիւրք ինք անձամբ ծրագիրներ պիտի մշակէ, արեւելեան նահանգներու վերակազմութեան համար

Ազգ. Մեծ Ժողովի բացման առթիւ, թէ իր եւ թէ վարչապետին յայտարարութիւնները որոշ չափով կը լուսաբանեն այս կէտը.

Երկաթուղիներ եւ ճամբաներ պիտի շինուին, ջրանցքներ պիտի բացուին, ջրային անսպառ հարստութիւնները պիտի օգտագործուին, ելեկտրական հոսանք արտադրելու համար։ Եւ,— «վաչկատուն ցեղերու բնակութեան եւ երկրին բնակչութեան հարցը մասնաւոր ծրագրին մէջ պիտի առնուին», ինչպէս կը յայտարարէր Ճէլալ Պայար :

Կը նշանակէ թէ քննական պտոյտին առթիւ նոր նիւթեր պիտի հաւաքուին, վերջնական հաշուեյարդարի մը ենթարկելու համար քրտական հարցը, որ քամալական Թուրքիոյ մեծագոյն մտահոգութիւնը կը կազմէ 1925էն ի վեր։

Տակաւին քրտական կրակներ կը վառին զանազան վայրերու մէջ. բայց դժուար է հաւատալ հզ. հաստատուած ապստամբութեան մը բռցավառման, առանց արտաքին հզօր ազդակի մը միջամտութեան :

Ինկիւրի, գիտակից այս կացութեան, կ'ուզէ օր առաջ գլուխ հանել իր ծրագիրները։ Կ'աճապարէ հարթել, «մաքրել» յետին բոյները, լեռներն ու ձորերը, արեւելեան նահանգներն ալ վերածելով միապաղաղ տափաստանի մը:

Եւ սակայն, ուրիշ մտահոգութիւններ ալ խառնուած են այս անապարանքին, ինչպէս եւ հեռաւոր ծրագիրներ :

Կասկած չկայ թէ այլեւս նոյն մտերմութիւնը չի տիրեր Ինկիւրիի եւ Մոսկուայի միջեւ։ Վերջին մէկ տարուան ընթացքին շատ մը տաք ու պաղ ջուրեր անցան երկու պետութեանց միջեւ, եւ բրիտանական ազդեցութիւնը հետզհետէ աւելի ծանրանալ եւ կը ծաւալի, հակակշռելով խորհրդայինը։ Հին թէ նոր, Թուրքերը լաւ սերտած են պատմութիւնը, եւ գիտեն թէ ինչ կ'արժեն զանազան բարեկամութիւններ, երբ հասնի ճակատագրական ժամը :

Ուրեմն, Աթաթիւրքի քննական պտոյտը կապ ունի նաեւ այս հարցին, ուրիշ խօսքով՝ ապագայ պատահականութեանց հետ :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵՐԿՈՒ ՆՈՐ ԶԻՆԱՐԱՆՆԵՐ ԳՏՆՈՒԵՑԱՆ

44 անսուկ ձեռնառումբ, գնդացիրներ, հրացաններ, ձեռնարմանակ փամփուշտ եւլն.

38 խուզարկութիւն Փարիզի, 150 գաւառի մէջ

Ապահովութեան Տեսչութիւնը եւ դատական ոստիկանութիւնը շարունակելով իրենց քննութիւնները, զէնքի երկու պահեստներ եւս երեւան հանեցին Փարիզի մէջ, առաջինը՝ Օտէօնի կողմը, երկրորդը՝ Պասթիյի մօտ։ Ներքին նախարար Գ. Տորմուա պատասխանելով երեսփոխաններու հարցումներուն, հաստատեց թէ երեւան հանուած են 44 անսուկ ձեռնառումբեր (1418 հատ), 14 հակօդային հրացաններ եւ ուրիշ զէնքեր՝ ռիւ Ժան Գուժոն, թիւ 14 (Պասթիյ), պետական փոխադրութեանց ընկերութեան մը գրասենեակին մէջ։

Մինչեւ երէկ առտու 38 շէնքեր խուզարկուած էին Փարիզի, իսկ 150 շէնքեր ալ գաւառի մէջ։ Բոլոր ամբաստանեալները կը պատկանին աջակողմեան հոսանքներու, որոնք «Գաղտնի պաշտպանութեան Դաշնակցութիւն» մը կազմած էին։ Կը կարծուի թէ բուն կազմակերպիչներն են «Փիլոնաւորները» :

Հինգշաբթի առտու կանուխ ոստիկանութիւնը կոխեց հնութեանց վաճառատան մը, Ռօթռու փողոց թիւ 2, Օտէօնի մօտ, քանի մը քայլ հեռու Լիւքսէնպուրկի պարտէզէն, ուր կը գտնուի Ծերակոյտը։ Խանութին տէրը, Անրի Մօլէ եւ քոյրը անմիջապէս ձերբակալուեցան, եւ մինչ անցորդները կ'անցնէին անտարբեր, ոստիկանութիւնը կապոց կապոց զէնքեր կը հանէր, որոնք ծածկուած էին հին կարասիներու տակ, լեցնելով քանի մը սենեակ եւ գետնայարկը։ Ամբողջ բանակատեղ մը զէնք եւ ռազմանիւթ բռնուեցաւ այս խանութին մէջ,— 45 փոքր գնդացիր, 134 հրացան, 20.000 փամփուշտ եւն.։ Մեծ մասը ծածկուած էր հին գորգերու ցնցոտիներու տակ։ Գնդացիրները գերմանական են։ Ոստիկանութիւնը ժամերով շարունակեց խուզարկութիւնները, յուսալով գաղտնի սենեակներ գտնել, ինչպէս Ռիպէռա եւ Ամփէռ փողոցներուն մէջ։ Միեւնոյն ատեն ոստիկանները նորէն կոխեցին Փասթըլ ընտանիքին դղեակը, Լիւր-Փրթի-Գուրկ արուարձանին մէջ (Սէն է Ուազ), որուն սեփականատէրը Հունգարիա կը գտնուի այժմ։

Գաւառի մէջ, խուզարկութիւնները կեդրոնացած են Լիոնի, Մարսէյլի, Տիէփի եւ Գոտոյի մէջ :

**** Առմատական օրկանը, որ ամէնէն առաջ պարզեց դաւադրութեան ծալքերը, կը հարցնէ թէ ո՞վ կը վարէր, ո՞վ կը գինէր այս կազմակերպութիւնը եւ ո՞վ կը հոգար անոր ծախսերը։ Հետապնդումները կը շարունակուին լայն տարածութեան մը վրայ եւ կը յուսացուի շատ աւելի կարեւոր գաղտնիքներ, ինչպէս եւ զինարաններ երեւան հանել։ Այս առթիւ դիտել կը տրուի թէ գրեթէ բոլոր զէնքերը օտար արտադրութիւն են։ Առաջին հետքերը գտան Զուիցերիոյ սահմանագլուխին մաքսային դէտերը, կասկածելի փամփուշտներ հաւաքելով բանուկ ճամբու մը վրայ։ Բայց Ֆրանսական կառավարութիւնը չի կասկածիր փոքրիկ Զուիցերիայէն։ Արմատական պաշտօնաթերթը կը կասկածի երկու սահմանակից մեծ երկիրներէ, առանց յիշելու անուններ :*

**** Գաղտնի ոստիկանները Ռօթռու փողոցի հնութեանց վաճառատունը այցելած ատեն, խանութպանը որ եւ է բանէ չկասկածելով, ջերմապէս կը յանձնարարէր իր չինական զարդանօթները։ Պաշտօնեաներն ալ իրենց պարագաներու պահեցին առջի բերան եւ կարծիքներ յայտնեցին ապրանքներու գեղեցկութեան մասին, բայց արդէն գտեր էին գաղտնի հետքերը։ Զանազան անցքերէ ներս մտնելով, պաշտօնեաները հետզհետէ երեւան հանեցին հինգ սնտուկ, իւրաքանչիւրը 3600 փամփուշտով եւ զանազան վաճառանիշերով, վեցերորդ սնտուկ մը՝ որ կը պարունակէր 42 կապոց հարիւրնոց փամփուշտ, դեռ ուրիշ սնտուկ մը՝ 4200 փամփուշտներով, 45 փամփշտակալ, բոլորովին նոր, 24 կաշիէ թրապանակ, 23 զոյգ ոտնապան, 45 գերմանական գնդացիր-հրացան, յարեւմտան անոնց որ բռնուած էին Ամփէռ փողոցին մէջ, 3600ական փամփուշտ եւն.։ Մասնագէտներ կ'ըսեն թէ այս բոլորը կը բաւէին սպառազինելու 100 ուխտականներ, այն ալ Ծերակոյտին շրջականները :*

Ինչպէս միւս խուզարկուած վայրերուն, նոյնպէս Ժան Գուժոն փողոցի շէնքին մէջ ալ գտնուեցան գաղտնի շինութիւններ, շատ վարպետօրէն կառուցուած, այնպէս որ Ապահովութեան պաշտօնեաները բաւական յոգնեցան, ամէն բան երեւան հանելու համար։ Այսպէս, իրենց ուշադրութիւնը գրաւեց պատակէզարան մը, որ սենեակի մը միակ կահ կարասին կը կազմէր։ Բացին եւ տեսան որ պարապ էր։ Սկսան շօշափել աջ ու ձախ, մանաւանդ յատակը։ Ապակեդարանին ետեւի մասը բացուեցաւ, եւ երեւան եկաւ դուռ մը որ կապուած էր ուրիշ սենեակի մը հետ։ Ճշմարիտ զինարան մըն էր այդ սենեակը։ Հոն էր որ գտան 44 սնտուկ ձեռնառումբ, իւրաքանչիւրին մէջ 32 հատ, համագումար 1418, մեծաքանակ փամփուշտ եւն.։

**** Յակաւին չէ ճշդուած գաղտնի կազմակերպութեան բուն անունը։ Նախապէս կը կարծուէր թէ կը կոչուի «Գաղտնի յեղափոխական պահակներ»։ Այժմ կարծողներ կան թէ բուն անունն է «Գաղտնի կեդրոն յեղափոխական գործունէութեան»։ Քաղուած տեղեկութեանց համաձայն, կազմակերպութեան վարիչ մարմնին գլխաւոր անդամները կապ ունէին հարեւան մեծ պետութեանց հետ եւ անոնց հրահանգները կը հաղորդէին շրջանապետներուն։ Այս վերջինները իրենց հրամանին տակ ունէին տեղական վարիչներ,— գնդապետներ, վաշտապետներ, դասապետներ, որոնց հրամանին տակ կը գտնուէին ռազմունակ եւ փորձ զինուորներ։ Որ եւ է դաւաճանութիւն անդթօրէն պիտի պատժուէր ։ Բոլորն ալ միեւնոյն երդումն ըրած էին .*

**** Վերջին պահուն կարեւոր խուզարկութիւն մը կատարուեցաւ Մէլէօնի եւ Ֆոնթէնպլոյի միջեւ։ Ապահովութեան պաշտօնեաները կը կարծեն թէ կապ մը գոյութիւն ունի այս կազմակերպութեան եւ էթուալի դէպքին միջեւ ։*

»»»» ◦ ««««

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ պիտի երկարաձգուի մինչեւ նոյեմբեր 28, փոխանակ փակուելու 25ին։ Հինգշաբթի օր 30.000.000 միլիոնի հասած էր այցելուներու թիւը, հաշուելով առաջին օրէն։ Վերջին օրուան հասոյթը պիտի յատկացուի Փարիզի աղքատներուն :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՕՐՕ՞Ր ԹԷ ԱՀԱԶԱՆԳ

Երեւանի թերթերուն մէջ «Որբուհի յերգ» մը կարդացի, «Ազավնի» ստորագրութեամբ :

Բանաստեղծութիւնը կը սկսի շատ սովորական երկտողով մը.

Քնիր բալիկ, ես քեզ համար
Օրօր կ'ասեմ ու նանիկ :

Յետոյ կ'իմանանք թէ կարմիր բանակը, նոր «ովկիանի պէս մեծ եւ անհուն» ուժ ունի, որուն առջեւ «ամէն ոսոխ կը չոքի», կը պաշտպանէ նրախոյին հանգիստը։ (Անշուշտ հայրը «ժողովուրդի թշնամի» հռչակելով, եթէ ոչ գնդակահարելով)։

Ու վերջապէս — իմացէք դուք ալ եւ պատմեցէք բոլորին — երախան օրօրոցէն իսկ կը սորվի թէ «երջանկութեան ծով» է խորհրդային աշխարհը. Անոր գրկին մէջ երջանիկ է «ամէն մարդ ու ժողովուրդ» :

Բայց ո՞վ պարգեւեց այս երանութիւնները :

Երգենք միասին.—

Լայն են, բալիկ, ծովերը մեր,
Մեր բեւեռն է հնազանդ ,
Լուսորդ լինես՝ դու անվեհեր,
Թէ օդաչու մի հպարտ ,—

Քեզ համար միշտ բաց կլինի
Ճանապարհը քաջութեան ,
Ու աչքը մեծ Ստալինի
Քո թեւերին ուժ կտայ :

Ու թէ լողաս ծովում ազատ,
Թէ եթերում սաւառնես ,
Մի մոռանա, որ կորովն այդ
Ստալինն է տւել քեզ :

Դու ողջ սրտով սիրիր նրան,
Սիրիր նրա գործը մեծ,
Այդ նա էր որ մեր անսահման
Երջանկութիւնն ստեղծեց :

— Հոյակա՛պ, ըսի բարեկամի մը որ վերջերս դարձած էր Երեւանէն։ Եւ մանաւանդ ազդու քնարեր :

— Ի՞նչ կ'ըսես, աղբէ՛ր, ահազա՛նգ, ահազա՛նգ։ Երախան հազիւ լսած «Սթա» վանկը, պիտի ճչայ ու ճչայ, փողոց թափելով դրացիները։ Եւ ահաւասիկ նոր հակայեղափոխութիւն մը ...

ՎԱՀԷ

Եղեռնական նախատարին յայտարարութիւնները Երեսփ. Ժողովին մէջ

»»»» ◦ ««««

Հինգշաբթի օր, պատասխանելով եղած հարցապնդումներուն, ելմտական նախարար Գ. Ժորժ Պոնէ յայտարարեց թէ պետական գանձին կացութիւնը զգալապէս բարւոքած է չորս ամսուան ընթացքին։ Պանք տը Ֆրանսի պահեստը աւելցած է 4.000.000.000 ֆրանք։ Կառավարութիւնը կրցած է վճարել 25 միլիոն ֆրանքի պարտքեր, եւ բոլոր փոխառութիւնները, մէջն ըլլալով Անգլիայէն առնուած 40 միլիոն ոսկին, պիտի վճարուին առանց դժուարութեան։ Այս բարւոքումը յառաջ եկած է շնորհիւ նոր տուրքերու, որոնց գումարը կը հասնի 8 միլիառ ֆրանքի։ Իբրեւ արդիւնք իր վարած քաղաքականութեան, Գ. Պոնէ յայտնեց թէ պետական արժեթուղթերը բարձրացած են 15—20 առ հարիւր, դեղչի սակը, որ 6էր՝ իջած է 3ի եւն.։ Եզրակացնելով, նախարարը շեշտեց թէ անհրաժեշտ է վերահաստատել տնտեսական կացութիւնը եւ միայն բացարձակապէս ոտիպողական ծախսերը կատարել։ «Ես հակառակ չեմ ընկերային յառաջդիմութեան, բայց եթէ խիստ կը վարուիմ եւ խնայողութիւն կը յանձնարարեմ, պատճառը այն է որ դրամ չունիմ »։

Բուռն միջադէպ մը Գ. Քիափի դէմ

Վիճաբանութեանց ընթացքին, բուռն միջադէպ մը ծագեցաւ, երբ խօսք առած էր Գ. Քիափ, ոստիկանութեան նախկին վերատեսուչը։ Խօսելով ներքին անկարգութեանց եւ էթուալի դէպքին վրայ, Գ. Քիափ դիտել տուաւ թէ «եղբայրասպան մթնոլորտ մը ստեղծուած՝ է, որմէ տրամաբանօրէն պիտի բխի անհարթկչութիւնը»։ Ընկերվարականներն եւ համայնավարները սկսան աղմկել։ Քիափ շարունակելով իր ճառը, ուժգնօրէն յարձակեցաւ համայնավարներուն վրայ եւ բացագանչեց.

— Ձերբակալեցէք անոնք որ կը խանգարեն հանրային ապահովութիւնը։

— Դուք շատոնց բանտ նետուած պէտք է ըլլայիք, պատասխանեց համայնավար երեսփոխան մը :

— Խորհրդարաններուն մէկ ոլջը կը խուսափի կառավարութեան հեղինակութենէն, շարունակեց Քիափ, յիշելով 72 համայնավար երեսփոխանները որոնք անձեռնմխելի են ։

Աղմուկը այնքան սաստկացած էր որ, ընդհարում մը կը վախցուէր։ Կարմիր երեսփոխանները թուղթի կտորներ, մատիտ, գրիչ եւայլն կը նետէին Քիափի, բարապանները արթուն կը հսկէին։ Ժողովին նախագահը, Հէրիօ, ճարահատ ընդհատեց նիստը։ Երբ նիստը վերաբացուեցաւ, աղմուկն ալ վերսկսաւ։ Գ. Քիափ զոված ըլլալով «Կոչէնկուատ» շարաթաթերթը, որուն տնօրէնը իր ազգականն է, անձնապաշտ Սալանկրոյի եղբայրը պոռաց.— «Անարգ մարդուկ, անարգ, անարգ»։ Նախագահը հազիւ յաջողեցաւ պահպանել բարեկարգութիւնը, ոգեկոչելով Սալանկրոյի յիշատակը (մահուան տարեդարձն էր այդ օրը)։

Գե. Թանիա շահած է պայք...

Այս աւետիսը կուտան գերմանական թերթերը, լորտ Հըլիֆաքսի այցելութեան առթիւ։ Անոնց կարծիքով, Գերմանիոյ գաղթային պահանջները կէս առ կէս շահուած են, քանի որ Լորտերու Ժողովին մէջ եղած վիճաբանութիւններն ալ կ'ապացուցանեն թէ Անգլիա կ'ուզէ լեզու գտնել Գերմանիոյ հետ։ Արդարեւ, Լորտերու Ժողովին վերջին երկու օրերու նիստին մէջ, ճառախօսները շեշտեցին թէ անհրաժեշտ է ապահովել Եւրոպայի խաղաղութիւնը եւ ամէն բանէ առաջ համաձայնութեան մը յանգիլ Գերմանիոյ հետ։ Լորտ մը անձամբ յանձն առաւ պլպտել Վերսայլի դաշնագրին վերաբերեալ դիւանագիտութեամբ, որպէսզի ուսումնասիրեն եւ վերցնեն այն բոլոր արտայայտութիւնները որ վիրաւորական կը համարուին Գերմանիոյ արժանապատուութեան համար. Միւս ճառերն ալ այն տպաւորութիւնը կը ձգեն թէ Անգլիա տրամադիր է որոշ գոհացում տալու Գերմանիոյ գաղթային պահանջներուն, եթէ Պերլին յանձն առնէ մասնակցիլ Ազգաժողովին եւ աջակցի զինաթափութեան աշխատանքներուն .

**** Անգլիոյ արտակարգ ներկայացուցիչը երէկ իր առաջին տեսակցութիւնը ունեցաւ Հիթլէրի հետ, անոր ամառանոցին մէջ։ Ներկայ էր մասնաւոր թարգման մը։ Կ'ըսուի թէ Լորտ Հըլիֆաքս մասնաւորապէս Լոնտոն հրաւիրած է նախարարը, ուղղակի բանակցելու համար :*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԵԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ 20ԱՄԵԱԿԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՁԱՅՆԸ ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ 20 ՏԱՐԵԿԱՆ ՏՂԱՅ ՄԸ

«Պրաւդա»յի 7 Նոյեմբերի թիւը նուիրուած է Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան 20ամեակին: Առաջին էջը զարդարուած է Լենինի եւ Ստալինի մեծադիր նկարներով: Խմբագրականը բոլշեւիկներուն յատուկ ինքնագովութիւն մըն է, ճռճռան խօսքերով.

— Մեր երկրին մէջ վերջ գտած է մարդու շահագործումը:

— «Ընկերվարական մեծ յեղափոխութիւնը ժողովուրդին տուաւ ոչ միայն քաղաքական ազատութիւններ, այլ եւ հարուստ եւ մշակութային կեանքի համար նիւթական պայմաններ:

— «Խորհրդային Միութիւնը հաստատուն պահակն է ժողովուրդներու ազատութեան եւ անկախութեան:

Խմբագրականը կը վերջանայ հայհոյանքներով ընդդէմ Փաշականութեան, «որ կը պատրաստէ նոր համաշխարհային սպանդ» եւայլն:

Թէ ինչ «քաղաքական ազատութիւններ» է տուեր խորհրդային իշխանութիւնը իր քաղաքացիներուն, գիտենք այն անօրինակ մաքրագործումներէն, բանտարկութիւններէն, աքսորներէն, «ինքնապաշտպանութիւններէն» եւ սպանդներէն, որոնց մասին ամէն օր կը կարդանք իրենց իսկ թերթերուն մէջ:

Ձենք գիտեր ինչո՞ւ նոյն թիւին մէջ խմբագրութիւնը արտատպած է Լենինի մէկ փոքրիկ յօդուածը, գրուած 1917 Յուլիս 4—5ի դէպքերու օրերուն, երբ առաջին բոլշեւիկեան ապստամբութիւնը ձախողեցաւ: Լենին, խօսելով ռամկավարական սկզբունքներու մասին, կը յարձակի մենշեւիկներու եւ էսէռներու վրայ, ռամկավարական դասեր տալով անոնց: Լէնին կ'ենթադրէ թէ Ռուսիոյ ժողովուրդի մեծամասնութիւնը կը պահանջէ իշխանութիւնը յանձնել Խորհուրդներուն (սովետ), եթէ նոյնիսկ այդ Խորհուրդներու մէջ մեծամասնութիւնը կը պատկանի մենշեւիկներուն եւ սոցիալիստ-յեղափոխականներուն: Հիմնուելով մեծամասնութեան պահանջքին վրայ, Լէնին կը յարձակի ժամանակաւոր կառավարութեան դէմ եւ յառաջ կը քշէ անոր սահմանադիր-ռամկավար (կատէտ) նախարարներուն վրայ: Գահէն ժամանակաւոր կառավարութիւնը «կը ձգտէ ժողովուրդի գլխուն վրայ դնել կառավարութիւն մը, որ պիտի չենթարկուի ռամկավարական ձայնին, այն է բռնակալ-իմփերիալիստական պետութիւններու տիրապետութեան»: Կ'աւելցնէ նաեւ հետեւեալ ռուսական առածը — «Եթէ բնութիւնը դուրս նետէք դուռնէն, անոր պիտի մտնէ պատուհանէն»: Եթէ «Պրաւդա»յի խմբագիր Մեխլիս ըլլար Ստալինի ամէնէն մտերիմ աշխատակիցներէն մէկը (իր նախկին քարտուղարն է), պէտք է ակնոցով ըլլային հերթական փնտռարարութեան, այս անգամ «Պրաւդա»յի մէջ, Մեխլիսի ձեռքով: Կատարեալ «փնտռարարութիւն» մը չէ՞ արտատպել Լէնինի այն տողերը, որոնք հաւասարութեան նշան կը դնէին ԻՐԱՒԻ ազատ համաժողովրդական ընտրութիւններու եւ ռամկավարութեան միջեւ, այն ատեն, երբ տեղի կ'ունենան իրապէս անազատ եւ բանի ընտրութիւններ, վտարումներով եւ գնդակահարութիւններով: Ստալին այսօր բնութիւնը դուրս կը նետէ դուռնէն, բայց, ուշ-կանուխ ան պիտի մտնէ պատուհանէն:

Կոմինթէրնի նախագահ Դիմիտրով կը համեմատէ դրամատիրական երկիրները եւ Խորհրդային Միութեան բանուորական դասակարգը, մանրամասնօրէն կանգ առնելով այն հրաշաբուն վրայ, որ տուած է Արեւմտեան Եւրոպայի բանուորութեան Հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնը:

Բանուորական դասակարգը այսօր «կ'ըմբռնէ իր սխալը», երբ հետեւեցաւ սոցիալ-դեմոկրատներուն: Եթէ հետեւած ըլլար համայնավարներուն, այսօր գոյութիւն պիտի չունենար Փաշականութիւնը: Դիմիտրով անշուշտ պարտաւոր է այսպէս ըսել: Սակայն իրականութիւնը այն է, որ Փաշականութեան զարգացման եւ կարգ մը երկիրներու մէջ անոր տարած յաղթանակին գլխաւոր պատճառը համայնավարութեան կործանարար քաղաքականութիւնն էր, երբ ան, ա) կրթնելով Խ. Միութեան կատաղի պայքար կը մղէր ռամկավարութեան դէմ (որու կեղծ պաշտպանը կը հանդիսանայ այսօր) եւ բ) կը ջլատէր բանուորութեան ուժը, հարուածելով ընկերվարականները եւ արհեստակցական միութիւնները (այսօր բարեկամ ձեւանալով ընկերվարութեան եւ միացում քարոզելով):

Դիմիտրովի յօդուածը «քանչելապէս» կը համապատասխանէ ռուսական աշխարհակալութեան, ռուս պետութեան շահերուն: Ժողովրդապետութեան կուսակից կրնայ ըլլալ միայն այն որ դրական վերաբերմունք ունի Խորհրդային Միութեան հանդէպ:

«Միջազգային ներկայ կացութեան մէջ դէպի Խորհրդային Միութիւն վերաբերմունքէն միայն կարելի է դատել թէ ով բարեկամ է եւ ով թշնամի բանուոր դասակարգի գործին եւ ընկերվարութեան, ով կողմնակից է եւ ով հակառակորդ [illegible] եւ խաղաղութեան»: Բանուորական շարժման ամէն անկեղծ գործիչ, դրամատիրական երկիրներու մէջ ապրող ամէն ռամկավար պարտաւոր է դրական վերաբերմունք ունենալ «հողիկի ընկերվարական մեծ երկրին»:

Ստալին դիւանագիտական գծով եւ Դիմիտրով Կոմինթէրնի գծով դաշնակիցներ կ'ապահովեն Ռուսիոյ համար: Հոգ չէ թէ նոյն այդ Ռուսիան աշխարհի բանտապետութիւն մը ստեղծած է, որու առջեւ ամէն պարկեշտ ռամկավար պիտի կարմրէր, ամէն ընկերվարական պիտի սարսափէր, եթէ տարուած չըլլային սրոշ քաղաքական հաշիւներով:

Մենք հնարաւորութիւն չունինք կանգ առնելու բոլոր յօդուածներուն վրայ, որոնք միեւնոյն ձեւով գրուած են: Կը փառաբանեն Ստալինի հանճարը, աշխարհի մէկ վեցերորդի մէջ յաղթանակած ընկերվարութիւնը եւ «փիթխարի» տնտեսական եւ մշակութային վերելքը»: Փոքրիկ յօդուածներով իրենց կարծիքը յայտնած են գրագէտներ՝ Հէնրիխ Ման, Ժան Ռոմէն եւայլն: Կովկասի դիկտատոր Բերիան գրած է գրեթէ ամբողջ էջ մը իր «ժողովուրդներու միասնական ընտանիքը» յօդուածով, որու բովանդակութիւնը, սակայն, կը վերաբերի Խորհրդային Վրաստանի վերելքին: Այնտեղ մանրամասնօրէն նկարագրուած են Վրաստանի հարստութիւնները, տարուած աշխատանքները մշակութային եւ տնտեսական ասպարէզներուն մէջ:

Վրաստան կը մշակէ «ընտիր թէյ, որ յայտնի է ամբողջ Խորհրդային Միութեան մէջ իր որակով, ծխախոտ, խաղող եւայլն»:

«Մինչեւ յեղափոխութիւն ցարական սպաներու կալուածներուն մէջ կը մշակէին սահմանափակ չափով մանտարին, նարինջ, կիտրոն, իսկ այսօր Վրաստանը կ'արտադրէ մօտ 300 միլիոն նարինջ, մանտարին եւ կիտրոն»:

Եւ այսպէս Բերիա մէկիկ մէկիկ կը թուէ այն բոլոր աշխատանքները, որ կատարուած են Վրաստանի մէջ 20 տարուան ընթացքին, կոլխոզները, գործարանները եւայլն: Ուշադրաւ են այն տեղեկութիւնները որ կը վերաբերին մշակութային ճիւղին: Վրաստան ունի 19 բարձրագոյն դպրոց 22 հազար ուսանողներով, 30 գիտական հիմնարկութիւններ: «Միայն խորհրդային պայմաններու մէջ,— կը շարունակէ Բերիա,— միայն ժողովուրդներու ստալինեան համակեցութեան շնորհիւ Ռուսթավելիի 750ամեակի տօնակատարութիւնը կը դառնայ ամբողջ խորհրդային ժողովրդի սեփականութիւն, երբ այդ տօնակատարութեան կը պատրաստուին Խ. Միութեան բոլոր հանրապետութիւններու եւ շրջաններու մէջ»:

«Խորհրդային Վրաստանի թատրոնները իրաւամբ կը դասուին Խ. Միութեան թատրոններու առաջնակարգ շարքին մէջ»: Եւն. եւն.:

Անմասն չէ մնացեր եւ մեր դժբախտ հայրենիքը: Ցանուցիր գլխաւոր Հայաստանի կը խօսի 20 տարեկան երիտասարդ մը, ամն Նիկոլա Վերմիշեան: Այդ յօդուածը ստորեւ կը թարգմանեմ ամբողջութեամբ.—

ԱՊԱԳԱՆ ՄԵԶԻ ԿԸ ՊԱՏԿԱՆԻ

«Ես 20 տարեկան եմ:

Հայրս կ'աշխատէր Ալլահվերդիի հանքերու մէջ, որ կը պատկանէին Ֆրանսական ընկերութեան մը: Երբ Հայաստանը գրաւեցին Դաշնակները, բանուորները ապստամբութիւն բարձրացուցին (ե՞րբ, ո՞ւր):

Այդ օրը հայրս տուն չվերադարձաւ:

Ես այն ատեն երեք տարեկան էի: Մայրս զիս կը կապէր մութ, աղքատ պզտիկ սենեակի մը մէջ, անօթի, իսկ [illegible] եւ կը փնտռէր հայրս: Իր սիրտը դիտէր ճշմարտութիւնը: Օր մը ան գտաւ սպաննուած հայրս: Զայն սպաննած էին Դաշնակները:

Այսպէս սկսաւ իմ մանկութիւնս: Այդ օրէն իմ սրտիս մէջ կը վառի ատելութեան կրակը հանդէպ ժողովուրդի թշնամիներուն:

Անգամ մը 1937ին, մեր կոլխոզ եկան մարդիկ: Անոնք բանուորներ կը հաւաքէին աշխարհի ամէնէն մեծ ձգախէժի գործարանի համար: Կը յիշեմ, մայրս բաւ ինծի.

— Հայրդ կ'աշխատէր օտար դրամատէրներու համար, կառք մը հացի համար: Դուն պիտի ծառայես ի խնդիր մեր Հայրենիքի բարօրութեան:

Ահա չորրորդ տարին է, որ ես կ'աշխատիմ այս հռչակաւոր գործարանի մէջ:

Իմ ամբողջ ազատ ժամանակս ես կը յատկացնեմ կոմսոմոլին եւ օդանաւորդութեան: Երեւանի օդանաւային դպրոցի մէջ ես առաջին անգամ նստայ սաւառնակի մէջ: Վերջերս իմ ամէնէն մտերիմ ընկերներէն՝ Խաչիկ Աւետիսեան ստացաւ սաւառնորդի ատեստատ: Հիմա իմ հերթն է:

Օդային ովկիանոսը — իմ տարերքն է: Այն օրը երբ խորհրդային հերոսները նուաճեցին Հիւսիսային բեւեռը, կամ այն օրերը երբ ստալինեան օդաչուները Մոսկուայէն թռան բեւեռի վրայով Ամերիկա — այդ օրերը իմ կեանքի ամէնէն երջանիկ օրերն էին:

Ես ալ կ'ուզեմ ըլլալ Չկալովի եւ Գրոմովի նման: Ես կ'երազեմ թռչիլ կովկասեան լեռներու անմատչելի բարձրունքներու վրայ, ուր չեն համարձակիր թռչիլ անգամ լեռնային արծիւները: Ապագան կը պատկանի մեզի: Ես կ'երազեմ թէ պիտի յաղթահարեմ ներքը, եւ յանուն Հայրենիքի փառքի, գիտութեան եւ մշակոյթի օր մը իմ սաւառնակս պիտի թռչի կարմիր մայրաքաղաքի պէս երկրի վրայով: Ան պիտի ըլլայ հրաշալի խորհրդային սաւառնակ մը: Անոր մէջ 24 ժամէն կարելի պիտի ըլլայ թռչիլ [illegible] Այդ հրաշալի օդանաւին հրամանատարը ես պիտի ըլլամ, իսկ անոր թեւերուն վրայ մարդիկ պիտի կարդան «Ի. Ս. Հ. Մ. Ստալին»:

Երեւի յեղափոխութեան քսանամեակին առթիւ, իր հողամասերէն եւ վարիչներէն զրկուած Հայաստանի անհարեկ քաղաքացիներուն կը թոյլատրուի միայն երազել... միջմոլորակային ապաւորութիւններու եւ թռիչներու մասին.

Ս. ԱՐԱՄԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԵՐՅԻՇՈՒՄՆԵՐ

ԽՐԻՄԻ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ցարը մնաց առանց բարեկամի, մինչդեռ Սուլթանը շրջապատուած էր ուժեղ դաշնակիցներով,— Անգլիա, Ֆրանսա, Աւստրիա (ոչ պաշտօնապէս): Առաջին երկուքը 1854 մարտ 18ին առանձին դաշնագիր կնքեցին, հասարակաց գործունէութիւն մը նախապատրաստելու համար:

Լորտ Րէկլըն, հրամանատար անգլիական ուժերուն, Ուէլլինկթընի աջ բազուկը, Վաթերլոյի ճակատամարտին:

Մարաջախտ Սէնթ-Առնօ, հրամանատար ֆրանսական ուժերուն:

Ռուսերը մարաջախտ Բասքեւիչի ղեկավարութեան տակ պաշարեցին Սիլիստրէն, որ դիմացաւ լաւ ինքնապաշտպանութիւն մը վարել, այնպէս որ դաշնակիցները կրցան ուժ հասցնել Վառնա:

Առիթէն օգտուելով Աւստրիա միջամտեց եւ գրաւեց Դանուբեան իշխանապետութիւնները

Անգլիացի ծովակալ Նէփիրը պաշարեց Պալթիկի ռուսական նաւահանգիստները, եւ Ֆրանսացի զօրավար Պարակէյ տ'Իլիէր առաւ Ալանտ կղզիներուն վրայ եւ գրաւեց Պոմարսունտը (օգոստոս 1854): Սակայն Ռուսիոյ զինադուլ պարտադրելու համար հարկ էր հարուածել Սեւաստոպոլը.

1854 սեպտեմբերին երեսուն հազար Ֆրանսացիներ, 20 հազար Անգլիացիներ եւ 7 հազար Թուրքեր, ձիերով, ջորիներով եւ պատերազմական ամէն տեսակ պարագաներով Վառնայէն շարժեցան դէպի Խրիմի արեւմտեան ափունքը, դէպի Եւպատորիա:

Իշխան Մենշիքով՝ կտրելու համար անոնց ճամբան՝ դէպի Սեւաստոպոլ, քալեց անոնց դէմ: 26 սեպտեմբերին Ալմայի եզերքներուն վրայ կռիւ մը տեղի ունեցաւ, Դաշնակիցներուն ի նպաստ:

Նոյեմբեր 5ին, շարք մը բախումներէ ետք, Ռուսերը յարձակեցան Ինքերմանի դիրքերուն մէջ դաշնակից ուժերուն վրայ: Կռիւը չափազանց արիւնահեղ հանգամանք առաւ, բայց ի վերջոյ Ռուսերը ետ մղուեցան:

Անձրեւ, ձիւն, հիւանդութիւններ, յուսահատութիւն ուժազամ ըրած էին դաշնակիցները: Անգլիա ամէն խորամանկ միջոցի դիմեց Աւստրիան ալ պատերազմի մէջ մտցնելու համար, եւ ի վերջոյ յաջողեցաւ ստորագրել տալ դաշնագիր մը (12 դեկտ. 1854), որուն համաձայն այս երկիրը յանձն կ'առնէր պաշտպանել Դանուբեան իշխանապետութիւնները՝ եթէ երբեք Ռուսերը վերադառնային հոն:

(Կ'արժէ առանձին յօդուած մը նուիրել իտալացի մեծահանճար քաղաքագէտ կոմս Քամիլլօ Քավուրի, որ աննման ճարտարութեամբ ընդունել տուաւ փոքրիկն Փիէմոնթէի նաւած հրաւէրը, եւ 15 հազար զօրքով մասնակից ըրաւ զայն Խրիմի ճակատամարտին, դաշնակիցներու կողքին, եւ քանի մը տարի այսօրուան Իտալիոյ միութիւնը հնարաւոր դարձուց, պատերազմէն ետք սարքուած համաժողովներուն մէջ վարելով մաքիավելական դիւանագիտութիւն մը).

Ցուրտը, ձիւնն ու հիւանդութիւնները կը ճարակէին դաշնակից ուժերը: Ցար Նիքոլա կրած յուսախաբութիւններէն շատ դառնացած էր, տկարացած: Մեռաւ 1855 մարտ 2ին: Իրեն յաջորդեց Աղեքսանդր Բ.: Դաշնակիցները կը յուսային թէ նոր ցարին հետ կարելի պիտի ըլլար կնքել խաղաղութեան դաշինքը: Բայց ոչ: Կռիւն աւելի քան երբեք կատաղութեամբ կը շարունակուէր Սեւաստոպոլի շուրջ: Հասկցուեցաւ որ միայն այդ ամրոցին անկումով կարելի պիտի ըլլայ խաղաղութիւն ձեռք բերել:

18 Յունիսին Նափոլէոն Գ. ի նոր կայացուցիչ՝ զօրավար Փէլիսիէի մեծ յարձակողականը նպատակաւոր արդիւնք չունեցաւ:

Անգլիական ուժերուն հրամանատար Լորտ Րէկլըն մեռաւ ժանտախտէն, որ [illegible] կը հաշուէին 150 հազար հոգի:

1855 օգոստոս 16ին Տրակտիրի կամուրջին մօտ մղուած մեծ ճակատամարտին հետեւանքով դարձեալ ետ մղուեցան Ռուսերը: Անոր հետեւանքով տեղի ունեցաւ Սեւաստոպոլի ռմբակոծումը, անդարմանելի կորուստներ պատճառելով Ռուսերուն: Մէկ օրուան մէջ, (7 սեպտեմբեր), 70 հազար ռումբեր արձակուեցան: Սեպտեմբեր 8ին ընդհանուր յարձակողական՝ վերջին դիրքերուն դէմ: Մալաքովի բերդը Ռուսերը պաշտպանեցին յամառօրէն, յուսահատօրէն: Ի վերջոյ Ֆրանսացի զօրավար Մաք-Մահոն տիրացաւ անոր:

Կորչելով անկարելի նկատելով դիմադրութեան շարունակութիւնը, հրամայեց պարպել Սեւաստոպոլը, զոր գրաւեցին դաշնակիցները՝ աւերակներ վերածուած:

Պատերազմը դեռ չէր վերջացած սակայն: Ասիական սահմաններուն վրայ Թուրքերը եւ Ռուսերը կատաղօրէն կը կռուէին իրարու դէմ, որուն հետեւանքով Ռուսերը տիրացան Կարսին:

1855 նոյեմբերին՝ դաշնակիցներու ծովակալն ինկաւ նաեւ Շուէտ, պատերազմին մասնակցութեան ի վարձատրութիւն՝ վերստին տիրելու յոյսով Ֆինլանտայի:

Անգլիական եւ ֆրանսական նոր ուժեր կը հասնէին շարունակ: Դաշնակիցներէն ոմանք կը փափաքէին պատերազմին շարունակութիւնը:

Թուրքիա՝ անձնատուր արեւմտեան պետութեանց հեշտացին փայփայանքին՝ շահ ունէր որ կռիւը վախճան չունենար:

Անգլիա՝ կ'ուզէր աւելի տկարացնել Ռուսիան:

Ֆրանսա՝ յոգնած էր, բայց դո՛հ եղածէն:

Աւստրիա՝ վարանոտ եւ երկերեսանի՝ մինչեւ 16 դեկտ. 1855:

Ռուսիա՝ այդ թուականին էր որ Աւստրիայէն վերջնագիր մը ստացաւ հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

ա) Դանուբեան իշխանապետութիւնները պէտք է անցնին մեծ պետութեանց հաւաքական պաշտպանութեան տակ, եւ ոչ թէ միայն Ռուսիոյ:

բ) Դանուբի վրայ ազատ նաւարկութիւնը պէտք է ենթարկուի միջպետական հսկողութեան:

գ) Սեւ ծովը պէտք է հռչակուի չէզոք եւ նեղուցները պէտք է փակուին:

դ) Մեծ պետութիւնները սուլթանէն հաւաստիք պիտի առնեն քրիստոնեաներու իրաւունքներու ճանաչման համար, բայց Ռուսիա պէտք է հրաժարի քրիստոնեաներու պաշտպանի իր յաւակնութիւններէն:

Աղեքսանդր Բ. ըմբռնեց կացութեան ծանրութիւնը եւ հաւանեցաւ բանակցիլ.

1856 փետրուար 25ին Հաշտութեան խորհրդաժողովը տեղի ունեցաւ Փարիզի մէջ: Դաշնակիցները պարզապէս թրքական բարբարոսութեանց քօղը լիրող չերեւնալու համար, Ապտիւլ Մէճիտէն խնդրեցին որ քրիստոնեաներու իրաւունքի ճանաչման համար հանդիսաւոր հաւաստիք տայ: Սուլթանը սակայն փետրուար 18էն ի վեր հրատարակած էր արդէն «Հաթթը Հիւմայուն» մը, որով օսմանեան կայսրութեան մէջ, անխտիր, կրօնքներու եւ ազգութեանց հաւասարութիւն կը հռչակուէր, պետական պաշտօնները մատչելի դարձնելով նոյնիսկ քրիստոնեաներուն: Այդ բաւական էր արդէն երեւոյթները փրկելու համար

Գրաւուած երկիրները փոխադարձաբար ետ դարձուեցան: Սեւ ծով չէզոք հռչակուեցաւ: Հոն կրնային երթեւեկել առեւտրական, բայց ոչ պատերազմական նաւեր: Դանուբի վրայ ազատ նաւարկութիւն: Վերջապէս արեւմտեան պետութիւնները ըրին՝ ինչ որ ուզեցին:

Խրիմի ճակատամարտ՞ը: Եղերակատակերգութիւն: Վերջացած՝ ի նպաստ երջանի՜կ Թուրքիոյ:

ՀՐԱՉ ՔԱՋԱՐԵՆՑ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

«Դաշնակցութեան Օրը»

ԲՈՆՍԹԱՆԾԱ.— Նոյեմբեր 7ին, մենք ալ տօնեցինք Դաշնակցութեան Օրը, նախաձեռնութեամբ տեղական կոմիտէին:

Հակառակ կարմիր աքլորիկներու իրրդային աշխատանքներուն եւ բամբասանքներուն, Ազգ. վարժարանի «Արաքս» սրահը շատ նեղ կուգար հանդիսականներուն: Ամէն մէկը իր կրծքին կը կրէր ազգային դրօշին խորհրդանիշը:

Բեմին դուրսի կամարը զարդարուած էր մետաքսեայ եռագոյներով, իր մէջ առած ռումանական դրօշը:

Վարագոյրի բացման հետ, Րաֆֆի մշակութային միութեան երգիչները թնդացուցին սրահը «Մեր Հայրենիք» խմբերգով, զոր հասարակութիւնը ունկնդրեց յոտնկայս:

Հանդէսի բացումը կատարեց Հ. Հ. բանակին տեղակալ ընկ. Յովհ. Սահակեան, նշանակալից ճառով մը, որմէ յետոյ սկսաւ գեղարուեստական բաժինը: Օր. Արաքսի Ասարեան խոր զգացումով արտասանեց Յովհ. Թումանեանի «Հայրենիքիս հետ», ընկ. Վազգէն Գասպարեան հայ ըմբոստի եւ պայքարի երգիչ Աւ. Ահարոնեանի «Անապատ»ը, իսկ ընկ. Մուրատ Մանկոյեան «Դաշնակցութեան» եւ «Հայ եռագոյնին» նուիրուած վոյն քերթուածները: Ընկերուհիներ տիկ. Նուարդ Գալֆայեան իր «Կոմիտաս»ով, Օր. Անահիտ Փափազեան [illegible] կտորներու դաշնակահարումով, ինչպէս եւ ընկ. Գ. Ձիթնեան իր «Դիլէ եաման» մեներգով մասնաւորապէս փայլ տուին այս բաժնին եւ հասարակութիւնը իր բուռն ծափերով վարձատրեց բոլորը:

Այս բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը, ընկ. Ս. Սրենց, որ յատկապէս եկած էր Կալացէն, իր կուռ բանախօսութեամբ յոյս ու աշխ ներշնչեց ամէնուն:

Հանդէսը փակուեցաւ «Մշակ բանուորներ»ով, եւ ժողովուրդը բաժնուեցաւ սրահէն, իր հետ տանելով նոր եռանդ եւ համերաշխ գործունէութեան ներշնչում:

Բաֆիկեան

ՍՊԻՏԱԿ ՓԻԼՈՆԱՒՈՐՆԵՐԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ամերիկեան կառավարութիւնը կ'աշխատի սահման մը դնել անոնց չահատակութեան, ներքաղաքական [illegible] Քու-Քլուքս-Քլէնի մոլեռանդները: Բայց կազմակերպութիւնը կը դիմադրէ պայքարելով, [illegible] կ'ուղղուին ժողովուրդին, փորձելով արդարացնել իրենց գործունէութիւնը,

— Մենք առաքելութիւնն ունինք ազգայնացնելու մեր սեփական երկիրը. Միացէք մեզի, դուք որ կը սիրէք Աստուծմէ՛ եւ Մայրենան ծագկէն: Զինուեցէք Սրբազան պատերազմին համար: Մենք պիտի ոչնչացնենք խառնածինները եւ նեգրերը. Գործեցէք, եթէ կ'ուզէք մնալ երկրին տէր

Ու վառ պահելու համար իրենց անդամներուն մոլեռանդութիւնը, անոնք գիշերային տողանցներ կը կատարեն, ծիսակատարներ կը սարքեն: Իրենց տրամադրութեան տակ ունին անչափ դրամ, այնպէս որ նիւթապէս եւ բարոյապէս անսասան կը մնայ հակառակ ամերիկեան կառավարութեան եւ ընկերային կազմակերպութեանց [illegible] Քու Քլուքս Քլէնի իշխանութիւնը այնքան մեծ է, որ յաճախ հրաման կուտայ քաղաքի մը երեւելիին որ դէմ է իրենց՝ հեռանալ նահանգէն: Երբ չհեռանայ՝ Քու-Քլուքս-Քլէնի վրիժառուները կը բռնեն զայն, ինքնաշարժ մը կը դնեն, կը տանին [illegible], կը մերկացնեն, կուպրով կը ծեփեն մարմինը, փետուր կը փակցնեն վրան ու կը հեռանան: Պէտք է գիտնալ, որ Քու-Քլուքս-Քլէնի կ'անդամակցին բազմաթիւ Ամերիկացի դատաւորներ եւ առեւտրականներ: Ֆլորիտայի մէջ Քու-Քլուքս-Քլէնի անդամները կը լսեն որ կարգ մը ռամկավարներ խորհրդակցութիւն կը կատարեն կռուելու համար Քու-Քլուքս-Քլէնի դէմ: Խումբ մը ոստիկաններ նեղս կը խուժեն ժողովատեղին, կը բռնեն բոլոր ռամկավարները եւ կը լեցնեն մեծ ինքնաշարժի մը մէջ: Ռամկավարները կը հասկնան որ ոստիկանները Քու-Քլուքս-Քլէնի մարդիկ են, ուստի կը զգան: Բազմութիւնը կը հաւաքուի, բայց ոստիկանները կ'ըսեն թէ ձերբակալուածները խենթ են: Եւ ինքնաշարժը ճամբայ կ'ելլէ, քաղաքէն հեռու վար կ'իջեցնեն կալանաւորները, ոմանք կ'սպաննեն թարազանի հարուածներու տակ, ոմանք ալ եռացած կուպրի մէջ թաթխելով:

Վերջերս Բոզվէլթ Միացեալ Նահանգներու Գերագոյն Դատարանի նախագահ նշանակեց Պլէյքը, երբ Քու-Քլուքս-Քլէնի նախկին անդամ մը Ցէյ, հրապարակաւ յայտարարեց թէ Պլէյք կը պատկանի Քու-Քլուքս-Քլէն ընկերութեան: Ցէյ սպառնուեցաւ հեռանալ Ամերիկայէն: Բայց Քու-Քլուքս Քլէն լուծեց վրէժը, սպաննելով զայն, (դիակով քնացուցած եւ երկաթուղիին վրայ նետած էին, շոգեկառքը վրայէն անցնելով ջարդ ու փշուր ըրած էր զայն):

Բայց անթիւ են Քու-Քլուքս-Քլէն ոճիրները,— կը սպաննեն այն ամբողջութեամբ թէ կաթոլիկ է զոհը, թէ ծնած է կինը, թէ օտարական է եւ խլած է Ամերիկացիի մը աշխատանքը. Ձեխ գործաւոր մը կ'աշխատէր, վերջերս, ամերիկեան ագարակի մը մէջ, ուրկէ կը վտարուէր Ամերիկացի գործաւոր մը: Քու-Քլուքս-Քլան ընկերութիւնը, որուն անդամ էր Ամերիկացի գործաւորը, վրէժ կը լուծէ հրդեհելով ագարակը: Իսկ Ձեխին կը հրամայեն հեռանալ երկրէն:

Քու-Քլուքս-Քլէնը մասնաւորաբար կը կռուի, ինչպէս գրեցինք, սեւամորթներու դէմ, որոնք իրենց կարգին ողջ ողջ կ'այրեն Քու Քլուքս Քլէնի անդամ մը, երբ իրենց ձեռքն իյնայ: Աղջիկ մը, որուն մայրը եւ հայրը այրուեցան սեւամորթներու կողմէ, հիմա անդամ է Քու-Քլուքս-Քլէնի եւ մեծ ատելութեամբ, այնպէս որ իր կարգին վրէժ կը լուծէ սեւամորթներէն մինչեւ ողջ ողջ այրելով, բոցավառ խաչի մը տակ, յանուն Աստուծոյ:

Թէ ինչ տոկալի ահաբեկումներ կատարած է Քու-Քլուքս-Քլէնը, պատրաստուած էր մասնաւոր շարժանկար մը, Baack Legion (Սեւ Լէգէոն), որ սակայն արգիլուեցաւ ցուցադրել Փարիզի մէջ, ամերիկեան դեսպանին միջամտութեամբ: Ճիշդ է որ պէտք չէ ընդհանրացնել այս ահաբեկումները, որ կառավարութիւնը կ'աշխատի արգիլել կամ սահմանափակել Քու-Քլուքս-Քլէնի անսանձ չահատակութիւնները, եւ ճիշդ է որ տակաւին կը շարունակուին այդ ահաբեկումները:

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

«ԽՐԻՄԵԱՆ» ԱԿՈՒՄԲԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

ՇԱՎԻԼ.— Իսի լէ Մուլինոյի եւ իր շրջականներու մէջ գտնուած հայկական չորս կազմակերպութիւններու միացումով, մօտաւորապէս մէկ տարիէ ի վեր թափուած աշխատանքի յաջող արդիւնաւորման տօնակատարութիւնն էր որ տեղի ունեցաւ անցեալ կիրակի օր, իրենց նոր ակումբին մէջ: Ց. Կ. Խաչի մասնաճիւղ, Կ. եւ Մ. միութեան մասնաճիւղ, Իսիի Հայ Երիտասարդաց Միութիւն եւ Հ. Ց. Դաշնակցութեան «Զաւարեան» կոմիտէ, գեղլի պակաս մըն է որ լրացուցին, գաղութը օժտելով բաւական կոկիկ ակումբ-դպրոցով մը:

Կիրակի օր կէսօրէ վերջ 150է աւելի բազմութիւն մը լեցուցած էր նոր ակումբը, նոյնչափ ալ փոքրիկներ, մինչեւ դուռը լեցուած: Ներկայ էին բաւական հայրենակիցներ ուրիշ ՇԸՐ շրջաններէ. Խնջոյքին սեղանապետութիւնը յաջողապէս վարեց Պ. Նշան Պէշիկթաշլեան, որ իրեն յատուկ խանդավառութեամբ ուրախ մթնոլորտ մը պահեց հանդէսը. Սկիզբէն մինչեւ վերջը.

Յաջորդաբար խօսք առաւ, Միխիթարեան Միաբանութենէն Հ. Մ. Տէր Մովսէսեանի, Տիկիններ Տօքթ. Տէր Դաւիթեանի եւ Տիրուհի Շ. Միսաքեանի, ընկերներ, Սահակ Տէր Թովմասեանի եւ Մ. Վրացեանի, որոնք մանաւորապէս ծանրացան ազգապահպանման գործին եւ հայ կնոջ դերին վրայ: Հ. Սահակ իր գեղեցիկ բանախօսութեամբ շեշտեց անհրաժեշտութիւնը հայ ժողովուրդի միութեան, այլասիրութիւն եւ ինքնապաշտպանութեան եւ ազգ. աւանդութեանց պահպանման:

Գեղարուեստական բաժինը անցաւ բաւական ճոխ: Իրենց մասնակցութիւնը բերին դպրոցի վարժուհին Օր. Ալճեան, Կ. Խաչի երգչախումբը, Տիկիններ, Տէրտէրեան եւ Պէկեան, ընկերներ Հրաչ, Ա. Գարայեան, Շ. Սերոբեան, Ն. Փոլատեան, Պ. Դաւիթ Զօլաքեան եւ Պաննէօյի դպրոցի աշակերտներէն Պ. Գասպարեան:

Դպրոցի կնքահայրութիւնը աճուրդի հանուելով, բարձրացաւ մինչեւ 665 ֆրանքի, եւ մնաց Պ. Լեւոն Գույումճեանի վրայ որ խոստացաւ ինչպէս միշտ առիթ չթողուլ իր աջակցութիւնը չզլանալ դպրոցին: Ակումբ-դպրոցը մկրտուեցաւ մեր սիրելի Հայրիկին անունով' Խրիմեան: Ակումբի վարչութիւնը «Հայ Տնար» երգարան մը նուիրեց կնքահօր: Հանդէսը խանդավառ մթնոլորտի մէջ շարունակուեցաւ մինչեւ ուշ ատեն: Շատեր ակամայ բաժնուեցան, իսկ խումբ մը երիտասարդներ մնացին մինչեւ կէս գիշեր, ազգ. հայրենասիրական երգերով թնդացնելով սրահը:

Հիմակ որ Իսիի մեր հայրենակիցները ունեցան համեստ անկիւն մը, անշուշտ պիտի չգոհանան միայն շաբթը մէկ անգամ դպրոցով եւ քանի մը ժողովներով, այլ զայն պիտի վերածեն ազգային մշակոյթի վառարանի մը. մանաւանդ որ բաւական ժամանակէ ի վեր ճոխ գրադարան մըն ալ ունին. Այս տարի ակումբի վարչութեան վրայ շատ ծանր պարտականութիւններ կ'իյնան: Ես վստահ եմ որ անիկա գիտակ իր պարտականութեանց, պէտք եղած աշխատանքը պիտի տանի:

Գ. Վարդունի

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՅԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Երաժշտ. միութիւնը որ հինգ տարիէ ի վեր գոյութիւն ունի, կը ձգտի հայ երգը ծանօթացնել ոչ միայն օտարին, այլեւ բուն ժողովուրդին, Իր ջանքերուն շնորհիւ, այսօր պահանջ մը դարձած է իր տարեկան համերգը:

Երբ անցեալ տարի տեղի չունեցաւ իր համերգը, խիստ կարեւոր պատճառներով, ամէն կողմէ եղան հարցումներ:

Ըստ սովորութեան, երգի ծարաւ ժողովուրդը վարժուած էր համերգը լսել տարեգլուխէն առաջ, սակայն յարգելի պատճառներով, այս տարի տեղի պիտի ունենայ 13 փետրուար 1938ին, Սալ Փրաթի շքեղ սրահին մէջ, ղեկավարութեամբ ծանօթ արուեստագէտ Պ. Արայ Պարթեւեանի: Արդէն Նախնական աշխատանքները յառաջ կը տարուին: Հին անդամներու վրայ նոր անդամ-անդամուհիներ կ'աւելնան, ինչ որ գրաւական մըն է միութեան վայելած համակրանքին:

Երգի փորձերը տեղի պիտի ունենան ,,սոոմիկոյ ատրիգլիուոն, հաւանաբար յունուարի առաջին օրերը:

*** Միութիւնը կիրակի օր թէյասեղան մը տուաւ Շահրիկեան սրահին մէջ, որ լեցն էր իր բարեկամական շրջապատով:

Պ. Խ. Թէքեանի բացումէն վերջ, ջութակի վրայ նուագեց անդամուհի' Օր. Էլիզ Ցակորեան, «Անուշ Գարուն» եւ «Միրանի ծառը»: Օր. Պանտիկեան երգեց: Պ. Վ. Տէր-Մինասեան իր երգիծաբան-արտասանութեամբ զուարթացուց բոլորը: Երիտասարդ ուժ մը, ջութակահար Պ. Հայկ Թիւթիւնճեան, որ միշտ սիրայօժար կը մասնակցի մեր հրաւէրներուն, նուագեց «Կռունկ»ը եւ «Valse Hongroise»ը: Պ. Կարօ Ուշագլեան յորդորեց ուժ տալ եւ միանալ, զօրացնել միութիւնը:

Ներկայացուեցան նաեւ քանի մը ծիծաղաշարժ ֆիլմեր, Պ. Կարպիս Ցաբութի կողմէ:

Մէջ ընդ մէջ պարը անպակաս էր: Երեկոյեան ժամը 8ը անցած էր, բայց դեռ չէին ուզեր բաժնուիլ սրահէն:

Կայծ

«ԱՆՈՒՇ»Ը ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆ.— Մեր գաղութը բախտը ունեցաւ, «Անուշ» օփերան վայելելու, կազմակերպութեամբ դերասան Թրագոշի, նոյեմբեր 13ին:

Շատեր, այս շրջանին, Օփերա խաղալու մարմանջ մը ունին, առանց խորացուցած ըլլալու անոր տարրական գիտելիքները: Օփերա խաղալու համար, պայման է ձայնագրութիւնը կատարել գիտնալ եւ ըմբռնել, յետոյ նոյնքան կարեւոր է ձայնը: Օփերայի մը մէջ որքան բառերն են որ կ'արտայայտեն ներկայացուած խաղին ոգին, նոյնքան եւ աւելի երաժշտութիւնն է որ կ'արտայայտէ զգացումները, հետեւաբար երգող եւ երգչուհի պէտք է լաւ ձայն ունենան, չմոռնալով նաեւ դերակատարութիւնը:

Դերասան Թրագոշի ներկայացումը ծանուցուած էր շողալից ազդերով, բայց մեզի հրամցուած «Անուշ»ը չկրցաւ մեր նուազագոյն փափաքին իսկ գոհացում տալ: Օր. Անժէլ Վարժապետեան, որ Մարսէյլէն եկած էր Անուշի դերը կատարելու, արժանի էր գնահատանքի, Սարօի դերակատարը' արուեստագէտ Պ. Գոլամանեան պէտք չէր այդքան ծանր դեր մը ստանձնէր, իր ոչ այնքան հաճելի ձայնով: Մօսին (Թրագոշ) ձախող էր իր չափազանց կրքոտ խաղարկութեամբ, իսկ ամէնէն կարեւորը' կը պակսէր ձայնը: Իսկ մնացեալը իր երգչախումբով արդահատելի էր:

Պ. Ս. Ջէօրէքճեան (Մարսէյլէն) թէեւ ճարտար ջութակահար, շատ հեռու էր իր ղեկավարելու դերէն:

Ղ. Ղազարեան

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ, 15 նոյ.— «Զօմ» մարզականի, բաժակի-ախոյենական Ա. մրցումը տեղի ունեցաւ, 14 նոյեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ, Փոլիկոնի դաշտին վրայ: Հակառակորդն էր Պոմոնի Ա. խումբը:

Խաղը սկսաւ, երկու խումբերու բուռն յարձակողականով: Ֆրանսացիները սկսան տիրապետել կիսախաղին' քաշքշելու մեր բերդապահին մէկ վրիպումով շահուած նշանակէտէն: Բայց մեր տղաքը յոգնութեան եւ յուսահատութեան նշան ցոյց չէին տար: Քսան մեթրի վրայ, մերինները գեղեցիկ վայրէջքով մըշահեցանԱ.նշանակէտը: Առաջին կիսախաղը վերջացաւ 1—1ով:

Երկրորդ կիսախաղին մեր տղաքը դարձեալ յարձակողականով սկսան, եւ առանց չափազանցութեան, ամբողջ կիսախաղին տիրապետեցին շահելով ուրիշ նշանակէտ մը եւս: Բոլորն ալ լաւ խաղարկութիւն ունեցան: Շահուած 2 կէտերը նշանակեց Աւետիս Միթիլեանը:

Խաղը վերջացաւ, մերիններուն յաղթանակով 3—1: Խաղէն վերջ, «Զօմ»ը տաք գինիով պատուեց երկու խումբերու խաղացողները: «Զօմ»ի վարչութիւնը կը խնդրէ իր կողմէ շնորհակալութիւն յայտնել Արծիւ մարզականին որ իր բերդին սիւնները սիրայօժար տրամադրեց «Զօմ» մարզականին:

*** «Զօմ»ի Ցրդ մրցումը տեղի կ'ունենայ կիրակի 21 նոյեմբեր: F. C. Պուրկ-լէ-Վալանսի Ա. խումբին դէմ

Շ. Սեւան

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՄՈՍԿՈՒԱ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՑԱՒԱԶԻԿԱՑ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ.— Վարշաւայէն կը հեռագրեն — Խորհրդային վարիչ շրջանակներուն մէջ յոռի տպաւորութիւն առաջ բերած է այն պարագան, թէ Ֆրանսայի արտաքին նախարար Տէլպոս դեկտեմբերին դէպի Վարշաւա եւ դէպի Փոքր Համաձայնութեան երկիրները ընելիք ճամբորդութեան մէջ հաշուի առած չէ նաեւ Ռուսիա անցնիլը: Այս պարագան, կ'ըսէ նոյն հեռագիրը, շարժումի մէջ դրած է Խորհուրդներու Երկրին ամբողջ դիւանագիտական մեքենան, որպէսզի արեւմտեան Եւրոպայի մէջ Խ. Միութեան կացութիւնը շատ նպաստաւոր կերպով ցոյց տրուի, եւ, ընդհակառակն, իբրեւ ոչ այնքան կարեւոր դէպք մը ցոյց տրուի Ֆրանսայի յարաբերութիւնները Արեւելեան Եւրոպայի երկիրներուն հետ, ինչպէս նաեւ դէպի այն կողմերը նախարարին յառաջիկայ այցելութիւնը

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐԹՆՈՒԹԻՒՆԸ.— Փարիզէն կը գրեն Վիէննայի թերթերուն, թէ այս միջոցիս Ֆրանսական կառավարութեան բովանդակ ուշադրութիւնը դարձած է անգլիա-իտալական եւ անգլօ-գերման խօսակցութիւններուն շուրջ: Անկէց առաջ Փարիզ եւ Լոնտոն միաբանած էին սա կէտին վրայ, թէ մինչեւ որ սպանիական կռիւը այնպէս թէ այնպէս վերջաւորութեան մը չյանգի, այդ խօսակցութիւններէն բան մը չի սպասուիր նըպաստաւոր: Սակայն կը թուի թէ Էտիմպուրկի մէջ Անգլիոյ վարչապետին խօսած վերջին ճառը աւելի արթուն եւ լուրջ ըրաւ Ֆրանսայի քաղաքականութիւնը:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

Ոճրագործ Թէհլիրեան Պերլին գալէ առաջ Փարիզ գտնուած էր եւ անկէ ալ Ժընեւ անցած: Այս երկու քաղաքներու մէջ հինէն ի վեր Հայերու յեղափոխական կոմիտէներու գոյութիւնը ամէնուն ծանօթ էր: Մինչեւ անգամ, Թալէաթ փաշան սպաննելէ առաջ, Փարիզէն ոճրագործին 12,000 մարք ղրկուած էր:

Այս բոլորը դատավարութեան ընթացքին երբեք նկատի չառնուեցան:

Արեւու պէս յայտնի եղաւ որ ոճրագործը Թալէաթ փաշան քայլ առ քայլ կը հետապնդէր: Այս մասին սակայն բան մը չհարցուեցաւ:

Աշխարհի բոլոր մասերուն մէջ ձեւով մը արդարութիւն կրնայ գոյութիւն ունենալ: Մինչդեռ յայտնի եղաւ որ գերման արդարութիւնը իր հրահանգները այդ օրուն կառավարութենէն առած է: Բոլոր դատաւորները փաստաբաններու տուած յայտարարութեանց ազդեցութեան ներքեւ գտնուեցան:

Վերջապէս, ոճրագործը անպարտ եւ ազատ արձակուելով Գերմանիոյ հետ չորս տարի շարունակ կողք կողքի պատերազմ ըրող Թուրք ժողովուրդը նախատուեցաւ եւ վիրաւորուեցաւ:

Գերման դատարանի այդ անարդար վճռին վրայ, Պերլին գտնուող բոլոր Արեւելցիները հաւաքուելով բողոքագիր մը ներկայացուցին Գերմանիոյ Արդարութեան նախարարութեան: Այդ բողոքագիրը Թուրքերէն զատ ստորագրած էին նաեւ Եգիպտացիներ, Արաբներ, Հնդիկներ, Պարսիկներ եւ Թաթարներ:

Անկէ զատ, Եգիպտացի Տքթ. Մանսուր Րիֆաթ հետեւեալ բողոքի հեռագիրը ղրկեց Գերմանիոյ Հանրապետութեան նախագահին.—

«Նկատի ունենալով Գերմանիոյ այս օրեր ներքը եւ դուրսը կատարուած հսկայ ձեռնարկներն ու շարժումները, Թուրքեւհայ խնդրին նկատմամբ ցոյց տուած ընթացքն ալ բաւական կարեւոր կը նկատուի: Մենք, Հանրապետութեան ամենամեծ պաշտօնատարին դիմելէ առաջ, կը յայտնենք որ, արդարութեան հիմին դրնուած այս հարուածին վրայէն դիւրաւ չպիտի կրնանք անցնիլ: Կատարուած անիրաւութեան դարմանումին իզուր սպասելէ վերջ, Ձեր դռնէն ուրիշ դուռ չգըտայ զարնելիք»:

Վերջը ան կ'աւելցնէր.—

«Գալով բուն դատին, Լիման փաշա, իր յայտարարութեանց ընթացքին, չարտօնուեցաւ ուզածին պէս արտայայտուելու Թուրքիոյ շուրջ: Բացի այդ, Հայեւթուրք հակառակութեան կրօնական գոյն տրուեցաւ: Այս մեծ սխալը իսլամական աշխարհին վրայ շատ գէշ պիտի ազդէ: Վերջապէս դատավարութիւնը դատավարութիւն ըսուելու արժանի բան մը չէր»:

Ի հարկէ Տօքթ. Րիֆաթի այս բողոքն ալ մնաց ապարդիւն: Արդէն ոճրագործը ազատ արձակուելէ վերջ ի՞նչ կը սպասուէր:

Թէհլիրեանը ազատելու համար ձեռք առնուած միջոցներէն մանաւորապէս մէկը ուշադրութիւն կը գրաւէր: Այդ' Պերլինի ոստիկանութեան կողմէ բոլոր լրագիրներուն տրուած հրամանն էր, Թէհլիրեանի պատկերը չհրատարակելու համար: Այդ հրամանին վըրայ, իրապէս թերթերը անոր պատկերը չհրատարակեցին: Այս կարգադրութիւնը հաւանաբար եղած էր ոճրագործը Թուրքերուն չճանչցնելու համար:

Ոճրագործ Թէհլիրեանի անպարտութիւնն ու ազատ արձակումը զանազան ձեւերով մեկնուեցաւ գերման մամուլին կողմէ: Կարգ մը ձախակողմեան թերթեր ոճիրը արդարացուցին: Այսուամենայնիւ, ճշմարտութիւնն ու արդարութիւնը պաշտպանող թերթեր ալ եղան: Նոյնիսկ այդ թերթերէն մէկը առանց վարանելու յայտարարեց թէ Թալէաթ փաշայի սպանութեան մէջ անգլիական մատ կայ: Եւ աւելցուց այդ թերթը.

— «Այսօր Գերմանիոյ մէջ, եթէ իսկապէս զօրաւոր հանրային կարծիք մը գոյութիւն ունենար, ստուգելէ վերջ թէ Թալէաթի սպանութեան գործին մէջ անգլիական մատ կայ, Թէհլիրեանի վերստին դատուիլը պիտի պահանջէր: Եթէ նոյնիսկ այդպէս չըլլար, իբրեւ վնասակար օտարական մը Թէհլիրեանի արտաքսումը կ'ապահովէր: Այսօր շատ մը Թուրք բարեկամներ ունինք իբրեւ հիւր: Անոնց ապահովութեան համար Թէհլիրեան իսկոյն պէտք է երկրի սահմաններէն դուրս հանուէր»:

Մինչ գերման թերթը այս տողերը կը գրէր, Թէհլիրեան Պերլինի փողոցներուն մէջ յաղթականօրէն ազատ կը պտտէր: Ան իր Մայքօվայլին միացած էր: Հրաւէրներու, խրախճանութեանց վերջը չկար: Աշխարհի բոլոր կողմերը գտնուող Հայերէն շնորհաւորական հեռագիրներ կը տեղային:

Ոճրագործին Գերմանիոյ սահմաններէն հեռացումը պահանջող թերթին գրածները երբ այսպէս անհետ կը թողուէին, ուրիշ թերթ մը կը գրէր.

— «Թուրք մեծ հայրենասէր Թալէաթ փաշան ոճիրի մը զոհ գնաց. ոճրագործը կը պատկանի հայ ժողովուրդին որ, կ'ուզէ Անգլիոյ եւ Ռուսիոյ հետ Թուրքիոյ բաժանումը: Իրականութիւնը այս ըլլալով, չի կրնար մէջտեղէն վերցուիլ այդ ոճիրը ցեղային վրէժխնդրութեան կամ հոգեբանական պատճառներու առարկութեամբ: Ոճիրը գործուած է գերման հողին վրայ եւ դժբախտաբար ոճրագործը մնացած անպատիժ: Գերմանիա մինչեւ հիմա արդարութեան եւ իրաւունքի պաշտպան պետութիւն մը կը կարծուէր: Մինչդեռ հիմա օտարներ մեր երկրին մէջ դիւրութիւն կը գտնեն ոճիր եւ սպանութիւններ գործելու: Կ'երեւի, օր մը Ալպանացիներն ալ իրենց ներքին կռիւներն ու վէճերը պիտի գան եւ մեր երկրին մէջ պիտի կարգադրեն»:

Ոճրագործի անպարտ արձակուելուն շատ ջղայնացող ուրիշ թերթ մը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէր.

— «Թուրքիան իբրեւ հայրենիք ընդունող ժողովուրդներու մէջ ոչ մէկ ժողովուրդ Հայերու չափ բարեկամութեամբ կրնար ապրիլ Թուրքերու հետ: Նոյնիսկ առկէ 40 տարի առաջ, Թուրքերը Հայերը «հաւատարիմ ժողովուրդ» որակեցին: Թուրքիոյ մէջ Հայերը նախարարական աթոռներ կը գրաւէին եւ միլիոնատէր կը դառնային: Պոլսոյ եւ Անատոլուի մէջ կալուածատէրերը ընդհանրապէս Հայեր էին: Բայց Հայերը ըմբոստացան թուրք կառավարութեան դէմ եւ սկսան իրենց համար առանձին հայրենիք մը ստեղծելու աշխատանքին: Անոնք այս նպատակներով մէջտեղ ելլելով գիտէին որ ծանր պատիժներու պիտի ենթարկուին:

Արդարեւ, երբ Հայեր սկսան ատրճանակներով եւ դաշոյններով խաղալ եւ հոս ու հոն թուրք պաշտօնեաներ ու ոստիկաններ սպաննեցին, ենթարկուեցան ճնշումներու: Եւրոպական պետութեանց ուշադրութիւնը հրաւիրելու համար կ'ընէին անոնք այդ փորձերը: Բայց այլեւս անկէ վերջ Թուրք եւ հայ ժողովուրդներուն միջեւ քէնի ու ատելութեան սերմեր ցանուած կ'ըլլային: Ահա այդ սերմերը, ընդհանուր պատերազմի օրերուն տուին իրենց բերքը:

«Իրենց ազգային զգացումը դեռ չկորսնցնող Գերմաններ Պերլինի դատարանին կողմէ տրուած վճռին առթիւ խորապէս յուզուեցան եւ ամչցան»:

Թալէաթ փաշայի մարմինը դեռ թաղուած չէր: Իր ընկերները, յուսալով որ օր մը Թուրքիա կը փոխադրուի անոր մարմինը, թաղել տուած չէին: Սակայն չներկայացաւ այդ առիթը: Գերմանիա գտնուող Թուրքերը կ'ըսէին.

— Ո՛չ, Թալէաթ փաշայի սրբազան դիակը թաղել չենք տար: Որքան ատեն որ ոճրագործը ազատ կը պտտի, այդ դիակը որպէս բողոք պիտի մնայ անթաղ:

Սակայն, Պերլինի իսլամներուն պնդումին վրայ, հարկ եղաւ թաղումը: Թալէաթ փաշայի սպանիչը ազատ արձակելու ամօթը գործող սոցիալ դեմոկրատ կառավարութեան մեղքը գոցել տալու համար, Հիթլէրի կառավարութիւնը փաշայի պատկանած սեւ հողին վրայ գերեզման մը շինել տուաւ:

(Վերջ)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (60)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Մէկ ալ տեսնեմ փոխիս Ախմէտին հետ հարիւրապետ մը տնկուեցաւ խանութիս առջեւ, բան մը հարցուց փոխին, ան ալ գլուխը երերցուց: Ներս մտան, «չօրպաճի», ըսաւ, «աս վար առ, ան վար առ, աս պէտք կուգայ, ան ալ աղէկ է, վար առ»: Խանութը գլխուս չորս բոլորը դարձաւ: Պէյ էֆէնտի, կ'ըսեմ, աս լէվանդաները, հասա ատլաճըները, ասքէրտէլյաները զօրքը ի՞նչ պիտի ընէ. «սուս կեցիր, կեավուր» կը պոռայ վրաս, «ինծի խ՞եք պիտի սորվեցնես»: Գինիները կը հարցնէ, հաշիւը կուտամ, թղթի մը վրայ երկու տող կը ճզմէ, մէօհիւր մըն ալ տակը կը կոխէ, «առ», կ'ըսէ ինծի, «պատերազմէն վերջ կառավարութենէն տանելիքդ կը ստանաս»… Ահա թուղթը, ես աս թուղթը ի՞նչ ընեմ,

Կտոր մը թուղթի վրայ երկու տող եւ կնիք մը:

— Էֆէնտիս, աչկարայ թալան է, տախա նոր սկսաւ, վերջէն ո՞վ գիտէ ամէն բան պիտի տանին: Մթնելուն սպասեցի, փարա ընող ապրանքները մէկտեղեցի, իշտէ տուն բերի: Աստուած վերջերնիս բարին կատարէ:

— Իսկ Թուրքերէն բան մը չտարի՞ն:

— Տարին, տարին բայց քանի մը կտոր բան, Եօրղաճիի խանութէն աբաղա մը լեցուցին, Իպրահիմ պէյէն քանի մը թոփ պաստա առին միայն: Ինչս չպառկեցաւ Էֆէնտիս, սա ինձմէ վերցուցած քորտելաները, լավանթաները զօրքին ի՞նչ պէտք են…

Լեւոն ուսերը թօթուելով գլուխը կախեց: Կատարուածը անկասկած նըպաստաւոր թալան մըն էր, ոչ-իսլամ տարրը անհետապէս փճացնելու, աղքատացնելու դիտումով: Քաղաքի խանութպան եւ վաճառական դասը ամբողջ սմքեցաւ, կարծես կեանքը կանգ առաւ:

Անկէ վերջ դէպքերը գահավէժ ընթացք առին: Թրքական փոքրիկ տպարանը գիշեր ցերեկ կ'աշխատէր, ասկէ անկէ եկած չափազանցուած լուրեր կը հաղորդէր, երբեմն ալ Պոլսէն առնուած կարեւոր տեղեկութիւններ:

Սեպտեմբեր 9ին, կառավարչատան բակին մէջ մեծ ցոյց մը կատարուեցաւ. «զաֆր օլսուն քարտաշլարըմըզա» կը պոռար խելագարուած ամբոխը եւ սակայն ոչ ոք գիտէր քափիթիւլասիօն բառի իմաստն ու նշանակութիւնը: Բազմութիւնը հայհոյանքներով դիմեց ռուսական փոխ-հիւպատոսի բնակարանը:

Այդ օրուան ցոյցի մասին երբ Հաճի Խաչատուրը բացատրութիւն մը խնդրած էր Իպրահիմ պէյէն, վերջինս հասկցուցած էր հայ բարեկամին թէ' ասկէ վերջ թուրք կառավարութիւնը պիտի մտնէր մեծ պետութիւններու շարքին մէջ, որ քոնսուլները առանց ղավասի պիտի քալէին ասկէ վերջ:

Սեպտեմբերի քանին ծանր պայմաններու մէջ բացուեցաւ Հայոց վարժարանը եւ տեսնուեցաւ որ բացի ուսուցիչներու թերի կազմէն, նիւթական միջոցներն ալ ցամքած էին, ինչպէս ցամքած էր ժողովուրդի քսակը: Լեւոնը ու ընկեր ուսուցիչները նուազագոյն վարձքով համաձայնեցան աշխատիլ, միայն թէ վարժարանը չգոցուէր, թէեւ աշակերտներէն շատեր կը բացակայէին, մանաւորապէս բարձրագոյն դասարաններու պատկանողները, որոնք զինուոր գացած երիտասարդներու տեղը գրաւած էին շուկային մէջ:

Նոյեմբերի երեքին ապարանի մամուլը չարաչար կը գործէր, տպարանին առջեւ ոստիկան մը կանգնած ոչ ոքի կը թոյլատրէր ներս մտնել: Բազմութիւնը հետզհետէ կը ստուարանար նորութիւն մը, գրգռացնող անակնկալ մը, ո՞վ գիտէ, թերեւս Գերմանացիները Փարիզ մտած էին եւ պատերազմը վերջանալու մօտ:

Մ'րանէն, յանկարծ դրօշակները, փամփուշտները, նուագարանները, համայնները նորէն մէջտեղ ելան, ձեռք ձեռքի թաղեցիները կը յափշտակուէին, թրքական մարտանաւերը — գերմանական Կէօպէն ու Պրեսլաուն ըսել կ'ուզէին— Օտեսան եւ Նովորոսիսկը ռմբակոծեր են, տուրքակներու կոյտի վերածելով անհետ Ռուսի նաւահանգիստները. Թրքական ամբոխը խումբ խումբ է ռուսական սահմաններէն ներս: Պատերա՞զմ, պատերա՞զմ դարաւոր թշնամի խըճըղը ռուսի դէմ:

— Խաշասո՛ւն, խաշասո՛ւն միլլէթ (կեցցէ՛, կեցցէ՛ ազգը) դէպի Կարս, Արտահան, Պաթում...

Թէլլալ Իսմայէլը, որ մինչեւ այդ գնացող շոգենաւերու ժամանումի, մեկնումի եւ հանդիպելիք նաւահանգիստներու թուումը կ'ազդարարէր փողոցներու անկիւններէն, սանդուխի մը վրայ բարձրանալով պոռաց.

— Մուժդէ ըրէ՛ք, մեր փառապանծ բանակը ռուսական հողը մտաւ, ինշալլահ շուտով Թիֆլիզը կ'առնենք, շուն Ռուսը արժանի պատիժը պիտի կրէ, Թուրքիան կը լեցուի Վրացի գեղեցկուհիներով:

— Ամի՛ն, ամի՛ն:

Հակառակ փողոցային ցոյցերուն, ծափահարութիւններուն եւ պոռում գոչումին, պատերազմի յայտարարութիւնը մղձաւանջի ծանրութեամբ ճնշեց ամբողջ քաղաքին վրայ: Թերեւս ամէնէն աւելի Թուրք ժողովուրդը անանուն սարսափ մը ապրեցաւ: Անցեալը մոռցուած չէր, իսկ Մոսկովը' արիւնկզակ թշնամի մը, որու առջեւէն քանի քանի անգամներ ջարդ ու փշուր քշուած էր Թրքական բանակը:

Ան ինչ որ անխուսափելի կը համարուէր, կատարուեցաւ: Մարշալէի փախանորդը երկրին վրայ, անոր սրբազան շուքը, Նոյեմբերի 11ին ճիհատ յայտարարեց երկրագունդի բոլոր իսլամներուն, կրօնական պատերազմ, բոլոր անհաւատներու դէմ: Այդ օրը Կիրասոնի քրիստոնեաները, Հայ թէ Ցոյն, քաշուեցան տուները: Նորէն հրապարակ ելան դրօշակները, աղօթող մոլլաները ու անոնց հետ սրերով, բիրերով զինուած Թուրք ամբոխը, որ սալայաթ գոռալով քաղաքի փողոցներէն կ'անցնէր:

Պատերազմի արիւնոտ թաթը հետզհետէ կը ծանրանար: Իրարու յաջորդող յաղթանակներու լուրերը Կովկասեան ճակատին վրայ ոչ ոքի կ'ուրախացնէին. ըսենք Թուրքերն իսկ չէին հաւատար այդ լուրերուն. այդ յայտարարութիւնները կարծես երես ճերմկցնելու համար կը հրատարակուէին միայն:

Թուրք ամբոխի տրամադրութիւնը Հայերու հանդէպ սկսած էր լարուիլ, ատելութեամբ կը նայէին անոնց, զգալով որ Հայերու բուռն փափաքը, ցանկութիւնն էր օր առաջ Կիրասոնի առջեւ դիմաւորել ռուսական զօրքը, որու կարելիութեան կը հաւատային Թուրքերն ալ:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐՈՒ Դաշնակցութիւնը վարչապետին ներկայանալով, նորէն յիշեցուց իրենց պահանջները։ Վարչապետը պատասխանեց թէ նոր ճիգ մը փորձելով, որոշած են 220 միլիոն փրանք եւս տրամադրել թոշակներու յաւելման համար, այսինքն համագումար 1600 միլիոն փրանք եւ թէ բացարձակապէս անկարելի է աւելի տալ։

ԱԶԳ. ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ, Պ. Տալատիէ, քննական պտոյտ մը պիտի կատարէ արեւելեան ճակատին վրայ, աչքէ անցընելով բոլոր ամրութիւնները։ Իրեն պիտի ընկերանայ սպարապետը, Զօր. Կամլէն։ — Որոշուեցաւ անձրեւարգել վերարկուներ չնել բոլոր զինուորներուն համար, օրպէսզի չնեղուին բացօթեայ մարզանքներու ատեն։

ՆՈՊԷԼԻ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԸ տրուեցաւ Լորտ Սըսիլի, որ ջերմ կուսակից մըն է Ազգերու Դաշնակցութեան։ Մօտէն աշխատած է նաեւ հայկական դատին լուծման համար

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՆՈՐ ԴԱՀԼԻՃԸ դէպի աջ հակած կը համարուի, անդամներ առնուած ըլլալով փրոֆ. Եորկայի եւ Վոյտա - Վոյվոտի ազգայնական կուսակցութիւններէն։

23 ՀԱՄԱՑՆԱՎԱՐՆԵՐ զանազան պատիժներու դատապարտուեցան Իտալիոյ մէջ։ Գլխաւոր ամբաստանեալին պատիժն է տասը տարի բանտարկութիւն։

ԱՒՍՏՐԻՈՅ հիթլերականներու պետերէն մէկը անձնասպան եղաւ, ինքզինքը վար նետելով տունի մը չորրորդ յարկէն։ Անձնասպանութենէն առաջ ոստիկանութիւնը զայրանի տպարան մը գտած եւ 12 հոգի ձերբակալած էր։ Ուրիշ հնարքի մը համաձայն, զինուորական դաւադրութիւն մը երեւան հանուած ըլլալով, 25 սպաներ ձերբակալուած են Վիէննայի մէջ։

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ԵՐԿՈՏԱՍԱՆ կզզիները պիտի այցելէ մօտերս, ամրութիւնները աչքէ անցընելու համար։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այս կիրակի՝ 21 Նոյ. առաւօտեան ժամը 10ին, Մարսէյլի Հայ կաթողիկէ եկեղեցիին մէջ, 92 Rue d'Aubagne տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգստեան արարողութիւն վախճ. *ՕՒՐՖԱՅԻՕ ՊՕՏՐՕՊ ԺԴ. ԱՐՓԻԱՐԻԱՆԻ* (կաթողիկոս-Պատրիարք Տանն Կիլիկիոյ) յիշատակին, որ վախճանեցաւ 26 Յուլ. 1937ին, Պէյրութ։

[illegible] մարմնի կողմէ կը հաղորդուի սեղի թէ վրեժական նուէրներ դրուած քաֆէիի մեծադիր խղանըկարը յանձն է Պ. Կիւրավեր ֆէհ[illegible]։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ընկ. Յակոբ Ռուբէնեան, Տիկ. Աննիցա Աէթեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Վասիլառ Աէտէֆեան շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, ծաղկեպսակով եւ նամակով ցաւակցութիւն յայտնեցին Տիկին ՄԱԹԻԼՏ ՌՈՒԲԷՆԵԱՆի մահուան առթիւ։

×

Լիոնի Կապոյտ Խաչի Մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 25ֆր. Տիկին Այրի Ռուբէնի մահուան առթիւ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Պ. Սողոմոն Կէօվէրճինեան (Մարզուանցի) կը փնտռէ իր ազգականներէն Մարզուանցի Այրի Տիկին Թագուհի Գալստեանեան, որ 1928ին տեսնուած է Մարսէյլի մէջ։ Տիկնոջ ամուսինը Ֆրանսական սպայ եղած է Սուրիոյ եւ Կիլիկիոյ կողմերը։ Իր մասին տեղեկութիւն ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել Պ. Սողոմոն Կէօվէրճինեանի, 49, Rue Chartreux, Lyon

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՍԻՄՈՆ ԳԱԲԱՄԱՃԵԱՆԻ
ԳՐՊԱՆԻ ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ
1938
ԺԲ. Տարի

Գին՝ Ֆրանսա 5 Ֆրանք, արտասահման 1,5 շիլին կամ 40 սէնթ։

Դիմել հեղինակին՝ 44 Rue du Commerce, Colombes, (Seine): France

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Damesme — PARIS (13)

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ ենթակայ խումբերու ընկերները երեկոյեան ժամը 9ին «Իսլիման Ակումբին մէջ։

«Մշօ» 21 Նոյ. կիրակի։ «Վռամեան» 22 Նոյ. երկուշաբթի։ կարեւոր օրակարգ։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷՆ արտակարգ ժողովի կը հրաւիրէ «Ռոստոմ», «Իշխան» ենթակոմիտէներու եւ «Վաճառն» խումբի ընկերները այսօր, շաբաթ, 20 Նոյ. երեկոյեան ժամը 9ին «Ցաքիրեան» սրահը։ կարեւոր օրակարգ։ Ներկայ կ'ըլլայ կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ԱՎԻՆԵՈՆԻ «Ռուբէն» խումբի ընդհ. ժողովը այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական վայրը, ընկ. Դաքքիկեանի բնակարանը։ կարեւոր օրակարգ։

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ «Ընկեր կարօ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 21 Նոյ. կիրակի երեկոյ ժամը 9ին, Լա վիստ սովորական ակումբին։ կարեւոր օրակարգ։ վարչութեան ընտրութիւն։ Ներկայանալ անդամատետրով։

Հանդէս Կրընոպլի մէջ

Կազմակերպուած Զ. Ռ. Միութեան կողմէ, 21 Նոյ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, 31 Route de St. Martin d'Hères *սրահին մէջ։ Կը խօսի Ընկ. ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ։*

Երեկոյթ—պարահանդէս

Կազմակերպուած ԱՐԱԲԿԻՐԻ Միութեան Մարսէյլի Մասնաճիւղին կողմէ ՆՈՐ ԱՐԱԲԿԻՐԻ հիմնարկութեան 10րդ. տարեդարձին առթիւ, 20 Նոյեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս, ՍԱԼՈՆ ՄԻՇԷԼԻ շքեղ սրահին մէջ, 25 Rue Aldebert. Marseille.

Գեղարուեստական ճոխ բաժին

ՍԻՆԷ ՍԷԹՕ հայերէն տառերով կը ցուցադրէ Նորքաղաքի կառուցման մեկնումը Մարսէյլէն, եւ երկրորդ ֆիլմ մը՝ Զիկանօ կամ առագաստը։

Կէս գիշերին կը սկսին եւրոպական պարեր. մասնակցութեամբ Ալֆաղարի Մարաթոնի հռչակաւոր նուագախումբին։ Գօրի պարգեւատր մրցում։ Մուտք այրերու 8 Ֆր., կիներու 6։

Թատերական ներկայացում

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Մ. Ը. Մ.Ի

Այսօր, Շաբաթ 20 Նոյեմբեր, երեկոյեան ժամը 3.30ին
Գամոնի «Վարանդեան» սրահը։
ՄՈՒՏՔ 5 ՖՐ.

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ 25 Նոյեմբեր, Հինգշաբթի երեկոյ, ժամը 9ին իր կեդրոնատեղին, 8, Rue Bossuet, Paris.

Կը դասախօսէ Պ. ՆՇԱՆ ԴԱՄԼԻՐԵԱՆ, նիւթ՝ «Գերբնական երեւոյթներ, Մահ եւ կրկին Մարմնառութիւն»։

Ինչպէս նաեւ Պ. Ա. ԶՕՊԱՆԵԱՆԻ պարբերական դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ նոյեմբեր 23 երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին.

Նիւթ՝ Նորեկացին։

Մարսիլիահայ կազմակերպութիւններու ուշադրութեան

ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ տարեկան համերգը տեղի պիտի ունենայ 13 ՓԵՏՐ. 1938 ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 17ին. ՍԱԼ ՊՐԱԹԻ ՄԷՋ. ղեկավարութեամբ Պ. *ԱՐԱՄ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ*. կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը։

ԺԱՆԹԻՑԻԻ մէջ «Յառաջ» կը ծախուի նպարավաճառ Պ. Ա. Փանոսեանի մօտ **21 Rue de Paris**։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (63)

Խ Ե Ն Թ Ը

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ–ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

›››› • ‹‹‹‹

Բայց այս գիշեր ընտրած իջեւանը մասամբ չէր համապատասխանում էֆէնտու պահանջներին. տան տղամարդը, վարպետ Պետրոսը, մի համեստ եւ աշխատասէր արհեստաւոր էր, ոչ յիմար էր եւ ոչ խմելու հետ սէր ունէր։ Այսուամենայնիւ էֆէնտուն չէր սխալուած իր ընտրութեանը մէջ, որովհետեւ եթէ տղամարդը տանը չէր, կինը վատ չէր պէտքով, իսկ նրա հասած քոյրը իր գեղեցկութիւնով գիւղի մէջ առաջին աղջիկն էր համարւում։

Գիւղի խրճիթների մէջ ճրագները վառուեցան. Արհեստաւորի կինը, Սուսանը, թոնիրի վրայ կերակուր էր պատրաստում. Արհեստաւորի քոյրը, մանկահասակ Վարվառէն, իւղի մէջ հաւեր էր տապակում։ Դրացի Օհան զանազան կարգադրութիւններ էր անում, որ ոչինչ պակաս չը լինի եւ ամէն բան վայելուչ լինի պատուելի հիւրին ընդունելու համար։ Բոլորը պատրաստ էր, երբ յայտնուեցաւ էֆէնտին զոյգի ուղեկցութեամբ։

Զափթիաները այս գիշեր նա իր հետ չէր վեր առել, նրանց մի ուրիշ տեղ հիւր էր տուել։

Դրացի Օհան ընդունեց էֆէնտուն ամենայն խոնարհութեամբ եւ նա ծանրը կերպով գնաց, նստեց իր համար պատրաստուած օթոցի վրայ։

— Ո՞ւր է վարպետ Պետրոսը, չէ երեւում, հարցրեց էֆէնտին իր շուրջը նայելով, — ես նրան տեսնել էի ուզում, ես նրա հետ շատ հարկաւոր գործ ունէի։

Դրացի Օհան պատասխանեց, թէ վարպետը գնացել է մերձակայ գիւղը բանելու համար։

- Ափսոս, շատ ափսոս, որ տեսնել չը կարողացայ, ես նրա հետ հարկաւոր գործ ունէի, կրկնեց էֆէնտին, եւ սկսեց բացատրել, թէ թագաւորական զօրքերին պաշար տեղափոխելու համար իրան պէտք են շատ սայլեր, եւ ցանկանում է վարձել մի մշակական հիւան, որ ճանապարհների վրայ սայլերը վճատուեցնէ, նորոգէ նրանց, եւ վարպետ Պետրոսից աւելի յարմար մարդ չէր գտնում, եւ կամենում է նըրան «մի լաւութիւն» անել, որ նա շահուէր այդ գործից, եւ մի քանի ամիսների համար չարունակ պարապմունք ունենար։

Թէեւ էֆէնտին առաջուց գիտէր, որ վարպետը տանը չէ, որովհետեւ զօրքերի պաշար տեղափոխելու համար նա գիւղացիների սայլերը եւ անասուններն էր գործ ածում, բոլորովին ձրի, առանց մի փարայ վճարելու, եւ եթէ մի սայլ վնասւում էր, իրանք՝ տէրերն էին շինել տալիս, — բայց էֆէնտին այս խօսքերը անելու մէջ առանձին նպատակ ունէր։ Աղքատ արհեստաւորի կինը, Սուսանը, լսելով էֆէնտու խոստմունքները, ուրախացաւ, մտածեց, թէ այդ հիւրից մեծ շահեր կարող են ստանալ, թէեւ նրա ինքնակոչ հիւր լինելը սկզբում այնքան ծանր եւ անախորժ երեւցաւ իրեն։ Պէտք էր մի յոյսով քաղցրացնել միամիտ տանտիկնոջ սիրտը, — այդ էր հարկաւոր էֆէնտուն։

Էֆէնտին միայն նստած էր, դրացի Օհան գետ ոտքի վրայ սպասում էր, որ նրանից թոյլտուութիւն ստանայ, որ ինքն էլ նստէ։ Այդ շնորհը ստացաւ նա։ Դուլիրը ոտքի վրայ մնաց, սպասաւորութիւն էր անում, որովհետեւ արհեստաւորի տանը ոչ ծառայ կար, եւ ոչ չափահաս տղայ. նա մի քանի աշակերտներ ունէր, որոնց իր հետ էր տարել։ Տանտիկինը եւ արհեստաւորի քոյրը չէին երեւում, նրանք առանձնացել էին խրճիթի մի կողմում, որ բաժանուած էր հիւրի նստած տեղից ցած տախտակապատով, որի վերին մասը չէր հասնում առաստաղին եւ ծառայում էր որպէս շիրմայ։

[redacted]

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ) Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 21 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 21 NOVEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3583 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԻՎԼԵՎԻՆԵՐՈՒ ՊԱՐԸ

Անտանելի տեսարանք մը դարձաւ խորհրդային թերթերու հաստատ ընթերցումն իսկ :

Չէին բաւեր անճոռնի ուղղագրութիւնը, խանրճազանծ բառերն ու թիւրիմաց շարադրութիւնը, ամէնէն կարեւոր նիւթին բովանդակութիւնն ալ յաճախ գարշանք եւ ընդվզում կը պատճառէ, իր սադիստական , յոռեսական եւ գրաքննական աղբակոյտով :

Մարդիկ ամիսներէ ի վեր իրար կը մերկացնեն, կը քերթեն, կը բզկտեն անյուր մեղքերով, եւ դեռ չեն յագեցած : Ամբաստանեալները իրարու վրայ կը կուտակուին ոչ թէ հինգով — տասնով, այլ հարիւրներով : Պետական, կուսակցական, հանրային, մտաւոր կեանքի բոլոր ասպարէզներէն : Ղեկավարութիւնը ամբողջովին փոփոխուած է արդէն, 1920էն մինչեւ երկու - երեք ամիս առաջ ունէր, բայց փախճանը անսատոյց է տակաւին : Ստորակէտներ կը բանեն մէկ շարքը միւսէն, ոչ թէ վերջակէտներ :

Գոնէ դուհանայի՞ն մէկ անգամ, երկու անգամ յիշելով այսինչ ամբաստանեալին մեղքը : Ոչ, մեռած թէ ողջ, «դաւաճան »ը կը տրորուի անխնայ : Կը քաշքշուի, կը կոխկռտուի, մէկ ճախճախուտէն միւսը կը նետուի ամիսներով,— նոյն իսկ տարիներով : Ցախորդը կը դառնայ կատարեալ բորենի մը՝ իր նախորդին, ինկածին գլխուն, եւ ժանիքները կը խրէ մինչեւ անոր փորոտիքը : Եւ կամ ժանգոտած նշդրակ մը ձեռքը՝ կը խրէ ու կը խոցոտէ, կը յօշոտէ :

Եւ բառե՛ր, բառե՛ր, բառե՛ր : Իսկ եւ իսկ «մէվլեվի»ներու պար, աչքերը գոց, կախարդական խօսքեր՝ բերնին մէջ կամ դրչին տակ :

Կարդացէք, վերլուծումներ փորձեցէք ո՛ր ճակատէն որ կ'ուզէք,— նոյնն է ոճիրը ու վախճանը : Նոյն չարաչուք պարը՝ անկեալներու գլխուն վերեւ,— ապացուցանելու համար թէ դաւաճանա՛ծ են, չեղած՝ Լէնին - ստալինեան գիծէն եւ «ազգային » քաղաքականութիւն վարած :

Մեծ պատերազմին, երբ ձերբակալութիւններն ու ջարդերը իրենց գագաթնակէտին հասած էին, օսմ. կառավարութիւնը հայերէն թերթ մը հանել կուտար իր գործակալներուն, — նախ «Ծաղիկ», յետոյ … «Հայրենիք»: Խմբագիրն ալ՝ հռչակաւոր չանաքալը, Յարութիւն Մկրտիչեան, իր խումբ մը արբանեակներով : Պաշտօնն էր՝ ապացուցանել թէ Թուրքիոյ հայ ժողովուրդը դաւաճան է, վերէն վար,— Պատրիարք, առաջնորդ, եպիսկոպոս, վարդապետ, վարժապետներէն մինչեւ «կոմիտէճի»ները : Իր դպրոցներով, մամուլով, գրականութեամբ կամ տնտեսական գործունէութեամբ :

Ճիշդ այդպէս ալ Երեւանի թերթերը :

Ցետին յօդուածագիրը մրցումի ելած է ամէնէն հեղինակաւոր գրիչին հետ, կարելի եղածին չափ աղտ եւ աղբ կուտակելու, սեւերես, անճանաչելի, անճողոպրելի հրէշներ դարձնելու համար անոնք որ Հայաստանը կը կառավարէին 17 տարիէ ի վեր, կամ գրիչ կը շարժէին : Մոսկուան եւ Թիֆլիսը այլեւս պէտք չունին գաղտնի տեղեկագիրներ կազմելու : Լեռնակուտակ նիւթ ամբարուած է «հայկական» կոչուած մամուլին մէջ, եւ իրենց կը մնայ միայն չանչեցնել մուրակը, դանակը կամ գնդակը :

Աչքի առջեւ ունինք իբրեւ թէ գրական քննադատութիւն մը,— «Ընդդէմ բուրժուական նացիոնալիզմի՝ գրականութեան եւ քննադատութեան ասպարէզում » (Գրական Թերթ, հոկտ. 24 եւ 31) : Յօդուածագիրը, ոմն Արտ. Ոսկերիչեան, սարէն - ձորէն փաստեր բերելով, կը ճգնի ապացուցանել թէ Հայաստանի ղեկավարութիւնը «բուրժուա – նացիոնալիստ» քաղաքականութիւն է վարեր :

Նմոյշ մը՝ հոկտեմբեր 31ի թիւէն.

— « Ժողովրդի մերկացուած թշնամի Աշոտ Յովհաննիսեանի սպեցիֆիկեան ղեկավարութեան օրօք ոչ միայն կեղծւում էր Հայաստանի բոլշեւիկեան կուսակցութեան պատմութիւնը՝ սպեցիֆիզմի դիրքերից, եւ սպեցիֆիզմը նոյնացւում էր բոլշեւիզմի հետ, այլեւ ազգային կուլտուրական շինարարութեան ասպարիզում եւս անց էր կացւում նացիոնալիստական գիծ, հովանաւորւում էր բուրժուական նացիոնալիստական ինտելիգենցիան, եւ պաշտպանւում էր « ազգային առանձնայատկութիւնների խտացման» սպեցիֆիկեան - դաշնակցական սկզբունքը : Սպեցիֆիկ Աշոտ Յովհաննիսեանի այդ քաղաքականութիւնը շարունակեց նացիոնալիստական - տրոցկիստական վիժուածքներ Խանջեանի ու Ամատունու ղեկավարութեան շրջանում :

Ծանօթացէք նաեւ սա կտորը, նոյն թիւէն .

— Եւ ահա այդ ղեկավարութեան աջակցութեամբ գործող « Նոյեմբեր » միութեան նախկին անդամ հակայեղափոխականներ — Ա. Բակունց, Գ. Մահարի, Վ. Նորենց, Ե. Չարենց, Մ. Արմէն եւայլն — հաւատարիմ մնալով իրենց քաղաքական դաւանանքներին և միաձուլուելով ավերբախտական թափթփուքների՝ Ալազանի, Գիւլիքեխվեանի, Վանանդեցու, Վշտունու եւ միւսների հետ, ինքնեալ եռանդով շարունակում են պաշտպանել նացիոնալիստական - սպեցիֆիկեան հակայեղափոխական սկզբունքներ, այս անգամ արդէն աւելի սանձարձակ ձեւով, տրոցկիստական - նացիոնալիստական վիժուածքներ Խանջեանի ու Ամատունու ուղղակի հովանաւորութեամբ ու պաշտպանութեամբ :

Մէկ հիմնական նպատակի կը ձգտի ամբողջ ուսումնասիրութիւնը,— հաստատել թէ մարդիկ աշխատեր են ժողովուրդին գրականութիւնը եւ մշակոյթը հակադրել «համախորհրդային գրականութեան եւ կուլտուրային», եւ այդ միջոցով թուլացնել Ս. Միութեան ժողովուրդներուն ստալինեան մեծ բարեկամութիւնը՝ յօգուտ միջազգային ֆաշիզմի » :

Թոյլ տուէք աւելի հանգամանօրէն խօսիլ այդ մասին :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԴԱՀԼԻՃԸ ՎՍՏԱՀՈՒԹԻՒՆ ՇԱՀԵՑԱՒ 160Ի ԴԷՄ 399 ՁԱՅՆՈՎ

Ուրբաթ օր վերջացան հարցապնդումները՝ ներքին եւ արտաքին քաղաքականութեան մասին եւ Շօթանի դահլիճը վստահութիւն շահեցաւ 160ի դէմ 399 ձայնով :

Վիճաբանութեանց ընթացքին, պարզելով արտաքին քաղաքականութիւնը, Գ. Իվօն Տէլպոս խոստովանեցաւ թէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը ի վիճակի չէ վերահաստատելու խաղաղութիւնը Ծայր. Արեւելքի մէջ : Նախարարը բացատրեց թէ Բրիւքսէլի խորհրդաժողովը ձախողած ըլլալով, խնդիրը մօտերս պիտի քննուի Ժընեւի մէջ, բայց ինք հաւատք չունի որ միաձայնութիւն գոյանայ : « Այս կը նշանակէ թէ կարելի չէ շատ մեծ յոյս դնել հաւաքական ապահովութեան վրայ : Անշուշտ Ֆրանսա կրնայ առաջարկներ ներկայացնել , բայց մի մոռնաք որ առաջարկները երբեմն պարտաւորութիւններ կը բերեն իրենց հետ. արդ, մեզմէ ոչ մէկը պիտի ուզէր որ միայն Ֆրանսան կրէր այդպիսի պարտաւորութեանց բեռը » :

Պարզելով Ֆրանսայի արտաքին քաղաքականութեան կրկնակ նպատակները, Գ. Տէլպոս շեշտեց թէ կառավարութիւնը նախ կ'ուզէ չմիջամտել անդամական պատերազմներու , պահպանելու համար խաղաղութիւնը, եւ յետոյ յարատեւօրէն գործել դիւանագիտական ճակատին վրայ, պահպանելու համար խաղաղութիւնը, ո՛ւր որ վտանգ սպառնայ : Այս քաղաքականութիւնը անհրաժեշտ է մանաւանդ անոր համար որ Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմը բոլորովին վեր ի վայր շրջեց նախապէս եղած խաղաղութեան կարգուսարքը : Բայց եւ այնպէս, իրականութիւն է որ այսօր այնքան ծանր չեն սպանիական տագնապէն ծագած միջազգային բարդութիւնները եւ բոլոր եւրոպական պետութիւնները առ հասարակ համաձայն են թէ սպանիական պատերազմը միջազգային վարդապետական ընդհարումի մը հանգամանքը չունի :

Գ. Տէլպոս մասնաւորապէս յիշեց անգլօ-ֆրանսական գործակցութիւնը՝ միջազգային հարցերու լուծման համար : Ցետոյ բացատրեց թէ հարկ է անվթար պահել Ֆրանսայի զինակցութիւնները, ցորչափ մութ կը մնայ միջազգային հորիզոնը . Այդ նպատակով է որ յառաջիկայ ամսու պիտի այցելէ Վարշաւա, Պուքրէշ եւ Փրակա :

Վարչապետ Գ. Շօթան եւս խօսք առնելով, կոչ ուղղեց բոլոր կուսակցութեանց որպէսզի միանան եւ դիւրացնեն կառավարութեան գործը : Գնահատեց Լէօն Պլումի դահլիճին կատարած բարենորոգումները, շեշտեց թէ ներկայ դահլիճն ալ հաստատապէս վարած է իր նախորդին ընկերային բարենորոգումներու եւ արտաքին քաղաքականութեան : Իսկ «դադարը» անհրաժեշտ համարուած էր նոյնինքն Լէօն Պլումի կողմէ եւ կառավարութիւնը կը շարունակէ զայն, ամրապնդելու համար երկրին ելմտական եւ տնտեսական կացութիւնը : Եւ նորէն յանձնարարեց զարկ տալ արտադրութեան, իբրեւ միակ միջոցը տնտեսական դժուարութեանց լուծման : Ցորդորեց որ գործատէրերն ու բանուորները աւելի բարեացակամութեամբ հասկնան իրար : Խոստովանելով գիներու բարձրացումը, հաւաստեց թէ կառավարութիւնը լրջօրէն նկատի առած է խնդիրը : Ու վերջապէս բացատրեց թէ ինչպէս ծանր է արտաքին կացութիւնը եւ լուրջ վտանգներ կը սպառնան Ֆրանսայի ժողովրդապետական ազատութեանց :

Այս ճառին ազդեցութեան տակ էր որ այնքան ստուար մեծամասնութեամբ քուէարկուեցաւ վստահութեան բանաձեւը :

ՆՈՐ ՁԻՒԱԲԱՆՆԵՐ ԵՐԵՒԱՆ ՀԱՆՈՒԵՑԱՆ

»»»» o ««««

Նախարարական պաշտօնատուներ հսկողութեան տակ

Ներքին նախարարին եւ ոստիկանութեան վերատեսուչին կարգադրութեամբ, արտակարգ պաշտպանութեան տակ առնուած են նախարարական պաշտօնատուները, իբրեւ հետեւանք վերջին դէպքերու : Մասնաւորապէս զօրացուած է ներքին նախարարութեան պաշտպանութիւնը : Ոչ ոքի թոյլ կը տրուի ներս մտնել առանց իր ինքնութիւնը եւ գործը յայտնելու : Պահակները կը սպառնան սպաննել ով որ փորձէ կառքի ճամբէն անցնիլ, առանց յայտնելու իր հանգամանքը եւ գործը : Ոստիկանապահակներ կ'ընկերանան անոնց որ արտօնուած են ներս մտնելու : Այս խիստ հսկողութեան պատճառներէն մէկը այն է որ, չորեքշաբթի գիշեր չորս հոգի նշմարուած են պատերազմական նախարարութեան պաշտօնատան մէջ : Պահակները սկսան հետապնդել, բայց չորս անծանօթները յաջողեցան փախչիլ պատէ մը ցատկելով եւ ինքնաշարժ մը նետուելով, որ կը սպասէր փողոցին անկիւնը :

Հետապնդումները եւ խուզարկութիւնները կը շարունակուին ամէն ուղղութեամբ, երեւան հանելու համար գաղտնի կազմակերպութեան բոլոր պահեստները : Կ'ըսուի թէ կառավարութիւնը այլեւս հաստատած է դաւադրութեան գլխաւոր գիծերը, ինչպէս եւ արտաքին աջակցութեան մը պարագան : Ձերբակալուած կասկածելիները հետեւեալ ձեւով կը բացատրեն իրենց պատրաստած զէնքերը —

Կառավարութիւնը պատուիրած է քաղաքացիներուն որ ատրճանակի արտօնագիրներ չունին, իրենց տուներուն եւ գործատեղիներուն մէջ, օգտագործելու համար պատերազմի պարագային. հետեւաբար իրենք ուրիշ բան չեն ըրած եթէ ոչ գործադրել կառավարութեան հրամանները : Գալով պահուած զէնքերուն, անոնք պարզապէս գաղտնի թաքստոցներու մէջ ամբարուած են, Զօր. Ֆրանքոյի փոխադրուելու համար ...

Երեսփ. ժողովի ուրբաթ օրուան նիստին մէջ, վարչապետը խօսելով ներքին ապահովութեան մասին, թէեւ բացորոշապէս չարտայայտուեցաւ, բայց յայտարարեց .

— « Կը բաւէ ըսել թէ որոշ գործ մը, որու մասին կարծիք պիտի չյայտնեմ, թերեւս անակնկալներ կը վերապահէ եւ անշուշտ ծանրակշիռ հանգամանք ունի » :

*** Ապահովութեան պաշտօնեաները խիստ հետապնդումներ կը կատարեն, երեւան հանելու համար ձայնասփիւռի 200 գաղտնի կայաններ, որ ցրուած են ամբողջ Ֆրանսայի մէջ, մեծ մասը՝ սահմանակից քաղաքներու, նաւահանգիստներու, բերդերու եւ օդակայաններու մօտ :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԱՐԴԱԼ, ԿԱ՛ՐԴԱԼ

« Հայրենիք » ամսագրի վերջին թիւին մէջ (նոյեմբեր) հրատարակուած երկար ուսումնասիրութեամբ մը, որ դեռ չէ վերջացած, Գ. Ռ. Բերբերեան լուրջ փորձ մը կը կատարէ Րաֆֆին իր բուն տեղը դնելու (ՐԱՖՖԻԻ ՀԱՆՃԱՐԸ ԵՒ ԻՐԱԿԱՆ ՄԹՆՈԼՈՐՏԸ) .

Այս առթիւ, փաստելով զանազան թիւրիմացութիւններ, կ'ապացուցանէ թէ մթնոլորտը կազմուած, հասունցած էր, երբ ասպարէզ իջաւ Րաֆֆին : Ան աւելի շատ ազդուեցաւ, ներշնչուեցաւ, տարուեցաւ, քան ստեղծեց :

Այսպէս, Րաֆֆի չկար, երբ Ստեփան Ոսկան կ'աղաղակէր. վաթսունական թուականներուն .

— « Ինկամա՛նն՛ը կը պատրաստեն ... վառօ՞դ պէտք է մեզի ... վառօ՞դ » .

Այդ օրերուն էր որ Մ. Նալբանդեան կ'ազդարարէր .

« ... Պաշտպանել Հայի առաթուր կոխուած իրաւունքը՝ է մեր կեանքի բուն խորհուրդը եւ նպատակը : Եւ այս նպատակին հասնելու համար՝ չէ պիտոյ ընկրկենք ոչ բանտի եւ ոչ աքսորի առաջ, եւ ոչ միայն բանիւ եւ գրչով, այլեւ զէնքով եւ արիւնով » (1861) :

Հապա Սրուանձտեանցի ազդանշանը .

— Չի լանք, եղբայրներ, ափսոս են մեր աչքեր, թող լան հին զլուխներ. էն գէն մի կոխ կայ. կը լսէ՞ք ահաւոր ձայներ. ձայն արեւմուտքից, ձայն հիւսիսից, մի՛, մի՛ սարսափէք. նոքա մեզ քաջութիւն թող տան ... Այխատանք, ուժեղ, կռիւ եւ կոխուիր , զարկ ու զարկուիր » : (1862) .

Եւ վերջապէս,Վանի առաջին զաղտնի ընկերութեան հառաչանքը 1871 — 72ին («Միութիւն ի փրկութիւն») .

— « Գնաց մեր պատիւը, պղծեցան մեր եկեղեցիք, առեւանգուեցին մեր հարսունք եւ երիտասարդունք, մեր ազգութեան սերունդը ջնջելու կը ճգնին. վասն որոյ պէտք է մեռնել եւ չտեսնել այս սարսափելի վիճակը եւ կամ վերակենդանութիւն ստանալ ի ծոց հայրենեաց. ալ ի՞նչ կը սպասենք. կեանք չունենք՝ մահէ կը վախնանք» :

Դեռ կարելի էր յիշել «կայծեր» Մ. Պէշիկթաշլեանէն, Մ. Մամուրեանէն, Գ. Չիլինկիրեանէն, Երեմիայ Մոսփաղեանէն, Խրիմեանէն եւն. :

Ուրեմն, հունտերը արդէն ցանուած էին, մինչեւ անգամ արիւնը հոսած էր (Զէյթուն, 1858 եւ 1862), երբ երեւցան «Խենթ»ը (1880), «Ջալալէտտին»ը (1884), «Կայծեր» ու Ա. հատոր (1883), Բ. հատորը (1887) :

Ամէն պարագայի մէջ, հարկ է կրկին եւ կրկին կարդալ մեր ժամանակակից պատմութիւնը, կարդալ եւ սերտել, քքրել ու վերլուծել, փարատելու համար մշուշը :

Ձեզի օգնական՝ «Հայրենիք» ամսագիրն ու «Վէմ»ը, իրենց ուսումնասիրութիւններով եւ յուշերով :

ՎԱՀԷ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԳ ԱՆԹԵԼՈՎ

Հայկանուշ Թորոսեան հրաւիրուած է երգելու Radio - Parisի պետական կայանէն 24 նոյեմբեր երեկոյեան ժամը 20.45ին (տեղական ժամով) :

Երեկոյթը նուիրուած է Փօլ Ֆոշէի յիշատակին : Դժբախտաբար Radio - Parisն խնայողութիւն ընելու պարտաւորուած ըլլալով, երգեցողութիւնը տեղի պիտի ունենայ առանց orchestreի : Ահա երգացանկը՝ Innocence (Փօլ Ֆոշէ) — Հրեշտակային, Տէ՛ր, ողորմեա եւ Արի, արի քե մատաղ (դաշնաւորում՝ Paul Faucheti) :

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ ՅԱԿՈԲ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

Նոյեմբեր 14ին Թիֆլիսի մէջ մեռած է բանուորական բանաստեղծ Յակոբ Յակոբեան : 72 տարեկան էր : Իր ստեղծագործութիւնները թարգմանուած են վրացերէնի, թուրքերէնի եւ ռուսերէնի . « Ժողովրդական բանաստեղծ »ի տիտղոս ստացած էր վրացական եւ հայկական հանրապետութիւններէն : Բոլշեւիկեան կուսակցութեան անդամ էր 1904էն ի վեր :

« Իզվէստիա» նոյեմբեր 15ի թիւին մէջ ծանուցանելով բանաստեղծին մահը, կը հրատարակէ անոր լուսանկարը եւ կենսագրութիւնը :

1151 մահապատիժ 15 ամսուան մէջ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն Նիւ Եօրք Հէրըլտի, նոյեմբեր 19 թուականով .

— Զինովիեւ - Քամենեւի գնդակահարութենէն ի վեր (1936 օգոստոս), ծանօթ գնդակահարութեանց թիւը կը հասնի 1151ի : Ցեղափոխութեան քսանամեակին տօնակատարութիւններէն ի վեր, երկու շաբաթ առաջ, միայն ամփոփ թուլցան գնդակահարութիւնները, բայց պարզ ենթադրութիւն մըն է այն կարծիքը թէ վերջնապէս պիտի դադրին ընդհ. ընտրութեանց հետ , դեկտեմբեր 12ին : Այս 1151 թիւը պաշտօնական չէ, քաղուած ըլլալով խորհրդային թերթերէն : Հետեւաբար այս ցանկէն դուրս կը մնան գաւառական լրատուներ եւ վճռաբաժիններ որոնց գնդակահարութիւնը չէ ծանուցուած : Կարելի չըլլալով աչքէ անցընել բոլոր գաւառական թերթերը, հաւանաբար 20 առ հարիւր համեմատութեամբ սխալ մը գտնուի : Գնդակահարութեանց համար ամէնէն կարեւոր պատճառը կը կազմեն տակաւին լրտեսութիւնը եւ վնասարարութիւնը ի նպաստ Ճափոնի : Մայիս 10էն ի վեր 561 գնդակահարութիւններ արձանագրուած են այս ճակատին վրայ : Հողագործական ճակատին վրայ գործադրուած են 243 մահապատիժներ :

Նշանակալից է որ դատավարութիւնները միշտ կը կատարուին իւրաքանչիւր շրջանի ամենամեծ շէնքին մէջ եւ մասնաւոր դիւրութիւններ կ'ընծայուին շրջակայ գիւղերու բնակիչներու փոխադրութեան համար : Այս գիւղացիներէն մէկ մասը կը կանչուին իբրեւ վկաներ եւ շատերը առիթէն կ'օգտուին, վրէժ լուծելու համար հաւաքական տնտեսութեանց օրէնքին գործադրման առթիւ իրենց կրած նեղութեանց պատրուակով : Միեւնոյն ատեն կը շարունակուի «խոստովանութեանց» համաճարակը, ուղղակի մահուան առաջնորդելով ամբաստանեալները, հարիւրաւոր դատերու մէջ :

Անցեալ շաբթու դատ մը տեղի ունեցաւ Ուրալի շրջանին մէջ, ուր կոլխոզի նախկին նախագահ մը ամբաստանուած էր թէ պատճառ եղած է 1728 կովերու մահուան :

— Սխալ է նշանակուած թիւը, յայտարարեց ամբաստանեալը, առնուազն 20 առ հարիւր աւելի մեծ է մեր սպաննած անասուններուն թիւը, որ կը պատկանէին գիւղացիներուն եւ կոլխոզին :

Ահաբեկչի փճացման համար գնդակահարուած են 129 հոգի, իբրեւ հակայեղափոխական կամ լրտես՝ ազգային գետնի վրայ՝ 76, զինուորական խափանարարութեան համար՝ 69 հոգի, բանուորներ եւ մանուկներ թունաւորած ըլլալու յանցանքով՝ 32 հոգի եւայլն :

*** Լէնինկրատի «Փրավտա»ն նոյեմբեր 18ի թիւին մէջ կը գրէ թէ մահուան դատապարտուած են երկու ուսուցիչներ եւ ուսուցչուհի մը, իսկ 5 — 20 տարի բանտարկութեան՝ ուրիշ 8 ամբաստանեալներ, չարաչար ծեծած, եւ աղտոտ վայրերու մէջ բանտարկած ըլլալով տղաքը :

ԳՐԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

ԼԷՈՓԱՐՏԻ

Ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը չէ որ պիտի կատարեմ։ Լէոփարտի արժանի էր ատոր։ Պիտի ջանամ քանի մը գիծերով ներկայացնել նոր սերունդին։ Իտալացի մեծ բանաստեղծին մահուան 100ամեակն այս տարի կը լրանայ։ Իտալիա եւ համբուր աշխարհ երկիւղածութեամբ կը մեծարեն անոր յիշատակը։

Մարդկային տառապանքը թերեւս երբեք չէ հնչած այնքան խոր, ամենի արտիւնով՝ որքան Լէոփարտիի քնարին վրայ։

Յուսահատութիւնն երբեք չէ ունեցած այնքան անկեղծ, վրդովիչ տարազութիւն՝ որքան Լէոփարտիի ներաշխարհին մէջ։

Հրճուանքի ոչ մէկ ափունք կարող է ընդդիմանալ ծաւին՝ որ ովկիանոսի պէս կը թաւալի, լեռնակուտակ ալիքներով, յալթահարող, ընկլուզող։

Լաւատեսութեան ոչ մէկ արեգակ կարող է մաքառիլ ընդդէմ յուսահատութեան՝ որ կ՚իջնէ գիշերուան պէս, համատարած, անսահման։

Ովկիանոսը, թող ըլլայ ցաւի, ովկիանոսն է միշտ, ահարկու՝ բայց գեղեցիկ, իր անդունդներուն գաղտնիքներով, իր տարերային հրապոյրներով։

Գիշերը, թող ըլլայ յուսահատութեան, գիշերն է միշտ, մթին՝ բայց հոգեթով, լեցուն աստղերով, ջուրերուն վրայ լուսնի լոյսով, զեփիւռի շունչով, տերեւներու սօսափիւնով։

Ծննդավայր՝ Ռեքանաթի։ Ծննդեան թուական՝ 1798։ Ծնողք՝ կոմս եւ մարքիզուհի. բայց զինք երբեք չըմբռնեցին։

Մտային արտասովոր արթնութիւն եւ սորվելու գերագոյն կամք։ Տակաւին մանուկ՝ կ՚ընկղմի հօրենական հարուստ մատենադարանին մէջ։ Ինքնուսութեամբ կը սորվի լեզուներ, ինչպէս դուն կը խմես ջուր. լատիներէն, յունարէն, եբրայեցերէն, ֆրանսերէն, սպաներէն, անգլերէն։

17 տարեկանին արդէն ունի հսկայ հմտութիւն եւ խանդարուած առողջութիւն։ Կը հետազօտէ բանասիրական բազմաթիւ հարցեր, ինչպէս դուն կ՚ուտես հաց. կը գրէ վարպետօրէն երկու տաղեր, պատկան յունարէն, զոնոնք կը վերագրէ Անակրէոնին եւ գեղեցիկ դպրութեանց մասնագէտները կը հաւատան։

Կը թարգմանէ Հեզիոտոսէն, Վիրգիլիոսէն, Հոմերոսէն եւ ուրիշներէ։

Կը մեկնի Հռոմ։ Իտալիան միացած եւ անկախ չէր այն ատեն։ Գաւառ ամենակալ էր յաւիտենական ոստանին մէջ, «հիեղեցւոյ պաշտպան» օտարներ եւ տեղացի սորուկներ կը լեցնէին հոն՝ իբրեւ սանուածներ։ «Մեծ քաղաք եւ փոքր մարդիկ», կը խորհրդածէ իրովի։ Կ՚երթայ ուխտի Դասսոյի շիրիմին։ Հոն է որ Նիպուրիքի [illegible] հայկական թարգմանութեան շուրջ (զոր հրատարակած էին Զոհրապ վրդ. եւ ֆոչակաւոր բանասէր Մայ) ուշագրաւ ուսումնասիրութիւն մը կը կատարէ։ 24 տարեկանին՝ [illegible] նախարար Փրուսիոյ, կ՚այցէ իտալացի բանաստեղծին հմտութեան դիմաց եւ զայն կը հրաւիրէ Գերմանիա, դասախօսութեան։

Չերթար։ Չուզեր հեռանալ հայրենիքէն։ Դարձ ի ծննդավայր։ Զինք կը գտնենք յաջորդաբար Ֆլորենս, Միլան, Ֆիրենցէ, Փիզա, դարձեալ Ռեքանաթի, Ֆիրենցէ։

Ամենաւրեք դառնութիւն։ Այն ատենուան «մեծերէն» ոմանք կը համակրին իրեն, ուրիշներ՝ կը կարեկցին։

Ցուսախաբ կիներէն, յուսախաբ ուրիշներէն։

Կեանքին վերջին շրջանին միակ մխիթարութիւնն է եղբայրական բարեկամութիւն մը՝ յանձին Անտոն Ռանիէրիի, որ զինք կը հրաւիրէ Նափոլի, ուր հէք բանաստեղծը կ՚ապրի հինգ տարի եւ կը վախճանի, 39 տարեկան։

×

Այն շրջանին՝ ուր կ՚ապրէր Լէոփարտի, Իտալիա, բաժան-բաժան եղած, կը հեծէր օտար գերիշխանութեանց տակ։

«Առ Իտալիա» տաղը, զոր չարադրեց քսան տարեկանին, խարուած, ոտնակոխ հայրենիքի «աւա՜ղ» փառաց անցաւորին է եւ միեւնոյն ատեն ոգին է անոր ներկայ թշուառութեան։

«Դանթէի յուշարձանին վրայ», ուրիշ տաղ մըն է՝ ուր կը յորդորէ յարգել մեծ նախնիքը եւ ըլլալ անոնց արժանի։

Հայրենասիրական այս երկու տաղերը, Լէոփարտիի ազատատենչ ոգիի վկայութիւնն են։ Բայց ան հետզհետէ սուզուեցաւ իր ցաւի ովկիանոսին եւ յուսահատութեան գիշերին մէջ։

Հայրենիք, Աստուած, փառք, առաքինութիւն պարզապէս ցաւազին մարդկութիւնն անմոքելու համար բանստեղծուած ցնորքներ համարեցաւ։ Եւ մերթ յուսահատ, մերթ ցնորայոյզ երգեց։ Հետզհետէ տաղերու պէս բացուեցան իր սրտին նուագները—

«Անհունը», քիչ տողերու մէջ կը պատմէ բանաստեղծին վերացումը համայնքին մէջ։

«Տօնի օրուան իրիկունը»։ Հակադրութիւն գիշերային անդորրին եւ բանաստեղծին հոգեկան փոթորիկին միջեւ։

«Առ Անճելօ Մայօ», կ՚երգէ հայրենական փառապանծ յիշատակներէն ծագած տենչը հիացման արժանի նոր որդիներ։

«Փաուլինա քրոջս հարսանիքին առթիւ», կը թելադրէ կիներուն ծնանիլ մեծանձն որդիներ։

«Գնդախաղի մէջ յաղթողի մը», կը փառաբանէ չարքաշ կեանքն ու հելլենական խաղերը, որոնք երիտասարդութիւնը կը պատրաստեն մարտնչելու ազատութեան համար։

«Բրուտոս կրտսեր», առաքինութեան ունայնութիւնը կը ստուգէ, կը տարակուսի աստուածներու գոյութեան վրայ, ինքզինք զգետնուած կը զգայ չար ճակատագրէն, կ՚ընդվզի անոր դէմ, ինքզինք կ՚ոչնչացնէ արհամարհելով վերապրողներու լացը, արհամարհելով փառքը։

«Իր կնոջ», գաղափարական, երկնային կինը կը փնտռէ։

«Առ Սիլվիա», անդարձ մեկնած սէր մը կը վերակոչէ, թրթռուն եւ գրաւիչ շեշտերով։

«Գիւղին շաբաթը», կ՚ըսէ թէ հաճոյքին սպասումն աւելի գեղեցիկ է քան ինքը, հաճոյքը։

«Մայրամուտ լուսնի», կը տրտնջայ թէ երիտասարդութիւնը կ՚անցնի անվերադարձ, անթառամ պահելով իրեն յատուկ փափաքներ՝ նոյնիսկ խոր ալեւոյթի մէջ

«Գիշերային երգ Ասիոյ մէջ թափառական հովիւի մը», կը հարցնէ աստղերուն՝ ինչո՞ւ կեանքը, ինչո՞ւ մահը, ինչո՞ւ ցաւը։

«Գինեստրա կամ անապատին ծաղիկը», կը հռչակէ մարդուն ոչնչութիւնը բնութեան ուժերուն դէմ, հետեւաբար, կը քարոզէ սէրը մարդերու միջեւ, իբրեւ նոյն դժբախտութեան ենթակայ արարածներու։

«Իր անձին», կը յուսահատի, կ՚արհամարհէ ամէն ինչ։

Այն շրջանին՝ երբ «ռոմանտիկ» շարժումն ակադեմական պատմուճան զգեցած էր եւ ժամավաճառ կ՚ըլլար ուղղութիւններ մատնանիչ ընելով, բանաձեւեր շարադրելով, Լէոփարտիի երգերը կը ծնէին անկախ, ինքնարուխ, ինքնատիպ, անկորնչելի բովանդակութեամբ եւ թովչութեամբ օծուն։

Ոչ եւս էր Լէոփարտի երբ Ալֆրէտ տը Միւսէ կարդալով անոր քերթուածները, հիացաւ, ապշեցաւ, եւ ի յարգանս իտալացի քերթողին՝ երգեց։

Այնուհետեւ է որ Սէնթ-Պէօվ բարեհաճեցաւ խօսիլ Լէոփարտիի «բարոյական գործերուն» վրայ։ Բաւական է ըսել թէ իր զգացումները՝ զորս ա՛յնքան ճարտարութեամբ արտայայտած է քերթուածներուն մէջ, գաղափարներու եւ պատկերներու վերածուած են վերոյիշեալ երկասիրութեանց մէջ։ Եւ դեռ ունի մտածումներ, նամակներ, ուսումնասիրութիւններ։

×

Ի՞նչ պիտի ըսէիր, հէք Լէոփարտի, եթէ գիտնայիր թէ այսօր հայրենիքդ գտած է ազատութիւն եւ կ՚ունենայ նախանձելի աշխոյժով։

Ի՞նչ պիտի ըսէիր, եթէ գիտնայիր թէ հայրենակիցներդ սորուկներ չեն այլեւս եւ քեզ կը շրջապատեն ո՛չ սառոյն համակրանքով մը կամ կարեկցութեամբ, այլ անհուն սիրով, հպարտութեամբ, փառքով։

Ի՞նչ պիտի ըսէիր եթէ գիտնայիր՝ թէ այսօր Իտալուհին հոգեկան գեղումով կը կարդայ քերթուածներդ, կ՚արտասանէ զանոնք յուզումով եւ, հարիւր տարի ետք, ահա կը սիրէ քեզ։

Ի՞նչ համբոյրներ մթագնեցան, ի՞նչ փառքեր խորտակուեցան, յորմէհետէ փակեցիր աչքերդ, եղբա՛յր Լէոփարտի, մինչդեռ դուն կը ճառագայթես լիալիր։

Ժամանակն անգութ է, կը փոշիացնէ բուրգեր, կը շարժէ լեռներ, կը թաղէ անուններ։

Եթէ ԺԹ. դարու բանաստեղծներու ամբոխէն տասն երեք հոգի դիմանան ժամանակի ուժերին, մէկը դուն պիտի ըլլաս, մե՛ծ Լէոփարտի։

ՀՐԱՉ ՔԱՋԱՐԵՆՑ

ԵՐԿՈՒ ԵՐԳ ԼԷՈՓԱՐՏԻԻ ՔՆԱՐԷՆ

Ա.

ԱՆՀՈՒՆԸ

Ես սիրեցի միշտ բլրո՛ւրն այս ամայի,
Եւ ցանկապատն այս՝ որ ա՛յնքան մասերէն
Կը զրկէ աչքն՝ հորիզոնին ծայրագոյն,
Բայց նստելով եւ դիտելով միջոցներ
Անկէ անդին անվախճան,
Գերմարդկային լռութիւններ, խորագո՛յն
Անդորրութիւն կը ստեղծեմ ի՛մ մտքիս մէջ,
Ուր սիրտս հազի՛ւ չի սոսկար.
Եւ տունկերուն մէջ այս երբոր կը լսեմ
Մրմռ՛ւնչն հովին, այն լռութի՛ւնն անսահման
Այս ձայնին հետ կը բաղդատեմ. կը յիշեմ
Յաւերժակա՛նն, անցած, մեռած դարե՛րն եւ
Ներկայ — ո՛ղջ դարն ու ձա՛յնն իր։ Այս անհունին
Միջեւ այսպէս մտածումս իմ կը խեղդուի,
Եւ քա՛ղցր է ինձ նաւաբեկի՛լ այս ծովուն մէջ։

Բ.

ԻՐ ԱՆՁԻՆ

Այժմ առ յաւէտ պիտի հանգչիս
Յոգնած սի՛րտ իմ. Անհետացաւ պատրանքն յետին
Զոր կարծեցի յաւերժական։ Անհետացա՛ւ։ Ըստոյգ կը զգամ
Մեր մէջ սիրուն պատրանքներու
Ո՛չ միայն յո՛յսն, ի՛ղձն է մարած։
Հանգչէ յաւէտ։ Դուն բաւական
Բաբախեցիր։ Ոչինչ չկա՛յ զարկերդ արժող,
Ո՛չ ալ աշխարհն է արժանի հառաչանքի։
Կեանքն է ձանձրոյթ եւ դառնութիւն,
Ուրիշ ոչի՛նչ, աշխա՛րհն է տի՛ղմ,
Այժմ հանդարտէ։ Յուսահատէ՛
Վերջի՛ն անգամ. Մեր սերունդին ճակատագիրն ընծայեց մա՛հ,
Միմիայն մա՛հ։ Արհամարհէ՛
Քե՛զ, բնութի՛ւնն եւ ո՛յժն անարգ
Որ ի վնաս հասարակաց կ՚իշխէ, թաքուն,
Եւ անսահման ունայնութի՛ւնն ամենայնի։

Իտալերէն բնագրէն հայացուց՝
ՀՐԱՉ ՔԱՋԱՐԵՆՑ

ԱՆՄԻՏ ԵՒ ԱՆԱՐՈՒԵՍՏ

ՀԱՑ ՈՒ ՊԱՆԻՐԸ

Անկից առաջ մայրերը կ՚ըսէին իրենց չարութիւն ընող զաւակներուն.
— Եթէ խօսքս նորէն մտիկ չընես՝ պանիր չպիտի տամ հացիդ հետ։
— Եթէ չար կենաս, ցամաք հաց պիտի ուտես։
— Անգամ մըն ալ եթէ անառակութիւն ընես՝ հացդ պիտի տամ առանց վրան կարագ քսելու։
— Թայտառակ, այսօր զրկուած ես շօքոլայէդ. չոր հաց պիտի ուտես։

Անկից վերջը կարծեմ, մայրերը պիտի փոխեն իրենց սպառնալիքին ձեւը, պարզապէս հացին սղութեան պատճառով, ու պիտի ըսեն.
— Այսօր շօքոլադ առանց հացի պիտի ուտես...
— Առ սա կտոր մը պանիրը ու կերծէ, հացէն զրկուած ես...

Իսկ վազուան տղաքը պիտի ըսեն ի խորոց սրտի.
— Երանի՜ հին ատենուան տղոց որոնք կրցած են կուշտ ու կուռ ցամաք հաց ուտել...։

ՖՐԱՆՔԸ

Բարեկամ մը կ՚ըսէր.
— Գիտե՞ս, Ֆրանքը ա՛լ աւելի պիտի իյնայ եղեր։ Ամէն անգամ որ Ֆրանքը կ՚իյնայ, ապրուստը աւելի կը դժուարանայ։ Ֆրանքը քանի կ՚իյնայ՝ կը դառնայ այնքան անմատչելի։

Ըսի բարեկամիս.
— Ֆրանքը արպէսզի մարդոց համար մատչելի դառնայ, պէտք է մարդիկ ալ հետեւին Ֆրանքի անկումին եւ իյնան, իյնան։ Ֆրանքին տիրանալու համար պէտք է ծունկի գալ, վար իջնել, գլտորիլ, սողալ։

«ՅԱՒԻՏ»

«Հայաստանի Կոչնակ» շաբաթաթերթին գրեթէ բոլոր աշխատակիցները ունին սիրական բառ մը.

«Յաւէտ».

Ի՞նչ է պատճառը որ շատ կը գործածեն այս բառը։ Քանզի առանց պատճառի արդիւնք չկայ։ Գիտենք որ ընդհանրապէս գրողները ունին իրենց սիրական բառերը։ Սակայն գրողներու խումբի մը միեւնոյն սիրական բառը ունենալը նորութիւն է։ Ես կը կարծեմ որ կոչնակեան գրողներուն «յաւէտ» բառը յաւէտ գործածելը արդիւնք է յաւիտենականութեան հետ իրենց շատ գործ ունենալուն եւ կամ յաւիտենականութեան հետ իրենց բնաւ գործ չունենալուն։

Ձաշակ մը տանք իրենց «յաւէտ»աբանութեան։

«Կոչնակ»ի գրական քննադատ Յովհաննէս Աւագեան խօսելով բանաստեղծի մը, Լութֆի Մինասի «Գարուն» անունով գրքոյկին մասին, կը գրէ.

—«Ամերիկահայ ծանօթ բանաստեղծ Լութֆի Մինաս վերջերս հրապարակ դրաւ իր քերթուածներուն մէկ հաւաքածոն ալ— յաւէտ տետրակ մը շուրջ քսան էջերէ բաղկացեալ— ուր նոր շունչի մը նշոյլը կը թրթռայ։

Լութֆի Մինաս կը յայտնուի յաւէտ խորհրդապաշտ քերթող մը՝ որ օրուան իրականութեանց խոյս կը մտնէ նայ կարի զգուշաւորութեամբ։»

Երկու տող վար.
— «Ահա թախիծը՝ քերթողներէն յաւէտ անբաժան ներշնչումի այդ տարրը՝ կը տիրապետէ իրեն, ու անիկա անմեղիտալի բաղձանքը կ՚ունենայ բնակիչ դառնալ յաւէտ «Ալքի պէս լուռ ամայի խրճիթին»։

Ինչպէս կը տեսնուի, առաջ—առաջ երկու տողի մէջ չորս հատ «յաւէտ»— «յաւէտ խորհրդապաշտ», «յաւէտ տետրակ», «յաւէտ անբաժան», «յաւէտ շիրմի պէս լուռ»։

Մենք ալ կրնանք փորձել ու գործածել «յաւէտ» բառը — «յաւէտ աստուածապաշտ», «յաւէտ փարիսեցի», «յաւէտ Ս. Գիրքք», «յաւէտ բաժանեալ», «յաւէտ անապատի պէս անպտուղ», «յաւէտ ովասիսի պէս ջրոտած», «յաւէտ անպէտ», «յաւէտ պատուելի», «յաւէտ յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն»։

ԳՈՂԵՐՈՒ ԹԵՐԹԸ

Վարշաւայի մէջ ոստիկան մը, կասկածելով, կը ձերբակալէ ցրուիչ մը որ կը ծախէր «Մեր կենցաղը» անունով լրագիր մը։ Ասիկա պաշտօնական օրկանն է եղեր գողերու։ Թերթը ունի կարող աշխատակիցներ որոնք գեղեցկութեամբ եւ հմտութեամբ կը գրեն խմբագրականներ, տեսութիւններ, պատմական ուսումնասիրութիւններ գողերու կեանքէն ներքին ու արտաքին լուրեր եւ վերջին կատարելագործութիւնները գրպանահատութեան, խաչագողութեան։ Մասնագէտներու կողմէ յօդուածներ դրամարկղներ բանալու, փականքները կոտրելու, եւայլն։

Ոստիկանութիւնը երեւան կը հանէ տպարանը, խմբագրատունը եւ կը ձերբակալէ խմբագիրը որ կին մըն է ուսանողուհի Լիթէր Սուխոլքայա, խմբագրատունը տաղանդաւոր գողի մը. կը ձերբակալուին նաեւ թերթին 2000 բաժանորդները։

Եթէ ես ոստիկան կամ ոստիկանապետ ըլլայի, հաւատացէք որ կը ձերբակալէի գրեթէ բոլոր թերթերու գրեթէ բոլոր խմբագիրները, աշխարհի վրայ ձգելով հազիւ քանի մը տասնեակ թերթ։ Կը ձերբակալէի մանաւանդ եւրոպական եւ ամերիկեան մեծ թերթերուն խմբագիրները ու աշխատակիցները եւ ազատ կ՚արձակէի Լիթէր Սուխոլքայան, իբրեւ անդիմակ խմբագրապետուհի։

ՓԱՅԼՈՒՆ ԿՈՂՄԸ

Թոմկավար հայրենակից մը, խօսելով Բարեգործականի մասին, ըսաւ.
— Դուք միշտ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան սեւ կողմը կը տեսնէք ու չէք ուզեր տեսնել անոր փայլուն կողմը։
— Ուրեմն կը խոստովանի՞ք որ Բարեգործականը ունի սեւ ու փայլուն կողմեր։
— Անշուշտ, սակայն, մենք կը սիրենք Բարեգործականը ...
— Իր փայլուն կողմին համար անշուշտ ...
— Վարդը սիրողը փուշերն ալ պէտք է սիրէ, կ՚ըսեն։
— Ո՞րն է, սակայն, Բարեգործականի փայլուն կողմը, որ սիրուած է ձենէ։
— Իր արժանաւորութիւնը, իր արժանիքը, իր արժէքը։
— Այդ փայլուն կողմը կը սիրէք որով կը շօշափէք ալ...

Նիկողոս աղա, որ քովս կեցած էր ըսաւ.
— Թոմկավարները Բարեգործականին միշտ ու միայն փայլուն կողմը սիրած են, իսկ այդ փայլուն կողմը Բարեգործականի ոսկին է։

ՆՇԱՆ ՓԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԱԿՆԱՐԿ ՄԸ ԿԱՊՈՅՏ ՈՂԿՈՅԶԻՆ

Դանիոյ իշխանուհին՝ Քրիստինէ՝ ողկոյզ մը բռնած է ձեռքը։ Երջանկաւէտ, անդորրադէմ այս կնոջ անհարկը մութ աչքերուն մէջէն կը դիտէ կապոյտ ողկոյզը։ Փարաւոնի մը աղջկան կամ շքեղ Փիւնիկուհիի մը աչքերը կրնայի՞ն արդեօք ա՛յնքան պլըշալից սուզուիլ կապիճներուն մէջ։ Հող եւ անձրեւ, տառապանք ու ծով, բարուհակ ու արեւ, բոլոր այս խուռնախուռն հոսանքներուն նմանութիւնները կը շողան արհիացեղ կնոջ աչքերուն մէջ, երբ տակաւին մասնիկը չէ երկարած, ղօշաւիչ հասապատուղին։ Հառաչանք մը միայն կուրծքը կը լեցնէ ողկոյզին վերեւ։ Աչքերը կը գոցուին, կարծես գոց նայուածքին առջեւ երջանկութիւնը աւելի գեղուն կ՚ըլլայ. Երբ պտուղին քաղցրութիւնը ճմլուի բիմքին դէմ, հոգին ա՛յն ատեն բան մը գիտնայ ստեղծագործութեան գաղտնիքին շուրջ։

×

Կրէթա Կարպօ, գերի նայուածքներուն այս վեհապետուհին էր որ այս պատկերը մարմնաւորեց ֆիլմին որ մաղատատոին վրայ եւ յիշատակներ արթնցուց իմ հալումաշ սիրտին մէջ։

Ժխորը միշտ կը թօթափէ մանկութեան քունը։ Դուռներ կը բացուին կը գոցուին, արկղներ կը տեղափոխուին, հօրս աղօտ ձայնը կը թնդայ եւ մայրիկիս թրթռուն ծիծաղը։ Սիրտս կը բաբախէ կարեւոր։ Դարձա՞ն արդեօք վերջապէս դէպի հօրաւ իրենց ճամբորդութենէն։ Ահա մէկը կեցած է արդէն անկողինիս առջեւ։ Բոլորշի ճրագին մէջ լողացող պատրոյգը կը լուսաւորէ մանիմիկ դէմքը մայրիկին եւ բան մը անոր վեր բարձրացուցած ձեռքին մէջ, փունջ փունջ վրայ շարուած։ Թաղալի՞կ մը արդեօք։ Նորեկ տեսութեան երջանկութիւնը կ՚ընդարմացնէ անդամներս։ Նրբին մատները կը քակեն գնդակները, անոնք կը թաւալին կը գլորին վերմակիս վրայ, կը ցարնուին ձեռքերուս, կը կաթկթին կուրծքիս վրայ. Կապոյտ զովութիւնը կը խռովէ զիս։ Վերջապէս կը զգամ բոլորակուա՛ծ հրթուկներիս միջեւ, քիմքիս վրայ, եւ կը պայթի գնդակը։ Թանկ քաղցրութիւն մը կը լեցնէ բերանս։ Հեռաւոր երկրամասէ բերուած պարգեւ մը, պտո՛ւղ հարաւակոյս երկնքի— Նախընծայ ակնա՛րկս կապուտակ ողկոյզին

×

Vitis vinifera— գինեբեր որթ— տասը տարի վերջ այսպէս կը բացատրէ տունի ուսուցիչը։ Եղբայրներս այն կողմերը չեն, բայց ես ուշադիր ականջկուտամ։ Vitis vinifera? Դասական— գրաբառ բառին հեշտին հնչումը կը գինովցնէ զիս։ Նրբին գործարաններով մայր բուսէն կտրուած պատկերին չերթար ուշադրութիւնս։ Հին այդ բուսէն աւելի լինտանի կը դառնայ ինծի բարունակն ու պտուղը։ «Բունը չինանիւթը, չտեմարանն է իմէկ դուրս ցայտող բոլոր մասերուն համար», կը դասախօսէ ուսուցիչը։ «Յառաջակողմեան Ասիոյ մէջ, որ հայրենիքն է որթատունկութեան, բնանարապ լծակներ ա՛յնպիսի ուժով մը վեր կը հանեն յորդահոսան յոյզը, որուն բարունակները կրնան մագլցիլ մինչեւ երեսուն մեթր դէպի վեր հոգին տակէն»։ Դէմքս կը ճառագայթէ։ Կը տեսնեմ կանանչ պատուղիններդ գալարուած տունէ մը վեր, բարձր, միշտ աւելի բարձր, պտուղնին մէջ արմատացած ծղօտի լարերը կը տարածուին կ՚արձակուին ջերմութեան անձեղուն հրայրքով, մատաղ խիղճերը նախ կ՚ոստնուն, յետոյ կը փթթին կը բացուին ծաղկողկոյզները, եւ ահակը շնչեմ նարդոսակերպ բոյրքը, եւ կ՚ապրիմ արարչագործութեան մէկ հրաշքը, քանի՛ անգամ որ մէն մի ուրոյն ծաղիկէ կազմուի հասապատուղը, Vitis vinifera, հարաւի կապոյտ երկինքին մէջ, պարգեւատու անոր աղբերահոս արժառեան ուժին, արեւուն դէմ գիմաց։

Ուսուցիչը գիրքը կը գոցէ, նորէն կը բանայ եւ ցոյց կուտայ աղօտ ողկոյզով պատկերը։ «Նախ եւ առաջ հասապատուղը կանանչ կ՚ըլլայ, քանի մը տեսակներուն մէջ կարմիր։ Քանի՛ հասուննան, հասապատուղները կ՚եռանդին, ճերմակ գինիին տեսակները դեղին կամ կարմիր, իսկ կարմիր գինիին տեսակները կապոյտ»։ Կը խլեմ գիրքը ուսուցիչիս ձեռքէն եւ հիացիկ կ՚ակնարկեմ ողկոյզին։ «Արդարեւ գեղեցի՞կ»։ Կ՚ըսեմ բարձրաձայն։ Եղբայրներս կը խնդան։ Ուսուցիչը ոտքի կ՚ելլէ եռանդուն։ «Մարդկութիւնը երբե՞ն ի վեր հողը կը մշակէ։ Ո՞րչափ հին է գետնախնձորը։» Ես ըղձածուած պատուհանէն դուրս կը նայիմ հօրս արտերուն, որոնք ձմեռնական ցանքին կանանչ յարդարանքին մէջ կը հանգչին։ Գետնախնձորներուն մասին սա՛ չափը միայն գիտեմ որ անոնք վարը նկուղին մէջ են, եւ դարնան երկար, կանանչ խիղճերով գիւղերու, ճիւղիկներու պէս բաներ մը կ՚ըլլան։ «Բայց հողագործութենէն ու գետնախնձորէն աւելի կանուխ ազդուած է մարդուն եւ գինիին միասնական մշակոյթը, կը հաստատէ՞ք։ Որթամշակութիւնը Փոքր Ասիայէն եկաւ Եգիպտոս. Ասորական քարէ քանդակները մեզի կը խորհրդանշեն արքայական խնջոյքներ որ թառոնկի ձողաբարձ հովանոցակներու տակ, Եգիպտոսի առաջին պատմական թաղաւորը մեզի կը կտակէ նկարագրութիւններ գինեգործութեան մասին. Փիւնիկեցիք եւ Թրակիացիք այգեմշակութիւնը Յունաստան բերին եւ...» Ուսուցիչը ոտքի ելաւ, ցցեց իրանը միշտ աւելի բարձր, թեւերը նետեց օդին մէջ, «Յոյները, այն փառաւոր, կենսունակ ժողովուրդը— ի՞նչ ունին ուրիշները որ անոնցմէ առած չըլլան։ Իրենց գինիի բաժակներուն, ըմպանակներուն, դալիճներուն նկարագրութիւններէն սրբէ յոյգին շունչը եւ անոր խրախճանքի կախարդանքը կը բուրէ։ Այո՛, գինի պաշտեց Սոկրատի՜ն եւ թեւ տուաւ Պղատոնի՜ն։»

Ուսուցիչը դադար տուաւ հիացիկ պարտասումով մը։ «Բայց անոնք ալ գինով կ՚ըլլայի՞ն արդեօք», հարցուց հետաքրքիր զարմանքով երեց եղբայրս, որ զգլխած էր պանդոյր մը ըլլալէ։ Ուսուցիչը արտմութեամբ վար կախեց թեւերը։ «Անշուշտ, պէտք մարդիկը միայն կը գինովնան, դա՛ւ կա։ Անկուշտ որովայնը տակաւով միայն կը լեցուի։ Այդպիսիները իրենց վատթար մտածումներուն ճանբէն դուրս կուտան։ Գինին դիւապէս գէրծ կ՚ընէ զանոնք։ Իր օրհնութիւնը եղեռնագործ դեւի մը կը փոխարկէ։ Այդպիսիները չեն կրնար ընդունիլ Աստուծոյ կողմէ իբրեւ ընդունարան գինիական ըմպելին.

(Մնացեալը յաջորդիւ)

ՎԷ ՆՇԱՆՆԵՐԸ յօդուածագիրները եւ բանաստեղծները իրենց գրութիւնները գրել՝ թուղթին մէկ երեսին վրայ քիքեղին եւ մելանով։

ԱՐԾԻՒԻ ՄԸ ՄԱՀԸ

Կիրակի է։

Տաքուկ, արեւոտ օդ, եռուն փողոցներ զուարթ դէմքեր, ծիծղուն ճամբաներ։ Քանի մը օր շարունակ երկինքը կուշտ մը լալէն վերջ, այսօր իր կոծը դադրեցուցած, տօնական բզբէլ շուները հագած, իր կապոյտ նաւականքովը կը ժպտի անցորդներուն եւ ճամբաներուն։

Ու բազմութիւնները մեծ թէ փոքր, ծեր թէ երիտասարդ, տուները լքած, փողոց են իջեր քիչ մը օդ առնելու, արեւ ընելու։ Եւ արեւը չէն ու գեղեցիկ, պերճանք է փոքր ճամբաներու լոյսերին ու երկայնքին։

Ես ալ, «յամրաքայլ կարաւան»ին խառնուած, մեր քաղաքին հանրային մեծ պարտէզը կ'երթամ, կիրակնօրեայ քանի մը ժամերս անցընելու։ Լեցուն բազմութիւն մը խռնուած է դէպի պարտէզ երկարող ճամբաներու վրայ։

Կը հասնիմ. Պարտէզ կը մտնեմ։ Մուտքի դռնէն մինչեւ հեռաւոր անկիւնները մրջիւնի նման մարդ լեցուած է։ Արուեստական լճակը արեւի առագայթներուն տակ խաղաղ ու անխռով կը ննջէ, միայն, երբեմն իր կողքին ռահոգ մակոյկներն են որ կը խախտեն հանդարտը։ Տեղ-տեղ իրենց կառոյցը երկինք ցցած ծառեր, դեռ չեն ուզեր մերկանալ իրենց կանանչ տերեւներէն։ Հեռուն պարտէզին մէկ անկիւնին Շալէ տիւ Փարքի բարձրաբերձ է որ երբեմն մը փշրանքները կը ցանէ չորս դին, ու, բազմութիւնները իրարու մօտ, իրարու հետ կը քալեն զանազան ուղղութեամբ։

Կը քալեմ ես ալ, կը յառաջանամ։ Ցեղոյ չեմ գիտեր ինչո՞ւ քայլերս ակամայ կ'ուղղուին դէպի կենդանիներու առզատը։ Կը մօտեցեմ եւ աջ ու ձախ բազմութիւնները դիտելով կը յառաջանամ։ Յանկարծ, ուշադրութիւնս կը գրաւէ տեղ մը ուր ստուար բազմութիւն մը հաւաքուած բան մը կը դիտէ, բանով մը կը զուարճանայ։ «Կապիկի մը այլակերպութիւնները եւ կամ կոյտ արջի մը խենդութիւններն են որ տեղի կ'ունենան» կը մտածեմ ու կը քալեմ դէպի այն կողմ։ Կը հասնիմ։ Սխալած եմ։ Արծիւ մըն էր, զօրչ ու հսկայ արծիւ մը, որ նոր բերած էին օտար աշխարհէ մը, եւ կամ, լեռներէն վար իջեցուցած՝ թեւերը կապկպած նոր, օտար ու անհրապոյր աշխարհ մը բերած էին։ Ու... լեռներու ազատ, ինքնիշխան թագաւորը, դեռ անվարժ՝ վանդակի մը նեղլիկ ցանկապատին ու տարածութեանը, վիզը կը ծռէ, կ'երկարէ, ասեր բայց չիլ նայուածքով մը կը նայի շուրջը հաւաքուած բազմութեան, յաճախ վերը իր գլխուն վերեւ կախուած երկինքին, ապա, զայրոյթով կը կռնչէ, կիրիչ ձայնով մը կը ճչայ, յետոյ թափ կուտայ իր լայն թեւերը, կը շարժէ, կը բարձրանայ, բայց... Բայց, հազիւ մէկ-երկու թեւ հոլովուած, ուժգին կերպով կը զարնուի վանդակին փեղկերուն ու վար կ'իյնայ, յոգնած...

«Մարոքեան արծիւ» գրուած է վանդակին ճակատը, ու շատ մօտիկ թուականով մը նշանակուած անոր մուտքը։ Շատ չըներ, ճիշդ հինգ օրուան պատմութիւն ունի նոր գերին։

Գործողութիւնը կը շարունակուի։ Ըմբոստ կենդանին կը կռնչէ, կը բարձրանայ, կը զարնուի ու կ'իյնայ ու, անդուլ, չտես բազմութիւնը, հաւաքուած, գրեթէ իրարու ուս ելած, կը դիտէ ողբերգութիւնը... Կը նայի, կը ծիծաղի, կը քրքջէ եւ կը զուարճանայ։

Կը դիտեմ տեսարանը սրտաբեկ, տրտում աչքերով, կարծես թէ իմ սիրտս է որ կը զարնուի վանդակին փեղկերուն, հոգիս է որ կը փշրուի անոր ահաւոր անկումէն... ու զանկիս մէջ, մտածումներս, խորհուրդներս իրար կը խաչաձեւեն։ Քիչ կը մնայ որ թեւերս բանամ, պոռամ, ապտաննամ բոլորին, կատղած վագրի մը պէս մտնեմ այդ անպատկառ բազմութեան մէջ ու աղաղակեմ, — «Հէ՜յ, ինչ կը խնդաք, ինչո՞ւ կը ծիծաղիք, անամօթներ... ցաւին վրայ խնդալ կ'ըլլա՞յ, Տագնապը կը ծաղրուի՞, յիմարներ...»։ Բայց, գլուխս կը ցնցեմ, կը շտկուիմ ու ինքզինքս կը զսպեմ։

Կ'ուզեմ բաժնուիլ, հեռանալ, բայց քայլերս չեն զօրեր, կը մնամ կանգնած, քարացած ու անզգայ։

Գործողութիւնը կը շարունակուի, բազմութիւնը աւելի կը շատնայ։ Հէգ արծիւը կրկին կը նայի հաւաքուած բազմութեան, նորէն կը տեսնէ գլխուն վերեւ կանգնած երկինքը ու աւելի կատաղօրէն թափ կուտայ իր թեւերը։ Բայց, յայտնի է որ ալ յոգնած է, ուժը առաջուան պէս զօրեղ չէ, կռնչիւնը իր թափը կորսնցուցած է ու վիզին փուրջ մազերը ցցած, քրտնած ու արիւնոտած են։

Ցետո՞յ... յետոյ «պահապանը» կուգայ, կը զսպէ լեռներու թագաւորը եւ իր խուցը կը տանի։ Բազմութիւնը, կարծես դժգոհ եղածէն կը հեռանայ, կը ծիծաղի ու կը ցրուի։ Ես ալ կը հեռանամ եւ աննպատակ կը դեգերիմ աջ ու ձախ։ Լոյս արեւին տակ փռուած ոսկի լճակը, բիւրաւոր նաւակներու թաւալումը, մեծ ծառերու, կամ խիտ թաւուտներու անկիւնը զոյգերու հեշտագրգիռ գրկախառնումը, ծաղիկներու բոյրը ու դեռ բազմութիւնը սա աստիճան կարապներուն ոչ մէկ հրապուրանք ունին ինծի համար։

Սիրտս հոն մնաց - լեռներու ազատ արքային մօտ, վանդակուած արծիւին քով։ Ա՜, ինչպան կ'ուզէի որ անոր լեզուն հասկնայի, ազատ ըլլայի մտնել անոր խուցը, գրկել անոր վիրաւոր գլուխը, շոյել, փայփայել, խօսիլ ու մխիթարել զայն։ Ըսէի, ... ըսէի ինչ որ կը զգայի, ինչ որ կը մտածէի։ Ըսէի. «Գառիս քեզ, լեռներու իշխան, յարգանք քու արիական մաքառումիդ, յարգանք քու տառապանքիդ, բիւր պատիւ քու ըմբոստ խոյանքիդ, վանդակին պատերը ալ պայքարովդ ու ըմբոստ թռիչքովդ կենդանի անմահութիւն մը կերտեցիր, մինչ քու շուրջդ վանդակուած թախտակիցներուդ համար սարբեր ճակատագիր մը վերապահուած թախտակիցներուդ համար է մարդոց կողմէ եւ կնքուած նոյն չար մարդոց ձեռքովը։

Զանոնք, արծիւդ իմ սիրելի, լեռներէն վար բերած են «քաղաքակրթելու» համար, եւ կամ, «քաղաքակրթութեան»ներու առջեւ ցուցադրելու իբրեւ կենդանի մնացորդներ... անոնք պիտի մընան հոն՝ վանդակներու երկաթէ ցանկապատերուն ետեւ, զուրկ արեւի լոյսէն եւ երկնքի կապոյտէն։ Ժամանակէն շատ առաջ անոնց մազերուն մէջ սպիտակ չոզքը պիտի երեւայ, ու անոնց փետուրները պիտի թափին դեռ ամառը չողջունած։ Կարճատես պիտի դառնան «մայրամուտ»էն շատ առաջ, ու անոնց ձայները իրենց չունչին հետ պիտի մարի ու հատնի... ու օր մըն ալ, անոնք, մեռած մծեղներու պէս վար պիտի թափին իրենց թառերէն։

Մինչ դու, արքայդ հպարտ, կըռուիլ գիտցար, մեռնիլ գիտցար — փառք անոնց որ կռուիլ ու մեռնիլ գիտցան...

Բայց անզօր եմ այդ բոլորին, անկարող ու տկար։

Ցողնած, դանդաղ քայլերով տուն կը վերադառնամ։ Իրիկունը գիշերը, կէս քուն կէս արթուն, միշտ արծիւը կ'երազեմ, անոր պատկերովը կ'ապրիմ։ Ցաջորդ առաւօտ, կանուխ, նախաճաշիս առեն տեղական թերթ մը կը թղթատեմ։ Աչքերս յանկարծ կանգ կ'առնեն լուրի մը վրայ, — «Արծիւի մը մահը»։

«Իէն խանրային պարտէզին մէջ, Մարոքէն նոր բերուած արծիւ մը, ամբողջ հինգ օր ինքզինքը վանդակին փեղկերուն զարնելէ, ծլալէ ու շարունակաբար չարչարուելէ վերջ մեռաւ վերջին գիշերը»։

«Քրուասանը»ը ակռաներուս տակ մնաց, եւ կաթին ումպը կոկորդիս մէջ։ Արցունք մը կիզեց աչքերս։

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՁԷ

Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲ. — Անցեալ կիրակի արտատպեր էինք ռուս բանաստեղծի մը մէկ արտադրութիւնը, «Երգ հայրենիքի մասին», իբրեւ օրինակ խորհրդային հայրենասիրութեան։

Ահաւասիկ նմոյշ մըն ալ Երեւանէն, ապացուցանելու համար թէ ինչպէս կ'աճի ռազմաշունչ ոգին, ընդ հովանեաւ «մարդկութեան հանճարեղ առաջնորդին»։—

ՅԱՂԹԱԿԱՆ ՔԱՅԼԵՐԳ

Զարկէք ուժգի՛ն, թմբկահարներ, զարկէք արա՛գ,
Եւ թնդացէք, դուք շեփորներ որոտաձայն,
Այսօր նորից խլնում ենք մենք հրապարակ —
Ռազմի երգով, դրօշներով հաղմածածան։

Գալիս ենք մենք գործարանից, հանքի խորքից,
Համայնական մեր դաշտերից արեւազարդ.
Գալիս ենք մենք — Հոկտեմբերի հասակակից,
Նրա նման հզօր ու միշտ երիտասարդ։

Որպէս նուէր բերում ենք մեր հայրենիքին
Գեղեցկութիւն, ուժ եւ մարմին արեւակէզ,
Գոչում ենք մենք — ողջոյն անմար արեգակին,
Որ Կրեմլի ամրոցի մօտ ժպտում է մեզ։

Նրա կամքով մենք յաղթեցինք հող ու տարերք,
Ցաղթող եղանք գետնի վրայ, ծովում, օդում.
Ղեկավարն է մեզ միշտ վարում պողպատածնաք
Ու կատարից դէպի կատար առաջնորդում։

Ու թէ յանկարծ մեր աշխարհին գայ մի վտանգ,—
Նրա կամքով մենք կը թողնենք դազգեահ ու տուն,
Դազգեահի տեղ մենք կը վարենք նաւեր ու տանկ —
Եւ կը նետուենք դէպի մրրիկը մահաբոյն։

Մենք կը հագնենք Ստալինեան երկաթ թեւեր,
Մենք կ'ըլնտենք թնդանօթի դղրդոցով,
Մենք կը սուրանք մի բեւեռից միւս բեւեռ —
Եւ կը դողան մեր ոնրքեւում ցամաք ու ծով։

Չի սասանի հայրենիքին ոչ մի մրրիկ,
Նա կը մնայ ամրոցի պէս կուռ ու անեղ,
Ու երբ յաղթած դառնանք ամրոցը անառիկ —
Մեզ կ'ողջունի ամրացապետը հանճարեղ։

Զարկէք ուժգի՛ն, թմբկահարներ, զարկէք արագ,
Եւ թնդացէք, դուք շեփորներ որոտաձայն
Այսօր նորից իջնում ենք մենք հրապարակ —
Ռազմի երգով, դրօշներով հողմածածան։

ՍՈՒՐԷՆ ՎԱՀՈՒՆԻ

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՑՈՒՆՔՆԵՐԸ

Չկայ աւելի դէշ թշնամի՝ քան կինը։ Երբ ան իմնէ որ եւ է սրտի, այդ սիրտը այլեւս չի կրնար հրճուիլ կեանքի մէջ։

Աւա՜ղ, ի զուր կը փնտռեմ քունս, եւ ի զուր կը փակեմ պատուհանները, որպէսզի լուսնի լոյսը չմտնէ ներս։ Քունս խոյս կուտայ թարթիչներէս։ Շունչըս, բերնուս ու վեհերոտ, ուժ չունի այլեւս, որովհետեւ մութին մէջ ես ես կը տեսնեմ անոր դէմքը, որ աւելի քնքուշ է քան ծաղիկը, ու գեղանի՝ լուսնին նման, ու այդ դէմքը կը գծուի ու կը յամառի իմ անքուն աչքերուս առջեւ։

Ու ես կրկին կը տեսնեմ անոր տունը եւ մետաքսեայ վարագոյրները՝ պատուհաններուն ետեւ։

Ահա այդը կ'ոսկեզօծի։ Ծուշաններու տերեւներուն վրայ կը սարսռան ցօղի կաթիլները։ Նման՝ արցունքներուն, որոնք կը սահէին, մարգարիտներու նման, սիրուհիիս այտերուն վրայ, մեր բաժանումին օրը։

ՔՈՒՆԸ

Երեք գիշեր է՝ քունը կը փախչէր աչքերէս։ Չորրորդ գիշերը քնացայ ու աչքերուս առջեւ, քունիս մէջ, տեսայ զանոր, զոր այնքան ուժգնօրէն կ'երազէր սիրտս։

Ուզեցի նոյնիսկ իրեն յայտնել վիշտըս, բայց, արթնցայ՝ նախ քան խօսիլս։

Ու բոպէ մը ինծ կրկին այնպէս թըւեցաւ թէ քովս կը տեսնեմ անոր վարդագոյն դէմքը եւ գեղակերտ այտերը։

Բոպէ մը. աւա՜ղ։

Որովհետեւ, ծովերն ու լեռները մեզ կը բաժնեն իրարմէ։ Ու միայն լուսինը միեւնոյն պահուն կը լուսաւորէ մեր սիրտերը։ Բայց, ծովը զանոնք կը բաժնէ իր ալիքներովը,— ալիքներ, որոնց մէջ ոչ մէկ նաւակ կը յանդգնի լողալ...

ԲԱԺԱՆՈՒՄ

Ժամանակը կը փախչի գետին ջուրերուն նման, ու աչքերս տեւապէս կլկուեր են իրմէ։

Երէկ, բոլորովին կարմիր ծաղկեր էին ծաղիկներս երկրորդ լուսնին, իսկ այժմ, ահա, թառամած կը հակին գետին։

Մօտ է աշունը եւ օդին մէջ կը հնչէ կռինչը վայրի բադերուն, որոնք կ'երթան դէպի այլ երկինքներ։

Անոնք մեկնեցան առանց ինծ լուրեր բերելու իմ սիրածէս։

Ու ես այլեւս կը սպասեմ միայն տըխուր ժխորին անձրեւին, որ կը տեղայ, կը տեղայ։

Ե՞րբ պիտի գայ վերջը մեր տխուր բաժանումին։

Գոնէ լուսնէն շող մը ըլլայի, ու լուսաւորէի, վերէն, իր տունը։

Գոնէ իր կիթառին փայտն ըլլայի, ու գրկուէի իր բազուկէն՝ հանգչելով իր սրտին վրայ։

Եւ եթէ ծովերը ցամքէին ու իմ ցամքած սրտիս մէջ կաթիլ մը արտասուք չմնար, կրկին բաւականաչափ արտայայտուած պիտի չըլլայի վիշտը իմ հոգիիս...

Թարգմ. ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ՁՄԵՌՆ ԱՀԱ...

Փոքրիկէն բուներ կ'իջնան վիրաւոր,
Երգն ալ անոր տերեւթափին հետ մեռա՜ծ։
Հրճրեցան հուսկ պըտուղները ալ արդէն,
Բնութեան յետին յոգնած ճիգին արգասիք։
Աւա՜ղ, աշնան այս սին փայլը աստղազարդ
Զըմեռնական մահուան ընչանն է յայտնի։
Հողակոյտեր ցուրտ դափնիով պըսակուա՜ծ...
Ձիւնն ալ թել թել անոր վըրայ կը դարէ.
Այնտեղ տեռոյլ կը քըթմընջեն վայնասուն,
Ու հեծիւններ կողկողին չուրջ փոռնբուն...

Թարգմ. Գեղմ. Է. ***

ՆԱԽԱՍՈՒՏ

Սեպտեմբերեան երկուշաբթի առաւօտ մը, մեր դրան առջեւէն անցնող սայլերու ճռինչէն յանկարծ՝ աչքերս կը բանամ։ Լոյս էր սենեակս։ Ճիշդ բարձիս մօտ, կատուս դունչը թաթերուն կը մրափէր։ Քիչ մը անդին, նըրբորոգիս նշանիկը իր փափլիկ թեւերը օրօրոցէն դուրս հանած՝ անոյշ անոյշ կը քնանար։

Անկողնիս մէջ ի զուր դարձայ մէկ կողմէն միւսը։ Չկրցայ քնանալ։ Այս շարժումներուս մէջ, կատուս մլաւելով կիսովին մտաւ վերմակիս տակ։ Այդպէս, պահ մը երկու մտերիմներու պէս նայեցանք իրարու։ Անոր աչքերը կանանչ մարգարիտի գոյնն ու փայլը ունէին եւ, մորթը թանկագին մուշտակի մը փափկութիւնը։

Մեր թաղի պզտիկներուն ձայները որ ինծի հետ միասին ապրեր ու մեծցեր էին, յանկարծ ռումբի մը պէս սենեակիս պատուհանէն ներս ինկան։ Թեթեւութիւն մը եկաւ վրաս։ Անմիջապէս անկողինէս ելլելով՝ պատուհանը վազեցի։

Դուրսը, արեւը՝ սովորականին պէս իր ոսկի վրանն է զարկեր։ Ծառերը՝ կողոպտուած մարդերու նման մերկ, կը մտմտային։ Գետինը՝ քիչ մը ամէն կողմ, կ'ըսես, նաշխուն գորգ մըն են փռած։ Սերմնացանը եզներու հետ դաշտ կ'երթայ։ Ու քանի վայրկեաններ կ'անցնին, այդ ձայները որ գիս անկողինէս դուրս նետեր էին, հիմայ թեւեր կ'առնեն, կը բարձրանան։

— Չէ՛, չէ՛, չեմ ուզեր, վէգս տուր, լալով կը խօսէր Վարդան, չէնը մօրս կ'ըսեմ։

— Վէգը ալ իմս է, հպարտ հպարտ կը պոռար Գրիգոր, ուր կ'ուզես գնա։ Խաղը տարեր եմ...

— Ծօ տանձեր, յանկարծ վրայ հասաւ Տէր Գրիգորի ձայնը, դպրոց չերթա՞ք։ Աղջի Աննա, ալ տղուդ ձեռքէն բռնէ դպրոց տար, սկսաւ պոռալ քահանան։ Թուրփանտա, քեզի ալ կ'ըսեմ, տղադ դպրոց տար որ մարդ ըլլի, մարդ։ Հը, քալեցէք տեսնեմ։ Բոլորդ ալ դպրոց, ծառծակիչներ ձեզի...

Տէր Գրիգորի ձայնէն, ամէնն ալ մէկ մէկ կողմ փախան եւ անհետացան։ Իսկ ես նորէն մտայ անկողինս ու պառկեցայ։

Ոտքի մը ձայնէն, վերմակս քաշեցի գլուխս։ Մայրս էր, որ իր չնորհալի պատկերովը մօտս կը կենար։ Սեւ շղարշներ գլխուն, դէմքը ամբողջութեամբ ծածկած, միայն աչքերը կը փայլէին մայրական գորովով մը։ Մօտեցաւ, ու կամացուկ մը ձեռքը ճակտիս դնելով՝ մեղմօրէն արտասանեց.

— Եղ ձագուկս, հերիք քնանաս։ Տես, արեւն է ցաթեր։ Ելիր քեզի ազուոր ազուոր բաներ եմ բերեր, եր ու կարագ եմ պահեր, չամիչ ընկոյզ եմ պատրաստեր։

Չէր համարձակեր դպիլ ինծ, չէր ուզեր նեղել զիս, այլ՝ աչքերը յառած աչքերուս՝ անշարժ կը մնար։ Ի՞նչ կ'ուզէր արդեօք։ Չէի հասկնար։

Տա՜նկ, տա՜նկ, տա՜նկ, եկեղեցւոյ զանգակն էր, որ դպրոցի բացումը կ'աւետէր։

— Առենն է, վերցնեմ դպրոց տանիմ, կրկին խօսեցաւ մայրս, ու մօտենալով կամացուկ մը վերմակս քաշից վրայէս։

Հնազանդեցայ։ Երեսս լուացի, մազերս սանտրեց, նոր կարուած զգեստս ալ հագցնելէ վերջ զիս տարաւ թոնրատուն ուր՝ սեղանին վրայ շարուած կը մնային եփն ու կարագը, չամիչն ու ընկոյզը։

Նախաճաշէս յետոյ, քանի մը ընկոյզ գրպանս դնելով՝ դէպի դուրս շտկուեցայ։ Բայց յանկարծ, մօրս երկու ձեռքերը զիս կեցուցին։

— Չէ տղաս, այսօր չէ։ Հիմայ քեզի հետ տեղ մը պիտի երթանք։ Հոն ազուոր ազուոր բաներ պիտի տեսնես, ազուոր ազուոր բաներ պիտի սորվիս, խօսեցաւ բարի ժպիտով մը։

Ահա առաջին դասալիքս։ Պարզ, ձեւաւորուած տախտակի կտոր մը, որուն ծայրէն չուան մը կապուած կար։ Հայրիկս վրան այբ, բեն, գիմ ամբողջ տառերը հատիկ հատիկ ժեխանով գրած էր, հիմակ, մայրիկս ալ հաղար ու մէկ զուրգուրանքով ու յորդորներով ուսէս կը կախէր։

Վերջապէս ձեռքէս բռնած տունէն դուրս ելանք։

Փողոցը, որ մեր դրան առջեւէն կ'երկարէր մինչեւ դպրոցին բակը, խումբ մը պզտիկներ աչք կապուկ կը խաղային։ Չէի ուզեր երթալ։ Սիրտս կը ճմլուէր ու հոգիս կը դառնար առաղան մը դառնութեան։

— Քալէ՛ տղաս, սիրեմ քալէ, հիմայ անոնք ալ պիտի գան, կը խօսէր մայրս համոզելու ձեւով մը, ու բոլոր ուժովս կը փորձէի խոյս տալ անոր ձեռքէն։

Սակայն ի զուր։ Իւրաքանչիւր փորձիս, ան ալ աւելի կը սեղմէր ձեռքս իր տաքուկ ափին մէջ։ Եւ ես դէմքս կախ կը հետեւէի քայլերուն։

Վերջապէս դպրոցը։ Բակին մէջ շատ մը աշակերտներ գնդակ կը խաղային։ Ոմանք հին աշակերտներ էին, ոմանք ալ ինծի պէս նորեկներ։

Եւ յանկարծ ալեխառն մազերով, լայն ճակատով մարդ մը, որ դպրոցին պատին տակ ձեռքերը ետին, հըպարտ հպարտ կ'երթար ու կուգար։ Վարժապետն էր։ Զիս տեսնելուն պէս մօտեցաւ, բռնեց ձեռքէս եւ ըսաւ.

— Ի՜նչ ազուորիկ տղայ է, ի՜նչ բարի աչքեր ունի։ Եթէ հիմայ ներս երթանք, քեզի ինչե՛ր, ինչեր պիտի տամ։ Ենլօք պէտք է ըլլաս հա։ Այո՞։

Ձեռքս որ վարժապետին ափին մէջ սեղմուած էր, տաքէն կ'այրէր ու կը քրտնէր։

Ցանկարծ զանգակի մը ձայնէն բոլոր աշակերտները ներս վազեցին։ Մինչդեռ ես յանցաւոր տղու մը պէս գլուխս կախ, դեռ կը մնայի ուսուցիչիս մօտ։ Երբ աչքերս բացի, մայրիկս չկար։

Ներսը, վարժապետս ինծի կապոյտ մատիտ մը տուաւ։ Գիրք մըն ալ տըւաւ, որուն մէջ ազուոր պատկերներ կային։

Ամբողջ օրը լռակեաց, տխուր կեանք մը ապրեցայ։ Շատեր կը խնդային վրաս։ Աչքերս կը թրջէին։ Բայց ես մինակ չէի։

Իրիկունը, երբ ես ալ իբրեւ աշակերտ միւսներուն շարքին դպրոցի դռնէն դուրս կ'ելլէի, մայրիկս հոն գըտայ։ Զիս տեսնելուն պէս մօտեցաւ, վերցուց գետնէն, ու սեղմելով կարօտավառ սրտին վրայ՝ անոյշ, շա՜տ անոյշ խօսք մը արտասանեց.

— Ձագուկս, սրտիս կտորը...

ՄԱՏՈՒՐ ՓԻՐԳԻՐԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ 16

ԼԵՒՈՆԱԳԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Բանակէն դասալիք զինուորներ եկեր են հասնիլ Կիրասոնի։ Անհաւատալի բաներ կը պատմէին։ Իրողութիւնն էր սակայն, որ հայ եւ յոյն զինուորներ զինաթափ վիճակի մէջ, ամելէ թապուրներ կազմած էին անոնցմէ։ Ճամբաներու վրայ եւ կամ փոխադրական գործի վրայ կ'աշխատցնէին զանոնք, ամենածանր պայմաններու մէջ եւ անոնք անբաւականութենէն ու հիւանդութիւններէ արագօրէն կը կոտորուէին անոնք։

Լեւոն ինքզինք ծուղակ ինկած գազանի նման կը զգար։ Այդ բախտորոշ շրջանին, երբ ինք պէտք է գտնուէր Վասպուրական, հայ ժողովրդի մէջ, անոր հետ դիմադրելու դալիքը, բախտի անհամ կատակով մը ինկած էր Կիրասոն, բուռ մը հայութեան մէջ, կտրուած աշխարհէն, կտրուած հայկական հոծ զանգուածէն։ Արդեօք ինչո՞ւ տեղի կ'ունենային Վանի, Շատախի, Գաւաշի մէջ։ Կը գիտակցէր որ ահաւոր փոթորիկ մը պիտի պայթէր հայ ժողովրդի գլխուն, մասնաւոր կատարած, ալան թալան, անխուսափելիօրէն տեղի պիտի ունենային, մանաւանդ երբ թուրք բանակը ծեծը ուտելով սկսէր ետ քաշուիլ։ Թերեւս որոշ շրջաններու հայ ժողովուրդը բոլորովին սրբուէր, բայց հայութիւնը զանգուածօրէն պիտի մնար հայրենի հողին վրայ։ Լեւոնի մտատանջութեան գլխաւոր կէտը այն էր թէ՝ ի՞նչ տակաւ պիտի կատարուէր։

Քաղաքին մէջ շրջան առաւ հայ կամաւորներու ռուսական բանակին մասնակցելու պատմութիւնը։ Ակնարկներ, թշնամական եւ վիրաւորիչ խօսքեր սովորական դարձան թուրքերու կողմէ։

Ապրիլի մէջ, օր մը, որպէս թէ պատահաբար դպրոցի դրան վրայ ստիպողաբար կանգ առաւ կանապատը հանդիպեցաւ Լեւոնին։

— Վա՜յ Լեւոն էֆէնտի, ինչպէ՞ս աղէկ ես։

— Շնորհակալ եմ, Սապրի պէյ։

— Է՛, ի՞նչ կայ չկայ, Վանի կողմերէն լուր կ'առնե՞ս, կոմիտէճիներդ իրարմէ լուր կ'ունենա՞ք։

— Կիրասոնը ո՞ւր, Վանը ուր, պատասխանեց Լեւոնը,— դուք լուր մը ունի՞ք...

— Հը՛մ, գալը ամպոտ օր կը փըռտայ...— դիւային ծիծաղով մը բռաւ Սապրի պէյը,— ձերոնք նորէն գործի վրայ են.

— Ի՞նչ գործի վրայ, Սապրի պէյ, ամէն տեղ ալ հայ ժողովուրդը սիրով զինուոր տուաւ հայրենիքի պաշտպանութեան համար։

— Սիրով զինուոր տուաւ որպէսզի ալ դանակ կոխէ հայրենիքի սրտին մէջ... մենք աւելի լաւ կը հասկնանք այդ բաներէն։ Ինչ որ է, դպրոցդ ինչպէ՞ս կ'երթայ.

— Կաղ ի կաղ. շատ աշակերտ չէ մնացեր, հիմա ամէն մարդ կտոր մը հացի ետեւէն ինկած է։

— Մնաս բարով, քեզի ներողութիւն տալով մը ըլլայ նէ ինծի իմացուր, նորէն հանճի Խաչատուրի տունը կը մնաս, անանկ չէ՞,— ու առանց պատասխանի սպասելու հեռացաւ։

Այդ գիշեր Լեւոնը անկողնին վրայ երկնցած երկար, երկար մտածեց ոստիկանապետի խօսքերուն վրայ։ Ի՞նչ կրնար պատահած ըլլալ Վանի մէջ, որ հայրենիքի սրտին կոխուած դանակ մը կը համարուէր. ինչո՞ւ Սապրի պէյի չնական ծիծաղը ու սպառնալից գլխու շարժումը։ Ինչո՞ւ եկեր էր եւ ի՞նչու համար հարցուցեր բնակած տեղի մասին, երբ շատ լաւ գիտէր իր որտեղ բնակիլը։ Եւ վերջապէս իրեն ինչո՞ւ պիտի ներղացնէին եւ ո՞վ պիտի ներղացնէր։

Քանի մը օր վերջ Լեւոնի ընկերներէն Խաչիկը, որ պէտքի տալով հանգերձ շատ մէջնեղ չէր երեւար, մըթնով եկաւ Լեւոնը տեսնելու։ Սարսափելի լուր մը հասած էր Շապին Գարահիսարէն, փախստական հայ զինուոր մը պատմած էր թէ բանակի բոլոր հայ զինուորները զատելով, խումբ խումբ ջարդած էին Երզնկայի կողմերը։

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

Ուրբաթ օր բեռ մը զէնք բռնուեցաւ Լիոն, Սէյ եզերայինները քնիա-կառքին մէջ։ Կառքը կեցած էր քաղաքամիջեական մաքսատան մօտ, երբ պաշտօնեայ մը գիտեց որ յայտարարութեան մէջ արձանագրուած թիւէն աւելի են սնտուկները. Քննութիւն բացուելով զէնքեր գտնուեցան ։

Հինգշաբթի օր Ռիպէռա փողոցին մէջ գտնուած զանազան զէնքերէն եւ պայթուցիկներէն զատ, բռնուեցան երկու պարապ ռումբեր, ինչպէս եւ հաբիւր փոքր ռումբեր, ճիշդ այն տեսակէն որ վերջերս գտնուեցաւ զօր. Փրէթէլայի բնակարանին առջեւ ։

Գեղային նաւարկութեանց ձեռնարկու Անթօնէն Լա Ռոմիկէռի գրասենեակին մէջ (ռիւ Պոզիր) նոր խուզարկութիւններ կատարուելով, ուրիշ զէնքեր ալ գտնուեցան։ Ռիպէռա փողոցին մէջ բռնուած ձեռնառումբերուն թիւն է 1408, բոլորն ալ պատրաստ գործածութեան։ Քննութիւնները կը հաստատեն թէ դաւադիրները ամէն բան նախատեսած էին, վարպետօրէն շինելով բոլոր պահեստները։

Ապահովութեան Տեսչութիւնը 70 խուզարկութիւններ կատարեց միայն ուրբաթ օր, բայց գաղտնապահութիւնը խստացած է քանի մը օրէ ի վեր, թէ Փարիզի եւ թէ գաւառի մէջ. Խուզարկութիւնները կը շարունակուին Լիլի, Քլերմոն-Ֆէռանի, Նիսի, Տիժոնի, Մարսէյլի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ ։

ՏԷՐՍԻՄԻ ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐՈՒՆ ԿԱԽԱՂԱՆԸ

Լոնտոնի թերթերէն առնելով, հինգշաբթի օր հաղորդած էինք թէ Սէյիտ Ռիզա կախուած է իր երկու որդիներուն եւ ուրիշ 8 ցեղապետներու հետ ։

Թուրք թերթերը հետեւեալ ձեւով կը հաղորդեն այս լուրը.—

ԷՆԿԻՒՐԻ, 15 Նոյեմբեր — Էլ Ազիզէն (Խարբերդ) կ'իմացնեն այս առտու ժամը 4ուկէսին — Թունճէլիի ըմբոստութեան դատը լրացաւ. Ամբաստանեալներէն 58ին վճիռը հաղորդուեցաւ։ Այս վճռին համաձայն ամբաստանեալներէն 11ը մահուան դատապարտուած բայց ասոնցմէ 4ին մահապատիժը 30 տարուան բանտարկութեան բայ՝ փոխուած է, իրենց յառաջացած տարիքին պատճառաւ։

Մահապատիժի դատապարտուածներն են՝ Սէյիտ Ռիզա եւ իր տղան Հիւսէյին, Սէյհանըլը աշիրէթի պետ Հասօ Սէյտի, Եուսուֆանըլը աշիրէթի պետ Գամէր օղլու Ֆընտըք, Տէմիրէյլի աշիրէթի պետ Ճէպրայիլ օղլու Հասան, Քուրէշանըլը Ուլիհիէր օղլու Հասան եւ Միրզա Ալի օղլու Ալի ։

Մահապատիժները այս առտու գործադրուած են։ 14 ամբաստանեալներ անպարտ արձակուած են, իսկ մնացեալ ամբաստանեալներն ալ զանազան ծանր պատիժներու դատապարտուած ։

*** Աթաթիւրք շարունակելով իր պտոյտները, Տիգրանակերտ հասաւ Նոյեմբեր 15ին եւ ընդունուեցաւ արտակարգ ցոյցերով ։

Հիթլէր Հըլիֆաքս տեսակցութիւնը

Ուրբաթ օր տեղի ունեցաւ Անգլիոյ արտակարգ պատուիրակին եւ Հիթլէրի առաջնական տեսակցութիւնը, տեւելով 2 ժամ։ (Թերթ մը կ'ըսէ երեք, ուրիշ մը՝ հինգ ժամ)։ Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, բայց արդիւնքը գոհացուցիչ կը համարուի. Տեսակցութեան ներկայ էին միայն Գերմանիոյ արտաքին նախարարը եւ թարգման մը։ Լորտ Հըլիֆաքս անմիջապէս Պերլին վերադարձաւ, ուր պիտի տեսնուէր Գերմանիոյ միւս նախարարներուն հետ ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ որոշեց ինք ստանձնել գաղթային նախարարութիւնը, զայն կոչելով «Նախարարութիւն իտալական Ափրիկէի»։

ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐԸ որոշեցին պնդել իրենց պահանջներուն վրայ, (ամսական 150 ֆրանք յաւելում բոլորին համար)։ Զախակողմեան երեսփոխանները կ'աշխատին միջին ելք մը գտնել

ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ ՄԵՌԱՒ Եղիպտացի իշխան մը, Ահմէտ Սէյֆէտտին, որ յիմարանոցի մը մէջ արգելափակուած էր 20 տարիէ ի վեր, ազատուած ըլլալով իր ... 1928ին իշխանը ... անգլիական կառավարութեան դէմ, 4.000.000 ոսկի հատուցում պահանջելով, իր արգելափակման համար

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ հրամանագրով մը արգիլեց մարզական կազմակերպութիւնները.— «Սպիտակ շապիկաւորներ», «Լիբանանեան փաղանգներ», «Նաճճատի» եւն.։ Այս որոշումը մեծ յուզում պատճառեց մասնաւորապէս «փաղանգեաններուն» որոնք 10 000 անդամ ունին։

ԱՄԵՐԻԿԱՆ ՀԱՄԻՏԻ ԺԱՌԱՆԳՈՐԴՆԵՐԸ չահեցան Պաղեստինի մէջ բացուած դատը, որ կը տեւէր 17 տարիէ ի վեր։ Սուլթանի ամենէն վաւերական հաշիւներ ... ժառանգորդներուն կողմէ ... Պաղեստինի կառավարութիւնը, որ Երուսաղէմի գերագոյն ատեանին պիտի դիմէ։ Համիտ, որուն ժառանգութիւնը 50 միլիոն անգլ. ոսկի կը հաշուեն, հաղարաւոր հէքթար տարածութեամբ հողեր ունէր Սուրիոյ եւ Պաղեստինի մէջ ։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ թերթերը կը փառաբանեն 14 տարեկան տղայ մը, որ իբրեւ հակայեղափոխական Ջեկային մատնած ըլլալով իր հայրը, գնդակահարել տուած է զայն ։

Վիքթոր Քին, «Փառնոյ» ալ Մոսկուայի խմբագրապետը, ձերբակալուեցաւ իր կարգին, ինչպէս եղած էր իր նախորդը։

Յուղարկաւոր

Այսօր, կիրակի, 21 Նոյ. Հ. Մ. Ը. Մ.ի խառն խումբը պիտի մրցի Էթէնսէլ ոպ Մոնթրէօյի Ա. խումբին դէմ Սթատ տը Փէրշինկի մէջ (Վէնսէնի անտառ)։ Ժամադրութիւն՝ ժամը 1ին։ Շաթօ տը Վէնսէնէն առնել 108—109—110 հանրակառքերը եւ իջնել Սթատ Փէրշինկ։

ԾՆՈՂՔՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Յ. Կ. Խ.ԱՅԻ Փարիզի Մասնաճիւղի ֆրանսերէնի եւ Հայոց պատմութեան դասընթացքները կը վերաբացուին 11 նոյեմբեր Հինգշաբթի առաւօտ։ Ծնողքներէն կը խնդրուի շուտով արձանագրել իրենց զաւակները, դիմելով տեղւոյն վրայ։ Հինգշաբթի օրերը առաւօտէն մինչեւ կէսօր։ 20 Avenue Porte des Lilas։

Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակը Լիոնի մէջ

Ազգային մեծ եւ անմահ վիպագրին՝ Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակի հանդէսը պիտի տօնուի արտակարգ պատրաստութեամբ եւ ժամանակցութեամբ քանի մը կազմակերպութիւններու ։

4, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ, ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ

Գ. Թաղապետարանի սրահին մէջ

Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն եւ տեղւոյն վրայ առանձին թռուցիկներով ։

Ուշադրութիւն

ԴԵԿՏ. 2ին կիրակի օր տեղի կ'ունենայ ՍԻՓԱՆ-ԽՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի տարեկան ցերեկոյթ-պարահանդէսը AERO-CLUB de Franceի շքեղ սրահին մէջ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Գ. Յարութիւն Քիլթիկեան վերջերս գտած է իր ազգականներէն Գ. Հայկազուն Թիւրաճեանը որուն հետքը կորսնցուցած էր 42 տարիէ ի վեր։ Մինչեւ երկու տարի առաջ Գ. Թիւրաճեան թղթակցած է Ամասիացի Տիկին Սաթենիկ Փապուճեանի (մօր անունը՝ Անթառամ, որ քոյրն էր պատուելի Գասպարի) հետ որ իր աղջիկներով կը բնակէր Մարսէյլ։ Այժմ իր հետքը կորսնցուցած է։

Գ. Յարութիւն Քիլթիկեան (որ Տիկին Աննայի քեռորդին է) կը խնդրէ հայրենակիցներէ, մասնաւորապէս Ամասիոյ Հայը. Միութեան անդամներէն իրեն հաղորդել Տիկին Ս. Փապուճեանի ճշգրիտ հասցէն։

Գրել՝ Kiltikian H., 6, Rue Geoffroy Marie, Paris (9) կամ 7, Ave. Audra, Colombes (Seine).

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 փրանք	
Այլ երկիրներ	215 »	110 փրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 23 ՆՈՅԵՄԲԵՐ — MARDI 23 NOVEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3584

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ԴԱՒԱՃԱՆՈՒԹԵԱՆ» ՓԱՍՏԵՐԸ

Երեւանի « Գրական Թերթ»ին «ուսումնասիրութիւնը», ինչպէս ուրիշ բազմաթիւ թխածոյ գրութիւններ, «Խ. Հայաստան»ի եւ ուրիշ թերթերու մէջ, կանգ չեն առներ ամէնէն անարգ միջոցներուն առջեւ, ապացուցանելու համար թէ իսկապէս «դաւաճանութիւն» գործուած է Հայաստանի մէջ, խորհրդային իշխանութեան հաստատումէն մինչեւ այսօր :

Կիրակի օր արտատպեր էինք երկու յատկանշական հատուածներ: Ահաւասիկ հատ մը եւս, շատ աւելի պատկերալից ·

— « Ժողովրդի անարգ թշնամիներ Դր. Սիմոնեանը, Գիւլիքեխվեանը եւ միւսները, դաւանան խանջեանի հաւանութեան արժանացած տերմինաբանական յանձնաժողովի որոշմամբ մասսայերին հասկանալի եւ հայերէն լեզւի մէջ վաղուց քաղաքացիական քրաւունք ստացած ռուսական տերմինները առաջարկում էին փոխարինել կամ մաշուած եւ քիւած անհասկանալի հայերէնով, կամ էլ հիմպականն տերմիններով (օրինակ՝ պաֆոսը դարձրել էին պաթոս, սխեման՝ սխեմա, սիմուլը՝ սիմբոլ, խրոնիկան՝ քրոնիկա տես «Խ. Հ.» օգոստոսի 11, 1933 թ.) : Այս եւ նման շատ փաստեր ակնյայտօրէն վկայում են երեկերեանի նացիոնալիստական վիժուածք խանջեանի եւ նրա սոորահարչ յակէների, լրտես Դր. Սիմոնեանի, Գիւլիքեխվեանի եւ միւսների հակայեղափոխական – նացիոնալիստական գիծը »:

Կը կարծենք թէ անհրաժեշտ չէ հայերէնի թարգմանել այս հատուածը :

Ուրեմն, անոնք որ Խ. Հայաստանը կը վարէին մինչեւ երէկ, խորհրդային կարգուսարքին, բուն բառով՝ ռուսական գերիշխանութեան դէմ գացած են նաեւ լեզուով: Անոնք փորձած են հայերէնի վերածել օտար բառեր, մեծ մասով եւրոպական լեզուներէ առնուած եւ ռուսերէնի վերածուած այլանդակութիւններ :

Պէտք չզարմանանք, եթէ այս գրաքննիչները քիչ մը եւս յառաջ երթալով, ճգնին ապացուցանել թէ ամբաստանեալները քիչ-շատ կոկելով, շտկելով հայերէնը, կը ձգտէին թօթափել ռուսական լուծը:

Այդ իմաստով մեղադրանքներ ալ եղան ու դեռ կ'ըլլան, Մոսկուայի գործակալներուն միջոցաւ եւ կամ ուղղակի Երեւանի մէջ, — անխառողական չարժում վերագրելով երէկուան ղեկավարներուն :

Մնաց որ « Գրական Թերթ »ին «ուսումնասիրութիւնը » (հոկտեմբեր 24 եւ 31), արդէն այդ կաակածները կը սերմանէ, սոսկական այլ շնական անպատկառութեամբ մը:

Ան կ'ուզէ հաստատել թէ տարբերութիւն չկար Դաշնակցականներու եւ «սպեցիֆիկ»ներու վարած քաղաքականութեան մէջ, թէ Աշոտ Յովհաննիսեաններն ու անոր յաջորդներն ալ միեւնոյն «բուրժուա – նացիոնալիստական» քաղաքականութիւնը կը վարէին, հետեւողութեամբ Դ. Անանունի, դարկ տալու համար «ազգային առանձնայատկութիւններու զարգացման »:

Կարդացէք նաեւ այս հատուածը, իբրեւ լուսաբանութիւն.

— « Թագնելով ազգային կուլտուրայի լօզունգի յետեւում եւ նպատակ ունենալով «ազգային առանձնայատկութիւնների խտացման» սպեցիֆիկեան – դաշնակցական սկզբունքները՝ այդ տականքները հայկական կուլտուրան եւ հայկ. հասարակայնութիւնը ուղղակի հակադրում էին համախորհրդային կուլտուրային ու հասարակայնութեանը՝ պայքարելով խորհրդային Միութեան ժողովուրդների ստալինեան համերաշխութեան դէմ, «Մոսկւայի» դէմ, մեր կուսակցութեան ազգային քաղաքականութեան դէմ: Եւ այդ թշնամական ստոր մտադրութիւնները, ինչպէս յայտնի է, նրանք դրսեւորել են զանազան ձեւերով ու միջոցներով՝ կուլտուրական շինարարութեան տարբեր բնագաւառներում»:

Կարճ խօսքով, Հայաստանի «բուրժուական նացիոնալիստները, տրոցկիստական - բուխարինեան լրտեսները, ժողովրդի այդ անարգ թշնամիները» ղեկավարութեամբ « ժողովրդի ստոր թշնամիներ» Յովհաննիսեանի, Խանջեանի եւ Ամատունիի, աշխատեր են հայկական գրականութիւնը եւ մշակոյթը շեղեցնել ուղիղ գիծէն եւ դարձնել «պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմ»ի դէմ: Աւելի բաց խօսելով, Խ. Միութեան դէմ, ռուսական գերակայութեան դէմ, ժողովուրդներու «ստալինեան մեծ բարեկամութեան դէմ »:

Միայն չակերտներու մէջ առնուած բառերն ու բացատրութիւնները բաւական պիտի ըլլային ցնցելու յետին ապուշը, որ եւ է ժողովուրդի մէջ.

Իսկ ամբողջ յօդուածին եւ նմանօրինակ «ուսումնասիրութեանց» ընթերցումը աւելորդ անգամ մը եւս պիտի հաստատէր թէ սովորական «զտում»ի փորձ մը չէ որ կը կատարուի, այլ ծրագրեալ գործողութիւն մը, հիմնովին քանդելու համար ինչ որ կառուցուած էր մինչեւ հիմա, որ եւ է ճակատի վրայ :

Մենք առկաւին առիթ կ'ունենանք ներկայացնելու վերջին քանի մը ամիսներու ընթացքին կատարուած «մաքրագործում»ներու մանրամասնութիւնները, կազմելու ամբողջական համայնապատկեր մը:

Անհրաժեշտ է այդ աշխատանքը, որպէսզի մարդիկ յստակօրէն ըմբռնեն թէ ինչ որ տեղի կ'ունենայ մեր երկրին մէջ, կ'անցնի սովորական ողբերգութեան մը սահմանը, եւ արդէն ստացած է անխախուխնթաց աղէտի մը համեմատութիւնները:

Իսկ այս աղէտին հանդէպ, զգուելի է նորէն հրէի եւ հեթանոսի մարզանքներ կատարել, արտասահմանի մէջ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՄԷՆ ՕՐ ՊԱՀԵՍՏ ՄԸ ԵՐԵՒԱՆ ԿԸ ՀԱՆՈՒԻ

Նոր կարեւոր ձերբակալութիւններ

Ապահովութեան Տեսչութիւնը եւ ոստիկանութիւնը շարունակելով իրենց հետապնդումներն ու խուզարկութիւնները, շաբաթ օր զէնքի նոր պահեստ մը գտան Փարիզի արեւելեան արուարձանին, Վիլմոմպլի մէկ վիլլային մէջ:

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ վիլլան քաղաքապետութեան ձգուած էր 30 տարի առաջ, պայմանաւ որ ծեր տրամադրուի բժիշկի մը, որ պիտի խնամէր արուարձանին կարօտ հիւանդները: Վերջին չորս հինգ տարիներու ընթացքին, վիլլան թափուր էր եւ բանալիները պահուած էին քաղաքապետարանին մէջ: Բայց լուր առնուած էր թէ վերջին վարձակալը տրցակ մը բանալի ձգած է մէկուն քով, եւ հիմա քննիչները կը ջանան երեւան հանել զաղտնիքը: Միեւնոյն առեն, ոստիկանութիւնը ձերբակալեց գրագի մը որուն հեռաքրքրութիւնը կասկած շարժած էր: Իր տունին մէջ խուզարկութիւն կատարելով, երեւան հանուեցան երեք ծրար հրթիռներ: Մարդը, որ կը կոչուի Վօլ, ձերբակալուեցաւ անմիջապէս: Նախորդ օրն ալ ձերբակալուած էր ճարտարագէտ մը, Ժան - Տոմինիկ Մոռօ տը լա Մէզօ, 57 տարեկան, որով 11ի կը հասնի կալանաւորներուն թիւը: Այս ամբաստանեալին տղան ալ Ապահովութեան պաշտօնատունը կանչուելով, հարցաքննուեցաւ ամբողջ գիշերը: Լուրջ կասկածներ կան թէ տը լա Մէզօ կազմակերպիչն է դաւադրական ընկերութեան բոլոր զինապահեստներուն, ամբողջ Ֆրանսայի մէջ: Քննութեան արդիւնքները բացարձակապէս գաղտնի կը պահուին: Թերթերը կ'ըսեն թէ տը լա Մէզօ մեծ հարստութիւն ունէր, բայց յանկարծ հալեցաւ երեք տարի առաջ. եւ ինք ձգելով Լօրիստոն փողոցի երեք յարկ եւ 18 սենեակի բազկացեալ շքեղ բնակարանը, փոխադրուեցաւ Ավրնիւ Քլէպէռ, թիւ 24, պետնայարկ համեստ յարկաբաժին մը: Մեծ ազնուականի մը շարժուձեւերն ունէր, քաջ ձիավար եւ վարժ որսորդ էր: Վերջին տարիներս կը զբաղէր հուաբիւզթէքինով եւ վերջերս այդ մասին դասախօսութիւն մը տուած էր ռիւ Ամփէռի կեդրոնին մէջ, ուր առարեկերեալ ղաղտնի սենեակ մը գտնուեցաւ անցեալ շաբթու, ինչ որ պատճառ եղաւ ուրիշ ազնուականի մը՝ Բօպէռ տը լա Մօթ - Սէն - Փիէռի ձերբակալութեան :

Անցեալ շաբթու հետեւեալ վեց կարեւոր գիւտերը եղան Փարիզի շրջանին մէջ.— 1. Մեծաքանակ զէնք, ռազմամթերք եւն. բռնուեցաւ Ռիպէռա փողոցին մէջ, եւ երեւան հանուեցաւ գաղտնի թաքստոց մը, հեռաձայնի մասնաւոր գիծով մը.— 2. Ռիւէյյ - Մալմէզոնի մէկ վիլլային մէջ երեւան հանուեցան ճարտարօրէն շինուած բանտ մը եւ հիւանդանոց մը.— 3. Ամփէռ փողոցին մէջ՝ գաղտնի ամրոց մը.— 4. Ռոթոա փողոցին մէջ (Օտէօն), հնութեանց վաճառատուն մը մէջ՝ մեծաքանակ զէնք եւ ռազմանիւթ, որոնք ծածկուած էին հին կարասիներու մէջ.— 5. Գետային նաւարկութեանց ընկերութեան մը գրասենեակին մէջ, Գոզիր փողոց (Գաւթիչ) մեծաքանակ ռազմանիւթ.— 6. Զէնք եւ ռազմանիւթ՝ Վիլմոմպլի վիլլային մէջ: Մօտ 200 կասկածելի վայրեր խուզարկուած են ամբողջ երկրին մէջ եւ հետապնդումները կը շարունակուին նոյն խստութեամբ :

Վիլմոմպլի վիլլային մէջ գտնուեցան 30 պարապ սնտուկներ, որոնք պիտի լեցուէին պայթուցիկներով, ինչպէս եւ գնդացիր, հրացան եւն.: Քաղաքապետը եւ իր քարտուղարը երկարօրէն հարցաքննուեցան :

Կիրակի օր խուզարկութիւններ կատարուեցան նաեւ 13րդ եւ 14րդ թաղամասերուն մէջ :

Ապահովութեան տեսչութիւնը առջի օր դէմ դիմաց հանելով հարցաքննեց երկու գլխաւոր ամբաստանեալները — Տոմինիկ Մոռօ տը լա Մէզօ եւ Լաոմիկէր - Լաֆօն :

Խուզարկութիւններ կատարուեցան նաեւ Քանի մէջ (Նիւսիս), ուր գրաւուեցան 26 հրացաններ, ֆրանսական եւ օտար, բոլորն ալ շատ լաւ պահուած եւ գործածելի, ինչպէս եւ գնդացիր մը: Տանտէրը յայտարարեց թէ հաւաքածոյ կը կազմէր :

Նոր խուզարկութիւններ կատարուեցան Թուլուզի եւ Մարսէյլի մէջ: Ընդհանուր տպաւորութիւնը այն է թէ դաւադիրները նիւթական աջակցութիւն կը ստանային արտասահմանէն: Իրազեկներ կը պնդեն թէ ամէնէն կարեւոր ղեկավարները յաջողած են փախչիլ:

Ոստիկանութիւնը հրամայեց խիստ քննութեան ենթարկել Փարիզի կարգ մը ջուղերը: Կասկածելի կառքերը կը խուզարկուին եւ կառապաններուն թուղթերը կը քննուին եւ եթէ եղած յայտարարութեանց չհամապատասխանեն, կը ձերբակալուին :

« Իւմանիթէ» բացէ ի բաց կ'ըսէ թէ դաւադիրները կը գործէին Պերլինի եւ Հռոմի հրամաններուն համաձայն: Այս առթիւ հրատարակելով Զօր. Տիւսէնեօրի, կոմս Ֆոցօ տի Պօրկօյի, Տօրիոյի եւ Թառտիէօյի լուսանկարները, կը հարցնէ թէ անո՞նք երբ պիտի ձերբակալուին :

*** Պ. Էռիօ ճառ մը խօսելով Լիոնի մէջ, խստօրէն ձաղկեց դաւադրութիւնը եւ յանձնարարեց աւելի զօրացնել միութիւնը, որպէսզի մարդ չհամարձակի յարձակիլ Ֆրանսայի ժողովուրդին վրայ :

Արիւնալի խռովութիւններ Պէյրութի մէջ

Ինչպէս հաղորդած էինք, Լիբանանի կառավարութիւնը լուծեց կարգ մը մարտական կազմակերպութիւններ, որոնց ամէնէն կարեւորն է «Լիբանանեան փաղանգները »

Լուծեալ կազմակերպութեանց անդամները ցոյցեր կազմակերպեցին կիրակի օր, բողոքելու համար այս տնօրինութեան դէմ: Պէյրութէն կը հեռագրեն թէ ոստիկանութիւնը արգիլած ըլլալով ցոյցերը, ընդհարումներ պատահեցան որոնց ընթացքին սպաննուեցան չորս հոգի, մէկը՝ Սենեկալցի զինուոր մը, եւ վիրաւորուեցան 50 հոգի: Այս վերջիններուն մէջ կը գտնուի « Սպիտակ շապիկաւորներու» ղեկավարը: Երկու հարիւր հոգի ձերբակալուեցան: Ֆրանսացի զինուորներ կը հսկեն քաղաքին բարեկարգութեան վրայ եւ հսկողութեան տակ առած են կառավարական պաշտօնատուները :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆՐԲԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

« Հանդէս Ամսօրեայ»ի վերջին թիւը, հոկտեմբեր - նոյեմբեր, նուիրուած է ամսագրին յիսնամեակին եւ Պ. Ա. Սարուխանի գրական գործունէութեան 50ամեայ յոբելեանին:

Երկու տօներն ալ կատարուած են պատշաճ հանդիսաւորութեամբ, հոկտեմբեր 3ին:

— « Մխիթարեանց հանդիսասրահը տօնազարդուած էր օրուան վայելուչ կահաւորումով « Հանդէս Ամսօրեայ»ի յիսուն հատորները բազմած էին փառաշուք ոսկի կազմով: Ազգային Մատենադարանի հարիւր քառասուն ու երեք հատորներն եւս իբր շքադիր զետեղուած էին անոնց շուրջը » :

Այս առթիւ խօսուած ճառերէն կ'իմանանք որ, «Հանդէս Ամսօրեայ» ունեցած է 110.000 շիլլինի (4000 անգլ. ոսկի) բաց մը:

Նոյնինքն Աբբահօր վկայութեամբ, այդ «մահացու բացը» պիտի բարձրանար 138.000 շիլինի, դադարման դատապարտելով ձեռնարկը, «եթէ առատաձեռն, մեծահոգի բարեկամ գլխաւոր բարերարներու օգնութեան ձեռք չկարկառէին » : (Գ. Կիւլպէնկեան եւ Պօղոս Նուպար եւն.):

Յոբելեանին առթիւ նուէր զրկած են՝ Ա. եւ Մ. Գարակէօզեան 30 անգլիական ոսկի, Գ. Կիւլպէնկեան 20, եւ լոէք հոգի՝ Տակաճ, ուրիշ քանի մը նուէրներով՝ համագումար 80 ոսկի:

Ապա կազմուած է Հայագիտութեան եւ Հայ մշակոյթի ընկերութիւն մը, «հայագիտութեան եւ ընդհանրապէս հայ մշակութային ուսումնասիրութեան նոր մղումտալու եւ առ այս կարող ուժերը համախմբելու համար»: Ընկերութեան կեդրոնը պիտի ըլլայ Վիէննայի Մխիթարեանց վանքը, որուն հարուստ մատենադարանը, թանգարանն ու տպարանը մեծապէս պիտի օգնեն ձեռնարկին յաջողութեան :

Յիսուն տարուան տքնութիւն, 143 հատոր գիրք — հայագիտական ուսումնասիրութիւն — եւ 4000 անգլ. ոսկիի բաց ...

Յոռետեսներ կ'ըսեն թէ միշտ այսպէս է եղած հայկական մշակոյթին կեանքը: Բազում վաստակ, եւ անտարբերութիւն անյատակ :

Բայց պատմութիւնը ուրիշ բաներ ալ կ'ըսէ :

Առջի օր գրքոյկ մը կը թղթատէի, — Մուրատ - Ռափայէլեան կտակներու պատմութիւնը: Գործ՝ Հ. Սահակ Տէր Մովսէսեանի :

Երկու կտակներու խնդիրը կարգադրելու համար, Վենետիկի Միաբանութիւնը պատուիրակ մը կը ղրկէ Հնդկաստան :

Պատուիրակը, Հ. Սուքիաս Աղամալեան, 1770 յունիս 28ին կը գրէ Մելքոնեան աբբային (յաջորդ Մխիթար աբբահօր), Մատրասէն ·

— « Հայք ամենայն իրրեւ քաղցեալ եւ ծարաւի՝ փափաքեալ մնային գրեանց: Վասն որոյ ... բացեալ զարկղըն առաջի ամենեցուն՝ էառ իւրաքանչիւր զխնդրելին իւր, որ ոչ եղեւ ձեռնհաս, եւ ի միում վայրկենէ սպառեցին զգիրս ողջոյն: Վասն որոյ խնդրեմք, զի փութով յղեսջիք զգրեանս յոլովս» (շատ) :

Վարդապետը մասնաւորապէս կը յանձնարարէ Աստուածաշունչ, բառարան, քերականութիւն, Նարեկացի եւ «փայլ գրեանս յոլովս», ինչպէս եւ «նոր գիրք պատմութեանց» եւ կը շեշտէ ·

— « Եթէ տասն արկղ եւս լինիցին, առնուն առժամ։ Եւ եթէ հնար է՝ առաքեսջիք մեծամեծ արկեղօք »:

« Տասը սնտուկ եւս ղրկեցէք եւ եթէ կարելի է՝ մեծ սնտուկներով »:

Ապահովաբար, այն առեն քանի մը հարիւր չէր անցներ Մադրասի հայ գաղութը: Իսկ այսօր 18 - 20,000 կը հաշուենք, գլուխ գլուխ, Փարիզի եւ Մարսէյլի հայ գաղութները: Աւելի հեծ եւ աւելի մօտ հայկական միջավայրի:

Արդ. կը հաւատա՞ք որ մէկ տարուան մէջ նոյնիսկ միջակ սնտուկ մը գիրք սպառուած ըլլայ Վիէննա կամ Վենետիկ :

Մ,ոյսոստոստոյ ' Մ,ոյսմոհոյ
յառաջդիմած ենք 167 տարուան մէջ...

ՎԱՀԷ

Սանճաքին ընտրութիւնները

Ազգերու Դաշնակցութեան մասնաւոր յանձնախումբը, որ պաշտօն ունէր կազմակերպելու Սանճաքին ընտրութիւնները, Անտիոքէն մեկնեցաւ, ծրնեւ վերադառնալու համար: Յանձնախումբը մանրամասնօրէն ուսումնասիրած է երկրին ընտրական աշխարհագրութիւնը եւ իւրաքանչիւր վարչական շրջանի քուէարկութեան պայմանները, մասնաւորապէս ձեռնարկելով նախնական գործողութեանց, — մարդահամար, ընտրական ցանկ եւն.: Յանձնախումբը ծրագիր մը պիտի մշակէ, ընտրական ձեւակերպութեանց համար եւ տեղեկագիր մը պիտի ներկայացնէ Ազգաժողովին, վաւերացման համար :

Յանձնախումբը Սանճաք պիտի վերադառնայ հաւանաբար յունուարին, վերջնապէս ձեռնարկելու համար ընտրական գործողութեանց: Կը կարծուի թէ կարելի պիտի ըլլայ ընտրութիւնները կատարել ապրիլի առաջին կիսամեային :

"Վեց տարիէն ետ առած պիտի ըլլանք մեր գաղթավայրերը"

Հիթլէր ճառ մը խօսելով Աւկսպուրկի մէջ, ուժգնօրէն շեշտեց թէ Գերմանիոյ ժողովուրդը կարօտ է հողի, ապրելու համար: « Նախապատրաստական աշխատանքին ամէնէն դժուարին մասը վերջացած է: Անհրաժեշտ է որ շարունակ պահանջենք մեր գաղթավայրերը. Անհրաժեշտ է որ մեր պահանջները բանաձեւենք հետզհետէ աւելի բարձր, մինչեւ որ աշխարհ այլեւս չկարենայ մերժել զանոնք: Գերմանիոյ համար բացարձակապէս անհրաժեշտ է զօրաւոր ըլլալ, որպէսզի կարենայ յաջողութեամբ ետ պահանջել իր գաղթավայրերը: Այսօր օտար երկիրները չեն սիրեր լսել գաղթային հարցը. բայց մէկ տարիէն պիտի վարժուին. երեք տարիէն պիտի ըմբռնեն թէ հարկ է բան մը ընել եւ վեց տարիէն պիտի համոզուին թէ անհրաժեշտ է գործնական միջոցներ ձեռք առնել: Էականը այն է որ Գերմանիա այսօր ունի նոր եւ հզօր բանակ մը եւ փակած է այն շրջանը որ ստորադաս դիրքի մը վրայ կը դնէր զայն»:

Այս ճառը խօսուած ըլլալով լորտ Հալիֆաքսի տեսակցութենէն անմիջապէս վերջը, մասնաւոր նշանակութիւն կը ստանայ: Գերմանական թերթերը վերապահ են խօսակցութեանց արդիւնքի մասին. իսկ Լոնտոնի թերթերը կը հաւաստեն թէ լորտ Հալիֆաքս յաջողած է «բաց դուռ մը» գտնել :

Անգլիոյ արտակարգ ներկայացուցիչը Պերլինի մէջ երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ նաեւ Գերմանիոյ քարոզչութեանց եւ արտաքին գործերու նախարարներուն հետ եւ Լոնտոն վերադարձաւ: Այս առթիւ նորէն Լոնտոն հրաւիրեց արտաքին նախարարը, Ֆօն Նէօրաթ: Պատասխանը գաղտնի կը պահուի: Անգլիոյ աշխատաւորականները անմիջապէս հարցապնդումի ենթարկեցին վարչապետը :

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ԵՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԷՆԿԻՒՐԻ — ՄՈՍԿՈՒԱ

Տասնեւհօթը տարի անընդհատ դըժուար եղաւ քեմալական Թուրքիան ըմբռնել առանց Խ. Ռուսիոյ:

Հայաստանի Հանրապետութիւնը գործակցաբար խորտակելէ վերջ, անոնք նոյնացեր էին աշխարհագրականօրէն: Յունական բանակին արշաւը Սագարիայէն դէպի Էնկիւրի՝ Մոսկուան կը դնէր այնպէս, ինչպէս եթէ իր հողերուն վրայ եղած ըլլար: Ու ջանաց զայն չսլրտել այնպէս՝ ինչպէս պիտի չսլրտէր եթէ Արաքսէն դէպի Բաքու եղած ըլլար այդ արշաւը: Արարատի քրտական շարժման օրերուն այդ ծանրութիւնը կրկին երեւան եկաւ: Ռուս բանակը փաստօրէն օժանդակեց Արարատի պաշարումին, ու կրկին հեռացաւ գնաց՝ իր վրաքան ճնկելու...: Անիկա աշխարհագրական նոյնացումն էր, որ սկիզբ էր առած այսպէս կոչուած «Կարսի դաշնագիրով» պարգեւուած հողամասով:

Պարզ է, որ այս նոյնացումը կը բըխէր քաղաքական նոյնացումէն: 1920-էն, Խորհրդային Ռուսիան ու քեմալական Թուրքիան քաղաքական նոյնանման վիճակ ունէին՝ գրեթէ նոյնանման ներքին հոգերով ու նոյնանման արտաքին ճակատներով:

Քաղաքական այդ նոյնութիւնը աւելի ծաւալուն եղաւ, անշուշտ, քան աշխարհագրականը: Թուրքիան կը ճըգնէր ազատիլ Օսմանեան Կայսրութեան համար տրուած վճիռէն: Խ. Ռուսիան կը ջանար հնացնել այն օղակը, զոր արեւմտեան աշխարհակալութիւնները սկսեր էին սեղմել իր չուրջ: Քեմալական Թուրքիան պատուար մը պէտք էր ըլլար իրեն: Ու քանի այդ պատուարը ամուր ըլլար՝ այնքան ամուր կ'ըլլար ինք: 1921 մարտին Թուրքեւռուսական դաշնագիրը կնքուեցաւ Մոսկուայի մէջ: Այդ դաշնագըրով, Աֆղանիստան կը ճանչնար «Թուրքիոյ առաջնորդութիւնը, դարերէ ի վեր, իսլամական աշխարհին, ու անոր՝ յարգանքի արժանի ուժին համար՝ ռահվիրայ դառնալու իրաւունքը»:

Խ. Ռուսիոյ կողմէ ծրագրուած քաղաքական նոյնութեան ընդլայնումն էր աս՝ մինչեւ Քապուլ, ի հեճուկս անգլիական ծրագրին, որ կը ձգտէր Օսմանեան կայսրութեան գիւղին վրայ ու Կովկասեան պետութիւններէն ու Իրանէն կազմել պատուար մը՝ ընդդէմ Խ. Միութեան ...

Տասնեւհօթը տարի անընդհատ՝ մենք ականատես եղանք նաեւ ռուսեւթուրք դիւանագիտական նոյնութեան:

Զինակցութիւն մը, ուրեմն, որ ոչ միայն օժանդակեց Թուրքիոյ ազատագրումին, այլեւ թուրք վարիչներուն համար դարձաւ անօրինակ հովանաւորութիւն մը:

Թուրքիա բարեկամական դաշինք կնքեց Իտալիոյ հետ: Երկոտասան կղզիներուն ամրացումէն վերջ, սակայն, այդ դաշինքը գրեթէ կորսնցուց իր արժէքը: Թուրքիա զինակցեցաւ նաեւ Յունաստանի հետ: Էնկիւրի, քաղաքական իր այս տարածումին մէջ երեւան բերաւ գլխաւոր նպատակ մը,— դառնալ կեդրոնը հաւաքական ուխտերու սիստեմի մը, որ իրեն պարգեւէ գերագոյն ապահովութիւն մը՝ նուազագոյն վտանգով:

Այսպէս էր որ ան սկսաւ հետապնդել իրականացումը Պալքանեան Ուխտին, Սեւ-Ծովեան ուխտին, Միջերկրականեան ուխտին եւ Ասիական ուխտին:

Այսինքն՝ ուխտերու ընդարձակ շըրջագիծ մը, որով բարեկամաբար շըջապատուած կ'ըլլար Թուրքիան:

Պալքանեան ուխտը ստորագրուեցաւ, բայց, առաջին իսկ օրէն, անոր ստեղծման առթիւ տարակարծութիւն մը ծագեցաւ: Պուլկարիա վաղեց՝ ճըզմելու համար թէ Յունաստանի համաձայնութիւնը չընդգրկէր նաեւ Արքեպելագոսի կամ Եգէական սահմանը: Ատոր յաջորդեց Եուկոսլաւիոյ մերձեցումը Իտալիոյ եւ Պուլկարիոյ: Ինչպէս նաեւ, աւելի վերջ, Ռումանիոյ քաղաքականութեան փոփոխումը: Ու Պալքանեան Ուխտէն մնաց ոսկոռ մը միայն ու նաեւ պարբերական ժողովներ:

Սեւ ծովու ուխտը պաշտպանութեան աշխատանքը կը շարունակուէր: Թուրքիա մեծագոյն ճիգը կը թափէր այդ ուղղութեամբ. իսկ ատոր կ'օժանդակէր իր քաղաքական դիրքը որ այդ շըրջանին հասած էր իր բարձրագոյն կէտին: Վրայ հասաւ Իտալեւեթովպիական պատերազմը եւ Իտալիոյ դէմ պատժարկութիւնը, որոնք աւելցուցին վտանգը Արեւելեան Միջերկրականի մէջ եւ օրակարգի վրայ բերին Նեղուցներու հարցը:

Մոնթրէօյի մէջ Թուրքիա ձեռք ձըգեց դիւանագիտական յաջողութիւն մը: Բայց, Խ. Միութեան վերապահուած իրաւունքը՝ ամէն ատեն ու առանց կանխազգուշացուցութեան իր նաւատորմը Միջերկրական իջեցնելու մասին, անկարելի դարձուց Միջերկրականեան ուխտին յաջողութիւնը: Գաղ մը փորձեց զայն գլուխ հանել Անգլիա, բայց պզպջակ մը եղաւ ան:

Թիթուլէսքուի անկումէն եւ ռուսեւֆրանսական զինակցութեան վերանորոգումէն վերջ, Միջերկրականեան ուխտի կնքումը մնաց «աւելի նպաստաւոր ժամանակի մը»:

Ու էնկիւրիի դիւանագիտական ամբողջ ջիղը կեդրոնացաւ ուխտերէն վերջինին կնքումին վրայ, Արեւելեանը: Այս անգամ Թուրքիա յաջողեցաւ իրականացնել զայն: Իրաք, Իրան, Աֆղանիստան՝ իրեն հետ ստորագրեցին Սաատապատ — Թէհրանի ուխտը: Ատոր հետ զուգընթաց՝ Թուրքիա սկսաւ փոխադարձ դարպասի Իտալիոյ հետ:

Մոսկուան՝ ուշադիր ու զգայուն՝ կը հետեւէր, անշուշտ, Թուրքիոյ ամէն մէկ քայլին: Մոսկուայի դիւանագէտները արդէն սկսեր էին որոշ դըժգոհութիւն երեւան բերել էնկիւրիի հանդէպ: Այդ դժգոհանքը վերածուեցաւ ջղայնութեան ՝ «Փրաւտա» եւ Իզվեստիա յարձակեցան էնկիւրիի վրայ:

Այդ օրերուն էր որ ծայր տուաւ վէճը՝ Ֆրանսայի ու Թուրքիոյ միջեւ՝ Սանճաքի մասին: Այդ վէճին մէջ Թուրքիա փորձեց խաղալ իտալական թուղթերով, ինչ որ երբեք հաճելի չթուեցաւ ոչ Քէ տ'Օրսէի, ոչ ալ Քըրեմլի: Այն միջնորդական դերը, զոր Բիւշտիւ Արաս եւ Իսմէթ խաղացին — այս վերջոյն Գենեւա այցելութեամբ — իտալեւանգլիական ուխտին կնքումին համար, աւելցուց Մոսկուայի խռովքը: Մանաւանդ որ գերման առեւտրական ու մշակութային յանձնախումբերու Թուրքիա այցելութիւնը սկսեր էր յաճախակի դառնալ: Թուրքիոյ մէջ իրարու բախող այս ուժերուն արձագանգը լսելի պիտի ըլլար, անշուշտ, նաեւ Թուրքերու կողմէ, քանի որ այդ ուժերը կը ջանային «կողմնակիցներ» ապահովել: «Ճիւմհուրիյէթ» — «Թան» փրփրոտ վէճը այդ արձագանգին ապացոյցն էր, երբ փոխադարձաբար «Փաշիստ» ու «Պոլշեւիկ» կ'որակէին էնկիւրիի երկու ամէնէն ազդեցիկ թերթերը:

«Խորհրդաւոր սուզանաւը» Արեւելեան Միջերկրականի վտանգը փաստ դարձուց: Ու կրկին անհրաժեշտ դարձաւ Միջերկրականեան ուխտը: Իսկ անիկա իմաստ չէր կրնար ունենալ առանց Իտալիոյ: Իտալիա, սակայն, իր մասնակցութիւնը կը պայմանաւորէր ու կը պայմանաւորէ Ռուսիոյ փակումովը՝ Սեւ Ծովու մէջ ..

Թուրքիոյ մէջ սկսաւ ծնունդ առնել նոր վերաբերում մը դէպի Իտալիան: Նիոնի մէջ Բիւշտիւ Արասի եւ Փոլ-Բէի վերապահութիւնը՝ «Իտալական դրօշով սուզանաւին կրակելու մասին» ապացոյցը կազմեց ատոր:

Իսկ անով Թուրքիա հրապարակային առաջին ցոյցը կ'ընէր՝ Խ. Միութեան հանդէպ իր ունեցած յանձնառութիւններէն հրաժարելու մասին:

Այլ խօսքով, Թուրքիա, Նիոնի մէջ բացայայտօրէն կ'ազդարարէր իր նոր քաղաքականութիւնը,— չէզոքութիւն: Պելժիոյ օրինակը չափազանց թելադրիչ էր իրեն համար: Այս երկիրը շատ բան կը պարտէր Ֆրանսայի, ինչպէս Թուրքիան՝ Խ. Ռուսիոյ: Բայց, երկու սուրերուն միջեւ նախընտրեց չէզոքութիւնը: Նոյն քաղաքականութեան հետեւեցաւ Ֆրանսայի միւս երախտաւորեալը՝ Լեհաստան՝ ընդմէջ Գերմանիոյ եւ Ռուսիոյ: Թուրքիա ինքզինքը գտաւ նոյն դիրքին մէջ,— Ռուսիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ: Մանաւանդ որ՝ Իտալիան, իրականին մէջ, Հռոմ-Պերլին առանցքն էր, իսկ այդ առանցքին փաստօրէն կը գործակցէր Ճափոնը,— Ռուսիոյ արեւելեան սահմանին ակներեւ սպառնալիքը:

Չմոռնանք եւ Լոնտոնը, որ ոսկին ու նոյնիսկ իր մարմնին տեղ ըրեր էր էնկիւրիի մէջ՝ ջանալով կամաց կամաց նստարանէն դուրս ձգել Մոսկուան: Արեւելեան ճակատը մտահոգիչ չէր, այլեւս, Թուրքիոյ համար: Խ. Ռուսիան կ'ապրէր ներքին ծանր տագնապ մը, որ զգալապէս կը տկարացնէր զինքը՝ արտաքին ճակատումի մը տեսակէտէն: Արեւելեան ուխտը, Իրաքի մասնակցութեամբ՝ եւ, հետեւաբար, Անգլիոյ հովանաւորութեամբ, փոխանակ Օսմանեան կայսրութեան գիւղին վրայ կառուցանելու, այս անգամ քեմալական Թուրքիոյ առանցքին շուրջ կը սեղմէր ոչ թէ պատուար մը, այլ ուժ մը, զոր սովետական պիտի ըլլար հաշուի առնել Ռուսիան: Տրամադրութիւնները փոխուեր էին նաեւ Ռումանիոյ մէջ, որ, օղակն էր դարձած Պուքրէշ-էնկիւրի — Թէհրան շղթային: Կը մնար, ուրեմն, արեւմտեան ճակատը, ուր միշտ ցցուած էին Երկոտասան կղզիները: Էնկիւրի, մերձեցաւ թէեւ Անգլիոյ, ու նոյնիսկ առաւ զայն նաեւ զինուորականօրէն ներս՝ իր հողին վրայ (Զէյմէ), այսուհանդերձ կ'ուզէր դեռ ալ աւելի հաշթել Իտալիոյ հետ համաձայնութեան մը համար:

Բիւշտիւ — Շիւքրիւ Քայա այցելութիւնները՝ Մոսկուա, Արեւել-ուխտի կնքումէն վերջ, բան չէին կրնար փոխել կացութենէն ու չփոխեցին: Քաղաքական փոփոխում մը կար ու ճառերը անզօր էին «թիւրիմացութիւնները» հարթելու: Աշխարհագրականը մեզ ծանօթ մնաց այնքան, որքան Ռուսիերը հաղորդեց եւ Journal de Moscouն խոստովանեցաւ, — «սրբագրութիւն» մը:

Անդրադառնալով, ուրեմն, Թուրքիոյ չէզոքութեան տեսակէտին, կրկնենք որ էնկիւրի կը ջանար առավ աւելի կարելի դարձնել Զիանոյի այցելութիւնը՝ էնկիւրի: Ռուսիա՞ն, — տկար էր ան այլեւս ու այդ տկարութիւնը երեւան էր բերած Ծայր-Արեւելքի մէջ (Ամուր եւ ճափոն. արշաւանք): Իսկ էնկիւրիի կողքին կեցած էր Անգլիան: Մոսկուան կրնար միայն քաղաքականօրէն փոխարինել: Ազգերու Դաշնակցութեան վերջին նստաշրջանին Թուրքիոյ կրած պարտութիւնը առաւելապէս Մոսկուայի հարուածն էր: Նոյն օրերուն, Նիոնի մէջ, էնկիւրի, կ'ըսէինք, իր չէզոքութիւնը կը յայտարարէր

Մոնթրէօյէն առդին, ուրեմն, Թուրքիա կը ձգտի այդ չէզոքութիւնը ապահովել: Ան կը ջանայ Խ. Միութեան հետ իր ունեցած զինակցութիւնը փոխարինել բարեկամութեան դաշնագրով մը: Նազիլլիի գործարանին բացման — շինուած խորհրդային օժանդակութեամբ,— վարչապետ Ճէլալ Պայար յիշեց «մեր խորհրդային բարեկամները», մինչ տասնեւհօթը տարի անընդհատ էնկիւրի առաւելութիւն մը կը նկատէր «զինակից սովետներէն» խօսիլ...: Բարեկամական այս նոր փաստաթուղթը ի՞նչ անդրադարձում պիտի ունենայ: Կը թուի թէ Խ. Ռուսիա առ այժմ զուրկ է հակազդելու հնարաւորութիւններէն: Արեւելեան ուխտ, ճափոնական վտանգ, Նեղուցներու ամրացում, լեհեւռումէն զինակցութիւն, գերման յաւակնութիւններ եւ ներքին փոթորիկ...: Ու Թուրքիա կ'ուզէ օգտուիլ այս պատեհառիթէն: Ու, մինչ առ այժմ, ան գուցէ պիտի ուզէ գոհանալ ապահովութիւններով: Մասամբ նաեւ այս նոր քաղաքականութեան ճամբայ բացաւ Իսմէթ՝ թողլով իր աթոռը: Իսկ Խ. Ռուսիա էնկիւրի կը դրկէ ահա այն Սուրիցը, որ առաջին օրերէն գլխաւոր ազդակը դարձեր էր Խ. Ռուսիոյ եւ քեմալական Թուրքիոյ աշխարհագրական, քաղաքական ու դիւանագիտական գործակցութեան:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԱՐԴԱՐ ՈՐՈՇՈՒՄ ՄԸ

Ամերիկահայոց մեծամասնութեան վերջին Երեսփ. Ժողովը, ամերիկահայ թեմի եկեղեցիներու զօրացման մասին կարգ մը որոշումներ տալու առթին, եկած է նաեւ հետեւեալ եզրակացութեան —

«Ի նկատի ունենալով որ Կաթողիկոսական պատուիրակը Ամերիկա եկած էր այս գաղութի պառակտեալ վիճակին վերջ տալու տրամադրութեամբ եւ սկզբնական շրջանին երկու կողմերու հետ ունեցած բանակցութիւններուն հետեւանք համաձայնութիւնը հակառակորդներու կողմէ վերջին պահուն չընդունուեցաւ, եւ պատուիրակը ինքզինքը պարտուած յայտարարեց,— Ազգային Երեսփոխանական Ժողովը այս յայտարարութեան հետ վերջացած կը գտնէ Կաթողիկոսական պատուիրակին վերոյիշեալ առաքելութիւնը: Եւ որովհետեւ գէթ վերոյիշեալ յայտարարութենէն վերջ, Կաթողիկոսական պատուիրակը չէ այցելած մեր եկեղեցիները, չէ քարոզած մեր համայնքին, յարաբերութիւն չէ պահած մեր պաշտօնական մարմիններու հետ, միանգամընդմիշտ իր դիրքը նուիրակին հանդէպ ճշդելու համար, Ազգային Երեսփոխանական Ժողովս կը յայտարարէ որ՝ Կաթողիկոսական պատուիրակ Գարեգին արքեպիսկոպոսի մեր համայնքին եւ մեր հովիւներուն համար ըրած կարգադրութիւնները կը համարէ հակասահմանադրական, հետեւաբար չեղեալ»:

Այս որոշումը ոչ միայն տրամաբանական ու ինքնին հասկնալի, այլեւ միանգամայն արդար է:

Խնդիրը պարզ է: Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը ուզեց միացնել ամերիկահայ պառակտեալ երկու հատուածները եւ ատոր համար յատկապէս պատուիրակ մը ղրկեց Ամերիկա: Պատուիրակը եկաւ, երկու հատուածներուն հետ ալ բանակցութեան մէջ մտաւ, նոյնիսկ նախնական համաձայնութիւն մը կայացուց անոնց հետ եկեղեցական միութեան վերականգնումի մասին: Սակայն, վերջին պահուն գաղութիս փոքրամասնութիւնը ներկայացնող Ռամկավար-Հնչակ-Հօկճի հատուածը, Խորհրդային գործակալներու ազդրանքներուն ենթարկուելով, ետ կեցաւ համաձայնութենէն եւ այսպիսով վիժեցուց միութեան ամբողջ ձեռնարկը:

Եթէ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը Խորհրդային անաստուած կառավարութեան գերին չըլլար, անկասկած ի կարգ պիտի հրաւիրէր ամերիկահայ փոքրամասնութեան հատուածը, որ չէր ուզած ենթարկուիլ իր կամքին եւ յամառած էր բռնելու հայ եկեղեցիի կենսական շահերուն հակառակ պառակտիչ ընթացք մը: Բայց ի՞նչ ըրաւ Խորհրդային կրօնատեաց կառավարութեան գերին եղող կաթողիկոսը, երբ Ռամկավար-Հնչակ-Հօկճի փոքրամասնութիւնը ոտքի տակ առաւ իր բուն բաղձանքը եւ եկեղեցիին շահը պահանջող միութեան համաձայնութիւնը: Պարզապէս վախցաւ զայն ի կարգ հրաւիրելէ կամ որեւէ ձեւով պատժելէ: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ գիտէր, թէ այդ փոքրամասնութիւնը կը վայելէ Խորհրդային կառավարութեան համակրանքը, հետեւաբար վըտանգաւոր էր անոր հակառակ որեւէ քայլ առնել, որքան ալ այդ պահանջէր արդարութիւնը կամ եկեղեցիի շահը:

Չպիտի ուզէինք մեղադրել Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը, որ, վախնալով Խորհրդային կառավարութենէն, չհամարձակեցաւ պատժել անոր գործակալներուն հնազանդող Ռամկավար-Հնչակ-Հօկճի փոքրամասնութիւնը իր պառակտիչ դիրքին մէջ մնալուն համար: Սակայն, թէ՛ արդարութիւնը, թէ՛ կաթողիկոսի ու իր պատուիրակի արժանապատուութիւնը եւ թէ եկեղեցիի գերագոյն շահը կը պահանջէին, որ եթէ ոչ իրենք կամ անոր ներկայացուցիչը, Ռամկավար-Հնչակ-Հօկճի փոքրամասնութեան ընդդիմութենէն յետոյ, վերջապէս գէթ ճանչնար եւ գրիմակոմացնէր Դաշնակցութեան համակիր մեծամասնութիւնը ներկայացնող եկեղեցիներու գոյութիւնը: Եւ փոխանակ այդ շատ բնական, արդար ու տրամաբանական քայլն առնելու, Կաթողիկոսական պատուիրակը բոլորովին ենթարկուեցաւ Ռամկավար-Հնչակ-Հօկճի խմբակի կամքին եւ նոյնիսկ սկսաւ փորձեր ընել պառակտելու Դաշնակցութեան համակիր մեծամասնութիւնը, կարծես անոր համար որ վերջերս ընդառաջ էր գացած եկեղեցական միութիւնը վերականգնելու իր բուռն բաղձանքին եւ անոր իրականացումը դիւրացնելու մտահոգութեամբ ըրած էր իր պահանջած բոլոր զիջումները:

Մինչդեռ ինչ գեղեցիկ պատեհութիւն էր Կաթողիկոսական պատուիրակին համար ըսելու եկեղեցական միութեան ընդդիմացող Ռամկավար-Հնչակ-Հօկճի փոքրամասնութեան —

«Քանի որ հակառակ էք ամերիկահայ եկեղեցիի միութեան վերականգնումին եւ կ'ուզէք պառակտեալ վիճակի մէջ մնալ՝ վայելելով Կաթողիկոսի վստահութիւնը, ես պիտի ճանչնամ եւ այսուհետեւ ձեզի չափ օրինական պիտի նկատեմ Դաշնակցութեան համակիր մեծամասնութեան հաւատացեալ եկեղեցիները եւս, մանաւանդ որ անոնք միութեան հակառակ չեն եւ, ուրեմն, պէտք չէ որ պատժուած ըլլան ձեր պատճառով»:

Սակայն, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին պատուիրակը ոչ միայն այդ արդար եւ հայ եկեղեցիի գերագոյն շահը պահանջող քայլը չըրաւ, այլ պարզապէս խաղալիք դառնալով Ռամկավար-Հնչակ-Հօկճի խմբակի ձեռքը՝ մինչեւ ամերիկեան դատարանները գնաց, Դաշնակցութեան համակիր մեծամասնութեան եկեղեցիները իրենց օրինական տէրերու ձեռքէն խլելու եւ Ռամկավար-Հնչակ-Հօկճի աղանդներուն յանձնելու համար: Ատով ալ չբաւականանալով՝ ան ըսկսաւ նոր սպառնալիքներ ուղղել Դաշնակցութեան համակիր մեծամասնութեան եկեղեցիներու մէջ սպասաւորող քահանաներուն դէմ եւ մինչեւ իսկ «կարգալուծման» ենթարկեց անոնցմէ մէկը, ահաբեկելու համար միւսները:

X

Այն օրէն, երբ Կաթողիկոսական պատուիրակը հրապարակով յայտարարեց թէ ինքը պարտուած է իր առաքելութեան մէջ եւ տեղի տուաւ պառակտիչ ու անհնազանդ փոքրամասնութեան մը առջեւ, ան անկասկած կորսնցուց բարոյական ամէն իրաւունք, ինչպէս եւ հեղինակութիւն միջամտելու ամերիկահայ գործերուն եւ ինքզինքը ղրկեց հնարաւորութենէ որեւէ շինարար կարգադրութիւն ընելու Ամերիկահայ գաղութին մէջ:

Արդարեւ, այն, ինչ որ ան ըրաւ իր անփառունակ պարտութեան նոյնքան անփառունակ խոստովանութենէն յետոյ, եկաւ ցոյց տալու կոյրերուն իսկ, թէ ինք, թէեւ Կաթողիկոսական պատուիրակի բարձր կոչումը կը կրէ, բայց իր ընթացքով կը ծառայէ ոչ թէ հայ եկեղեցիին, այլ եկեղեցիի թըշնամի Խորհրդային կառավարութեան:

Այլապէս, ան երբեք պիտի չխուսափէր գաղութիս մեծամասնութեան եկեղեցիներն այցելելէ, որ իր նուիրական պարտականութիւնն էր, երբեք չպիտի մերժէր իր հոգեւոր միխիթարութիւնը ընծայել այդ մեծամասնութիւնը կազմող համայնքներուն, եր-

ԱԿՆԱՐԿ ՄԸ ԿԱՊՈՅՏ ՈՂԿՈՅԶԻՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ո՛վ որ պարկեշտօրէն եւ ջերմեռանդաբար կ'ընդունի այս երկնածիր զօ-[illegible] միայն կրնայ ճառագայթարձակ միջոցին մէջ բարձրանալ ամենօրեայ հոգերէն ու խռովքէն վեր: Գինին, զաւակս, կը [illegible] իբրեւ պարգեւ զգաստ ու խոհեմ մարդուն արիւնին մէջ միայն, որուն մտածումները, մաքուր ու անկաշկանդ, կը հալին օթարինցուցիչ զուարթութեան մը մէջ, քերթող. արուեստի ծաղիկի մը մէջ, երգի ներդաշնակութեան մէջ եւն, դէպի դուրը վաբանող նայուածք մը արձակելով, «սիրոյ հրապոյրին մէջ»:

Ուսուցիչը դիրքը գոցեց: «Որթին հիւթին մէջ կը ծորի Տիրոջը արիւնը եւ գինին պարգեւն է Աստուծոյ»: Դասաժամը կը վերջանայ: Դրան առջեւ կեցած է ծերուկ մեծ-մայրիկը՝ ոնակի մը մէջ կարգ քսուած հացի խոշոր շերտերով: «Մե՛ղք է տղոց առանց քարոզ տալ գինիի վրայ», ըսաւ ուսուցիչին: Օգտագործեցի այս պահը, խելոյն էջայ Նկուղ: Հոն էր տակառը, տարին թուականը ձեռքով վրան փորագրուած: Լեցուցի գաւաթը եւ կոնծեցի, գինեխեան հուր ըմպելին: Բայց հոգիս չխացուեցաւ, չըրուեց ինծի: Մօտիկը, պատուհի նըկուղին մէջ, չուանէն վար կը կախուին դաղմատական ողկոյզներ: Հովանոցաձեւ իրարու մօտ շար ի շար: Ձեռքերս լեցուցին գոգնոցս եւ մատներս բերանս: Դիոնիս - Բաքոս հմայից ձիմ'քս քաղցրութեամբը ու նորուայց քառերուն. Vitis vinifera ... Vitis vinifera ...

X

Այգին լուռ փռուած է: Փոքրիկ տուներուն չուրջ կանանչ ամպհովանի մը կը լարուի պատի պէս: Թէյավարդերը տերեւաթափ կ'ըլլան: Աղջիկներուն սիրային երգերը կը հնչեն անդին: Հնձելէն կը դառնան: Գերանդիները կը կայծեն: Լողիկները կը փայլին մեկոնի պէս, եւ թեզանիքները կ'օրօրուին զանկերու պէս: Օրերը կը կարճնան հետզհետէ եւ սաղարթները իրենց գոյնը կը թափեն: Ողկոյզը կը հասուննայ, իր պատաղիճներուն կանանչին մէջ քողածածուկ: Ցօղուններ կը փայտանան իրենց խիղերուն վրայ: Ճերմակ ողկոյզները կը չողան, մինչեւ կուտը թափանցիկ ու վառ, կապոյտները կը փողփողին հասունութեամբ յագեցած, եւ պտուղները կը քակուին դիւրաւ ձողիկներէն: Ժամանակն է հիմա:

Նկուղին դուռները կը լայննան անհամբեր թեւերու պէս: Գիծակները կ'աճապարեն. զինովցնող շունչ մը զանոնք թունդ կը հանէ անհանգիստ: Աղջիկները կը չփեն՝ ողկոյզի ճմլակները, հնձանները, հաւաքայիլները: Նկուղի միջոցին առջեւ կը սպասեն որթատաշերն ու ժամուլները: Կապոյտ գոգնոցներով մարդիկ մեծ հնձանին առջեւ: Տիկերը մաքրելու համար ջուրի հոսանքներ կը վազեն: Այգիին մօտ ամբողջ տունը արթուն, ոտքի վրայ է: Ողկուզահատ մկրատներ, կթոցներ եւ դոյլեր պատրաստ են: Առաւօտուն— շողը արդէն լորդած է ողկոյզներուն վրայ— կը սկսի կութքը: Երկուական կը դառնան այգիին մէջ: Գոց շրթունքներ երգ մը կը մըրմնջեն: Կթոց կայ լաւ ողկոյզներու համար, ուրիշ մը նուազ լաւերուն համար: Ցուագին նայուածք մը տհաս ճղճիմ կուտերուն համար,— ագոխ: Ցագուրդի, յղփութեան հեշտանք մը կայ այերքին մէջ: Հովը խաղալով կը քշէ առջեւէն կարմիր տերեւները եւ կիներու մազերը իրար կ'անցնէ լաչակին տակ: Գոտուղները կթոցէ կթոց կը տարուին եւ ընտիրներուն սեղանը հետզհետէ կը ծածկուի: Զոյգ առ զոյգ կը կենան դարձեալ եւ կը հաշուեն արդիւնքը աչքի չափով: Ընտիրներէն մասներով կը բաժնեն աւելորդ ցօղունները եւ կութքի միջոցին մէկտեղ եկած տերեւները, խաղմուղը պատրաստելէ առաջ: Մամուլը տե՛ս կ'երգէ, բռէտները գինովցած կը բըզզան եւ «ի բերոյ որթոյ» կը հասի հոյսը մեղրանալ:

Մարդկային ուժերը հազիւ կը հանդչին, նկուղին մէջ շարունակ կը լեցուին տակառները, եւ հիմա կարգը եկած է խմորիչներուն, եռացնելու ժամն է հասած, որպէսզի ըմպելին դառնայ գինեխեան, ու կը դառնայ:

X

Հայրենի ողկոյզներէն վերջ կը յիշեմ Անտիգոնի (Մարմարայի մէջ) կապոյտ ողկոյզը հեկայ պտուղներով եւ ծոցուորած: Հայր Անտոնիոսի ձեռքը վերջէն բռնած զայն ինծի կ'երկարէ մարմարեայ կապուտակ ծովուն թագուհի այդ կղզիին վանքին մէջ: Մայրամուտ արեւուն ոսկին կղմինտրի պէս կարմիր կը ներկէ անոր հիւթեղ հիւսքը: «Մեր հայրենակից աղջիկներուն ալ բերանը ըլլայ»: Հայր Անտոնիոսի նայուածքը կը խուսափի ինծմէ եւ կը վազէ դէպի մօտակայ կղզիները, որոնք թուխ կարապներու պէս փռուած են ջուրին մէջ: Միեւնոյն նայուածքը շրջանը կ'ընէ Սկիւտարի արեւափառ պատուհաններուն, անդին Սեւ Ծովուն կողմը, ուր Դանուբ իր բերանը կը պարպէ: Հայրենազուրկ վարդապետին նայուածքը իր մայրենի տաղերուն, գիւղերուն կարօտը արդեօք կը հետապնդէ այդ մանրախոյզ պրպտումին մէջ: Մարմարան կը զուայ կարմիր ապառաժներուն վրայ եւ Քրիստոնեայ եղբօր (Փրէն) մենաստանը պահիկ մը անյայտ կ'ըլլայ:

Ալիքները գիտ առաջ կը քշեն: Կը տանին մինչեւ փոքր սահման հեռաստանները, Անատոլուի ողկոյզի բաց դաշտերը, Բաթաքէքասումէնի սարահարթին վրայ, Իզմիրի եւ Պրուսայի վանքաստանները, Յունաստանի Նորեւթոսեան այգեստանները, բայց հեռո՜ւ, միշտ աւելի հեռուները, երկրէ երկիր, դէպի սպանիական մարզերը՝ Պարսելոնա, Վալէնսիա եւ Մալակա: Ողկոյզը քիմքս կ'անուշէ բոլոր գինեբեր վայրերու հովիտներուն մէջ:

Կը գտնեմ զայն Դալմացիոյ ծովեզերքին եւ լեռներուն միջեւ նուրբ կածաններու վրայ, թխորակ աղջիկներուն կողովներուն մէջ, միեւնոյն ատեն անոնց ուժով ճերմակ ակռաներուն ծիծաղը: Տեսայ, ահա անմոռանալի օր մը: Սա՛ ողկոյզները, ազատելոյս ու խորհրդաւոր, սա կանանչ ամպհովանիին տակ, իրիկնամուտին զովութիւնն ալ կ'ըմպեն:

... Թափառէ՛, թափառէ՛ դուն, մարդկային քայլ, դիտէ՛, դիտէ՛ դուն մարդկօրէն ականողիք: Այգին խորհրդանշանն է կեանքին. Քաղաքին առջեւ կը սպասեն կթոցները, նկուղներուն մէջ կը բզզան թեւաւոր թրթուրները, կ'երգեն ճմլակները եւ կ'արբենայ որթայոյզը: Աղջնակները հողէն ըմպելի կը փնտռեն, արմատներէն կը քաղեն, սակառներ կը լեցնեն, ոսկորներ կ'ուտեն կը խմեն: Դէ՜հ, քաղցրացո՛ւր քիմքդ եւ հանգստացի՛ր, ողկոյզին կապոյտէն արբշիռ...

Թրգմ. Գերմ.-է ԵՏԱՆ

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբերի սկիզբէն ի վեր Փարիզի մէջ վերսկսած է երկար շարքը ատենի կամ նուագ շահեկան երաժշտահանդէսներու ; Conservatoireի, Colonneի Lamoureuxի, Pasdeloupի, O. S. P.ի, Poulet - Siohanի սէնֆոնիք նուագախումբերը ամէն շաբաթ ու կիրակի գէօրջէն ետքը լսելի կ՚ընեն հին, դասական, ռոմանթիք ու արդի ծագում կամ անծանօթ նուագահանդէսներու յաւերժօրէն գեղեցիկ կամ յղացումով անարժան գործերը՝ ի ներկայութեան բազմահազար ունկնդիրներու, որոնց կարեւոր մէկ մասը կը բաղկանայ Միջազգային ցուցահանդէսին առթիւ արտասահմանէն ու գաւառէն եկած երաժշտասէրներէ կամ հետաքրքիրներէ : Զարմանալի չէ ուրեմն որ՝ որքան թատերասրահները՝ նոյնքան ալ նուագասրահները այնքան լեցուն ըլլան ներկայիս : Գործիական ու ձայնական récitalները ու խմբական երաժշտահանդէսներն ալ եթէ քիչ անգամ նիւթական, գէթ շատ անգամ բարոյական յաջողութիւն կը գտնեն այս պահուս :

Նոյեմբեր 1ին՝ Մեռելոցի տօնին առթիւ՝ մեծ հաճոյքն ունեցանք լսելու Lamoureuxի նուագախումբին ու Roger Ducasseի երգչախումբին կողմէ Salle Gaveauի մէջ տրուած երկու դըրսի գործոցներու, կատարուածային մեցարթի ու բոլոր ժամանակներու ամէնէն ինքնատիպ ու նրբազգած նըւագաստեղծներէն Gabriel Fauréի յիշատակութիւններուն, որոնք թէեւ նուագարանական, ոճի, յղացումի ու կերտուածքի տեսակէտով իրարմէ տարբեր՝ սակայն արուեստագիտական տեսակէտով նոյնքան մեծարժէք գործեր են նուագախումբն ու երգչախումբը ճարտարօրէն ղեկավարեց Lamoureuxի խորազգած ու խղճամիտ նըւագապետը՝ Eugène Bigot :

Նոյեմբերի 2ի իրիկունը Salle Pleyelի մէջ հաղուադէպ առիթն ունեցանք լըսելու երաժշտութեան նահապետին՝ Եօհան - Սէպասթիէն Պախի Զաքըսպաստեան Ցովհաննէսի՝ Սէնթ - պուրկի Saint Guillaume երգչախումբին ու Փարիզի Orchestre Philharmoniqueի կողմէ գործադրուած ու Münchի կողմէ ղեկավարուած : Արհեստագիտական անհամար բարդութիւններով առլցուն սոյն երկարաշունչ գործը երգուեցաւ գերմանական բնագրին մէջ ու շատ չնչին յապաւումներով : Զօրամեներգուները իրենց ստանձնած խիստ պատասխանատու եւ դժուարին դերերը կատարեցին առաւել կամ նուազ յաջողութեամբ : Երգչախումբը ունէր ձայնագրումի ու երանգաւորումի ո - րոշ թերիներ, սակայն անթերի էր կարգապահութեան տեսակէտով : Սոնուարթիւ հասարակութիւնը մինչեւ վերջը երկիւղածօրէն ըմբոշխնեց վսեմ գեղեցկութիւնները սոյն վիթխարի գործին, որուն իւրաքանչիւր մասը հոգեկան հաղուագիւտ վայելք մը ըլլալէ զատ նուագատեղծական հրաշակերտ մըն է :

Նոյեմբ. 7ի իրիկունը Salle Gaveauի մէջ հաճոյքով լսեցինք Ռումէնիոյ Cantarca Romaniei կոչուած 60 հոգինոց երկսեռ երգչախումբը՝ ճարտարօրէն ղեկավարուած փրոֆէսէօր Marcel Botezի կողմէ : Ցայտագիր կազմող չորս մասերուն առաջինը կը բաղկանար միջազգային երգահաններու հինգ կրօնական երգերէն, երկրորդը՝ ռումանական ֆօլքլորէն ներշնչուած հինգ երգերէ, երրորդը՝ ֆրանսացի հին երգահաններու երեք երգերէն — զորս նրբօրէն վերարտադրեցին երգչախումբին երկու համակրելի մեներգչուհիները —, իսկ վերջին մասը յատկացուած էր ռումանական ժողովրդական երգերու՝ ռումանացի տաղանդաւոր երգահաններու կողմէ դաշնաւորուած : Երաժշտական սքանչելի յատկութիւններով օժտուած դատենք սոյն երգչախումբը եւ ջերմօրէն բղձացինք օրին մէկը մեր ազգին մէջ ալ հասատելու նոյնօրինակ յատկութիւններու տէր եւ նոյնքան պէսպիսուն յայտագրով ի յայտ եկող երգչախումբի մը գոյութիւնը :

ՖԻԼԻՊ ԱՂԱՋԱՐԵԱՆ

«ՆԱՆՍԷՆԵԱՆՆ»ԵՐԸ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՄԷՋ

Պուլկարիոյ ոստիկանական տեսչութիւնը կը հաղորդէ թէ նոյեմբեր 15էն սկսեալ, հայ եւ ռուս գաղթականներուն համար Նանսէնեան անցագիր պիտի տրուի ուղղակի ոստիկանական տեսչութենէն :

Սոֆիայի մէջ բնակող հայ եւ ռուս գաղթականները, որոնք պէտք է նորոգեն իրենց Նանսէնեան անցագիրները նորը ստանալու համար, յաւասարութիւն պէտք է տան ուղղակի ոստիկանական տեսչութեան, ներկայացնելով գործատիրոջմէն վկայական իրենց ամսական եկամուտի մասին :

Այն գաղթականները, որ կ՚ապրին գաւառներու մէջ, յաւասարութիւն կուտան համապատասխան ոստիկանական հաստատութեան միջոցաւ :

Մինչեւ դեկտեմբեր 31, բոլոր Նանսէնեան գաղթականները, առանց բացառութեան պէտք է վերարձանագրուին, համաձայն ոստիկանութեան օրէնքի յօդ. 166ի տրամադրութեան՝ եւ նոյնպէս այն գաղթականները, որ ժամանակը անցած անցագիրներ ունին, պէտք է մինչեւ վերոյիշեալ թուականը կարգի դնեն իրենց փաստաթուղթերը :

Բոլոր անոնք, որ համայնական վարչութիւններէն (օպշտինա) պուլկարական վկայականներ (ինքնութեան թուղթ) առած են եւ կանոնաւոր կերպով պուլկարահպատակութեան համար ցարական հրովարտակ չունին, պիտի համարուին իբրեւ անկանոն թուղթեր ունեցող :

ՆԵՐՈՒՂԻԱ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐ ԱՆՏՈՒՆ

Պէյրութէն կը գրեն.—

Կարանթինայի հիւղաւաններուն քանդումին պատճառաւ, ամիսներէ ի վեր բազմաթիւ ընտանիքներ մնացած են անպատսպար եւ անճար վիճակի մէջ, դուրկ ըլլալով անզաւակութեան հնարաւորութիւններէն : Շատերը բաղմանդամ ընտանիքի տէր են եւ կարօտ օրուան չոր հացին :

Վերջին անձրեւները աւելի սաստկացուցած են մեր այդ տարաբախտ հայրենակիցներուն վիճակը :

Բոլոր դիմումներն ու խնդրանքները մնացած են ապարդիւն : Մինչեւ Անթիլիաս երթալով, այդ դժբախտները իրենց անտանելի կացութիւնը պարզած են կաթողիկոսական փոխանորդին, դիմած են բազմաթիւ անգամներ Առաջնորդին ու Քաղաքական ժողովին, աղաչած են, լացած են, սակայն, որ եւ է դարման կարելի չէ եղած գտնել :

Վենետիկէն կը գրեն.— Հայր Վահան Ցովհաննէսեան, իտալական քաղաքացի եւ անդամ Միխիթարեան Միաբանութեան, մեկնեցաւ Աւիս - Ապէպա, իտալական արեւելեան Ափրիկէի հայ նոր սերունդին կրօնական եւ դպրոցական հաստատութիւնները այցելելու համար :

Վարդապետին պաշտօնն է.—1) դպրոցներ, եւ մօտ ապագային երկրորդական վարժարան մը հաստատել Ատիս Ապէպայի մէջ. 2) Եթովպիայէն Վենետիկ ուղարկել պատանիներ, լրացնելու համար իրենց բարձրագոյն ուսումը եւ քանի մը տարիէն Եթովպիոյ մէջ կազմելու համար հայ երիտասարդութեան խմբաւորում մը, իտալական կայսրութեան ֆաշական կամակերպութիւններու շրջանակին մէջ :

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ ԹՈՒՆԱՒՈՐ ԿԱԶԵՐՈՒ ԴԷՄ

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ նոյ. 15ին Պոլսոյ զանազան թաղերուն մէջ միաժամանակ բացումը կատարուեցաւ 45 դասընթացքներու, ուր ժողովուրդին պիտի ուսուցուին թունաւոր կազերու դէմ պաշտպանութիւնը : Բացման հանդէսներուն ներկայ եղան նոյն շրջանակներու գայմագամները, նահէյ միւտիւրներ ու ուրիշ պաշտօնեաներ :

Ֆընտըգլըի նորաշէն Իսմէթ փաշա նախակրթարանին մէջ տեղի ունեցած բացման հանդէսին ներկայ եղան ներքին գործավարութեան զօրաշարժի տնօրէն Հիւսամէտտին, Բերայի գայմագամ Տանիշ եւ կուսակալութեան զօրաշարժի տնօրէն Ճէմալ :

Դասընթացքներուն հետեւողները շաբաթը 3 անգամ 6 ժ.-դասի պիտի հետեւին : Անոնք որ այս դասընթացքներուն չեն հետեւիր, կուսակալութեան վարչութեանց օրէնքի 68րդ յօդուածին համաձայն 5 — 25 ոսկի տուգանքի պիտի ենթարկուին : Ամէն բնտանիքէ մէկ հոգի պիտի հետեւի այս դասընթացքին : Լրացած է տուները բաժնելու գործը այն թաղերուն, ուր պիտի ճշդուին թէ ընտանիքէն ով պիտի հետեւի դասընթացքին :

Ի՞նչեր կ՚ուսուցուին այս դասընթացքներուն մէջ.—

1.— Ցառաջիկայ պատերազմներուն մէջ օդային կռուին կարեւորութիւնը, օդանաւային եւ թունաւոր կազերուն ամփոփ մէկ պատմականը եւ զինուորական դասաւորումը, թունաւոր կազերու ռումբերուն ազդեցութիւնը, պատերազմի դէի նման երկրին ներքին մասերուն մէջ ալ ժողովուրդին կրելիք յարձակումները եւ անոնց դէմ քաղաքին ու բնակչութեան պաշտպանութեան միջոցները : Իբր գործնական դաս ցոյց կը տրուին ռումբերու օրինակները ու անոնց գործած ազդեցութիւնը ներկայացնող պատկերներ :

2.— Աւերիչ, հրձիգ եւ թունաւոր կազերու ռումբերուն տեսակները, ձեւերը, մեծութիւնները և բովանդակութիւնը : Անոնց օգնաւոր փոխադրութիւնը եւ նետելու ձեւերը եւ իրենց ինկած տեղերուն համաձայն առաջ բերած աւերումին չափը :

Թունաւոր կազերու գործածման եւ յարձակման եղանակները : Անոնց օդին մէջ, գետնի եւ կարասիներու վրայ մնալու ժամանակամիջոցը եւ այս տեւողութեան ընթացքին անոնց ազդեցութեան չափը, ինչպէս նաեւ մարդոց, կենդանիներու եւ բոյսերու վըրայ կատարած ազդեցութիւնը :

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՈՒԹՊՈԼ

« Ցառաջ »ի ընթերցողները կը յիշեն որ երկու տարի առաջ Սեւրի Մուրատեան վարժարանի աշակերտները ոտնագնդակի ախոյենական մրցում - ներուն մէջ փայլուն արդիւնք մը ստացած էին՝ հանդիսանալով Բ. Փարիզի բարձրագոյն վարժարաններուն մէջ : Մէկ տարուան դադարէ վերջ, այս տարի նորէն կազմուած է ֆութպոլի խումբ մը որ իր Ա. մրցումը կատարեց 18 նոյեմբ. Եչ. օր Քուրպէվուի դաշտին մէջ : Այս նոր խումբին կը մասնակցին նաեւ երեք նախկին աշակերտներ : Ընդհանուր կազմը հետեւեալն է.— Պաշտպանողական՝ Ենովք Լաչինեան, Մանուկ Սէֆէրեան եւ Հրաչ Տարօնեան : Մէջտեղի գիծ՝ Ց. Գայշեան, Ե. Այտընեան եւ Ն. Զատրճեան : Իսկ յարձակողական գիծին մաս կը կազմեն՝ Վ. Գէորգեան, Ա. Տէր Ստեփանեան, Ք. Ուզունեան, Գ. Գզրեան եւ Ժ. Սիւրմէնեան :

Առաջին մրցումը եղաւ յաղթութիւն մը : « Մուրատեան վարժարանը » կը մրցէր «Լազանալ »ի դէմ, որ անցեալ տարի Փարիզի եւ շրջակայքի ախոյեան հանդիսացած էր : Հակառակ ցեխին ու անձրեւին մրցումը սկսաւ եւ Ա. կիսախաղին վերջն էր որ շնորհիւ Ե. Լաչինեանի հարուածին Հայերը նշանակեցին Ա. կէտը : Ուժերը գրեթէ հաւասար ըլլալով Ա. եւ Բ. կիսախաղին ալ լրացաւ առանց ուրիշ արդիւնքի եւ այսպէս «Մուրատեան վարժարանը» յաղթեց 1 — 0 :

Հ. Տ.

ՄԱՄՈՒԼ

ԴԻՒՐԻՆ ԳՈՐԾ ՉԷ...

« Ցուսաբեր » եխտեւեալ խմբագրականը կ՚ըսէ այս խորագրով խմբագրականը մը մէջ (4 նոյեմբեր).

— « Ձերմակ Ջարդի մղձաւանջը խոր մտատանջութեան մատնած է տարագիր ազգային Կայ այն վախը, թէ օտարութեան մէջ մեր ժողովուրդը պիտի չկարողանայ մաքառիլ ձուլման վտանգին դէմ եւ աստիճան առ աստիճան պիտի մերկանայ ազգային իր բոլոր գանձերէն :

Հինգ հիմնական պատճառներ ծընունդ տուած են այս թարոյալքող վախին.—

Առաջին՝ տեւապէս սաստկացող եւ երկէ երկիր ծաւալող հալածանքը ազգային փոքրամասնութեանց դէմ :

Երկրորդ՝ տիրակալող ազգերու քաղաքակրթական հրապոյրները.

Երրորդ՝ մեր անստոյգ ճակատագիրը օտարութեան մէջ :

Չորրորդ՝ կենդանի կապի բացակայութիւնը հայրենիքի եւ տարագրութեան միջեւ :

Հինգերորդ՝ մեր աննշան քանակը բազմամիլիոն ազգութեանց մէջ, որոնք մեզի բաղդատմամբ զինուած են պայքարի շատ աւելի հզօր զէնքերով :

Մենք չպարունցինք պատճառները, չըխտակեցինք քանի մը գըլխաւորները միայն, որոնց շուրջ վէճ չկայ : Անկասկած է, որ ձուլման հրէշը մեր վրայ մարմինը յօշոտելու համար շատ աւելի ժանիքներ ունի :

Վտանգին դէմ կռուելու համար մեր տրամադրութեան տակ հետեւեալ զէնքերը կան, — լեզու, ընտանիք, եկեղեցի, դպրոց, մամուլ, բեմ, կուսակցութիւններ եւ հանրային կեանք :

Մեր այս պաշտէններու մէկ մասին դէմ որոշակի պայքար կայ (օտար ուժերու կողմէ), մէկ մասը անդործածելի է հոն, ուր մենք շատ համեստ ենք քանակով, իսկ մաս մըն ալ մենք անկարող ենք լրիւ օգտագործել, որովհետեւ օգտագործելու համար նիւթական լայն միջոցներ չունինք :

Դժուարութիւնները այսքան շատ եւ այսքան բազմապիսի ըլլալով հանդերձ, չի նշանակեր, թէ մենք դատապարտուած ենք զանգուածաբար կերպարանալու ջարդերէն ամէնէն սարսափելիին՝ ճերմակին՝ որ կրնայ մեզ ամբողջութեամբ լափել, առանց մեզմէ կաթիլ մը արիւն քամելու :

Ազգութիւնները դիւրութեամբ չեն ծնիր եւ դիւրութեամբ չեն մեռնիր :

Պայքարի մէջ դիւրութեամբ տեղի չեն տար մանաւանդ մեզ նման ազգերը, որոնք անհամար դարեր ունին իրենց ետին, ունին հզօր եւ ինքնատիպ մշակոյթ, կորովի եւ դիմացկուն նըկարագիր, ներշնչող անցեալ եւ տեւաբար ապրող ու կենսագործող ազգային իտէալ :

Նոր վտանգներու դէմ աղէտուած ազգերը պայքարի նոր ձեւեր պիտի խորհին՝ իրենց բազմադարեան գանձերը առաւելագոյն չափով փրկելու համար :

Պէտք չէ մոռնալ, որ նոր ժամանակները ոչ միայն դժուարութիւններ, այլեւ դիւրութիւններ ստեղծած են՝ յաջողապէս այս պայքարը մղելու համար :

Տարածութիւնը եւ ժամանակը, ձուլման գործին ծառայող այս երկու հզօր ազդակները, շնորհիւ նորագոյն յիւտերու, այսօր յաղթահարուած են : Վայրկեանի մը մէջ, աշխարհի ղէկի չորս ծայրերը անթելի մը միջոցով արձակուած լուրի մը շնորհիւ գաղթաշխարհի ցրիւ բեկորները կ՚ամբողջանան եւ վայրկեանի մը մէջ հոգեպէս կը կազմեն 700.000նոց պատկառելի զանգուած մը :

Քանի մը օրուան մէջ թերթեր, ճամբորդները, ազգային եւ կուսակցական գործիչները ծովեր եւ ցամաքներ կը կտրեն՝ երկէ երկիր նոր շունչ եւ նոր ոգի ստանելով :

Հանրային կեանք մը, որ կ՚եռայ ու կ՚եփի ովկիանոսի միւս ափին վրայ, ալիք առ ալիք այս ափը կը փոխադրուի եւ իր յորձանուտին մէջ կ՚առնէ ամբողջ գաղթաշխարհը :

Պէտք չէ մոռնալ նաեւ այս առաւելութիւնները, ինչպէս որ պէտք չէ մոռնալ նաեւ այն, որ «հալածելով» կը տարածէն : Ազգային դարթօնքի այն բուռն զգացումը, որ այսօր հասած է գրեթէ բովանդակ աշխարհը, չափով մը նաեւ մեզ փոխանցուած է. անուրանալի է, որ հայ երիտասարդութիւնը, ոչ միայն հալածանքէ մղուած, այլեւ ներշնչուած հայրենասիրական բարձր եւ անշահախնդիր զգացումէ մը, սկսած է աւելի եւ աւելի կապուիլ իր ժողովուրդին եւ հայրենիքին :

Պէտք չէ յուսահատիլ, միայն մենք չէ, որ ցրիւ բեկորներ ունինք երկրէ երկիր. իւրաքանչիւր ուժ Եւրոպացիներէն մէկը փոքրամասնութեանց կը պատկանի. այս հսկայ զանգուածը — շուրջ 40 միլիոն միայն Եւրոպայի մէջ (առանց Ռուսիան հաշուելու) — նոյնպէս կը պայքարի իր իրաւունքները եւ գոյութիւնը պաշտպանելու համար, պայքար մը, որ իր դրական արդիւնքներով կ՚անդրադառնայ նաեւ մեր ճակատագրին վրայ »։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՐՄԱՒԵՆԻ (Տարեգիրք). Ա. տարի. 1937 — 1938, կը պարունակէ գրական, գեղարուեստական, պատմական, բանասիրական, ընկերաբանական, իմաստասիրական, մանկավարժական եւ մարզական բաժիններ եւ ուսումնասիրութիւններ, աշխատակցութեամբ ծանօթ գրողներու։314 մեծադիր էջ եւ պատկերազարդ : Հրատարակութիւն Գալուստեան վարժարանի շրջ. միութեան, Գահիրէ : Գին 15 եգիպտ. դահեկան : Հասցէ.— Ecole Arménienne. Boulak, Le Caire (Egypte) :

ՕՐԱՑՈՅՑ ԴՈՑԱՄԱՐՏ. Թ. տարի : 1938 : Հրատ. Հ. Ց. Դ. Պատանեկան Միութիւն, Մարսէյլ : Գին՝ 5 ֆրանք : Փարիզ եւ գաւառներ 5.50 : Ամերիկա 6 ֆրանք :

ՕՐԱՑՈՅՑ ՌԱԶՄԻԿ (պատի), 1938 օրացոյցի բոլոր բաժիններով եւ պատմական գիտելիքներով : Պատկերազարդ : Հրատ. Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան Մարսէյլի Շրջ. Վարչութեան : Ա. տարի :

Դաշնակցութեան համակիր մեծամասնութեան ընկեցիկ քաղաքական գաղութիս ժամանակաւոր եկեղեցիներու պաշտօնական մարմիններէն :

Առիկա ոչ միայն Կաթողիկոսական պատուիրակի մը, այլ իր հոգեւոր բարձր կոչումին գիտակցութիւնն ունեցող որեւէ հասարակ հոգեւորականի ալ արժանի ընթացք մը չէ : Եւ միանգամայն արդար է, որ հայ եկեղեցիի շահերուն մեծապէս վնասող պատուիրակի մը ընդվզեցուցիչ, հակառակամիջոցական ու անվայել կարգադրութիւնները կատարեալապէս անտեսուն, չնչին անկարելի :

Դաշնակցութեան համակիր մեծամասնութեան վերջին Երեսփոխանական ժողովը գովելի քայլ մը ըրած է այդ ճամբան բռնելով :

Կաթողիկոսական պատուիրակ մը, որ մոռցած է իր հոգեւոր բարձր կոչումը, ազի ի բաին կը ծառայէ Ռամկավար-Հնչակ-Հօկճի պառակտիչ խմբակի մը եւ կ՚աշխատի եկեղեցին քաղաքական զէնք դարձնել պայքարելու համար Հ. Յ. Դաշնակցութեան դէմ, պէտք է պարզապէս անտեսուի եւ իր կարգադրութիւններն ալ պէտք է չեղեալ նկատուին :

Ուրիշ ելք չի մնար :

(Հայրենիք)

Լ Ո Ւ Ս Ա Դ Ի Ր Ի Ն

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Ցաջորդ օրը հայկական շրջաններու մէջ տարածուած էր այդ լուրը : Անշուշտ, բոլորին երեսին կարմրութիւն մը տիրեց, հայ ռանչբերէն ներս. տուն չկար որ մէկը վնասած չունենար. ի՞նչ եղած էին հարիւրաւոր նորակոչները : Ինչպէ՞ս կարողացած էր դիւրութիւնը կրնար ջարդել իր զինուորը, որ չարաչար աշխատած էր զինուորութեան համար : Անշուշտ սխալ մը, թիւրիմացութիւն մը լինելու էր այդ լուրին մէջ : Դժբախտաբար նման լուրեր կամաց կամաց ծայր տուին, տուն ու կտոր փախչող զգաստ ողներ կուսան Պիրպաոն, հաստատելով հրէշային ջարդերը :

Սարսափը տիրեց. ի՞նչ պիտի լինէր այս բոլորի վերջը : Դպրոցը Ցունիսին դոցուած էր, Լեւոնը տանդզրադուծ, առանց գործ մը կատարելու հնարաւորութեան գրեթէ տունէն դուրս ելեր չէր. Առանց ընկերներու, օտար միջավայրի մէջ բոլորովին կղզիացած, Լեւոնը գաղթակայի մէջ փակուած գազանի նման կը զգար : Ամբողջ գիշերները կը լուսցնէր մտածելով եւ սակայն ելք մը, հնարաւորութիւն մը չէր գտներ դուրս գալու այդ կախարդուած շրջանէն :

Գիշեր մը Թաչիկը եկաւ հազիւ տասնըհինգ տարեկան պատանիի մը ընկերակցութեամբ : Թիրէպոլուցի էր պատանին, անունը Ցակոբ : Երեքով Լեւոնի սենեակը քաշուեցան : Անհաւատալի բաներ պատմեց Ցակոբը : Ամբողջ Թիրէպոլուի հայ բնակչութիւնը Ցունիս քաղաքին, առաջին շատ կանուխ ոստիկանական հսկողութեան տակ, պարտադրած էին քաղաքը ձգել երեք ժամուան ընթացքին մէջ :Այդ բանի տեղահանութիւնը միւտիրը բացատրած էր որպէս պատերազմական անհրաժեշտութիւն մը, հաւաստիացնելով որ երեք ամիսէն պիտի թոյլատրուէր նորէն վերադառնալ ու իրենց կնքուած տուներն ու խանութները ձգուած վիճակին մէջ պիտի գտնէին : Ցուսահատ ժողովուրդը քանի մը օրուան պաշար շալկած հեռացած էր քաղաքէն :

— Մինչեւ Գուլկօնլուք գիւղը առանց նեղութեան հասանք,— շարունակեց Ցակոբը,— մթնելու դեռ երկու ժամ կար, երբ գիւղը անցնելէ վերջ դադարի հրաման տուին ժանտարմները : Մեր թիւր ուժ հարիւրէն հազար մը կը լինէր, թերեւս քիչ մը աւելի. յաջորդ օր երկրորդ խմբով մը քաղաքին մէջ մնացածներն ալ դուրս պիտի բերէին : Զանազան խումբերու բաժնուած նստանք, ուտելիքի կապոցները բացինք : Անօթի էինք ու տարաուիելի յոգնած :

Մէկ ալ քաղաքի կողմէն չորս ձիաւորներ հասան : Բոլորն ալ կը ճանչնայինք քաղաքի փտտահամբաւ թուրք արիկաներն էին, ժանտարմապետ Զաւալլը Կալբօյ պէյը, որ Թիրէպոլուի պատուհասն էր : Զենք գիտեր թէ ի՞նչ խօսեցան ժանտարմներուն, բայց անմիջապէս կարգադրութիւն եղաւ, տասներկու տարեկանէն վեր արուները բաժնել խմբէն : Երիտասարդներ գրեթէ չկային մեր մէջ, զինուոր գացած էին, եղածները տարէց մարդիկներ էին, երախաներ ու նորահաս պատանիներ : Մեզ բոլորս հաւաքեցին քիչ մը հեռուն, սկսան երկու երկու հոգի չուաններով թեւերէն իրարու կապել : Սարսափելի վայնասուն մըն էր փրթաւ, մայրեր, կիներ, աղջիկներ արիկաներու ոտքերը ինկան, ժանտարմներու ձեռքերը կը համբուրէին. օգուտ մը չըրաւ. կը հաւատացնէին որ մեզ առաջ պիտի տանին, իսկ կիներու եւ երախաներու խումբը չորս օրէն մեզի պիտի միանան :

— Վե՞րջը,— հարցուց Թաչիկը :

— Երեք խումբի բաժնեցին կապուածները : Ես առաջին խումբին մէջ ինկայ : Բաւական մը տեղ ճամբայով տարին : Մէկ ալ ճամբան շեղելով անտառը մտցուցին, որպէս թէ աւելի կարճ կածանով մը տանելու համար : Մեր խումբը հարիւրէն աւելի էր, տասներկու ժանտարմ ու քաղաքէն եկած չորս արիկաները կուգային մեզ հետ : Նեղ ձորի մը գլուխը հասանք. թեւերնիս իրարու կապուած ըլլալով լաւ չէինք կրնար քալել : Զոյգ զոյգ իրարու ետեւէ կ՚երթայինք. ես ետեւի շարքերուն մէջ կը գտնուէի, չխտակը չեմ գիտեր թէ այդ պահուն ինչ կը մտածէի : Ցանկարծ առջեւի կողմէն խլարանցում մը սկսաւ, մէկ ալ սարսափելի աղաղակ մը : Զայները բազմացան, Թուրքերու լկտի հայհոյանքներուն հետ կը լսէինք մերոնց սիրտ պատռող աղաղակները, հառաչանքները. «Աստուած սիրես Կալիպ պէյ խնայէ՜... Ամա՜ն Աստուած... օգնութի՜ւն, օգնութի՜ւն...» մեր եառաջէն եկող ժանտարմներն ալ սուրերը մերկացուցած աջ ու ձախ սկսան զարնել :

Տղուն ձայնը մարեցաւ, ձեռքերով դէմքը ծածկած՝ սկսաւ հեկեկալ : Լեւոնի դէմքը, բոլորովին գունաթափ, կենդանութեան նշոյլ չկար վրան : Ցակոբը հեկեկանքը զադրեցնելով աչքերը չորցուց ու շարունակեց.

— Բախտակից ընկերս, մեր թաղէն պղնձագործ վարպետ մըն էր, տարիքը առած, բարձրահասակ մարդ մը : Երբ առաջին հարուածը իջաւ անոր ծոծրակին, երկրորդ հարուած մը ու ան երեսաց. անկէ վերջ ժանտարմը սուրը բարձրացուցած գլխուս պիտի իջեցնէր, ո՛րքան ուժ ունէի ընկերս ալ քաշելով գլորուեցայ անդունդն ի վար : Ալ բան մը չեմ յիշեր : Երբ ինքզինքս գտայ, վարպետը ժայռերու վրայ ջարդուեր էր, ես ալ անոր սառած դիակին վրայ ինկած մնացեր էի : Շատ դժուարութեամբ թեւս ազատեցի : Մարմինս ջարդ ու փշուր եղած, բայց ոչ կոտրուածք ունէի եւ ոչ ալ վէրք : Ոտքի կանգնեցայ ու շուրջս նայեցայ : Թէեւ մութ էր, բայց Աստուած իմ, ան ի՞նչ պատկեր պարզուեցաւ աչքիս : Ամբողջ ձորը լեցուած էր բոլորովին մերկ դիակներով, որոնք խաւարին մէջ մարմարի ճերմակութեամբ կ՚երեւային Թենոթի պէս փախայ այդ տեղէն : Ո՞ւր երթայի, ես ալ չէի գիտեր, մինչեւ որ ինքզինքս գտայ քաղաքի ճամբուն վրայ : Ամբողջ գիշերը քալեցի հասայ ծովեզերք. ալ անկէ անդին ցեխեկները կը պահուէի քարերու մէջ, գիշերները ծովափը բռնած կուգայի : Երեք օրէն հոս հասայ :

Ոչ Լեւոնը եւ ոչ ալ Թաչիկը բառ կը գտնէին խօսելու : Ահաւոր իրողութիւնը անչափ ծանրութեամբ նստեր էր սրտերուն վրայ : Թաչիկը անտիրի անկիւնը կծկուած, երբեմն կը հեծկլտար առանց արցունքի :

— Թաչի՛կ,— Լեւոնին ձայնը կարծես գերեզմանէն կուգար,— քնացի՛կ...

— Հը՞...

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

Ճափոն կը պահանջէ...

Հիւսիսային Չինաստանի ճափոնական բանակին սպարապետը ազդարարութիւն մը ուղղելով Շանկայի միջազգային թաղամասերու անգլիական, ֆրանսական եւ ամերիկեան ներկայացուցիչներուն, հետեւեալ պահանջները դրաւ. —

1.— Դադրեցնել ամէն տեսակ հակաճափոնական քարոզութիւն Չինացիներու կողմէ. — 2. Լուծել բոլոր խռովարար կազմակերպութիւնները — 3. Ջնջել չինական գրաքննութիւնը — 4. Փակել չինական բոլոր գործակալութիւնները: Ուրիշ խօսքով, Ճափոն չի ճանչնար նախկին առանձնաշնորհները եւ իր հսկողութեան տակ պիտի առնէ օտար թաղամասերը:

Ազդարարութեան մէջ ալ կ'ըսէ թէ անհրաժեշտ միջոցները ձեռք պիտի առնէ, եթէ չհամակերպին:

Այս տնօրինութիւնը մեծ յուզում պատճառեց դիւանագիտական շրջանակներու մէջ: Ճափոն կը պահանջէ նաեւ իրեն յանձնել մաքսային, թղթատարական եւ հեռագրական սպասարկութիւնները, փակել չինական դրամատուները: Միեւնոյն ատեն կը սպառնայ գերի բռնել միջազգային թաղամասին մէջ ապաստանած չինացի զինուորները:

Ցասումնապայթումը կը շարունակուի դէպի Նանքին: Չի կարծուիր որ Չինաստան կարենայ պաշտպանել «Հինաւէնպուրկի գիծը», որ ամէնէն զօրաւորը կը համարուի:

Ճափոնցիները 30 չինական նաւեր բռնեցին եւ շարունակ նոր ուժեր կը ղրկեն, առանց նկատի առնելու Պրիւքսէլի ժողովին որոշումները: Այս ժողովն ալ ձախողած կը համարուի վերջնապէս:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ նորէն զրոյց կը շրջի թէ ձերբակալուած են հետեւեալ դեսպանները — Եուրէնեւ (Պերլին), Կարսքի (Հէնկիւրի), որ յաջորդած էր Գարախանի, նմանապէս բանտարկուած, Դաւթեան (Վարշաւա), Բրոդովսքի (Ռիկա), Պոդոլսկի (Քունաս), Թամուս (Հէլսինկֆորս):

«ՓԱՐԻԶԻ ՆՈՄԱԸ» (արքայական), որ երկուշաբթի օր յայտարարութիւն մը պիտի կարդար ծխնէսի մօտ, արքայականներու ժողովի մը մէջ, յանուն Կոմս դը Փարիի, գաւառանոց Ֆրանսայի, երկրէն դուրս հանուեցաւ Զուիցերիոյ կառավարութեան հրամանով: Ֆրանսայի բոլոր նահանգներէն հարիւրաւոր արքայականներ համախմբուած էին Զուիցերիա, խմբով մը կազմելով կոմսին իջած պղնձիին առջեւ:

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ վարչապետը եւ արտաքին նախարարը Պերլին գացին, քաղաքական ծրագիրներ որոշելու համար:

ԱԹԱԹԻՒՐՔ շարունակելով իր պտոյտները, Խարբերդ հասաւ նոյեմբեր 17ին, եւ այդտեղէն Թունճէլիի (Տէրսիմ) ձորը էջին: Իր որոշման համաձայն Տիւրսիմիւր այսուհետեւ պիտի կոչուի Տիարպաքըր»:

ԻՒՍՎՊԻՈՅ ՓՈԽԱՐՔԱՅ նշանակուեցաւ Իտալիոյ թագաւորին երկրորդ զարմիկը, Աօսթայի դուքսը: Ինչպէս գրած էինք, Մուսոլինի անձամբ կը վարէ գաղթային գործերը, իբրեւ նախարար «Իտալական Ափրիկէի»:

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱՇԱՂԻ Ա.րդ. շարքին վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի դեկտեմբեր 12ին, կիրակի գիշեր ժամը 9ին, Օփերայի մէջ:

ՊԵՐԼԻՆ, ԹԻՖԼԻՍԻ, ԼԵՆԻՆԿՐԱՏԻ, Պաթումի եւն. իտալական հիւպատոսարանները պիտի փակուին մինչեւ 20 յունուար: Գերմանական կառավարութիւնն ալ որոշեց միայն երկու հիւպատոսարան պահել Խ. Միութեան մէջ, որ նոյնը պիտի ընէ, փոխադարձաբար:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մեսրոպ Տէյիրմէնճեան իր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնէ իր ազգականներուն եւ բարեկամներուն, որոնք անձամբ կամ գրաւոր իրենց ցաւակցութիւնը յայտնեցին, իր եղբօր՝ ՎԱՀՐԱՄ ՏԷՅԻՐՄԷՆՃԵԱՆԻ (Կէյվէի Դնճըլարէն) տխուր մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Նիւ Եորքի մէջ, հոկտեմբեր 1ին, 36 տարեկան հասակին:

Մեսրոպ Տէյիրմէնճեան
Bessèges (Gard)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԳ ԱՆԹԵՆՈՎ

Հայկանուշ Թորոսեան հրաւիրուած է երգելու Radio - Parisի պետական կայանէն 24 նոյեմբեր երեկոյեան ժամը 20.45ին (տեղական ժամով):

Երեկոյթը նուիրուած է Փօլ Ֆոշէի յիշատակին: Դժբախտաբար Radio - Parisն խնայողութիւն ընելու պատրուակով եղած ըլլալով՝ երգեցողութիւնը տեղի պիտի ունենայ առանց orches - treի: Ահա երգացանկը՝ Innocence (Փօլ Ֆոշէ) — Հրեշտակային, Տէ՛ր, ողորմեա եւ Արի, արի քեզ մատաղ (դաշնաւորում՝ Paul Faucheti):

ՄՆՈՂՔՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Տ. Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի Մասնաճիւղի հայերէնի եւ Հայոց պատմութեան դասընթացները կը վերաբացուին 11 Նոյեմբեր Հինգշաբթի առաւօտ: Ծնողներէն կը խնդրուի շուտով արձանագրել իրենց զաւակները, դիմելով անդուռին վրայ, Հինգշաբթի օրերը առաւօտէն մինչեւ կէսօր, 20 Avenue Porte des Lilas:

ԳՈՒՐԳԷՆ ԱԼԷՄՇԱՀԻ ՄԵԾ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

Նուիրուած Հայկական եւ Արեւելեան երաժշտութեան

ԿԻՐԱԿԻ 28 ՆՈՅ. 1937, ԿԷՍՕՐԷ ԵՏՔ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 16.45ԻՆ

Salle Prat, 150 Rue Paradis, ՄԱՐՍԷՅԼ

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ 25 Նոյեմբեր, Հինգշաբթի երեկոյ, ժամը 9ին իր կեդրոնատեղին, 8, Rue Bossuet, Paris.

Կը դասախօսէ Գ. ՆՇԱՆ ԳԱՄԷՐԵԱՆ, նիւթ՝ «Գիտութեան երեւոյթներ, Մահ եւ կրկին Մարմնառութիւն»:

Ինչպէս նաեւ Գ. Ա. ՁՕՊԱՆԵԱՆԻ պատերազմական դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ նոյեմբեր 23 երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին:

Նիւթ՝ Նարեկացին:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

1938 ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ, Թ. ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼ

Գեղեցիկ թուղթ, ճոխ նկարազարդ, փայլուն տպագրութեամբ

Կողքին ճակատը զարդարուած է Հ. Ալեքսանդր մէկ նկարով «Միացեալ Հայաստան», եզերուած հայկական գոյն եռագոյնով, եռագոյններու միացման տեղը Հ. Յ. Դ. Զինանշանը: Աջ կողմը երեք նկարներ՝ Ա. Վանարեան, Զօր. Սեպուհ, եւ Գ. Սէրէժեան:

Ձախ կողմը Մ. Թէրլէմէզեան, Մ. Գոլոեան եւ Յ. Միքիաջեան:

Կը բովանդակէ, ազգային, պատմական կարեւոր անցքերու եւ անձերու մասին համառօտ տեղեկութիւններ, վերջին յիսնամեակի պատմութենէն հերոսական դրուագներ, կրօնական եւ ազգային տօներու յիշատակութիւններ եւն.:

Գին՝ Մարսէյլ 5, Փարիզ եւ գաւառներ՝ 5.50, Ամերիկա եւ Արտասահման 6 ֆրանք: Ստանալու համար դիմել. —

Monsieur G. Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Գ. Յարութիւն Քիլթիկեան վերջերս գրած է իր ազգականներէն Գ. Հայկազուն Թիւրաքեանը որուն հետքը կորսնցուցած էր 42 տարիէ ի վեր: Մինչեւ երկու տարի առաջ Գ. Թիւրաքեան թղթակցած է Ամասիացի Տիկին Սաթենիկ Փապուճեանի (մօր անունը՝ Անթառամ, որ քոյրն էր պատուելի Գասպարի) հետ որ իր աղջիկներով կը բնակէր Մարսէյլ: Այժմ իր հետքը կորսնցուցած է:

Գ. Յարութիւն Քիլթիկեան (որ Տիկին Աննայի որդին է) կը խնդրէ հայրենակիցներէ, մասնաւորապէս Ամասիոյ Հայր. Միութեան անդամներէն իրեն հաղորդել Տիկին Ս. Փապուճեանի ճշգրիտ հասցէն:

Գրել՝ Kiltikian H., 6, Rue Geoffroy Marie, Paris (9) կամ 7, Ave. Audra, Colombes (Seine).

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ԼՈՆՏՈՆ. ԹՂԹԱԿԻՑ.— ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ ղրկել թերթօնը կամ նշանակուած վէպերը:

ՍԷՆ ՇԱՄՕՆ. Ա. Տ..— Ձեր ուզած հասցէն. — 15 New Street, Bishopsgate, London, E. C. 2.

ՓԱՐԻԶ. ՍԷՆ Տ.ՆԻ. Թոմասեան.— «Մաթէնի», 20 Նոյեմբեր, Գ. էջ:

Le Gérant : M. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Dameme — PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (64)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» ◦ ««««

Բայց նրանք պէտք է իրանց յարգանքը յայտնէին պատուելի հիւրին, որը պատմում էր, թէ Սոսանը եւ թէ Վառվառէն դուրս եկան իրանց թաղրատի տեղից, գլմեցին էֆէնտուն, եւ ձեռքերը սրտերի վրայ դնելով, հեռուից լուռ գլուխ տուեցին. Այդ նշան էր, թէ «բարով էք եկել»:

— Շատ ապրիք, ասաց էֆէնտին, մի կողմնակի հայեացք ձգելով նրանց վրայ:

Տանտիկնոջ երեսը ծածկած էր քօղով, իսկ մանկահասակ աղջկանը բաց էր: Նրանք կրկին հեռացան եւ սկսեցին ընթրիքի սեղանը պատրաստել:

Փոքրիկ խրճիթի մէջ տիրում էր խորին լռութիւն. ոչ ոք չէր խօսում, բոլորը սպասում էին որ էֆէնտին խօսէ:

—Դու այժմ ինչո՞վ ես պարապւում, հարցրեց նա դիմելով Օհօին:

Անգործ եմ, աղայ, պատասխանեց Օհօն ծոծրակը քորելով,— Աստուած ինձ պատժեց, մի տարուան մէջ մի քանի անբախտութիւններ պատահեցան. մեծ որդիս «քուչարր տարաւ» .. անասուններս «քեզ մատաղ դարձան»... հիմայ արօրս էլ չէ բանում . մնացել եմ անգործ:

— Ափսոս, շատ ափսոս, ասաց էֆէնտին ցաւակցելով,—դու լաւ մարդ ես, Օհօ, ես քեզ ճանաչում եմ, ես քեզ չեմ թողնի , որ դու անգործ մնաս, քեզ գործ կը տամ, ինձ հիմայ շատ մարդիկ են հարկաւոր:

Օհօի ուրախութեան չափ չը կար:

— Դուք միայն գործ յանձնեցէք, աղայ, այն ժամանակ կը տեսնէք, թէ Օհօն որպէս լաւ ծառայել գիտէ:

— «Էշը որքան լաւ բանէ, այնքան իր գարին կ'աւելացնէ»...

— Ի հարկէ, այդպէս է.

Էֆէնտին այն կարգի մարդերիցն էր, որ պատահած տեղը այն առաջին ճան կը հպարտանար, կը փքուէր եւ կը բարձրացնէր իրան, որ «չարխափի գոմոլը չէր կարող ներս մտնել»: Իսկ երբեմն այնքան կը փոքրանար, որ ասեղի ծակով անց կը կենար: Գիւղացու խրճիթում, երբեմն նա շատ մտերիմ էր լինում, եւ վարւում էր այնքան ընտանեբար, որպէս մարդիկ վարւում են մի յայտնի տներում, որոնց թշուառ բնակիչներին փողոցում պատահելիս ամաչում են գլուխ տալ:

Պէտք էր մի խոստմունքով կաշառել դրացի Օհօին, նա այսօր այս գիշեր տան տիրոջ պաշտօն էր կատարում: Եւ միամիտ գիւղացին բոլորովին հաւատալով իրան, յայտնեց իր շնորհակալութիւնը, ասելով.

— Աստուած քեզ երկար կեանք տայ, աղայ, Աստուած ձեր ձեռքը մեր գլխից անպակաս անէ:

Ընթրիքի ժամանակ էր: Յայտնուեցաւ Վառվառէն, լուացուելու պղնձկալը ձեռքին բռնած, եւ շնորհալի կերպով դրեց էֆէնտու առջեւ, նա սկսեց լուանալ իր ձեռքերը: Յետոյ տարածեց նա սեղանի սփռոցը, հաց դրեց, եւ կերակուրները, որոնք որ պատրաստուած էին, բոլորը միանգամից շարեց սեղանի վրայ, իրանց պատշաճաւոր տեղերում: Այդ բոլոր սպասաւորութիւնների ժամանակ երեւում էր անմեղ աղջկայ անհամարձակութիւնը, խառն երկչոտութեան եւ ամօթխածութեան հետ, որ զարգացել էին նրա մէջ փակուած կեանքի եւ օտար տղամարդերի հասարակութեան հետ հաղորդակցութիւն չունենալուց:

— Զաւակս, հարցրեց էֆէնտին մանկահասակ աղջկանից, — քո անունը ի՞նչ է:

Նա կարմրեց, շփոթուեցաւ եւ ընկնեց այս կողմը եւ այն կողմը նայել, որ մէկը իր փոխարէնը պատասխանէ: Դրացի Օհօն ասաց, թէ անունը Վառվառէ է:

— Ի՜նչ գեղեցիկ անուն է, ճշմարիտ, շատ գեղեցիկ անուն է, կրկնեց էֆէնտին հիացմունքով, — ես էլ մի քոյր ունեմ այդպէս է կոչւում:

Այժմ Վառվառէի սառն դէմքի վրայ փայլեց ժպիտի նման մի բան, երեւի, նա ուրախացաւ, որ ինքը մի այնպիսի մեծ մարդու քրոջ անունն էր կրում, թէեւ էֆէնտին ամենեւին քոյր չունէր, բայց պէտք էր Վառվառէին եւս մի բանով ուրախացնել:

Սեղանի վրայ ուտում էին էֆէնտին եւ Օհօն միայն: Կնիկները այս կողմերում տղամարդերի հետ սեղանակից չեն լինում:

— «Անջուր ջրաղացը ալիւր չի աղայ», նկատեց էֆէնտին:

Դրանով նա հասկացրեց, թէ պէտք էր մի բան խմել եւ հրամայեց գըըլերին, որ գնայ արաղ բերէ: Դրացի Օհօն ներողութիւն խնդրեց, որ այդ մասին չէր մտածել, եւ տան տիկինը, որ չէր խօսում, մի կերպով հասկացրեց, թէ ինքը շուտով բերել կը տայ արաղը:

— Ոչ, պատասխանեց էֆէնտին, — այդ իմ սովորութիւնն է, ամէն տան մէջ հաց ուտելիս արաղը եւ գինին պէտք է իմ հաշւով լինեն:

Այդ իրաւ էր, էֆէնտին այս տեսակ աղքատ տներում գըըլերի ձեռքով ինքն էր բերել տալիս խմիչքները, միայն հաշիւը անցնում էր գիւղի ընդհանուր ծախսերի մէջ: Բայց նրա սոստանայական խորամանկութիւնը այդ բանի մէջ այն էր, որ խմիչքները ինքը բերել տալով կարող էր գործ ածել այնքան, որքան իր ցանկութիւնն էր:

Շուտով գըըլերը վերադարձաւ, բերելով իր հետ մի ահագին ամանով արաղով:

— Հիմա կարող ես նստել, հրամայեց նրան էֆէնտին, — եւ մեզ սաքիութիւն (մատռուակութիւն) անել:

Գըըլերը նստեց ամէնից ցած եւ արաղի ահագին ամանը դրեց իր մօտ: Նրան յայտնի էր էֆէնտու սովորական պատուէրը, թէ «երբ մի տան մտնում ես, եւ ուզում ես, որ ուրախ անցկենայ, պէտք է առաջ տանտիրոջ բամպակը թաց անել»: Նշանակում է՝ պէտք է նրա ուղեղը թմրեցնել, պէտք է նրան հարբեցնել: Այստեղ թէեւ տան տէր չը կար, բայց դրացի Օհօն նրա տեղն էր բռնում: Այս պատճառով գըըլերը զօռ էր տալիս յաճախ արաղի բաժակը դէպի Օհօն դարձնելով:

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.284

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678-63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	315 »	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 24 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MERCREDI 24 NOVEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3585

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԱՄԱՏԱՐԱԾ ՄՆԱՆԿՈՒԹԻՒՆ

Ողբալի էլքի մը յանգեցաւ Պրիւսէլի խորհրդաժողովն ալ, որ կոչուած էր լուծելու չինեւճափոնական վէճը:

Ճառեր խօսուեցան: Սրտառուչ կոչեր ուղղուեցան յանուն քաղաքակրթութեան: Սեղանի վրայ դրուեցան հին եւ նոր դաշնագիրներ,— ի զո՜ւր: «Իրաւունքը ուժինն է», պատասխանեց աշխարհակալ Ճափոնը, եւ արդէն երեք ամիս է որ արիւնը կը հոսի գետի պէս, կարմիր ներկելով դեղին գետեր եւ կանանչ դաշտեր:

Յաղթականը այնքան յառաջ գացած է որ, մինչ Պրիւսէլի մէջ ժողովականները բանաձեւ կ'որոճան, «պատուաւոր» ելք մը գտնելու համար, Ճափոն հրամաններ կ'արձակէ նոյնիսկ Շանկայի միջազգային թաղամասին համար: Կը պահանջէ ձգել թղթատարական եւ հեռագրական վարչութիւնները եւ մաքսատունը, արգիլել հակաճափոնական քարոզութիւնները, իրեն յանձնել փախստական Չինացիները եւն.: Հակառակ պարագային, խոր ձեռք «պիտի առնէ անհրաժեշտ միջոցները»...

Առաջին անգամ չէ որ կը հաստատուի դիւանագիտական ձեռնարկներու ամլութիւնը, այսպիսի պարագաներու մէջ: Եւ մանաւանդ, զանազան դաշնագիրներու, յանձնառութեանց եւ ուխտերու ձախողումը, երբ դիմացինը զինուած է ոտքէն մինչեւ ակռաները:

Վերջին տարիներու ընթացքին, երեք սպառազէն պետութիւններ փայլեցան այս ճակատին վրայ: Իրենց սեփական միջոցներով գլուխ հանեցին ինչ որ ծրագրած, վճռած էին:

Զինաթափ եւ կաշկանդուած վիճակի մը մէջ էր պարտեալ Գերմանիան: Բայց, ակռաները կճրտելով, ատկաց եւ ուժ ամբարեց, եւ երբ հասաւ հոգեբանական պահը, ոչ միայն երկրին կարգաւորքը վեր ի վայր շրջեց, այլեւ պատռեց հանդիսաւորապէս կնքուած դաշնագիր մը: Զառնեց, վերակազմելով, տասնապատկելով բանակ, նաւատորմ եւ օդատորմիղ: Իսկ յաղթականները, որ նախապէս կ'ազդարարէին, մինչեւ անգամ կը սպառնային, ապայակոյտները շարժման մէջ դնելով, այժմ կը նախընտրեն բանակցիլ, յորդորել, համբերել:

Այս տեսակէտէն մասնաւորապէս դերձախօս է Մեծն Բրիտանիոյ բռնած դիրքը.

Առաջին անգամ չէ որ Լոնտոն դիւանագէտներ կը ղրկէ Պերլին, գլուխ գլխի խօսելու եւ ելքեր գտնելու համար: Եւ զարմանալի չէ որ թղթակիցներ մասնաւորապէս կը յիշեն թէ հինգ ժամ տեւեց լորտ Հըլիֆաքսի եւ Հիթլէրի տեսակցութիւնը,— այն ալ բոլորովին գաղտնի մնալու պայմանով:

Իսկ թերթերը կը շարունակեն շանդալից տեղեկութիւններ հրատարակել գերմանական բանակին զօրացման եւ նոր սպառազինութեանց մասին: Դեռ անցեալ օր, պաշտօնական զեկոյց մը բժշկական քննութեան կը հրաւիրէր 1893-1900ի ծնունդները (37-45 տարեկան), իբրեւ նախապատրաստութիւն գործօն ծառայութեան: Մասնագէտներ կը հաշուեն թէ այս տնօրինութեամբ Գերմանիա պիտի կրնայ անմիջապէս դրօշի տակ առնել 2,400,000 զինուորներ, կազմ եւ պատրաստ:

Եւ դեռ երէկ էր, Անգլիոյ արտակարգ պատուիրակին տեսակցութենէն անմիջապէս վերջը, որ Հիթլէր անգամ մը եւս կ'արծարծէր գաղթային հարցը, մասնաւորապէս շեշտելով.— «Էականը այն է որ Գերմանիա այսօր ունի նոր եւ հզօր բանակ մը»:

Նոյն ճամբով քալեց եւ հետզհետէ աւելի ամուր կը կոխէ Ֆաշական Իտալիան, ոչ միայն ամրապնդելով, կրօնական դաւանանքի մը վերածելով «զինուորեալ ազգ»ի նշանախօսքը, այլեւ անկարելին փորձելով, որպէսզի երկիրը դառնայ բոլորովին ինքնաբաւ, պատերազմի մը պարագային:

Այս ճամբուն վրայ միասին կը քալեն երկու միահեծան իշխանութիւնները, հետզհետէ քանդելու համար ինչ որ շինուած էր Մեծ պատերազմէն վերջը, յաղթականներուն կամքով:

Իրականին մէջ շատ բան մնացած չէ պատերազմական դաշնագիրներէն: Այսինքն, այն յանձնառութիւններէն կամ պարտադրութիւններէն որ կը վերաբերին «մեծ»երուն:

Առ հասարակ, դաշնագիրները իրենց նուիրականութիւնը կը պահեն միայն փոքրերուն, տկարներուն, անճարներուն համար: Հզօրները այդ մագաղաթները կը մեկնեն համաձայն իրենց հայեցողութեան, միշտ ձգտելով ճեղք մը աւելի բանալ:

Միւս կողմէ, անոնց օրինակը վարակած է նաեւ տկարները: Եւ քանի որ գաղտնի դիւանագիտութիւնը վերահաստատուած է, զանազան զինակցութիւններով — ինչպէս Հռոմ-Պերլին առանցքը — անոնք ալ իրենց օրին կը սպասեն, մտնելով այս կամ այն խմբակցութեան շուքին տակ:

Այս տեղ ալ, նորէն ուժը, բռունցքն է որ ճամբայ կը բանայ, մերթ ուղղակի, մերթ զիկ-զակ, բայց միշտ հետեւողական:

Եւ կը զինուին բոլորն ալ, պատրաստ գտնուելու համար ճակատագրական ժամուն, երբ յիշատակ մը միայն մնացած պիտի ըլլայ Ե՛ւ դաշնագիրներէն Ե՛ւ Ազգերու Դաշնակցութենէն:

Մնանկութեան փաստ մըն ալ՝ սպանիական ողբերգութիւնը, որ կը շարունակուի աւելի քան մէկ տարիէ ի վեր, հակառակ միջամտութեան կամ ոչ-միջամտութեան բոլոր մարզանքներուն:

Միայն սպանիական եւ չինական սպանդները բաւական են արթնցնելու քնացողները.— հաստատելու համար թէ նորէն բռունցքն է որ կը վարէ ազգերու ճակատագիրը, արեւմուտքէն մինչեւ արեւելք:

... Անդին վառօդ եւ ուժանակ եւ օդանաւ կ'ամբարեն,— իսկ մեր խեղճուկրակ իրականութեան մէջ մարդիկ տակաւին կը վիճին ուժերու համախմբումի մը, գործակցութեան մը տարրական պահանջի մասին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

«ՎԵՂԱՐԱՒՈՐՆԵՐԸ» 1500 ՀՈԳԻ՞ ԵՆ

Նոր զինապահեստներ գտնուեցան թէ Փարիզի շրջանին եւ թէ գաւառի մէջ

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի Փարիզի թղթակիցը խօսելով երեւան հանուած դաւադրութեան մասին, կը գրէ թէ, իր տեղեկութեանց համաձայն, գաղտնի ընկերակցութիւնը կազմակերպուած էր անմիջապէս գործի անցնելու համար, եթէ համայնավարական ապստամբութիւն մը ծագէր Ֆրանսայի մէջ: Կը կարծուի թէ կազմակերպութեան ուխտաւորներուն թիւը 1500էն աւելի չէ, բայց բոլորն ալ լաւ սպառազինուած են արդիական գնդացիրներով, ձանր զէնքերով եւ ձեռնառումբերով: Իրադէկներ 884 կը հաշուեն Վիլմոմպլի մէջ գտնուած ձեռնառումբերուն թիւը: Այս ռումբերը պահուած չէին գաղտնի թաքստոցներու մէջ, ինչպէս այլուր, այլ տեղաւորուած էին մառանը, ալիւրի եւ փայտի դէզերու ետին:

*** Ապահովութեան տեսչութիւնը եւ ոստիկանութիւնը անընդհատ կը շարունակեն հետապնդումներն ու խուզարկութիւնները, բայց օրէ օր աւելի կը խստացնեն գաղտնապահութիւնը. այնպէս որ թերթերը չեն կրնար ամէն բան հրատարակել.

Զրոյցի մը համաձայն, Պուաժի մօտ, Ախոսի օդակայանին օդաչուները հրաման ստացած էին իրենց զօրանոցները մնալ շաբաթ գիշերէն մինչեւ կիրակի գիշեր. Միեւնոյն ատեն ասուարաթիւ պահակներ տեղաւորուած են մայրաքաղաքէն դուրս, կարգ մը կէտերու վրայ, եւ ամէն ինքնաշարժ խստօրէն կը խուզարկուի:

Նախարարական խորհուրդը բացառիկ նիստ մը գումարեց երէկ, նախագահութեամբ հանրապետութեան նախագահին, լսելու համար ներքին նախարարին մանրամասն զեկուցումը՝ դաւադրութեան բոլոր գաղտնիքներու մասին: Համայնավար երեսփոխան Ժաք Տիւքլօ հարցապնդում պիտի ուղղէ կառավարութեան, երեւան հանուած սպառազինութեանց եւ կառավարութեան տնօրինութեանց մասին.

Պիտի սպաննէի՞ն Պլումը, Տալատիէն եւ Թորէզը...

Կառավարական շրջանակներուն համոզումն այն է թէ դաւադիր կազմակերպութեան նպատակն էր իշխանութիւնը առնել, ուղղակի գործողութեամբ. Աջակողմեան թերթերը կը հերքեն այս կարծիքը: Անոնց մէկ մասը գիտել կու տայ թէ ժողովրդական ճակատը պարզապէս կ'ուզէ ցրուել ուշադրութիւնը, մեծ համեմատութիւններ տալով գործին. իսկ ուրիշներ ալ կ'ըսեն թէ իրականին մէջ ձախակողմեան հնարք մըն է որ լրբութիւն կը սարքէ: Լոնտոնի «Իվնինկ Նիւզ» թերթին Փարիզի թղթակիցն ալ կ'իւրացնէ այս տեսակէտը. Անոր տեղեկութեանց համաձայն, Ֆրանսայի Ապահովութեան տեսչութիւնը երկու շաբաթ առաջ լուր առած էր թէ դաւադրութիւն մը սարքուած է Մոսկուայի կողմէ, ներքին նախարարութիւնը օդը հանելու եւ Լէօն Պլումը, Տալատիէն եւ համայնավար կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղարը՝ Մորիս Թորէզը սպաննելու համար: Թորէզի համար կ'ըսեն թէ կորսնցուցած է Սթալինի վստահութիւնը: Անշուշտ պէտք է վերապահութեամբ ընդունիլ այս լուրը:

* Ձախակողմեան մամուլն ալ իր կարգին կապ մը կը տեսնէ գաղտնի զինապահեստներու կազմութեան եւ «Փարիզի կոմս»ին կողմէ Զուիցերիոյ մէջ սարքուած ժողովին միջեւ: (Փարիզի կոմսը որդին է Կիզի դուքսին, որ ինքզինքը ժառանգորդ կը նկատէ Ֆրանսայի գահուն): Ինչպէս գրած էինք երէկ, շաբաթ եւ կիրակի հարիւրաւոր արքայականներ գացած էին Ֆրանքօ-զուիցերիական սահմանին վրայ, Պէրթոլինի գիւղը, լսելու համար դուքսին յայտարարութիւնը, բայց զուիցերիական կառավարութիւնը քաղաքավարութեամբ ճամբեց Փարիզի կոմսը: Ձախակողմեան թերթերը կ'ըսեն թէ Զուիցերիան կեդրոն մը դարձած էր գաղտնի զէնքերու մեծաքանակ վաճառման եւ թէ Փարիզի մէջ գտնուած բոլոր իտալական զէնքերը անտարակոյս փոխադրուած էին Զուիցերիոյ ճամբով:

*** Ապահովութեան Տեսչութիւնը քննութիւններ կը կատարէ, ստուգելու համար թէ իսկապէս բարոյական մեղսակցութիւն ունի՞ն կարգ մը բարձրաստիճան անձեր, որոնց անունները շատ կը յիշուին ձախակողմեան մամուլին մէջ:

Անցեալ օր նոր խուզարկութիւն մը կատարուեցաւ Փարիզի մէջ, ճարտարագէտ Լօժէն Տրլօնքի տունը, որ անցեալ սեպտեմբերին ալ խուզարկուած էր: Ճարտարագէտը, որ Իտալիա գացած է հինգշաբթի օր, տարիներէ ի վեր մասնագէտ խորհրդականն է նաւային շինութեանց կարեւոր հաստատութեան մը եւ փորձագէտ՝ վերաքննիչ ատեանին մէջ: Խուզարկութեան ներկայ էր ճարտարագէտին կինը: Թէեւ կարեւոր բան մը չէ գտնուած, բայց ոստիկանութիւնը կը շարունակէ հետապնդումները, հաստատելու համար թէ ճարտարագէտը կապեր ունի՞ «վեղարաւորներու» հետ:

Տակաւին չէ բռնուած այն անձը որուն քով կը գտնուէին Վիլմոմպլի քաղաքապետական շէնքին բանալիները:

Խուզարկութիւնները կը շարունակուին Սէն-է-Ուազի նահանգին մէջ, ուր զանազան զէնքեր գտնուած էին անցեալ ամսու, իբրեւ հետեւանք 48 խուզարկութեանց, թէեւ մեծ կարեւորութիւն չէր տրուած այն ատեն: Հետապնդումները կը շարունակուին նաեւ Նորմանտիոյ եւ մասնաւորապէս Տիէփի մէջ: Այս վերջին քաղաքին եւ Ռուանի միջեւ պարկ մը գտնուեցաւ, որ կը պարունակէր 300 փամփուշտ, իսկ բուն Տիէփի ծովափին վրայ անցորդ մը կապոց մը փամփուշտ գտաւ:

Մէկ սնտուկ ուժանակ բռնուեցաւ Վալէնսիէնի մօտ (Հիւսիս): Սնտուկը նետուած էր ջրանցքին մէջ եւ կը պարունակէր 12 քիլօ ուժանակ՝ պելժիական գործարանէ մը: Կ'ըսուի թէ սնտուկը նետուած է գիշերանց եւ հաւանական է որ ուրիշ սպառանիւթեր ալ նետուած ըլլան:

Խուզարկութիւններ կատարուեցան նաեւ Նանթի, Քալվատոսի, Ռուանի մէջ եւայլն:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԳԱՆՁԱՊԵՏ ԱՄԵՆԱՅՆ ԱԶԳԱՑ

«Բազմավէպ»ի վերջին թիւին մէջ (Յունիս-Սեպտեմբեր) հրատարակուած է շատ հետաքրքրական ուղեգրութիւն մը, Հ. Յովհաննէս Թովմաճանի ճամբորդութիւնը դէպի Եւդոկիա, 1761ին:

Տեկալին աշխարհական, Թովմաճան իր տղուն՝ Պօղոսի հետ կ'երթայ «Հայկէշխատան ի քաղաքն Կէօնտէր»:

Իսկապէս արկածախնդրական ուղեւորութիւն մը, նոյնքան շահեկան որքան Տիմոթէոս վարդապետի ճամբորդութիւնը, որ արտատպուեցաւ «Յառաջ»ի մէջ:

Բայց այդ մասին չէ որ պիտի խօսիմ:

Կէօնտէրի մէջ (Կանտար) Թովմաճան կը ճանչցուի գանձապետ, 150 դրուշ ընծայ տուած ըլլալով թագաւորի խորհրդականին՝ Ճզմաթի Շէ-թէին:

Մնացեալը իմացէք բուն իսկ ուղեգրութենէն.

— «... Եւ ի նմին ժամանակի էր գանձապետ ի Հայոց ազգէն Աստապկերցի ծեր ոմն բիրտ եւ տխմար, որ ի վաղուց եկեալ էր, որոյ անունն էր Սէյէֆ ուստայ: Եւ յետ աւուրց ոմանց կոչեցին զՍէյէֆ ուստան ի յարքունիսն եւ խնդրեցին ի նմանէ տալ զհամար գանձին. եւ ժամագիր եղեն՝ թէ յայն ինչ օր տրասցուք: Եւ եկն ժամագրեալ օրն եւ կոչեցին անդ զԹովմաճանն եւ զորդի նորա զՊօղոսն. այլեւս վեց անձինք գրագիրք համարոյ: Եւ առաջի իւրաքանչիւրացն սփռեալ կային մի մի կտաւ կաշի եւ բակլայ՝ որով անելոց են զհաշիւն. եւ առաջի Թովմաճանի եւ որդւոյն եւս բերեալ սփռեցին զայն կային բակլայով: Ցայնժամ ասէ Թովմաճանն թէ՝ Թողութիւն ըլնորհէք, մեք այսու գռեհկական եւ տաժանելի կերպիւ հաշիւ ոչ գիտեմք առնել՝ ի հան ի միջոցն դարձաթեալ կաղամարն եւ զթուղթն, եւ ըսկսաւ թուղթով այսինքն բախամով ըստ սովորութեան իւրեանց գրել ընդ որդւոյն: Իսկ միւս գրագիրքն ի յեղերին, ի ժողովելն եւ ի բաժանելն բակլայով՝ յամեցան յոյժ: Իսկ Թովմաճանն խակոյն եղերեաց թէ՝ ի ժողովելն եւ թէ՝ ի գումարելն եւ խակոյն ասաց թէ՝ է՛ այսքան այն, եւ ա՛յսքան այս եւն.»:

Հաշուեցինութենէն ետքը Սէյէֆ ուստան թագաւորին կը պարտի «300 վաքխէ ոսկի՝ ու ամէն 7500 դուրուշ»: Մարդուն տունը ու հողերը կը ծախեն, բայց դեռ 70 վաքխէ պարտական մնացած ըլլալով, կը բանտարկեն շղթայակապ:

Ինչպէս կը տեսնէք, միայն Օսմ. կայսրութիւնը չէր որ արքունի գանձը կը վստահէր իր հաւատարիմ հայ էֆէնտիներուն եւ փաշաներուն:

Գանձապահ՝ Արաբկիրէն կամ Պոլսէն մինչեւ Հայկէշխատան, հոգ չէ թէ նալը բակլայով, յետոյ «բախամ»ով հաշուէին գումարները:

Գանձապահ Եգիպտոսի մէջ:

Գանձապահ ամէն տեղ: Գանձապահ ամէնուր: Իսկ մեր գանձերը միշտ հովին տրուած...

Վ.Ա.Հ.

ՀԱՐՈՒԱԾ ՄԸ ԵՒՍ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ

Ոչ մէկ մասնաւոր իրաւունք

Պոլսոյ թերթերուն մէջ կը կարդանք (18 նոյեմբեր).—

Ներքին յանձնաժողովը կարեւոր փոփոխութիւններ կատարած է ընկերակցութեանց օրէնքին մէջ: Օրէնքին մէջ կը մտնեն փոքրամասնութեանց կրօնական հաստատութիւնները, բայց կառավարութիւնը նախապէս անջատած էր զանոնք:

Ներքին յանձնաժողովին պատճառաբանութիւնը սա է թէ Լօզանի դաշինքը կը տրամադրէ որ փոքրամասնութիւնները մեծամասնութենէն ոչ թէ աւելի իրաւունք ունենան, այլ հաւասարապէս օգտուին անոր իրաւունքներէն: Փոքրամասնութեանց ուրոյն իրաւունքները 340 թիւ օրէնքով ջնջուած ըլլալով, պէտք չկայ նոր օրէնքի մը:

Փոքրամասնութիւնները կրնան իրենց բոլոր հաստատութիւնները նոյն մեծամասնութեան նման անոր օրէնքներուն համեմատ կառավարել, առանց ազգ. ընդհ. միութեան վնասելու: Արգիլուած են կրօնական եւ աղանդաւորական ընկերակցութիւնները:

Իրենց գոյութիւնը պաշտօնապէս ճանչցուած բարեգործական, կրօնական, առողջապահական ու կրթ. հաստատութիւնները այս օրէնքին համաձայն կազմուելիք ընկերակցութիւններով պիտի կառավարուին, եւ պիտի վայելեն պետութեան օժանդակութիւնը:

Կրօնական հաստատութեանց մասին անջատ կանոնագիր մը պիտի հրատարակուի:

«ՆԱՆՍԷՆԵԱՆ» ՀԱՅԵՐԸ ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՄԷՋ

Պուլկարիոյ աշխատանքի տեսչութիւնը հետեւեալ պաշտօնագիրը ուղղած է Թեմական Խորհուրդին, իբրեւ պատասխան անոր նոյեմբեր 12 թուակիր խնդրագրին.—

Ի պատասխան ձեր խնդրագրին, Աշխատանքի Տեսչութիւնը ձեզի կը հաղորդէ, թէ Նանսէնահպատակ Հայերու առ այժմ ո եւ է ազդարարութիւն չէ եղած, թէ յառաջիկային համար իրենց արհեստներով աշխատելու թոյլ պիտի չտրուի: Տեսչութիւնը արտօնած է երկրին մէջ աշխատելու բոլոր Նանսէնահպատակներու, գրեթէ տեղացիներուն հետ հաւասար չափով:

Ձեր կողմէ մատնանշուած ասիթները տեղի են ունեցած միայն քանի մը ճիւղերու մէջ, եւ այդ ալ գաւառները, ուր անգործութիւնը լայն ծաւալ առած է: Բնականաբար, հակառակ իր լաւագոյն փափաքին, Տեսչութիւնը ի վիճակի չէ արտօնելու որ օտարահպատակներ, ըլլան անոնք նոյնիսկ Նանսէնեաններ, գրաւեն տեղեր այն ատեն, երբ տեղւոյն հպատակները անգործ կը մնան: Միւս կողմէ օրինակ մայրաքաղաքին մէջ, յատկապէս մտաւորական աշխատաւորներուն, որոնք իբրեւ գրագիրներ, առեւտրական օգնականներ եւայլն պաշտօն կ'ուզեն ստանալ: Այսուհանդերձ, այդ երբեք չի նշանակեր, թէ ընդհանրապէս Տեսչութիւնը երկրին մէջ աշխատելու թոյլ չի տար Նանսէնահպատակ Հայերուն. Ինչպէս ձեզի լաւ ծանօթ է, այս վերջիններուն՝ Պուլկարահպատակներու հետ համահաւասար չափով աշխատելու արտօնութիւն տրուած է:

ՈՒԹՍՈՒՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ԹՈՒՐՔ ՄԸ, Հիւսէյին, Նպարավաճառ Օրթաքէօյի մէջ (Պոլիս), կը սիրէր բանուորի մը մանկամարդ եւ գեղանի կինը, Ֆաթման: Քանի մը անգամ առաջարկեց որ էրիկը ձգէ եւ իր ծերութեան օրերը քաղցրացնէ իր թարմութեամբ: Ֆաթմա մերժեց, ծերուկը կատղելով դանակը քաշեց եւ վիրաւորեց խեղճ կինը: Վէրքերը աղէկնալէն վերջ, Ֆաթմա դատ բացաւ: Հիւսէյին աղաչեց, յետոյ սպառնաց, որպէսզի իրեն միանայ: Երիտասարդուհին վճռապէս մերժած ըլլալով, Հիւսէյին այս անգամ ատրճանակը քաշեց եւ մահացու կերպով վիրաւորեց Ֆաթման: Ճամբան անոր ծերունի մօրը հանդիպելով, զայն ալ վիրաւորեց եւ փախաւ:

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ԹԵԿՆԱԾՈՒՆԵՐԸ ԵՒ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ԽԱՂԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հոկտեմբերի 20էն սկսած Ստալինեան հպատակները գրեթէ ամէն օր քշուեցին ժողովներու, ուր նրանցից պահանջուած էր Գերագոյն Խորհրդի ընտրութիւններ կոչուած կատակերգութեան առաջին գործողութիւնը խաղալ— պատգամաւորութեան թեկնածուներ ներկայացնել: Ընտրութիւնը շատ յաջող անցաւ, որովհետեւ մեծամասնական քսանամեայ արիւնոտ դատախազութիւնը քաղաքացիներին անզերազանցելի վարպետութեան է հասցրել փառաբանական ծիսակատարութիւնների մէջ: Աւելի քան հազար անգամ միաձայն եւ խանդավառ բացագանչութիւններով ողջունուեց թեկնածութիւնը «մեծ, իմաստուն, հանճարեղ, սիրելի, հարազատ, հայր եւ ուսուցիչ» Ստալինի, նրա, որ տուեց ժողովրդին ամենակատարեալ ռամկ. սահմանադրութիւնը եւ իր անդադրում հոգածութեամբ ստեղծեց նրա համար ամենաերջանիկ կեանքն աշխարհում»:

Այնուհետեւ աւելի պակաս աղմուկով, բայց միշտ միաձայն, հինգ հարիւր, երկու հարիւր, հարիւր, յիսուն եւ աւելի նուազ անգամներ, համապատասխան Կրեմլում ունեցած դիրքի կարեւորութեան, թեկնածու քուէարկուեցին Մոլոտով, Կագանովիչ, Վորոշիլով, Կալինին, Եժով, Ժդանով, Միկոյեան, Լիտվինով, Չուբար, Անդրէեւ, Կոսիոր, մարաջախտներ Բլիւխէր, Եգորով եւ Բուդեննի (ի թիւս այլ վայրերի նաեւ Երեւանից), «Պրաւդա»յի խմբագիր Մեխլիս, Բերիա, երիտասարդ համայնավարների ընդհանուր քարտուղար Կոսարեւ, դատախազութիւնից բացի ուրիշ պատիւ չճանաչող դատախազ Վիշինսկի, կրօնին դէմ պայքարող կարմիր ճիւղուիւ Երոսլաւսկի եւ ուրիշներ: Մի խօսքով Ստալինեան ամբողջ սպայակոյտը, որի մէջ թէեւ հոծ մեծամասնութիւնն իբրեւ մարդ եւ գործիչ ոչնչութիւններից է բաղկացած, բայց բոլորն էլ ունեն այժմեան կարգերում միակ գնահատուած յատկութիւնը— շինծու կամ անկեղծ հաւատարմութիւնը հանդէպ առաջնորդի:

Նոյեմբերի 12ին վերջացան խորհրդային փայլուններին մեծարելու հանդէսները: Համաձայն ընտրական օրէնքի ձայնատուութիւնից (դեկտ. 12) մի ամիս առաջ թեկնածուների ցանկը փակւում է եւ նրանք, ովքեր մի քանի շրջաններում են ներկայացուած, ընտրում են այն միակը, որի ներկայացուցիչը կ'ուզեն լինել ապագայ խորհրդարանում: Ստալին իրեն վերապահեց Մոսկուայի իր անունը կրող թաղամասը, որի 125 հազար ընտրողները ի մի համախմբուելով «անսահման հրճուանքի ու գերագոյն յուզումի արտայայտեցին այն պատւի համար, որ արել է իրենց ընկեր Ստալինը». տեղական ընտրական յանձնաժողովի թեկնածուների ցանկում արձանագրուած է միայն մէկը, անուն՝ Ստալին Իոսիֆ Վիսարիոնովիչ. ծընած՝ 1879 թուին. հասցէ՝ Կրեմլ. զբաղում՝ ընդհ. քարտուղար համայնավար կուսակցութեան: Մոլոտով ուսուցչուհի Պիչուգինի հետ նոյնպէս Մոսկուայում պիտի քուէարկուէ: Լիտվինով եւ Կալինին Լենինգրադ ուղարկուեցին. մարաջախտներ Վորոշիլով՝ Սպիտակ Ռուսիոյ մայրաքաղաք Մինսկ, Բլիւխէր-Խաբարովսկ, Բուդեննի- Դոն-Ցեպեռովկա, Եգորով-Սմոլենսկ: Միկոյեանին Երեւանը բաժին ինկաւ, երեւի յիշեցին, որ նրա ազգութիւնը հայ է վերջապէս: Լենինի այրին՝ Նադեժդա Կրուպսկայա թեկնածու է Սերպուխով քաղաքում: Թեկնածու են— Գիտութեանց Ճեմարանի նախագահ Կոմարով եւ օդաչուներ Շմիդ, Բախ եւ Վոդոպիանով, վիպասաններ Ալեքսէյ Տոլստոյ եւ Շոլոխով, Գրողների Միութեան նախագահ Ստաւսկի եւ լեզգինցի բանաստեղծ Սիւլէյման, որի միակ նիւթը Ստալինն է: Գեղարուեստական թատրոնի մեծ դերասան Մոսկվինը նոյնպէս ուզում է դեր խաղալ սովետական խորհրդարանում, ինչպէս եւ դերասանուհի Կորչագինա: Ցամաքային եւ ծովային ուժերի հրամանատարները նոյնպէս թեկնածու են: Հանրապետական կոմիսարների քարտուղար-թեկնածուների մէջ է Ղազախստանի կուսակցական պետ Լեւոն Միրզոյեանը: Հայաստանցիներից առայժմ, մինչեւ նոյ. 15 «Իզվեստիա»յում իբրեւ թեկնածուներ նշանակուել են միայն հայկական Կենտգործկոմի նախագահի պաշտօնակատար Սեդրակ Կապլեան եւ Երեւանի անկուսակցական ուսուցչուհի Արուսեակ Թաշճեան: Ղարաբաղում թեկնածու է ոմն Շիշկանեան:

Քիչ չեն ծանօթ անունների կողքին շարուած են բազմաթիւ հոգի եւ տոլքինականութեան «աշխատանքի հերոսների» անունները, որոնց մասին այն եւ առաջ վկայուած է, թէ հաւատարիմ մարտիկներ են Լենին-Ստալինեան գործի: Պարգեւատրուած կոլխոզայինները, առաջնակարգ մեքենավարները ու ձուլարանների վարպետները հաւանաբար պիտի կազմեն այն անձայն է հլու ամբոխը, որի մէջ նախագահական աթոռ բարձրանալիս «բոլոր ժամանակների ամենամեծ մարդը» որեւէ ճակատ պիտի չտեսնէ, այլ միայն խոնարհած գըլուխների ծոծրակներ:

Որքան յարգի են՝ վարժ ձիապան Իսմայիլ Կոնստունով, կոլխոզային ամէն մի կովից օրական 500 լիտր կաթ կթած տիկին Սալիխա Օնգարբաեւան (Ղազախստանից), հովուուհի Կարաբինէ Միրոնովան, հողթապահ տիկին Գետխանովան իբրեւ աշխատաւորներ, այնքան նրանք ատելի կը լինեն իբրեւ պատգամաւորներ, որովհետեւ նրանց, իբրեւ այդպիսիների պարտականութիւնը պիտի լինի ոչ թէ ժողովուրդը ներկայացնել ու նրա շահերը պաշտպանել, այլ իբրեւ սովետական չքախումբ վազել Ստալինի կառքի եռեւից այնպէս, ինչպէս որսի գնացող ճորտատիրական Բարինի ձիու եռեւից վազում էին նրա ճորտերը շներէ հետ միասին:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ԳԵՂԵՑԿԱԳՈՅՆ ՑԱՆԴԳՆՈՒԹԻՒՆ»Ը...

Այս տարի բացառիկ խորհրդաւորութեամբ կը տօնակատարուի Դաշնակցութեան «Օր»ը:

Ոչ թէ դուրսը, գաղթաշխարհի տարածքին, այլ ներսը, Հայաստանի մէջ:

Իշխանութիւնները բարակներու նման ինկած քաղաքէ քաղաք, տանէ տուն եւ տունէ տուն՝ «դաշնակ» կ'որոնեն, «դաշնակ» կը ձերբակալեն եւ «դաշնակ» կ'արտաքսեն:

Խական չէ գիտնալ, թէ ինչ կուսակցութեան կը պատկանին հալածականները: Խորհրդանշականն այն է, որ գիւտահար իշխանութիւնները անոնց գրեթէ բոլորին մէջ «դաշնակ»ը կը տեսնեն:

Մրրկած յիսնամեակ մը Դաշնակցութենէն շաղախեց աւելի զօրաւոր եւ աւելի անպարտելի ոյժ մը,— դաշնակցականութիւնը:

Ծրագիրը դարձաւ մտայնութիւն եւ կազմակերպ բանակէն փոխանցուեցաւ անկազմակերպ զանգուածին, բուն ժողովուրդին՝ անոր ազգային դաւանանքը ու գերագոյն իտէալը դառնալու համար:

Այն, ինչ որ արիւնով, անհամար զոհերով եւ անհող գործքերով ցանուեցաւ տասնամեակներու ընթացքին՝ այսօր իր հունձքը կուտայ, տարուէ տարի աւելի ճոխ, աւելի բերրի

— «Գեղեցիկ յանդգնութեանց են եւ երկինք նիզակակից»,— կը նկատէր հայ մտքի նահապետներէն Հ. Ա. Բագրատունի:

Ինքը Դաշնակցութիւնը եղաւ Հայոց նորագոյն պատմութեան «Գեղեցկագոյն Ցանդգնութիւն»ը՝ իր ծնունդով եւ իր պատմութեամբ: Եւ այդ պատճառով «երկինք նիզակակից» եղան իրեն՝ իր լոյս գաղափարը անմեռ դարձնելով:

Ի՛նչ փոյթ, որ պարտուած է այսօր Դաշնակցութիւնը եւ հալածական՝ Դաշնակցականը:

Անուրանալին այն է, որ յաղթական է դաշնակցականութիւնը, վեհափառ Մասիսի նման— իբրեւ Ոգի եւ Իտէալ— իր գաղափարական հովանին փռած Հայոց Աշխարհին վրայ:

— Պիտի նախընտրէի զինուորագրուիլ ըլլալ գաղափարի մը՝ որ թէեւ այսօր պարտուած, սակայն վաղը պիտի յաղթանակէ, քան գաղափարի մը՝ որ թէեւ այսօր յաղթական, սակայն վաղը պիտի պարտուի,— կ'ըսէր Ռեյլըն:

Ապացոյց—այսօրուան Հայաստանը:

Դժբախտաբար դաշնակցականութիւնը կը հալածուի, որովհետեւ ան դէպ կը յաղթանակէ, որովհետեւ ան գրեթէ յաղթանակած է՝ Հայ Երկրի վաղուան տէրը դառնալու պայմանով:

—«Դաշնակներին զուր ոչնչացրինք, նրանց կարելի էր օգտագործել: Նըրանք կարող էին օգտակար լինել»,— իբրեւ թէ այս գաղափարը կը ներշնչէր Ա. Խանջեան իր հետեւորդներուն:

— «Մինչեւ վերջին ժամանակներս շատ մեծ տեղ են գրաւել Հայաստանում, մանաւանդ ինտելիգենցիայի, պատմաբանների եւ գրողների շրջանում» վինաբանութիւնները Դաշնակցութեան շուրջ, «նորցին ցուցաբերուող յարուած հետաքրքրութեամբ», կը վկայէր Ա. Ամատունին՝ իր շրջանի հողմնիբճակը ներկայացնելով Հայ Երկրի մէջ:

Պարտուա՞ծ ենք թէ յաղթական:

Մեր բուն «Օր»ը կը տօնակատարուի գաղթաշխարհի՞ մէջ թէ Հայաստանի:

Տօնակատարութիւններէն ո՞ր մէկն է ամէնէն աւելի փառաշուքը, ո՞ւր արդեօք՝ որ կը կատարուի գաղթաշխարհի մէջ՝ ծափերով, թէ՞ այն՝ որ տեղի կ'ունենայ հայրենիքի մէջ՝ հալածանքներով ...

Ծորապէս մտահոգուած ենք, այո՛, բայց ոչ այն պատճառով՝ որ պարտուած ենք, այլ այն պատճառով՝ որ յաղթական ենք:

Հայրենիքն ու Հայութիւնը իրենց աչքերը վերառին յառած կը պահեն Դաշնակցութեան.

— Ի հարկէ, խորհրդային իշխանութիւնը կատաստրոֆի ներարկուելու դէպքում, Դաշնակները են այն միակ ուժը, որ կարող է անցնել իշխանութեան գլուխը:

«Ի հարկէ, մի որեւէ բան պատահելիս՝ ես եւ դու կը փախչենք եւ հայ ժողովրդի տէրը կը դառնայ Դաշնակցութիւնը»,— վկայութեամբ Ա. Ամատունիի, մտերմիկ զրոյցի մը մէջ հոգի առ հոգի, ըսած կ'ըլլայ Հայաստանի անձնապաշտ պետը՝ Ա. Խանջեան՝ Հայաստանի բանտուած նախարարին՝ Դ. Տէր-Սիմոնեանի...

Այս ձայները մեզ կուգան ոչ թէ Սփիւռքի ծայրերէն, այլ բուն Հայրենիքէն:

Հոգեկան այս մեծ խռովքին մէջ եւ պատասխանատուութեան այս ծանր զգացումով տօնակատարենք Դաշնակցութեան «Օր»ը:

(Խմբագր. ՅՈՒՍԱԲԵՐԻ)

ԴԷՄ - ԴԻՏԱԿԱՆ

ԻՆՔՆԱԹԵԼԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մարդը ի ծնէ օժտուած է ինքնաթելադրութիւն կոչուած զօրաւոր եւ անըմբռնելի ուժով մը, որ կրնայ լաւ կամ գէշ ազդեցութիւններ առաջ բերել: Այդ ուժին ճանաչումը օգտակար է ամէնուն համար: Երբ գիտցուի այդ ուժը գործածել գիտակցութեամբ եւ ինքնաթելադրական միջոցներով, կարելի է խիստ նպաստաւոր եւ օգտակար արդիւնքներ ձեռք բերել մարդուն ֆիզիքական առողջութեան վրայ:

Ինքնաթելադրութեան ծանօթ վարպետը՝ Քուէ ըսած է— «Լաւատեսութիւնը առողջութեան համար նոյնն է, ինչ որ արեւը բուսականութեան համար»:

Ի՞նչ ազդեցութիւն կրնայ ներգործել ինքնաթելադրութիւնը մեր գործարաններուն վրայ: Այս հարցումին պատասխանը կուտայ Պաւլով անունով ռուս գիտնական մը: Սոյն բնախօսը խիստ շահեկան փորձեր կատարած է ստամոքսի հիւթանջատման մասին, որուն շնորհիւ ստամոքսը դիւրաւ կը մարսէ կերուած սնունդները: Դիտած է թէ երբ շունի մը ուտելիք մը ցոյց տրուի, պարզապէս այդ ուտելիքին տեսքը կը բաւէ անոր ստամոքսին մէջ առաջ բերելու տարբեր տեսակի հոգեկան (psychique) հիւթ մը, համաձայն ներկայացուած սնունդին բնութեան եւ բոլորովին նըման այն մանկաբեր կնոջ, որուն ծիծերէն կաթ կ'արտահոսի ի տես երեխային, կամ ինչպէս լեմոնի մը տեսքը կամ լեմոնի գաղափարը լորձնահոսութիւն առաջ կը բերէ շատերու բերնին մէջ:

Պաւլով դիտած է թէ միսի կտորի երեւոյթէն առաջ եկած հոգեկան հիւթանջատումը յանկարծ կը դադրի, երբ նոյն վայրկեանին կատու մը ցոյց տրուի շունին: Այդ եղանակով կը բացատրէ թէ ինչպէս բարկութեան, տխրութեան կամ սրտնեղութեան պարագաներու մէջ մարսողութիւնը կը կորսնցնէ իր կանոնաւորութիւնը:

Բաջառողջ մարդ մը, որուն գործարանները անթերի կը գործեն, սովորաբար զուարթ բնութիւն մը կ'ունենայ, լաւ ինքնաթելադրութիւններով կ'օժտուի, լաւատես խօսքեր կ'արտասանէ եւ յօժարակամ կը խընդայ: Ծիծաղը եւ խնդուքը կ'ընկերանան միշտ լաւ տրամադրութեան եւ առողջութեան: Հիւանդը երբ իրացնէ ուրախ ու զուարթ ըլլալու տրամադրութիւնը, իր ստամոքսը դիւրաւ կը մարսէ, լեարդը հետզհետէ աւելի կանոնաւոր կը գործէ, ուղեղը երթալով ողջմտութեամբ կը դատէ, վերջապէս ամէն օր ան կը զգայ իր վիճակին բարելաւումը: Բնութիւնը կենդանիներէն միայն մարդուն տուած է խնդալու առաւելութիւնը, որ օգտակար է մեր անձին բարօրութեան, մեր ներքին գործարաններուն բարւոք գործունէութեան եւ մեր առողջութեան պահպանումին:

Լաւատեսութիւնը մեծ դեր ունի մեր ներքին ու արտաքին կեանքին մէջ, եւ զօրաւոր ազդակ մըն է յաջողութեան: Քուէի մեծ հիացողը Խօսքն օր մը ըսած է անոր — «Իմ ամբողջ կեանքիս մէջ ձեր մեթոտը կիրարկեցի, եւ կը խոստովանիմ թէ այն որ լաւատես չէ, երբեք պիտի չյաջողի իր կեանքին մէջ»:

Նափոլէոն Վաթերլոյի պատերազմին մէջ պարտուեցաւ, որովհետեւ յոռետես էր իր վերջնական յաղթանակի մասին: Իր պարտութենէն վերջ ան կը գրէր իր բարեկամներէն մէկուն— «Իմ մէջս այլեւս կը պակսէր լաւատեսութիւնը եւ դժբախտաբար ելքի մը նախազգացումը պաշարած էր հոգիս»:

Սակայն պէտք չէ կարծել թէ լաւատեսութեամբ կարելի է յաղթել ամէն դժուարութեանց: Միայն թէ, ինչպէս ըսինք, ան զօրաւոր ազդակ մըն է լաւագոյն գործունէութեան եւ յաջողութեան.

Արդարեւ, եթէ մարդ ինքզինքը համոզէ թէ կրնայ բան մը ընել— բնականաբար եթէ այդ բանը հնարաւոր է— պիտի կրնայ ընել զայն, որչափ ալ դժուարին կարծուի: Ընդհակառակն, եթէ երեւակայէ թէ անկարող է ամենադիւրին բան մը ընելու, չի կրնար ընել զայն, եւ ամենափոքր դժուարութիւնն անգամ անոր համար անյաղթելի արգելք մը կը հանդիսանայ:

Եթէ ոմանք իրենք զիրենք երջանիկ կամ դժբախտ կը զգան, պատճառը պարզապէս անոնց երջանիկ կամ դժբախտ կարծելն է: Բոլորովին համանման պայմաններու մէջ դրուած երկու անձերէն մէկը կրնայ կատարելապէս երջանիկ ըլլալ եւ միւսը բացարձակապէս դժբախտ:

Առանց վարանումի կարելի է ըսել թէ յաճախ շատ անձեր բարոյապէս եւ ֆիզիքապէս հիւանդ են, որովհետեւ հիւանդ ըլլալ կը կարծեն: Մեծ համեմատութիւն կը կազմէ երեւակայական հիւանդներուն թիւը:

Քուէի վարդապետութեան համաձայն, շատ մը հիւանդութիւններ, մասնաւորապէս ջղային հիւանդութիւնները բուժելի են ինքնաթելադրութեամբ: Յիշեալը կը մատնանշէ կարգ մը մեթոտներ, որոնք պէտք է կիրարկուին ինքնաթելադրութեան ենթակայ անձերու կողմէ:

Քուէ կը պատուիրէ ամէն առաւօտ զարթնումի առտէն եւ ամէն գիշեր պառկելու միջոցին աչքերը գոցել, եւ 20—30 անգամ մեքենաբար կրկնել հետեւեալ նախադասութիւնը.— «Ամէն օր, ամէն տեսակէտով, վիճակս երթալով պիտի բարելաւուի»,— Այս եղանակով, այդ գաղափարը մեքենաբար ականջին միջոցաւ կը փոխանցուի մեր գիտակից եսին, եւ երբ ան հոն թափանցէ, կը ներգործէ մեր անգիտակից եսին վրայ: Աւելի զատ, երբ որեւէ բարոյական կամ ֆիզիքական ցաւ զգանք, պէտք է անմիջապէս մենք մեզի սա համոզումը գոյացնենք թէ այդ ցաւը պիտի անցնի,— եւ ձեռքը այդ ցաւած մասին վրայ դնելով, պէտք է արագօրէն, յաճախակի եւ մեքենաբար կրկնել հետեւեալ բառերը.— «Ցաւը պիտի անցնի, պիտի անցնի, պիտի անցնի»: Քիչ մը վարժութեամբ կարելի է 20—25 երկվայրկեանէն անհետացնել բարոյական եւ ֆիզիքական ցաւերը, եւ կրկնել ամէն անգամ որ պէտքը զգալի ըլլայ:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՒՆԻ

ՑԻՐ ՈՒ ՑԱՆ ՀԱՅԵՐ

ԼԻՈՆ Վօքլիւզ նահանգին լեռնալանջերուն վրայ, հեռաւոր ձորի մը մէջ ամփոփուած գիւղակ մը, որ նահանգին անունով կը կոչուի Վօքլիւզ: Այս փոքրիկ գիւղը երեք կողմէն պաշարուած է հսկայ բարձունքներով ու ժայռերով, որոնք հնարաւորութիւն չեն տար դուրսէն գիւղին հետ հաղորդակցութեան մտնելու: Երթեւեկի մէկ ճամբայ միայն ունի, ամէն այցելու ստիպուած է վերադառնալ եկած ճամբով:

Օդը չափազանց մաքուր, ամռան ամենատաք եղանակին իսկ զովութիւն մը կը տիրէ: Հազար ջո՜ւրը Տարուան ամէն եղանակին հոն կը տեսնէք ամէն տեսակի ու ազգի զբօսաշրջիկներ: Կուգան հետաքրքիր ու գաղտնիքի սիրահար հետազօտողներ, բնութեան հրաշալիքներէն բան մը հասկնալու յոյսով. բայց մինչեւ այսօր ոչինչ կրցած են հասկնալ, գաղտնիքը միշտ մնացած է անլոյծ: Այդ գաղտնիքը ապառաժին ստորոտը 20 մեթր խորութեամբ եւ նոյնքան տրամագծով գոյութիւն ունեցող լճակն է, որ տարուան մէջ քանի մը անգամ բարձրանալով կը յորդի, հեղեղի կերպարանք ստացող գետի մը պէս կը հոսի, իսկ երբ յորդումը դադրի, կ'իջնէ առաջուան ցած աստիճանին ու այդպէս կը մնայ: Հետախոյզներ հետաքրքրութեան համար ուզած են լճակին խորութիւնը հասկնալ, իջած են 50 մեթրի չափ, տեսնելով որ վարէն ճամբան կը ճիւղաւորուի, չեն համարձակած աւելի հեռուները երթալ:

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԿԵՐԱԿՐԵՆ ԱՄԲՈԽԸ

ԽՄԲ.— Խորհրդային թերթերէն կ'արտատպենք այս «քերթուածը», իբրեւ զուարճալիք: Այս առթիւ ըսենք թէ թերեւս ոչ մէկ հրատարակութիւն այնքան հարազատօրէն կը ներկայացնէ խորհրդային աշխարհին խեղկատակութիւնները, որքան իրենց իսկ թերթերն ու գիրքերը, մանաւանդ բանաստեղծութիւնները, — իրենց բառով՝ «ժողովրդական պօէմ»: Նիւթին խորագիրն է «ԼԷՆԻՆ ՓԱՇԱ», որ հայերէն թարգմանութեան մէջ եղած է «Լէնին հսկան» —

1.

Են ո՞վ է, որ ժողովրդին պահում է,
Են ո՞վ, որ ռանչպարներին օգնում է,
Են ո՞վ է բեւ բիչարէ մալիս բանւորին —
Նա մի հսկայ է, անունը՝ Լէնին:

■

Մի սրտոտ օրէնք կայ, անունը՝ բոլշեւիկ,
Էս օրէնքի ստեղծողն է Լէնին հսկան:
Բոլշեւիկը՝ հարուստների մահ ու չարիք,
Ժողովուրդին՝ բէ՜ պահապան, բէ՜ բարեկամ:

3.

Աշխարհի գամձ-կարողութիւնն հարուստների մօտն էր բոլոր,
Կայք, ունեցուածք, ամբ - ամբարատան հարուստների մօտն էր բոլոր,
Արծաթ, ոսկի, գոհար, ալմաստ հարուստների մօտն էր բոլոր,
Աղքատն էր ու իրա երկար դառնաղի ձեռներ,
Հարուստներին՝ գարուն, ծաղիկ, աղքատներին՝ ձիւն ու ձմեռ:

Հարուստն ուտում՝ եղ ու մեղր, Ծոտում օղան ինչպէս փաշա,
Աղքատն չունէր մի զոյգ տրեխ, չոր զարեհաց, բրթու չոր բան:
Հարուստն զարկէր հուռլի գլխին, իր աշխատանքը անել տար,
Աղքատը խեղճ մաշուէր տանջուէր, մինչեւ իրա հոգին դուրս գար:
Մէկ է խօսքը հարուստների, սուլթանների՝ արծախում սարդ:
Բայց արի տես, որ նրանք քիչ, աղքատները շա՜տ են ու շա՜տ:
Քիչը շատին կղզոպտում էր, ուտում նրա վաստակն արդար,
Չէ՞ որ նրա ձեռքն էր գեռ ուժն ու զէնքը, զօրք, զօրավար:

4.

Դոմակն արդէն կտրել, հասել էր ոսկորին ..
Մի աղքատի տղայ էր էն հսկայ Լէնին .
Կռուի եկաւ սուլթանի, դեւերի դէմ,—
Կռուով, կռուով,— աղքատներին տի ազատեմ . . .

5.

Տէրութիւնը Քաշեց եկաւ զօրք -զօրապետ .
Հարուստները գրին իրենց զամին ու ոսկին.
Ադա - բէկերն եկան ինչպէս մի պղտոր գետ,
Ու օգնութեան եկան էն ցար -թագաւորին.
Քաշեց մի վիշապ արշաւեցին դէպի Լէնին:

■

Լէնին կանչեց իրա աղքատ փաշաներին,—
Կանչեց Ֆրունզէ, բանւոր, չարքաշ ծառաներին,
Ինչքան կային՝ բանւորն Լէնինին օգնեցին.
Բանւոր եկաւ սարից, ձորից, ռուս աղքատ,
Քուրդ, մահակ, փայտ, չաք արած՝ բուր - երգով:

7.

Լէնին հսկան հեծաւ իր ձին, քշեց առաջ.
Ստալին հսկան հեծաւ իր ձին, քշեց առաջ.
Կլիմ հսկան հեծաւ իր ձին, քշեց առաջ.
Սերգօ հսկան հեծաւ իր ձին, քշեց առաջ.
Կալինին հսկան հեծաւ իր ձին, քշեց առաջ.
Շահումեան հսկան հեծաւ իր ձին, քշեց առաջ.
Միկոյեան հսկան հեծաւ իր ձին, քշեց առաջ.
Արշաւեցին հսկաները կամքով յամառ,
Նրանց հետքից սուրաց կարմիր զօրքն անհամար:

■

Տէրութիւնները ու հարուստները իրենց զօրքն առան եկան
Ամէն կողմից եկան բարբարոսի բանակները մէջ.
Օգնականների իրենց զօրքն առան եկան.
Անգլիա Ինգլիզն իրա զօրքը առաւ եկաւ.
Ֆրանսիացին իրա զօրքը առաւ եկաւ.
Կոլան ճապոնն իրա զօրքը առաւ եկաւ.
Ամերիկան իրա զօրքը առաւ եկաւ.
Չին- մանչոն իրա զօրքը առաւ եկաւ.
Օսման - Տաճիկը իրա զօրքը առաւ եկաւ.
Ադամ - Փարոնը իրա զօրքը առաւ եկաւ.
Մարալ Սուլթանն իրա զօրքը առաւ եկաւ.
Ալման - Գերման իրա զօրքը առաւ եկաւ.
Նրանք բոլորն եկան կանգնան Լէնինի դէմ,
Որ ազատող ժողովրդին յաղթեն, ջարդեն:

(Շար.)

Երբ ջուրը հող չնացած է, ձորին մէջէն աւելի վարը ուրիշ ջուրի ակեր կան, որոնք յորդառատ ջուրը դուրս կը ժայթքեն, այնպէս որ քանի մը քիլոմեթր վար ջուրը չառնելով գետ մը ընթացքով արդէն իր ճամբան կը շարունակէ: Այս ջուրին անունով կոչուած է «Ֆօնթէն տը Վօքլիւզ» (Ֆօնթէնի աղբիւրը)

Գիւղին մէջ բնակութիւն հաստատած են նաեւ քանի մը հայ ընտանիքներ, որոնք կ'աշխատին երկու թուղթի գործարաններուն մէջ: Աշխատանքի պայմանները շատ նպաստաւոր են, տուն, պարտէզ, ածուխ, ելեկտրականութիւն եւայլն բոլորը ձրի: Բոլորն ալ գոհ են իրենց վիճակէն, բայց կը տառապին մինակութենէն:

«Ամէն ինչ լաւ է, բայց Հայուն կարօտը կը քաշենք, օտարները մեր ցաւին, սովորութիւններուն անտեղեակ, վերջապէս չենք կրնար պէտք եղածին պէս իրար հասկնալ, հասկցնել»:

Իրենց մօտ գացող որեւէ Հայ կը սփոփուին, կը խօսին անկեղծօրէն, իբրեւ թէ իրենց ընտանիքին մէկ անդամը գտած ըլլան:

Այդ օրը լեռնային պտոյտէն վերջ վերադարձի ճամբան կը բռնենք: Ընկերս ուղղութիւնը փոխելով խորտուբորտ ճամբէ մը կը սկսի բարձրանալ, կը հետեւիմ իրեն: Քանի մը վայրկեանէն կը հասնինք գիւղին գերեզմանատունը, կը մտնենք ներս ու կանգ կ'առնենք շիրիմի մը առջեւ. Ընկերոջս երիտասարդ կինն է թաղուած. Տղան 5000 ֆրանք է ծախսեր, տոյր դներ, գեղեցիկ շիրիմ մը շինել տուեր է: Կը սկսի շիրիմին շուրջ բուսած խոտերը քաղել տրտում երեւոյթով: Յուսահատած է ամէն անգամ այդ կողմը երթալուն, կնոջը գերեզմանին այցելութիւն մը տալ... «Այլեւս ինչպէ՞ս այս գիւղէն հեռանամ, կարծես հոս դամուած մնացի» կ'ըսէ:

Վօքլիւզ գտնուող քանի մը հայ ընտանիքները, որոնք իրարմէ մէկ երկու քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ կ'ապրին, հայկական կեանքին հետ հաղորդակցութիւն ունին միայն «Յառաջ»ով: Կը կարդան ծայրէ ծայր: Հապա Թերթօննե՞րը, մէկ հատ չեն փախցներ, - Լեւոնը, Աօխծ Գեւօն, Թոփալ Սատանան գոց են սորված:

— Գիտէ՞ք «Զարթօնք»ի հերոսներէն ոմանք ողջ են, կ'ըսեմ:

— Որո՞նք կրնան ըլլալ այդ ողջերը:

— Օրինակ, Լեւոնը, Բիծան, դեւերիշներ...

— Լեւոնը ո՞ղջ ...

Ու ներկաներէն մէկը կ'երդնու որ երբ Փարիզ հանդիպի, Լեւոնը գտնէ եւ ձեռքերը համբուրէ...

Վօքլիւզէն հինգ քիլոմեթր հեռու կը գտնուի գիւղաքաղաք մը Սիլ անունով: Երբեմն առեւտուրի համար ստիպուած են մինչեւ հոդ ճամբորդել:

Քանի մը Հայեր ալ այս գիւղաքաղաքին մէջ կան,— երեք եղբայրներ, երկուքը ամուսնացած օտարուհիներու հետ: Հայկական կեանքէն — ըլլանալէն վերջնականօրէն կտրուած, իսկ մէկ եղբայրը, որ միայն երկրագործութեան մէջ աշխատելու իրաւունք ունի, մնացած է Հայ: Մէկ սեղանի շուրջ հաւաքուած ենք քանի մը հոգի եւ կը խօսինք զանազանութիւններու շուրջ: Մարդ հաճոյք կը զգայ անոնց նելով քանի մը տասնեակ հազար ֆրանսացիներու մէջ մնացած մէկ հոգի, երբ իբրեւ Հայ կը մասնակցի զանազան մրցումներու: Լողալու մէջ միշտ առաջինն է եղած: Այդ շաբթուն մէջ ինքնաշարժ մը իրեն վարձուեր է: «Ես ասանկ բաները այնքան չեմ սիրեր, փորձեցի աշխատիլ, բայց անկարելի եղաւ կ'ըսէ: Երբ իրմէ հրաժեշտ առինք, ընկերս ըսաւ թէ այս շաղաքին ամէնէն ուժեղ երիտասարդը մեր հայորդին է:

Դեռ որքա՜ն, որքա՜ն Հայեր այսպէս ցրուած են զանազան անծանօթ վայրերու մէջ, եւ ո՞վ գիտէ դեռ որքան պիտի կրնան դիմանալ համայնակուլ յորձանքին ինչպէս ս պիտի դիմանան ...

Մ. ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ԴՊՐՈՑԻ ՍԻՐՈՅՆ...

Այս անգամ քայլերս կ'ուղղեմ դէպի Գանեէօ - Քաշան, ինքզինքս հրաւիրուած զգալով կարծես հոն, ուր եւս ունինք գաղութ մը հայկական, պատուական:

Առիթը դպրոցական հանդէս մըն էր մեր սրտին մօտիկ, ձեռնարկ մը արժանի ամէն քաջալերանքի:

Դպրոցը ամէն բանէ առաջ, ամէն բան դպրոցին համար որ հնոցն է մտքի եւ ուր կը շինուի նկարագիրը, կ'արծարծուի ազգային ոգին:

Ի՞նչ կ'ըլլար եթէ գէթ այս կենսական հարցին շուրջ խնդիր չունենայինք, միացեալ գործէինք, առանց Հրեայի եւ Հեթանոսի խտիր դնելու:

Գանեէօ - Քաշանը կուտայ ատոր ապացոյցը, գէթ իմ այդ օրուան ականատեսի տպաւորութեամբ: Այդ արուարձանին մէջ մարդիկ գիտեն համերաշխ ընթանալ նոր սերունդի դաստիարակութեան գործին մէջ եւ բարձր պահել կրթական ճակատը ամէն կարգի փորձութիւններէ:

Շնորհաւորելի է վարչութիւնը որ իր պարտականութեան գիտակից, աչալուրջ կը հսկէ իր այդ բոյնին վրայ, զայն յանձնած ըլլալով գրագէտի մը դուրգուրանքին:

Ատրէն, շատ ատրին իր «Յառաջ»ի մասիրացն ու ամէն տեղի Յառաջի մաքանիններն այս կամ այն անունի տակ, ըլլան «Համազգայիններ» թէ Կ. Խաչեր որ յառաջ կ'ընթանան միեւնոյն ծրագրով, որ մղում կուտան կրթական գործին ու կենդանի կը պահեն հայ լեզուն, հայ դիրքն, հայ երգին ոգին ու հմայքը այս օտար ափերուն վրայ, տալով ու ներշնչելով սերունդ նոր ազգային խանդն ու ոգին ու արծարծելով հուրը սրբազան հայրենիքին.

Երբ ունինք այսքան ջանք ու եռանդ, երբ ունինք կամք ու յարատեւութիւն, եթէ ունենանք նաեւ բարի նախանձ ու հպարտութիւն բարձր պահելու միշտ մեր ազգին դրօշը, մեր ժողովուրդի պատիւը դպրոցէն մինչեւ զօրանոց, մայրենի երդիքէն մինչեւ պատուոյ դաշտ, այն ատեն է որ մենք կը յաղթենք...

Քանի որ ազդուութիւնն է «մայր չարեաց» եւ մեր ներքին թշնամին, պայքարինք ամէնէն առաջ անոր դէմ գիտութեան զէնքերով եւ դպրոցը թող ըլլայ շաղախը խառնելու համար մեզ ամէնքս մէկ, շինելու, բարձրացնելու համար մեր տունը բարոյական ու շէնքը ազգային ու սեփական, յանուն հայրենիքի:

ՄԷՆ. ՄԷ

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

ՊԵՐԼԻՆ, (յապաղած) — Նոյեմբեր 7ին տեղի ունեցաւ մշակոյթի տարեկան հանդէսը, այս անգամ նուիրուած հայ վիպասան Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակին եւ մահուան յիսնամեակին:

Դաշնային Միութեան եւ Հայ Երիտասարդական Միութեան միասնաբար կազմակերպած այս գեղեցիկ հանդէսի հրաւէրին պատասխանած էր ուշադրաւ բազմութիւն մը: Սրահին մէջտեղը զարդարուած էր Րաֆֆի մեծադիր նկարով: Նախագահին բացման խօսքէն ետք «Մեր Հայրենիք»ը երգեց Հայ Եր. Միութեան երգչախումբը: Պ. Տօքթ. Արտ. Աբեղեան խօսեցաւ ներհուն ճառ մը Րաֆֆիի գործին ու դերին մասին: Ցետոյ խօսեցաւ Պ. Պ. Ֆրունճեան գեղեցիկ ճառ մը, իբրեւ ներկայացուցիչ հայ Եր. Միութեան, թելադրելով միր գործունէութեան մը նուիրուիլ մշակութային գետնի վրայ: Խօսեցաւ նաեւ պատանի Պ. Ճ. Յարութիւնեան, քաղուածքներ տալով Րաֆֆիի գործերէն: Ընթերցումներ ըրին Պ. Դ. Դաւիթեան եւ Պ. Յովակ Յարութիւնեան, մեծ վիպասանի յանկանիշական գործերէն.

Պերլինի Հայ. Եր. Միութեան կողմէ տրուած երաժշտական բաժինն մէջ մասնաւոր ուշադրութեան արժանի էր դուտ հայ երաժշտութիւն մշակելու ջանքը: Պ. Զաւէն Խաչատուրեանի դաշնակի վրայ նուագած «Ո՞հ ինչ անոյշ»ը, «Բամ փորոտանը», «Մայր Արաքսի»ն շատ յուզիչ եւ ոգեւորիչ էին եւ քանի մը անգամ կրկնել տուին: Պատանի արուեստագէտը որ պետական երաժշտանոցը կը յաճախէ, տաղանդաւոր դաշնակահար մըն է արդէն:

Մէջ ընդ մէջ երգեց նաեւ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Պ. Պ. Ֆրունճեանի, ազգային եւ ժողովրդական երգեր, որոնց կարգին, Եր. Միութեան քայլերգը, յօրինուած նոյնինքն ղեկավարին կողմէ: Ահա այդ քայլերգը —

Զինուոր ցեղի, Հայ աննկուն ,
Հայ մշակոյթի պաշտպան ,
Կը սիրենք հայ երգն ու լեզուն ,
Եւ քաջ գործերն արութեան :
Խտիր չի կայ, հաւասար է,
Ոչ հարուստ կայ, ոչ աղքատ
Ամէն մէկը հայ եղբայր է
Եւ քոյր սիրով հարազատ :
Մարմին առողջ, բազուկ հզօր ,
Վարժ քայլերով միշտ յառաջ
Մենք կը դիմենք խիտ շարքերով
Դէպի յառաջ, միշտ յառաջ :
Հուժկու, կայտառ եւ շարք - շարքի,
Կը թնդացնենք մենք հողը,
Երիտասարդ Հայեր ոտքի,
Կեցցէ՛, կեցցէ՛ հայ ցեղը :

Որոտընդոստ ծափերով վերջացող հանդէսը, արտասանութիւններն ու երգերը մեծ ոգեւորութիւն ստեղծեր էին հայ հոգիներէն ներս եւ ներկաները բաժնուեցան անգամ մըն գօտեպնդուած րաֆֆիական արութեամբ եւ գէթ մշակոյթի միջոցով դիմանալու հաւատքով:

Թղթակից

ԲԱՑՈՒԱԾ Է «ՀԱՅՐԵՆԻՔ» ԱՄՍԱԳՐԻ 16ՐԴ. ՏԱՐՈՒԱՆ ԲԱԺՆԵԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

«Հայրենիք» ամսագիրը լրացուց իր 15ամեակը:

Բացուած է 16րդ տարուան բաժանորդագրութիւնը:

Ընթերցողները իրենց առաջին պարտականութիւնը կատարած կ'ըլլան «Հայրենիք» ամսագրի հանդէպ՝ անոր 15ամեակի առթիւ, եթէ առանց յապաղումի, նորոգեն իրենց բաժանորդագրութիւնը:

Ընթերցողները կրնան օգնել «Հայրենիք» ամսագրին նաեւ տարեկան բաժնեգին մը նուիրելով հանրային հաստատութիւններու կամ կարօտեալ հայրենակիցներու եւ բարեկամներու:

Ընթերցողները կրնան իրենց պարտականութիւնը «Հայրենիք» ամսագրի հանդէպ կատարել նաեւ աշխատելով տարածել զայն իրենց շրջապատին մէջ, այն է՝ նոր բաժանորդներ գտնելով:

Ընթերցողները կրնան, ներկայ գեղեցիկ առիթէն օգտուիլ, «Հայրենիք» ամսագրի մէջ տպուելիք գրուածքներու համար գրական մրցանակներ նշանակելով եւ այդ նպատակով որոշ գումարներ նուիրելով:

Վերջապէս ընթերցողները կրնան իրենց գուրգուրանքը «Հայրենիք» ամսագրի հանդէպ ցոյց տալ՝ քաջալերելով այն ձեռնարկները, որ պիտի ըլլան յառաջիկայ ամիսներուն՝ «Հայրենիք» ամսագրի 15ամեակի առթիւ եւ որոնց մասին մանրամասն յայտարարութիւններ պիտի հրատարակուին շուտով: Ձեռնարկները տեղի պիտի ունենան Ամերիկայի մեր բոլոր գաղութներու մէջ, որպէսզի ամէն գրասէր հայ մարդ պատեհութիւն ունենայ այդ ձեռնարկներուն ներկայ ըլլալու:

Յառաջիկայ տարուան ընթացքին ի միջի այլոց հետեւեալ արժէքաւոր ու հետաքրքրական նիւթերը պիտի հրատարակուին —

ՍԻԵՏԻՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ մէկ անտիպ թատերախաղը, «ՈՍԿԻ ՀԷՔԵԱԹԸ» վերնագրով, ՀԱՄԱՍՏԵՂԻ մէկ նոր ընդարձակ գրուածքը, «ՍՐԲԱԶԱՆ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ» վերնագրով, ԿՈՍՏԱՆ ԶԱՐԵԱՆԻ մէկ նոր գրուածքը Կովկասի եւ Հայաստանի մասին, ԼԵՒՈՆ ՄԵՍՐՈՊԻ «ՖՐԷՏ ՀԱՐԹՄԱՆ ԵՒ ՏԱՏԱ ՐՕՍԹԷՄ» վէպի շարունակութիւնը, ՌՕՒԲԷՆ ԲԵՐԲԵՐԵԱՆԻ մէկ ուսումնասիրութիւնը Րաֆֆիի մասին, ԱՐՏԱՇԷՍ ԱԲԵՂԵԱՆԻ ուսումնասիրութիւնները «Աբիև ... Աւարայր» վերնագրով եւայլն եւայլն

Տարեկան բաժնեգին՝ 5 տոլար: Օրաթերթ «Հայրենիք»ի հետ միասին՝ 10 տոլար:

Հասցէ — 13 — 15 Shawmut St. Boston, Mass. (U. S. A.):

Կարելի է դիմել նաեւ «Յառաջ»ի վարչութեան:

ՄԱՄՈՒԼ

ԱԹԷՆՔԻ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ (10 Նոյ.).

«Յունաստանի կառավարութիւնը, ինչպէս յայտնի է, իր մայրաքաղաքը բարեզարդելու համար, քանի մը ամիս առաջ, որոշած էր քանդել Աթէնքի գաղթակայաններու բոլոր հիւղակները:

Այդ աննախընթաց որոշման հետեւանքով հայ գաղթականները ստիպուած էին փոխադրուիլ ուրիշ վայրեր՝ եւ գտնել կամ շինել իրենց համար նոր պատսպարաններ: Սեփական միջոցներ չունենալով եւ կառավարութենէն ալ պէտք եղած աջակցութիւնը չըստանալով՝ անոնք հարկադրուած էին դիմելու արտասահմանի իրենց հայրենակիցներու օգնութեան:

Դժբախտաբար, ոչ Բարեգործականը եւ ոչ ալ Հայրենակցական միութիւնները, որոնք լաւագոյն կերպով կրնային ու պարտաւոր էին հասցնել այդ օգնութիւնը, պէտք եղած կերպով արձագանգ չտուին Յունաստանէն եկած կոչին:

Այդ տեսակէտէն մասնաւորապէս յատկանշական է այն պատասխանը, զոր տուած էր Համախորհրդակցական Հայրենակցական Միութիւնը: Այդ նոյն միութեան Աթէնքի մասնաճիւղի դիմումին վրայ՝ անոր Ամերիկայի կեդրոնը նամակով մը ըսած էր.

«Շատ կը ցաւինք շրջանիդ պատահած դրութեան համար: Կ'ուզենք օգտակար ըլլալ ձեզի, սակայն միութիւնս միայն մէկ նպատակ ունի՝ Հայաստանի մէջ Նոր Խարբերդ մը հիմնել, որմէ չի կրնար շեղիլ մեր նպատակէն»:

Ուրիշ խօսքով՝ Ամերիկայի Համախորհրդակցականը մերժած է Յունաստանի կարօտեալ ու անպատսպար հայրենակիցներուն մէկ սենթ իսկ ղրկել այն պատճառաբանութեամբ, որ իր բոլոր միջոցները Հայաստան կը ղրկէ Նոր Խարբերդի շինութեան համար:

Այս մերժումը, սակայն, անընդունելի եւ աններելի է երկու հիմնական պատճառներով:

Նախ եւ առաջ՝ կենդանի հայ մարդիկը պահելն ու պատսպարելը շատ աւելի առողջական գործ մըն է ազգային տեսակէտով, քան տուներ շինելը, թէկուզ այդ տուներն ըլլան Հայաստանի մէջ:

Երկրորդ՝ թէ Համախորհրդակցականը, թէ որ եւ է այլ Հայրենակցական միութիւն եւ թէ Բարեգործականը, որոնք տարիներէ ի վեր խոշոր դրամական զոհողութիւններ կ'ընեն Հայաստանի մէջ իրենց անուններով աւաններ շինելու համար, իրենց զոհողութեանց մեծագոյն մասը ցարդ ստիպուած են եղեր կորսնցնելու ամերիկեան տոլարները Խորհրդային Բղթադրամներու վերածելու խաբեբայական գործողութեան մէջ եւ կամ վատնելու բոլշեւիկեան պրոպականդի ու գործակալներու վրայ: Դժբախտաբար, արտասահմանի եւ մասնաւորապէս Ամերիկայի մէջ հաւաքուած եւ Խորհրդային Հայաստան ղրկուած դրամներու միայն մէկ փոքրիկ մասը ծառայած է նուիրատուներու նպատակին. Այդքանն ալ եղած է անոր համար, որ կարելի ըլլայ նորանոր գումարներ կորզել արտասահմանի հայութենէն:

Վերջին աւելի քան տասնեւհինգ տարիներու դառն փորձը ցոյց տուաւ, որ, որքան ալ բաղձալի է Հայաստանի մէջ նոր աւաններ շինել, արտասահմանի հայութիւնը իր դրամական խոշոր զոհողութիւններով շատ չնչին արդիւնքներ կրնայ ստանալ Խորհրդային ներկայ պայմաններու մէջ: Միջոցներու այդպիսի անհաշիւ վատնում մը ներելի պիտի ըլլար միայն այն ժամանակ, երբ արտասահմանի հայութիւնը ինքը ստիպողական կարիքներ եւ օգնութեան աղաղակող պէտք չունենար: Մինչդեռ արտասահմանի մեր բոլոր գաղութները այլասերման, ապազգայնացման վտանգին դէմ քիչ թէ շատ արդիւնաւոր մաքառիլ կարենալու համար պէտք ունին նիւթական հսկայ միջոցներու:

Օրինակ, հսկայ ճիգեր ու միջոցներ պէտք են միայն մեր նոր սերունդը խապառ չկորսնցնելու համար արտասահմանի մէջ. Հսկայ ճիգեր ու միջոցներ են պէտք օգնելու համար Յունաստանի, Սուրիոյ եւ նոյնիսկ Ֆրանսայի մէջ ապաստան գտած մեր հազարաւոր ծայր աստիճան կարօտեալ տարագիրներուն: Հսկայ ճիգեր եւ միջոցներ են պէտք Խորհրդային կառավարութենէն եւ Թուրքերէն հալածուած հայ ազգային մշակոյթը արտասահմանի մէջ պահելու, հայ ազգային ոգիով ու գաղափարներով ներշնչուած հայ մամուլն ու գրականութիւնը արտասահմանի մէջ զարգացնելու, հայ ազգային խոէջանները ներսապնդող կազմակերպութիւնները պահելու համար:

Անկասկած արտասահմանի գիտակից հայութիւնը չի կրնար մէկդի դնել եւ պէտք չէ մէկդի դնէ այս բոլոր աղաղակող ազգային կարիքները այն պատրուակով, որ իր բոլոր միջոցները պարտաւոր է յատկացնել Հայաստանի մէջ նոր աւաններ շինելու գործին: Չի կրնար ընել այդ եւ պէտք չէ ընէ թէկուզ այն պատճառով, որ Խորհրդային կառավարութեան ստեղծած ներկայ պայմաններու մէջ արտասահմանէն զացած ու երթալիք խոշորագոյն գումարներն անգամ պիտի ըլլան կաթիլ մը ջուր միայն եւ պիտի կորսուին Խորհրդային անյատակ ովկիանոսին մէջ:

Խորհրդային կառավարութիւնը, եթէ անկեղծօրէն ուզէր Հայաստանի մէջ աւաններ շինել, մի՞թէ պէտք պիտի ունենար արտասահմանի խեղճ հայութեան զոհողութիւններուն »:

ՆՈՐ ԱՄՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԸ ՍԿՍԻՆ ԲԱՐՁՐԱՆԱԼ. — Ջինեւճափոնական թշնամութիւնները սկսելուն երկրորդ օրն իսկ, անգլիական եւ հոլանտական կառավարութիւնները իրենց միջեւ կարգադրութիւն մը ըրին, իրենց Ծ. Արեւելեան ստացուածքները պաշտպանութեան վիճակի մէջ դնելու համար: Այս կարեւոր կարգադրութիւնը եղած է բրիտանացի եւ հոլանտացի ծովային բարձրաստիճան սպաներու խորհրդաժողովի մը մէջ: Ինչպէս յայտնի է, Հոլանտական Հնդկաստանը կը գտնուի Սինկափուրի եւ Աւստրալիոյ միջին ճամբուն վրայ, եւ այսպէս Մեծն Բրիտանիոյ կենսական շահը կը պահանջէ որ՝ հոլանտական հնդկարնակ այդ կղզեխումբը յարձակումի դիմադրելու կարող վիճակի մը մէջ ըլլայ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (63)

ԼՈՒՍԱԴԻՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» ◦ ««««

Մօտիկ ըրէ Խաչիկ,— ընկերոջ թեւը ամուր մը ցնցելով խօսեցաւ Լեւոնը, — քանի՞ ընկեր կրնաս ճամբել այս գիշեր, բաւական թիւով զէնք ունինք քաղաքին մէջ. Թրիպոլիի պատմութիւնը անլուր հոս ալ պիտի կրկնուի.

— Այս գիշեր չէ, բայց վաղը երեկոյ տասը տասնըհինգ հոգի մը թերեւս. բայց ի՞նչ կրնանք ընել տասնեւհինգ ընկերներով...

— Լաւ ուրեմն, մօտիկ ըրէ,— ու Լեւոնը երկար երկար խօսեցաւ Բագրատունեց իր ծրագիրը, այդ պայմաններու մէջ կարելի օգնութիւնը հասցնել ժողովուրդին.

Թերեւս վաղը երեկոյ կարելի կը լինի,— վերջապէս համոզուած համաձայնեցաւ Խաչիկը ու Յակոբի հետ մեկնեցաւ:

Առանց հանուելու անկողնի վրայ երկնցաւ Լեւոնը: Հին օրերը, փախստական կեանքը կենդանի կերպով պատկերացան աչքին: Ո՞ւր էին գինակից ընկերները, արդեօք ի՞նչ վիճակի մէջ: Իսկ Վասպուրականի ժողովո՞ւրդը: Եթէ Թրիպոլիի ժողովուրդը տեղահան կ'ըլլար հապա Վասպուրականը, Տարօ՞նը, Կարի՞նը... Կանխազգացեր էր, որ հայ ժողովուրդը սարսափելի փորձանքի մը պիտի վճարէ, բայց ի՞նչ աստիճանի զոհաբերութեան մը պիտի լինէր պահանջուածը, այդ մասին գաղափար չունէր: Ահա Թրիպոլիէն կը սկսէր ահաւոր եղեռնը, Թուրքը մինչեւ ո՞ւր կրնար հասնիլ:

Հազիւ լոյսը բացուեր էր, երբ Հաճի Խաչատուրը յանկարծ սենեակէն ներս մտաւ:

— Ե՛լ նայինք, Լեւոն էֆէնտի, քաղաքի բոլոր աչքի զարնող երիտասարդները, վաճառականները կէս գիշերին բանտարկուեր են:

Լեւոնը անկողնին վրայ նստաւ: Ուրեմն Կիրասոնի մէջ ալ աղէտը վրայ հասած էր:

— Խաչիկէն լուր ունի՞ս, Հաճի աղա:

— Ինչպէ՞ս չէ: Կէս գիշերին տունը կոխեր են: Կ'ըսեն շատ զէնք ու դումդում գտեր են տանը մէջէն: Այնքան ծեծեր են խեղճը, որ երկու փոխս թեւերը մաշէ տարեր են:

— Լա՛ւ:

— Աստր ի՞նչն է լաւ, էֆէնտիս, մեր վերջը ի՞նչ պիտի ըլլայ. Կարապետս, Արտաւազդս ի՞նչ ընեմ, ո՞ւր պահեմ:

— Վար իջիր, Հաճի աղա, դուռը կը զարնեն, հաւանական է գիս տանելու եկած են:

— Քեզի՞ տանելու, բայց դուն Աճէմի բաղաթա ես:

— Վար իջիր, Հաճի աղա, դուռը կը զարնեն:

Լեւոնի ենթադրութիւնը ուղիղ դուրս եկաւ: Քանի մը վայրկեան վերջ, ոստիկան մը եւ քանի մը ժանտարմներ սենեակէն ներս մտան:

— Սարքի պէյը ձեզ կ'ուզէ,— բարեւելով յայտնեց ոստիկանը:

— Անմիջապէս,— ու զարմանալի ժպիտ մը դէմքին Լեւոնը ֆէսը գլուխը անցընելով ոտքի ելաւ, — պատրաստ եմ:

—

Լոյսը չբացուած բոլոր բանտարկեալները կապկպուած վիճակի մէջ ճամբայ հաներ էին Շապին Գարահիսարի խճուղիով: Լեւոնը երբ մտցուցին ոստիկանապետի սենեակը, անոր քով կը գտնուէր պարսկական փոխ քոնսիւլը: Սարքի պէյը սիրալիր ընդունելութիւն ցոյց տուաւ, նստեցուց կողքին, սուրճ ապսպրեց, սիկարէթ մը հրամցուցլեւոնին, խօր ցաւ յայտնեց փոխ քոնսիւլին, որ պատերազմի պատճառով բարեկամ կառավարութեան մը հպատակը քաղաքէն հեռացնելու ստիպուած է:

— Պատերազմը պատերազմ է,— խօսքը ուղղելով քոնսիւլին, սիրալիր ժպտաց Սարքի պէյը,— երբեմն ըստիպուած խստութիւններ անհրաժեշտ կը դառնան, բայց կրնաք վստահ լինիլ, որ Լեւոն էֆէնտին ողջ առողջ կը հասցնենք Խարբերդ, անկէ ալ պարսկական սահմանը: Լեւոն էֆէնտին իմ ալ անձնական բարեկամս է: Աստուած միայն գիտէ թէ որքա՛ն կը ցաւիմ այս հրամանը կատարել ստիպուած լինելուս համար, բայց իմ ձեռքէս ալ բան չի գար, Աստուծով երբ պատերազմը վերջանայ, Լեւոն էֆէնտին նորէն Կիրասոնի մէջ տեսնելու բախտաւորութիւնը կ'ունենանք:

Քոնսիւլին մեկնելէն վերջ, Սարքի պէյի վերաբերմունքը կորսնցուցած էր նախկին սիրալիր ձեւը: Անմիջապէս հրամայեց կողքի սենեակը տանիլ Լեւոնը: Հոն փայտէ երկար աթոռի մը վրայ նստած էր երիտասարդ մը, աւելի ճիշդ ուրիշ հայ բանտարկեալ մըն ալ:

— Վարժապետ, քեզի՞ ալ հոս բերին,— անկեղծ ցաւակցութեամբ ըսաւ երիտասարդը,— գիս ալ քիչ առաջ բռնեցին, մեր տունէն եկայ զրպանիս մը քով պահուելու, ոստիկանը վրայ հասաւ... ես անոր մարը կը լացնէի, ամմա ի՛նչ ընեմ որ անզէն էի...

— Անունդ ի՞նչ է, բարեկամ:

— Ինծի Ղաչախճի Առաքել կ'ըսեն, Բիւրք գիւղէն եմ, Շապին Գարահիսարի շրջանէն... հիչ մեր կողմերը եղա՞ծ ես:

— Ոչ, Կիրասոնէն դուրս ելած չեմ:

—Ի՞նչ կը կարծես վարժապետ ջան, ասոնք մեզի ի՞նչ պիտի ընեն:

— Շուտով յայտնի կը լինի,— բաւականցաւ գլուխը օրօրելով ըսաւ Լեւոնը,— Առաքել, ամուսնացա՞ծ ես:

— Այո վարժապետ, երկու զաւակի ալ տէր:

Առաքելը կարճահասակ, ջղուտ երիտասարդ մըն էր, ծայր աստիճանի աշխոյժ եւ աթլէթի կազմով: Արեւէն խանձուած դէմքը զարմանալի շնորհ մը ունէր, վստահութիւն ներշնչող: Քանի մը բառ փոխանակած, Լեւոնի համար դժուար չէր ճանչնալ անոր մէջ վստահելի, ուղիղ մարդը:

Արեւմտոցի պահուն սենեակի դուռը բացուեցաւ ու ոստիկան մը ներս մտնելով հրամայեց որ Լեւոնը ոտքի կանգնի:

— Ձեռքերդ ետեւ բեր, բէգ...

— բարկացաւ ոստիկանը:

Զուանով Լեւոնի ձեռքերը դաստակէն ամուր մը իրարու կապեց: Նոյնը ըրաւ Առաքելին, ապա երկուքի թեւերն ալ առանձին չուանով մը իրարու կապեց:

— Տէ՛, հիմա մա՛րշ, ետեւէս եկէք նայիմ:

Իջան բակը: Հոն երկու ձիաւոր ժանտարմներ ուշադրութեամբ մօտիկ կ'"ընէին Սարքի պէյի պատուէրները:

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

*** Լիոնի մօտ, Պրոնի օդակայանին մէջ դաւադրութեան մը հետքը գըտնուած ըլլալով, պահակներու թիւը հարիւրական հոգի աւելցաւ, իւրաքանչիւր կայանի համար։ Ուրիշ զգուշական միջոցներ ալ ձեռք առնուեցան թէ այդ քաղաքին եւ թէ շրջականներուն մէջ։ Ապահովութեան անսլութիւնը կը կարծէ թէ Լիոնը կարեւոր կայան մը կը կազմէր դաւադիրներուն համար։ Խուզարկութեանց ընթացքին 360 փամփուշտներ գտնուեցան շոգեկառքի կամուրջին մօտ։

Վերջին տեղեկութեանց համաձայն, կարեւոր զինապահեստ մը գտնուած է Թուլուզ, կառատան մը մէջ։

Պոատոյի մէջ քննութիւնները կը շարունակուին, մասնաւորապէս երեւան հանելու համար գաղտնի հեռաձայնի կայանները։

Գաղափարակից յայտարարութիւն

Զուիցերիոյ կառավարութեան արգելքին վրայ, Կիզի դուքսը մամուլին մէջ հրատարակել տուաւ իր յայտարարութիւնը, իբրեւ ժառանգորդ Ֆրանսայի գահուն։

Այս յայտարարութեան մէջ, դուքսը, որ Պելժիա կը բնակի, յիշելով Ֆրանսայի ներքին եւ արտաքին դժուարութիւնները, ժողովուրդը կը զգուշացնէ աջակողմեան կամ ձախակողմեան դիկտատուրայի դէմ եւ կը հրաւիրէ համախմբուիլ միապետական դրօշին տակ, իբրեւ «միակ դարմանը անիշխանութեան, բռնակալութեան եւ խորհրդարանական անհաստատ վիճակին»։ Ըստ տոյ կը շարունակէ.

— «Կ'ուզեմ հաւատացնել թէ միապետութեան վերահաստատումը պիտի վառնէ ժողովրդապետական նուաճումները՝ ընկերային գետնի վրայ։ Բայց գիտէ՞ք, Ֆրանսացի բանուորներ, թէ 60 տարուան հանրապետութենէն վերջը, մեր երկիրը ամէնէն յետամնաց ազգերուն մէջ կը գտնուի ընկերային տեսակէտով։ Միապետութիւնը պիտի մօտեցնէ դասակարգերը, ընկերներ դարձնելով պաշտօնեաները, բանուորները եւ գործատէրերը»։

Եւ այսպէս թուելէ յետոյ միապետութեան առաւելութիւնները, յայտարարութիւնը դիտել կու տայ թէ «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ը թէեւ կը պաշտպանէ միապետական գաղափարը, բայց Ֆրանսայի արքայական տունէն բխած չէ, ոչ ալ անոր մէկ օրկանն է, այլ բոլորովին անկախ կուսակցութիւն մը։

«Աքսիոն Ֆրանսէզ» պաշտօնական գեկոյց մը հրատարակելով, խոնարհաբար դիտել կու տայ թէ «երբեք թիւրիմացութիւն չէ ծագած իրենց միջեւ եւ թէ իրենք միշտ «խոստացած են իրենց վէճերուն բառնել իշխանը», որ իրեն համար կը մնայ միակ օրինաւոր գահաժառանգը, իր որդիով եւ թոռով

Ութ եպիսկոպոսներ "կը մաքրուին,,

«Իզվեսթիա», Մոսկուայի կառավարական օրկանը, Նոյեմբեր 22ի թիւին մէջ խմբագրական մը գրելով, դիտել կու տայ թէ «եկեղեցականները եւ կրօնական աղանդներու անդամները ֆաշական լրտեսներ են»։ Թերթը այս առթիւ կը գրէ թէ Մոսկուայի, Ուկրայնայի եւ Սիպերիոյ եպիսկոպոսները եւ Քալինինի շրջանին արքեպիսկոպոսը ձերբակալուած են, իբրեւ լրտեսներ եւ ահաբեկիչներ։ «Իզվեսթիա» ամբաստանեալներուն ակրբնատառերը միայն կը յիշէ։ Նոյն աղբիւրին համաձայն, Չէլիապինսքի շրջանին մէջ ձերբակալուած է նաեւ Ուկրայնյ անուն աւերակը մը, որ «հրաշք ձգած էր արօրներու կայանի մը [illegible] [illegible] վերջապէս կը պատմէ թէ ուրիշ եկեղեցական մը եւ աւերակի տղայ մը կրակի տուեր են գիւղը մը [illegible] եղածին 25 մանուկներու մահուան։

Չնայելու մը կ'ըսէ թէ ամբաստանեալներն են երեք արքեպիսկոպոսներ, հինգ եպիսկոպոսներ եւ ուրիշ բազմաթիւ կղերականներ։

Լանտոնի թերթերը կը գրեն թէ Սթալին հրամայած է նոր մաքրագործումներ կատարել բանակին մէջ։ Այս առթիւ խորհրդակցութիւններ կատարուած է չորս մարաջախտներու [illegible]

ՁԻԱՆԱՁԻԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

19 ԻՐԿԻՐՆԵՐ տորրայրեցին քաղաքական ահաբեկումներու դէմ կազմուած պայմանագիրը։ Թուրքիան ալ մէջն է։

ՊԵՅՐՈՒԹԷՆ կը հեռագրեն թէ խաղաղութիւնը վերահաստատուած եւ խանութները բացուած են։ Ցուցարարներէն 32 հոգի բանտարկուեցան։

ՎԵՑ ԼՐՏԵՍՆԵՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՆ Փրանղեւղերման սահմանին վըրայ. Դարիչը գերման փախստական մըն է, որ հինգ Ալզասցիներ վարձած էր։

ՕԴԱՆԱՒԱՑԻՆ փայլուն թռիչք մը կատարեցին չորս Ֆրանսացի օդաչուներ. Փարիզ - Չիլի ճամբան կտրելով 2 օր, 10 ժամ, 41 վայրկեանէն։

Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13e) Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի տիկին Հանի Մարիամ Շիրինեան եւ զաւակը Արմենակ խորին շնորհակալութիւն կը յայտնեն իրենց ազգականներուն, հայրենակիցներուն եւ բարեկամներուն որոնք հեռագրով, նամակով եւ մամուլով իրենց ցաւակցութիւնները յայտնեցին իրենց ողբացեալ զաւկին եւ եղբօր՝ ԱՐԱՄ ՇԻՐԻՆԵԱՆի դառնակսկիծ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Աղեքսանդրիոյ մէջ։

Գահիրէ, 13 Նոյ. 1937

Նուպար Էլէկեան (ծնած Սիս, Կիլիկիա) որ փոքր հասակէն մնացած է արաբներուն մօտ, այժմ կը գտնուի Փարիզ եւ կը փնտռէ իր ազգականները։

Իր հասցէն՝ Atchikgueuzian, 42, Rue Descartes, Paris (5)։

Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները (1 Յուլիս 1937— 15 Նոյ. 1937ի).

Տիկին Արուէժ Թօփալեան, ըստ իր յարգած սովորութեան, 600 ֆրանք տրամադրեց վարժարանի սանուհիներուն հաւելու ճաշկերոյթի մը համար, որուն ինք անձամբ ներկայ եղաւ, ի յիշատակ իր վաղամեռիկ որդւոյն Վաղարշակ Թօփալեանի։ Գ. Հայթայեան (Սէն - Քէնա տը լա Թուռ) 270 ֆրանք, իբր գինենուէր հաւաքուած իր որդւոյն Գ. Յովհաննէս Հայթայեանի ամուսնութեան առթիւ։ Տօքթ. Սօլաքեան 100 ֆրանք եւ 3 քիլօ պանիր։ Գ. Կ. Մելքոնեան (Պաղտատ), մէկ T. S. F.ի գործիք 5 անգլ. ոսկիի արժողութեամբ, Գ. Յովհ. Հայթայեան 25 ֆրանք, Տիկին Սօղկիւլեան 30 ֆրանք, Տիկին Շմաւոնեան 5 քիլօ շաքար։

ԾՆՈՂՔՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Յ. Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի Մասնաճիւղի ծայրերէ. ի եւ Հայոց պատմութեան դասընթացքները կը վերսկսին 11 Նոյեմբեր Հինգշաբթի առաւօտ։ Ծնողներէն կը խնդրուի ղուտով արձանագրել իրենց զաւակները դիմելով տեղւոյն վրայ, Հինգշաբթի օրերը առաւօտէն մինչեւ կէսօր։

20 Avenue Porte des Lilas

ԿՈՒԶՈՒԻ հայ օրիորդ մը գործերու նորոգութեան համար։ Ակիզբը չարաթական 60 ֆր. Հեռաձայնել Աչճեանի, Elysées 38—25։

ԿՈՒԶՈՒԻ հայ կին մը կամ օրիորդ մը տնական աշխատանքներու համար։ Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել Աչճեանի Elysées 38—25։

ԹԱՏ. ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ՇԱՄԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Համախորհրդային Միութեան Շամի Մասնաճիւղին կողմէ կողմէ, ղեկավարութեամբ դերասան ԹՐԱԳՈՇի, 28 Նոյ. Կիրակի կէսօրէ վերջ Սալ տը Ֆէթի սրահը։ Մուտք 3 ֆրանք։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՍԻՄՈՆ ԳԱԲԱՄԱՃԵԱՆԻ
ԳՐՔԱՆԻ ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ
1938
ԺԹ. Տարի

Գին՝ Ֆրանսա 5 ֆրանք, արտասահման 1.5 շիլին կամ 40 սէնթ։

Դիմել հեղինակին՝ 44 Rue du Commerce, Colombes, (Seine)։ France։

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ԺԱՄԱՆԱԿ

»»»» -

Դրացի Օհօն փոքր ինչ սէր ունէր խմիչքի հետ։ Մանաւանդ նրան պատահած վերջին անախորժութիւններից յետոյ, [illegible] Օհօն իր վիշտերն մոռանալու համար բոլորովին անձնատուր եղաւ արաղի։ Նա ընդունած բաժակը մինչեւ վերջին կաթիլը ցամաքեցնում էր։ Մի կողմից արաղի ազդեցութիւնը, միւս կողմից էֆէնտու խոստմունքները, թէ նրան գործ եւ պարգեւներ կը տայ, այն աստիճան տաքացրին, այն աստիճան ուրախացրին Օհօին, որ մինչեւ իրան մոռանալով, նա սկսեց երգել զանազան թուրքերէն երգեր։

— Դրանով բան չի դառնայ, ասաց էֆէնտին, եւ հրամայեց զըգիրին, որ գնայ, «չալկիներին» կանչէ։

«Չալկիները» մի խումբ անդային հայ [illegible] տներ էին, որ երգում էին եւ [illegible] ին զանազան սախական նու[illegible] ների վրայ։ Դրանք անբաժան [illegible] էին էֆէնտուն, ինչ գինը որ նա գնում էր, որովհետեւ գինի որ էֆէնտին գիշերները առանց «քէֆի» չի անցկացնի, նրան կը զըւարճացնէին եւ նրանից փողեր կ'ըստանային։

Շուտով յայտնուեցան «չալկիները», գլուխ տուեցին եւ շարուեցան սեղանին շուրջը։ Տանտիկինը այժմ սախլուած էր կերակուրների քանակութիւնը աւելացնել։

Էֆէնտին բարեհաճեց հարցնել «չալկիների» առողջութիւնը։

— Ձեր շնորհիւ ամէնքս էլ լաւ ենք, պատասխանեցին նրանք։

Երբ կերան, խմեցին, վերջացան, Վառվառէն կրկին դուրս եկաւ իր թագստի տեղից եւ սկսեց սեղանը հաւաքել։ Բայց արաղի մեծ աման անշարժ մնաց իր տեղում։ Նա արդէն մի քանի անգամ դատարկ գինետուն էր գնացել եւ լիքը յետ դարձել։ Բաժակները շարունակ պտտում էին «Չալկիների» գլուխներն էլ տաքացան։

— Հիմա սկսեցէք, հրամայեց էֆէնտին։

[illegible] սկսեցին Փոքրիկ խմբիթը կենդանացաւ սախական երաժշտութեան խառնաշփոթ եւ աղմկալի հնչիւններով։

Էֆէնտին գտնւում էր իր սրտի ամենախորը տրամադրութեան մէջ։

Քանի րոպէից յետոյ արհեստաւոր Գեւորգի խրճիթի շուրջը եւ կտուրի վրայ հաւաքուեցան դրացի կիները, աղջիկները, եւ սկսեցին երդիկներից ու լուսամուտներից նայել, եւ զուարճանալ նուագածութեան ձայներով։ Ոչինչ այնքան չէ ուրախացնում գիւղացի կնոջը որպէս երաժշտութիւնը, որին նա շատ կարօտ է մնում, միայն ձմեռը հարսանիքների ժամանակ լսելու բախտ ունենալով։

Փոքր առ փոքր «մէջլիսը» տաքացաւ եւ աւելի բազմաբերեալ կերպարանք առաւ։ Արաղի արբեցութեան եւ «չալկիների» նուագածութեան ձայների հետ տիրեց ընդհանուր խառնակութիւնը։ Ինչպէս ասում են՝ «շունը էլ տիրոջը չէր ճանաչում»։ Ամէն մարդ գլուխը կորցրել էր։ Միայն էֆէնտին զգաստ էր, միայն նա իրան պահել էր խմանում։ Այդ միջոցին դըռում հաւաքուած կիների եւ աղջիկների բազմութիւնը համարձակութիւն առաւ եւ կամաց կամաց ներս մտնելով, նրանք նստեցին Սուսանի եւ Վառվառէի մօտ, եւ սկսեցին այնտեղից լսել երաժիշտներին։

— Պար, պար, բացականչեց էֆէնտին ծափ տալով, — պար եմ ուզում։

Այդ միջոցին, դրացի Օհօն, որ հազիւ կարողանում էր իրան ոտքի վրայ պահել, վեր կացաւ եւ հանդիսականների միջից բռնելով երկու փոքրիկ աղջիկների ձեռքից, համարեա զոռով քաշ տուեց, բերեց կանգնեցրեց խրճիթի մէջտեղում. Երաժիշտները անցեցին տեղային պարի մի եղանակ։ Փոքրիկ աղջիկները մի փոքր ամաչեցին, մի փոքր կարմրեցան, մի փոքր «չենք կարող» ասացին, վերջապէս սկսեցին պարել։

— Շարաշ, շարաշ(*), գոռում էին երաժիշտները, աւելի թունդ կերպով ածելով։

Եւ էֆէնտին գնում էր մի մի արծաթի դրամ պարողներու ափի մէջ, նրանք տալիս էին երաժիշտներին։

Պարը, որպէս սովորաբար լինում է, սկսուեցաւ փոքրիկ աղջիկներից եւ հետզհետէ հանդիսացան աւելի հասակաւորները։ Առաջին զոյգը յոգնելուց յետոյ իրանց ձեռքի թաշկինակները ձգեցին ուրիշ երկու աղջկայ վրայ, այդ նշան էր, որ այժմ նրանք պէտք է պարէին։ Այսպէս հերթը հետզհետէ փոխւում էր եւ ամէն անգամ մէջ էին մտնում մի զոյգ պարողներ։ Էֆէնտին առատութեամբ լցնում էր նրանց բուռը արծաթի «շաբաշներով» եւ երաժիշտները ռանդով ածում էին։

Հերթը հասաւ Վառվառէին։ Գեղեցիկ աղջիկը գերազանցեց բոլորից իր շնորհալի պարով. Նրա ամէն մէկ շարժումների մէջ նկարւում էր դրացիայ եւ կախարդիչ հրապուրանք։

— Մեր երկրում, խօսեց էֆէնտին Հայերի մէջ մի լաւ սովորութիւն կայ, երբ աղջիկը իր պարը վերջացնում է, մօտենում է տան պատուաւոր հիւրին, չոքում է նրա առջեւ, գլուխը դնում է նրա ծնկի վրայ, եւ այնքան ժամանակ չէ բարձրացնում, մինչեւ նրանից մի լաւ ընծայ չէ ստանում(*)։

— Այդ շատ լաւ սովորութիւն է, — ձայն տուեցին երաժիշտներին. — պէտք է այստեղ էլ մտցնել այդ սովորութիւնը։

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

(*) Շաբաշ Ոչ. այն դրամը, որ առնում են պարողները հանդիսականներից եւ յետոյ տալիս են նրամ-ժիշտներին։

(*) Հայաստանում ոչ մի տեղ [illegible] կայ այսպիսի սովորութիւն միայն տանիկան բօշաների աղաները եւ կը [illegible] ցիկները պարելու ժամանակ գործ են ածում այս տեսակ հրապուրիչ [illegible] հանդիսականներից փող [illegible] համար։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN | 17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Rédaction et Administration | Téléphone : Glacière 15 - 70
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ | Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 25 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
JEUDI 25 NOVEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No.

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԽՂՃՄՏԱՆՔԻ ՁԱՅՆԵՐ

Առնէ՛ մը ի վեր լուրջ տագնապ մը կ'անցընէ այս երկրին հինաւուրց մէկ հաստատութիւնը,— Մարդու Իրաւունքներու Դաշնակցութիւն։

Խումբ մը կարեւոր անդամներ, որոնք տարիներով տքնած են այս կազմակերպութեան վարկին համար, պատճառաբանեալ հրաժարական տուին։ Նախագահը, Պ. Վիքթոր Բաշ, անարդար գտաւ եղած մեղադրանքները. բայց անոնք պնդեցին եւ քաշուեցան, ուրիշներ ալ քաշելով իրենց ետեւէն։

Մէկդի դնելով ներքին - կազմակերպական խնդիրները, թերթերու հրատարակութիւններէն կ'երեւայ որ բուն հեղինակ գլխաւոր պատճառն է սկզբունքի, բուն բառով՝ խղճմտանքի հարց մը։

Հրաժարած անդամները կը տրտնջան թէ կազմակերպութիւնը շեղած է իր հիմնական նպատակէն, ինկալով զանազան ազդեցութեանց տակ եւ քաղաքականութիւն խաղալով։

Այս մեղադրանքը հիմնուած է օրուան դէպքերուն վրայ. ... սպանիական խնդիր, Խ. Միութեան աննախընթաց ահաւոր դատավարութիւն ... փը եւայլն։ Բողոքողները կ'ըսեն թէ Մարդու Իրաւունքներու Դաշնակցութիւնը, որ ամէն բանէ առաջ կոչուած է արդարութիւնը պաշտպանելու, չէ կատարած իր դերը, կամ թերի կատարած է զայն։

Այս տեսակէտէն ուշագրաւ է կազմակերպութեան Շամպէնի նախագահին յայտարարութիւնը, որ հրատարակուեցաւ կարգ մը թերթերու մէջ։

Նախագահը, Պ. Մարսէլ Մէռժիէ, կը գանգատի թէ կազմակերպութիւնը խաղալիկ դարձած է Ժողովրդական Ճակատի հոսանքներուն ձեռքը, կորսնցնելով իր անկախութիւնը։ Եւ, աւելի ճշդելով իր գանգատը, կը բացատրէ.

— «Ինչ որ օրէ օր աւելի ախրեցուց մեզ, Միութեան «Աթաւիճացում»ն է, որ կը քօղարկէ Մոսկուայի հրէշային սպանութիւնները եւ «Իւմանիթէ»ի ռազմաշունչ սուտ լուրերու պայքարը։ Ինչպէս կարելի է դատապարտել փաշական բռնութիւնները, երբ կը չքմեղացնես համայնավարներու նոյն միջոցները։ Ինչպէս կարելի է անպատուել երկրի մը դիկտատուրան, երբ կ'արդարացնես ուրիշ երկրի մը դիկտատուրան։ Իսկ ինչ որ ամէնէն քիչ կը ներենք, խաղաղութեան դէմ կատարուած խափանարար ցոյցերն են, կիրքի եւ ատելութեան կոչերն են, հակաֆաշականութեան խեղաթիւրումն է, որ իսկապէս պատերազմի հոգեբանութիւն մը կը ստեղծէ»։

Միւս հրաժարեալներն ալ նոյն տրտունջները կը յայտնեն, աւելի կամ պակաս ուժգնութեամբ։ Կան որ մասնաւորապէս դժգոհ են Ժողովրդական Ճակատի քաղաքականութենէն. բայց երկրորդական է այդ պարագան եւ չի հետաքրքրեր մեզ։

Բուն հարցը այս է,— խմորումներ տեղի կ'ունենան կազմակերպութեան մը մէջ, որ տարիներէ ի վեր անփոփոխ ախոյեանը համարուած է ազատութեան, արդարութեան եւ խաղաղութեան, որ միշտ արթուն պահած է հանրային կարծիքը՝ բռնութեանց եւ բարբարոսութեանց դէմ, որ եւ է երկրի մէջ, որ կը ներկայացնէ տեսակ մը միջազգային խղճմտանք։

Մեր հալածական ժողովուրդն ալ յաճախ վայելած է անոր միջամտութեան բարիքները, իր պատմութեան ամէնէն եղերական շրջաններուն մէջ։ Եւ տարագրութեան շրջանին ալ, ամէն անգամ որ տագնապ մը ծագած է, որ եւ է դիմումի առէն միշտ յիշած ենք այս կազմակերպութիւնը։ Քանի քանի անգամ օրուան վարիչները անոր դուռը ափ առին, գործադրելու համար աշխատաւորներու դէմ հաստատուած խտրութեանց կամ տարագիրներու զինուորագրութեան առթիւ։ Եւ միշտ ալ գտան սրտցաւ ընդունելութիւն։

Ուրեմն, ամէնէն առաջ զոհերը, տկարներն ու հալածականներն են որ կը վշտակրին, տեսնելով Միութեան տագնապը։

Հաստատուած՝ 1898ին, ամբողջովին ներշնչուած՝ Ֆրանսական յեղափոխութեան ամէնէն բարձր սկզբունքներով, Մարդու Իրաւունքներու Դաշնակցութիւնը ամէն ժամանակէ աւելի այսօր է որ կրնայ տիրական դեր կատարել, ճակելու համար բազմազան բռնութիւններ, հալածանքներ, զանգուածային սպանդներ եւ զրկանքներ։ Ամէն պարագայի մէջ, անոր կ'իյնայ միշտ արթուն պահել քաղաքացիներու եւ ժողովուրդներու խիղճը, եւ թոյլ չտալ որ մարդիկ իրենց կրաւորական վիճակով նուիրագործեն համատարած չարիքը։

Ահա, օրինակ, Թուրքիոյ մէջ կատարուած հալածանքները — փոքրամասնութեանց ճնշումն ու ձուլումը, կամ Խ. Միութեան յարանուն ահաւորութիւնը, զանգուածային «զտում»ներով եւ գնդակահարութիւններով։

Ամէնէն ազատ ազգերուն, մինչեւ անգամ այս երկրին մէջ կարծես վերջնապէս թմրեր, բթացեր է հանրային կարծիքը. եւ բոլորն ալ քաղաքականութիւն կը խաղան, կա՛մ անտեսելով, կամ չափազանցելով եւ կամ անպատկառօրէն ժխտելով ամէնէն անվիճելի սարսափները։

Ո՛ւր կրնան յանգիլ բարոյական հասկացողութիւնները, եթէ քանի մը տարի եւս շարունակուի այս վիճակը ...

Անիրաւութեանց, բռնութեանց, արիւնահեղութեանց կամ քաղաքական հալածանքներու դէմ արձակուած բողոքն ալ, ըլլայ իսկ պղատոնական, ափափանք մը պիտի կազմէ մարդկութեան համար, այս համատարած խաւարին մէջ։

Այդ ափափա՞նքն ալ նախապատերազմեան յիշատակ մը դարձաւ ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱԿԱՊԵՏԱԿԱՆ ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ՆԱԽ ԴԻԿՏԱՏՈՒՐԱ, ՅԵՏՈՅ ՄԻԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ

Շատ կարեւոր փաստաթուղթեր բռնուեցան դաշնի կամիտէի գործունէութեան մասին

2500 ՓԱՍՏԱԹՈՒՂԹ ԵՒ ՆՈՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.— ԴԱՒԱԴԻՐՆԵՐՈՒՆ ԳԱՂՏՆԻ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐԸ.— ՄԱՆՐԱԿՐԿԻՏ ՑԱՏԱԿԱԳԻԾՆԵՐ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻ, ՁԱԽԱԿՈՂՄԵԱՆ ԹԵՐԹԵՐՈՒ ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆՆԵՐՈՒ, ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ԲՆԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒ, ԶԷՆՔԵՐՈՒ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆ, ԶՕՐԱԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՏԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԵՒՆ. ՄԱՍԻՆ։

Ներքին նախարարը աւշի օր մամուլին հաղորդեց հետեւեալ պաշտօնական զեկոյցը.

— «Ճշմարիտ դաւադրութիւն մըն է որ երեւան հանուեցաւ հանրապետական հաստատութեանց դէմ։ Ազգ. Ապահովութեան եւ ոստիկանութեան վերատեսչութեան հետազօտութիւնները, որ կը շարունակուին շաբաթներէ ի վեր, մինչեւ հիմա յանգած են հետեւեալ արդիւնքներուն,— բռնուած են կարեւոր զինապահեստ մը, մեծ մասով արտասահմանէն եկած,— գնդացիր-հրացաններ, պատերազմական հրացաններ, փոքր գնդացիրներ, ատրճանակներ, ձեռնառումբեր, ժամփուշտներ, պայթուցիկներ եւն.։

«Փոմփանս փողոցին մէջ, թիւ 78, Քէս Իփոթէքէր Մառիթիմ է Ֆլիւվիալի կեդրոնին մէջ, (որուն վարիչ-պատուիրակն է Պ. Տըլոնքլ, ճարտարապետ-խորհրդական Փանօլ Նաւագործարանին) կատարուած խուզարկութեան շնորհիւ երեւան հանուեցաւ մարտական գաղտնի կազմակերպութիւն մը, որ ամբողջովին կաղապարուած է բանակին կազմակերպութեանց վրայ։ Ան ունի ընդհ. սպայակոյտ մը, առաջին, երկրորդ, երրորդ եւ չորրորդ տեղեկատու դիւաններ եւ առողջապահական կարգուսարք մը։ Զինուորներուն բաժանուած՝ զօրաբաժիններու, կիսաբաժիններու, գունդերու, վաշտերու եւն. կ'ապացուցանէ թէ այդ կազմակերպութիւնը անվիճելի կերպով սահմանուած էր քաղաքացիական պատերազմի։ Բռնուած թուղթերը կը հաստատեն թէ յանցաւորներուն նպատակն էր ազատօրէն ընդունուած ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՐԳԻՆ ՍԱՐՔԻՆ ՏԵՂ ՀԱՍՏԱՏԵԼ ԴԻԿՏԱՏՈՐԱԿԱՆ ՎԱՐՉԱՁԵՒ ՄԸ, ՈՐ ԱՌԱՋԻՆ ՔԱՅԼԸ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՐ ԴԷՊԻ ՄԻԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱՀԱՍՏԱՏՈՒՄԸ։

«Դաւադրութեան ծրագիրը մշակուած էր մանրակրկիտ ուշադրութեամբ։ Խուզարկութեանց ընթացքին մասնաւորապէս երեւան հանուեցան նիւթեր որոնք սահմանուած էին կեղծ անձնագիրներ (ինքնութեան թուղթ) շինելու, ինչպէս եւ հրահանգներ՝ զէնքերու փոխադրութեան, տեղեկութիւններ՝ Ալնի, Սէն է Ուազի եւ Սէն է Մառնի ոստիկանական ուժերու մասին, հրամանատար սպաներուն անուններով, տեղեկատու տոմսեր՝ (ֆիշ) բազմաթիւ սպաներու եւ գունդերու պատրաստականութեանց մասին, պարապ հրամանագիրներ եւ ուրիշ թուղթեր՝ որոնք գողցուած էին զինուորական գրասենեակներէն, ցանկեր՝ շատ մը շէնքերու որ մէկէ աւելի ելքեր ունին, Փարիզի կոյուղիներուն ճշգրիտ յատակագիծը այն արտօնեալ անցքերով որոնք դէպի երեսփ. ժողով կը տանին, յատակագիծեր՝ ձախակողմեան թերթերու խմբագրատուներու ներքին կարգուսարքի մասին, յատակագիծները այն յարկաբաժիններուն ուր կը բնակին ընկերվարական երեսփոխանները, ընդօրինակութիւնը՝ կարգ մը նախարարներու ստորագրութեանց, ցանկը՝ այն նախարարներուն, երեսփոխաններուն եւ ծերակուտականներուն որ պիտի ձերբակալուէին առաջին ազդանշանին վրայ, թղթածրար մը՝ որ միջոցներ կը նախատեսէր դրաւելու համար Փարիզի հանրակառքերու ընկերութեան կառքերը եւ կեդրոնները, ինչպէս եւ քաղաքին փոխադրական կառքերը որոնք յարձակողական զէնքերու պիտի վերածուէին, ծրագիր մը՝ գրաւելու համար Մոն Վալէրիէնի ամրոցին մէջ գտնուած զէնքերը եւն. եւն.։ Այս պատրաստութիւնները ի գերեւ ելան շնորհիւ կառավարութեան արթնութեան որ կը վայելէ երկրին վստահութիւնը։

«Հանրապետական կարգուսարքը վախնալիք բան չունի դաւադիրներուն ձեռնարկներէն։ Հետազօտութիւնները, որոնք գնահատելի արդիւնքներ տուած են, կը շարունակուին անընդհատ, պետութեան եւ հանրապետութեան հաւատարիմ պաշտօնեաներուն կողմէ։ Յանցաւորներուն արարքները պիտի պատժուին խստօրէն։ Ասոր համար պէտք չկայ բացառիկ օրէնքներ պահանջելու, հանրապետական օրէնքները կը բաւեն երկրին հանրապետական վարչաձեւին ապահովութեան համար։ Կառավարութիւնը վստահ է ինքն իր վրայ եւ կրնայ խորտակել որ եւ է ոճրապարտ գործողութիւն հանրապետութեան դէմ։ Այդ մասին ամէն ապահովութիւն կուտայ Ֆրանսայի ժողովրդապետութեան»։

Նոր խուզարկութիւններ եւ ձերբակալութիւններ

Ամբաստանեալ Պ. Էօժէն Տըլոնքլի տանը մէջ կատարուած խուզարկութեանց առթիւ, ոստիկանութիւնը երեւան հանած էր թէ այս ճարտարագէտը յաճախ կ'երթայ Փոմփանս փողոց, գետային եւ ծովային ընկերութեան գրասենեակը։ Այս յայտնութեան վրայ, աշի օր խուզարկութիւններ կատարուեցան այդ ընկերութեան գրասենեակին մէջ եւ բռնուած թուղթերը հաստատեցին թէ այնտեղ կը գտնուէր դաւադիրներուն սպայակոյտը։ Բացի ներքին նախարարին յայտնած տեղեկութիւններէն, երեւան հանուեցաւ ցանկ մը որ կը ցուցնէ թէ Ֆրանսայի ո՛ր մասերուն մէջ կարելի է զէնքեր ճարել (զօրանոց, մթերանոց եւն.)։ Ցանկին մէջ կ'երեւան նաեւ մեղսակիցներու անուններ։ Այս յայտնութեանց վրայ, անմիջապէս հարցաքննուեցան նախկին սպայ մը՝ Պ. Լըմարքէզիէ, որ ընկերութեան տնօրէնն է, Էօժէն Տըլոնքլի եղբայրը, հաշուակալը, քարտուղարուհին ու Տիկին Տըլոնքլ։ Կէս օրէն վերջը ձերբակալուեցան երեք հոգի։ Ուրիշներ ալ ձերբակալուեցան տարբեր վայրերու մէջ։

Արմատական պաշտօնաթերթը կը գրէ թէ մինչեւ հիմա ցուցակագրուած են 2500 փաստաթուղթեր, որոնց մէջ կը գտնուին ղարմանազան յատակագիծ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՄՈՎ - ՀՈՏՈՎ

Ազգասէր բարեկամ մը ունիմ, ամէն անգամ որ հանդիպիմ, կամ ազգային կարեւոր լուր մը կը հարցնէ, եւ կամ կը հաղորդէ։

Անկէ շատ կուտայ քան կ'առնէ։

Առջի օր նորէն դիմացս ելաւ։ Երբ գետնուղիէն հազիւ դուրս ենտուած, կ'աճապարէի գիղ հասնիլ, քիչ մը շունչ առնելու համար։

— Ի՞նչ կայ չկայ։

— Անհամութիւն,— դաւադրութիւն, վեզապաւար կամ փիլոնաւոր, Չինումաչին, Սպանիա, թուղթը նորէն կը սղէ, տեղական թերթերը կը սպառնատուին 50, նոյնիսկ 60 սանթիմի բարձրացնել գինը ..

— Ատոնք ձգէ հիմա, ես քեզի ուրիշ բան կը հարցնեմ, ազգայի՛ն, ազգայի՛ն։

— «Յ. Հայաստան» կը կարդաս ամէն օր, ալ ինչո՞ւ կը հարցնես։

— Եղբայր դուն հայերէնդ ալ մոռցեր ես, ազգային լուրը ի՞նչ կապ ունի Խ. Հայաստանի հետ։

— Գէշ, գէ՛շ է գաղութներու վիճակը, հայերէնը կ'արգիլեն, դպրոցները կը փակեն։

— Նորէն չհասկցար, բսել կ'ուզեմ թէ որ եւ է լուր չունի՞ք սա ձեր ծաղրած բանկայէն, եւ կամ Բարեգործականէն։

— Բան մը չեմ գիտեր, չեմ ալ հետաքրքրուիր։

— Ի՞նչպէս թէ չէք հետաքրքրուիր, տարիներով քար տեղացիք, երբեմն ալ ծայրայեղութեան գացիք, իսկ հիմա ոչ բաներ, բանե՛ր կը դառնան, չէք հետաքրքրուիր կամ լուր չունիք։

— Ինչ որ կը գրէինք Բարեգործականի մասին, հիմա ռամկավար թերթերը իրենք ալ կը հաստատեն։ Անոնք Բարեգործականի անմխիթար բարեկամները ըլլալով, երբեմն աւելի բաներ ալ կ'ըսեն, քանի որ գիտեն։

— Ճիշդ ուզած տեղս եկար։ Հիմա ըսէ նայիմ, դուն ի՞նչպէս կը բացատրես ռամկավար մամուլին այդ նոր համախմբականութիւնը։

— Շատ բան չեմ գիտեր, բայց կարծեմ տեսակ մը «նէփ» է (տնտեսական նոր քաղաքականութիւն).

— Մնացեալն ալ իմացիր, բայց լինայ գիտցած մի ըլլար, Առնէ մը ի վեր դադրեցուցած էին ռամկավար թերթերուն «փոխան ընկալագիր»ին, ու կը կոչուի «փոխան ծանուցման»։ Ասոր վրայ բաւական տաք եւ պաղ բաներ անցան։ Այս տարի, պատգամ. ժողովին առթիւ, Բարեգործականի Ամերիկայի շրջանակին պատուիրակը, որ ռամկավար մըն է, կ'առաջարկէ վերահաստատել նպաստը, բայց ժողովը կը մերժէ։ Հետեւաբար եւ բնականաբար

— Հին պատմութիւն է։

— Նոյն ալ գիտեմ, աւելի համով - հոտով, միայն թէ մտիկ ըրէ։ Պ. Կիւլպէնկեանի կարնաւել նախագահութեան օրով, զեղչ մը կատարուած էր Բարեգործականի պաշտօնեաներու թոշակին վրայ, մէջն ըլլալով վարիչ - պատուիրակն ալ։ Այս վերջինը սպայմանաւորուած էր տարեկան 100 անգլիականի։ Երբ անգլիականը ինկաւ (1931), սահմանեցին ամսական 10.000 ֆրանք։ Ջեղչ մը կատարուեցաւ, բայց նոր գումար մը կը վճարուէր իբրեւ հատուցում։ Այս մանրամասնութիւնները կարեւոր չեն։ Հիմա խնդիրը այն է որ զեղչը ջնջուած է, իսկ վարիչ - պատուիրակը կ'ուզէ նորէն անգլիականով վճարել, քանի որ ֆրանքը ինկած է։

— Ըսել կ'ուզես թէ պիտի ստանայ տարեկան 145.000 — 150.000 ֆրանք։

— «Շանժ»ի հաշիւնե՞րն ալ ես պիտի ընեմ։ Դեռ աւելի համով պատմութիւն մը ունիմ. բայց այդ ալ ուրիշ անգամ. կառախումբը չփախցնես։

— Երկու բառով ըսէ վերջացուր։

— Վարիչ - պատուիրակին պայմանագրութեան շրջանը, որ տասը տարի էր, վերջացած է, եւ հիմա խուլ պայքար մը կը մղուի, անոր նորոգման կամ փոփոխման մասին։ Այսօր այսքանով գոհացիր։

Դուք ալ գոհացէք, առայժմ։

ՎԱՀԷ

ԼՈՆՏՈՆ ԿԸ ՀՐԱՒԻՐԷ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ · ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԳԱՂԹԱՅԻՆ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

Անգլիական կառավարութիւնը Լոնտոն հրաւիրեց Ֆրանսայի վարչապետը եւ արտաքին նախարարը, խորհրդակցելու համար արտաքին քաղաքականութեան մասին, իբրեւ հետեւանք Լորտ Հալիֆաքսի եւ Հիթլէրի տեսակցութեան։ Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Հիթլէր պնդած է որ ճանչցուի Գերմանիոյ իրաւունքը՝ իր նախապատերազմեան գաղթավայրերու վերատացման մասին եւ թէ այս ճանաչումը նախապայման կը համարի, որ եւ է նոր խօսակցութեան համար։ Միեւնոյն ատեն կը հաւաստեն թէ Հիթլէր պիտի չհանդուրժէ որ Անգլիա կամ ուրիշ որ եւ է պետութիւն միջամտէ գերմանական քաղաքականութեան՝ Աւստրիոյ եւ Կեդր. Եւրոպայի մէջ։

Անգլիոյ դահլիճը նիստ գումարեց երէկ, լսելու համար Լորտ Հալիֆաքսի զեկուցումը՝ Հիթլէրի հետ եղած խօսակցութեանց մասին։ Կէսօրէն վերջը վարչապետը այս մասին տեղեկութիւններ հաղորդեց երեսփ. ժողովին, որ լեցուած էր խուռն բազմութեամբ։ Լոնտոնի գերմանական դեսպանը Պերլին գնաց օդանաւով, ինչ որ մեծ ուշադրութիւն գրաւած է քաղաքական շրջանակներու մէջ

Լորտ Հալիֆաքս թագաւորին ալ ներկայանալով, տեղեկութիւններ հաղորդեց Հիթլէրի հետ ունեցած խօսակցութեանց մասին։ Դատելով անգլիական թերթերու հրատարակութիւններէն, որոշ յոռետեսութիւն կը տիրէ այդ խօսակցութեանց արդիւնքի մասին

«Մաքրագործումները» կը շարունակուին

Գերմանական թերթերը կը գրեն թէ աշխ ինկած է Տիկին Քոլոնթայ, Շուէտի խորհրդային դեսպանը։ Տիկինը ապաքինարան մը քաշուած է, եւ չուզեր Մոսկուա վերադառնալ։

Հեռագրի մը համաձայն, անձնասպան եղած է խորհրդային բարձր պաշտօնատար մը, Պոտիչեւ, անդամ Կեդր. Կոմիտէին։ Պոտիչեւ եւ իր կինը ձերբակալուած էին երկու շաբաթ առաջ եւ տիկինը մահուան դատապարտուելով գնդակահարուած էր։ Այս լուրը իմանալով, ամուսինը բանտին երրորդ յարկը կը խոյանայ եւ ինքզինքը վար կը նետէ։ Մահը վայրկենական եղած է։

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Ուկրայնայի նախագահը, Բոնդարէնկօ, որ անհետացած կը համարուէր, ձերբակալուած է իբրեւ անջատողական եւ գործակից «Պերլինի հակախորհրդային կեդրոնին»։ Ամբաստանեալը ձերբակալուած է Քիէվի մէջ, Նոյեմբեր 7ին, երբ տունէն դուրս կ'ելլէր յեղափոխութեան 20ամեակի հանդիսութեանց մասնակցելու համար։ 32 տարեկան է եւ հազիւ երկու ամիս կ'ընէ որ յաջորդած էր «անձնասպան» Լէւչէնկոյի։

*** Երեւանի մէջ անձնասպան եղած է ժողովրդային տնտեսութեան հաշուառման վարչութեան պետ Վահան Ցովաէփեան, «խճճուած ըլլալով իր հակախորհրդային նացիոնալիստական կապերուն եւ երկիւղ կրելով մերկացումէն» («Խ. Հայաստան» 3 Հոկտեմբեր).

ՓՈՔՐ - ԱՍԻՈՅ ԱՂԷՏԻՆ 15ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Փոքր Ասիոյ աղէտը իր տասնըհինգամեակը բոլորեց արդէն:

Դժուար եւ պատասխանատու գործ է, տասնըհինգ տարի վերջ, յիշողութեան ապաւինելով գրի առնել պատմական անցեալի մը դրուագները, մանաւանդ երբ անոնք կը շօշափեն քաղաքական խնդիրներ:

Մեր նպատակը չէ մխրճուիլ այդ կարգի հարցերու մէջ: Մեր հիմնական նիւթը պիտի ըլլայ պարզել հայ քաղաքապահ զօրամասերուն դերը Մարմարայի աւազանին շուրջ, մնալով միշտ վերապահ մեր արտայայտութեանց մէջ:

Նախ քանի մը խօսք Փոքր Ասիական Ինքնապաշտպանութեան Մարմնի ծագման մասին:

Հելլէն հրապարակագիր եւ Սելանիկի Մամուլի Դիւանին նախկին տնօրէն Գ. Ս. Փրոթոնօթարիուս, Փոքր Ասիոյ աղէտին գաղտնիքներուն մերկացման նուիրուած իր գրքոյկին մէջ, կը խօսի 1920 Նոյեմբեր 1էն մինչեւ 1922 Օգոստոս 26, այսինքն Զմիւռնիոյ պարպումին շարաշուք թուականը, անցնող բոլոր դէպքերուն մասին եւ կը ճշդէ աղէտին պատասխանատուները՝ հիմնուելով պետական, դիւանագիտական եւ ռազմական տուեալներու վրայ: Այս առթիւ կը խօսի նաեւ Փոքր Ասիոյ ազգային շարժումին մասին եւ հետեւեալ կերպով կը բնորոշէ զայն.—

«Սաքարիոյ արշաւանքին արիւնոտ անյաջողութենէն վերջ— որ արքունիքին կողմէ, քաղաքական պատճառներով, յամառօրէն առաջ քշուած ձեռնարկ մըն էր— մեր բանակը ջլատող անշարժութեան մը մատնուած՝ Էսկի Շէհիր Աֆիոն գիծը գրաւելով: Ազգային հարցին հանդէպ կառավարութեան բռնած ընթացքը, զինուորական ստորադաս եւ գերադաս շարքերուն մէջ ընդվզում առաջ բերաւ: Բարձրաստիճան սպաներէ բաղկացած յանձնախումբը այն եզրակացութեան յանգեցաւ թէ բանակը Թագաւորէն պէտք էր պահանջէր իշխանութիւնը յանձնել Գ. Սթէրիատիսին, որուն վրայ կեդրոնացած էին բոլորին յոյսերը: Բայց մարզպանը մերժեց բանակին պաշտպանութեան ապաւինելով՝ առանձնել կառավարութեան ղեկը: Շատ մը կղերականներ, երեւելի անձնաւորութիւններ եւ բարձրաստիճան զօրականներ, 1921 Նոյեմբերէն մինչեւ Փոքր Ասիոյ պարպումը Գ. Սթէրիատիսի այցելելով, լալով, նոյնիսկ ծնրադրելով պաղատած են որ ղեկավարէ ազգ. շարժումը, եւ խոստացած են կռուող ամբողջ բանակին օժանդակութիւնը, հակառակ պարագային գոնէ չքանդել հելլէնութեան յուսահատ աշխատանքը:

«Դեկտեմբերի սկիզբէն, Զմիւռնիոյ երեւելի անձերը Յոնիականի սպառնացող վտանգէն խուսափելու համար, սկսան խորհրդակցիլ բարձրաստիճան սպաներու եւ մարզպանութեան պաշտօնատարներուն հետ: Գաղտնի մարմին մը կազմուեցաւ այդ նպատակով, որ յետոյ կազմակերպեց Փոքր Ասիոյ պաշտպանութիւնը: Մշակուեցան ինքնապաշտպանութեան ծրագիրներ եւ ընդունուեցաւ Կ. Պոլսոյ Ազգ. Ինքնապաշտպանութեան Մարմնի պատրաստած:

Ա.

«Այս ծրագրին համաձայն, բացի քրիստոնեաներէ, Հրեաներու, Չէրքէզներու, Քիւրտերու եւ Թուրքերու մասնակցութեամբ պիտի կազմուէր դաշնակցութիւն մը, որ պիտի շարունակէր փոքրասիական պայքարը: Սպարապետ Զօր. Փափուլաս խանդավառ ընդունելութիւն մը ըրաւ այդ ծրագրին, սակայն Գ. Սթէրիատիս, ընդհակառակն, ի նպաստ Փոքր Ասիոյ պարպումին արտայայտուեցաւ»:

Հոս դանց կ'ընեմ կարգ մը հետաքրքրական մանրամասնութիւններ, պետութեան եւ արքունիքին այս ծրագրին հանդէպ որդեգրած «բացասական վերաբերումին մասին, որուն համաձայն «պալատին կողմէ վստահելի սպաներ եւ գործակալներ ղրկուած են Փոքր Ասիա՝ համոզելու բանակը որպէսզի չյարի շարժումին»:

«Վստահելի տեղեկութեանց համաձայն, կ'ըսէ Գ. Սթէլիանոս Փրոթոնօթարիուս, Փոքր Ասիոյ պարպումի ծրագրին պատրաստութեան առաջին հրամանը տրուեցաւ 1922 Յունուարին: Զօր. Փափուլաս եւ իր սպայակոյտի անդամները ափ ի բերան մնացին այս լուրին վրայ: Այդ թուականէն սկսաւ ցրտութիւն մը ընդհ. հրամանատարին եւ արքունիքին միջեւ, եւ մերձեցում մը սպարապետութեան եւ «Փոքր Ասիոյ ինքնապաշտպանութեան կոմիտէին միջեւ»:

Այս մէջբերումները ցոյց կուտան թէ ինքնապաշտպանութեան կոմիտէին ծնունդ տուող գլխաւոր ազդակը եղած է Փոքր Ասիան ամէն գնով պարպելու որոշումը: Այս տեսակ ծրագրի մը աղիտալի հետեւանքները նախատեսող Փոքր Ասիոյ քրիստոնեայ բնակչութիւնը, ի հարկէ չէր կրնար առանց սարսուռի մտաբերել գալիք ահաւոր դէպքերը: Երկու տարի առաջ, քրիստոնեայ ազգաբնակչութիւնը թշնամիին հուրէն ու սուրէն ազատելու նշանաբանով Փոքր Ասիա արշաւող բանակը պիտի լքէր այդ գեղեցիկ երկրամասը, եւ անոր վրայ ապրող մէկ միլիոն արենակիցները պիտի յանձնէր Թուրքին վրէժխնդրութեան:

Այս մտքին հետ չէր կրնար հաշտուիլ իր ազատութիւնը հազիւ վերագտած ժողովուրդ մը, որ «Քրիստոս Յարեաւ»ով դիմաւորած էր իր ազատարար բանակը: Այս մտքին հետ չէր կրնար հաշտուիլ նաեւ իր պատմական առաքելութեան գիտակցութիւնն ու դատափարակութիւնը ունեցող հելլէն բանակը: Եւ անոնք միասնաբար վճռեցին մինչեւ վերջին մարդը պաշտպանել Փոքր Ասիան:

Շարժումը շատ շուտ ծաւալեցաւ: Դատը արդար էր: Ու բոլոր ուժերն ու կամքերը միացած, արագօրէն ծնունդ տուին ինքնապաշտպանութեան անթիւ մարմիններու՝ բոլոր գլխաւոր եւ երկրորդական կեդրոններու մէջ: Պոլիս եւ Իզմիր դարձան գլխաւոր վառարանները շարժումին:

Պանտրմա եւ Պալըքէսիր, իբրեւ կարեւոր կեդրոններ շատ շուտ կազմակերպուեցան: 1922 Յունուարի վերջերը Պանտրմայի հելլէն ինքնապաշտպանութեան մարմինը մասնաւոր հաւաքոյթի մը հրաւիրեց հայ գաղութին ներկայացուցիչները եւ անոնց պարզեց շարժումին պատճառներն ու հետապնդուելիք նպատակը:

Որքան ալ քօղարկուած, գեկոյցը ցնցող տպաւորութիւն գործեց ներկաներուն վրայ: Աղէտը պիտի ըլլար ընդհանուր: Վտանգը հասարակաց էր Յոյնին եւ Հայուն համար: Թուրքը պիտի կոտորէր երկու ցեղերն ալ հաւասարապէս: Զերծ զգացական ամէն տեսակ մտածումէ, Հայը բնազդաբար ըմբռնեց շարաղէտ հետեւանքը: Իր ֆիզիքական գոյութեան սպառնացող վտանգը, եւ մորթին վրայ զգացած արիւնոտ փորձառութիւնը, լաւագոյն առաջնորդը եղան տրամաբանական եզրակացութեան մը հասնելու: Եւ ան կանգնեցաւ Փոքր Ասիոյ դատի կողքին եւ ձեռք ձեռքի եղբայրական Յոյնին հետ:

Երկրորդ հաւաքոյթի մը ընթացքին ծնունդ տրուեցաւ հայկական ինքնապաշտպանութեան մարմնի մը, որ ընդհանուր ծրագրի մը հիման վրայ եւ սերտ համագործակցութեամբ պիտի աշխատակցէր Ազգ. Ինքնապաշտպանութեան Կոմիտէին: Քոյր մարմինները միաժամանակ հրատարակեցին զօրակոչի հրաւէր մը, եւ մէկ օրուան ընթացքին 25—35 տարեկան բոլոր երիտասարդները պատասխանեցին հրաւէրին: Աւելի վար տարիք ունեցող յոյն երիտասարդները արդէն կը ծառայէին կանոնաւոր բանակի մէջ, իբրեւ նորագիր: Այսպէս ծնունդ առաւ Ինքնապաշտպանութեան քաղաքապահ զօրամասերու 8րդ. գունդը՝ ենթակայ գրաւման ուժերու հրամանատարութեան: Հայկական ուժերը դասաւորուեցան 5րդ. գումարտակին մէջ, որուն հրամանատարութիւնը յանձնուեցաւ հայ սպայի մը: Գրաւման բանակի հրամանատարութիւնը զօրամասերուն տրամադրեց անհրաժեշտ զէնքն ու ռազմանիւթը, իսկ ինքնապաշտպանութեան կոմիտէները զինուորական համազգեստ եւ այլ իրեղէններ: Այնպէս որ երկու երեք շաբաթուան ընթացքին մէջտեղ եկաւ տպաւորիչ գունդ մը, որուն կը մնար տալ զինուորական միօրինակ կրթութիւն: Երեք ամիսը բաւական եղաւ այդ թերին լրացնելու: Հոս անհրաժեշտ է անմիջապէս աւելցնել, որ քաղաքապահ զօրամասերուն պարտականութիւնը պիտի ըլլար ապահովել թիկունքի պաշտպանութիւնը — իւրաքանչիւր զօրամաս իր շրջանին մէջ— որպէսզի կանոնաւոր բանակի ուժերը զօրացնեն ռազմաճակատը:

ՀՐԱՆՏ ՎԻՇԱՊԵԱՆ

ԱՆՀԱՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Արագին

Այնպիսի ժամանակի մը մէջ, ուր արտառոց վարդապետութիւններ կը ճգնին վերիվայր շրջել անհատականութեան իրաւունքը, պէ՛տք է, անհրաժե՛շտ է ուշադիր ըլլալ մարդը, թէ ի՞նչ կը կորսնցնէ, եթէ անհատականութիւնը ջնջուի, եւ թէ ի՞նչ կը շահի, եթէ անեղծ պահէ զայն, ի հեճուկս ընդվզեցուցիչ համայնական յաւակնութիւններու:

Անհատ, մտաւոր իմաստով ան էութիւն մըն է, որ երբեք ուրիշ էութեան մը մէջ գոյութիւն չունի, այլ իրեն մէջ միայն, որ ուրիշէ մը դուրս չի ներգործեր, այլ ինքն իրմէ միայն: Այս կերպով անհատը անձնաւորութիւնն է իսկական, նոյնիսկ անձուկ իմաստով, կախակայուած ինք իրմէ լոկ: Մտաւոր ու հոգեկան ինքնամփոփութիւն մը, ներանձնութիւն մը եւ, եթէ կրնանք ըսել, ինքնակեցութիւն մը, ինքնակացութիւն մը — ահա ասոնցմով կը կազմուի անձնաւորութիւնը, անձնականութիւնը: Ուր որ անհատականութեան դէմ ճնշում մը կը գործադրուի, անիկա առաւելապէս կը զգան անոնք, որոնք բացառիկ պէտք ունին անոր, իրենց իսկ էութենէն կամ ներքին բարեխառնութենէն ազդուած: Կան միշտ զարգացած, բարձրագոյն աստիճանով ինքնամշակուած եւ անձնականութեամբ թաթաւուն մարդիկ, որոնց գործերը չեն կարօտիր մինչեւ իսկ ուրիշներու գնահատումին. իրենց սեփական արդարացումը այդ գործերուն մէջ իսկ է: Անհատականութեան կը պատկանի՝ ինք իրեն մէջ սեփական աշխարհ մը ըլլալ եւ ունենալ մարզեր՝ որոնց մէջ իրեն միայն կը պատկանի գերագոյն տիրապետութիւնը: Խնդիր է թէ այդ անկախ լինելութեան եւ ինքնակացութեան մարզը պէ՞տք է արդեօք ընդարձակել կամ նեղցնել մարդկային ընկերութեան մէջ: Ասիկա մշակութային հարց մըն է: Մշակոյթի մեծ հեղինակներուն մտածումը եւ պնդումը ա՛յն եղած է, թէ մարդուն ազատութեան համար անխուսափելի է անհատականութիւնը: Ահա, ուրեմն, տրուած եղաւ պատմութեան պատասխանը այդ հարցին: Մարդկային ազատական կամ ազնիւ ընդունակութիւնը նոյնքան անհրաժեշտ հիմն է, թանկարժէք միակ վէմը անհատականութեան: Անհատին ազատութիւնը որքա՛ն աւելի ըլլայ, ա՛յնքան աւելի մարդուն գլխուն շուրջ կը շողայ արժանիքի պսակը: Զանազան կարգերով եւ այլատիրութեամբ մարդոց վրայ տիրապետել ուզելը՝ միշտ նշան մը եղած է թէ մարդիկ չեն կրցած ըմբռնել ստեղծագործող ծրագիրներ, նաեւ թէ անընդունակ եղած են մարդիկը վարելու անհատականութեան: Մարդկային տկարութեան երեւոյթներէն մէկն ա՛յն է, որ, ոմանք չեն ուզած կամ չեն կրցած պէտք ունենալ իրենց ազատ անհատականութեան, եւ ուրիշներ ալ չեն կրցած պահպանել այդ բնական մեծ աւանդը:

Անհատական իրաւունքին բռնաբարումը անո՛նք միայն կը զգան ցաւով եւ բարկութեամբ, որոնց մէջ տակաւին պահուած է մարդկային բնութեան գերագոյն ծագումի դրօշմը: Այդ բնութիւնը ուրացող եւ անասնականին մօտեցող մարդիկ միայն կրնան համակերպիլ տիպումի, կաղապարի, ոչխարամտութեան դրութեան: Անոնք այս կերպով ցոյց կուտան, թէ չեն կրնար իրենք առաջնորդել զիրենք, այլ պէտք ունին լծթայի մը կապուելու: Մարդկային այս սահմանափակումը իրաւ է թէ չի կրնար ըմբռնել անհատական ազատութիւններուն անսահմանաւորութիւնը: Ստոյգ է որ տիրապետել ուզող մարդիկ պարտաւոր են, ըստ պարագաներու, նեղցնել իրենց հայեացքը եւ առաջնորդող կարողութիւնը, բայց ասիկա բնաւ պատճառ մը չէ որ մարդիկ իրենց անհատական գործերը ուրիշներուն տիրապետութեան ենթարկեն:

Ամէն ժամանակ, պատմութեան մէջ, եղած են աւելի կամ նուազ սեղմումի դրութիւններ, որպէսզի մարդիկ պարտաւորուին միահաղոյն հաւաքականութիւն մը, միաձեւուած կամք մը ունենալ, այսինքն չափաւորուի անհատին սահմանը եւ անհատը ստիպուի համակերպիլ տիրողին կամ տիրողներուն իրաւունքին: Ուրիշ բացատրութեամբ— ուզեր են պարտաւորել մարդիկը որ իրենց ինքնակացութիւնը ընդհանրացնեն, ընկերականացնեն եւ ճնշումի տակ միահաղոյն հասկացողութիւններ կրնան եւ պէտք է գտնուին, մինչեւ իսկ տեսակ մը պարտաւորութիւն այդ բանին համար, բայց պայմանաւ որ ազատ ձգուի բոլորովին ինչ որ իրենն է իւրաքանչիւրին: Իրաւունքի այս սկզբունքը— «իւրաքանչիւրին՝ իրենը»— անհատականութեան մարզն է, երկրամասն է, ուր իւրաքանչիւրը իր սեփական տէրն է: Եթէ լաւ դիտող ըլլաս, կը տեսնես արդէն որ միտքի ճշմարիտ ուղղութիւնը միշտ անհատական զօրաւոր դնացք մը ունի: Քրիստոնէական— եւրոպական աշխարհահայեացքը ի յարգանս անհատին իրաւունքին, ջնջեց գերութիւնը եւ նրանց հանդուրժող ոգին, ազնուական ընթացքը անհատին, ինչպէս ցայսօր ուղղութիւնն է մեծահոգի Քրիստոնեաներուն եւ Եւրոպացիներուն:

×

Կաղապարուած ձեւակերպութենէ ձերբազատումը անհատին բարձրացումն է: Շղթայուած կապերէ կախակայութեան ջնջումը, նաեւ խղճահարական փոքրոգութիւններէ ազատագրութիւնը միշտ նշան է անհատական ազատութեան բարձր զգացումի: Ամէն ժամանակ գտնուած են մեծ միտքեր, որոնք իրենք իրենց մէջ ունեցած են սեփական աշխարհ մը, չհանդուրժելով մարդկային համախմբութեան պարտաւորիչ ձեւերուն: Ընդհակառակն հօտերու տրամադրութեամբ մարդիկ պէտք ունեցած են խմբուելու գնդուելու զանգուածի մը մէջ, մէկտեղ վազելու, մէկտեղ քալելու, մէկտեղ քշուելու, նորոյթի եւ միջավայրի կախակայութեամբ: Անձնաւորութեան զրոյմով մարդիկ, որոնք իրենց ըլլալովը, իրենց խորհելովը, իրենց ուզելովը եւ ընելովը միայն կրնան գործել, կ'արհամարհեն գետնաքարշ ընդհանրացումի համախումբ պարը: Հոգիի այս դիրքը լիովին կը տեսնենք Կեօթէի մէջ: Այո՛, ժամանակի ընթացքին եղած են մարդիկ, որոնք ուզած են թափանցել կարելի ուժգնութեամբ ընդհանրական գիտակցութեան մէջ, առանց վրայ տալու անհատականութիւնը:

Անհատականութիւնը ներանձնութիւնն է, ստացումն է աշխարհի մը, որ բնաւ պէտք չի զգացներ խուսափելու դուրսի աշխարհ մը: Հանրութեան մէջ ըլլալ՝ առանց զգալու զայն, կապուած ըլլալ առանց եսին ազատութիւնը սահմանափակելու, դէպի դուրս երթալ՝ առանց ներաշխարհը կորսնցնելու—ահա իմացական գործնականացումը անհատ մը ըլլալու իրաւունքին:

Հարկ չկայ որ անհատը անջատուի հանրութենէն, այլ հանրութեան մէջ պէտք է թափանցէ անհատը, հանրութիւնը պէտք է տոգորուի անով: Եթէ անհատը ջնջուի, ընկերութիւնը նորածինի մը պէս յափրիթերս կը խաղայ: Մարդը չունի երկու տարբեր ուղղութիւն կամ կողմ: ամէն բան անոր մէջ միակ է, անհատականն ու ընկերայինը: Եթէ գործերը ուղիղ ընթանան, ամէն ինչ իր նպատակին կը ծառայէ: Մարդ իրականին մէջ իր բարձունքին կը հասնի ինք իրմով, ոչ բնաւ զանգուածային ձեւով, այլ իբրեւ անհատ: Մարդկային ոգին երբեք զանգուածային երեւոյթ չէ, անհատական ոգի կամ հանճար կայ միայն:

Իմաստասէրները արդէն վաղուց ճանչցած են անհատին իրաւականութեան իմաստը: Եւ դիտելի է որ անոնք անհատական ազատութեան գաղափարը հիմ ընդունած են իրաւունքի գաղափարին: Չկայ ընկերային բան մը, որ նախապէս անհատական չըլլայ, որովհետեւ ընկերութիւնը չէ՞, անհատներէ կը բաղկանայ: Հանրականը կամ հասարակացը անհատին օգուտին համար է, անհատը բարձրացնելու համար է: Ինչի՞ կը ծառայէ դպրոցը, հանրային հաստատութիւններ ըսուածները ինչի՞ կը ծառայեն:

Եթէ մարդիկ բոլոր իրենց ջանքը դէպի լաւագոյնը ուղղեն, երբեք զիրար չեն խանգարեր— ոչ անհատը հանրութիւնը, ոչ ալ հանրութիւնը անհատը: Դժբախտաբար մարդկութիւնը հակամէտ է փոխադարձ արգելքներով դրութիւններ իրարու դէմ հանել կամ միասին մշակել: Բայց մեր սեռին նպատակն է մարդ հասցնել ոչ թէ զանգուած, այսինքն մարդ ըլլալ, ոչ թէ զանգուած, եւ մարդիկ անհատներ են:

Թրգմ. Գէորգ Է. ԵՑԱՆ

ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՀԻՒՄՈՐ

Ո՞Վ ԱՒՐԵՑ ՄԹՆՈԼՈՐՏԸ

ԽՄԲ.— Այս գրութիւնը նոյնութեամբ կ'արտատպենք Պոլսոյ «Ճիւմհուրիէթ»էն: Գրողն է իր աշխատակիցը, Գանտէմիր, որ վերջերս պտոյտ մը կատարած էր Սուրիոյ մէջ. Նիւթը երկրորդ խորագիր մըն ալ ունի,— «Հաթայի Հայերում կեանքն ու մտածումները».—

Դամասկոսէն Հաթայ ճամբու ընթացքին եւ Հոմսի մէջ երկար կանգ առի: Գազինօ մը նստած ատեն, քովի սեղանը գրաւած էր կիներով փոքրիկներով ընտանիք մը որ Թուրքերէն կը խօսէր: Պանդխտութեան մէջ, անսպասելի տեղ մը, որքան հաճելի նոյնքան հետաքրքրական կը դառնայ Թուրքերէն խօսիլը մարդոց որոնց Թուրք չըլլալը իրենց դէմքէն յայտնի է:

Պահ մը այրերէն մէկը իր պայուսակէն գիրք մը հանեց եւ սկսաւ կարդալ: Նկատեցի որ մեր Թուրհան Թանի (Ծ. Խ.— «Ճիւմհուրիէթ»ի աշխատակից) «Ագրտան Ագընա» գիրքն էր:

7—8 տարեկան փոքրիկը մօրը քովէն ցատկեց, քիչ հեռուն գտնուած հնդկահաւին դիմացը անցաւ եւ ճիշդ Իսթամպուլցի փոքրիկի մը նման.

— «Գապարամազըսըն քէլ Ցաթմա»... ըսաւ:

Հայրը որ իմ քմծիծաղս նշմարած էր, հետս խօսելու պահանջը զգաց եւ Ֆրանսերէն.

— Կ'երեւի գրօսաշրջիկ էք, հարցուց:

Թուրքերէն պատասխանեցի անոր.

— Այո՛, անոր նման բան մը...

Անմիջապէս տեղէն ելաւ, քովս եկաւ:

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԿԵՐԱԿՐԵՆ ԱՄԲՈԽԸ

9.

Հարուստների զօրքի մի մասն՝ փողով վարձկան ,
Մի մասը՝ նուրբ , փափուկ ապրած , նազուկ , անբան ,
Հարուստների զօրքի մի մասն՝ վախկոտ , ջանպահ ,
Մի մասն՝ մարդիկ , անծանօթ ու օտարական :
Էն , որ փողով էր եկել , իրա գլուխն էր պահում ,
Էն , որ փափուկ էր պահել ,իրա գլուխն էր ծածկում ,
Էն , որ վախկոտ ջանպահ էր , վախենում էր ու ծլկում ·
Փախչում էին յէղաճաք զօրքի շարքերը անծէր
Միայն օտար ու անեղ մարդիկն էին մնացել ···

10.

Էն , որ Լէնին քաջի մարդիկն էին , մէկ սիրտ էին , մէկ հոգի ,
Իրենց տիրած դիրքը երբեք չէին տալիս ոչ ոքի ·
Բոլորն էլ զուրկ , դժբախտ , անտուն աղքատներ ,
Բոլորն էլ զուրկ , անեզ , անարտ ռանչպարներ ,
Բոլորն էլ զուրկ , անգործ , աղքատ բանուորներ ,
Աշխարհի խեղճ , սիրտը վառած մարդիկ էին բոլորն էլ :

11.

Զօրքն ու ժողովուրդը զարկին զարկւան իրար հետ ,
Ծեծին ծեծկւան իրար հետ :—
— Է՛յ , վրէժի ժա՛մն է ,— կանչեց Լէնինը զօրավէտ ,
Զարկէ՛ք , ձեր թշնամուն փուչ արէք ,
Զարկէ՛ք , որ միշտ ազատ շունչ առնէք :
— Է՛յ , — ձայն տւեց ցար - սուլթանը իր զօրքերին ,—
Զարկէ՛ք էդ մերկ , չփլախ-չփլուխ նախիրներին ,
Ով շատ ջարդի , նրան կտամ խաչ ու մեդալ ,
Քաղցածների էդ խուժանը կ'ուզի խլել
Թուրս ու թագս , տէրութիւնս սուրբ ու արդար :
Զարկին , զարկւան առաւօտից մինչ իրիկուն ·
Զօրքերի մէջ ինչքան կային ռանչպար մարդիկ ,
Զօրքերի մէջ ինչքան կային բանւոր մարդիկ ,
Ասին՝ ինչո՞ւ զարկենք մենք մեր փաղիր եղբայրներին ,
Բոլորն փախան ու միացան մեծ Լէնինին :

12.

Զարկին , ծեծկւան առաւօտից մինչ իրիկուն ,
Փոշուց - ծխից մթնեց արեւը երկնքում :
Նրանք ունեն ռումբ , սուր ու թուր ,թոփ - թնդանօթ ,
Սրանք՝ փշտով , ղարաբինա , լոմ ու սոզնակ ,
Նրանք ունեն մոսին , մարտին , գնդակ , վառօդ ,
Սրանք՝ եղան , բահ , անթարոց ու դագանակ
Նրանք ունեն տանկ , գնդացիր ու սաւառնակ
Սրանք՝ ճիպոտ , մուրճ , գերանդի , փոցխ ու դանակ ···
— Է՛յ , — ձայն տւեց Լէնին հսկան ,
Հեծաւ իր ձին , սուրաց առաջ ···
Մինչ ե՞րբ ,— ասաց , — մեր արիւնը պիտի ծծէք ,
Մինչ ե՞րբ ,— ասաց ,— էս աշխարհը պիտի զաւթէք ,
Մինչ ե՞րբ ,— ասաց ,— մեր իրաւունքը տի խլէք ,
Մինչ ե՞րբ ,— ասաց ,— աշխարհը տի տիրապետէք ···
Ասաց , քշեց առաջ՝ կարմիր դրօշը վեր բռնած ,
Նրա ետեւից բանւոր գնաց հազար -հազար ·
Նրա ետեւից մշակ գնաց հազար - հազար ·
Նրա ետեւից ռանչպար գնաց հազար - հազար ·
Նրա ետեւից անտուն քաղցած հազար - հազար ·
Նրա ետեւից անգործ , գերի հազար - հազար ·
Նրա ետեւից անհող , անջուր հազար - հազար :
Բռնեցին ողջ աշխարհ , սար - ձոր , ամէն կողմից ,
Բռնեցին կիրճ , քար ու կապան , ամէն կողմից ·
Բռնեցին լեռ , չոլեր - չիման , ամէն կողմից ·
Բռնեցին արտ , արօտ , դաշտեր , ամէն կողմից ·
Բռնեցին ծով , գետեր - աղբիւր , ամէն կողմից ·
Բռնեցին ծայր , անտառ , թփուտ , ամէն կողմից ···
Զարկին , զարկւան , դուման ելաւ աշխարհ բռնեց ,
Զարկին , զարկւան , լէշը շերտ - շերտ գետին փռւեց :
Ընկածների արիւնն ելաւ կապեց մի գետ ,
Էդ արնագետ գլորում էր ծայրեր , քարեր ,
Ամէն մի քար , ամէն մի ծայր՝ մի հսկայ լեռ :
Զարկին , զարկւան , տէրութիւնները մէկ կողմից ,
Զարկին , զարկւան ժողովուրդը միւս կողմից :
Նրանք ունեն ռումբ , թնդանօթ , վառօդ , գնդակ ,
Սրանք՝ փշտով , փայտ , խաչերկաթ , ղարաբինա ,
Նրանք ունեն մոսին , մարտին , սուին , նիզակ ,
Սրանք՝ շամփուր , մանգաղ , եղան , գերանդի , բահ ,
Նրանք ունեն տանկ , գնդացիր ու սաւառնակ ,
Սրանք՝ ճիպոտ , քար , եղանդուշտ , կացին , ուրագ ···

(2)

(Շար.)

— Թուրք էք, չէ՞ :
— Հայա՛ ղո՞ւք, ըսի :
Ան ալ թէեւ հաճոյքով, բայց քիչ մը գառն կերպով կը ծիծաղէր.
— Անոր նման բան մը.... ։ Եթէ խաւ կութիւնը փնտռէք, Անատօլուցի Հայեր ենք ։ Բայց, ինչպէս կը տեսնէք, ոչ հայերէն, ոչ ալ արաբերէն կը խօսինք ։
Ու սկսաւ հասկցնել ։
— Եղան ժամանակներ որ շատ զոյ- րացանք Թուրքերուն ։ Այն ատեններըը «գոնէ սա մեր տղաքներուն թուրքերէն չսորվեցնենք» ըսինք ։ Բայց չեղաւ, չկրցանք գլուխ հանել ։ Մեր միջեւ հայերէն խօսինք ըսինք, չկրցանք ։ Ես իմ կարգիս քանի մը անգամներ «գոնէ թուրքերէն չկարդամ, կատարեալ ֆրանսերէն, անգլիերէն գիտեմ, ինչո՞ւ չի բաւեր այս լեզուներով գիրքերը» ըսի, չեղաւ, վերջապէս չեղաւ ։
Եթէ մեր տունը այցելէք, պատերուն վրայ Իսթանպուլի տեսարաններ, խոհանոցը թրքական կերակուրներ, «կրամաֆոնի» վրայ թրքական «փլաքներ» կը տեսնէք... Մարդս բնութեամբ չի կրնար հրաժարիլ ինքնիրմէն ։ Այսօր, մեր միջեւ բոլոր պաղութեանց անհատանալէն յետոյ, կը հասկնանք որ աւելի լաւ եղած է որ այսպէս մնացած ենք ։
Հօմսի «գազինօ»ին մէջ տեղի ունեցած այս տեսակցութենէն շաբաթ մը յետոյ Իսկէնտէրունի մէջ, Գլարիճ պանդոկին պատշգամին վրայ Հաթայի հայ վարիչներէն փաստաբան Հայկ Գալեմճի հետ կը խօսիմ -
— Մենք, կ՚ըսէր, կը հաւատանք թէ ոչ մէկ վէճ մնացած է մեր միջեւ ։ Արդէն երբ անցան անհետացան քաղաքական աղմուկները, ու երբ քննեցինք մենք մեզ, տեսանք թէ, քիչ մըն ալ զարմացումով, ձեզմէ ֆիզիքապէս հեռու ալ մնանք — բարոյապէս միշտ միասին ենք ։ Ես ի՞նչ տարբերութիւն ունիմ Թուրքէ մը ։ Լեզուս, բնաւորութիւնս, ամէն ինչս Թուրք է ։ Քսան տարի է որ ձեզմէ հեռու ենք, բայց դարձեալ այնպէս ենք ։ Մեր փոքրիկներուն ուզեցինք արաբերէն սորվեցնել, բայց ի՞նչ տեսնենք, դարձեալ թուրքերէն սորվեր են ։
— Ձեր լեզուն եւ սովորութիւնները այսպէս են, բայց մտածումնե՞րը ։
— Չկարծէք որ չեմ հասկնար թէ ինչ ըսել կ՚ուզէք ։ Միայն թէ, դըժբախտաբար, բացայայտօրէն պիտի ըսեմ, պէտք է նկատի ունենալ որ ձեր կացութեանը մէջ չենք գտնուիր ։ Եթէ ձեզի չափ ազատ ըլլայինք, կը տեսնէինք որ մեր մտածումն ալ, անոր հետեւութիւնն ալ ձերինէն ոչ մէկ տարբերութիւն ունին ։ Հիմա ձեզի սա բանը կրնամ ըսել որ, ինչպէս քիչ մը առաջ հասկցուցի, արտը պատրաստ է, հունտը ձեր ձեռքն է, ցանեցէք եւ հնձեցէք
Ու պայուսակը առնելուն պէս ցատկեց, գնաց ։
Ցօղուածագիրը կը շարունակէ.
— Անթաքիոյ մէջ եմ, կէսօրուան ճաշէն յետոյ, մեր Անթաքիոյ թըղթակցին Սամիհ Ազմիի հետ դէպի Մուսատաղ — Սուէտիէ ճամբորդութիւն մը կը կատարենք ։
Գիթիաս այս լերան ամէնէն մեծ եւ գեղեցիկ գիւղն է ։ Իր բնակչութիւնը, որոնք բոլորն ալ Հայեր են, ամառը, բոլորն ալ իրենց տանը մէկ սենեակը քաշուելով, մնացեալ մասը վարձու տուեր են. նոյնիսկ իրենց դպրոցը պանդոկի վերածեր են ։ Ճամբաները, սրճարանները, «կազինօ»ները լեցուն են Հալէպէն եկած ընտանիքներով ։
Անթաքիոյ Թուրքերը այս տարի հոս ալ չեն կրնար գալ ։ Գաղտամ մի- ջոցիս, քաղաքէն ճանչցած ներկարար թուրք տղու մը հանդիպեցայ եւ կատակելով .
— Ի՞նչ կը փնտռես հոս, չե՞ս վախնար, ըսի ։
— Զէ՞ք տեսներ, բազմութիւն կայ, գործ կայ. Հայերն ալ իրենի ներկել կուտան իրենց կօշիկները, եղբօր պէս կ՚ապրինք կ՚երթանք, ինչո՞ւ վախնամ ։
Այս միամիտ փոքրիկին խօսքերը չե՞ն ապացուցաներ որ երբեմն խիստ չափազանցուած կերպով կը ներկայացուի Հաթայի մէջ տարրերու միջեւ ծագած պաղութիւնը ։
Այսօր, մենք ալ հոս, լիտըր փառատաբան Իզմիթլեանէն մինչեւ պանդոկի հայ կառօռները, բոլորէն մպտաղէմ եւ լաւ ընդունելութեամբ չըզիսաւորուեցա՛նք ։
Այդ պարագայի՞ն ։
— Մթնոլորտը մենք մեզի խանգարեցինք ։ Հիմա մեր ջղաձիգ եւ խոնաւութենէ ցրտառութեան ընդունակ այս վիճակին մէջ այս ճամբէն չենք կրնար ետ դառնալ ։ Ապա թէ ոչ մէջտեղը իրարու դէմ ակռայ կճրտելու պատճառ մը չեմ տեսներ ։ Ընտրութեան պայքար ամէն տեղ կ՚ըլլայ ։ Բայց չեմ գիտեր ուրիշ ո՞ւր կը գըտնուին նոյն հայրենիքէն իրարու թըշնամիի նման նայող եւ իրարմէ խոյս տուող այս մարդիկ ։ Ասոր մե՞ղքը .
— Ան մեր բոլորին քովն է ։
Այս խօսքերը ըսող հայ մեծին ու- րիշ ինչ կրնայի ըսել բայց եթէ դարձեալ ձեռք ձեռքի տալով այս մեղքէն մաքրուիլ մաղթել ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ

Ս. ՇԱՄՈՆ, (Յառաջ) — Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչը իր այս տարուան գործունէութեան վրայ աւելցուց աշխատանքի ուրիշ ազգօգուտ ձեռնարկ մը,— երգչախումբի մը կազմութիւնը, որուն պիտի ջանայ կապել հայ երկսեռ երիտասարդութիւնը, սիրցընել տալով անոր հայկական երգը ։
Արդէն անդամներուն թիւը հասած է 14ի, որոնք կանոնաւորաբար կը հետեւին փորձերուն, ամէն երկուշաբթի ։ Երգչախումբին կրնան մասնակցիլ բոլորը՝ առանց սեռի խտրութեան ։
*** Հ. Յ. Դաշնակցութեան օրուան տօնակատարութեան գեղարուեստական բաժնին մասնակցողներու մէջ մոռցեր էի յիշել Օր. Ս. Գասպարեանը (արտասանութիւն) եւ Տիկին Նըւարդ Տէմիրճեանը (նուագ) ։

Սօս - Պարէտ

Բ. ՌՈՒԲԷՆ ՇԱՄԻ ՄԷՋ

ՇԱՄ,— Քէմանչիստ Ռուբէն նոյ. 16ին, մեծ ոգեւորութիւն ստեղծեց Շամի փոքրաթիւ գաղութին մէջ ։ Մէկ ժամ անդադար թրթռացուց իր «քեմանչէ»ն, խորապէս յուզելով ներկաները ։ Լսեցինք «Հայաստանը», «Ով մեծասքանչը», «Պաունկ»ը եւն. ։ Հովիւի սրինգը պահ մը մեզ տարաւ հայրենի աշխարհ ։

Թղթակից

ՆՍՄԱԿՆԵՐ ԶՕՐԱՆՈՑԷՆ

— . —

Սիրելի «Յառաջ», երեք շաբաթ է որ զօրանոց կը գտնուիմ ։ Հեծելագունդի մը մաս կը կազմեմ ։ Բայց պէտք է խոստովանիլ որ, բաւական դժուար է ։ Ձին վազած ժամանակ պէտք է վար ցատկել, յետոյ, նոյնքան արագ գետնէն վրայ նետուիլ ։
Առաջին շաբաթները քանի մը անգամ վար ինկայ ։ Սակայն, հիմայ ա՛լ բաւական վարժուած եմ ։
Օրական մէկուկէս ժամ ոտքի մարզանք կ՚ընենք, իսկ մնացած ժամերն ալ ձիավարութեան մարզանք ։
Ձին՝ իմ մտերիմ բարեկամս է, դէնքը՝ կեանքիս ընկերը ։ Հոգիիս չափ կը սիրեմ այս ամէնն ալ ։ Հըպարտ եմ, վասնզի զպրոցի մը մէջ կը գտնեմ ինքզինքս ։
Ցեղին ոգին միշտ բարձր է մէջս եւ, կ՚ուզեմ որ բարձր մնայ նաեւ մեր բոլոր երիտասարդներու կուրծքին տակ ։ Որպէսզի օր մը հաւաքուինք մեր եռագոյնին տակ, ինչպէս որ այսօր հպարտութեամբ կը ծառայենք մեր երկրորդ հայրենիքի դրօշին ։
Մեր զօրագունդին մէջ Հայ ըլլալով մինակս եմ ։ Զիս շատ կը սիրեն, հրամանատարէս մինչեւ զինուորը ։ Մեր ծառայութիւնը լաւ տպաւորութիւն թողած է բոլորին վրայ ։ Մարզանքի եւ նշանառութեան փորձերուն յաջողութեանս համար, առջի օր, վարձատրութիւն մը ստացայ մեծերէն
Բնակած քաղաքս շատ մաքուր եւ ջրառատ է ։ Ունի պտղատու ծառեր, ցորենի ընդարձակ դաշտեր, եւ առողջ օդ ։

Կ. Ասլանեան

Սիրելի «Յառաջ», կայարանը ։ Ինծի պէս հարիւրաւորներ մէկ մէկ պնայուսակ կարգի կը սպասեն ։ Տեսնէիր, ուրախութեան եւ թէ տրտմութեան հով մը կը փչէր այդ առաւօտ ։ Շատերուն մայրերը, քոյրերը, բարեկամները, նշանածները եկած էին ճամբու դնելու ։ Իսկ ե՞ս ։ Ոչ ոք ունէի ։ Սակայն, երբ անոնք կը համբուրուէին իրենց սիրելիներուն հետ, իմ աչքերս ալ կը թրջէին ։ Բայց նուիրական բան մը կը զօրացնէր զիս,— աչքն ու կրակը հայրենիքի ։
Կարգով կը լեցուինք կառաշարը, որ մեզ կ՚առնէ ու կը տանի զօրանոց ։
Առաջին օրը մեզ հագուեցուցին, կերակրեցին, տուին ինչ որ պէտք էր ։ Կերակուրները առատ եւ մաքուր ։ Ջուրի տեղ գինի կը խմենք ։ Կարգ եւ կարգապահութիւնը ինծի կը յիշեցնեն մեր դպրոցի օրերը ։
Մեր զօրագունդին մէջ չորս Հայեր ենք ։ Մեզ շատ կը սիրեն ։ Մեր աշխատանքները, փորձերը միշտ կը գնահատուին մեր մեծերէն ։
Միայն մէկ բանի նեղութիւն կը քաշենք,— Հայերէն թերթ ։ Կարելի չէ՞ որ «Յառաջ» իր թեւերը մինչեւ հոս երկարէ ։ Թերթ ղրկէ ։ Ու այս մինակ ես չեմ ։ Ինծի պէս շատեր կան որ կը սպասեն լուրի ։ Մանաւանդ լուրեր հայրենիքէն ։
Շատ լաւ ենք եւ ուրախ ։ Հիմակ ուրնէ զօրանոցը մեզի համար կը դառնայ տեսակ մը վառարան ։
Մեր աշխուժութիւնը, եռանդը տեսակ մը վստահութիւն ներշնչած է ներ- շնչել այս շրջանակին մէջ ։ Մեզ շատերը գովեն եւ կը քաջալերեն ։
Ու մենք փոխադարձաբար մեր պարտականութիւնը լի ու լի կը կատարենք ։
Մեզ չմոռնաք ։ Իսկ մենք մեր հայրենիքը բնաւ չպիտի մոռնանք ։

Ց. Տէր - Մինասեան

ՑՈՒՐՈՒՆԻ

Նոյեմբեր 2ին հողին յանձնեցինք, իր երիտասարդ տարիքին մէջ, մեր սիրելի ընկեր Յովհաննէս Զալաքեարեանը, տաժանելի հիւանդութենէ մը ետք ։ Ծնած էր Բրդնիք եւ մեր աննըման Վարուժանի գերդաստանի շառաւիղներէն էր ։ Ընդհանուր պատերազմին, հազիւ տասը տարեկան, որբացած կ՚իյնայ տարագրութեան ճամբուն վրայ, կը քալէ անապատներու կիզիչ աւազներու մէջէն ։ Կը յաջողի գտնել իր մօրաքոյրը, Տիկին Ոսկի Թօփալեան, որուն մայրական խնամքին ներքեւ կ՚անցնի իր պատանեկութիւնը եւ կը հասնի միասին Փարիզ.
Իր ծննդավայրէն շունչ մը, ճառագայթ մը կ՚ապրէր իր մէջ, կեանքի ահաւոր վերիվայրումները մասամբ ընկճած էին իր մարմինը, բայց կենդանի էր այդ շունչը ։ Երբ իր աչքերը բացաւ հաճոյքի այս ոստանին մէջ, փնտռեց տղաքը, փնտռեց խմբակը, ուր գաղափարի անունով խօսքեր կ՚ըլլային ։ Գոհ էր Յովհաննէսը, Հ. Յ. Դ. «Թոստոմ» խումբը գտած էր, առաջին վայրկեանէն, կը զգայիր որ նոր անկեղծութիւնը եւ գործի մասին ունեցած հաւատքը ։ Սերաստիոյ Հայրենակցական միութիւնը Մուրատի սպահանդէսը պիտի կազմակերպէր. Յովհաննէս օրերով, շաբաթներով կը վազէ հոս ու հոն, հերոս-Մարտիկին յիշատակը արժանաւորապէս տօնելու յուրջ աշխատանքին լծուած գրեթէ առանձին ։
Գանձօ Քաչանի Ցառաջդիմասիրաց Միութեան եռանդուն անդամներէն էր ։ Մեր հանդէսներուն ներկայ կ՚ըլլար իր ամբողջ ընտանեկան կազմով, կ՚աջակցէր նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութեան ձեռնարկներուն ։ Ամուսնացած էր պատուական ընտանիքի մը աղջկան օր. Հայթաեանի հետ ։
«Արծիւ»ը ձեռնարկած էր Դաշնակցութեան տան հանգանակութեան ։ Յովհաննէս առանց որ եւ է թելադրութեան ինքնաբերաբար կ՚արձանագրուէր ցանկին գլուխը, կարեւոր գումարով մը ։ Ներկաներս ապրեցանք երջանկութեան պահեր եւ համբուրեցինք անոր ճակտէն, որուն ետեւ վառ էր կայծը ։
Թիէի գերեզմանոցին մէջ անկիւնը կը հանգչի մեր սիրելի ընկերոջ տառապախտ մարմինը, իսկ զայն սիրողներուն սրտին մէջ պիտի տեւանի անոր յիշատակին մշտնջենական քաղցրութիւնը ։

Ս. Գարակէօզեան

ԻՆՉՈ՞Ւ ԿԸՐԹԱՑ ՀՌՈՄ.— Նախօրօք ծանուցուեցաւ թէ Եուկոսլաւիոյ վարչապետ Սթօյատինովիչ Նոյեմբերի երկրորդ կիսուն Հռոմ պիտի ուղեւորի ։ Այս ճամբորդութիւնը, նոր լուրի մը համաձայն, քանի մը օր յետաձգուած է ։ Հիմա Դեկտեմբերի կէսէն առաջ հոն կը սպասուի, եւ առաւելն երեք օր միայն պիտի մնայ ։ Տարակոյս չկայ թէ Իտալական եւ Եուկոսլաւ կառավարութիւններու պետերուն միջեւ խիստ կարեւոր քաղաքական խորհրդակցութիւններ տեղի պիտի ունենան, որպէսզի ալ աւելի զօրանան անցեալ գարունէն ի վեր երկուքին միջեւ հաստատուած բարեկամական կապերը ։ Ասոր ապացոյցն է, կ՚ըսեն Հռոմի թերթերը, վարչապետին հետ միաժամանակ Եուկոսլաւ զինուորական պատուիրակութեան մը ներկայութիւնը, որ անցեալ շաբթուան սուսերամարտական պտոյտ մը կատարեց Վերին Իտալիոյ մէջ եւ պաշտօնէութեան եւ ժողովուրդին կողմէ խանդավառ ցոյցերով ողջունուեցաւ ։

ՄԱՄՈՒԼ

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ռամկավարներու Փարիզի, Պաքի- րքի եւ Պոսթոնի օրգանները կը շարունակեն պարբերաբար գնդասեղի խարուածներ տալ Բարեգործականի ներկայ վարիչներուն, իբրեւ «քաղաքացիական ճնշումատութիւն» ։ Նմոյշ մը՝ Եգիպտոսի Արեւէն (5 Նոյ.).
— «Նախ՝ այս տարի եւս՝ ինչպէս նախորդ տարիներ, ընդհանուր ժողովը, «օրինաւոր նկատուած է անկախաբար ներկաներու թիւէն», որ քիչ է եղած նախորդ տարիներուն նման, հակառակ որ ժողովին՝ այս տարի եւս Փարիզ գումարումը յարմար դատուած է, «խորհելով որ Ցուցահանդէսին առթիւ մեծ թիւով անդամներ կրնան ներկայ գտնուիլ» ։ Ու առենադրութիւնը կ՚աւելցնէ. «Դժբախտաբար, ինչպէս անցեալ տարուան փորձը ցոյց տուաւ, դարձեալ Փարիզաբնակ սակաւաթիւ անդամներ միայն ներկայ կը գտնուին, եւ հարկադրաբար միշտ այդպէս պիտի ըլլայ, ուր որ ալ գումարուի այս ժողովը, տրուած ըլլալով որ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը համաշխարհային ընկերակցութիւն մըն է եւ մինչեւ հեռաւոր անկիւնները ունի բազմահազար անդամներ, որոնք ո եւ է ոստանի մը մէջ գումարուած ընդհանուր ժողովին անձամբ ներկայ չեն կրնար գտնուիլ» ։ Ճիշդ է ասիկա, եթէ Բարեգործականի բոլոր անդամները տեղ մը գումարելու վրայ ըլլար հարցը ։ Սակայն խնդիրը այն է որ Բարեգործականի տարեկան ժողովը պէտք է խմբէ, որքան կարելի է, աւելի շատ թիւով ներկայացուցչական գէմքեր, որոնք հնարաւորութիւն ունենան ներկայացնելու իրենց տեսակէտները եւ թելադրութիւնները՝ յատենի ժողովոյ, յանձնել Բարեգործականի գործունէութեան վերաբերեալ այն բոլոր տեղեկութիւնները, որոնք այլապէս չեն կրնար իրենց հասողութեան տակ իյնալ ։ Ուրախալի պարագայ մըն է որ, այս տարի բացի Ամերիկայի եւ Եգիպտոսի Շրջանակային Կեդր. վարչութիւններէն, Ցունաստանէն, Հապէշիստանէն եւ Զուիցերիայէն եւս ներկայացուցիչներ մասնակցած են ժողովին ։ Որքան փափաքելի պիտի ըլլար, եթէ Սուրիա, Պալքանները, Կիպրոս, Պաղեստին, Իրաք եւ այն բոլոր երկիրները վերջապէս, ուր Բարեգործականը գործունէութեան ընդարձակ դաշտեր ունի, կարենային գէթ մէկ մէկ հոգի ղրկած ըլլալ իբրեւ ներկայացուցիչ, քանի որ հնարաւոր չէ Բարեգործականի բոլոր անդամները տեղ մը հաւաքել ։
Պիտի առաջարկէինք որ յաջորդ տարիները, ընդհանուր ժողովը գումարուէր, եթէ հնարաւոր է, յաջորդաբար՝ Գահիրէ եւ Նիւ Եորք, եթէ այլուր կարելի չէ հաւաքուիլ, որպէսզի գէթ կարելի ըլլար հասկնալ թէ այս տեղերո՞ւ մէջ ալ «ամկաւ- թիւ անդամներ միայն» ներկայ պիտի ըլլան, ինչպէս եղած է նախորդ եւ ներկայ տարիներուն՝ Փարիզի մէջ ։
Ատենագրութենէն կը տեղեկանանք թէ «Ընդհանուր ժողովի օրակարգը ամիսներ առաջ պատրաստուած ըլլալով, սահմանափակ է» եւ թէ «վերջին պահուն ներկայացուած բաղձանքները եւ առաջարկները ի հարկին կը փոխանցուին կեդր վարչութեան ուշադրութեան» ։ Կը նշանակէ թէ ինչ որ կար, իբրեւ խնդիր՝ նախապէս պատրաստուած օրակարգի վրայ, ժողովը կըցած է միայն դրադիլ անով եւ նոր հարցերը թողուած են յաջորդ տարուան. Կը մնայ դիտել թէ տարի մը յետոյ այդ հարցերը պիտի պահե՞ն իրենց նորութիւնը եւ տարի մը կորսուած պիտի չըլլա՞յ, լուծելու համար կարգ մը խնդիրներ, որոնք թերեւս խիստ այժմէական էին եւ ստիպողական ։ Դժբախտաբար, ատենագրութեան մէջ չկայ ո եւ է ակնարկութիւն, կեդր. վարչութեան ուշադրութեան յանձնուած հարցերուն վերաբերմամբ, որպէսզի կարենայինք այդ մասին աւելի դիտակցօրէն արտայայտուիլ ։ Կ՚ըսուի սակայն թէ անցեալ տարի ներկայացած յիշատակագիրներու հիման վրայ հիմնական կանոնագրի մէջ պիտի ներմուծուին կարգ մը փոփոխութիւններ, որոնց մասին եւս չկայ ո եւ է լուսաբանութիւն ։
Ի մէջ այլ որոշումներու, ժողովը յանձնարարած է կեդր. վարչութեան «իր ներկայ կազմը ամբողջացնել, նուազագոյն երեք նոր վարիչ - անդամներու անուանումովը, յառաջիկայ ընդհանուր ժողովին վաւերացման ենթարկելու համար» ։ Կ՚ենթադրենք թէ կեդր. վարչութեան կազմին ամբողջացումը կը գտնուէր նախապէս որոշուած օրակարգին վըրայ, քանի որ ընդհանուր ժողովը չէր որ պիտի զգացնէր այդ պակասը լրացնելու պէտքը ։ Ու սակայն կը խորհինք թէ տարեկան ժողովը, որ գերագոյն ժողովն ալ է Հ. Բ. Ը. Միութեան, կրնայ եւ պէտք է թելադրութիւններ եւ ցուցմունքներ ընէր կեդր. վարչութեան կազմին մէջմտնելիք անձերուն մասին, անոնք գտնուին Փարիզ թէ այլուր ։ Երանի թէ ընդհանուր ժողովին մէջ իսկ տրուած ըլլային նոր անուններ, որոնք նոր ուժ մը աւելցնելու ընդունակ են Բարեգործականի կեդր. վարչութեան վրայ, ոչ թէ միայն իրենց նիւթական՝ այլ մըտաւորական կարողութեամբ, ինչպէս նաեւ հայ գաղութներու իրականութեան եւ պահանջներուն լայն ծանօթութեամբ ու մանաւանդ Բարեգործականի պաշտպանութեան պաշտօններուն վրայ իրենց փորձառութեամբը» ։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԿՈՄԻՏԱՍ ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ԵՐԳԱՐԱՆ, 528 էջ մանրատառ, երգահաններու կենսագրութիւններով եւ լուսանկարներով ։ Հրատ. Ա. Տէր Սահակեան, Հալէպ ։ 1937 ։ Գին Ֆրանսայի համար՝ 35 ֆրանք (լաթակազմը՝ 40 ֆրանք) ։ Ստանալու համար դիմել — A. Der - Sahakian, 39, Rue Tilel, Alep, Syrie.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (64)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

— Է՜ Լեւոն էֆէնտի, բարի ճանապարհ,— կէս հեգնական ձեւով մը ըսաւ Սալբի պէյը,— ինչալլահ նորէն կը տեսնուինք. Վան երթալու ըլլաս նէ, իմ բարեւս չմոռնաս հաղորդել ընկերներուդ ։ Ծօ էշեր,— խօսքը ուղղեց ժանտարմներուն,— Լեւոն էֆէնտին իմ բարեկամս է, աղէկ սէյրապէթ տեղ հասցնէք, հասկցա՞ք ։ Երթաք բարով ։
Շուտով քաղաքը ետեւնուն ձգած, ժանտարմներն ու երկու կալանաւորները կը բարձրանային Շապին Գարահիսարի խճուղիով ։ Ժամ ու կէս քալած կը լինէին եւ մօտեցեր էին առաջին գիւղին, երբ ժանտարմներէն մէկը ձիուն սանձը քաշելով կեցուց ։
— Այս գիշեր հոս պիտի մնանք ։
Ծօման թրքական գիւղ մըն էր, ճանապարհէն հազիւ տասը վայրկեան հեռաւորութեան վրայ ։ Հոն ախոռի մը մէջ բանտարկեցին Լեւոնն ու Առաքելը, առանց ձեռքերուն կապերը քակելու, կտոր մը հաց տուին եւ ախոռի ծանր դուռը կղպեցին վրանին ։
— Շատ մութ է,— փսփսաց Առաքելը ։
— Լաւ է ։ Առ հացիդ բաժինը ։
— Ես ախորժակ չունիմ ։
— Ախորժակ ունիս թէ ոչ միեւնոյնն է. կեր, վաղուան համար պէտք է մտածես ։
— Վաղուան համա՞ր ։ Վարժապետ գիտե՞ս թէ մեզ ուր կը տանին կամ ինչ պիտի ընեն ։
Լեւոնը լուռ էր ։
— Վարժապետ, վախնամ սանկ ճամբան մեր գլուխները պիտի ուտեն ։
—Գիտեմ, Առաքել, դու հացդ կեր, այսօր եւ վաղը ապահով ենք, միւս օր Աստուած գիտէ, աշխատէ քնել եւ հանգստանալ ։
Ախոռին մէջ լռութիւն տիրեց ։ Կողք կողքի երկնցած, մինչ քիչ վերջ Առաքել թեթեւ մը սկսաւ խըռկալ, Լեւոնը բոլորովին արթուն կը մտածէր ։ Կասկած չունէր որ դէպի մահ կ՚երթար, բայց ինչպէս կ՚երեւէր, կառավարութիւնը Գարսից քոնսուլին հետ գլխացաւանք չունենալու համար իր հետքը պիտի կորսնցնէր երկրի ներսերը երթալէն վերջ ։ Իսկ մինչ ա՞յդ ։ Լեւոնը կը մտածէր ։ Դըժբախտաբար այնպիսի պայմաններու մէջ կը գտնուէր, որ ծրագիր կազմելը օգուտ մը չունէր. Ճակատագիրը պէտք էր յանձնել բախտին ։
Առտուն բաւական ուշ ճամբայ ելան ։ Ինչպէս կ՚երեւէր, ժանտարմները մասնաւոր պատճառ մը չունէին արագ քշելու ձիերը, բանտարկեալները դանդաղաքալուածքով կ՚երթային ։ Կէսօրուան մօտ երկու ժամ հանգստացան ճամբու եզերքը մայրի ծառի մը տակ ։ Հակառակ Լեւոնի փորձերուն, ժանտարմները չուզեցին խօսքի բռնուիլ, միայն երբ Լեւոնը հարցուց թէ մինչեւ ո՞ւր իրեն պիտի ընկերանային, ժանտարմներէն մէկը կոշտ կերպով պատասխանեց.
— Շապին Գարահիսար պիտի հասցնենք, իշաալլահ անկէ վերջ մինչեւ դժոխք կ՚երթաս ։
Այդպանը միխիթարական լուր մըն էր Լեւոնի համար ։ Երբ ճամբայ ելան, կամաց մը Առաքելը միխթելով ըսաւ.
— Մինչեւ Շապին Գարահիսար ապահով ենք ։
— Բայց հո՞ն ։ Տեղացի Թուրքերը զիս կը ճանչնան, շատերու հետ ալ հին խնդիրներ ունեցեր եմ, հաշիւս կը փակեն ։
— Այդ ալ քու գիտնալու բանդ է, — բոլորովին անտարբեր ձեւանալով պատասխանեց Լեւոնը ։
Առաքելը մէկ զարմացած նայեցաւ ընկերոջը, որ իր կողմն ալ չէր նայեր, արտմտած գլուխը օրօրեց ու ալ չխօսեցաւ ։ Ի՞նչ խօսէր այդպիսի մարդու հետ ։ Գուլաբ Գայա հասան, երբ ժամը հինգը անցեր էր, թէեւ դեռ շատ ժամանակ կար մթնելուն, բայց ժանտարմները ձիերէն վար թըռան, յայտնելով թէ այդ գիշեր հոն պիտի մնային ։
Գուլաբ Գայան նախ քան պատերազմը Ֆրանսական ընկերութեան մը գործատեղին էր, աղօրարանը ։ Երջապատուած խիտ անտառներով, համբաւաւոր վայր մըն էր գիւղագնացութեան, ուր Կիրասոնէն բազմաթիւ ընտանիքներ ամառը անցընելու կ՚երթային ։ Բացի գործարանի ընդարձակ շէնքէն, չորս հինգ մեծ պահեստներ կային, տեսակ մը ամբարներ տախտակները արեւէն եւ անձրեւէն պաշտելու եւ քանի մը կոկիկ տնակներ պաշտօնէութեան համար ։
Անշուշտ կալանաւորները չէին կըրնար պահել այդ ամբարներու մէջ, որոնք տախտակէ շինուած, անապահով շէնքեր էին ։ Ժանտարմները ընտրեցին տուներէն մէկը որ երկաթ վանդակներ ունէր ։ Լեւոնն ու Առաքելը բանտարկեցին այդ սենեակներէն մէկուն մէջ, ձիերը կապեցին ծառի մը բունին, ասոր խոտ նետելով առջեւնին ու իրենք ալ սենեակին առջեւ պատշգամի վրայ տեղաւորուեցան ։ Սենեակը միայն երկու պատուհան ունէր, մէկը մուտքի դրան մօտ, որ պատշգամին վրայ կը նայէր, իսկ երկրորդը՝ հակառակ կողմը, ուրկէ կ՚երեւէր քիչ անդին գտնուող անտառը ։ Լեւոնը հարեւանցի ակնարկ մը նետելով ետեւի պատուհանէն դուրս, եկաւ ու դրան քով յատակի վրայ պառկեցաւ ։
Առաքելը ճանապարհին չէր խօսած Լեւոնի հետ. անոր այնքան անտարբեր վերաբերմունքը սաստիկ զայրացուցեր էր զինք ։ Եթէ թեւ թեւի կապուած չլինէր, անշուշտ հակառակ անկիւնը պիտի երթար երկննալու ։ Հազիւ թէ կողք կողքի երկնցած, Լեւոնը որ մինչ այդ բոլորովին անտարբեր վերաբերմունք մը ունէր, գլուխը մօտեցնելով ընկերոջ ականջին, հազիւ լսելի ձայնով մը փսփսաց.
— Առաքել, տեղէդ չշարժիս, ձայն չհանես, թող այնպէս կարծեն թէ սաստիկ յոգնած շարժելու կարողութիւն չունինք ։
— Ի՞նչ կայ, վարժապետ ։
— Ոչինչ մի խօսիր, անշարժ պառկէ ։
Այդ վիճակին մէջ պառկելն ինքնին սարսափելի տանջանք մըն էր ։ Ձեռները դաստակներէն իրարու կապուած, Առաքելի ձախ թեւն ու Լեւոնի աջը նոյնպէս շուանով մը սեղմուած իրարու, հնարաւոր չէր ոչ կողքի, ոչ կռնակի վրայ պառկիլ, այլ միայն երեսն ի վար երկննալ ։ Այդ վիճակի մէջ իրարու կողքի յատակի վրայ անշարժ երկնցած էին երկուքը, բայց երեւոյթին յոգնաբեկ վիճակի մէջ քընած ։ Քանի մը անգամ ժանտարմները պատուհանէն նայելով միայն բաւականացան, քնած կ՚երեւային անհաւատները ։
(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

նէր՝ Աշխատանքի Դաշնակցութեան, Լէօն Պլումի բնակարանին եւն. մասին։

Առջի օր, երեկուան դէմ ոռումբեր գտնուեցան Փալէ Տուայեալ, դրան մը առջեւ.

Թուլուզի մէջ կատարուած քննութեանց շնորհիւ հաստատուեցաւ թէ դաղտնի կոմիտէն 2000 անդամներ ունէր այդ քաղաքին մէջ։ Նանսիի մէջ ալ կասկածելի հնաքեր գտնուած ըլլալով, քանի մը հոգի եւս հարցաքննութեան ենթարկուեցան։

Լուվանսիէնի մէջ, խուզարկութիւնները շարունակուելով, հաստատուեցաւ թէ դղեակ մը ամբողջ վերածուած էր։ Առաջին առթիւ զէնք չգտնուեցաւ, բայց քննութիւնները յառաջ տանելով, ոստիկանները գտան դաղտնի հեռաձայնի բազմաթիւ կայաններ, ինչպէս եւ օդափոխ գործիքներ եւն.։ Վէրսայլի մէջ, գործարանատիրոջ մը բնակարանին մէջ խուզարկութիւններ կատարուելով, զէնքեր եւ կասկածելի առարկաներ գտնուեցան։ Տիէփի մէջ քննութիւնները յառաջ կը տարուին, հաստատուած ըլլալով թէ այդ քաղաքը կարեւոր կեդրոն մը կը կազմէր դաւադիրներուն համար։ Լիլի մէջ ձերբակալուեցաւ խոզարած մը որ զէնքեր կը փոխադրէր։ Ամբաստանեալը մերժեց յայտնել թէ ո՛րկէ կու գային այդ զէնքերը։

Արմատական օրկանը, «Լէօմանիթէ» եւ միւս ձախակողմեան թերթերը կը հարցնեն թէ ժամանակը եկած չէ՞ ձերբակալելու դաւադրութեան բուն ղեկավարները

Ապահովութեան Տեսչութիւնը կը շարունակէ խստօրէն գաղտնի պահել շատ մը յայտնութիւններ։

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅՈՅՆ ԶՕՐԱՎԱՐ ՄԸ, ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱՄ երբ յուղարկաւորութեան թափօրը կ'անցնէր Աթէնքի փողոցներէն։ Հեռագիրը կ'ըսէ թէ դագաղին կափարիչը բացուեցաւ եւ յանկարծ դուրս նետուեցաւ մեռելը։ Ցետոյ կ'աւելցնէ թէ կատղելով ամբոխին առջեւ, դագաղին մէջ դրուած սուրը քաշեց եւ յարձակեցաւ թափորին վրայ։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ մէջ, քարայրի մը խորը ձերբակալուեցաւ չէյխ Ֆարհատ Սաադի, իր երեք ընկերներուն հետ։ Շէյխը, որ կը փնտռուէր 1936ի խռովութիւններէն ի վեր, վտանգաւոր դաւադիր մըն է եւ երկու անգամ վիրաւորուած էր անցեալ տարի։ Ուրիշ կարեւոր ձերբակալութիւններ ալ կատարուեցան։

ՃԱՓՈՆՑԻՆԵՐԸ միշտ յառաջ խաղալով, հասած են Շանկայի եւ Նանքինի կէս ճամբուն վրայ։ Չինացիները քաջաբար կը կռուին։ Բազմաթիւ խորհրդային օդանաւեր երեւցան Չինաստանի մայրաքաղաքին վրայ։

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարին դէպի Թուրքիա ճամբորդութիւնը նորէն յետաձգուեցաւ։ Ամիսներէ ի վեր կը գրուի այս մասին։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ–ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Այսօր, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին «Շահրիկեան» սրահին մէջ.
5, Ռիւ տը լ'Էքլիփս

Ի պատիւ Գ. ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻԻ

Կը նախագահէ Յ. Գ. Ս. Տրք. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

Պիտի դասախօսէ Գ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին

Մուտք եւ թէյասեղանի մասնակցութիւն 3 ֆրանք

ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԵՑԷՔ
Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարսէյլի Մասնաճիւղի
ԵՐԵԿՈՅԹ–ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

Որուն բացառիկ փայլով անցնելուն ոչինչ չէ խնայուած։

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Մարսէյլի հայ կաբողագը ու արուեստագէտները։

Կը նուագէ Մաթիէօի նշանաւոր «Ռեօնտըբ-ժազ»ը։

Տեղի կ'ունենայ քաղաքին ամէնէն շքեղ սրահներէն մէկուն մէջ, ՍԱԼՈՆ ՔԱԼՊԷՐ, Դեկտ 11ին, Շաբաթ գիշեր ժամը 10էն մինչեւ առաւօտեան ժամը 5։

ՄՈՒՏՔ 10 ՖՐԱՆՔ. Կանխօրօք ապահովել տոմսերը Մասնաճիւղիս գանձապետ Գ. Մ. ՉՐՊԱՇԵԱՆԷ. 27 Rue d'Aubagne։

Կ'ՈՒԶՈՒԻ 15—18տարեկան հայ աղջիկ մը որ գիտնայ Ֆրանսերէն (խօսիլ, գրել եւ կարդալ) եւ հաշիւ, աշխատելու համար marchand couleurի մէջ։ Դիմել Maison Daron, Գ. Թաթուլեանի, 32, Rue Menilmontant, Փարիզ (20)։

Կ'ՈՒԶՈՒԻ հայ օրիորդ մը գործերու նորոգութեան համար։ Սկիզբը չորաթական 60 Ֆր.։ Հեռաձայնել Աչճեանի, Elysées 38—25։

Կ'ՈՒԶՈՒԻ հայ կին մը կամ օրիորդ մը տնական աշխատանքներու համար։ Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել Աչճեանի Elysées 38—25։

ԼԻՈՆԻ Աղքատախնամի ընդհ. անդամական ժողովը տեղի ունեցաւ 7 Նոյ. Կիրակի կէսօրէ վերջ։ Ներկայ էին 22անդամուհիներ։ 1937 Յունուար 1էն մինչեւ 7 Նոյ. 1937 Մուտք եղած է 4672Ֆր. 70 սնթ.։ Ելք՝ 4122 Ֆր. 70 սանթիմ։ Մնացնելը պատրաստ՝ 450 Ֆրանք։ Նոր վարչութեան անդամ ընտրուեցան Օր. Նազելի Եօլճեան (Ատենապետ), Տիկին Ազատ Նի Մակարեան (փոխ ատենապետ), Տիկին Զապէլ Քիլէրճեան (Ատենադպիր), Տիկին Աննա Գէորգեան (Գանձապահ), Տիկին Թագուհի Չէթուեան (Խորհրդական)։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԳԱՆԵՐԻ ՔԱՇԵԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընկերաժամական դասախօսութիւնը 27 նոյ., Շաբաթ երկոյ ժամը 8.30ին իր ակումբին մէջ. կը խօսի Գ. Ղեւոնդ Մելոյեան։ Նիւթ՝ Ցրուածութեան ազգութիւնը մեր ազատագրական շարժման վրայ։

Գիւմաւէ

Սէն-Լուի «Ակնունի» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 26 Նոյ. Ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 8.30ին իր Ակումբին մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ԼԻՈՆԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Ուր. երեկոյ ժ. 9ին «Զարդարեան» գրադարանին մէջ, 181 Քուռ Լաֆայէթ։

"ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ"Ը ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ
ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՐԱՖՖԻԻ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻՆ

27 Նոյ. Շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին ԴՊՐՈՑԻ սրահին մէջ

Նախաձեռնութեամբ «Համազգային»ի Մ-հիւղին եւ մասնակցութեամբ Շավիլի Եկեղեցական Ընկերակցութեան, Կ. Խաչի, Հ. Յ. Դ. «Արդութեան» խումբի եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի։

Կը նախագահէ Բժ. Ց. ԴԱՒԻԹԵԱՆ

Կը խօսին Հ. ՍԱՀԱԿ Յ. ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ եւ Գ. Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին անդրյն «Րաֆֆի» երգչախումբը իր սիրողներով, Տիկին ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ, Տէր եւ Տիկին Բ. ՀԱԳԷՇԵԱՆ, Գ. Գ. Ա. ԳԱՐԱՅԵԱՆ եւ ԱՄԻՐԵԱՆ.

Մուտքը ազատ է — Օթօպիւս Թիւ 1, իջնել մէրի. Երկաթուղի՝ Ս. Լազարէն։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ 25 Նոյեմբեր, Հինգշաբթի երեկոյ, ժամը 9ին իր կեդրոնատեղին, 8, Rue Bossuet, Paris.

Կը դասախօսէ Գ. ՆՇԱՆ ԳԱՄԷՐԵԱՆ, Նիւթ՝ «Գերբնական երեւոյթներ, Մահ եւ կրկին Մարմնառութիւն»։

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿՈՒՄԲ

Կը դասախօսէ Գ. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ. Նիւթ՝ ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ. Ուրբաթ 26 Նոյ. ժամը 21ին, 8 Ռիւ Պոսիւէ, Փարիզ.

ԱՄԻՐՏՕՎԼԱԹԻ ՀԻՆԳՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ

ՓԱՐԻԶԻ ԱՄԱՍԻՈՅ Հայրենակցական Միութիւնը, հովանաւորութեամբ Հայ Բժշկական Ընկերութեան կը տօնէ մեծ հանդիսաւորութեամբ Ամասիացի մեծանուն բժիշկին՝ ԱՄԻՐՏՕՎԼԱԹի ծննդեան հինգհարիւրամեակը Փարիզի մէջ, 16 Յունուար 1938ին, իսկ Մարսէյլի մէջ 23 Յունուար 1938 Կիրակի կէսօրէ վերջ։ Կը խնդրուի բոլոր ազգային կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ այդ որոշուած օրը։

Մանրամասնութիւնները յառաջիկային։

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՆՑԻԿ–ՑԵՐԵԿՈՅԹ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ
ԱՏԱՓԱԶԱՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

28 ՆՈՅԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ, ԺԱՄԸ 15.30էՆ ՄԻՆՉԵՒ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

Saint-Didier—Victor-Hugoի

շքեղ սրահներուն մէջ

46 ter. Rue Saint-Didier, Métro: Victor-Hugo կամ Trocadéro

8 ՀՈԳԻՆՈՑ ԸՆՏԻՐ ՕՐՔԷՍԹՐ–ԺԱԶ, ԵՒ ՀԱՃԵԼԻ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ ԴԻՒՐԱՄԱՏՉԵԼԻ ԵՒ ՆԱԽԿԻՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

ԱՃՈՒՐԴ ՉԿԱՅ

ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐԸ, ԿԻՆԵՐՈՒ 7.50, ԱՅՐԵՐՈՒ 10 ՖՐ.

ԵՐԵԿՈՅԹ–ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ԿԵԴՐՈՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

Տարեկան պարահանդէսը՝ այս տարի բացառաբար տեղի կ'ունենայ, 8 RUE BOSSUET, Paris Բարեգործականի Տան մէջ՝ յառաջիկայ 26 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ, ժամը 15էն մինչեւ կէս գիշեր (եւ ոչ թէ 19 Նոյեմբերին, ինչպէս նախապէս յայտարարուած էր)։

Ընտիր նուագախումբ, ճոխ պիւֆէ,

հաճելի անակնկալներ։

Պարերը կը սկսին անմիջապէս

ՄՈՒՏՔ 10 ՖՐԱՆՔ (Աշակերտներու համար կէս գին)

Հասոյթը ամբողջովին կը յատկացուի որբերուն եւ աղքատ ֆիւանդներուն

ՆԱԽԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ
ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ
Հայկական եւ Արեւելեան երաժշտութեան

ԿԻՐԱԿԻ. 28 ՆՈՅԵՄԲԵՐ, ԿԷՍՕՐԷ ԵՏՔ ԺԱՄԸ 16.45ԻՆ

Salle Prat, 150 Rue Paradis

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ

Գ. Մ. ԱԼԵՄՇԱՀԻ

ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՏԻԿԻՆ Մ. ԹԷՐԶԻՊԱՇԵԱՆԻ

(Մարսէյլի Գոնսերվաթուարէն)

ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ ԵՒ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ 80 ՀՈԳԻ

Յայտագրի մէջ՝ Կոմիտաս Վ.-ի, Սպենդիարեանի, Տէր Ղեւոնդեանի եւ Ալէմշահի լաւագոյն գործերը։

Ներկայ պիտի ըլլան պետական, զինուորական, գեղարուեստական, ինչպէս նաեւ հայ եւ օտար մամուլի ներկայացուցիչներ։

Տոմսերը այժմէն կը ծախուին հետեւեալ հասցէներուն.— Քոնսէյ Քլաւէք, 4 րիւ Մոնկրան։ Գ. Ս. Տիրատուրեան, 2, րիւ Ֆիլիբ տըԺիրար։ Գ. Յ. Էգսէրճեան, 40, Լա Քանըպիէր։ Գ. Կ. Բիրենց, 3, րիւ տը լ'Արպր։ Գ. Ա. Քէօսէեան, 11, Փլաս Ժիւլ Կէտ։ Գ. Վ. Տէր Վարդանեան, 51, րիւ Սէն Ֆարի, եւ Գ. Գ. Մերիկեան, 13, րիւ տէ Տօմինէքէն։

ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆ՝ 15, 14, 12, 8, 7, ԵՒ 5 ՖՐԱՆՔ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (66)

ԽԵՆԹԸ
ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ–ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

[illegible]

Վարդանէ, դու պիտի լինես առաջին օրինակը, ասաց նրան էֆէնտին, դէ, մօտեցիր, դաւակս։

Վարդանէն ամօթխածութիւնից բոլորովին շփոթեցաւ և անշարժմնաց իր տեղում։ Նա աւելի բարեոք էր համարում, որ գետինը պատռուէ եւ իրան կուլ տայ, քան թէ գլուխը մի օտար մարդու գրկում դնէ։ Բայց ամէն կողմից նրան բօթեցին, քաշքշեցին ասելով, «աղջի, գնա, մի ամաչիր, քեզ բան կը տայ»— եւ վերջապէս նրան տարան էֆէնտու մօտ եւ նա առիպուեցաւ իր գեղեցիկ գլուխը դնել էֆէնտու ծնկների վրայ։ Էֆէնտին փայփայեց Վարդանէի սիրուն գիսակները եւ դրեց նրա ափի մէջ երկու ոսկի։

Մինչ էֆէնտին այսպիսի քէֆէրով էր զբաղուած, նրա մօտ նրա դաւթիաններից մէկը, մօտեցաւ, եւ ականջին ասաց. «այն մարդին, որի համար պատուիրած էիք, գտանք»։

— «Բռնեցէք, եւ ամենայն զգուշութեամբ պահեցէք, մինչեւ ես առաւօտեան կարգադրութիւն կ'անեմ», — պատասխանեց էֆէնտին անլսելի ձայնով։

Զաւիթեան հեռացաւ։

Ի՞նչ մարդու համար էր այդ կարգադրութիւնը, — ոչ ոք չը հասկցաւ։

Արդէն գիշերից բաւականին անցել էր։ Արեւմտաւոր Պետրոսի խըճիթը փոքր առ փոքր դատարկուեցաւ։ Երամիշանները հեռացան։ Դրացի Օհօքն արբեցութիւնից բոլորովին անզգայ իր տունը տարան։ Բազմութիւնը ցրուեցաւ։

Արհեստաւորի խրճիթի մէջ մնաց միայն պատուելի հիւրը դրգիրի հետ, որը այնքան խմել էր, որ ունեցած մի հատիկ աչքն էլ ոչինչ չէր տեսնում։ Սուսանը անկողին պատրաստեց էֆէնտու համար, հրացները հանգցրին եւ բոլորը հանգստացան։

Այս գիշեր ի՞նչ էր պատահել, — Աստուած գիտէ։ Բայց առաւօտեան Վարդանէն շատ տխուր էր եւ արտասուքը խեղճ աղջկայ աչքերից մի քանի օր չէր ցամաքում։

Նոյն գիշերուան առաւօտեան պահուն, դեռ լոյսը չը բացուած, այս գիւղի մէջ կատարուեցաւ մի ուրիշ ցաւալի անցք, մի երիտասարդի շղթաներով կապած, տարան զինուորական գործակատարի մօտ, որ նոր էր եկել այս կողմերում պատերազմական կարգադրութիւնների համար։

Գիւղացիներից ոչ ոք չը տեսաւ նրան, — միայն Թոմաս էֆէնտին խաւարի միջից նրա ետեւից նայելով, մի առանձին դիւական հրճուանքով ասում էր իր մտքում. «գնա այսուհետեւ, որքան կարող ես, փչիր քո զուռնան»։

Այդ երիտասարդը Գ. Դուզուկչեանն էր, կամ մեր արժեան Գ. Սալմանը։

ԻԶ.

Տէրունի Խօջոի տան մէջ ամենեւին չը գիտէին թէ ինչ էր պատահել Գ. Սալմանին հետ, միայն շատ անհանգիստ էին, որ նա գիշերը չը վերադարձաւ։ Մանաւանդ, Վարդանը, Հայրապետը եւ Ասօն խիստ տխուր էին, որովհետեւ զգում էին որ անպատճառ մի չար դէպք պէտք է պատահած լինի։ Առաւօտեան նրանք երեքը միասին դուրս գնացին, գուցէ մի բան կը լսէին նրա մասին։

Կէսօրին անակնկալ կերպով յայտնուեցաւ Թոմաս էֆէնտին։ Նրա այս անսպասելի գալուստը, մենակ, առանց ծառայի, առանց դաւթիանների խիստ օտարոտի թուեցաւ ծերունուն։ Նա միշտ մեծ էր գալիս իր առանձին ամբոխով։ Նա բռնեց ծերունու ձեռքից, մի կողմը տարաւ, որպէս թէ մի գաղտնի խօսելիք ունի նրա հետ։

— Գիտե՞ս, ասաց նա կիսածածուկ եւ կիսայուրջ եղանակով, — «այն դուդուկ փչողին» կալանաւորեցին, տարան «ի դուռն Արքահամու»։

[illegible]

(Շար.)

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - ■
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՈՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 փրանք	
Օտար երկիրներ	215 »	110 փրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 26 ՆՈՅԵՄԲԵՐ VENDREDI 26 NOVEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3587 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ՄԻՇՏ ԴԱՂՏՆԻ ԵՒ ԼՊՐԾՈՒՆ

Մեծ պատերազմը — վերջի՛նը — փակած պիտի ըլլար գաղտնի դիւանագիտութեան շրջանը: Մարդիկ պիտի խօսէին ու գործէին եթէ ոչ բոլորովին բաց, գոնէ աւելի մտերմօրէն, ամուր հիմերու վրայ դնելու համար խաղաղութիւնը: Մանաւանդ որ, ռուսական յեղափոխութիւնը հրատարակութեան տուած ըլլալով բազմաթիւ գաղտնի փաստաթուղթեր, շատ լայն բացուած էին աչքերն ու միտքերը

Վարդի մը կեանքն ալ չունեցաւ այդ ցնորքը :

Քսնադադարէն քսան տարի վերջը, այսօր, «մեծ»երը նոյնքան խրած են գաղտնիքներու լաբիւրինթոսի մը մէջ, որքան Մեծ Պատերազմէն առաջ: Շատ մը տեսակէտներով, այսօր աւելի թանձր են գաղտնիքները, քան երէկ :

Գաղտնապահութեան զրահներ հագած են ժողովրդապետական համարուած իշխանութիւնները: Գաղտնիքներու անթափանցելի դիմակ մը կը ծածկէ կարմիր, կանանչ կամ դեղին դիկտատուրաներու ճակատը :

Ահաւասիկ վերջինը, — Լոնտոնի եւ Պերլինի միջեւ նետուած թանձրակուռ ցանցը, որուն հիւսուածքը ի զուր քակելու կը ճգնին բանգէտ կամ իրագեկ համարուած մարդիկ :

Արտակարգ պատուիրակ մը այցելեց Գերմանիա, հինգ ժամ խօսակցելով անոր Առաջնորդին հետ: Պատուիրակը ժամերով խօսակցութիւններ ունեցաւ, նաեւ, Հիթլէրի նախարարներուն հետ : Եւ մինչ աշխարհ անհամբեր լուսաբանութեան մը կը սպասէր, Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետը կը գոհանայ չոր ու ցամաք յայտարարութեամբ մը: Կը ջանայ համոզել թէ այցելութիւնը ունէր «անհատական» եւ ոչ թէ «պաշտօնական» հանգամանք, թէ չի կրնար աւելի բան բսել նոյն իսկ երեսփ. ժողովին առջեւ :

Միայն այս գաղտնապահութիւնը ամէնէն պերճախօս փաստը կը կազմէ ոչ միայն խօսակցութեանց արտակարգ նշանակութեան, այլեւ յարուցուած հարցերու ծանրութեան :

Երկրորդ փաստը՝ Ֆրանսայի վարչապետին եւ արտաքին նախարարին ուղղուած հրաւէրն է :

Անշուշտ «գրոյց անելու» համար չէ որ Լոնտոն պիտի երթան Պ. Շօթան եւ Իվօն Տէլպոս, ճիշդ այն պահուն երբ զուտ դրական գործ մը եւ ուրիշ ներքին հոգեր այնքան յարած են այս երկրին կառավարութեան ուշադրութիւնը, երբ անոր դրացիներն անգամ սուր հետաքրքրութեամբ կը հետեւին անցուդարձին :

Յետպատերազմեան մամուլը աւելի ազատ ըլլալով, նորէն անոր միջոցաւ կարելի է ստանալ չարք մը լուսաբանութիւններ, կամ գոնէ մօտաւոր բացատրութիւններ :

Այդ մամուլին այն մասը որ ամէնէն իրագեկն ու հաստնը կը համարուի — անգլիականը — հետաքրքրական յայտնութիւններ կ'ընէ Հալիֆաքս - Հիթլէր խօսակցութեանց մասին: Եւ դիւանագէտներու չարժուձեւերն ալ կը հաստատեն թէ բոլորովին անհիմն չեն հրատարակուած լուրերն ու կարծիքները :

Այսպէս, կը հաստատուի թէ Գերմանիա սեղանի վրայ դրած է հիմնական հարցեր, բացորոշ պատասխաններ պահանջելով Մեծն Բրիտանիայէն, որուն հետ միշտ համաձայնութեամբ գործել կը նախընտրէ Հիթլէր :

Այդ հարցերէն մէկը, անշուշտ, գաղթային խնդիրն է, որուն լուծումը այլեւս անյետաձգելի կը համարուի: «Դուք շատ ունիք, մենք բնաւ չունինք, մեր ժողովուրդը կը լողայ հարստութեան եւ ճոխութեան մէջ, մեր ժողովուրդը քարէն հաց կը հանէ եւ տեղ կը փնտռէ: Վերադարձուցէ՛ք ինչ որ յափշտակեցիք »:

Ա՛յս է գերմանական բանաձեւը, գաղթային հարցի մասին:

Յաղթականները շատ լաւ կը հասկնան այս ազդարարութեան իմաստը:Անոնց համար գաղտնիք չէ որ առաջին քայլը իրենք պէտք է առնեն, եթէ իսկապէս կ'ուզեն լուծել Գերմանիոյ գաղթային զատը: Չէ՞ որ իրենք ստացան աւիւծի բաժինը, գերմանական աւարին մէջ:

Բայց, ինչպէս պիտի բսէր առածի կարգ անցած հարուստը, «հոգի չէ որ տամ, փո՛ղ է, փո՛ղ»:

Ուրեմն, յաղթականները նորէն լարած են գաղտնի դիւանագիտութեան մեքենան, որպէսզի ելք մը գտնեն Գերմանիան գոհացնելու, պահելով հանդերձ աւարը: Այս միտումը կրնայ տանիլ ծախքը ուրիշին տուժել տալու քաղաքականութեան: Օրինակ, փոքր պետութիւններ կան հարուստ գաղթավայրերով. կարելի չէ՞ անոնցմէ բաժին հանել եւ առ այժմ կոցել Գերմանիոյ ձայնը …

Այս հարցին հետ կապուած է աւելի ծանրակշիռ խնդիր մը,— ազդեցութեան ոլորտները հեռը. Եւրոպայի մէջ: Աւելի խտացնելով, Աւստրիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ խնդիր :

Իրազեկներ կ'ըսեն թէ Հիթլէր առաջարկած է դաշնակցային պետութեան վերածել Չեխոսլովաքիան, եւ չխառնուիլ Աւստրիոյ գործերուն :

Կազմուած՝ պատերազմէն վերջը, Չեխոսլովաքիան աչքի փուշ է Գերմանիոյ համար: Այնտեղ կան երեք միլիոն Գերմանացիներ, որոնց համար կատարեալ ինքնավարութիւն կը պահանջէ Հիթլէր: Եւ ամէնէն հիմնականը.— այդ երկիրը լուրջ արգելք մը կը հանդիսանայ դէպի արեւելք ճամբուն վրայ: Իսկ Աւստրիան արդէն գերմանական կը համարուի հոգեպէս, եւ Հիթլէր կ'ուզէ Ֆիզիքապէս ալ տիրանալ անոր, կցելով կամ ազգային - ընկերվարական լուծին տակ առնելով զայն :

Միշտ գաղտնի եւ լպրծուն, նորէն բրիտանական դիւանագիտութիւն է որ կը բանի այստեղ ալ :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԻՐԱՐՈՒ ԿԸ ՅԱՋՈՐԴԵՆ

Կառլտծելի Զօրավարի մը ձերբակալութիւնը

Դաւադրական կազմակերպութիւնը կը կոչուէր «Գաղտնի Կոմիտէ Յեղ. Գործունէութեան»

Ներքին նախարարին պաշտօնական զեկոյցէն վերջը, զոր հրատարակեր էինք երէկ, Ապահովութեան Տեսչութիւնը աւելի խստացնելով հետապնդումները, ձեռնարկեց շարք մը նոր խուզարկութեանց եւ ձերբակալութեանց :

Հինգշաբթի օր խուզարկուեցաւ Զօր. Էտուար Տիւսէնեէօրի բնակարանը : Զօրավարը ժամանակին եղած է դիւանապետ օդանաւային նախարարութեան մէջ, եւ մէկ տարիէ ի վեր կը մատնանշուէր ձախակողմեան մամուլին կողմէ, իբրեւ գործօն Փաշական : Անուն շահած էր Ֆրանսայի զինուորական օդանաւացութեան մէջ, արժանանալով Պատուոյ Լեգէոնի, բայց վերջերս քաշուեցաւ զինուորական ասպարէզէն: Խուզարկութենէն վերջը, զօրավարը Ապահովութեան Տեսչութեան պաշտօնատունը առաջնորդուելով, երկարօրէն հարցաքննուեցաւ մինչեւ գիշերը ուշատեն եւ հսկողութեան տակ առնուեցաւ :

Նոյն օրը երկար հարցաքննութիւններէ վերջը ձերբակալուեցան հետեւեալ անձերը.— 1. Ժոզէֆ տը Մառէսքիէ, հանգստեան կոչուած ծովային սպայ մը, այժմ անօրէն Բէս Իփոթէքէս Մառիթիմ է Ֆլիւվիալի, որուն գրասենեակին մէջ բռնուած էին բազմաթիւ կասկածելի թուղթեր, — 2. Ռէյմօն Շէռօն, օդանաւային սպայ, — 3. Անթուան Մանէսի եւ 4. Տիկին Պէրթօ, նոյն ընկերութեան քարտուղարները, 5. Անրի Տըլօնքլ, գոհարավաճառ Փարիզի եւ Քանի մէջ, եղբայրը Էօժէն Տըլօնքլի որ Իտալիա կը գտնուի այժմ եւ դաւադրութեան բուն վարիչը կը համարուի .

Ձերբակալուեցան նաեւ երեք Արաբներ, որոնք ամբաստանուած են թէ Ալժերիացի կամաւորներ կը զինուորագրէին գաղտնի կոմիտէին համար :

Դեռ շատ աւելի կարեւոր ձերբակալութեանց կը սպասուի: Բուն ղեկավարները ամբողջովին երեւան հանուած չեն տակաւին, թէեւ հաստատուած է որ Փոմփանս փողոցի ծովային եւ պետային նաւարկութեան ընկերութիւնը կեդրոնն էր դաւադրական կազմակերպութեան :

Ձերբակալման հրամանագիրներ հանուեցան Էօժէն Տըլօնքլի (Իտալիա), Իւպէր Փասթրէի (Հունգարիա), Կապրիէլ Ժանէի եւ Ժաք Քորէզի դէմ. Այս վերջինը քարտուղարն է Էօժէն Տըլօնքլի, որուն կինն ալ վար դրուած է Ապահովութեան Տեսչութեան մէջ :

Երկրորդ խուզարկութիւն մը կատարուելով Թիվոլի փողոց, կարասեներու վաճառատան մը մէջ, գտնուեցան բազկապաններ (պրասար),— եռագոյն ժապաւէններ՝ մէջտեղը շուշան մը (խորհրդանշան միապետութեան): Այս առթիւ հաստատուեցաւ թէ դաւադրական կազմակերպութեան բուն անունն է «Գաղտնի կոմիտէ յեղափոխական գործունէութեան»: Կ'ըսուի թէ Միութիւնը կազմուած է 1936ի սկիզբը: Պետերէն մէկն էր Ժաք Քորէզ, 28 տարեկան, Էօժէն Տըլօնքլի քարտուղարը, որ անհետացած է անցեալ շաբթուընէ ի վեր եւ կը կարծուի թէ արտասահման փախած է :

Մինչ այս մինչ այն, ամէն օր նոր զինապահեստներ, թաքստոցներ կամ ամրոցներ երեւան կը հանուին: Տիէփի մօտ ոստիկանութիւնը գտաւ ստորերկրեայ թաքստոց մը, եօթը քառ. մեթր տարածութեամբ, Տէր եւ Տիկին Անսէլի պարտէզին մէջ: Այր եւ կին պատասխանեցին թէ թաքստոցը շինուած էր իբրեւ մառան ածուխի եւ գինիի. բայց շինութեան բազմածախս հանգամանքը, պատերուն բացառիկ թանձրութիւնը եւ ուրիշ երեւոյթներ կասկած ներշնչեցին, քանի որ Տէր եւ Տիկին Անսէլ պարզ բանուորներ են եւ չէին կրնար այդքան ծանր ծախքերու տակ մտնել :

Թուլուզի մէջ, հիւանդանոցի մը մէկ սենեակին մէջ երեւան հանուեցան բաւական թիւով հրացաններ, որոնք անմիջապէս կնքուեցան: Ուրիշ զինապահեստներ ալ գտնուեցան Մրեւոյն քաղաքին մէջ եւ շրջակաները: Ոստիկանութիւնը կը շարունակէ քննութիւնը, լուր առած ըլլալով թէ շատ աւելի կարեւոր զինապահեստ մը կը գտնուի քաղաքի կեդրոնին մէջ: Զինուոր մը պատմած է թէ շաբաթը երկու անգամ կառքեր եւ նաւակներ կը հանէին, կասկածելի բեռներ փոխադրելով :

Լուվսէնի մէջ (հիւսիսային արեւմուտք) Ապահովութեան Տեսչութեան քառն պաշտօնեաներ երեւան հանեցին ստորերկրեայ ամրոց մը, որուն բոլոր պատերը յախճապակիով պատած են եւ հեռաձայնի բազմաճիւղ ցանց մը սարքուած է: Կ'ըսեն թէ հեռաձայնի դիծը 2000 թելերէ կը բաղկանար: Այս շէնքը հռչակաւոր Քոթիի ամառանոցն էր (Քոթի մեռաւ 1934ին, 10.000.000 անգլ. ոսկիի հարստութիւն մը ձգելով): Ամրոցին սենեակներէն մէկուն մէջ գտնուեցաւ գործիք մը որ ելեկտրական զօրաւոր հաղորդալարեր կ'արձակէր, մեքենաբար բանալով դուռները, իւրաքանչիւր այցելուի հասած պահուն : Երեւան հանուեցան նաեւ գաղտնի գետնուղիներ (թունէլ):

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ երեւան հանուած ձեռնառումբերը, որոնց թիւը 3000ի կը հասնի, պիտի ոչնչացուին, նկատելով որ կրնան արկածներ պատճառել, եթէ պործածուին բանակին մէջ:

Ֆոնթէնէպլոյի մօտ, Ավոնի մէկ գիւղակին պարտէզին մէջ գտնուեցաւ զնդացիր մը, բոլորովին նոր :

Խուզարկութիւնները եւ հարցաքննութիւնները կը շարունակուին ամբողջ երկրին մէջ: Ապահովութեան Տեսչութիւնը կը շարունակէ լռութիւն պահել շատ մը յայտնութեանց մասին, որպէսզի հետապնդումները եւ ձերբակալութիւնները դժուարութեանց չհանդիպին :

*** Պելժիական կառավարութիւնը նկատելով որ Կիզի դուքսը եւ որդին գործօն աշխատանքներ կը կատարեն միապետութիւնը հաստատելու համար Ֆրանսայի մէջ, հակառակ խելօք մնալու յանձնառութեան, քննութիւն բացաւ :

Արաբիստանի ֆինանսական պայմանները

Աթաթիւրք իր չքախումբին հետ Մալաթիա, Տիգրանակերտ, Խարբերդ այցելելէ վերջ, վերադարձաւ Ատանայի, Մերսինի եւ Գոնիայի ճամբով, առանց հանդիպելու Վան - Մուշ - Պիթլիս :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԱՆԳԱՄ ...

Չորեքշաբթի գիշեր ժամը 8.45ին Ռատիօ Փարին շնո՛րհ ըրած էր 15 վայրկեան տրամադրելու հայկական երգի, ի պատիւ հանգուցեալ Փոլ Ֆօշէի:

Այդպէս ալ ծանուցած էին շատ մը թերթեր — «Փ. Ֆօշէի յիշատակին», առանց յիշելու երգեցողութեան հայկական հանգամանքը…

Զարմացայ այս ժլատութեան համար, քիչ - շատ ծանօթ ըլլալով «աշխարհքի բաներուն»:

Հայկանուշ Թոլոսեան ինք խանդավառ չէր երեւար, երբ առաջին անգամ կը հաղորդէր երեկոյթին լուրը:

Այդ առթիւ կ'աւելցնէր, քիչ մը սրտաբեկ.

— Վերջին անգամ է որ կ'արտօնեն Լայերէն երգել անթելով, այն ալ առանց նուագախումբի …

Եւ չորեքշաբթի գիշեր, երբ, «Անմեղութիւնէն վերջը (փրանսերէն), սկսան հայկական երգերն ու շարականները, ինծի թուեցաւ թէ երգչուհին ոչ թէ կ'երգէր, այլ արդար եւ հալածական ժողովուրդի մը սրտաճմլիկ ձայնն էր որ կ'արձակէր ի լուր աշխարհի: Կանչ մը ծուլանալ, հեգնութիւն մը համարձակ, ենտուած բոլորին, ընդդէմ բոլոր անիրաւութեանց եւ փոքրոգութեանց .

— «Ուրախ լեր» .

Այո, ուրախ եւ արի, «Սուրբ» ժողովուրդ, որ երբեմն անուն ունէիր իբրեւ «Եկեղեցի »:

Ու երբ հնչեց մեր «Տէր Ողորմեա»ն, զոր «քանի մեզ աղէկներըր» կը կոչեն «Miserere», երբ կաթիլ կաթիլ արցունք կը հոսէր մեր հոգիներուն մէջ, թրջելով մեր աչքերը, ինծի թուեցաւ թէ նորէն այս անիրաւ աշխարհին էր ուղղուած այդ ամենի աղաղակը

— Տուր աշխարհիս խաղաղութիւն..

Այո, աշխարհը աւերեց մեր բոյնը եւ խռովեց մեր խաղաղութիւնը, տարտղնելով մեզ հողմացրիւ, եւ սակայն մեր բաղձանքն է որ «Տէր ողորմի» ամէնէն առաջ անոնց, աշխարհին եւ իր հզօրներուն .

Ու կը թուէր թէ նորէն մեզի կ'իյնայ գերագոյն պարծանքը,— Աշխատա՛նք,— երբ երգը ոլորուելով, սլանալով ալեակներու կը կազմէր ինչպէս վտակ մը վճիտ ու կարկաչուն .

— Արի, արի քն մտազ ,

Հօ ե՛րը ջա՛ն
Հօ, ռօ՛ւել, հօ՛.
Հօ, ռօւել, հօ՛

...

Հա կալ արա մ․ն արա

Հա կայր դարման արա

..

Ցորենն ինձ, դարմանը քեզ

. . .

Հազար անգամ աւելի արդար էր Լայ գիւղացին, երբ տքնելով եզան Լետ, երբ քաժին կը հանէր անոր՝ դարմանը:

Մարդիկ այսօր «դարման»ն անգամ շատ կը տեսնեն աշխարհի անժառանգներուն համար: Եւ երբ կ'ուզես գանէ երգել, շնո՛րհ կ'ընեն «վերջին անգամ »:

Անշուշտ մենք ալ կ'ունենանք այդ «վերջին անգամ»ը …

ՎԱՀԷ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԵՒ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԼՈՆՏՈՆ ՊԻՏԻ ԵՐԹԱՆ ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՇԱԲԹՈՒ

Ի՞նչ պայմաններ առաջարկած է Գերմանիա

Ընդունելով անգլիական կառավարութեան հրաւէրը, վարչապետ Պ. Շօթան եւ արտաքին նախարարը Լոնտոն պիտի երթան երկուշաբթի կամ երեքշաբթի, խորհրդակցելու համար Հիթլէրի թեկադրութեանց մասին :

Լոնտոնի թերթերը զարմանազան լուրեր կը հրատարակեն Լորտ Հալիֆաքսի եւ Հիթլէրի տեսակցութեան արդիւնքի մասին: Ամէնէն իրագեկ թերթերուն կարծիքով, Հիթլէր հետեւեալ պայմանները առաջարկած է.—

1.— Գերմանիա պատրաստ է Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ վերադառնալու, պայմանաւ որ վերաքննուին անոր ուխտին զանազան տրամադրութիւնները, ջնջուին Ազգաժողովին եւ հաշտութեան դաշնագիրներուն միջեւ հաստատուած յարաբերութիւնները եւ մանաւանդ այն յօդուածը որ պատերազմին պատասխանատու կը հռչակէ Գերմանիան: Կը պահանջուի նաեւ վերաքննել փոքրամասնութեանց վերաբերեալ յօդուածները եւ ճանչնալ Եթովպիոյ գրաւումը :

2.— Մեծն Բրիտանիա պէտք է հաւանի որ Չեխոսլովաքիան վերածուի դաշնակցային պետութեան մը :

3.— Մեծն Բրիտանիա պէտք է յանձն առնէ քաղաքական կամ զինուորական աջակցութիւն չընծայել Աւստրիոյ

4.— Գերմանիա յանձն կ'առնէ գաղթային հարցը չարծարծել մինչեւ վեց տարի, եթէ Մեծն Բրիտանիա յանձն առնէ օգնել իրեն, գաղթավայրերը ետ առնելու համար :

5.— Գերմանիա կը խոստանայ ամէն ջանք թափել խաղաղութիւնը վերահաստատելու համար Սպանիոյ մէջ, պայմանաւ որ Լոնտոն ճանչնայ Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը: Կը խոստանայ նաեւ օգնել, վերահաստատելու համար խաղաղութիւնը Մայր. Արեւելքի մէջ:

Դժուար է ըսել թէ այս լուրերէն ո՛րը վաւերական է. բայց բոլոր երեւոյթները կը հաստատեն թէ Գերմանիա կ'ուզէ ազատ գործել կեդր. Եւրոպայի մէջ, եւ չմտնել որ եւ է հաւաքական յանձնառութեան տակ, մինչեւ որ չընդունուին իր տեսակէտները :

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին չորեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, վարչապետը շատ կարճ եւ անորոշ տեղեկութիւններ հաղորդեց Լորտ Հալիֆաքսի տեսակցութեան մասին: Բացատրեց թէ այցելութեան նպատակն էր զաւելի սերտ հասկացողութիւն մը» հաստատել Գերմանիոյ հետ, թէ լորտին «այցելութիւնը անհատական էր եւ պաշտօնական հանգամանք չունէր», թէեւ արտակարգ պատուիրակը տեսակցած է նաեւ Գերմանիոյ գլխաւոր նախարարներուն հետ: «Այս խօսակցութիւնները մտերմական հանգամանք ունէին, եւ անշուշտ ժողովը չսպասեր որ ուրիշ յայտարարութիւններ ընեմ այդ մասին: Բայց գոհ եմ որ այցելութիւնը թանկագին եղած է, չեշտելու համար երկու երկիրներուն միջեւ աւելի սերտ հասկացողութիւն մը հաստատելու բաղձանքը »:

Ընդհանուր կարծիքը այն է թէ խօսակցութիւնները անմիջական արդիւնք պիտի չտան, բայց պիտի նպաստեն ելքեր գտնելու : Լորտ Հալիֆաքս մանրամասնօրէն խօսեցաւ նախարարական խորհուրդին մէջ, որ երկու անգամ նիստ հրաւիրուած էր :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՓՈՔՐ-ԱՍԻՈՅ ԱՂԷՏԻ 15ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Բ.

Քանի մը ամիս վերջ, կանոնաւոր բանակին մաս կազմող ուժերը մեկնեցան ճակատ, եւ Թիկունքի պաշտպանութիւնը յանձնուեցաւ քաղաքապահ զօրամասերուն եւ ոստիկան զօրքին: Բանակին ընծայուած այս օժանդակութեան չափը հասկնալու համար, կը բաւէ յիշել ռազմաճակատի ետին գտնուող քեմալական բազմաթիւ չէթէներու գործունէութիւնն ու Թրքական հոծ զանգուածներու առնչակցութիւնը: Երկուքն ալ կրնային երկու կրակի մէջ ձգել հելլէն բանակը:

Քաղաքապահ զօրամասերու կազմութիւնը մեծ տպաւորութիւն գործեց Թուրք զանգուածին վրայ: Զինուորական տողանցքներն ու ռազմափորձերը ջլատեցին անոր բարոյական կորովը: Հայկական գումարտակին պայծառ մասնակցութիւնը, խորապէս կ'ազդէր անոր արիւնոտ մտածողութեան վրայ: Թէեւ հայ զօրամասը երբեք չդադրեցաւ օրինակելի ըլլալէ սկիզբի օրերէն մինչեւ վերջը:

Օրուան կառավարութիւնը հակառակ ըլլալով հանդերձ այս շարժումին, երեւոյթները փրկելու համար, ծածկամտութեամբ մը պահեց իր Թաքուն ծրագիրները եւ այնպէս մը ցուցուց թէ՝ կը գնահատէ շարժումին հայրենասիրական հանգամանքը, եւ հաւատարիմ տուաւ Փոքր Ասիական դատը չլքելու համար: Ան քաջ գիտէր որ տարբեր վերաբերում մը կրնար բանակը մղել ապստամբութեան: Երեւութապէս քաջալերեց ազգային շարժումը եւ սակայն [illegible] հետեւողականութեամբ մը հետապնդեց իր ծրագրին գործադրութիւնը: Այսպէս, նախ ընդհ. հրամանատարութեան կոչեց Զօր. Հաճանէսթին՝ ապարապետ Փափուլասին տեղ, որ ջերմ պաշտպան մըն էր Փոքր Ասիոյ դատին: Յետոյ Կ. Պոլիսը գրաւելու խայծով Փոքր Ասիայէն Թրակիա փոխադրեց երկու զօրաբաժին եւ ամբողջ 15նոց ծանր հրետանին: Փոխուեցաւ սպայակոյտի կազմը եւ հրամանատարութեան կոչուեցան հաւատարիմներ: Այս փոփոխութիւնները եւ մհատեցուցիչ քարոզութիւններ ջլատեցին հելլէն բանակը, եւ ողնայարէն հարուածեցին փոքրասիական [illegible]:

Սակայն եւ այնպէս քաղաքապահ զօրամասերը ուղածէն ինչ կատարեցին Թրքական ընդհ. յարձակողականէն մինչեւ Փոքր Ասիոյ ամբողջական պարպումը:

Թրքական յարձակողականը հազիւ սկսած, երբ ճակատէն վրդովիչ տեղեկութիւններ սկսան հասնիլ, ծայլեցան Թուրք չէթէներու յանկանչական գործունէութիւններն ու Թուրք զանգուածին մէջ անհանդիստ շարժումներ: Հրոսախումբերուն եւ խուժանին գործակցութիւնը կրնար աղէտալի ըլլալ թէ՝ Պանտրմայի ուղղութեամբ նահանջող բանակին եւ թէ շրջանին մէջ ապրող մօտ քառասուն հազար քրիստոնեայ բնակչութեան համար:

Գունտկան յուրը հասաւ Սեպտ. 1ին: Վտանգը սակայն հեռուն էր քաղաքէն: Թրքական բանակը առաւելապէս երկու թեւով կը ճնշէր հելլէն [բանակը]՝ ջանալով կտրել անոր նահանջի [illegible] ուժերով արագօրէն յառաջացան Իզմիր եւ Մուտանիա, եւ այդ երկու նաւահանգիստներուն մէջ նեղեցին նահանջող բանակը՝ զայն գերի ձգելու ծրագրով: Հետեւաբար բանակին կը մնար Պանտրմայի նաւահանգիստը, որ բաւական հեռու էր Թրքական յարձակողական գիծէն:

Պանտրմայի գրաւման ուժերու հրամանատարութիւնը, որ անշուշտ բոլորէն աւելի տեղեակ էր կացութեան, մտահոգ էր առաւելապէս երկու հարցով.— Մուտանիոյ նահանջի գիծը կտրուած ըլլալով, Պրուսայի բանակը կը նահանջէր Պանտրմայի ուղղութեամբ: Հետեւաբար ռազմական անհրաժեշտութիւն էր ամէն գնով պաշտպանել նաւահանգիստը: Երկրորդ, բանակը չհասած, ապահովել շրջակայ բոլոր քաղաքներուն ու աւաններուն քրիստոնեայ ազգաբնակչութեան օր առաջ փոխադրութիւնը դէպի Թրակիա՝ խուճապ չյառաջացնելու մտահոգութեամբ:

Կենսական խնդիր մըն էր նաեւ շրջանները նաւահանգիստին միացնող խճուղիներուն եւ երկաթուղիին պաշտպանութիւնը: Իր ուժերէն կարեւոր մաս մը տրամադրեց Խաճնէքկէօնէն շրջանին, ուր կը վխտային զօրաւոր հրոսախումբեր: Զօրացուց Պանտրմա-Պալըքէսիր երկաթուղիին վրայ գտնուող պահակախումբը: Ապահովեց Պանտրմա-Միխալըճ եւ Պանտրմա-Քիրմասթը երթեւեկը: Սակայն ամէնէն աւելի կը վախցուէր քաղաքին Թրքութենէն, որ ներքին ապստամբութեամբ մը կրնար ճամբայ բանալ հրոսախումբերուն եւ գիւղացիներու մուտքը:

Քաղաքին ապահովութիւնը յանձնուեցաւ հայ քաղաքապահ գումարտակին, որ հիանալի քաջութեամբ կատարեց իրեն վստահուած պարտականութիւնը: Սեպտ. 1ին, գրաւման շրջանի հրամանատարութիւնը գրաւոր զեկոյցով մը հաղորդեց բոլոր զօրախումբերուն թէ քաղաքին ապահովութիւնը յանձնուած է հայկական 5րդ. գումարտակին: Հարկ էր արժեցնել այս վստահութիւնը: Թուրքերը կը կասկածէին հայկական վրէժխնդրութենէն, եւ պատուիրակութեան մը միջոցաւ իրենց մտավախութիւնը յայտնեցին հրամանատարութեան, խնդրելով որ յունական զօրամասի մը յանձնէ քաղաքին պաշտպանութիւնը. բայց վճռական մերժումի հանդիպեցան:

Ամբողջ երկու շաբաթ հայկական զօրամասը երկունքի օրեր անցուց: Ծանր էր իր պարտականութիւնը: Այդքան սակաւաթիւ ուժերով դժուար էր իշխել հոծ Թրքութեան մը վրայ, ապահովել քրիստոնեայ ազգաբնակչութեան գաղթը եւ ամուր պահել քաղաքը՝ նահանջող բանակին անցք տալու համար:

Քրիստոնեաներու գաղթը լրացաւ բէկ շաբթուան ընթացքին: Հինգ-վեց շոգենաւ, անդադար, Մարմարայի մէկ եզերքէն միւսը փոխադրեցին աղէտահար ժողովուրդը: Փոխադրութիւնը ա՛յնքան կանոնաւոր եւ առանց խուճապի կատարուեցաւ, որ շատեր իրենց տան աւելն իսկ փախցուցին: Հակառակ Թափուած գերմարդկային ճիգերուն, սակայն, կարելի չեղաւ փրկել Գալըքէսիրի քրիստոնեաները, որոնք կորնչուցին սկիզբի օրերու պատերազմին եւ իրենց գիւղահաւանութեան զոհը դարձան՝ խաբուելով տեղացի Թուրքերուն խոստումներէն...: Այս դիւրահաւանութեան զոհ գացին նաեւ մաս մը Հայեր Պանտրմայի մէջ: Հակառակ կիրարկուած բոլոր միջոցներուն, կարելի չեղաւ այս միամիտները նաւ ղնել եւ անոնք ի վերջոյ եաթաղանով քաւեցին իրենց մեղքը...:

Հոս ջերմ երախտագիտութեամբ պէտք է յիշատակել նաեւ գրաւման հրամանատարը, որուն կը պարտին իրենց կեանքը առնուազն քառասուն հազար աղէտեալներ: Այս անձնուէր զինուորականը մինչեւ վերջին վայրկեանը մնաց իր դիրքերուն վրայ: Իր արագագին զեկոյցներուն վրայ էր որ Յունաց Պատրիարքարանն ու Ազգ. Պաշտպանութեան Կոմիտէն շոգենաւեր ղրկեցին Պանտրմա: Ինք անձամբ ղեկավարեց գաղթականներու փոխադրութիւնը եւ ամէն միջոց ի գործ դրաւ որպէսզի ո՛չ մէկ քրիստոնեայ ենթարկուի Թուրքին վրէժխնդրութեան: Նոյնիսկ խարազանի հարուածներով նաւամատոյց քշեց Թաքստոցներու մէջ ապաստանած մաս մը Հայեր, որոնք հակառակ տրուած հրահանգներուն կը դժկամակէին մեկնիլ: Ան էր դարձեալ որ Գալըքէսիրի խեղճ քրիստոնեաները ամէն գնով ազատելու համար քանիցս փորձեց մասնաւոր կառախումբեր հասցնել Գալըքէսիր, որոնք սակայն կէս ճամբէն ետ վերադարձան՝ Թրքական հրոսախումբերը արդէն տիրացած ըլլալով քաղաքին: Այս արիասիրտ սպան էր դարձեալ, որ մինչեւ Սեպտ. 14, հակառակ շրջակայ չէթէներու եւ խուժանին մոլեգին յարձակումներուն, հերոսական դիմադրութեամբ պաշտպանեց նաւահանգիստը:

Եւ այս պաշտպանութեան մէջ կարեւոր դեր մը վիճակեցաւ հայկական զօրամասին:

Հ. ՎԻՇԱՊԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԱՊՏԻՒԼ-ԱԶԻԶ ԻՊՆԸ-ՍԷՈՒՏԻ ՈԴԻՍԱԿԱՆԸ

Իտալիա վերջերս բարեկամական դաշինք մը կնքեց Եէմէնի էմիրին հետ: Առէկ զատ Իտալիոյ դրդումով ու Թաքուն աջակցութեամբ Հիճազի Թագաւորը՝ Իպնը Սէուտ կը պատրաստէ ինքզինքը հռչակել գերագոյն վեհապետը բոլոր Արաբներուն, Պաղտատէն մինչեւ Մարոք:

Հռետորական բառախաղ մը չէր, երբ վերջերս Մուսոլինի, Տրիպոլսոյ ափերուն վրայ, բարձրաղաղակ ինքզինքը կը հռչակէր «բարեկամը» Իսլամութեան: Բարեկա՛մ, անտարակոյս, ճիշդ այնպէս, ինչպէս էր երբեմն Վիլհելմ Բ. կայսր Գերմանիոյ: Բարեկամ այնքան, որքան որ կարելի է զանոնք օգտագործել յանուն Իտալիոյ [illegible] նուաճութեան:

Կը Թուի թէ Իտալիա, յամառ հետեւողականութեամբ որոշած է Անգլիան խոցոտել տեւականապէս իր արժանապատուութեան, իր ապահովութեան մէջ: Ան վտանգներ, սպառնալիքներ կը դիզէ Անգլիոյ ամէնէն կենսական ճամբաներուն վրայ: Եթովպիական արշաւանքը, Սպանիական կնճիռը, Հռոդոսի ամրացումը, Պաղեստինի խռովութիւնները յաջորդական արարները կը կազմեն Իտալիոյ կատարած վտանգաւոր արուամին: Մուսոլինի չի բաւականանար միայն վիրաւորելով ծերուկ առիւծը, այլ կարծես հաճոյք կը զգայ արծարծելով ու հրահրելով բացուած վէրքը:

Ու ահա ներկայիս Իտալիա չի վարանիր բախտախաղի մէջ նետել շարաշուք խաղաթուղթը՝ Իպնը Սէուտ:

Իպնը Սէուտ — որուն մասին գրած եմ ժամանակին այս էջերուն մէջ,— ամէնէն կարեւոր դէմքն է արաբական համայնապատկերին վրայ. մէկը այն անձնաւորութիւններէն, զորս յետպատերազմեան չփոթ շրջանը իրենց համեստ անկիւնէն դուրս քաշեց, ամէնէն գործօն, «տիեզերք» դերերու եւ պաշտօններու բարձրացնելու համար:

Իպնը Սէուտ, ծնած 1887ին, կը պատկանի Էլ-Սէուտ ընտանիքին, որ ԺԸ. դարու կէսէն սկսած կ'իշխէ Արաբիոյ անապատային ներքնաշխարհին, Նէճտի:

Նէճտի պէտէվի ազգաբնակչութիւնը, իր պետերով յարած էր վահապիականութեան: Աւելիս կը կազմէ բողոքական բայց աղանդաւոր հերձուած մը իսլամ կրօնքին մէջ, եւ այդ իսկ պատճառաւ միջնական անհանդուրժողութեան ու բախումի առիթ մը եղած է Նէճտի ու զինքը շրջապատող արաբ ցեղերու միջեւ:

1902ին, երբ Իպնը Սէուտ, 15 տարեկան հասակին, կը յաջորդէր իր հօր, իր երկիրը, Նէճտը կը գտնուէր գրեթէ Շամմար պէտէվիներու գերիշխանութեան տակ: Շամմարները աւելի սերտօրէն յարած էին օսմանեան տիրապետութեան եւ դարաւոր քինախնդրութիւն մը ունէին Նէճտի իրենց արենակիցներուն հանդէպ.

Իպնը Սէուտ, հակառակ իր երիտասարդ տարիքին, յաջողեցաւ Շամմարները վանել իր երկրէն ու իր էմարէթը վերածել կազմակերպուած, կեդրոնաձիգ պետութեան մը:

Իր նախաձեռնութեամբ ըմբոստ գաւառները տարիճանաբար գաղութացան ու միացուեցան կեդրոնին: Ան կազմեց տեսակ մը զինուորական միաբանութիւն — «Իխվան»— որուն նպատակն էր իր նահապետական երկրին մէջ ստեղծել զինուորական վարժ ոյժ մը ու լրտեսական գործակալներ տեղաւորել դրացի արաբ երկիրներուն մէջ, օժանդակելու համար իր քաղաքական ծրագիրներուն:

Վրայ հասաւ մեծ պատերազմը:

Ամբողջ Արաբիան ինքզինքը գտաւ անակնկալ կացութեան մը առջեւ: 1915ի վերջերը Անգլիա կը յաջողէր Արաբները ոչ միայն անջատել Թուրքերէն, այլ եւ ոտքի հանել Թրքական բանակներուն դէմ: Իբրեւ խայծ, Հիճազի էմիր Հիւսէյինը կը հռչակէր «Մալիք» Արաբիոյ, այն խոստումով, որ պատերազմի հաշուեյարդարին պիտի ըլլար պետը համարաբական Թագաւորութեան:

Անգլիական այս ծրագիրը անշուշտ կը խաչաձեւէր Իպնը Սէուտի քաղաքական մտադրութիւնները: Արդէն Մէքքէի էմիրութեան եւ Նէճտի էմարէթին յարաբերութիւնները միշտ ձգտեալ եղած են հինէն ի վեր: Նէճտի խստամբեր վահապիականութիւնը չէր հանդուրժեր Մէքքէի մէջ տիրող Թոյլ ու ժեղկ կրօնական բարքերուն: Դարերու, ցեղային եւ անձնական հակառակութիւն մը կը բաժնէր երկու ընտանիքները:

Իպնը Սէուտ չճանչցաւ Հիւսէյինի գերիշխանութիւնը եւ Թայիֆի մօտ պարտութեան մատնեց Հիւսէյինի երկրորդ զաւկին՝ Ապտուլլահի բանակը:

Գործը պիտի սատկանար եթէ Անգլիան չմիջամտէր, փրկելու համար «մարդը», Հիւսէյինը. Անգլիա խոստացաւ Իպնը Սէուտի տարեկան 60.000 անգլիական ոսկիի Թոշակ մը, պայմանաւ որ չխանգարէր իր գործը:

Իպնը Սէուտ երեւութապէս ընդունելով հանդերձ այս առաջարկը, ձեռքի տակէ չարունակեց որոմ ցանել Հիւսէյինի արբանեակներուն միջեւ.

Պահ մը Իպնը Սէուտ իր զէնքերը դարձուց Շամմարներու դէմ, որոնց երկիրը կը ներկայացնէր անկազմակերպ վիճակ մը: 1921ին Շամմար էմիրը կը պարտուէր, գերի կ'իյնար ու իր մայրաքաղաքը՝ Հայլը կը գրաւուէր:

Իպնը Սէուտ ուրեմն կը յաջողէր վերջնականապէս իր երկրին կցել հիւսիսային Արաբիոյ բարձրաւանդակը՝ Ջէպէլը Շամմարը: Իր նորակազմ պետութիւնը սահմանակից կ'ըլլար ուրեմն Հիճազի, Իրաքի եւ Անդրյորդանանի արաբ իշխանութեանց, որոնց վրայ կը հսկէր, իբրեւ պաշտպան, Անգլիան:

Ու միշտ պատրաստ հաշտուելու կատարուած իրողութեան հետ, Անգլիա կը հարկադրուէր Նէճտի էմիրը ճանչնալ իբրեւ սուլթան եւ անոր մօտ ուղարկել դիւանագիտական գործակալ մը:

Անգլիա փորձեց աւելին ընել: Հաշտեցնելու համար Արաբիոյ երկու տիրական անձնաւորութիւնները՝ Հիւսէյին եւ Իպնը Սէուտ, զանոնք համաժողովի մը հրաւիրեց Քովէյթի մէջ, 1923 Դեկտ.— 1924 Մարտ: Այդ բանակցութիւնները ապարդիւն անցան: Նէճտի փառասէր սուլթանը, գտնելով իր գործելու ազատութիւնը, 1924 Յուլիսին սկսաւ իր յարձակողականը Հիւսէյինի դէմ, որուն չէր ներած ոչ «Արաբներու Թագաւոր» տիտղոսը եւ ոչ ալ «Խալիֆա» յորջորջումը:

Նախ Անդրյորդանանի եւ Իրաքի սահմաններուն վրայ կեղծ շարժումներով արգիլեց այդ երկիրներու Թագաւորներու՝ Ապտուլլահի եւ Ֆէյսալի օգնել իրենց հօր՝ Հիւսէյինի: Ապա արագ վայրէջքով խուժեց Մէքքէի վրայ, 1924ի վերջերը գրաւեց Ս. Քաղաքը: Հիւսէյին փախուստ տալով ապաստանեցաւ Կիպրոս, անգլիական պաշտպանութեան տակ:

Այն օրէն ասդին Իպնը Սէուտ տէրն է այլեւս Արաբիոյ մեծագոյն մասին եւ իսլամական նուիրական քաղաքներուն:

Իրեն դէմ մեծագոյն արգելք կը մնար Եէմէնը, ուր կ'իշխէր նոյնքան յամառ Իմամ Եահեան: Եէմէնը կ'անուանուի «Երջանիկ Արաբիա», ըլլալով Թերակղզիին ամէնէն բարեբեր դօտին: Իր լեռնային բարձրաւանդակը, ուր է մայրաքաղաքը՝ Սանաան, անառիկ կը մնայ արտաքին յարձակման դէմ:

Եէմէնի եւ Հիճազի մէջ կայ գաւառ մը, Ասիր, որ միշտ կռուախնձոր եղած է երկու երկիրներու մէջ:

Ծանօթ է թէ 1933—34թուականներուն այդ հողային վէճը պատրուակ բռնելով Իպնը Սէուտ յարձակեցաւ Եէմէնի վրայ ու գրաւեց միակ նաւահանգիստը՝ Հոտէյտան:

Իր յաջողութիւնը հոդ կանգ առաւ: Իր Թափը փշրուեցաւ Սանաայի լեռնոտ անցքերուն վրայ: Յոհեմարը նախապատիւ սեպեց զինադադար կնքել:

Բայց, ինչպէս կ'երեւի, Իպնը Սէուտ իր վերջին բառը չէ ըսած տակաւին: Իտալական գործակալները յաջողած են մինչեւ իր դուռը ափ առնել: Ի՞նչ կը խորհի, ի՞նչ ընելու նպատակ ունի, առայժմ կը մնայ մէկը մեր ժամանակի վրդովիչ առեղծուածներէն.

Բայց անշուշտ, Անգլիան անտարբեր չէ իր ծրագիրները խանգարող այդ՝ սպառնալիքի հանդէպ:

Փ. ՍԱՆ

ԽՐԳԻԾԱԿԱՆ

«ՅԱԹԱՂ»Ի ՀԱՐՑԱՐԱՆԻՆ

ՊՈՐՏ-ՊՈՒ-ԱՐՌԵՐԻՋ (Ալժերիա).

— Վախնալով որ «Յառաջ»ի «Հայը Հայ պահել» կամ «Նոր սերունդը փրկել» ու հարցարանը փակուելու վրայ է(*), կը փութամ հասցնել երկու նոր դիւանագէտներու հետեւեալ զրուցատրութիւնը:

Վահան շուկուելով կը յարէ.

— Նորերս ալ յանցաւոր ենք, առաջնորդութիւնը աւերներ կը գործէ: Օտար Թերթ կարդալը եւ օտարուհիներու հետ պարն ու ամուսնութիւնը պարծանք եղած են մեր մէջ:

Տիգրան, Մեծն Տիգրանի օրէն մնացած աչքերը խօսակցին յառելով

— Հիներն ալ կարծածիդ չափ արդար չէին, պէտք եղած կերպով չեն կրնար կոր խրատել, նորերը ճամբու բերելու համար:

— Դեռ ի՞նչպէս կ'ուզես որ խրատեն, տարիներէ ի վեր ամէնքը կը խօսին, կը գրեն, կը քերթեն այս հարցին շուրջ:

— Ինծի նայէ, բառս ամէնքէն մէկը «Յառաջ»ն է որ յառաջացող վտանգը տեսնելով, խօսելէ աւելի պոռաց, կը պոռայ, պոռալ կուտայ բայց...

— Բայց ի՞նչ:

— Բայց անէկ չունի....

— Եթէ ունենար, ըսել կ'ուզես թէ աւելի՞ բարձր պիտի պոռար:

— Ոչ, անոնցմէ ալ ունինք, որոնք վերին Երուսաղէմի մէջ երկաթէ արկղներ ասումբերու պէս անկած լուռ ու մունջ կը սպասեն. Ո՞ր օրուան համար, ոչ ոք գիտէ...

— Ատոնք շատո՞ւոր են.

— Չեմ գիտեր, շատեր ալ կան որ գաղափարներ կը յուզեն, ափիւռքի հայութեան օտարանալու ցաւը կ'ողբան, բայց ի վերջոյ կը համակերպին երազի:

— Ի՞նչ երազի:

— Այն երազին, որուն մէջ կ'ուզեն տեսնել լուսաւոր արահ մը, ուր քութակներ, դաշնակներ, մանտոլիններ իրարու փաթթուած կը պարեն կը ճնկեն, քէյֆ կ'ընեն....

— Աղէկ, բայց երազի մէջ ինչո՞ւ տեսնել կ'ուզեն:

— Այդ չափն ալ չգիտնալիք բա՞ն է, կը վախնան, նոյնիսկ կը սարսափին

(*) ԽՄԲ.— Դեռ նոր պիտի սկսի:

ԻՆՉՊԷՍ ԿԸ ԿԵՐԱԿՐԵՆ ԱՄԲՈԽԸ

Շար.)

Զարկին, զարկւած, թօզի ամպերը ահագին
Թանց Մասիս սար՝ եյան հասան արեգակին:
Ցար - սուլթանի զօրքերի մէջ ինչքան կային,
էն, որ փողով էր եկել, իր գլուխն էր պահում,
էն, որ փափուկ էր պահել, իրա գլուխն էր ծածկում,
էն, որ վախկոտ, ջանպահ էր, վախենում էր ու ծլկում,
Փախչում էին լեղաճաք զօրքի շարքերը անծէր,
Միայն օտար ու անհոգ մարդիկն էին մնացել...

13.

Կէսօրն թէքւեց, Լէնին ջօրքի զօրքը ճկւեց.
Ի՞նչ տի անէր փայտ քլունգը տանկերի դէմ,
Ի՞նչ տի անէր մանգաղ, կացին մաուզերի դէմ...
Լէնին հսկան լուր ուղարկեց, օգնող ուզեց.
Լէնին հսկան հուար զգեց, օգնող ուզեց.
Օգնող քէօմակն թափւան, էկան չորս կողմերից.
Էկան հասան սեւ բանուորներ հազար - հազար.
Նրանց հետքից հողագործներ հազար - հազար.
Նրանց հետքից մերկ - քաղցածներ հազար-հազար.
Նրանց հետքից անհող - անչուր հազար-հազար.
Օգնութիւնը քամու նման էկաւ հասաւ,
Լէնին քաջի կողմը պնդւեց, հզօրացաւ,
Թագաւորի կողմը յոգնեց ու թուլացաւ:

14.

Զարկին, զարկւան, դուման էլաւ աշխարհ բռնեց.
Զարկին, զարկւան, լէշը շերտ - շերտ գետին փռւեց:
Ինկածների արիւն էլաւ կապեց մի գետ,
էդ արնագետ գլորում էր ժայռեր, քարեր —
Ամէն մի ժայռ, ամէն քար՝ մի հսկայ լեռ:
Զարկին, զարկւան, Լէնին քաջի զօրքը զօռեց.
Զօ՛ւ քաշեցին, առաջ բռան քաջերն առիւծ.
Զնայեցին Է՛լ զնդացիր, տանկ, երացան,
Կրծքով բացին իրենց ճամբան զօրքի միջով,
Ոտքերի տակ լէշը շերտ - շերտ կոխին անցան,
Երկիրք - գետինք փակեց, ծածկեց արեան մի ծով:
Եօթն ընկնում էր, մէկն անցնում էր, նետւում առաջ,
Լէշն թափւում էր ինչպէս աշնան խոփւ տերեւ...
Ընկնում էին, մէկն՝ անգլուխ, մէկը՝ անթեւ,
Ամէն կողմից՝ վիրաւորի լաց ու հառաչ:
Լէնին հսկան կ'երթար առաջ թայթաղ բռնած,
— Հէ՛յ, հէ՛յ, տղե՛րք, առա՛ջ թէ՛ք, օրը մերն է...
Առաջ անցաւ քաղցածների բանակն անհոգ,
Տէրութեանց զօրքը խառնեց, փախաւ գրեւ...
Լէնին քաջի զօրքը թափւեց ինչպէս մորեխ,
Ինչպէս երկնքից մէկէն իջած անթիւ արծիւ,
Ինչպէս զարնան հեղեղայի գետերն անզուսպ,
Ինչպէս ծովի փոթորիկը փրփրածին,
Ինչպէս կայծակ, մայիս ամսի վարար կարկուտ
Ինչպէս ստուերս... երկինք - գետինք խառնեցին:
Լէնին հսկան գրեռ տւեց, բռնեց առաւ.
Առաւ նրանց թնդանօթներն — զէնքեր բոլոր,
Առաւ նրանց զնդացիրներ, տանկեր բոլոր,
Առաւ նրանց սուսերներ, ռումբեր բոլոր.
Բոլոր առաւ, նրանց թողեց տկլոր ու մերկ,
Տւեց - ցրւեց, քանդեց, փռեց աշխարհով մէկ...

15.

Թշնամու զօրքն՝ որ մէկն ինկաւ, որ մէկն փախաւ.
Թագերն կորաւ, բաժին դարձան չար սատանին:
Տէրութեան պետ, էն ռուսական մեծ սուլթանին,
Անտաշ, դմբօ, էն բաց - բերան, յիրդ, անամօթ,
էն մարդ կախող, էն սիրտ տաղտ. անխիղճ ցարին
Ողջ - ողջ բռնին, քաշ տւեցին Լէնինի մօտ:
Լէնինն ասաց, — Էդ ի՞նչ արիր, կանծող յիմար,
Քու ի՞նչ բանն էր կառավարել ժողովրդին,
Քու պալատի ու քու թափած արեան համար,
Պիտի ստանէք ամբողջ ցեղով, որդոց - որդի:
էն ցարն ասաց,— քու ոտքերին մեռնեմ, Լէնի՛ն,
Մի՛ սպանի, մոռաց իմ քեզ, խնայի՛ր մեզ,
Մի կտոր հող տուր, սեւ ցանեմ, դառնամ խոնարհ մի բոստանչի,
Քու շնորհքով քայլէքիս հետ ապրեմ մինչեւ...:

(3

(Մնացեալը յաջորդով)

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ» ԱՄՍԱԳՐԻ ՏԱՍՆԵՒՀԻՆԳԱՄԵԱԿԸ

»»»» • ««««

« Հայրենիք » ամսագրի փարիզաբնակ աշխատակիցներու նախաձեռնութեամբ, անցեալ հինգշաբթի օր խորհրդակցական ժողով մը գումարուեցաւ, ամսագրին տասնեւհինգամեակը տօնելու առաջադրութեամբ :

Ժողովը միաձայն բաղձանք յայտնեց, որ « Հայրենիք »ի բարեկամները այս օգտաշատ գրական - ընկերային ձեռնարկին նիւթապէս եւ բարոյապէս աջակցին՝ անոր կարեւորութիւնը հասարակութեանը պարզելով եւ զարկ տալով անոր սպառման՝ Ֆրանսայի մէջ

Այս առթիւ « Հայրենիք »ի աշխատակիցները պատրաստակամութիւն յայտնեցին իրենց միջոցներով հինգ օրինակ «Հայրենիք» ամսագիր տրամադրել Ֆրանսահայ կարօտ հանրային հաստատութեանց :

Ժողովին միւս որոշումները պիտի հաղորդուին յառաջիկային : Մինչ այդ՝ անոնք որ կ'ուզեն որ եւ է ձեւով ծանօթանալ « Հայրենիք » ամսագրին, կրնան դիմել հետեւեալ հասցէին .— M. H Zartarian . 44, Rue Dunkerque, Հեռ . Tridaine 42 - 69 .

X

*** Ամսագրի 15ամեակին առթիւ, բազմաթիւ մտաւորականներ գնահատական նամակներ ուղղած են խմբագրութեան : Ստորեւ քաղուածք մը՝ « Հայրենիք » օրաթերթի վերջին թիւերէն .—

Արշակ Ջամալեան.— «Հայրենիք»ի պէս մի ամսագիր, այսքան պատկառելի ծաւալով եւ տասնըեւհինգամեայ կանոնաւոր հրատարակութեամբ, ինքնին արդէն առիթ է նշանակալից երեւոյթ նկատուելու ոչ միայն հայ տարագրութեան, այլեւ մշակոյթով մեզնից բարձր կանգնած օտարազգի տարագրութիւնների համար :

Սակայն, մեր ամսագրի արժէքը միայն այս արտաքին նշաններով չէ որոշւում, այլեւ նիւթերի մի հարուստ ցանկով, որ բաւական է աչքէ անցընել՝ անվարան վկայել կարենալու համար, որ նա գաղթաշխարհում անգնահատելի դեր կատարեց եւ շարունակում է կատարել հայկական մշակոյթի զարգացման եւ հայ ազգային - քաղաքական մտքի ձեւաւորման տեսակէտներից :

Վահան Փափազեան.— « Չեմ սխալիր, եթէ ըսեմ թէ «Հայրենիք» ամսագիրը սերունդ մը դաստիարակեց գաղթաշխարհին մէջ. ան դարձաւ կենդանի եւ հիւթեղ աւիշը անոնց ազգային գիտակցութեան արթնացման համար :

Հպարտանքով մը կը դիտեմ շատ անգամ , գրեթէ ամէն տեղ հայ ընտանեկան գրադարաններուն զարդը կազմող ամսագրին փառակազմ հատորները,— հատորներ, որոնք շտեմարան են հայ ազատագրութեան պատմութեան եւ հայ գեղարուեստական նորահասներու եւ գրականութեան երախտաւորներու երկերու :

« Հայրենիք » ամսագիրը համայնագիտարան մըն է, որ կ'ամփոփէ իր մէջ հայ ազգային, քաղաքական պատմութեան հարուստ պաշարը : Նա եղած է ու պիտի մնայ մեր գուրգուրանքի եւ քաջալերութեան առարկան, իբրեւ մեր ցեղային հոգեկան արժէքներու գլխաւոր արտայայտիչներէն մէկը եւ կարեւորագոյն պարբերականը՝ Հայոց նորագոյն պատմութեան առաջձը պատրաստողը » :

Էլիզ Մէնտէրեան.— « Այսօր, Ամերիկայի եւ Ֆրանսայի զանազան մասերէն յուզուած ձայներ կը բարձրանան. « Հայը հայ պահենք», «ամբողջական եւ վերջնական ձուլումէն ազատե՛նք նոր սերունդը » :

Անշուշտ, առոր համար, մայրենի են. դասախօսութիւնները, ճառախօսութիւնները, ներկայացումները, լեզուի դասընթացքները անհրաժեշտ հանդէսները, երեկոյթները օգտակար են. բայց կարեւոր է նաեւ ամերիկեան եւ Ֆրանսական կրթութիւն ստացող մեր զաւակներուն ձեռքը՝ «կարդացուելիք» գրութիւններ դնել, այսինքն՝ օրուան ճաշակին եւ պահանջին յարմարող գրութիւններ. Հայ մտածումը եւ միտքը խորթ եւ կնճռոտ ձեւին մէջը չէ միայն : Այսօրուան ճաշակը եւ գեղարուեստը պարզութիւն եւ յստակութիւն կը պահանջէ : Գեղարուեստը «ձեւն է», եւ հայրենիք չունի : Այդ ձեւին ետեւը պէտք է փնտռել մտածումը, հոգին՝ որ «ազգային» կրնայ ըլլալ եւ պէտք է ըլլայ : Երբ որ հայերէն գրութիւն մը տանք մեր երիտասարդներուն ձեռքը՝ այդ «ձեւը» պէտք չխրտչեցնէ զիրենք :

Աւետիս « Հայրենիք » ամսագիրը լաւ հասկցած է : Տարիներէ ի վեր դէպի այդ ուղղութիւնը կը ձգտի : Գրական եւ գեղարուեստական հրատարակութեան մը համար՝ թանկագին յատկութիւն »

Սեպուհ.— « Հայրենիք » ամսագիրը կը նմանի գեղեցիկ եւ մշակուած պարտէզի, որուն մէջ փափաքողը կը գտնէ աշխարհի ամէն հրաշալի ծաղիկներ, բոյսեր եւ ծառեր : Հոն կը գտնենք մեր անցեալն ու ներկան եւ առհասարակ մեր ապագայ պատմաբանի համար անգնահատելի նիւթեր :

Ընթերցողը կը գտնէ հոն թանկագին յուշեր մեր յեղափոխական պայքարի պատմութենէն : Մեր բոլոր հերոսամարտները լայնօրէն տեղ են գըտած ամսագրի մէջ :

« Հայրենիք » ամսագիրը միայն Դաշնակցութեան գրողները չէ որ քաջալերած է : Ան լայն բացած է իր էջերը բոլոր անոնց առջեւ, որոնք Հայու սիրտ ու հոգի կը դնեն իրենց գրուածքի մէջ :

Դաշնակցական ականաւոր գրող Ահարոնեաններու եւ Վարանդեաններու կողքին՝ ան տեղ է տուած Հնչակեան Վան - Ազատին եւ վիպասան Շիրվանզադէին : « Հայրենիք » ամսագրի տուրք հաւաքուեր են հայ ժողովուրդի ամենաաչքառու գրողները, որոնք մեզմէ աւելի մեծ ազգերու ալ կրնային պատիւ բերել » :

արթուն ասեն տեւնել փորձելու, մանաւանդ հիմայ, երբ Սթալինի սուրը անխնայ կը գործէ :

— Ենթադրենք թէ արթուն ասեն կարենան տեւնել, հետեւա՞նքը :

— Հրաշալի... այդ պարագային - ան գոյացած հասոյթով, ներքին թէ արտաքին ինքնապաշտպանութեան բերդ մը կը կանգնենք եւ իմացական թէ նիւթական հրետաններով կ'ամրացնենք ...

— Սակայն, միակ ծաղիկով գարուն չի գար . ուրիշներ շատ մը նոր գրութիւններ կը հնարեն վտանգին արգելք հանդիսանալու համար, օրինակ՝ ռատիոյին մէջ հայ երգ, հայ պար եւն. գնելով ....

— Տանս չըրի՞ն հա, ո՞վ դնել կու տայ կոր, եթէ մենք մեր կիթառներով, ջութակներով չկրնանք ածել պարերգներ, որոնցմով գոնէ մեր ազգ . ատուրն բանի եւ պարել տայ մեր զոյգերը, թէ քուն թէ արթուն ասեն :

— Բան մը յիշեցուցիր որ լուսահոգի հայրս կը պատմէր, իբրեւ բանտի յիշատակ

« Հայ բանտարկեալներէս ամէն մէկը իր իմաստէն կը պատմէ եւ իւրաքանչիւրիս եղած հարցուփորձէն, ամէն օր, նոր հետեւութիւններ կը հանենք : Մեր մէջ ունինք նուագածու դաւարճախօս մը որ մեր ժամանցի միակ միջոցն է : Օր մը, զինադադարի արշալոյսին երբ բանտապահը կը պատմէր թեթեւ յանցապարտներու ազատ արձակման լուրը, մեր Օննիկը իր հեռաքրքրութիւնը պահելով, ըսաւ անոր .— « Շատ հաւատալիք բան չէ, բայց խօշ է, մէյ մըն ալ կրկնէ՛, քեզի թագսիմ մըն ալ կ'ընեմ » :

— Այն օրերը անցան բարեկամ, սպարապան կը տարբերի հիմա, բայց կ'ուզես հաւատա, կ'ուզես մի հաւատար :

« Երանի՛ անոր որ չտեսած կը հաւատայ»

ՅԱԿՈԲ ՄԻՐԹԻՎԷԼԵԱՆ

ՁԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

«ՑԻՇԷ»

Փարիզի Աղքատախնամի նախաձեռնութեամբ, իր կողքին եւ հովանաւորութեան տակ եւ իրեն պատասխանատու կազմուած է յանձնախումբ մը, որ կը կոչուի « ՑԻՇԷ» :

Նպատակն է . 1.— Օժանդակել զինուորագրուած հայ երիտասարդներու պարագաներուն, ըլլայ բարոյապէս, երբ անոնք ո եւ է դժուարութեան կը հանդիպին պետական նպաստ ստանալու համար, ըլլայ նիւթապէս յանձնախումբիս միջոցներուն ներած չափով :

2.— Նկատի ունենալով կարեւոր թիւը այն զինուորագրուողներուն , որոնք որբ եւ պարագաներէ զուրկ են, որով զուրկ են նաեւ բարոյական ո եւ է սփոփանքէ, զօրանոցի միօրինակ եւ խիստ կեանքի ընթացքին, կապ հաստատել սոյն բարոյապէս անհեցուկ զինուորներու հետ, եւ հոգեպէս զօրավիգ հանդիսանալ անոնց :

Այս երկրորդ նպատակին համար, որդեգրել եւ տարածել հայ ընտանիքներու մօտ, Ֆրանսացիներու parrain (կնքահայր կամ քեռի) օրհնեալ եւ գեղեցիկ սովորութիւնը :

Ջանալ ուրեմն իւրաքանչիւր բարոյապէս անհեցուկ հայ զինուորի համար, նշանակել հայ ընտանիք մը, որ անոր «քեռին» ըլլայ, սփոփէ զայն երբեմն երբեմն թղթակցելով անոր հետ, քաջալերէ զայն տօնական օրերուն չնչին նուէր մը ղրկելով անոր, մէկ խօսքով հոգեկան կապը պահէ անոր հետ :

Այս նուիրական առաջադրութիւններով « ՑԻՇԷ » յանձնախումբը միջոցներ ձեռք պիտի առնէ, կեդրոնացնելու համար բոլոր բարի կամեցողութիւնները, Փարիզի եւ շրջակայքի հայ միութիւններուն քով, (զինուորական, մշակութային, հայրենակցական, վերաշինաց, բարեգործական եւայլն) անոնցմէ խնդրելով նախ իրենց նիւթական օժանդակութիւնը , զինուորներու անհեցուկ պարագաներուն օգնութեան փութալու համար, եւ յետոյ իրենց անդամ ընտանիքներու բարեացակամութիւնը , բարոյապէս անհեցուկ հայ զինուորներու « քեռի » ըլլալու համար :

Մօտ օրէն պիտի հրաւիրուին բոլոր սոյն միութիւնները իրենց պարտականութեան պատասխանատուութիւնը առնելու համար :

Ներկայ յայտարարութեամբ, Փարիզի Աղքատախնամի « ՑԻՇԷ » յանձնախումբը իր կազմութիւնը տեղեկացնելով յարգելի հասարակութեան, կը խնդրէ .—

1.— Իր հասցէին, Հայոց եկեղեցին, 15, Rue Jean Goujon, ուղարկել անհեցուկ մնացած ընտանիքներու հասցէները, ինչպէս նաեւ ծառայութեան մեկնող եւ իրենց ծանօթ հայ երիտասարդներու անուններն ու նոր հասցէները :

2.— Յանձնախումբիս տեղեկացնել բոլոր հայ բարեացակամ ընտանիքներու անունները, որոնք պիտի չզլանան իրենց հոգեկան սփոփանքը բանակի մէջ ծառայող որբ հայ երիտասարդի մը :

« ՑԻՇԷ » յանձնախումբը մեր հայրենակիցներու մասնաւոր ուշադրութեան կը յանձնէ հետեւեալ պարագան.— Զինուորական ծառայութիւնը անցողակի երեւոյթ մը չէ, ամէն տարի նոր դասեր պիտի մեկնին. ամէն Ֆրանսահայ ընտանիքէ անդամ մը , ուշ կամ կանուխ, օր մը բանակի մէջ պիտի գտնուի : Սփոփէ այսօր հոն գտնուող բարոյապէս անհեցուկ հայ երիտասարդ մը, որպէսզի վաղը, ուրիշ մըն ալ քու զաւակդ սփոփէ :

Դիւան
ՑԻՇԷ յանձնաժողովի

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՁՈՄԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

- ո -

ԿՐԸՆՈԲԼ, 22 Նոյ.— Կիրակի, 21 նոյեմբեր տեղի ունեցաւ Ձոմի անդրանիկ հանդէսը Հ. Կ. Խաչի դպրոցի փոքր սրահին մէջ, կոկիկ բազմութեան մը ներկայութեամբ :

Հանդէսը բացուեցաւ « Մեր հայրենիք »ով որ ունկնդրուեցաւ յոտնկայս : Նախագահը՝ ընկ . Տ . Ս . Նարակայ Ձ . Ո . Մ .ի մասին տուաւ հակիրճ տեղեկութիւններ : Եղան գեղեցիկ երգեր եւ արտասանութիւններ, Օրիորդներ Ալ . Սալավանեանի, Աւավեանի եւ Ձ . Ո . Մ .ի երիտասարդներու կողմէ :

Օրուան բանախօսն էր ընկ . Շ . Նարդունի, որ պարզեց Ձ . Ո . Մ .ի գործունէութիւնը եւ «որբ» բառին իմաստը : Բանախօսը ծանրանալով մեր ցեղի առաւելութիւններուն վրայ եւ շեշտելով անոր յառաջդիմական գիծը, յորդորեց երիտասարդութեան ըլլալ առնական եւ ձեռներէց : Յետոյ տեղի ունեցաւ աճուրդ մը որմէ գոյացաւ կլոր գումար մը : Ապրիք երիտասարդներ, թող ամուր մնայ ձեր միութեան ոգին :

Հանդէսը փակուեցաւ « Յառաջ նահատակ »ով, եւ ներկաները ցրուեցան գոհ տրամադրութեամբ :

Ղարիպ

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԵՐՈՒ ՆՊԱՍՏԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ԱՂԷՏԵԱԼՆԵՐՈՒՆ

Սուրիոյ վերջին ողողումներուն առթիւ հայ գաղութն ալ փութաց իր եղբայրական աջակցութիւնը ընծայել : Այս առթիւ Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ (18 Նոյ .) .

— «Սուրիոյ աղէտեալներուն օգնութեան գործին ի նպաստ Կիրակի օր Պէյրութի Հայոց եկեղեցիներուն մէջ դրուած պնակներէն գոյացած է 65 սուրիական ոսկի :

Ինքնին շատ չնչին գումար մըն է հաւաքուածը՝ երբ աչքի առջեւ ունենանք որ մեծ է աղէտը եւ օգնութեան կարօտ դժբախտներուն թիւը օր ըստ օրէ կ'աւելնայ :

Նկատի ունենալով սակայն, որ եկեղեցիներուն պնակներէն միայն գոյացած է այս գումարը ու դուրսը աւելի ունեւոր հայրենակիցներ իրենց կարգին կը մասնակցին բացուած հանգանակութեան, յուզիչ եւ պայծառ դառնալ կը սկսի մեր չքաւոր դասուն օգնութեան գործին բերած նպաստը :

Արդարեւ աւետարանական եղաւ ինքնաբուխ նուէրը հայ կոյր մուրացիկի մը, որ մուրալով ձեռք ձգած երկու դահեկանը կը նուիրէ օգնութեան եղբայրական ձեռնարկին :

Ուրիշ մը, օրը օրին իր ընտանիքին հացը ճարող գործաւոր մը, իր ամբողջ ունեցած հարստութիւնը՝ ընդամէնը քառասուներեք դահեկան, կը նետէ պնակին մէջ : Կին մը, աղքատ ու զուրկ նիւթական միջոցներէ, օգնութեան գործէն անմասն չմնալու համար, իր մէկհատիկ հաւը տարած յանձնած է հանգանակիչ մարմնին :

Ցեղի մը բարոյական ամբողջ մեծութիւնը ահա այս գեղջուկ բայց իրապէս աւետարանական եւ կրթիչ արարքներուն մէջ պէտք է փնտռել :

Անցած աշխարհի տառապանքի գըրեթէ բոլոր ճամբաներէն, տրորուած կեանքի եւ մահուան ուղիներուն վըրայ, հայ հոգին դարձած է այն պողպատը որ չարչարանքներու ենթակայ՝ կը փայլի : Տառապանքը դեռ մաքուր եւ անեղծ պահած է հայ աշխատաւոր զանգուածներուն հոգին, երբ բաղդատաբար աւելի բարեկեցիկ եւ աւելի «զարգացած» դասակարգ մը իր իւրաքանչիւր քայլը կը փորձէ առնել հաշիւներով :

Աղքատ այլ սրտաբուխ, առուր հացի կարօտ՝ այլ իմացապաշտ է մնացեր մեր չքաւոր դասակարգը, որուն կը պարտինք մեր դպրոցն ու եկեղեցին, մեր հանրային շատ մը շինարարական ձեռնարկները :

Բարոյական մեծագոյն սփոփանքը մեզի կը հասնի ահա կրկին մեր աշխատաւոր դասակարգէն, որ հեռու է բաղէնի մտաւորականութեան մը ունայնամտութենէն եւ նաեւ ցուցամոլութենէն դասակարգի մը, որ առեւտուրի հրապարակին վրայ բախտ կը փորձէ ընդհանրապէս :

Այսպէս էր երէկ, երբ Հայը կ'ապրէր իր հայրենի երկրին մէջ, ու այսօր, կը մնայ նոյնպէս այդպէս, երբ օտար հորիզոններու ներքեւ իր գոյութեան պայքարը կը մղէ ան :

Այս սփոփարար երեւոյթին մենք կը նայինք իբրեւ հանրային արժէք, ու մեր հոգին կը լեցուի անսահման ուրախութեամբ, որովհետեւ հակառակ տիրող տնտեսական տագնապներուն, հակառակ մեր շուրջը ծաւալող ծայրայեղ եսասիրութեան մը, որ իր սնունդը կ'առնէ արագ յաջողութեամբ մը դիրք ու համբաւ շինելու մարդերու մակերեսային մտածողութեամբ, կոյրեր, հացի կարօտ կիներ ու բանուորներ, իբրեւ հարստութիւն միայն 43 դահեկան ունեցող հայ հոգիներ կուտան նպաստի գործին իրենց վերջին ունեցածը :

Այրի կնոջ լուման է ասիկա : Եթէ Նազովրեցի մեծ վարդապետը կիրակի օր ներկայ ըլլար նահրի շրջանի հայ եկեղեցիներու պնակներուն առջեւ, Սուրիոյ աղէտեալներուն ի նըպաստ չքաւոր Հայերու բերած օգնութեան ի տես պիտի ըսէր .— Ճշմարիտ ձեզի, որ գանձանակը լեցուած է :

Այս տեսակէտով անհնական չենք գտներ երբեք « Էլ Ահրար»ի դրուատալից տողերը՝ աղքատիկ հայ թաղերու մէջ ի նպաստ Սուրիոյ աղէտեալներուն կատարուած հանգանակութեան առթիւ :

« Բոլոր Հայերը, կը գրէ « Էլ Ահրար » աղքատ, թշուառ, մասնակցած են եղբայրական օգնութեան գործին... Յանուն մարդկութեան շնորհակալութիւն կը յայտնենք Հայերուն, իրենց այս զգացումին համար» : Այս բառերով կը վերջացնէր արաբ մեծ օրաթերթը Հայերու մասին իր գնահատութիւնը :

Շնորհակալութիւն նաեւ մեր կողմէ արաբ եղբայր ժողովուրդին՝ այս անկեղծ զգացումներուն համար :

Այս առթիւ մենք կ'ուզենք թարգմանը ըլլալ բովանդակ Սուրիահայ եւ Լիբանանահայ սրտերու, եւ կը յայտարարենք, թէ իր թեւերը լայնօրէն բացած եւ իր հացը հայ ժողովուրդին հետ կիսած ազնիւ արաբ տարրին հանդէպ Հայը մշտնջենական երախտիքներով լեցուած է » :

ՉԷՄԲԸՐԼԷՆԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ.— Անգլիոյ վարչապետին բացարձակ նախաձեռնութեան կը վերագրուին Պերլինի մէջ բոլոր այն ճիգերը, զոր ի գործ կը դնէ շարունակ Պօլտուինի յաջորդը, պահպանելու համար աշխարհի խաղաղութիւնը, եւ պիտի աշխատի այս միջոցով, մինչեւ ուր որ կարելի ըլլայ հասցնել Անգլիոյ համբերութեան հետ ազգին ալ շահերը : Երկու երկիրներուն, Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ մամուլը, այս վերջին օրերս մանաւանդ, այս կէտին վրայ կը պնդեն, յոյս յայտնելով հանդերձ թէ պիտի պսակուին յաջողութեամբ վարչապետին ջանքերը : Անգլիա, կ'ըսեն, մինչեւ հիմա յաջողեցաւ համոզել Ֆրանսան որ զանազան հանգամանքներու համակերպի ի սէր ընդհանուր խաղաղութեան : Հիմա կարգը եկած է փորձով ալ ցոյց տալու թէ գաղթավայրի վերաբերեալ խնդիրներուն մէջ ինք Անգլիա եւս պատրաստ է պահանջուած ներողամտութեամբ եւ առատաձեռնութեամբ շարժելու, որպէսզի աշխարհի ներկայ վրդովումը կարելի ըլլայ փարատել առանց պատերազմի : Անգլիոյ նկատառած կարեւոր կէտերէն մին ալ այն է որ Ամերիկա եւրոպական ցամաքին հետ առնչութիւն ունեցող բոլոր մեծ ու պզտիկ խնդիրներուն առթիւ կը շարունակէ իր վերապահ ընթացքը :

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (65)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

— Հը, քանի՞ն են,— հարցուց ժանտարմներէն մէկը :

— Շան պէս երկնցած են, հալ չէ մնացեր վրանին :

Կամաց կամաց մթնեց : Դուրսէն կը լսուէր ժանտարմներուն խօսակցութեան ձայնը :

— Առաքել արթո՞ւն ես ,— փսփսալով հարցուց Լեւոնը :

— Հա՛ :

— Կամաց մը կողքի վրայ կռնակդ իմ կողմս դարձուր ... ձեռքերդ մօտեցուր ... հա այդպէս ... ձայն մի հաներ ...

Առաքելը կռնակին վրայ կը զգար Լեւոնի ուժեղ մատները, որոնք իր դաստակներուն չուանի հանգոյցը կը փորձէին քանդել : Յանկարծ թեթեւութիւն մը զգաց . ձեռները ազատ կը շարժէր :

— Հիմա մեր թեւի չուանը քանդէ անանկ ,— լսուեցաւ Լեւոնի ձայնը :

Առաքելի ձեռները այնքան ընդարմացած էին, որ շատ դժուարութեամբ կրցաւ բարակ չուանի քոռ հանգոյցը քանդել :

— Հիմա ձեռներուս կապը ...

— Ահա՛, լմնցաւ :

— Տեղէդ մի շարժիր ,— հրամայեց Լեւոնը ,— դեռ կանուխ է :

Անչափ դանդաղութեամբ ժամ մը եւս անցաւ : Մթնեց : Ընկերոջ պատուիրելէ վերջ որ տեղը մնայ, Լեւոնը չորեքթաթ մօտեցաւ սենեակի ետեւի պատուհանին, որու շրջանակը չկար, այլ պաշտպանուած էր երկաթէ ձողերով : Բարձրացաւ ու պատուհանի երեք ձողերէն միջինը փորձեց շարժել : Երկաթէ ձողերը հակադիր ծայրերէն ագուցուած էին պատուհանը եզերող արբանեակ քարերու մէջ, եւ ոչ թէ փայտէ շրջանակի, ինչպէս կը կարծէր Լեւոնը : Բայց եւ այնպէս այդ պատուհանը միակ ելքն էր . եթէ պիտի յաջողէին փախչիլ, այդ ձողերէն մէկը տեղահան ընելով միայն կըրնային :

Երկու ձեռքերով երկաթէ ձողը մէջտեղէն ամուր մը բռնելով, Լեւոնը իր ամբողջ իրանը ծանր ծանր բարձրացուց յառաջէն, ոտքերը դէմ տուաւ պատին, մինչեւ որ ամբողջ մարմինը ստացաւ կարթի մը ձեւը : Ամբողջ ուժը լարելով մարմինը ետ ծռեց, բազուկները ձգտուեցան, ոտները պատին, եւ մէջքի տարածայման ուժով սկսաւ քաշել երկաթը : Երակները պայթելու աստիճան ուռեցան ,մկանունքները պողպատի կարծրութիւն առին : Հեւքը զսպել նշխարելով ձգտուեցաւ Լեւոնը : Ալա եթէ ձողը յանկարծ դուրս գար ու ինք իյնար գետին : Աղմուկէն ժանտարմները անշուշտ ներս պիտի իյնային, ամէն ինչ երեւան պիտի գար ու վերջ փախուստին ալ, կեանքին ալ :

Սարդի նման պատին կպած, Լեւոնը մտածեց վայրկեան մը : Ի զուր Առաքելը քովը չէր կանգնեցուցած : Լարուած մարմինը թուլցուց , ոտքերը պատի վրայ մէկ երկու տեղափոխութեամբ յառաջին դրաւ : Մօտեցաւ Առաքելին որ տեղէն չէր շարժած ու անձկանօք կը հետեւէր Լեւոնի շարժումներուն, բայց սենեակի մէջ տիրող թանձր խաւարը անհնար կը դարձնէր Լեւոնի բերանը որոշապէս հասկնալ :

— Կամաց մը տեղէդ շարժէ, աղմուկ չհանես, պատուհանի քով ետեւէս դիր բռնէ, յանկարծ ձողը դուրս գալով վար չիյնամ ..

— Երկաթէ ձո՞ղը տեղէն պիտի հանես ,— զարմացած, թուքը կուլ տալով հարցուց Առաքելը :

— Եկո՛ւր, ձայն չհանես :

Երկրորդ անգամ մըն ալ կրկնուեցաւ առաջին փորձը : Գերագոյն ճիգով մը լարած ջիղերը, Լեւոնը ձըգտուած ոտքերով ու բազուկներով, ձողը կը քաշէր մէջքի ուժովը : Ձողը տեղահան ըլլալու նշան չէր ցուցներ : Լեւոնի ոտքերը աւելի վեր բարձրացան, գրեթէ պատուհանին քարէ եզրին դպան : Թերեւս չորս հինգ վայրկեան անցաւ, բայց ժամեր թուեցան Լեւոնին, երբ զգաց որ ձողը կը ծռէր : Յանկարծ ձողի վերի գլուխը դուրս ինկաւ տեղէն, քարէ փշրանքները թափեցան յատակին, թեթեւ աղմուկ մը հանելով : Քարացած մնացին եղած տեղերնին, արդեօք դուրսէն ժանտարմները լսեցի՞ն նոյն աղմուկը : Այդպէս պահ մը սպասեցին : Պատշգամէն ժանտարմներու խօսակցութեան ձայնը կը լսուէր : Լեւոնը կամաց մը վար սահեցաւ : Հիմա արդէն հեշտ էր : Ետ ու առաջ շարժելով ձողի միւս ծայրն ալ արճիճի մէջէն ելաւ :

— Տէ՛ շուտ, ելիր ուսերուս վրայ, զգուշութեամբ վար ցատկէ, աղմուկ չհանես ...

Վայրկեանի մը գործն եղաւ դիւրաշարժ Առաքելի համար Լեւոնի ուսերուն վրայէն դուրս գալ երկու ձողերու մէջէն, պատուհանի եզերքէն կախուիլ ու ինքզինքը վար ձգել աննշան բարձրութենէ մը : Մեծ դժուարութեամբ Լեւոնը կրցաւ սեղմուիլ մնացած երկու ձողերու արանքէն : Վերջապէս դուրսը կապանքներէ ազատ, Առաքելի կողքին կանգնեցաւ :

— Վարժապետ, երթա՛նք ,— խնդրեց Առաքելը ,— ալ ասկէ անդին մինչեւ Ակն, Արաբկիր, մինչեւ Խարբերդ բոլոր ճամբաները հինգ մատիս պէս գիտեմ, շուտ ընենք հեռանանք , — ու ուզեց դէպի անտառը երթալ :

— Կեցի՛ր — սաստեց Լեւոնը ,— այս վիճակի մէջ ո՞ւր կրնանք երթալ , դեռ Շապին Գարահիսար չհասած կրկին կը ձերբակալեն մեզ ,— ու վայրկեան մը մտածելով, Առաքելի ձեռքէն բռնած մտաւ թփուտներու մէջ ,— դուն հոս սպասէ, տեղէդ մի շարժիր մինչեւ որ վերադառնամ :

Տան ճակատը կը նայէր դէպի խճուղին, երեք կողմէն շրջապատուած մացառներով, իսկ անտառը երեսուն քառասուն քայլ հեռուէն կը սկսէր : Լեւոնը Առաքելէն բաժնուելով զգուշութեամբ մօտեցաւ տանը ու մացառի մը ետին տեղաւորուելով՝ սպասեց : Հազիւ քսան քայլ հեռաւորութեան վրայ ժանտարմները պատշգամը նստած կը՝շարունակէին խօսիլ : Այդ հեռաւորութենէն որոշ կերպով կը լսուէր անոնց խօսակցութիւնը :

— Ապա՞,— սկսուած խօսակցութիւնը կը շարունակէր ժանտարմներէն տարիքոտը ,— փէզէվէնկ Սապրի պէյը խաղ խաղաց մեր գլխուն, իգոտ պատառը տուաւ միւս ժանտարմներուն, մեզի ալ այս երկու քոսոտները որ տեղ հասցնենք ...

(Շար .) ՄԱԼԽԱՍ

ԱՆԱՑԱԾՆԵՐԷՆ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՆՐԱԿՇԻՌ ՄԷԿ ՈՐՈՇՈՒՄԸ — «Փօփոլօ տ'Իթալիա» Լոնտոնի դիւանագիտական շրջանակներէն կը տեղեկանայ, թէ Մոսկուայի կառավարութիւնը պաշտօնապէս հաղորդած է Վալենցիոյ հանրապետական կառավարութեան, թէ հաւանական բլլալով որ Ս. Սրբութեան մէջ չէզոքական կողմերը ... պատճառ դառնան, Խ. Միութիւնը պարտաւորուած է իր բոլոր ուշադրութիւնը այն կողմերը կեդրոնացնել եւ, հետեւաբար, չի կրնար այսուհետեւ Սպանիոյ գործերով առաջուան չափ հետաքրքրուիլ։

ՍԹԱԼԻՆԻ ՆՈՐ ՈՐՈՇՈՒՄԸ — Սթալին որոշեր է, կ'ըսէ Փրավտյին հեռագիր մը, ոչ միայն ընդհանուր փոխանակութիւն մը առաջ բերել բոլոր պաշտօնատարներուն միջեւ, այլեւ հետզհետէ պաշտօնանկ ընել ամէնքը եւ նոր պաշտօնեաներ բերել, որոնք բացարձակապէս քաղաքականութենէ հեռու կեանք մը անցուցած են մինչեւ հիմա։

Գ. ՏԱԼԱՏԻէ, ազգ. պաշտպանութեան նախարարը, որ քննական պտոյտ մը կը կատարէ գերմանական սահմանին վրայ, սպարապետ Զօր-Կամլէնի հետ, առջի օր այցելեց անցուց Մէցի ամրութիւնները եւ շատ գոհ մնաց Ալզասի եւ Լօռէնի պաշտպանողական կազմակերպութենէն, որ անխոցելի կը համարուի։

ՊՐԻՒՔՍԷԼԻ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԸ, որ կոչուած էր դադրեցնելու չինաճափոնական պատերազմը, յետաձգուեցաւ անորոշ ժամանակի մը համար, իր բոլոր ձեռնարկները մերժուած ըլլալով Ճափոնի կողմէ։

ՊԵԼԺԻՈՅ ԴԱՀԼԻՃԸ կազմուեցաւ նախագահութեամբ Գ. Ժանսոնի։ Ճիշդ մէկ ամիս տեւեց տագնապը. 1884էն ի վեր առաջին անգամ է որ Պելժիոյ վարչապետ կ'ըլլայ ոչ-կաթոլիկ մը։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ Հայֆայի զինուորական ատեանը մահուան դատապարտեց չէյխ Ֆարհատ Սաատին, որ փախստական էր մէկ տարիէ ի վեր եւ առջի օր բռնուեցաւ քարայրի մը մէջ։

ՅՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ ՊԱՇՏՕՆԱՊԷՍ ՓԱԿՈՒԵՑԱՒ երէկ, հինգշաբթի 25 Նոյ.։ Այս առթիւ տեղի ունեցան պարգեւաբաշխութիւնները։ Առժամեայ հաշիւներու համաձայն, ցուցահանդէսը այցելած են մօտ 33 միլիոն հոգի։ Անոր շնորհիւ Փարիզ եկած են 800.000 օտարականներ։ Շինութեանց վրայ աշխատած են 24.792 բանուորներ։ Վեց ամիս պարունա ճարած են 38.500 հոգի։ Ֆրանսա ծախքերուն մասնակցած է մէկ միլիառ 450 միլիոն ֆրանքով, որուն 418 միլիոնի շինութիւնները պիտի մնան։

ԻՍՊԱՆԻԱՅԻ մէջ 152րդ անգամ ըլլալով բուռն ռմբակոծութեան մը ենթարկուեցաւ Մատրիտ։ Երկու հազար ռումբեր արձակուեցան։

Առողջապահական դասախօսութիւն Վիէնի մէջ

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Մ.ճիւղի կողմէ, այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Հ. Յ. Դ. «Խաժակ» ակումբին մէջ։ Պիտի դասախօսէ Գ. ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ։ Դասախօսութենէն վերջ ընդհանուր ժողով։

ԺՈՂՈՎ_ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Փարիզի Ամասիոյ եւ Շրջանի Հայրենակցական Միութեան Ընդհանուր ժողով—թէյասեղանը 28 Նոյ. կիրակի ժամը 14.30ին Բարեգործականի Տան մէջ, 8 Ռիւ Պոսիւէ, Փարիզ։

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ԱՐԱ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

5 ԴԵԿՏ. 1937, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ԻՆ

Կը մասնակցին՝ տաղանդաւոր դաշնակահարուհի

Տիկին ՄՕՆԻՔ ՀԱԱՍ եւ ԼԻՏԻ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ

Փարիզի միջազգային նուագահանդէսներու solistներ ինչպէս նաեւ առաջնակարգ արուեստագէտներէ կազմուած նուագախումբ։

"ՆՈՐ ՅԱՅՏԱԳԻՐ"

Պիտի գործադրուին դասական վարպետներու երկերէն զատ հայկական գործեր, Սպենդիարեանէ, Գաբրիէլեանէ եւայլն։

ՄՈՒՏՔ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ 7, 10, 15 եւ 20 Ֆր.

Կը վաճառուին Հրանտ Սամուէլի 51 Rue Mr. le Prince եւ դրամատուն Garardի մօտ, 32, Rue Montholon Փարիզ։

ՎՐԻՊԱԿ — Հրաչ Քաջարենցի վերջին յօդուածին մէջ («Յառաջ» 21 Նոյեմբեր) Գ. սխնակ վարէն վեր Զ. տողը կարդալ — «Այնուհետեւ է որ Սէնթ-Պէօվ բարեհաճեցաւ ուսումնասիրութիւն մը նուիրել անոր, (Լէոպարտի)։

Նոյնպէս պիտի ըլլայ խօսիլ Լէոփարտիի «բարոյական գործերուն վրայ»։

ԿԸ ՈՒԶՈՒԻ հայ օրիորդ մը գործերու նորոգութեան համար։ Սկիզբը շաբաթական 60 Ֆր.։ Հեռաձայնել Աչճեանի, Elysées 38—25։

ԿԸ ՈՒԶՈՒԻ հայ կին մը կամ օրիորդ մը տնական աշխատանքներու համար։ Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել Աչճեանի Elysées 38—25։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԳԱՆԵԼՕ ՔԱՆԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընկերահամակական դասախօսութիւնը 27 Նոյ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին իր ակումբին մէջ։ Կը խօսի Գ. Ղեւոնդ Մելոյեան։ Նիւթ՝ Ֆրանսական ազդեցութիւնը մեր արդի գրական շարժման վրայ։

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ «Զէյթուն» խումբի ժողովը 27 Նոյ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Խրիմեան» դպրոցը։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

Գաւառ

ՍԷՆ-ԼՈՒԻ «Ակնունի» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 26 Նոյ. ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 8.30ին իր ակումբին մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ԼԻՈՆԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր, ուր. երեկոյ ժ. 9ին «Ջարդարեան» գրադարանին մէջ, 181 քուռ Լաֆայէթ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէի եւ «Քրիստափոր» խումբի ընդհ. ժողովը 29 Նոյ. երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին «Շահրիկեան սրահին մէջ։ Օրակարգ՝ զեկոյց Ներկայացուցչ. ժողովի. եւ վարչութեան ընտրութիւն։

"ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ"Ը ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՐԱՖՖԻԻ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻՆ

27 Նոյ. Շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին ԴՈՐՈՅԻ սրահին մէջ

Նախաձեռնութեամբ «Համազգային»ի Մ. ճիւղին եւ մասնակցութեամբ Շավիլի Տեղական Ընկերակցութեան, Կ. Խաչի, Հ. Յ. Դ. «Արդարութեան» խումբի եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի։

Կը նախագահէ Բժ. Յ. ԴԱՒԹԵԱՆ

Կը խօսին Հ. ՍԱՀԱԿ Տ. ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ եւ Գ. Տ. ՎԻՐԱՅԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին անցլոյն «Րաֆֆի» երգչախումբը իր սիրողներով. Տիկին ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ, Տէր եւ Տիկին Բ. ՀԱԳԷՇԵԱՆ, Գ. Գ. Ա. ԳԱՐԱԵԱՆ եւ ԱՄԻՐԵԱՆ։

Մուտքը ազատ է։ — Օթօպիւս թիւ 1, իջնել մէրի. երկաթուղի՝ Ս. Լազարէն։

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿՈՒՄԲ

Կը դասախօսէ Գ. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ։ Նիւթ՝ ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ։ Ուրբաթ 26 Նոյ. ժամը 21ին, 8 Ռիւ Պոսիւէ, Փարիզ։

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՆՑԻԿ_ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

ԱՏԱՓԱԶԱՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

26 ՆՈՅԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ, ԺԱՄԸ 15.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

Saint-Didier—Victor-Hugoի

շքեղ սրահներուն մէջ

46 ter. Rue Saint-Didier, Métro Victor-Hugo կամ Trocadéro

8 ՀՈԳԻՆՈՑ ԸՆՏԻՐ ՕՐՔԷՍԹՐ-ԺԱԶ, ԵՒ ՀԱՃԵԼԻ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ

ՃՈԽ ՊՈՒՖԷ ԴԻՒՐԱՄԱՏՉԵԼԻ ԵՒ ՆԱԽԿԻՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

ԱՃՈՒՐԴ ՉԿԱՅ

ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐԸ, ԿԻՆԵՐՈՒ 7.50, ԱՅՐԵՐՈՒ 10 ՖՐ.

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿ. Միութիւնը անդամակցական ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի շրջանի բոլոր ընկերները, 27Նոյ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 66 Ռիւ տը Պէլվիլ, պիստօ տը Թապայի վերնայարկը։

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆի Մասնաճիւղի Ընդհ. ժողովը 28 Նոյ. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Ընկերուհի Վիքթորիա Թաթարեանի բնակարանը։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

ԿԸ ՈՒԶՈՒԻ 15—18տարեկան հայ աղջիկ մը որ գիտնայ ֆրանսերէն (խօսիլ, գրել եւ կարդալ) եւ հաշիւ, աշխատելու համար marchand couleurի մէջ։ Դիմել Maison Daron, Գ. Թաթուլեանի, 32, Rue Menilmontant, Փարիզ (20)։

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ - ՊԱՏԱՐԱԳ

Կիրակի, 28 Նոյեմբեր, առաւօտեան ժամը 10ին, Շավիլի Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ, հոգեհանգիստ-պատարագ տեղի պիտի ունենայ, ողբացեալ ՍՏԵՓԱՆ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆի մահուան տարելիցին առթիւ։

Կը հրաւիրուին բարեկամներն ու ծանօթները։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Փարիզի «Եգիպտացի» Կոմիտէն իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Ընկ. Յ. Հայրապետեանի իր մօր մահուան առթիւ։

×

Հ. Յ. Դ. ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ «Անտօք» Ենթակոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Ընկ. Խաչատուր Պալօեանի, իր Տիկնոջ եւ պարագաներուն իրենց սիրելի փոքրիկին՝ հինգամեայ Աստղիկի մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Նոյ. 19ին եւ թաղումը կատարուեցաւ 21 Նոյեմբերին Թալօթիէռի գերեզմանատան մէջ։

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ

Հայկական եւ Արեւելեան երաժշտութեան

ԿԻՐԱԿԻ. 28 ՆՈՅԵՄԲԵՐ, ԿԷՍՕՐԷ ԵՏՔ ԺԱՄԸ 16.45ԻՆ

Salle Prat, 150 Rue Paradis

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ

Գ. Մ. ԱԼԵՄՇԱՀԻ

ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՏԻԿԻՆ Մ. ԹԷՐԶԻՊԱՇԵԱՆԻ

(Մարսէյլի Գոնսերվաթուարէն)

ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ ԵՒ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ 80 ՀՈԳԻ

Յայտագրի մէջ՝ Կոմիտաս Վ.ի, Սպենդիարեանի, Տէր Ղեւոնդեանի եւ Ալեմշահի լաւագոյն գործերը։

Ներկայ պիտի ըլլան պետական, զինուորական, գեղարուեստական, ինչպէս նաեւ հայ եւ օտար մամուլի ներկայացուցիչներ։

Տոմսերը այժմէն կը ծախուին հետեւեալ հասցէներուն.— Բոնաբր Քլաւիէ, 4 րիւ Մոնկրան, Գ. Ս. Տէրատուրեան, 2, րիւ Ֆելիքս տը Փիրար, Գ. Ս. Եզնէքճեան, 40, Լա Քանըպիէռ, Գ. Կ. Բիբենց, 3, րիւ տը Լ'Արպրը, Գ. Ա. Քէօսէեան, 11, Փլաս Ժիւլ Կէտ, Գ. Վ. Տէր Վարդանեան, 51, րիւ Սէն Ֆերէօլ եւ Գ. Գ. Մերիկեան, 13, րիւ տէ Տոմինէքէն։

ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆ՝ 15, 14, 12, 8, 7, ԵՒ 5 ՖՐԱՆՔ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (67)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Ծերունին հասկացաւ, թէ ում մասին էր խօսքը, սակայն, բոլոր մարմնով դողդողաց, եւ փոքր էր մնում, որ պիտի գլորուէր գետնի վրայ։

Սիրտդ պինդ պահիր, դողալու ժամանակ չէ, շարունակեց Լֆէնտին, — դեռ եւս շատ բան պէտք է լսես։

Նա պատմեց, թէ ինքը տեղեկացաւ, որ անցեալ գիշեր Գ. Սալմանը գնացել էր մի գիւղ, այնտեղ մի տան մէջ հաւաքել էր իր շուրջը մի քանի երիտասարդ մշակներ, խօսում էր նրանց հետ «մարդկային անհատական իրաւունքների» մասին, խօսում էր «ազատ մարդու աշխատանքի» մասին, թէ խօսում էր «բռնակալութեան» դէմ, խօսում էր ինչ եղանակով մարդիկ ձեռք են բերում «աւելի ազատ եւ աւելի բախտաւոր կեանքը», — մի խօսքով, զանազան տեսակ «ինքնութիւնների» վրայ էր խօսում։

Ցանկարծ վրայ են հասնում ոստիկաններ եւ կալանաւորում են։ Կառավարութիւնը վաղուց որոնում էր այդ «խնդիրը», որովհետեւ նրա մի քանի ընկեր արդէն զանազան տեղերում կալանաւորուած էին։ Այժմ այդ մուկիկն է, բնկաւ որոգայթի մէջ։ — Թոմաս էֆէնտին ամէն ինչ պատմեց, բայց չը յայտնեց, թէ ինքն էր մատնել Գ. Սալմանին։

Նա կրկին դարձաւ դէպի ծերունին.

— Այժմ նոր առակ լսեցուր. ասաց նա խիստ դառն ժպիտով, կարծես, աշխատում էր աւելի խոր խոցել դողդողացող ծերունու սիրտը։ — Ցուցադ դափթիանները կը գան քո տան մէջ խուզարկութիւն անելու. եւ, որպէս բարեկամ, եկայ քեզ նախապէս զգուշացնելու համար։

Նա մի առանձին կերպով շեշտեց «բարեկամ» բառը։ Այսուամենայնիւ, զափթիանների եւ խուզարկութեան անունը լսելով, ծերունին բոլորովին զարհուրեցաւ։

— Դեռ եւս պատուելու ժամանակ կայ, շարունակեց էֆէնտին աւելի սառն կերպով. դու ինձ միայն այն ասա, նրանից խօ մի բան չէ մնացել քո տան մէջ։

Որքան սարսափելի լինէր հաղորդած լուրը, ծերունին դարձեալ փոքր ինչ հանգստացաւ, երբ նկատեց որ էֆէնտու նման «բարեկամը» մի այսպիսի վտանգաւոր րոպէում, օգնութեան ձեռք էր մեկնում իրան։

— Մի խուրջին է մնացել, պատասխանեց նա, երկչոտութեամբ իր շուրջը նայելով. մի գուցէ մի ուրիշը լսէ նրա ձայնը։

— Հիմայ եկ, այդ էլ ցերեկը դուրս հան... խօսեց էֆէնտին ինքն իրան։ — Մի խուրջին է մնացել... դա քիչ բան չէ...

Նա դարձաւ դէպի ծերունին, իր սպառնալական չէ աչքերը յայն բացելով։

— Մի բաղէն անգամ բաւ է մեզ համար, շատ է, գնանք, թաղցնենք այդ խուրջինը, քանի որ դեռ չեն յայտնաբերել զափթիանները։ Ծերունին բոլորովին հաւատալով էֆէնտու անկեղծութեանը, տարաւ նրան օդան եւ ցոյց տուեց Գ. Սալմանի այնտեղ պահուած ճանապարհորդական խուրջինը։

Դռները կողպեցէք, պատուիրեց էֆէնտին, եւ ինքը բաց անելով խուրջինը, սկսեց քրքրել նրա մէջ եղած իրեղէնները։

Նրա մէջ կային զանազան յանձնարարական նամակներ այլեւայլ հասցէներով, կային զանազան մարդկանց անունով փոխանագրեր, որոնցմով Գ. Սալմանը կարող էր հարկաւորած ժամանակ փող ստանալ, կային զանազան հրահանգներ, ծրագրներ եւայլն. կային եւ մի քանի տետրակներ, որ երիտասարդ պրօպագանդիստը բաժանում էր գիւղացիներին, — մի խօսքով, բացի թղթերից ուրիշ ոչինչ չը կար. էֆէնտին խորին ուշադրութեամբ քննում էր բոլորը եւ խորհրդաւոր կերպով շարժում էր իր գլուխը։

(Շար.)

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

ԼE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.2[illegible]

Directeur et Propriétaire . SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ .— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 փրանք	
Օտար երկիրներ	225 »	110 փրանք	

ՇԱԲԱԹ 27 ՆՈՅԵՄԲԵՐ SAMEDI 27 NOVEMBRE 1937

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3588

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՄԻԱՑԵԱԼ ՃԱԿԱՏ»Ի ՔՕՂԻՆ ՏԱԿ

Ընկերվարական կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, «Լը Փօփիւլէռ» երէկ հրատարակած էր վարիչ մարմնին պաշտօնական զեկոյցը՝ համայնավարներու հետ կատարուած բանակցութեանց մասին :

Բանակցութիւնները ընդհատուած են, եթէ ոչ բոլորովին խզուած :

Ուրիշ կերպ ալ չէր կրնար ըլլալ, քանի որ Կոմինտէրնը (Գ. Միջազգային) երբեք հրաժարած չէ իր դաւադրական ծրագիրներէն, հակառակ բոլոր խաբուսիկ երեւոյթներուն :

Օրը օրին խօսած ըլլալով այս բանակցութեանց մասին, չենք ուզեր մանրամասնութեանց մէջ իյնալ:

Կը բաւէ ըսել թէ՝ մինչ Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէն չափազանց վրայ ինկած էր, կ՚աճապարէր որ առաջ գլուխ հանել երկու կուսակցութեանց միացումը — ձուլում — ընկերվարականները կը նախընտրէին գործել ատրճանաբար, հանդարտօրէն ուսումնասիրելով ամէն բան, որպէսզի բաց դուռ չմնայ եւ աւելի ծանր պառակտումներ չծագին ձուլումէն վերջը :

Քանի՛ քանի անգամ լուրջ անհամութիւններ ծագեցան, իբրեւ հետեւանք տեսակէտներու տարբերութեան :

Անցեալ յուլիս 29ին, «Իւմանիթէ» կը հրատարակէր իրենց կեդր. կոմիտէին մէկ յայտարարութիւնը, մէջտեղ դնելով ձուլման նախնական պայմանները եւ հրապարակային վիճարանութեան հրաւիրելով երկու կուսակցութեանց շարքերը :

Այդ յայտարարութեան համաձայն, նոյն օրէն սկսեալ երկու կազմակերպութեանց վարիչ մարմինները, ինչպէս եւ մասնաճիւղերու վարչութիւնները ժողով պիտի գումարէին, ամիսը երկու անգամ եւ հաւաքաբար, անհրաժեշտ որոշումները տալու եւ գործադրելու համար: Երկու կուսակցութեանց երեսփոխանները, ծերակուտականները, նահանգային եւ քաղաքապետական ժողովներու անդամներն ալ պիտի գործէին համախորհուրդ, խառն ժողովներ գումարելով : Կուսակցական քարոզութիւնը պիտի կատարուէր միացեալ ուժերով, ընկերվարականները եւ համայնավարները փոխադարձաբար պիտի աշխատակցէին «Իւմանիթէ»ի եւ «Փօփիւլէռ»ի եւայլն :

Յայտարարութեան մելանը տակաւին չէր չորցած, երբ ընկերվարական կուսակցութեան վարիչ մարմինը զեկոյց մը հրատարակեց, գիտել տալով թէ այս առաջարկը թէեւ քննուեցաւ խառն ժողովի մը մէջ, բայց ընկերվարական պատուիրակութիւնը անմիջապէս պատասխանեց թէ ան հակառակ է Մարսէյլի համագումարին որոշումներուն: Մնաց որ, արդէն համաձայնութեան կոմիտէ մը կազմուած էր, այդ հարցին համար, ուստի անոր կ՚իյնար շարունակել աշխատանքները :

Այնուհետեւ ուրիշ անհամութիւններ ալ ծագեցան :

Եւ ահաւասիկ վերջին արարը,— ընդհատում բանակցութեանց, ծանրակշիռ յայտարարութեամբ մը, որ անգամ մը եւս կը պատռէ Կոմինտէրնին դիմակը :

« Փօփիւլէռ »ի մէջ հրատարակուած յայտարարութեամբ, Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութեան վարիչ մարմինը կը պատմէ թէ ստացած է համայնավար կուսակցութեան կեդր. Կոմիտէին նոյեմբեր 5 եւ 9 թուակիր նամակները, որոնցմով համայնավար կուսակցութիւնը կը պահանջէր «փութացնել միացման գործողութիւնը»:

— « Այս պահանջը կը համապատասխանէր մեր կամքին, քանի որ, պառակտումէն իվեր, մեր կուսակցութիւնը երբեք չէ դադրած աշխատիլ այդ ուղղութեամբ,— այն համոզումով թէ չունեւոր դասուն (պրոլետարիատ) յաղթանակը մեծ չափով պայմանաւորուած է իր միութեամբ :

Արդ, համայնավար կուսակցութեան այդ նամակներուն վերջինին ստացումէն երկու օր վերջը, «Իւմանիթէ» հրատարակեց Կոմինտէրնի ընդհ. քարտուղարին՝ Տիմիթրովի մէկ յօդուածը, որ կը կազմէ նոր իրողութիւն մը որուն ծանրութիւնը չի կրնար վրիպիլ ոեւէ մէկուն աչքէն »:

Եւ յայտարարութիւնը կը ներկայացնէ կարգ մը հատուածներ՝ Տիմիթրովի գրութենէն, որոնք ուղղակի ամբաստանութիւններ են ընկերվարութեան դէմ :

Այսպէս, Կոմինտէրնի ընդհ. քարտուղարը կը գրէ.

— « Սոցիալ - Դեմոկրատիան իր անձնատրութեան եւ պառակտումի ամբողջ քաղաքականութեամբ նամբան ալեց հարթեց ֆաշականութեան յաղթանակին համար »:

Յետոյ «կը համարձակի» յայտարարել թէ այդ յաղթանակը անկարելի պիտի ըլլար, եթէ Իտալիան իր Թուրաթթին, Աւստրիան Պաուէրը չունենար . թէ դեռ վերջերս, « Ընկերվարական Միջազգայինի յետադիմական վարիչները, հաճելի դառնալու համար այն տիրող դասերուն որոնք յայտնապէս շահ ունին բանուորական շարժման պառակտումին մէջ, կատաղի եռանդ մը կը ցուցնեն, եւ չրջելու համար պատմութեան անիւը», թէ «բոլոր միջոցներով կը խափանեն» որ եւ է հաւաքական գործունէութիւն՝ Սպանիոյ եւ Չինաստանի համար :

Ու վերջապէս, Տիմիթրով կը յայտարարէ թէ Սթալին հազար անգամ իրաւունք ունի գրելու .

— « Անկարելի է վերջ տալ դրամատիրութեան, առանց վերջ տալու սոցեալ - դեմոկրատիային՝ բանուորական շարժման մէջ»:

Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութեան վարիչ մարմինը կը յայտարարէ առանց այլեւայլի, այս մեղադրանքներուն դէմ.

— « Համայնավարներն են որ ամէն տեղ, Մոսկուայի հրամանին վրայ, պառակտում յառաջ բերին չունեւորներու կազմակերպութեանց ծոցին մէջ»:

Հարցին մէկ մասը միայն պարզած եղանք : Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԱՂՏՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ՎԱՐԻՉՆԵՐԷՆ ԵՐԿՈՒՔԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՆ (ՄԷԿԸ ԶՕՐԱՎԱՐ)

>>>> • <<<<

Ձենի կարեւոր պահեստ մը եւս

>>>> • <<<<

Խուզարկութիւն սոխայական ofkaնի խմբագրատան մէջ

Ապահովութեան Տեսչութիւնը առջի օր ձերբակալեց գաղտնի կոմիտէին երկու վարիչները, զօրավար Տիւսէնեէօր եւ Գ. Ժօժէն Տըլոնքլ :

Ինչպէս գրած էինք երէկ, զօրավարը հարցաքննութեան կանչուած էր նախորդ օրը: Հարցաքննութիւնը սկսաւ իրիկուան ժամը 5ին եւ տեւեց մինչեւ առտու: Իբրեւ եզրակացութիւն, հարցաքննիչ դատաւորը անմիջապէս ձերբակալման հրամանագիր հանեց եւ զօրավարը փոխադրուեցաւ Սանթէի բանտը, իբրեւ մեղսակից աշխարարներու ընկերակցութեան, ինչպէս կը կոչուի դատադրական կազմակերպութիւնը Զօրավարը անմիջապէս նշանակեց իր պաշտպան փաստաբանները, ծերակուտական եւ նախկին դատական նախարար Գ. Լէմէրի եւ երեսփոխան Քսավիէ Վալա :

Նոյն գիշերը Ապահովութեան Տեսչութիւնը փոխադրուած էր ուրիշ ամբաստանեալ մը, ձեռնակապերով: Ուշ ատեն հասկցուեցաւ թէ կալանաւորը կը կոչուի Ժօժէն Տըլոնքլ, որ բռնուած էր երկու գաղտնի ոստիկաններու կողմէ, Օփերայի պողոտային եւ Ռիվոլի փողոցին անկիւնը, մինչդեռ կը կարծուէր թէ Իտալիա փախած է: Հաստատուեցաւ որ ամբաստանեալը Փարիզ կը գտնուէր, բայց պահուած էր անցեալ հինգշաբթի օրէն ի վեր, ամէն գիշեր պանդոկ մը փոխելով եւ ի վերջոյ բարեկամներու տունը ապաստանելով :

Ձերբակալութիւնը կատարուեցաւ գիշերուան ժամը 1ին, թէեւ Ֆրանսէի ժոռւ Ժօժէն Տըլոնքլ փողոցէն կ՚անցնէր, երբ գաղտնի ոստիկաններէն մէկը ճանչցաւ զայն, վեց ամիս առաջ հարցաքննութեան կանչուած ըլլալով խորհրդաւոր սպանութեան մը առթիւ :

Ինչպէս յայտնի է, Ժօժէն Տըլոնքլ տնօրէնն էր Քէս Մառիթիմ է Ֆլիւվիալի (Փոմփոնս փողոց թիւ 78), որուն գրասենեակին մէջ խուզարկութիւններ կատարուելով, շատ կարեւոր փաստաթուղթեր գտնուած էին: Մինչ ամբաստանեալը հարցաքննութեան կ՚ենթարկուէր, իր եղբայրը, Անրի Տըլոնքլ, այլ անուամբ Կրօսէ, զոհարավաճառ Փարիզի եւ Քանի մէջ, մանրամասն խոստովանութիւններ կը կատարէր, ընդունելով թէ կարեւոր դեր մը վիճակուած էր իրեն, գաղտնի կազմակերպութեան մէջ: Հարցաքննութիւնը տեւեց ամբողջ գիշերը: Երբ հարցուցին թէ ո՞վ կը ճարէր դրամները, Անրի անորոշ պատասխաններ տուաւ, ըսելով թէ մտերմացած էր մարդու մը հետ որ կարեւոր գումար մը յանձնեց իրեն, գաղտնի կոմիտէ մը կազմելու եւ համայնավարութեան դէմ պայքարելու համար: Այդ մարդուն անունը չէ յայտնուած տակաւին: Ամբաստանեալը դէմ դիմաց հանուեցաւ Ռիվոլիա փողոցի հիւրանոցի տնօրէնին՝ Տիկին Ժիւկէրոյի հետ : Ինչպէս կը յիշուի, մեծաքանակ զէնք եւ ռազմանիւթ գտնուած էին այդ շէնքին գետնայարկին մէջ, որ ունէր գաղտնի թաքստոցներ եւ անցքեր. Տանտիրուհին ճանչցաւ ամբաստանեալը եւ յայտնեց թէ ան շէնքին գետնայարկը վարձած էր Կրօսէ անունով: Ամբաստանեալը ուրացաւ, բայց եւ այնպէս Սանթէի բանտը առաջնորդուեցաւ .

Զօր. Տիւսէնեէօր, որ եղած է պատերազմի օդանաւային նախարարութեան եւ արժանացած Պատուոյ Լեգէոնի հրամանատարի աստիճանին, հարցաքննուեցաւ 24 ժամ անընդհատ: Կ՚ըսուի թէ խոստովանած է որ կապեր ունէր Ժօժէն Տըլոնքլի հետ, բայց ոստիկանութիւնը կը կարծէ թէ անոր դերը նուազ կարեւոր եղած է քան երկու Տըլոնքլ եղբայրներուն դերը: Մեծ եղբայրը, Ժօժէն 47 տարեկան է եւ առաջնակարգ ճարտարապետ, արժանացած Պատուոյ Լեգէոնի եւ պատերազմի խաչի: Կը համարուի գաղտնի կազմակերպութեան գլխաւոր վարիչը :

Ամբաստանեալը ուրիշ կարեւոր պաշտօններ ալ ունի: Եղբայրը, Անրի, իր խոստովանութեանց ատեն ըսաւ թէ բարեկամի մը միջոցաւ ծանօթացած էր ամն Լէոնի, որուն գաղտնի լուրեր կը հաղորդէր եւ փոխարէն դրամ կը ստանար: « Քանի մը անգամ ինծի յանձնեց 10.000ական փրանք, համագումար մօտ 100.000 փրանք»: Ոստիկանութիւնը չհաւատալով հանդերձ այս յայտարարութեան, կը փնտռէ Լէոնը, որ 50 տարեկան մարդ մըն է եղեր, եւ անոր միջնորդը՝ Թակոբը :

*** Նոյն օրը դատական ոստիկանութեան ներկայացաւ Լվոի - Փըթի - Պուրկի գզեակին տէրը, Իւպէռ Փասթրէ, որ Հունգարիա կը գտնուէր: Ամբաստանեալը խոստովանեցաւ թէ անգամ մը տասը հազար ֆրանք տուած է իր ազգականին՝ Լա Մոթ Սէն - Փիէռի (բանտարկուած), որ գիտական փորձեր կը կատարէր. բայց երբեք դրամ չէ վճարած որ եւ է քաղաքական կազմակերպութեան. Այս առթիւ ոստիկանութիւնը յիշեց թէ Իւպէռ Փասթրէ բնակարան մը ունէր Փարիզի մէջ, Մալէրպի հրապարակին վրայ, եւ անոր տակի յարկին մէջ կը բնակէր Ռօժէ լը Գլօն, որ սպաննուեցաւ քանի մը շաբաթ առաջ: Այս առթիւ խուզարկութիւն կատարուեցաւ այդ շէնքին մէջ ալ, բայց կարեւոր բան մը չգտնուեցաւ :

Նորէն զէնքեր եւ ձերբակալութիւններ

Ապահովութեան Տեսչութիւնը շարունակելով հետապնդումները, էնվալիտի պողոտային վրայ, 11 Ավընիւ Վիյեառի շէնքին մէջ երեւան հանեց կարեւոր զինապահեստ մը: Այս շէնքին տէրն է ճարտարապետ մը, Փիէռ Փառան: Խուզարկութեանց ընթացքին, անոր մառանին մէջ գտան 18 զինուորական հրացաններ, 9 որսի հրացան, 800 որսի փամփուշտ, 13.350 պատերազմական փամփուշտ, 256 լեցուն ձեռնառումբ (օտար արտադրութիւն), 12 գնդացիր, եւ , առաջին անգամ ըլլալով, Հօչքիս գնդացիր մը, բոլորովին նոր: Փիէռ Փառան եւ բնտանիքը որսի գացած ըլլալով, անմիջապէս ոստիկան մը ղրկուեցաւ, որ ձերբակալեց եւ Փարիզ բերաւ ամբաստանեալը :

*** Նոյն օրը խուզարկութեան ենթարկուեցաւ «Աքսիոնական Սուրհանդակի» (Քուրիէ Ռուայեալ) խմբագրատունը, որ կը գտնուի Ավընիւ Հօշի վրայ: Տասներկու գաղտնի ոստիկաններ մինչեւ գիշերուան ժամը 10 խուզարկեցին շէնքը, ի ներկայութեան ընդհ. քարտուղարին: Կ՚ըսուի թէ կարեւոր բան մը չէ գտնուած :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԻՆՉ ՇՈՒՏ ԿԱՐՕՏՑԱՆ

Առջի օր թղթակցի հէքեաթ մը կարդացած էինք :

«Ժիւմհուրիյէթ»ի թղթակիցը, Գանտէմիր, վերջերս պտոյտ մը կատարելով Սուրիոյ մէջ, Հօմս ալ կը հանդիպի :

Ճամբան 7 — 8 տարեկան հայ տղեկ մը կը տեսնէ որ թուրքերէն բացագանչութիւն մը արձակած կ՚ըլլայ հեղկահանքի մը: Հետաքրքրուելով, քիչ անդին ալ հայրը կը գտնէ եւ հետեւեալ խօսակցութիւնը տեղի կ՚ունենայ իրենց միջեւ .

— Թուրք էք, չէ՞ :

— Հայ ենք, ըսի :

Ան ալ թէեւ համոզուած, բայց քիչ մը դառն կերպով կը ծիծաղէր

— Անոր նման բան մը.... Եթէ խօսակցութիւնը փնտռէք, Անատոլուցի Հայեր ենք . Բայց, ինչպէս կը տեսնէք, ո՛չ հայերէն, ոչ ալ արաբերէն կը խօսինք .

Եւ սկսաւ հասկցնել .

— Եղան ժամանակներ որ շատ պայքարեցանք Թուրքերուն: Այն ատենները «գոնէ սա մեր տղաքներուն թուրքերէն չսորվեցնենք» ըսինք: Բայց չեղաւ, չկրցանք գլուխ հանել: Մեր միջեւ հայերէն խօսինք ըսինք, չկրցանք: Ես իմ կարգիս քանի մը անգամներ «գոնէ թուրքերէն չկարդամ, կամ ֆրանսերէն, անգլիերէն գիտեմ, ինչո՞ւ չի թուեր այս լեզուներով գիրքերը» ըսի, չեղաւ, վերջապէս չեղաւ ։ .

Եթէ մեր տունը այցելէք, պատերուն վրայ Իսթանպուլի տեսարաններ, խոհանոցը թրքական կերակուրներ, «կրամաֆօն»ի վրայ թրքական փլաք»ներ կը տեսնէք ... Մարդս բնութեամբ չի կրնար հրաժարիլ ինքնիրմէն Այսօր, մեր միջեւ բոլոր պայմանները անհետացած չկան յետոյ, կը հասկնանք որ աւելի լաւ եղած է որ այսպէս մնացած ենք »։

Ինչպէս կը տեսնէք, մեր եղբայրի «վաթանտաշ»ները միտք չունին մեր ծախքը ձգելու: Կա՛մ պիտի ջարդեն, կա՛մ պիտի ջրեն :

Ջարդելիք մնացած չըլլալով, պարբերաբար հին յիշատակները կը քրքրեն, — «Ո՞վ ալրեց մթնոլորտը »— « Այսպէս ըլլալու չէր »— «Ինչո՞ւ եղաւ»...

Եւ, ի՞նչ տարակոյս, մեղքը միշտ մեր ճիտին կ՚իյնայ: Եւ դրջացողն ալ միշտ մենք ենք: Վկայ՝ «հայ լիտըր» ներէն փաստաբան Հայկ Պողեան»(?) որ ըսած կ՚ըլլայ Գանտէմիրի.

— « Երբ անցան քաղաքական ալմուկները, մենք մեղ քննեցինք եւ տեսանք որ ձեզմէ ֆիզիքապէս հեռու ալ մնանք, բարոյապէս միշտ միասին ենք: Ի՞նչ տարբերութիւն ունիմ Թուրքէ մը,— լեզուս, բնտանիքս, ամէն ինչս Թուրք է: Քսան տարի է որ ձեզմէ հեռու ենք: Ուզեցինք արաբերէն սորվեցնել մեր փոքրիկներուն, բայց ի՞նչ կը տեսնենք, դարձեալ Թուրքերէն սորվեր են »։

Եւ դեռ աւելի արտառոց խառաչանք մը .

— « Եթէ ձեզի չափ ազատ ըլլայինք, կը տեսնէիք որ մեր մտածումն ալ ձերինէն ոչ մէկ տարբերութիւն ունի... Արտը պատրաստ է, հունտը ձեր ձեռքն է, ցանեցէք եւ հնձեցէք »։

Հրաշալի, հրաշալի՛: «Հունտը» ցանուած է արդէն, եւ «հունձքն» ալ շատոնց քաղած կ՚ըլլային, եթէ .. Սանճաքին վրայ ծածանէր «սանճաքը շէրիֆը». Ուրացողին բացառութեամբ՝ «հանրապետական» Թուրքիոյ շուքը -

ՎԱՀԷ

ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ինչպէս գրած էինք, Հայաստանի Գերագոյն Ատեանին առջեւ դատի քաշուած էին ութ կարեւոր պաշտօնեաներ, այն ամբաստանութեամբ թէ «հակայեղափոխական միասարարութիւններ» կատարած են Լոռիի «աղնուացեղ անասնաբուծութեան խորհտնտեսութեան մէջ »:

« Խ. Հայաստան» նոյեմբեր 12ի թիւին մէջ հրատարակած է դատավճիռը, որմէ կ՚իմանանք թէ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԹԵԱՆ եւ գոյքերու բռնագրաւման դատապարտուած են ամբաստանեալներէն Տիգրան Մեծլումի Կիրակոսեան, Միհրան Մկրտիչի Լուսինեան եւ Յովհաննէս Ստեփանի Խաչիկեան: Քսանեւհինգ տարի բանտարկութեան եւ գոյքերու բռնագրաւման դատապարտուած են Հայկ Աղաջանի Միրզոյեան, Երուանդ Եղիշէ Ալեքսանի Ամիրխանեան: Տասնհինգ տարի բանտարկութեան եւ գոյքերու բռնագրաւման՝ Զաւէն Գէորգի Գաբրիէլեան: Միւս երկու ամբաստանեալներէն Ալէքսիյ Զինովեւիէվիչ Վոյչէնկօ դատապարտուած է քսան եւ Միխայիլ Խուրդանի տասը տարի բանտարկութեան, անձնական գոյքերու գրաւումով :

*** Հայաստանի ներքին գործավար նշանակուած է Վիկտոր Վասիլիեւիչ Խվորստեան, տեղական արդիւնաբերութեան գործավար՝ Ռուբէն Բաղրատի Աղիզբէկեան (Խ. Հայաստան 3 նոյեմբեր):

Ցուցահանդէսին փակումը

Ինչպէս հաղորդած էինք, հինգշաբթի օր հանդիսաւորապէս փակուեցաւ Փարիզի միջազգային ցուցահանդէսը, ուր վեց ամսուան ընթացքին այցելած են 31 — 33.000.000 հոգի: Օտար այցելուներուն թիւը կը հաշուեն 800.000էն մէկ միլիոն :

Փակման առթիւ, չքեղ հանդէս մը սարքուած էր Թրոքատէրոյի ստորերկրեայ թատրոնին մէջ, ուր խռնուած էին 2000 հանդիսատեսներ, մրցանակաբաշխութեան հանդէսին համար, հովանաւորութեամբ Հանրապետութեան նախագահին: Այս առթիւ իր 300րդ ճառը խօսեցաւ Գ. Լապէ, ցուցահանդէսին վերատեսուչը :

200.000 հոգի խռնուած էին ցուցահանդէսին զանազան մասերուն մէջ, վերջին անգամ տեսնելու համար հրախաղութիւնները եւ ուրիշ հրաշալիքներ: Այս առթիւ ձրի ըմպելիներ ալ բաժնուեցան: Կէս գիշերին փակուեցան դուռները :

Ցուցահանդէսը տեւած եղաւ 183 օր, 31 միլիոն վճարող եւ 2.500.000 անվճար այցելուներով: 1889ի ցուցահանդէսը տեւած էր 185 օր, 25.600.000 վճարողի եւ 6.800.000 անվճար այցելուներով, 1900ի ցուցահանդէսը՝ 212 օր, 35 միլիոն վճարողի եւ 10.000.000 անվճար այցելուներով :

———•———

ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ ՆՈՐ ՑՈՅՑԵՐ կատարուած ըլլալով, խանութները փակուեցան նոյեմբեր 25ին: Ոստիկաններ կը հսկեն բարեկարգութեան: Հանրային շէնքերը պաշտպանութեան տակ առնուած են: Խորհրդարանին մօտ ոստիկաններ զէնք պարպած ըլլալով, իսլամ կին մը, երիտասարդ մը եւ ցուցարար մը վիրաւորուեցան :

ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐՈՒ Թոշակի խնդիրը լուծուեցաւ երեսփ. Ժողովի գիշերային մէկ նիստին մէջ: Կառավարութիւնը վստահութեան խնդիր յարուցած ըլլալով, անոր բանաձեւը քուէարկուեցաւ մեծամասնութեամբ: Եւ-մտական յանձնախումբին մէջ 22 հոգի թեր քուէարկած, 17 ձեռնպահ մնացած էին, մէջն ըլլալով համայնավարները :

ՓՈՔՐ-ԱՍԻՈՅ ԱՂԷՏԻ 15ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

(Երրորդ եւ վերջին մաս)

Սեպտ. 7ին ո՛չ մէկ քրիստոնեայ մնացած էր այլեւս շրջանին մէջ. Սակայն հարկ էր հինգ օր եւս ամբողջ պահել քաղաքը: Բանակը չէր հասած: Հարիւր քառն քաղաքացի հայորդիներ, ամբողջ երկու շաբաթ անքուն հսկեցին քաղաքին վրայ, թոյլ չտալով որ ... եւ է Թուրք յանդգնի տունէն դուրս ելլել եւ ոչ ալ Թշնամին համարձակութիւն ունենայ մօտենալու քաղաքին: Հայկական զօրամասերին ներքաններուն տակ, երբեմնի շէն ու կենսուրախ քաղաքը, այժմ գերեզմաննոցի մը պէս ամայի, տխրօրէն կ'արձագանգէր: Ոչ մէկ լոյս տուներուն մէջ: Թուրքերը սարսափահար փակուած էին, թերեւս յաջողէին ձախողութեան մատնել քաղաքապաշտ զօրքը, բայց չհամարձակեցան: Թէեւ քանի մը անգամ միջամտելու ուզեցին, սակայն հայ զօրքին վստահ ու կորովի կեցուածքը չյանդգնեցուց զիրենք: Թուրքերը կը վախնային որ քրիստոնեայ ազգաբնակչութեան ... քաղաքը կրնար կրակի տրուիլ:

Անելի զարհուրելի օրեր եկան սակայն: Շրջակայ բոլոր հրոսախումբերը, հազար հինգ հարիւր հոգինոց կազմելով ... իրենց ամբողջ թափը քաղաքին վրայ: Հայկական զօրամասը հրաման ստացաւ նահանջել ամէն չարժում խեղդել իր սաղմին մէջ եւ թոյլ չտալ որ քաղաքի ... Մինչեւ երկու հարիւր յիսուն հոգինոց զօրամաս մը, հակառակ անկասելի ուժերու օժանդակութեամբ — կատաղի եւ արիւնոտ ճակատամարտ մը մղեց քաղաքին մէկ ու կէս ժամ հեռու բարձունքներու վրայ: Երեք ժամ տեւող կռիւէ մը յետոյ Թշնամին չարաչար պարտուած փախուստի դիմեց՝ բազմաթիւ մեռեալ եւ վիրաւոր ձգելով ռազմաճակատին վրայ: Ռազմադաշտը Թշնամին այլեւս չփորձեց յարձակողականի անցնիլ:

×

Վերջապէս եկան յոյսի օրերը.

Սեպտ. 12ին նաւահանգիստ հասաւ հելլենական նաւատորմին մը առաջնորդութեամբ «Ալֆիլէզի», որուն կը հետեւէին վաթսուն մեծ ու փոքր փոխադրանաւեր. Նոյն իրիկունն իսկ հասան նահանջող բանակին յառաջապահները. Հայ քաղաքապահ ջոկատ. զօրամասերին պաշտպանութիւնը վերջացած էր այլեւս:

Գրաւման ուժերու հրամանատարը, ... բանակին ... ցուցանիշը յայտնեց «հայկական քաջարի զօրամասերին», որ առաջին շքանշանով մեկնեցաւ Թրակիա:

Նաւատորմին հզօր պաշտպանութեան տակ, բանակը եւ իր հետ նահանջող գաղթականութիւնը լեցուեցան նաւերը: Ոչ մէկ խուճապ:

Սեպտ. 16ին երբ նաւատորմը խարիսխ վերցուց, քաղաքը բոցերու մէջ էր արդէն:

×

Այսպէս փակուեցաւ պատմութեան արիւնոտ մէկ էջը եւս, որուն վրայէն անցեր են տասնըհինգ տարիներ, տարիներ թշուառութեան, տզնութեան եւ անխնդ՝ վտարանդի՝ Հայը անգամ մը եւս դարձաւ աշխարհա-... ցրիւ, եւ նոր երկինքներու տակ նոր երդիք եւ ապաստան որոնեց իրեն համար:

Այդ Թուականէն ասդին բազում վէրքեր սպիացան, բայց անոնք որ արհաւիրքը տեսան եւ ապրեցան, անոնց սրտին վրայ մնաց կատաղօղ վէրքը հարիւրաւոր զոհերուն, որոնք մեծ եղեռնէն հազիւ փրկուած՝ Թշուառ զոհերը դարձան պատմական ողբերգութեան մը վերջին արարին:

Տարիներ յետոյ միայն ատուգուեցաւ որ Թակարդի մէջ ձգուած Պալքէնների ամբողջ քրիստոնէութիւնը ենթարկուած է քստմնելի ջարդի մը: Թուրքը անոր մէջէն ընտրած է նախ գեղեցիկ կոյսերն ու հարսերը՝ իր հարէմին համար, երեւելիները առաջնորդած է կառափնատ, իսկ մնացեալը յանձնած է սուրին եւ հաթալանին՝ անխնայ:

Նոյն հրէշային դաժանութեամբ ոչնչացուցած է նաեւ Պանտըմա ապաստանած մաս մը հայեր, որոնք իրենց զիրենք անկարող զգացեր էին տարագրութեան ցուպը կրկին ձեռք առնելու՝ կամ յառաջացեալ տարիքի բերումով եւ կամ նիւթական հնարաւորութիւն չունենալով. Ասոնց վրայ պէտք է աւելցնել նաեւ գիւղահաւատներու այն փոքրաթիւ խմբակը, որ սխալ ըմբռնմամբ ունեցաւ ընդունելու Թուրքին պաշտպանութիւնն ու Թռ- ...

Ահաւասիկ ծերերէ, անկարներէ եւ թշուառներէ բաղկացած մարդկային այս խլեակն է որ մոխրակոյտի վերածուած քաղաքի մուտքին, զանազան պատուիրակութեանց հետ եւ մահուան զարհուրանքը սրտին մէջ՝ դիմաւորելու գացած է Թրքական բանակի հրամանատարը:

Ընդունելութեան ընթացքին հրամանատարը կը տեղեկանայ որ հողի գոյն առած սա խեղճերը Հայեր են: Զարմանք կը յայտնէ եւ կը հրամայէ ոչնչացնել:

Եւ մօտակայ պարտէզի մը մէջ, որ զբօսավայր էր երբեմն, դահիճները կը մորթոտեն բոլորը...

Քանի մը օր յետոյ, Թուրք սպայ մը ուրուական մը կը նշմարէ մեռելներուն մէջ: Սպանդէն փրկուած տասնամեայ արմենուհի մըն էր՝ Թխորակ եւ սեւաչեայ: Ձեռքէն բռնած կ'առաջնորդէ: Թուժանը կը խոյանայ: Սպան հազիւ կը համոզէ ամբոխը, բացատրելով թէ Աստուծոյ հրաշագործութեան մէկ ապացոյցը պէտք է ընդունիլ երախային փրկութիւնը, եւ կ'որդեգրէ զայն:

Հ. ՎԻՇԱՊԵԱՆ

ՆՈՐ ԸՆԴՄՈՒԽՈՒԱԾ ԱԿԱՆՆԵՐ ՄԻ-ՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԾՈՎԵԶԵՐՔՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ.— Մարսէյլէն հեռագրեն Ն. Ֆ. Փրէսէի.— Ֆրանսական ջուրերուն մէջ նոր ականներ եւ թորփիլներ գտնուեցան: Ֆրանսական ծովեզերապահ շոգենաւ մը անցեալ ուրբաթ օր Սէութա հրուանդանին բացերը լեցուած թորփիլ մը երեւան հաներ է, զոր քննութեան համար Թուլոն տարեր են: Վերջին երկու ամսուան մէջ քսան ական եւ թորփիլ գտնուեցան այս Ֆրանսական ջուրերուն մէջ:

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

ԽՄԲ. — Ներքեւու տողերը կ'առնենք, օրը օրին չկրցանք հրատարակել «Թայմզ»ի խմբագրականը Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութեան մասին:

"Վեց շաբաթ առաջ, Հանրապետութեան Նախագահ Աթաթիւրք գեկոյց մը հրատարակեց՝ վարչապետ Զօր. Ըսմէթ Ինէօնիւի հրաժարելու որոշման մասին: Ինէօնիւ 1925 Մարտէն ի վեր, տասներկու տարի անընդհատ, վարչապետական պաշտօնին վրայ գտնուած, իսկ անկէ առաջ ալ՝ 13 ամիս նոյն դիրքին վրայ մնացած էր: Զօրավարին հրաժարումին իբրեւ պատճառ պաշտօնապէս ցոյց տրուեցաւ դարմանումը: Բայց, գտնուեցան մարդիկ որոնք հաւանական նկատեցին տարակարծութեան մը գոյութիւնը, եւ հրաժարումին՝ առոր արդիւնք ըլլալը: Բացարձակապէս որոշ է, սակայն, որ ուշադրութեան մեծապէս արժանի երկու անձնաւորութեանց փոխադարձ յարգանքը այս առթիւ բնաւ նուազած չէ:

Երկուքին բարեկամութիւնը հին է: 1917ին, Մուստաֆա Քէմալ փաշա, ռուսեւթուրք սահմանին վրայ գտնուող մաս մը ուժերու հրամանատարութեան անցած էր: Գնդապետ Ըսմէթ պէյ խոշալ սպայակոյտի պետ մը եղաւ անոր: Այն ատենէն ի վեր՝ երկու անձերը, բախտին լաւ ու գէշ օրերուն, միասին աշխատեցան:

Երբ Թուրք ուժերը Յոյներուն դէմ վերջին յաղթանակը շահեցան, Ըսմէթ փաշա արեւմտեան ճակատին գլուխն էր: Մուտանիոյ զինադադարը ան կնքեց եւ վարեց Լոզանի հաշտութեան բանակցութիւնները: Պատմութեան մէջ, Ըսմէթ Ինէօնիւի վարչապետութեան շրջանը պիտի յիշուի որպէս շրջան մը, երբ հաւատքի ուժովը կամ մուրճի հարուածներով արդիական պետութեան մը վիճակին բերուեցաւ Թուրքիան:

Ըսմէթ Ինէօնիւն այս տասնեւերկու տարիներու ընթացքին մնաց խոշալ սպայակոյտի պետ մը դիրքին վրայ: Միշտ լռութեամբ, ոգոր կապով ու կորովով ծառայեց իր ուժեղ եւ հեռատես վերին հրամանատարին: Թուրք Գոնափարթին արդիական Պէրթիէ մը եղաւ: Իր երկրին ու Եւրոպայի մատուցած ծառայութիւնը մեծ է:

Ըմանք ենթադրեցին թէ արտաքին հարցերու շուրջ տարակարծութիւններ պատճառ եղան որ ան իր պաշտօնէն հեռանայ: Իբրեւ պատճառ ցոյց տուին Թուրքեւռուս յարաբերութեանց անկեղծութեան վերջերս նուազումը, Թուրքիոյ՝ Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդին մէջ կրկին չընդունուիլը, եւ Նիոնի համաձայնութեամբ՝ Թուրքիոյ մեծ յանձնառութեանց տակ մտնելը:

1925էն ի վեր արտաքին նախարարութիւնը վարող Տօքթ. Արասի կրկին նոյն պաշտօնին վրայ մնալը կասկածելի կը դարձնէ՝ դաշնային փոփոխումի մասին արուած այս բացատրութիւնը: Իբրեւ վարչապետ՝ Ճէլալ Պայարի նշանակումը աւելի շատ այն կարծիքը կը սատեղծէ թէ փոփոխման պատճառը ԱԹաթիւրքի ցանկութիւնն է,—փոխել եւ նորոգել վարչական մեքենան որ դեռ հին եղանակներով կ'ընթանար:

Ճէլալ Պայար, որ միաձայն վստահութեան քուէ ստացաւ, առաջին վարչապետն է որ զինուորական ու դիւանագիտական ասպարէզին մէջ հասած չըլլայ: Ին դրամատան, որ Թուրքիոյ գլխաւոր դրամատունն է, կը գտնուէր Ճէլալ Պայարի տնօրէնութեան տակ: Իբրեւ այդպիսին՝ Ճէլալ Պայար մեծ կարողութիւն երեւան բերած է: Իսկ իբրեւ տնտեսական գործավար իր կատարած գործերը նաեւ կազմակերպչական իր կարողութիւնը կը վկայեն.

Նոր Թուրք սերունդը քաղաքականութենէ աւելի տնտեսական եւ ելմտական խնդիրներով կը շահագրգռուի, եւ կը քննադատէ վարչական անիւներուն դանդաղ աշխատանքը:

Թուրք վարչական դրութիւնը հաստատուած էր այնպիսի շրջանի մը, երբ պաշտօնեաները բնաւ Թոշակ չէին ստանար եւ կամ իրենց իրաւունքներուն մէկ փոքր մասը կը ստանային: Իրենց չարժումներու մասին հաշուետու չըլլալու համար, պատասխանատուութիւնը շատ մը պաշտօնեաներու վրայ բաժնող դրութիւն մը հաստատելու անհրաժեշտութիւնը զգացած էին: Այդ պատասխանատուութիւնը այնքան շատ բաժանումի կ'ենթարկուէր, որ իրականին մէջ ամբողջովին կը ցրուէր: Իսկ միւս կողմէ՝ նախարարութեանց եւ վարչութեանց միջեւ դիրկ դիրկ պաշտօնագրեր կ'երթեւեկէին:

Հանրապետութեան Նախագահին բաց ու կտրուկ հրահանգն այն է որ նոր վարչապետը այժմու դրութիւնը բանաւոր վիճակի մը բերէ եւ վարչական գնացքը բարձրացնէ աւելի արագ ու աւելի արդիւնաւոր մակարդակի մը: Աթաթիւրք, միանգամայն, Թուրք հայրենակցին վստահութիւնը աւելցնելու նպատակով, ուզած է որ օրէնքներուն մէջ փոփոխութիւններ ըլլան:

Տնտեսական մարզին մէջ տիրական պիտի մնան այն ծրագիրները որոնք կը վերաբերին գլխաւորաբար Թուրքիոյ ճարտարարուեստին, ճամբաներուն, նաւահանգիստներուն ու մանաւանդ երկաթուղիներուն: Բայց, հաւանական է որ անհատական նախաձեռնութեան աւելի լայն սահման մը ընծայուի՝ աւելի արտադրութեանց շուկայ գտնելու եւ այլ նկատումներով: Պայմանաւ, որ անհատական ձեռնարկը գգայ իր պատասխանատուութիւնը, ընդհանուր շահուն հանդէպ եւ չընդօրինակէ այն գէշ ընթացքը զոր ցոյց տուած են շամիտ շրջանին մենաշնորհներ ստացող օտար ընկերութիւնները:

Քիչ է այն հաւանականութիւնը Թէ վարչապետին փոփոխումը Թուրք արտաքին քաղաքականութեան մայր գիծերուն մէջ փոփոխութիւն առաջ պիտի բերէ: Աթաթիւրքի վերջին բացման ճառին մէջ՝ թուրք-ռուս բարեկամութիւնը առաջին անգամ ըլլալով յիշուած չէ: Կարելի չէ խորհիլ թէ Աթաթիւրք այն համոզումն ունի որ Ռուսիոյ հետ յարաբերութեանց խնդրին մէջ կառավարութեան կողմէ բաւարար ճիգ ցոյց չի տրուիր: Բայց, կասկած չկայ թէ, Ռուսերու հանդէպ Թուրքերու վերաբերումին մէջ նախկին անկեղծութիւնը չկայ: Անցեալ Ապրիլին, Գարախանի Մոսկուա կանչուելէն վերջ, Էնկիւրիի եւ Մոսկուայի յարաբերութեանց մէջ տեսանելիօրէն ... ... ութեան մը չենք հանդիպած: Խորհրդային թերթերու յարձակումին նշաւակ դարձան՝ Թուրքիոյ մասնակցութիւնը Պալքանեան եւ Սաատապատի ուխտերուն եւ անոնց հանդէպ անոր խրախոյս ցոյց տալը, Թուրքիոյ եւ Անգլիոյ միջեւ իրապէս անկեղծ յարաբերութեանց նորոգումը եւ Թուրք թերթերուն նպաստաւոր արտայայտութիւնները՝ իտալեւնուկո-... լու համաձայնութեան մասին: Մինչդեռ խորհրդային թերթերը արտաքին քաղաքականութեան մասին ոչ մէկ բան կրնան հրատարակել, եթէ պաշտօնական արտօնութիւն չունենան: Այդ քննադատութիւններըԹուրքիոյ մէջ տրտնջիչ ազդեցութիւն մը թողած են: Թուրք ազգը, ազգային պայքարի օրերուն Ռուսիոյ կողմէ եղած օժանդակութեան համար իր երախտիքը երբեք չի մոռնար. բայց, կը զայրանայ խորհրդային այն յաւակնութեանց որոնցմով անոնք կ'ուզեն խորհուրդներ տալ՝ արտաքին բարեկամներու ընտրութեանց եւ արտաքին քաղաքականութեան ուղղութեան մասին:

Ասոր հետ մէկտեղ, անմիտ բան կ'ըլլար ենթադրել չափազանցեալ մտածումներու՝ Թուրքիոյ եւ Ռուսիոյ միջեւ վերջին տարակարծութեան մասին: Երբ աչքի առջեւ բերենք Հարաւային Ռուսիան, Կովկասն ու Անատոլուն, կուզանք սա եզրակացութեան թէ՝ երկու երկիրներուն համար ալ շատ կարեւոր է փոխադարձաբար գոնէ ուղղամիտ յարաբերութիւն պահպանելը:

Թուրք հանրապետութեան առաջանին, հասած ըլլալով հանդերձ զինուորական բարքերու մէջ, այդ հանրապետութեան արտաքին քաղաքականութիւնը միշտ ողջմտութեան, նախազգուշութեան եւ համաձայնութեան ուղիով ընթացած է: Աթաթիւրք, իր գործին սկզբէն մէջ պարզ Թուրքիոյ սերը Ազգերու Դաշնակցութեան հանդէպ: Այդ զգացումը մեծ նշանակութիւն ունի՝ եթէ ըլլալով զինուորական մեծ պետի մը բերնէն: Աթաթիւրք հանգամանօրէն խօսեցաւ Պալքանեան եւ Ասիական ուխտերու մասին, որոնք ուշադրութեան արժանի նմոյշներ են՝ Պրիան-Քէլլոկի ուխտին համաձայն կնքուած շրջանային ուխտերու: Երկու ուխտերուն ալ նպատակն է բարեկամական յարաբերութիւնները շարունակել բարեկամ խմբաւորումներու միջեւ, որոնք ոչ մէկ շահ ունին մեծ պետութեանց մրցակցութեանց միջամտութիւն ըլլալէն:

Ասիական ուխտին ուրիշ մէկ նպատակն է հետեւեալը.— Թուրքիա, Իրան եւ Իրաք կ'ուզեն կանխել քրտական հարցին՝ իրենց միջեւ անհամաձայնութեան նիւթ մը դառնալը: Այդ երեք պետութիւններն ալ քիւրտ հըպատակներու տէր են եւ երեքն ալ ատեն ատեն կը դիմաւորեն այդ անզուսպ լեռնցիներուն հանած ազմուկները:

Ալէքսանտրէթի մասին անհամաձայնութիւն մը գոյութիւն ունէր Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ. Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ անոր հարթումը կանխեց Թուրքիոյ հարաւային սահմաններուն վրայ ազմուկներ ստեղծելու հաւանականութիւնը: Հաւանական չէ որ Իտալական սպառնալիք կառավարութիւնը անմտութիւնը ունենայ ընդդիմանալու այն համաձայնութեան, որ կնքեց Սուրիոյ հարաւոր եւ ապագայ դաշնակից պետութիւնը:

Կալով Արեւելեան Միջերկրականի ընդհանուր հոլովոյթին, Թուրքիոյ ստացած քաղաքականութիւնը շատ ավելի պիտի հաճի Անգլիոյ քաղաքականութեան: Թէեւ Նեղուցներու խորհրդաժողովին մէջ անգլիական եւ թրքական տեսակէտներուն միջեւ մանրամասնութեանց շուրջ կարգ մը տարբերութիւններ կային, բայց երկու երկիրներն ալ խորհրդաժողովէն բաժնուեցան իբրեւ երկու կատարեալ բարեկամներ: Թուրքիա, կարգ մը նիւթական զոհողութիւններ եւս աչք առաւ՝ եւ Նիոնի համաձայնութեան միացաւ: Շատ հաւանական է որ Անգլիոյ հետ գործակցի՝ խաղաղութիւնն ու Արեւելքի մէջ հողային գոյավիճակի պահպանումին համար: Այսօր, Թուրքիոյ ղեկավար անձերուն գլխաւոր փափաքը խաղաղութիւնն է: Այս մարդիկը իրենց երկիրը պարզապէս ի նորոյ հնարած են: Իրենց նախորդները, հմայուած Աստինի եւ Ֆրանքով ու Վիէննայի եւ Թաւրիզի միջեւ գտնուող Իսլամներու միութեան երազներէն, երկիրը անփութօրէն երեսի վրայ թողած էին: Թուրքիոյ գլուխը գտնուողները ոչ անպարտաճով, բայց անընդհատական կերպով կը քալեցնեն իրենց մէջ կարգ կանոն հաստատելու եւ բարգաւաճում մը ապահովելու իրենց նպատակը՝ Ջկայ Անգլիացի պետական անձ մը որ անոնց յաջողութիւն չցանկայ այս խաղաղասէր ընթացքին մէջ:"

Ծանօթ. — Բոլոր ընդգծումները մերն են: «Թայմզ»ի այս յօդուածին տեղ տուած են բուրք թերթերը, զայն գտնելով «ուշադրութեան մեծապէս արժանի յօդուած մը» եւ «գրութիւն մը որ կենդանի արտայայտութիւնն է թուրքեւանգլիական բարեկամութեան եւ Անգլիոյ մէջ Թուրքիոյ հանդէպ գոյութիւն ունեցող անկեղծ շահագրգռութեան»: Յօդուածը գրի առած է Թայմզի Թուրքիոյ թղթակիցը: Ըստ թուրքերէն Թանի՝ «Թայմզի մէջ առանց առնել յայս տեսնող յօդուածներէն կը հասկցուի որ այդ թերթը Թուրքիոյ մասին ունի ճշգրիտ տեղեկութիւններով լեցուն թղթածրար մը»: Նոր բարի գա՞յս ...

Վ. ԻՇԽ.

Ի ՊԷՏՍ ՁԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Թողունք պահիկ մը Հայ Լեզուին Քերականական եւ Տրամաբանական դաշտը, ոչ սակայն աչքէ անտես, այլ, Ալիշանի ըսածին պէս, շուրջանակի դառնա՛նք հայրենի կալուածին փարթամութեան, եւ քաղե՛նք պիտանի, նոր հունձք մը իբրեւ արդիւնք մեր տքնութեան: Երբ հայրենի կ'ըսենք կալուած, առով խօսք Թոյլ տուած կ'ըլլանք մեզի ժանել նոյնիսկ արգիլուած մարգին— հին գրականին դերբուկներուն, այսօր աւա՛ղ, քայքայուած լատակներին ներսը.

Բայց ձգենք «յառաջաբանութիւնը»: Տես, Արա՛զ, ահա այս բուլէն կ'անցնինք, զիտե՞ս, ուրկէց— Խորենացիին պարտէզն է սա՛, ազգային անունին ու անուանի անցեալին սուրբ մին բոլորակաձեւ պարտէզը, անոր կիրպով մը անշքացած, ոտնահար եղած, որովհետեւ դարերէ ի վեր այցելուներու անթուելի հոյլը դար ու դադար չէ տուած անոր վայելչութիւնը արծարծելու: Բայց, ի՞նչ կ'ըսես, հակառակ աւելի քան հազարամեայ անխնամածութեան, կոկիկ, սիրելիկ պարտէզ մը չէ՞ միթէ. կարծես Եհովային անկած դրախտն է, Զողաբարձ սա սարվիտային ներքեւ, սաղարթներու ներկայ սարսուռին մէջ, չե՞ս տեսներ ահա Քերթողահօր մօրուքին սառ տէգերը, փայլուցած մեր պատմութեան փուշերուն նրժան.... Հասկցա՞ր, մի՛ գժգմնիր, Այժերիոյ սա՛ սար սարաւանդին պէս դժխեմ, մի՛ փռեր մռուող ծառին խէժին պէս Թաթախ:

Մօրուքին մօտ իր մատեանին բաց ծալքէն ե՛կ քեզի հետ կարդանք այն նշանաւոր Ողբը՝ զոր կ'ողբայ Մեծ Ծերունին ի տես աւելի անշքացած քաղաքական Հայաստանին: Բայց այդ տողերը կարդալէ առաջ քեզի հետ ի լուր մեր դասարանին, ըսեմ Թէ անոնց իմաստը, հիմա սա՛ քաղաքա կիրթ կոչուած հանգամանքներուն կարծես աւելի կը յարմարի քան մեր հնադարեան շրջանին, ուր Խորենացիին եղէլին տակ կը հծային այդ բառերը վայնասուն ու անհծակռա. Տես պատմութիւնը մեր մարդուն՝ որ ցեղին պատիւ բերող համարձակախօսութեամբ կը վայէ քաղաքական միջավայրը, մինչ, սակայն, միւս կողմէն, Հայկական Մրչակոյթը մեծապայծառ կը ծաղկէր հումկու վարիչի մը՝ Վռամշապուհի խնամքութեամբ:

Կարդա՛նք Ողբը ո՛չ Թէ այնքան իբրեւ իրական արժանագրը Խորենացիին ապրած շրջանին, այլ իբրեւ անոր մարգարէական շունչը ներկայ ազգային ու միջազգային կեանքին վերեւ.

Ողբամ զՔեզ, Հայոց աշխարհ, ողբամ զՔեզ, համօրէն հիւսիսականաց վեհագոյն. զի բարձաւ թագաւոր եւ քահանայ, խորհրդական եւ ուսուցող. վրդովեցաւ խաղաղութիւն, արմատացաւ անկարգութիւն, դրդուեցաւ ուղղափառութիւն, կայկայեցաւ տգիտութեամբ չարափառութիւն.

Աշխարհիկ լեզուէն շատ աւելի շուտիկ կը վազեն ահա գրականին բառերը, որոնց քերականութեա՞ն նայինք աւելի Թէ իմաստին — կը շարունակէ ուսուցիչը, ինչպէս ահա Արշակունեաց Հարստութեան վերջին շրջանին՝ Պարսկական մոլեռանդութիւնը Հայուն քաղաքական իմաստութեան իսկ նախաձարեկ, Տիգրոնի արքունիքը մոլեզնութեան բոլոր հնարաւոր պայթումներով հայ Թագաւորը կը դահազրկէր, եկեղեցականները կը պատժէր — աւաղ, պատկերին մօտ սա տխուր տպեղութեամբ. Թէ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԿԵՐԱԿՐԵՆ ԱՍԲՈՒԸ

— Ես չե՛մ խաբւի, վե՛րջ տուր շողոմ էդ խօսքերին.—

Առաջ Լէնին, յաշօց սուրը, գլուխն զարկեց...

Գլուխն զարկեց, կեղտոտ լէշը գցեց քիւլխան,

Փաշաների շահրը բոլոր թափւան-եկան,

Քաշէշեցին, լէշը արին պատառ-պատառ:

Յետոյ գլուխն զարկեց երկար ցցի ծէրին,

Վեր պարզեցին քանց արիւնոտ պղանւած ցին,

Ողջ աշխարհը պտտցրին, մինչեւ նոխտեց,

Յետոյ բերին, ազրանցում խոր թաղեցին...

16.

Սատկեց դմբոն, որ նստել էր երկրի վզին:

Քանի՜ - քանի՜ ռեխներ էր էն գայլն արել,

Քանի՜ - քանի՜ օճախներ էր էն դեւն մարել.

Քանի՜ - քանի՜ մանուկներ էր խեղճ ոյր թաղել.

Քանի՜ - քանի՜ ջահել-ջիվան տաղ-տաղ թաղել.

Քանի՜ - քանի՜ մայրեր, քոյրեր ռեւեր նազան.

Քանի՜ կեանքեր նրագի պէս փչեց հանգան.

Քանի՜ չէյրան կանայք արեց որբեւայրի.

Քանի՜ դաշտեր արեց խոպան չոր ու վայրի.

Քանի՜ մարդիկ մղկտացին զնդաններում.

Քանի՜ - քանի՜ երկրին բերեց մահ ու արիւն.

Քանի՜ - քանի՜ բմբոստ, կտրին գլուխ զարկեց.

Քանի՜ - քանի՜ պատերազմներ, կռիւ սարքեց.

Ուզում էր նա երկրին - գետին երին յանձնի,

Աշխարհը գայ իրա թրի տակով անցնի:

17.

Լէնինն եկան բոլշեւիկի օրէնք դրեց.

Երկրի կարգը գլուխն ի վեր նա շուռ տւեց.

Էն առաջւայ հարուստներին արեց կատու,

Խլեց ամէն ինչ նրանց ձեռքից, թողեց անտուն:

Էն առաջւայ աղքատներին արեց տան տէր,

Նրանց տւեց եզ, կով, այգի, հող ու հանդեր:

Էն բէկերին, ազաներին դարձրեց գերի,

Գործից գցեց, քշեց խարքերն էդ բոլորին.

Էն առաջւայ չորսանների, նոքարներին,

Ուսում տւեց, դեկավարներ կարգեց երկրին,

Ողջ երկիրը գլուխ տւեց բանւորներին,

Ողջ երկիրը գլուխ տւեց ռանչպարներին,

Ողջ երկիրը գլուխ տւեց նոքարներին:

Էն որ խեղճ էր, անճար, քաղցած, տարաւ առաջ,

Ով հարուստ էր, աղա ու բէգ, գլխին զարկեց,

Քշեց - գնաց մօր բեւի տակ մտաւ անդարձ,

Կամ թէ քաղցած, ծարաւ շրջեց, վերջը սատկեց:

Երկիրն մաքրեց էն իմաստուն Լէնին հսկան,

Թողեց նրան, ով սիրում է սուրբ աշխատանք.

Ինչպէս արեւ, ինչպէս հզօր մի բարեխօս,

Ժողովրդին առաւ իր լայն թեւերի տակ...

(Վերջ)

Թարգմ. ՍԱՐՄԷՆԸ

հայանուն մեծատուններ, նախարարներ, կղերիկոսներ, սոսկական թէ հանրական, ժողովրդական գործիք կը գառնային, ժամնէջ, դաւաճան, անմիաբան սարկամտութեամբ...։

Բայց, սիրելի Արազ, սթափինք մտամփոփ յուսահատութենէն եւ թեւ մը գառնանք մեր... քերականին.

— Հանուրց հիւսիսականաց վեհագոյն.— Բոլոր հիւսիսային ազգերէն բարձր, գերազանց, Հայաստան, կ'ըսէ Խորենի ծերուկը սքանչելի գաւառութեամբ։ Բարձաւ — բառնալ վերնալէն վերցնել, բարձաւ՝ ալ չմնաց, Դրդուեցաւ ուղղափառութիւն (դրդուիլ — ամրութիւնը կորսնցնել, խախտիլ։ Անխախտ — անդրդուելի)։ Ուղղափառութիւն՝ համանիշ քրիստոնէական կրօնքին։ Զէ՞ որ Ցաղկերտները նախ կրօնքը կ'ուզէին քնջել՝ քաղաքական գերութիւնը յաջողցնելու համար... ըստ օրինակի այն ժամանակներու մտայնութեան։

Կայկայեցաւ չարափառութիւն — քրիստոնէական կրօնքին մէջ մտած գեղծումները, կրօնքին բուն ոգիէն շեղումը, Հայաստանեայց ուղղափառութեան ընդդիմադիր ոգին,— չարափառութի՛ւն։ Կայկայեցաւ — կայկայել՝ հաստատուիլ, դրդուիլ բային նախանիշը։ Արմատականը՝ կայ, կայք։ Հոս պէտք է դիտել, թէ կ տառին փոփոխութիւնը իր լծորդ տառին՝ որ է ք, բոլորովին կը փոխէ կայկայել, կայկայել բային իմաստը եւ կ'ըլլայ... քայքայել, քայքայել ։ Լեզուական կարեւոր երեւոյթ մըն է, չէ՞. Արդեօք նոյնօրինակ երեւոյթ մը չէ՞ դղուել եւ հակառակ իմաստով քցուել (ննջել)։

Բայց Ոզբին չարունակութիւնը աւելի հետաքրքրական է այսօր քան անոր ... քերականութիւնը —

Ողորմիմ քեզ, եկեղեցի Հայաստանեայց, խրթնացեալ ի բարեզարդութենէ բեմիքն, ի քաջէն զրկեալ հովուէ եւ հովուակցէ։ Ոչ եւս տեսանեմ զբանաւոր քո հօտ ի վայրի դալարւոջ եւ առ ջուրս հանգստեան ածեալս, եւ ոչ ի փարախ հաւաքեալ՝ զգուշանալով ի գայլոց, այլ ցրուեալս անապատաց եւ գահավիժութեանց։

Ի՞նչ գեղեցիկ եւ համադրական օրինակ լեզուի, պերճ ու բովանդակիչ միանգամայն։ Թող, Արազ, պահիկ մը ծանրանամ դասարանին առջեւ, թէ ահա, ինչ կերպով կը գրէին մեր նախնիք աւելի քան... տասներեք դար առաջ, այնպիսի դիւրութեամբ, եւ բառերու եւ բայերու այնպիսի շաղկապումով, ինչ որ ցոյց կու տայ միաժամանակ լեզուին հնութիւնը այդ իսկ երկար հեռաւորութենէն շատ առաջ, մինչեւ երթալ պատմական ժամանակներու մշուշին մէջ, ուր գայլք եւ գառինք ի միասին ճարակէին եւ առիւծ իբրեւ զեզն յարդ ուտէր։

Խրթնացեալ — անշքացած, մթնցած. Ոչ քարոզիչ մնացած է, ոչ անձնուէր եկեղեցական, եղածներն ալ իրենց պորտը կը բուծեն, կամ չորեկ շողոմ գովասաններ կը ճարեն ի մտմնայէ անիրաւութեան։ Բարեզարդութիւն — վայելչութիւն, կարգապահութիւն։ Բեմբ կամ, որ նոյն է, բեմ — բեմբասաց։ Ամպիոն։

Ի քաջէն զրկեալ հովուէ եւ հովուակցէ։ Ներողութիւն, Արազ, հոս, այս գեղեցիկ հատուածին առջեւ չեմ կրնար քերականութեան մասին անտարբեր ըլլալ, քանի որ այնպիսի օրինակի մը առջեւ կը գտնուինք որ անտարբերները, այսինքն մեր դասարանին չպատկանողները անգամ կը շահագրգռէ։ Ոչ միայն այսչափ, այլ գիտցող — մոռցողներուն ալ ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ։ — Նախ, թարգմանութիւնը — զրկուած քաջ հովիւէն եւ անոր երկրորդական պաշտօնակիցներէն, գործակալներէն։ Բացառական հոլով են, անշուշտ գիտէք, հովուէ եւ հովուակցէ։ Գիտէք նաեւ որ մեր գրականին մէջ բացառական հոլովը միայն իր վերջաւորութեամբ չէ որ ժառնիկ կ'առնէ (եզակիի եւ յոգնակիի համար զատ զատ) այլ իր առջեւը կ'ունենայ նաեւ ի կամ յ (վերջինը ձայնաւորի առջեւ)։ Արդ, հովուէ եւ հովուակցէ չունին այդ ի նախդիրը։ Բայց ահա իր կեցած տեղէն կը պատասխանէ Մաժակ. — Այդ երկու բացառական հոլովներուն ի նախդիրը իրենց ածական քաջ բառին վրայ գրուած է, որովհետեւ ածականը իրենցմէ (գոյականներէն) առաջ անցած է, նոյնիսկ բային (զրկեալ) վրայ եւս կոխելով առաջ անցած է... քաջարար։ Եռանդուն Մաժակ չունի առնել չհասար, կը չարունակէ. — Զարդելով կ'ունենանք — զրկեալ ի քաջէն հովուէ, եւն.։ Ածականը գոյականէն առաջ դրուելով հանդերձ, ինք ալ հոլովուած է, միավանկ ըլլալուն համար։

Ապրիս, Մաժակ։

Ընդհանուր ոգեւորութեան մէջ աւարտեցաւ այս դասը։

ՏԱՐԱԶ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻՆ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Երկու տարիէ ի վեր Սէնթ Անրի գաղթակայանին մէջ դպրոց մը շինելու համար բաւական խոչընդոտներու եւ դժուարութիւններու հանդիպեցանք, թէ նիւթական անձկութեամբ թէ կարգ մը անձերու չկամութեան պատճառով։

Բայց վերջին ճիգ մը փորձելով յաջողեցանք քաղաքապետարանէն հրամանագիր մը ստանալ եւ մեր զոհաբերութեամբ 3500 ֆրանք դրամ մը հաւաքելով սկսանք դպրոցին շինութեան։

Այժմ շէնքը բարձրացած է մեր ծախսած նիւթականին համեմատ։ Ամբողջացնելու համար կը կարօտի միայն հազար հինգ հարիւր ֆրանքի, զոր չկրցանք ճարել։ Ուստի վարչութիւնս կը դիմէ «Յառաջ»ի աջակցութեան, ամբողջացնելու համար յիշեալ գումարը, որպէսզի դպրոցը աւարտի եւ ուխտունէն աւելի մանուկներ փրկուին այլասերումէ։

Վարչութիւն

ԿԵԱՆՔԸ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

ՎԱԼԱՆՍ.— 1934ի աշնան, ընկեր Աշոտ Խանհակեանի թելադրութեամբ, 9 ընկերներով կազմեցինք Համազգայինի ընկերութեան Վալանսի մասնաճիւղը։

Հակառակ առաջին օրէն իսկ եղած խաչակրութեանց, միութիւնը աճելով, իր ուժերուն ներած չափով կը տարածէ թէ Հայ ճեմարանին եւ թէ հայ մշակոյթին։ Վալանսի Համազգայինի վարչութեան նախաձեռնութեամբ, տեղի ունեցաւ քէմէնչիստ Թուրքէնի երկրորդ նուագահանդէսը՝ 19 նոյեմբեր, ուրբաթ իրիկուն Թաղապետարանի սրահը։ Սպասուածէն աւելի էր բազմութիւնը։ Հարկ եղաւ Դաշնակցութեան ակումբէն նստարաններ բերել, բազմութիւնը տեղաւորելու համար։

Ժամը 9ին, «Յառաջ»ի թղթակիցը քանի մը խօսքով ներկայացուց Համազգայինը եւ երկու արուեստագէտները։

Թուրքէնի երկրորդ նուագահանդէսի յայտագիրը աւելի ճոխ էր, կազմուած աւելի քան 18 հայ եւ օտար երգերէ, որոնց մէջ՝ Թուրքէնի «Արարատը», Հայ հովիւին երգը», Կոմիտաս վարդապետի «Ալլէ Խաման», «Միրանի ծառը», «Հայաստանը», Աւետիս Ահարոնեանի «Քնիր իմ բալիկը», «Կռունկը» եւ ուրիշներ։ Ամբողջ 3 ժամ, իր 127 տարեկան քէմէնչէին թելերուն վրայ առած՝ Թուրքէն մեզ փոխադրեց մեր հայրենի աշխարհը, որուն այնքան կարօտ ունինք։ «Քէմէնչէ»ին հետ մենք ալ, մերթ ժպիտ եւ մերթ արցունք կ'արտայայտէինք։

*** Զաւարեան Որբերու Միութեան մասնաճիւղը ի պատիւ Շ. Նարդունիի սարքած էր թէյասեղան մը, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» ակումբը որ լեցուած էր։ Ներկայ էր նաեւ քէմէնչիստ Թուրքէն։

«Յառաջ նահատակաց» կառարուեցաւ բացումը, որմէ վերջ Պ. Ա. Տէր Սարգիսեան պարզեց Վալանսի մասնաճիւղին գործունէութիւնը։ Սեղանապետ ընտրուեցաւ Պ. Վահրամ Գապիկեան, որ յաջողութեամբ վարեց իր պաշտօնը։ Գեղարուեստական բաժինը ճոխ էր եւ լաւ կազմակերպուած։ Ընկ. Գէորգ Քիրաճեան ժանտոլինով յաջողապէս նուագեց մէկէ աւելի երգեր՝ ընկերանալով նաեւ մեներգներուն։ Գեղեցկօրէն մեներգեցին՝ Օր. Արմենուհի Ընքապապեան, Ասում եօ, Տիկին Քիրաճեան «Գարահիսար յերան կրծքին», Տիկին Մանիշակ Զօղեան «Միրուն մանիշակ» եւ Էջմէկեան քոյրեր։ Եղան խմբերգներ, գեղջկական, ազգային եւ յեղափոխական։

Խօսք առին՝ Պ. Պ. Արմենակ Քիրաճեան, Մկրտիչ Դաւիթեան եւ ընկ. Օ.ին Երանգունի։

Համբին նախկին քաղաքապետ ծերունազարդ Պ. Քիրաճեան յորդորեց որբերուն չմոռնալ հայաջինջ սարսափները եւ ըլլալ միշտ պատրաստ։

Ցեռոյ եղան նուէրներ։ Համագումար 305 ֆրանք։

Վերջին ձայնը տրուեցաւ՝ օրուան բանախօսին ընկ. Նարդունիին որ բացատրեց Զ. Ո. Միութեան նպատակները եւ ուղղութիւնը եւ չեշտեց.

— «Մենք երիտասարդութիւնը կը նկատենք անտաշ քար մը, եւ կ'աշխատինք զայն տաշել, ազնուացնել։ Ժողովուրդ մը պէտք է ժամանակին յարմարի, եթէ չուզեր մեռնիլ։ Մէկէ աւելի հին ժողովուրդներ՝ որոնք չեն կրցած ժամանակին յարմարիլ, այսօր սրբուած են պատմութենէն։ Մենք կ'աշխատինք նոր ձեւ մը տալ մեր երիտասարդութեան։ Մենք պէտք է փոխուինք, կոկուինք, եթէ չենք ուզեր մեռնիլ։ Որբերու միութիւնը ասպարէզ իջած է իբրեւ ծնողք չունեցող, անօթի մեծցող։ Պատմութեան մէկ եղերական պահն էր, որմէ որբ ըրաւ, պէտք է բողոքել, թէ լալ։ Անկէ ազատելու համար մէկ միջոց կայ, կազմակերպուիլ, կրթուիլ։ Վաղը հին մտաւորականութիւնը յոգնած պիտի ըսէ,— Ես այլեւս ընելիք չունիմ. Կազմակերպուած երիտասարդութիւն մը պէտք է, գրաւելու այդ դիրքերը եւ վարելու այս ժողովուրդը»։

*** «Զօմ» մարզականի ֆութպոլի 8րդ մրցումը տեղի ունեցաւ կիրակի 21 նոյեմբեր, կէս օրէ վերջ, Փոլիկոնի դաշտին վրայ։ Հակառակորդն էր F C. Գուրկ լէ Վալանս Ա. խումբը։ Ներկայ էին բաւական թիւով հայրենակիցներ եւ տեղացիներ, որոնց մէջ Տէր եւ Տիկին Թուրքէն։ Ժամը 3ին սկսաւ խաղը, երկու կիսախաղերուն ալ ամբողջովին կը տիրապետէին մեր տղաքը։ Այս անգամ Զօմի բերդապահը Ճէլուն հայ մարզիկ մըն էր, եւ տարբերութիւնը մեծ. Խաղը վերջացաւ մերիններուն յաղթանակով 8-0։

Ն. Սեւան

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ԱՌՆՈՒՎԻԼ.— Ս. Խաչ եկեղեցւոյ օծման 6երորդ տարեդարձի առթիւ ս. պատարագութիւնը Պէյժիւյալէն հրաւիրուած էր Զարեհ վարդապետը, որ կ'ապրի Գրիւեյլի մէջ։ Այս երկրորդ անգամն է որ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Առնուվիլի եկեղեցիին մէջ։ Ժողովուրդը եկած էր բազմութեամբ, կիրակի 14 նոյեմբեր։ Կէսօրէ վերջ թէյասեղան մը սարքուած էր ի պատիւ մեր հիւրին եւ այդ առթիւ հրաւիրուած Առնուվիլի հասարակութիւնը, խորհրդակցելու համար եկեղեցիի եւ դպրոցի բարեկարգութեան եւ յառաջդիմութեան մասին։

Հոգաբարձութեան կողմէ Պ. Ս. Փօզոսեան բացատրեց օրուան նշանակութիւնը։ Կարգով խօսք առին Աղդէ քհնյ. Փայլակ, Պ. Պ. Խ. Ներսէսեան, Ա. Մարտիրոսեան, Ս. Փաստեան, Գ. Պետրոսեան եւ Յ. Ճիհանեան, իսկ Փարիզի հոգաբարձութեան կողմէ՝ Պ. Թէլեան։ Օր. Փօզոսեան ջութակով նուագեց հայկ. եւ եւրոպ. կտորներ, գոհ ձգելով ներկաները։ Վարդապետը յորդորեց միշտ վառ պահել եկեղեցին եւ դպրոցը իբրեւ լաւագոյն միջոցը ազգապահպանման։

Թղթակից

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Կիրակի՝ հակառակ անձրեւոտ օդին, խուռն բազմութեան մը ներկայութեան, Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբը կատարեց, յիսունի մօտ յաղթական խումբերու կարգին, Փառվանսի բաժակի մրցման երրորդ շրջանը, ու յաղթեց Մարսէյլի քաղաքապետարանին (C. S. M.) Ա.ին խումբին 5 — 1։ Նշանակուած կէտերը բաւական պերճախօս են ապացուցանելու համար մեր տղոց թափած ջանքերը եւ ունեցած հիանալի խաղարկութիւնը։ Սոյն յաղթութեամբ, մեր խումբը անգամ մը եւս հերքեց բոլոր կանխակալ կարծիքները, որոնք հաւանական յաղթութիւնը կը նախատեսէին Ֆրանսական խումբին կողմէ, որ մերինէն մէկ դասակարգ բարձր է։

Մրցումին մէկուկէս ժամուան ընթացքին Հ. Մ. Ը. Մ.ի խաղացողները բացարձակապէս տիրացան խաղին, ճախողեցնելով հակառակորդին բոլոր յառաջխաղացումները։ Հակառակ առաջին կիսախաղին, մերիններուն բացարձակ տիրապետութեամբ մրցումին յիշեալ մասը վերջացաւ 1 — 1, իսկ երկրորդ մասին Հ. Մ. Ը. Մ.ը նշանակեց 4 կէտ եւս։

Ֆրանսական խումբը որ քաղաքիս զօրաւոր խումբերէն մէկն է, ըրաւ շատ գեղեցիկ մրցում մը, սակայն իր բոլոր փորձերը, ընդհարեցան հայ միջնապահ գծին հակայարձակողականին ու անցան ապարդիւն։

Իսկ հայկական խումբը կատարեց եղանակին լաւագոյն մրցումներէն մին։ Խումբը ամբողջութեամբ շնորհաւորելի է եւ կը մաղթենք որ գալիք չորրորդ շրջանը, եւ անկէ վերջինները, սոյն յաղթութիւնը կրկնուի։ Հոս մասնաւորապէս կ'արժէ շնորհաւորել խաղացողներէն Թովմասեանը, Գուրգանեանը, Քէչէճեանը, որոնք բացառապէս փայլեցան։

Մրցումին ներկայ էին, Փառվանսի մարզանքի դաշնակցութեան (F. F. F. A.) նախագահը եւ Օլէմփիք տը Մարսէյլի նախկին հռչակաւոր խաղացող, Թէժօն Տիւրանը (այժմ հակառակորդ խումբին մարզիչ - ղեկավար) որոնք մրցումէն յետոյ եկան շնորհաւորել խմբապետ Մրճոյեանը, հայ մարզիկներուն կարգապահ եւ օրինաւոր խաղարկութեան համար։

Ստիպուած եմ յիշել ցաւալի դէպք մը որ կրնար շատ գէշ հետեւանքներ ունենալ։ Մրցումին ընթացքին, դատաւորը եղաւ չափազանց կողմնակալ, եւ իր անարդար վճիռներով, յուզեց հայ հանդիսատեսները, որոնցմէ երկու երիտասարդներ, յանկարծ պոռթկացին։ Բարեբախտաբար, Հ. Մ. Ը. Մ.ի անդամները շատ միջամտեցին, այլապէս այս միջադէպը կրնար շատ մը անպատեհութիւններ ստեղծել միութեան համար, ինչպէս եղաւ քանի մը տարի առաջ, Թուլոնի մէջ, Հ. Մ. Ը. Մ.ին արժելով 10 —12 հազար ֆրանքի տուգանք մը։ Այն ատեն քիչ մնաց որ միութիւնը լուծուելու պատիժին ենթարկուէր։

Մեր բոլոր հայրենակիցներուն կը յանձնարարենք ըլլալ պաղարիւն, կամ բացակայիլ մրցումէն, հակառակ պարագային այսպիսի դէպքերու հետեւանքով միութիւնը չարաչար կը տուժէ, ենթարկուելով նիւթական եւ բարոյական ծանր տուգանքներու։

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ.— Շաբաթ գիշեր Գօմոնի «Վարանդեան» սրահին մէջ, Հ. Մ. Ը. Մ.ը կը ներկայացնէր, Շիրվանզադէի «Զար Ոգի» թատերգութիւնը։

Ներկայացումը անցաւ շատ յաջող։ Դերասանները, սկսնակ եւ երիտասարդ, Տէր եւ Տիկին Ղազարեաններու ղեկավարութեան տակ յաջողութեամբ կատարեցին իրենց դերերը։ Մասնաւորապէս շնորհաւորելի են Պ. Գ. Քէչէճեան, Ստեփանեան եւ Սէն Լուէն երիտասարդ մը, ինչպէս եւ Օր. Մուշկամպարեան եւ Օր. Նալպանտեան։ Իր թառով ներկայացումին փայլ մը տուաւ Պ. Մուշկամպարեան։ Սոյն ներկայացումը Հ. Մ. Ը. Մ.ը կազմակերպած էր ի նպաստ Փառքէթպօլի մասնաճիւղի մը հաստատման։

Վ. Քիւփէլեան

ՄԱՄՈՒԼ

ԳԱՂՈՒԹՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Աբէնեղի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (20 Նոյեմբեր)

— «Շատ խօսուեցաւ ու գրուեցաւ Հայաստանի վերաշինութեան մասին, բայց շատ քիչ կարեւորութիւն տրուեցաւ գաղութներուն։

Հայրենիքի կարօտը բոլորիս ուշադրութիւնը կեդրոնացուց Արարատի ստորոտը հիմնադրուած Հայաստանին վրայ, որուն կապուեցան բոլոր յոյսերը։

Ոչ մէկ խօսք այն մասին թէ Հայաստան միակ վայրն է, միակ կորիզը, ուր հայը կրնայ հայ պահուիլ, անհեռասպէս զարգանալ եւ մշակութապէս յառաջդիմել։

Ոչ մէկ խօսք այն մասին թէ բոլորիս պարտականութիւնն է մեր լաւագոյնն ընել անոր վերաշինութեան եւ ուժեղացման համար, անոր տնտեսական բարգաւաճման եւ յառաջդիմութեան համար։

Այս մասին երկու կարծիք չի կրնար ըլլալ։ Անկախ հոն ապրող վարչաձեւէն, բոլոր հայերուն պարտականութիւնն է ընել՝ ինչ որ կարելի է, որպէսզի Հայաստան աստիճանաբար դառնայ հայութեան օրրանը, անոր կեդրոնական ջիղը եւ անոր գոյութեան առանցքը։

Այս ուղղութեամբ գաղութահայութիւնը ըրաւ իր կարելին եւ կրնար ընել աւելին, եթէ բոլշեւիկ կառավարութիւնը քիչ մը տարբեր ընթացք որդեգրէր եւ առաջնորդուէր Հայաստանի շահերէն։

Եթէ գաղութահայութիւնը չկրցաւ լիովին կատարել իր պարտականութիւնը հայրենիքին հանդէպ, պատճառը պէտք է փնտռել Երեւանի վանողական եւ ճլատիչ քաղաքականութեան մէջ։ Հակառակ սոսոր սակայն, գաղութները, իրենց կենսական հոգերը մոռնալով, իրենց անմիջական կարիքները մէկդի թողած, նուիրուեցան հայրենիքի վերաշինութեան գործին, տրամադրելով կարեւոր գումարներ, որոնք եթէ իրենց նպատակին յատկացուէին, Հայաստանի կացութիւնը աւելի ոգեւորիչ կ'ըլլար ներկայիս, վերաշինական տեսակէտէն։

Հասկնալի է որ գաղութահայութեան ըրած զոհաբերութիւնը մասամբ կապ ունէր ներգաղթին հետ։ Ներգաղթը կը նկատուէր գաղթականներուն թշուառութիւնը մեղմացնելու եւ անոնց համեմատական հանգիստ տալու միջոց մը հայրենիքին մէջ։

Դժբախտաբար, ներգաղթին վրայ դրուած յոյսերն ալ չիրականացան ու մենք տեսանք թէ Հայաստանի կառավարութեան համար ներգաղթը հայահաւաքման խնդիր ըլլալէ աւելի, գաղութները պառակտելու եւ պայքարները յաւերժացնելու միջոց մըն էր։

Հայաստանի վերջին մէկ տարուան անցուդարձերը գոնէ առ այժմ անկարելի կը դարձնեն ներգաղթը։ Թերեւս քանի մը տարի սպասել պէտք պիտի ըլլայ, քանի մը հազար գաղթական երկիր ղրկելու համար։

Մինչ այդ սակայն, գաղութահայութիւնը գտնուած երկիրներուն մէջ ճգնաժամային օրեր կ'անցընէ, հասկնալի պատճառներով։

Անոր առաջին մտահոգութիւնն է գետեղուիլ, տեղաւորուիլ եւ տուն տեղ ըլլալ այն երկիրներու մէջ, ուր կը գտնուի եւ ուր կարելիութիւն կայ գետեղուելու»։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (66)

ԼՈՒՍԱԴԻՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

— Շատ հարուստ մարդիկ կային մէջերնին,— ընկերոջ խօսքը կտրեց միւս ժանտարմը,— արդեօք մինչեւ ո՞ւր հասցուցին...

— Այնպէս կը խօսուէր որ Թալ Տէրէն անցնելէ վերջ, Էչէկ Սէյտամ սարի ձորերու մէջ պիտի վերջացնէն բոլորն ալ։ Պարխանայի հոսանքին չէրպաչի, դայլըսեի Օսման աղայի տղան Իպրահիմը չորս հինգ ձիաւորներով ճամբայ ելաւ։ Շուն շան որդիքը հիմա հարստութեան մէջ կը լողան։ Մա, բախտ ըսուածը հարիւր տարին անգամ մը կուգայ, մենք ալ քամի կըլլով պիտի բաւականանանք, աս է եղեր մեր ալ ճակատին գիրը։

— Տանս կեցիր նայինք, անէծեց թէ՛ն է ախպար, սրտի մեղի ալ կուգայ... բոլոր կեավուրները պիտի փչուին Կիրասունէն, կամաց կամաց կարգը Ցոյներուն ալ պիտի գայ կ'ըսեն, ան ժամանակ տղուն տես հարստութիւնը, զարդեղէն, դեղին ոսկին, տղուրիկ հարսեր, աղջիկներ։

— Հա, չիտակ կ'ըսես ամմա աս անգամ մենք պարապը ելանք։ Աստուծով գալ անգամ պարխանա տանողներուն մէջ կ'ըլլանք ու քիչ մըն ալ մենք կ'իւղոտինք։ Հեյէ մէկ մը երկննանք ու քուն մը քաշենք։ Ձիերուն գարին տուի՞ր...

— Տուի ..

Ձայները դադրեցան։ Թէեւ մութին մէջ որոշ չէին երեւար, բայց Լեւոնը նկատեց, որ ժանտարմներէն մէկը երկնցաւ, միւսը նոր սիկարէթ մը վառեց։ Թերեւս քառորդ մը անցաւ, սիկարէթը կրակէ կոր գիծ մը ձգելով ետին պատուհանէն բաւական մը հեռու ինկաւ։ Ժանտարմը ոտքի կանգնեցաւ ու տախտակէ սանդուխներուն վրայ լսուեցան քայլերու ծանր ձայները։ Նախ ձիերուն մօտեցաւ, տոպրակները հանեց գլուխներէն, ոտքով խուրձ մը խոտ նետեց առջեւնին, փայփայեց ձիերէն մէկը որ հաւանաբար իրն էր, ականջները տրորեց ու պոչը քաշեց, ու ապա տափարակ կոճակները քակելով մօտեցաւ մացառներուն ու կկզեցաւ։

Ի՞նչ պատահեցաւ... վայրի գազա՞ն մըն էր յանկարծ վրան ինկողը։ Աղաղակ մը իսկ չկրցաւ հանել, երկաթէ ճանկերու մէջ կոկորդը, ո՜ւխ կոկորդը... Տէր Աստուած, կարծես կուրծքը պիտի պայթի, հրէշ մը կուրծքին չոքած, լեզուն, աչքերը դուրս կ'իյնան, խաւա՜ր, խաւա՜ր, խաւա՜ր ..

Դեռ ժանտարմի կոկորդը բաց չէ ձգած Լեւոնը, կը սպասէ։ Ահա մարմի՞նը կը թուլնայ, կ'երկարի, լեզուն դուրս ինկած է ու աչքերու միայն ճերմակը կ'երեւի։ Կամաց մը ժանտարմի գլուխը գետինը կը դնէ Լեւոնը ու թեւերով երեսի քրտինքը կը սրբէ։ Թուփէ թուփ կը սողայ դէպի պատշգամբը։ Տարիքը առած մարդ մը երկրորդ ժանտարմը։ Քիչ մը խօժրոց ու մեռելային խաղաղութիւն կը տիրէ պատշգամին վրայ։

Առաջինը տեղէն չէ շարժած, ինչպէս պատուիրած էր Լեւոնը։ Սոսափ(?) մութ է ու ոչինչ չի տեսներ։ Ինչո՞ւ կ'ուշանայ վարժապետը։ Յանկարծ պատշգամէն իր անունը կը լսէ։ [illegible]

[illegible]

... կար բայց....։

— Քանի՞ գիւղ կայ չոլէի վրան։

— Գայլամը(?) մէկ, Սարը Եագուպը(?) [illegible]

[illegible]

ԱՄՈՒՍՆԱՑԵՐՈՒ(?) ՄԸ ԱՆԿՈՒՄԸ

[illegible]

Երեք տարբեր դիրքերէ դուացող(?) թնդանօթները ամբողջ ցերեկը ռումբ ու մահ տեղալէ յետոյ, թնդացող [illegible]

[illegible]

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

*** Հակառակ բացարձակ լռութեան, իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Թուլուզի ոստիկանութիւնը շատ կարեւոր գաղտնիք մը գտած է, որ ամբողջովին պիտի լուսաբանէ դաւադիրներուն գործունէութիւնը։ Կարեւոր անձնաւորութիւն մը ներկայանալով Թուլուզի ոստիկանութեան, կարգ մը տեղեկութիւններ հաղորդած է որոնք խստօրէն գաղտնի կը պահուին։

*** Ինչպէս գրած էինք, ամբաստանեալներուն մէջ կը գտնուին երեք Արաբներ, անդամ քաղաքական խմբակի մը՝ «Նոր Ալժերիա», որ իբրեւ թէ պաշտօն ունէր կամաւորներ զինուորագրելու գաղտնի կոմիտէին համար։ Կ'ըսուի թէ երեք Արաբները 100.000 ֆրանք դրամ ստացած են, կամաւորներ հաւաքելու համար Ալժերիոյ մէջ։

*** Տրէֆի ոստիկանութիւնը խուզարկութիւններ կատարեց Ժ.Ա. գարէն մնացած աւերակ գիւղի մը՝ Արք-լա-Գաթայի առաքելական անձնակներուն եւ անցքերուն մէջ եւ երեւան հանեց նոր ծեփուած պատ մը։ Այս առթիւ թերթերը կը գրեն թէ քաղաքական կուսակցութեան մը 100 անդամները անցեալ օգոստոսին ժողով գումարած էին այդ գիւղին մէջ։

Խուզարկութիւնները կը շարունակուին նոյն խստութեամբ։ Ամէն օր պահեստ մը կամ գաղտնիք մը երեւան կը հանուի։ Առջի օր ձեռնառումբ մը գտնուեցաւ Լիլ, տիկնոջ նամակատուփին մէջ։ Ասզին անզին նետուած զէնքեր ալ շատ կան։

*** Թերթերը կը գրեն թէ երբեք այսքան խիստ հսկողութեան ենթարկուած չէր ներքին գործերու պաշտօնատունը։ Ոչ միայն աւելցած են պահակները, կազմ եւ պատրաստ կարենալու, այլեւ փակուած են երկաթ դուռները եւ անոր, նաեւ ալ շարք շարք պահակներ կը հսկեն անցուդարձին։ Նոյն խստութիւնը նաեւ չէնքին ներսը, սանդուղներէն մինչեւ գետնայարկերը։ Առջի օր աւելի խստացաւ հսկողութիւնը։ Քաղաքին դուռներուն առջեւ ալ, գիշերը ոստիկաններ կը կեցնեն կառքերը եւ խիստ քննութեան կ'ենթարկեն։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ սպաննուած է Փէրմի Չեկային պետը, երբ դուրս կ'ելլէր ժողովէ մը։ Թիֆլիզի մէջ ձերբակալուած է Վրաստանի Չեկայի գլխաւոր պաշտօնեաներէն մէկը, Դոկաշէ։

ԳՆԴ. ՏԸ ԼԱ ՌՕՔԻ կուսակցութեան համագումարին մէջ (Լիոն), ժողովականները առաջարկեցին ցիւանս նախագահ հռչակել գնդապետը, բայց ան լաւ թոգ մերժեց։

Տէր եւ Տիկին Հրաչ Սարգիսեան, Օր. Արփինէ Սարգիսեան, Տէր եւ Տիկին Բարթամ Գասմաճեան եւ զաւակունք, Այրի Տիկին Մահլամաճեան եւ զաւակները՝ Գ. Սամ եւ Կոյծակ Մահլամաճեան, Գ. Արթօ Արգարեան ինչպէս նաեւ Մարտիրոսեան, Էհլամճեան, Թահմիզեան, Թերլէմէզեան, Էհրառզեան, Տիւփիւ, Աղտճեան ընտանիքները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի մօր, զոքանչին եւ ազգականին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԻՒՂԱՔԵՐ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ

յանկարծական մահը

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ, այսօր, շաբաթ, 27 նոյեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին իր բնակարանին մէջ, 95. Ave. Aristide Briand, Cachan, ուրկէ մարմինը պիտի փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը։

ՅԱՌԱՋ — Մեր խորին ցաւակցութիւնները՝ մեր աշխատակցին՝ Գ. Հրաչ Սարգիսեանի եւ պարագաներուն։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿ. Միութիւնը անդամակցական ժողովի կը հրաւիրէ Փարիզի շրջանի բոլոր ընկերները, 27 Նոյ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 66 Թիւ տը Պէլվիլ, պիւռօ տը թապայի վերնայարկը։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բոլսի Հայր. Միութեան ընդհանուր անդամական ժողովը 27 Նոյ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին սովորական սրահին մէջ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ - ՊԱՏԱՐԱԳ

Կիրակի, 28 նոյեմբեր, առաւօտեան ժամը 10ին, Շավիլի Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ, հոգեհանգիստ - պատարագ տեղի պիտի ունենայ, ողբացեալ ՍՏԵՓԱՆ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆի մահուան տարեդարձին առթիւ։

Կը հրաւիրուին բարեկամներն ու ծանօթները։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Սէն Մէգոմի «Վրէժ» խումբը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Գ. Գուրգէն Քասաբեանի, Ընկ. Յ. Էմմէքճեանի եւ իրենց պարագաներուն, վաղեմի հայդուկ Պ. Սուքիաս Կարապետեանի մահուան առթիւ։

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Dameme — PARIS (13)

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 3 Դեկտ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ավընիւ տ'Իթալիի սրճարանին վերնայարկը. մէթրօ Բլաս տ'Իթալի։

ԳԱՆԵԼՕ ՔԱՌԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընկերաճամակրական դասախօսութիւնը 27 Նոյ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին իր ակումբին մէջ։ Կը խօսի Գ. Ղեւոնդ Մելոյեան. նիւթ՝ Ֆրանսական ազգայնութիւնը մեր արտասահմանեան շարժման վրայ։

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕԻ «Մչօ» խումբի ժողովը 27 Նոյ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Սերմեան» դպրոցը։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Վահագն» խումբի ժողովը 28 Նոյ. կիրակի երեկոյ ժամը 9ին «Ճահրիկեան» սրահին մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ եւ վարչութեան ընտրութիւն։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէի եւ «Քրիստափոր» խումբի ընդհ. ժողովը 29 Նոյ. երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին «Ճահրիկեան» սրահին մէջ։ Օրակարգ՝ զեկոյց ներկայացուցչ. ժողովի եւ վարչութեան ընտրութիւն։

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի «Հրայր» խումբին կողմէ. այսօր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Սալ տը Նոսի մէջ։ Կը խօսի Ընկ. Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ։

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՐԱՖՖԻԻ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻՆ

27 Նոյ. Շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին ԴՊՐՈՑԻ սրահին մէջ

Նախաձեռնութեամբ «Հայրենակցական Մ Միութեան» եւ մասնակցութեամբ Շավիլի Եկեղեցական Ընկերակցութեան, Կ. Խաչի, Հ. Յ. Դ. «Արդարութեան» խումբի եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի։

Կը նախագահէ Բժ. Յ. ԴԱՒԹԵԱՆ

Կը խօսին Հ. ՍԱՀԱԿ Տ. ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ եւ Գ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին տեղւոյն «Րաֆֆի» երգչախումբը իր սիրողներով. Տիկին ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ, Տէր եւ Տիկին Բ. ՀԱԳԷՃԵԱՆ, Գ. Գ. Ա. ԴԱՐԱԵԱՆ եւ ԱՄԻՐԵԱՆ։

Մուտքը ազատ է։ — Օթօպիւս թիւ 1. իջնել մէրի, երկաթուղի՝ Ս. Լազարէն։

ԺՈՂՈՎ_ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Փարիզի Ամասիոյ եւ Շրջանի Հայրենակցական Միութեան Ընդհանուր ժողով—թէյասեղանը 28 Նոյ. կիրակի ժամը 14.30ին Բարեգործականի Տան մէջ, 8 Ռիւ Գոսիւէ. Փարիզ։

Նուէր-յոպելեան Պոլսոյի մէջ

ի նպաստ «Թարսեղ Շահպազ» Ակումբ-գրադարանի

կը ներկայացուի «ՆԱ ՉԸ ԼԻՆԻ ՄԱ ԼԻՆԻ»

Ցերեկ կ'ունենայ 28 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին «Թարսեղ Շահպազ» Ակումբին մէջ, Սէնթ։

Երաժշտական բաժինը (Դաշնակ) կը ղեկավարէ Ա. Գ. ՄԵՍՐՈՒՄԵԱՆ

Մուտք 3 ֆրանք

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (68)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

— Եթէ իշխանութեան ձեռքը ընկնելու լինեն,ասաց նա,— այդ թղթերից մէկը բաւական է, որ քեզ, տանուտէր Խաչօ, քո որդիների հետ կախաղան բարձրացնեն, իսկ քո բոլոր հարստութիւնը յարքունիս գրաւեն։

Ծերունին քարացած մնաց եւ ոչինչ պատասխանել չը կարողացաւ։ Վերջին խօսքերը ձգեցին նրան մի անտակ մտաւոր անդրդաւութեան մէջ։

— Այդ բոլորը պէտք է այրել, ասաց Էֆէնտին եւ թղթերը լցրեց խուրջինի մէջ։

— Ես ոչինչ չեմ հասկանում, իմ գլխում խելք չէ մնացել, պատասխանեց ծերունին դողդոջուն ձայնով, եւ նրա չորած աչքերը լցուեցան արտասուքով։

Ցանկարծ միտքը փոխեց Էֆէնտին։ — Ինչո՞ւ այրել, մտածում էր նա. պէտք է լաւ քննել այդ թղթերը, դրանք ինձ պէտք կը գան... Ինչո՞ւ ոչնչացնել դ։

Նա հարցրեց ծերունուց.

— Այս տանը մէջ կա՞յ մի այնպիսի գաղտնի տեղ, ուր կարելի լինէր առժամանակ թաղցնել այդ խուրջինը։

— Կայ, պատասխանեց ծերունին։

Նրա տան մէջ կային մի քանի գաղտնի պահարաններ, որոնց մէջ վըտանգի ժամանակ թաղցնում էին տան թանկագին իրեղէնները։ Որովհետեւ վտանգը այս երկրում միշտ անպակաս էր, այս պատճառով պահարաններից մի քանիսը լիքն էին, եւ մէկը միայն մնացել էր դատարկ, որ կարելի էր ցոյց տալ Էֆէնտուն։

Նրանք վեր առեցին չարագուշակ խուրջինը եւ գիմեցին ներքնատուն, որ ծառայում էր ձէթ, իւղ, գինի եւ ուրիշ այսպիսի մթերքներ պահելու համար։ Ներքնատան յատակը պատած էր սալերով։ Ծերունին մօտեցաւ եւ բարձրացրեց այդ սալերից երկուսը. նրանց տակում յայտնուեցան երկաթէ փոքրիկ երկու դուռ, որ հորիզոնական դիրքով փակում էր գաղտնի պահարանի մուտքը։

Ծերունին հանեց իր գրպանից մի բանալի, դրեց իր պատշաճաւոր տեղում, մի քանի անգամ պտտեցրուց, եւ երկաթի դուռը ինքն-իրան բարձրացաւ։ Այժմ նրանց առջեւ բաց էր ստորերկրեայ վիրապի բերանը։ Նեղ սանդուղքներով նրանք իջան ցած։

Վիրապի մթին դատարկութեան մէջ ոչինչ չէր կարելի տեսնել։ Խոնաւ օդը խեղդելու չափ ծանր էր։ Խուրջինը գնելով այնտեղ, նրանք շուտով դուրս եկան։ Ծերունին կրկին կողպեց երկաթի դուռը, կրկին սալերը դրեց իրանց առաջուայ տեղում, եւ այժմ դժուար էր նկատել, որ նրանց տակում կար մի ստորերկրեայ պահարան։

— Տուր ինձ բանալին, ասաց Էֆէնտին,— ես կը պահեմ։ Այժմ դու ինձանից աւելի հաւատարիմ մարդ չունես։

Ծերունին առանց երկար մտածելու բանալին տուեց նրան։ Երկիւղը այն աստիճան պաշարել էր նրան, որ ամէն առաջարկ Էֆէնտու կողմից պատրաստ էր ընդունել։

— Ես շատ բաներ ունեմ քեզ հետ խօսելու, տանուտէր Խաչօ, բայց ժամանակը կարճ է, գուցէ շուտով կը յայտնուեն խուզարկուները, ասաց նա շտապելով։ — Առ այժմ մի քանի խրատներ կը տամ քեզ, լսիր. ոչ ոք չը պիտի գիտենայ, որ ես քեզ հետ տեսնուել եմ. մեր բոլոր կարգադրութիւնները պէտք է գաղտնի մնան մինչեւ անգամ քո բոլոր տանեցիներից։ Երբ կը յայտնուեն խուզարկուները, դու աշխատիր որքան կարելի է, աներկիւղ, անվրդով եւ միամիտ ձեւանալ։ Թող որտեղ ուզում են պտռեն, ման գան, վստահացնում բանը մենք արդէն թաղցրինք, ինչը սատանան էլ չի կարող գտնել։ Մի մոռացիր, թէ այն «դուդուկ փեչողը» քո տանը եղել է, միայն ասա, որ դու նրան չես ճանաչում, եւ նրա ինչ նպատակով այս կողմերում թափառելը ոչ քեզ եւ ոչ քո որդիներին յայտնի չէ։

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

ԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276 246

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԹՐԹԻՆԻՆ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր
Անգլիա եւ Իտալիա	205 »	140 ֆրանք	
Օտար երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 28 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 28 NOVEMBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3589

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ի՞ՆՉՆ Է ՈՐ ԿԸ ՏՕՆԵՆ...

Այս տարի ալ հանդէս մը սարքեր են Փարիզի մէջ, տօնելու համար «Խորհրդային Հայաստանի յաղթական 17րդ տարեդարձը», ինչպէս կ՚իմանանք դեղին թռուցիկէ մը:

Հանդէսին նախագահութիւնն ստանձնած են Հօկը, Գետական Կ. Խաչը(?), Հայր. եւ Վերաշինաց Միութիւններ :

Բարի վայելում բոլորին ալ, այլ մանաւանդ ախորժակ՝ ճառախօսներուն եւ սիրտ՝ ունկնդիրներուն, ճիշդ այն պահուն երբ անդին, Երեւանի մէջ, «ամբոխները խելայար» կը պահանջեն «բնաջնջել նողկալի թշնամիները, ոչնչացնել ինչպէս մակարոյծ փայտոջիլներ», ընդ հովանեաւ Թիֆլիսցի Վելիբեկովներու:

Ամէն պարագայի մէջ, թունդ բոլշեւիկներ են անոնք, հին կամ նոր, տարէց թէ երիտասարդ,— հիմնադիրները, ղեկավարները, քարոզիչներն ու գործիչները «Խորհրդային Հայաստանի յաղթական տարեդարձին»: Մարդիկ, որ սրբազան կուռքերու պէս բազմած՝ իրենց պատուանդաններուն վրայ, երկրպագութեան կը հրաւիրէին չկթայակապ ամբոխը՝ Հայաստանի մէջ, ինչպէս եւ հայկական արտասահմանի ազա՜տ քաղաքացիները :— Իսկ այսօր, թաւալգլոր ինկած, հրացանի բռնուած, բանտարկուած, աքսորուած կամ աղտոտ քուրջի մը պէս անկիւն մը նետուած, ոչ իսկ մարդ կոչուելու արժանի կը համարուին.

— Նողկալի իժեր, կատղած շուներ, ստորաքարշ սրիկաներ, մակարոյծ փայտոջիլներ, թունաւոր օձեր, լկտի աւազակներ, վիժուածքներ, լրտեսներ, հակայեղափոխական տականքներ, մնացուկներ...

Մնացեալը կրնաք լրացնել, թղթատելով «Խորհրդային Հայաստան»ը, «Գրական Թերթ»ը եւ Երեւանի միւս հրատարակութիւնները: Եւ կամ անոնց ռուսերէնը, վրացերէնը, թուրքերէնը.

Առիթով մը չարեցինք այդ «իժ»երուն եւ «շուն»երուն, «մրլուկ»ներուն եւ «վիժուածքներ»ուն անունները:

Անհրաժեշտ չէ կրկնել: Ո՛վ որ հետեւած է Հայաստանի անցուդարձին, գոց գիտէ անոնց անունները :

Ցիչողութիւնները թարմացնելու համար, պիտի թելադրէինք ամէնէն կարճ միջոցը,— մոռնալ, այսինքն «շուն» եւ «իժ», «ժողովուրդի թշնամի» նկատել, ՀԱԶՈՒԱԳԻՒՏ ԲԱՑԱՌՈՒԹԵԱՄԲ, ԲՈԼՈՐ ԱՆՈՆՔ ՈՐ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՀԱՍՑՈՒՑԻՆ ՄԻՆՉԵՒ... «յաղթական 17րդ տարեդարձը», եւ այսօր գետնէ գետին կը զարնուին, ցեխէ ցեխ կը գլորուին, նոյնիսկ արտասահմանի մէջ: Նոյնիսկ անոնց կողմէ որ տակաւին երէկ անոնց անունով կ՚երդնուին, Հայաստանի սէրը Արտասահմանի մէջ աճուրդի հանելու համար :

Ուրեմն, ինքնին կուգայ հարցումը, — Ի՞նչն է որ կը տօնեն...

Տասնըեօթը տարուան ղեկավարութեան փո՞ւքը,— բայց ահա իրենք են որ ի լուր աշխարհի կը հռչակեն թէ ժողովուրդի թշնամիներէ կազմուած էր այդ ղեկավարութիւնը, Ս. Կասեանէն մինչեւ Ամատունին, Աշոտ Յովհաննիսեանէն մինչեւ Ակոպովը, Ա. Խանջեանէն մինչեւ Ս. Տէր Գաբրիէլեանը եւ Հանէսօղլեանը, Մուղդուսին, Երզնկեանէն, Մակինցեանէն, Շահվերդեանէն մինչեւ Փիրումովն ու Գուլոյեանը, Դր. Տէր Սիմոնեանն ու Ա. Եսայեանը: Կարճ խօսքով, 17 տարուան կեդր. կոմիտէի եւ կառավարութեան բոլոր անդամները :

Երկրի վերաշինութի՞ւնն է որ կը տօնեն :

Բայց «Խ. Հայաստան»ը դեռ անցեալ սեպտեմբերին էր որ, «Հայ ժողովրդի արիւնը ծծող իժերը» խորագրով խմբագրականի մը մէջ, Մոսկուայի «պանծալի» «Փրաւտա»ն ալ վկայ կանչելով, կը յայտարարէր բարձրաձայն.—

1. «Մեր նուաճումների որակն ու քանակը այն չէ ինչ որ պէտք է լինէր».— 2. Կեդր. կառավարութիւնը «ամէն տարի տասնեակ հարիւրաւոր միլիոն ռուբլիներ» տրամադրած է, բայց օրինակ՝ ծխախոտի գործարանը «այսօր կանգնած է պրավալի առաջ (փլուզում)».— 3. Քանաքեռշինը «այսօր դրուած է չափից դուրս ծանր պայմաններում».— 4. «Մեր գիւղատնտեսութիւնը հասցրել են քայքայման».— 5. Հայաստանի նկմտացոյցը աճեր է քանի մը անգամ, «Սակայն ո՞ւր են գնացել այդ դրամները: Ժողովրդի թշնամիները վատնել են, խժռել են, զրկելով մեր դպրոցական շինարարութիւնը, մեր կուլտուրական շինարարութիւնը, արդիւնաբերութիւնը ֆինանսական միջոցներից »:

Եւ այս ամէնուն վրայ, ամբաստանագիրը կաթսայ մը եռացած ջուր եւս կը թափէ անճա՛ռ ամբաստանեալներուն վրայ.— անոնք ուզե՛ր են Հայաստանը անջատել Խ. Միութենէն, վերահաստատե՛լ դրամատիրութիւնը, կատարելով «հակայեղափոխական Թրոցքիականներու, Փաշական դաշնակներու պատուէրը», շարունակելով «ազգայնական հակայեղափոխական Ա. Յովհաննիսեանի, Հ. Կոստանեանի, Ս. Տէր Գաբրիէլեանի, Ա. Խանջեանի դաւաճանական, գաղրելի գործը»:

Այս «յաղթանա՞կ»ն է որ պիտի տօնեն Փարիզի մէջ եւ այլուր, անգամ մը եւս խօցոտելով պաշտպանութեան բոլոր միջոցներէն զրկուած, տորորուած կալանաւորներու սիրտը :

Իսկ պատմութեան դատաստա՞նը: Եթէ ոչ արժանապատուութիւն, գոնէ դառնութեան տարրական զգացո՞ւմն ալ բթացաւ ապա արտասահմանի մէջ,— ի տես անլուր եւ անանուն ողբերգութեան..

Անշուշտ Փարիզի հանդէսին կազմակերպիչները երախտագիտութեան եւ հիացումի բանաձեւ մըն ալ պիտի քուէարկեն, որպէսզի «հանճարափայլ»ը աւելի զարկ տայ աւլումին, «հողմացրիւ փոշիացնելու» համար ինչ որ մնացած է «հայկական Խ. Ս. Հանրապետութեան» մէջ (ի՞նչ համարձակութեամբ կ՚ըսէ՝ «Հայաստան»):

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵՐԵՒԵԼԻ ՄԸ ԵՒՍ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՒ

(Տը լա Ռօքի դատախազը, դուքս տի Բոռկօ)

»»»» • ««««

Դաւադրութեան կեդրոնը Գերմանիո՞յ մէ՞ջ է

Ամբաստանեալները կը պաշտպանեն Գաղտնի Ահէրնի կազմը

Կարեւոր ձերբակալութիւն մը եւս կատարուեցաւ աղջի օր: Ապահովութեան Տեսչութեան պաշտօնեաները խուզարկութեան ենթարկելով միլիոնատէր դուքս Փոցօ տի Բորկոյի շքեղ բնակարանը, (րիւ տը լ՚Ինիվերսիթէ թիւ 51), բազմաթիւ կասկածելի թուղթեր գտան եւ որոշեցին պաշտօնատուն առաջնորդել դուքսը: Ամբաստանեալը մերժեց, իր փաստաբանին՝ Քամիլ Վալայի ներկայութեամբ: Ասոր վրայ ձերբակալման հրամանագիր հանուեցաւ եւ դուքսը Ապահովութեան Տեսչութիւնը փոխադրուելով, բանտարկուեցաւ, երկարատեւ հարցաքննութենէ մը վերջ :

Դուքսը մեծահարուստ շառաւիղն է Քորսիքացի ընտանիքի մը, նախկին ընկերը՝ կոմ. տը լա Ռոքի, երբ տակաւին չէր լուծուած Հրեղէն Խաչը: Վերջին տարիներու ընթացքին մեծ գործունէութիւն կը ցուցնէր ազգային շարժումներու մէջ: Ինքն էր որ ամբաստանեց կոմ. տը լա Ռոքը թէ դրամ ստացած է զաղտնի վարկերէն: Գնդապետը այս առթիւ անարգական յայտարարութիւն մը բրած ըլլալով, դուքսը անուանարկութեան դատ բացաւ Լիոնի մէջ եւ շահեցաւ: Այս առթիւ էր որ իբրեւ վկայ ներկայացաւ նախկին վարչապետ մը, Թառտիէօ եւ հաստատեց թէ մեծ գումարներ վճարած է գնդապետին, երբ ներքին նախարար էր Լավալի դահլիճին մէջ: Գնդապետը ուրացաւ եւ անուանարկութեան դատ բացած է 17 անձերու դէմ :

Կ՚ըսուի թէ դուքս տի Բորկօ մեղսակիցն է զօր. Տիւսէնեէօրի, որ բանտարկուեցաւ քանի մը օր առաջ: Ինքն ալ ձերբակալուեցաւ իբրեւ անդամ «չարագործներու ընկերակցութեան մը»: Իր բնակարանին մէջ բռնուած թուղթերը շատ կարեւոր կը համարուին: Երբ խուզարկութիւնը վերջացաւ, ոստիկանական պաշտօնեան առնելով դուքսին ընդդիմութիւնը, հեռաձայնով հրահանգ ուզեց հարցաքննիչ դատաւորէն եւ հրաման ստացաւ անմիջապէս ձերբակալելու: Այս առթիւ իր փաստաբանը, Գ. Քամիլ Վալա յայտարարեց թէ ինք չէր ուզեր որ դուքսը միւս ամբաստանեալներուն պէս 48 ժամ վար դրուէր Ապահովութեան Տեսչութեան մէջ, իբրեւ վկայ լսուելու պատրուակով եւ հալածուէր ոստիկաններու կողմէ

Դուքսը պահ մը Ապահովութեան պաշտօնատունը մնալէ վերջ, փոխադրուեցաւ դատական պալատը եւ անմիջապէս հարցաքննութեան ենթարկուեցաւ հարցաքննիչ դատաւորին կողմէ: Այս առթիւ դուքսը հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ.

— « 1936ին, նախկին պետ եւ բարեկամս, Զօր. Տիւսէնեէօր ինծի առաջարկեց համայնավարութեան դէմ պայքարելու կոչուած կոմիտէներու միութեան նախագահութիւնը: Որովհետեւ նոր հրաժարած էի Հրեղէն Խաչի նախագահութենէն, մերժեցի: Սակայն, իր ստիպումներուն վրայ, ի վերջոյ համաձայնեցայ: Բայց իմ դերս սահմանափակուեցաւ ընկերակցութեան համեստ դրամենեակին վարձքը վճարելով: Ես երբեք չեմ ուզած վնասել Հանրապետական կարգուսարքին »:

Երբ Սանթէի բանտը կը տանէին, ամբաստանեալը հարցուց թէ կրնա՞յ դուրս ելլել, երկուշաբթի օր, կոմ. տը լա Ռոքի կողմէ բացուած դատին առթիւ: « Անշուշտ », պատասխանեց հարցաքննիչ դատաւորը:

Ուկէ՞ գողցուած էր Հօչքիս գնդացիրը

Նոյն օրը բանտարկուեցաւ երիտասարդ ղեկավարը, կոմս Իւպէր Փասթրէ, որ Հունգարիայէն վերադառնալով անձնատուր եղած էր: Հակասութիւններ երեւան հանուած են իր եւ զարմիկին՝ Ռէյմօն տը լա Մօթ Սէն - Փիէռի յայտարարութեանց միջեւ: Նոյնքան կարեւոր կը համարուի ճարտարապետ Փիէռ Փառանի ձերբակալութիւնը: Այս ճարտարապետին բնակարանին մէջ էր որ գտնուեցան Հօչքիս գնդացիր մը, 9 հեծելազօրքի հրացաններ (իտալական), ինը ուրիշ տեսակ հրացաններ, 11 գերմանական փոքր գնդացիրներ, 250 լեցուն ձեռնառումբ, 800 որսորդական եւ 13.850 զինուորական փամփուշտ.

Մասնագէտ ծանրակշիռ կը համարուի այս գիւտը, որովհետեւ Հօչքիս գնդացիրը ծախու ապրանք չէ, այլ կը շինուի պետական գործարանի մը մէջ, միայն եւ միայն ֆրանսական բանակին գործածութեան համար: Ապահովութեան Տեսչութիւնը կը կարծէ թէ Փառան ազդեցիկ մէկ անդամն է «Յեղափոխական գործունէութեան Գաղտնի Կոմիտէին»: Խուզարկութիւն մը կատարուեցաւ իր Փոյի գիւղակին մէջ, բայց կարեւոր բան մը չգտնուեցաւ :

Կատարուած քննութեանց շնորհիւ, հաստատուեցաւ որ Հօչքիս գնդացիրը գողցուած էր Լաօնի մէկ զօրանոցէն: Երբ հարցումներ ուղղեցին այս մասին, ճարտարապետը պատասխանեց թէ քանի մը ամիս առաջ «անծանօթ» մը ներկայանալով, խնդրեց արտօնել քանի մը հրացաններ եւ ռազմամթերք զետեղելու իր տանը մէջ: Ինքն ալ գետնայարկի բանալին յանձնեց, առանց ճանչնալու զայն: Եւ աւելցուց.

—«Բայց մարդը իմ դրամենեակիս մէջ երդում ըրաւ թէ ամէն բան գաղտնի պիտի պահէ »:

Ճարտարապետին կինն ալ հարցաքննուեցաւ եւ շատ մը հակասութիւններ երեւան հանուեցան :

••• Նոյն օրը խուզարկուեցաւ ճարտարագէտ Մորիւս Օլիվի տունը: Այս մարդը նախագահն է Քէս Մաութիմ է Ֆլիւվիալի վարչական խորհուրդին, ընդհ. քարտուղար՝ Սէն Նազէրի Փանհոյի նաւագործարանին տեսչութեան, վարիչ - պատուիրակ օդանաւային շինութեանց ընկերութեան մը: Կարեւոր բան մը չգտնուեցաւ իր տանը մէջ եւ ճարտարագէտը հարցաքննուելէ վերջ ազատ ձգուեցաւ :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ ԱԼ ԺՈՂՈՎՆԵՐ ԿԸ ԳՈՒՄԱՐՈՒԻՆ ՊԱՀԱՆՋԵԼՈՎ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐԵԼ "ԺՈՂՎՐԴԻ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐԸ„

"ՈՉՆՉԱՑՆԵԼ ԻՆՉՊԷՍ ՄԱԿԱԲՈՅԾ ՓԱՅՏՈՋԻԼՆԵՐ„

Ն. Ստեփանեանի գնդակահարութիւնը կը հաստատուի

Երէկ վերջին պահուն ստացած ըլլալով «Խ. Հայաստան»ի նոյ. 1 — 12 թիւերը, հազիւ կրցանք հաղորդել Լոռիի անտառապահութեան ութ գլխաւոր պաշտօնեաներու դատապարտութեան լուրը:

Ինչպէս գրած էինք, ամբաստանեալներէն ԵՐԵՔԸ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԱԾ են.— Տիգրան Մ. Կիրակոսեան, Միհրան Մ. Լուսինեան եւ Յովհաննէս Ս. Խաչիկեան, գոյքերու գրաւումով, երկուքը՝ 25 տարի բանտարկութեան (Հայկ Ա. Միրզոյեան, Երուանդ Ե. Ամիրխանեան), մէկը՝ 15 տարուան (Զաւէն Գ. Գաբրիէլեան): Միւս երկուքը ռուսեր են .

Դատավարութիւնը սկսած է հոկտեմբեր 31ին, Ստեփանաւանի մէջ, եւ վերջացած նոյեմբեր 6ին: Ամբաստանեալներու հարց - պատասխանին սարքուած է ճիշդ այնպէս ինչպէս Զինովիեւ - Քամենեւի եւ միւս բոլոր մահապարտներու դատավարութեան ատեն: Կալանաւորները կ՚ըսեն ճիշդ այն ինչ որ գրուած է ամբաստանագրին մէջ:

Օրինակ, դատարանի նախագահը կը հարցնէ ամբաստանեալ Ամիրխանեանի.

— Ի՞նչպէս էք կառուցված վամերը :

Ամբաստանեալ. — Մենք գոմերն այնպէս ենք կառուցել, որ որոշ ժամանակից յետոյ նրանք այլեւս չօգտագործուին: (Խ. Հայաստան 3 նոյ.),

Ուրիշ նիստի մը մէջ, նախագահը կը հարցնէ ամբաստանեալ Զաւէն Գաբրիէլեանի.

— Ուրիշ ի՞նչ միջոցներով էք տարածել հիւանդութիւնը անասունների մէջ :

Գաբրիէլեան.— Հիւանդ ցուլերով բեղմնաւորել ենք առողջ կովերին, ինչպէս եւ առողջ ցուլերը բաշել ենք հիւանդ կովերի վրայ, հիւանդ անասուններ դիտաւորեալ կերպով պահել ենք առողջների հետ, որի հետեւանքով եսկայական քանակութեամբ անասուններ են վարակուել եւ սատկել, Միրզոյեանի եւ Կիրակոսեանի յանձնարարութեամբ այն ագարակը ուր ես աշխատում էի, մի քանի օրուայ ընթացքում 300ից աւելի անասուններ արհեստականօրէն վարակել ենք տուբերկուլեօզ, բրուցելոզ հիւանդութիւններով. եւն: (Խ. Հայաստան 2 նոյեմբեր).

— Թէ ամբաստանագրին մէջ եւ թէ խորհրդային ամբաստանեալի յայտարարութեանց մէջ միշտ կը յիշուի թէ՝ այս բոլոր չարիքները գործուած են «ժողովուրդի թշնամիներ» Մամիկոնեանի, Գումեդինի, Շահնազարեանի յանձնարարութեամբ (երեքն ալ նախկին հողագործական գործավարներ), այլեւ «ժողովրդի թշնամիներ Ամատունու, Ակոպովի, Գուլոյեանի, Մուղդուսու եւ միւս հակայեղափոխական, բուրժուա - նացիոնալիստների պահանջով»: (Խ. Հայաստան, 4 նոյեմբեր):

Այս առթիւ, կը հաստատուի որ ԱՄԻՍՆԵՐ ԱՌԱՋ ԾԱՆՈՒՑՈՒԱԾ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ ԳՈՆԷ ՄԷԿԸ ՃԻՇԴ Է :

Այսպէս, դատաւճիռը ներկայացնելով մահապարտ Տիգրան Կիրակոսեանի անցեալը, ի մէջ այլոց կը գրէ թէ ան կուսակցութեան անդամ էր 1920էն, վտարուեցաւ 1937ին, իբրեւ Թրոցքիական եւ թէ «կապ է պահպանել եղել ժողովրդի թշնամի, ՆԵՐԿԱՅՈՒՄՍ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԱԾ Ներսիկ Ստեփանեանի հետ»:

Ընթերցողները թերեւս կը յիշեն որ Ն. Ստեփանեան սեւ ցանկը անցաւ Ա. Խանջեանի «անձնասպանութենէն» անմիջապէս վերջը, եւ անլուր նախատինքներու ենթարկուեցաւ Գալոյեանի, Դր. Տ. Սիմոնեանի, Ա. Բակունցի եւ ուրիշներու հետ, որոնց ճակատագիրը անյայտ կը մնայ մինչեւ այսօր .

Լոռիի ամբաստանեալներու դատավարութեան ընթացքին, ըստ սովորութեան միթինկներ գումարուած են Երեւանի եւ ուրիշ քաղաքներու բոլոր հաստատութեանց մէջ, պահանջելով «ՈՉՆՉԱՑՆԵԼ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐԻՆ ԵՐԿՐԻ ԵՐԵՍԻՑ»: Կը բաւէ յիշել միայն այս առթիւ հրատարակուած ճառերուն եւ բանաձեւերուն խորագիրները (Խ. Հայաստան, 1 նոյեմբեր).

« ՊԱՀԱՆՋՈՒՄ ԵՆ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐԵԼ.— ՊԱՀԱՆՋՈՒՄ ԵՆՔ ԱՄԵՆԱԽԻՍՏ ՊԱՏԻԺ ՎՆԱՍԱՐԱՐ ԻԺԵՐԻՆ»— «ՈՉՆՉԱՑՆԵԼ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ԱՆԱՐԳ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐԻՆ»— ԱՆՈՂՈՔ ԴԱՏԱՍՏԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐԻՆ» եւն.:

Այս վերջին խորագրին տակ տպուած է Հայաստանի կուսակցական հրատարակութեանց տպարանի բանուորներուն բանաձեւը, որ կը պահանջէ «ԱՌԱՐԿԱՅԵԼ ԴԱԺԱՆ ՊԱՏԺԻ՝ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐ ԱՄԱՏՈՒՆՈՒ, ԱԿՈԲՈՎԻ, ԳՈՒԼՈՅԵԱՆԻ, ՄՈՒՂԴՈՒՍՈՒ, ՄԱԿԻՆՑԻ, Ց. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԻ ԵՒ ՄԻՒՍՆԵՐԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ, ԵՆԹԱՐԿԵԼՈՎ ՆՐԱՆՑ ԱՌԱՒԵԼԱԳՈՅՆ ՊԱՏԺԻ »:

Ուրեմն, պիտի շարունակուի գնդակահարութեանց շարքը :

Քանաքեռի մէջ, ճարտարապետ Աշոտ Հէքիմեան ճառ մը խօսելով, կը պահանջէ «բնաջնջել նողկալի թշնամիների վոհմակը, ոչնչացնել ինչպէս պարազիտ (մակաբոյծ) փայտոջիլներ» (մլակ)... :

Երեւան կը կառավարուի տեղապահներով, մէկը Թուրք

»»»» • ««««

Հայաստան վարչապետ չունի Գուլոյեանի պաշտօնանկութենէն ի վեր: Կարգ մը թերթեր թիւրիմացութեան մէջ են, երբ վարչապետ կը ներկայացնեն Մացակ Պապեանը: Այս վերջինը «պաշտօնակատարն է (տեղապահ) կեդր. գործադիր կոմիտէի նախագահի, ինչպէս Հ. Գալստեան պաշտօնակատարը նոյն կոմիտէի քարտուղարին:

Արդ, «Խ. Հայաստան»ի նոյեմբեր 5ի թիւին մէջ հրատարակուած են երկու պաշտօնական ղեկոյցներ, երկուքն ալ նոյեմբեր 4 թուական: Մէկով Հայաստանի կոմիսարների խորհրդի նախագահի (վարչապետ) տեղակալ կը նշանակուի Ռիզաօղլի Վելիբեկով, որ միեւնոյն ատեն դատական գործավար է, միւսով՝ Արամ Սէրգէյի Փիրուզեան: Ուրեմն Երեւան ունի երկու տեղապահներ՝ վարչապետութեան համար, բայց ոչ վարչապետ :

« Ընկեր » Ռիզա Վելիբեկով միեւնոյն ատեն Վեդիի շրջանին կողմէ նշանակուած է պատգամաւորի թեկնածու Ազգութեանց Խորհուրդին համար :

ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆ ԵՒ ՍԵՒԱՉԵԱՑ ԳԵՂՈՒՀԻՆ

«Յառաջընթացութեան» 'Միութեան' ներկայացուցչութիւնը մտադրած ըլլալով «Գրական երեկոյթներ կազմակերպել՝ առաջին երեկոյթին նիւթը յանձնած էր ինծի։ Պետրոս Դուրեանն էր ան. իր կեանքը եւ գործը։

Տարիներ յետոյ, անգամ մը եւս, ծայրէ ծայր եւ ուշի ուշով կարդացի Թատերախաղերը, Նամակներն ու տաղերը.

Կէտ մը գրաւեց ուշադրութիւնս։

Բանկած, քայքայուող, շարժող կուրծքի մը հրաբուխէն բխած իր կըրակէ տաղերուն մէջ, Դուրեան կ'երգէ սեւաչեայ գեղուհի մը։ Կ'երգէ, կը սիրէ նաեւ կապուտաչուի գեղուհի մը։

Այս տաժանթաթախ երգիչը, նոճիներու մէջ մնացած այս սոխակը, քնարական այս անօրինակ խառնուածքը՝ սիրած է երկու կոյս։

Գրասէր, Դուրեանասէր տիկին մը բսաւ ինծի.

— Դուրեանի սիրուհիին աչքերը մերթ սեւ են, մերթ ալ կապոյտ։ Սիրուհին մերթ նիհար է, մերթ ալ գիրուկ։

Տեսակ մը Թօղանա՞...։

Ո՛չ։ Ոչ մէկ խառնակութիւն։

Ճիշդ է սակայն որ կապոյտ աչքեր կը յաջորդեն սեւաչեային, երբ ան կը հեռանայ անդարձ։

Դուրեան խորապէս աչահար մըն է։ Եւ այս կէտը ո՛րքան բնական է իր վիպական խառնուածքին ու պղատոնական կենցաղին։ Ո՛րքան հասկնալի է բանաստեղծական կազմուածքի մը նախասիրութեան համար մանաւանդ։ Ան կոյսի մը դէմքէն ու մասնաւորապէս աչքերէն հազիւ թէ կը փոխադրուի...։

Աչքերու հալածանքին ենթակայ հոգատակութիւն մը որ գիտէ գեղեցկօրէն ու ջերմութեամբ ըմբոստանալ, կամաւորապէս հատնիլ, սկամայ բռնկելի յետոյ։

Զոյգ մը սեւ աչեր...

Սեւ աչեր դրախտի մը մէջ, տերեւներու պարիսպի մը առջեւ, սեւալոյս նետեր որոնք թափառումի մը ընթացքին կը մտնեն բանաստեղծին սրտին մէջ։

Ո՛ւր որ է բանաստեղծը, ա՛լ այնուհետեւ դիմաց, ճամբուն վրայ, թաւուտքին սեւ աչերը, իբրեւ եղերական աստղեր։ Մատեանի մը էջերու վրայ, ըսպիտակ թուղթի մը վրայ, վառարանին դիմաց, թաւուտքի մը խորը, անկողինին վրայ, ամէն տեղ։

Սե՛ւ աչեր...։ Անոնց մոգական լոյսը, խորհրդով լի մագնիսականութիւնը, ելեկտրական ալիքները, անոնց կանոնաւոր եւ կամաւոր զօրութիւնը, քաղցր ոյժը որ վեր կը քաշէ հոգիին ալիքները եւ յուզումով կ'ողողէ սրտին կղզեակը։

Սե՛ւ աչեր...։ Կ'իյնան հոգիի մը մէջ ու կը հրդեհեն խաղաղութիւնը, որոնք կը նետահարեն ու կ'աւերեն հանդստութիւնն ու զուարթմտութիւնը, որոնք կը ստեղծեն կրակէ ալեկոծութիւն մը կուրծքին տակ ու շարժեր բոլոր երակներուն մէջ։

Աչքը հոգի մըն է ու այդ հոգին ամենակարող է երբ ունի այն չուսումնասիրուած գաղտնի ոյժը որուն ակը անծանօթ ներաշխարհի մը մէջ է։ Ու երբ պարզանայ այդ ոյժը, ան կը դառնայ հրաշալի ուժականութիւն մը որ կրնայ անտեսանելի անձերն իսկ խոնարհեցնել՝ պարտադրելով իր կամքը, բարի կամ չար։

Դուրեան ենթակայ մըն է աչքի տիրապետութեան։ Ան աչանետով սկաբացած, վիրաւոր մըն է, իր տառապանքին արժակած տաք ճիչեր, որոնք նոյնքան լի են, իրենց կարգին, հաղորդականութեամբ եւ ուժականութեամբ։

Ո՞վ էր Դուրեանի սեւաչեայ գեղուհին։ Ոչինչ գիտենք։ Իր «Սե՛ւ, Սե՛ւ» քերթուածին մէջ կ'ըսէ.

Ունէի ես իմ սիրուհին,
Որոյ թէպէտ աչքն էին սեւ,
Սակայն սրգալ չը գիտէին...
Հրեշտակ մ'էր նէ, հրեշտակ անթեւ։

Սեւ երազ մը օր մը դողդոջ
Մըղեց զիս սեւ փոսի մ'առջին,
Ուր քար կըտրած՝ սիրտ ի բըդդոջ,
Դագաղի մ'աչքս յառած էին։

Աւա՛ղ, նրա վարդքն ու աստղերն
Լուռ՝ պիտի տար կուլ այն սեւ փոս.
Ցուրտ համբոյր մը առի ճակտէն.
Նորա վերջին ձօնն էր, ափսո՜ս...

Եւ լսեցի յայնժամ՝ թի թի,
Սեւ սեւ հողեր կոշտ թըռնեցին.
Տըխուր քողքին վըրայ փայտի...
Դըժոխք մ'անէծք այն սեւ օրին։

Այն ցուրտ հողերն յիմ դառնարկ սիրտ
Լըցուցին՝ փոսն գոցելնուն հետ,
Եւ այս աշխարհին ալ անծըպիտ
Գոցեցին իմ առջեւ յաւէտ՜...։

Ուրեմն մեռած է սեւաչեայ գեղուհին եւ Դուրեան եղած է անոր յուղարկաւորներէն մին։ Ուրիշ տաղի մը մէջ ալ («Պէտք է մեռնիլ»), Դուրեան կ'երգէ նոյն նիւթը, մահը սեւաչեայ գեղուհիին.

Եակ չէր նէ, այլ սէր՝ հուր՝, շունչ՝ ծըպիտ՝ ցաւ.
Գոհար աչեր՝ վարդ այտ, այլ ինքն էր թախիծ.
Այն գիտաւոր աստղէն «քար մը» մընաց ինձ...
Ցիշատակ մը՝ գերեզման մը... սո՛ւրբ սափոր՝
Ուր հեկեկուն սիրտըս կ'ըլէ միշտ թափօր։
Երանի թէ ըլլամ ես շիթ մ'արտասուք
Եւ անհետիմ դամբանիդ քով սիրասուց.
Իցի՜ւ թէ խոտ մ'ըլլամ ու ես ցամքիմ հող.
Ծաղիկ մ'ըլլամ՝ բայց առանց քեզ չունիմ հոտ.
Լոյս թէ մութ՝ քուն՝ շուքդ պիտի չանենդի.
Հառաչելով ուշ պիտ՝ ըլլամ ոսկր ու դի,
Շիրմիդ վարդը չը թառամած՝ քեզ գըրկեմ ես...
«Կեանք կուտաս, սիրտ թէ տաս» ըսեն խոհուէս։

«Դիւթեկ» անուն տաղին մէջ ալ կ'երեւին «սեւ աչերը».

Փունջ մը կրնեի՝ բոյլ մը կայծակ՝
Դըժոխք մ'անէծք խոցեց եզթակս։
Ես ուզեցի պաշտել ըզնէ,
Սիրել ծըպիտքի՛ փըթիթք անհուն,
Սիրել աստղերն սեւ աչերուն,
Եւ այն խոկումն որ մըթագնէ
Պայծառ ճակատն՝ այն ամպն է
Որ կը շղարէ դէմքը յուսոյն։

Դարձեալ սեւ աչքերը՝ «Նայուածք մը» տաղին մէջ.

Ամրան տապէն ես խոնջած՝
Թաւուտքի մը բիւր բիւր կայծ
Տերեւներուն շուքն ինկած՝
Որչա՛փ սիրեմ շուքն հովտաց՝
Մեղմիկ
Հովմիկ։
Արշալուսին կանուխկեկ՝
Ո՛րչափ սիրեմ առքըս մեկ
Կոխելով մարգ ծաղկանեկ
Լուսացուելու զըտնիլ մէկ
Ցըստակ
Վըտակ։

Եւ վերջին տունը.

Բայց զանձք չեմ փոխեր բնաւ
Մէկ նայուածքին հետ անոր՝
Թէ յուղարկէ ինձ հեշտեաւ
Իր աչերն վառ ու սեւ
Լուսիկ
Կուսիկ։

Սեւաչեայ գեղուհիին համար գրըրուած տաղերէն մէկն է «Պը սիրեմ գեղը»ը, որուն մէջ նորէն յիշուած են «սեւ անոյշ աչքեր»ը։ Այս քերթուածը, սակայն, առեն մը վերջ, բանաստեղծին կողմէ ենթարկուած է սրբագրութեան, անունն ալ փոխուելով եղած է «Ի՛ցի՛ւ թէ»։ Այս բոլորէն զատ՝ շատ ուշագրաւ պարագայ մը. Դուրեան բանաստեղծութեան մէջէն վերցուցած է «սեւ անոյշ աչքեր»ը ու տեղը դրած «կապոյտ աչքեր»։ Սեւաչեային իրաւունքը տուած է նո՞րին, կապուտաչուի՞ գեղուհիին։ Անդրադարձող եղա՞ծ է արդեօք Դուրեանի այս մեղքին վրայ։— Միակ մեղքը հաւանաբար որ գործած է ան իր կեանքին մէջ ու արուեստին։— Անառարկելի է որ «Պը սիրեմ գեղը»ը առաջին անգամ գրուածն է, այսինքն սեւաչեային ձօնուածը։ «Իցիւ թէ»ն սրբագրուածն է։ Առիկա կ'երեւի ոչ միայն բանահիւսութեան լեզուէն, կազմութեան կատարելութենէն, կաղութիւններու վերացումէն, սահունութենէն, այլ եւ ծանօթութենէ մը, 1893ին տպուած հատորին 64րդ էջին տակ. «Սոյն ոտանաւորն սրբագրած է նոյնինքն Պետրոս Դուրեան. սրբագրուած օրինակ, տես յէջ 17, «Իցիւ թէ»։»

X

Կ'արժէ քանի մը տուներու զուգադրութիւնը կատարել։ Ահաւասիկ սեւաչեային համար գրուածին առաջին տունը.

«Ո՛հ, ո՛վ ես դու, սէ՞ր, երկնային շո՞ւնչ կամ հո՞ւր,
Քու սեւ անոյշ աչերդ չունին գիշերը,
Վարդը չունի քու յանցդ անբիծ ձիւնաթոյր,
Լուսին չունի քու վարդագոյն այտերը»։

Ահաւասիկ նոյն տունը սրբագրուած վիճակին մէջ, ուղղուած կապուտաչուի նոր մուսային.

Ո՛հ, ի՞նչ ես դու, սէ՞ր երկնի, հո՞ւր կամ ժպի՞տ...
Չունի երկին աչացդ կայծերն ու կապոյտ,
Վարդը չունի քու յանցդ անբիծ՝ լուսափթիթ..
Չունի լուսին վարդերն շիկնոտ այտերուդ։

Առաջին անգամ գրուածին երկրորդ տողը արժակոնակ է եւ միանգամայն կաղ։ Այդ կաղութեան . սոսփուած, յանգի համար, հեռեւած է չորրորդ տողը։ Սրբագրուածին երկրորդ տողը ճօթափած է կաղութիւնը եւ յանգաբառ եղած է «կապոյտ»ը։ Այդ յանգաբառը ընկերակցող մը չէ այլ առաջնորդ մը որ իրեն յանգակից ունի «այտերուդ»ը։

Առնենք երկրորդ տունը։

Ահաւասիկ սեւաչեային վերաբերողը—

«Ճայգն՝ աստղերուն փայփուն՝ լուսնոյն սիրադէմ,
Ցերեկն ալեաց, ծաղկանց ժըպտիս, մէկուն... գէթ.
Իսկ քեզ համար ես արցունքով կ'աղօթեմ,
Դու չես շնորհեր նայուածք մ'ինձ սեւ աչերէդ»։

Ահաւասիկ երկրորդ տունն ալ սրբագրուածին.

«Գիշերն երկնի կայծեց՝ լուսնոյն սիրադէմ,
Ցերեկն ալեաց՝ ծաղկանց ժըպտիս... մէկուն գէթ...
Իսկ քեզ համար ես արցունքով կ'աղօթեմ,
Դու չես շնորհեր նայուածք մ'ինձ հուր աչերէդ»։

Սրբագրուած է առաջին տողը ու երկրորդին կէտադրութիւնը միայն։ Երկրորդ, երրորդ, չորրորդ տողերուն մէջ ոչ մէկ սրբագրութիւն, բացի աչերուն տրուած ածականէն։ «Սեւ»ը եղած է «հուր»։

Սեւաչեային համար գրուածին վերջին տունը չունի իր նմանակը սրբագրուածին մէջ։ Այդ վերջին տունին մէջ ալ յիշատակուած են «սեւ աչեր»ը.

«Ո՛հ, դու սիրէ, գըգուէ, ժըպտէ հայ աղջիկ,
Քեզի համար պիտի մեռնիմ, թո՛ղ պլպլան
Արցունք մ'եղնու դագաղիս վրայ սեւ աչկդ,
Տխուր շիրմիս վերեւ երգէ թո՛ղ պլպուլ»։

Սեւաչեայ գեղուհին կը մեռնի բանաստեղծէն առաջ։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՆՈՐՈՅԹ ԵՒ "ՍՆՕՊԻԶՄ"

Ճաշակ կոչուած բարդ եւ դժուարըմբռնելի ամբողջութիւնը սահմանել փորձեցինք, անոր զանազան տարրերը վերլուծեցինք, անոր զարգացման տառապող ազդակները թուեցինք. բաղդատութեան եւ ընտրութեան անհրաժեշտութիւնը տեսանք։

Այսօր պիտի փնտռենք թէ հասարակութիւնը վարող ճաշակը ո՞ր աստիճան փոփոխական է։ Ուրիշ խօսքով, խնդրին պիտի մօտենանք հաւաքականութեան հայեցակէտով։

Մեր շրջապատին մէջ, մեր կամքէն անկախաբար, ինչ ինչ զօրութիւններ կը ներգործեն մեր ճաշակին վրայ ու փոփոխութիւններ յառաջ կը բերեն։ Այդ զօրութիւններու առաջին գծին վրայ կը հանդիպինք նորաձեւութեան։

Նորաձեւութիւնը տեսակ մը արտաքին հոսանք է որ մեզ ջրակոյտի մը պէս կը շրջապատէ, մեզ կը քշէ կը տանի, մեզի կամք մը կը պարտադրէ որ մերը չէ. ընտրութիւնը դուրսէն կու գայ։

Այսպէս, առնենք հագուիլը։ Ինչո՞ւ համար կիները նորաձեւութեան նշանակած տարազը կը պարտադրեն իրենք իրենց։ Հաճելի ըլլալու, հիացում խլելու համար. նկատուելու, ուրոչուելու, զանազանուելու համար։ Զանազանուելու համար միւս բոլոր կիներէն որոնք նոյն շրջապատը պիտի չհագնին. զանազանուելու համար բազմութենէն որուն մէջ պիտի խառնուէին։ Բայց ուրիշներն ալ պիտի հագնին այդ ձեւը։ Ուրեմն միեւնոյնինքնութիւնը ունեցողներու խումբ մը պիտի կազմուի, այսինքն դասակարգ մը, հաւաքականութիւն մը անձերու որոնք իրարու այնքան կը նմանին, որքան կը տարբերին բոլոր անոնցմէ որ իրենց պէս չեն հագուած։

Ուրեմն տեսակ մը հաւաքական սարր գոյութիւն ունի որ մեր ամէնէն կարեւոր որոշումներուն կը միջամտէ։ Նորաձեւութեան ընկերային հաւաքական հանգամանքն է այս։

Նորաձեւութիւնը հինէն ի վեր, ամէնէն վայրենի ցեղերու գոյութենէն ի վեր կայ։ Անոնք ոչ միայն իրենց հանդերձանքին մէջ կիրարկեցին զայն, այլեւ արուեստի ամենայետին տարրերը որ կ'երեւան անոնց քով իրենց բարքերէն, հետեւաբար նորաձեւութենէ ներշնչուած են։

Երբ որ հնութեան նկարչութիւնը, արձանագործութիւնը կը դիտենք, միթէ չե՞նք կրնար յունական կամ հռոմէական արձան մը կայ միջնադարեան կոյսի մը շրջանը որոշել հանդերձանքէն, մազերու յարդարանքի ձեւէն, բոլոր արտաքին երեւոյթներէն։

Արուեստը, ամէն շրջանի մէջ, ուղղակի եւ խորապէս ազդուած է անշուշտ նորաձեւութենէն։

Հասարակութիւնը վարող ճաշակն ալ փոփոխական է ըստ նորաձեւութեան։

Մինչ, երբ խնդիրը արտաքին հանդերձանքի, պճնասէրութեան վրայ է մարդ շատ անգամ հոսանքէն կը տարուի սրտով ու խանդավառութեամբ։ Ընդհակառակն արուեստի, մտքի բաներու համար, երբ զոր օրինակ խնդիրը գիրք մը կարդալու եւ կամ թատրոնի մը, նուագահանդէսի մը հանդիսատես ըլլալու համար մղուող հոսանքին հետեւելու վրայ է, փափաքը, շատերուն քով այնքան ալ ջերմ չէ։ Որքան մարդիկ կան որ կը կարդան, որովհետեւ ուրիշ կերպ չեն կրնար ընել։ Անոնք գիրք մը բանալու որոշումը կուտան այն պահուն միայն երբ կը խորհին— «Շուրջս ամէնքն ալ կարդացած են զայն, ագէտի, ապուշի տեղ պիտի դնեն զիս»։ Ու կը կարդան։ Այսպէս նաեւ գեղարուեստական հանդէսի մը, նուագահանդէսի մը համար։

Այստեղ ուրեմն բոլորովին տարբեր բան մը կայ, կամքի ճիգ մը կայ մտաւորական զառնեն մէջ նորաձեւութեան շարժումին, այսինքն համբաւին կամ հռչակին հետեւելու։ Առիկա «սնօպիզմ» կը կոչուի։

Ի՞նչ է ուրեմն սնօպը։ Սնօպը այն մարդն է որ ակամայ, հակառակ իր ճաշակին, հակառակ իր բնոյթին աշխարհիկ շարժումի մը կը հետեւի։

Մարդիկ կան որոնք իրենք իրենց ցաւագին զիջողութիւններ կը պարտադրեն հետեւելու, յարմարելու համար ուրիշներու ճաշակին, պատշաճելու համար իրենց դիրքին, իրենց շրջանակին։ Սնօպներն են անոնք։ Սնօպները կը նեղուին, զուարճանալու համար։ Անոնք, ճիշդ առակին մէջի գորտին պէս, կ'աշխատին երեւալ ինչ որ չեն։

Անոնք ուրիշներու ճաշակը փոխ առնելով կը կորսնցնեն իրենցը։ Ամէն օր կը հանդիպիմ անոնց։ Հաճելի, զուարճասէր մարդիկ են, մանաւանդ կիները։ Կրկնակ իրաւունք ունին մեր յարգանքին։ Որովհետեւ, նախ շատ դժբախտ են անոնք. յետոյ օգտակար են։

Դժբախտներ են, որովհետեւ ամենամեծ ոճիրն են գործած, իրենց հոգին են սպաննած, իրենց ինքնութիւնն են կորսնցուցած։ Ու մարդ երբ ինքզինքն է կորսնցուցած, յաւէտ անմխիթարելի է։

Օգտակար են, որովհետեւ անոնք հազիւ թէ մարդ են, անոնք գործիքներ են, ընկերութեան մէջ տարածուած սարսռամ ոյժեր՝ միջատներու պէս ծաղկէ ծաղիկ թռչող՝ որոնք, շատ անգամ, անգիտակցաբար, ընտիր, պատարիր սերմեր կը տարածեն։

Եւ ընդհանրապէս, մի՞թէ սնօպն մը չէ որ նոր եւ յանդուգն բաներ հռչակելու, տարածելու կը ծառայէ։

Սնօպները ճանճեր են, որոնք ըստ դիպուածի, կը նստին երբեմն անդրիին, երբեմն աղաղայի վրայ։

Պէտք է յարգել սնօպները, անոնք լաւ խաչակիրներ կրնան ըլլալ։

Բայց դառնանք նորաձեւութեան կամ նորոյթին։

Նորաձեւութիւնը ուրեմն, ամէն շրջանի մէջ, ճակատագիրներ է վարած, նոյնիսկ արուեստի ամենաբարձր ճակատագիրները։

Մեր ներկայ շրջանին նորաձեւութեան տիրապետութիւնը ամէն ատեն աւելի զօրեղ է։ Պատերազմէն ի վեր մանաւանդ, ազգութիւններն ու դասակարգերը հետզհետէ աւելի իրարու խառնուեցան։ Նոր հարուստները ծնան, պահանջը ծնաւ մասնաւորուելու վազքին մէջ, վազք մը դէպի նորօրինակութիւն, պահանջ մը ամէն օր փոխուելու։ Ըլլալ այսօր ինչ որ էինք երէկ. չնմանիլ մեր նախնի կեցողին որ մեզ վար ձգել կ'ուզէ։

Միմիայն հանդերձանքը չէ որ կը փոխուի, այլեւ ձգտումները՝ 'Իրքեր, շրջանակներ կը ստեղծուին ու կը բազմապատկուին տեսութիւնները, արուեստայուզութիւնները։

Մեր շրջանին յատկանի՞շը... ամէն ինչ հակասական է ու շփոթ։ Աւելցուր, ասոր վրայ, մեծ քաղաքին մեքենայքը, տարփողանքը որ ամէն վայրկեան կը խլացնէ ականջները, կ'ընդարմացնէ մտքերը, ու մանաւանդ մեզ հայրենազուրկներուս մոլար միտքերը, շարան շարան տանելու համար ճամբով մը որուն ծայրը նստած կը սպասէ օտարը գրկաբաց։

Ահազանգը վաղուց ի վեր հնչեցուցին այս սիւնակներուն մէջ, զգուշացնելու համար որոգայթներէն որոնք այնքան մօտ են ճառագայթներուն։

Մեծ քաղաքին նորաձեւութեան ալիքներուն մէջ, մենք այսօր գիտենք մեր սիրածը։ Նախընտրութիւններ ունենալու ատեն կը վարանինք։ Ազգային մշակոյթը ջերմանոցի ծաղիկ կը նկատուի։

Այո, անտեսական անձկութիւններ ունինք։ Բայց դրամի վէրքը մահացու չէ։ Ամէնէն ահաւորը, մեզի համար, վիրաւորանքը պիտի ըլլար մեր ճաշակին, մեր արուեստին, մեր պատմական հարստութիւններուն։ Որքան ատեն որ ասոնք անվթար մնան, կրնանք յոյս տածել մեր ապագային մասին։

ԱՐԱՄ ԱԶՆԱՒՈՐ

ՓՈՒՊԱՑԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԷՐԷ ՄԱՐԷՋԷՆ

(Հէքիաթ)

Թագաւորին կինը շատ գեղեցիկ էր։ Դէմքը խարտ էր ու պայծառ երկնասարդ աղջկան մը դիմագիծին նման։

Թագաւորը կ'ուզէր, որ կինը միշտ իր քովը մնայ։

Բայց, թագուհին, հալէ լուացած, կը սպասէր պահուիլ շուկայ երթալու համար։

Թագաւորը կը մօտենար անոր, ու՝

— Արէրէ, ե րբ պիտի հրաժարիս այսպէս երգելէ։ Արէրէ, վերջ պիտի տաս այս երգին։

Թագաւորը նախանձոտ էր։ Որովհետեւ, Արէրէն դեռ երիտասարդ աղջըկան մը նման էր, իսկ ինք սկսեր էր ծերանալ։

Թագաւորը ունէր արտակարգ քար մը, որ գտնուած էր ծովէն։ Երբ Արէրէն փողոց կ'ելլէր ու կը սկսէր երգել, թագաւորը այդ քարը կ'առնէր ափին մէջ եւ կնոջը ձայնը մուրկ կ'ըլլէր։ Ձայնը կարծես քարին մէջէն դուրս կ'ելլէր։

Թագուհին, այսպէս, ամէն առաւօտ ճերմակ ու երկար շրջազգեստ մը կը հագնէր, եւ, թեւէն կողով մը կախելով, ինչպէս եւ երգը շրթունքին՝ կ'ուղղուէր դէպի շուկայ։

Արէրէ Մարէջէն, Արէրէ Մարէջէն,
Արէրէ Մարէջէն, կ'երթայ, կուգայ ...
Արէրէ Մարէջէն։ Թագաւորը առանց քեզի չի կրնար ապրիլ...

Ամպի մը նման սահադնաց՝ շուկան կը շրջէր՝ միեւնոյն երգը երգելով ու կողովին մէջ այլազան իրեր լեցնելով։ Առանց որ եւ է տեղ կանգ առնելու, եւ առանց երգը ընդհատելու կը յառաջանար եւ անհամբեր իրեն սպասող թագաւորին քով կը վերադառնար ...

Արէրէ միշտ տրամադրուած էր։

Փողոցը ոչ ոք կրնար նայիլ անոր։

Բայց, Հիքոթէան բացառութիւն մըն էր։

Որովհետեւ Հիքոթէա սիրահարուած էր թագուհիին։

Օր մը, Արէրէ կրկին առանձին դուրս ելաւ։ Հիքոթէա, պահուած անկիւն լսելով Արէրէին ապարանջաններուն ձայնն ու շրջազգեստին շրջիւնը, դողդղաց... Արէրէ միեւնոյն երգը կ'երգէր.

Արէրէ Մարէջէն։ Թագաւորը առանց քեզի չի կրնար ապրիլ ..

Թագաւորը պալատէն մուրկ կ'ընէր իր կինը։

Երբ Արէրէ մօտեցաւ, Հիքոթէա պահուած տեղէն ելաւ ու առջեւը կեցաւ։

— Թագուհի, Աստուած օրհնէ քեզ ...

Արէրէ քիչ մը վախցաւ եւ, ընդհատելով իր երգը,

— Շնորհակալ եմ, Հիքոթէա, ըսաւ, եւ անցաւ։

— Այս ի՞նչ անկրթութիւն, Հիքոթէա։ Եթէ թագաւորը իմանայ ...

Երիտասարդը, ճամբան փակելով, պատասխանեց.

— Եթէ իմանայ՝ պիտի սպաննէ զիս, չէ՞։ Կեցիր քիչ մը։ Արէրէ՛, աչքերս թող կշտանան քեզմով ու փողփողին ...

Հիքոթէա շատ երիտասարդ էր։ Թագուհին չկրցաւ հրաժարիլ անուշ անուշ անոր ժպտելէն ...

— Ցտեսութիւն, Հիքոթէա։

— Ի՞նչ կ'ըլլայ, քիչ մը եւս կեցիր...

Այդ պահուն, արտակարգ քարը, որ թագաւորին ձեռքն էր, լռած էր։ Արէրէ, սրտի ուժգին տրոփումներով, վազեց ու հեռացաւ։

Երբ պալատ հասաւ, կը դողար ամբողջ մարմնով։

— Արէրէ, այսօր, ճամբուն մէջ տեղ, երգդ ինչո՞ւ ընդհատեցիր։

— Այսօր, ճամբան ցեխոտ էր, Քղանցքս չաղտոտելու համար ուշադրութեամբ քալեցի։ Ու մոռցայ երգել...

Յաջորդ օրը, դարձեալ նոյն տեղը, թագուհին ստիպուեցաւ իր երգը ընդհատել։ Որովհետեւ Հիքոթէան կրկին իր դիմացն ելած էր։

Ու իրիկուան, թագաւորը նորէն հարցուց.

— Արէրէ, այսօր ինչո՞ւ լռեցիր։

— Այսօր կորսնցուցի նոր մունճակներս մին։ Զայն փնտռելու պահուն, մոռցայ երգել ...

Օր մը վերջ, երբ թագուհին պալատէն ելաւ, պահապաններ հեռուէն հետեւեցան անոր։

Հիքոթէա ամենօրեայ տեղն էր։

Արէրէ վազելով կը մօտենար։ Ամպի մը նման սահադնաց կը մերձենար։

Հիքոթէա տեղէն ելաւ ու, ծռելով, համբուրեց թագուհիին ոտքերը։

— Եկուր, Արէրէ... ցողերը կը փայլին, զալարիքը լոյսով է ողողուն։

Ու թագաւորին ձեռքի քարը լռած էր։

Բայց, պահապանները անմիջապէս վազեցին։ Հիքոթէա ձերբակալուեցաւ եւ թագաւորին առջեւ հանուեցաւ։

Թագաւորը, տեսնելով երիտասարդը, գոռաց.

— Ծեծեցէք մեռցնելու աստիճան՛։

Նոյն օրը, Հիքոթէա ծեծուեցաւ ուշաթափ իյնալու աստիճան։ Ու, նոյն ժամուն, թագուհին, երբ եգիպտացորենները կը զատէր ու սուրճ կը խարկէր, լացաւ ...

Ի վերջոյ մթնեց։

Լուսինը, իր կլոր աստղերով, կըղզին լուսաւորեց։

Հիքոթէա, երբ գիշերը վրայ հասաւ ու շուրջը զովացաւ, շարժտկեցաւ ու վերագտաւ իր կայտառութիւնը։

Յաջորդ օրը, զոյն տեսնողները մարմնոյն վրայ ոչ մէկ հետք ու վէրք նշմարեցին։

Բոլոր վէրքերը, Արէրէին հանդէպ իր ունեցած ուժգին սիրոյն շնորհիւ, ամոքեր էին ու չէին խաթարեր անոր թարմութիւնը։

Թարգմ. ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ՀԱՅ-ԳԵՐՄԱՆ ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

Պերլինէն կը գրեն մեզի.— Հայ-գերման ընկերութեան նախաձեռնութեամբ ու հրատարակութեամբ եւ Տոքթ. Փ. Ռոհրպախի ու Տոքթ. Ա. Արեզեանի խմբագրութեամբ պիտի հրատարակուի նոյն ընկերութեան «Տեղեկատու Թերթը (Mitteilungsblatt) գերմաներէն լեզուով։ Թերթը պիտի հրատարակուի ամէն տարի՝ հաւանօրէն 3 — 4 թիւ։ Նպատակն է գերման ընթերցողները ծանօթացնել հայկական մշակոյթին, Գրականութեան եւ հայ կեանքին։

Այս օրերս լոյս կը տեսնէ առաջին թիւը, 16 մանրատառ, երկսիւն էջերէ բաղկացած։

ԻՏԱԼԱՑԻ ԳՐԱԳԷՏԸ

Իտալիա երբեք այնքան չէ շտապած կերպով անհրաժեշտութիւնը չէ զգացած իր գրագէտին՝ որքան այսօր՝ հազիւ հասած իր համազգային գիտակցութեան եւ խորութեան կեդրոնացումին՝ ան փափաքեցաւ որ իր իմացականութեան տարածութիւնները ներկայացնող գրագէտ տարրը բովանդակէ հպարտ ազատագրութեամբ մը, վեր՝ անհատական երկուութիւններէ, խաղախաձ-ծովածաւալ միասնականութեանը մէջ գրականութեան մը՝ որուն կեդրոնաձիգ յարժաւէթն ու զօրավիգը ըլլար ինքը, իտալացի ժողովուրդը:

Գրագէտը, երկիւղած յարգանքով մը, ազնուացած՝ դարերու իմաստուն տառապանքին մէջ, եւ նուիրագործուած վիրաւոր արժանապատուութիւններու վերջնական ապիացումով, ծռեցաւ իր ժողովուրդին սրտին վրայ, հոն գտնելու համար չպանծացած անհամբեր առաքինութիւններու հարուստ բերքը:

Ինքնիշխան յաղթութիւններէն վերջ՝ այս ժողովուրդը նորոգեց իր յարաբերութիւնները նախ իր անձին հանդէպ, ապա՝ համայն աշխարհի:

Զներեց իր երբեմնի տկարութեան, չհանդուրժեց իր երկար տարիներու վախկոտ եւ ճորաքամակ շարժումներուն, եւ, ժամանակին՝ իր երբեմնի քաղաքականութեան բոլորովին անտեղի ժպիտներուն:

Ցետոյ՝ դարձաւ ետ, լսեց հառաչը, ծառանալու համար անոնց դէմ՝ որոնց տնտեսական եւ քաղաքական հզօրութիւնը պարտադրած էին զինք կրօնաւորի խոնարհ եւ համակերպող դիրք բռնելու:

Մշակութային, քաղաքական, ընկերային եւ նոյնիսկ ցեղային առաջնահաններն ու բարձրութիւնները հաշուելու պարտականութիւնը յանձնեց իր տաղանդաւոր զաւակներուն: Վերջիններս՝ դերադասութիւնը տուին իրենց ազգին:

Մամուլը, գրագէտներուն համբով, հիմնապէս փոխեց իր գործելու կարգուսարքը: Սեղմեց խանդավառութեան ծորակները: Սկսաւ ամէն ինչ կշռել եւ տարրալուծել արժանային անտեղիտալի սառնամտութեան մը մեծավայելչութիւնովը

Գրագէտը փոխեց իր ոճը: Իր արտայայտութեան կերպը: Նոյնիսկ իր վարուելակերպը: Սեղմեց նախադասութիւնները: Աքսորեց ընդմիջող չափազանց ածականներու եւ զարմացական նշաններու արշաւանքին: Ծաղրեց վերջակէտները: Նախադասութիւնները նմանեցան գիծերու եւ մտածումները՝ լոյսի արագ բեկանումներու: Քննադատեց:

Ցետոյ՝ իր ուշադրութիւնը կեդրոնացուց անցեալին վրայ: Արտակարգ հերոսութեամբ սկսաւ փառաբանել յիսնամեակներն ու հարիւրամեակները, անոնց մէջ տեսնելով իր ազգին յաւերժական մասը, տիեզերական [illegible]՝ անմահութեան առջեւ: Շեշտաւորեց անոնց ստեղծագործութիւններուն առանձնայատկութիւններն ու անդրանիկ եղականութիւնները:

Զմռեցաւ դարձեալ կարդալ Շէյքսփիրն ու Գէօթէն: Այո, ընդգծեց անոնց անհամեմատական մեծութիւնը, անոնց խօսքը՝ մատենագրուած երկինքին եւ ծովերուն վրայ: Սակայն, հըպարտ շարժումով մը՝ զանց ըրաւ աշխարհին ցուցնել իր Տանդէն, իր Թասսոն, իր Գոլտոնին, Լէոփարտին, տ'Աննունցիոն եւ Կարտուչչին: Վիպասաններուն դէմ բարձրացուց իր Մանցոնին: Դադրեցաւ զարմանալէ:

Ահաւասիկ, այս է իտալացի արդի գրագէտին հոգեփոխութեան միջուկը: Զզարմանալ ուրիշներու վրայ՝ Զապշիլ: Եւ, նոյնը պահանջեց իր ժողովուրդէն:

Սակայն, ան աւոր հասնելու համար՝ հարկադրուեցաւ շարժել իր բանակները, կոծել ծովեր, արձանանալ եւ գիմանալ համախորհուրդ ազգերու միաբանականումին: Ստիպուեցաւ նախ չահել՝ Եթովպիոյ կայսրութիւնը: Եւ հաստատել իր փափաքներուն եւ մեծութեան գոհացումին՝ քաղաքական համբով:

Ասիկա մեծապէս յատկանշական է: Իտալացի արդի գրագէտը բան մը չներեց սակայն իր հանճարներուն, — Անոնց ժողովրդականութեան պակասը: Մեր խօսքը անցեալին մասին է: Անոնց գերիշխան կերպով օտար մըտքին վրայ չկենալ ներգործելը անհանդարտեցուց զինք, գրեթէ զայրացուց: Այս առաւելութիւնը գտաւ Ֆրանսական գրականութեան մէջ: Փնտռեց պատճառները:

Իմ կարծիքով, այս յարաբերաբար բացասական երեւոյթին պատճառները փնտռելու է հետեւեալ պարագաներուն մէջ:

Նախ, անցեալին՝ Իտալիան մէկ չէր իբրեւ քաղաքական եւ միախոհ հաւաքականութիւն: Նոյնիսկ ազատ չէր: Արտակարգօրէն հասունցած մշակոյթով՝ քաղաքականապէս վերջին մակարդակներուն վրայ գրաւած էր իր աթոռը: Արդ, պատկառազդու ուժն է որ ճամբայ կը բանայ մտածումին աշխարհակալութեան:

Ցետոյ՝ իտալացի ստեղծագործողը, հակառակ իր իմացականութեան լայն ընդհանրութեան՝ ստիպուեցաւ կոծնել մշակոյթի այն միահեծան անհատականութիւններուն՝ որոնք կը պատկանէին քաղաքականապէս աւելի անած եւ հզօր ազգութիւններու: Կըլանուեցաւ: Բացառութիւնները նըկատի առնուած են:

Ապա՝ իր նկարչութիւնը, իր երաժշտութիւնը, իր արձանագործութիւնը, վերջապէս իր գրականութիւնն ու նոյնիսկ փիլիսոփայութիւնը հետեւեցան տեղական կլիմայական անդրադարձութիւններուն, առանձնայատկութիւններուն, նկարագրին եւ տիպարին: Չափազանց նոյնացաւ իր եսին հետ: Տիրելու ուղին այս չէ անշուշտ: Ճշմարիտ է սակայն, որ արձանագործութիւնն ու նկարչութիւնը ազդեցին բացին իմացականութեան հորիզոններուն վրայ, բայց, հաւատաբարպէս չկրցան շոկել իրենց ազգին ողնաշարը:

Իտալացի արդի գրագէտը տարբեր մտասեւեռում մըն ալ ունի: Կայմել՝ համախոհ անհատականութիւններու հրեաններ, քանդելու համար անարժէք աստուածութիւնները, անպատուաբեր տարրերը: Կը պայքարի զինուորի պէս. վերջին ծայր հպարտ՝ իր կայսերական յաղթութիւններով: Ան, գրագէտը, յանձն առած է նոյնիսկ կատարել ոստիկանի պաշտօն: Հոգեկան վեհականութեամբ մը դատաստանի կը կանչէ փոքրամասնութեանց վարիչ մարմինները, երբ նկատէ հակառակ դիրք բռնելու ամենադոյզն քայլ մը՝ իր երկրին շահերուն եւ պատասխանատուութեան դէմ: Ասիկա ալ աւելի ընդունուած է հիմա, հասկնալի պատճառներով:

Երբ, իտալահաստատ սիոնականութեան համաժողովը, զարմանալի անխոհեմութեամբ մը կ'որոշէր բաղդատելու եւ նիւթապէս աջակցիլ սպանիական հանրապետական դատակարգին՝ իր գլխուն վրայ զգաց սպառնացայտ նայուածքներու տեղատարափ ներկան: Շշմեցաւ: Փոշիացաւ: Լռեց: Լրագրի քանի մը սիւնակներ, եւ կանգ առին գաղաթին ստորոտը:

Իտալացի արդի գրագէտը խիստ է նաեւ,— երբեմն իր արտայայտութեանց հաւասարակշռութիւնն իսկ կորսնցնելով,— անոնց դէմ՝ որոնք կը քննադատեն տիրող կառավարութիւնը, իր ժողովուրդին կարծեցեալ միամտութիւնը եւ քաղաքական հասունութիւնը: Ուրիշներուն այս ընթացքին մէջ վիրաւորած կը տեսնէ իր ազատ մտածողի հպարտութիւնը: Զի հանդուրժեր որ Հռոմը ստորադաս նըկատուի Լոնտոնէն կամ Փարիզէն: Այո, չի փափաքիր կանգնիլ անոնց առջեւ, սակայն, իր անտեղիտալի տենչն է հաւասար նկատուիլ աշխարհի հըզօրներուն: Կենալ նոյն գծին վրայ:

Անտարակոյս երեւան եկած է նոր Իտալիա մը, նոյն աշխարհայեացքով զարդնուած մտածողներու փաղանգով մը:

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՍԷՐ

Աչերուս մէջ օդաչու՝ երկու հեւքեր ախոյեան,
Հորիզոննե՛ր, հորիզոննե՛ր ...
Այժմ, այերն է լազուարթ,
Կապոյտին մէջ՝ ես ինքնիշխան ...
Սիրտս ու ես, կը խոյանանք խենդի պէս,
Թերեւս թեւերս այրին, այս արեւին չողերէն,
Թերեւս, արի՛ւն կաթի՝ իմ ծծայգիս կողերէն.

×

Հոգիիս մէջ՝ մենամա՛րտ,
— Եսս ու ես,
Ճակատս, աւա՛ղ, հուրին մէջ՝ տարփանքներուն եթերներս,
Ի՛նչ ջուսամ, ո՛վ Բագոս ...
Երկունքներու մէջ գալարուն՝
Իրանս է քրտնաթոր,
Զշրթունս իմ խածնեմ՝ կաթած շունչի մը հանգոյն,
Միտքս՝ սառած երազուն, վրան Աստուա՛ծ մը ծամածուռ,
Խռո՛վք կայ իմ ջիղերուս մէջ՝ բուռ առ բուռ.

×

Աղբի՛ւր մը հո՛ն, խորը՝ սրտիս,
Մէկը սրի՛նգ կը նուագէ,
Ինքս՝ ծարա՛ւ, իսկ աղբիւրին՝
Եսս պատուա՛ր կը քաշէ ...

Տրտմութի՛ւն մը վեհափառ,
Ուրախութի՛ւն մ'ընդդէմ, ... յիմա՛ր,
Ահա՛ կառքե՛ր, ահա՝ կամա՛ր,
Ահա՛ վարդե՛ր արեւավառ,
Հոգիիս մէջ, ի՛նչ թափոր ...

×

Նա՛ւ մըն եմ ես անցաբարձ,
Բայց, դէպի՛ ո՞ւր,
Փոթորիկին այս ահաւո՛ր,
Զրապտոյտ մ'ըլլայ նո՛րէն,
Կամ, խարակնե՛ր կան, հոն, հոգիս,
Եթէ, նողփամ ես դէպի՛ բաց ...

Նայէ՛, աչերս՝ անչա՛փ, անչա՛փ,
Մէ՛կը, մէջս է օդաչափ,
Եկո՛ւր, դառնա՛նք հիմա՛յ, հիմայ,
Դուն կը լսե՞ս՝
Ճարճատի՛ւն մը կայմին վրայ...

ՈՒԽՏԱՒՈՐ

ՀԱՅՐԵՆԻ ԿԱՐՕՏ

Վերջալոյսը իր տժգոյն ցոլքերը կը ժողվէ արտորանքով մը: Հանդիպակաց սարալանջերը աղուոր ու հմայքով երեւոյթ մը կը հագնին Ամէն բան խաղա՛ղ ու լուռ է երկնային այս պահուն: Բնութեան ծիծղուն ու արեւալոյս գրկին մէջ՝ հաճոյք է պահ մը թափառիլ մինակ ու անխորհուրդ՝ մոռնալով վաղուան մռայլ ու դժնդակ հոգերը, որոնք տարիներու ընթացքին, երկաթէ շղթաներու չափ ծանրակշիռ ու անտանելի կապանքը փաթթեր են մեր վզին:

Այո, մոռնալ, մոռնալ սա հոգեհան մեքենաներու ժխորն ու գործարանային թանձր մթնոլորտի ծանր ու խեղդիչ ծուխն ու մուխը եւ արտաշնչել բնութեան առատաբուխ զով ակէն, հոգեպէս ու ֆիզիքապէս կազդուրուելու համար: Քիչ մը կենսանիւթ եւ կազդոյր ջամբել մեր չոր ու անզօր բազուկներուն, որոնք շահագործումի աղբիւր դարձած են սեղանաւորներու ձեռքին տակ:

Մաղաղին ուսիս, ցուպը ձեռքս հովիւի մը պէս լեռնէն վեր կ'ելլեմ, բայց յաղթական ու կթոտած ծունկերով: Լեռան կատարին մայրիներու բանակ մը լուռ ու երկիւղած՝ աղօթքի են կեցեր: Մաղախս ու ցուպը մայրիի մը քով մը դնեմ ու մամռապատ ժայռի մը վրայ նստելով կը դիտեմ հեռակայ լեռներն ու դաշտերը ամպարագիծ ինծի կը թուի թէ երկինքն ու երկիրը բերան բերնի տուած կը համբուրուին այնպէս ինչպէս Կարամուսի աղջիկն ու Քէլ Մարտոյի տղան՝ գիւղի այգիներուն մէջ: Իրիկնային մեղմ զեփիւռ մը դէմքս կը շոյէ նազելաձեւ աղջկան մը նուրբ մատներուն պէս ռունգներս լայն-լայն բանալով պահ մը կ'արտաշնչեմ բնութեան մաքուր ու կենսաբեր օդը: Վերջն այս պղտոր աղջկան մը նմանօրէն դեռ կը տեսնայ սարալանջերու կատարէն: — Որքան դժուար է բաժանումը,— կը մտածեմ յանկարծ. Իսկոյն ոգեւորութեան ու խանդավառ զգացումի աղբիւր մը կ'անցնի հոգիիս անապատներէն՝ իր գլգլուն նուագովն ու հազարաւոր մեղեդիներով արբեցուն: Ոտքի կ'ելլեմ ակամայ ու մեր ըմբոստ բանաստեղծ Եղիշէ Չարենցի «Ես իմ անոյշ Հայաստանի արեւահամ բառն եմ սիրում»ը կ'արտասանեմ, որուն մէջ մեր հայրենիքի սարերուն, ձորերուն, տուներուն ու լեռներուն քաղցրահամ հառն ու բոյրը կը ծորի: Այո, մեր հայրենիքին քարն ու հողը, ջուրը, աղբիւրներն ու կարկաչահոս առուակները այնքա՜ն քաղցր ու խօսուն են մեզի համար, որքան Ֆրանսան՝ իր զաւակներուն:

Իրիկուան մութ վարագոյրը տակաւ առ տակաւ կ'իջնէ: Աստղերու հոյլ մը կը շքեղազարդէ մութ ու աղօրկ երկնակամարը: Ազատ մայրիներու տրտմահեծ ձայներէն սիրտս մունդ կ'ելլէ կարծես. Այս պահուն երեւակայութեան հսկայ թռիչքով մը կը սուրամ դէպի իմ հայրենի լեռները, մեր ցած ու անծեփ պատերով հայրենի տունը, գիւղերային խաւարին մէջ կորած խրճիթները, որոնք չին դաշնակ ու բարձրակարկառ պալատներէն աւելի վեր կը գերադասեմ: Որովհետեւ այդ չոր պատերը մեր սրտէն ու հոգիէն կը խօսին:

Անոնց սեւ ու մգլոտած պատերուն մէջ հայ մայրը Անդրանիկներ ու Սերոբներ, Հրայրներ ու Գէորգ Չաւուշներէն մինչեւ Մկրտիչ Եօթնեղբայրեաններ է ծներ, որոնք հայ ցեղին անկախութեան ու ազատութեան խորանին ողջակէզներ դարձան: Այդ պատերուն մէջ Մեսրոպ Մաշտոց մը հայ ցեղին պարծանքն ու փառքը կերտող Ա. Բ. Գ. ն է երկներ: Հայ մամիկը օրօրոցի երեխային շուանն է քաշեր, եւ իր օրօրն է երգեր, որ երեխան շուտ մեծնայ, հասակ նետէ եւ հօրը վրէժը լուծէ:

Ու հիմա, այս օտար լեռներու բարձունքէն երբ կը վերյիշեմ մեր հայրենի տան պատկերը, միտքս կը բերեմ մանկութեան անհոգ օրերը, որոնք սուսլի մը պէս անցան: կարծես գլուխէս մինչեւ ոտքերս մեր գիւղի կարմիր կուժով լեցուն պաղ ջուր լեցուցին: Սրտաբուխ բաղձանք մը արթնցաւ սրտիս խորը, ցանկութեան ու կարօտի հրատոչոր իղձ մը, որ կուրծքիս տակ կը հրդեհէ, ամէն ինչ մոխիր կը վերածէ: Այս բոպէին կ'ուզէի իմ հայրենի տան մէջ ըլլալ, անոր փլած ու խարխուլ որմերուն վրայ ցատկոտել, երեսս հողին ու անտաշ քարերուն քսել, կարօտներուս ու անձկերուս յագուրդ տալու համար: Ու հոն, մեր հայրենի լեռներու բարձունքներուն վրայ, արշալոյսէն առաջ ու վերջալոյսէն յետոյ իմ յոյսերուս ու երազներուս արփիաճաճանչ երգը հնչեցնէի: Այն ատեն ես վստահ եմ, որ իմ երգս պիտի ծաւալէր, տարածուէր արձագանգէր ինչպէս Անկոյի լեռը: Ու մեր գիւղի չորս կողմերէն, պարտէզներէն ու այգիներէն, Ջաքթալ-Աղբիւրէն ու Ս. Ցովհաննէսի վանքէն պիտի պայծին պիտի հաւաքուէին մեր գիւղի չարաճճի տղաքներն ու աղջիկները ու գաղտագողի զրուցէին իրարու հետ՝ Եհովային անհաճոյ կատակներ ընելով: Գիտի գային անոնք իրենց գիլ ու արծաթահունչ ձայներով, զարդերներով պճնազարդուած, կայտառ ու ոստոստուն ոտքերով:

Օ՛, ինչ լաւ էր գիւղի այդ երազ կեանքը: Ամէն ինչ վախի ու սարսափի տակ կը կատարուէր: Սակայն քաղցր էր:

×

Օտար ու տժգոյն վերջալոյսներ, ինչքան ալ շողաք իմ աչքերուս առջեւ, դարձեալ ոչինչ կրնաք ընել զիս գերելու, դիւթելու համար: Ձեր գեղեցկութեան բոլոր ձեւերը հրապոյր չունին ինծի համար. իմ տարագիր սրտիս ոչինչ կը խօսին: Դուք, մայրիներ, վանքերու խուցին մէջ ապրող ճգնաւորներու պէս որչափ ալ աղօթէք առ ամենակալն, դարձեալ չէք կրնար զիս յափշտակել ձեր աղօթքին զօրութեամբ: Միայն մէկ բան զիս ձեզի կը կապէ: Ձեր երեւոյթն ու տեսքը ինծի կը յիշեցնեն իմ հայրենի երդիքս, իմ գիւղիս վերջալոյսը՝ արիւնի պէս կարմիր ու մօրուաւոր, Մարտամուէ կաղամախիները, որոնց բարձրաբերձ գագաթներէն թռչուններն անգամ վախով եւ զգուշութեամբ սուրացին: Եւ Տէր ամենայն զօրութեանց, ես ուրիշ բան չեմ ուզեր քեզմէ, իբրեւ երիտասարդ աղու բաղձանք, եթէ կըրկին ինծի տայիր իմ հայրենի երկնիս արեւն ու լուսինը, բոցավառ արշալոյսներն ու վերջալոյսները հրակարմիր:

Անգամ մըն ալ ձեզ պիտի տեսնեմ, ով իմ գիւղիս սրբազնասուրբ վայրերը,— Թող իմ վերջին ուխտս ըլլայ ասիկա:

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

ՕՐ. ԱՆԱՀԻՏ ՏԷՐ ՆԱԶԱՐԵԹԵԱՆ
(Բաքուեցի)
եւ
ԸՆԿ. ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ (Խարբերդցի)
Ամուսնացած
Կարաման, 13 Նոյ. 1937

ՀԱՅՐ ԵՒ ՈՐԴԻ

Նկատե՛կ իմ, երբ աչքերուս մէջ նայիս պէտ,
Ո՛րքան, գիտե՛ս, հայրերու աչք դիտեն քեզ,
Որոնք, բարի եւ լուրջ, յոյզոր կը կարդան —
«Ո՛վ հեռաւոր մեր սիրելին, լաւ պահուէ՛,
Ու լաւ պահէ մեր ժառանգը յաւիտեանն»

×

Ու երբ ես քու աչքերուդ մէջ կը նայիմ,
Այդ բոց երազին մէջ կը կարդամ ես ահա —
«Ես քու եւ իմ նախնեաց որդին եմ,
Մեր մայրերուն սէրէն, բոյնէն հայրերուն»:

×

Հողն հայրենի չըլլա՛յ մոռնաս, որդեա՛կ իմ:
Սա, պարմանի, ծիլս ու ծաղիկս հո՛ն տեսայ.
Ուրկէց անա տարիներով զըրկեցին:
Զիս ալ ձեռքէս բռնած հո՛ն տար ինծի հետ.
Աշխարհն հո՛ն է միջի համար, ուր նախնիք
Մաքառեցան վերամարտիկ, նահատակ:
Խորունկ նայէ՛ աչքերուս մէջ, շա՛տ խորունկ,
Ես քու հայրդ եմ, դուն զաւակս չե՞ս միթէ:
Արդ, մեր բոլոր բարի նախնեաց անունով,
Կ'ըսեմ քեզի.— Զմոռնաս հողն հայրենի:

Թարգմ. Գեղմ. է ***

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (67)

ԼՈՒՍԱԴԻՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Սրբազան խորհուրդ մըն է արծիւներու արժանի այդ բերդը, իմացական կամք մը, անհասանելի հերոսութիւն մը: Ո՛վ կրնայ չափել անոր խորհուրդին մեծութիւնը, անոր հերոսութեան սահմանը: Քանի օրերէ ի վեր, բերդի քրանդքին թառած քաղաքին բուռ մը հայութիւնը ապաստանած հոն, խելայեղ խիզախութեամբ կենաց ու մահու անհաւասար պայքար մը կը մղէ, հզօր թշնամիի մը դէմ: Մէկի դէմ հարիւր: Ի՞նչ հոգ սակայն: Բերդն ու ժողովուրդը միաձուլուած անսակարկ հպարտանքով, դիմադրեր են երեք հազար կանոնաւոր զօրքի եւ տասը հազարէն աւելի պաշիպոզուկներու խառնաղի յարձակումներուն:

Տարբեր դիրքերու մէջ զետեղուած երեք թնդանօթներ, ռումբերով հերկեր են բերդի գագաթը, երկու հազարէ աւելի ռումբ պայթեր է բերդին մէջ, յօշոտուեր են կիներ, երեխաներ, ծերեր եւ սակայն Գարահիսարի խելառ կռուողները զէնքը վար չեն դրեր, դիրքերու առջեւ չոքած սպասեր են թշնամիին: Զարս ընդհանուր յարձակում վաներ են, իրենց տուած զոհերէն տասնապատիկ աւելին հնձելով թշնամիէն: Կռուեր են երգելով, իրենց մայրերու եւ քոյրերու ծափահարութիւններով գօտեպնդուած, մահացու վիրաւորուեր են առանց աղաղակ մը արձակելու, մեռեր են առանց ափսոսալու:

Ո՛վ կրնայ երգել այս ժողովուրդի դիւցազնական խենթութեան գեղեցկութիւնը:

Երբեմն խաղաղ, անսահման լռութեան մէջ կորած բերդը, յանկարծ անհնարին հնոց մը կը դառնայ, կրակի լեզուներ կ'երկարին, պատաններու մարտական երգերը կը խառնուին հրացաններու գոռոցին, Թուրքերու խուժումը կը դանդաղի, կ'երերայ ու գիակներու կոյտեր ձգելով ետին՝ նորէն կը քաշուի խրամատներու մէջ: Բերդը կը լռէ, հանգած հրաբուխի նման անկենդան: Եւ այսպէս գրեթէ ամէն օր:

Հինգ հազար շունչ բարձրացեր է բերդը: Ամբողջ ժողովուրդ մը անօթ տեղով, հիւանդներով եւ ծերուկ մամիկներով, ու հազիւ վեց հարիւր կռուողներ ահագին բերդ մը պաշտպանելու համար: Երեք հարիւր կանոնաւոր զէնք միայն, սահմանափակ փամփուշտի պաշարով ու մնացածները հին ձեւի այնալը եւ քարային հրացաններ ու ատրճանակներ:

Թրքական կանոնաւոր զօրքը կը հասնի Կիրասոնէն, Սեբաստիայէն: Շրջանի գիւղերէն զունդ առ զունդ կը վազեն հազարաւոր Թուրք կռուողներ եւ սակայն բերդը կանգուն կը մընայ, մարտիկները աննահանջ, կրակոտ նիթի նման հաստատուն իրենց դիրքերուն մէջ:

Բերդը անառիկ է, բերդը պաշտպանողները առիւծասիրտ քաջեր: Անոնք, այդ քաջերը արհամարհանք ունին Թուրքերու հանդէպ, ատելու անտարբեր ցնցում մը մահուան գաղափարին դէմ, իրենց սրտերուն մէջ կը զգան անդիմադրելի ոյժ մը ամբողջ բանակի մը դէմ կռուելու եւ յաղթելու: Իրենք, խելառ երիտասարդները Շապին Գարահիսարի, բերդի ժայռի նման անսասան եւ անպարտելի են:

Թուրքը թող գայ որքան մեծ թիւով որ կ'ուզէ գալ, երեքի տեղ թող վեց թնդանօթ խօսին, կրակի անձրեւ մը թող թափին բերդին վրայ, բերդը անառիկ է, իրենք՝ առիւծ կամ ծըծած անպարտելի կորիւններ:

Եւ սակայն բերդի ժողովուրդը այդ գիշեր արտասիկ, մութը կոխելէն վերջ բազմաթիւ խումբերու բաժնըւած էր. փափսալով կը խօսէին իրարու հետ, ատամնին կը սեղմէին չհեծկլտալու համար:

Շապին Գարահիսարի բերդը կանգուն, կռուող կորիւնները իրենց դիրքերուն վրայ, զէնքը ձեռքերնին եւ սակայն պարտուած էին: Թուրք բազմահազար ամբոխէն, գոռացող թնդանօթներէն, կանոնաւոր զօրքէն աւելի անդիմադրելի ուժ մը խորտակած էր դիմադրութեան ամէն կարելիութիւն:

Անպարտելի սովը անառիկ բերդէն ներս մտած էր: Ժողովրդի ու կռուողներու համար միայն մէկ օրուան ապրուստի պաշար կար:

Բերդի գլխաւոր դռնէն քիչ մը վեր հաւաքուած էին կռուի ղեկավարները: Մռայլ դէմքերով, շուրջանակի նստեր են Ղուկասը, կռուի ղեկավար ոգին, Վահանը, աղջկան նըրբութեամբ սիրուն երիտասարդ մը, որ յունական հին մարտիկներու գեղեցկութեամբ եւ քաջութեամբ աշխարհ եկած է, Ածպաների վինուոր քահանան, խառնաղեմ մարդ մը, որ երբեք հրացանը վար չդրաւ, Գասպարը, Ալուշը:

— Ուտելիք չմնաց, հաց չմնաց, եւ ոչ ալ տեղէ մը օգնութիւն հասնելու յոյս,— հրացանի կոթը գետին զարնելով ծանր ծանր կը խօսի Ղուկասը,— ըսենք վաղն ալ դիմացանք, միւս օր դիրքերուն վրայ մարդ չի մնար...

Ոչ ոք կը պատասխանէ, կացութեան ահաւորութիւնը կը զգան ու ելք մը չեն գտներ: Ածպաների քահանան ամբողջակորոյս գետնէն քար մը վերցնելով կը նետէ հեռուն:

— Ինչ որ որոշելու ենք, ժամ առաջ վերջացնենք, այս կացութեան մէջ կռիւը շարունակել անկարելի է, դուք ի՞նչ խորհուրդ կուտաս, Ղուկաս աղբար,— կը հարցնէ Վահանը.

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Զրահապատ նկուղ մը Փոնթուազի մօտ

Ապահովութեան պաշտօնեաները կարեւոր գիւտ մը եւս կատարեցին որ կրնայ տեղի տալ նոր ձերբակալութեանց :

Փոնթուազի թաղամասին մէջ, Գուասի - լ'Այլրիի մէկ ջաղացքին դիմացը երեւան հանուեցաւ առանձին սրահ մը, որ մուտքին մնացեալ մասէն բաժնուած էր վերջերս շինուած պատով մը: Շինութեանց մեքենագէտը հարցաքննուելով, պատմեց թէ անցեալ մայիսին ջաղացպանին տղան իրմէ խնդրած էր ամրափակ սենեակ մը շինել նկուղին մէջ, արծաթեղէններ, գոհարեղէններ եւ անձնական թուղթեր պահելու համար: Այս թաքստոցը պիտի գոցուէր 80 սանթիմեթր երկայնութեամբ եւ 50 սանթիմեթր թանձրութեամբ կրաքարէ կայտով մը: Այս շինութիւնը հազիւ լրացած, անցեալ օգոստոսին երկու երեք ինքնաշարժներ կուգան, ինչպէս եւ բեռնակառք մը որ ունէր 20 - 25 սնտուկներ: Բեռը պարպելու համար կը կանչեն գինքը եւ այդ առթիւ կը ստիպուի քակել պատին մէկ մասը, սնտուկները ներս առնելու համար: Այս խորհրդաւոր բեռները հոն մնացած են մինչեւ այս ամսուան սկիզբը: Իսկ նոյեմբեր 5ի եւ 10ի միջեւ, ուրիշ բեռնակառք մը եւ չորս մասնաւոր ինքնաշարժներ կուգան սնտուկները այլուր փոխադրելու եւ մեքենագէտը նորէն կը քակէ պատը : Եւ կառքերը բեռն առնելով կ'անհետանան . .

Ոստիկանութիւնը համոզուած ըլլալով թէ այդ խորհրդաւոր սնտուկները զէնքեր կը պարունակէին, վար դրաւ ջաղացքին տէրը :

*** Նոյն օրը հարցաքննուեցաւ «Նոր Ալժերիա» կոչուած ընկերակցութեան գանձապահը, քանի որ ձերբակալուած երեք Արաբները անդամ են այդ ընկերակցութեան :

Դեռ կը փնտռուի գաղտնի կոմիտէին վարիչներէն մէկը, Ժագ Քորէզ, 27 տարեկան :

*** Ոստիկանութիւնը միեւնոյն ատեն քննութիւններ կը կատարէ արքայական Մորիս Ժիւիֆի խորհրդաւոր սպանութեան մասին, որ տեղի ունեցաւ Նիսի մօտ, ամիսներ առաջ: Ջոհին սիրուհին յայտարարած է թէ Քորէզ եւ 5000 ֆրանք առաջարկած էր իրեն, խոստանալով մինչեւ 50.000 ֆրանք տալ, եթէ լռութիւն պահէր սպանութեան մասին :

*** Դաւադրութեան յայտնութենէն ի վեր ձերբակալուած են 20 — 22 ամբաստանեալներ, բռնուած են 100 գնդացիր, մօտ 3000 ռումբ, 200է աւելի հրացան, եւ 120 000 փամփուշտ, 75 լիտրա ծանրութեամբ զօրաւոր պայթուցիկներ եւայլն Կը կարծուի թէ կեդրոնը Գերմանիա է

*** Խուզարկութիւնները նոյն թափով կը շարունակուին գաւառի մէջ : Կարեւոր պահեստ մը բռնուեցաւ Հիւսիսային շրջանին մէջ :

Ի՞նչ պատիժներ կը նախատեսուին

Ամբաստանեալներուն փաստաբանները խնդրագիր մը ներկայացնելով հարցաքննիչ դատաւորին, պահանջեցին իրենց փոխանորդեալները մեղադրել իբրեւ զուտ զինեալներ պետութեան ապահովութեան դէմ եւ ոչ թէ իբրեւ անդամները «չարագործներու ընկերակցութեան մը»: Իրենց կարծիքով, երկու ամբաստանութիւններն ալ սխալ են, բայց կը նախընտրեն երկրորդը, իբրեւ նուազ վտանգաւոր:

Իրօք, շատ մը նրբութիւններ կան այս գործին մէջ: Եթէ ամբաստանեալները դատուին զէնք եւ պայթուցիկ պահած ըլլալու յանցանքով, պատիժը 6 ամիսէն հինգ տարի բանտարկութիւն է եւ 50էն 3000 ֆրանք տուգանք, համաձայն գործին ծանրութեան: «Չարագործներու ընկերակցութեան» համար օրէնքը կը սահմանէ թիապարտութիւն: Իսկ եթէ յանցանքը համարուի դաւադրութեան ապահովութեան դէմ, այն ատեն անհրաժեշտ կը դառնայ կազմել Գերագոյն Ատեան (Ծերակոյտի անդամներէն), անոր առջեւ դատելու համար ամբաստանեալները

Դատերում եւ տարիչ դեսպաններ վերակոչուած

Աթէնքի թերթերը կը գրեն թէ Մոսկուայի մէջ գնդակահարուած են Վարշաւայի բոլշեւիկ ..., Հելսինկֆորսի դեսպանը՝ Ասմուս ... Կոպենհագի դեսպանը՝ Բոտովսկի. Լոնտոնի խորհրդային դեսպանատան գլխաւոր կցորդը՝ Փութնա :

... Հանդերձ այս լուրը, որ հրատարակուած է մասնաւոր յանձնառութեամբ, պիտի չզարմանանք, եթէ հաստատուի օր մը :

Իսկ լեհական թերթերը կը գրեն թէ 15 դեսպաններ եւ ուրիշ դիւանագիտական պաշտօնատարներ պիտի դատուին մօտերս, իբրեւ Թրոցքիական դաւաճաններ :

Խորհրդային թերթերը կը գրեն թէ միայն մէկ օրուան մէջ, հինգշաբթի, 21 հոգի գնդակահարուած են իբրեւ դաւաճան :

ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐՈՒ Թոշակի յաւելման բանաձեւը, որ քուէարկուեցաւ գիշերային նիստի մը մէջ, 4ի դէմ 521 ձայնով, անմիջապէս Ծերակոյտին յանձնուեցաւ: Պաշտօնեաներու Դաշնակցութիւնը գոհացում գտած ըլլալով, կը դադրի իր պահանջներուն վրայ: Եղած յաւելումը երկու միլիառ ֆրանքի կը հասնի, մինչդեռ պաշտօնեաները կը պահանջէին աւելի քան 4 միլիառ

80.000 ՃԱՓՈՆՑԻՆԵՐ թափոր մը կազմեցին Թոքիոյի փողոցներուն մէջ, լապտերներով եւ դրօշներով, տօնելու համար Գերմանիոյ հետ կնքուած հակակոմունիստ ուխտին տարեդարձը :

Յ. Կ. ԽԱՉԻ Մարսէյլի Մոնթաժիւզին տարեկան պարահանդէսը ԴԵԿՏ. 19ին: Կը խնդրուի բոլոր Միութիւններէն նկատի ունենալ:

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ԱՐԱ ՊԱՐԹԵՒԻ ԱՆԻ

5 ԴԵԿՏ. 1937, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ԻՆ

Կը մասնակցին՝ տաղանդաւոր դաշնակահարուհի

ՏԻԿԻՆ ՄՕՆԻՔ ՀԱԱՍ եւ ԼԻԶԻ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ

Փարիզի միջազգային նուագահանդէսներու solistներ ինչպէս նաեւ առաջնակարգ արուեստագէտներէ կազմուած նուագախումբ

ՆՈՐ ՅՕՅՏԸԳԻՐ

Գիտի գործադրուին դասական վարպետներու երկերէն զատ, հայկական գործեր, Սպենդիարեանէ, Պարթեւեանէ եւայլն

ՄՈՒՏՔԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ 7. 10. 15 եւ 20 ՖՐ.

Կը վաճառուին Հրանտ Սամուէլի 51 Rue Mr. le Prince եւ դաշնակի Garardի մօտ, 32, Rue Montholon Փարիզ.

Ուշադրութիւն

ԴԵԿՏ. 26ի Կիրակի օր տեղի կ'ունենայ ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի տարեկան ցերեկոյթ-պարահանդէսը AERO-CLUB de Franceի շքեղ սրահին մէջ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ - ՓԱՍԱՐԱԴ

Կիրակի, 28 նոյեմբեր, առաւօտեան ժամը 10ին, Շավիլի Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ, հոգեհանգիստ - պատարագ տեղի պիտի ունենայ, ողբացեալ ՍՏԵՓԱՆ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆի մահուան տարելիցին առթիւ :

Կը հրաւիրուին բարեկամներն ու ծանօթները :

ՖՈՒԹՊՈԼ

Այսօր, Կիրակի, 28 Նոյ. մեր խառն խումբը պիտի մրցի Վէլօ քլիւպ Արքէօյի Ա. խումբին դէմ, Արքէօյի մէջ, Սիթէ ժարտէն:

Ժամադրութիւն ժամը 1ին, Փորթ տ'Օրլէանէն առնել 88 թիւ օթօպիւս եւ իջնել Քրուա տ'Արքէօյ:

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

«Քեռի» խումբի դասախօսական ժողովը, կիրակի, 28 Նոյ. կէսօրէ ետք ժամը 2ին:

«Ակնունի» ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը, երկուշաբթի, 29 Նոյ., երեկոյեան ժամը 9ին, Ակումբին մէջ:

«Վրէժ» խումբի դասախօսութիւնը, չորեքշաբթի, 1 դեկտ., երեկոյեան ժամը 9ին, ծանօթ հաւաքատեղին:

«Զաւարեան» ենթակոմիտէի դասախօսութիւնը, հինգշաբթի, 2 դեկտ. երեկոյեան ժամը 9ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ:

«Ռոստոմ» ենթակոմիտէի «Իշխան» եւ «Վահագն» խումբերու դասախօսութիւնը, ուրբաթ 3 դեկտ., երեկոյեան ժամը 8.30ին «Յակոբեան» սրահին մէջ:

«Վարանդեան» խումբի դասախօսութիւնը, շաբաթ, 4 դեկտ., երեկոյեան ժամը 9ին:

«Թաթուլ» խումբի դասախօսութիւնը, կիրակի 5 դեկտ., առաւօտեան ժամը 10ին:

«Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի դասախօսութիւնը, կիրակի 5 դեկտ., կէսօրէ ետք ժամը ճիշդ 4ին:

ԱՅՍ ԺՈՂՈՎՆԵՐՈՒՆ ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ ԸՆԿ. Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՆՑԻԿ_ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ԱՏԱՓԱԶԱՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

28 ՆՈՅԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ, ԺԱՄԸ 15.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

Saint-Didier—Victor-Hugoի

շքեղ սրահներուն մէջ

46 ter Rue Saint-Didier, Métro: Victor-Hugo կամ Trocadéro

8 ՀՈԳԻՆՈՑ ԸՆՏԻՐ ՕՐՔԷՍԹՐ-ԺԱԶ, ԵՒ ՀԱՃԵԼԻ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ

ՃՈԽ ՊՈՒՖԷ ԴԻՒՐԱՄԱՏՉԵԼԻ ԵՒ ՆԱԽԿԻՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

ԱՃՈՒՐԴ ՉԿԱՅ

ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐԸ, ԿԻՆԵՐՈՒ 7.50, ԱՅՐԵՐՈՒ 10 ՖՐ.

ԺՈՂՈՎ_ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Փարիզի Ամասիոյ եւ Շրջանի Հայրենակցական Միութեան Ընդհանուր Ժողով—Թէյասեղանը 28 Նոյ. Կիրակի ժամը 14.30ին Բարեգործականի Տան մէջ, 8 Ռիւ Գուժէ, Փարիզ:

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՀԱՅ ԱՐՄԻՒ ԱԿՈՒՄԲԻ տարեկան պարահանդէսը

12 Դեկտ. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3—11.30

19 RUE DE LA POMPE Մէթրօ La Muette

Հաճելի ժամանց, անընդհատ պար՝ մասնակցութեամբ անուանի օրքէսթրը HARRY WARLEMի: Պիւֆէ ժողովրդական գիներով:

Մուտք՝ 7 Ֆր. 50

ԵՐԵԿՈՅԹ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած ՀԱՈՒԸՐՏ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ ՀՕՄԻ ՆԱԽԿԻՆ ՍԱՆՈՒՑ Միութեան կողմէ

4 ԴԵԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ

ETABLISSEMENT SUSSETի սրահներուն մէջ, 206 quai de Valmy Փարիզ, Մէթրօ Jean-Jaurès

Գեղարուեստական բաժին: Արժանաւորներ ընտիր օրքեսթրը: Մեծ թոմպոլա. Ճոխ պիւֆէ՝ ժողովրդական գիներով:

Մուտք՝ այրերու 10 ֆր. կիներու 8 ֆր:

Հ. ՔԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

44 Rue Dunkerque (ՄԷԹՐՕ ԿԱՐ ՏԻւ ՆՕՌ)

Tél. Trudaine 42-69

Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 14 - 20:

Առաւօտները ժամադրութեամբ:

ՏՈՔԹ. Ս. ՄԵԼԻՔԻ

ԲՈՒԺԱՐԱՆԸ **87 Rue Ernest Renan, Issy-les-Moulinaux**

Մէթրօ **Mairie d'Issy**ի ճիշդ դիմացը

Մասնագէտ քիթի, ականջի, կոկորդի, պուկի եւ վիզի հիւանդութեանց: Կը գործածէ նաեւ նորագոյն հիւանդութիւններ:

Կ'ընդունի երեքշաբթի, հինգշաբթի եւ շաբաթ օրերը ...

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ, կ'ընդունի 49 rue de Maubeuge, երկուշաբթի, չորեքշաբթի եւ ուրբաթ օրերը ժամը 9—4. Հեռաձայն Trud. 21-03

“ՇԻՐԱԿ„

Արեւելքի միակ իսկական օղին է

Անզուգական: Անմրցելի: Անխառն

Առաջնակարգ զօրացուցիչ ախորժաբեր

պատրաստուած զուտ չամիչի թիւթով: Հայ աւանդական սեղանին զարդ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՍԻՄՈՆ ԳԱԲԱՄԱՃԵԱՆԻ

ԳՐԳԱՆԻ ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ

1938

Ժթ. Տարի

Գին՝ Ֆրանսա 5 ֆրանք, արտասահման 1,5 շիլին կամ 40 սէնթ :

Դիմել հեղինակին՝ 44 Rue du Commerce, Colombes, (Seine): France:

REXY CINEMA (Lyon)

Cours Lafayette, angle Rue Garibaldi

26 Նոյ.—2 Դեկտ.

Երեկոյեան ժամը 8.30

Իսկ Շաբ. եւ Կիր. ցերեկ եւ գիշեր:

2 grands films

Laurel et Hardy dans des Rois de gaffes

Pierre Blanchar et Dina Pavlo dans Mademoiselle Docteur

Գինը 3, 5 եւ 6 ֆրանք

Նեկալ յայտարարութիւնը ներկայացնողը պիտի 2 տեղի առնէ զեղչուած գինով

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՆՑԻԿ - ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպուած Փարիզի Հայ Երիտասարդաց Միութեան կողմէ եւ մասնակցութեամբ Օրիորդաց Միութեան :

19 Դեկտեմբեր, 1937 Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3էն կէս գիշեր, Hôtel des Deux Mondesի շքեղ սրահներուն մէջ, 22 Ave. de l'Opéra :

Կը խնդրուի նկատի առնել վերոյիշեալ թուականը :

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

« Համազգային »ի Փարիզի վարչութեան կողմէ, 12 դեկտեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Foyer Musical Russeի սրահին մէջ:

26, Ave. de Tokio — Métro : Alma - Marceau.

Կը նախագահէ՝ Գ. Վ. ԵԱՐՃԱՆԵԱՆ

Կը խօսին՝ ՏԻԿ. ԷԼԼԷՆ ԲՒԻԶԱՆԴ ԵՒ ՏՈՔԹ. Հ. ՔԱՐԴԱՐԵԱՆ

Մուտք 8 ֆրանք (թէյ եւ խմորեղէն միասին):

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

« Հայրենիք » ամսագրի 15ամեակի առթիւ տեղի կ'ունենայ 19 դեկտեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ:

Կը խնդրուի բոլոր կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ այդ թուականը :

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

ՏՈՔԹ. Լ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ Է՝

146 Rue Lafayette (Gare du Nord)

Թէլէֆոն **Nord 84-04** (անփոփոխ)

Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 2—7, Կիրակի եւ տօն օրեր ժամադրութեամբ

Ի գիտութիւն Հայ մաշեճիներու եւ խանութպաններու կը ծանուցանենք թէ Փարիզի մէջ բացած ենք Մարսէյլի մեր պանասի վաճառատան մասնաճիւղը

ՅՈՎՍԷՓ ԳՕԶՈՒՆԵԱՆ

10 Rue Turbigo, Paris (1)

Մէթրօ Halles եւ Etienne Marcel

ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ վաճառում Ամենալաւ տեսակի ապրանքներ՝ անմրցելի գիներով: Այցելեցէք անգամ մը համոզուելու համար

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ :

ԵԹԷ Կ'ՈՒԶԷՔ ՃԱՇԵԼ ՄԱՔՈՒՐ, ԱԺԱՆ ԵՒ ՀԱՄՈՎ

ԱՅՑԵԼԵՑԷՔ **Restaurant Diamantaire**

60 Rue Lafayette, Paris (9) Մէթրօ Cadet եւ Pelletier

Տէր եւ Տնօրէն ԱՐԱՄ ՓԷՇՏԻՄԱԼՃԵԱՆ

(Մեր Արամին)

Ուր պիտի գտնէք ամէն ճաշակի յարմար արեւելեան եւ եւրոպական կերակուրներ: Անալատ օղի՝ առատ ազանդերներով մեր մասնագիտութիւնն է ՇԻՇ ՔԷՊԱՊ եւ ՇԻՇ ՔԷՊԱՊ ՍՕՖԷՍԻԱԼ պատրաստուած՝ կանանչ պղպեղով եւ լոլիկով: Իսկ գառնուկի միսէ պատրաստուած մեր ՏԷՕՆԷՐ ՔԷՊԱՊով կրնանք մրցիլ Փարիզի բոլոր ճաշարաններուն հետ: Կիրակի օրեր ՀԻՒՄԻՒՔ ԳԱՏԱՅԻՖ եւ սեր: Ամէն երեկոյ արեւելեան ընտիր նուագ ղեկավարութեամբ Պ. ՄԿՐՏԻՉ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆի եւ մասնակցութեամբ ՔԱՖՐԷ Ճանըմի՝ ընտանեկան մթնոլորտ եւ հաճելի ժամադրավայր: Մէկ այցելութիւն բաւական է մեր անւական յաճախորդը դառնալու համար.

ԵՂԻՇԷ ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

AMERICAIN LLOYD	ORIENT LLOYD
48 rue de la République	7 rue Auber, Paris
Մարսէյլ, Tél. C.47-22 եւ C.74-51	Tél. Opéra 67-77 67-78

Նաւային բոլոր ընկերութիւններու ներկայացուցիչ:

Տոմսակներ՝ ամէն տեղի համար: Հայ ճամբորդներու համար մասնաւոր գին: Զննել թղթակիցներ աշխարհի ամէն կողմը

ՎՍՏԱՀԵԼԻ ՏՈՒՆ

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme. PARIS (13e) Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

RAKI «PHENIX» d'Alger

ԱՇԽԱՐՀԻ ԱՌԱՋԻՆ ՎԱՃԱՌԱՆԻՇԸ

ՓՆՏՌԵՑԷՔ ԱՄԷՆ ՏԵՂ

75 տարիէ ի վեր ամենուն կողմէ գնահատուած

ՌԱՔԻ ՖԷՆԻՔՍ

ՈՐ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ Է ԶՈՒՏ ԽԱՂՈՂԷ ԵՒ ԸՆՏԻՐ ԱՆԻՍՈՆԷ

PHENIX օղին թորուած է մասնաւոր խնամքով եւ ան չի պարունակեր ոչ մէկ քիմիական նիւթ: Իր կազդուրիչ եւ ախորժաբեր յատկութիւնները հաստատուած են ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ:

Օղիի սիրահարները հաստատած են որ ՖԷՆԻՔՍ օղին կը գերազանցէ Արեւելքի ամէնէն լաւ օղիները:

ALBERT BACRI, Agent général

19 Rue Turbigo, Paris (2), Tél. Central 83-17

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐ. *Mre Cotton. 68 Av. Galline. Villeurbanne (Lyon)*

Mr. Simondi, 33 cours Develliers, Marseille

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՕՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 30 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MARDI 30 NOVEMBRE 1937

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3590
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԻՆՉՈ՞Ւ ՉԵՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆԻՐ

Շաբաթ օր հաղորդեցինք ընկերվարական եւ համայնավար կուսակցութեանց բանակցութիւններուն ընդհատումը, իբրեւ հետեւանք Տիմիթրովի ծանրակշիռ յայտարարութեանց :

Ինչպէս կը բացատրէր ընկերվարական կուսակցութեան Վարիչ Մարմինը իր պաշտօնական յայտարարութեամբ, Կոմինթէրնի ընդհ. քարտուղարը պարզապէս ամբաստանելի աթոռին վրայ կը նստեցնէ միջազգային ընկերվարութիւնը, զայն հռչակելով միակ պատասխանատուն բանուորական ճակատի պառակտումին։

Առաջին գրութեամբ յիշեր էինք հիմնական մեղադրանքներուն մէկ մասը :

Տիմիթրով — Լայփցիկի հերոսը — ուրիշ բաներ ալ կ'ըսէ իր յօդուածին մէջ, բոլորովին պղտորելով մթնոլորտը եւ դժուարացնելով երկու կազմակերպութիւններուն ձուլումը, որուն այնքան կ'ըղձան բոլշեւիկները, երեք տարիէ ի վեր :

Ինչպէս կը շեշտէ ընկերվարական կուսակցութեան վարիչ մարմնին յայտարարութիւնը, Տիմիթրովի բանաձեւին համաձայն մարդ չի կրնար «ճշմարիտ բարեկամ» ըլլալ Խ. Միութեան, եթէ առանց վերապահութեան չընդունիր անոր դիկտատուրայի կարգ ու սարքը, անոր «Սթալինեան սահմանադրութիւնը», անոր «Լէնին-Սթալինի կուսակցութեան տիրական դերը», եթէ չի վաւերացներ դատապարտութիւնը այն բոլշեւիկներուն որոնք դարձեր են «իր թշնամիները.— Ֆաշականութեան Թրոցքիական - պուխարինեան գործակալները »։ Եւ վերջապէս, միշտ համաձայն նոյն յայտարարութեան, ո՛վ որ այդ բաները չընդունիր առանց որ եւ է վերապահութեան, «թշնամի է խաղաղութեան, ժողովրդապետութեան, բանուոր դասակարգին եւ ընկերվարութեան ...»։

Միջանկեալ ըսէ՞նք թէ ճիշդ այս հասկացողութեամբ է որ, հայ կարմիրներն ալ Ֆաշականութիւն կը փնտռեն հայկական կեանքին մէջ, մոռնալով թէ բուն Ֆաշականութիւնը ծնաւ Մոսկուայէն, եւ կը զարգանայ անոր թեւերուն շուքին տակ :

Անգամ մը եւս կրկնենք Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութեան պաշտօնական զեկոյցին [illegible] :

— « Համայնավարներն են որ ամէն տեղ, Մոսկուայի հրամանին վրայ, պառակտում յառաջ բերին չունեւորներու կազմակերպութեանց ծոցին մէջ»։

Յայտարարութիւնը անխնայ քննելով Տիմիթրովի յօդուածին հիմնական մասերը, կ'ըսէ թէ անոր կարծիքով, պառակտումը դարմանելու միակ միջոցն է ընկերվարականներուն յարումը բոլշեւիկութեան, որ կը համարուի միակ «վաւերական մարքսականութիւնը »։

Կարճ խօսքով, Մոսկուա կ'ուզէ որ ընկերվարութիւնը ձուլուի համայնավարութեան մէջ։ Մինչդեռ, Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութիւնը երկու կազմակերպութիւններուն կազմական միութիւնը չըմբռներ «մէկուն կլանումը միւսին կողմէ», այլ « ձուլում երկու կուսակցութեանց»։ Այդպէս ալ որոշած են իրենց համագումարները : Ուրեմն Տիմիթրովի յայտարարութեամբ, միացումը կ'ընդհարի «անյաղթելի խոչընդոտի մը »։

×

Այս ընդարձակ վերլուծումէն վերջ, Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութիւնը յոյս կը յայտնէ թէ Կոմինթէրնը պիտի վերաքննէ իր դիրքը եւ միացման մասին պիտի ունենայ տեսակէտ մը որ ընդունելի ըլլայ բոլորին համար :

Մինչ այդ, կուսակցութիւնը առժամապէս կ'ընդհատէ միացման բանակցութիւնները, փնտռելով հանդերձ անոր իրականացման միջոցները :

Իսկ ի՞նչ է Ֆրանսայի համայնավարներուն դիրքը։ Ինչպէս գիտել կու տար պաշտօնական յայտարարութիւնը, անոնց վարիչներէն մէկը, Ժաք Տիւքլօ, Տիմիթրովի յօդուածին արտատպումէն անմիջապէս վերջը, նոյեմբեր 13ին, իր կատարեալ հաւանութիւնը կը յայտնէր Տիմիթրովի հիմնական տեսակէտներուն :

Միւս կողմէ, այս յայտարարութեան յաջորդ օրն իսկ, ուրիշ ականաւոր բոլշեւիկ մը, Մարսէլ Ժիթօն, «Բայց եւ այնպէս Միութիւն» խորագրով յօդուածի մը մէջ, նորէն կ'ամբաստանէր ընկերվարական կուսակցութիւնը, իսկ համայնավար Կեդր. Կոմիտէին ընդհ. քարտուղարը, Մորիս Թորէզ, շաբաթ օր ճառ մը խօսելով Թրնոյի բանուորներուն առջեւ, կը կրկնէր հին մեղադրանքները։ Ան պարզապէս կը հաստատէր Տիմիթրովի տեսակէտները, իր կարգին ջանալով ապացուցանել թէ՝ պատերազմէն առաջ ալ, վերջն ալ ընկերվարութիւնն էր որ «ուրիշ ճամբայ մը առաջնորդեց բանուոր դասակարգը,— տիրող դասակարգերու շահերուն հպատակելու ճամբան »։ Հետեւաբար, այդ քաղաքականութիւնն էր որ յանգեցաւ « պառակտումի, բանուոր դասակարգի քաղաքական եւ գաղափարական տկարացման, անոր կղզիացման եւ պարտութեան՝ Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ ինչպէս Իտալիոյ մէջ։

Այս առթիւ, Թորէզ կը տրտնջար թէ, «Փոփիւլէռ», Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, «մէկն է այն հազուագիւտ լրագիրներէն որոնք երբեք չեն հրատարակեր նպաստաւոր տող մը Խ. Միութեան մասին»։ Եւ դեռ աւելին,— « Ընկերվարական կուսակցութեան օրկանը գրեթէ ամենօրեայ բաժին մը կը հրատարակէ սա նշանակալից խորագրով — « Ռուսական տագնապը» եւ երբեք չի մոռնար ողբեր հիւսել Թրոցքիական լրտեսներու մասին, որոնք վարձուած են Կէստափօյէն »։

Կ'արժէ ուշադրութեամբ հետեւիլ այս պայքարին, որ ոչ միայն տեսական կապ ունի ընդհանուր աշխատաւորութեան դատին հետ, այլեւ կրնայ անդրադառնալ Ֆրանսայի ժողովրդական ճակատին կացութեան վրայ :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Պ. Պ. ՇՕԹԱՆ ԵՒ Ի. ՏԷԼՊՈՍ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

»»»» ○ ««««

Պիտի խորհրդակցին Գերմանիոյ պահանջներու եւ ուրիշ խաղաղական հարցերու մասին

Վարչապետ Պ. Շօթան եւ արտաքին նախարար Պ. Իվոն Տէլպոս Լոնտոն գացին շաբաթ իրիկուն, անգլիական կառավարութեան հրաւէրով եւ անմիջապէս գործի ձեռնարկեցին։ Օրակարգին վրայ կը գտնուին շատ մը կարեւոր խնդիրներ. Պիտի քննուին ոչ միայն Գերմանիոյ գաղթային պահանջները, այնպէս ինչպէս ձեւակերպած է Հիթլէր, Լորտ Հալիֆաքսի հետ եղած խօսակցութեանց ընթացքին, այլեւ միջազգային կացութեան վերաբերեալ բոլոր խնդիրները :

Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ անգլիական կառավարութիւնը պիտի ջանայ մերձեցում մը հաստատել անգլօ-ֆրանսական գործակցութեան եւ Հռոմ-Պերլին առանցքին միջեւ, առանց սակայն պահանջելու որ Ֆրանսա մեծ փոփոխութիւններ կատարէ իր արտաքին քաղաքականութեան մէջ. ոչ ալ պիտի փորձուի երկու խմբակցութիւնները հաշտեցնել ի վնաս ուրիշ որ եւ է պետութեան։ Երէկ իսկ Անգլիոյ վարչապետը լայն բացատրութիւններ հաղորդեց բոլոր խնդիրներու մասին, դիւրացնելու համար բուն խորհրդակցութիւնները։ Այս առթիւ Անգլիա պիտի ջանայ փարատել այն կասկածները թէ կ'ուզէ տկարացնել Ֆրանսայի եւ իր դաշնակիցներուն, մասնաւորապէս Խ. Միութեան յարաբերութիւնները։ Բնականաբար օրակարգին գլխաւոր հարցերէն մէկը պիտի ըլլայ սպանիական պատերազմը. բայց Անգլիա շատ աւելի կարեւորութիւն կու տայ Ծայր. Արեւելքի դէպքերուն, մանաւանդ հիմա որ Ճափոն իր տիրապետութեան տակ առած է Շանկայը :

Ուրիշ կարեւոր խնդիր մը կը կազմէ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի դիրքը Միջերկրականի մէջ։ Ինչ կը վերաբերի Գերմանիոյ ըլլալիք զիջումներուն, Ֆրանսայի ներկայացուցիչները պիտի իմանան թէ Անգլիոյ հանրային կարծիքին կարեւոր մէկ մասը արդար կը գտնէ Գերմանիոյ գաղթային պահանջները։ Կիրակնօրեայ մեծ օրկանը, « Օպզըրվըր », այս առթիւ գրած խմբագրականը կը վերջացնէ այսպէս .

— « Միայն ջախջախիչ ուժը կրնայ Գերմանիան ետ կեցնել գաղթային պահանջներէն։ Այլեւս անհրաժեշտ է վերաքննել 1919ի դաշնագրին (Վերսայլ) անդրծովեան տրամադրութիւնները, այլապէս պատերազմը անխուսափելի կը դառնայ. ինքնին իմաստուն եւ բանաւոր է այս վերաքննութիւնը, իբրեւ հիմնական մասը որ եւ է ճշմարիտ խաղաղասիրական քաղաքականութեան :

Թէ այս թերթը եւ թէ «Սընտէյ Թայմզ», որոնք երբեմն Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան արտայայտիչները կը համարուին, անհրաժեշտ կը գտնեն բարեփոխել Ֆրանսայի հաւաքական ապահովութեան քաղաքականութիւնը, որպէսզի աւելի չծանրանայ Եւրոպայի ներկայ պառակտումը։ Բաղձալի կը համարուի նաեւ բարեփոխել Ֆրանքօ-Խորհրդային դաշնագրին մեկնութիւնը։

Խօսակցութեանց առթիւ, պիտի խնդրուի Պ. Տէլպոսէ, որոշ թելադրութիւններ ընել կեդր. Եւրոպայի պետութեանց, յատկապէս այցելութեան միջոցին։ Մասնաւորապէս պիտի խօսուի Աւստրիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ մասին, որոնց հանդէպ մասնաւոր դիրք մը բռնած է Հիթլէր :

ԳԱՂՏՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԾԱԾԿԱԳԻՐԸ ԲԱՑՈՒԵՑԱՒ

Բոլոր անդամները ծանօթ են ոստիկանութեան

Մինչեւ հիմա ձերբակալուած են 26 հոգի

Կիրակի օր հետապնդումները թուլցած էին Փարիզի մէջ, բայց աւելի սաստկացան գաւառներու մէջ, եւ նոր գաղտնիքներ երեւան հանուեցան :

Մասնագէտներ յաջողեցան գտնել կոմիտէին ծածկագրութեանց բանալին եւ երեւան հանեցին բոլոր անդամներուն անունները։ Մինչեւ կիրակի ձերբակալուած էին 26 ամբաստանեալներ : Երկու հոգի առժամապէս ազատ թողուած են, իսկ երկու ամբաստանեալներ ալ փախած են։ Անհետացած է նաեւ ֆրանսահպատակ Աւստրիացի պարոն մը, Փօթէրս (կամ Փօթիէս), որուն դէմ բուռն պայքար կը մղէ «Իւմանիթէ», զայն ամբաստանելով իբրեւ Հիթլէրի գործակալը :

Ծածկագիր ցանկին համաձայն, որ բացուած է, գաղտնի կոմիտէն Փարիզի մէջ ունի 2000 զինուորեալներ։ Միւս կողմէ, կը հաւաստեն թէ կոմիտէն կապեր ունի արտասահմանի հետ եւ երկու մասնաճիւղեր կը գտնուին Զուիցերիա :

Բուն Ֆրանսայի մէջ, հարաւային արեւմտեան շրջանին կեդրոնը կը գտնուի Սէն Կոտան, լեռնային քաղաք մը Սպանիոյ սահմանագլուխին վրայ, 6500 բնակչութեամբ :

Ծածկագիր թուղթերուն մէջ գտնուած են գաղտնի հրահանգներ՝ կեդրոնէն ուղղուած մասնաճիւղերուն։ Հրատարակուած լուրերու համաձայն, Սէն Կոտանի կեդրոնը մեծ քանակութեամբ օտար զէնք ունէր իր տրամադրութեան տակ :

Նորանոր յայտնութեանց կը սպասուի այս օրեր :

Ուրիշ խուզարկութիւններ եւ ձերբակալութիւններ

Գաղտնի կոմիտէին մասին կատարուած հետապնդումներուն շնորհիւ շաբաթ օր ձերբակալուեցաւ դերկոմս Մայրֆէօ, ընդհ. քարտուղարը Զօր. Տիւսէնէօրի։ Դերկոմսը ապահովութեան պաշտօնատունը փոխադրուեցաւ հակառակ իր բուռն բողոքներուն, յետոյ առաջնորդուեցաւ հարցաքննիչ դատաւորին քով. բայց մերժեց պատասխանել եղած հարցումներուն առանց իր երկու փաստաբաններուն ներկայութեան։ Հարցաքննիչ դատաւորը սովորական հարցումներէն վերջը ամբաստանեալը ղրկեց Սանթէի բանտը։

Նոյն օրը խուզարկութիւններ կատարուեցան ինքնապաշտպանութեան կա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

65 ՏԱՐԵԿԱՆ ՔՐՏՈՒՀԻՆ ԵՒ 80 ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԱՂԲԱՐԸ

Կրկին եւ կրկին թղթատելով «Խ. Հայաստան»ի վերջին թիւերը, յաջողեցայ գտնել երկու մխիթարական լուրեր :

Կ'անցագրեմ պատատպել, որպէսզի կարենամ արտասանել նոյեմբեր 29ի «յաղթական» տարեդարձին առթիւ ;

ԱՌԱՋԻՆ.— Գերագոյն խորհուրդի նախապատրաստական ընտրութեանց առթիւ, Թալինի շրջանի Սաղուրճլի գիւղին մէջ ճառ մը կը խօսի քրտուհի մը, Խամէ Շամօ :

Անհատական այդ ճառը ամբողջութեամբ, այնպէս ինչպէս հրատարակուած է «Խ. Հայաստան»ի մէջ (1 Նոյեմբեր).

—«Ես այժմ 65 տարեկան եմ, ծնել ու մեծացել եմ բեկերի, շէյխերի եւ Դաշնակների իշխանութեան օրով, տեսել եմ նրանց սրիկայութիւններն ու բարբարոսութիւնները, իսկ այժմ արդէն 20 տարի է ինչ ապրում եմ երջանիկ կեանքով, որտեղ՝ Համիդ Տամրէշը, որը կոմերիտական է, այնքան է անել, որ աշխատում է մեր գիւղերում որպէս ուսուցիչ։ Ձնայած նրան, որ ես անգրագէտ եմ, բայց ուրախ եւ հպարտ ազատ ժամերին ինձ սովորեցնում են ընտրութիւնների կանոնադրութիւնը, թէ ինչպէս ես պէտք է մասնակցեմ դեկտեմբերի 12ին կայանալիք ընտրութիւններին :

Ժողովրդի թշնամիներ՝ Խանջեանն, Ամատունին եւ միւսները ցանկանում էին մեզ յետ պահել երջանիկ կեանքից, բայց այդ խծբծին չյաջողեց, որովհետեւ մեզ ղեկավարում է Լէնին - Ստալինի մեծ եւ անպարտելի կուսակցութիւնը :

Թող ամբողջ կապիտալիստական աշխարհը լաւ իմանայ եւ տեսնի, որ անցեալում կորած, իրաւազուրկ Խամէն այժմ ունեւոր կոլտնտեսական է, ապրում է երջանիկ ու բախտաւոր կեանքով եւ [illegible] բոլորից մոռացուած այդ նոյն Խամէն ունի այնքան իրաւունք, որքան ՍՍՀՄ-ի իւրաքանչիւր անկեղծ, ազնիւ եւ անձնուէր քաղաքացին :

Ես իմ ձայնս տալիս եմ ժողովուրդների մեծ առաջնորդ ընկեր ՍՏԱԼԻՆԻՆ»։

Որ եւ է խորհրդածութիւն իմ կողմէ՝ պիտի դառնար հակայեղափոխական արարք, ըլլայ իսկ արտասահմանի մէջ :

ԵՐԿՐՈՐԴ.— Կոտայքի շրջանի Գողթի գիւղացի Մկրտիչ Գէորգեան, 80 տարեկան, նախանձելով 18 տարեկաններու խանդավառութեան, մասնաւոր նամակով մը կը պատմէ իր անցեալ տառապանքը եւ ներկայ երջանկութիւնը :

Միայն խորագիրը կարդալով, ոտքս գետնէն կտրեցաւ.— «Տունս լիքն է, քէֆս լաւ»։ (Խ. Հայաստան 4 Նոյ.)։

Իր պատմութենէն կ'իմանամ որ ծերունին իր 80 տարիներու «70 տոկոսը» անցուցեր է «սեւ օրերի, դառն տանջանքների եւ աղքատութեան մէջ »։ Իսկ հիմա.

— « Այժմ իմ երկու որդիներս Լէնին - Ստալինի կուսակցութեան անդամ են, երրորդը՝ կոմերիտական է, տունս լիքն է, քէֆս լաւ, ջանս առողջ եւ ես հիմի մոռացել եմ ե՛ւ սովը, ե՛ւ տկարութիւնը, զգում եմ, որ ջահելացել եմ։ Ես բոլորի համար եմ պարտական եմ ընկեր Ստալինին եւ իմ ջահելացած ձայնը նուիրում եմ նրա, ունեւոր ու բարեկեցիկ կեանք ստեղծող մեծ Ստալինին »։

Ինչպէս կը տեսնէք, «հանճարեղ» Ստալինը, «հայր եւ ուսուցիչ եւ առաջնորդ մարդկութեան», միայն երիտասարդներու գլուխները չի հրճեր, այլեւ ծերուկներու խելքը գլխէն կը թռցնէ :

Վկայ՝ 65 տարեկան քրտուհի Խամէն եւ 80 տարեկան Մկրտիչ Գէորգեանը :

ՎԱՀԷ

Երկու սէնտիքաներուն միացումը

Պ. Լէօն Ժուհօ, Ֆրանսայի Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը, որ ուրիշ պատուիրակներու հետ Մոսկուա գացած էր Միջազգային Արհեստակցական Միութեան (Ամսթէրտամ) եւ կարմիր սէնտիքաներու (Պրոֆինթէրն) ձուլման մասին խորհրդակցելու համար, յաջողեցաւ համաձայնութեան մը յանգիլ : Բանակցութիւնները տեւեցին հինգ օր։ Համաձայնութիւնը պիտի ենթարկուի ռուսական սէնտիքաներու միութեան դիւանին վաւերացման, որմէ վերջը համապատասխան փոփոխութիւնները պիտի կատարուին կարմիր սէնտիքաներու միութեանց կանոնագրին մէջ։ Կարմիր սէնտիքաները ունին 20 միլիոն անդամ :

Փարիզի աջակողմեան թերթերը այս առթիւ գրել կու տան թէ Ժուհօ Մոսկուայի ծախեց արհեստակցական միութիւնները :

Տնտեսական դիկտատուրա Գերմանիոյ մէջ

Տօքթ. Շախտ տնտեսական նախարար էր 1934էն ի վեր եւ միշտ ընդհամը ունէր անցեալ օգոստոսէն ի վեր, վերջնապէս հրաժարեցաւ եւ պիտի մնայ նախագահ միայն Ռայխսպանքի։ Այս հրաժարումով Զօր. Կէօրինկ կը դառնայ տնտեսական դիկտատորը Գերմանիոյ։ Անոր կը պատկանի գերագոյն իշխանութիւնը տնտեսական, աշխատանքի, ելմտական, հողագործական եւ փոխադրութեանց նախարարութիւններուն վրայ, որով պիտի կարենայ գլուխ հանել իր քառամեայ ծրագիրը, տնտեսապէս ինքնաբաւ դարձնելու համար Գերմանիան :

Տօքթ. Շախթ տնտեսական նախարար էր 1934էն ի վեր եւ միշտ ընդհարումներ կ'ունենար Զօր. Կէօրինկի հետ որ ամէն բանէ առաջ կը ծանրանայ Գերմանիոյ զինուորական պատրաստութեանց քան թէ տնտեսական պահանջներուն վրայ։ Այս տեսակէտով Ռայխսպանքն ալ պիտի ենթարկուի իրեն :

Զօր. Կէօրինկ երկրորդ ճառ մը խօսելով Համպուրկի մէջ, յայտարարեց.

— Պիտի չդադրինք մեր գաղթային իրաւունքները պահանջելէ եւ պիտի յաջողինք ոչ թէ ուրիշներուն բարեացակամութեամբ, այլ մեր զօրութեամբ : Մենք կը պահանջենք հաւասար իրաւունք բոլոր ազգերուն հետ։ Եթէ անոնք գաղթավայրեր ունին եւ մենք չունինք, կը նշանակէ թէ անոնք առանձնաշնորհեալներ են։ Աշխարհի վրայ չկայ երկիր մը որ պատրաստ ըլլայ յարգելու Գերմանիոյ իրաւունքները։ Գերմանիան անգամ մը եւս մեծ պետութիւն մը դարձած է։ Այս Գերմանիան անգամ մը եւս արժանի է զինակցութեանց։ Միւս երկիրները հասկցած են թէ ինչ լաւ բան է իբրեւ բարեկամ ունենալ Գերմանիան։ Գաղափարական առանցք մը Պերլինէն - Հռոմ՝ կը ճեղքէ կեդրոնական Եւրոպան, ան ընդարձակուած եւ հասած է մինչեւ Թօքիօ »։

Սանճաքի սահմանադրութեան գործադրութիւնը

Երէկ, 29 Նոյեմբեր, սկսաւ Աղեքսանդրէթի Սանճաքին նոր սահմանադրութեան գործադրութիւնը, համաձայն Ազգաժողովին որոշման։ Ֆրանսայի ներկայացուցիչը, Պ. Ռոժէ Կառօ, պիտի հսկէ գործադրութեան, յանուն Սուրիոյ ժողովուրդին։ Իր առաջին գործերէն մէկը պիտի ըլլայ ընտրութեանց նախապատրաստութիւնը։ Անտիոքի ժողովուրդը ուրախութեան ցոյցեր եւ հրախաղութիւններ կատարեց այս առթիւ։ Իսկ մարզպանը յայտարարութիւն մը ուղղեց ժողովուրդին :

ՑԱՆՈՒՑՐԻ ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

Շատ կլանուած ենք մեր խելքը հալած-չհալած ազգային ու միջազգային կնճռոտ հարցերու մտահոգութեամբ ու մոռցած ենք կարծես որ այդ եւ միւս բոլոր խնդիրներու լուծումը կապուած է միայն տնտեսական կեանքին։ Առանց տնտեսական հարցերու կարգադրութեան, անհատական ու հանրային կեանքի հետ կապուած որեւէ մտածում ու ձեռնարկ կը մնայ միայն ծրագրային եւ տեսական։ Բոլոր հարցերը հիմէն քննելու եւ լուծել ուզելու տրամադրութիւնը կը մղէ սկսիլ մեզ հետ կապուած տնտեսական կեանքի քննութենէն։ Միջազգային տնտեսութեան բարձր սկզբունքներու եւ հօսանքներու քննութիւնն ալ անհրաժեշտ չէ մեզի համար։ Կը բաւէ համեստօրէն լաւ եւ ճիշդ տեսնել մեր ամենօրեայ կեանքը ու աշխատիլ գործնական եզրակացութիւններ հանել անկէ, աւելի արդիւնաւոր եւ օգտակար դարձնելու համար մեր ճիգերը։

Ասկէ մեկնելով, շատ հետաքրքրական պիտի ըլլար որ «Յառաջ»ի Թըղթակիցները, կարելի եղած ճշդութեամբ, աշխատէին իրենց շրջանի պատկերը տալ, պատասխանելով սա քանի մը կարճ հարցումներուն.

1.— Շրջանին մէջ սեփական անկախ գործ ունեցող քանի՞ հայրենակիցներ կան։

2.— Ի՞նչ տեսակ գործ է իրենց ունեցածը. (անդրկէն, կօշիկ, հագուստ եւլն.)։ Մեծաքանակ գործ ընողներ կա՞ն։

3.— Ազատ արհեստաւորներ կա՞ն (սափրիչ, դերձակ, կօշկակար եւլն.)։

4.— Ճարտարարուեստի ատելիեր կա՞ն (քանի՞ աշխատաւոր ունին)։

5.— Շրջուն վաճառորդները ի՞նչ թիւ կը կազմեն եւ ի՞նչ նիւթերու վաճառումով կը զբաղին։

6.— Քանի՞ տանտէրեր կան։

7.— Հայ գործի ընկերակցութիւններ կա՞ն. քանի՞ հոգիէ կազմուած են, որքա՞ն ատենէ ի վեր։

Եթէ կարելի ըլլար հաւաքել Ֆրանսայի գաղութին համար, այս հարցերուն տրուելիք պատասխանները՝ թիւերով, մօտաւոր գաղափար մը կրնայինք կազմել տնտեսական ասպարէզի մէջ մեր ունեցած կարողութեան եւ արդիւնքին վրայ, յետոյ կ'ունենայինք այն հիմնական տարրերը որոնք անհրաժեշտ են կացութիւնը ըմբռնելու եւ անկէ հետեւութիւններ հանելու համար։

Առանց մանաւոր քննութիւն կատարած ըլլալու, Փարիզի եւ շրջանի Հայ գաղութին համար կարելի է ըսել որ կարեւոր թիւ մը կայ անհատական նախաձեռնութեամբ ապրուստ ճարողներու։ Կան արհեստաւորներ՝ դերձակ, սափրիչ, կօշկակար, ելեկտրագէտ, մեքենագործ եւայլն որոնք առանձին կամ աշկերտի մը ընկերակցութեամբ, միջակ բայց ապահով կեանքի մը հիմը դրած են։ Կան խանութպաններ՝ ուտելիք եւ հագուստ ծախող, որոնք նոյնպէս փոքր դրամագլուխի մը կցելով իրենց աշխատանքը, կրնան իրենց ապրուստը շահիլ։ Ապահովաբար հարիւրէն աւելի է ասոնց թիւը։ Կան շրջուն վաճառորդներ՝ 2—300 թերեւս, որոնցմէ հիները գոհացուցիչ կերպով, իսկ նորերը՝ օր մը կուշտ, օր մը անօթի կ'անցընեն իրենց օրերը։ Ասոնցմէ դուրս կան կօշիկի պատրաստութեան մէջ աշխատող կարեւոր թիւով Հայեր, կիներու հագուստի մեծաքանակ քանի մը առեւտրականներ, ինչպէս նաեւ Լաֆայէթի վրայ գոհարեղէնի եւ գորգի առեւտուրով զբաղողները եւ միջնորդները։ Այս թուումին մէջ չյիշեցի կարի գործով զբաղողները՝ որոնք առեւտրականի հանգամանք չունին եւ աշխատաւորները՝ որոնց վիճակի քննութիւնը դուրս է մեր նիւթէն։

Տպաւորութիւնս այն է որ մեր գաղութի տնտեսական կազմին մէջ անկախ գործ ունեցողներու թիւը կարեւոր համեմատութիւն մը կը կազմէ, 10 առ հարիւր թերեւս։ 1000 ընտանիք, 3000 անձ, շուրջ 30 հազարի վրայ, սեփական գործ ունին, այսինքն առեւտուրի կամ ապրանքի արտադրութեան յատկացուցած որոշ դրամագլուխ։ Եթէ անոնց ըրած գործի տեսակները քննենք, կը տեսնենք որ մեծագոյն մասը միայն օրապահիկ մը ճարելու հանգամանքը ունի։ Զգոյշ ըլլալը առաջին մտահոգութիւնը եղած է հայ առեւտրականին,— ընտրել այն տեսակ գործ մը որուն մէջ վնաս բնաւ կամ գրեթէ չկենայ։ Նպարավաճառներու թիւին մեծ համեմատութիւնը ուրիշ կերպով չի բացատրուիր։ Ալֆորվիլ, Իսի-լէ-Մուլինօ կամ նոյնիսկ Փարիզի մէջ որոշ թաղամասեր, իւրաքանչիւր քայլափոխի նպարավաճառ մը կայ, որոնց մէկ մասը հաստատ աշխատաւորի շահն անգամ չի կրնար ապահովել։ Այս խճողումը անոր համար, որովհետեւ առեւտրականի հոգեբանութիւնը չէ որ մղած է հիմնելու այդ գործը, այլ ունեցածը նուազ տեղը չսպառելու կամ կարելի եղածին չափ ուշ հասցնելու մտահոգութիւնը։ Արհեստաւորներու շատութիւնն ալ նոյն մտահոգութիւնը կը մատնէ։ Հայ ծնողքին առաջին մըտածումը իր զաւկին արհեստ մը սորվեցնել է, թեւին ապարանջան մը անցընել, ինչպէս կ'ըսեն, որ դժբախտ օրերու լաւագոյն ապահովութիւնը կը կազմէ։

Տնտեսական միջակ կեանքով գոհացողներէ կազմուած է ուրեմն մեր գաղութը։ Միջակութեան այս զգացումն է որ կը բացատրէ նաեւ մեզ հետ կապուած այն պատճառները, որոնք արգելք եղած են տնտեսական ասպարէզի մէջ ուշագրաւ դիրքեր գըրաւելու։

Միջակ կեանքէ մը գոհ ըլլալու տրամադրութիւնը ամէնէն առաջ կ'ենթադրէ իր եւ միայն իր ուժերու վրայ վստահութիւն մը։ Անկարելի է որ իր կացութիւնը զարգացնելու, ընդարձակելու ցանկութիւնը միացած չըլլայ յանդգնութեան եւ ուրիշներու հետ գործակցութեան պահանջին։ Այս երկուքն ալ չենք նկատեր մեր իրականութեան մէջ։ Յանդգնութիւն չկայ, որովհետեւ բազմաթիւ դժուարութիւններով ստեղծուած տնտեսական կորիզը կորսնցնելու մտավախութիւնը կայ, գործակցութիւն չկայ, որովհետեւ փոխադարձ վստահութեան զգացումը կը պակսի։

Զափազանց տխուր երեւոյթ է մեր նկարագրի մէջ այս առաքինութեանց պակասը։ Յանդգնութեան պակասը՝ հոգեբանական ծուլութեան մը արտայայտութիւնն է։ Աշխատասիրութիւն չէ ամէն օր որոշեալ ժամերուն գործի երթալ, օրուան մէջ միշտ նոյն շարժումները ընել ու ապրուստը շահած ըլլալու գոհունակութեամբ տուն դառնալ։ Որքան ատեն գործը աւելի փայլուն դարձնելու, ընդարձակելու չարչարանքով չի տառապիր միտքը, որքան ատեն նոր յղացումներ եւ անոնց համապատասխան գործեր չիրականացներ մէկը, կը մեռցնէ իր մէջ ստեղծագործական կարողութիւնը, ուրիշ խօսքով իսկական աշխատասիրութիւնը։

Մեր ժողովուրդը, մանաւանդ մեր երիտասարդութիւնը ամէն բան փորձելու է ձեռներէցութիւնը կաշկանդող այս հոգեկան ծուլութեան մէջ չիյնալու համար։ Ու այս տեսակէտէն շատ նպաստաւոր միջավայրի մէջ կը գտնուի։ Այս երկիրը իր տընտեսական արժէքով, մանաւանդ այս ժողովուրդը առեւտուրի մէջ ունեցած իր վերաբերումով, լայնօրէն կը քաջալերէ ամէն նախաձեռնութիւն եւ լուրջ ձեռնարկ։ Երկիրը եւ ժողովուրդը, իբրեւ տնտեսական ազդակ, լաւ չգնահատելու մեր թերութիւնն ալ պատճառ եղած է մեր միջակութեան։ Մեր խանութպաններէն եւ արհեստաւորներէն շատերը հիմնած են իրենց գործը, իբրեւ յաճախորդ նկատի ունենալով միայն Հայերը։ Գործի շատ սխալ մեկնակէտ մըն է։ Հայ գանգուածը իր տնտեսական մակարդակով եւ մանաւանդ իբրեւ գընորդ իր հոգեբանութեամբ չի կրնար որեւէ գործ զարգացնել։ Սակարկելու, որոշուած գինէն միշտ բան մը պակսեցնել ուզելու արեւելեան ունակութիւնը մէկ կողմէ, իր ծանօթին ու դրացիին հանդէպ լուռ նախանձի զգացում մը միւս կողմէ հնարաւորութիւն չեն տար որեւէ գործի ուռճանալու եւ բարգաւաճելու։ Հայ խանութպանին հանդէպ խստապահանջ է հայ յաճախորդը եւ զգայուն։ Մինչ տեղացի առեւտրականին կը ներկայանայ եւ լուռ ու մունջ կը կատարէ իր գնումը, գոհանալով տրուած ապրանքին թէ տեսակովը եւ թէ արժէքովը, հայ խանութպանէն կ'ուզէ ընտրութիւն ընել ապրանքի, խառնել եւ միշտ լաւը առնել, գինն ալ ի հարկէ դեղչել աշխատելով, ամէնէն պըզտիկ դիտողութեան կը բարկանայ ու կը դադրեցնէ իր յարաբերութիւնը։

Մեր նպատակը սակայն քննել չէ հայ տարրին արժէքը իբրեւ սպառող զանգուած, այլ ապրանքներու արտադրութեան եւ շրջանառութեան մէջ իբրեւ գործող ազդակ։ Այդ դերին մէջ յաջողելու համար անհրաժեշտ յանդգնութեան պակասին հետ ուրիշ թերութիւններ ալ ունինք, որոնց մասին պիտի խօսիմ յառաջիկային։

Լ. ՁՈՐՄԻՍԵԱՆ

ՊԱՓԸ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ.— Արտաքին պատուիրակ կարտինալին Փարիզ այցելելուն առթիւ, Պապը Վատիկանի ամենաբարձր պատուանշանին մեծ ժապաւէնը նուիրեց Ֆրանսայի վարչապետին եւ արտաքին նախարարին։ Ասկէց առաջ Հանրապետութեան նախագահին նուիրած էր արդէն Քրիստոս պատուանշանին մանեակը, որմէ աւելի մեծ պապական պատուանշան չկայ։

ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆ ԵՒ ՍԵՒԱՉԵԱՑ ԳԵՂՈՒՀԻՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Դուրեանի առաջին մուսան ուրեմն սեւաչեայ գեղեցիկ Հայուհի մըն է, մեռած ծաղիկ հասակի մէջ։

Ահա մեր ամբողջ գիտցածը։

Գիտենք սակայն երկրորդ մուսային ով ըլլալը ու ուրիշ յօդուածով մը պիտի տանք կենսագրութիւնը կապուտաչեային որ արուեստագիտուհի մըն է։

Ըսենք որ խորապէս դժբախտ եղած է Դուրեան սիրոյ մէջ։ Աւելին՝ արհամարհուած։ Իր երեւին կամ եաեւէն նետուած վիրաւորական խօսքերը լսելով՝ պետեղած է իր քերթուածներուն մէջ, բառ առ բառ, եղերական անկեղծութիւնով մը։

Ահաւասիկ իր քանի մը արտայայտութիւնները իր սիրային ողբերգութեան մասին —

«Եթէ ճակտիս վրայ վարդ ունենայի, կիները զիս պիտի սիրէին. ահ, աւելի լաւ է որ դալուկն ունիմ, եւ բանաստեղծները զիս կը սիրեն»։

Ուրիշ տեղ մը.

«Ա՜հ, ցաւալի է աղքատ ըլլալ ու սիրել։»

Երրորդ մըն ալ, նամակէ մը.

«Երիտասարդ ըլլալ եւ երգել, ծեր ըլլալ եւ աղօթել։»

Այս է կեանքը։

Ա՜հ, գեղեցիկ կեանք մ'ալ կայ, սէրն է այդ. «Երգել, աղօթել եւ սիրել։» Ա՜հ, ի՜նչ բանաստեղծական կեանք, ի՜նչ կատարեալ կեանք։ Դուք կ'երգէք, կը սիրէք ու կ'աղօթէք։ Աշխարհի մէջ հոգիներու ամենամեծ ախորժը սիրելն է. դուք զայս քան զամեն մարդիկ աշխարհի՝ ընտիր եւ վըսեմ կերպով գիտէք, դուք կը սիրէք եւ կը սիրուիք. կը սիրէք անզր քան զգերեզման եւ կը սիրուիք անզր քան զյաւիտեան։»

Դուրեանի բոլոր բառերը բոցեղէն են։ Մարդուս մատները ու հոգիին միջուկը կ'այրի, կարդալով իր գիրն ու քերթուածը։

— «Ներեմք ու ներուինք, եղբայր, սոքա օրհասականի մը վերջին մըրմունջն են. ամէն ինչ անկեղծութեամբ պիտի ըսեմ, զի ա՛լ աշխարհէս եւ խղճէս կախում ու նկատում չունիմ։

«Եղբա՛յր, ահա՛ ես կ'իջնեմ կամ մօտ եմ իջնելու այն սեւ յատակ անդունդին մէջ՝ որոյ անունը գերեզման կ'ըսեն։ Արդեօք ի՞նչ պիտի ըսեն ինձ գերեզմանէն անդին. «Ահա՛ թշուառ երիտասարդ մը, որ աշխարհ եկաւ, եւ միայն իր մեռնիլն զգաց ու մեռաւ»։

Մինչդեռ Դուրեան աշխարհ եկած էր սիրելու, սիրուելու եւ Սէրը երգելու համար։ Այս նամակը գրելէն քառասուն օր վերջ Դուրեան կ'աւանդէր իր բազմատանջ հոգին (1872, Յունուար 20, քսան տարեկան)։

Ահա ուրիշ նամակ մը, ուղղուած իր վազամեռիկ մտերիմին՝ Վարդան Լուսթիգեանի (բանաստեղծին մահէն ութ ամիս առաջ մեռած, հիւծախտէ) եղբօրը.

— «Ես Վարդանի չարունակութիւնն եմ։

Աղնիւ բարեկամ, ձմեռը քեզ կը գըրէի թէ կը մսիմ, արդ կը դողդոջեմ, քերթէս արիւն կը հոսի, կը հիւծիմ, ճակտիս վրայ կենաց չիկնող ժպիտը կը տժգունի, անդուլ կերպով քնարս կը թոթվեմ անհուն «Մնաս բարով»ի մը համար անոնց, որոնք իրենց սըրտին ծալքերը չբացին ինծ, այլ միայն դուրսէն ճանաչեցին. նախ կնոջ... երեւակայութեան տիրուհւոյն... եւ բացի այն երփներանգ աստղին կամ ճանաչուող ծաղկին... ո՛չ... աւելի՜ն, չղերու եւ բոյրերու թագուհւոյն...։

Ա՜հ, ներա մէկ շողը երազ մը կը վառէ, ներա մէկ բոյրը սրտի մը մըթին խորանը կը խնկարկէ... մեռնի՜լ թարմ ու երազկոտ, մեռնի՜լ առանց մարմարեայ ճակտի մը վրայ խորշոմ մը ձգելու, առանց շուրթեր համբոյրով մը բորբոքելու, առանց հոգին ժպիտով մը հրդեհելու, մեռնի՜լ... տխուր է այդ սակայն»։

Կը մեռնէր քսան տարեկանին, հազար տարեկան մարդու մը նման տառապած։ Զրկանքին ու տաժանքին բոլոր բաժակները քամած ցմրուր։ Զուրկ անունէ, զուրկ կրակարանէ (կը տաքնար վարձակալի մը կրակէն), զուրկ լոյսէ (կ'օգտագործէր լուսնի լոյսը), զուրկ կոյսի մը արշալոյսներ ստեղծող ժպիտէն, զուրկ իր գործերը տպուած տեսնելու արդարագոյն ուրախութենէն, զուրկ վերջապէս աշխարհիս բոլոր բարիքներէն, որոնք մինչեւ այսօր կը զըտնուին լարախաղացներու ձանկերուն մէջ։

Զուրկ նոյնիսկ լուսանկարէ մը, հակառակ անմահատենչ մը ըլլալուն։

Դուրեան կը մեռնէր մարտիրոսի մը նման. ապտակուած, ծաղրուած, ու չարչարուած, չարչարուած։

Ու այսօր, Լոյս մըն է ան, մեր բանաստեղծութեան մէջ, հանճարի ճառագայթներով Լոյս մը, որ հոգիները պիտի կախարդէ ու սարսռացնէ յաւիտեան։ Տառապանքին հանճարէն ստեղծուած Լոյս մը որ կ'աղօթէ ու կ'երգէ, որ կը փաթօրկի եւ կը գրկէ հոգիներու տաճարները։

Զմայլող, շլացուցիչ, չմարող լոյս մը, Անմահութեան լուսամուտէ մը ինկած մեր մատենագրութեան էջերուն վրայ։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՒՍՏՐԻԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄԵԿՈՒՍԱՑՈՒՄԸ.— Փարիզէն հեռագրեց կը հեռագրեն Ն.-Եօրքէն.— Փարիզի մէջ շատ մեծ նըշանակութիւն կը տրուի Անգլիայ եւ Մ. Նահանգներուն միջեւ առեւտրական համաձայնութիւն մը կնքելու համար կատարուած պաշտօնական բանակցութիւններուն։ Այդ համաձայնութիւնը իրեն մէջ կ'ամփոփէ նաեւ Գերմանիան եւ Հոլանտան, եւ ճիշդ այս գետինն կը վերաբերի Լէօփոլտ թագաւորին Լոնտոն այցելութեան պարագան։ Փարիզի մէջ զարմանք է արտնեղութիւն առաջ բերած է սա իրողութիւնը որ Ամերիկա եւ Անգլիա այդ մասին չիտամ չեն ուզած ունենալ Փարիզի հետ։ Եւ աւելին մինչեւ իսկ ձայն բարձրացնողներ կան — կ'ըսէ Հեռագիրը — թէ անգլօսաքսոն երկիրները գիտակցաբար կ'ուզեն Ֆըրանսան մեկուսացնել տնտեսական համաձայնութիւններէ։ Աջակողմի մարդիկը կ'այպանեն կառավարութիւնը թէ այս տարիներուն վարմունքը Ֆրանսան մեկուսացումի պիտի տանի, գլխաւորաբար այն պատճառաւ որ Ռուսիոյ հետ դաշնակցած է։

ՔԱՆԻ ՀԵԳՆԱԿԱՆՔ

ԵԹԷ ԵՍ ԹՈՒՐՔ ԸԼԼԱՅԻ...

— Մեղա՜յ ըսէ դաւակս, ատ ինչ ծանր մեղք կը գործես դիտե՞ս։ Ճակատդ Ս. միւռոն կայ, հաղորդութիւն առած, եկեղեցին շապիկ հագած եւ շարական երգած ես։ Կը վայլէ՞ ատ բանը...

«Մեղայ, մեղայ» ըսելէն սարսափահար աչքերուս մէջ պիտի նայէր մեծ մայրիկս, եթէ ողջերու հետ յարաբերութիւնը խզած չըլլար։

Ես փափաք չունիմ վայրկեան մը իսկ Թուրք դայլին մորթին մէջ մըտնելու։ Ոչ իսկ կը նախանձիմ անոնց որ պոչ բռնած ձեռք պայի կը սպասեն, պանծլէց մը կորզելու համար։

Թէեւ կան մեր մէջ կարգ մը խելացիներ որ անաչառ դիւանագէտի լըջութեամբ տեսնելով Թուրք դովելու կ'ելլեն, երբ կօշիկը իրենց ոտքերը նեղէ եւ իրենց հին ռոմանները յիշեն, կամ երբ միտք իյնայ թէ ժամանակին, կիրակուրի աւելցուքներով ուղտ առած տարի աչկերաններ կը պահէին իրենց կրպակներուն մէջ, իբրեւ դիրի գործածելով զանոնք, անշուշտ «գործի մարդ» դարձնելու համար միայն։

Այս մարդիկը հիմայ կըրուակալ ըլլալով կը փնտռեն եւ խելքի վաճառականութեամբ կը զբաղին։

— Եղբայր, խելացի է Թուրքը, մենք անոր յարդը չգիտցանք։ Այսօր բոլոր մեծ պետութիւններուն շոյել կուտայ իր կռնակը։ Բոլորն ալ քարեւի կը կենան Քէմալի դիմացը, նոյնիսկ մեծագոյն Ռուսիան որ ամէնուն ակռայ ցոյց կուտայ, կը դողայ Թուրքէն եւ Կարսն իսկ ետ պահանջել չի համարձակիր։

Այս պոլիտիկոսներուն կարծիքով, Թուրքը այլեւս արժէք չի տար Հայուն եւ իր դամէշը կը քշէ անհոգ...

Բայց ես, ներմարիս կ'ըսեմ ձեզի, որ կը սխալին այս մարդիկը։

Թուրքը ոչ խելացի է եւ ոչ ալ հանգիստ քուն ունի, քանի Հայը շունչ կը քաշէ ասանկ աւրուած երկիրի տակ։

Ապացո՞յց։ Դուք էք պզպտեցէք Թուրքի վայլէն մինչեւ Կրօէնլանտայի կառավարութիւններու արտաքին գործերու դադանի թղթածրարները, անոնց մէջ չէք կրնար գտնել դաշնագիր մը ուր Թուրքը յորդորանքով ապաքաղած չըլլայ Հայերու վերաբերեալ հատուածի մը տակ։

Անշուշտ միամիտ չէք ըլլար ճշմարտութեան համարելու այդ ստորագրութիւնը։

Զափազանցա՞ծ կ'ըլլանք եթէ ըսենք որ, Հայու մամերուն պնակներէն իսկ ստամբի հաց կ'առնէ ան։

Տարե՞նք ուրիշ օրինակներ։

Ահա Անտիոքի Հայերուն կանակը չոչելու միամտութիւնը։

Սուրիացիները Թուրքի տեղ դնելով Հայերու վրայ անոնց ախորժակը խածնելու համար դրամ վատնելը։

Քրտական ապստամբութեան մէջ, հայկական սուրին ծայր տեսնելը։

Հապա սա վերջի՞նը։ Դաշինքը գոհ տեղ անցընելու համար, Թալէաթի փըչացած դիակին վրայ տարիներ հետք Ալյաւի էֆէնտի կարդալը...

Ո՞ր մէկը բանամ, ո՞րը կոճակ ընեմ։

Ես՛ դ Թուրքեր, ինչ պէտք կայ այս մեծածախս միջոցներու, երբ անդին...

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Ղուկասը անմիջապէս չի պատասխաներ, երկար կը մտմտայ։ Կուրծքը կը բարձրանայ, կարծես փչոց մը լինի, գլուխը կախած, հրացանի կոթով գետնի խիճերուն հետ կը խաղայ։

— Մնանք ժողովուրդին հետ ու մինչեւ վերջին փամփուշտը կրակելով մեռնինք անոնց հետ,— կարծես ինքնիրեն խօսելով կ'ըսէր Գասպարը։

Կը թուի թէ բոլորը համաձայն են այդ գաղափարին, մնալ ու մեռնիլ ժողովրդի հետ։ Ղուկասը գլուխը կը ցնցէ։ Ձէ՛, այդպէս չի մտածեր ան։ Կը նայի ընկերներուն, կը նայի սարերուն, Գայլեացքը կը դարձնէ այն կողմ, ուր ժողովուրդն է, ու դաժան խստութեամբ կը խօսի.

— Առանց մտածելու կը խօսիս, Գասպար, ըսենք մնացինք ու բոլորս ալ կռուելով մեռանք, անկէ ի՞նչ օգուտ. ժողովուրդը կ'ազատի՞, այսքան թափուած արիւնի վրէժը կ'առնուի՞։ Մնացեր ենք հոս թէ ոչ, մէկ հաշիւ է. ժողովուրդը չմեռնի Թուրքի ձեռքով՝ պիտի մեռնի սովէն, ճիշդ չէ՞ մ։

Բոլորը գլուխնին կախած լուռ կը մնան։

— Համարեցէք թէ ժողովուրդը վերջացած է, ի՞նչ կը մնայ մեզի. միայն վրէ՛ժը մեր սիրելիներուն, մեր ազգին վրէժը առնել Թուրքէն։ Անշուշտ մեր ուժերը բաւական չեն, վերջն ու վերջը մենք ալ պիտի սպանուինք, բայց պիտի մեռնինք աջ ու ձախ զարնելով, թրքական գիւղերը այրելով, ջարդելով եւ ոչ թէ բերդի չորս պատերուն մէջ անօթութենէ մեռնելով։ Իմ առաջարկութիւնս պարզ է, կռուող ուժերով պատռել Թուրքերու շղթան, դուրս գալ բերդէն, խմբերու բաժնուած ցրուիլ դաշնակցան շրջաններ, մինչեւ վերջին շունչ կռուիլ ու զէնքը ձեռքին մեռնիլ, ինչպէս վայել է Շապին Գարահիսարցիի մը։

Կին ունին, մայր ունին, եղբայր, քոյր, հայր, ինչպէ՞ս գացան Թուրքին ձեռքը թողուն ու հեռանան։ Գիտեն որ մնալով ալ ոչ մէկ օգուտ, ոչ մէկ թեթեւացում ժողովրդին կացութեան մէջ։

— Ժամանակ չունինք երկար բարակ մտածելու, որոշեցէք։ Եթէ համաձայն էք, պէտք է կէս գիշեր չեղած՝ դուրս գանք բերդէն։ Վաղը ուշ կ'ըլլայ։ Ի՞նչ է ձեր խօսքը։

— Կարծեմ միակ ելքն է,— առաջինը կը համաձայնի Ածպատերի քահանան։

— Ես ալ, ես ալ,— համաձայնութիւն կը յայտնեն բոլորը։

— Լաւ ուրեմն, հիմա բոլոր խմբապետները պէտք է կանչել եւ պէտք եղած հրահանգները տալ։

Ղեկավարներէն քիչ հեռու պատանիներու խումբ մը պատրաստ կ'սպասէ։ Անոնք կապի ամբողջ տեւողութեան դիրքէ դիրք սուրհանդակի դեր կատարած էին։ Ամէն դիրք երկու երեք ունէր այդ պատանիներէն, կրակոտ, անվախ տղաներ, որոնք շատ մեծ աջակցութիւն ցոյց տուեր կռուի ծանր ժամերուն։

— Տղա՛ք,— ձայնեց Ղուկասը,— ձեր հագուստ մեռնիմ, հոս եկէք։

Պատանիները կը վազեն ու կարգով կը շարուին Ղուկասի առջեւ։

— Անմիջապէս իմացնել բոլոր դիրքերու խմբապետներուն, որ կէս ժամէն հոս հաւաքուին, հասկցա՞ք,— կը կրկնէ Ղուկասը,— կէս ժամէն հաւաքուին։

Երեխաները փոթորիկի նման կը սուրան, ամէն մէկը որոշ դիրքի մը ուղղութեամբ։

— Տէ՛, դուք ալ գացէք ձերիններուն քով, մնաք բարով ըսէք։

Ժայռի կտորի մը վրայ նստած կը մնայ Ղուկասը։ Գլուխը ինկեր է կրծքին ու առանց արցունքի կուլայ բերդի ժողովուրդին համար, գիւղերու կոտորուած գիւղացիներուն համար։ Անչչուկ քալուածքով մէկը կըմօտենայ ու Ղուկասի նստած ժայռին վրայ կը տեղաւորուի, ձեռքը կ'երկնցնէ ու կը բռնէ Ղուկասի ձեռքը։ Առանց գլուխը բարձրացնելու, առանց նայելու, Ղուկասը գիտէ թէ կինն է քովը նըստողը, ջերմութեամբ սեղմող ձեռքը։

— Հա, որոշուեցաւ որ կռուողները բերդէն դուրս գան,— կ'ըսէ Ղուկասը,— առանց գլուխը վերցնելու։

— Գիտեմ,— կը պատասխանէ կինը հանդարտօրէն,— արդէն ժողովուրդը այդպէս բան մը կը կասկածէր...

— Է՜, դո՞ւն ինչ կ'ըսես։

— Ի՞նչ պիտի ըսեմ, քա մարդ. Աստուծով չուներու շղթան կը պատռէք, դուրս կուգաք, Աստուած ասուբերնիդ կորուկ ընէ, մեզի ըրածներուն գէշ հազարը ընէք Թուրքին...

Գլուխ գլխի կուտան, Ղուկաս մէկ ձեռքով գրկած կրծքին կը սեղմէ կինը։ Լաւ որ խաւար է ու մարդ չի տեսներ։ Ամբողջ կեանքին մէջ աւանդապահ էրիկ մը եղեր է, դաժան լինելու աստիճան խիստ դէպի կինը ու ընքուշ զգացումները ծածկեր է անկէ։ Հիմա սակայն, երբ յաւիտեան պիտի բաժնուին իրարմէ, անհուն խանդաղատանք մը կը դղայ սրտին մէջ։

— Աղջի՛կ, քանի կարդուեր եմ, հանգիստ օր մը չցուցուցի քեզի, նեղութիւն, տառապանք եղաւ բաժինդ... առաջ բանտ ու աքսոր, հիմա ալ...

— Հայրաի մէջ մէկհատիկ մարդս,— երկան խօսքը ընդմիջելով, կինը կը խոնարհի ու Ղուկասի ձեռքը կը համբուրէ։

Տէվէ Գարուսիի դիրքի կռուողները, վերանորոգուած պարսպի նոյն հաւաքուած կը հանգստանան։ Գարիսպի երկայնքին, անկէ ալ վար, խուզարկու պատանիներ սողալով կը յառաջանան դէպի թշնամին, քարերու, թուփերու տակ կը ծածկուին, աչալուրջ կը հսկեն։ Ոսուարի մէջ շարժող ոեւէ ստուեր իրենց ուշադրութենէն չի վրիպեր, անմիջապէս լուրը կը հասցնեն դիրքը ու անկէ սուրհանդակ պատանիներու միջոցով լուրը կը հասնի բոլոր դիրքերու խմբապետներուն։ Թշնամիի դիշերային բոլոր շարժումները միշտ ալ յայտնի եղած բերդի կռուողներուն, շնորհիւ այդ դմայլելի պատանիներու անձնուրաց աջակցութեան։

Ինչպէս ամէն երեկոյ, այդ գիշեր ալ Տէվէ Գարուսիի դիրքէն բաւական մը վար, ժայռի մը պատ թաղնուած երկու պատանիներ սովորական հսկողութիւնը կը կատարեն, աչալուրջ հետեւելով Թուրքերու շարժումներուն, որոնց խրամատները շատ ալ հեռու չեն գտնուիր։

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

կան պարզ եւ խնայողական միջոցներ Հայը կազմալուծելու, անոր ընտանեկան բոյնը քանդելու, զայն անբարոյացնելու եւ ապուշցնելով Թուրքը մոռցնելու :

Բացէ՛ք բոլոր հայաշատ կեդրոններու մէջ աժան սրճարաններ, հոգ չէ թէ, կոտրած պատռած կահերով ու աղտոտ մթնոլորտով :

Դրէք հոն քիչ մը ապուխտ ու վարնոց աժանագին օղի կամփերնօ եւ անասու խաղի թուղթ :

Կարգեցէք այդ թունարաններուն վրայ թրքաբարոյ Հայեր իբրեւ վարիչ, որոնք վարպետ ըլլան խաղամոլութիւնը քաջալերելու եւ վէճ արծարծելու արհեստին մէջ :

Եւ ճարպիկ յայտարարութենէ մը վերջ լայն բացէք դուռները :

Քանի մը օր չանցած, հայ մտաւորականէն մինչեւ հայ հերոսը, հայ աշխատաւորը՝ օրական հացի դրամին իսկ դրպանած հոն պիտի վազեն, հաւաքուէն մինչեւ ի մտանելն արեգական, մինչեւ որ քունէն ու յոգնութենէն ապուշցած գլուխները ղրուժի պէս կախուին խաղի սեղաններուն վրայ ...

Մտէք ներս ու կծկտեցէք անկիւն մը, եթէ ձեր թոքը տոկուն է :

— Օ՛... կոտր խաղալ չես գիտեր մի մտներ մէջը: Պատուաւոր խաղա, արդէն չէի ուզեր քեզի պէսին հետ խաղալ...

— Ես քու... աթոռը գլխուդ կ'ուտես հիմայ, իմ դէմս վարպետ եղած ըլ տակաւին ...

— Վա՛յ դուն որո՞ւ տունը կը հարցնես, ապուշ, անասուն, խարդախ ...

Եւ կը սկսի թուրքերէն անկոճակ հայհոյանքներու տարափը, անասուններն իսկ զանցնելու աստիճան :

Անդիէն եօթը ութ տարու անմեղունակ պզտիկ մը .

— Հայրիկ վարս տուր, հաց պիտի ուտեմ, ածուխ ալ չկայ, մամաս բսաւ որ ...

— Տօ՛ չան լակոտ, կորիր սըկէ, հիմայ կ'ապտակեմ, մամայիդ ալ, քեզի ալ, հացի սըրա է հիմայ, Աբօ՛ւ, աբո՛ւ ...

Եւ այսպէս հայ քաջորդիներ ու հայ ընտանիքի հայրեր ու պահակներ, լքած տուն ու երդիք, կին ու զաւակներ, սեղան կը ոմբակոծեն օրերով, ամիսներով, մոռնալով ազգ ու հայրենիք եւ մանաւանդ Թուրքը :

Հիմայ ըսէք, անխելքութիւն չէ՞ Թուրքին ըրածը, լեռ ու սար իյնալ, հայ փճացնելու միջոցներ ճարելու համար :

Եթէ ես Թուրք ըլլայի, նախահաշիւ դրամագլուխ մը կը յատկացնէի այս գործին համար, մասնաւոր մարմին մըն ալ կը ստեղծէի, պիտակելով զայն «Ցանձնախումբ հայ մնացորդացը սարքալուծելու» :

Կ. ՊԵՏՐՈՍ

ՃԱԿԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՕՐԵՐ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ.— Փարիզէն կը ծանուցուի թէ անգլեւ-գերմանական բուն եւ վճռական բանակցութիւնները պիտի սկսին դեկտեմբերի առաջին օրերուն եւ պիտի տեւեն առնուազն մինչեւ 15 օր :

ՀԱՐՑԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ԱՆԳԼԻՈՅ ԴԷՄ

Լոնտոնի «Տէյլի Սքէչ» թերթը կը գրէ.—

Աթէնքի մէջ, դիւանագիտական գայթակղութիւն մը լրջօրէն խախտած է կառավարութեան դիրքը: Կը սպասուին արագ փոփոխութիւններ :

Յագնապը երեւան է եկած արտաքին նախարարութեան պաշտօնեայ Ռոտա Իմաթոյի ձերբակալումէն անմիջապէս վերջ: Ան կ'ամբաստանուի թէ կարեւոր փաստաթուղթեր է ծախած Ֆինլանտական լրտեսի մը, որ նոյնպէս ձերբակալուած է: Լրատուներուն շնորհիւ տեղեկացուած է թէ այդ գողցուած ու ծախուած փաստաթղթերէն մին կը վերաբերէր Անգլիոյ միջերկրականեան ծրագրին՝ Նիոնի խորհրդաժողովի որոշման հակադրելու համար Թուրքիոյ եւ Յունաստանի միջեւ գոյութիւն ունեցող համաձայնութիւնը :

Յունաստանի թագաւորին Փարիզ ու Լոնտոն այցելութիւնը կը կապուի այս խնդրին: Թագաւորը կ'ուզէ կրկին շահիլ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի բարեկամութիւնը: Իտալիա ըրած այցելութեան ընթացքին, ան Մուսոլինիի պարզած է Յունաստանի վճռական որոշումը՝ մնալու չէզոք Միջերկրականեան պետութիւն, որ ապագային եւս պիտի պահէ խիստ չէզոք քաղաքականութիւն մը :

«Նիւզ Քրոնիքլ» կը գրէ, միւս կողմէ, թէ Յունաստանի թագաւորը Լոնտոն այցելած է քննել տալու համար իր առողջական վիճակը: Անկախաբար, կը շարունակէ թերթը, Յունաստանի թագաւորը պիտի ջանայ կամուրջը վերահաստատել Յունաստանի եւ Անգլիոյ միջեւ: Յունաստանի պարտքերուն վճարումի յապաղումը, Նիոնի խորհրդաժողովին մէջ Յունաստանի կատարած դերն ու անոր յարաճուն համակրանքը դէպի Գերմանիան եւ Իտալիան, շատ պղտորած էին իր յարաբերութիւնները Անգլիոյ հետ: Թագաւորը կ'ուզէ վերանորոգել պատմական բարեկամական կապերը Անգլիոյ եւ Յունաստանի միջեւ :

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՀԻՆ ՏԵՏՐԱԿՆԵՐԸ ԿԸ ՔՐՔՐԵՆ

Թուրք թերթերուն մը կը կարդանք.

— Իսթանպուլի Տէֆթէտարութիւնը, տարիներէ ի վեր անդամնելի կարգ մը պահանջելու խնդիրը վերջացնելով՝ դատական տեսչութեան յանձնած է թղթածրարները :

Պարտականներու առաջին շարքին վրայ կը գտնուի Գերմանացի մը, որ ընդհ. պատերազմին Փիւռոյից ճիւղի պետ հանդուցեալ Իսմայիլ Հաքքը փաշայէ Իսթանպուլի եւ ուրիշ քաղաքներու կիշլէներուն առջեւ մէկմէկ կըրպակ գնելու առաջարկ ներկայացնելով, տարեկան 25 հազար ոսկի վճարել յանձնառու եղած եւ փոխարէնը 500 հազար ոսկեդրամի կանխավճար մը ստացած է: Ի վերջոյ կարելի չէ եղած հասցէն գտնել այս Գերմանին, որ ոչ ապահովութեան դրամ ձգած էր եւ ոչ ալ ո եւ է երաշխաւոր ներկայացուցած: Այժմ նիւթական գործավարութիւնը ստուգած ըլլալով յիշեալ Գերմանին հասցէն, օրինական միջոցներու պիտի դիմուի այս կարեւոր պահանջը գանձելու համար իրմէ:

Ընդհ. պատերազմին, ուրիշ անձ մըն ալ, Բերա Փալասի իբր հասցէ տալով, կառավարութեան օդապարիկ ծախելու առաջարկ մը ըրած եւ մէկ միլիոն ոսկիի կանխավճար մը ստացած է :

Միւս պարտականներն են Փիռոյից ճիւղի տնօրէն Իսմայիլ Հագգը փաշա, որ պետական գանձէն 40 հազար ոսկեդրամ քաշած է առանց յետոյ վճարելու :

Էնվէր փաշա ալ 150 ոսկեդրամ առած եւ 100ը միայն վճարած է :

Նոյնպէս Զէնկէլըճօյի ոգելից ըմպելիի գործարանին տէր Թէվֆիք Հայաթի, իբր կարգին, գործարանը 50 հազար ոսկիի փոխարէն ստանձնած, սակայն յետոյ այդ գործարանին հաշւոյն 380 հազար ոսկիի պարտք մը գոյացուցած է :

ԶԷՆՔԻ ՄԹԵՐԱՆՈՑ ԱՅՆԹԱՊԻ ՄԷՋ

Անգարայէն կը գրեն «Սօն Փօսթա»ն.—

Վերջերս Կազի Անթէպի բանտէն փախած 5 մահապարտներու մասին քննութիւն եւ փնտռտուքներ կատարուած միջոցին, Հայերէն մնացած զէնքի մթերանոց մը գտնուած է: Զէնքի այս մթերանոցը կը գտնուի բանտի շէնքի որահին կամարին յած սիւներէն մէկուն մէջ :

Այստեղէն դուրս հանուած են 46 մավզէր, 26 ռումբի պատրոյգ, 5578 մավզէրի գնդակ եւ այլ պայթուցիկ նիւթեր: Քննութիւնները կը շարունակուին :

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

ԿԵԱՆՔԸ ՆՈՐ ՅԱՄԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Նօթր Տամ տը լա Քոնսոլասիոն կը գտնուի Շաթօ Գոմպէրի դծին վրայ, Սէն Ժէրոմի մօտ : Ունի մօտ յիսուն ընտանիք: Գիւղի կազմաւորումէն մինչեւ այսօր, 7 — 8 տարիներու ընթացքին մեր հայրենակիցները կլանուած էին հողային խնդրով : Շատեր վճարեր էին իրենց պարտքը՝ ամբողջովին, սակայն չէին կրցած սեփականատէր դառնալ, վասնզի դրաւի տակ էր այդ ընդարձակ հողամասը : Այս պատճառով ալ անտեսուած էր մանուկներու հայեցի կրթութեան գործը :

Ժամանակին Օր. Թէքաթլեան անհատական նախաձեռնութեամբ բացած էր պզտիկզաւրնթացք մը, որ սակայն չկրցաւ յարատեւել և Նօթր Տամի վախթսունէ աւելի պզտիկներուն միակ ապաւէնը եղաւ Ֆրանսական վարժարանը :

1936 ապրիլին Կապոյտ Խաչի Սէն-Ժէրոմի մասնաճիւղի տիկինները այցելութիւն մը տալով իրենց ընկերուհիներուն, անհրաժեշտութիւնը կը զգան հայ լեզուի եւ Հայոց պատմութեան դասընթացք մը բանալ: Խօսքէն գործի անցնելով, կ'արձանագրեն տասնըվեց չափահաս աշակերտներ : Ուսուցչուհի կը նշանակուի մանկավարժուհի Տիկին Ռեբեկա Միլտոնեան ու շաբաթ մը վերջ կը սկսին դասերը, ծնողներու կողմէ հերթով տրամադրուած սենեակներու մէջ :

Քնացող գիւղը յանկարծ կ'արթննայ, եւ ինչպէս քիչ մը ամէն տեղ, հոս ալ Կ. Խաչի հակառակորդ մը դպրոցը դաշնակցական անուանելով, նոր դպրոց մը կը բանայ, Հօկի անունով: Ուրեմն գիւղը մէկ ամսուան ընթացքին կ'ունենայ երկու դպրոց :

Կապոյտ Խաչը կը շարունակէ իր գործը, սարքելով դաշտային հանդէսներ, ընտանեկան հաւաքոյթներ եւն.: Աշակերտներու թիւը կը բարձրանայ 22ի:

Այսօր այս դպրոցը յանձնուած է Տիկին Ն. Քիպրիթճեանի, որ շաբաթը երկու օր Մարսէյլէն Նօթր Տամ կ'երթայ: Նոյեմբեր 21ին կիրակի սոյն համեստ դպրոցին նոյնքան համեստ մէկ հաւաքոյթին կը հրաւիրուիմ, լսածներս ու տեսածներս հաղորդելու համար «Յառաջ»ին :

Ներս կը մտնեմ նեղ ու երկայն պարտէզի մը երկաթէ դռնէն ու կ'ուղղուիմ պզտիկ տնակը եւ արդէն կը լսեմ տիկին Քիպրիթճեանի ձայնը .

— Ո՞վ է եղած Հայաստանի առաջին թագաւորը :

— Հայաստանը ի՞նչ տեսակ ժողովուրդներով շրջապատուած է :

Եւ այսպէս շահեկան հարցումներ պատմական ու աշխարհագրական : Քառակուսի պզտիկ սենեակը կարծես պիտի պայթի, գրեթէ բոլորն ալ ծնողներ եւ աշակերտներու ազգականներ, ծունկ ծունկի եւ շատեր ոտքի կեցած, քաղաքէն ու Սէն Ժէրոմէն եկած հիւրերուն տեղ տալու համար :

Այս հաւաքոյթին նպատակն էր տեսակ մը քննութիւն, ուր աշակերտները ցոյց տուին իրենց ուշիմութեան հետ ուսուցչուհիին ջանքին արդիւնքը, թէ ընթերցանութեան եւ ուղղագրութեան եւ թէ Հայոց պատմութեան մէջ :

Ի գնահատութիւն աշակերտներու աշխատանքին, Կ. Խաչի կողմէ Տիկ. Աննա Շալճեան բոլորին բաժնեց մէկ մէկ ինքնահոս գրիչ: Տեղի ունեցաւ վիճակախաղ մը որմէ գոյացաւ մօտ 300 ֆրանք :

Հաւաքոյթը վերջ գտաւ աշակերտներու կողմէ երգուած խմբերգներով, «Մեր հայրենիք», «Տայւորիկի զաւակ եմ» եւն. Համեմուած Մ. Միլտոնեանի եւ Մ. Ջիլէքեանի բանախօսութիւններով ու հաճելի անակնկալներով :

Թղթակից

ՆՈՐ ԱՐԱԲԿԻՐԻ 12ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս Արաբկիրի Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղը կազմակերպած էր երեկոյթ-պարահանդէս մը, նոր Արաբկիրի 12րդ տարեդարձին առթիւ որ տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 20ին, Սալոն Միշէլի սրահներուն մէջ: Կարգադիր յանձնախումբի անդամներէն Գ. Գ. Եկաւեան ժամը 9.30ին հանդէսը բանալով համառօտակի բացատրեց Նոր Արաբկիրի շինութիւնը 1925էն մինչեւ այսօր: Հիմնուելով կեդր. վարչութենէն եկած շրջաբերականի մը վրայ, յայտնեց թէ այս տարի Նոր Արաբկիրի մէջ շինուած են 100 նոր տուներ, որով համագումարը կը հասնի 400ի, իսկ բնակիչներու թիւը 2500էն աւելի է : Նոյնպէս յայտնեց թէ ռաղման ջուրը առուած են: Վերջացնելով մաղթեց որ բախտաւորութիւնը ունենանք, Նոր Արաբկիրի տարեդարձը տօնելու Նոր Արաբկիրի մէջ :

Մինէ Սեթօ ներկայացուց անցեալ տարուան 1800 ներգաղթողներու մեկնումը Մարսէյլէն: Շատեր պաստառի վրայ տեսան իրենց սիրելիները: Ներկայ հանդիսականները ապրեցան ուրախալի եւ յուզումնալի պահեր, կարծես թէ ներգաղթի կարաւանը Նոր համբայ կ'ելլէր: Մինէ Սեթօ, որուն աշխատանքը գնահատելի է, ներկայացուց երկրորդ ժապաւէն մը, հայերէն տառերով, Զիկանոն կամ աւազակապետը: Կէս գիշերէն վերջ սկսան պարերը : Կը նուագէր Ալֆագարի «Մարաթոնի» (անընդհատ պար) հռչակաւոր նուագախումբը : Դադարի մը ընթացքին Գ. Մանուկ Ժամկոչեան Ֆանթէզի մը ըրաւ «եւրոպական պարերու ծագումը», ներկաները կուշտ ու կուռ խնդացնելով: Հանդէսին բարոյական մասը գնահատելի էր, բայց չենք յուսար որ մեծ շահ մը ունեցան, որովհետեւ հանդէսի ընթացքին կը բացակայէր Արաբկիրցիներուն ստուար մէկ մասը: Ժամը 5ին հանդէսը փակուեցաւ եւ հանդիսականները մեկնեցան գոհ տպաւորութեամբ :

Ներկայ մը

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱԿԱԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻ ՔԱՅՔԱՅՈՒՄԸ

«Հայրենիք» ներքեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (17 Նոյ.).—

— «Ամէնուն ծանօթ իրողութիւն է այլեւս, որ հայանուն պոլշեւիկներէ կամ Հօկճիներէ, Ռամկավարներէ, «Կոչնակեաններէ» եւ Հնչակեաններէ կազմուած հակադաշնակցական «միացեալ ճակատը» ոչ միայն ջարդուած ու քայքայուած է, այլեւ վերածուած իրարու թշնամի խմբակներու :

Պատճառները մէկէ աւելի են :

Նախ եւ առաջ՝ այն, որ կատարելապէս ձախողեցան, ապարդիւն անցան հակադաշնակցական «միացեալ ճակատ»ի ջանքերը մահացու հարուած մը հասցնելու Հ. Յ. Դաշնակցութեան: Ընդհակառակն, այդ ջանքերը աւելի եւս զօրացուցին Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը՝ անգամ մը եւս ցոյց տալով վերջինիս անյաղթելի բարոյական ուժը եւ անխորտակելի ժողովրդականութիւնը :

Երկրորդ պատճառն այն է, որ «միացեալ ճակատ»ը կազմող խառնաշփոթ խմբակցութիւնները, առիթէն օգտուելով, սկսան իրարու ոտքի տակ հող փորել եւ իրենց «գործակցութեամբ» աւելի շատ իրար վնասեցին, քան Հ. Յ. Դաշնակցութեան, որուն դէմ ճիհատ էին յայտարարած : Կախը, նախ, սկսաւ իրենց հաւաքած դրամներուն շուրջը եւ ապա տարածուեցաւ Հօկերու, Հայրենակցականներու, Նոր սերունդի, Կարմիր Խաչի վրայ :

Երրորդ գլխաւոր պատճառը, վերջապէս, այն է, որ Խորհրդային կառավարութիւնը վերջին մէկ երկու տարուան ընթացքին իր անակնկալ հալածանքներով չչմեցուցիչ հարուած մը հասցուց հակադաշնակցական խմբակցութեանց կռնակէն եւ ծանր, անբուժելի յուսախաբութիւն մը պատճառեց անոնց մեծ մասին՝ վէճի, քննադատութեանց ու երկպառակութեանց պատճառ դառնալով անոնց միջեւ, փոխանակ ըլլալու զանոնք միացնող օղակ մը, ինչպէս որ եղած էր մինչ այդ :

Ամէնէն առաջ, ինչպէս յայտնի է, «միացեալ ճակատը» լքողներն եղան Ռամկավարները, իսկ այժմ ալ Հնչակեանները զայն լքելու ակներեւ նշաններ ցոյց կու տան :

Աւելի դեռ երկու տարի առաջ ռամկավարները պոլշեւիկներու հետ միասին տակաւին կը տօնէին Հայաստանի «խորհրդայնացման» «տօնը» : Այժմ Ռամկավարները մինչեւ անգամ հեգնանքով կը վերաբերին այդ ընել ուզող Հնչակեաններուն. իսկ Հնչակեաններն ալ, թէեւ որոշած են պոլշեւիկներու հետ տօնել յիշեալ «տօնը», բայց պաշտօնապէս կը նախազգուշացնեն իրենց հետեւորդները, որ եթէ պոլշեւիկները հանդէսներու առեն հանդգնակութիւն ընեն, իրենք չմասնակցին այդ հանդգնակութեանց: Ինչո՞ւ. որովհետեւ այլեւս դրամ չեն վստահիր պոլշեւիկներուն :

Դեռ երէկ այնքան սրտառուչ եղբայրակցութիւն մը կազմող պոլշեւիկները, Ռամկավարներն ու Հնչակեանները, այսօր զբաղած են զիրար վարկաբեկելով, իրարու դիմակ վար առնելով, զիրար ամէն տեսակ յանցանքներու մէջ ամբաստանելով: Ոչ միայն ռամկավարները, այլեւ Հնչակեանները սկսած են կատաղի յարձակումներ գործել իրենց գործակից պոլշեւիկներուն վրայ՝ զանոնք մեղադրելով հանրային դրամները իւրացնելու կամ վատնելու մէջ :

Այսպէս, օրինակ, Հնչակեան թերթը իր հոկտեմբեր 30ի թիւին մէջ կ'ամբաստանէ Ամերիկայի պոլշեւիկները հայկական ներգաղթի համար հաւաքուած 1600 տոլարը իւրացնելու համար: Իսկ ռամկավարներու Պոսթընի թերթը, յենլով Հօկի 1936 — 1937 տարեշրջանի վերաբերեալ հաշիւներուն վրայ, կը մեղադրէ Հօկը, որ իր ունեցած 6715 տոլարի հասոյթէն 6000 տոլարը վատնած է հոս, Ամերիկայի մէջ :

Եւ այժմ, երբ Հնչակեանները կը յանձնարարեն իրենց հետեւորդներուն դրամ չտալ պոլշեւիկներուն, եւ ռամկավարներն ալ կր խնդակցին ատոր, այլեւս որոշ է, որ թէ Հնչակեաններու եւ թէ ռամկավարներու աչքին իրենց երէկուան խաս բարեկամ պոլշեւիկները գողեր, առաւ-փախուներ են:

Մասնաւորապէս ռամկավարները չափազանց վրդովուած են, որ պոլշեւիկները ոչ միայն Հօկի, այլեւ Հայրենակցականներու անունը չահագործած են՝ Երեւան եւ Մոսկուա ղրկելով հեռագիրներ, որոնց մէջ դատապարտած կը հռչակեն վերջերս հալածուած կամ բանտարկուած համայնավար պաշտօնատարները :

Սակայն, ո՞վ է մեղաւորը որ Հայրենակցականները այսքան չարաչար ու ազգամնաս կերպով կը շահագործուին պոլշեւիկներու կողմէ :

Անտարակոյս, ռամկավարները, որոնք երէկ պոլշեւիկներու հետ միացած՝ կատաղի պայքար մղեցին Դաշնակցականներու դէմ Հայրենակցականներու մէջ եւ չհանդարտեցան, մինչեւ որ յաջողեցան պառակտել Հայրենակցականներն ալ այնպէս, ինչպէս պառակտեցին եկեղեցիները: Իսկ այսօր նոյն ռամկավարները կատաղի պայքար մը կը մղեն իրենց երէկուան զինակից պոլշեւիկներուն դէմ՝ կ'երեւի նոր պառակտում մը առաջ բերելու համար Հայրենակցականներու մէջ »:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով :

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (69)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ–ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Վերջացնելով իր պատուէրները, էֆէնտին դուրս եկաւ ներքնատանից:

— Հիմայ ցոյց տուեցէք ինձ մի ուրիշ ճանապարհ, որ ես հեռանամ, — ասաց նա իր չուրջը նայելով: — Ես պէտք է աշխատեմ, որ ինձ չը տեսնեն այստեղից դուրս գալու ժամանակ:

Ծերունին տարաւ նրան դէպի տան ետեւի դուռը, որ ծառայում էր անասունների երթեւեկութեան համար:

— Այժմ մնացէք բարեաւ, ես կըրկին կը վերադառնամ երբ խուզարկողները եկած եւ իրանց գործողութիւնը վերջացրած կը լինեն: Ես նըրանց մի կերպով կը հանգստացնեմ, միամիտ կաց:

Էֆէնտին հեռացաւ: Ճանապարհին նա մի քանի անգամ կրկնեց իր մըտքում այդ խօսքերը. «Հիմա հողիդ իմ ձեռքումս է, տանուտէր Խաչօ, ինչ որ ուզեմ, կ'անեմ...»

Կէսօրից մի ժամ անցել էր: Վարդանը, Հայրապետը եւ Ապօն տակաւին չէին վերադարձել: Ծերունու միւս որդիները դաշտումը գործում էին: Կնիկները զբաղուած էին իրանց տնտեսութիւնով, որովհետեւ դաշտում աշխատողների համար պէտք էր ճաշ ուղարկել: Գիւղացիները ըստ մեծ մասին ճաշը ուտում են դրսում եւ գիշերը ընթրիքի ժամանակ միայն գալիս են տուն: Դեռ ոչ ոք չը գիտէր թէ ինչ էր պատահել :

Ծերունի Խաչօն անհամբերութեամբ սպասում էր խուզարկուներին, որպէս մի դատապարտեալ սպասում է մահու պատիժին, որովհետեւ գիտէ, որ անխուսափելի է, որ ազատուելու ոչ մի հնար չունի: Նա տանեցիներին եղելութեան իսկութիւնը չը յայտնեց, չը կամենալով նախապէս վախեցնել նրանց:

Վերջապէս յայտնուեցաւ մի յիւզպաշի, մի խումբ զափթիէների, կաւասների եւ զինուորների հետ :

Տանեցիները, որովհետեւ տեղեկութիւն չունէին, թէ ինչ էր պատահել, այս պատճառով զինուորների գալուստը սկզբում նրանց շատ չը վախացրեց: Նրանք սովորել էին շատ անգամ ընդունել այսպիսի հիւրեր, որ գալիս էին, օրերով մնում էին, ուտում էին, խմում էին, եւ յետոյ գնում: Թիւրք զինուորների իջեւանելը հայ գիւղացիների տներում, մանաւանդ տանուտէրի օդայի մէջ, մի սովորական բան էր:

— Ինձ հրամայած է այս տան մէջ խուզարկութիւններ անել, — ասաց յիւզպաշին դառնալով ծերունի Խաչօին :

— Իմ տունը ձեր առջեւն է, որտեղ կամենում էք, նայեցէք, — պատասխանեց ծերունին, աշխատելով պահպանել իր սրտի խաղաղութիւնը:

Ցիւզպաշին տան դռները փակել տուեց, ամէն կողմ պահապաններ կանգնեցնել եւ սկսեց խուզարկութիւնը: Նախ մտաւ նա օդան, յետոյ միւս սենեակները, ամէն ծակուծուկ նայեց. ամէն իրեղէնները աչքից անցկացրեց եւ ոչ մի կասկածաւոր առարկայ չգտաւ: Կնիկները այս տեսնելով, հասկացան, որ մի անսովոր բան պատահած պէտք է լինի, սկսեցին լաց լինել եւ աղաղակ բարձրացնել: Ծերունին նրանց սաստեց որ լռեն, հանգստացնելով, որ վախենալու ոչինչ չունեն:

Խուզարկութիւնը վերջացնելուց յետոյ յիւզպաշը սկսեց իր հարց ու փորձը :

— Այս տանը բնակվո՞ւմ էր մի երիտասարդ Միքայէլ Դուդուկճեան անունով:

— Նա մի քանի գիշեր միայն մնաց այստեղ, պատասխանեց ծերունին:

— Դուք առաջուց ճանաչո՞ւմ էիք նրան:

— Առաջին անգամն էր, որ տեսայ նրան:

— Ուրեմն ինչո՞ւ ընդունեցիք ձեր տունում:

— Ես այս գիւղի տանուտէրն եմ: Ձեզ յայտնի է մեր երկրի սովորութիւնը. տանուտէրի տունը մի տեսակ քարվանսարայ է, մի տեսակ հիւրանոց է, ուր ամէն մի օտարական, ամէն մի անծանօթ մարդ օթեւան է գտնում: Ի՞նչ կարող եմ գիտենալ, թէ ո՞վ է գալիս կամ ո՞վ է գնում:

— Նա չը թողե՞ց այստեղ մի բան:

— Ոչինչ չը թողեց:

— Դուք չը հասկացա՞ք, թէ ի՞նչ դիտաւորութեամբ էր շրջում նա այս կողմերում:

— Նա մեզ ոչինչ չը յայտնեց: Այսքանը գիտեմ, որ նա վարժապետ էր:

— Դուք չգիտէ՞ք, թէ նա ում հետ էր տեսնվում, կամ ում հետ էր խորհրդակցում:

— Վարժապետը ամէն մարդու հետ տեսնվում էր աշակերտներ գտնելու համար:

— Այժմ գիտէ՞ք, նա որտեղ է:

— Չը գիտեմ:

— Կալանաւորած է:

— Աւելի լաւ, եթէ վատ մարդ էր:

Այդ միջոցին զարկեցին տան դրան մուրճը:

— Ոչ ոք ներս չը թողնել, հրամայեց յիւզպաշը:

Ծառան յայտնեց թէ Թոմաս էֆէնդին է:

— Նա կարող է գալ:

Ներս մտաւ էֆէնդին, եւ տեսնելով յիւզպաշուն իր խումբի հետ, իրան բոլորովին զարմացած ձեւացրեց, որպէս թէ ինքը ամենեւին տեղեկութիւն չունի, թէ նրանք ինչու համար են մտել ծերունու տունը:

— Բարի լինի, ի՞նչ կայ, հարցրեց նա խորհրդաւոր ձայնով:

Ցիւզպաշը յայտնեց նրան իր պաշտօնի նպատակը: Էֆէնտու կոշտ դէմքի վրայ անցաւ մի կեղծ ժպիտ, եւ նա բռնելով յիւզպաշու ձեռքից, ասաց.

— Գլխովս երաշխաւոր կը լինեմ, եթէ տանուտէր Խաչօի մօտ մի կասկածաւոր բան գտնուելու լինի: Դուք չէք ճանաչում, թէ նա որքան բարի եւ լաւ մարդ է:

Նա տարաւ յիւզպաշուին օդան, բայց զափթիաները, կաւասները եւ զինուորները մնացին դրսում եւ դեռ եւս պահպանում էին տան մուտքերը:

— Տանուտէր, դարձաւ դէպի ծերունին, — այդ մարդիկը քաղցած կը լինեն, հրամայեցէք, որ ճաշի պատրաստութիւն տեսնեն: — Արաղը պէտք է առատ լինի, հասկանո՞ւմ ես:

Վերջին խօսքը նա ասաց հայերէն լեզուով: Տանուտէրը ուրախացած դուրս եկաւ օդայից: Նա արդէն վըտանգը անցած էր համարում:

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

միտինկներու գրասենեակին մէջ որ հիմնուած էր Ժօր. Տիւաէնէջօրի կողմէ եւ կարգ մը թուղթեր բռնուեցան։ Խուզարկուեցաւ նաեւ Դուքս տը Կօրկոյի դղեակը։ Արդիւնքը գաղտնի կը պահուի։

Խուզարկուեցաւ ճարտարապետ Մարիւս Օլիվի բնակարանը, բայց կարեւոր բան մը չգտնուեցաւ։ Գրագէտ մը, Արխոթիւս Գոր, երկու ամիս առաջ անհետացած ըլլալով, գաղտնի ոստիկաններ խուզարկեցին իր բնակարանը եւ գըրաւեցին մեկնումէն ի վեր հասած նամակները։

Մինչեւ հիմայ 60է աւելի խուզարկութիւններ կատարուած են Թուլուզի մէջ որ դաւադրութեան կարեւոր կեդրոններէն մէկը կը համարուի։

Ապահովութեան տեսչութիւնը բացարձակապէս գաղտնի կը պահէ գործողութեանց արդիւնքը, բայց կ՚ըսուի թէ ծանրակշիռ յայտնութիւններ երեւան հանուած են դաւադիրներուն եւ անոնց օտար գործակիցներուն գործունէութեան մասին։ Իրագեկներ կը հաւատան թէ Հարաւային Արեւմտեան Ֆըրանսայի հինգ նահանգները բաժնուած էին զինուորական շրջանակներու, որոնց իւրաքանչիւրը ունէր պատասխանատու պետ մը 100 — 125 զինուորներով։ Այս կազմակերպութեան գաղտնի պետն է կ՚ըսեն, օտար պետութեան մը գործակալը, Մարիս ծածկանունով։

Երիտասարդ դղեկատէր Ինչկէս Փասորէ, որ ձերբակալուած էր Հաւնգարիայէն վերադարձին, երկար հարցաքննութենէ մը վերջ խոստովանեցաւ թէ նիւթապէս կ՚օգնէր գաղտնի կոմիտէին որուն տուած է առաջին անգամ 19000 ֆրանք։

Փարիզի զանազան փողոցներուն մէջ անցորդներ եւ ոստիկաններ լքուած զէնքեր կը գտնեն ամէն օր։

Մահափորձ Եգիպտոսի վարչապետին դէմ

>>>> • <<<<

Կիրակի օր մահափորձ մը կատարուեցաւ Եգիպտոսի վարչապետին՝ Նահաս փաշայի դէմ, որ հազիւ ազատեցաւ։ Երիտասարդ մը, Իզզէտտին Ապտէլ Գատէր, անդամ ծայրայեղ ազգայնական կազմակերպութեան՝ կանանչ շապիկաւորներու, արձանակ պարպեց Նահաս փաշայի կառքին վրայ։ Միայն մէկ գնդակ հասաւ կառքին պատուհանին, երկու մատ վար այն պատուհանէն որուն եւին նստած էր վարչապետը։ Ոստիկան մը յաջողեցաւ անմիջապէս բռնել ահաբեկիչը, որուն համար կ՚ըսեն թէ երիտասարդ պաշտօնատար մըն է, հակառակ՝ անգլեւեգիպտական դաշինքին։ Երկու ատրճանակներ գտնուեցան վըրան։ Փիչերը ոստիկանութիւնը արգիլեց երիտասարդական ցոյց մը, ձերբակալութիւններ ալ կատարելով։

Կին զինուորներ Ալպանիոյ մէջ

Ալպանիոյ անկախութեան 25ամեակին առթիւ, զօրահանդէս մը տեղի ունեցաւ Թիրանայի մէջ, ուր թագաւորին երեք երիտասարդ քոյրերը թափօրին գլուխ անցած էին անգամ հագուստով։ Իշխանուհիներէն իւրաքանչիւրը կը հրամայէր 100 աղջիկ ուսանողներու, որոնք Ալպանիոյ իգական վաշտը կը կազմեն։ Տակաւին մէկ տարի առաջ, այս աղջիկներէն շատերը քօղեր կը գործածէին։ Զօրահանդէսէն անցան 15.000 զինուորներ։ Մեծ տպաւորութիւն գործեցին մեքենաշարժ ջոկատները, հրասայլերը եւ գնդացիր-հրացանները։ Զօրահանդէսի պահուն իտալական օդանաւ մը թռաւ բազմութեան վերեւ, եւ թռուցիկներ ձգեց հետեւեալ բառերով.—

«Կեցցէ ալպանիական ազգը»։ Հանդիսութեանց ներկայ էին 50000 քաղաքացիներ։ Այս տարեդարձին առթիւ իտալական կառավարութիւնը 80.000 անգլ. ոսկի նուիրեց, համբաներու շինութեան համար եւ յանձն առաւ որբանոց մը շինել։

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ կախուեցաւ շէյխ Ֆարուք Սաատի, շաբաթ առաւօտ կանուխ, մահուան դատապարտուած ըլլալով Հայֆայի զինուորական ատեանին կողմէ (անգլիական)։ Շէյխը կախաղան բարձրացաւ քաջարար, առանց բառ մը արտասանելու։ Դիակը փոխադրուեցաւ այն գիւղը ուր ձերբակալուած էր, քարայրի մը մէջ։ Նոյն օրը նորէն ռումբեր նետուեցան Երուսաղէմի մէջ։ Սուրիոյ մէջ բուռն ցոյցեր կատարուեցան այս մահապատիժին դէմ։

ՍՈՖԻԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ ոստիկանութիւնը ձերբակալեց Պուլկարիոյ համայնավար կուսակցութեան նոր կեդր. կոմիտէին բոլոր անդամները։ Կ՚ըսուի թէ այս առթիւ բռնուած թուղթերը կը հաստատեն որ կուսակցութիւնը տարեկան երեք միլիոն լեվա նպաստ կը ստանար արտասահմանէն։

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ 40 ԺԱՄՈՒԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ, որ զանազան մեղմացումներ կրած էր առեւտուրի մէջ, ցուցահանդէսին առթիւ, նոյնութեամբ գործադրելի կը համարուի երկուշաբթի օրէն սկսեալ։ Բայց բազմաթիւ բողոքներ եղած ըլլալով, աշխատանքի նախարարութիւնը կ՚ուսումնասիրէ խնդիրը։ Մասնաւորապէս դժգոհ են մանր առեւտրականները։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ զինուորական պաշտօնաթերթը, «Քրասնայա Զվէզտա» խմբագրական մը հրատարակած է որով կ՚ազդարարէ Ճափոնի թէ Խ. Միութիւնը պիտի հարկադրուի միջամտել, եթէ ճափոն. զօրքը փորձէ Մոնկոլիա մտնել։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ (գնդ. տը լա Ռօք) համագումարը վերջացաւ կիրակի օր, Լիոնի մէջ։ Այս առթիւ հրատարակուած յայտարարութիւնը ինչպէս եւ խօսուած ճառերը կ՚ըսեն թէ իրենց շարքերուն մէջ «դաւադիրներ եւ խռովիչներ չկան» թէ «հիթլերական նախատիպը մըն է ընութեան դէմ», թէ կուսակցութիւնը փարած է հանրապետական կարգուսարքին եւ կը դատապարտէ «մեծապետականներու» ձեռնարկները։

500.000 ՖՐԱՆՔԻ ԳՈՂՈՒԹԻՒՆ կատարուած է ցուցահանդէսին մէջ։ Ոստիկանութիւնը կ՚ամբաստանէ օտար տաղաւարներու 18 պահապաններ։ Գողցուած ապրանքներէն 10.000 ֆրանքի անուշահոտութիւն գտնուեցաւ Արժանթէօյ, սրճարանի մը մէջ։ Կ՚ըսուի թէ գողն է եգիպտական տաղաւարին մէկ պահապանը։ 100.000 ֆրանքի գողցուած ապրանքներ գտնուեցան ուրիշ պահապանի մը տունը։

ԱԶԱՏ - ՈՐՄՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ (մասոնականութիւն) արգիլելու համար հանրաքուէ տեղի ունեցած էր Զուիցերիոյ մէջ, կիրակի օր։ Արգելքը մերժուեցաւ 234.000ի դէմ 515.000 ձայնով։ Մասնակցեցան բոլոր նահանգները, բացի Ֆրիպուրկէն։

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ բուռն ճառ մը խօսեցաւ Ժօր. Վարկաս, Պրազիլիոյ դիկտատորը, Րիօ տը Ժանէյրոյի մէջ, հազարաւոր բազմութեան մը առջեւ ուր կը գտնուէին բազմաթիւ սպաներ։ Նոր կառավարութիւնը որոշեց միայն Պրազիլիոյ ազգային դրօշին գործածութիւնը արտօնել։

Հ. Յ. Դ.

[illegible]

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 3 դեկտ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ավենիւ տ՚իթալիի սրճարանին վերնայարկը. մէթրօ Պլաս տ՚իթալի։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

«Վրէժ» խումբի դասախօսութիւնը, չորեքշաբթի, 1 դեկտ., երեկոյեան ժամը 8ին, ծանօթ հաւաքատեղին։

«Ջաւարեան» ենթակոմիտէի դասախօսութիւնը, հինգշաբթի, 2 դեկտ. երեկոյեան ժամը 8ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ։

«Ռոստոմ» ենթակոմիտէի «Իշխան» եւ «Վահագն» խումբերու դասախօսութիւնը, ուրբաթ 3 դեկտ., երեկոյեան ժամը 8.30ին «Թահիրկեան» սրահին մէջ։

«Վարանդեան» խումբի դասախօսութիւնը, շաբաթ, 4 դեկտ., երեկոյեան ժամը 8ին։

«Թաթուլ» խումբի դասախօսութիւնը, կիրակի, 5 դեկտ., առաւօտեան ժամը 10ին։

«Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի դասախօսութիւնը, կիրակի, 5 դեկտ., կէսօրէ ետք ժամը ճիշդ 4ին։

ԱՅՍ ԺՈՂՈՎՆԵՐՈՒՆ ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ ԸՆԿ. Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ՆԱՒԱՍԱՐԴ

Հոկտ. 5 — Հոկտ. 30

ՌՕԱՆ, Թաշ — 35:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Գազ — 75:
ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ, Համ — 77:
ՓԱՐԻԶ (1), Քիւրք — 75:
ՆԻՍ, Իշխ. Ա. — 40:
ԺԱՆԹԻՅԻ, Տիկին Մ — 110:
ՇԱՎԻԼ, Մ. Ս — 40:
ՍԷՎՐ Խաչ — 40:
ՇԱԼԷԹ, Դ. Ղ — 50:
ՄՕՐԳԻՀԱՆ, Ալեք — 80:
ԺԸՆԵՒ, Առ. (Տիկ. ի մէջ.) — 250:
ԱՆՎԷՐՍ, Զահ — 215:
ԼԸ ՓԻՒԻ, Տէրտ — 70:
ԼԱ ՍԻՕԹԱ, Սար — 140:
ԹՈՒՌ, Մ. Ի — 70:
ՔԼԱՄԱՌ, ԻԶ — 75:
ԼԻՈՆ, Փիլ — 70:
ԱՎԻՆԵՕՆ, Նոր. (Օ-ի հաւաքած)100:
ԼԱ ՍԷՅՆ, Ս. Կ — 40:
ԱԼԺԷՐ, Տէր — 150:
ԼԻՈՆ, Գործ — 860:
ՓԱՐԻԶ(17), Մ. Տ — 40:
ԱՆԻԷՌ, Աղամ — 50:
ՄԻՐԱՆՏ, Ա. Թ — 150:
ՇԱՄՊԷՐԻ, Մ. Ռ — 50:
ԼԻ ՄԷ, Ճ. եւ Գ. — 160:
ՔՐՕՆ, Կ. Կ — 75:
ՓԱՎԻՅԵՕՆ ՍՈՒ ԲՈՒԱ, Ա. Գ. — 40:
» » Գէորգ — 40:
» Փափազ — 140:
ՊՈԼԷՆ, Հէք — 40:
ՍԷՆ ԹՐՕՓԷԶ, Հ. Զ. — 35:
ԺԷԹ, Մարտ — 200:
ՓԱՐԻԶ(16), Օսմ — 75:
ՎԱԼԱՆՍ, Գործ — 314:
ՎԱԼԱՆՍ, Ա. Տէր. Մ — 100:
ՆԻՍ, Ա. Գ. — 40:
ՏՐԱԿԻՆԵԱՆ, Թէքզ — 40:
ՓԱՐԻԶ (16), Տիկ. Հ — 115:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Գուլ — 150:
ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՆԲ, Մեծ — 75:
ԹԱՐԱՐ, Գ. Յ — 75:
ԼԻՈՆ, Ֆր — 75:
ՍԷՆ ՄԱՐԹԷՆ, Ա. Թ — 40:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

—Տիկին Տիրուհի Գաբրիէլեան (ծնեալ Սիմիթեան, ընիկ Կեսարացի), կը փնտռէ իր քոյրը՝ Վերժին Սիմիթեան Թալասի որբանոցէն, (Այս որբանոցին մէջ Մէրեմ անունով ճանչցուած)։ Իր հօրեղբայրը Յակոբ Սիմիթեան այժմ Աղեքսանդրիա 1930ին Վերժին Սիմիթեանը տեսած է Պէյրութի մէջ։ Կը խնդրուի Սուրիոյ շրջանի, Կեսարիոյ հայրենակցական միութենէն եւ իր հասցէն գիտցողներէն, իմացնել՝ A. Kaprielian, 8bis, Rue Maugeron, Vienne, (Isère): France։

ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Լիոնէն Գ. Լեւոն Կիւզէլեան (Սողոմոն Կիւմէրճեան) կը նուիրէ 20 ֆրանք Հ. Յ. Դ. Թանգարանին։

Գուրժէէն Գ. Երուանդ Էվրէնեան կը նուիրէ 25 ֆրանք Վեթերաններու ֆոնտին։

Փարիզէն Թուֆանեան եղբարք կը նուիրեն 50 ֆրանք Ֆրանսայի Համազգայինի Կեդր. Վարչութեան, փոխան ծաղկեպսակի, Արամ Շիրինեանի մահուան առթիւ։

Ստանալ վերոյիշեալ գումարները «Յառաջ»ի վարչութենէն փոխան ընկալագրի։

Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme. PARIS (13e) Imprimerie A. DER (AGOPIAN)